

รูปแบบการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมือง

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาพัฒนศึกษา

ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2558

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

รูปแบบการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมือง

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาพัฒนศึกษา

ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2558

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

THE APPLICATION OF SOCIAL CAPITAL TO PROMOTE CIVIL
POLITICAL PARTICIPATION

By
Mr. Wason Limrattanaphattarakun

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree
Doctor of Philosophy Program in Development Education
Department of Educational Foundation
Graduate School, Silpakorn University
Academic Year 2016
Copyright of Graduate School, Silpakorn University

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมือง” เสนอโดย นายวสันต์ ลิ้มรัตน์ภัทรกุล เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา พัฒนศึกษา

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร. ปานใจ ธารทัศนวงศ์)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่.....เดือน..... พ.ศ.....

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชีรศักดิ์ อุ๋นอารมย์เลิศ
2. รองศาสตราจารย์ ดร. นรินทร์ สังข์รักษา
3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ไชยยศ ไพวิทยศิริธรรม

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ลุยง วีระนาวัน)

...../...../.....

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร. วรุดมิ โรมรัตน์พันธ์)

...../...../.....

..... กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชีรศักดิ์ อุ๋นอารมย์เลิศ)

...../...../.....

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร. นรินทร์ สังข์รักษา)

...../...../.....

..... กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ไชยยศ ไพวิทยศิริธรรม)

...../...../.....

54260817: สาขาวิชาพัฒนาศึกษา

คำสำคัญ: การเมืองภาคพลเมือง / สภาองค์กรชุมชนระดับตำบล / ทูตทางสังคม

วสันต์ ลิ้มรัตนภัทรกุล: รูปแบบการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมือง. อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์: ผศ.ดร.ธีรศักดิ์ อุ่นอารมย์เลิศ, รศ.ดร.นรินทร์ สังข์รักษา และ ผศ.ดร.ไชยยศ ไพวิทยศิริธรรม. 446 หน้า.

งานวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์หลัก 1) เพื่อศึกษารูปแบบการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมือง 2) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ สภาพการจัดตั้งและการดำเนินกิจกรรมของสภาองค์กรชุมชนตำบลต้นแบบ รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานในแต่ละพื้นที่ที่ทำการศึกษามีบริบทที่แตกต่างกัน และ 3) เพื่อพัฒนาและนำเสนอรูปแบบการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของภาคพลเมืองโดยการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมือง โดยใช้พื้นที่ของสภาองค์กรชุมชน 3 พื้นที่เป็นกรณีศึกษา โดยงานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ที่อาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นรายบุคคลที่เกี่ยวข้อง การจัดประชุมกลุ่มกับชาวบ้านผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่เพื่อหาความถูกต้อง ความสมบูรณ์ของข้อมูล และนำผลการวิจัยนำเสนอผู้ทรงคุณวุฒิเฉพาะด้านรับรองรูปแบบอีกครั้ง

จากผลการวิจัยพบว่า

1. พื้นที่ต้นแบบในการวิจัยมีการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมทั้งจากที่มีอยู่ภายในและภายนอกมาสนับสนุนการเมืองภาคพลเมืองในพื้นที่ โดยเป็นการสนับสนุนการทำงานของกลุ่มซึ่งมีการจัดตั้งขึ้นและพัฒนาเป็นสภาองค์กรชุมชนในภายหลัง โดยแกนนำของชุมชนจัดเป็นทุนที่สำคัญเพราะได้อาศัยความเชื่อมั่นและความศรัทธาในตนเองจากชุมชนเป็นตัวเชื่อมโยงให้เกิดการร่วมตัวทำงานร่วมกันได้ หากเกิดอุปสรรคในการทำงานก็สามารถใช้ความเป็นศูนย์รวมจิตใจ แก้ไขปัญหาเหล่านั้นไม่ให้เกิดความรุนแรง โดย การทำงานอาศัยความสัมพันธ์ภายในครอบครัวและความเป็นเครือญาติเป็นตัวเชื่อมโยงทำให้เกิดการติดตามงาน ประสานงานกันรวมทั้งการสื่อสารแลกเปลี่ยนข้อมูลกันได้อย่างดี

2. กิจกรรมของกลุ่มได้อาศัยทุนทางภูมิปัญญาดั้งเดิมของคนพื้นที่มาช่วยส่งเสริมในการทำงานหรือประกอบกิจกรรม ทำให้สามารถแก้ไขปัญหาเรื่องรายได้ คุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในตำบลนั้นๆ โดยอาศัยเวทีการประชุมของกลุ่มที่เรียกว่าสภาตำบลซึ่งประกอบไปด้วยคนที่ได้รับการยอมรับของชุมชนเองรวมตัวโดยทำหน้าที่เป็นตัวแทนของแต่ละกลุ่มแต่ละหมู่บ้าน พัฒนามาเป็นสภาองค์กรชุมชนตาม พรบ. 2551

3. รูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมือง จากการวิจัยสามารถสังเคราะห์ได้ เป็น CITIZEN Model คือ ขั้นตอนที่ 1 C (Context) การเรียนรู้จักตนเองให้ท้องแท้ ขั้นตอนที่ 2 I (In Put) กำหนดเป้าหมายจากความต้องการของชุมชน ขั้นตอนที่ 3 T (Team) การสร้างสำเนียงร่วมของทีมทำงาน ขั้นตอนที่ 4 I (Indicator) การสร้างตัวชี้วัดความสำเร็จของกลุ่ม ขั้นตอนที่ 5 Z (Zeal) ผู้นำสร้างศรัทธาหรือร้อนในการทำงาน ขั้นตอนที่ 6 E (Evaluation) ติดตามการทำงานของกลุ่มอย่างใกล้ชิด และขั้นตอนที่ 7 N (Normal) ลงมือทำอย่างต่อเนื่อง

ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ลายมือชื่อนักศึกษา.....

ปีการศึกษา 2558

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ 1. 2. 3.

54260817: MAJOR: EDUCATIONAL ADMINISTRATION

KEY WORD: CIVIL POLITICS / SUB-DISTRICT COMMUNITY ORGANIZATION COUNCILS /
SOCIAL CAPITAL

WASON LIMRATTANAPHATTARAKUN: THE APPLICATION OF SOCIAL CAPITAL TO PROMOTE CIVIL POLITICAL PARTICIPATION. THESIS ADVISOR: ASST.PROF. THIRASAK UNAROMLERT, Ph.D., ASSOC.PROF. NARIN SUNGRUGSA Ed.D., AND ASST.PROF. CHAIYOS PAIWITHAYASIRITHAM Ed.D. 446 pp.

The research is aims 1) To study the application of social capital to promote civil political participation 2) To analyze on establishing conditions and work procedure including problems and obstacles of sub-district community organization councils in different context 3) To develop and recommend model of civil political participation which apply social capital in term of promoting civil political participation through case study of 3 sub-district community organization councils. The research is qualitative research which uses the process of community participation through In-Depth Interview of key stakeholders in villages and communities in term of garnering information and then presents the information to expert for model certificate.

According to the research results found that;

1. The studied area has applied external and internal social capital to promote civil politics in term of support their group work to establish sub-district community organization council. The community core leader has played as a key role to drive the group work by using community trust and faith to link community people to work together. Despite of there has been some problems during work but it can pass through those problems without using violent. Moreover, the approach of relatives invitation and persuade to join to a group also create good cooperation, work monitoring and information exchanges among group members.

2. The group activities have been used local wisdom to promote and support the activities in term of income problem, quality of life and living conditions through community public stage or sub-district council. The sub-district council consists of accepted community representative people from each group or each village and has developed to be as community organization council according to an Acts of 2008.

3. The model of civil political participation from data synthesis is CITIZEN model Process1 C (Context) is understanding community context, Process2 I (In Put) is identifying community goal through community needs , Process3 T (Team) is creating awareness of teamwork, Process 4 I (Indicator) is setting up indicators to measure work achievement, Process 5 Process Z (Zeal) is community core leader encourage team to work, Process6 E (Evaluation) is monitoring group work as closely, Process 7 N (Normal) is continue working.

Department of Development Education

Graduate School, Silpakorn University

Student's signature

Academic Year 2015

Thesis Advisor's signature 1. 2. 3.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี เพราะได้รับความกรุณาจากผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีระศักดิ์ อุ่นอารมณเลิศ รองศาสตราจารย์ ดร.นรินทร์ สังข์รักษา และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไชยยศ ไพวิทยศิริธรรม ซึ่งเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาและกรรมการวิทยานิพนธ์ที่ให้ความช่วยเหลือและให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อผู้วิจัย รวมทั้งผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ลุยง วีระนาวิน ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และรองศาสตราจารย์ ดร. วรฤดี โรมรัตน์พันธ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ ที่กรุณาให้คำปรึกษา คำแนะนำ และข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์แก่ผู้วิจัย ส่งผลให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้ถูกต้อง และสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณในความกรุณาของทุกท่านเป็นอย่างสูง

ขอกราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร.บุญทัน ดอกไธสง ผู้ทรงคุณวุฒิของสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (NIDA) และมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, รองศาสตราจารย์ ดร.โกวิท พวงงาม ผู้อำนวยการสถาบันเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ รองศาสตราจารย์ ดร.ทัศน์ีย์ ลักขณาภิชนัชช รองประธานมูลนิธิเพื่อการบริหารสังคม รองศาสตราจารย์ ดร.ศุภสวดี ชัชวาลย์ คณบดีคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ รองศาสตราจารย์สุรัสวดี หุ่นยนต์ ประธานมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม ดร.ปรีดี โชติช่วง รองเลขาธิการสถาบันพระปกเกล้า และ ดร.ชาติรี ทองสารี ผู้ช่วยเลขาธิการคณะกรรมการ ป.ป.ช. (ฝ่ายตรวจราชการ) ที่กรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบ ให้คำแนะนำและแก้ไขรูปแบบ ที่เป็นผลการวิจัยในการทำวิทยานิพนธ์ให้มีความถูกต้อง และสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณ คณาจารย์สาขาพัฒนศึกษา ภาควิชาการศึกษาขั้นพื้นฐาน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากรทุกท่าน ที่ให้ความรู้ ให้คำแนะนำและประสบการณ์อันมีค่าแก่ผู้วิจัย ขอขอบพระคุณเจ้าของหนังสือ วารสาร เอกสาร และวิทยานิพนธ์ทุกเล่ม ที่ช่วยให้วิทยานิพนธ์ มีความสมบูรณ์ ขอขอบคุณพี่ ๆ เพื่อน ๆ และน้อง ๆ ชาวพัฒนศึกษาและผู้ช่วยเป็นสารทิพาไปลงพื้นที่ ช่วยการจัดประชุมกลุ่ม และกำลังใจตลอดมา

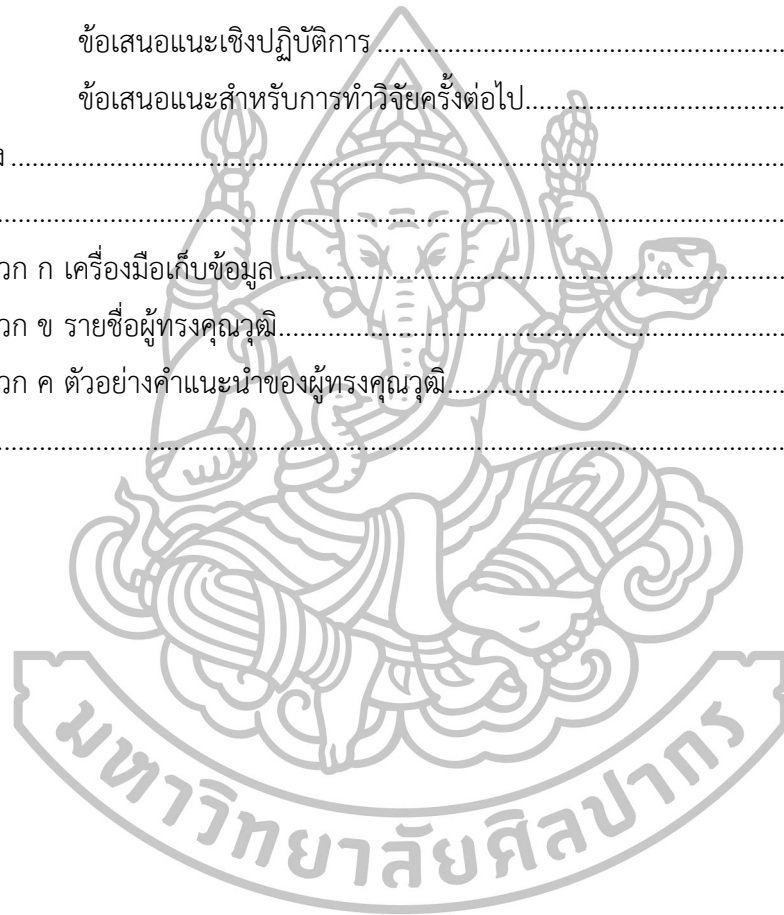
ขอขอบพระคุณคณะกรรมการสภามหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ ของตำบลหนองสาหร่าย ตำบลคลองเขิน และตำบลบ้านเลือก ที่ให้ความอนุเคราะห์ ที่พักในพื้นที่ เช่น คุณแรม เชียงกา และครอบครัว ประธานสภามหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ตำบลหนองสาหร่าย ดร.อุษา เทียนทอง ประธานสภามหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ตำบลคลองเขิน กรุณาให้สัมภาษณ์และให้ยืมวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอกของท่าน คุณวิฑูรย์ ศรีเกษม ประธานสภามหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ตำบลบ้านเลือก ที่กรุณาให้ข้อมูลสัมภาษณ์ และให้ความกรุณาร่วมมือเป็นอย่างดีในการเก็บข้อมูลการวิจัย ส่งผลให้ผู้วิจัยสามารถดำเนินการวิจัย จนสำเร็จลุล่วงด้วยดีคุณค่า หรือประโยชน์อันเกิดจากวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอน้อมบูชาแต่พระคุณบิดา มารดา ครูอาจารย์ที่อบรมสั่งสอน แนะนำ ให้การสนับสนุนและให้กำลังใจอย่างดียิ่งเสมอมา

สารบัญ

		หน้า
	บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
	บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
	กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
	สารบัญตาราง.....	ญ
	สารบัญภาพ	ฎ
	สารบัญแผนภูมิ.....	ฏ
	บทที่	
1	บทนำ.....	1
	ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
	คำถามการวิจัย	6
	วัตถุประสงค์การวิจัย.....	6
	ขอบเขตการวิจัย	6
	นิยามศัพท์เฉพาะ	8
	ประโยชน์ที่ได้รับ.....	10
2	วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง.....	11
	แนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีทางสังคม	11
	แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน กลุ่ม และสภาองค์กรชุมชน.....	39
	แนวคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตยท้องถิ่น.....	54
	แนวคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตยชุมชน	59
	แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน.....	70
	แนวคิดเกี่ยวกับประชาสังคม	85
	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	93
	กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	102
3	วิธีดำเนินการวิจัย.....	106
	การรวบรวมข้อมูล.....	111
	การตรวจสอบข้อมูล.....	112
	การวิเคราะห์ข้อมูล	112

บทที่	หน้า
4	ผลการวิจัย..... 115
	สภาองค์กรชุมชนตำบลหนองสาหร่าย จังหวัดกาญจนบุรี..... 115
	สรุปรูปแบบการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมเพื่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วม
	ทางการเมืองภาคพลเมืองสภาองค์กรชุมชนตำบลหนองสาหร่าย..... 207
	สภาองค์กรชุมชนตำบลคลองเงิน จังหวัดสมุทรสงคราม..... 209
	สรุปรูปแบบการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมเพื่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วม
	ทางการเมืองภาคพลเมือง..... 262
	สภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือก จังหวัดราชบุรี..... 264
	สรุปรูปแบบการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมเพื่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วม
	ทางการเมืองภาคพลเมือง..... 357
5	การสังเคราะห์รูปแบบ..... 359
	การเปรียบเทียบข้อมูลและพัฒนาการสภาองค์กรชุมชนจาก 3 พื้นที่..... 359
	สรุปการเปรียบเทียบข้อมูลจาก 3 พื้นที่ที่ทำการวิจัย..... 372
	การก่อตั้งชุมชน..... 372
	พัฒนาการของชุมชน (ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาตามแนว
	กระแสหลัก)..... 373
	การปกครองในอดีตก่อนการต่อตั้งสภาองค์กรชุมชนระดับตำบล..... 374
	แกนนำชุมชนคนสำคัญที่มีส่วนผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชน..... 375
	สาเหตุสำคัญ ของการรวมตัวและเข้ามามีส่วนร่วมของคนในชุมชน..... 376
	โครงสร้างสภาผู้นำตำบล, ประชาคมตำบล..... 377
	การจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบล ตาม พ.ร.บ. ปี 2551..... 378
	ทุนทางสังคมในพื้นที่..... 379
	การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของภาคพลเมืองในพื้นที่..... 383
	การทำงานร่วมกับท้องถิ่น..... 386
	การประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมในพื้นที่เพื่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วม
	ทางการเมืองภาคพลเมือง..... 389
	ข้อจำกัดในการนำรูปแบบการเมืองภาคพลเมืองไปใช้..... 407

บทที่	หน้า
6	408
สรุปลผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	408
บทสรุปจากการศึกษา และการอภิปรายผล ตามวัตถุประสงค์ในการวิจัย	412
การอภิปรายผล.....	423
ข้อเสนอแนะ	426
ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย.....	426
ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ.....	427
ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป.....	428
รายการอ้างอิง	429
ภาคผนวก	437
ผนวก ก เครื่องมือเก็บข้อมูล	438
ผนวก ข รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ.....	441
ผนวก ค ตัวอย่างคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ.....	443
ประวัติผู้วิจัย.....	446

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1	84
2	117
3	119
4	121
5	136
6	144
7	159
8	174
9	177
10	212
11	324
12	332
13	342
14	360

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1 ภาพการรับรางวัลจากหน่วยงานต่างๆ ของรัฐและเอกชน โดย นายศิวโรฒ จิตนิยม.....	116
2 แผนที่ตำบลหนองสาหร่ายโดยสังเขป แสดงถึงพื้นที่ทั้งหมดของตำบลหนองสาหร่าย และถนนหลวงที่ตัดผ่าน กับทั้งคลองชลประทานที่ผ่านเข้าไปในตำบล หนองสาหร่าย.....	118
3 นาข้าวและอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำงานของชาวบ้านตำบลหนองสาหร่าย.....	119
4 กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเครื่องจักสานบ้านหนองขุย หมู่ที่ 6.....	121
5 ภาพวัดหนองขุย และภาพวัดปลักเขว้า วัดประจำตำบลหนองสาหร่าย	122
6 ภาพกิจกรรมงานบุญวันสงกรานต์ ที่วัดหนองขุย.....	122
7 สถานีอนามัยบ้านสระลุมพุก และโรงเรียน อสม. ตำบลหนองสาหร่าย	123
8 สถานศึกษาและศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่ตำบลหนองสาหร่าย จ.กาญจนบุรี	124
9 คลองชลประทานที่มีคูส่งน้ำเข้าไปในเขตพื้นที่เกษตรกรรมของชาวบ้าน ตำบลหนองสาหร่าย	125
10 ที่ทำการเทศบาลตำบลหนองสาหร่าย อ.พนมทวน จ.กาญจนบุรี.....	127
11 นายศิวโรฒ จิตนิยม ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบล คนแรก.....	128
12 โรงงานปุ๋ยอัดเม็ด ตรา “สาหร่ายทอง”	152
13 โรงงานน้ำดื่มตรา “สาหร่ายทอง”	154
14 ธนาคารชยะ.....	155
15 สถาบันการเงินชุมชนตำบลหนองสาหร่าย.....	158
16 หนองสาหร่ายออย ปิมน้ำมันสวัสดิการที่เกิดขึ้นในตำบลหนองสาหร่าย	160
17 ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง และตลาดกลางรับซื้อข้าว	161
18 ศูนย์เรียนรู้การพัฒนาที่ดินและการผลิตน้ำหมักสมุนไพร.....	163
19 ขนมทองม้วน และขนมเบเกอรี่ต่างๆ ที่เป็น OTOP ประจำตำบล	164
20 บรรยากาศห้องประชุมสภาฯ และที่จอดรถของผู้เข้าร่วมประชุมสภาฯ.....	186
21 หน่วยงานภายนอกที่เข้าร่วมประชุมสภาองค์กรชุมชนด้วย.....	186
22 ประกาศจากบอร์ดการประชาสัมพันธ์ของเทศบาลตำบลหนองสาหร่าย จ.พนมทวน จ.กาญจนบุรี เรื่องการงดส่งน้ำเพื่อการเพาะปลูกข้าวนาปีต่อเนื่องข้าวนาปรัง ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กลอง	187
23 ภาพการลงมติโดยการยกมือของสภาองค์กรชุมชนตำบลหนองสาหร่าย	193

ภาพที่	หน้า
24	ผลกระทบจากการขายที่เพื่อดูทรายไปใช้ในการถมที่และก่อสร้างใกล้ตำบล หนองสาหร่าย..... 197
25	แผนที่ตำบลคลองเงิน (ข้อมูลจากองค์การบริหารส่วนตำบลคลองเงิน 2557) 211
26	อาชีพหลักของชาวตำบลคลองเงินกว่า 60% เกี่ยวเนื่องจากการปลูกมะพร้าว 213
27	ภาพกิจกรรมวันผู้สูงอายุ วันสงกรานต์ 214
28	สถาบันและองค์กรทางศาสนา ศูนย์รวมใจของชาวตำบลคลองเงิน 214
29	สถาบันการศึกษาที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ตำบลคลองเงิน 216
30	โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลคลองเงิน 2 แห่ง 216
31	ภาพ ดร.อุษา เทียนทอง ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลคลองเงิน 220
32	กลุ่มวิสาหกิจชุมชนน้ำตาลมะพร้าว 239
33	กลุ่มขนมหวานจากน้ำตาลมะพร้าว 240
34	กองทุนสวัสดิการชุมชน ตำบลคลองเงิน จังหวัดสมุทรสงคราม 241
35	กลุ่มเกษตรเศรษฐกิจผสมผสานการเลี้ยงไก่ 243
36	กลุ่มปราชญ์ชาวบ้านด้านปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 243
37	ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลคลองเงิน 249
38	ศาลปู่ตา (ศาลบรรพบุรุษชาวลาเวียง) ซึ่งมีอายุกว่า 200 ปี ตั้งอยู่ที่หมู่ 3 บ้านขนุน ตำบลบ้านเลือก 265
39	แผนที่แสดงอาณาเขตพื้นที่ของแต่ละหมู่บ้าน ตำบลบ้านเลือก 267
40	พิธีการสะเดาะเคราะห์ต่ออายุ สืบชะตา ตามพิธีกรรมของลาวเวียงโบราณ 271
41	หลวงพ่พระครูโพธารามพิทักษ์ (เขียน สิริมงคล) และหอวัฒนธรรมลาวเวียง 312
42	ตัวอย่างคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ 444
43	ตัวอย่างคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ 445

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่		หน้า
1	แสดงลักษณะสำคัญของประชาธิปไตยท้องถิ่น	58
2	แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย	105
3	แสดงขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย	114
4	ผังโครงสร้างผู้เข้าร่วมประชุมสภาตำบล หรือสภา 79.....	135
5	แผนผังการสนับสนุนความต้องการของชุมชนโดยองค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่น (อบต.) โดยผ่านสภาชุมชนตำบลหรือสภาองค์กรชุมชน	140
6	โครงสร้างการบริหารสถาบันการเงินชุมชน ตำบลหนองสาหร่าย อ.พนมทวน จ.กาญจนบุรี	142
7	แสดงบันได 8 ขั้นตอนในการจัดทำแผนแม่ชุมชนตำบลหนองสาหร่าย	143
8	บทบาท สภา 79 และสภาองค์กรชุมชนในการแบ่งภาระหน้าที่มอบหมายให้กับ หมู่บ้านต่างๆ	151
9	โครงสร้างสภาองค์กรชุมชนบ้านหนองสาหร่ายโดยสรุปจากการศึกษา.....	169
10	แสดงรูปแบบการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมเพื่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทาง การเมืองภาคพลเมืองสภาองค์กรชุมชนตำบลหนองสาหร่าย	207
11	สภาองค์กรชุมชนตำบลหนองสาหร่าย	208
12	โครงสร้างของสภาผู้นำ หรือประชาคมตำบลคลองเงิน	226
13	โครงสร้างของสภาองค์กรชุมชนตำบลคลองเงิน.....	230
14	พัฒนาการของการรวมตัวของกลุ่มอาชีพต่างๆ ในตำบลคลองเงิน	246
15	แสดงรูปแบบการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมเพื่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วม ทางการเมืองภาคพลเมือง	262
16	แสดงข้อมูลสภาองค์กรชุมชนตำบลคลองเงิน	263
17	โครงสร้างการทำงานของสภาองค์กรชุมชนบ้านเลือก	300
18	หลักการสร้างเป้าหมาย ตัวชี้วัดความสุขชุมชนตามแนวคิดของนายไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม.....	321
19	แสดงรูปแบบการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมเพื่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทาง การเมืองภาคพลเมือง.....	357
20	แสดงสรุปข้อมูลสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือก	358
21	ขั้นตอนในการสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมือง ด้วย CITIZEN Model	399

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประวัติศาสตร์ของชนชาติไทย มีรากฐานยาวนานมาแล้วกว่า 2500 ปี สะท้อนให้เห็นถึงภาพของความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นในอดีต ที่สามารถยึดโยงเกาะเกี่ยวกันจนขยายกลายเป็นชุมชนใหญ่ขึ้น เป็นก๊ก เป็นเหล่า เป็นสังคมท้องถิ่น และเป็นสังคมระดับชาติ อย่างเข้มแข็งในที่สุด เนื่องจากชุมชนเล็ก ๆ เหล่านี้ จัดเป็นหน่วยเริ่มต้นทางการปกครองอีกรูปแบบหนึ่ง ที่สามารถก่อรูปขึ้นมาเป็นชุมชนที่เข้มแข็งได้ โดยอาศัยความหลากหลายของมิติต่าง ๆ ทั้งทางสังคม ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี ก่อให้เกิด ผู้นำชุมชนที่มีคุณธรรม เป็นที่รักและเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน ผู้ตามที่มีความสัมพันธ์อันดีกับคนรอบข้างในชุมชน เนื่องจากความใกล้ชิดทางสายเลือด หรือปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน การถ้อยทีถ้อยอาศัยเอื้อเฟื้อกัน เกิดเป็นความไว้วางใจที่ยึดโยงคนในชุมชนเล็ก ๆ ให้เกิดความแน่นแฟ้นสามัคคีรักในชุมชนฐานถิ่นเกิดของตนเอง กลับกลายเป็นความเข้มแข็งที่เป็นฐานรากของ สังคมและประเทศชาติสืบต่อกันมายาวนาน

ซึ่งถ้าจะศึกษาให้เฉพาะเจาะจงลงไป ก็พบว่า สิ่งที่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนนั้น จริง ๆ แล้ว ก็คือทุนทางสังคมที่มีอยู่อย่างหลากหลาย ในแต่ละชุมชน เช่น การปกครองโดยผู้นำชุมชนที่ได้รับการยอมรับจากคนในชุมชน ไม่ได้มีการคัดเลือกจากบุคคลที่มีความรู้จบการศึกษาสูงเหมือนในสมัยปัจจุบัน แต่กลับมองเรื่องของคุณธรรม คุณงามความดี ที่ปรากฏเกิดขึ้นจนเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน ทำให้ผู้นำที่ได้รับการยอมรับนี้ สามารถที่จะทำหน้าที่เป็นตัวแทนของชุมชน ตัดสินคดีความ ระวังข้อพิพาท ความขัดแย้งของคนในชุมชน หรือสามารถตัดสินใจแทนอันเป็นข้อสรุปของคนในชุมชนได้โดยไม่ต้องมีกฎหมายเข้ามาเกี่ยวข้อง การประนีประนอมยอมความระหว่างกัน โดยอาศัยความสัมพันธ์ทางเครือญาติ และครอบครัวที่มาจากสายเลือดเดียวกัน การอาศัยอยู่ร่วมกัน และการประกอบพิธีกรรมในสถาบันทางศาสนา เช่น วัดที่เป็นสถาบันทางศาสนาที่เป็นศูนย์รวมใจ เป็นที่รวมกลุ่ม สร้างความสามัคคีของคนทั้งชุมชน เช่น การรวมตัวกันกิจกรรมงานประเพณี ขนทรายเข้าวัด กิจกรรมงานกุฐิน หรือกิจกรรมการฝังลูกนิมิต เป็นต้น ที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย โดยใช้วัดเป็นศูนย์กลางที่ร่วมประชุมทำกิจกรรม เพื่อชุมชน หรือจะกล่าวว่าเป็นกุศโลบายในการให้คนในชุมชนทำความดีก็ได้ โดยอาจจะมิพระผู้เป็นศูนย์รวมจิตใจเป็นประธานในการประชุม คอยระดับเหตุหรือความขัดแย้งทางความคิดของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี การแก้ไขปัญหาของชุมชน

โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยไม่ต้องอาศัยการแก้ปัญหาจากหน่วยงานภายนอก เช่น การทำนาข้าวแบบขั้นบันได ทางภาคเหนือของประเทศไทยที่ช่วยชะลอน้ำที่ไหลมาจากที่สูง ใช้น้ำที่เพราะปลูกได้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม และแสดงให้เห็นถึงการปรับตัวอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้เป็นอย่างดี แต่ผลสะท้อนที่เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมพร้อมกันกับกิจกรรมต่าง ๆ ก็คือเกิดเป็นความสามัคคีร่วมกันของคนในชุมชนท้องถิ่น เมื่อคนในชุมชนท้องถิ่น มีศีล มีธรรมความรุ่มเย็นก็ย่อมจะเกิดขึ้นในชุมชนได้อย่างยั่งยืน เมื่อเกิดปัญหาคนในชุมชนท้องถิ่นก็สามารถแก้กันเองได้ทำให้เกิดเป็นรูปแบบการปกครองที่ต้องอิงอาศัยกันโดยมุ่งไปที่ผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

ดังนั้น การปกครองโดยการคัดเลือก ผู้นำที่เป็นที่ยอมรับของคนชุมชนในลักษณะนี้ นับได้ว่าเป็นลักษณะของการปกครองตนเองของชุมชนท้องถิ่นในรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งเป็นรูปแบบที่มีความเข้มแข็งเนื่องจากเป็นการก่อรูปการปกครองตนเองที่อยู่บนฐานของความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเอง และสุดท้ายประโยชน์ก็จะเกิดขึ้นกับคนในท้องถิ่นเอง เรียกได้ว่าเป็นการจัดสรรผลประโยชน์แบบแบ่งปันที่ตรงกับความต้องการของคนในพื้นที่ที่สุด และทำให้เกิดเป็นการถักทอรูปแบบการปกครองตนเองของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งแตกต่างจากการปกครองในปัจจุบัน ที่เน้นคนที่เป็นตัวแทนจากการเลือกตั้งมาทำหน้าที่เพียงอย่างเดียว โดยที่คนที่ได้รับหน้าที่เป็นตัวแทนนั้น อาจจะไม่ใช่เป็นคนดีมีคุณธรรมเลยก็ได้ เมื่อปรากฏการณ์เป็นเช่นนี้ ปัญหาของชุมชนท้องถิ่นจึงกลับกลายมาเป็นปัญหาที่ไม่ได้รับการแก้ไขอย่างถูกต้อง เนื่องจากการแก้ไขปัญหามักกำหนดให้เป็นหน้าที่เฉพาะของโครงสร้างส่วนบนคือรัฐบาลแบบตัวแทน ซึ่งขาดการก่อรูปที่เกาะเกี่ยวยึดโยงเข้าไว้ด้วยกัน เช่น ขาดการมีส่วนร่วม คิด วางแผน ทำ แก้ไข และรับผลประโยชน์โดยชุมชนท้องถิ่น ในทางกลับกันชุมชนกลับถูกมองว่าเป็นผู้คอยรับประโยชน์จากนโยบายที่ถูกกำหนดขึ้นโดยตัวแทนของตนเท่านั้น ทำให้เกิดรูปแบบการปกครองที่พิกลพิการขาดความสมบูรณ์ ซึ่งแตกต่างจากความหมายของกระบวนการความเป็นประชาธิปไตย ที่ประธานาธิบดีแห่งประเทศ สหรัฐอเมริกา อับราฮัม ลินคอล์น (Abraham Lincoln) ได้เคยกล่าวไว้ว่า การปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน (Government of people, by the people, and for the people) (ประยุทธ์ หงส์ทองคำ, ม.ป.ป.: 13) ในขณะที่การปกครองตนเองของชุมชนในท้องถิ่นได้ค่อย ๆ สูญหาย หรือถูกทำลายไป ปรากฏการณ์ดังกล่าวมีปรากฏใน หนังสือเรื่อง The Community of The Future ของ Frances Hesselbein และคณะ (Hesselbein and other, 1998: 5) ที่ได้กล่าวถึง ความต้องการของภาคที่ 3 ในสังคมว่า หลังจากสงครามโลก ครั้งที่ 1 และ ครั้งที่ 2 รัฐบาลในประเทศต่าง ๆ ได้เข้ามามีบทบาทในการรวมอำนาจจากส่วนย่อยต่าง ๆ ในสังคมเข้าสู่ส่วนกลาง โดยอ้างถึงความจำเป็นประชาธิปไตยที่ได้มาโดยชอบธรรมจากประชาชน และรัฐบาลจะสามารถเข้าไปดูแลระบบสวัสดิการต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานให้กับประชาชนได้ ผ่านระบอบการปกครองในระบอบ

ประชาธิปไตยผ่านตัวแทน ซึ่งในสังคมตะวันตกเอง ได้มีการแบ่งส่วนทางสังคม ออกเป็น 2 ส่วนหลักๆ คือ ภาครัฐ และภาคเอกชน แต่กลับไม่ได้มีการกล่าวถึง ภาคชุมชนท้องถิ่นเลยแม้แต่น้อย นั่นก็หมายความว่า ความเป็นพลเมืองหรือชุมชน จากในอดีตที่มีมิติเชิงซ้อนมากมายในเรื่องของความสัมพันธ์ทางเครือญาติหรือปฏิสัมพันธ์จากการอาศัยพึ่งพาซึ่งกันและกัน และอยู่ร่วมกัน ในเรื่องของพหุวัฒนธรรมได้ถูกทำลายไปพร้อมกับระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทน ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นที่จะต้องมีการภาคส่วนพลเมืองหรือชุมชน เป็นส่วนที่ 3 นอกเหนือจาก ความต้องการการปกครองของรัฐที่สร้างความจำเป็นประชาชนที่ถูกต้อง และภาคเศรษฐกิจที่สร้างความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สินในส่วนเอกชน แต่ขาดความสัมพันธ์อันดีในสังคมไปโดยมองภาคของสังคมโดยรวมเป็นมิติที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงถึงกัน เมื่อเกิดผลกระทบต่อสิ่งหนึ่ง ย่อมส่งผลต่ออีกสิ่งหนึ่งได้ เหมือนคำกล่าวที่ว่า “เด็ดใบไม้สะเทือนถึงดวงดาว” ซึ่งจากงานเขียนชิ้นนี้ก็ตรงกับ การศึกษาของ เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2553: 29-33) ที่กล่าวถึงประชาธิปไตยชุมชน ว่า ความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างจากการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยได้เข้าไปทำลาย ความสัมพันธ์อันดีของสังคม เนื่องจากการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ไม่ใช่ในชุมชนท้องถิ่นไม่มี หรือเพิ่งถูกสร้างขึ้นในภายหลัง แต่ในความเป็นจริงแล้ว ความเป็นประชาธิปไตยมีอยู่ในชุมชนมาช้านานแล้ว ซึ่งเป็นประชาธิปไตยที่แตกต่างกับแนวความคิดประชาธิปไตยแบบตะวันตก ที่เน้นการปกครองโดยคนข้างมาก แต่หลักประชาธิปไตยในแบบสังคมไทยเป็นประชาธิปไตยที่อิงอยู่กับศาสนา ความดีงาม ความถูกต้อง ปกครองเพื่อมุ่งประโยชน์ส่วนรวม เรียกว่าเป็นประชาธิปไตยแบบธรรมาธิปไตยอยู่ด้วย ซึ่งจะพบได้ทั่ว ก่อนที่ระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตกจะมาถึง ชุมชนก็สามารถที่จะบริหารจัดการตนเองได้ เพียงแต่เรากลับมองว่า ความเป็นประชาธิปไตย ต้องเป็นไปตามอย่างตะวันตกเท่านั้น โดยลืมนึกไปที่รากฐานของเรา ซึ่งเป็นของดีที่ถูกลืมนไปแล้ว

ประเด็นที่เกิดขึ้นเป็นปรากฏการณ์ที่จัดว่าเป็นแนวโน้มใหม่สำหรับสังคม และเป็นแนวคิดที่นักวิชาการหลาย ๆ ท่านได้แสดงความคิดเห็นไว้ก็คือ กระแสความต้องการเข้ามามีส่วนร่วมของพลเมือง ซึ่งเป็นการรื้อฟื้นรูปแบบการปกครองตนเองของชุมชนท้องถิ่นในอดีตกลับขึ้นมาอีกครั้ง โดยได้มีการนำเสนอหนทางแก้ไขปัญหา ในการสร้างความเป็นพลเมืองในระดับชุมชนท้องถิ่น ที่มีจิตสำนึกร่วมรับผิดชอบต่อสังคมในการจัดการตนเองเพิ่มมากขึ้นแทนที่จะรอคอยการแก้ไขปัญหาของภาครัฐ เพียงอย่างเดียวโดยเฉพาะประเด็นที่เป็นปรากฏการณ์ที่จัดว่าเป็นแนวโน้มใหม่ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา สำหรับสังคมไทย เช่น การฟื้นฟูกลุ่ม ชมรม สมาคม ชุมชน อย่างชุมชนอินแปง ซึ่งเป็นเครือข่ายองค์กรชุมชนที่ตื่นเขาพูนาน อีสาน ซึ่งมีชาวบ้านมารวมตัวกันกว่า 80 ตำบล จากหลายจังหวัด เช่น สกลนคร อุตรธานี กาฬสินธุ์ มุกดาหาร รวมตัวกันเพื่อเริ่มต้นชีวิตใหม่ จากความยากจน หนี้สินล้นพ้นตัว บนฐานของความคิด ประสบการณ์ และทรัพยากรตนเอง (อนก เหล่าธรรมทัศน์, 2553: 32)

การมีส่วนร่วมเพื่อการปกครองหรือจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นโดยการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคม ซึ่งเป็นทุนที่มีอยู่แล้วดั้งเดิม คือ ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ความเชื่อมั่นในคุณธรรม ความดี ของมนุษย์ ความสัมพันธ์ในทางเครือญาติ เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ไม่สามารถนับเป็นตัวเงินได้นั้น มาเป็นตัวช่วยส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดเป็นรูปแบบที่พัฒนาจากองค์ความรู้ในหลาย ๆ พื้นที่ที่เป็นต้นแบบ ที่มีรูปแบบการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมกับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมือง จนสามารถนำรูปแบบที่พัฒนาขึ้นมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ตนเองได้จึงเป็นเรื่องสำคัญ เพราะหากเรายังมองการแก้ไขแบบเดิม ๆ ที่ต้องอาศัยภาครัฐ เอกชน หรือแม้จนกระทั่ง องค์กรต่าง ๆ เพียงอย่างเดียวการแก้ไขปัญหา ก็จะไม่ได้รับการแก้ไขอย่างแท้จริง โดยในปัจจุบัน จากงานวิจัยในหลาย ๆ พื้นที่ในประเทศไทยพบว่าชุมชนที่มีลักษณะในการบริหารจัดการตนเองได้ หรือที่เรียกว่าชุมชนเข้มแข็งมักจะมีรูปแบบเฉพาะตัว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ มีการบริหารจัดการที่ปราศจากการครอบงำจากท้องถิ่นและรัฐส่วนกลาง แต่มีการบริหารจัดการกันเอง ซึ่งนับว่ารูปแบบที่น่าสนใจ และควรค่าแก่การศึกษา โดยเฉพาะพื้นที่ที่ทำการศึกษามีการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมซึ่งนับว่าเป็นความเข้มแข็งที่มีอยู่แต่ดั้งเดิม เป็นเครื่องมือช่วยสนับสนุน และผลักดันให้เกิดการมีส่วนร่วมทางการเมือง ในการแก้ไขปัญหาของตำบลตนเอง เช่น การแก้ปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองภายในชุมชน เช่น การขึ้นดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านของตำบลหนองสาหร่าย จังหวัดกาญจนบุรี ที่สามารถตกลงกันได้โดยอาศัยศรัทธาร่วมใจ เช่น จากผู้ใหญ่หรือผู้นำในชุมชน จากพระภิกษุซึ่งเป็นศรัทธาร่วมจิตใจทางศาสนา เป็นต้น และการกล้าที่จะเขียนใบลาออก โดยไม่ลงวันที่ เพราะหากดำรงตำแหน่งแล้วปฏิบัติหน้าที่ไม่เป็นที่พึงพอใจของชาวบ้าน คนในชุมชนสามารถลงวันที่ และยื่นหนังสือลาออกให้กับนายอำเภอได้ทันที โดยพฤติกรรมดังกล่าวได้ถูกปฏิบัติจนเป็นประเพณีว่า หากไม่ว่าผู้ใดจะขึ้นดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน ไม่ว่าจะอยู่ในเขตหมู่บ้านใดก็ตาม ต้องเซ็นหนังสือลาออกในวันที่เข้ารับตำแหน่งทุกคน และได้มีการจัดระบบการขึ้นเป็นผู้นำชุมชนด้วยตนเอง โดยมีการจัดประชุมในสภาองค์กรชุมชน ในการคัดเลือกผู้นำขึ้นมา ดูแลหมู่บ้านของตนเองได้ โดยไม่ได้หวังเรื่องระยะเวลาดำรงตำแหน่ง เพราะได้มีฉันทามติร่วมกันแล้วว่า จะต้องผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันขึ้นเป็นผู้นำชุมชน ทุก ๆ 3 ปี เป็นต้น ในขณะที่การอาศัยทุนทางสังคมดังกล่าว มีผลไปถึงการคัดเลือกผู้นำในระดับท้องถิ่น ระดับตำบลได้ด้วย โดยไม่จำเป็นต้องมีการแข่งขันกันให้เปลืองงบประมาณแผ่นดินหรือ ก่อให้เกิดความทะเลาะเบาะแว้งกัน ในกลุ่มเครือญาติในตำบล เป็นต้น จากปรากฏการณ์ดังกล่าว จึงเป็นที่น่าสนใจว่าหากภาคพลเมืองมีลักษณะของการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมือง ในพื้นที่ดังกล่าว มีรูปแบบที่ประสบความสำเร็จได้อย่างไร และหากจะนำรูปแบบในหลาย ๆ พื้นที่ดังกล่าว มาสังเคราะห์ให้เป็นรูปแบบเฉพาะตัวแล้วละก็จะสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับพื้นที่อื่นได้ ก็จะมีประโยชน์ต่อการพัฒนาการเมืองภาคพลเมืองที่เป็นหัวใจของประเทศต่อไปได้

การวิจัยในครั้งนี้จึงมุ่งที่จะศึกษา พัฒนาการ กระบวนการพัฒนาความเป็นพลเมืองที่สมบูรณ์โดยผ่าน องค์กรชุมชนทั้งที่ไม่เป็นทางการ และสภาองค์กรชุมชนที่จัดตั้งขึ้นตาม พ.ร.บ. สภาองค์กรชุมชน ปี 2551 ซึ่งมุ่งเน้นความเป็นประชาธิปไตยจากชุมชนฐานราก จนสามารถสร้างเป็น องค์กรชุมชน โดยดึงชุมชนและภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ยกกระดับจากความเป็นประชาชน ทั่วไปไปสู่ความเป็นพลเมืองเต็มขั้น หรือกล่าวได้ว่ามีบทบาทมากขึ้นกว่าประชาชนในความเป็น ประชาธิปไตยผ่านระบบตัวแทน ที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน เพราะรูปแบบประชาธิปไตยในแบบสภาองค์กร ชุมชนนั้น เน้นที่การเมืองภาคพลเมืองที่สามารถทำหน้าที่ปกครองตนเองโดยตรง ไม่ได้มีรูปแบบการ เลือกลงตั้งแต่เป็นการแต่งตั้งโดยการคัดสรรและอาสาสมัครจากพลเมืองในท้องถิ่นนั้น ๆ ผู้นำที่เข้ามาทำ หน้าที่เป็นผู้บริหาร ก็เกิดจากการจิตอาสา สมัครเข้ามาทำหน้าที่ ไม่มีเบี้ยหวัดเงินเดือนโดยการจัดตั้ง เป็นสภาองค์กรชุมชนตำบลที่มีความเข้มแข็ง สามารถที่จะพึ่งตนเองโดยผ่านกระบวนการสร้าง รูปแบบความเป็นประชาธิปไตย ในรูปแบบกระบวนการเรียนรู้ ที่ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมวางแผน ร่วม แก้ไขปัญหา และร่วมรับผลประโยชน์ร่วมกันอย่างแท้จริง โดยการมีส่วนร่วมริเริ่มการมีส่วนร่วม ประเมิน ตนเอง และดำเนินการโดยชุมชนเอง จนเป็นชุมชนต้นแบบในการเรียนรู้ความเป็นประชาธิปไตยได้ ในขณะที่การเมืองการปกครองในระดับประเทศเริ่มก้าวมาถึงจุดที่เรียกได้ว่า “ทางตันทางการเมือง” ทำให้ทราบได้ว่า กระบวนการเรียนรู้ความเป็นประชาธิปไตย สามารถเริ่มขึ้นได้และทำสำเร็จได้ ด้วย การเรียนรู้ และร่วมแรงร่วมใจกัน ของคนตั้งแต่ในระดับชุมชนท้องถิ่น ไม่ได้จำกัดเพียงแต่คนชั้นกลาง หรือคนมีฐานะ มีอำนาจ มีอิทธิพล หรือหน่วยงานภาครัฐ อย่างที่ผ่านมา

งานวิจัยครั้งนี้ จึงมีสมมติฐานอยู่ที่ว่า รูปแบบการปกครองตนเองของชุมชนท้องถิ่น โดย อาศัยจิตสำนึกในความรับผิดชอบต่อชุมชนท้องถิ่นของตน โดยผ่านการแสดงออกในกิจกรรม สาธารณะ โดยอาศัยทุนทางสังคม ที่มีอยู่แล้วในชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ ให้แสดงผลออกมาเป็นรูปธรรม อย่างเป็นขั้นเป็นตอนและเป็นระบบจนสามารถนับได้ว่าเป็นการเมืองภาคพลเมืองโดยตรง โดยอาศัย การปกครองและการดูแลตนเองของชุมชนท้องถิ่นซึ่งรูปแบบในการแสดงออกเหล่านั้น อาจมิได้เกิด และเปลี่ยนแปลงไปตามตัวบทที่บัญญัติไว้ในกฎหมายเท่านั้น แต่ทว่าเป็นรูปแบบที่เกิดขึ้นจากปัจจัย คือทุนทางสังคมที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอยู่ของชุมชนในแต่ละพื้นที่ ซึ่งมีทั้ง ความเหมือนและความแตกต่างกัน ซึ่งความแตกต่างอันนั้นมีทั้งคุณค่า คุณภาพ ศักยภาพ และ ประสิทธิภาพอยู่ในตัวของมันเอง ซึ่งหากนำมาประยุกต์ใช้ได้สมบูรณ์จะก่อให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด ดังนั้นเนื่องจากการศึกษาในระดับดุขภูมิจิต ทางพัฒนศึกษาที่มุ่งหวังจะนำเอาการศึกษาไปใช้ในการ พัฒนาให้เกิดเป็นรูปธรรม จึงมุ่งศึกษาวิจัย รูปแบบการปกครองตนเองของชุมชนท้องถิ่นจาก หลาย ๆ พื้นที่เพื่อจะสังเคราะห์ให้เกิดเป็นรูปแบบ หรือแนวทางในการจัดการตนเองของชุมชน ท้องถิ่นที่สามารถเป็นรากฐานของระบอบประชาธิปไตย ที่ก่อให้เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืนแก่ชุมชน ท้องถิ่นอย่างแท้จริง

คำถามการวิจัย

1. รูปแบบการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมืองเป็นอย่างไร
2. สภาพการจัดตั้งและการดำเนินกิจกรรมของสภาองค์กรชุมชนตำบลต้นแบบ รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน ในแต่ละพื้นที่ที่ทำการศึกษาคือเป็นอย่างไร
3. รูปแบบที่เกิดจากการสังเคราะห์การประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมืองจากพื้นที่ต้นแบบที่มีบริบทที่แตกต่างกัน เป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมทางการเมืองของภาคพลเมือง
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ สภาพการจัดตั้งและการดำเนินกิจกรรมของสภาองค์กรชุมชนตำบลต้นแบบ รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน ในแต่ละพื้นที่ที่ทำการศึกษาซึ่งมีบริบทที่แตกต่างกัน
3. เพื่อพัฒนาและนำเสนอรูปแบบการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของภาคพลเมือง โดยการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมือง

ขอบเขตการวิจัย

เพื่อศึกษาเรื่องทุนทางสังคม อันประกอบด้วย ความหมาย ประเภท องค์ประกอบ กับการนำมาประยุกต์ใช้เพื่อนำมาเสริมสร้างและพัฒนาารูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านกลไกทางสภาองค์กรชุมชนตำบลต้นแบบ ความเป็นมา ของพัฒนาการความเป็นประชาธิปไตยภาคพลเมืองการจัดตั้ง แนวคิด หลักการและการดำเนินงานของสภาองค์กรชุมชนตำบลต้นแบบกับการขับเคลื่อนเพื่อส่งเสริมแนวทางประชาธิปไตยภาคพลเมือง ในการสร้างเสริมความเข้มแข็งให้กับตนเอง ภายใต้กรอบประชาธิปไตยชุมชนหรือประชาธิปไตยแนวการมีส่วนร่วมในมิติต่าง ๆ รวมทั้งการนำเสนอแนวทางส่งเสริมให้สภาองค์กรชุมชนตำบลเป็นรากฐานประชาธิปไตยท้องถิ่น อีกด้วยซึ่งผู้วิจัยจะได้จัดแบ่งขอบเขตของการศึกษา ออกเป็น 3 ด้าน ดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

1.1 ศึกษารวบรวมข้อมูล จาก เอกสารประเภท หนังสือ และบทความ ที่เกี่ยวกับการเมืองภาคพลเมือง ประชาธิปไตย ประชาสังคม และทุนทางสังคม เป็นต้น ที่ได้จัดพิมพ์ช่วงปี พ.ศ.2546 ถึง พ.ศ.2556

1.2 ศึกษาประวัติความเป็นมาของพื้นที่ที่ทำการเลือกแบบเจาะจง ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของการก่อตั้งตำบล พัฒนาการ กระบวนการจัดการตนเอง และการจัดตั้ง สภาผู้นำชุมชน จนพัฒนาเป็นสภาองค์กรชุมชนที่มีการบริหารจัดการตนเองจนเข้มแข็งได้ในที่สุด

1.3 ศึกษาปรากฏการณ์ สำคัญ สภาพปัญหาที่ชุมชนต่าง ๆ ต้องเผชิญ ปัญหาสำคัญที่ทำให้ภาคพลเมืองต้องประยุกต์ใช้ทุนทางสังคม ได้แก่ ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ความไว้วางใจกัน และกัน จนกระทั่งเครือข่ายต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อผลักดันให้เกิดการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมือง

1.4 ศึกษารูปแบบที่มีการประยุกต์ทุนทางสังคมซึ่งมีอยู่ในแต่ละพื้นที่มาช่วย ส่งเสริมและสนับสนุนทำให้ภาคพลเมือง เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมือง เพื่อกำหนดการดำรงชีวิตของตนเองได้โดยไม่ต้องรอ การช่วยเหลือของภาครัฐ

1.5 ศึกษาเพื่อสังเคราะห์รูปแบบจากการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมจากพื้นที่เป้าหมายดังกล่าว เพื่อเสริมสร้างและสนับสนุนการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมือง

2. ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยได้คัดเลือก พื้นที่ในการศึกษาแบบเจาะจง ซึ่งพื้นที่ทั้งหมดเป็นพื้นที่ที่ได้รับการรับรองจาก สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ในขณะเดียวกันพื้นที่ทั้งหมดเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะเป็นชุมชนเข้มแข็ง ที่ได้รับการยอมรับจากหน่วยงานของรัฐและเอกชน ทั่วประเทศ

2.1 สภาองค์กรชุมชนตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

2.2 สภาองค์กรชุมชนตำบลคลองเขิน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

2.3 สภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือก อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

3. ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลหลัก

3.1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในพื้นที่ที่ทำการศึกษา ได้แก่ กลุ่มผู้นำชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการชุมชน ประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมกับสภาองค์กรชุมชน แกนนำกลุ่มเยาวชน แกนนำกลุ่มผู้สูงอายุ แกนนำกลุ่มแม่บ้าน แกนนำกลุ่มอาชีพต่าง ๆ จำนวน 15 คน

3.2 กลุ่มนักการเมืองท้องถิ่น และประธานสภาองค์กรชุมชน ได้แก่ ประธานสภาผู้นำตำบล และผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 6 คน

3.3 กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการผู้รับรองแบบผู้ชำนาญการด้าน การเมืองภาคพลเมือง ด้านการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน โดยใช้วิธีการเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง จำนวน 7 คน

4. ขอบเขตด้านเวลา

ผู้วิจัยได้กำหนดช่วงระยะเวลาในการศึกษาตั้งแต่ช่วงการก่อตั้งชุมชน จนชุมชนเริ่มประสบปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อการบริหารจัดการตนเอง จนทำให้ชุมชนไม่สามารถบริหารจัดการตนเองได้ มีปัญหาการทะเลาะเบาะแว้งเมื่อการเมืองท้องถิ่นเริ่มเข้ามามีบทบาทในเขตตำบล จนชุมชนเริ่มตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดขึ้น เริ่มมีการประชุมของกลุ่มผู้นำชุมชนต่าง ๆ หาวิธีการในการแก้ไขปัญหา ถามหาการปกครองตนเองในสมัยก่อนที่จะเกิดปัญหา และได้มีการนำทุนทางสังคมกลับมาประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาในแบบฉบับของตนเอง จนถึงปีที่ทำการศึกษา คือ พ.ศ. 2556 ซึ่งมีเกณฑ์ในการแบ่งช่วงเวลาตามปรากฏการณ์ที่สำคัญเกิดขึ้น คือ

4.1 ช่วงการก่อตัวของปัญหาในพื้นที่ ซึ่งส่งผลกระทบต่อดำรงชีวิตของคนในชุมชน โดยเฉพาะช่วงการเมืองท้องถิ่นเริ่มเข้ามามีบทบาทในชุมชนมากขึ้น

4.2 ช่วงจุดเริ่มต้นในการแก้ไขปัญหา มีการประชุมในกลุ่มของผู้นำชุมชนที่เรียกว่าสภาผู้นำชุมชน เพื่อหาทางออกร่วมกัน

4.3 ช่วงขั้นตอนการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของชุมชนต่าง ๆ เพื่อกำหนดทิศทางและอนาคตของชีวิตตนเอง

นิยามศัพท์เฉพาะ

การพัฒนารูปแบบ หมายถึง วิธีการศึกษาเพื่อหาแบบจำลองในเรื่องรูปแบบการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมือง ที่มีการจัดการตนเองหรือการปกครองตนเองของชุมชนท้องถิ่น โดยอาศัยปัจจัยคือทุนทางสังคมต่าง ๆ ที่มีอยู่ภายในชุมชนท้องถิ่น ไม่ว่าจะผู้นำชุมชน ความสัมพันธ์ทางเครือญาติของคนในชุมชน ครอบครัว สถาบันทางการศึกษา สถาบันทางศาสนา ทรัพยากรต่าง ๆ รวมถึงความมีศีลธรรม จารีต ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการเสริมสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนท้องถิ่นเพื่อพัฒนาไปสู่ความเป็นพลเมืองที่รับผิดชอบของชุมชนท้องถิ่นตนเอง

การประยุกต์ใช้ หมายถึง การนำข้อดีที่มีอยู่มาปรับใช้อย่างเหมาะสมสถานการณ์ในการทำงานในการขับเคลื่อนแบบจำลองการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น ที่มีการปรับใช้ทุนทางสังคมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนโดยการปรับใช้ทุนทางสังคมซึ่งมีอยู่แล้ว ส่งเสริมให้เกิดการเมืองภาคพลเมืองเพื่อขับเคลื่อนชุมชนจนสามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยอาศัยทุนทางสังคมของชุมชนเป็นฐานหรือปัจจัยที่สำคัญ โดยการปรับใช้นั้นจะมีลักษณะเป็นการบูรณาการทุนทางสังคมที่มีอยู่แล้ว ส่งเสริมสนับสนุนซึ่งกันและกันในกระบวนการการทำงานของชุมชนท้องถิ่นโดยไม่จำเป็นต้องอาศัยทุนสนับสนุนจากภายนอกเพียงอย่างเดียว

ทุนทางสังคม หมายถึง ระบบความไว้วางใจกัน ความเชื่อมั่นในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ที่มีสิทธิเท่าเทียมกัน ความมีคุณธรรม มีค่านิยม จารีต ประเพณี วัฒนธรรม ที่เอื้อเพื่อเผยแพร่ระหว่างกัน ความสัมพันธ์ในครอบครัว ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทรัพยากรต่าง ๆ เครือข่ายทางสังคม และสำนึกรักในถิ่นฐานของตนเองในชุมชนท้องถิ่น อันแสดงออกถึงความเข้มแข็งของชุมชนในอดีตที่สามารถพึ่งพาตนเอง และระหว่างคนในชุมชนด้วยกันได้

การเมือง หมายถึง กิจกรรมการแสดงออกของชุมชน กลุ่มและองค์กรชุมชนในพื้นที่ท้องถิ่น ที่เกิดจากการรวมตัวของคนในชุมชนท้องถิ่นที่มีความรัก มีจิตสำนึกและรับผิดชอบในท้องถิ่นของตนเอง ร่วมกันแสดงสิทธิ ความรับผิดชอบของตน เสนอแนวความคิดและช่วยกันทำการบริหารจัดการตนเอง และทรัพยากรต่าง ๆ อย่างเป็นแบบแผนเป็นระบบ ให้ตอบสนองความต้องการของคนในพื้นที่ โดยอาศัยความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ความเอื้อเฟื้อกันและกัน ความไว้วางใจกันระหว่างคนในชุมชน เป็นตัวเชื่อมโยงเพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน โดยไม่ได้คาดหวังถึงอำนาจและผลประโยชน์ส่วนตนเพียงอย่างเดียว แต่กระทำไปเพื่อประโยชน์ของชุมชนท้องถิ่นเป็นสำคัญ

การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง ขั้นตอนหรือกระบวนการ ความร่วมมือทางการเมืองของชุมชนในการเรียนรู้ของชุมชน ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงออกถึงความเป็นประชาธิปไตยในระดับชุมชน ร่วมตัดสินใจ ร่วมคิด ร่วมวางแผน และที่จะทำหรือไม่กระทำเพื่อเลือกหนทางการดำเนินชีวิตของตนและชุมชนของตน โดยไม่ถูกครอบงำทางความคิด ผ่านทางกระบวนการกลุ่มเป็นหลัก

การเมืองภาคพลเมือง หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มบุคคลในชุมชนท้องถิ่นที่มีกระบวนการสร้างจิตสำนึกต่อความรับผิดชอบต่อสังคม โดยเข้าใจถึง บทบาท หน้าที่ และสิทธิของตน ทั้งที่บัญญัติและมีได้บัญญัติในกฎหมาย ต่อความรับผิดชอบต่อสังคมในการเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบในด้านการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน โดยอาศัยทุนทางสังคมที่มีอยู่แล้วทั้งจากภายนอกและภายในชุมชน เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของในชุมชนท้องถิ่น เช่น การที่สมาชิกชุมชนมีเวทีพบปะหารืออาจจะมีการประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น หรือให้ข้อมูลข่าวสารซึ่งกันและกันเกี่ยวกับปัญหา และการพัฒนาของชุมชนท้องถิ่น ที่เปิดโอกาสให้ประชาชน กลุ่ม องค์กรชุมชนต่าง ๆ มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น รับรู้ ร่วมวางแผน อาทิ แผนแม่บทชุมชน นำไปเชื่อมต่อกับการทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น นำไปเป็นข้อมูลในการจัดการแผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ร่วมในกิจกรรมหรือการดำเนินงานต่าง ๆ ของชุมชนรวมทั้งการติดตามปกป้องดูแลผลประโยชน์ของชุมชน โดยใช้เวทีของสภาองค์กรชุมชนตำบล เป็นที่ถกแถลงระหว่างกัน และเป็นที่เชื่อมโยงกับหน่วยงานองค์กรภาครัฐ โดยนำความคิดเห็นและความต้องการของพลเมืองในพื้นที่ ไปนำเสนอต่อหน่วยงานหรือองค์กรภาครัฐ โดยตรง และเสมอภาคกัน

ประชาสังคม หมายถึง ปรากฎการณ์ที่พลเมืองในท้องถิ่นนั้น ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน หรือกลุ่มคนที่เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้เข้ามามีบทบาทในการเคลื่อนไหว ผลักดัน นโยบาย หรือเพื่อรักษาผลประโยชน์ของตน กลุ่มตน และสังคม ในท้องถิ่นของตนร่วมกัน

สภาองค์กรชุมชนตำบลหรือสภาองค์กรชุมชน หมายถึง องค์กรของชุมชนที่มีการจัดตั้งเป็น สภาองค์กรชุมชนที่มีการจดทะเบียนและมีโครงสร้างองค์ประกอบของสมาชิกสภาองค์กรชุมชนตำบล ตาม พ.ร.บ. สภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551 (สภาองค์กรชุมชนที่มีการจัดตั้งเป็นทางการ) รวมถึงสภาองค์กรชุมชนระดับตำบลที่มีการจัดตั้งขึ้นก่อน จะมี พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551 (สภาองค์กรชุมชนที่ไม่ได้มีการจัดตั้งเป็นทางการแต่มีศักยภาพในการบริหารจัดการและแก้ไขปัญหาของชุมชนตนเองได้) ด้วย

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ได้ทราบถึง รูปแบบ พัฒนาการ การประยุกต์ใช้ทุนทางสังคม ในกระบวนการเสริมสร้าง การมีส่วนร่วมทางการเมืองของภาคพลเมือง
2. ได้ทราบถึง สภาพการจัดตั้ง และการดำเนินกิจกรรมของสภาองค์กรชุมชนต้นแบบ รวมทั้งปัญหาอุปสรรค ในการดำเนิน ในแต่ละพื้นที่ซึ่งมีบริบทที่แตกต่างกัน
3. ได้รู้รูปแบบ จากการสังเคราะห์องค์ความรู้ที่เกิดจากการศึกษา รูปแบบการทำงานของสภาองค์กรชุมชนต้นแบบ
4. ได้นำเสนอรูปแบบการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของภาคพลเมือง โดยการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมเพื่อเป็นฐานของการพัฒนารูปแบบการปกครองตนเองของชุมชนท้องถิ่นและของชาติต่อไป
5. ผลจากการวิจัย สามารถนำ Model ไปปรับใช้ในการสร้างความเป็นพลเมืองให้กับชุมชนท้องถิ่นเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนอื่น ๆ ได้

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

แนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดไว้เป็นขอบเขตในการศึกษาจะประกอบด้วย แนวคิด ความหมาย องค์ประกอบ หลักการ กระบวนการ ของคำว่า ทูนทางสังคม การมีส่วนร่วม ชุมชน กลุ่ม และสภาองค์กรชุมชน รวมทั้งแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับประชาธิปไตยท้องถิ่น ประชาธิปไตยชุมชน ประชาสังคม ตลอดจนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับสภาองค์กรชุมชนตำบล ปัจจัยที่เกื้อหนุนต่อการดำเนินงานสภาองค์กรชุมชนตำบล ชุมชนเข้มแข็ง การพึ่งตนเองได้ เป็นต้น โดยจะขอนำเสนอเป็นลำดับ ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับทูนทางสังคม
2. แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน กลุ่ม และสภาองค์กรชุมชน
3. แนวคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตยท้องถิ่น
4. แนวคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตยชุมชน
5. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน
6. แนวคิดเกี่ยวกับประชาสังคม
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับทูนทางสังคม

คำว่า “ทูนทางสังคม” อาจจะเป็นคำที่คนไทยไม่ค่อยคุ้นเคย และให้ความสำคัญเท่ากับคำว่า “ทุน” ซึ่งเข้าใจกันว่า คือ ตัวเงิน มานานจนบางคนคิดว่า คือ คำ ๆ เดียวกัน ซึ่งจริง ๆ แล้วคำว่า ทุน ที่หมายถึงตัวเงินเป็นเพียงแค่ส่วนหนึ่งของคำว่าทูนทางสังคมเท่านั้น โดยในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะแบ่งการศึกษาด้านการทบทวนวรรณกรรมออกเป็น 2 ส่วน คือทูนทางสังคมในบริบทของต่างประเทศ และทูนทางสังคมในบริบทของในประเทศ เพื่อจะได้ทราบถึง ความหมาย พัฒนาการ องค์ประกอบของคำว่า “ทูนทางสังคม” อย่างถูกต้องต่อไป

ทูนทางสังคมในบริบทต่างประเทศ

แนวคิดเรื่อง ทูนทางสังคม (Social capital) มีปรากฏในบริบทของสังคมตะวันตก โดยจัดเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างหนึ่งที่ได้มาจากการมีส่วนร่วมในความสัมพันธ์ของมิติทางด้านสังคม นักเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิก ได้กล่าวถึงเรื่องทุนโดยการสันนิษฐานว่าทูนทางสังคมเป็นเรื่องที่มาจากกรณีที่

ตัวแทนในการต่อช่องทางด้านเศรษฐกิจได้ใช้ความสัมพันธ์ที่มีระหว่างกัน ทั้งระหว่างตนเองกับคู่ค้า และจากบุคคลอื่น เป็นตัวเชื่อมโยงให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของคู่ค้าทางเศรษฐกิจหรือคู่ค้าทางด้านการตลาด

ในทางตรงกันข้ามกับทัศนะนี้ (Concept) เรื่องของทุนทางสังคมนี้มีข้อสันนิษฐานแรกเริ่มในเชิงวัฒนธรรมและเชิงสังคมของปัจเจกบุคคล (Nielsen, 2003: 40) โดยการมีส่วนร่วมของบุคคลที่อยู่ในเครือข่ายของปัจเจกบุคคล ซึ่งจะเป็นตัวทำให้เกิดปัจจัยภายนอกอันหนึ่งที่จะช่วยธำรงความสัมพันธ์ทางสังคมไว้ได้ โดยความสัมพันธ์ทางสังคมนี้จะช่วยสร้างความไว้วางใจของบุคคลรวมทั้งเสริมสร้างศักยภาพต่าง ๆ ในการทำงานและประสานงานกันให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดได้

นักเศรษฐศาสตร์ นักรัฐศาสตร์และนักสังคมวิทยาที่วิเคราะห์ผลกระทบในเชิงตัวบุคคลและเชิงกลุ่มของการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกันของมนุษย์นั้น ต่างก็ได้หยิบเอา Concept นี้มาใช้กันอย่างกว้างขวาง ปัจจุบันคำว่า ทุนทางสังคมสามารถพบได้ในบทความหลายชิ้น และยังปรากฏอยู่ในหลาย ๆ ประเด็นด้วยกัน นอกจากนี้ Concept เรื่องทุนทางสังคมในเชิงทฤษฎีที่เราหาอ่านได้ทั่วไปแล้ว เราอาจจะพบว่า มีการพูดถึงทุนทางสังคมจากผลการศึกษาในเชิงประจักษ์ด้วยเช่นกัน เช่น งานของ Woolcock (1998) Portes (1998) และ Dasgupta (2000) โดยเฉพาะงานของ Dasgupta และ Serageldim (2000) มีคุณูปการอย่างมากในการรวบรวมประเด็นข้อถกเถียงในเชิงทฤษฎีและแนวคิดเห็นทั่วไป ได้มากเท่า ๆ กับการศึกษาวิเคราะห์ในเชิงประจักษ์เกี่ยวกับทุนทางสังคมในบริบทของประเทศโลกที่กำลังพัฒนาอย่างประเทศไทย

ต้นกำเนิด แนวคิดเรื่องทุนทางสังคม

แนวคิดเรื่องทุนทางสังคมเริ่มต้นจากนักเศรษฐศาสตร์ ระดับโลกอย่าง Adam Smith ที่กล่าวถึงทุนทางสังคมในฐานะที่เป็นปัจจัยที่จะช่วยส่งเสริมให้เกิดความสำเร็จในการทำธุรกิจ และได้มีการนำแนวคิดนั้นมาใช้โดยนักเศรษฐศาสตร์ ชื่อ Glenn Loury ซึ่งได้รวบรวมแนวคิดนี้ไว้ในบทความของเขาในปี 1977 Glenn Loury ได้วิจารณ์วิธีการศึกษาวิเคราะห์ของเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกที่ศึกษาความไม่เท่าเทียมกัน ของรายได้และนัยยะเชิงนโยบายต่าง ๆ แต่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับบริบทในด้านมิติทางสังคมของคน ซึ่งบริบทนี้ก็คือ Social capital หรือ ทุนทางสังคมนั่นเอง

Concept นี้ได้ถูกหยิบยกเป็นแนวคิดที่ถูกพูดถึงกันมากในบริบทของทฤษฎี การพัฒนา การปฏิบัติงานวางแผนนโยบาย และความพยายามของ World Bank ในการดำเนินการต่าง ๆ กับการพัฒนาประเทศที่ถูกจัดว่ากำลังพัฒนาและ ด้อยพัฒนา ในกลุ่มโลกที่ 3

แนวความคิดเรื่องของทุนทางสังคม Social capital ยังได้ถูกพัฒนาขึ้นมาในสาขาวิชา สังคมวิทยาและรัฐศาสตร์ โดยใช้อธิบายถึงทรัพยากรที่ปัจเจกบุคคลสามารถใช้ติดต่อผ่านสมาชิกอื่น ๆ ในเครือข่ายของชุมชนได้ ทุนทางสังคมต่างจากทุนทางเศรษฐกิจและทุนทรัพยากรบุคคล โดยทุนทาง

สังคมอยู่ในโครงสร้างและระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดึงมาระหว่างปัจเจกบุคคล เช่น ความไว้วางใจ ความเชื่อถือซึ่งกันและกัน หรือความสัมพันธ์ภายในครอบครัว เป็นต้น

โดยความเป็นจริงแล้วแนวคิดเรื่องทุนทางสังคมในมิติของสังคม มีนักสังคมวิทยาที่ได้รับการยอมรับและมีชื่อเสียงทางด้าน ทุนทางสังคมหลายท่านด้วยกัน ในการศึกษาวิจัยนี้ จะกล่าวถึงแนวคิดทุนทางสังคมในทัศนะของ James Coleman, Robert Putnam และ Bourdieu ซึ่งมีการกล่าวอ้างถึง เมื่อกล่าวถึงทุนทางสังคม ดังต่อไปนี้

ทุนทางสังคมในทัศนะของ James Coleman

James Coleman (2009) อาจารย์ทางด้านสังคมศาสตร์จากมหาวิทยาลัย University of Chicago ได้นำเสนอแนวความคิดที่เป็นจุดเด่นของงานตนเองไว้ว่า ทุนทางสังคมเป็นชุดของความสัมพันธ์ (set of relationship) ระหว่างคน เป็นผลที่มาจากความสำนึกหรือมีเป้าหมายร่วมกัน บนพื้นฐานของความคาดหวังในสิ่งที่ต้องการใช้ร่วมกัน (Common) เป็นชุดของความคิดในการมีค่านิยมร่วมกัน (Set of Shared Values) และการมีสำนึกของความไว้วางใจ (Sense of Trust) ระหว่างกัน ทำให้เกิดเป็นโครงสร้างทางสังคมที่สามารถเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกบุคคลในองค์กร ในทางตรงกันข้าม หากทุนทางสังคมอ่อนแอหรือมีน้อย ก็จะมีปรากฏการณ์ของความขัดแย้งกันใน ค่านิยม ความความแตกแยก และการขาดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน

James Coleman (2009) ได้ระบุว่าทุนทางสังคมมีหลายรูปแบบด้วยกัน แต่จะประกอบด้วย 4 ปัจจัยหลัก ดังนี้

1. ความไว้วางใจกันในโครงสร้างทางสังคม ในระดับต่าง ๆ
2. ความสอดคล้องและความเหมาะสมในการจัดระเบียบทางสังคม
3. มาตรฐานและกฎเกณฑ์ที่ได้กำหนดเอาไว้
4. ช่องทางของการสื่อสาร

ซึ่งในงานเขียนของ James Coleman (2009) ได้ยกตัวอย่างของทุนทางสังคมที่เห็นได้ ง่าย ๆ ผ่านทางปรากฏการณ์จริงก็คือ กรณีของสมาคมผู้พักอาศัยในโครงการบ้านจัดสรรหรือ คอนโดมิเนียมในเมืองที่รวบรวมตัวกันเพื่อการแสดงออกในลักษณะการกดดันผู้ประกอบการให้เข้ามา แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในโครงการ เช่น ปัญหาทางเท้าซึ่งถูกทำเป็นที่จำหน่ายสินค้า ปัญหา การจราจรที่ขาดการจัดระเบียบ ซึ่งหลังจากได้รับการแก้ไขแล้ว Organization ก็ยังคงดำรงอยู่ และอยู่ในฐานะที่เป็นองค์การทางสังคม (Social Organization) ซึ่งสามารถจะแก้ไขปรับปรุงคุณภาพชีวิต ของผู้พักอาศัยต่อไปได้อีก

นอกจากนี้ James Coleman (2009) ยังได้กล่าวไว้ในผลงาน เรื่อง Social Capital in the Creation of Human Capital ว่า ทุนทางสังคมมีส่วนสำคัญที่ส่งผลต่อการพัฒนาทุนมนุษย์ด้วย โดยทุนทางสังคมในการพัฒนาทุนมนุษย์จะประกอบด้วย 2 ส่วน คือ ทุนทางสังคมภายในครอบครัว

และทุนทางสังคมภายนอกครอบครัว หรืออาจกล่าวได้ว่าความรัก ความผูกพัน ความเอื้ออาทร ต่อกัน ของสมาชิกในครอบครัวกับบุคคลอื่นในชุมชนหรือกับบุคคลทั่วไป พื้นฐานของครอบครัวจัดเป็นทุน อย่างหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยทุนทางการเงิน ทุนมนุษย์ และทุนทางสังคม ทุนทางการเงินอาจวัดได้จาก รายได้หรือทรัพย์สิน บ้าน หรือ อสังหาริมทรัพย์อย่างอื่น และความสามารถในการแก้ไขปัญหา ทางการเงิน ส่วนทุนมนุษย์สามารถวัดได้จากการศึกษาของพ่อแม่ผู้ปกครอง และการสั่งสอนให้ความรู้ แก่บุตรหลาน

ทุนทางสังคมภายในครอบครัว สามารถส่งเสริมความเข้มแข็งให้กับบุตรหลานเปรียบเสมือน เป็นการพัฒนาทุนมนุษย์ ซึ่งจะขึ้นอยู่กับผู้ปกครอง หรือผู้ใหญ่ในครอบครัวและความเอาใจใส่ดูแลของ ผู้ใหญ่เหล่านั้น การไม่มีผู้ใหญ่ในครอบครัวอาจก่อให้เกิดความบกพร่อง Coleman (2009) เห็นว่า ครอบครัวที่มีพ่อแม่ดูแลบุตรเพียงคนเดียว เป็นความบกพร่องที่สำคัญของครอบครัวสมัยใหม่ หรือ แม้แต่ครอบครัวเดี่ยวที่มีพ่อแม่ต้องออกไปทำงานนอกบ้าน ไม่มีเวลาดูแลบุตรหลาน และไม่มีใครอยู่ บ้านตอนกลางวันทำให้ทุนทางสังคมภายในครอบครัวขาดหายไป นอกจากนี้ บางครอบครัวแม้จะมีคน อยู่ในบ้านตลอดวัน แต่ก็อาจไม่มีทุนทางสังคมเนื่องจากไม่มีความสัมพันธ์อันดีระหว่าง คนใน ครอบครัว เช่น พ่อ แม่และบุตร ผลกระทบจากการขาดหายไปของทุนทางสังคมภายในครอบครัวอาจ แสดงออกในหลากหลายรูปแบบ เช่น ผลการเรียนที่ตกต่ำ การโดดเรียน การทำตัวเสเพล การมีกิริยา แสดงออกด้วยความรุนแรง เป็นต้น พฤติกรรมเหล่านี้แสดงออกถึงการไม่ดูแลและไม่เอาใจใส่บุตร หลานของคนภายในครอบครัว เนื่องจากเมื่อบุตรหลานไม่ได้รับการเอาใจใส่จากผู้ปกครองก็มักจะไป พึ่งพาเพื่อนหรือบุคคลภายนอกแทนก่อให้เกิดเป็นปัญหาของสังคมในที่สุด

ทุนทางสังคมภายนอกครอบครัว ทุนทางสังคมที่ใช้ในการพัฒนาคนไม่ใช่มีแต่ในครอบครัว เพียงอย่างเดียว ทุนทางสังคมภายนอกครอบครัว ได้แก่ ทุนทางสังคมภายในชุมชนเกิดจากความสัมพันธ์ แบบรู้จักกันหมดของพ่อแม่ผู้ปกครอง และความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากการที่พ่อแม่เข้าร่วมกิจกรรมกับ สถาบันต่าง ๆ ของสังคม ยกตัวอย่างเช่น การที่พ่อแม่พูดคุยกัน ในกรณีความประพฤติของลูก ๆ ตน ผิดปกติไปจากเดิม เช่น หนีโรงเรียนไปเล่นเกมส์ เป็นต้น ทำให้พ่อแม่ที่ร่วมกิจกรรมทางสังคมสามารถ ที่จะรู้พฤติกรรมของลูกโดยอาศัยทุนภายนอกครอบครัวคือ การช่วยสังเกตของผู้ปกครองเด็กคนอื่น หรือ เพื่อนบ้านได้ทุนทางสังคมในการพัฒนาทุนมนุษย์ในส่วนนี้เกิดในรูปแบบที่พ่อแม่ผู้ปกครองของ นักเรียนแต่ละคนรู้จักกัน คุยกันและปรึกษากัน ความสัมพันธ์ที่มีทุนทางสังคมจะสิ้นสุดไปเมื่อมีการ อพยพหรือย้ายครอบครัวไปที่อื่น

จากตัวอย่างดังกล่าวจะพบได้ว่าทุนทางสังคมภายนอกครอบครัว ที่มีลักษณะเป็นสังคม ย่อย ๆ ในชุมชนสามารถที่จะก่อให้เกิดสถานะการแสดงออกทางการเมืองเนื่องจากมีผลประโยชน์ ร่วมกันโดยอาศัยการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ความไว้วางใจกัน และการสื่อสารสองทาง ระหว่างผู้ ส่งสารและผู้รับสารของผู้ปกครองเด็กที่อยู่ในชุมชน เช่น การร่วมตัวของสมาคมผู้ปกครองเพื่อ

เรียกร้องให้สถานศึกษา ดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้เกิดความสะดวกในการดูแลบุตรหลานของตนเองได้ในขณะเดียวกัน ทุนทางสังคมทั้งภายในและภายนอกครอบครัว จึงเป็นสิ่งที่จะสร้างความเข้มแข็งให้กับการเมืองภาคพลเมือง ต่อไป

ทุนทางสังคมในทัศนะของ Robert Putnam

ในขณะที่นักสังคมวิทยาและนักเศรษฐศาสตร์ บางคนกำลังกล่าวถึงแนวคิดนี้กันมาก ยังมีนักรัฐศาสตร์ท่านหนึ่งชื่อ Robert Putnam ที่ได้หยิบยกแนวคิดนี้มาใช้เป็นที่รู้จักกันในวงวิชาการเพิ่มมากขึ้น โดย Putnam (1995: 64-78) มองว่าทุนทางสังคมต้องประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 อย่าง ที่จะทำให้สมาชิกหรือกลุ่มบุคคลที่อยู่ร่วมกันสามารถปฏิบัติร่วมกันเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์บางอย่างตามที่กลุ่มต้องการได้ ก็คือ

1. ความไว้วางใจกันซึ่งกันและกัน (Trust)
2. จารีต (Norms)
3. เครือข่ายทางสังคม (Social networks) โดยเฉพาะ voluntary associations

Putnam (1995) กล่าวถึงแหล่งที่มาของทุนทางสังคมที่จะทำให้ระดับของทุนทางสังคมเพิ่มขึ้นหรือลดลง และส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชน ได้แก่

1. ครอบครัว Families เป็นปัจจัยหลักที่ทำให้เกิดทุนทางสังคมทั้งทาง เศรษฐกิจ และสังคมรวมถึงคุณภาพชีวิตของสมาชิกในครอบครัว ครอบครัวถือได้ว่าเป็นแหล่งแรกที่สร้างรูปแบบของทุนทางสังคม และขยายสู่สังคมภายนอก กล่าวคือ พ่อแม่จะมีอิทธิพลต่อการปฏิบัติตัวของเด็กในแง่ของการสั่งสอนปลูกฝังเรื่องของความซื่อสัตย์ การไว้วางใจผู้อื่น การร่วมมือกับผู้อื่น และเป็นขั้นแรกในการเรียนรู้ที่จะอยู่กับผู้คนในสังคมภายนอก

2. ชุมชน Community การติดต่อสื่อสาร ระหว่างคนที่อาศัยอยู่ร่วมกัน ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้าน เพื่อนและกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน การทำงานร่วมกัน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่พลวัตของการปฏิบัติงานร่วมกันของมนุษย์ในสังคม กล่าวคือ ประชาชนในชุมชนมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มคนอื่น ๆ ในสมาคม อื่น ๆ ที่แตกต่างกันและมีประสบการณ์ด้านความร่วมมือที่เป็นบวก ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะส่งเสริมศักยภาพของสมาชิกในการแก้ไขปัญหา และในที่สุดจะมีอิทธิพลก่อให้เกิดการไว้วางใจ และบรรทัดฐานในการตอบแทนซึ่งกันและกันขยายครอบคลุมผู้อาศัยอยู่ทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน

3. ร้านค้า Firm การทำงานอย่างมีประสิทธิภาพขององค์กร การก่อตั้งอย่างมั่นคงและมีความยั่งยืน สิ่งที่เกี่ยวข้องที่มีความต้องการอย่างยิ่งก็คือ ความไว้วางใจ ความคาดหวัง ผลประโยชน์ที่ได้จากทุนทางสังคม คือ การลดต้นทุนทางการผลิต เช่น การแบ่งหน้าที่ในการทำงานด้วยความรับผิดชอบ โดยไม่ต้องห่วงเรื่องความเสียหายที่จะเกิดขึ้นจาก ไม่ทำงาน เป็นต้น

4. ประชาสังคม Civil society ทูทางสังคม คือ เบ้าหลอมความสำเร็จขององค์กร เพราะนั่นคือ โอกาสเพื่อการมีส่วนร่วมและการออกเสียงเลือกตั้ง ฉันทามติ ลดความขัดแย้ง และช่วยลดความเสี่ยงของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นด้วย เนื่องจากการตัดสินใจเกิดความความเห็นของคนในองค์กรทั้งหมดร่วมกัน

5. ภาคสาธารณะ Public sector เป็นสวัสดิการและศูนย์รวม สิ่งอำนวยความสะดวก ให้แก่คุณภาพชีวิต โดยทั่วไปของสังคม เช่น บริการสวัสดิการของรัฐ หรือสิ่งที่ชุมชนร่วมมือกันสร้าง เพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวมและมีบทบาทใน 2 ประเด็น คือ การกระจายรายได้ที่เท่าเทียมกันมีอิทธิพลต่อความไว้วางใจ เช่น ประเทศในแถบสแกนดิเนเวียซึ่งมีระดับความไม่เท่าเทียมของรายได้ต่ำพบว่า มีระดับของความไว้วางใจสูงกว่าอย่างมีนัยสำคัญ เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศเยอรมนี และสหรัฐฯ ดังนั้น รัฐบาลจึงควรมีบทบาทในการกำหนดนโยบาย ด้านการกระจายรายได้ โดยอาจจะดำเนินการผ่านระบบสวัสดิการ และการสร้างความไว้วางใจระหว่างรัฐบาลกับประชาชน

6. กลุ่มชาติพันธุ์ Ethnicity หรือเชื้อชาติ อาจมองได้อีกมุมหนึ่งที่เป็นตัวถ่วงของการพัฒนา เนื่องจากอาจมีที่รักมักที่ชัง หรือการกำหนดตัวผู้นำ ความขัดแย้งด้านเชื้อชาติ ซึ่งมีผลต่อการแสดงออกทางวัฒนธรรม และผลประโยชน์ที่ได้รับร่วมกัน

7. เพศ Gender ยกตัวอย่างเช่น เครือข่ายของกลุ่มสตรีในบราซิล มีความสำคัญต่อการสร้างรายได้และความเป็นอยู่ของครอบครัวเป็นอย่างมากในการดำรงชีวิตประจำวัน เพราะความสัมพันธ์ภายในกลุ่มสตรีที่มีความใกล้ชิดกันและความใกล้ชิดของมารดาที่มีโอกาสอยู่ใกล้บุตรมากกว่าบิดา

ผลงานสำคัญของ Putnam (1993) ก็คือ ผลงานที่ชื่อว่า Making Democracy Work ที่นำเสนอไว้ว่า ถ้าภูมิภาคใดภูมิภาคหนึ่งมีระบบเศรษฐกิจที่มีประสิทธิภาพเชิงการหน้าที่ดีและมีการรวมกลุ่มทางการเมืองในระดับสูง ก็จะเป็นผลทำให้เกิดการสะสมทุนทางสังคมให้มากขึ้นต่อนั้น หมายความว่า ทุนทางสังคมในนัยของ Putnam สามารถที่จะเกิดการสะสมได้ จนสามารถเป็นพลังอำนาจในการต่อรองได้

ผลการศึกษาของ Putnam (1993) เกี่ยวกับบทบาทของภาคประชาสังคมในประเทศอิตาลีซึ่งส่งผลต่อความสำเร็จในการปฏิรูปการทำงานของรัฐบาล เปรียบเทียบกัน ระหว่างอิตาลีตอนเหนือ และอิตาลีตอนใต้ซึ่งมีความแตกต่างกัน โดย อิตาลีตอนเหนือประสบความสำเร็จในการปฏิรูปรัฐบาล เนื่องจากการได้รับแรงเสริมจากการเจริญเติบโตของภาคประชาสังคม (Civic community) ซึ่งก่อให้เกิดความมั่งคั่งในอิตาลีตอนเหนือมากกว่าอิตาลีตอนใต้ เกี่ยวกับ civic community นั้น กิจกรรมสาธารณะของประชาชนจะช่วยสร้างบรรยากาศของการร่วมกันทำงาน ช่วงสร้างเครือข่ายทางสังคมที่มีความกระตือรือร้นในการทำงาน ช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกันทางการเมืองและสร้างประเพณีของการมีส่วนร่วมของประชาชนด้วย Putnam บอกว่าผลของการมีความสมดุลทางสังคมได้นั้นจะออกมาในลักษณะของการทำงานประสานร่วมกันในระดับที่เข้มข้น, การให้ความ

ไว้วางใจกันในวงกว้าง, การตอบแทนกันอย่างสม่ำเสมอ, กิจกรรมต่าง ๆ ของประชาชน โดยในผลงานชิ้นนี้มีการเปรียบเทียบการทำงานของรัฐบาลฝั่งเหนือและฝั่งใต้ทำให้เห็นปรากฏการณ์ที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน

ในการศึกษาประชาสังคมในอิตาลีของ Putnam (1993) ได้ข้อสรุปที่สำคัญว่า ชุมชนมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมค่านิยมของการไว้วางใจกัน ความผูกพันเอาจริงเอาจัง และความสมานฉันท์ระหว่างกัน ซึ่งส่งผลให้ระบอบประชาธิปไตยก้าวหน้าไปได้ขณะเดียวกันประเพณีการเมือง วัฒนธรรมของชุมชนก็มีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะค่านิยมที่เสริมสร้างความเข้มแข็งของภาคประชาสังคม ข้อสรุปของ Putnam ก็คือ ภาคประชาสังคมต่างหากที่ทำให้รัฐและสถาบันสาธารณะต่าง ๆ ดีขึ้น ไม่ใช่รัฐและสถาบันสาธารณะที่ทำให้ภาคประชาสังคมดีขึ้น

ในเรื่องของเครือข่ายที่ Putnam (1993) บอกว่า ในทางปฏิบัติแล้ว ภาคประชาสังคมกลับถูกลดทอนอำนาจลง เป็นการตรวจสอบการทำงานที่ขององค์กรอาสาสมัคร

ในเรื่อง องค์กรอาสาสมัครเชื่อมโยงกับความคิดของเขาไปในเรื่องต่าง ๆ ในประเด็นทฤษฎีพหุนิยม (Pluralism) องค์กรอาสาสมัครเป็นรูปแบบที่สำคัญที่สุดของการปฏิสัมพันธ์แนวราบ (horizontal interaction) และของการต่างตอบแทนกัน (reciprocity) องค์กรอาสาสมัครมีอิทธิพลต่อการปฏิสังสรรค์ทางสังคมและการร่วมมือประสานระหว่างผู้กระทำในวิถีทางต่าง ๆ

ประการแรก องค์กรอาสาสมัครเพิ่มมูลค่าความสิ้นเปลืองต่อ Defector ในการแลกเปลี่ยนระหว่างบุคคลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ประการที่สอง คือ องค์กรอาสาสมัคร จะโอบอุ้มและดำรงบรรทัดฐานของการต่างตอบแทนกันเอาไว้

ประการที่สาม แนวคิดเรื่องทุนทางสังคมนั้นได้แสดงถึงแก่นของชีวิตชุมชนออกมาให้เห็นด้วย Putnam (1993) มองว่าความไว้วางใจ (trust) ซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งของทุนทางสังคมได้สร้างรากฐานของ “การตอบแทนกัน” (reciprocity) และยังสร้างเครือข่ายและสมาคมทางสังคม (social network and association) ในทางกลับกันสิ่งเหล่านี้ก็จะสร้างสรรค้ให้เกิดความไว้วางใจขึ้น นั่นก็คือ เครือข่ายและสมาคมทางสังคมจะผลักดันให้เกิดการติดต่อสื่อสารกันและกัน รวมทั้งปรับปรุงการส่งผ่านข่าวสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับประโยชน์ที่มาจากความไว้วางใจของปัจเจกบุคคล

Putnam (1993) ยกตัวอย่างว่า ในอเมริกานั้นมีปัญหาสังคมมากมายซึ่งเกิดจากการเสื่อมลงของทุนทางสังคม (Siisainen, 2000) Putnam มองว่า เศรษฐกิจและเทคโนโลยีแบบใหม่ โดยเฉพาะการสื่อสาร การโทรคมนาคม และระบบตลาด มีส่วนสำคัญที่ทำให้ค่านิยมหรือคุณธรรมวัฒนธรรมของคนอเมริกันเสื่อมทรามลง เป็นตัวการสำคัญที่ทำให้การวางใจกันในสังคมลดต่ำลง การมีส่วนร่วมของอาสาสมัครในงานลดต่ำลง ซึ่งก็คือ ทำให้ทุนทางสังคมลดต่ำลง และประชาสังคมอ่อนแอลงไปด้วย นอกจากนี้ Putnam ยังได้ศึกษาทุนทางสังคมของอเมริกาได้กว้างขวาง และได้จัดทำดัชนีตัวชี้วัด

ทุนทางสังคมที่สำคัญไว้ โดยแบ่งเป็น 5 ด้าน ได้แก่ ด้านความตื่นตัวขององค์กรชุมชน ด้านการมีส่วนร่วมในเหตุการณ์สาธารณะ ด้านความเข้มแข็งของอาสาสมัครชุมชน ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม และความไว้วางใจทางสังคมส่วนรวม (ธีรยุทธ บุญมี, 2547: 143)

ผลงานอีกชิ้นหนึ่งของ Putnam (1995) ที่มีชื่อว่า Bowling Alone เป็นการแสดงถึงปรากฏการณ์ของการดำรงชีวิตของชาวอเมริกันที่เคยมีพื้นที่สาธารณะโดยการออกมาเล่น Bowling กันทำให้เกิดการขับเคลื่อนของเศรษฐกิจตั้งแต่ระดับล่าง เมื่อกิจกรรมนี้ค่อย ๆ หดความสำคัญไป ก่อให้เกิดผลกระทบทางเศรษฐกิจ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตประจำวัน ผ่านกิจกรรมการเล่นโบว์ลิ่ง ซึ่งจากการศึกษาของ Putnam พบว่าปัจจุบันคนอเมริกันนิยมเล่นโบว์ลิ่งคนเดียวมากขึ้น แต่จะมีการเล่นเป็นกลุ่มลดน้อยลงมาก ซึ่งทำให้ผู้ประกอบการต้องสูญเสียรายได้ เนื่องจากการเล่นเป็นกลุ่มจะทำให้มีการใช้จ่ายมากกว่าการเล่นคนเดียว และรายได้ที่แท้จริงของการทำธุรกิจนี้อยู่ที่การเล่นเป็นกลุ่มเพราะจะทำให้เกิดการใช้จ่ายมากขึ้น มากกว่าค่าลูกบอลหรือค่ารองเท้า ขณะเดียวกัน Putnam ได้สรุปปรากฏการณ์นี้โดยมองว่าการไปเล่นโบว์ลิ่งคนเดียวเป็นการแสดงให้เห็นได้ว่าทุนทางสังคมของคนอเมริกันกำลังลดน้อยลง

จากผลงานของ Putnam ทำให้มองเห็นได้ว่า ปัญหาของ Putnam คือเน้นแนวคิดเรื่องภาคประชาสังคม (Civil society) ไปสู่องค์กรอาสาสมัคร (voluntary associations) ในรูปของสโมสรกีฬา (sport clubs) แต่ Putnam ไม่ได้กล่าวถึง ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างภาคประชาสังคมกับสังคมนานาชาติ อาจพูดได้ว่า งานของเขาไม่ได้เกี่ยวข้องกับการเมือง เพราะเขาไม่ได้กล่าวถึงความท้าทายใหม่ ๆ หรือข้อขัดแย้งใด ๆ ที่มีต่อระบบการเมืองซึ่ง Putnam ก็ได้กล่าวถึงโดยทั่วไปแต่ Civil society ก็คือบ่อเกิดของกลุ่ม/ผู้ที่มีความขัดแย้งกัน สิ่งที่ Putnam ยังขาดก็คือ เขาละเลยมิติแนวคิดขององค์กรอาสาสมัครและความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ที่กล่าวถึงเรื่องของโครงสร้างหน้าที่ขององค์กรที่แฝงอยู่ในองค์กรรูปแบบที่นิยมใช้กันในองค์กรสมัยใหม่

นอกจากนี้ Putnam (1993) ยังกล่าวถึงปัญหาของประชาธิปไตยภายในกลุ่ม (internal democracy) ของ องค์กรอาสาสมัครน้อยมาก และไม่ค่อยกล่าวถึงโครงสร้างอำนาจภายในองค์กรมากนัก Putnam แสดงให้เห็นถึงสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาทุนทางสังคมที่พอสรุปได้ คือ

1. Putnam ได้หยิบยกประเด็นทางสังคมขึ้นมาและเสนอมุมมองอีกด้านหนึ่ง เช่น ชนกลุ่มน้อย คนผิวสี การศึกษาและพรรคการเมือง โดยมีการกล่าวถึงกลุ่มที่เสียเปรียบทางสังคม กล่าวคือเป็นการเปิดพื้นที่ให้กับกลุ่มองค์กรชุมชนและชุมชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเอง ทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจและการศึกษา

2. Putnam ได้พยายามเสนอให้พิจารณาทุนทางสังคมในรูปแบบที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น มีตัวอย่างเชิงปริมาณเปรียบเทียบเพื่อให้เห็นภาพชัดเจน

3. ทูทางสังคมไม่ใช่ทำหน้าที่แทนนโยบายของรัฐ แต่ทำหน้าที่เป็นเงื่อนไขก่อนที่จะเกิดนโยบายพึ่งตนเอง คือ เป็นการปรับสภาพให้ชุมชนอยู่ร่วมกับรัฐและระบบตลาดได้

4. มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบองค์กรและเงื่อนไขของความสัมพันธ์ทางสังคม เช่น จากความสัมพันธ์ในละแวกเพื่อนบ้าน เป็นความสัมพันธ์บนพื้นฐานของที่ทำงาน เป็นต้น

5. ปัจจัยที่มีผลต่อการลดลงของทูทางสังคมในอเมริกา ได้แก่ ความยุ่งยากและเวลาในชีวิตประจำวัน ช่วงเวลาที่ลำบากทางเศรษฐกิจ การอพยพย้ายถิ่น กระบวนการเป็นเมือง การเข้าสู่การทำงานของแรงงานผู้หญิง การล่มสลายของการแต่งงานและครอบครัว การเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างเศรษฐกิจของอเมริกา เช่น ระบบลูกโซ่ บริษัทสาขาและ ภาคบริการ เหตุการณ์ที่กระตุ้นประชาชน การเติบโตของรัฐสวัสดิการ การปฏิวัติสิทธิพลเมือง การปฏิวัติเทคโนโลยี

จะเห็นได้ว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อทูทางสังคมในทัศนะของ Putnam ได้แก่ ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ความสัมพันธ์ระหว่างกัน การศึกษา การอพยพย้ายถิ่นและกระบวนการเป็นเมือง ข้อจำกัดด้านเวลาและการเงินการเปลี่ยนแปลงของบทบาทสตรี การสมรสและครอบครัว การขยายตัวของรัฐและรัฐสวัสดิการ การปฏิวัติเชื้อชาติ สิทธิพลเมืองและรุ่นของคน เป็นต้น ซึ่งทั้งหมดก็พอจะสรุปได้ว่าทูทางสังคมเป็นเครื่องสนับสนุนให้เกิดความสำเร็จ โดยเกิดเป็นผลประโยชน์ต่างตอบแทน ซึ่งกันและกัน ซึ่งคนที่อยู่ในภาคสังคม และประชาสังคม คิดว่าพอรับได้โดยไม่ส่งผลกระทบในทางลบมากกว่าที่ภาคประชาชนจะสูญเสียไป โดยอาศัยทูทางสังคม ข้างต้นที่กล่าวไปแล้ว เป็นปัจจัย หรือเครื่องมือประเภทหนึ่งในการนำภาคประชาชนไปสู่ความเข้มแข็ง ทางด้านการแสดงออกในกิจกรรมทางการเมือง หรือสร้างอำนาจในการต่อรองกับผู้ที่มีอำนาจในขณะนั้น

ทูทางสังคมในทัศนะของ Pierre Bourdieu

Bourdieu (1985) ที่ได้มีการวิเคราะห์ทูทางสังคมอย่างเป็นระบบ (Bourdieu, 1985: 1-24; Siisilinen, 2002) ตั้งแต่ทศวรรษ 1970 และ 1980 โดยเชื่อมโยงกับแนวคิดเรื่องชนชั้น ได้นิยามคำว่า “ทูทางสังคม” เป็นแหล่งทรัพยากรที่มีค่ายิ่ง อันจะเชื่อมโยงไปสู่การได้เข้าร่วมเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม ที่ซึ่งบุคคลจะทำได้ทำความรู้จักและคุ้นเคยซึ่งกันและกัน (Siisilinen, 2002)

Bourdieu พยายามที่จะตอบคำถามที่ Putnam ไม่ได้กล่าวถึง นั่นก็คือ เรื่องของความขัดแย้งและอำนาจของทูทางสังคม (Bourdieu) จะพูดถึงความสัมพันธ์ระหว่างทูทางสังคม และอำนาจ, Symbolic Power และ Universal Values รวมทั้งเงื่อนไขที่มีมาก่อนหน้า (Precondition) ของความสมานฉันท์ในสังคม

โดย Bourdieu (1985) ได้กล่าวถึงทูทางสังคมว่าสามารถแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ

1. ทูทางเศรษฐกิจ
2. ทูทางวัฒนธรรม
3. ทูทางสังคม

ประเภทของทุนต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาเป็นปัจจัยแกนหลักที่จะนิยามว่า ผู้กระทำหรือผู้มีอำนาจต่าง ๆ ในสังคมจะมีใครบ้าง แต่ละคนมีตำแหน่งหน้าที่อย่างไร ส่วนทุนทางเศรษฐกิจนั้น Bourdieu พูดถึงเรื่องนี้ด้วยความคิดแบบ Marxist ที่มุ่งไปที่เรื่องของทุนที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคม โดยระบบทุนนิยมที่แสวงหาประโยชน์โดยเอาเรื่องของทุนทางสังคมประเภทต่าง ๆ เป็นตัวหลักที่สำคัญในการขับเคลื่อนและทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง แต่ Bourdieu มองว่าการครอบครองทุนทางเศรษฐกิจ หรือทุนประเภทต่าง ๆ จะช่วยเพิ่มอำนาจหรือขีดความสามารถให้กับผู้ครอบครองทุนทางสังคมในสังคมได้

ในเรื่องทุนทางสังคมนั้นมี 2 องค์ประกอบที่สำคัญ คือ

1. ทุนทางสังคม คือ ทรัพยากรที่คอยเชื่อมโยงกับสมาชิกในกลุ่มและเครือข่ายทางสังคม โดยระดับความมากน้อยของทุนทางสังคมกับขนาดของเครือข่ายที่กลุ่มและบุคคลมี จะสามารถใช้ขับเคลื่อน (Mobilize) เครือข่ายนั้นได้ การเป็นสมาชิกในกลุ่ม และการเข้าไปเกี่ยวข้องในเครือข่ายสังคมที่ถูกพัฒนาขึ้นมาในความสัมพันธ์ทางสังคมนั้นสามารถนำมาใช้เลื่อนตำแหน่งทางสังคมของบุคคลได้ เราอาจยกตัวอย่างสิ่งที่แฝงด้วยทุนทางสังคมปรากฏชัดเป็นรูปธรรมได้ เช่น สมาคมอาสาสมัคร (voluntary associations) สหภาพแรงงาน, พรรคการเมือง, สมาคมลับ (secret society) เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีจำนวนหรือขนาดของทุนประเภทต่าง ๆ เท่ากัน แต่ผู้ที่มีทุนทางสังคมอาจมีประโยชน์ หรือข้อได้เปรียบและอำนาจต่าง ๆ ไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับระดับความแตกต่างกันของทุนทางสังคมของผู้ที่มีทุน

2. ทุนทางสังคม คือ รากฐานที่วางอยู่บนพื้นฐานของการนึกถึงซึ่งกันและกันทุนทางสังคมจึงต้องการ Character ที่เป็นสัญลักษณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง เราอาจมองได้ว่าความแตกต่างที่เห็นได้ระหว่างชนชั้นหรือกลุ่ม จะเปลี่ยนมาสู่ความแตกต่างทางสัญลักษณ์และข้อแตกต่าง ๆ นานาที่ก่อให้เกิดความแปลกแยกแตกต่างกันที่สามารถเห็นได้ชัดในเชิงสัญลักษณ์

การนำเสนอเรื่องทุนทางสังคมของ Bourdieu (1980) ได้ให้ความสำคัญกับขนาดของทุนทางสังคม โดยได้กำหนดขนาดของทุนทางสังคมที่มีอยู่กับบุคคล หรือกลุ่มบุคคลใดมาก ก็ย่อมมีโอกาสที่จะตอบสนองความต้องการของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลนั้นได้มากกว่าบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีทุนทางสังคมน้อยกว่า โดยสามารถพิจารณาให้เห็นเป็นรูปธรรม โดยผ่านกระบวนการเรียกกรองกิจกรรมสาธารณะ โดยภาคประชาสังคม ระบบการเมือง โดยอาศัยรูปแบบของระบบโครงสร้างที่เป็นรูปธรรม และอาศัยปัจจัยคือทุนทางสังคม ไม่ว่าจะเป็น ทุนทางเศรษฐกิจ อันเป็นความเข้มแข็งของกลุ่ม ทุนทางวัฒนธรรมอันเป็นอัตลักษณ์ของตนเอง ทุนทางสังคม อันได้แก่ความเชื่อมั่นซึ่งกันและกัน ความเชื่อใจกัน ปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน รวมจนกระทั่งถึงผลประโยชน์ร่วมกันของปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคนในสังคมนั้น ๆ

เปรียบเทียบความเหมือนและความต่างของ แนวคิดทุนทางสังคมระหว่าง Coleman Putnam and Bourdieu

จากแนวคิดเรื่อง ทุนทางสังคมที่ได้นำเสนอมา สามารถจะพบความเหมือนและความแตกต่าง ในเรื่องนี้ระหว่างมุมมองของ Coleman Putnam และ Bourdieu ได้ดังนี้

แนวคิดของ Coleman และ Putnam จะเป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความไว้วางใจ มีค่านิยมหรือประเพณีร่วมกัน แต่แนวคิดของ Coleman มีการมุ่งเน้นไปที่การมีเป้าหมายร่วมกันด้วย ในขณะที่ Putnam กลับมองไปที่การดึงศักยภาพของเครือข่ายทางสังคมออกมาทางจิตสาธารณะหรืออาสาสมัคร เพื่อจะก่อให้เกิดอำนาจในการต่อรอง แต่กระนั้นก็ตาม Putnam ก็ไม่ได้มองถึงความขัดแย้งและการต่อต้านผลประโยชน์ในรูปแบบของโครงสร้างหน้าที่เท่าใดนัก ในขณะที่ Bourdieu นั้นสนใจเรื่องความขัดแย้งและการต่อสู้ทางสังคมที่ประกอบด้วยสิ่งต่าง ๆ ซึ่งได้แก่ รูปแบบโครงสร้างของอำนาจ (forms of power) ความรุนแรง (violence) รูปแบบของการครอบงำ ความขัดแย้ง และการปกป้อง

ส่วนความไว้วางใจ (Trust) ตามแนวคิดที่ Putnam ให้ความสำคัญนั้นไม่ได้ปรากฏอยู่ในทฤษฎีของ Bourdieu แต่ความคิดที่ Bourdieu คิดซ้อนทับและสนใจร่วมเหมือนกับของ Putnam ก็คือ ประเด็นเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การระลึกนึกถึง และความไว้วางใจแต่แนวคิดทั้ง 2 ท่าน นี้มีความเห็นต่อประเด็นเหล่านี้แตกต่างกันเกือบจะทั้งหมด

ความขัดแย้งที่ Putnam พุดถึงนั้นเป็นความขัดแย้งที่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการที่จะดำเนินไปสู่การสมานฉันท์ หรือ การบูรณาการของสังคม นั่นคือ Putnam มองว่า การต่อสู้ทางสังคมจะแสดงออกมาในรูปของ amoral familism หรือเป็นความแตกต่างที่เชื่อมโยงกับการแลกเปลี่ยนระหว่างภูมิภาค (เช่น เหนือ-ใต้) หรือระหว่างกลุ่มทางสังคมมากกว่าที่จะเป็นความขัดแย้งทางชนชั้นในแบบที่ Bourdieu ที่พยายามนำเสนอเรื่องของความขัดแย้งทางสังคมเป็นตัวก่อให้เกิดกระบวนการเชื่อมโยงกันได้

Bourdieu ไม่ได้กล่าวถึง ความไว้วางใจว่าจะนำไปสู่ความสมานฉันท์กลมเกลียวกันทางสังคมวงกว้างแต่อย่างใด แต่กลับมองข้ามการพุดถึงความไว้วางใจที่เป็นรากฐานของทุนทางสังคม แต่ไปเน้นทุนทางสังคมในแง่มุมมองอื่น นั่นก็คือ เน้นการต่อสู้ในสนามแห่งความขัดแย้ง รวมทั้งการทำงานในองค์กรอาสาสมัครโดยมองจากโครงสร้างอำนาจ ชนชั้นทางสังคม และความรุนแรงซึ่งถูกสร้าง ถูกผลิตซ้ำ และถูกทำลายโดยบุคคลที่มีผลประโยชน์จากแข่งขันหรือการต่อสู้ในสนามนั้น ๆ

กล่าวโดยย่อ ในเรื่องลักษณะของทุนทางสังคม อาจมองได้ว่าความแตกต่างที่สำคัญระหว่างทุนทางกายภาพ (Physical) และทุนทางสังคม (Social capital) คือ (Nielsen, 2003: 39)

1. ทุนทางสังคมจะไม่สูญหายไปหากใช้มัน แต่จะลดและสูญหายไปหากไม่ได้ใช้ทุนนั้น
2. ทุนทางสังคมมีลักษณะที่สังเกตและวัดได้ยาก

3. ทุนทางสังคมยากที่จะสร้างขึ้นได้จากปัจจัยภายนอกเพียงอย่างเดียว
4. สถาบันของรัฐทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่นมีอิทธิพลมากต่อระดับและประเภทของทุนทางสังคม ที่จะใช้ในการพัฒนาประเทศต่อไปในระยะยาว
5. อย่างไรก็ตามอาจกล่าวได้ว่าทุนทางสังคมทุกรูปแบบที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ หรือไม่ได้เกิดจากการกระทำของมนุษย์ ต่างก็มีลักษณะร่วมกัน และต้องใช้เวลาและความพยายามที่จะสร้างมันขึ้นมา เพื่อก่อให้เกิดผลลัพธ์ที่เพิ่มขึ้น (income) ในอนาคตต่อไป

การพิจารณาทุนทางสังคมใน 3 ระดับ

ได้มีความพยายามในการที่จะจัดแบ่งทุนทางสังคมออกเป็นระดับ โดยนักวิชาการด้านเศรษฐศาสตร์ชาวต่างประเทศที่ได้มีการจัดระดับทุนทางสังคมไว้ คือ Jonathan S. Turner ซึ่งได้ทำการจำแนกทุนทางสังคมตามแนวทางของนักคิดทางด้านเศรษฐศาสตร์ที่พยายามมองเรื่องของทุนทางสังคมเป็นปัจจัยที่สามารถนำมาใช้สนับสนุนให้เกิดการขับเคลื่อนองค์กรต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับครอบครัว โดยเฉพาะองค์กรทางด้านการเมืองของภาคพลเมือง ได้จำแนกทุนทางสังคมออกตามขอบเขตและกรอบของการศึกษาที่สำคัญ 3 ระดับ คือ

1. ระดับจุลภาค (micro analytical level) เป็นการศึกษาในรูปแบบเครือข่ายของบุคคล และครัวเรือนที่มีความสัมพันธ์กันในแนวนอน โดยมีบรรทัดฐานและคุณค่าเป็นสิ่งเชื่อมโยงกัน
2. ระดับกลาง (meso analytical level) เป็นการศึกษาถึงความสัมพันธ์ทั้งในแนวตั้งและแนวนอนระหว่างกลุ่มต่าง ๆ เช่น องค์กรท้องถิ่น ระหว่างชุมชนต่าง ๆ
3. ระดับมหภาค (macro analytical level) เป็นการศึกษาวิจัยในประเด็นด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ยังหมายรวมถึงสถาบันที่มีอิทธิพลต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคม สิ่งแวดล้อม ประสิทธิภาพในการบริหารงานของรัฐบาล และการติดต่อระหว่างประเทศ การจำแนกทุนทางสังคม ทั้ง 3 ระดับ สามารถแสดงให้เห็นว่า ทุนทางสังคมในทุกระดับจะมีอิทธิพลที่เชื่อมโยงกัน กล่าวคือ การพัฒนาการเมืองของภาคพลเมือง ชุมชนท้องถิ่น องค์กรท้องถิ่น ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นผลมาจากประสิทธิภาพการใช้ทุนทางสังคมของคนในชุมชนท้องถิ่นเอง โดยอาศัยรัฐบาลซึ่งเป็นทุนทางสังคมภายนอกคอยสนับสนุน โดยที่รัฐเป็นผู้กำหนดนโยบาย ที่เอื้อหรือมีอิทธิพลต่อการพัฒนาการเมืองภาคพลเมือง ขององค์กรชุมชน และองค์กรท้องถิ่นนั่นเอง

ทุนทางสังคมในบริบทประเทศไทย

ในประเทศไทย แนวคิดเรื่องทุนทางสังคมเป็นแนวคิดที่รับมาจากตะวันตกซึ่งปัจจุบันเป็นแนวคิดที่ได้รับการกล่าวถึงกันมากในแวดวงนักวิชาการ โดยนักวิชาการไทยได้พูดถึงความหมายของทุนทางสังคมในหลากหลายมิติ เริ่มจากการเสนอว่าทุนของชุมชนเป็นทุนทางสังคมอย่างหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วย ฐาน (ทุน) วัฒนธรรม ค่านิยมในเรื่องความเอื้ออาทรและความสามัคคีที่ทำให้คนมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน มีการรวมความคิดความรู้ สติปัญญา กำลังและความชำนาญที่มีอยู่ไปใช้จริงในการ

จัดการแก้ไขปัญหาร่วมกัน รวมทั้งมีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันอีก ทูทางสังคมจึงสามารถทำให้เกิดพลังที่ขับเคลื่อนชุมชนได้ พลังที่ว่านี้ก็คือ พลังแห่งปัญญาหรือความรู้ ซึ่งเป็นพลังที่จะช่วยให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน ซึ่งในความเป็นจริงแล้วทูทางสังคมเป็นเรื่องของคุณค่าที่มีปรากฏอยู่ในสังคมไทยมานานแล้ว โดยได้ถูกนำเสนอออกไปในมิติต่าง ๆ เช่น มิติด้านทรัพยากรที่สามารถทำให้ชุมชนนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ได้ มิติของระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนทั้งในแนวราบและแนวตั้ง มิติของทูทางด้านภูมิปัญญา ระบบความรู้ในการจัดการกับวิถีชุมชน รวมถึงมิติทางวัฒนธรรมและประเพณี

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540 - ปัจจุบัน) เป็นต้นมา ที่กล่าวถึงเรื่องคนเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนา และกล่าวถึงการพัฒนาจากโครงสร้างส่วนล่างไปสู่โครงสร้างส่วนบนซึ่งขัดกับหลักการของแนวทางการพัฒนาตามอย่างภาวะทันสมัยหรือระบบทุนนิยมกระแสหลักที่ผ่านมาทั้งหมด (แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1-7 ที่เน้นการพัฒนาแบบบนลงล่าง) ที่เน้นการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชนเพิ่มมากขึ้น จนมีความเด่นชัดเพิ่มมากขึ้นในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 คือ การกล่าวถึงสังคมที่พึงประสงค์ คือ 1. สังคมคุณภาพ 2. สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ 3. สังคมสมานฉันท์และเอื้ออาทร ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ภาคการบริหารจัดการในระดับนโยบายและยุทธศาสตร์ เห็นความสำคัญของทูทางสังคมเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ เพราะเน้นไปที่การพัฒนาทางด้านสังคมเป็นสำคัญ และยังปรากฏชัดเจนในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 ที่มีการวางยุทธศาสตร์ในการพัฒนาประเทศ โดยใช้ทุน 3 ด้าน เป็นหลัก คือ 1. ทูทางเศรษฐกิจ 2. ทูทางสังคม 3. ทูทรัพยากรธรรมชาติ จนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับปัจจุบัน (ฉบับที่ 11 พ.ศ. 2555-2559) เป็นความต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ผ่านมา คือ การใช้ทุน 3 ด้าน เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้กับประเทศ และเป็นการเตรียมความพร้อมในอีก 20 ปี ข้างหน้า โดยการขยายทูทางสังคมของประเทศ ละเอียดชัดเจนเพิ่มมากยิ่งขึ้นโดยระบุเป็นการเฉพาะ เป็น 6 ด้าน คือ ทูทรัพยากรธรรมชาติ ทูกายภาพ ทูทางสังคม ทูมนุษย์ ทูทางการเงิน และทูทางวัฒนธรรม นำมาเชื่อมโยงถึงกัน จากเนื้อหาสรุปจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ คำว่า “ทูทางสังคม” ได้ถูกให้ความสำคัญเพิ่มมากขึ้นในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 เป็นต้นมา

และได้มีการมองว่าครอบครัวก็คือแหล่งทูทางสังคมที่สำคัญที่สะท้อนถึงความสัมพันธ์ใกล้ชิด และค่านิยมความเชื่อเกี่ยวกับการสืบทอดเชื้อสายและเครือญาติที่มีส่วนทำให้บุคคลมีความเอื้ออาทร ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไว้วางใจกัน หรือต่างตอบแทนกัน โดยในรายงานโครงการพัฒนามาตรฐานครอบครัวเข้มแข็ง ของสำนักงานกิจการสตรีแลสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2553: 14-15) ได้นำเสนอประเด็นในการสร้างความเข้มแข็งให้กับครอบครัวไว้ ในข้อเสนอแนะเชิงนโยบายของรายงานฉบับนี้ คือ มิติด้านทูทางสังคม ระบุว่า การที่จะ

เสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับครอบครัวได้นั้น ควรส่งเสริมให้ชุมชนมีการจัดพื้นที่ที่ปลอดภัยและสร้างสรรคสำหรับครอบครัว รวมทั้งส่งเสริมให้ชุมชนมีการจัดกิจกรรม และโครงการต่าง ๆ สำหรับครอบครัวเพิ่มมากขึ้น ซึ่งตรงกับนโยบายแผนงานในการพัฒนาสถาบันครอบครัว ของคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ (กสส.) สำนักนายกรัฐมนตรี (2542: 24-25) ได้เสนอโดยสรุปไว้ว่า การเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชนนั้น ต้องอาศัยการเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ วัฒนธรรมประเพณีอันดีงามเพื่อสร้างศักยภาพความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชน ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุที่มีความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ต่าง ๆ มาใช้ประโยชน์ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับครอบครัว ชุมชนและสังคมส่วนรวม ส่งเสริมให้องค์กรทางสังคมทุกฝ่าย เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา สื่อมวลชน สถาบันการศึกษาทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน เป็นต้น จะสังเกตว่าจากเนื้อหาที่พยายามนำเสนอ มาสรุปว่า ทูทางสังคมมีส่วนอย่างสำคัญในการจะสร้างความเข้มแข็งให้กับครอบครัวและชุมชน

แม้ว่าทูทางสังคมจะถูกมองในเชิงปริมาณ นั่นคือ มองว่าทูทางสังคมจะต้องมีสถาบันทางสังคมเป็นจำนวนมาก แต่ในขณะเดียวกัน ทูทางสังคมได้ถูกมองว่าเป็นทรัพยากรที่มีอยู่ในรูปของความไว้วางใจกัน บรรทัดฐาน จารีต และความเป็นเครือข่ายที่ปรากฏอยู่ในกลุ่มหรือองค์กรที่มุ่งประโยชน์ส่วนรวม นอกจากนี้ยังมองว่าการต่างตอบแทนกันนั้นจะทำให้สังคมมีความขัดแย้งกันน้อยลง ซึ่งการมองเช่นนี้เป็นการมองทูทางสังคมในเชิงคุณภาพที่มีมิติที่ลึกซึ้งมากกว่าในเชิงปริมาณ ซึ่งจะสังเกตได้ว่าแนวคิดหลัก ๆ ได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิดของ ตะวันอยู่มาก โดยมีการผสมผสานระหว่างแนวคิดของ Putnam, Coleman และ Bourdieu เข้าด้วยกัน ต่อไปจะขอเสนอความหมายที่นักวิชาการไทยได้นิยามความหมายของคำว่า “ทูทางสังคม” ไว้

ความหมายของทูทางสังคมของนักวิชาการไทย

นักวิชาการไทยหลายท่านได้นิยามหรือให้ความหมายของคำว่า “ทูทางสังคม” ไว้ใกล้เคียงกัน ดังนี้

ประเวศ วะสี (2541: 27) ได้ให้ความหมายคำว่า ทูทางสังคม คือ การที่คนมารวมกันเอาความดีมารวมกัน เรียกว่า เกิดทูทางสังคมซึ่งนำไปสู่พลังทางสังคมที่จะแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ทุกอย่าง ทูทางสังคมมีความใกล้เคียงหรือตรงกับสังคมเข้มแข็ง ลักษณะที่สำคัญของสังคมเข้มแข็ง คือ มีการรวมกลุ่มกันหรือความเป็นกลุ่มก้อนทางสังคม ตรงข้ามกับสังคมที่อ่อนแอ จะเป็นสังคมที่มีการรวมตัวเป็นกลุ่มมีความเป็นชุมชนจะเป็นสังคมที่เข้มแข็ง กล่าวได้ว่า ทูทางสังคม หมายถึง ความเป็นกลุ่มก้อนทางสังคม การมีการศึกษาที่ดี การมีวัฒนธรรม การมีความซื่อสัตย์สุจริต การมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม การมีประสิทธิภาพในการทำงานรวมทั้งมีการเมืองและระบบราชการที่ดี เมื่อนำมารวมกันก็เรียกได้ว่าเป็นการเกิดทูทางสังคมซึ่งนำไปสู่การแก้ปัญหาต่าง ๆ

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม (2542: 307) กล่าวว่า ทูทางสังคม หมายถึง ความเข้มแข็งของชุมชน ท้องถิ่น ความสามัคคี การรวมพลัง มีหน่วยงานองค์กรที่จัดการระบบต่าง ๆ ในชุมชน มีศิลปะวัฒนธรรม มีจิตรวมใจ มีความสมัครสมานรักใคร่กลมเกลียวกัน ซึ่งทูทางสังคมเหล่านี้ จะเป็นพื้นฐานให้ท้องถิ่นและชุมชนมีการพัฒนาที่เข้มแข็งที่จริงจังและยั่งยืน ทูทางสังคมต่างจากทูทางเศรษฐกิจที่เป็นวัตถุหรือตัวเงินที่เป็นรูปธรรม แต่ทูทางสังคมเป็นนามธรรมหรืออภิปรัชญาหนึ่ง ทูทางสังคมก็คือจิตวิญญาณของสังคม จิตวิญญาณที่มีคุณค่า และพลังสำคัญให้แก่บุคคลอันใด ทูทางสังคมก็มีคุณค่าและเป็นพลังแก่ชุมชนและสังคมฉันนั้น

ชาติชาย ณ เชียงใหม่ (2543: 286) ได้ให้ความหมาย ทูทางสังคมไว้ว่า หมายถึง สถาบันทางสังคมและรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีอยู่ในแต่ละชุมชนชนชาติที่ทำหน้าที่ จัดระเบียบความสัมพันธ์ ให้ความชอบธรรมแก่แบบแผนของการจัดสรรแลกเปลี่ยนทรัพยากร อันเป็นการสร้างความผสมกลมกลืนทางสังคม และความขัดแย้งในชุมชน และอีกนัยหนึ่งทูทางสังคมคือ วิถีการดำรงชีวิต วัฒนธรรม จารีตประเพณีของชุมชน วิถีความสามารถในการจัดการองค์กรของประชาชน รวมทั้งปราชญ์ชาวบ้าน และภูมิปัญญาพื้นบ้าน

อมรา พงศาพิชญ์ (2543: 19) กล่าวว่า ทูทางสังคมไว้ใน Thailand Social Monitor Social Capital and the Crisis คือ ความสัมพันธ์ทางสังคมในแนวราบและแนวตั้ง ระหว่างบุคคล สถาบันและ หรือองค์กรทั้งในรูปปัจเจก กลุ่มและรูปเครือข่าย รวมทั้งค่านิยม บรรทัดฐาน ที่สังคมยึดถือ ซึ่งมีผลต่อวิถีชีวิต และวิถีการผลิตในระดับครอบครัว ชุมชนและประชาสังคม

สุวรรณี คำมั่น และคณะ (2551: 3) นักวิชาการของ สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้ให้ความหมายของคำว่า ทูทางสังคมไว้ว่า ปรัชญาการณณ์ที่เกิดขึ้นจากความไว้นื้อเชื่อใจสายใยผูกพัน และวัฒนธรรมที่ติงามของสังคมไทยผ่านระบบความสัมพันธ์ที่มีการสะสมในลักษณะเครือข่ายขององค์ประกอบหลัก ได้แก่ คน สถาบัน วัฒนธรรม และองค์ความรู้ ซึ่งจะเกิดเป็นพลังในชุมชนและสังคม ผ่านการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำ ของคนในชุมชน โดยสุวรรณีและคณะได้มองปรากฏการณ์ที่สามารถเชื่อมโยงชุมชนเข้าไว้ด้วยกัน โดยมีพื้นฐานอยู่ที่ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเป็นสำคัญ โดยที่ไม่ได้กล่าวถึงเรื่องของผลประโยชน์เลย

ดำรงศักดิ์ จันทโททัย (2554: 27) นักวิชาการที่ศึกษาเรื่องของทูทางสังคมก็ได้ให้ความหมายของ ทูทางสังคมไว้ว่า หมายถึงชุดของระบบในเชิงคุณค่า ปทัสถานตลอดจนความสัมพันธ์ในเชิงสร้างสรรค์อันมีสำนึกของความไว้วางใจ (sense of trust) คุณค่าของการแบ่งปัน (shared values) และเป็นกิจกรรมทางสังคมในลักษณะร่วมกัน (mutual) ระหว่างหน่วยในชุมชนหรือสังคม อันหมายถึงการเชื่อมสัมพันธ์ (bridges) การมีพันธะ (bonds) ต่อกัน ตลอดจนสายสัมพันธ์ที่ผูกโยง (ties) ซึ่งอาจมีอยู่จริงในสังคมในระดับที่แตกต่างกัน แต่สามารถสร้างหรือพัฒนาขึ้นได้อีกทั้งผลลัพธ์หรือพลังที่เกิดขึ้นจากทูทางสังคมสามารถสร้างประโยชน์ได้

นุทิศ เอี่ยมใส (2555: 23-24) ที่ได้ให้ความหมายของคำว่าทุนทางสังคมเชื่อมโยงไปถึงเรื่องของวัฒนธรรมอันดีงามที่สามารถนำไปเป็นฐานในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนได้ โดยให้ความหมายว่า ทุนทางสังคมเป็นทรัพยากรอย่างหนึ่งที่มีลักษณะเป็นนามธรรมอยู่ในรูปของความไว้วางใจกัน บรรทัดฐานจารีต และความเป็นเครือข่ายที่ปรากฏอยู่ในองค์กร กลุ่ม ที่มุ่งประโยชน์ส่วนร่วม ดังนั้นวิธีการพิจารณาว่า ชุมชนใดมีทุนทางสังคมมากจะพิจารณาได้จาก ความมีอยู่ของสถาบัน กลุ่ม หรือองค์กรที่ทำประโยชน์เพื่อสังคมมากเพียงใด จากนั้นได้สรุปความหมายของทุนทางสังคมให้ชัดเจนไปกว่า หมายถึง ค่านิยม วัฒนธรรมของประชาชน ความไว้วางใจกัน โดยทุนทางสังคมจะอยู่บนความคาดหวังและค่านิยมรวมกัน เป็นการมองสังคมที่อยู่นอกเหนือจากองค์กร สถาบันหรือชุมชน ซึ่งก็หมายความว่า ทุนทางสังคม อาจเกิดขึ้นจากปัจจัยภายนอกก็ได้ ไม่ใช่จะต้องเกิดใน กลุ่ม องค์กร หรือชุมชนเพียงอย่างเดียว ดังนั้นทุนทางสังคมจึงอาจหมายถึงความเข้าใจอันดีระหว่างกัน ซึ่งก็จะทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันด้วยก็ได้

อานันท์ กาญจนพันธ์ (อ้างถึงใน พรชัย ตระกูลวรานนท์, 2549: 28) นักวิชาการด้านแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนเชื่อมโยงเรื่องของทุนทางสังคมเข้ากับ ระบบความคิดของชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ สิ่งเหนือธรรมชาติ โดยได้สรุปไว้ว่า ทุนทางสังคม คือ วิธีคิดและระบบความรู้ในการจัดการวิถีของความเป็นชุมชน เช่น การจัดการทรัพยากร การจัดระบบความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันในสังคมชุมชน ไม่ว่าจะมีความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ หรือมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยการคิดเชิงซ้อน และเกี่ยวข้องกับเรื่องระบบความรู้ และภูมิปัญญา อีกทั้งต้องอาศัยกฎเกณฑ์มากำกับการใช้ความรู้นั้น ซึ่งอาจเป็นรูปของจารีต หรือเกณฑ์ทางสังคม พร้อมกันนั้นก็ต้องมีองค์กรที่เข้ามาทำหน้าที่จัดการเรื่องนั้น ๆ เช่น การใช้ทรัพยากร การจัดการทุน เป็นต้น

และในงานของพรชัย ตระกูลวรานนท์ (2549: 28) ได้กล่าวถึง งานของอานันท์ กาญจนพันธ์ ที่มองว่าทุนทางสังคม ในสังคมไทยอยู่ภายใต้หลักการที่สำคัญ 2 ประการ คือ หลักการตอบแทนกัน (reciprocity) และหลักการใช้ประโยชน์ร่วมกัน (communalism) ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. หลักการตอบแทนกัน ถือเป็นหลักการสร้างพันธะทางสังคมในการตอบแทนกัน เป็นกลไกในการสร้างความร่วมมือ เพื่อทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การแลกเปลี่ยนแรงงานลงแขก การผลัดกันช่วยกันสร้างบ้านให้สมาชิกในชุมชน รวมถึงการระดมแรงงานเพื่อกิจกรรมส่วนรวมของชุมชน เป็นหลักการที่เน้นความเท่าเทียม เป็นบรรทัดฐานที่ถูกผลิตซ้ำเรื่อยมาจนกลายเป็นสถาบันสำคัญในชุมชน ถือเป็นหลักการสร้างหลักประกันความมั่นคงอีกทางหนึ่งของชีวิต

2. หลักการใช้ประโยชน์ร่วมกัน เป็นทุนทางสังคมอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งจะหมายถึง การใช้พื้นที่ส่วนรวมของชุมชนในด้านต่าง ๆ กล่าวคือ นอกจากจะเปิดโอกาสให้คนในชุมชนมาใช้ประโยชน์ร่วมกันได้แล้ว ยังแฝงนัยของการจัดการร่วมกันของชุมชนโดยกำหนดกฎเกณฑ์ขึ้นมา เพื่อควบคุมการใช้พื้นที่อันถือเป็นของสมาชิกในชุมชน

วรุฒิ โรมรัตนพันธ์ (2548: 83-85) ได้ศึกษาเกี่ยวกับทุนทางสังคม และกรอบการศึกษา กระบวนการทุนทางสังคมนี้ไว้ เป็น 2 ส่วนหลัก ๆ ดังนี้

1. ส่วนที่เป็นกระบวนการ ได้แบ่งย่อยออกไปอีก 3 ส่วน ได้แก่

1.1 ส่วนที่เป็นระบบคิด จะเป็นส่วนที่มีความเป็นนามธรรมสูง ระบบคิดดังกล่าว จะมีทั้งส่วนที่มีมาแต่ดั้งเดิม อันได้แก่ ความเชื่อ ค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญาที่ปัจเจกชน กลุ่ม องค์กรสถาบัน หรือชุมชนได้สืบทอดจากบรรพชนในอดีต นอกจากนั้น ระบบคิดอีกส่วนหนึ่ง อาจจะมาจกสิ่งที่ได้เรียนรู้ในปัจจุบัน ซึ่งก็รวมทั้งความเชื่อ ศรัทธา ค่านิยม หรือธรรมเนียมปฏิบัติแบบใหม่ สำหรับสาระหลักที่อยู่ในระบบคิดดังกล่าว ได้แก่ ระบบคิดที่เกิดจาก ค่านิยมที่มีการเอื้ออาทรต่อกัน มีการต่างตอบแทนกัน มีความไว้วางใจระหว่างกัน และมีความ สามัคคีกัน ฯลฯ เป็นต้น

1.2 ส่วนที่เป็นวิธีปฏิบัติ จะเป็นส่วนที่มีความสัมพันธ์กับส่วนที่เป็นระบบคิด นั้น หมายความว่า เมื่อปัจเจก กลุ่ม องค์กร สถาบัน หรือชุมชนมีระบบคิดเกี่ยวกับค่านิยมในการช่วยเหลือ เกื้อกูลกัน ระบบคิดดังกล่าวก็จะส่งผลให้สมาชิกมีการปฏิบัติต่อกันด้วยความเอื้ออาทรและความ ร่วมมือกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นต้น

1.3 ส่วนที่เป็นผลลัพธ์ จะเป็นส่วนที่เกิดจากผลของการที่สมาชิกมีระบบคิด และ วิธีการปฏิบัติอย่างไร ซึ่งผลลัพธ์ดังกล่าวอาจจะอยู่ในรูปของทรัพยากรที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม หรือเป็นทุนในรูปแบบต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม อาทิ ทุนที่เป็นตัวเงิน (ทุนในรูปของกองทุน ชุมชน) ทุนมนุษย์ (แรงงานที่มีการลงแขกเอาแรงช่วยเหลือกัน) ทุนทรัพยากรธรรมชาติ (มีป่าไม้ที่เป็น ป่าของชุมชน) ทุนภูมิปัญญา (มีความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาของชุมชน) โดยที่ทรัพยากรหรือทุนต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นของชุมชนหรือเป็นของสาธารณะที่สมาชิกในชุมชนสามารถเข้าถึงและมาใช้ประโยชน์ได้

2. ส่วนที่เป็นปัจจัยแวดล้อมของกระบวนการ ได้แก่ ปัจจัยภายนอกต่าง ๆ ที่เป็นทั้ง รูปธรรม (เงินทุนจากภายนอก เครื่องมือที่ได้รับการช่วยเหลือ จากภายนอก บุคลากร หรือนักวิชาการ จากภายนอก) และนามธรรม (ความช่วยเหลือทางวิชาการจากภายนอก ข้อมูลข่าวสาร ความรู้ต่าง ๆ จากภายนอก) รวมทั้งผลที่เกิดจากระบบเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยีจากภายนอกที่มีผลกระทบต่อระบบคิด และวิธีปฏิบัติภายในกลุ่ม องค์กร สถาบัน และชุมชน

ในการศึกษาของ วรุฒิ โรมรัตนพันธ์ (2546: 85) ได้วิเคราะห์กระบวนการทุนทางสังคม จะวิเคราะห์ในหลายระดับ อาทิ ระดับปัจเจก ระดับครัวเรือน ระดับกลุ่ม องค์กร สถาบัน ชุมชน และ เครือข่าย โดยจะพิจารณาว่า การกระจายของทรัพยากร หรือทุนประเภทต่าง ๆ ในแต่ละระดับเป็นไปได้ในลักษณะใด มีการกระจายอย่างทั่วถึงหรือไม่ รวมทั้งการวิเคราะห์เชื่อมโยงหาความเกี่ยวพัน ระหว่างระดับต่าง ๆ

จากเนื้อหาที่นำเสนอจะเห็นได้ว่าทุนทางสังคมในบริบทสังคมไทย ที่ได้กล่าวไปข้างต้นจะให้ความสำคัญกับมิติของวัฒนธรรมอย่างเห็นได้ชัด อย่างไรก็ตาม มิติของวัฒนธรรมที่สามารถจะนำมาใช้เป็นทุนได้อีกรูปแบบหนึ่งที่เกิดประโยชน์ในทางเศรษฐกิจด้วย ซึ่ง รังสรรค์ ณะพรพันธุ์ (2542) ได้กล่าวว่า

... ในช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงผ่านจากยุคที่ทุนอุตสาหกรรมเป็นทุนหลักไปสู่ยุคที่ทุนบริการเป็นทุนหลักในระบบทุนนิยมโลกนี้บริการหลายต่อหลายประเภทกำลังเติบโตใหญ่ โดยที่บริการเหล่านี้มีความเชื่อมโยงกับอุตสาหกรรม และสื่อนัยทางวัฒนธรรมด้วย ทุนที่ใช้ไปในการผลิตสินค้าและบริการที่มีนัยทางวัฒนธรรมเหล่านี้ เรียกว่า ทุนวัฒนธรรม (cultural capital) (รังสรรค์ ณะพรพันธุ์, 2542)

ทุนวัฒนธรรมจะเติบโตใหญ่ กล้าแข็งได้ ก็แต่โดยการเติบโตของอุตสาหกรรมสินค้าวัฒนธรรม ในที่นี้สินค้าวัฒนธรรม หมายถึง สินค้าและบริการที่วัฒนธรรมฝังตัวในสินค้าหรือบริการนั้น ... เมื่อเราได้สินค้ามาบริโภค สิ่งที่ได้มีเฉพาะแต่ตัวสินค้าที่สนองความสุข ความพอใจในการบริโภคเท่านั้น หากยังได้ “วัฒนธรรม” ที่ฝังอยู่ในตัวสินค้านั้น สินค้าหรือบริการแต่ละประเภทมีนัยยะเกี่ยวพันถึงวัฒนธรรม แต่นัยเกี่ยวกับวัฒนธรรมไม่ชัดเจน แต่บางประเภทมีความชัดเจนยิ่ง” ในแง่นี้เราอาจจะมองได้ว่า ความคิดเกี่ยวกับทุนวัฒนธรรมของ รังสรรค์ ณะพรพันธุ์ มีความเชื่อมโยงกับทุนทางสังคมได้ นั่นก็คือ การมองว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่คนเราสามารถจะใช้ให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจ โดยฝังนัยยะทางวัฒนธรรมลงในสินค้า เพื่อก่อให้เกิดรายได้ต่อไป ตัวอย่างที่จะสะท้อนให้เห็นภาพชัดเจนก็คือ สินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ หรือ สินค้าโอท็อป (OTOP) ซึ่งได้นำเอาทุนทางวัฒนธรรมแฝงเอาไว้ในสินค้าของท้องถิ่น ซึ่งเป็นสินค้าที่เกิดจากการผลิตภัณฑภายในเครือข่ายชุมชน หรือตำบล วัฒนธรรมของชุมชนนั้น ๆ หรือท้องถิ่นนั้น ๆ จะถูกผนวกรวมลงในสินค้าในท้องถิ่นนั้น ๆ เพื่อกระตุ้นให้เกิดบริโภคนัยยะทางวัฒนธรรม ในแง่นี้ การกระตุ้นการบริโภคให้เพิ่มมากขึ้นจึงเป็นวิธีการที่จะก่อให้เกิดรายได้ให้แก่ชุมชนทางหนึ่งด้วย

อาจจะสรุปได้ว่า จากการค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับการให้ความหมายของ ทุนทางสังคม ในบริบทสังคมไทย ดังที่กล่าวมา พบว่า นักวิชาการไทยกล่าวถึงทุนทางสังคมใน 2 สายด้วยกัน คือ

1. ทุนทางสังคมในมิติของวัฒนธรรม และความเป็นชุมชน เพื่อเน้นการพัฒนา ปฎิรูปพื้นที่ และแก้ไขปัญหาในชุมชนและสังคม นักวิชาการหลายท่านที่มองทุนทางสังคมในแนวนี้ ได้แก่ อานันท์ กาญจนพันธุ์, ประเวศ วะสี, อเนก นาคะบุตร เป็นต้น

2. ทุนทางสังคมที่ได้ปรับเอาทุนวัฒนธรรมมาใช้เพื่อให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจ เช่น แนวความคิดของ รังสรรค์ ณะพรพันธุ์ เป็นต้น

พัฒนาการทุนทางสังคมในบริบทของสังคมไทย

แนวคิดทุนทางสังคมนี้เริ่มเป็นที่แพร่หลายขึ้นหลังปี พ.ศ.2540 ที่ประเทศต้องเข้าสู่สภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจ โดยได้ตั้งสำนักงานกองทุนเพื่อสังคม (SIF) ซึ่งมีโครงการและกิจกรรมที่พยายามทำให้สังคมได้หันกลับไปมองคุณค่า ซึ่งเป็นสิ่งที่มีอยู่ในตัวบุคคลและเป็นทุนเดิมแต่อาจถูกมองข้ามไป เช่น ความมีน้ำใจ ความเอื้ออาทร ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ความเป็นชุมชน และรวมไปถึงเป็นสิ่งที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพชน เช่น ภูมิปัญญา ประเพณี ความเชื่อ และวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน รวมทั้งสิ่งที่เป็นศักยภาพในการพัฒนาของชุมชน เช่น ผู้นำ กลุ่ม องค์กรประชาชน เครือข่าย เป็นต้น ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวได้เกิดการฟื้นฟูทุนทางสังคมที่มีอยู่และเริ่มสูญหายไปให้มีการนำกลับมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาในระดับชุมชน หลังจากนั้นก็ได้มีการนำคำว่า “ทุนทางสังคม” มาใช้กันอย่างแพร่หลาย (อาทิตย์ บุตตาดวง, 2554)

ทุนทางสังคมในบริบทสังคมไทยภายใต้กรอบคิดของโครงการเพื่อการลงทุนทางสังคมหรือ SIF (Social Investment Fund) ต้องการแสวงหาทางออกใหม่ให้แก่สังคมเน้นการเสริมสร้างศักยภาพชุมชน สร้างทุนทางสังคม มุ่งช่วยเหลือกลุ่มคนว่างงาน กลุ่มคนยากจนและ ต่อยโอกาสเสริมสร้างการพึ่งตนเองและความเข้มแข็งแก่ชุมชน และหวังผลให้เกิด ประชาคมและธรรมาภิบาล ความใฝ่ฝันของ SIF เป็นอุดมคติที่มุ่งสืบสาน การทำงานของ NGOs และบริหารจัดการแบบองค์กรอิสระ โดยอยู่ในกำกับของรัฐ ด้วยเหตุนี้รัฐบาลและระบบราชการ จึงไม่ได้เข้ามาควบคุมด้วยระเบียบขั้นตอนที่ย่างยากมากนัก SIF สามารถมีคณะกรรมการกลางที่มาจากผู้ทรงคุณวุฒิและผู้นำชุมชน ออกกฎเกณฑ์และส่งเงินในลักษณะ "ยิงตรง" สู่อัศวินชุมชนทั้งเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ (สัมพันธ์ เตชะชอติก, 2002: 1) โดยมองว่าแหล่งที่ก่อให้เกิดทุนทางสังคมได้ มีด้วยกันดังนี้

1. วัฒนธรรมชุมชน เป็นสิ่งที่ผูกพันแนบแน่นกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีคิด การมองโลก ความเชื่อและจิตสำนึกที่สัมพันธ์กับบุคคลในระดับปัจเจกบุคคล ชนเผ่า และเชื้อชาติ ได้แก่ ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พิธีกรรมและประเพณีต่าง ๆ ในบางพื้นที่ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีส่วนในการช่วยรักษาทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ และแหล่งน้ำได้อย่างสมบูรณ์

2. กฎ จารีต ประเพณี อันเป็นลักษณะเฉพาะอย่างของท้องถิ่นที่หล่อหลอมมาจากประสบการณ์ของคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง เป็นสำนึกร่วมของคนในชุมชนที่มุ่งสร้างระบบขึ้นมาเพื่อดูแลควบคุมชุมชนให้ดำเนินชีวิตไปตามระบบคุณค่าและระบบคิดของคนชุมชนนั้น ๆ เช่น กฎของการแบ่งปันน้ำ (ระบบเหมืองฝาย) การจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชาวไทลื้อ อ.ปัว จ.น่าน ที่มีพิธีกรรมสืบชะตาแม่น้ำ สร้างกฎเกณฑ์ การแบ่งปันน้ำ แบบสังคมเครือญาติ

3. ภูมิปัญญาท้องถิ่น และกระบวนการเรียนรู้ที่ชุมชนสั่งสมมา เช่น ภูมิปัญญา ด้านเกษตร การแพทย์พื้นบ้าน ศิลปหัตถกรรม และการดูแลสุขภาพทรัพยากรธรรมชาติ องค์กรเหล่านี้ก็ล้วนกรองจากประสบการณ์ที่ละเอียด ลึกซึ้งแนบแน่นกับธรรมชาติอย่างแยกไม่ออก

4. ระบบกรรมสิทธิ์ และการจัดการทรัพยากรชุมชน อันได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ที่ตกทอดมาจากบรรพบุรุษ ที่ต้องปกป้อง บำรุงรักษา ทั้งแหล่งน้ำ ผืนดิน แร่ธาตุ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีแห่งการดำรงชีวิตของชุมชนเกษตรกรรม ส่วนโบราณสถาน โบราณวัตถุ มีความหมายในด้านจิตใจ ที่สำนึกผูกพันในเชิงประวัติศาสตร์ของชนชาติมากกว่าความหมายในเชิงธุรกิจ

5. ระบบความสัมพันธ์ ของคนในชุมชนที่มีลักษณะของครอบครัวเครือญาติมีความเอื้ออาทร เอื้อเพื่อเอื้อแก่กัน

6. ทรัพยากรบุคคล ซึ่งเป็นกำลังในการสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

6.1 ผู้นำชาวบ้าน พระ ผู้อาวุโส ครูเกษตรกร ปราชญ์ชาวบ้าน เหล่านี้มีความสำคัญในกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้าน การเสริมสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่น และการพึ่งตนเองอันเป็นเงื่อนไขของความเข้มแข็งของชุมชน

6.2 กลุ่มองค์กรชุมชน ที่ดำเนินกิจกรรมสาธารณะ เป็นกลุ่มที่รวมกันเป็นกลุ่มนักคิด กลุ่มอาชีพ กลุ่มศาสนา เพื่อทำกิจกรรมอันเกิดประโยชน์แก่ชุมชน เช่น กลุ่มแม่บ้านทอผ้า กลุ่มเยาวชน ด้านยาเสพติด กลุ่มแพทย์พื้นบ้าน คณะกรรมการรักษาป่าต้นน้ำ องค์กรเหล่านี้ เป็นกลุ่มในภาคประชาชนที่สามารถขยายเครือข่ายให้กว้างขวางและเข้มแข็งต่อไป

อาจกล่าวได้ว่าความเป็นมาของคำว่า “ทุนทางสังคม” ในประเทศไทยที่ได้มีการกล่าวถึงอย่างชัดเจนเมื่อไม่นานมานี้เอง โดยเฉพาะในช่วงที่ประเทศไทยต้องประสบกับปัญหาภาวะเศรษฐกิจที่กำลังล้มเหลวอย่างสิ้นเชิง ในช่วงปี พ.ศ. 2540 แต่หากจะพิจารณาถึงปรากฏการณ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงความช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคม ความเห็นอกเห็นใจ ความเอื้ออาทรกัน หรือความมีน้ำใจต่อกัน จะพบว่า จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ หรือผลการศึกษาที่ได้ศึกษาถึงวิถีชีวิตของคนในสังคมไทยได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ทุนทางสังคมนั้นมีปรากฏอยู่มาช้านานแล้วจะอย่างไรก็ตาม หากจะพิจารณางานวิชาการที่เกี่ยวกับทุนทางสังคมในประเทศไทย จะพบได้ว่า ทุนทางสังคมได้มีวิวัฒนาการมาจากแนวคิดการพัฒนาในเชิงพุทธ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากประเทศไทยได้ประสบวิกฤตทางเศรษฐกิจ และหลังจากที่ประเทศไทยได้มีโครงการกองทุนเพื่อสังคม (SIF) เกิดขึ้นในสังคมไทย คำว่า ทุนทางสังคมจึงได้ถูกนำมาใช้อย่างกว้างขวางโดยมีความหมายครอบคลุมไปในหลายบริบท อาทิ เรื่องของวัฒนธรรม ได้แก่ เรื่องของภูมิปัญญา ประเพณี ความเชื่อ หรือเรื่องของความเป็นชุมชน ได้แก่ ความมีน้ำใจ เอื้ออาทร การช่วยเหลือกันและกัน รวมทั้งในเรื่องขององค์กรภาคประชาชน เครือข่าย และผู้นำ เป็นต้น (ธนพล พรหมสุวงศ์, 2546: 18)

เอนก นาคะบุตร (2545: 7) ได้กล่าวถึงรูปแบบทุนทางสังคมในบริบทสังคมไทยว่ามีอยู่ 5 รูปแบบ คือ

รูปแบบที่ 1 จิตวิญญาณ ระบบคุณค่า สำนักท้องถิ่น ความภาคภูมิใจที่มีต่อถิ่นฐานบ้านเกิด รวมเรียกว่า Spirit Capital สิ่งนี้สังคมไทยมีมาตลอดในความรู้สึกของคนที่ยังรักบ้านเมือง และพร้อมที่จะลุกขึ้นมา เสียสละ ช่วยกันทำบ้านเมืองที่เรารัก เขาผูกพันเป็นที่เกิด เป็นถิ่นที่อยู่ของบรรพบุรุษ และเป็นทั้งความหวังของลูกหลานที่จะดูแลสืบต่อ จิตวิญญาณเหล่านี้เป็นสิ่งที่สังคมไทยมีอยู่อย่างชัดเจน ทั้งที่เป็นเรื่องคุณค่า พิธีกรรม ความภาคภูมิใจที่อยู่ในจิตใจของผู้คนในแต่ละเมือง

รูปแบบที่ 2 ทูทางปัญญา นั่นคือ ในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ แม้ว่าประเทศจะสูญเสียเงินทองและมีหนี้สินเพิ่มขึ้น ประชาชนตกงาน แต่เราก็พบว่า ท้องถิ่นต่าง ๆ ของเรามีสิ่งที่สามารถนำเอากลับมาใช้ใหม่ได้ อีกทั้งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงชี้ทิศทางที่จะกลับมาใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยหันกลับมาหา ระบบเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งในด้านการใช้ชีวิต การประกอบอาชีพ การจัดการทรัพยากร การจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ ชุมชนกับชุมชน อันข้างเคียง

รูปแบบที่ 3 คือ ทรัพยากรมนุษย์/ทรัพยากรบุคคล เป็นทุนที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ ความรักเพื่อน ความรักศักดิ์ของคนไทย เราพบว่าผู้นำทางความคิดทั้งในชนบทและเมือง ทั้งที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ ผู้นำอาวุโส ผู้นำทางการเกษตร ผู้นำสตรีเยาวชน เหล่านี้เป็นสินทรัพย์ที่ไม่มีวันหมดสิ้น ซึ่งเป็นบุคคลที่มีความสามารถระดับหนึ่ง และมีความพร้อมที่จะปรับตัวเข้าสู่ความร่วมมือระหว่างองค์กรเครือข่ายกับเครือข่าย เช่น มีอาสาสมัครเข้ามาทำงานช่วยเหลือ แบ่งปัน ขยายเครือข่าย ขยายบทเรียน ทรัพยากรบุคคลเหล่านี้มีอยู่หลากหลายมาก และเป็นผู้นำทั้ง 3 รุ่น ได้แก่ ผู้นำอาวุโส ผู้นำรุ่นกลาง ที่มีการศึกษา เคยผ่านการทำงานในภาคเมือง และผู้นำรุ่นใหม่ ที่ผ่านระบบโรงเรียน ผ่านความทันสมัยในภาคเมือง คน 3 รุ่น กำลังทำงานร่วมกัน อยู่ในสังคมฐานล่าง ยิ่งไปกว่านั้น เราก็เป็นทรัพยากรบุคคลที่อยู่ในภาคประชาสังคม ซึ่งหมายถึง ชนชั้นกลางที่ได้รับการศึกษาสมัยใหม่ อยู่ในภาคราชการ ภาคธุรกิจ ภาคองค์กรพัฒนาเอกชน ภาคสื่อมวลชน คนเหล่านี้เป็นผู้เชื่อมต่อประสานความสลับซับซ้อนของเมืองหลวง ของโลก และท้องถิ่น เข้าไว้ด้วยกัน

รูปแบบที่ 4 ทุนทรัพยากรธรรมชาติ ทุนในรูปแบบที่ 4 นี้เป็นสิ่งที่สังคมไทยและภาคประชาสังคมนำกลับมาใช้อย่างเต็มที่ และสามารถพึ่งตัวอยู่ได้ในสถานการณ์ที่ปั่นป่วน ถึงแม้ว่าทุนรูปแบบนี้จะมีความเสื่อมโทรมและวิกฤตในตัวเองอยู่ไม่น้อย แต่เราก็สามารถนำทุนทรัพยากรธรรมชาติดังกล่าวนี้กลับมาใช้เป็นทุนทางสังคมในการสร้างฐานอาชีพ ฐานเศรษฐกิจ ฐานการมีชีวิตอยู่รอดของชุมชน โดยเฉพาะในชุมชนชนบทในช่วงหลังวิกฤตเศรษฐกิจพอสมควร

รูปแบบที่ 5 ก็คือ กองทุนสาธารณะ (Social fund) ซึ่งในทุกสังคมชนบทจะมีการจัดการกองทุนสาธารณะของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นกองทุนฅาปนกิจ ธนาคารข้าว กลุ่มออมทรัพย์ ธนาคารควาย เป็นต้น การจัดการทุนทางเศรษฐกิจที่เป็นทั้งปัจจัยการผลิตและปัจจัยการดำรงชีวิตนี้มีอยู่ในทุกชุมชน ทุกศาสนา กองทุนชะกาดของพี่น้อง ชาวมุสลิม ก็ชี้ให้เห็นถึงการระดมทุนเพื่อการดูแลผู้ยากลำบากที่คนมุสลิม ได้มีการ แบ่งปันโดยใช้หลักคำสอนทางศาสนา

อย่างไรก็ตาม จากการจำแนกทุนทางสังคมในหลากหลายรูปแบบ เราอาจจำแนกทุนทางสังคมออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ (ณัฐกานต์ จิตรวัฒนา, 2546: 29-30)

1. ทุนทางสังคมไม่ได้สร้างขึ้นมาจาก เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็น ดิน น้ำ ป่าไม้ แต่เป็นสิ่งที่มนุษย์นำมาใช้ประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็นทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ที่มนุษย์ทุกคนสามารถเข้าถึงได้ และเอื้อให้ประโยชน์แต่ตนเองครบครัน รวมทั้งสังคมโดยรวมอีกด้วย ซึ่งเป็นทุนพื้นฐานที่สำคัญที่ชุมชนไม่สามารถขาดได้ รวมทั้งสังคมโดยรวมอีกด้วย ซึ่งเป็นทุนพื้นฐานที่สำคัญที่ชุมชนไม่สามารถขาดได้ เพื่อให้ทุนประเภทนี้คงอยู่เพื่อที่จะอยู่รับใช้ชุมชนสังคม แต่ทั้งนี้ ต้องผ่านกระบวนการสร้างพลังทางสังคม โดยทุนทางสังคมก่อนเพื่อที่จะได้ใช้ประโยชน์จากทุนดังกล่าว ลำพังเพียงทุนอย่างเดียวอย่างหนึ่งที่จะนำมาแก้ไขปัญหาอันไม่สามารถที่จะแก้ปัญหานั้นหรือ บรรลุเป้าหมายได้ ดังนั้น จึงได้มีบุคคลหลายกลุ่มเห็นความสำคัญของทุนประเภทนี้ จึงได้เกิดกลุ่มองค์กรขึ้น มาเพื่อก่อให้เกิดพลังทางสังคมในการจัดการทุนนี้ โดยใช้แนวทางการฟื้นฟู อนุรักษ์ และกระตุ้นให้ชุมชนเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้คงอยู่และยั่งยืนชั่วลูกชั่วหลาน โดยใช้ให้เห็นประโยชน์และโทษของการตัดไม้ทำลายป่า การใช้สารเคมี การปลูกพืชโดยไม่คำนึงถึงสุขภาพของตนเอง เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ทุนดังกล่าวข้างต้นจะเป็นทุนของสังคมก็ต่อเมื่อได้มีการปรับเปลี่ยน (Adaptation) ให้เป็นทุนของสังคมโดยผ่านระบบการทุนทางสังคม (Social Capital of Process)

2. ทุนที่มนุษย์สร้างขึ้นมาจาก ไม่ว่าจะเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมประเพณี เป็นทุนทางสังคมที่บรรพบุรุษเป็นผู้สร้างสะสมซึ่งถือเป็นทุนของสังคมที่มาจากอดีต และได้มีการสืบทอดจนถึงปัจจุบันโดยอาจมีการปรับเปลี่ยนให้เข้าสภาพกับสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนรุ่นปัจจุบัน ทุนทางสังคมก็ถือได้ว่าเป็นทุนมนุษย์สร้างขึ้นที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับสิ่งแวดล้อม รวมถึงทุนทางด้านกายภาพไม่ว่าจะเป็น ทุนที่เป็นตัวเงิน อาคาร บ้านเรือน เทคโนโลยี เครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ตลอดจนกลุ่มองค์กรชุมชน เช่น ธนาคารข้าว ธนาคารควาย กลุ่มออมทรัพย์ ธนาคารความดี เป็นต้น ที่เอื้ออำนวยประโยชน์ให้กับมนุษย์ โดยที่มนุษย์เป็นผู้คิดค้นขึ้นมาเพื่อกลไกในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ดังนั้น ทุนทางสังคมจึงเป็นทุนที่มนุษย์สร้างขึ้นมาจากเพื่อประโยชน์แก่ตนเองและ/หรือส่วนร่วม

เราอาจมองกระบวนการทุนทางสังคม ที่แสดงออกทั้งด้านบวกและด้านลบ กล่าวคือ ด้านบวกคือ เป็นลักษณะของการเกื้อกูลกัน (Symbiosis) ส่วนด้านลบ คือ เป็นลักษณะของการชูดริต เอารัดเอาเปรียบ (Parasitic) ทั้งนี้ทั้งนั้นโดยกระบวนการของทุนทางสังคมจะเป็นวัฏจักร (Cycle) ของมันอยู่ ทุนของสังคมและพลังงานทางสังคมได้ก่อให้เกิดกระบวนการทัศน์ (Paradigm) ของคนในสังคมในทางที่ดี มีลักษณะความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกันพึ่งพาอาศัยกัน ก็จะเป็นไปในทาง Symbiosis แต่ถ้าหากเกิดความสัมพันธ์ในลักษณะที่ชูดริต เห็นประโยชน์แก่พวกพ้องของตนก็เป็นไปในทาง Parasitic ฉะนั้น ความสัมพันธ์ต่าง ๆ ในกลุ่มองค์กร ชุมชน บางครั้งก็มีลักษณะของการชูดริต ก็แสดงว่ากระบวนการทัศน์

ได้เปลี่ยนไปในทางที่ไม่พึงประสงค์ เพราะทำให้เกิดการชู้ตริตระหว่างกัน ดังนั้น เมื่อไรก็ตามถ้า Action มันเปลี่ยนไปในทาง Parasitic หรือการชู้ตริตมันก็จะกลายเป็นการเปลี่ยนแปลงทุนต่าง ๆ ให้เป็นทุนส่วนตัวหรือส่วนบุคคลไปหมายความว่า ทุนที่เกิดขึ้นนั้น คนโดยทั่วไปเข้าไม่ถึง อาจเกิด พ่อค่านายทุนเงินกู้ เป็นต้น

กระบวนการเกิดทุนทางสังคมในบริบทสังคมไทย

จากการศึกษาของ รัตนะพงษ์ จันทะวงษ์ (2546: 17) ได้สรุปกระบวนการเกิดทุนทางสังคมไทยไว้ใน 2 ลักษณะ คือ

1. กระบวนการเกิดทุนทางสังคมไทยในอดีต

สังคมไทยในอดีตเป็นสังคมที่มีความประนีประนอมเรื่องความคิดอุดมไปด้วย ภูมิปัญญาที่สามารถปรับเปลี่ยนประยุกต์ความคิดสากลเข้ามาอยู่ในวัฒนธรรมของตนได้ง่าย ดังนั้น กระบวนการเกิดทุนทางสังคมในอดีตจึงเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการสร้างสรรค์สังคมขึ้นมาเอง สังคมไทยเป็นสังคมชวานามากกว่าพันปี มีการค้าขายกับชนชาติหลายเชื้อชาติ และมาตั้งถิ่นฐานเป็นบ้านตามท้องถิ่นต่าง ๆ ของประเทศไทย โดยในชั้นแรกมีเพียงไม่กี่ชุมชนและขยายออกเป็นหลายชุมชนด้วยรุ่นลูกหลาน ซึ่งชุมชนเหล่านี้จะร่วมกันเป็นเจ้าของพื้นที่สาธารณะ เช่น หนองบึง ป่าเขา เป็นต้น เกิดระบบการแลกเปลี่ยน การพึ่งพิงกันทางเศรษฐกิจ ระบบความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรมความสำนึกในความเป็นเจ้าของร่วมกัน นำไปสู่การสร้างกฎเกณฑ์และจารีตประเพณีที่ทุกคนต้องเคารพและประพฤติในการดำรงอยู่ร่วมกันของสังคมท้องถิ่น ในขณะที่ก็ป้องกันไม่ให้คนภายนอกเข้ามายึดครองและครอบงำทางเศรษฐกิจและสังคมได้นอกจากนั้น กิจกรรมที่มีร่วมกันในงานบุญประเพณีต่าง ๆ งานทำบุญยังเอื้อให้ความสัมพันธ์ทางสังคมกระชับขึ้น ทั้งการเกี่ยวข้องเป็นเครือญาติหรือการเป็นเกลือกกันเกิดการเปลี่ยนแปลงแรงงาน สินค้าและรู้จักใช้ทรัพยากรร่วมกัน การกำหนดชื่อสถานที่และพื้นที่ต่าง ๆ ด้วยระบบสัญลักษณ์ที่ควบคุมโดยระบบความเชื่อ มีการแบ่งสรรและแจกแจงพื้นที่ส่วนรวม เช่น วัด ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีความสำคัญอย่างยิ่งในการแสดงถึง “ทุนทางสังคม” ของชุมชนนั้น ๆ ซึ่งชุมชนในความหมายนี้ไม่ใช่ชุมชนตามการแบ่งเขตตามราชการ แต่หมายถึงชุมชนที่มีการก่อร่างสร้างชุมชนกันมานาน และมีประวัติศาสตร์ร่วมกัน

2. กระบวนการเกิดทุนทางสังคมไทยในปัจจุบัน

จากวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น ได้ให้บทเรียนแก่สังคมไทยในสองด้านตรงข้ามกัน กล่าวคือ ในเชิงลบมีผลกระทบทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมต่อประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ ซึ่งทำให้ทุกส่วนต้องทบทวนบทบาทของตนเองที่ผ่านมาสังคมไทยก็เช่นเดียวกัน ส่วนในเชิงบวกก็นำไปสู่ผลกระทบที่ก่อให้เกิดกระแสสังคม และสัญญาณที่ดีหลายประการในการร่วมกันปฏิรูปสังคมในด้านต่าง ๆ มองวิกฤตเป็นโอกาส โดยเริ่มจากภาคีต่าง ๆ ในสังคมได้ตื่นตัวในการสนับสนุนการปฏิรูประบบราชการ การปฏิรูประบบการเมือง การทบทวนค่านิยมปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ใหม่

ให้หันมาเน้นเศรษฐกิจพอเพียงและแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนตามรอยเบื้องพระยุคลบาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ ภายใต้เงื่อนไขที่ทรัพยากรของรัฐถูกตัดทอนลงไป จึงต้องเริ่มจากจุดแข็งของสังคมไทยโดยต้องใช้ทุนทางสังคม สังคมไทยในยุคปัจจุบันจึงมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น เป็นการซ้อนทับกันของสังคมประเพณีและสังคมสมัยใหม่ ความสัมพันธ์ระหว่างชนบทกับเมืองก็เช่นเดียวกัน ทุนทางสังคมในปัจจุบันก็เกิดได้จากหลายวิธี จากหลายเงื่อนไขและข้อจำกัด โดยส่วนใหญ่ยังเป็นระบบสังคมเกษตรที่มีค่านิยม ประเพณี ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงไปสู่การเป็นเมือง จากความสัมพันธ์ปฐมภูมิ (ความสัมพันธ์บนฐานครอบครัวและเครือญาติ) เป็นความสัมพันธ์ทุติยภูมิ (ความสัมพันธ์ที่มีฐานอยู่บนการเปลี่ยนแปลงประโยชน์ทางสังคม เศรษฐกิจ การศึกษา ความสนใจ) หรืออาจเป็นความสัมพันธ์ตติยภูมิ (ความสัมพันธ์ทางสังคมตามโอกาสไม่มีข้อจำกัดทางกายภาพ) ซึ่งความสัมพันธ์ในแต่ละระดับจะก่อให้เกิดพันธะสัญญาที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ยังมีการจัดระเบียบทางสังคมใหม่ ตัวอย่างเช่น การรวมกลุ่มชมรมต่าง ๆ ในหมู่บ้านเครือข่ายองค์กรชุมชนเมืองเชียงใหม่ กลุ่มองค์กรประชาสังคมต่าง ๆ กลุ่ม จ.ส.100 กลุ่มรวมกลุ่มทำกิจกรรมจากชุมชนไซเบอร์ เป็นต้น

จะเห็นว่าเป็นการรวมตัวและจัดระเบียบกลุ่มทำกิจกรรมที่นอกเหนือไปจากกลุ่มครอบครัวและเครือญาติ การรวมกลุ่มชมรมต่าง ๆ ในหมู่บ้าน เห็นได้ว่าในปัจจุบัน ชุมชนหมู่บ้านต่าง ๆ ได้มีการรวมกลุ่มกันอย่างมากทั้งกลุ่มสายสัมพันธ์เดิมที่มีอยู่แล้ว เช่น ครอบครัว เครือญาติ และสายสัมพันธ์ใหม่ เช่น การรวมกลุ่มอาชีพเกษตรกรข้าว จัดตั้งโรงสี กลุ่มแปรรูปอาหาร กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กลุ่มการเมือง และอื่น ๆ การฉีกท้อเป็นเครือข่ายในเมือง สังคมเมืองมีความหลากหลายของคนในสังคมค่อนข้างมาก ส่วนหนึ่งมาจากพื้นที่ชนบท กล่าวคือ ประชากรที่อาศัยในเมืองส่วนใหญ่เข้ามาเพื่อประกอบอาชีพเพื่อการศึกษา เพื่อสถานภาพทางสังคม ดังนั้น ความสัมพันธ์ในเมืองส่วนใหญ่จึงเป็นแบบทุติยภูมิสมาชิกในสังคมเกี่ยวกันด้วยพันธะสัญญาที่มีการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์หรือมีประโยชน์ร่วมกัน ความสัมพันธ์บนชุมชนไซเบอร์ เนื่องจากการสื่อสารในปัจจุบันค่อนข้างสะดวก เอื้อให้เกิดการติดต่อสื่อสาร และสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมใหม่ เช่น เครือข่ายเฟสบุ๊ก หรือทวิตเตอร์ ซึ่งเป็นเครือข่ายในระบบออนไลน์ ที่มีการสื่อสารผ่านระบบอินเทอร์เน็ต ในการเข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยกันแก้ไขปัญหาสังคมร่วมกัน อีกทางหนึ่ง เป็นต้น

จากการศึกษาการพัฒนาทุนทางสังคมโดยการใช้ชุมชนเป็นฐาน จากชุมชนต่าง ๆ ที่ได้รับผลกระทบจากภัยสึนามิ อย่างชุมชนบ้านน้ำเค็มชุมชนบ้านในไร่ ของ (เพ็ญประภา ภัทรานุกรม, 2553) ได้สรุปหัวใจขององค์ประกอบการพัฒนาทุนทางสังคมที่สำคัญไว้ ดังนี้

1. ผู้นำชุมชน จะต้องมึลักษณะเด่นที่เห็นได้ชัด คือ เป็นผู้นำชุมชนที่มีความเข้มแข็ง โดดเด่นมีความมุ่งมั่นจะพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนอย่างจริงจัง และต้องมึองค์ความรู้ที่หลากหลาย
2. ความสัมพันธ์ทางสังคมที่เหนียวแน่น มีการพึ่งพาอาศัย เอื้อเพื่อเอื้อแก่กัน

3. การสนับสนุนจากบุคคลหรือหน่วยงานภายนอก จะมีส่วนช่วยในการขับเคลื่อนการพัฒนาทุนทางสังคมโดยการปูพื้นฐานและร่วมสร้างแนวทางจนชุมชนสามารถบริหารจัดการโครงการต่าง ๆ ได้

4. เวทีที่เปิดโอกาสให้เกิดการเรียนรู้ หรือรวมตัวกันเอง โดยทำหน้าที่เป็นศูนย์ข้อมูลทุนชุมชน ทั้งเป็นศูนย์รวมข้อมูลการเรียนรู้ของชุมชน โดยจะต้องมีกิจกรรมการพัฒนาที่หลากหลาย กิจกรรมที่ผู้คนในชุมชนสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันได้

5. ความเป็นเครือข่าย ซึ่งจะก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่สามารถพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันได้เป็นอย่างดี ในขณะที่เกิดสถานการณ์ที่ไม่พึงประสงค์ขึ้น

จากข้อมูลที่ได้นำเสนอมา จะพบว่า การพัฒนาโดยการนำทุนทางสังคมมาประยุกต์ใช้นั้น ไม่เพียงแต่จะสามารถทำหน้าที่ทดแทนทุนที่เป็นตัวเงินได้แล้ว หากแต่ยังมีคุณค่ามากกว่าทุนที่เป็นตัวเงินอย่างมาก เพราะนอกจากจะมีการนำทุนทางสังคมมาใช้แล้วจะเกิดการสะสมต่อยอดเพิ่มมากขึ้น ไม่ได้ใช้แล้วหมดไปเหมือนทุนที่เป็นตัวเงิน อีกทั้งทุนทางสังคมที่มีอยู่จะสามารถสร้างพลังอำนาจในการต่อรองให้กับชุมชนได้ การแก้ไขปัญหาต่างก็จะสามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพซึ่งอาจจะเกิดโอกาสให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป

บทบาทของทุนทางสังคมต่อการผลักดันการมีส่วนร่วม

บทบาททุนทางสังคมที่มีส่วนร่วมอย่างมากต่อการรวมกลุ่ม และการสร้างทุนมนุษย์ วิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น ได้ให้บทเรียนแก่สังคมไทยในสองด้านที่ตรงข้ามกันกล่าวคือในเชิงลบมีผลกระทบทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมต่อประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศซึ่งทำให้สังคมไทยต้องทบทวนบทบาทของตนเองที่ผ่านมา ส่วนเชิงบวกนั้น นำไปสู่ผลกระทบที่ก่อให้เกิดกระแสสังคมและสัญญาณที่ดีหลายประการในการร่วมกันปฏิรูปสังคมในด้านต่าง ๆ การมองวิกฤตให้เป็นโอกาสรวมทั้งการตื่นตัวในการสนับสนุนการปฏิรูประบบราชการ การปฏิรูประบบการเมืองโดยการมีรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน พ.ศ. 2540 การทบทวนค่านิยมปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ใหม่ให้หันมาเน้นเศรษฐกิจพอเพียงและแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนตามรอยเบื้องพระยุคลบาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ ภายใต้เงื่อนไขที่ทรัพยากรลดลงและมีการแข่งขันสูง จึงต้องเริ่มจากจุดแข็งของสังคมไทยที่มีอยู่แล้ว คือ ทุนทางสังคม จากเมื่อปี พ.ศ.2541 สำนักงานกองทุนเพื่อสังคมเป็นหน่วยงานแรก ที่ใช้คำว่า “ทุนทางสังคม” เป็นกลยุทธ์ในการทำงานให้เกิดกิจกรรมสาธารณะใหม่ ๆ เพิ่มมากขึ้น และขยายไปยังหน่วยต่าง ๆ มีความกล้าแสดงออกที่เข้ามาประสานเครือข่ายกับกองทุนเกิดกระบวนการเรียนรู้ รวมทั้งสร้างความชัดเจนให้กับแนวคิดทุนทางสังคมมากขึ้น เช่น การช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส รวมทั้งการขยายเครือข่ายเป็นเครือข่ายที่กว้างขวางมากขึ้น ศักยภาพความเข้มแข็งของชุมชน ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตและการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยการเผยแพร่เอกสารและการจัดประชุมเวทีเสวนาต่าง ๆ ซึ่งปรากฏในรายงานผลการดำเนินงานของ สำนักงานกองทุนเพื่อ

สังคม (2543) ว่ามีโครงการที่ได้รับการสนับสนุนครอบคลุม 76 จังหวัด จำนวนผู้ได้รับประโยชน์ ประมาณ 2.7 ล้านคน โดยทุนทางสังคมได้มีบทบาทที่สำคัญต่อการพัฒนา ได้แก่

1. การร่วมกลุ่มของข้าราชการสายเลือดใหม่ (New Blood Officials) เมื่อมีกองทุนหมู่บ้านข้าราชการจำนวนมาก โดยเฉพาะในระดับ 4-6 ได้เข้ามีส่วนร่วมกับชาวบ้านประชาชน เปลี่ยนจากการคิดแทนชาวบ้านมาคิดร่วมกับชาวบ้าน อีกทั้งข้าราชการเป็นผู้มีความรู้ มีงบประมาณ เทคนิค และกำลังคนที่สามารถหนุนเสริมชุมชนได้เป็นอย่างดี

2. การมีส่วนร่วมของชาวบ้านที่กล้าคิด กล้าทำ เนื่องจากที่ผ่านมามีการพัฒนาของเรา ไม่ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าร่วมคิด ตัดสินใจมากนัก กองทุนชุมชนจึงเป็นกิจกรรมทำให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการคิด วางแผน ทำ ตรวจสอบและรับผลประโยชน์ ซึ่งเป็นหลักการที่สำคัญที่เชื่อมั่นในศักยภาพของการทำงานอย่างพหุภาคี ทำให้ชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของและเห็นคุณค่า เกิดกระบวนการเรียนรู้ ขบคิดพัฒนาภูมิปัญญาอย่างต่อเนื่อง

3. การเกิดกระบวนการเรียนรู้ เมื่อชุมชนจะเสนอโครงการนั้น ชุมชนต้องเข้าปรึกษาหารือ และประสานงานกับทุกฝ่าย ฝ่ายชุมชนได้เรียนรู้จากการติดต่อผู้เชี่ยวชาญต่าง ๆ ส่วนทางข้าราชการก็ได้มีโอกาสพูดคุยกับประชาชน มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ประสานงาน เชื่อมโยงซึ่งกันและกัน ตามหลักปรัชญาที่ว่า “เงินก็เหมือนกระดาษเพื่อมาพัฒนาคนแล้วก็ฉีกทิ้งได้”

4. การดูแลผู้ด้วยโอกาส กับคุณค่าความเป็นคน กองทุนชุมชนเปิดโอกาสให้ผู้ด้วยโอกาสในสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน ได้กำหนดและลำดับสิ่งที่เป็นต่อชุมชนร่วมกับกลุ่มคนอื่น ๆ ผู้ด้วยโอกาสในที่นี้ หมายถึง ผู้สูงอายุ ผู้ป่วยเอดส์ นักเรียนที่ขาดพ่อแม่อุปการะ เป็นต้น ที่ผ่านมามีกองทุนหมุนเวียนที่ใช้เงินกองทุนชุมชนเป็นจุดเริ่มต้นจะเกิดผลให้ผู้ด้วยโอกาสเหล่านี้ได้มีชีวิตอยู่อย่างมีศักดิ์ศรี รู้จักพึ่งตนเอง เกิดความมั่นใจที่จะก้าวไปข้างหน้า

5. การขยายศักยภาพเครือข่ายชุมชนเข้มแข็ง ทำให้ชาวบ้านได้แลกเปลี่ยนข้อมูล ได้สื่อสารกันเป็นช่องทางให้ทุนทางสังคม ได้ใช้ศักยภาพเพื่อแก้ไขปัญหาชุมชน เช่น สหเครือข่ายภาคกลางที่มาร่วมกันจัดการสินค้าชุมชนและมองภาพงานพัฒนาทั้งจังหวัด

6. ความมั่นคงเศรษฐกิจ การขยายตัวของกองทุนชุมชนทำให้เกิดเงินหมุนเวียนในชุมชน สามารถช่วยเหลือกันได้ภายในชุมชน ทั้งด้านสวัสดิการ เงินทุน ฅาปนกิจ และทุนการศึกษา

7. เกิดกลไกประชาสังคม ในกระบวนการสร้างความเข้มแข็งในระดับจังหวัด

8. ความยั่งยืน เมื่อชาวบ้านรู้สึกเป็นเจ้าของ เขาจะมีส่วนร่วมในชุมชน

9. ทุนทางสังคมมีอยู่แล้วในชุมชน ทั้งเมืองและชนบทในรูปแบบของการช่วยเหลือกัน การบริหารจัดการร่วมกัน รวมทั้งการใช้ภูมิปัญญาชุมชนท้องถิ่นแก้ปัญหาาร่วมกัน

10. ทุนทางสังคมเป็นปัจจัยให้เกิดศักยภาพชุมชน ปลูกวิถึญาณการต่อสู้ดิ้นรนเพื่อตนเองของชุมชน และเกิดกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง

11. ชุมชนมีความเอื้ออาทรและพึ่งพาอาศัยกันมากขึ้นกว่าเดิม มีการรวมกลุ่มช่วยเหลือกัน เกิดพลังในการร่วมกันทำกิจกรรม มีความหวังและกำลังใจ

12. ช่องทางการติดต่อสื่อสาร และการแลกเปลี่ยนข้อมูล มีการติดต่อประสานงาน การขายธุรกิจให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น เกิดเป็นเครือข่ายทางสังคมและการทำธุรกิจ

ทุนทางสังคมเข้ามามีบทบาทอย่างมากสำหรับการพัฒนาหลายด้าน ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการพัฒนาเทคโนโลยีที่เกิดการจากภูมิปัญญาชาวบ้านในระดับรากหญ้า เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ที่ Putnam เรียกว่า “ทุนนิยมเครือข่าย” ซึ่งขยายตัวบนฐานของครอบครัวขยายและสายสัมพันธ์ทางเชื้อชาติอันแน่นแฟ้นที่ช่วยสร้างความไว้วางใจ ช่วยเร่งความเร็วของข้อมูลข่าวสารและการประดิษฐ์คิดค้น และส่งผลถึงช่วยลดต้นทุนในการประกอบธุรกรรมใด ๆ

การเปรียบเทียบระหว่างแนวคิดทุนทางสังคมในสังคมตะวันตกและสังคมไทย

สังคมไทยมองว่าลักษณะของทุนทางสังคมของไทยเรานั้นมีปรากฏอยู่แล้วในอดีต ในรูปแบบของวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับความเป็นชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนชาวชนบท และชุมชนในแบบเกษตรกรรม อย่างไรก็ตามเมื่อเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในปี 2540 ประกอบกับเงื่อนไขทางการเมืองที่เปิดกว้างให้ภาคประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น จนเกิดรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน พ.ศ. 2540 ก็ทำให้แนวคิดเรื่องทุนทางสังคม ได้ถูกหยิบยกมาพิจารณาในการฟื้นฟูชุมชนมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นทางเศรษฐกิจ สังคมการเมือง และสิ่งแวดล้อมก็ตาม นั่นก็หมายความว่า ทุนทางสังคมในบริบทของสังคมไทยต้องอาศัยแรงกระตุ้น หรือปัจจัยเข้ามากระทบเสียก่อน ทุนทางสังคมจึงปรากฏผล โดยจากการศึกษาของ วรวิมล โรมรัตนพันธ์ (2554: 14-16) ที่ปรากฏอยู่ในหนังสือเรื่องทุนทางสังคมกับแนวคิดตะวันออก ได้กล่าวไว้ว่า ทุนทางสังคม ภายใต้บริบทของสังคมไทยถูกมองว่าเป็น ภาวะ (situation) หนึ่งที่ถูกทำให้ มี หรือ เกิดปรากฏการณ์ขึ้น ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป และภาวะดังกล่าวจะเกิดขึ้นภายใต้ปัจจัย/เงื่อนไขที่เอื้ออำนวย

ดังนั้น ทุนทางสังคมในที่นี้จึงเป็นเรื่องของภาวะทุนทางสังคม (Existing Situation of Social Capital) ซึ่งหมายถึง ความมีขึ้น การเกิดขึ้นหรือการปรากฏขึ้นของทุนทางสังคมที่สามารถพบได้ใน 2 มิติ คือ มิติภาวะทุนทางสังคมที่ปรากฏชัดแจ้ง (Explicit situation of Social Capital) เป็นการเกิดขึ้นของทุนทางสังคมที่สามารถมองเห็นได้ สังเกตได้ รับรู้ได้จากพฤติกรรมหรือการแสดงออกของบุคคลต่าง ๆ ที่สะท้อนให้เห็นถึงความเอื้ออาทร การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ความไว้วางใจกัน ความรักความสามัคคี และความผูกพันยึดมั่นเป็นกลุ่มเป็นองค์รวมกัน อีกมิติหนึ่ง คือ มิติภาวะทุนทางสังคมที่ซ่อนอยู่ภายใน (Tacit situation of Social Capital) เป็นการเกิดขึ้นของทุนทางสังคมที่อาจจะไม่สามารถมองเห็นได้ สังเกตได้ หรือรับรู้ได้จากพฤติกรรมที่ชัดแจ้ง แต่เป็นภาวะของทุนทางสังคมที่เกิดขึ้นภายในความคิดจิตใจของ บุคคล กลุ่มคน หรือองค์กร ที่อยู่ในรูปของ ระบบคิด ค่านิยม

หรืออุดมการณ์ ดังนั้น ภาวะทุนทางสังคม ในมิติที่ 2 จึงเป็นเรื่องที่รับรู้ได้เฉพาะบุคคล กลุ่มคน หรือองค์กรที่มีภาวะดังกล่าวเท่านั้น (เป็นภาวะที่มีระบบคิด ค่านิยม หรืออุดมการณ์เกี่ยวกับความเอื้ออาทร ต้องการจะช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น หรือมีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน) ภาวะเช่นนี้ ถือเป็นภาวะที่สามารถรับรู้ได้เฉพาะตัวเท่านั้น บุคคลอื่นอาจจะไม่สามารถรับรู้ภาวะทุนทางสังคมในมิตินี้ได้ ทั้ง ๆ ที่มีทุนทางสังคมอยู่ในสังคมนั้นอยู่แล้ว จึงอาจกล่าวได้ว่า ในการศึกษาทุนทางสังคมนั้น สิ่งสำคัญคือต้องสามารถเข้าใจได้ถึงภาวะทุนทางสังคม ที่มีอยู่ใน 2 มิติ เพื่อที่จะสามารถเข้าถึงและนำเอาทุนทางสังคมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งหมายความว่า การจะเข้าถึงและสามารถนำเอาทุนทางสังคมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ จำเป็นต้องมีวิธีการเข้าถึงและรับรู้ถึงการมีอยู่ของทุนทางสังคมที่ซ่อนอยู่ภายใน และจะต้องคำนึงถึงและให้ความสำคัญกับปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ ที่จะเป็นตัวเอื้อให้ภาวะทุนทางสังคมที่ซ่อนอยู่ภายใน สามารถแสดงออกหรือปรากฏออกมาให้เห็นได้ในมิติภาวะทุนทางสังคมที่ปรากฏชัด

แต่เมื่อเปรียบเทียบแนวคิดทุนทางสังคมจากตะวันตก กับทุนทางสังคมในบริบทสังคมไทย ดังที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่า ต้นกำเนิดของทุนทางสังคมนั้น แตกต่างกัน โดยทุนทางสังคมจากตะวันตก มีต้นกำเนิดจากความพยายามที่จะนำทุนที่มีอยู่ในสังคมมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อเศรษฐกิจให้มากที่สุด ตามแนวคิดของนักเศรษฐศาสตร์ หลายท่าน ในขณะที่ทุนทางสังคมในบริบทสังคมไทย เชื่อว่าทุนทางสังคมเป็นสิ่งที่มิได้อยู่แล้ว หากแต่ว่า ต้องรอให้มีเหตุการณ์หรือปัจจัยภายนอกมากระทบจึงจะแสดงผลปรากฏขึ้นมาชัดเจน

จะอย่างไรก็ดี นักคิดในสังคมไทยก็ได้ให้ความหมายของ ทุนทางสังคมไว้ใกล้เคียงกับตะวันตก คือ ให้ความสำคัญกับเรื่อง ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน เครือข่ายความสัมพันธ์ และบรรทัดฐานวัฒนธรรม ซึ่งองค์ประกอบสามประการนี้จะก่อให้เกิดสังคมที่เข้มแข็ง และมีประสิทธิภาพในการพัฒนา และแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในสังคมได้ โดยเริ่มจากครอบครัวและชุมชน

แต่หากมองทุนทางสังคมในแง่ของบรรทัดฐานและวัฒนธรรมแล้ว เห็นได้ชัดเจนว่าในบริบทสังคมไทยได้ผนวกเรื่องของความเป็นชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาในเชิงวัฒนธรรมด้วย ดังจะเห็นได้ว่า ภูมิปัญญา วัฒนธรรม วิถีคิด และความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชุมชนเป็นสิ่งที่สังคมไทยได้ให้ความสำคัญเพิ่มขึ้นมาจากแนวคิดทุนทางสังคมของตะวันตก

ส่วนในเรื่องของเครือข่ายความสัมพันธ์ของคน (Networks) นั้นสังคมไทยได้ให้ความหมายไปมากกว่ากลุ่ม องค์กร หรือสถาบัน กล่าวคือ สังคมไทยไม่ลืมที่จะนึกถึงเรื่องของความเป็นครอบครัวและเครือญาติ ซึ่งถูกมองว่าเป็นแหล่งกำเนิดของความเอื้ออาทรและความมีสำนึกที่ดี นอกจากนี้ในเรื่องของเครือข่าย สังคมไทยได้ให้ความสำคัญกับทรัพยากรบุคคลที่ทำให้เกิดการผนึกเครือข่ายขึ้นได้นั้นก็คือ ผู้นำชาวบ้าน ผู้นำอาวุโส ผู้นำเกษตร ประชาชนชาวบ้าน บุคคลเหล่านี้เชื่อมโยงกับความเป็นชุมชน โดยเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลในด้านอาชีพ วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียม ประเพณี และด้านจิตใจ ของ

คนภายในชุมชนในระดับสูง ดังนั้น ในบริบทสังคมไทย บุคคลเหล่านี้จะเป็นที่ยึดเหนี่ยวให้เกิดการรวมกลุ่ม หรือ การสร้างเครือข่ายภายในชุมชนได้เป็นอย่างดี

อีกประการหนึ่ง แม้ว่าทุนทางสังคมจะถูกกล่าวถึงทั้งใน 2 ลักษณะ คือ ความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีลักษณะ การช่วยเหลือเกื้อกูล (Symbiosis) และลักษณะชูดริตเอาไรต์เอาเปรียบ (Parasitic) แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ลักษณะและรูปแบบทุนทางสังคมในบริบทสังคมไทยยังคงเป็นลักษณะและรูปแบบของทุนในด้านช่วยเหลือเกื้อกูล (ด้านบวก) ซึ่งจะก่อให้เกิดคุณูปการที่ดีแก่สังคม แต่ไม่ได้กล่าวถึงลักษณะและรูปแบบของทุนในลักษณะเอาไรต์เอาเปรียบ (ด้านลบ) และส่งผลเสียต่อสังคมโดยรวม เช่น ระบบอุปถัมภ์แบบเจ้าพ่อ หรือ ผู้มีอิทธิพล ซึ่งยังคงเป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่ในสังคมในทุกวันนี้ในแง่นี้อาจจะกล่าวได้ว่า ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่อยู่ในระบบอุปถัมภ์ยังคงเป็นเรื่องที่ไม่ได้หยิบยกมาศึกษากันจริงจังในสังคมไทย แต่ในการศึกษาครั้งนี้ จะมุ่งเน้นการที่ชุมชน กลุ่มและสภาองค์กรชุมชน ได้นำทุนทางสังคมนี้ไปเป็นเครื่องมือในการผลักดันให้เกิดการมีส่วนร่วมทางการเมืองของชุมชน ในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนของตนเอง

แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน กลุ่ม และสภาองค์กรชุมชน

ในการวิจัยครั้งนี้ ได้ให้ความสำคัญกับการเมืองภาคพลเมืองซึ่งมีชุมชนเป็นฐานที่สำคัญ เนื่องจาก ชุมชนเป็นต้นกำเนิดของกลุ่ม หรือ กำหนดเป็นโครงการสภาองค์กรในที่สุด จึงมีความจำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับ “ชุมชน” ให้ชัดเจน จนถึงพัฒนาการของชุมชนเป็นกลุ่มและเป็นองค์กรชุมชนในที่สุดโดยจะขอเสนอเป็นลำดับไป

ชุมชน

คำว่า “ชุมชน” จากการศึกษาของ สายันต์ ไพรชาญจิตร (2555: 4) ผู้ชำนาญการทางด้านโบราณคดีชุมชน กล่าวไว้ว่า คำว่า “ชุมชน” อาจจะไม่ใช่คำที่ใช้เรียกหน่วยทางสังคมเชิงพื้นที่ที่มีมาตั้งแต่ดั้งเดิมในสังคมไทย ซึ่งจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์โบราณคดีและวรรณกรรมในส่วนที่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น ศิลาจารึกสมัยสุโขทัย พงศาวดาร กฎหมายตราสามดวง รวมถึงวรรณกรรมร้อยแก้ว ร้อยกรอง ที่รจนาขึ้นก่อนสมัยรัตนโกสินทร์ (ก่อน พ.ศ.2325) ไม่พบการใช้คำว่า “ชุมชน” ในความหมายของหน่วยทางสังคมเชิงพื้นที่ แต่มักพบการใช้คำว่า “บ้าน ถิ่น ถาน บาง กว้าน ตำบล” เมื่อต้องการระบุถึงหน่วยทางสังคมในระดับที่มีความหมายเป็นชุมชนเชิงพื้นที่

คำว่า “บ้าน” มีการใช้แพร่หลายมากที่สุด พบว่าในศิลาจารึก หลักที่ 1 (ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง) และในจารึกล้านนา ซึ่งมีความหมายถึง หมู่บ้าน

คำว่า “ถิ่น ถาน” พบในศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ 1 และพบในงานพระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ (ดำรงราชานุภาพ, 2535)

คำว่า “บาง” ใช้เรียกหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ตามริมน้ำ แม่น้ำ ลำคลองต่าง ๆ ในภาคกลางและภาคตะวันออก

คำว่า “ก๊ว่น” เป็นภาษาไทยโบราณ แปลว่า บ้าน หรือ เขตการปกครองระดับตำบล ต่อมาใน ช่วง พุทธศักราช 2476 มีการบัญญัติคำว่า “ชุมชน” ขึ้นใช้ในทางราชการ รัฐสภาของประเทศสยาม โดยปรากฏในรายงานคณะกรรมการสอบสวนว่าหลวงประดิษฐมนูธรรม เป็นคอมมิวนิสต์หรือไม่? และ ในบันทึกเรื่องคอมมิวนิสต์คืออะไร? (ฉบับแปล) ที่ Sir Robert E. Holland และ Mr. Rene G. Guyou ผู้เชี่ยวชาญ ชาวต่างประเทศในคณะกรรมการสอบสวน ฯ (สันติสุข โสภณสิริ, 2542: ภาคผนวก ค, ง)

แต่ในภาษาอังกฤษ ใช้คำว่า “Community” ซึ่งความหมายที่ปรากฏใน Webster’s New Dictionary of the American Language ให้ความหมายของชุมชนไว้ว่า หมายถึง กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันในบริเวณหนึ่งภายใต้กฎหมายและความสนใจเรื่องต่าง ๆ ร่วมกันด้วยความสมัครใจ

และนักวิชาการในต่างประเทศอีกหลาย ๆ ท่านก็ได้ให้ความหมายของคำว่า ชุมชนเอาไว้ใกล้เคียงกัน เช่นกัน เช่น

เดวิส คิงส์ลีย์ (Kingsly: 1986) ให้ความหมายของคำว่าชุมชนไว้ว่า หมายถึง กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันกันในอนาคตบริเวณใดบริเวณหนึ่งที่แน่นอนและสามารถดำรงชีวิตทางสังคมร่วมกัน กล่าวคือ คนกลุ่มหนึ่งจะต้องมีอาณาเขตเป็นของตนเองและคนในอาณาเขตนั้นมีความสัมพันธ์ทางสังคมร่วมกันเช่น มีภาษาพูดจาริตประเพณี และทัศนคติ เป็นแบบเดียวกัน

โรเบิร์ต แมคคีย์เวอร์ (MacIver: 1913) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ชุมชนหมายถึง กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกัน มีความรู้สึกเป็น พวกเดียวกัน มีความสนใจ ในเรื่องเกี่ยวกับวิถีชีวิตเป็นอยู่ร่วมกัน มีตั้งแต่กลุ่มขนาดเล็กคือหมู่บ้านไปจนถึงกลุ่มขนาดใหญ่ เช่น เมือง ประเทศชาติ

พาร์ค กับเบอร์เกส (Park and Burgess: 1921) ชุมชน หมายถึง อาณาบริเวณ ของท้องถิ่นหนึ่ง ๆ ซึ่งผู้คนในท้องถิ่นนั้นพูดภาษาเดียวกัน มีจาริตประเพณีอย่างเดียวกันมีความรู้สึกเป็นแบบเดียวกันและมีการกระทำไปตามทัศนคติซึ่งเป็นไปในทางเดียวกัน

จากนิยามความหมายที่ได้นำเสนอไปทั้งจาก นักวิชาการในประเทศไทยและ จากต่างประเทศ สามารถสรุปความหมายที่เหมือนกันได้ว่า ชุมชน หมายถึง การอาศัยอยู่ร่วมกันของคน ตั้งแต่สองคนขึ้นไป ในอาณาบริเวณหนึ่ง ๆ ที่ผูกพันเกาะเกี่ยวเชื่อมโยงกันด้วย ขนบธรรมเนียม จาริตประเพณี วัฒนธรรม เชื้อชาติ หรือความเชื่ออย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นอย่างเดียวกัน โดยมีระบบการปกครองที่อาศัย ทุนทางสังคมในมิติต่าง ๆ เป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างกัน จนสามารถทำให้เกิดความเข้มแข็ง เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ โดยคำว่า ชุมชน สามารถจำแนก แบ่งออกไปตามสถานะและลักษณะต่าง ๆ ตามแนวคิดของนักวิชาการต่าง ๆ ดังนี้

คำว่า “ชุมชน” ตามนิยามของ Poplin (โกวิทย์ พวงงาม, 2553: 12-13) ได้กล่าวว่า ชุมชนมี 3 สถานะ ดังนี้

1. ชุมชนในฐานะหน่วยทางภูมิศาสตร์ (Community as a Territorial Unit) การพิจารณาชุมชนในมิตินี้มีความสำคัญคือ ทำให้ชุมชนมีลักษณะเป็นรูปธรรม มีหลักแหล่งที่ตั้งแน่นอน และสมาชิกสามารถระบุที่อยู่ของตนได้ ซึ่งจะมองได้ใน 2 ลักษณะ คือ

1.1 อาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์มีอิทธิพลต่อชุมชน จะเห็นได้ว่าในหลายกรณีสภาพทางภูมิศาสตร์จะเป็นตัวกำหนดสถานที่ตั้งและศักยภาพในการเจริญเติบโตของชุมชน กล่าวคือ ชุมชนมักจะเกิดขึ้นในบริเวณที่มีทรัพยากรธรรมชาติสมบูรณ์ หรือที่ซึ่งมีการคมนาคมสะดวกเหมาะแก่การตั้งถิ่นฐานอย่างถาวร ในลักษณะเช่นนี้ภูมิศาสตร์จะมีอิทธิพลต่อคนและชุมชน โดยให้ธรรมชาติอยู่ตลอดไป โดยคนดัดแปลงให้เข้ากับธรรมชาติ

1.2 ชุมชนมีอิทธิพลต่ออาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์ แม้ว่าตัวแปรเกี่ยวกับอาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์จะมีอิทธิพลต่อสถานที่ตั้งและพลวัตการเจริญเติบโตของชุมชน (Growth Dynamics of Community) แต่การปรับตัวของคนต่ออาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์ของชุมชนก็ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมและ Know-How ด้วย ดังนั้นมนุษย์เองมีส่วนในการกระทำต่อภาวะแวดล้อมของตนไม่ว่าจะโดยทางบวกหรือทางลบ เช่น การปรับให้สิ่งแวดล้อมทางกายภาพให้สอดคล้องกับความต้องการและความจำเป็นของมนุษย์ เช่น การทำนาแบบขั้นบันได การสร้างเหมืองฝายชลประทาน ปรับปรุงแก้ไข สร้างที่อยู่อาศัยให้สอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์และการทำลายสิ่งแวดล้อม เช่น การตัดไม้ทำลายป่า ในลักษณะเช่นนี้ คนจะมีอิทธิพลเหนือภูมิศาสตร์ พยายามดัดแปลงภูมิศาสตร์ให้เหมาะสมกับตน คนกระทำต่อธรรมชาติอย่างมาก

2. ชุมชนในฐานะหน่วยทางสังคม (Community as a Social System Unit) ชุมชนในฐานะหน่วยทางสังคมเป็นการวิเคราะห์แบบ Social System Approach จะให้ภาพของลำดับชั้น (Hierarchy) เริ่มจากระดับล่างที่ประกอบด้วย กลุ่มบุคคล 2 คนขึ้นไปจนถึงระดับชาติ หรือระดับโลก หน่วยหนึ่ง ๆ ไม่ได้อยู่อย่างโดดเดี่ยวหรือเป็นเอกเทศแต่ต้องสัมพันธ์กับหน่วยอื่น ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของคนทั้งทางกายภาพ จิตใจและสังคม ซึ่งในระบบครอบครัว กลุ่มเครือญาติก็เล็กเกินไปไม่มีสถาบันทางสังคมที่สมบูรณ์เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ ส่วนระบบที่ใหญ่กว่านี้ เช่น กลไกของรัฐก็ใหญ่โตและซับซ้อนเกินไป จนเข้าไม่ถึงอารมณ์ความรู้สึกของคนจึงไม่สามารถตอบสนองความต้องการทั้งทางกายและใจได้

บางทัศนะวิเคราะห์ชุมชนที่เป็นระบบทางสังคมว่า เป็นเครือข่ายการปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ (Network of Interaction) ซึ่งประกอบด้วย สถานภาพ บทบาท กลุ่มคนและสถาบัน ชุมชนจึงมีความสัมพันธ์กันเหมือนลูกโซ่ทั้งในแนวนอนและแนวตั้ง ที่ระบบย่อยระบบหนึ่งจะได้รับปัจจัยนำเข้าที่ต้องการจากระบบย่อยอื่น ๆ และในทางกลับกันก็จะให้ผลผลิตของตนแก่ระบบย่อยอื่น ๆ

ปัจจัยนำเข้าและผลผลิตที่รับและให้แก่กันในระหว่างชุมชน หรือระบบย่อยนี้อาจจะเป็นในรูปของ การเงิน แรงงาน ความกดดันทางสังคม ทรัพยากรต่าง ๆ เป็นต้น เป็นการทำงานที่สร้างฐานะในการที่ จะทำให้มีงานด้านอื่น ๆ ตามมาด้วย ไม่สร้างสมความโดดเด่นแล้วมีการแข่งขันกันเอง แต่พยายาม สร้างเครือข่ายให้เกิดขึ้น โดยมีการสร้างปฏิสัมพันธ์กันให้โอกาสเข้ามามีส่วนร่วม

แนวความคิดชุมชนในฐานะหน่วยทางสังคมนี้ ได้มีนักวิชาการของไทยกล่าวไว้หลาย ท่านเช่นกัน ได้แก่ แนวคิดของ ทิตยา สุวรรณะชฎ (2527: 27-28) กล่าวถึงลักษณะของชุมชนใน ฐานะที่เป็นระบบความสัมพันธ์ของสมาชิกที่อยู่ในชุมชนและความสัมพันธ์กับชุมชน โดยพิจารณาถึง ระบบความสัมพันธ์ของชุมชนจะประกอบด้วยความสัมพันธ์ย่อย เช่น ความสัมพันธ์ของครอบครัว เครือญาติ มิตรสหาย ระบบความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ ระบบความสัมพันธ์ของวัฒนธรรม เป็นต้น

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2524: 7) ได้เสนอเป็นรูปแบบขององค์ประกอบของชุมชนที่มีความสัมพันธ์ในระบบต่าง ๆ เป็น 5 ประการ คือ คน ความสนใจของคนที่มีเรื่องเดียวกัน อาณาบริเวณ การปฏิบัติต่อกันและความสัมพันธ์ของสมาชิก

ส่วนสนธยา พลศรี (2545: 19) และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536: 10) ได้กล่าวถึงชุมชน ในฐานะหน่วยทางสังคมโดยการแบ่งชุมชนตามลักษณะความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคม ได้แก่ ชุมชน ชนบทและเมือง

นอกจากการศึกษาชุมชนในลักษณะดังกล่าว ในขณะเดียวกันก็สามารถพิจารณา ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน ได้ทั้งแนวนอน (Horizontal) และแนวตั้ง (Vertical) ซึ่งในแนวนอนนั้น รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลหรือระหว่างกลุ่มในระดับท้องถิ่น ส่วนในแนวตั้ง หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลกับกลุ่มผลประโยชน์ หรือกับกลุ่มผลประโยชน์ในระดับต่าง ๆ ที่ สูงขึ้นไปจนถึงองค์กรในระดับชาติหรือระหว่างประเทศและยังมีวิธีการอื่นอีกในการวิเคราะห์ถึง เครือข่าย ปฏิสัมพันธ์ระหว่างชุมชนว่า ปฏิสัมพันธ์ของบุคคลและกลุ่มมีกระบวนการทางสังคมที่ ประกอบด้วยความร่วมมือ การแข่งขันและความขัดแย้ง ซึ่งมีวิธีการวิเคราะห์เหล่านี้ให้คุณค่าที่มี นัยสำคัญในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิตของชุมชนเป็นอย่างยิ่ง

3. ชุมชนในฐานะหน่วยทางจิตวิทยาวัฒนธรรม (Community as a Psycho Cultural Unit) ชุมชนในฐานะหน่วยทางจิตวิทยาวัฒนธรรม เน้นที่ว่าชุมชนจะต้องมีความผูกพันในระหว่าง สมาชิกด้วยกัน ความผูกพันนี้จะตีความว่าเป็นทั้งทางด้านจิตวิทยาและวัฒนธรรม ในทางจิตวิทยานั้น คนจะมีความมั่นคงเพราะสามารถจะระบุได้ว่าตนเป็นสมาชิกของกลุ่ม หมู่ หรือที่ได้มีความรู้สึกว่ามี สังกัด มีลักษณะร่วมในด้านคุณค่า บรรทัดฐาน จุดมุ่งหมายของคนที่อยู่ในชุมชน เป็นพวกเดียวกัน มีการถ่ายทอดทักษะและประสบการณ์ให้กันและกัน

นอกจากแนวคิดสังคมวิทยาจะมองชุมชนท้องถิ่นในมิติทั้ง 3 ดังกล่าวแล้ว เรายังสามารถ มองชุมชนท้องถิ่นในฐานะ “หน่วยทางการปกครอง” ที่หมายถึง “หมู่บ้าน” ตามลักษณะการปกครอง

ในสังคมไทย ซึ่งเป็นหน่วยทางสังคมระดับฐานล่างที่มีความสัมพันธ์เป็นลำดับช่วงชั้นกับระดับที่เหนือกว่าโครงสร้างการปกครองที่ประกอบด้วย หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด และประเทศ ชุมชนหมู่บ้านเป็นชุมชนที่มีพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ นัยของการนิยามหมู่บ้านให้ติดกับพื้นที่ที่เกิดขึ้นจากการที่รัฐพยายามรวมศูนย์อำนาจและแบ่งพื้นที่เป็นหน่วยย่อย ๆ กำหนดให้หน่วยย่อยรวมกันเป็นหน่วยใหญ่ขึ้นมีกลไกการปกครองเป็นลำดับขั้นเพื่อต่อการปกครอง ซึ่งจำเป็นต้องมองลักษณะของหมู่บ้านที่สัมพันธ์กับรัฐ จะเห็นได้ว่าหมู่บ้านมีความสัมพันธ์กับรัฐมาโดยตลอด เพียงแต่จะมีความสัมพันธ์เรื่องใดมากหรือน้อยเพียงใด ในแต่ละช่วงเวลา

ดังนั้น ไม่อาจเข้าใจได้อย่างเป็นเอกเทศ หากต้องเชื่อมโยงกับความสัมพันธ์กับรัฐ ชุมชนหมู่บ้าน สื่อความหมายให้เข้าใจถึงการกระจุกตัวของบ้านหลาย ๆ บ้าน หรือหลายครัวเรือนในพื้นที่แห่งหนึ่ง และเป็นหน่วยสังคมขนาดเล็กที่สุด ที่ทางราชการกำหนดให้เป็นหมู่บ้านมีความหมายเป็นหน่วยการปกครองของทางราชการ ซึ่งในความจริงอาจจะไม่มีในหมู่บ้านหรือดำรงซ้อนอยู่ในทั้งหมดหรือบางส่วนของหมู่บ้านก็ได้

หากพิจารณากรณีประเทศไทย ที่เริ่มทำการพัฒนาชนบทอย่างมีแบบแผนประกอบกับการจัดตั้งกรมการพัฒนาชุมชน ในปี 2505 ซึ่งกำหนดให้พัฒนากรปฏิบัติงานในหมู่บ้าน จึงถูกกำหนดตามหน่วยทางการปกครองขนาดเล็ก คือ หมู่บ้าน แม้ว่าบางชุมชนจะประกอบไปด้วยหลายหมู่บ้านที่มีความสัมพันธ์กันแต่เดิมหรือเคยเป็นหมู่บ้านเดียวกัน ต่อมามีการแยกเป็นหมู่บ้านใหม่ภายหลังตามเกณฑ์การจัดตั้งหมู่บ้านของทางราชการ แต่ยังคงมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด มีสถาบันทางสังคม เช่น วัด หรือมีการใช้ทรัพยากร เช่น ป่า พื้นที่ลุ่มน้ำ ฯลฯ เป็นต้น แต่โครงสร้างการจัดการในประเด็นเรื่องราวต่าง ๆ จะแบ่งแยกไปตามหมู่บ้านหรือเขตการปกครองในระดับต่าง ๆ มากกว่าจะพิจารณาถึงที่กลุ่มคนที่มีสายสัมพันธ์ หรือการเกาะเกี่ยวกันข้ามเขตการปกครอง

กล่าวโดยสรุป สำหรับการศึกษาคำนี้ คำว่า “ชุมชน” ใช้ตามลักษณะโครงสร้างการปกครองท้องถิ่น เป็นหน่วย หมู่บ้าน ตำบลและสภาองค์กรชุมชนตำบล ถือเป็นหน่วยจัดแจ้งของกลุ่มองค์กรชุมชนในระดับ หมู่บ้าน ตำบล ซึ่งอาจจะเป็นเขตพื้นที่ในความรับผิดชอบของเทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และเขตกรุงเทพมหานคร

กลุ่ม

ในความหมายของคำว่า “กลุ่ม” ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ หมายถึง ชุมชนที่เกิดการรวมตัวกันขึ้น โดยอาศัยปัจจัยคือทุนทางสังคม ในมิติต่าง ๆ เชื่อมโยงคนในชุมชนเข้าด้วยกัน จนเกิดความเข้มแข็งในระดับหนึ่ง และเกิดการรวมตัวกันเป็นกลุ่มก้อน โดยวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือมีเป้าหมายร่วมกัน จนมีอำนาจในการต่อรอง โดยในชุมชนหนึ่ง ๆ อาจจะมีหลายกลุ่ม รวมตัวกัน จากหลาย ๆ วัตถุประสงค์ หลาย ๆ กิจกรรม ประสานเชื่อมโยง กันหรือ อาจจะมีหมายถึง ปัจเจกบุคคลใน

หลาย ๆ ชุมชน ที่รวมตัวกันขึ้น ด้วยเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันด้วย โดยความหมายของคำว่า “กลุ่ม” ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ ดังต่อไปนี้

จุมพล หนีมพานิช (2552: 32-53) ให้ความหมายคำว่า กลุ่ม หมายถึง การรวมตัวของบุคคลทางสังคมที่บอกหรือพิสูจน์ได้ มีการจัดลำดับตำแหน่งหรือสถานภาพ บุคคลที่มารวมตัวกันมีการติดต่อระหว่างกันตามบรรทัดฐาน มีความสนใจตลอดจนมีค่านิยมทางสังคมร่วมกัน ส่วนกลุ่มผลประโยชน์นั้น หมายถึง การรวมตัวของบุคคลที่มีวัตถุประสงค์ ทัศนคติ และผลประโยชน์ร่วมกัน เพื่อมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายสาธารณะ ซึ่งการที่บุคคลในกลุ่มมีวัตถุประสงค์ ทัศนคติและผลประโยชน์คล้ายคลึงกัน มีผลทำให้ความเป็นสมาชิกของกลุ่มมีความแน่นแฟ้นและมั่นคงกว่าความสัมพันธ์ของสมาชิกของกลุ่มโดยทั่วไป

กลุ่ม องค์กร มีความจำเป็นต่อผู้คนที่อยู่ในสังคมที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติ กลุ่มนำพาให้ผู้คนและชุมชนไปสู่จุดหมายที่วางไว้ ถ้ากลุ่มมีความเข้มแข็ง พลังของกลุ่มจะช่วยบรรเทาความทุกข์หรือสภาพปัญหาที่แต่ละบุคคลมีอยู่ ซึ่งบางครั้งไม่อาจสามารถแก้ไขได้ด้วยตนเอง ก็จะสามารถแก้ไขได้ด้วยพลังของกลุ่ม ดังนั้น ความสำคัญหรือความจำเป็นในการเสริมสร้างกลุ่มก็มีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาดังกล่าว

ความจำเป็นในการเสริมสร้างกลุ่มองค์กรชุมชน

จิตติ มงคลชัยอรัญญา (ม.ป.ป: 24) ได้พยายามสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญและความจำเป็นในการรวมกลุ่มว่า คนที่อยู่ในปัจจุบันมีปัญหา หรือมีความต้องการที่มีความจำเป็นแต่ยังไม่ได้รับการตอบสนองได้ครบ คนเหล่านี้ก็ใช้ความพยายามที่จะแก้ไขมาแล้วระดับหนึ่ง ประสบผลสำเร็จบ้างและไม่ประสบผลบ้าง ธุรกรรม คือ สถานการณ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันและดูเหมือนว่า หากเป็นคนจนหรือด้อยโอกาสมากเท่าใดก็ยิ่งจะต้องมารวมพลังกันเพื่อแก้ไขมากขึ้นเท่านั้น และการรวมพลังนี้อาจจะต้องร่วมกับคนอื่น ๆ ที่อาจมีโชฎะที่พี่น้องหรือคนในครอบครัวเดียวกัน (เพราะปกติก็คงจะพยายามช่วยกันอยู่แล้วแต่ก็ยังไม่สำเร็จ) เพื่อจะได้เพิ่มโอกาสในการแก้ไขปัญหา เพราะคนอื่น ๆ อาจมีความสามารถที่แตกต่างออกไป หากนำมาใช้ถุวิธี กาลเทศะ ก็อาจจะนำไปสู่การแก้ปัญหาของตนเองและชุมชนได้ ดังนั้น ความจำเป็นในการเสริมสร้างกลุ่ม องค์กรชุมชน มีดังนี้

ประการแรก คือ ทุกคนที่เข้ามาร่วมต่างก็จะมีความรู้ ความสามารถมากขึ้น ทั้งจากการแลกเปลี่ยน ความรู้ ประสบการณ์ระหว่างกันและกัน และการได้ทำงานเพิ่มประสบการณ์ใหม่ร่วมกัน ความรู้ที่ได้นี้ อาจจะมากกว่าที่แต่ละคนมีมารวมกันก็ได้ เช่น เราจะพบว่า บางทีในที่ประชุม เรามักจะได้แนวความคิดใหม่ ๆ เสมอ ที่ทุกคนในที่ประชุมอาจไม่เคยมีมาก่อน แต่ความคิดนี้จะไม่เกิดขึ้นเลยหากไม่มีการนำความคิดเห็นของแต่ละคนมาพูดคุย แลกเปลี่ยนอย่างเป็นระบบภายในกลุ่มของตน

ประการที่สอง คือ การเพิ่มโอกาสในการแก้ไขปัญหาโดยการใช้งบจ่ายของกลุ่ม เช่น คน ๆ เดียวอาจมีเงินไม่มากพอที่จะลงทุน แต่หากมีกลุ่มออมทรัพย์ ซึ่งสมาชิกบางคนอาจจะยังไม่จำเป็นต้อง

ใช้เงิน ก็จะเปิดโอกาสให้คนที่ต้องการใช้เงินสะสมทั้งของตนเองและเพื่อน ๆ (ที่ฝากไว้กับกลุ่ม) นำมาพัฒนาอาชีพของตนก่อน เมื่อทำแล้วก็ชำระเงินคืนเข้ากลุ่มพร้อมดอกเบี้ย ทำให้ทุนนั้นไม่สูญหายแต่กองงาย พร้อมทั้งจะเปิดโอกาสให้คนอื่น ๆ ได้ใช้ประโยชน์ในภายหลัง

ประการที่สาม คือ อำนาจหรือพลัง (แฝง) ที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวกัน ซึ่งอำนาจหรือพลังต่อเรื่องนี้ จะไม่มีทางเกิดขึ้นได้เลยหากต่างคนต่างอยู่ หรือไม่มีการรวมตัวที่เหนียวแน่นพอ พลังหรืออำนาจนี้อาจจะไม่ส่งผลแก่ตัวสมาชิกเหมือนกับผลที่ได้ใน 2 ประการแรก แต่จะมีผลประโยชน์ต่อสมาชิกทางอ้อม เพราะจะทำให้คนอื่น ๆ ที่อยู่นอกกลุ่มให้ความสนใจ เปิดโอกาส ไม่กลัวที่จะเอาไรต์เอาเปรียบกลุ่มหรือสมาชิก เช่น พ่อค้าเกรงใจกลุ่มเกษตรกรที่เข้มแข็ง นักการเมืองรวมตัวเป็นพรรคเพื่อคอยปกป้องผลประโยชน์ของตนเองและคนอื่น ๆ และการให้ความเกรงใจนับถือของกลุ่มหอการค้าของนักธุรกิจ ชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้าน สโมสรโรตารี ไลอ้อนส์ ฯลฯ

จากผลประโยชน์ 3 ประการที่กล่าวมาข้างต้นทำให้สรุปได้ว่า มีความจำเป็นต้องรวมกลุ่มเพื่อเปิดโอกาสให้กับตนเองได้พัฒนาและปิดโอกาสที่คนอื่น ๆ จะมาเอาไรต์เอาเปรียบเรา แม้ว่าการเข้าร่วมนั้นจะมีส่วนเสียบ้างก็ตาม

นอกจากนี้ การรวมกลุ่ม ยังสร้างกระบวนการทัศนหรือการเปิดมุมมองใหม่ ๆ ของผู้คนในสังคมที่มารวมกลุ่ม เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ทักษะการทำงาน การวางตนในสังคมและการสร้างความคิดที่ดีจะทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติมากขึ้น

กล่าวโดยสรุป จากการศึกษาถึงแนวคิดและความจำเป็นในการเสริมสร้างกลุ่ม องค์กร จะเห็นได้ว่า การส่งเสริมการรวมกลุ่มหรือเสริมสร้างองค์กรประชาชนนั้น ในช่วงแรกอาจจะเป็นไปเพื่อการแลกเปลี่ยน เพิ่มพูนความรู้หรือประสบการณ์ระหว่างบุคคลที่เข้าร่วมกลุ่ม ต่อมาการเสริมสร้างการรวมกลุ่มจัดเป็นปัจจัยที่สำคัญในการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง เพื่อสร้างพลังในการต่อรองกับภายนอก หรือเพื่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ซึ่งจะเกิดขึ้นเมื่อกลุ่มมีการพัฒนาขีดความสามารถในระดับหนึ่งและมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

กระบวนการเสริมสร้างและพัฒนาความเข้มแข็งของกลุ่ม/องค์กรชุมชน

จากการศึกษาถึงกระบวนการเสริมสร้างและพัฒนาความเข้มแข็งของกลุ่ม พบว่ากระบวนการเสริมสร้างและการพัฒนาเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งนั้น มีกระบวนการและขั้นตอนการเสริมสร้างและพัฒนาที่หลากหลาย ซึ่งบางกระบวนการสามารถนำไปใช้ได้ทันที แต่บางกระบวนการต้องมีการประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับกิจกรรมที่เกิดขึ้น

โดย จิตติ มงคลชัยอรัญญา (ม.ป.ป: 7-23) ได้อธิบายแนวทางในการทำงานกับกลุ่ม โดยได้จัดแบ่งขั้นตอนในการสร้างพลังกลุ่มออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ

1. การเตรียมการหรือเตรียมความพร้อม การทำงานในขั้นตอนนี้ นับรวมถึงตั้งแต่ การศึกษาวิเคราะห์ชุมชน การสร้างความคุ้นเคยและไว้วางใจ การวิเคราะห์ปัญหาของชาวบ้านรายครัวเรือน

อย่างละเอียด พร้อมทั้งการกระตุ้นปลุกจิตสำนึกให้อยากแก้ไขปัญหาของตน โดยตนเองและเพื่อนมากขึ้น โดยภาพรวมการทำงานขั้นตอนนี้อ่อนช้อยเน้นหนักไปทางด้านงานวิจัยทางสังคม งานสร้างมนุษยสัมพันธ์และพิสูจน์ความจริงใจในการทำงานของเจ้าหน้าที่ และงานสร้างจิตสำนึก ซึ่งหากทำสำเร็จชาวบ้านจะเป็นผู้ต้องการรวมพลังกัน หรือทำงานสิ่งใดสิ่งหนึ่งเอง มิใช่เจ้าหน้าที่เป็นคนที่ต้องคอยยัดเยียดหรือเชื้อเชิญให้เขามาทำงานเป็นกลุ่ม

2. การสร้างกลุ่ม ในขั้นนี้ เริ่มตั้งแต่การสร้างกลุ่มเรียนรู้โดยเริ่มจากการที่เจ้าหน้าที่ใช้ข้อมูลที่ได้จากการเตรียมความพร้อม โดยนัดหมายเฉพาะคนที่คาดว่าจะเข้าอยู่ในกลุ่มเรียนรู้ด้วยกันได้เท่านั้น ทั้งนี้อาจสอบถามคนที่คิดว่าน่าจะเป็นผู้นำ (ผู้แทนของกลุ่ม) ที่ดีของกลุ่มนั้น ๆ ได้ว่าควรจะนัดใครมาปรึกษาหารือกันบ้าง เรื่องที่น่าจะปรึกษาควรเป็นเรื่องอะไร เพื่อจะได้เตรียมตัวกัน ทั้งฝ่ายชาวบ้านและเจ้าหน้าที่ รูปธรรมที่ปรากฏ คือ การประชุมเป็นครั้งคราว (หรือสม่ำเสมอ) โดยที่ในการประชุมแต่ละครั้ง จะมีการพูดคุยอย่างมีเนื้อหาสาระ (โดยมากสัมพันธ์กับปัญหาในชีวิต และการประกอบอาชีพ) ประโยชน์ที่ได้ก็คือ การที่คนเข้าร่วมกิจกรรม (อภิปรายแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ในที่ประชุม/ฝึกอบรม) จะมีความรู้แตกฉานขึ้น สามารถนำความรู้ที่ได้เพิ่มไปปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ และประกอบอาชีพของตนเองได้ ยิ่งไปกว่านั้น ยังก่อให้เกิดประสบการณ์ที่ดี ที่นำไปสู่การเพิ่มความมั่นใจว่า หากรวมแรงช่วยเหลือกันจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อทุก ๆ คนได้

3. การบำรุงรักษากลุ่ม ขั้นตอนนี้จะเริ่มตั้งแต่การที่กลุ่มกิจกรรมได้เริ่มดำเนินการตามแผนงาน และวัตถุประสงค์ของกลุ่ม ในอันที่จะแก้ปัญหาใดปัญหาหนึ่ง (Single Purpose) จนสำเร็จหรือเกือบสำเร็จแล้ว ซึ่งกลุ่มเองอาจจะเกิดปัญหาแทรกซ้อนมากมาย กลุ่มเองอาจจะมีความต้องการที่จะขยายวัตถุประสงค์ในการทำกลุ่ม เป็นการช่วยเหลือสมาชิกในหลาย ๆ ด้าน (Multi Purpose) เมื่อปริมาณงานเพิ่มขึ้น คนมากขึ้น ปัญหาย่อมมีมากขึ้นเป็นเงาตามตัว แม้ว่าอาจจะมียุทธศาสตร์มากขึ้น และอาจจะขยายตลาดสำหรับผลิตผลของกลุ่ม เป็นการเพิ่มเชิงปริมาณ (Economy of Scale) แต่มิได้หมายความว่า จะเป็นการเพิ่มศักยภาพในการเพิ่มอำนาจต่อรองได้ 100% เพราะการรวมคนไม่เหมือนกับรวมวัตถุเข้าด้วยกัน ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่กลุ่มจะต้องมีการบริหารจัดการในลักษณะที่เป็นมืออาชีพ (Professional) มากขึ้น มิใช่ทำแบบประสานเพื่อนบ้านที่ต้องการช่วยเหลือกัน

ไม่เพียงแต่การแบ่งขั้นตอนในการสร้างพลังกลุ่มเป็น 3 ขั้นตอน จิตติ มงคลชัยอรัญญา (ม.ป.ป: 28) ยังได้อธิบายกระบวนการและขั้นตอนในการจัดตั้ง และสนับสนุนการดำรงอยู่ของกลุ่ม จากประสบการณ์การทำงาน โดยจำแนกออกเป็น 5 กระบวนการ คือ

1. การปลุกจิตสำนึก (Concretization) คือการที่จะทำให้สมาชิกของกลุ่มเกิดความตระหนักว่ามีปัญหาที่เผชิญอยู่ และสมาชิกมีความประสงค์ที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าว เหล่านี้ให้หมดไปตามกำลังและความสามารถ ซึ่งถ้าสมาชิกมีจิตสำนึกในเรื่องของการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ก็จะนำมาสู่การรวมตัว ซึ่งเป็นกระบวนการ (Process) ที่ 2 การรวมพลัง

2. การรวมพลัง (Organization) จะเกิดขึ้นหลังจากสมาชิกได้มีคุณสมบัติดังที่กล่าวแล้วข้างต้น เกิดความตระหนักรู้เกี่ยวกับปัญหา จึงได้มีการพบปะเพื่อแลกเปลี่ยน หรือตกลงที่จะดำเนินการบางอย่างร่วมกัน ซึ่งความเป็นกลุ่มก็จะเริ่มเกิดหลังจากที่สมาชิกได้มีการตัดสินใจร่วมกันว่าจะทำกิจกรรมบางอย่างร่วมกัน ในขั้นตอนนี้อาจจะมีการเลือกผู้แทนมาทำหน้าที่ในการประสานความคิด ทำหน้าที่ดำเนินการติดต่อในนามของกลุ่ม และผู้แทนนั้นอาจจะเป็นผู้ที่นำให้สมาชิกทำกิจกรรมในทิศทางที่ได้ตกลงกันไว้

3. การส่งเสริมความรู้ด้านเทคโนโลยี (Technology) ซึ่งจำเป็นในการประยุกต์ใช้ที่จะปรับ หรือแก้ไขปัญหาของตนเอง กระบวนการทางเทคโนโลยีนี้อาจจะเกิดขึ้นจากการที่สมาชิกแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน สมาชิกที่มาร่วมต่างก็ได้ความรู้มากขึ้น และนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ตัวอย่างที่พบเห็นได้บ่อย ๆ คือ การรวมตัวของกลุ่มอาชีพต่าง ๆ เช่น กลุ่มทำนา กลุ่มปลูกมะม่วง กลุ่มปลูกสับปะรด กลุ่มเลี้ยงไก่ เป็นต้น กระบวนการนี้นอกจากสมาชิกจะมาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกัน ก็อาจจะสามารถเพิ่มความรู้ทางเทคโนโลยี โดยเชิญผู้ที่มีความรู้เหนือกว่า ซึ่งอาจเป็นคนในหมู่บ้านนั้นหรือหมู่บ้านใกล้เคียงมาเป็นผู้ให้ความรู้ หรือถ้าจำเป็นก็อาจเชิญวิทยากรที่มาจากหน่วยงานภายนอกก็ได้

4. การบริหารจัดการ (Management) กระบวนการบริหารจัดการนั้น มีเนื้อหาที่ค่อนข้างกว้าง การบริหารจัดการที่ดีในกลุ่ม ประกอบด้วย การทำบัญชีเพื่อสร้างหลักฐานให้สมาชิกเกิดความไว้วางใจ การบันทึกเหตุการณ์ต่าง ๆ หรือข้อตกลงต่าง ๆ หรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่ได้เกิดขึ้น เช่น บันทึกรายงานการประชุม บันทึกข้อตกลง บันทึกระเบียบที่ได้ตกลงไว้ การกำหนดกฎระเบียบ โดยสมาชิกเป็นผู้กำหนด การประสานงานภายใน เป็นการส่งข่าวสารให้หมู่สมาชิกเข้าใจและเห็นว่าการกระจายผลประโยชน์ของกลุ่มเป็นไปอย่างยุติธรรม การประสานงานในระหว่างผู้แทนกลุ่ม เพื่อเข้าใจบทบาทและติดตามการทำงานตามระบบ ขั้นตอนของกลุ่ม การระดมทรัพยากรทั้งภายในและภายนอก

5. กระบวนการสนับสนุน (Support) ในกรณีที่กลุ่มได้ผ่านกระบวนการทั้ง 4 ประการดังกล่าวแล้ว สำหรับบุคคลภายนอกที่มีบทบาทการส่งเสริมการพัฒนาของกลุ่มนี้ ก็น่าที่จะหาวิธีการสนับสนุน ไม่ว่าจะเป็นวัสดุอุปกรณ์ หรือปัจจัยต่าง ๆ หรือแม้กระทั่งการเงินเพื่อที่จะให้กลุ่มนั้นได้มีศักยภาพสูงขึ้น หากจะรอแต่ทรัพยากรภายในเพียงอย่างเดียว การแก้ปัญหาก็จะเป็นไปอย่างล่าช้า อาจไม่ทันการณ์ อย่างไรก็ตามการสนับสนุนใด ๆ นั้นต้องตระหนักว่ากลุ่มจะต้องผ่านกระบวนการทั้ง 4 ประการ มาก่อน ซึ่งถ้าผ่านกระบวนการทั้ง 4 แล้ว ก็เท่ากับว่ากลุ่มได้เตรียมระบบหรือกลไกบางอย่างในการรับการสนับสนุนจากภายนอก และสามารถนำไปใช้ประโยชน์โดยไม่ทำลายอุดมการณ์ในการช่วยเหลือตัวเอง

นอกจากนี้ ในการกระตุ้นให้เกิดกลุ่มใหม่นั้น จิตติ มงคลชัยอรัญญา (ม.ป.ป: 49) ได้อธิบายเกี่ยวกับการกระตุ้นให้เกิดกลุ่มใหม่ถึงขั้นตอนการดำเนินการในการสร้าง / พัฒนากลุ่มใหม่ไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

1. ขั้นการกระตุ้นให้เกิดกลุ่มใหม่

1.1 การสร้างศรัทธาหาแนวร่วม ประกอบด้วย

1.1.1 สร้างศรัทธาเจ้าหน้าที่จะต้องเข้าไปในหมู่บ้านเพื่อพูดคุยกับชาวบ้าน เป็นการเกริ่นนำ และให้เกษตรกรเห็นว่าเจ้าหน้าที่ให้ความสนใจ

1.1.2 สร้างแกนนำในการพัฒนา โดยการสร้างความเข้าใจและปลูกจิตสำนึกแก่ผู้นำในท้องถิ่นให้เห็นถึงปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของเกษตรกรและการช่วยเหลือกันในรูปแบบกลุ่ม

1.1.3 สร้างอุดมการณ์ให้กับแกนนำในการทำงานกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาและความต้องการของเกษตรกร

1.2 ศึกษาข้อมูลสถานการณ์ปัญหาของเกษตรกรอย่างกว้าง ๆ ผลการวิเคราะห์พื้นที่และเกษตรกรและเมื่อกำหนดกลุ่มคนเป้าหมายได้แล้ว เช่น เป็นกลุ่มคนที่มีกิจกรรมเหมือนกัน มีความต้องการเหมือนกันหรือมีปัญหาค้ำเคียงกัน เป็นต้น เจ้าหน้าที่จึงดำเนินการศึกษาข้อมูลสถานการณ์ปัญหา ฯลฯ เพิ่มเติมเป็นรายบุคคลหรือกลุ่มย่อยเพื่อตรวจสอบข้อมูลเบื้องต้น และให้ทราบถึงศักยภาพของเกษตรกรที่จะรวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหา

1.3 กระตุ้นให้เกษตรกรเห็นปัญหาที่แท้จริง

1.3.1 พบปะพูดคุยกับเกษตรกรเป้าหมาย โดยการพูดคุยถึงปัญหา และความต้องการของเกษตรกร พร้อมทั้งปลูกจิตสำนึก อุดมการณ์ให้เกษตรกรมีปณิธานและเกิดความต้องการที่จะแก้ไขปัญหาและความต้องการร่วมกัน

1.3.2 นัดหมายเกษตรกรที่มีปัญหาความต้องการเหมือนกันมาพบปะพูดคุยกัน

1.4 ให้ข้อมูลทางเลือกและแก้ปัญหา เจ้าหน้าที่ที่อาจให้ข้อคิดเห็นเพื่อเป็นทางเลือกที่ดีแก่เกษตรกร โดยทำตัวเป็นเพื่อนคู่คิดที่ดีของเกษตรกร และเกษตรกรที่มีปัญหาเหมือนกันตัดสินใจเพื่อแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

2. ขั้นการดำเนินงานกลุ่ม

เมื่อกลุ่มได้กำเนิดขึ้นมาแล้วจะอย่างไร กลุ่มจึงจะยังคงเป็นกลุ่มอยู่อย่างมีความหมาย คือ สมาชิกกลุ่มยังมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และทุกคนในกลุ่มยังคงกระทำกิจกรรมมุ่งสู่วัตถุประสงค์ของกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ และทุกคนพอใจในการทำงานร่วมกัน และองค์ประกอบในการดำเนินงานกลุ่ม ประกอบด้วย

2.1 กำหนดวัตถุประสงค์ของกลุ่ม ว่ากลุ่มจะดำเนินงานอะไร เพื่ออะไร

2.2 ข้อตกลงร่วม หรือกฎระเบียบข้อตกลง จะอยู่กันอย่างไร คือแต่ละคนจะกระทำหน้าที่อะไรบ้าง ใครจะเป็นผู้นำ ใครจะเป็นผู้ตาม มีกติกาอะไรบ้างที่จะทำให้การมาอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มนั้นเป็นไปด้วยความเรียบร้อยกฎระเบียบ คือ สิ่งที่กำหนดขึ้น เพื่อให้บุคคลในกลุ่มยึดถือ ปฏิบัติในสถานการณ์ต่าง ๆ โดยจะบอกไว้อย่างชัดเจนว่า ในสถานการณ์นั้น ๆ แต่ละคนในกลุ่มควรจะปฏิบัติอย่างไร ทั้งยังกำหนดไว้ด้วยว่า บุคคลใดละเว้น หรือละเมิดจะต้องถูกลงโทษอย่างไร

2.3 การวางแผน คือ การวางรูปแบบภาระที่ต้องการให้เกิดขึ้นในอนาคต ด้วยการกำหนดแนวทางในการปฏิบัติงานที่ดีที่สุดไว้ล่วงหน้า และเชื่อว่าจะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการได้

2.4 ดำเนินงานตามแบบ เช่น การประชุมสมาชิก การถ่ายทอดความรู้ การรับรู้ การบันทึก และการจัดทำบัญชี

2.5 พัฒนาผู้นำและสมาชิกให้มีจิตสำนึกในการทำงานร่วมกัน

2.6 การประเมินผล โดยกลุ่มและสมาชิกกลุ่มและขยายผล เมื่อดำเนินการสำเร็จแล้ว ควรขยายผลในด้านการรับสมาชิกเพิ่ม การขยายกิจกรรมเพิ่ม การรวมตัวกันกับกลุ่มอื่นที่มีปัญหาและความต้องการคล้ายคลึงกัน และการที่ต้องมีผู้แทนของกลุ่มในแนวตั้ง เช่น กรรมการกลาง สมาคม ชมรม ฯลฯ

ในเอกสารการเรียนรู้ชุมชน ที่รวบรวมโดย อรุณ จิตตะเสโน และคณะ (มปป.) ได้กล่าวถึงกระบวนการในการพัฒนาชุมชนว่ามีกระบวนการหลัก ๆ อยู่ 9 ขั้นตอนด้วยกัน คือ

1. การศึกษาหาข้อมูล ทั้งข้อมูลพื้นฐาน ข้อมูลเฉพาะทาง เฉพาะเรื่อง ข้อมูลเชิงลึก ข้อมูลด้านกว้าง ทั้งเชิงคุณภาพ และปริมาณ เมื่อได้ข้อมูลแล้วต้องวิเคราะห์ข้อมูลด้วย

2. การอนุรักษ์ คือ การรักษาของดี ๆ สิ่งดี ๆ เอาไว้เพื่อใช้ให้เป็นประโยชน์ในภายหลัง เช่น คนดี ๆ ความคิดปัญญาดี ๆ วัฒนธรรมดี ๆ ทรัพยากรดี ๆ ทั้งที่ธรรมชาติสร้างและมนุษย์สร้าง

3. การปรับตัว เมื่อคิดจะทำอะไรก็ต้องปรับตัว ปรับความคิด และปรับจิตใจด้วยการปรับตัวนั้น เน้นที่คนเป็นหลักทั้งด้านรูปธรรม และนามธรรม

4. การปรับปรุง นั่นคือ เราอาจจะมีอะไรดี ๆ อยู่บ้างแล้วก็ค่อย ๆ ปรับปรุงให้ดีขึ้น ไม่จำเป็นต้องเริ่มต้นใหม่เป็นการประหยัดทั้งเวลา และทรัพยากรไปด้วย

5. การเปลี่ยนแปลง ในการทำงานอาจจะมีอะไรบางอย่าง ต้องเปลี่ยนแปลงบ้าง เช่น การตรงต่อเวลา การรักษาระเบียบในการประชุม เป็นต้น

6. การแข่งขัน ในบางครั้งต้องมีการแข่งขันกันบ้างในฐานะกัลยาณมิตรระหว่าง กลุ่มประเภทเดียวกันบ้างก็ควรทำเพื่อให้เกิดแรงกระตุ้น และรู้จักรับผิดชอบ

7. การต่อสู้ ซึ่งการต่อสู้มุ่งเน้นที่การต่อสู้กับตัวเอง เอาชนะใจตัวเอง เป็นหลัก เช่น ต่อสู้กับความโลภความเห็นแก่ตัว ความขี้เกียจความไม่รับผิดชอบ

8. การแก้ไข การทำงานย่อมมีปัญหาบ้าง อุปสรรคบ้าง เราต้องหาทางแก้ไขไปเป็นเรื่อง ๆ ทั้งด้านการเงิน การงาน ด้านคน และด้านอื่น ๆ

9. การพัฒนา การนำเอาของดี ๆ สิ่งดี ๆ มาใช้และทำให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นนั้น คือ การใช้ของดี ๆ และสิ่งดี ๆ ให้เป็นนั่นเอง สำคัญที่ผลของการพัฒนาจะต้องอยู่กับคนหมู่มาก

โดยมีหมายเหตุกำกับไว้ด้วยว่า การพัฒนาจะได้คุณค่า สาระ และประโยชน์มากน้อยแค่ไหนขึ้นอยู่กับกระบวนการ การมีส่วนร่วมและการรู้จักเลือกใช้เครื่องมือและการกำหนดยุทธศาสตร์ ยุทธวิธีให้ดี

จากการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการเสริมสร้างและพัฒนาความเข้มแข็งของกลุ่มตั้งที่กล่าวมา สามารถสรุปประสบการณ์การทำงานเสริมสร้างกลุ่มของนักวิชาการและคนทำงานในหลาย ๆ พื้นที่ ทำให้เห็นว่ากระบวนการและเทคนิควิธีการในการเสริมสร้างการรวมกลุ่มและพัฒนาความเข้มแข็งของกลุ่มสรุปได้ใน 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นก่อนการเกิดกลุ่ม (ขั้นเตรียมการ/ขั้นก่อร่างสร้างกลุ่ม/ขั้นปลูก จิตสำนึก) เป็นขั้นตอนที่งานเขียนหลายชิ้นให้ความสำคัญ เนื่องจากการสร้างฐานในการรวมกลุ่ม ขั้นตอนนี้เป็นการกระตุ้นให้สมาชิกตระหนัก รับรู้ปัญหา เกิดความสนใจในการเข้าร่วมกลุ่ม ซึ่งเทคนิควิธีการที่จำเป็นในการกระตุ้นให้สมาชิกเห็นความจำเป็นในการเข้าร่วมกลุ่ม ก็คือ การสร้างความศรัทธา ความไว้วางใจของสมาชิกในการเข้าร่วมกลุ่ม สร้าง “หน่วยนำ” หรือ “แนวร่วม” เพื่อเป็นแกนประสานหรือขับเคลื่อน การศึกษาสำรวจข้อมูลหรือการวิเคราะห์ชุมชนในความสนใจโดยการเข้าร่วมกลุ่ม

2. ขั้นการสร้างกลุ่ม (การดำเนินงานกลุ่ม/ขั้นการทำกิจกรรม) เป็นขั้นตอนที่กระตุ้นให้เกิดการรวมกลุ่ม โดยอาจจะเริ่มจากการรวมกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จากนั้นจึงพัฒนาสู่กลุ่มที่มีการดำเนินกิจกรรม เพื่อดำเนินงานตามเป้าหมายที่กลุ่มได้กำหนดไว้ ในขั้นตอนนี้ นักพัฒนาอาจทำหน้าที่ในการนำเสนอข้อมูลจากการศึกษาวิเคราะห์ กระตุ้นให้เกิดการคิดค้นแนวทางแก้ไขปัญหาสันับสนุนให้กลุ่มดำเนินกิจกรรมตามแนวทางที่วางไว้รวมถึงการสนับสนุนด้านความรู้ เทคโนโลยีที่จำเป็นต่อการทำงานกลุ่ม

3. ขั้นการเจริญเติบโตของกลุ่ม (ขั้นการขยายกลุ่ม/การบำรุงรักษากลุ่ม) ในขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนการพัฒนา ทั้งในระดับกลุ่ม (คือ การขยายวัตถุประสงค์ ขยายกิจกรรม ขยายสมาชิกภายในกลุ่ม) และการพัฒนาจากระดับกลุ่มสู่การเชื่อมโยงกับกลุ่มอื่นเป็นเครือข่าย ประเด็นสำคัญที่ต้องดำเนินการในขั้นตอนนี้คือ การกระตุ้นให้เห็นความจำเป็นในการสร้างเครือข่าย และการพัฒนาความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันเป็นเครือข่าย เช่น การสร้างแม่ข่าย หรือแกนกลางในการประสาน การเสริมด้านการบริหารจัดการ การพัฒนาระบบการติดต่อสื่อสาร

กระบวนการเสริมสร้างและพัฒนาความเข้มแข็งของกลุ่ม เป็นกระบวนการหนึ่งที่สำคัญต่อการสร้างความเป็นชุมชน เพื่อสร้างกลไกในการดำเนินงานด้านการพัฒนาชุมชน อีกทั้งเป็นการ

กระตุ้นการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนให้เข้มแข็งมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตามการเสริมสร้างและพัฒนาความเข้มแข็งของกลุ่มถือเป็นพื้นฐานการสร้างชุมชนเข้มแข็ง หากได้พัฒนาอย่างต่อเนื่องจนเกิดเป็นกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มอาจจะนำไปสู่การสร้างชุมชนเข้มแข็งได้ในอนาคต

องค์กรชุมชน

รูปแบบที่จะนำไปสู่การสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็ง บางครั้งต้องอาศัย โครงสร้างที่มีการจัดระบบระเบียบที่มีรูปแบบการจัดการ อย่างเป็นระบบ ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้จึงได้นำเสนอเรื่องขององค์กรชุมชน ซึ่งนับได้ว่าเป็น โครงสร้างที่จะสร้างความเข้มแข็งให้กับการเมืองภาคประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดย คำว่า “องค์กรชุมชน” ได้มีนักวิชาการหลายท่าน ได้ให้ความหมายไว้ดังต่อไปนี้

กาญจนา แก้วเทพ (2540: 11-13) ให้ความหมายว่า องค์กรชุมชน หมายถึง การจัดระบบรูปแบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเพื่อดำเนินภารกิจต่าง ๆ ให้ลุล่วง ซึ่งองค์กรชุมชนนี้มีลักษณะเป็นสถาบันที่บรรพบุรุษไทยได้สร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่สืบทอดชีวิตของชุมชน เพื่อการพึ่งตนเองให้สามารถอยู่รอดได้ ทั้งด้านกายภาพ ด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมให้ยืนยาวตลอดมาในประวัติศาสตร์

อมรรัตน์ สุธรรม (2546: 47) ได้ให้ความหมายว่า องค์กรชุมชน หมายถึง การรวมตัวของประชาชนซึ่งอาจจะเกิดจากภายในหมู่บ้านเดียวกันหรือต่างหมู่บ้านก็ได้ ไม่จำกัดพื้นที่ มีเป้าหมายที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชนและกระทำตามเป้าหมายเพื่อชุมชน มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีผู้นำและกิจกรรมพัฒนาร่วมกันในชุมชน เป็นตัวแทนของประชาชนในการรักษาผลประโยชน์ และคลี่คลายปัญหาของชุมชนทั้งปัญหาเฉพาะหน้าและระยะยาวร่วมกัน

โดยแบ่งองค์กรชุมชนดังกล่าวเป็น 2 ลักษณะ คือ (1) องค์กรที่จัดตั้งโดยกระบวนการของชุมชน ภายในชุมชน จากแนวคิดของชุมชนเอง ซึ่งจัดตั้งขึ้นมาเพื่อทำงานและแก้ไขปัญหาาร่วมกันภายในชุมชน มีทั้งองค์กรถาวรและองค์กรเฉพาะกิจ (2) องค์กรที่จัดตั้งโดยกระบวนการภายนอกชุมชน จากแนวคิดภายนอกชุมชน ได้แก่ องค์กรที่จัดตั้งขึ้นโดยส่วนราชการและองค์กรพัฒนาเอกชนมากระตุ้นเสริมแรงให้คิดและชุมชนเห็นชอบจัดตั้งองค์กรขึ้น

มนตรี กรรพุมมาลย์ และคณะ (2547: 21) อธิบายว่า องค์กรชุมชน คือ กลุ่มที่ได้รับการพัฒนา มีวัตถุประสงค์และอุดมการณ์ที่ชัดเจน มีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องในการแก้ไขปัญหาและการบริหารจัดการให้กิจกรรมต่าง ๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วย ส่วน สมพันธ์ เตชะอธิก (2547: 26) ได้ อธิบายถึงองค์กรชุมชนในชื่อขององค์กรชาวบ้าน โดยชี้ให้เห็นว่าเป็นองค์กรที่มีลักษณะของการรวมตัวกันของคนในชุมชนเพื่อเป็นกลไกในการทำงาน เป็นเวทีการเรียนรู้แลกเปลี่ยนและตัดสินใจในระดับรากหญ้าที่มีระบบโครงสร้างและมีกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่องเพื่อแก้ไขปัญหาและเรียนรู้ที่จะทำให้เกิดการพัฒนาในชุมชน

ในขณะที่ในเอกสารประกอบการสัมมนา พลังชุมชนเพื่อการเตรียมความพร้อมรับมือภัยพิบัติ (2554: 23) ซึ่งได้มีนักวิชาการที่มีความสามารถหลายท่านได้ให้ความหมาย องค์กรชุมชนไว้แตกต่างกันออกไปว่า เสมือนเป็นแกนกลาง หรือเป็นจุดเชื่อมโยงที่จะทำให้เกิดการบริหารจัดการทรัพยากร ทักษะความชำนาญ ได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้วจะทำหน้าที่เชื่อมโยงประสานหน่วยงานภายนอกเข้ามาสนับสนุนการทำงานซึ่งโดยปกติหน่วยงานภายนอกเหล่านี้ก็ยินดีที่จะทำงานร่วมกับชุมชนที่มีการจัดระบบของตนเองอย่างเข้มแข็ง

พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551 ระบุว่า องค์กรชุมชน หมายความว่า องค์กรซึ่งเป็นการรวมของชุมชน ชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ซึ่งจัดแจ้งการจัดตั้งตามพระราชบัญญัตินี้ ทั้งนี้ ไม่ว่าประชาชนจะจัดตั้งกันขึ้นเองหรือโดยการแนะนำหรือสนับสนุนของหน่วยงานของรัฐ เอกชน หรือองค์กรพัฒนาเอกชน

จากการทบทวนวรรณกรรมข้างต้น จึงสรุปได้ว่า องค์กรชุมชน หมายถึง การรวมกลุ่มโดยมีเจตจำนงร่วมกัน โดยมีการจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกที่เอื้อต่อผลประโยชน์ร่วมกัน อีกทั้งยังเป็นสื่อกลางในการติดต่อสื่อสารระหว่างสมาชิกด้วยกันเองและกับองค์กรหรือหน่วยงานอื่นจากภายนอก

นอกจากนี้ การที่ชุมชนสามารถจัดการตนเองได้อย่างมีศักยภาพและมีระบบการเมืองที่มีคุณธรรมตามประชาธิปไตยได้นั้น ลักษณะของชุมชนเองจะต้องมีองค์ประกอบของการร่วมมือกันในชุมชนท้องถิ่น โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของปัจจัยต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ คือ (วิทยาลัยการจัดการทางสังคม, 2550: 18)

1. การนำพลังทุนทางสังคมและวัฒนธรรม มาเป็นแกนหัวใจสำคัญในการพัฒนาชุมชน เช่น เครือข่าย, ผู้อาวุโส, ศาสนา, ประวัติศาสตร์การต่อสู้ของท้องถิ่น ฯลฯ
2. สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน มีข้อมูล มีแผนแม่บทชุมชนในการกำหนดทิศทางการพัฒนาและชุมชนมีฐานของความเท่าเทียมกัน
3. การจัดสรร / การกระจายทรัพยากรอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม โดยมีผู้นำและทีมงานที่มีคุณธรรม เห็นประโยชน์ท้องถิ่นมากกว่าประโยชน์ส่วนตน เพราะชุมชนจะไม่สามารถจัดการตนเองได้เลยหากยังอยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ของการเมืองหรือทุนภายนอก
4. การเป็นอิสระจากการเมืองและทุนภายนอกจะทำให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถกำหนดทิศทางการพัฒนาท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง
5. ชุมชนกำหนดอนาคตตนเอง ชุมชนสามารถตัดสินใจในการบริหารจัดการทรัพยากรและพัฒนาท้องถิ่นของตนได้
6. มีสภาผู้นำ เครือข่ายผู้นำ ที่มีผู้เฒ่าผู้แก่มาร่วมกันวิเคราะห์แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอยู่ต่อเนื่อง (สภาองค์กรชุมชน-ผู้วิจัย)

ดังนั้นแล้ว ความเป็นชุมชน ความเข้มแข็งของชุมชน หรือการเมืองค์กรชุมชนที่เข้มแข็งจะเป็นการสร้างประชาธิปไตยระดับพื้นฐานที่จะมีผลทำให้การเมืองการปกครองระดับชาติมีความถูกต้องและเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น (ประเวศ วะสี, 2537: 15) ซึ่งการเมืองค์กรชุมชนเข้มแข็ง ก็คือ การที่องค์กรชุมชนสามารถดำเนินกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่อง สามารถพัฒนาศักยภาพของตนเอง สามารถบริหารจัดการตนเองได้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทรัพยากรธรรมชาติและปัจจัยภายในท้องถิ่นในการเอื้ออำนวยให้องค์กรชุมชนขับเคลื่อนไปได้ และใช้ปัจจัยภายนอกเข้ามาหนุนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น (มนตรี กรรพุมมาลย์ และคณะ, 2547: 21) โดยที่ไม่เป็นการทำลายรากเหง้าหรือทอดทิ้งอัตลักษณ์ที่แท้จริงของชุมชนที่เคยมีมาตั้งแต่ดั้งเดิมจนหมดสิ้นไป

ส่วนองค์กรชุมชน ในความหมายที่ให้ไว้ใน พรบ. สภาองค์กรชุมชน หมายความว่า องค์กรซึ่งเป็นการรวมของชุมชนชุมชนท้องถิ่นหรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ซึ่งจัดแจ้งการจัดตั้งตามพระราชบัญญัตินี้ ทั้งนี้ ไม่ว่าจะประชาชนจะจัดตั้งกันขึ้นเองหรือโดยการแนะนำหรือสนับสนุนของหน่วยงานของรัฐ เอกชน หรือองค์กรพัฒนาเอกชน

จากการนำเสนอ ชุมชน กลุ่มและองค์กรชุมชนนับได้ว่าเป็นหัวใจอย่างหนึ่งของการวิจัยในครั้งนี้เนื่องจาก เป็นการนำเสนอกลุ่มเป้าหมายหลักในการผลักดันให้เกิดกระบวนการที่สามารถดำเนินการได้อย่างเป็นระบบ ก่อให้เกิดเป็นรูปธรรมเนื่องจาก การเมืองภาคพลเมืองมุ่งเน้นไปที่รูปแบบเฉพาะของแต่ละพื้นที่ซึ่งมีอัตลักษณ์ ความเป็นตัวตนที่แตกต่างกัน แต่สิ่งที่เหมือนกันอย่างหนึ่งก็คือ ในแต่ละพื้นที่ได้ใช้ปัจจัยที่สำคัญ ก็คือทุนทางสังคมในการช่วยส่งเสริม สนับสนุน เชื่อมโยง จนกระทั่งเกิดเป็นความเข้มแข็งของพื้นที่ เพราะจากการศึกษาของนักวิชาการในประเทศและต่างประเทศจะเกิดจากการศึกษา โดยการถอดบทเรียนความสำเร็จของชุมชนต้นแบบที่ประสบความสำเร็จในการบริหารจัดการตนเองได้ดี นั่นก็หมายความว่า ไม่ว่าจะ พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชนจะมี หรือไม่มีก็ตาม ชุมชนต้นแบบเหล่านี้ได้มีรูปแบบในการบริหารจัดการตนเองอยู่แล้ว แต่เนื่องการยอมรับและการอยู่ภายใต้กรอบกติกาของสังคมคนส่วนใหญ่ทำให้ชุมชนเหล่านี้เอง ต้องจัดทำโครงการในการบริหารจัดการให้เอื้อต่อ กฎกติกาภายนอก ที่นับวันจะพยายามเข้าไปมีบทบาทในการดำรงชีวิตของชุมชนท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น เช่น การมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในทางการเมืองท้องถิ่น ซึ่งมีแนวนโยบายในการกระจายอำนาจการปกครองจากส่วนกลางไปสู่ท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น การกำหนดนโยบายซึ่งส่งผลกระทบต่อดำรงชีวิตของชุมชนท้องถิ่นโดยตรง ทำให้การยอมรับเข้าสู่กฎกติกาที่ใช้กันอยู่และเป็นที่ยอมรับของคนทั้งประเทศจึงเป็นสิ่งที่ชุมชนต้องหันกลับมาให้ความสนใจเช่นกัน แต่อย่างทีกล่าวไว้แต่ต้นว่าในการวิจัยครั้งนี้ ชุมชน กลุ่ม และสภาองค์กรชุมชนจึงได้หมายถึง ชุมชนกลุ่ม และองค์กรชุมชนที่ทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ที่มีการแสดงออกในการผลักดันความเป็นประชาธิปไตยท้องถิ่นที่เป็นรูปแบบที่ประสบความสำเร็จและบริหารจัดการ ตนเอง จนสามารถผ่าน

ห้วงภาวะวิกฤตต่าง ๆ ที่ทางการเมืองในระดับประเทศไม่สามารถแก้ไขปัญหาให้กับชุมชนท้องถิ่นได้ แต่ชุมชนสามารถจัดรูปแบบการปกครองตนเองที่เรียกว่าเป็นประชาธิปไตยท้องถิ่นได้เอง โดยไม่ต้องรอการช่วยเหลือหรือการกำหนดชะตาชีวิตจากหน่วยงานของรัฐแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น

แนวคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตยท้องถิ่น

แม้ว่าระบอบประชาธิปไตยแบบมีตัวแทน หรือเรียกว่า ประชาธิปไตยทางอ้อม จะได้รับการยอมรับและถือเป็นวิธีการแก้ไขปัญหาแบบพึ่งเสียงส่วนใหญ่ แต่ก็เห็นว่ามิใช่ข้อจำกัดบางประการเกี่ยวกับช่องทางในการมีส่วนร่วมและการพึ่งเสียงส่วนใหญ่ของพลเมือง ก็ไม่อาจจะแก้ไขปัญหาบางประการที่เกี่ยวข้องกับการขัดแย้งใหม่ ๆ ได้ เช่น ปัญหาผู้ด้อยโอกาส สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และอัตลักษณ์ จึงมีทางออกในระบอบประชาธิปไตยแบบมีตัวแทนมาเป็นประชาธิปไตยทางตรงของพลเมือง หรือ ประชาธิปไตยแบบถกแถลงหรือประชาธิปไตยชุมชน (Deliberative Democracy) ที่เปิดโอกาสให้พลเมืองเข้ามามีส่วนร่วมได้มาก และมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเชิงนโยบาย

จึงกล่าวได้ว่า ประชาธิปไตยของพลเมืองหรือประชาธิปไตยชุมชน มีความสอดคล้องกับประชาธิปไตยท้องถิ่นมากที่สุด และเป็นการย้อนอดีตในกรีกโบราณที่ให้พลเมืองทุกคนมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรง ดังที่ เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2553: 42-43) ได้ย้ำว่าตั้งแต่ยุคกรีกโบราณจนถึงยุคเรเนสซองส์ (Renaissance) เห็นว่าประชาธิปไตยยังคงหมายถึง การปกครองตนเองของประชาชน และประชาธิปไตยล้วนเกิดที่ระดับเมืองหรือนครขนาดเล็ก โดยที่ยุคเรอเนสซองส์นั้น ได้เกิดมีประชาธิปไตยขึ้นมาสองระดับเคียงคู่กันขึ้นมาแล้วคือ ระดับท้องถิ่นกับระดับชุมชน และในขณะนั้นยังไม่มีสิ่งที่เรียกว่ารัฐ มีเพียงสิ่งที่เรียกว่า อำนาจของบ้านเมืองที่เป็นผลจากการตัดสินใจร่วมกันของพลเมืองเท่านั้น

“..หากจะสร้างประชาธิปไตยให้สำเร็จครบถ้วน อาจต้องสร้างทั้งสามระดับ จะขาดส่วนใดส่วนหนึ่งไม่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องสร้างประชาธิปไตยระดับชุมชนและระดับท้องถิ่นให้เป็นฐานให้แก่ประชาธิปไตยระดับชาติที่ยั่งยืนด้วย..” (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2553: 43)

ความแตกต่างระหว่างประชาธิปไตยระดับชาติกับประชาธิปไตยท้องถิ่นและประชาธิปไตยชุมชน คือความรู้สึกเป็นเจ้าของ มีความรักและความผูกพันกับชุมชนท้องถิ่น ทั้งที่อาจกล่าวได้ว่า ประชาธิปไตยชุมชนเป็นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการตนเองในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชน โดยในการใช้สิทธิในฐานะพลเมืองนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่ประชาชนจะต้องมีสำนึกความเป็นพลเมือง คือความในการรับรู้ในสิทธิ หน้าที่ ของตนเองในฐานะสมาชิกคนหนึ่งของสังคม และต้องการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของสังคม โดยมองที่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว และเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อนำไปสู่การจัดการตนเองของชุมชน

ส่วน “**ประชาธิปไตยท้องถิ่น**” หมายถึง ระบบความสัมพันธ์และความผูกพันในวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนดั้งเดิมหรือชุมชนสมัยใหม่ ที่อาจจะมีรูปแบบการปกครองท้องถิ่น (Local Government) เป็นสถาบันที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองตนเองและเป็นเวทีของพลเมืองที่ใช้ในการตัดสินใจในกิจกรรมสาธารณะ ซึ่งมีสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ ภาวะเทียบข้อบังคับของท้องถิ่น วัฒนธรรม ประเพณี และการเสียภาษี รวมทั้งความรู้สึกเป็นเจ้าของที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นนั้น ๆ และมีการบริหารจัดการท้องถิ่นได้โดยตนเอง

แนวคิดประชาธิปไตยท้องถิ่น

ประชาธิปไตยท้องถิ่น (Local Democracy) เป็นทั้งแนวคิด (Concepts) แนวปฏิบัติหรือวิธีการ (Means) และเป้าหมาย (Ends) ที่สำคัญซึ่งเกี่ยวข้องกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย (Democracy) และการปกครองท้องถิ่น (Local Government) อย่างลึกซึ้ง ในหลายประเทศได้มีการพัฒนาประชาธิปไตยท้องถิ่นมาเป็นเวลายาวนาน ทั้งนี้ในปัจจุบันมีแนวโน้มว่าประเทศต่าง ๆ จะให้ความสนใจนำแนวคิดประชาธิปไตยท้องถิ่นไปดำเนินการมากยิ่งขึ้น

การปกครองท้องถิ่นถือเป็นรากฐานที่สำคัญของการพัฒนาประชาธิปไตย โดยในทางหลักการแล้วประชาธิปไตยท้องถิ่นอาจกล่าวได้โดยสรุปมี 3 มิติ ดังนี้

1. มิติเชิงสถาบัน (Institution) หรือกลไก ในมิตินี้เป็นการมองว่าประชาธิปไตยเป็นรูปแบบหนึ่งของการปกครอง และการจะพัฒนาประชาธิปไตยได้นั้นต้องมีสถาบันทางการเมืองเป็นผู้นำหน้าที่หลัก อาทิ รัฐสภา พรรคการเมือง องค์กรตรวจสอบ องค์กรทหาร กระบวนการเลือกตั้ง และรัฐธรรมนูญ เป็นต้น สำหรับการปกครองท้องถิ่น องค์กรปกครองท้องถิ่นก็คือการวางระบบการบริหารงาน การปฏิบัติงานภายใต้มิติเชิงสถาบัน โดยการทำให้องค์กรปกครองท้องถิ่นเป็นกลไกในการปกครองท้องถิ่นและการพัฒนาท้องถิ่น และการจัดแบ่งโครงสร้างภายในออกเป็น 2 ฝ่ายตามรูปแบบสภาและฝ่ายบริหาร และกำหนดบทบาท อำนาจ และหน้าที่ของทั้งสองฝ่ายไว้อย่างชัดเจน โดยกำหนดว่าฝ่ายบริหารมีหน้าที่ในการดูแลและรับผิดชอบในการบริหารงานภายในองค์กรปกครองท้องถิ่น ส่วนฝ่ายสภาท้องถิ่นมีหน้าที่ติดตาม ตรวจสอบ ให้คำแนะนำ และกลั่นกรองการทำงานของฝ่ายบริหาร

2. มิติเชิงกระบวนการ (Process) ในบริบทของการปกครองท้องถิ่นเองจะเห็นว่า มีกระบวนการ กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องล้วนแต่ส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นได้คุ้นเคยและเข้าใจในความหมายของประชาธิปไตย ไม่ว่าจะเป็นการจัดให้มีการเลือกตั้งผู้บริหารท้องถิ่น และสมาชิกสภาท้องถิ่น ซึ่งเป็นกระบวนการในการคัดสรรบุคคลขึ้นเพื่อทำหน้าที่ในการบริหารงานท้องถิ่นแทนตนเอง การเสนอข้อบัญญัติท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในทางการเมืองโดยตรง โดยประชาชนในท้องถิ่นสามารถที่จะรวมกันเสนอข้อบัญญัติท้องถิ่นต่อสภาท้องถิ่นได้ การจัดให้มีเวทีประชาคมในระดับหมู่บ้านและตำบลในกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น เป็น

กระบวนการที่ให้ประชาชนผู้ซึ่งมีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรงกับการดำเนินงานและเป็นเจ้าของทรัพยากร ได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการท้องถิ่นของตนเอง ได้แสดงความคิดเห็น ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และได้ร่วมกันในการกำหนดทิศทางในการพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง นอกจากนี้ ในส่วนของสมาชิกสภาท้องถิ่น และผู้บริหารท้องถิ่นเอง ภายใต้ระบบสภาและฝ่ายบริหารนั้น ก็ถูกวางให้ผู้บริหารหรือฝ่ายบริหารต้องนำเสนอโครงการ/ข้อบัญญัติงบประมาณให้ฝ่ายสภาท้องถิ่นรับทราบและอนุมัติก่อนที่จะดำเนินการ ทั้งนี้จะเห็นได้ว่ากระบวนการต่าง ๆ ภายใต้บริบทของการปกครองท้องถิ่นล้วนแต่เป็นกระบวนการสำคัญในการส่งเสริมและพัฒนาวิถีชีวิตตามแบบประชาธิปไตย และวิถีการเมืองตามระบอบประชาธิปไตย

3. มิติเชิงคุณค่า (Value) การทำให้ประชาธิปไตยมีคุณค่า ประชาธิปไตยเป็นความเสมอภาค ไม่มีการแบ่งแยก ทุกคนมีสิทธิ มีศักดิ์ศรี มีเสรีภาพ มีความเสมอภาคกัน มีการเคารพในเหตุและผล และเคารพในความแตกต่าง และการปกครองท้องถิ่นเองก็เป็นพื้นที่สาธารณะสำหรับการพัฒนาคุณค่าประชาธิปไตยได้เป็นอย่างดี โดยจะเห็นได้จากการวางโครงสร้างการบริหารองค์กรออกเป็น 2 ฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายบริหารและสภาท้องถิ่น โดยสภาท้องถิ่นมีหน้าที่ในการติดตาม ตรวจสอบ กลั่นกรองการทำงานและให้คำปรึกษาแก่ฝ่ายบริหารหรือคณะผู้บริหารท้องถิ่นในการบริหารงานท้องถิ่น และภายใต้ระบบความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายบริหารและสภาท้องถิ่น คุณค่าในเรื่องของการใช้เหตุผลก็เป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะในการจัดทำโครงการหรือกิจกรรมใด ๆ ของฝ่ายบริหารต้องได้รับความเห็นชอบจากฝ่ายสภาท้องถิ่น ซึ่งก็หมายความว่าฝ่ายสภาท้องถิ่นต้องพิจารณาโครงการ กิจกรรม และการใช้งบประมาณอย่างมีเหตุมีผล และนำเข้าสู่การพิจารณาร่วมกันระหว่างฝ่ายบริหารและฝ่ายสภาท้องถิ่น ทั้งนี้ การพิจารณาการกลั่นกรองร่วมกันดังกล่าวเป็นการใช้เหตุผลวิเคราะห์ พิจารณาภายใต้หลักการของความเป็นประชาธิปไตย

ดังนั้น การสร้างหรือพัฒนากระบวนการของการเปลี่ยนแปลงให้เกิดคุณค่าของประชาธิปไตย จะเกิดขึ้นได้ ต้องให้ประชาธิปไตยเป็นวิถีชีวิต ซึ่งก็คือ การใช้เหตุผล และการเคารพในเหตุผลที่แตกต่างกัน ยอมรับในความแตกต่างกัน เคารพในสิทธิและศักดิ์ศรีของบุคคลอื่นในการดำเนินชีวิต การปกครองท้องถิ่นเป็นเสมือนห้องเรียนประชาธิปไตยที่จะทำให้ประชาชนรู้จักและเข้าใจในความหมายของประชาธิปไตย และดำรงชีวิตอย่างเป็นประชาธิปไตย การปกครองท้องถิ่นเป็นห้องเรียนที่ทำให้ประชาชนได้พัฒนาความเป็นประชาธิปไตย ได้เรียนรู้ในการใช้ชีวิตร่วมกันภายใต้ความคิดเห็นและมุมมองที่แตกต่างกัน ได้เรียนรู้ที่จะยอมรับและเคารพในศักดิ์ศรีของบุคคลอื่น เรียนรู้ถึงการใช้เหตุและผลในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ในประเด็นต่าง ๆ ประการสำคัญ การปกครองท้องถิ่นเป็นห้องเรียนที่ทำให้ประชาชนได้เกิดการปรับตัวและลองผิดลองถูก จนเกิดบทเรียนและการเรียนรู้ (วุฒิสาร ตันไชย, 2552)

องค์ประกอบประชาธิปไตยท้องถิ่น

ประชาธิปไตยท้องถิ่น ต้องมองถึงเรื่องอัตลักษณ์และต้องมองถึงองค์ประกอบดั้งเดิมให้ได้ นั่นก็หมายถึงจารีตประเพณี วัฒนธรรมความเป็นอยู่ รวมถึงวิถีแห่งการดำรงชีวิตของชุมชนที่มีจิตอาสา มีอิสระในการแสดงความคิดเห็นในการมีส่วนร่วมเพื่อปกป้องประโยชน์ของชุมชน ประชาธิปไตยท้องถิ่นมีองค์ประกอบ ดังนี้

องค์ประกอบประชาธิปไตยท้องถิ่น (Local democracy) การเมืองท้องถิ่นกับประชาธิปไตยท้องถิ่นนับเป็นสิ่งคู่กันเสมอคนละด้านของเหรียญเดียวกัน ประชาธิปไตยท้องถิ่นมีลักษณะที่สำคัญอยู่อย่างน้อย 4 ประการ ดังที่ ปธาน สุวรรณมงคล (2552: 25-28) ระบุไว้ คือ

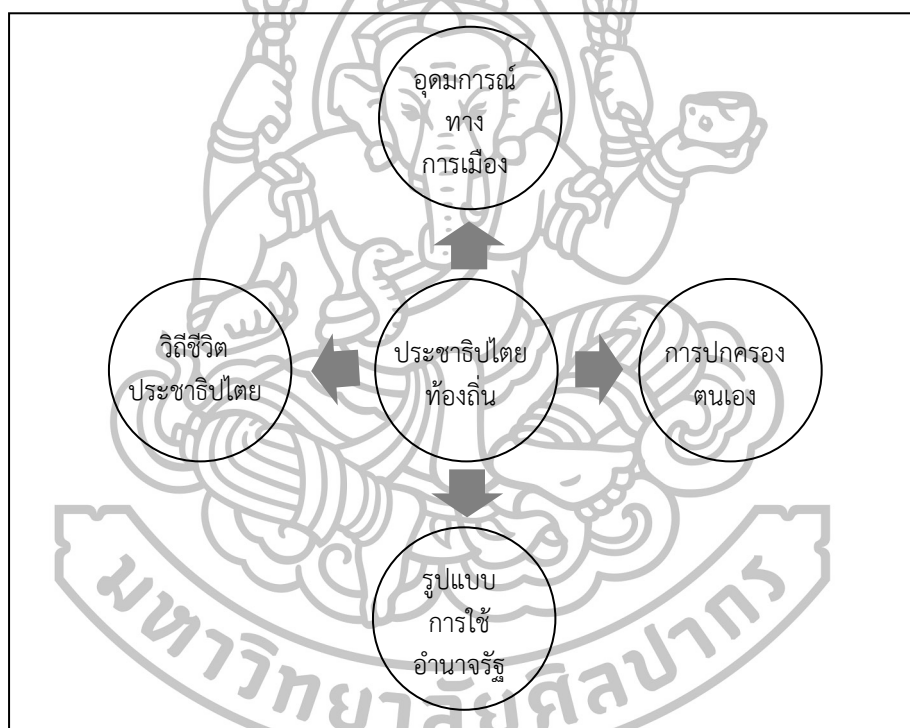
ประการที่หนึ่ง ประชาธิปไตยท้องถิ่นเป็นอุดมการณ์ทางการเมือง (political ideology) กล่าวคือเป็นเรื่องของความคิด ความเชื่อ เกี่ยวกับที่มาของอำนาจรัฐโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของสิทธิการปกครองตนเองของประชาชนตามเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่น ในแง่นี้จะมียุทธศาสตร์สำคัญกับการเมืองท้องถิ่นในระบบแบบการเมืองประชาธิปไตยมาก เนื่องจากว่าเป็นระบบการเมืองที่ถือว่า อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน จึงเป็นระบบที่สนับสนุนส่งเสริมให้ประชาชนเจ้าของอำนาจอธิปไตยได้มีส่วนร่วมในการจัดสรรแบ่งปันสิ่งมีคุณค่าในสังคมโดยผ่านสถาบันและกระบวนการทางการเมืองแบบประชาธิปไตย เช่น กลุ่มผลประโยชน์ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและกระบวนการการเลือกตั้ง เป็นต้น ซึ่งหากจะกล่าวไปแล้ว อุดมการณ์นั้นนับเป็นรากฐานสำคัญของการเมืองท้องถิ่นทีเดียวเพราะเมื่อประชาชนมีอุดมการณ์ว่า อำนาจมาจากหรือเป็นของประชาชนแล้ว ผู้ใช้อำนาจก็โดยประชาชนและการใช้อำนาจนี้ก็ต้องเป็นไปเพื่อประชาชน

ประการที่สอง ประชาธิปไตยท้องถิ่นเป็นรูปแบบหนึ่งของการปกครองตนเองระดับล่างคือระดับท้องถิ่น ซึ่งในประเทศที่มีระบอบประชาธิปไตย จะเปิดโอกาสให้ประชาชนมีการปกครองตนเอง หรือที่เรียกว่า “การปกครองท้องถิ่น” (Local government) โดยเป็นสิทธิของประชาชนที่จะปกครองตนเองอย่างอิสระตามเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่น ผ่านตัวแทนที่ประชาชนเลือกเข้าไปเป็นผู้บริหารท้องถิ่น และสมาชิกสภาท้องถิ่นเพื่อทำหน้าที่จัดสรรแบ่งปันสิ่งมีคุณค่าในสังคมท้องถิ่นนั้น และประชาชนจะกำกับ **ติดตาม** ตรวจสอบการใช้อำนาจของคณะผู้บริหารท้องถิ่นด้วย เช่น การใช้อำนาจในการถอดถอน (recall) สมาชิกสภาท้องถิ่นหรือคณะผู้บริหารหรือผู้บริหารที่ประพฤติไม่เหมาะสมกับตำแหน่งออกจากตำแหน่งได้

ประการที่สาม ประชาธิปไตยท้องถิ่นเป็นรูปแบบการใช้อำนาจรัฐโดยการกระจายอำนาจหรือการเพิ่มอำนาจให้ประชาชนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการปกครองตนเอง โดยที่ประชาชน/กลุ่มคนในท้องถิ่นจะมีบทบาทเกี่ยวข้องในการติดตาม ตรวจสอบการทำงานของตัวแทนประชาชนในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือเรียกรวมๆ กัดันผู้มีอำนาจทางการเมืองในท้องถิ่นเพื่อตอบสนองความต้องการหรือผลประโยชน์ของตนหรือกลุ่ม ดังนั้น การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นจึงมิได้จำกัดอยู่เฉพาะการกระจาย

อำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งเรียกได้ว่า การเมืองภาคตัวแทนเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการเมืองภาคพลเมืองอีกด้วยที่จะเข้ามามีบทบาทเรียกร้อง เสนอแนะ และติดตามตรวจสอบการใช้อำนาจ

ประการที่สี่ ประชาธิปไตยท้องถิ่นเป็นวิถีชีวิตของชุมชน (way of life) กล่าวคือ วิถีการท้องถิ่นแบบประชาธิปไตยได้แก่ การมีใจที่เปิดกว้าง ยอมรับความแตกต่าง หลากหลายทางความคิดเห็นได้ อาศัยการเจรจา ประนีประนอมกันมากกว่าการใช้กำลังตัดสิน มีความเคารพในสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น การใช้หลักเหตุผลในการตัดสินใจดำเนินการต่าง ๆ และการมุ่งถึงผลประโยชน์ส่วนรวมของท้องถิ่นเป็นสำคัญ ซึ่งลักษณะสำคัญของประชาธิปไตยได้แสดงไว้ในแผนภาพที่ 1 ดังนี้

แผนภาพที่ 1 แสดงลักษณะสำคัญของประชาธิปไตยท้องถิ่น

ที่มา: ปธาน สุวรรณมงคล, **การเมืองท้องถิ่น: การเมืองของใคร โดยใคร เพื่อใคร** (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์อักษร, 2552).

จากการนำเสนอแนวคิดประชาธิปไตยท้องถิ่นจึงสามารถสรุปได้ว่า คำว่าท้องถิ่นกับคำว่าชุมชนแม้จะมีการนำมาใช้ร่วมกัน อย่างคำว่า “ชุมชนท้องถิ่น” แต่โดยความเป็นจริง คำว่าชุมชนกับคำว่าท้องถิ่น ยังมีความหมายที่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยหมายเอา ชุมชนที่ก่อเกิด รวมตัว เชื่อมโยงกันด้วยเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง หรืออาจจะเป็นชุมชนที่เกิดมีอยู่แล้วมาอย่างยาวนานก็ได้ นั่นหมายความว่าชุมชน มีความผูกพันกันด้วยจิตวิญญาณ

ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ หรือทุนทางสังคมที่ทำให้ผู้อยู่อาศัยอยู่ในชุมชนมีความแน่นแฟ้น เอื้อเพื่อรักใคร่ ซึ่งกันและกัน ในขณะที่ คำว่าท้องถิ่น หมายถึงเขตพื้นที่การปกครองตามกฎหมาย ซึ่งมุ่งไปที่รูปแบบการปกครองในระดับ อำเภอ และตำบล แต่อาจจะไม่เกี่ยวกับเรื่องของความสัมพันธ์ของคนในชุมชนก็ได้ แต่ในการวิจัยครั้งนี้ได้กล่าวถึงประชาธิปไตยท้องถิ่นก็เพราะว่า ชุมชนกับท้องถิ่นดูเหมือนในปัจจุบันจะไม่สามารถแยกออกจากกันได้ เพราะชุมชนเป็นเขตการปกครองส่วนหนึ่งในท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้น ไม่ว่าจะกิจกรรมใด ๆ ที่ชุมชน มีความต้องการให้เกิดขึ้น จนเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปจึงไม่สามารถปฏิเสธการเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของท้องถิ่นไปได้ แต่จะอย่างไรก็ดีพื้นที่หรือหน้าที่ที่สำคัญของการปกครองท้องถิ่นในปัจจุบัน ได้มีภาระที่ต้องเข้าไปดูแลความเป็นอยู่ของคนในชุมชนท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น ไม่สามารถจะแยกออกจากกันได้ เช่น ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นคนในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นระดับ จังหวัด หรือระดับตำบล ก็ตาม เป็นต้น ดังนั้น ชุมชนท้องถิ่นจึงกลายเป็นคำที่ไม่สามารถแยกตัวจากกันได้ชัดเจน และด้วยเหตุนี้เองจึงเป็นผลทำให้เกิดระบอบประชาธิปไตยชุมชน เนื่องจากชุมชนได้เข้าไปมีบทบาทในการกำหนดชะตาชีวิตของตนเองและครอบครัวเพิ่มมากขึ้น แม้จนกระทั่งการเข้าไปกำหนดนโยบายสาธารณะต่าง ๆ การตัดสินใจของชุมชนเริ่มที่จะมีความสำคัญมากขึ้น กว่าในอดีตมากและนับวันก็จะยิ่งทำให้ชุมชนมีพลังอำนาจเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ การปลูกฝังเรื่องความรู้เข้าใจในเรื่องของระบบประชาธิปไตย หรือการสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมือง ไม่ใช่เป็นเพียงแค่ราษฎรเหมือนในอดีต จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าการพัฒนาโครงสร้างอื่น ๆ ในสังคมเลย

แนวคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตยชุมชน

ในกระบวนการประชาธิปไตยที่ผ่านมามีตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช เป็นระบอบประชาธิปไตย ผ่านมา 81 ปี (พ.ศ. 2475 ถึงปัจจุบัน พ.ศ.2556) กลุ่มการเมือง หรือนักการเมือง จะอาศัยประชาชนเป็นฐานเสียง ฐานคะแนน เพื่อให้ตนหรือกลุ่มของตนมีอำนาจ อย่างการเลือกตั้งผู้ที่จะไปทำหน้าที่แทน (สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร) ทุกพรรคจะแย่งชิงกลุ่มประชาชนให้ลงคะแนนให้ฝ่ายตนหรือพรรคการเมืองของตน ด้วยกลวิธีต่าง ๆ และไปสิ้นสุดกระบวนการเมื่อประชาชนได้ไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง โดยการหย่อนบัตรเลือกตั้ง จากนั้นประชาชนก็จะทำได้เพียงแค่นั่งดูตัวแทนของตน ทำหน้าที่โดยการใช้งบประมาณ และจัดสรรทรัพยากร ของประเทศ ปราบฏการณ์ดังกล่าว ได้จำกัดบทบาทอำนาจหน้าที่ของผู้เป็นเจ้าของประเทศที่แท้จริง คือประชาชนให้เป็นเพียงแค่ผู้ดูเท่านั้น โดยเฉพาะประชาชนส่วนใหญ่ ที่อยู่ฐานล่างถูกทำให้เชื่อว่า สิทธิอำนาจ ของตนมีอยู่เพียงแค่นั้น (ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ, 2549: 21) แต่การทำหน้าที่ของตัวแทน ในการกำหนดนโยบายกลับกลายเป็นการตอบสนองผลประโยชน์ของกลุ่มผู้มีอำนาจกำหนดนโยบายนั้น ๆ

ทรัพยากรที่ควรจะเป็นของประชาชนในสังคมถูกผลักดันให้เป็นผลประโยชน์ของคนไม่กี่กลุ่ม ทำให้ภาคประชาชนขาดโอกาสการเข้าถึงนโยบายและทรัพยากรของส่วนรวม

ประชาธิปไตยชุมชน ได้ถูกหยิบยกมาพูดกันมากขึ้น เนื่องจากที่ผ่านมาในประวัติศาสตร์ของชุมชนท้องถิ่นของเรามีวิธีการหรือกระบวนการในการจัดการตนเองอยู่เช่นกัน ในชุมชนท้องถิ่นมีการจัดแบ่งบทบาทอำนาจหน้าที่ มีการจัดสรรแบ่งปันกันอย่างเท่าเทียมยุติธรรม มีวิธีการจัดการเพื่อป้องกันหรือแก้ไขความขัดแย้ง การจัดการในมิติต่าง ๆ เหล่านี้เป็นการเมืองแบบของชุมชน แต่ในปัจจุบันไม่ค่อยมีการพูดถึงอย่างจริงจัง เนื่องจากเรายังถูกครอบงำด้วยความคิดการเมืองแบบประชาชนมีหน้าที่ไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งเท่านั้น โดยได้มีการนิยาม คำว่า “ประชาธิปไตยชุมชน” ไว้หลากหลาย ดังจะนำเสนอต่อไปนี้

ประชาธิปไตยชุมชนกับการใช้สิทธิพลเมืองและสิทธิชุมชน

ความหมายของประชาธิปไตยชุมชน ที่สภาพัฒนาการเมือง ได้นิยามไว้ว่า ประชาธิปไตยชุมชนที่แท้จริง หมายถึง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการตนเอง ในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชน โดยในการใช้สิทธิในฐานะพลเมืองนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่ประชาชนจะต้องมีสำนึกความเป็นพลเมืองคือ มีการรับรู้ในสิทธิ หน้าที่ ของตนในฐานะสมาชิกคนหนึ่งของสังคม และต้องการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของสังคม โดยมองที่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว เมื่อประชาชนมีสำนึกพลเมืองจะนำไปสู่การรวมตัวกันเพื่อจัดการปัญหาของชุมชนหรือปัญหาในประเด็นต่าง ๆ ที่เผชิญร่วมกัน

อีกทั้งยังมีนักวิชาการไทย ที่ได้ให้ความหมายไว้อย่างน่าสนใจ อาทิ ประเวศ วะสี (2551: 5) มองว่า ประชาธิปไตยชุมชนเป็นประชาธิปไตยทางตรง จึงทำให้เกิดความรวมตัวร่วมคิดร่วมทำ เกิดปัญญาร่วม (collective wisdom) และการผนึกกำลังกันทางสังคม เกิดสังคมเข้มแข็ง ทำให้มีประสิทธิภาพในการต่อสู้และการแก้ปัญหา จนใช้คำว่า “จุดเปลี่ยนประเทศไทย หัวใจคือชุมชน” ส่วนอเนก เหล่าธรรมทัศน์ (2553:8) มองว่า ประชาธิปไตยชุมชนเป็นประชาธิปไตยที่เน้นสังคม เน้นให้สังคมทำอะไรร่วมกันเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของท้องถิ่น โดยท่านได้กล่าวว่า “เราจะต้องให้ชุมชนสร้างประชาชนไทย ที่มีจิตสำนึกสาธารณะมากขึ้น ในที่นี้ขอแนะนำแนวคิดประชาธิปไตยที่ประชาชนปกครองตนเอง (Self-government democracy)”

ประชาธิปไตยชุมชนไม่เน้นความเป็นสถาบันที่ต้องจัดตั้งเป็นหน่วยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เหมือนประชาธิปไตยท้องถิ่น แต่ประชาธิปไตยชุมชนเน้นการใช้สิทธิของพลเมืองและสิทธิชุมชน โดยรูปแบบของประชาธิปไตยชุมชนในแต่ละชุมชนหรือพื้นที่อาจมีลักษณะที่แตกต่างกันไปตามบริบทของพื้นที่หรือประเด็นปัญหา แต่ทั้งนี้ตัวอย่างที่ถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการส่งเสริมและการสร้างประชาธิปไตยชุมชน มีดังนี้

1. การกำหนดกติการ่วมกันของชุมชน ในบางชุมชนได้มีการรวมตัวกันของสมาชิกเพื่อสร้างกติการ่วมกันเพื่อใช้บังคับกับคนในชุมชนโดยได้รับความเห็นชอบจากสมาชิกของชุมชน ซึ่งแม้กติกาชุมชนดังกล่าวจะไม่มีสภาพบังคับทางกฎหมายแต่สมาชิกทุกคนในชุมชนต่างยึดถือและประพฤติปฏิบัติร่วมกันซึ่งจัดว่าเป็นทุนทางสังคมอย่างหนึ่ง โดยมองถึงประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับร่วมกันจากการเคารพกติกาของชุมชน เช่น ที่สภาเมืองขอนแก่น การออกกฎระเบียบสิทธิประโยชน์สำหรับผู้ด้อยโอกาสที่ขึ้นทะเบียนในโครงการคนขอนแก่นไม่ทอดทิ้งกันปี พ.ศ. 2550 เช่น ด้านการศึกษา ด้านสวัสดิการสงเคราะห์ ด้านส่งเสริมอาชีพ ด้านกฎหมาย เป็นต้น

2. การจัดทำแผนและผลักดันแผนชุมชนไปสู่การปฏิบัติ การมีส่วนร่วมในการกำหนดวิถีชีวิตของตนเองอย่างเป็นรูปธรรมประการหนึ่งของคนในชุมชนคือการมีส่วนร่วมเสนอความต้องการของตนต่อฝ่ายการเมืองหรือมีอำนาจผ่านการจัดทำแผนชุมชน แผนชุมชนเป็นแผนที่สมาชิกในชุมชนร่วมกันกำหนดผ่านเวทีประชาคมในชุมชนเพื่อสะท้อนปัญหาและนำเสนอความต้องการ ทั้งนี้ชุมชนจะพยายามผลักดันเพื่อให้ข้อเสนอของชุมชนได้รับการผนวกเข้าเป็นแผนพัฒนาท้องถิ่นของผู้มีอำนาจ ซึ่งแนวคิดในการให้ชุมชนมีส่วนในการจัดทำแผนเป็นแนวคิดที่มีมาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 ซึ่งที่ผ่านมาได้มีหน่วยงานที่ให้ความสำคัญและส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชน เช่น สภาเมืองขอนแก่น การกำหนดนโยบายด้านการมีส่วนร่วม เป้าหมายในการพัฒนาเมืองขอนแก่นให้น่าอยู่อย่างยั่งยืน การสร้างความเข้มแข็งของภาคประชาชนเป็นเป้าหมายสำคัญของเทศบาลนครขอนแก่นที่ต้องการให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลและพัฒนาเมืองของตนเอง นโยบายด้านการมีส่วนร่วมได้รับการตอบสนองอย่างเป็นรูปธรรม มีการตั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบนโยบายดังกล่าว ได้แก่ ฝ่ายส่งเสริมการมีส่วนร่วม มีบุคลากรและแผนงานในการดำเนินการรองรับนโยบายเรื่องการสร้างการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนกับเทศบาลโดยตรง

3. การรวมกลุ่มเพื่อจัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชน เป็นการรวมตัวกันของคนในชุมชนเพื่อจัดการตนเองในลักษณะของการสร้างหลักประกันให้แก่คนในชุมชน โดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ได้ให้ความหมาย “สวัสดิการชุมชน” ว่าหมายถึง “การสร้างหลักประกันเพื่อความมั่นคงของคนในชุมชน หมายถึงรวม ทุกอย่างที่จะทำให้คนในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทั้งในรูปแบบของสิ่งของ เงินทุน น้ำใจ การช่วยเหลือเกื้อกูล เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตตั้งแต่เกิด เจ็บ ตาย กองทุนสวัสดิการชุมชนแต่ละกองทุนมีรูปแบบที่ต่างกันแต่ก็ล้วนเป็นไปเพื่อกำหนดการสร้างหลักประกันให้แก่สมาชิก เช่น โครงการคนขอนแก่นไม่ทอดทิ้งกัน เกิดจากแนวคิดการสร้างสังคม การให้ อย่างเป็นสุข สู่การริเริ่มโครงการคนขอนแก่นไม่ทอดทิ้งกันขึ้นในปี 2549 การขับเคลื่อนโครงการในช่วงแรกนั้น เป็นจุดเริ่มต้นที่งดงาม ภาพการลงพื้นที่สู่ชุมชน ช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสในด้านต่าง ๆ ทำให้สังคมเมืองขอนแก่นเกิดบรรยากาศของมิตรภาพ ที่ส่งผลถึงคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของผู้ที่ได้รับความช่วยเหลือทั้งทางกายภาพและทางจิตใจ

ลักษณะของประชาธิปไตยชุมชน

จากการศึกษาทบทวนเอกสารต่าง ๆ สามารถสรุปลักษณะของประชาธิปไตยชุมชน มีดังนี้

1. เป็นประชาธิปไตยทางตรงที่เน้นฐานรากของประชาชนเป็นหลักโดยเฉพาะการเน้น ให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองตนเอง เน้นให้ประชาชนร่วมทำกิจกรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของชุมชน

2. เป็นประชาธิปไตยที่ไม่เน้นความมีตัวตน นั่นคือประชาธิปไตยชุมชนต้องไม่นำรูปแบบประชาธิปไตยระดับชาติหรือประชาธิปไตยตัวตนมาเป็นต้นแบบ ที่มีการเลือกตัวแทนหรือผู้นำของชุมชนไปทำกิจกรรมของชุมชนแทนประชาชนทั้งหมด

3. เป็นประชาธิปไตยที่เน้นการปกครองจากข้างใน และพยายามไม่ให้มีการก้าวท้าวจากภายนอก หากจำเป็นต้องมี ก็จะต้องควบคุมให้น้อยที่สุด โดยเน้นลักษณะของอาสาสมัครชุมชน ให้ประชาชนปกครองกันเองและดูแลกันเองให้มากที่สุด

4. เป็นประชาธิปไตยที่เน้นการปรึกษาหารือกันในชุมชนและระหว่างประชาชนด้วยกัน มากกว่าการลงคะแนนเสียงหรือการใช้เสียงส่วนใหญ่ตัดสิน (majority rules) ซึ่งการเน้นการปรึกษาหารือจะใช้การชักจูงใจกันด้วยเหตุผลและการเล็งเห็นถึงประโยชน์ส่วนรวมของชุมชน มากกว่าการเน้นผลักดันแต่ผลประโยชน์ของปัจเจกหรือของกลุ่มผลประโยชน์เป็นหลัก ดังที่อเนก เหล่าธรรมทัศน์ (2553: 62) เรียกว่าเน้นผลประโยชน์ส่วนตัวที่เรื่องปัญญาคือ เป็นผลประโยชน์ส่วนตัวที่มองไปในระยะยาว เป็นผลประโยชน์ส่วนตัวที่ไปด้วยกันได้กับผลประโยชน์ส่วนรวม ผลประโยชน์ส่วนตัวกับส่วนรวมไม่ขัดกัน

5. เป็นประชาธิปไตยที่คำนึงถึงสิทธิและความเท่าเทียมกันของมนุษย์ นั่นคือ การเน้นให้ประชาชนทุกคนคิดและมีส่วนตัดสินใจภายใต้เหตุผลร่วมกัน อย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน ไม่ต้องอาศัยคนที่ดีกว่า หรือเก่งกว่า ไปทำหน้าที่ดูแลผลประโยชน์แทน ซึ่งเท่ากับมองว่าประชาชนทุกคนเป็นได้ทั้งผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง โดยสนับสนุนให้มีการสลับสับเปลี่ยนกันทำหน้าที่หมุนเวียนกันเป็นผู้นำและผู้ตาม เป็นการกระจายและลดการผูกขาดซึ่งอำนาจ

6. เป็นประชาธิปไตยที่มีลักษณะการผสมกลมกลืนกับกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนได้อย่างแนบแน่น ทั้งกลุ่มที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ที่ปรากฏอยู่ในชุมชน เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการปกครองตนเองของทุกภาคส่วนในชุมชนได้อย่างแท้จริง อีกทั้งต้องระมัดระวังไม่ไปทำลายหรือลดบทบาทความสำคัญที่กลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ทำหน้าที่อยู่ภายในชุมชนตั้งแต่เดิมอยู่แล้ว

7. เป็นประชาธิปไตยที่มีภารกิจในการทำให้ประชาชนเป็นสถาบันขึ้นมาให้ได้ โดยให้ประชาชนอยู่ในสถานะที่ไม่ใช่ผู้ร้องขอหรือรับบริการจากภาครัฐหรือนักการเมืองเท่านั้น ต้องช่วยพลิกสถานะของประชาชนให้หลุดพ้นจากระบบอุปถัมภ์โดยยอมแลกกับคะแนนเสียง ให้พวกเขากลายมาเป็นปัจเจกชนที่มีสิทธิเสรีภาพ และให้ตระหนักในคุณค่าของตนในฐานะผู้เป็นส่วนหนึ่งของการแก้ไขปัญหาในชุมชน ท้องถิ่นและประเทศชาติ

พรบ. สภาองค์กรชุมชน 2551

หลักการและเหตุผล

1. แผนการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นต้องไม่ใช่แบบเดียวกันทั่วประเทศ ชุมชนท้องถิ่นเป็นสถาบันสังคมฐานล่างที่มีรากเหง้าทางประวัติศาสตร์ มีวิถีชีวิตวัฒนธรรม ศาสนา มีการพึ่งตนเอง มีความเกื้อกูล และการอยู่ร่วมกับธรรมชาติมาอย่างยาวนาน มีความหลากหลายทางภาษา วัฒนธรรม และลักษณะกลุ่ม การตั้งถิ่นฐานบนสภาพภูมินิเวศที่มีความแตกต่างหลายหลาย นับตั้งแต่ภูเขาสูง ที่ดอน ที่ราบลุ่มและชายฝั่งทะเล ชุมชนท้องถิ่นจึงมีความหลากหลาย ทางวัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ทูทางสังคมและการพัฒนา แต่ชุมชนท้องถิ่น ก็มีการเคารพ เรียนรู้ อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขมายาวนาน

ดังนั้นการพัฒนาและการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นจึงควรมีความหลากหลาย สอดคล้องกับวิถีชีวิตวัฒนธรรม ทูทางสังคม และระดับการพัฒนาของชุมชนแต่ละท้องถิ่น มิใช่ดำเนินการพัฒนานโยบายต่าง ๆ ในแบบเดียวกันทั่วประเทศ

2. กระจายอำนาจไปสู่ชุมชนท้องถิ่น ตลอดเวลาที่ผ่านมา กลไกอำนาจในการบริหารและการพัฒนาประเทศรวมศูนย์อยู่ที่ส่วนกลาง เป็นการพัฒนาแบบบนลงล่าง (Top down) ใช้แบบสั่งการเดียวกันทั่วประเทศ สร้างความไม่เป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม เกิดช่องว่างระหว่างเมืองกับชนบท เกิดช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจน เปิดช่องให้เกิดการคอร์รัปชัน เปิดช่องให้วัฒนธรรมการบริโภคจากกระแสโลกาภิวัตน์ ทำลายคุณค่าวิถีชีวิต ศาสนา จริยธรรม คุณธรรมและการพึ่งตนเองของชุมชน ทำลายทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นฯ จนทำให้ชุมชนท้องถิ่นอ่อนแอ ครอบครัแตกแยก อพยพแรงงาน และเกิดปัญหาสังคมมากขึ้นทุกขณะ

ดังนั้น จึงควรกระจายอำนาจไปสู่ชุมชนท้องถิ่นให้สามารถจัดการตนเองได้อย่างบูรณาการบนวิถีพอเพียง ซึ่งเป็นการพัฒนาแบบล่างขึ้นบน (Bottom up) นั่นเอง

3. ระดมพลังท้องถิ่น พลังทางสังคม มาร่วมดูแลจัดการท้องถิ่น ที่ผ่านมา องค์กรชุมชนถูกภายนอกปกครอง กำกับดูแล จากนโยบายส่วนบนมาตลอด โดยกระทำการผ่านกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ปัจจุบันมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ขึ้นอยู่กับกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย เพิ่มขึ้นมาอีกหน่วยงานหนึ่ง นอกจากนี้ชุมชนท้องถิ่นส่วนใหญ่ยังถูกแทรกแซงและอยู่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์ของนักการเมือง นายทุน และผู้มีอิทธิพลมาโดยตลอด โดยกระทำการผ่านหัวหน้าคน ผู้นำ ผู้ที่มีอิทธิพลในท้องถิ่น ผ่านระบบการเลือกตั้งที่ไม่บริสุทธิ์ ยุติธรรม ชุมชนท้องถิ่นจึงเกิดความขัดแย้ง แยกแยก ไม่มีความเข้มแข็งในการดูแลและจัดการตนเองได้อย่างแท้จริง แม้จะมีการตั้งประชาคมแต่ก็ไม่สามารถขับเคลื่อนได้อย่างมีพลังจึงมีความจำเป็นในการส่งเสริมให้เกิดสภาองค์กรชุมชน เพื่อเป็นสภาแห่งปัญญาในการระดมพลังท้องถิ่น พลังทางสังคม มาร่วมดูแลจัดการท้องถิ่นและสังคมไทยร่วมกัน ตามเงื่อนไข ความพร้อม และสอดคล้องกับวิถีชีวิต ศาสนา วัฒนธรรม ของแต่ละท้องถิ่น

เนื้อหาสาระสำคัญ

1. พรบ. สภาองค์กรชุมชน เป็น พรบ. ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นทั้งระดับตำบล ระดับจังหวัด และความเข้มแข็งของสังคม โดยมุ่งเน้นที่

1.1 การระดมพลังปัญญา ทั้งภูมิปัญญาเดิมและความรู้ใหม่ และเป็นการระดมกลุ่มคนทุกกลุ่มอันหลากหลาย ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นและสังคม

1.2 สร้างภูมิคุ้มกัน เน้นการป้องกันผลกระทบที่มีต่อชีวิตชุมชนมากกว่าการตามแก้ปัญหา

1.3 ช่วยแก้ปัญหาาระบบอุปถัมภ์ จากนักการเมืองและผู้มีอิทธิพล มาอยู่ที่พลังของชุมชนท้องถิ่นและสร้างความเป็นธรรมาภิบาลในการดำเนินงานต่าง ๆ

1.4 คลี่คลายความขัดแย้ง อันเกิดจากการเลือกตั้ง การอยู่คนละหน่วยงาน กรมกอง สร้างความสมานฉันท์ในการทำงานร่วมกัน บนฐานศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี แต่ละท้องถิ่น

2. สภาองค์กรชุมชน เป็นกลไกของภาคสังคมที่เข้ามาช่วยป้องกันช่องโหว่หรือข้อจำกัดของกลไกที่มีอยู่แล้วในระบบตัวแทนจากการเลือกตั้งที่เรียกว่า ประชาธิปไตยแบบตัวแทน ขณะที่สภาองค์กรชุมชนระดับต่าง ๆ นี้ เป็นกระบวนการประชาธิปไตยทางตรง จึงสร้างกระบวนการทำงานเชื่อมโยงกันระหว่างกลไกของภาคสังคม ให้ทำงานหนุนเสริมซึ่งกันและกัน

3. ผู้เข้ามาเป็นสมาชิกสภาองค์กรชุมชน ทำงานด้วยจิตอาสา จึงเป็นการสร้างคนทำงานอาสาสมัครเพื่อสังคมเต็มทั่วทั้งแผ่นดิน

4. เป็นการส่งเสริมการสร้างพลังท้องถิ่น ตามรูปแบบที่เหมาะสมสอดคล้องกับวิถีชีวิตศาสนา วัฒนธรรม หรือนิเวศน์เดียวกันได้ตามความเหมาะสม เช่น สภาองค์กรชุมชน ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ หรือสภาองค์กรชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ เป็นต้น

5. สภาองค์กรชุมชน จะเกิดขึ้นตามความพร้อมของชุมชนท้องถิ่น และหากท้องถิ่นมีการดำเนินการที่มีเป้าหมายเดียวกันกับสภาองค์กรชุมชนอยู่แล้ว ให้ พรบ. ฉบับนี้ส่งเสริมการทำงานให้เกิดความเข้มแข็งต่อเนื่อง

6. บทบาทที่สำคัญของสภาองค์กรชุมชน

6.1 กำหนดทิศทาง แผนงาน ให้สอดคล้องเหมาะสมกับวิถีชีวิต วัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น โดยร่วมกันวิเคราะห์และจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบาย ภายใต้การจัดทำแผนแม่บทชุมชนระดับตำบล แผนพัฒนาจังหวัดและแผนพัฒนาระดับชาติ รวมทั้งให้ความเห็นต่อนโยบาย กฎหมาย แผนการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของหน่วยงานต่าง ๆ ก่อนออกเป็น นโยบาย เพื่อป้องกันผลกระทบต่อชีวิตของชุมชนท้องถิ่น

6.2 ป้องกัน คุ่มครอง สิทธิชุมชน วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยร่วมกัน ปกป้อง คุ่มครอง สร้างเสริมสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิทธิการทำมาหากิน สิทธิที่อยู่อาศัย สิทธิการศึกษาและศาสนาวัฒนธรรม สิทธิการจัดการกองทุนและสวัสดิการ สิทธิการสื่อสารของชุมชน ที่เหมาะสมสอดคล้องกับแต่ละท้องถิ่น เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นและสังคมทุกระดับ

6.3 รับรู้ ติดตาม การทำงานหน่วยงานภาครัฐและนักรการเมืองทุกระดับทำหน้าที่ รับรู้ ติดตาม การทำงานของหน่วยงานภาครัฐและนักรการเมืองทุกระดับ เรียกดูข้อมูล กลั่นกรอง ทบทวน จัดทำประชาพิจารณ์ เพื่อความโปร่งใส และธรรมาภิบาล เพื่อการแก้ไขปัญหา หรือเพื่อ ปกป้องสิทธิชุมชน หรือเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นและสังคมโดยให้ผ่าน กระบวนการลงประชามติเสียงส่วนใหญ่ในระดับท้องถิ่น ระดับจังหวัด และระดับชาติ

6.4 ส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชนท้องถิ่น โดยใช้ฐานภูมิปัญญาและความรู้ใหม่ที่ เหมาะสม โดยสนับสนุน ส่งเสริมการจัดเวทีเรียนรู้ การวิเคราะห์และการจัดทำแผนของกลุ่มต่าง ๆ ใน ระดับหมู่บ้าน ระดับตำบล เวทีเครือข่ายระดับจังหวัดและระดับชาติ รวมทั้ง รับรององค์กรชุมชน โครงการ แผนงานและนโยบายขององค์กรชุมชน เครือข่ายองค์กรชุมชน

6.5 ประสานพลังท้องถิ่น คลี่คลายความขัดแย้ง เลือกคณะกรรมการแต่งตั้ง นักวิชาการ ที่ปรึกษา และคณะทำงานตามความจำเป็น จัดเวทีสมัชชาและนำเสนอผลการทำงานต่อ สาธารณะตามที่สภาองค์กรชุมชนมีมติเห็นชอบ ร่วมคลี่คลายความขัดแย้งในท้องถิ่น บนฐานศาสนา วัฒนธรรม แต่ละท้องถิ่นความขัดแย้งระหว่างท้องถิ่นกับองค์กรหน่วยงานต่าง ๆ และเชื่อมโยงบูรณา การกับหน่วยงานภาคีต่าง ๆ

7. สมาชิกสภาองค์กรชุมชน

7.1 วิธีการได้มาซึ่งสมาชิกสภาองค์กรชุมชน มีคุณธรรม มีจิตสาธารณะ ทำงานเพื่อ ส่วนรวมอย่างแท้จริง ได้รับการยอมรับจากชุมชน ตามแบบแผนจารีต วิถีชีวิตชุมชน จึงให้การเลือก กันเองในแต่ละกลุ่ม โดยกระบวนการสรรหา และหรือลงประชามติโดยคนส่วนใหญ่ในชุมชน เนื่องจาก 1. การเลือกตั้งทำให้เกิดความขัดแย้งแต่แยก 2. คนดีมีคุณธรรม ไม่ลงสมัครเลือกตั้ง และ 3. เพื่อป้องกันการแทรกแซงจากนักรการเมืองและผู้มีอิทธิพล วิธีการ ดังกล่าวจะทำให้ได้สมาชิกสภา องค์กรชุมชนท้องถิ่นประกอบด้วยผู้แทนที่แท้จริงของชุมชนท้องถิ่น ในระดับหมู่บ้าน มีความ หลากหลาย ครอบคลุมเพศ วัย องค์ความรู้ ประการการณ์ อาชีพ ฯลฯ

7.2 จำนวนสมาชิกสภาองค์กรชุมชนระดับตำบล ให้เป็นความเห็นของแต่ละพื้นที่ ทั้งนี้ เพื่อให้ 1. มีองค์ประกอบจากทุกส่วนอย่างแท้จริง และเป็นผู้ได้รับการยอมรับจากชุมชน เป็นคน ดีมีคุณธรรม 2. หนุนเสริม สภาชุมชนท้องถิ่นในรูปแบบเดิมหรือรูปแบบที่ชุมชนมีพัฒนาการมาอยู่แล้ว บนฐานศาสนาวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น 3. ให้มีจำนวนมาก เป็นการป้องกันการซื้อ การแทรกแซง จากนักรการเมืองและผู้มีอิทธิพล

8. การจัดเวทีสมัชชา

8.1 ให้สภาองค์กรชุมชนจัดเวทีสมัชชา เพื่อวิเคราะห์ จัดทำนโยบายและแผนพัฒนาชุมชนระดับตำบล แผนพัฒนาจังหวัด และแผนพัฒนาระดับชาติ และติดตาม กลั่นกรอง นโยบาย แผนงาน โครงการของรัฐทุกระดับ

8.2 การริเริ่ม กฎหมาย นโยบาย ที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิต ที่อยู่อาศัย ศาสนา วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมของชุมชนท้องถิ่น ต้องผ่านมติความเห็นชอบของสมัชชาก่อน

8.3 สภาองค์กรชุมชน มีอำนาจเรียกข้อมูลโครงการ กฎหมาย นโยบาย เพื่อให้การให้ความคิดเห็น และลงมติต่อการดำเนินการได้

8.4 มติของสมัชชาในการตรวจสอบการทำงานของหน่วยงานรัฐ ให้หน่วยงานที่รับผิดชอบ นำไปสู่กระบวนการรับฟังความคิดเห็น กระบวนการให้ชุมชนที่มีส่วนร่วมตัดสินใจทบทวน

9. การดำเนินการ

9.1 ลักษณะการทำงานเป็นงานที่เสียสละ และเป็นงานอาสาสมัคร ไม่มีผลประโยชน์ จึงไม่ควรมีเงินเดือน มีเพียงเบี้ยเลี้ยง ค่าเดินทางและกิจกรรมเป็นสำคัญ เช่น การประชุม การติดตาม ตรวจสอบ การฝึกอบรม สัมมนาพัฒนาผู้นำชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้ได้คนที่เสียสละ มีคุณภาพเข้ามาร่วม (เพื่อป้องกันการเข้ามาเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวและพวกพ้อง)

9.2 องค์กรของรัฐที่มีบทบาทหน้าที่ดูแล พรบ. ฉบับนี้ ควรอยู่ในบทบาทส่งเสริม สนับสนุน ไม่ควรใช้อำนาจกำกับ ควบคุม

สภาองค์กรชุมชนตำบลกับการมีส่วนร่วม

จากการขับเคลื่อนงานพัฒนาของภาคประชาชน โดยมีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนให้การส่งเสริมและสนับสนุนอย่างต่อเนื่องตลอดมา ทำให้เกิดการรวมตัวของกลุ่มต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง จนกลายเป็นพื้นที่รูปธรรม ในลักษณะของเวทีปรึกษาหารือร่วมกันของกลุ่มคนในหมู่บ้าน/ตำบล ทำให้เกิดผลดีต่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ชุมชนเข้มแข็ง มีความสามารถในการจัดการงานพัฒนาต่าง ๆ ทำให้เครือข่ายชุมชนที่มีประสบการณ์และเห็นความสำคัญของเรื่องนี้ได้ร่วมกันร่างพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชนขึ้น เพื่อให้มี พ.ร.บ. ที่จะช่วยหนุนเสริม รับรองให้การทำงานแบบมีเวทีปรึกษาหารือกันอย่างต่อเนื่องมีสถานะเป็นที่ยอมรับร่วมกันของทุกฝ่าย โดยเสนอฝ่ายรัฐบาลและสภานิติบัญญัติแห่งชาติ จนเป็นกฎหมายที่มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 นั้น โดยมีเจตนารมณ์ของ พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน ดังนี้

1. เป้าหมายของกฎหมายฉบับนี้เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นมีความเข้มแข็ง ร่วมกันจัดการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

2. เป็นกฎหมายรับรองให้เวทีการปรึกษาหารือของชุมชนมีสถานะที่ชัดเจนเป็นที่ยอมรับร่วมกันของทุกฝ่าย สภาองค์กรชุมชนมีภารกิจไม่มีอำนาจ
3. เป็นกฎหมายส่งเสริม ไม่ใช่บังคับใช้พร้อมกัน
4. สภาองค์กรชุมชนเกิดขึ้นตามความพร้อมและเห็นพ้องต้องกันของคนในชุมชน
5. องค์กรชุมชนยังคงทำงานด้วยใจ คงความเป็นอิสระ ไม่ถูกครอบงำ สร้างการยอมรับด้วยการกระทำ ผลงานไม่ใช่อำนาจบังคับ

สภาองค์กรชุมชนมีภารกิจเพื่อขยายช่องทางการมีส่วนร่วมของประชาชน เช่น การสร้างกระบวนการปรึกษาหารือผ่านเวทีสาธารณะ ส่งเสริมประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการตนเอง พัฒนาท้องถิ่น รวมไปถึงการจัดสรรทรัพยากรท้องถิ่น การปกป้องสิทธิชุมชน พัฒนาชุมชนโดยอาศัยทุนทางสังคม และการพัฒนาคุณภาพชีวิตผ่านระบบสวัสดิการชุมชน ส่วนใหญ่แล้วสภาองค์กรชุมชนที่มีการรวมตัวกันเข้มแข็งจะสามารถทำหน้าที่สะท้อนปัญหาของพื้นที่ ความต้องการของชาวบ้าน กลุ่ม/องค์กรต่าง ๆ ในชุมชน และทำหน้าที่เป็นคลังสมอง นั่นคือ สภาองค์กรชุมชนที่มีศักยภาพจะมีบทบาทเป็นสภาที่ปรึกษาให้กับชุมชน ท้องที่ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยมีจุดเน้นให้เกิด “ชุมชนเข้มแข็ง พึ่งตนเอง”

ปัจจัยที่ส่งเสริมให้ประชาธิปไตยชุมชนยั่งยืน

จากการศึกษาของสำนักงานสภาพัฒนาการเมือง (2553: 68-71) พบว่า ปัจจัยที่ส่งเสริมให้ประชาธิปไตยชุมชนยั่งยืนได้นั้นต้อง ประกอบด้วย

1. **ผู้นำ** เป็นผู้ที่คนในชุมชนให้การยอมรับนับถือ และมีอิทธิพลต่อความคิดการปฏิบัติตนของคนในชุมชน มิใช่มาจากอำนาจ หากแต่ได้มาด้วยการสร้างสมความดี สร้างผลงานให้เป็นที่ยอมรับแก่ชุมชน สังคม
2. **กติกาสภาชุมชน** จะเป็นเครื่องมือให้กับประชาชนในชุมชนได้ปฏิบัติตามฉันทามติร่วมกันในชุมชน แม้จะใช้ลักษณะของกฎหมายแต่หากประชาชนในชุมชนละเมิดกติกาที่ได้ทำร่วมกันก็จะได้รับการลงโทษทางสังคม ซึ่งการกำหนดกติกาชุมชนถือเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างเต็มรูปแบบ แต่ทั้งนี้กติกาสภาชุมชนของแต่ละชุมชนจะขึ้นอยู่กับบริบทของชุมชนนั้น ๆ ด้วย
3. **แผนแม่บทชุมชน** เป็นเครื่องมือในการลดความขัดแย้งในชุมชน ใช้แผนเป็นเครื่องมือในการดำเนินการ ผ่าน “สภาผู้นำชุมชน” ซึ่งประกอบด้วยผู้นำทั้งหมดในชุมชน รวมถึง องค์กรบริหารส่วนตำบล เพื่อกำหนดแผนชุมชนร่วมกับและตกลงจัดสรรงบประมาณในการจัดทำแผนร่วมกันหน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่ต่อไป
4. **สวัสดิการชุมชน** จะเป็นการสร้างหลักประกันให้แก่คนในชุมชน โดยเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมและเป็นผู้จัดการดูแลกันเอง ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชนในแต่ละพื้นที่

จะเห็นได้ว่า ลักษณะของประชาธิปไตยชุมชน เป็นทั้งรูปแบบที่ส่งเสริมการกระจายอำนาจและการให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการปกครองตนเองอย่างเต็มที่ ไปพร้อม ๆ กับการพยายามปกปิดข้อบกพร่องของประชาธิปไตยระดับชาติและประชาธิปไตยท้องถิ่น ที่เน้นลักษณะของประชาธิปไตยแบบตัวแทน ทำให้ในปัจจุบัน Thomas Meyer (2005) จึงได้นำเสนอผลการศึกษา โดยอ้างอิงจากประสบการณ์ในประเทศเยอรมัน ว่าแนวคิดประชาธิปไตย ได้ถูกจัดกลุ่มใหม่เป็น 2 ประเภท คือ Libertarian democracy และ Social democracy ซึ่งมีความแตกต่างกันอย่างมากในมุมมองและวิธีการ เช่น ในขณะที่ Libertarian democracy ให้ความสนใจกับระบบตัวแทนและการเมืองของชนชั้นนำ คนมีฐานะหรือ คนที่มีการศึกษาสูงเท่านั้น ในช่วงต่อมาได้รับการท้าทายจาก Social democracy ที่ให้ความสำคัญกับการค้าประกันสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพทั้ง 5 ด้าน คือ สิทธิพลเมือง สิทธิทางการเมือง สิทธิทางสังคม สิทธิทางเศรษฐกิจ และสิทธิทางวัฒนธรรม นั่นก็คงพอจะสรุปได้ว่า ลักษณะของประชาธิปไตยชุมชน เป็นเสมือนกว่าเริ่มแรกที่จะเปลี่ยนโฉมหน้ารูปแบบระบอบประชาธิปไตยแบบเดิม ๆ ให้หันกลับมาให้ความสำคัญกับกลุ่มคนที่เป็นภาคพลเมืองอย่างแท้จริงมากขึ้น กว่าที่จะพยายามผลักดันกลุ่มคนเหล่านั้นให้ออกไปจากสิทธิโดยชอบธรรมที่เขาเหล่านั้นมีมาแต่กำเนิดในฐานะพลเมืองของประเทศนี้โดยตรง

สิทธิชุมชน

สิทธิชุมชนถือเป็นสิทธิในการกำหนดอนาคตของชุมชนเอง เป็นลักษณะของระเบียบกฎหมายแบบจารีตประเพณี สิทธิชุมชนเป็นสิทธิในการพิทักษ์รักษาจารีตประเพณี วัฒนธรรม ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ทั้งนี้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติสิทธิชุมชนและให้ชุมชนเป็นเสมือนกับนิติบุคคล ซึ่งถูกบัญญัติไว้ในหมวดที่ 3 ส่วนที่ 12 มาตรา 66 และมาตรา 67 (2553: 12-13)

โดยในมาตรา 66 บัญญัติไว้ว่า บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น และของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน

ส่วนในมาตรา 67 บัญญัติไว้ว่า สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการอนุรักษ์ บำรุงรักษา และการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อม ที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตน ย่อมได้รับ ความคุ้มครองตามความเหมาะสม

การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรง ทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และสุขภาพ จะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้ศึกษา และ

ประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนในชุมชน และจัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียก่อน รวมทั้งได้ให้องค์การอิสระซึ่งประกอบด้วยผู้แทนองค์การเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ และผู้แทนสถาบันอุดมศึกษา ที่จัดการการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติหรือด้านสุขภาพ ให้ความเห็นประกอบก่อนมีการดำเนินการดังกล่าว

สิทธิของชุมชนที่จะฟ้องหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรอื่นของรัฐที่เป็นนิติบุคคล เพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ตามบทบัญญัตินี้ ย่อมได้รับความคุ้มครอง

นอกเหนือจากความหมายและลักษณะของประชาธิปไตยชุมชนที่นำเสนอไปข้างต้นแล้ว อีกมิติหนึ่ง ประชาธิปไตยชุมชน (ประเวศ วะสี, 2550: 24) ยังหมายถึง การคืนสิทธิในการจัดการการใช้ทรัพยากรอย่างเป็นธรรมและยั่งยืนไปให้ชุมชนซึ่งเคยมีแต่เดิมอีกด้วย

หลังจากที่เข้าสู่ยุคสมัยใหม่ ที่รัฐขยายอำนาจและเข้ามาจัดการกับทรัพยากรของชุมชนและของประเทศอย่างจริงจัง ประชาชนในชุมชนซึ่งแต่เดิมเคยมีสิทธิและสามารถบริหารจัดการการใช้ทรัพยากรภายในชุมชนกันเอง ทั้งที่ดิน แหล่งน้ำ ป่าไม้ ก็ไม่ใช่สิทธิของประชาชนในชุมชนอีกต่อไป ประชาชนเปลี่ยนฐานะไปเป็นผู้รับบริการและรอการกระจายทรัพยากรจากภาครัฐ แต่เมื่อภาครัฐไม่สามารถบริหารจัดการกระจายทรัพยากรได้อย่างเป็นธรรมและยั่งยืน การถ่วงถามถึงสิทธิชุมชนจึงกลับมาอีกครั้ง เพื่อเป็นการสร้างรากฐานการพัฒนาที่มั่นคงและการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนไปพร้อมกัน ดังนั้น ประเวศ วะสี (2550: 24) จึงได้เสนอให้พิจารณาถึงสิทธิชุมชนในประเด็นต่อไปนี้

1. สิทธิในการทำมาหากิน
2. สิทธิในการจัดการการใช้ทรัพยากรอย่างเป็นธรรมและยั่งยืน
3. สิทธิในการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน
4. สิทธิในการสื่อสารชุมชน เช่น วิทยุชุมชน โทรทัศน์ชุมชน
5. สิทธิในการมีระบบเงินตราที่ใช้เฉพาะในชุมชน เพื่อลดการรั่วไหลและการถูกเอาเปรียบจากภายนอกชุมชน เป็นต้น

เปรียบจากภายนอกชุมชน เป็นต้น

ดังนั้น เมื่อสามารถสรุปได้ว่า สิทธิชุมชนมีลักษณะที่สำคัญคือมีการเน้นหลักการมีส่วนร่วมและให้ตระหนักถึงความสำคัญของชุมชนในการจัดการวิถีชีวิตของตนเอง ทั้งในการอนุรักษ์จารีตประเพณี วัฒนธรรม และทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่ในชุมชนให้สามารถนำมาใช้เพื่อการพัฒนาบำรุงรักษา และใช้ประโยชน์ได้อย่างยาวนานยั่งยืน โดยหลักของการมีส่วนร่วมจะได้ขอเสนอต่อไป เพื่อให้เห็นกระบวนการขั้นตอนความสำคัญของการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมดังกล่าวของภาคพลเมืองออกมาได้อย่างไร

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน

จากกระแสการเปลี่ยนแปลงของการมีส่วนร่วมทางการเมืองของโลกยิ่งในกลุ่มประเทศที่กำลังพัฒนา ที่ผ่านช่วงเวลาของภาวะทันสมัยมาโดยเฉพาะในช่วงที่ภาวะเศรษฐกิจของโลกเข้าสู่ภาวะถดถอย อย่างหนัก ทำให้เกิดกระแสการให้ความสำคัญต่อกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตย โดยเฉพาะ ประชาธิปไตยในระดับชุมชนที่มีความเข้มข้น สามารถดำรงภาวะของต้นแบบ ผ่านช่วงวิกฤตไปได้ โดยเฉพาะกระแสประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory democracy) ที่กำลังขยายตัวอย่างต่อเนื่องในประชาธิปไตยทุกระดับ ด้วยความมุ่งหวังให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย การวางแผนพัฒนาประเทศทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ อีกทั้งการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนยังเป็นการตรวจสอบการใช้อำนาจอธิปไตยในทุกระดับอีกด้วย

1. ความหมายของ คำว่า “การมีส่วนร่วมทางการเมือง”

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง (Political Participation) แม้จะได้มีการนำมาใช้อย่างกว้างขวางทั้งในแวดวงวิชาการและวงการอื่น ๆ มานานพอสมควร รวมทั้งได้รับการยอมรับว่ามีความสำคัญต่อการพัฒนาทางการเมือง หรือเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นสมัยใหม่ทางการเมือง แต่ก็ยังไม่เป็นที่ตกลงกันแน่ชัดเกี่ยวกับความหมายหรือคำอธิบายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองนี้

ไมรอน ไวน์เนอร์ (Wiener, 1971, 161-164) ได้รวบรวมความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมือง ที่นักวิชาการหลายท่านได้ให้ไว้ต่าง ๆ กันในขอบเขตความสนใจต่าง ๆ ดังนี้

1. การกระทำในเชิงสนับสนุนและเรียกร้องต่อผู้นำรัฐบาล
2. ความพยายามที่สำเร็จผลในการส่งผลกระทบต่อการทำงานของรัฐบาลหรือในการเลือกผู้นำในวงการรัฐบาล
3. การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง การกระทำของพลเมืองที่ได้รับการรับรองว่าถูกต้องตามกฎหมาย
4. นักคิดแนวประชาธิปไตยบางกลุ่มเห็นว่า การมีตัวแทน (representation) เป็นรูปแบบหนึ่งของการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่เหมาะสมที่สุด สำหรับสังคมขนาดใหญ่ที่มีความซับซ้อนมาก เพราะประชาชนนับล้านคนย่อมไม่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในกระบวนการของรัฐบาลได้โดยตรงอย่างมีประสิทธิภาพ
5. ความเบื่อหน่ายทางการเมือง (alienation) ก็อาจถือได้ว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการมีส่วนร่วมทางการเมือง ความเบื่อหน่ายทางการเมืองเป็นความรู้สึกอย่างรุนแรงที่จะไม่เข้ายุ่งเกี่ยวกับการเมือง เนื่องจากเห็นว่าแม้เข้ายุ่งเกี่ยวก็ไม่ทำให้เกิดผล มองไม่เห็นประโยชน์ของกิจกรรมทางการเมือง ซึ่งแตกต่างจากความเฉยชาเมินเฉยทางการเมือง (apathy) กล่าวคือ การขาดความสนใจ สิ้นเชิง และไม่กระทำการใด ๆ ทางการเมืองเลย

6. ผู้มีส่วนร่วมทางการเมือง (participant) หมายถึง ผู้ที่กระตือรือร้นที่จะเข้าเกี่ยวข้องทางการเมือง เช่น การเข้าร่วมประชุมทางการเมือง เป็นสมาชิกพรรคการเมือง และสนใจกับปัญหาสาธารณะ ฯลฯ การมีส่วนร่วมทางการเมืองในความหมายนี้ อาจรวมถึงกิจกรรมที่ไม่ชัดเจนเท่าการลงคะแนนเสียง บางครั้งแม้จะไม่ไปลงคะแนนเสียง แต่มีการติดตามข่าวสารการเมือง ถกเถียง แสดงความคิดเห็นต่อปัญหาทางการเมือง ก็ถือว่ามีส่วนร่วมทางการเมือง

7. การกระทำที่ “ต่อเนื่องอย่างคงเส้นคงวา” (persistence continuum) ซึ่งอาจเป็นการกระทำที่มีความเป็นสถาบันและมีการจัดตั้ง หรืออาจเป็นการกระทำที่ประทุขึ้นทันทีทันใด

8. ความพยายามที่จะมีอิทธิพลต่อการปฏิบัติงานของระบบราชการและข้าราชการ

9. ในบางความหมาย การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึงเฉพาะกิจกรรมที่มีผลกระทบต่อการเมืองระดับชาติเท่านั้น

10. การกระทำที่มีลักษณะเป็นการกระทำหรือการแสดงออกทางการเมือง (Political act)

สำหรับในความเห็นของไมรอน ไวน์เนอร์ (Wiener, 1971: 170) นั้น อธิบายความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมืองว่า “การปฏิบัติการโดยสมัครใจใด ๆ (any voluntary action) ที่ไม่ว่าจะเป็นผลสำเร็จหรือไม่ มีการจัดองค์กรหรือไม่ก็ตาม จะเกิดขึ้นเป็นครั้งคราวหรือต่อเนื่อง และจะใช้วิธีที่ถูกต้องโดยได้รับการยอมรับตามกฎหมายหรือไม่ก็ตาม การกระทำนั้นมุ่งประสงค์ที่จะมีอิทธิพลต่อการเลือกนโยบายสาธารณะ การบริหารนโยบายสาธารณะ และ การเลือกผู้นำทางการเมือง ไม่ว่าจะป็นระดับชาติหรือระดับท้องถิ่น”

จากความหมายนี้ ไวน์เนอร์ (Wiener, 1971: 181) ได้เน้นประเด็นสำคัญของการมีส่วนร่วมทางการเมือง

ประเด็น คือ ต้องเป็นการกระทำ (action) มิได้หมายรวมถึง ทักษะคิดหรือความรู้สึกด้วย ประการที่สอง หมายความว่าเฉพาะกิจกรรมหรือการกระทำที่เป็นไปได้โดยสมัครใจ (Voluntary) จึงไม่รวมไปถึงการกระทำที่ไม่ได้เป็นไปโดยสมัครใจ เช่นการถูกเกณฑ์ทหาร หรือการเสียภาษี และ ประการที่สาม การใช้ความหมายนี้ต้องมีข้อสันนิษฐานเบื้องต้นว่า ในระบบการเมืองนั้น ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมในการคัดเลือกเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลด้วย

เฮอร์เบิร์ต แมคคอสกี (McClosky, 1986: 252-253) ให้ความเห็นของการมีส่วนร่วมทางการเมืองดังนี้ “การกระทำโดยความสมัครใจของสมาชิกในสังคม เพื่อมีส่วนในการคัดเลือกผู้ปกครองและการกำหนดนโยบายสาธารณะ ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม กิจกรรมเหล่านี้ได้แก่ การลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง การสนใจติดตามข่าวสารทางการเมือง การอภิปรายพูดคุยในประเด็นทางการเมือง การร่วมประชุมทางการเมือง การให้ความสนับสนุนผู้สมัครหรือพรรคการเมืองในด้านการเงิน การติดต่อกับผู้แทนราษฎร นอกจากนี้ยังรวมถึง การสมัครเข้าเป็นสมาชิกพรรคการเมือง

อย่างเป็นทางการช่วยเขียนสุนทรพจน์ในการหาเสียงช่วยในการรณรงค์หาเสียงและสมัครเข้ารับการเลือกตั้ง

เลสเตอร์ มิลแบรท (Lester Milbrath) (Ruedin, 2007: 2) อธิบายว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองหมายถึง การกระทำของบุคคลเพื่อพยายามมีอิทธิพลหรือสนับสนุนต่อรัฐบาลและระบบการเมือง จากความหมายนี้ มิลแบรทจึงเห็นว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองกินความรวมถึงบทบาทของประชาชนในการกระทำใด ๆ เพื่อมีอิทธิพลต่อผลที่ออกมาทางการเมือง

ส่วน นอร์แมน ไนย์ และซิดนีย์ เวอร์บา (Nie and Verba, 1975: 12) เน้นว่า การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองจะต้องเป็น เรื่องกิจกรรมของพลเมืองเฉพาะบุคคล รวมทั้งผู้ที่ไม่กระตือรือร้นต่อกฎเกณฑ์ แต่ร่วมทางด้านการเมืองโดยอาชีพ รวมทั้งเจ้าหน้าที่รัฐบาล เจ้าหน้าที่พรรคการเมือง และนักหาเสียงอาชีพเป็นกิจกรรมซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อมีอิทธิพลต่อรัฐบาลทั้งในด้าน การเลือกเจ้าหน้าที่รัฐบาล หรือการเลือกการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐบาล และเป็นการเข้ามีส่วนร่วมต่อการปกครองโดยกระทำกิจกรรม

สำหรับ ฮันติงตัน และโคมินท์ (Huntington and Cominglez, 1975: 33) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง “กิจกรรม หรือการกระทำของประชาชน ที่ต้องการมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาล โดยที่การกระทำหรือความพยายามนั้นเป็นไปได้ทั้งถูกต้องและไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ใช้กำลังหรือไม่ใช้กำลัง สำเร็จหรือล้มเหลวทั้งที่สมัครใจและไม่สมัครใจรวมถึงการเลือกตั้งร่วมในการรณรงค์หาเสียง การรวมตัวเพื่อโน้มน้าวหรือกดดันรัฐบาล การประท้วง และการใช้กำลังรุนแรง”

ในผลงานอีกชิ้นหนึ่งของ ฮันติงตัน ซึ่งเสนอร่วมกับโจน เอ็ม เนสัน (เฮนรี่ นนทะโชติ, 2524: 4) เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในประเทศกำลังพัฒนาได้ให้คำนิยามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่น่าสนใจไว้ดังนี้

“การมีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นกิจกรรมของประชาชนแต่ละคนที่มีความมุ่งหมายเพื่อจะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาล” โดย ฮันติงตันได้พิจารณาถึงแง่มุมที่สำคัญของนิยามนี้ในการกำหนดขอบเขตความหมายว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้นหมายถึง เฉพาะการกระทำไม่รวมถึงทัศนคติ เป็นการกระทำของผู้มีส่วนร่วมที่เป็นพลเมืองธรรมดา ไม่ใช่พนักงานการเมืองอาชีพ (political professional) เช่น ผู้สมัครเข้ารับการเลือกตั้ง เจ้าหน้าที่ของพรรคการเมืองกิจกรรมทางการเมืองของผู้มีส่วนร่วมทางการเมืองที่เป็นประชาชนธรรมดานั้นจะมีลักษณะเป็นช่วง ๆ ไม่ต่อเนื่อง (intermittent) เป็นกิจกรรมที่ไม่เต็มเวลา (part-time) และเป็นบทบาทรองจากบทบาทอื่น ๆ นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมทางการเมืองยังหมายความเฉพาะการกระทำที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาล ซึ่งเป็นผู้ที่มีความชอบธรรมในการตัดสินใจแบ่งสรรคุณค่าที่มีอยู่จำกัดในสังคมไม่รวมถึงการกระทำที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อกดดันหรือมีอิทธิพลต่อกลุ่มอื่น ๆ ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับ

รัฐบาล และไม่ว่ากิจกรรมหรือการกระทำนั้นจะสำเร็จผลหรือไม่ก็ถือเป็นการมีส่วนร่วมทางการเมือง ลักษณะของการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองอาจเป็นไปด้วยความสำนึกของตนเอง หรือถูกชักจูงระดมพลังให้เข้าร่วมก็ได้

2. การมีส่วนร่วมทางการเมืองกับประเทศไทย

การมีส่วนร่วมทางการเมืองของไทยนั้น ปรากฏขึ้นหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จากสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475 เปลี่ยนอำนาจทางการเมืองจากสถาบันพระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์มาสู่สามัญชน (พลเมือง) แต่การพัฒนาการมีส่วนร่วมทางการเมืองก็เป็นไปอย่างกระท่อนกระแท่น เนื่องจากเกิดการปฏิวัติรัฐประหาร ล้มล้างรัฐธรรมนูญ กันบ่อยครั้ง โดยผู้นำทหารและชนชั้นนำ ยุคนี้อำนาจการเมือง ในช่วงนี้ เรียกกันว่า การเมืองแบบ อำมาตยาธิปไตย (Bureaucratic Polity) (วัชรฯ ไชยสาร, 2545: 51) จะพบว่า การมีส่วนร่วมของพลเมืองในช่วงต้น ๆ นี้ มีน้อยมากส่วนมากประชาชนจะรับรู้จากการเปลี่ยนแปลงของชนชั้นโครงสร้างส่วนบนภายในประเทศเท่านั้น หรือถึงแม้จะรับรู้ถึงภาระหน้าที่ของการมีส่วนร่วมทางการเมืองก็ตาม มักพบว่าการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนลดน้อยลง โดยดูจากได้สถิติของผู้ไปใช้สิทธิเลือกตั้งซึ่งมีแนวโน้มจะลดลงทุกปี (สำนักงานคณะกรรมการเลือกตั้ง) ซึ่งตรงกับการศึกษาของ การศึกษาของ Prof. Richard Skinner จาก British Columbia Canada (2005) เรื่อง North American Perspectives on 'People-Based Politics': Canadian and American Approaches ได้นำเสนอการเมืองภาคพลเมือง จากประสบการณ์ของประเทศแคนาดา และสหรัฐอเมริกา โดยมีข้อสังเกตที่เป็นเหตุทำให้ประชาชนมีความสนใจในเรื่องความรับผิดชอบในการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองลดลงสามารถสรุปเหตุผลไว้น่าสนใจ 3 ประการ คือ

ระยะห่าง ประชาชนรู้สึกว่าการเมืองหรือเรื่องสาธารณะนั้นเป็นเรื่องไกลตัว และเป็นเรื่องของระดับชาติ

การตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ประชาชนรู้สึกว่าหากไม่เข้าไปมีส่วนร่วมเป็นการตัดสินใจที่มีเหตุผล เพราะเมื่อเข้ามามีส่วนร่วม จะเกิดค่าใช้จ่าย อาทิ เวลาและเงิน ในขณะที่เมื่อไม่เข้าไปมีส่วนร่วมก็จะไม่เกิดค่าใช้จ่าย

ความซับซ้อน การเมืองภายใต้ระบอบประชาธิปไตยสมัยใหม่มีความสลับซับซ้อนเกินกว่าที่ประชาชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมหรือสามารถเข้าใจได้โดยง่ายทำให้ประชาชนให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มมากกว่าการมีส่วนร่วม

ในขณะที่ วัชรฯ ไชยสาร ได้สรุป ลักษณะการมีส่วนร่วมของภาคพลเมือง ที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ทั้ง 15 ฉบับ ที่บัญญัติเกี่ยวกับสิทธิการมีส่วนร่วมทางการเมืองของภาคพลเมือง ที่มีความแตกต่างกันในแต่ละช่วงเวลา ออกเป็น 2 รูปแบบใหญ่ ๆ ดังนี้ (วัชรฯ ไชยสาร, 2545: 52-59)

1. สิทธิในการออกเสียงเลือกตั้ง

เนื่องจากการแสดงออกทางการเมืองนับเป็นหัวใจของประชาธิปไตย ดังคำกล่าวที่ว่า “ประเทศใดที่ไม่มีการเลือกตั้ง ประเทศนั้นไม่มีการปกครองระบอบประชาธิปไตย” เพราะการออกเสียงเป็นการแสดงออกถึงการมีส่วนร่วมในทางการเมืองลักษณะหนึ่ง หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475 มาตรา 12 ได้บัญญัติให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประเภท 1 และ 2 โดยให้ราษฎรในหมู่บ้านเลือกผู้แทนหมู่บ้านเพื่อออกเสียงเลือกตั้งผู้แทนตำบล ซึ่งผู้แทนตำบลจะไปทำหน้าที่เลือกตั้งสมาชิกในสภาผู้แทนราษฎร

ต่อมาในรัฐธรรมนูญฉบับอื่น ๆ ก็ได้กำหนดขอบเขตการมีส่วนร่วมในทางการเมืองในทุกฉบับ โดยเริ่มเป็นการเลือกตั้งโดยอ้อม (Indirect Election) แต่การเลือกตั้งครั้งต่อ ๆ มา เป็นการเลือกตั้งโดยตรง (Direct Election) ทั้งนี้จะเป็นการเลือกตั้งแบบระบบเขต หรือรวมเขต ตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนดไว้แต่เมื่อถึงคราวสงครามหรือเกิดการรัฐประหารอำนาจของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรก็จะหมดไป กลายเป็นอำนาจของคณะปฏิวัติและประกาศของคณะปฏิวัติเป็นกฎหมายแทนรัฐธรรมนูญ

แต่ในช่วงพัฒนาการที่ผ่านมาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของภาคพลเมืองไทยได้มีเพิ่มมากขึ้นตามความรู้ความเข้าใจในการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ทำให้ในช่วง 80 ปีที่ผ่านมา รูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองปรากฏเป็นรูปธรรมชัดเจนและประชาชนให้ความสนใจมากขึ้น โดยจะสามารถแบ่งกลุ่มของพลเมืองออกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มที่มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า มีความกระตือรือร้นในการใช้สิทธิการมีส่วนร่วมทางการเมืองน้อยมาก พิจารณาได้จากสถิติผู้ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2476 ถึง ปี พ.ศ.2549 พบว่าโดยเฉลี่ยผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งไปใช้สิทธิเพียงครึ่งหนึ่งเท่านั้น แต่หลังจาก ปี พ.ศ. 2548 ก่อนเกิดการรัฐประหารจนกระทั่งถึง เกิดการรัฐประหารเกิดขึ้น ปรากฏว่า มีจำนวนของผู้ไปใช้สิทธิเพิ่มมากขึ้น จากจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ในปี พ.ศ.2548 44,572,101 คน ได้ไปสิทธิเลือกตั้ง ถึง 32,341,330 คน คิดเป็น 72.56% จากจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง และในปีพ.ศ. 2550 จำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง 44,002,593 คน ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง 32,792,246 คน คิดเป็น 74.52% พบว่ามีสถิติสูงขึ้นเรื่อย ๆ โดยการไปใช้สิทธิ์เลือกตั้งปีล่าสุด คือ พ.ศ.2554 จำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ทั้งหมด 46,921,682 คน ไปใช้สิทธิ์เลือกตั้งจริง 35,203,107 คน คิดเป็น 75.03% (คณะกรรมการเลือกตั้ง, 2550-2554: 1-3) ในขณะที่มีผู้กาช่องไม่ประสงค์ลงคะแนน (vote no) 958,052 คน คิดเป็น 2.72% นั้นแสดงออกถึงความตื่นตัวและการแสดงออกทางการเมืองของพลเมืองไทยนั่นเอง ในขณะที่เดียวกันได้เกิดกลุ่มต่าง ๆ ที่แสดงออกทางการเมืองเพิ่มมากขึ้น เช่น กลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (พธม.) กลุ่มประชาชนต่อต้านเผด็จการ (นปช.) กลุ่มเสื้อหลากสี กลุ่มพิราบขาว กลุ่มสปริงคีนิวส์ เป็นต้น

โดยเฉพาะในช่วงปี พ.ศ.2540 ที่มีกฎหมายการกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น ชื่อกฎหมายองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) โดยมุ่งหวังให้ภาคพลเมืองได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการตนเองและประชาธิปไตย เพิ่มมากขึ้นโดยมีการจัดการเลือกตั้งโดยพลเมืองในท้องถิ่นเอง ผ่านตัวแทนซึ่งทำหน้าที่ในสภาท้องถิ่น เพื่อตอบสนองต่อการแก้ไขปัญหาในแต่ละพื้นที่ที่แตกต่างกัน ตามความต้องการของพลเมืองในท้องถิ่นนั้น ๆ

2. สิทธิการมีส่วนร่วมทางการเมืองรูปแบบอื่น ๆ

สิทธิการมีส่วนร่วมทางการเมืองรูปแบบอื่นๆ ได้แก่ สิทธิขั้นพื้นฐาน (Basic Rights or Fundamental Rights) สิทธิของพลเมือง (Citizen's Rights) และสิทธิการมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบอื่น ๆ ซึ่งเอื้อประโยชน์ให้ประชาชนในการมีส่วนร่วมทางการเมือง เช่น สิทธิในการแสดงความคิดเห็น โดยการพูด การเขียนการโฆษณา การรับข่าวสารของข้อมูลและการสื่อความหมายโดยวิธีอื่นๆ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น การเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของพลเมืองไทยได้ถูกจำกัดอยู่กับบริบททางการเมืองในยุคหนึ่ง ๆ และสถานการณ์ในช่วงนั้น ๆ ด้วยซึ่งจะเห็นปรากฏได้จาก รัฐธรรมนูญหรือกฎหมายบางฉบับก็ไม่ได้บัญญัติไว้ และสิทธิที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายบางฉบับก็ไม่ได้มีผลในการปฏิบัติจริง หรือยังไม่เคยนำมาใช้อย่างจริงจัง

แต่จะอย่างไรก็ดี จากพัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงมาตลอดระยะเวลา 80 ปี ลักษณะของการมีส่วนร่วมทางการเมืองเริ่มปรากฏเด่นชัดมากขึ้น เช่น สิทธิในการเสนอชื่อ ทอดถอน นักการเมืองหรือกฎหมาย ที่มีแนวโน้มจะส่งผลกระทบต่อพลเมืองโดยตรงหรือโดยอ้อม สิทธิในการรับฟังความคิดเห็นสาธารณะโดยวิธีการประชาธิปไตย สิทธิการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น (รัฐธรรมนูญ ฉบับปี พ.ศ.2540 และฉบับปี พ.ศ. 2550)

ส่วนการมีส่วนร่วมของประชาชนทางหนึ่งที่ภาครัฐได้ดึงการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนให้ปรากฏเป็นรูปธรรมอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 5 (2525-2529) เป็นต้นมา โดยรัฐได้ใช้ในการมีส่วนร่วมนี้เป็นเครื่องมือให้ประชาชนเข้าร่วมโครงการของรัฐ โดยที่คำจำกัดความของการมีส่วนร่วมมีจำนวนมากแต่ก็ไปในทิศทางเดียวกัน ทั้งในแง่การเมืองการปกครองที่เห็นว่า การเข้ามามีส่วนร่วมของชาวชนบท เป็นกระบวนการเรียนรู้ซึ่งกันและกันของทุกฝ่าย และยังอาจเป็นการปูพื้นฐานมั่นคงสำหรับวิวัฒนาการไปสู่การปกครองตนเองของท้องถิ่น ได้ในบั้นปลาย และได้กล่าวถึงจุดเริ่มต้นของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า เริ่มต้น จากการเข้าร่วมกิจกรรมที่แต่ละคนมีผลประโยชน์เกี่ยวข้องและสนใจเป็นเรื่อง ๆ ไป เช่น การสร้างแหล่งกักเก็บน้ำฝน การศึกษา การสาธารณสุข เป็นต้น ข้อสำคัญกิจกรรมเหล่านี้ จะต้องสัมพันธ์กับปัญหาและความต้องการของชาวบ้าน

การมีส่วนร่วมยังอธิบายได้ในหลายมิติ ทั้งในแง่ของมิติความลึกทั้งในเชิงกว้าง (ถวิลวดี บุรีกุล, 2552: 4)

1. การมีส่วนร่วมในความหมายที่แคบ คือ การพิจารณาถึงการมีส่วนร่วมช่วยเหลือโดยสมัครใจโดยประชาชนต่อโครงการใดโครงการหนึ่งของโครงการสาธารณะต่าง ๆ ที่คาดว่าจะส่งผลกระทบต่อพัฒนาชาติแต่ไม่ได้หวังว่าจะให้ประชาชนเปลี่ยนแปลงโครงการ หรือ วิเคราะห์เนื้อหาของโครงการ

2. การมีส่วนร่วมในความหมายที่กว้าง หมายถึง การให้ประชาชนในชนบทรู้สึกตื่นตัวเพื่อที่จะทราบถึงการรองรับความช่วยเหลือและตอบสนองต่อโครงการพัฒนา ขณะเดียวกันก็สนับสนุนความคิดริเริ่มของคนในท้องถิ่น

เงื่อนไขพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของประชาชนมี 3 ประการ คือ

1. ต้องมีอิสรภาพ หมายถึง ประชาชนมีอิสระที่จะเข้าร่วมหรือไม่ก็ได้ การเข้าร่วมต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจ การถูกบังคับให้ร่วมไม่ว่าจะในรูปแบบใดไม่ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วม

2. ต้องมีความเสมอภาค ประชาชนที่เข้าร่วมในกิจกรรมใดจะต้องมีสิทธิเท่าเทียมกับผู้เข้าร่วมคนอื่น ๆ

3. ต้องมีความสามารถ ประชาชนหรือกลุ่มเป้าหมายจะต้องมีความสามารถพอที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมนั้น ๆ หมายความว่า ในบางกิจกรรมแม้จะกำหนดว่าผู้เข้าร่วมมีเสรีภาพและเสมอภาค แต่กิจกรรมที่กำหนดไว้มีความซับซ้อนเกินความสามารถของกลุ่มเป้าหมาย การมีส่วนร่วมย่อมเกิดขึ้นไม่ได้มีเช่นนั้น ต้องเสริมสร้างความสามารถของประชาชนให้มีความสามารถเข้าร่วมได้

ส่วนองค์ประกอบของการมีส่วนร่วมมี 3 ด้าน คือ

1. ต้องมีวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายชัดเจน การให้ประชาชนเข้าร่วมในกิจกรรมหนึ่ง ๆ จะต้องมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ชัดเจนว่า เป็นไปเพื่อ อะไร ผู้เข้าร่วมจะได้ตัดสินใจดีกว่าควรเข้าร่วมหรือไม่

2. ต้องมีกิจกรรมเป้าหมาย การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมต้องระบุลักษณะของกิจกรรมว่ามีรูปแบบและลักษณะอย่างไร เพื่อที่ประชาชนจะได้ตัดสินใจว่าควรเข้าร่วมหรือไม่

3. ต้องมีบุคคลหรือกลุ่มเป้าหมาย การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมจะต้องระบุกลุ่มเป้าหมาย อย่างไรก็ตามโดยทั่วไปกลุ่มบุคคลเป้าหมายมักถูกจำกัด โดยกิจกรรมและวัตถุประสงค์ของการมีส่วนร่วมอยู่แล้วโดยพื้นฐาน

ทั้งนี้มักจะพิจารณาผู้เข้าร่วมจากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ซึ่งเป็นกลุ่มผู้อาจได้รับผลกระทบทั้งทางบวก และลบ เป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม ตลอดจนผู้สนใจอีกด้วย

โดยความเป็นจริงกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนอาจจะไม่สามารถกระทำได้ในทุก ๆ ประเด็น ดังนั้น จึงมีแนวทางทั่ว ๆ ไป บางประการเกี่ยวกับประเด็นที่ควรใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ประเด็นต่าง ๆ ที่ต้องการกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่ (วันชัย วัฒนศัพท์, 2543: 43-45)

1. การตัดสินใจและผลกระทบที่สำคัญ
2. การตัดสินใจจะมีผลกระทบต่อบางคนมากกว่าคนอื่น
3. การตัดสินใจจะมีผลกระทบต่อผลประโยชน์ของบางคนหรือกลุ่มคนที่มีอยู่เดิม
4. การตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความขัดแย้งอยู่ก่อนแล้ว
5. ความจำเป็นเพื่อให้มีการสนับสนุนต่อผลการตัดสินใจ

ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงมีอยู่ในเกือบทุกกิจกรรมของสังคมขึ้นอยู่กับความสนใจและประเด็นในการพิจารณา แต่มีเงื่อนไขพื้นฐานในการมีส่วนร่วมของประชาชนต้องมีอิสรภาพ ความเสมอภาค และความสามารถในการเข้าร่วมกิจกรรม นอกจากนี้การมีส่วนร่วมต้องมีวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายต้องมีกิจกรรมเป้าหมาย และต้องมีกลุ่มเป้าหมาย ทั้งนี้เพื่อให้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

การมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) จึงเป็นการกระจายโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง และการบริหารเกี่ยวกับการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ รวมทั้งการจัดสรรทรัพยากรของชุมชนและของชาติ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน โดยการให้ข้อมูล แสดงความคิดเห็นให้คำแนะนำปรึกษา ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติรวมตลอดจนการควบคุมโดยตรงจากประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นกระบวนการซึ่งประชาชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีโอกาส แสดงทัศนะ และเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน รวมทั้งมีการนำความคิดเห็นดังกล่าวไปประกอบการพิจารณากำหนดนโยบายและการตัดสินใจของรัฐ การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการสื่อสารในระบบเปิด กล่าวคือ เป็นการสื่อสารสองทาง ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งประกอบไปด้วยการแบ่งสรรข้อมูลร่วมกันระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและเป็นการเสริมสร้างความสามัคคี ในสังคม ทั้งนี้ เพราะการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นการเพิ่มคุณภาพของการตัดสินใจ การลดค่าใช้จ่ายและการสูญเสียเวลา เป็นการสร้างฉันทามติ และทำให้ง่ายต่อการนำไปปฏิบัติ อีกทั้งช่วยหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าใน “กรณีที่น่ารังเกียจที่สุด” ช่วยให้เกิดความน่าเชื่อถือและความชอบธรรม และช่วยให้ทราบความห่วงกังวลของประชาชนและค่านิยมของสาธารณชน รวมทั้ง เป็นการพัฒนาความเชี่ยวชาญและความคิดสร้างสรรค์ของสาธารณชน (วันชัย วัฒนศัพท์, 2543: 25-28)

ระดับขั้นและเครื่องมือของระบบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

ระดับขั้นตอนของการมีส่วนร่วมมีหลายระดับและนักวิชาการต่าง ๆ ได้กำหนดไว้หลากหลายแต่ในสาระสำคัญมีความคล้ายกันซึ่งพอจะขอนำเสนอโดยสังเขป ดังนี้

Cohen และ Uphoff (1980: 219-222) ได้จำแนกการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ระดับ คือ

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making)
2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ (Implementation)
3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefit)
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

วจนการมีส่วนร่วมตามแนวคิดของ Cohen และ Uphoff

โดยสรุปหลักการหรือองค์ประกอบสำคัญของคำว่า ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ได้ดังนี้ คือ การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเมืองและการบริหาร มีการกระจายอำนาจในการตัดสินใจและการจัดทรัพยากรต่าง ๆ ในระหว่างประชาชนให้เท่าเทียมกันอำนาจในการตัดสินใจและการจัดสรรทรัพยากรต่าง ๆ นั้น จะส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน มีการเพิ่มการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน กล่าวคือ มีโครงสร้างการทำงานที่สามารถตรวจสอบได้ มีความโปร่งใส และคำนึงถึงความต้องการทรัพยากรของผู้มีส่วนร่วม และการมีส่วนร่วมของประชาชนมีทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ (ถวิลวดี บุรีกุล, 2552: 22)

แต่จากการศึกษาของ ไกรวิทย์ พวงงาม (2552: 60) ได้จัดระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างมีความต่อเนื่อง และมีการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ องค์กรเอกชน และประชาชน แบ่งออกเป็น 5 ระดับ ด้วยกัน คือ

ระดับที่ 1 การมีส่วนร่วมในระดับให้ข้อมูลข่าวสาร (To Inform) เป็นการให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนในกิจการงานของภาครัฐ อันเป็นสิทธิของประชาชนในการที่จะได้รับทราบข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับงานของหน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ของรัฐที่เป็นจริง ทันสมัย และประชาชนสามารถเข้าถึงได้ ซึ่งเป็นระดับที่ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมน้อยที่สุด แต่เป็นขั้นพื้นฐานที่สำคัญมาก

ระดับที่ 2 การมีส่วนร่วมในระดับการปรึกษาหารือ (To Consult) เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล แสดงความคิดเห็น และเสนอข้อเสนอแนะ เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจของภาครัฐ ถือได้ว่าประชาชนมีบทบาทในฐานะผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญในการพัฒนา

ระดับที่ 3 การมีส่วนร่วมในระดับให้เข้ามามีบทบาท (To Involve) เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทำงานตลอดกระบวนการตัดสินใจหรือเข้ามาเกี่ยวข้องในการกำหนดนโยบายการวางแผนงาน วิธีการทำงาน และมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลให้กับภาครัฐอย่างมีเป้าหมายชัดเจน ซึ่งการมีส่วนร่วมระดับนี้ส่วนใหญ่จะอยู่ในรูปกรรมการที่มีตัวแทนภาคประชาชน

ระดับที่ 4 การมีส่วนร่วมในระดับการสร้างความร่วมมือ (To Collaborate) เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในระดับสูง ในทุกขั้นตอนการตัดสินใจตั้งแต่ การระบุปัญหา พัฒนาทางเลือก และแนวทางแก้ไขปัญหา รวมทั้งการเป็นภาคีในการดำเนินกิจกรรมของหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งการมีส่วนร่วมในระดับนี้ถือเป็นการสัญญากับประชาชนและกลุ่มผู้มีส่วนได้เสีย

ระดับที่ 5 การมีส่วนร่วมในระดับเสริมอำนาจประชาชน (To Empower) เป็นการให้บทบาทแก่ประชาชนในระดับสูงที่สุด เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจ โดยหน่วยงานรัฐจะต้องดำเนินการตามการตัดสินใจของประชาชน เป็นการเน้นให้ประชาชนเป็นเจ้าของภารกิจและมีบทบาทในการบริหารจัดการ ส่วนภาครัฐมีหน้าที่ในการส่งเสริมสนับสนุนเท่านั้น เช่น การลงประชามติ สภาเมือง และกระบวนการประชาคม เป็นต้น

ความแตกต่างระหว่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 กับ พ.ศ.2540

รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 แตกต่างจากฉบับ พ.ศ. 2540 ในเรื่องการมีส่วนร่วมอยู่หลายประการ ดังจะเห็นว่าการถอดรื้อโครงสร้าง เช่น สิทธิเสรีภาพ การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ที่มาของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา การตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ องค์กรอิสระ อำนาจตุลาการ การเงินการคลังงบประมาณ ฯลฯ

รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ได้รับการกล่าวขานว่ามีความก้าวหน้าเนื่องจากนำแนวคิดใหม่ ๆ ที่ลอกเลียนจากต่างประเทศมาใช้ แต่เมื่อบังคับใช้จริงก็ดูจะไม่ค่อยสอดคล้องกับวัฒนธรรมการเมืองไทย เพราะเกิดการฉ้อราษฎร์บังหลวงขนาดใหญ่ การละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างกว้างขวางทั้งกรณีการฆ่าตัดตอน 2 พันศพ อุ้มฆ่าแกนนำภาคประชาชนที่ต่อสู้กับความไม่เป็นธรรมในพื้นที่ เช่น กรณีของ สมชาย นิลไพจิตร นอกจากนี้ รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 ถูกวิจารณ์ว่าทำให้ฝ่ายการเมืองเข้มแข็งเกินไปจนเกิดระบบผู้นำกึ่งประธานาธิบดี รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2550 จึงถูกวิจารณ์ว่ามีข้อดีต่อ "ระบอบทักษิณ" ที่มีคำอธิบายว่าเป็นเผด็จการทุนนิยม ใช้อำนาจผ่านพรรคการเมืองใหญ่ ทำให้เกิดผู้นำเดี่ยวที่สามารถใช้อำนาจได้เบ็ดเสร็จเด็ดขาด ละเลยต่อเสียงปัญญาชนในสังคม สุดท้ายจึงสร้างปัญหาต่อระบอบประชาธิปไตยจนก่อตัวเป็นวิกฤตการเมือง รัฐธรรมนูญฉบับนี้จึงมีข้อห้ามต่าง ๆ ที่เป็นพฤติกรรมของระบอบทักษิณ เช่น ห้ามควมรวมพรรคการเมืองในระหว่างอายุของสภาผู้แทนราษฎร การทำเอพีที่เอต้องฟังความเห็นจากรัฐสภา เข้มงวดต่อการแปรรูปรัฐวิสาหกิจและจริยธรรมของนักการเมือง สร้างมาตรการป้องกันผลประโยชน์ทับซ้อน เป็นต้น

จุดแข็งของรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2550 คือบทบัญญัติเรื่องสิทธิเสรีภาพของประชาชน เช่น รัฐต้องจัดสวัสดิการขั้นพื้นฐานแก่ประชาชนทุกชนชั้น ผู้ยากไร้ ผู้พิการ ทูพพลภาพต้องได้รับการศึกษา ทัดเทียมบุคคลอื่น ผู้ไร้ที่อยู่อาศัย ผู้สูงอายุ ไม่มีรายได้เพียงพอ ต้องได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ ให้สิทธิประชาชนได้รับหลักประกันและสวัสดิภาพในการทำงาน ให้สิทธิแก่ข้าราชการ เจ้าหน้าที่รัฐในการรวมกลุ่มเพื่อปกป้องสิทธิ์ของตน ที่สำคัญคือให้มีผลบังคับทันที ต่างจากรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 ที่ระบุข้อความท้ายมาตราต่าง ๆ ว่า "ทั้งนี้ ตามที่ กฎหมายบัญญัติ" หมวดที่ได้รับการบัญญัติขึ้นมาใหม่ เช่น "สิทธิชุมชน" ชุมชนสามารถปกป้องสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรท้องถิ่นของตน หรือการกำหนดให้รัฐต้องจัดให้มีการรับฟังความเห็นหากโครงการก่อให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตหรือทรัพยากรธรรมชาติ หมวด "การมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรงของประชาชน" ให้ประชาชนเข้าชื่อเสนอร่าง

กฎหมาย หรือถอดถอนนักการเมืองที่ประพฤติมิชอบได้ง่ายขึ้น ประชาชนมีโอกาสนำข้อบกพร่องของข้าราชการมาฟ้องร้องได้โดยตรง รวมถึงการ ให้รัฐต้องจัดให้มีกฎหมายการจัดตั้งกองทุนพัฒนาการเมืองภาคพลเมือง ฯลฯ

หมวด "แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ" มีสภาพบังคับให้รัฐต้องทำซึ่งต่างจากรัฐธรรมนูญฉบับก่อน ๆ ที่จะทำหรือไม่ก็ได้ เพิ่มเนื้อหาคุ้มครองกระจายความเป็นธรรมในสังคม และปกป้องทรัพย์สินของชาติ เช่น ปรับปรุงระบบการจัดเก็บภาษีอากร การปฏิรูปที่ดิน จัดให้มีการวางผังเมืองเพื่อให้เกษตรกรมีสิทธิในที่ดินอย่างทั่วถึง คุ้มครองสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานไม่ให้เกิดการผูกขาด หรือ หากรัฐบาลจะทำสนธิสัญญาที่มีผลต่อความมั่นคงทางสังคมหรือเศรษฐกิจ เช่น FTA (Free Trade Area หรือ Free Trade Agreement เขตการค้าเสรีหรือข้อตกลงทางการค้าเสรี) ต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภา ก่อน จุดเด่นอื่น ๆ คือ มาตรการป้องกันผลประโยชน์ทับซ้อนที่เข้มแข็งขึ้น เช่น ห้ามนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรี รวมถึงภรรยาและบุตรที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะเป็นผู้ถือหุ้นในบริษัท กำหนดให้ ส.ส. และ ส.ว. ตลอดจนคู่สมรสและบุตร ห้ามรับหรือแทรกแซงสัมปทานจากรัฐ หน่วยราชการหรือรัฐวิสาหกิจ ไม่ว่าทางตรงหรือทางอ้อม กำหนดให้ ส.ส. และ ส.ว. แสดงบัญชีทรัพย์สินจากเดิมที่กำหนดเฉพาะนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรี และได้เพิ่มหมวด "จริยธรรมของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและเจ้าหน้าที่ของรัฐ" สร้างกลไกควบคุมการใช้อำนาจให้เป็นไปโดยสุจริตและเป็นธรรม นอกจากนี้ ยังได้ปรับปรุงระบบตรวจสอบโดยรื้อที่มาจากครีเอทีฟทั้งหมด ป้องกันไม่ให้ฝ่ายการเมืองแทรกแซงกระบวนการสรรหาอย่างที่เกิดขึ้นในอดีต

อย่างไรก็ตาม มีข้อท้วงติงในประเด็นโครงสร้างของสถาบันการเมือง เช่น ที่มาของ ส.ส. และ ส.ว. หรือการให้อำนาจฝ่ายตุลาการเข้ามาแก้ปัญหาฉ้อฉลทางการเมือง ด้วยการเพิ่มบทบาทในการคัดเลือกผู้ทำหน้าที่องค์กรอิสระ และร่วมสรรหา ส.ว. จำนวน 74 คน เป็นที่มาของข้อครหาว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับอำมาตยาธิปไตย ที่ให้อำนาจชนชั้นนำกับขุนนางผ่านทางวุฒิสภาและตุลาการเพื่อสร้างฐานอำนาจ แต่คำชี้แจงอีกด้านกล่าวว่า สภาพวัฒนธรรมการเมืองไทยในปัจจุบัน การให้ ส.ว. มาจากการเลือกตั้ง 100% โดยหวังว่าจะปลอดจากการครอบงำของพรรคการเมืองคงยังไม่เกิดขึ้นง่าย ๆ ดังจะเห็นได้จากการเลือกตั้ง ส.ว. สองครั้งที่ผ่านมาซึ่งอยู่ในสภาพ "สภาผู้เฒ่า-สภาบริวาร" ขณะที่การสรรหา ส.ว. อาจได้ตัวแทนหลายสาขาอาชีพกว่า ทำให้การทำงานด้านนิติบัญญัติมีประสิทธิภาพ อีกประเด็นหนึ่งคือการเปลี่ยนระบบเลือกตั้ง ส.ส. ไปใช้แบบแบ่งเขตเรียงเบอร์ เป็นที่เกรงกันว่าจะทำให้พรรคการเมืองอ่อนแอเพราะผู้สมัครในพรรคเดียวกันจะแย่งคะแนนกันเอง และการทุ่มเงินซื้อเสียงจะมีมากขึ้นเมื่อเทียบกับระบบเขตเดียวคนเดียว โครงสร้างการเมืองใหม่ที่ลดการผูกขาดอำนาจ มีมาตรการตรวจสอบมากมาย และให้สิทธิประชาชนฟ้องร้องศาลรัฐธรรมนูญหากรัฐไม่ปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญ อาจส่งผลให้เสถียรภาพของรัฐบาลใหม่อ่อนแอลง แต่ผู้ร่างชี้แจงว่ากติกาเช่นนี้นับบังคับให้รัฐบาลต้องตอบสนองประชาชน หากละเมิดต่อหลักรัฐธรรมนูญก็จะอยู่ลำบาก

นอกจากนี้รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2550 ยังยกเลิกข้อห้ามไม่ให้ ส.ส. เป็นรัฐมนตรีที่เคยระบุไว้ในรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 มาตรา 118 จึงทำให้รัฐมนตรีอาจมาจาก ส.ส. ทั้งสองระบบโดยไม่ต้องมีการเลื่อนรายชื่อหรือจัดการเลือกตั้งใหม่

รูปแบบประชาธิปไตยท้องถิ่นและการสร้างประชาธิปไตยชุมชน

รูปแบบของประชาธิปไตยและประชาธิปไตยชุมชนมีความใกล้เคียง คล้ายคลึงกันแต่ระดับของประชาธิปไตยชุมชนเน้นที่บริบทชุมชนในแต่ละชุมชนหรือพื้นที่อาจมีลักษณะที่แตกต่างกันไปตามบริบทของพื้นที่หรือประเด็นปัญหา แต่ทั้งนี้ถือได้ว่าประชาธิปไตยเป็นส่วนหนึ่งของประชาธิปไตยท้องถิ่นโดยเฉพาะการมีประเด็นร่วมกัน ได้แก่

1. การกำหนดกติการ่วมกันของชุมชนท้องถิ่น ในบางชุมชนท้องถิ่นได้มีการรวมตัวกันของสมาชิกเพื่อสร้างกติการ่วมกันเพื่อใช้บังคับกับคนในชุมชนโดยได้รับความเห็นชอบจากสมาชิกของชุมชน ซึ่งแม้กติกาชุมชนดังกล่าวจะไม่มีสภาพบังคับทางกฎหมายแต่สมาชิกทุกคนในชุมชนต่างยึดถือและประพฤติปฏิบัติร่วมกัน โดยมองถึงประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับร่วมกันจากการเคารพกติกาของชุมชน เช่น ที่สภาเมืองขอนแก่น การออกกฎระเบียบสิทธิประโยชน์สำหรับผู้ด้อยโอกาสที่ขึ้นทะเบียนในโครงการคนขอนแก่นไม่ทอดทิ้งกันปี พ.ศ. 2550 เช่น ด้านการศึกษา ด้านสวัสดิการสงเคราะห์ ด้านส่งเสริมอาชีพ ด้านกฎหมาย เป็นต้น

2. การจัดทำแผนและผลักดันแผนชุมชนไปสู่การปฏิบัติ การมีส่วนร่วมในการกำหนดวิถีชีวิตของตนเองอย่างเป็นรูปธรรมประการหนึ่งของคนในชุมชนคือการมีส่วนร่วมเสนอความต้องการของตนต่อฝ่ายการเมืองหรือมีอำนาจผ่านการจัดทำแผนชุมชน แผนชุมชนเป็นแผนที่สมาชิกในชุมชนร่วมกันกำหนดผ่านเวทีประชาคมในชุมชนเพื่อสะท้อนปัญหาและนำเสนอความต้องการ ทั้งนี้ชุมชนจะพยายามผลักดันเพื่อให้ข้อเสนอของชุมชนได้รับการผนวกเข้าเป็นแผนพัฒนาท้องถิ่นของผู้มีอำนาจ ซึ่งแนวคิดในการให้ชุมชนมีส่วนในการจัดทำแผนเป็นแนวคิดที่มีมาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 ซึ่งที่ผ่านมาได้มีหน่วยงานที่ให้ความสำคัญและส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชน เช่น สภาเมืองขอนแก่น การกำหนดนโยบายด้านการมีส่วนร่วม เป้าหมายในการพัฒนาเมืองขอนแก่นให้น่าอยู่อย่างยั่งยืน การสร้างความเข้มแข็งของภาคประชาชนเป็นเป้าหมายสำคัญของเทศบาลนครขอนแก่นที่ต้องการให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลและพัฒนาเมืองของตนเอง นโยบายด้านการมีส่วนร่วมได้รับการตอบสนองอย่างเป็นรูปธรรม มีการตั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบนโยบายดังกล่าว ได้แก่ ฝ่ายส่งเสริมการมีส่วนร่วม มีบุคลากรและแผนงานในการดำเนินการรองรับนโยบายเรื่องการสร้างการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนกับเทศบาลโดยตรง

3. การรวมกลุ่มเพื่อจัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชน เป็นการรวมตัวกันของคนในชุมชนเพื่อจัดการตนเองในลักษณะของการสร้างหลักประกันให้แก่คนในชุมชน โดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ได้ให้ความหมาย “สวัสดิการชุมชน” ว่าหมายถึง “การสร้างหลักประกันเพื่อ

ความมั่นคงของคนในชุมชน หมายถึงรวม ทุกอย่างที่จะทำให้คนในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทั้งในรูปแบบของสิ่งของ เงินทุน น้ำใจ การช่วยเหลือเกื้อกูล เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตตั้งแต่เกิด เจ็บ ตาย กองทุนสวัสดิการชุมชนแต่ละกองทุนมีรูปแบบที่ต่างกันแต่ก็ล้วนเป็นไปเพื่อกำหนดการสร้างหลักประกันให้แก่สมาชิก เช่น โครงการคนขอนแก่นไม่ทอดทิ้งกัน เกิดจากแนวคิดการสร้างสังคม การให้ อย่างเป็นสุข สู่การริเริ่มโครงการคนขอนแก่นไม่ทอดทิ้งกันขึ้นในปี 2549 การขับเคลื่อนโครงการในช่วงแรกนั้น เป็นจุดเริ่มต้นที่งดงาม ภาพการลงพื้นที่สู่ชุมชน ช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสในด้านต่าง ๆ ทำให้สังคมเมืองขอนแก่นเกิดบรรยากาศของมิตรภาพ ที่ส่งผลถึงคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของผู้ที่ได้รับความช่วยเหลือทั้งทางกายภาพและทางจิตใจ

ประชาธิปไตยที่ระดับชุมชนต้องไม่ใช่เสียงส่วนใหญ่ตัดสินใช้การลงคะแนน การหย่อนบัตรเลือกตั้งเหมือนประชาธิปไตยระดับชาติและระดับท้องถิ่น แต่ประชาธิปไตยชุมชนต้องใช้การปรึกษาหารือ ไตร่ตรองร่วมกัน (หรือเป็นแบบ deliberative democracy) เพราะเชื่อว่าทุกคนมีความเท่าเทียมกัน จึงต้องหารือกันโดยการใช้เหตุผลในที่สาธารณะ เพื่อโน้มน้าวใจกันและกัน ทุกคนมีเหตุผลของตนเอง การปรึกษาหารือไตร่ตรองร่วมกันมีขึ้นเพื่อเปลี่ยนแปลงความคิด จุดยืน ซึ่งกันและกัน มองปัญหาและทางออกจากมุมมอง จากจุดยืนของคนอื่นบ้าง ทำให้ใจเป็นกลาง คิดถึงใจเขาใจเราดู และคิดถึงผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง (อเนก เหล่าธรรมทัศน์, 2553: 73)

จะอย่างไรก็ดีถึงแม้ ระบอบการปกครองในระบอบประชาธิปไตยจะมีคุณประโยชน์มาก และคิดว่าจะเป็นทางออกของบริหารจัดการ ประโยชน์ต่าง ๆ ให้กับประชาชนและพลเมืองได้ดีก็ตาม การปกครองในระบอบประชาธิปไตยก็มีข้อเสีย อยู่หลายประการเช่นกัน และเป็นข้อถกเถียงของนักประชาธิปไตยทั้งหลายมายาวนานควบคู่ไปกับการพัฒนาของระบอบประชาธิปไตยของไทย เช่น แนวคิดของ โสเครตีส นักปรัชญาระบือนามของโลก ได้เขียนไว้ในหนังสือ อุดมรัฐ ซึ่งนำเสนอด้านลบของระบบประชาธิปไตย ไว้ว่า “ประชาธิปไตยเป็นรูปแบบของรัฐอันมีเสน่ห์ เติบโตด้วยความแตกต่างและความไม่มีระเบียบ และจัดให้สิ่งที่เท่าเทียมกันและสิ่งที่ไม่เท่าเทียมกันเป็นอย่างดีด้วยกัน” และในผลงานของนักปราชญ์คนสำคัญด้านการเมืองการปกครองอีกท่านหนึ่งคือ เพลโต ก็ได้ กล่าวถึงรูปแบบการปกครอง 5 อย่างเรียงลำดับจากที่ดีที่สุด ไปยังที่เลวที่สุด ไว้ว่า คิลลิโปลิส ที่นำโดยนักปราชญ์ชนชั้นสูง เป็นรูปแบบของรัฐบาลอันมีความยุติธรรม ส่วนรูปแบบการปกครองแบบอื่นนั้นมุ่งเน้นไปยังคุณธรรมชั้นต่ำกว่า เริ่มจาก เกียรติยธิปไตย ซึ่งเชิดชูคุณค่าของเกียรติยศตามด้วย คณธิปไตย ซึ่งเชิดชูคุณค่าของความมั่นคง และตามด้วยประชาธิปไตย ซึ่งแนวคิดของสองท่านแรก ก็สอดคล้องกับแนว คิดของ นักปราชญ์ที่ยิ่งใหญ่อีกท่านหนึ่งคือ อริสโตเติลที่กล่าวถึงการปกครองที่ไม่ดี ไว้ว่า ระบอบ Democracy (ประชาชนส่วนใหญ่ที่เป็นคนจนเป็นผู้ปกครอง) จะทำให้เกิดความวุ่นวายของกลุ่มผู้สูญเสียอำนาจ โดยเฉพาะการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งอริสโตเติลเชื่อว่าการ

ปกครองดังกล่าว ทำให้คนรู้อยู่ดีกว่าตนเองมีอำนาจน้อยกว่าที่ควรจะเป็นและก่อความวุ่นวายได้ (สลักธรรม โทจิรากร, 2550) ซึ่งปรากฏการณ์ อันนี้ในบริบทสังคมไทยจะเห็นได้ชัดในยุคของความขัดแย้งทางความคิด ช่วงนี้ ทั้งกรณีกลุ่ม เสื้อเหลือง เสื้อแดง เสื้อขาว หรือแม้กระทั่งเสื้อหลากสี เป็นต้น เพราะโดยหลักการของระบอบประชาธิปไตยที่กล่าวว่า ต้องยึดถือเสียงข้างมากเป็นเกณฑ์ และต้องคุ้มครองสิทธิของคนส่วนน้อยด้วย บางครั้งในการปฏิบัติมันจะขัดแย้งกันในความเป็นจริง เพราะช่วงเวลาที่ผ่านมาจะพบได้ว่า กลุ่มคนที่มีอำนาจอยู่ในมือกลับกลายเป็นคนกลุ่มน้อย ที่มีอำนาจเหนือคนกลุ่มมาก แทน ทำให้เกิดปัญหาใหญ่อย่างหนึ่งตามมาในระบอบประชาธิปไตยก็คือ การคอร์รัปชัน และความไว้วางใจ ในงานเขียนของ Eric C. C. Chang และ Yun-han Chu เรื่อง คอร์รัปชัน และความไว้วางใจ: ข้อยกเว้นในระบอบประชาธิปไตยของเอเชีย (Corruption and Trust: Exceptionalism in Asian Democracies?, 2006: 1) ที่กล่าวถึง การคอร์รัปชัน ว่าเป็นการทรยศต่อความไว้วางใจของประชาชนที่มีต่อสถาบันการเมือง เนื่องจากคอร์รัปชันทางการเมืองเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ซึ่งเจ้าหน้าที่ของรัฐได้รับความไว้วางใจจากประชาชนมีส่วนร่วมในการทุจริต เพื่อประโยชน์ส่วนบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ซึ่งถือว่าเป็นการละเมิดหลักการพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตย อันได้แก่ ความรับผิดชอบ ความเสมอภาค และความโปร่งใส ดังนั้น การคอร์รัปชันจึงสร้างความไม่ไว้วางใจต่อประชาชน และนำไปสู่วิกฤติความชอบธรรมในระบอบการเมืองแบบประชาธิปไตย จากปาฐกถาพิเศษของ ศาสตราจารย์ ธาณินทร์ กรัยวิเชียร องคมนตรี หัวข้อเรื่อง “สร้างชาติโปร่งใส สร้างไทยซื่อตรง” ได้กล่าวไว้ว่าประเทศไทยได้ถูกจัดอันดับจากองค์การความโปร่งใสสากล (Transparency International - TI) ได้เปิดเผยผลการจัดอันดับดัชนีภาพลักษณ์คอร์รัปชัน ประจำปี 2011 พบว่าประเทศไทยได้ 3.4 จากคะแนนเต็ม 10 อยู่ในอันดับที่ 80 จากการจัดอันดับทั้งหมด 183 ประเทศทั่วโลก และอยู่ในอันดับ 10 จาก 26 ประเทศในภูมิภาคเอเชีย (เขวาลิตร บัวสาร, 2553: 2) ซึ่งนับว่าเป็นเรื่องที่กำลังลุล่วงอย่างยิ่ง ในการพัฒนาประเทศต่อไปในอนาคต และอีกประการที่เห็นได้ชัดก็คือ ความมอมความเสมอภาคให้กับพลเมืองโดยเทียบเท่ากัน ไม่มีความลำเอียง ซึ่งโดยความเป็นจริงเป็นเรื่องที่ทำได้ยากยิ่ง เนื่องจากไม่มีมาตรการใด ๆ ที่สามารถจะกำหนดให้เกิดความเท่าเทียมกันทางความคิดได้ เป็นแต่เพียงกฎ ที่จะควบคุมได้ในระดับหนึ่งเท่านั้น ตรงกับการศึกษา ของ Michael Woolcock (2000: 1) ที่กล่าวถึงแนวคิดของ John Stuart Mill ไว้ว่า “มันเป็นไปได้กับการที่จะให้ค่าสูงเกินไป “... กับการที่มนุษย์จะติดต่อกับบุคคลต่าง ๆ ที่แตกต่างกันกับตัวเอง และมีรูปแบบของความคิดและการกระทำที่แตกต่างกันเหมือน กับพวกที่เขาคุ้นเคย... ในปัจจุบันการสื่อสารที่กล่าวว่าเสมอเหมือนกันนั้น กล่าวได้ว่าเป็นเรื่องของอนาคต” จากการนำเสนอด้าน ลบหรือข้อเสียของ ระบอบประชาธิปไตยนั้น พอจะสรุปได้เป็นข้อดีและข้อเสียของระบอบประชาธิปไตยดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ข้อสรุปเปรียบเทียบ ข้อดี-ข้อเสียของระบอบประชาธิปไตย ปรับปรุงมาจากชุดวิชา กศน. หมวดวิชาพัฒนาสังคมและชุมชน (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2554)

ข้อดี	ข้อเสีย
1. เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองตนเอง	1. เสียค่าใช้จ่ายสูงในการเลือกตั้งตำแหน่งต่างๆ หรือการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร
2. ระงับความขัดแย้งระหว่างรัฐและประชาชนโดยวิธีทางกฎหมาย	2. ประชาชนมักจะใช้เสรีภาพ เกินขอบเขต อาจจะนำไปสู่ความวุ่นวายทางการเมืองได้
3. มีการกระจายอำนาจการปกครองให้กับท้องถิ่น ทั่วประเทศ	3. การบริหารงานล่าช้า มีขั้นตอนมาก เพราะการตัดสินใจในการปฏิบัติการต่าง ๆ ต้องมีการปรึกษาหารือกัน ผ่านขั้นตอนหลายชั้น เช่น ผ่านการเสนอกฎหมาย เพิ่มค่าครองชีพ
4. สามารถเปลี่ยนแปลงผู้นำได้เป็นครั้งคราวตามวาระการทำงาน ที่รัฐธรรมนูญกำหนด และสามารถเสนอถอดถอนได้	ต้องเสนอผ่าน สภา 3 วาระ ซึ่งเป็นความล่าช้ามาก เป็นต้น
5. ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกัน	4. อาจจะทำให้เกิดการคอร์รัปชันอย่างกว้างขวาง

แต่จะอย่างไรก็ดีก็พอจะสรุปได้ว่า การปกครองในระบอบประชาธิปไตยก็ยังคงได้รับการยอมรับมากกว่าการปกครองในรูปแบบอื่น ๆ เนื่องจากเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนกำหนดทิศทางตามที่ประชาชนต้องการ ถึงแม้จะเป็นการแสดงความคิดเห็นผ่านระบบตัวแทนก็ตาม ทำให้เห็นได้ว่า ประเทศต่าง ๆ ในโลกต่างสนับสนุนหรือผลักดันให้เกิดกระบวนการความเป็นประชาธิปไตยอย่างสมบูรณ์ทั้งสิ้น แต่หากจะมองถึงประโยชน์ในระยะยาวก็สามารถที่จะกล่าวได้ว่า กระบวนการในรูปแบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างหนึ่ง ซึ่งประชาชนสามารถเรียนรู้ผ่านระบบตัวแทน ถึงแม้ในวันนี้จะมีการกล่าวอ้างจากหลาย ๆ ฝ่าย โดยเฉพาะฝ่ายที่มีความคิดแตกต่างจากฝ่ายผู้ได้อำนาจก็ตาม ว่ามีการทุจริตอย่างกว้างขวางในระบบการเมืองและระบบข้าราชการทั่วประเทศ ซึ่งในความเป็นจริงก็เป็นอย่างนั้น โดยพิจารณาจากงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการคอร์รัปชันในระบบการเมืองที่มีมานาน ซึ่งก็ให้เกิดความเสียหายต่อประเทศไทยถึงปีละกว่า หนึ่งแสนล้านบาทต่อปี (<http://tdri.or.th/tdri-insight/corruption-problem-in-thailand/>) เช่น งานศึกษาวิจัยจากสถาบันพระปกเกล้า จากสถาบัน TDRI (สถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาประเทศไทย, 2013) หรือสถานศึกษาต่าง ๆ เป็นต้น แต่หากกาลเวลาเปลี่ยนไปเมื่อ

ประชาชนส่วนมากในประเทศได้รับผลกระทบจากนโยบายของตัวแทนที่ตนเลือกเข้าไปโดยตรงย่อมจะต้องปรับเปลี่ยนความคิด เกิดกระบวนการเรียนรู้ในการคัดเลือกตัวแทนของตน อย่างละเอียดรอบคอบ และมีสติเพิ่มมากขึ้นแม้ว่ากระบวนการนี้จะต้องอาศัยระยะเวลาที่ยาวนานเท่าไรก็ตาม สุดท้ายแล้วเมื่อได้รับผลกระทบมากเข้าประชาชนก็จะตกตะกอนความรู้ในเรื่องของรูปแบบประชาธิปไตยผ่านระบบตัวแทนมากขึ้นและสามารถนำไปสู่รูปแบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ได้ในที่สุด ในการศึกษาครั้งนี้ ได้เน้นกระบวนการประชาธิปไตยชุมชนซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญของกระบวนการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยจากแท้จริงนี้เอง พบว่าจะก่อให้เกิดการขับเคลื่อนได้จะต้องสามารถก่อร่างสร้างให้เกิดขึ้นได้สมบูรณ์โดยจะต้องอาศัยกระบวนการอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งนับได้ว่าเป็นทั้งแนวคิดและกระบวนการประชาธิปไตยรูปแบบหนึ่ง หรือเป้าหมายสุดท้ายของ การเมืองภาคพลเมืองก็ได้ นั่นคือ “กระบวนการประชาสังคม” ซึ่งจะได้นำเสนอต่อไป

แนวคิดเกี่ยวกับประชาสังคม

คำว่า "ประชาสังคม" มาจากภาษาอังกฤษว่า **Civil Society** เป็นคำที่ถูกนำมาใช้ครั้งแรก ตั้งแต่ปี พ.ศ.2524-2525 ช่วงปลายยุคสงครามภายในระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยและรัฐบาลไทย โดยมุ่งเสนอแนวทางใหม่ ๆ ในการแก้ไขปัญหาแทนวิธีคิดแบบเดิม ๆ โดยจากการศึกษาของ บงกช สุทัศน์ ณ อยุธยา พบว่า ได้มีการนำกระบวนการประชาสังคมมาใช้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ.2543-2544) โดยแนวทางการเข้ามีส่วนร่วมในการวางแผน ที่วางเป้าหมายส่งเสริมให้มี “ประชาสังคมจังหวัด” ทุกจังหวัดทั่วประเทศ โดยกำหนดพื้นที่นำร่อง 4 จังหวัด คือ น่าน ขอนแก่น เพชรบุรี และสงขลา พร้อมกับเริ่มโครงการ “ประชาคมตำบล” โดยมอบหมายให้สถาบันการศึกษาและสถาบันวิจัย ศึกษาศักยภาพขององค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อประสานงานด้านประชาสังคมทั้งหมด โดยได้จัดตั้งคณะทำงาน โดยมี ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี ราชภัฏอ่าวโส เป็นประธาน เพื่อกำหนดยุทธศาสตร์ พัฒนาประชาสังคมในประเทศไทย

ความหมายของคำว่า ประชาสังคม (Civil Society)

คำว่า ประชาสังคมมีพัฒนาการมายาวนานมาก ตั้งแต่ช่วงปลายของศตวรรษที่ 18 (ธีรยุทธ์ บุญมี, 2547: 39) และถูกนำมาใช้โดยนักวิชาการ มากมายหลายท่านตามช่วงสภาวะเวลา และสถานการณ์ในช่วงนั้น ๆ จึงทำให้ความหมายของคำว่า ประชาสังคม จึงมีมิติที่หลากหลายและกว้างมากตามไปด้วย ยกตัวอย่างเช่น

ในพจนานุกรมศตวรรษที่ Dictionary.com 's 21 ได้ให้ความหมายของคำว่า ประชาสังคม (Civil Society) ออกเป็น 3 มิติด้วยกัน (http://en.wikipedia.org/wiki/Civil_society) คือ

1. เป็นองค์กรที่ไม่ใช่หน่วยงานของรัฐ และเป็นอิสระจากรัฐ โดยเป็นการรวมตัวขององค์กรพัฒนาเอกชน สถาบันการศึกษาแม่จนกระทั่ง บุคคลหรือประชาชนทั่วไปที่สนใจเหตุที่ส่งผลกระทบต่อสังคม
2. เป็นองค์กรที่ทำงานแตกต่างจาก หน่วยงานของรัฐและ ธุรกิจเอกชน
3. บางครั้งคำที่ใช้ในความหมายที่กว้างขึ้นของ "องค์ประกอบเช่นเสรีภาพในการพูด , อิสระผู้พิพากษา ฯลฯ ที่เกิดขึ้นในสังคมประชาธิปไตย"

ส่วนธนาคารโลก (World Bank) ได้ให้ความหมายของคำว่า ประชาสังคม (Civil Society) ไว้ว่า หมายถึง เป็นองค์กรที่มีความหลากหลายขององค์กร ต่าง ๆ เช่น องค์กรพัฒนาเอกชนที่ไม่แสวงหาผลกำไร เป็นการแสดงตนของประชาชนถึงความมีตัวตนของประชาชนในสังคม, การแสดง ผลประโยชน์และคุณค่าของสมาชิกหรือคนอื่น ๆ ของพวกเขาขึ้นอยู่กับพิจารณาจริยธรรม วัฒนธรรมการเมืองวิทยาศาสตร์ทางศาสนาหรือการกุศล, องค์กรภาคประชาสังคม (CSOs) จึงหมายถึงความกว้างของอาร์เรย์ขององค์กร: กลุ่มชุมชนองค์กรพัฒนาเอกชน (เอ็นจีโอ) สหภาพแรงงานกลุ่มชนพื้นเมือง, องค์กรการกุศลองค์กรตามความเชื่อของสมาคมวิชาชีพและมูลนิธิ" (<http://web.worldbank.org>)

ในส่วนของ BBC (British Broadcasting Corporation) บริษัทกิจการการกระจายเสียงและแพร่ภาพแห่งประเทศไทย ได้ให้ความหมายของคำว่า ประชาสังคม ว่า "ประชาสังคมเป็นพื้นที่สาธารณะระหว่างรัฐ ตลาดและครัวเรือนสามัญซึ่งผู้คนสามารถอภิปรายและแก้ไขปัญหาการกระทำได้ด้วยตนเอง"

แต่ในประเทศไทยมีผู้ใช้คำภาษาไทยที่มีความหมายเทียบเคียงกันหลายคำ อาทิ "สังคมประชาธรรม" (ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม) "สังคมราษฎร์" (เสนห์ จามริก) "วิถีประชา" (ชัยอนันต์ สมุทวนิช ใช้คำนี้โดยมีนัยยะของคำว่า Civic movement) "อารยสังคม" (อเนก เหล่าธรรมทัศน์) และ "สังคมเข้มแข็ง" (ธีรยุทธ บุญมี) เป็นต้น ทั้งนี้ นักคิดสำคัญ ๆ ของสังคมไทยได้อธิบายขยายความคำว่า "ประชาสังคม" หรือ Civil Society นี้ในบริบทเงื่อนไขและการให้น้ำหนักที่แตกต่างกัน อันพอรวบรวมได้ ดังนี้

ประเวศ วะสี (2536: 5) นับเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการจุดประกายการคิดถกเถียง ในเรื่อง "ประชาสังคม" ให้มีความเข้มข้นอย่างมากในช่วงระยะ 5-6 ปีที่ผ่านมา โดยผ่านงานเขียนชิ้นสำคัญคือ "สังคมสมานภาพและวิชา" โดยในงานเขียนดังกล่าวประกอบด้วยบทความย่อย ๆ และการแสดงปาฐกถาและ การอภิปรายในที่ต่าง ๆ พอประมวลเป็นความคิดรวบยอดได้ว่า ในสภาพของสังคมไทยปัจจุบัน ภาคส่วนหลัก (Sectors) ของสังคมที่มีความเข้มแข็ง และมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างมากคือ ภาครัฐ หรือ "รัฐานุภาพ" และภาคธุรกิจเอกชนหรือ "ธนาานุภาพ" ซึ่งปรากฏการณ์นี้

ส่งผลทำให้สังคม ขาดคุณภาพและเกิดความล้มเหลวในการพัฒนา ของฝ่ายประชาชนหรือ ภาคสังคม ซึ่งเรียกว่า "สังคมคุณภาพ"

ดังนั้นการนำเสนอแนวคิดของ ประเวศ วะสี จึงมุ่งไปที่การทำอะไรที่จะเกื้อหนุนให้ภาคสังคมหรือภาคประชาชนมีความเข้มแข็งและเกิดคุณภาพทางสังคมขึ้น ที่เรียกว่าเป็น "สังคมสมานคุณภาพ" โดยนัยยะนี้ ประเวศ วะสี เชื่อว่าจะต้องพัฒนาให้เกิดความเข้มแข็งที่ชุมชน (Community Strengthening) (ประเวศ วะสี, 2536: 36) จนเกิดคำขยายความตามมาในหนังสือ “หนทางรอดของสังคมไทย” อาทิ ชุมชนเข้มแข็ง ความเป็นชุมชน เป็นต้น ดังการให้ความหมายของการเป็น "ชุมชน" ในที่นี้ ว่าหมายถึง "การที่ประชาชนจำนวนหนึ่งมี วัตถุประสงค์ร่วมกัน มีอุดมคติร่วมกันหรือมีความเชื่อร่วมกันในบางเรื่อง มีการติดต่อสื่อสารกัน หรือมีการรวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความรัก มีมิตรภาพ มีการเรียนรู้ร่วมกันในการ ปฏิบัติบางสิ่งบางอย่างและมีระบบการจัดการในระดับกลุ่ม" (ประเวศ วะสี, 2539: 15) ซึ่งโดยนัยยะนี้ประชาสังคมที่เข้มแข็ง ต้องมีรากฐานที่เกิดจากการมีชุมชนที่หลากหลายและเข้มแข็งด้วย

มีข้อพึงสังเกตสำคัญต่อเรื่องการเกื้อหนุนภาคสังคม ที่เสนอแนวคิดในเชิงกลยุทธ์ที่ว่าด้วย "ความร่วมมือเบญจภาคี" (ต่อมาใช้คำว่า "พหุภาคี") โดยมองว่าชุมชนในปัจจุบันอ่อนแอมาก การที่จะทำให้ชุมชน มีความเข้มแข็งได้นั้น จะต้องเกิดจากความร่วมมือและการทำงานร่วมกันของภาคสังคมต่าง ๆ ซึ่งรวมทั้งภาครัฐและภาคธุรกิจเอกชนด้วย "สังคมสมานคุณภาพ" จะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยกระบวนการ ถักทอความรักของคนในสังคม ของคนในชุมชน ถักทอทั้งแนวดิ่ง อันหมายถึง โครงสร้างอำนาจที่เป็นทางการและแนวนอนซึ่ง หมายถึงพันธมิตร/เพื่อน/เครือข่ายเข้าหากัน ซึ่งหากพิจารณาจากประเด็นนี้ การให้ความหมายหรือความสำคัญของ "ประชาสังคม" ของ ประเวศ วะสี นั้น มิได้กล่าวถึง "การปฏิเสธรัฐ" หรือ State Disobedience แต่อย่างใด

ธีรยุทธ บุญมี และอเนก เหล่าธรรมทัศน์ (2547) สองนักคิดทางด้านรัฐศาสตร์และสังคมคนสำคัญ ที่ได้ให้ความสนใจกับเรื่อง "ประชาสังคม" อย่างมากเช่นเดียวกันโดยแนวคิดของ ธีรยุทธ บุญมี ปรากฏในงานเขียน เรื่อง “ประชาสังคม” โดยตรง ซึ่งนำเสนอความเป็นมา พัฒนาการของคำว่าประชาสังคม ที่แสดงให้เห็นว่าการแก้ปัญหา พื้นฐานทางสังคมนั้นควรให้ความสำคัญกับ "พลังที่สาม" หรือพลังของสังคม หากมั่นใจว่าสังคมโดยรวมมีความเข้มแข็ง นักธุรกิจ นักวิชาชีพ นักศึกษา ปัญญาชนชาวบ้าน สามารถร่วมแรงร่วมใจกัน ผลักดันสังคม ปัญหาต่าง ๆ ที่เป็นพื้นฐาน ก็จะสามารถเปลี่ยนแปลงได้ ทั้งนี้ สังคมที่เข้มแข็งในความหมายของธีรยุทธ บุญมี นั้น จะเน้นที่ลักษณะที่กระจาย (Diffuse) พลังทางสังคมที่มาจากทุกส่วนทุกวิชาชีพทุกระดับ รายได้ ทุกภูมิภาคของประเทศ ซึ่งโดยนัยยะนี้ จะมีความแตกต่างจากแนวคิด"ประชาชนเป็นส่วนใหญ่" หรือ "อำนาจของประชาชน" ดังเช่นขบวนการ เคลื่อนไหวทางการเมืองในอดีตเป็นอย่างมาก

อเนก เหล่าธรรมทัศน์ (2551: 53) ได้ให้ความหมายของ "ประชาสังคม" หรือ "อารยสังคม" ที่ครอบคลุมทุกชนชั้นของสังคม เน้นเรื่องความสมานฉันท์ ความกลมเกลียว ความกลมกลืนในภาคประชาสังคมมากกว่าการดูที่ความแตกต่างหรือ ความแตกแยกภายใน อย่างไรก็ตามมุมมองของ ดร.อเนก เหล่าธรรมทัศน์ ได้ให้ความสนใจเป็นพิเศษกับประเด็นของ "คนชั้นกลาง" "การมีส่วนร่วม" "ความผูกพัน" และ "สำนึกของความเป็นพลเมือง" กล่าวคือ "ประชาสังคม" โดยนัยยะนี้ มิได้หมายถึงความเป็นชุมชนของสังคมชนบทเท่านั้นแต่กิน ความรวมไปถึงคนชั้นกลางภาคเมืองที่ไม่จำเป็นต้องมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดเป็นเครือญาติหรือเป็นแบบคั่นหน้า (face to face relationship) แต่เป็นความผูกพัน (bond) ของผู้คนที่หลากหลายต่อกันบนฐานแห่งความร่วมมือ และการแสวงหาการมีส่วนร่วม และด้วยสำนึกที่มีต่อความเป็นพลเมือง หรือ Citizenship นั้นเองนอกจากนี้ ดร.อเนก เหล่าธรรมทัศน์ ยังได้ตั้งข้อสังเกตที่สำคัญถึงรากฐานของคนไทย และสังคมไทยว่า คนไทยส่วนมากยังมีระบบวิถีคิดว่าตนเองเป็นไพร่ (client) หรือคิดแบบไพร่ ที่จะต้องมีมูลนายที่ดี โหยหาคนดี จึงมักขาดสำนึกของความเป็นพลเมืองและมองปัญหาในเชิงโครงสร้างไม่ออก

อย่างไรก็ตาม อเนก เหล่าธรรมทัศน์ (2539: 39) ได้ให้ความสำคัญต่อการผลักดันให้เรื่อง "ประชาสังคม" กลายเป็นแนวคิดในเชิงอุดมการณ์ ทางสังคม "ผมขอเสนอให้เรื่อง Civil Society เป็นเรื่องของอุดมการณ์ จะต้องมีคำขึ้นมาก่อน ไม่มีคำก็ไม่มีความคิด ไม่มีความคิดก็ไม่มีอุดมการณ์ เพราะฉะนั้นคำว่า Civil Society ต้องสร้างให้เป็น Concept อย่างเช่น วัฒนธรรมชุมชน.... จึงจะเห็นมีพลัง มีประโยชน์"

ชัยอนันต์ สมุทวณิช และชูชัย ศุภวงศ์ (2539) ก็เป็นนักคิดอีก 2 ท่านที่กล่าวถึง "ประชาสังคม" โดยเน้นที่การปรับใช้ในบริบท ของสังคมไทย ค่อนข้างมาก โดยที่ ศาสตราจารย์ ดร. ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้นำเสนอในงานเขียน เรื่อง "อนาคตการเมืองไทย" ไว้ว่า "ประชาสังคม" หมายถึง ทุก ๆ ส่วนของสังคมโดยรวมถึงภาครัฐ ภาคประชาชนด้วย ถือว่าทั้งหมด เป็น Civil Society ซึ่งแตกต่างจากความหมายแบบตะวันตกที่แยกออกมาจากภาครัฐ หรือนอกภาครัฐ แต่หมายถึงทุกฝ่ายเข้ามาเป็น partnership กัน (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2539: 18) โดยนัยยะนี้ ศาสตราจารย์ ดร. ชัยอนันต์ สมุทวณิช ให้ความสำคัญกับ Civic movement หรือ "วิถีประชา" ที่เป็นการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มองค์กรต่าง ๆ โดยเอาตัวกิจกรรมเป็นศูนย์กลางปราศจากการจัดตั้ง ดังข้อเสนอที่สำคัญในเชิงยุทธศาสตร์การพัฒนา ในช่วงของการจัดทำแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 คือ Area-Function-Participation - AFP กล่าวคือจะต้องเน้นที่กระบวนการมีส่วนร่วม ในการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาของ ทุกฝ่ายร่วมกันในระดับพื้นที่ (ย่อย ๆ) ซึ่งในที่นี้ อาจเป็นพื้นที่จังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน หรือพื้นที่ในเชิงเศรษฐกิจ เช่น เขตพื้นที่ชายฝั่งทะเล ภาคตะวันออก เป็นต้น (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2539: 22)

ชูชัย ศุภวงศ์ (2540: 4) ให้ความหมายของ "ประชาสังคม" ไว้ในหนังสือเรื่อง “แนวคิดพัฒนาการและข้อพิจารณาเกี่ยวกับประชาสังคมไทย” ที่กว้างขวางและผนวกเอาแนวคิดที่กล่าว มาข้างต้น มาผสมผสานกันอย่างกลมกลืน กับบริบทของสังคมไทยว่า หมายถึง "การที่ผู้คนในสังคม เห็นวิกฤตการณ์ หรือสภาพปัญหาในสังคมที่สลับซับซ้อนยากแก่การแก้ไข มีวัตถุประสงค์ร่วมกันซึ่งนำไปสู่ การก่อจิตสำนึก (Civic consciousness) ร่วมกัน มารวมตัวกันเป็นกลุ่มหรือองค์กร (Civic group) ไม่ว่าจะ เป็นภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน หรือภาคสังคม (ประชาชน) ในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกัน (Partnership) เพื่อร่วมกันแก้ปัญหาหรือ กระทำการบางอย่างให้บรรลุวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ ด้วยความรัก ความสมานฉันท์ความเอื้ออาทรต่อกันภายใต้ระบบการจัดการโดยมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย (Civic network)"

ทั้งนี้ ชูชัย ศุภวงศ์ ยังได้เสนออีกว่าปัจจุบันขบวนการประชาสังคมของไทย ได้มีพัฒนาการและ ความเข้มแข็งเชื่อมโยงเครือข่ายกันมากพอสมควร โดยเฉพาะเครือข่ายของชาวบ้าน และเครือข่ายขององค์กรพัฒนาเอกชนต่าง ๆ ที่กำลังมีบทบาทสำคัญ ต่อกระบวนการแสวงหา ทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหาในด้านต่าง ๆ ของสังคม เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาเอดส์ ปัญหา สาธารณสุข การทำเกษตรทางเลือก เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ชูชัย ศุภวงศ์ ได้ตั้งข้อสังเกตที่สำคัญไว้ว่า ใน เงื่อนไขของสังคมไทยปัจจุบันยังคงมีกระแสเหนียวรั้งที่จะหยุด มิให้ กระบวนการสร้างความ เข้มแข็ง ของสังคมเติบโตขึ้น อันได้แก่ ระบบพรรคการเมือง รัฐไทยและระบบราชการ ระบบการศึกษา ความสัมพันธ์แบบแนวดิ่ง และสื่อมวลชนที่ขาด อิสระ เป็นต้น (ชูชัย ศุภวงศ์, 2540: 42)

ไพฑูลย์ วัฒนศิริธรรม (2553) นักคิดนักพัฒนาอาวุโสอีกท่านหนึ่ง ซึ่งมีบทบาททาง ความคิด และการเชื่อมโยงภาคีต่าง ๆ ของสังคมเพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ได้บรรยายเรื่อง “ประชาสังคมกับการปฏิรูปสังคมไทยในภาวะวิกฤต” ในวันจันทร์ที่ 28 มิถุนายน 2553 ได้ให้ ความหมายของ "ประชาสังคม" ว่าหมายถึง "สังคมที่ประชาชนทั่วไป ต่างมีบทบาทสำคัญในการ จัดการเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิต ของประชาชน โดยอาศัยองค์กร กลไก กระบวนการ และ กิจกรรมอันหลากหลาย ที่ประชาชนจัดขึ้น" โดยนัยยะของความหลากหลาย ขององค์กรนี้ไม่ว่า จะ เป็น กลุ่ม องค์กร ชมรม สมาคม ซึ่งล้วนแต่มีบทบาทสำคัญต่อการผลักดันการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทั้งสิ้น จึงเป็นเสมือน "สังคม" ของ "ประชา" หรือ Society ของ Civil นั่นเอง อย่างไรก็ตาม ไพฑูลย์ วัฒนศิริธรรม ยังเสนอต่ออีกด้วยว่า "ประชาสังคม" นั้น เป็นส่วนของสังคม ที่ไม่ใช่ภาครัฐ ซึ่ง ดำเนินงานโดยอาศัยอำนาจตามกฎหมายและไม่ใช่ภาคธุรกิจ ซึ่งดำเนินงานโดยมุ่งหวังผลกำไรเป็น สำคัญ

จากตัวอย่างความหมาย และแนวคิดข้างต้นจะเห็นถึงความต่าง ความเหมือน และการวาง น้ำหนักในการอธิบายที่แตกต่างกันออกไป อย่างไรก็ตาม จะสังเกตได้ว่าคำอธิบายจากนักคิด นักวิชาการ

ของไทย ในข้างต้น เป็นคำอธิบายที่วางอยู่บนพื้นฐานของสถานการณ์หรือ บริบทของ สังคมไทยร่วมสมัย (Contemporary Situation) อีกทั้งยังมีลักษณะของ ความคาดหวังต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในอนาคตทั้งสิ้น ซึ่งที่จริงปรากฏการณ์นี้ ก็ไม่ต่างไปจากประเทศในซีกโลกตะวันตกแม้แต่น้อย อย่างไรก็ตาม ความเคลื่อนไหว เรื่องประชาสังคมในประเทศตะวันตกนั้น ก้าวหน้าและเป็นรูปธรรมกว่าในเมืองไทยมากนัก อีกทั้งกระแสการรื้อฟื้น "ความเป็นประชาคม" หรือ "ความเป็นชุมชน" ในความหมายใหม่นั้นดูจะเป็นทางออกที่ลงตัวสำหรับสังคมที่มีความพร้อมของ "พลเมือง" จริง ๆ

หากพิจารณาถึงความลึกซึ้ง ของแนวคิดภายใต้กระแสการสร้างชุมชนดังกล่าว จะพบว่า ชุมชนในที่นี้ หมายถึง ชุมชนแห่งสำนึก (Conscious community) ที่สมาชิกของชุมชน ต่างเป็นส่วนหนึ่งของระบบ โดยรวมที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น อาจจะใช้พื้นฐานของระบบคุณค่า เก้า หรือเป้าประสงค์ใหม่ของการเข้ามาทำงาน ร่วม ดังนั้น คำว่า "ประชาคม" หรือ "ชุมชน" จึงอาจมีขนาดและลักษณะที่แตกต่างกันออกไป ตั้งแต่บริษัทขนาดเล็ก บริษัทหนึ่ง ถนนสายหนึ่ง หมู่บ้าน หนึ่ง เมือง หนึ่ง หรือกลุ่มสนใจเรื่อง หนึ่ง เป็นต้น ความเป็นชุมชนจึงมีลักษณะเป็นพลวัตที่บุคคลและกลุ่มคนต่างมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมที่สนใจ ร่วมกัน มีความสัมพันธ์และตัดสินใจร่วมกัน โดยมีพันธะ เชื่อมโยงกับระบบใหญ่ บนพื้นฐานแห่งความเป็นอยู่ที่ตีร่วมกันและหัวใจสำคัญอันหนึ่งที่จะเป็นเงื่อนไขของการสร้าง ความเป็นชุมชนที่แข็งแกร่งก็คือ การสื่อสาร (Communication) นั่นเอง

กระแสการรื้อฟื้นชุมชนเป็นกระแสที่เกิดขึ้นท่ามกลางวิกฤติที่โครงสร้างของชาติไม่สามารถเข้ามามีการจัดการได้ ในขณะเดียวกัน ความเป็นเสรีชน ก็อ่อนแอเกินไป ต่อวิกฤติที่สลบซับซ้อน การเกิดขึ้นของชุมชนไม่ใช่การสร้างให้เกิดขึ้น หากแต่เป็นเพราะความจำเป็นที่ต้องเกิดขึ้น ทั้งนี้เพื่อเข้ามา เต็มเต็มช่องว่างระหว่างรัฐและพลเมือง

ประชาสังคมกับสังคมไทย

ในสังคมไทยหลังจากที่เข้าสู่ยุคของการพัฒนาทางด้านวัตถุอย่างเต็มตัวทำให้ วิถีชีวิตกลายเป็นแบบปัจเจกบุคคลเพิ่มมากขึ้น คือมีความเป็นอิสระ และปลดปล่อยตนเองจากขนบธรรมเนียมประเพณี ไม่นานาร้อนใจกับสังคม หรือสิ่งรอบข้าง จนถึงที่สุดหรือเกิดปัญหาขึ้นมาเต็มที่ ก็จะมีการหันกลับมาให้ความสำคัญกับ ความเป็นประชาสังคมได้ ดังจะเห็นได้จากเหตุการณ์ของรูปแบบประชาสังคมรูปแบบใหม่ ๆ เช่น ขบวนการ ร่วมด้วยช่วยกัน จ.ส.100 หรือ ชมรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ผ่านระบบโซเชียลเน็ตเวิร์ค ผ่านระบบมือถือ ซึ่งนับว่าเป็นการแสดงออกต่อจิตสำนึกที่รับผิดชอบต่อสังคมโดยรวมมากขึ้น โดย ธีรยุทธ บุญมี ได้นำเสนอว่า การก่อตัวของประชาสังคม ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน (อเนก เหล่าธรรมทัศน์, 2551: 57) คือ

ขั้นแรก การเกิดจิตสำนึกสังคม คือ วิถีชีวิตสังคม ซึ่งทุกคนรับผิดชอบร่วมกันที่จะต้องแก้ไขปัญหาสังคมที่เกิดขึ้น และทุกคนมีสิทธิเรียกร้องเพื่อให้ส่วนรวมดีขึ้น

ขั้นที่สอง การเกิดขององค์กรทางสังคม คือ การเกิดกลุ่มองค์กรทางเศรษฐกิจ สังคมที่มีจิตสำนึกในการดูแลประโยชน์ซึ่งกันและกัน เช่น กลุ่มสังคมสงเคราะห์ กลุ่มวิชาชีพ กลุ่มสื่อ กลุ่มปฏิบัติการเมือง เป็นต้น

ขั้นที่สาม การเกิดอุดมการณ์ร่วมของสังคม กลุ่มต่าง ๆ ที่เกิดมากขึ้นและเกิดอุดมการณ์ที่ยึดเหนี่ยวผูกพันกันทางสังคมที่เข้มแข็งมีคุณภาพขึ้น เป็นเสมือนทิศทางพึงปรารถนาที่บ้านเมืองควรก้าวเดินไป

ขั้นที่สี่ การเป็นสถาบันและกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ที่ทุกคนยอมรับเป็นกฎเกณฑ์แห่งวิถีชีวิตเป็นแรงขับเคลื่อนให้สังคมก้าวหน้าไปพร้อม ๆ กันกับกลุ่มองค์กรสังคมต่าง ๆ ก็จะมีวิวัฒนาการมีบทบาทหน้าที่ที่เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง เช่น มูลนิธิดวงประทีป จส.100 ฯลฯ

แต่จากการศึกษาของ อเนก เหล่าธรรมทัศน์ (2551: 65) พบว่า รูปแบบของประชาสังคมในประเทศไทยไม่สามารถกำหนดได้ว่าเกิดขึ้นเมื่อไหร่ เนื่องจากการต่อสู้ของภาคประชาชนที่ต่อสู้กับการใช้อำนาจของรัฐมีมานานมาก ตั้งแต่สมัยอยู่ภายใต้ระบอบไพร่ จนถึงระบอบทหาร และในขณะเดียวกันมีการรวมตัวของประชาชนเพื่อดูแลตนเองหรือปกครองตนเองมานานแล้ว

เสกสรร ประเสริฐกุล (2548: 161) ได้กล่าวไว้ในหนังสือการเมืองภาคประชาชน ใต้ระบุ ว่า แนวคิดประชาสังคมของไทยมาพร้อมกับแนวคิด NGO ที่เข้ามาในบริบทของไทยหลังการต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธในเขตป่าหมดไปแล้ว แนวคิดการเมืองภาคพลเมืองได้เข้ามาเติมช่องว่างทางปัญญาให้กับฝ่ายประชาชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับประชาชนที่ยากจนและเสียเปรียบในเขตชนบท NGO ได้เน้นการดูแลตนเองของชุมชนท้องถิ่น และลดบทบาทในการพัฒนาของรัฐลงได้ กลายเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่ไม่ใช่แบบปฏิวัติโค่นล้มอำนาจ โดยส่วนหนึ่งของผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมก็คือ กลุ่มปัญญาชนที่เคยผ่านการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยมาในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519 นั้นเอง

และจากการศึกษาของ สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เอ็นจีโอได้เข้ามาสู่ประเทศไทยและเริ่มเข้าสู่ชนบทมากในช่วงปี 2523-2526 (อเนก เหล่าธรรมทัศน์, 2551: 65) จากนั้นได้มีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย ในระดับภูมิภาคและตามประเด็นสนใจทั่วประเทศในช่วงปี 2527-2533 จนกระทั่งปี 2540 ปรากฏมีจำนวนองค์กรทั้งที่จดทะเบียนและไม่ได้จดทะเบียนมีรวม 9,000 องค์กร ปัจจุบันไม่สามารถระบุได้ชัดเจนว่ามีองค์กร เหล่านี้มีจำนวนเท่าใด แต่จากสถิติที่เป็นทางการพบว่า ในปี 2544 มีองค์กรเอกชนที่ไม่แสวงหาผลกำไรถึง 55,805 องค์กร นั่นก็หมายความว่า แนวคิดประชาสังคม กำลังค่อย ๆ มีเพิ่มมากขึ้นและสิ่งเหล่านี้เองจะมีส่วนทำให้ชี้ชัดลงไปว่า จิตสำนึกของความพลเมือง ที่จะสร้างการมีส่วนร่วมทางการเมืองจะมีเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย

จิตสำนึกความเป็นพลเมือง กับแนวทางประชาสังคม

ความเป็นมาของการเมืองภาคพลเมืองในประเทศไทย นับว่ามีพัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ ตามกาลเวลา จากการปฏิวัติแบบเก่าในการโค่นล้มอำนาจ เปลี่ยนเป็นการเมืองแบบใหม่ ที่ไม่ได้ต้องการยึดหรือโค่นล้มอำนาจรัฐ แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงไปสู่การปลูกสร้างจิตสำนึกในการจัดระเบียบสังคมใหม่ โดยยึดเอาประชาชนเป็นตัวตั้ง (People-Oriented)

สถานะของการเมืองภาคพลเมืองเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการการเคลื่อนไหวในภาคประชาสังคมโดย เปรียบเทียบกับรัฐ ในขณะที่ภาคประชาสังคม รวมเอาทุกส่วนที่ไม่ใช่ภาครัฐไว้ด้วยกัน จึงมีทั้งสถาบันของประชาชนธรรมดา พ่อค้านายทุน และกลไกตลาด ซึ่งสามารถเรียกได้ว่าประชาสังคม โดยเนื้อแท้แล้ว คือ ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองเพื่อกำจัดขอบเขตของอำนาจรัฐ ถ่วงดุลอำนาจรัฐด้วยประชาชน โดยไม่ได้เข้ายึดอำนาจ พร้อมกับถ่วงดุลอำนาจของพลังตลาดหรือทุนซึ่งสังกัดประชาสังคมไปด้วย โดยช่วงชิงฝ่ายทุนเพื่อลดทอนอำนาจรัฐ โดยถ่ายโอนอำนาจที่เคยเป็นของรัฐบางส่วนกลับมาที่ประชาชน ดำเนินการต่อสู้ด้วยการขยายองค์ความรู้เรื่องสิทธิของประชาชนและประชาธิปไตยออกไป และย้ายการเมืองแบบตัวแทนมาเป็นการเมืองแบบมีส่วนร่วม โดยการปลูกสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองที่สมบูรณ์ให้ประชาชน

ซึ่งแนวความคิดมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้น หมายถึง การกระจายโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง การบริหารการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับตนเอง รวมทั้งการจัดสรรทรัพยากรของชุมชนและของชาติที่จะส่งผลกระทบต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนโดยการให้ข้อมูล แสดงความคิดเห็น ให้คำแนะนำปรึกษา ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ตลอดจนการควบคุมโดยประชาชนโดยตรง นั่นเอง

จากข้อมูล แนวคิดต่าง ๆ ที่นำเสนอมาตั้งแต่ต้น จะพบว่า การรวมตัวของกลุ่มคนมีเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในทุกๆระดับนั้นจะเกิดจาก สองกลุ่มหลัก ๆ ก็คือ กลุ่มผู้ที่เสียผลประโยชน์จากการกระทำใด ๆ ของรัฐหรือเอกชน ที่ส่งผลกระทบต่อ บุคคล กลุ่ม องค์กร หรือชุมชนโดยตรง และกลุ่มที่สอง ก็คือผู้ประกอบด้วยจิตสำนึกที่รับผิดชอบต่อสังคมที่เล็งเห็นโทษหรือผลกระทบต่าง ๆ ทำให้สังคมเกิดความบิดเบี้ยว ไม่เป็นไปอย่างที่ควรจะเป็น และทั้งสองกลุ่มนี้เอง ล้วนเป็นส่วนที่จะผลักดันให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อสังคมได้ โดยการอาศัยทุนทางสังคมเป็นจุดเริ่มต้น ไม่ว่าจะเป็แนวคิดที่เริ่มจากตะวันตกหรือแนวคิดที่เกิดจาก กลุ่มต่าง ๆ ในตะวันออกก็ตาม เนื่องจากทุนทางสังคม เป็นสิ่งที่มีความหมายกว้างขวาง ครอบคลุม ทั้งเรื่องส่วนบุคคล ครอบครัว จนกระทั่งถึงระดับความเป็นอยู่ของ กลุ่ม องค์กรและชุมชน ส่วนร่วมทั้งหมด โดยปัจจัยคือทุนทางสังคมนี้ได้ถูกใช้ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างเป็นแบบแผน และมีขั้นตอน ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งกระบวนการเหล่านี้จะสามารถดำเนินต่อไปได้ ก็ต้องอาศัยปัจจัย คือ ทุนทางสังคมนี้เองเป็น สิ่งที่ย่อย

เกือบหนุ่ให้เกิดความสำเร็จ หากได้พิจารณาตาม เนื้อหาที่ได้เสนอมาจะพบว่า กระบวนการมีส่วนร่วม จะเกิดขึ้นไม่ได้เลย หากไม่มี ปัจจัยต่าง ๆ เป็นตัวสนับสนุน เช่น ปัจจัยด้านผู้นำ ปัจจัยเรื่องวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ความรู้เฉพาะบุคคล เป็นต้น เสมือนเสาที่ค้ำหลังคา อยู่สองด้าน หากเสา ด้านหนึ่งเกิดหัก ไป หลังคาก็ไม่สามารถตั้งอยู่ได้ ต้องล้มคลืนลงมาในที่สุด ในการบวนการมีส่วนร่วมนี้เอง ที่เป็นหัวใจ ของการสร้างจิตสำนึกของพลเมือง หรือความเป็นพลเมืองให้เกิดขึ้นสมบูรณ์ได้ โดยผ่านภาพของการ แสดงออกของความเป็นประชาธิปไตยในระดับ ล่างสุดในสังคมคือ ระดับชุมชน ที่สามารถสะท้อนถึง ความรับผิดชอบในถิ่นกำเนิดหรือที่อาศัยอยู่ของ ตัวตน กลุ่ม หรือองค์กรของตนเองได้ดีที่สุด อีกทั้ง สามารถตอบสนองความต้องการ ของตนเอง กลุ่ม หรือองค์กรได้ ตรงความต้องการอีกด้วย ก่อเกิด เป็น ประชาธิปไตยท้องถิ่น ประชาธิปไตยชุมชน หรือแม้จนกระทั่ง เกิดเป็นประชาสังคม ด้วยเช่น การ สังเคราะห์รูปแบบการทำงานของ สภาองค์กรชุมชนที่ถูกขับเคลื่อนจาก การมีจิตสำนึกของพลเมืองใน พื้นที่ จึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาท้องถิ่น เพื่อเป็นฐานของ ประชาธิปไตยในระดับชาติ ที่จะสร้าง การพัฒนาให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง อย่างยั่งยืน ต่อไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทุนทางสังคม การมีส่วนร่วมทางการเมือง ของประชาชน กลุ่ม องค์กรชุมชนและประชาธิปไตยชุมชน มีดังนี้-

จรรยาตรี มาติลโกวิท และคณะ (2550) นักวิชาการจากคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย ทำการวิจัยเรื่อง การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย พบว่า คุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ของคนไทยต้องประกอบด้วย 3 ด้าน คือ 1. ประกอบด้วยทักษะส่วนบุคคล 2. ประกอบด้วยการอยู่ร่วมกันในสังคมโดยไม่ใช้ความรุนแรงและต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสังคมด้วย 3. ประกอบด้วยพื้นฐานความรู้ความเป็นประชาธิปไตยที่ถูกต้อง โดย คุณลักษณะทั้ง 3 ประการนั้น จะต้องอาศัยองค์ประกอบหลัก ๆ ด้วยกัน คือ องค์ประกอบที่ 1 ต้อง อาศัย ครอบครัว ชุมชน สถาบันการศึกษา สถาบันการเมืองการปกครอง องค์กรของรัฐและเอกชน องค์กรอิสระ องค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไรและสื่อ ซึ่งใน**องค์ประกอบที่ 1** นั้นจะเป็นได้ว่าการที่จะเกิด คุณลักษณะที่ดีในการจะได้พลเมืองที่พึงประสงค์ในระบอบประชาธิปไตย ต้องอาศัย ปัจจัยแวดล้อม ไม่ว่าจะทุนทางสังคมที่อยู่ภายใน และภายนอก ซึ่งต้องอาศัยการเชื่อมประสานกันไม่ใช่สามารถ เกิดขึ้นได้ด้วย องค์กรใดองค์กรหนึ่ง **องค์ประกอบที่ 2** การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริม คุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตย ต้องเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ **องค์ประกอบที่ 3** หลักสูตรการศึกษา ตลอดชีวิต เพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย ต้องมุ่งไปที่การสร้างจิตวิญญาณ จิตสำนึกในความ รับผิดชอบต่อสังคม อย่างมีความกระตือรือร้น และ**องค์ประกอบที่ 4** การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อ

พัฒนาประชาธิปไตย ต้องก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของพลเมืองให้ได้ โดยปรับเปลี่ยนให้เป็นรูปแบบที่เข้ากับสังคมไทย โดยอาจจะกล่าวได้ว่าอาศัยทุนทางสังคมที่มีอยู่ก็ได้ **องค์ประกอบที่ 5** การจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้เรียน โดยเน้นไปที่ความต้องการของผู้เรียน ให้มีความหลากหลายและผสมผสานกับประสบการณ์ และองค์ประกอบสุดท้าย ก็คือ ต้องมีการติดตามประเมินผลโดยใช้หลักการมีส่วนร่วม เป็นระยะ

การศึกษาวิจัยของสำนักงานสภาพัฒนาการเมือง สถาบันพระปกเกล้า (2551: บทสรุปผู้บริหาร) ซึ่งได้ศึกษาสภาพองค์กรชุมชนตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอบึงสามพัน จังหวัดอำนาจเจริญ พบว่า สภาพองค์กรชุมชนบางเจ้าฉ่า เป็นพื้นที่ที่อาศัยทุนทางสังคมเดิมโดยการรวบรวมกลุ่มของชาวบ้านเป็นกลุ่มอาชีพ เช่น กลุ่มจักสาน กลุ่มเกษตร เป็นต้น ซึ่งจัดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีแกนนำของตำบล คือ กำนันสุรินทร์ นิลเลิศ เป็นผู้นำชาวบ้านของตำบลบางเจ้าฉ่า ซึ่งจัดเป็นทุนทางสังคมในมิติของผู้นำอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างคนในพื้นที่ เป็นที่ยอมรับนับถือจากชาวบ้านในชุมชน เป็นส่วนสำคัญในกระบวนการผลักดันให้มีการรวมกลุ่มเพื่อจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบล และมีสภาหมู่บ้านเป็นเวทีประชุมประจำเดือน ได้รับการจุดประกายความคิดในการทำแผนแม่บทชุมชนจากภาครัฐ และสภาองค์กรชุมชนตำบลกกแดง พบว่า เกิดจากการเข้ามาร่วมพิจารณาปัญหาของกลุ่ม/องค์กรในพื้นที่ร่วมกัน แต่ส่วนใหญ่มองปัญหาระยะสั้น มีการประสานทำแผนชุมชนและแผนพัฒนา 3 ปี ของ อบต. ให้สอดคล้องกัน มีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลกกแดง และสนับสนุนกิจกรรมออมวันละ 1 บาท สภาวัฒนธรรมดำเนินกิจกรรมด้านวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น สิ่งแวดล้อม (รักษาป่าไม้) ชุมชนเกษตร มีการพัฒนากิจกรรม เช่น การจัดทำข้อมูลหมู่บ้าน เป็นต้น กับการมีฐานความสัมพันธ์อันดีระหว่างคน ชุมชน อบต. และแกนนำของสภาองค์กรชุมชนตำบล ทำให้การทำงานระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ในพื้นที่ของตำบลกกแดง สามารถเชื่อมประสานการทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ จัดเป็นทุนทางสังคมด้านเครือข่าย

พรชัย ตระกูลวรานนท์ (2552) นักวิชาการจากคณะสังคมวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศึกษาเรื่อง “ทุนทางสังคม และแบบแผนการมีส่วนร่วมทางการเมือง ของภาคประชาชนในประเทศไทย” ค้นพบว่า ระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคประชาชน ประชาสังคม และองค์กรเอกชนในสังคมไทย วางอยู่บนเงื่อนไขปัจจัยที่มีลักษณะเฉพาะและมีประเด็นให้พิจารณาในทางสังคมอีกมาก ผลการวิเคราะห์และแจกแจงข้อมูลทั้งที่เป็นข้อมูลเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณในงานวิจัยนี้ ได้แสดงให้เห็นภาพของความสลับซับซ้อน ทั้งในแบบแผนการรวมกลุ่ม แรงจูงใจ ความหลากหลายและแตกต่างของประเภทกิจกรรม ตลอดจนปัจจัยส่งเสริมหรือปัญหาอุปสรรคที่ไม่ได้ผูกติดกับประเด็นทางกฎหมายเพียงประการเดียว

ในมุมมองทางด้านสังคมและวัฒนธรรมต้องพิจารณาการมีส่วนร่วมแยกเป็นสองระดับ คือ

1. การมีส่วนร่วมทางการเมืองในฐานะของการปฏิสังสรรค์ ซึ่งเน้นความคิดในฐานะที่บุคคลเป็นสมาชิกของสังคม เป็นผู้ตระหนักตนในฐานะพลเมืองที่ต้องมีส่วนร่วมได้รับความเป็นธรรม และมีแนวทางในการปฏิบัติตนต่อส่วนรวมในฐานะพลเมืองดี (Common good) เป็นทัศนคติที่มองการเมืองว่าเป็นชุดของกิจกรรมและความสัมพันธ์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการดำรงอยู่ของสังคม ส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือระหว่างบุคคลกับกลุ่มสังคม และกระตุ้นให้มีการแสดงความคิดเห็นผ่านสื่อมวลชน

ในฐานะที่เป็นรูปแบบของการกระทำทางการเมือง การมีส่วนร่วมทางการเมืองจะเห็นได้จากการที่บุคคลตระหนักในผลประโยชน์พื้นฐานของชุมชนซึ่งการแสดงออกจะเห็นได้ชัดเจนทั้งในรูปแบบที่ถูกต้องหรือไม่ถูกต้องตามธรรมเนียมนิยมก็ได้ ในกรณีนี้จะเน้นในเสรีภาพที่จะกระทำร่วมกับบุคคลอื่น เพื่อที่จะดำเนินการไปสู่เป้าหมายร่วมกัน

ความคิดเห็นในเรื่องการมีส่วนร่วมทางการเมืองในแง่นี้ แสดงให้เห็นถึง การผสมผสานระหว่างพฤติกรรมส่วนบุคคลที่มีต่อกลุ่ม ซึ่งก่อให้เกิดการหน้าที่ (Functions) ซึ่งส่งผลให้เกิดความรู้ทางการเมืองมากขึ้น เกิดการตระหนักในหน้าที่ของตน และการพัฒนาคุณธรรมทางการเมือง เช่น ความรู้สึกในเรื่องการให้ความร่วมมือ (Sense of cooperation)

2. การมีส่วนร่วมทางการเมืองในฐานะการกระทำเพื่อเป็นเครื่องมือไปสู่เป้าหมาย ในความหมายนี้จะเน้นอย่างมากในความเกี่ยวพันของอิทธิพลและอำนาจมากกว่าความเป็นธรรมและชุมชน เพราะจะเน้นในเรื่องการพิทักษ์สิทธิเสรีภาพของบุคคลและการแสวงหาประโยชน์ในบริบทของการแข่งขัน

เสรีภาพที่กล่าวถึงจึงเกี่ยวข้องกับการปกป้องผลประโยชน์ส่วนตนการมีส่วนร่วมทางการเมืองจึงเป็นเพียงเครื่องมือที่จะนำไปสู่เป้าหมาย ความคิดในเรื่องการหน้าที่ของการมีส่วนร่วมทางการเมืองในแง่ก็คือ การรับรองผลประโยชน์ของพลเมืองจะถูกมองข้ามไปโดยผู้มีอำนาจ ผู้มีอำนาจจะดำเนินการทุกอย่างเป็นไปตามกฎหมาย ภายใต้การตัดสินใจของผู้นำที่จะเอื้อต่อระบบซึ่งผู้นำเป็นผู้ตัดสินใจ

หากพิจารณาจากข้อมูลอันหลากหลายที่ประมวลได้จากงานสนามของการศึกษานี้ เราอาจต้องตะลึงและอึดอัดใจอย่างยิ่งที่พบว่ากระบวนการมีส่วนร่วมทางการเมืองในเกือบทุกรูปแบบอาจมิได้มีพื้นฐานของความตระหนักรู้ในบทบาทความเป็นพลเมือง

ไททัศน์ มาลา (2553) วิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต จากสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ศึกษาบทบาทในการทำงานร่วมกันระหว่างสภาองค์กรชุมชนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พบว่า สาเหตุที่นำไปสู่การผลักดันแนวคิดของการมีสภาองค์กรชุมชนขึ้นนั้นประกอบด้วย 1) ชุมชนแสวงหาเครื่องมือเพื่อต่อสู้กับความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นในสังคม 2) กฎหมายให้การรองรับต่อการมีส่วนร่วม

ร่วมของประชาชนมากยิ่งขึ้น 3) ความบกพร่องของระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทน 4) ข้อจำกัดของหน่วยงานราชการโดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และ 5) บทเรียนจากการเติบโตของภาคประชาสังคมในการเข้ามามีบทบาทต่อการเสริมสร้างกระบวนการทางการเมืองภาคพลเมือง นอกจากนี้ การศึกษากรณีสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านไทร จัดตั้งเมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม 2551 มีสมาชิก 35 คน ในปีที่เป็นการจัดตั้ง ในปีถัดมาเป็นการจัดตั้งเป็นสภาองค์กรชุมชนนั้น คุณศิริศักดิ์ หมั่นดี ขณะนั้นเป็นกำนันตำบลบ้านไทรได้เข้ามาเป็นประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านไทรเป็นคนแรก ต่อมาได้ลาออกจากการเป็นสมาชิกสภาองค์กรชุมชน (เพราะพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551 มาตรา 7 (2) ระบุว่า สมาชิกต้องไม่เป็นหรือเคยเป็นผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง สมาชิกสภาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้มีตำแหน่งในพรรคการเมือง หรือเจ้าหน้าที่ของพรรคการเมือง ในระยะเวลา 1 ปี ก่อนวันคัดเลือก) เพื่อที่จะลงรับสมัครเลือกตั้งเป็นนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านไทรและก็ได้ดำรงตำแหน่งนายกองค์การบริหารตำบลบ้านไทรในเวลาต่อมา โดยให้ผู้ใหญ่บุญธรรม หอมหวาน ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 8 เป็นประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านไทร โดยผู้ใหญ่บุญธรรมเดิมเป็นนักพัฒนาชุมชนที่ทำงานคลุกคลีกับชุมชนอยู่แล้ว ซึ่งก่อนที่จะมีการจัดตั้งเป็นสภาองค์กรชุมชนก็ได้มีการขับเคลื่อนแผนแม่บทชุมชนอยู่ก่อนหน้านี้แล้วเช่นกัน ประกอบกับการที่เป็นผู้ใหญบ้านมาเกือบ 10 ปีแล้ว จึงอาศัยความใกล้ชิดกับลูกบ้านและกลุ่มองค์กรชุมชนอื่น ๆ ประกอบกับความรู้ที่ได้จากการอบรมสัมมนาในเวทีต่าง ๆ นำมาใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลตามครัวเรือนมาวิเคราะห์ความต้องการของชุมชนจนออกมาเป็นแผนพัฒนาชุมชน

อาทิศย์ บุตดาตวง (2554) วิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต จากสถาบันบัณฑิตพัฒนาบริหารศาสตร์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความสามารถในการนำทุนทางสังคมออกมาใช้ของชุมชนบ้านบางไทร อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม มีลักษณะเป็นการศึกษาเฉพาะรายกรณี โดยมีวัตถุประสงค์หลักคือ 1. ศึกษาสถานะของทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนบ้านบางไทร 2. ศึกษาวิธีการนำทุนทางสังคมออกมาใช้ของชุมชนบ้านบางไทร และข้อสุดท้าย คือ ศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคในการนำทุนทางสังคมออกมาใช้ของชุมชนบ้านบางไทร เป็นการใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลัก ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ชุมชนแห่งนี้มีทุนทางสังคมที่เด่นชัดที่สุด คือ “เครือข่ายทางสังคม” ที่มีความเข้มแข็ง มีผลงานและรางวัลมากมาย รองลงมาคือ “ความรู้และภูมิปัญญา” โดยเฉพาะด้านการประกอบอาชีพ และอันดับสุดท้าย คือ “ความเห็นอกเห็นใจ ต่างตอบแทน เอื้ออาทร ช่วยเหลือกัน” ซึ่งมีการแสดงให้เห็นมาตั้งแต่ในอดีตถึงปัจจุบัน โดยได้มีการนำทุนทางสังคมไปปรับใช้ ใน 3 ระดับ คือ 1. ระดับเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชีวิตและครอบครัวของตนเอง 2. ประโยชน์ต่อกลุ่มหรือเครือข่ายการประกอบอาชีพและการประกอบการ และ 3. ประโยชน์ต่อกลุ่มหรือเครือข่ายการพัฒนาชุมชนโดยรวม ซึ่งปัญหาอุปสรรคที่พบในชุมชน เวลานำทุนทางสังคมออกมาใช้ ได้แก่ ปัญหาความขัดแย้งใน

ผลประโยชน์ทางธุรกิจ และการสนับสนุนแบบเลือกปฏิบัติ ปัญหาคนทำงานสังคมมีน้อย ปัญหาความปลอดภัยจากภายนอกชุมชน และในการทำให้ชุมชนมีลักษณะความสัมพันธ์และสภาพที่ชุมชนพึ่งปรารถนาได้นั้น จะต้องอาศัยกระบวนการขับเคลื่อน ได้แก่ การสร้างความตระหนักให้คนในชุมชนเริ่มคิดที่จะพัฒนาชุมชนร่วมกัน การค้นหาศักยภาพและทุนทางสังคมในชุมชนที่เหมาะสม การสร้างผู้นำหรือแกนนำเพิ่มขึ้น การประสานความร่วมมือ กับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน การลงมือทำอย่างมีส่วนร่วมทั้งชุมชน ภาครัฐและเอกชน การติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง และมีการขยายผลอีกด้วย

ณัฐกาล เรื่องอุดม (2554). เป็นวิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต จากมหาวิทยาลัยศิลปากร เรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างการพึ่งตนเองกับทุนทางสังคมของชุมชนตลาดน้ำคลองลัดมะยม โดยมีวัตถุประสงค์หลัก คือ ประการแรกเพื่อศึกษาระดับการพึ่งตนเอง ประการที่สอง คือ เพื่อศึกษาระดับทุนทางสังคม ประการที่สาม คือ ศึกษาปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ และภูมิสำเนา ที่มีผลต่อระดับทุนทางสังคม และข้อสุดท้าย เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการพึ่งตนเองและทุนทางสังคมของชุมชนตลาดน้ำคลองลัดมะยม โดยงานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณเป็นหลัก ซึ่งผลการศึกษา พบว่ากลุ่มผู้ตอบแบบ ส่วมากจะเป็นเพศหญิงซึ่งกำลังอยู่ในวัยทำงาน คือ ราว 36 ปี ถึง 45 ปี มีการศึกษาในระดับปริญญาตรี และอาศัยอยู่ในตลาดคลองลัดมะยม ระดับการพึ่งตนเองก็อยู่ในระดับ ปานกลางถึงมาก โดยเฉพาะการพึ่งพาตนเองทางด้านเศรษฐกิจ เทคโนโลยี จะอยู่ในระดับมาก แต่การพึ่งพาตนเองด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาอยู่ในระดับปานกลาง ในขณะที่ระดับทุนทางสังคมด้านความสามัคคีกัน ความขัดแย้งในสังคม ด้านกิจกรรม อยู่ในระดับปานกลาง มิติด้านความไว้วางใจ ด้านเครือข่าย และกิจกรรมทางการเมืองอยู่ในระดับน้อย ซึ่งเป็นตัวชี้วัดที่สามารถสะท้อนได้ว่า ชุมชนที่มีลักษณะเป็นชุมชนเมือง ระดับของทุนทางสังคมที่สำคัญ จะมีน้อยเนื่องจากความสัมพันธ์ของคนในสังคมมีน้อยนั่นเอง

เพ็ญประภา ภัทรานุกรม (2554). เป็นรายงานวิจัย การพัฒนาทุนทางสังคมโดยใช้ชุมชนเป็นฐานในชุมชนประสภภัยพิบัติสึนามิ กรณีศึกษา ชุมชนในพื้นที่จังหวัดพังงา ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่มีวัตถุประสงค์หลัก คือ เพื่อวิเคราะห์การพัฒนาทุนทางสังคมโดยใช้ทุนทางสังคมเป็นฐานในชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในการฟื้นฟูจากภาวะวิกฤติภัยพิบัติสึนามิ และเพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาทุนทางสังคมโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน โดยเฉพาะในชุมชนที่แตกสลายจากภัยพิบัติธรรมชาติ โดยใช้กระบวนการสัมภาษณ์เชิงลึก และการจัดสนทนากลุ่ม จากการวิจัยพบว่า จากปัญหาภัยพิบัติสึนามิซึ่งเป็นภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลันนั้น ชาวบ้านต้องต่อสู้กับวิกฤติจนทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่สามารถพลิกวิกฤติให้เป็นโอกาสได้ เกิดการรวมตัวของชาวบ้านทั้งที่บ้านน้ำเค็มและบ้านไร่ซึ่งส่วนหนึ่งมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกัน มีผู้นำที่เอาจริงเอาจัง ทำให้เกิดกลุ่มคนที่ทำงานอย่างเข้มแข็งเพื่อชุมชนส่วนรวม มีการบริหารจัดการทรัพยากรอย่างเป็นระบบ เป็นแผนแม่บทชุมชนโดยอาศัย

กระบวนการมีส่วนร่วม ทำให้เกิดกิจกรรมคือ ธนาคารชุมชน การจัดสวัสดิการชุมชน ตั้งแต่เกิดจนตาย โดยชุมชนเอง จากผลการศึกษาดังกล่าวทำให้พบว่า ความเข้มแข็งของชุมชนจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัย ผู้นำที่เข้มแข็งและมีความสามารถ โดยอาศัยความสัมพันธ์ทางเครือญาติคอยเชื่อมโยงประสานให้เกิดการทำงานร่วมกัน และที่สำคัญชุมชนมีปัญหาวิกฤตร่วมกันคือ ภัยธรรมชาติทุกได้รับผลกระทบเหมือนกัน จึงเกิดการร่วมมือฝ่าฟัน อุปสรรค จนสามารถผ่านพ้นไปได้และชุมชนเกิดความเข้มแข็งในที่สุด

นุทิศ เอี่ยมใส (2555) เป็นรายงานวิจัย ของผู้ช่วยศาสตราจารย์ จากมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ที่เน้นหรือสนใจศึกษาเรื่องของทุนทางสังคม ด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณีกับการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยมีวัตถุประสงค์หลักคือ เพื่อทราบถึงลักษณะส่วนบุคคลเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อศึกษาทุนทางศิลปวัฒนธรรมประเพณีที่พัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนบ้านสะอาด ตำบลสะอาด อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งผลจากงานวิจัยพบข้อมูลที่สำคัญในด้านทุนทางสังคมด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ที่จะสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนคือ ทุนทางศิลปวัฒนธรรมและประเพณี ที่พัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนบ้านสะอาด นั้น เป็นทุนทางสังคมที่เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอยู่ระดับที่สูงมาก คือ ใน 5 มิติที่ทำตัวชี้วัดมี อยู่ถึง 4 มิติ ที่อยู่ในระดับสูง ได้แก่ มิติด้านกิจกรรมและความร่วมมือ มิติด้านความสมานฉันท์ทางสังคม การอยู่ร่วมกันในสังคม ความขัดแย้งและความรุนแรง มิติด้านกลุ่มและเครือข่าย และมิติด้านอำนาจหน้าที่และกิจกรรมทางการเมือง แต่มิติด้านความไว้วางใจก็บออยู่ในระดับที่น้อย ซึ่งผลจากการศึกษาก็เป็นตัวสะท้อนให้เห็นถึงปรากฏการณ์ของชุมชนในต่างจังหวัดจะมีระดับทุนทางสังคมที่ดีกว่าชุมชนเมือง อย่างคลองลัดมะยม กรุงเทพมหานคร และสามารถทำให้ทราบชัดอีกอย่างหนึ่งคือ ความสนใจทางด้านเครือข่าย และการเมืองของคนในชุมชนต่างจังหวัดเริ่มเปื้อนนำเรื่องการเมืองนั่นเอง

รงค์ บุญสวยขวัญ (2556) เป็นบทความวิจัยที่ได้รับทุนจากสภาพัฒนาการเมือง สถาบันพระปกเกล้า เรื่อง “ตัวชี้วัดการเมืองภาคพลเมืองในบริบทประชาธิปไตยไทย” มีวัตถุประสงค์ เพื่อจะทบทวนวรรณกรรมทางวิชาการเกี่ยวกับการเมืองภาคพลเมือง เพื่อเป็นข้อเสนอเชิงแนวคิดการสร้างตัวชี้วัดหรือตัวบ่งบอกการเมืองภาคพลเมืองของประชาธิปไตยไทย โดยใช้วิทยาการศึกษาข้อมูลเชิงทฤษฎีจากการสังเคราะห์วรรณกรรมที่เกี่ยวกับการเมืองภาคพลเมือง และแนวคิดอื่น ๆ ที่พ้องความหมายกับการเมืองภาคพลเมือง ซึ่งจากผลการศึกษาพบว่า คุณลักษณะเชิงเนื้อหาที่เป็นตัวบ่งชี้หรือตัวชี้วัด “การเมืองภาคพลเมือง” ในบริบทประชาธิปไตยไทยมีอยู่ด้วยกัน 4 ลักษณะ ด้วยกัน หมายความว่า การเมืองภาคพลเมืองจะเกิดขึ้นได้ต้องประกอบด้วย 1. ต้องมีกลุ่ม องค์กร หรือ ขบวนการทางสังคม 2. ต้องมีแกนนำ หรือผู้นำที่มีวิสัยทัศน์และมีประสบการณ์ 3. ต้องมีสมาชิกที่มี

วัตถุประสงค์หรือความต้องการเป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือมีเป้าหมายเหมือนกัน 4. ต้องมีการทำงานเชื่อมโยงกันมีลักษณะเป็นการทำงานแบบเครือข่าย

วิจิตา นินวน (2557) เป็นงานวิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต จากมหาวิทยาลัยขอนแก่นที่ทำการวิจัยเรื่อง ทูทางสังคมและความเข้มแข็งของชุมชนในตำบลหนองแรม อําเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ที่เน้นการสัมภาษณ์เชิงลึก กับกลุ่มคนในชุมชนที่คัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง มีวัตถุประสงค์หลัก คือ เพื่อศึกษาทูทางสังคมและความเข้มแข็งของชุมชนในตำบลหนองแรม โดยผลการศึกษาทำให้ทราบว่าในชุมชนหนองแรม ประกอบไปด้วยทูทางสังคมจำนวนมาก เช่น ทูทางพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทูทางมนุษย์ ทูทางปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น และทูทางสถาบันทางศาสนา ที่สำคัญพบว่า ทูทางสังคมของพื้นที่กรณีศึกษานั้น มีสภาพที่คล้ายคลึงกัน และปัจจัยที่ก่อให้เกิดทูทางสังคม ที่สำคัญก็คือ 1.ชุมชนมีผู้นำที่เข้มแข็งมีความรู้ความสามารถ 2. คนในชุมชนมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ มีความเคารพซึ่งกันและกันเอื้ออาทรต่อกันโดยไม่มีเรื่องบาดหมางหรือขัดแย้งกัน 3. คนในชุมชนมีส่วนร่วมร่วมกับชุมชน ทั้งการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ และ 4. ชุมชนมีกระบวนการในการจัดการตนเองที่ดี มีการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม จึงนับได้ว่าระบบคุณค่าเหล่านี้คือ ปัจจัยที่สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนนั่นเอง

การศึกษาวิจัยของ James S. Coleman (1988) นักวิชาการจาก University of Chicago นำเสนอแนวคิดเรื่องทูทางสังคมในการพัฒนาทุนมนุษย์อย่างสร้างสรรค์ ในงานวิชาการ ชื่อ Social Capital in the Creation of human capital ในผลงานชิ้นนี้ได้นำเสนอแนวคิด ทูทางสังคมและบรรทัดฐานของโครงการทูทางสังคม ที่ใช้ในการตัดสินใจลาออกจากสถานศึกษาก่อนที่จะจบหลักสูตร ว่ามาจาก ทูทางสังคม เช่น ปัญหาของครอบครัวส่งผลต่อการตัดสินใจลาออก บรรทัดฐานของสังคม ที่บีบบังคับให้ต้องตัดสินใจลาออกหากผลการศึกษาไม่ดี และแรงจูงใจที่มาจากความเชื่อในตัวรุ่นพี่ที่ไม่จบการศึกษาตามระบบ ทั้งนี้ James S. Coleman ได้วิเคราะห์ทูทางสังคมอย่างละเอียดทั้งในระดับแนวคิด และนำไปสู่การอธิบายอย่างเป็นรูปธรรม ได้ข้อสรุปว่า อิทธิพลของทูทางสังคมภายในครอบครัว ซึ่งหมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ และลูก รวมทั้งทูทางสังคมภายนอกครอบครัว ซึ่งหมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองนักเรียนด้วยตนเอง จากการที่พ่อแม่เข้าร่วมกิจกรรมกับสถาบันต่าง ๆ ของสังคม ทูทางสังคมเหล่านี้มีอิทธิพลต่อการสร้างทุนมนุษย์ (Human capital) ของบุตร ซึ่งวัดจากผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา

Coleman (1988: 103-104) ให้ความหมายทูทางสังคมว่า ตามหน้าที่แล้ว ทูทางสังคมประกอบด้วยสิ่งต่าง ๆ ที่มีแง่มุมเชิงโครงสร้างที่สามารถช่วยมนุษย์ให้กระทำกิจกรรมบางอย่างได้ โดยทูทางสังคมก็เหมือนกับทุนอื่น ๆ ที่ก่อให้เกิดการผลิตได้ และทูทางสังคมต่างจากทุนอื่น ๆ ตรงที่ฝังตัวอยู่ในความสัมพันธ์ระหว่าง คนกับงาน องค์กรกับองค์กร (เช่น การแลกเปลี่ยนข้อมูลใน

วงการธุรกิจ) โดยทุนทางสังคมจะดำรงอยู่ภายใต้ 1) **ความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น** กล่าวคือ มีพันธะผูกพัน ความคาดหวัง ไว้วางใจกัน มีช่องทางการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร บรรทัดฐานของสังคม และการลงโทษที่ได้ผล 2) **โครงสร้างทางสังคม** ที่มีความใกล้ชิดของเครือข่าย และมีองค์กรภายใต้โครงสร้างสังคมที่เหมาะสม

จากการศึกษา ของ Han Sang-lin (2005) Professor of Sociology จาก Seoul National University เรื่อง People-Based Politics: The Korean Experience of Dual Democratization and Three Unresolved Issues ได้กล่าวถึง การเมืองภาคพลเมือง โดยมีกรณีศึกษาจากประเทศเกาหลี ที่ระบุว่าการเมืองฐานประชาชนต้องประกอบด้วย 3 มิติ คือ

1. การเมืองฐานประชาชนจำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการเมืองฐานประชาชน และสามารถเป็นทั้งการมีส่วนร่วมทางตรงและทางอ้อม

2. การเมืองฐานประชาชนจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการจัดบริการสาธารณะและสวัสดิการแก่ประชาชนอย่างกว้างขวาง การเมืองฐานประชาชนจะไร้ซึ่งความหมายหากปราศจากการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่ประชาชน

3. การเมืองฐานประชาชนต้องประกอบด้วย การสร้างความมั่นคงของมนุษย์ การลดความแตกต่างและความเสี่ยงต่าง ๆ ให้เผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว

การพัฒนาการเมืองของประเทศเกาหลี ได้เปลี่ยนแปลงจากการปกครองโดยรัฐบาลทหารมาสู่รัฐบาลพลเรือน ผ่านกระบวนการเลือกตั้ง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงสู่รัฐบาลพลเรือนก่อให้เกิดการปฏิรูปเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ประเทศเกาหลีได้บังเกิดการเมืองฐานประชาชนโดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ผ่านระยะเวลาไม่นาน ตั้งแต่ ค.ศ. 1987 ถึง ปัจจุบัน โดยเกิดการรวมตัวกัน จนสามารถสร้างเป็นเครือข่ายขององค์กรพัฒนาเอกชนเป็น Citizens' Alliance for 2006 General Election ซึ่งส่งผลให้ประชาชนเกิดความตื่นตัวทางการเมือง มากขึ้น

อย่างไรก็ตาม ประเทศเกาหลีซึ่งเป็นประเทศที่มีการพัฒนาประชาธิปไตยฐานประชาชน ก็ยังคงมีความเสี่ยงและความท้าทายของการพัฒนาเพื่อความยั่งยืนของประชาธิปไตยในหลายประการ คือ ความเสี่ยงของสังคมอันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่รวดเร็ว ความเสี่ยงอันเกิดจากช่องว่างทางเศรษฐกิจและสังคมซึ่งมีมากขึ้น อาทิ ช่องว่างระหว่างคนรวยและคนจน การเผชิญหน้ากับความขัดแย้งทางสังคมที่เข้มข้นขึ้น อาทิ ความขัดแย้งระหว่างเพศ ศาสนาและฝ่ายตรงกันข้ามรัฐบาล ในสถานการณ์และเงื่อนไขปัญหาเหล่านี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนที่เข้มข้นขึ้น ทั้งการปรึกษาหารือทางสังคม ขณะเดียวกันรัฐบาลก็ต้องมีบทบาทในการลดช่องว่างข้างต้น และเป็นองค์กรหลักที่ทำหน้าที่สร้างความมั่นคงทั้งในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนในประเทศต่อไป

การศึกษาของ Prof. Richard Skinner (2005) จาก British Columbia Canada เรื่อง North American Perspectives on 'People-Based Politics': Canadian and American Approaches ได้นำเสนอการเมืองภาคพลเมือง จากประสบการณ์ของประเทศแคนาดา และสหรัฐอเมริกา โดยมีข้อสังเกตที่น่าสนใจ 3 ประการ คือ

ระยะห่าง ประชาชนรู้สึกว่าการเมืองหรือเรื่องสาธารณะนั้นเป็นเรื่องไกลตัว และเป็นเรื่องของระดับชาติ

การตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ประชาชนรู้สึกว่าหากการไม่ไปมีส่วนร่วมเป็นการตัดสินใจที่มีเหตุผล เพราะเมื่อเข้ามามีส่วนร่วม จะเกิดค่าใช้จ่าย อาทิ เวลาและเงิน ในขณะที่เมื่อไม่เข้าไปมีส่วนร่วมก็จะไม่เกิดค่าใช้จ่าย

ความซับซ้อน การเมืองภายใต้ระบอบประชาธิปไตยสมัยใหม่มีความสลับซับซ้อนเกินกว่าที่ประชาชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมหรือสามารถเข้าใจได้โดยง่ายทำให้ประชาชนให้ความสำคัญกับการร่วมกลุ่มมากกว่าการมีส่วนร่วม

การศึกษาของ Thomas Meyer (2005) นักวิชาการจาก University of Dortmund ประเทศเยอรมัน ในเรื่อง Good Governance, Social Democracy and Civil Society ได้นำเสนอประสบการณ์จาก ประเทศเยอรมัน โดยมีสาระสำคัญโดยสรุปว่า การเมืองภาคพลเมือง เพื่อความยั่งยืนของประชาธิปไตยจากการศึกษาเปรียบเทียบนั้น มีประเด็นที่สำคัญ 6 ประการ คือ

1. ความหมายของประชาธิปไตย ปัจจุบันมีแนวคิดประชาธิปไตย 2 ประเภท คือ Libertarian democracy and Social democracy ซึ่งประชาธิปไตยทั้ง 2 ประเภท มีความแตกต่างกันในมุมมองและวิธีการ ขณะที่ Libertarian democracy ให้ความสำคัญกับระบบตัวแทนและเป็นการเมืองของชนชั้นนำ ในช่วงต่อมาได้รับการทำลายจาก Social democracy ให้ความสำคัญกับการค้าประกันสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพทั้ง 5 ด้าน คือ สิทธิพลเมือง สิทธิทางการเมือง สิทธิทางสังคม สิทธิทางเศรษฐกิจ และสิทธิทางวัฒนธรรม

2. รูปแบบการบริการจัดการกิจการสาธารณะ ในระบบประชาธิปไตย รูปแบบการ จัดบริการสาธารณะสามารถดำเนินการได้ 3 รูปแบบ คือ โดยกลไกตลาด โดยหน่วยงานรัฐ โดยภาค ประชาสังคม ซึ่งการตัดสินใจในรูปแบบการบริการสาธารณะควรขึ้นอยู่กับขอบเขตของประชาชนในการเข้ามามีส่วนร่วมซึ่งเป็นพื้นฐานของประชาธิปไตยแบบยั่งยืน

3. บทบาทของภาคประชาสังคม นอกจากภาคประชาสังคมที่เกิดจากจิตสำนึกรับผิดชอบ ต่อสังคมแล้ว การจัดการบริการสาธารณะก็ยังเป็นบทบาทและหน้าที่ที่สำคัญต่อการพัฒนาความเป็น ประชาธิปไตยเช่นกัน โดย ทำหน้าที่ในการตรวจสอบ การนำเสนอนโยบาย ต่อทำที่ของสถาบันทางการเมือง

4. ความสำคัญของประชาสังคม ที่นับได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาระบบประชาธิปไตยอย่างยั่งยืน คำถามสำคัญก็คือ การส่งเสริมความสามารถของภาคประชาสังคม จะสามารถส่งเสริมให้เกิดกระบวนการสมานฉันท์ ในการร่วมกันตัดสินใจต่อ อนาคตของตนเอง

James L. Creighton (2005) ได้นำเสนอการศึกษาที่เป็นปรากฏการณ์ในเมืองไทย โดยตรง The Public Participation Handbook: Making Better Decisions through Citizen Involvement. Creighton เป็นนักวิชาการ ที่ปรึกษาและนักปฏิบัติการด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีชื่อเสียง มีประสบการณ์การทำงานอันยาวนานที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชน รวมถึงเป็นผู้บรรยาย วิทยากรการฝึกอบรมที่มีชื่อเสียง เป็นที่ยอมรับและรู้จักกันอย่างแพร่หลายในระดับนานาชาติ โดยในการศึกษาชิ้นนี้ได้นำเสนอว่า “การมีส่วนร่วมของประชาชน คือกระบวนการที่ความกังวล ความต้องการ และคุณค่าของประชาชน ได้รับการบูรณาการในกระบวนการตัดสินใจของภาครัฐ ผ่าน กระบวนการสื่อสารแบบสองทาง โดยมีเป้าหมายโดยรวมเพื่อที่จะทำให้เกิดการตัดสินใจที่ดีขึ้นและได้รับ การสนับสนุนจากประชาชน” นอกจากนี้ผู้เขียนยังอภิปรายเพิ่มเติมถึงประเด็นว่าจริงหรือไม่ว่าการมีส่วนร่วม ร่วมกันจะหมายถึงการที่ประชาชนมีโอกาสแสดงความคิดเห็นก่อนการตัดสินใจจะเกิดขึ้น หรือหมายความว่าผู้มีอำนาจตัดสินใจจะสามารถตัดสินใจใด ๆ ที่อาจส่งผลกระทบต่อประชาชนได้ก็ต่อเมื่อได้รับความเห็นชอบจากประชาชนก่อนเท่านั้น และ ปัจจัยสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่จะทำให้การมีส่วนร่วมของประชาชนมีประสิทธิภาพนั้น ได้แก่ การได้รับข้อมูล ข่าวสารอย่างเพียงพอ เพื่อให้ประชาชนมีข้อมูลเกี่ยวกับทางเลือกและผลกระทบต่าง ๆ ที่อาจตามไว้ให้ประกอบการตัดสินใจได้ อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมของประชาชนมีความหมายครอบคลุมมากกว่าการ เป็นเพียงกระบวนการให้ความรู้ ข้อมูล ข่าวสารต่าง ๆ ต่อสาธารณชนเพียงด้านเดียว ซึ่งเป็นการสื่อสารแบบ ทางเดียว (One-way Communication) เท่านั้น และประเด็นสำคัญคือ เป้าหมายของกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน คือการให้ข้อมูล ข่าวสารที่ครอบคลุมต่อสาธารณชน และการเปิดโอกาสให้ประชาชน และผู้มีส่วนได้เสียจากนโยบาย กิจกรรมและโครงการพัฒนา สามารถแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วม ในการแก้ไขปัญหา นำไปสู่กระบวนการสร้างฉันทามติ (Consensus Building) เพื่อหาทางออกที่ดีที่สุด และได้รับการยอมรับจากทุกฝ่าย

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรม และผลงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่อง “รูปแบบการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมือง” ทั้งจากนักวิชาการต่างประเทศและนักวิชาการไทย แม้จะมีความคิดเห็น ทั้งที่ใกล้เคียงกันและแตกต่างกัน เนื่องจากบริบทที่แตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็น สังคม การเมือง และวัฒนธรรม ทำให้เกิดการเปรียบเทียบและทำให้

มุมมองด้านแนวคิดต่าง ๆ กว้างขึ้น โดยมุ่งหวังจะให้เกิดความรู้ความเข้าใจในการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมในการนำมาพัฒนาการเมืองภาคพลเมือง จากหลากหลายพื้นที่ที่ได้รับการยอมรับจากสภาองค์กรชุมชนว่ามีรูปแบบที่สามารถเป็นต้นแบบในการจัดการตนเองผ่านระบบสภาองค์กรชุมชนซึ่งเป็นระบบประชาธิปไตยชุมชน โดยอาศัยปัจจัยที่เรียกว่าทุนทางสังคม ส่งเสริม สนับสนุนให้ชุมชนของตนเข้มแข็งโดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมจากผู้อยู่อาศัยอยู่ในชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อสังเคราะห์เป็นรูปแบบกลาง ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับชุมชนอื่น ๆ ได้ต่อไป

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาจึงกำหนดกรอบความคิดในการทำความเข้าใจถึงการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมในการสนับสนุนการเมืองภาคพลเมือง ของชุมชนต้นแบบจาก 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จ.กาญจนบุรี ตำบลคลองเขิน อำเภอเมือง จ.สมุทรสงคราม และ ตำบลบ้านเลือก อำเภอโพธาราม จ.ราชบุรี ซึ่งได้รับการรับรองจาก สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนว่าเป็นชุมชนต้นแบบในการใช้ สภาองค์กรชุมชนในการผลักดัน การเมืองภาคพลเมืองให้มีบทบาทในการกำหนด อนาคตของตนเอง และตำบลตนเองได้ อย่างมีประสิทธิภาพเป็นที่ยอมรับทั้งจากหน่วยงานราชการ องค์กรภาคเอกชน โดยได้มีการใช้ทุนทางสังคมเป็นเครื่องมือ (means) ในการแก้ไขปัญหาและสร้างความเข้มแข็งให้กับตำบลของตนเอง โดยมีรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละพื้นที่ ทั้งก่อนที่จะมี พรบ.สภาองค์กรชุมชน ขณะดำเนินการ และหลังจากมี พรบ.สภาองค์กรชุมชนแล้ว โดยพิจารณาใน 3 ประเด็น หลักคือ

1. พัฒนาการการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนของตน โดยแบ่งช่วงเวลาออกเป็น 4 ช่วง คือ

1.1 ช่วงก่อนเกิดสภาองค์กรชุมชน

1.2 ช่วงขณะเกิดปัญหา และ การเกิดการรวมตัวในการแก้ไขปัญหาของชุมชนเอง

1.3 ช่วงดำเนินการในการแก้ไขปัญหา และเกิดกระบวนการเรียนรู้โดยการเข้ามามีส่วนร่วมของคนในชุมชนโดยการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมมาสนับสนุนในการพัฒนาและการแก้ไขปัญหาของชุมชน

1.4 ช่วงประสบความสำเร็จในการใช้ทุนทางสังคมในการแก้ไขปัญหา และการผลักดันให้เกิดเป็นกระบวนการที่พัฒนาอย่างเป็นรูปธรรมโดยมีการจัดตั้งเป็น สภาองค์กรชุมชน ตามพรบ.สภาองค์กรชุมชน

2. ปรัชญาการณ์ที่สำคัญ ที่ทำให้ชุมชนสูญเสียความเข้มแข็ง และก่อให้เกิดปัญหาตามมาอย่างมาก จนเกิดกระบวนการการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชน จนสามารถสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนได้

3. กระบวนการนำทุนทางสังคม มาประยุกต์ใช้สนับสนุน การแก้ไขปัญหาของชุมชน ที่เป็นรูปแบบของกระบวนการเรียนรู้ ผ่านรูปแบบสภาองค์กรชุมชน ที่สามารถพัฒนาและสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองที่รับผิดชอบต่อ ชุมชนของตน ก่อให้เกิดเป็นกระบวนการการเมืองภาคพลเมืองที่มีประสิทธิภาพ (Out put) และผลที่เกิดจากความสำเร็จที่เกิดขึ้นตามมา (Out come / Impact)

โดยพิจารณาว่า ในแต่ละช่วงเวลาของกระบวนการเรียนรู้ในการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคม ในการพัฒนากระบวนการการเมืองภาคพลเมือง เป็นการสร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับชุมชนของตนเอง เป็นไปเพื่อสร้างความเข้มแข็ง จากชุมชนที่ตกอยู่กับสภาวะปัญหาที่รุนแรงเข้ามาจนทำให้ชุมชนสูญเสียพลัง จนกระทั่งเกิดเป็นเหตุของการรวมกลุ่มของคนในชุมชน ที่เริ่มคิดถึงการแก้ไขปัญหา จนเกิดเป็นสภาองค์กรชุมชนที่เข้มแข็งตั้งแต่ก่อน มี พรบ. สภาองค์กรชุมชน ทำให้ชุมชนมีพลังในการช่วยเหลือตนเอง โดยอาศัยทุนทางสังคมที่มีอยู่แล้วในชุมชนของตน เช่น ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ความไว้วางใจกัน เครือข่ายที่เกิดจากความสัมพันธ์ส่วนตัว และการนำทุนจากภายนอกมาช่วยสนับสนุนให้เกิดความสำเร็จ เช่น องค์ความรู้จากครูอาจารย์ในสถานศึกษา หน่วยงานของรัฐ ส่วนกลางและท้องถิ่น เป็นต้น และการเข้ามามีส่วนร่วมของคนในชุมชนพื้นที่นั้น ๆ จนสามารถสร้างระบบการเมืองภาคพลเมือง ที่สามารถพัฒนาและบริหารจัดการตนเองได้ โดยไม่ต้องรอหน่วยงานภาครัฐมาช่วยแก้ไขปัญหา และความเข้มแข็งที่เกิดขึ้น ทั้งก่อนและหลังจากการจัดตั้งเป็นสภาองค์กรชุมชนตาม พรบ. สภาองค์กรชุมชนแล้ว ซึ่งแน่นอนว่าการเรียนรู้ระบบประชาธิปไตยแบบชุมชนนี้เองจะเป็นพื้นฐานของการพัฒนาเป็นหน่วยทางการเมืองภาคประชาชนที่สามารถเป็นฐานของการเมืองระดับชาติต่อไปในอนาคตได้ จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบบโครงสร้างที่ชัดเจนจับต้องได้ ดังนั้นการจัดตั้งเป็นสภาองค์กรชุมชนที่ถูกต้องตามกฎหมาย จึงเป็นอีกช่องทางหนึ่งในการแสดงออกทางการเมืองภาคพลเมือง ที่เป็นที่ยอมรับของทั้ง หน่วยงานรัฐและเอกชน อย่างแท้จริง

โดยสรุป งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งให้ความสนใจเป็นพิเศษกับการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมในการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดกระบวนการพัฒนาระบบการเมืองภาคพลเมือง อย่างเป็นรูปธรรมโดยพิจารณาจากรูปแบบการทำงานของสภาองค์กรชุมชนของแต่ละพื้นที่เป็นแบบอย่างในการวิจัย และใช้ข้อสรุปจากแบบอย่าง 3 พื้นที่ สังเคราะห์เป็นรูปแบบการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมือง

สรุปกรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภาพที่ 2 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมือง” นี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วม (participation) ของชุมชนเป็นเครื่องมือสำคัญ มาอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน และเป็นการวิเคราะห์ทั้งในส่วนของ หนังสือ บทความ เอกสารทางวิชาการ งานวิจัยต่าง ๆ และเป็น การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แนวทางแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีรูปแบบ ทั้งในพื้นที่เป้าหมาย ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ และกลุ่มนักวิชาการ ผู้ทรงคุณวุฒิ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษา รูปแบบการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคม ในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมทางการเมืองของภาคพลเมือง 2) ศึกษา วิเคราะห์ สภาพการจัดตั้งและการดำเนินกิจกรรมของสภาองค์กรชุมชนตำบลต้นแบบ รวมทั้งปัญหา และอุปสรรคในการดำเนินงาน ในแต่ละพื้นที่ที่ทำการศึกษาซึ่งมีบริบทที่แตกต่างกัน 3) พัฒนาและ นำเสนอรูปแบบการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของภาคพลเมือง โดยการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคม เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมือง

การวิจัยครั้งนี้จะเป็นการวิจัยปรากฏการณ์ทางสังคม โดยเน้นศึกษาจากสภาพแวดล้อม ตามความเป็นจริงในทุกมิติ ทั้งจากข้อมูลเอกสาร สัมภาษณ์ผู้ชำนาญการ และสัมภาษณ์ผู้ปฏิบัติงาน ตรง เพื่อพิจารณาหาความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์กับกระบวนการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อหา ข้อเสนอจากรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองของภาคพลเมืองจากพื้นที่ที่ทำการศึกษา และพัฒนา ให้เป็นรูปแบบอันเป็นข้อสรุปจากการศึกษา อันจะมีประโยชน์ในการนำรูปแบบดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ กับชุมชนอื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย แบ่งออกเป็น 6 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 กำหนดประเด็นการวิจัยและการคัดเลือกพื้นที่วิจัย

การกำหนดประเด็นการวิจัย

ประเด็นแรก การกำหนดประเด็นการวิจัย เลือกจากความสนใจในด้านทุนทางสังคมซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่นในอดีตแต่ได้ค่อย ๆ หมดความสำคัญลงไป ในปัจจุบัน จนทำให้ชุมชนถูกเรียกขานว่า “ชุมชนอ่อนแอ” “ไม่สามารถพึ่งพิงตนเองได้” “ปราศจากความเข้มแข็ง” ดังนั้น การจะกลับมาสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่นอีกครั้งหนึ่งได้นั้น จำเป็นต้องมีรูปแบบการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่แล้วในชุมชนท้องถิ่น อันจะช่วยส่งเสริมและ สนับสนุน ให้เกิดความเป็นพลเมืองที่สมบูรณ์ได้

ประเด็นต่อมา คือ ปรากฏการณ์ทางสังคม ที่ทำให้จิตสำนึกความเป็นพลเมืองในประเทศปราศจากความเข้มแข็ง อันเกิดจากการไม่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ ปราศจากความรับผิดชอบในกิจกรรมส่วนรวมทำให้ เกิดปัญหาการขาดจิตสำนึกความเป็นพลเมือง ขาดความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม การจะสรรสร้างให้ประเทศดำรงอยู่ได้ จำเป็นจะต้องทำให้เกิดความรู้สึกว่าภาระของประเทศคือภาระของพลเมืองทุกคน จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการกำหนดโจทย์วิจัย

การคัดเลือกพื้นที่วิจัย

ในการวิจัยนี้ อาศัยการวิจัยแบบกรณีศึกษาที่เน้นให้ความสำคัญกับการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบในพื้นที่ที่ได้รับการรับรองจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ว่าเป็นองค์กรต้นแบบ (Best Practice) ในเรื่องของ สภาองค์กรชุมชนที่มีการบริหารจัดการตนเองโดยมีการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมส่งเสริมให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมทางการเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ และใช้เกณฑ์ดังต่อไปนี้เป็นตัวช่วยในการคัดเลือกพื้นที่วิจัย คือ

1. เป็นชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมือง ในช่วงระยะเวลา 5-10 ปี ขึ้นไปและมีความสำเร็จเป็นเชิงรูปธรรมโดยได้รับการรับรองและให้รางวัลจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน
2. เป็นชุมชนที่ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนและดึง เอกลักษณ์มีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม ภาคธุรกิจ เข้ามาเป็นส่วนช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน
3. เป็นชุมชนที่อาศัยกระบวนการจัดทำแผนร่วมกันระหว่างคนในชุมชนเองและมีผลต่อการส่งเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชนโดยการผลักดันให้เกิดกระบวนการการเมืองภาคพลเมืองและส่งผลให้มีการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมือง อันเป็นการแสดงออกถึงจิตสำนึกในความรับผิดชอบต่อชุมชนของตนเอง การพัฒนาศักยภาพของกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มแม่บ้าน รูปแบบของสังคมสวัสดิการ กลุ่ม/องค์กรชุมชน/เครือข่ายในรูปแบบต่าง ๆ

โดยจะเป็นการเก็บข้อมูลบุคคล กลุ่มบุคคล หรือเหตุการณ์ทางสังคมอย่างเฉพาะเจาะจง (Purposive Selection) และมีความละเอียดเพียงพอ ที่จะสามารถทำให้ผู้วิจัยเข้าใจสิ่งที่ศึกษา และเปิดโอกาสให้เจ้าของพื้นที่หรือกลุ่มเป้าหมายในการศึกษาเข้ามามีส่วนร่วมโดยผู้ให้ข้อมูลสามารถรับรู้และปรับปรุงข้อมูลที่ได้ข้อสรุปจากการศึกษาในพื้นที่โดยจะเป็นการเน้นการศึกษา กรณีที่เฉพาะเจาะจง มีขอบเขตที่กำหนดได้ชัดเจน และมีความสมบูรณ์ในตัวเอง เพื่อให้ได้ข้อมูลอย่างละเอียดและเพียงพอที่จะนำไปสู่ข้อค้นพบและข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์กับกรณีที่ทำการศึกษา นั้น และกรณีอื่นที่มีคุณลักษณะเหมือนหรือใกล้เคียงกันได้ ดังนั้น การวิจัยครั้งนี้จึงใช้กรณีศึกษา โดยทำการคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในการศึกษาเป็นพื้นที่แบบเจาะจง (Purposive Selection) โดยได้พิจารณาถึงความเป็นไปได้ในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านระยะเวลา ด้านความพร้อมของการให้ข้อมูลจาก

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ รวมถึงความครอบคลุมในการศึกษาเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ผู้วิจัยจึงเห็นว่าการศึกษา สภาองค์กรชุมชนต้นแบบเพียง 3 พื้นที่ เป็นขนาดของการวิจัยที่เหมาะสม

ขั้นตอนที่ 2 การทบทวนวรรณกรรม

เป็นการค้นคว้าแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและใช้ในการศึกษา ได้แก่ แนวคิดเรื่องทุนทางสังคมทั้งในประเทศและต่างประเทศ แนวคิดเกี่ยวกับ ชุมชน กลุ่มและองค์กร ซึ่งถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการนำทุนทางสังคมมาประยุกต์ใช้ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาธิปไตยท้องถิ่น เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีรูปแบบการปกครองท้องถิ่นในระดับตำบล โดยท้องถิ่นจะเชื่อมโยงไปถึงแนวคิดรูปแบบประชาธิปไตยในระดับชุมชน เนื่องจากท้องถิ่นเป็นตัวเชื่อมในการตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนในพื้นที่ โดยผ่านแนวคิดการมีส่วนร่วม ซึ่งใช้เป็นเครื่องมือ กล่าวคือ การมีส่วนร่วมของผู้อยู่อาศัยในชุมชนพื้นที่ จนกระทั่งถึงแนวคิดเรื่องประชาสังคมที่กล่าวถึง รูปแบบของการเมืองภาคพลเมืองรูปแบบหนึ่งที่มีลักษณะเกิดการจากรวมตัวของชุมชน ที่มีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสังคม และเข้ามากำหนดการดำเนินชีวิตของตนเอง จนสามารถที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนได้สำเร็จ เพื่อใช้สร้างกรอบแนวคิดในการศึกษา และเป็นการศึกษาข้อมูลพื้นฐานเพื่อทำความเข้าใจพื้นที่ในเบื้องต้นโดยศึกษาจากเอกสาร ของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน และสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน รวมถึงการลงสังเกตการณ์พื้นที่ที่จะทำการศึกษาก่อน และสนทนากับผู้นำชุมชนที่ช่วยก่อตั้งชุมชนบางส่วนเพื่อจะได้ทราบข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่

ขั้นตอนที่ 3 การสร้างเครื่องมือในการเก็บข้อมูล การตรวจสอบเครื่องมือ และการเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

การสร้างเครื่องมือในการเก็บข้อมูล

ในการสร้างเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยได้นำแนวทางจากการทบทวนวรรณกรรม ทั้งจากต่างประเทศและในประเทศ โดยเน้นไปที่ข้อสรุปจากการศึกษาจากเอกสารเหล่านั้น แล้วนำมาเทียบเคียงหาข้อสรุปจากเอกสารทั้งหมด จัดทำเป็นแนวทางการคำถามและสัมภาษณ์ ทั้งตัวบุคคล และสัมภาษณ์กลุ่มตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยในการเก็บข้อมูลได้มีการจัดทำแนวทางคำถาม และการสัมภาษณ์กลุ่ม ออกเป็น 3 ส่วน คือ

1. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview)

เป็นแนวทางคำถามเพื่อรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants)

กลุ่มแรก ได้แก่ ผู้อาวุโสในชุมชน ผู้นำทางการของชุมชน เช่น ประธานสภาองค์กรชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ เช่น ผู้นำการพัฒนา ผู้นำด้านภูมิปัญญาของชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อสะท้อนถึงประวัติความเป็นมา การก่อตั้งชุมชน

พัฒนาการของชุมชน ทูทางสังคมของชุมชนทั้ง 3 พื้นที่ที่เป็นพื้นที่กรณีศึกษา การนำทูทางสังคมไปประยุกต์ใช้เพื่อส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง

กลุ่มที่สอง ผู้ชำนาญการเฉพาะด้าน ทูทางสังคม การเมืองภาคประชาชนและการเมืองภาคพลเมือง โดยมีประเด็นคำถาม ที่สำคัญ คือ รูปแบบการประยุกต์ใช้ทูทางสังคมในชุมชน ควรเป็นอย่างไร รูปแบบที่ได้จากการศึกษา

2. แบบสัมภาษณ์กลุ่ม (Group Interview) เป็นการนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสรุปข้อมูลในเบื้องต้น แล้วนำไปเสนอต่อที่ประชุมสภาองค์กรชุมชนตำบล เพื่อให้สมาชิกในชุมชนสะท้อนความถูกต้องของข้อมูล โดยเนื้อหาในแบบสัมภาษณ์กลุ่ม มีเนื้อหาครอบคลุม เนื้อหาของแต่ละชุมชน ตั้งแต่ การกำเนิดและการก่อตั้งชุมชน ลักษณะของผู้นำชุมชน สาเหตุการตัดสินใจเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม ผลกระทบที่เกิดจากการพัฒนาตามแนวกระแสนิยม กระบวนการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชน ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น ทูทางสังคมในชุมชน การทำงานร่วมกับหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สรุปการประยุกต์ใช้ทูทางสังคมกับการส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง

3. แบบบันทึกการสังเกตการณ์ในชุมชน (Participant Observation and non-participant Observation)

ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นเกี่ยวกับปรากฏการณ์และพฤติกรรมเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย โดยผู้วิจัยได้สังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วมและสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยมีประเด็นการสังเกตดังนี้

3.1 วิถีชีวิตของชุมชน เช่น การทำมาหากิน การประกอบอาชีพ วิถีชีวิตประจำวัน วัฒนธรรมและประเพณี ของแต่ละชุมชน

3.2 ทูทางสังคมในชุมชน เช่น ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ และความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวในชุมชน ผ่านกิจกรรมที่ทำร่วมกัน สภาพทูทางสังคมของชุมชน

3.3 สภาพความเปลี่ยนแปลงของชุมชน เช่น ผลกระทบที่เกิดจากกระแสการพัฒนาตามองภาวะความทันสมัย ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นกับชุมชน การแก้ไขปัญหาของชุมชน

3.4 ปรากฏการณ์การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันผ่านการประชุมสภาองค์กรชุมชนประจำเดือน

การตรวจสอบเครื่องมือในการวิจัย

ผู้วิจัยได้นำประเด็นคำถามเพื่อใช้เป็นแนวทางการสัมภาษณ์เจาะลึกและแนวทางการสนทนากลุ่ม (Group Interview) ให้ผู้ทรงคุณวุฒิและที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ตรวจสอบให้คำแนะนำเกี่ยวกับความเหมาะสม และความถูกต้อง ก่อนลงเก็บข้อมูล

การเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้คัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) โดยได้กำหนดเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักประกอบด้วย 3 กลุ่มด้วยกัน คือ

1. กลุ่มนักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิจากสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษา ระดับศาสตราจารย์ และรองศาสตราจารย์ ที่เป็นนักคิด ด้านทุนทางสังคม การมีส่วนร่วมทางการเมือง บทบาทหรือประชาธิปไตยของภาคพลเมืองที่มีผลงาน งานเขียน งานวิจัยเป็นที่ยอมรับจากนักวิชาการทั่วประเทศ เพื่อให้ได้มุมมองและแนวคิดที่ถูกต้อง โดยได้กำหนดไว้ 7 คน

2. กลุ่มผู้นำทางการ ผู้นำไม่เป็นทางการ ครู ผู้นำอาวุโส ประชาชนชาวบ้าน หรือผู้นำทางภูมิปัญญาท้องถิ่น และผู้บริหารของสภาองค์กรชุมชนตำบล ในชุมชน เพื่อศึกษาประสบการณ์ตรงของบุคลากรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง เป็นประธานสภาองค์กรชุมชน สมาชิกของสภาองค์กรชุมชนตำบล หรือหน่วยงานที่ทำการสนับสนุน เช่น สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ภาคประชาสังคมของจังหวัด โดยได้กำหนดไว้พื้นที่ละ 4 คน รวมเป็น 12 คน

3. กลุ่มประชาชนทั่วไปที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่ทำการศึกษา ที่เข้ามามีส่วนร่วม ในกิจกรรมของสภาองค์กรชุมชน หรือผู้มีส่วนได้เสีย ในกิจกรรมที่ผ่านที่ประชุมของสภาองค์กรชุมชนตำบล ที่ได้กำหนดไว้พื้นที่ละ 4 คน รวมเป็น 12 คน

ขั้นตอนที่ 4 การลงพื้นที่เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ

โดยกลุ่มเป้าหมายในการศึกษาครั้งนี้กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักโดยเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) แบ่งออกเป็น 3 พื้นที่ ที่ได้รับการรับรองจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) และสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน ว่าเป็นสภาองค์กรชุมชนระดับตำบลต้นแบบและเป็นที่ยกย่อง ด้านสภาองค์กรชุมชนระดับตำบล ขององค์กรชุมชนทั่วประเทศ โดยใช้วิธีเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ซึ่งแนวคิดสอดคล้องกับแนวคิดของ Creswell (อ้างถึงใน ชาย โปธิสิตา, 2550: 170) ที่เสนอแนะว่า นักวิจัยไม่ควรเลือกจำนวนกรณีมากกว่า 4 ราย เพื่อเป็นกรณีสนับสนุนแนวความคิดในการศึกษา ได้แก่

1. สภาองค์กรชุมชนตำบล หนองสาหร่าย อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี
2. สภาองค์กรชุมชนตำบล คลองเขิน อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดขอนแก่น
3. สภาองค์กรชุมชนตำบล บ้านเลือก อำเภอนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา

จากนั้น สรุปรูปแบบการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมือง ทั้ง 3 พื้นที่ และนำเสนอต่อที่ประชุมสภาองค์กรชุมชนของพื้นที่ทั้ง 3 แห่ง เพื่อการมีส่วนร่วมในการปรับรูปแบบที่สมบูรณ์ที่สุดของแต่ละพื้นที่ และสังเคราะห์รูปแบบการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมืองจากรูปแบบของ 3 พื้นที่ดังกล่าว จัดทำเป็นแนวทางคำถามเพื่อนำเสนอต่อผู้อำนวยการต่อไป

ขั้นตอนที่ 5 การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ โดยผู้วิจัยเน้นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview)

ผู้วิจัยทำการคัดเลือกผู้ชำนาญการเฉพาะด้านแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยพิจารณาจาก ผู้ที่มีผลงานทางวิชาการ ผลงานวิจัยจนเป็นที่อ้างอิงและเป็นที่ยอมรับของวงการวิชาการ โดยเน้นประเด็นแนวคิด กระบวนการทำงานของภาคพลเมือง สภาพการเมืองภาคพลเมืองในปัจจุบัน สถานการณ์และผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เช่น นักวิชาการด้านทุนทางสังคม, นักวิชาการด้านการปกครองท้องถิ่นและการกระจายอำนาจ, ผู้ทรงคุณวุฒิของ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ผู้บริหารสถาบันพัฒนาการเมือง สถาบันพระปกเกล้า คณะบดีคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์รวมทั้งหมด 7 คน เพื่อพิจารณารูปแบบที่สังเคราะห์จากพื้นที่ที่ทำการศึกษ โดยพิจารณาจากแนวทางคำถาม และนำข้อมูลจากข้อเสนอแนะจากผู้ชำนาญการ เพื่อปรับและสังเคราะห์เป็นรูปแบบในการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมืองที่มีความสมบูรณ์อีกครั้ง

ขั้นตอนที่ 6 การนำเอาข้อมูลจากการลงพื้นที่ที่ทำการศึกษา และจากข้อเสนอแนะจากผู้ชำนาญการ มาสังเคราะห์และพัฒนาสรุปเป็นรูปแบบของการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมือง นำเสนอเป็นรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

การรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสารทางวิชาการ หนังสือ บทความ วารสาร และรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศ และในต่างประเทศ ประกอบด้วย แนวคิดองค์ความรู้ เกี่ยวกับทุนทางสังคม และการเมืองภาคพลเมือง โดยศึกษาจากสถานการณ์ของพื้นที่ ต้นแบบที่ดี (Best Practice) ในรูปแบบต่าง ๆ ที่เป็นรูปธรรมความสำเร็จของการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมือง ในการขับเคลื่อนชุมชนให้มีความเข้มแข็งบริหารจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนของตนเองได้ เช่น ความขัดแย้งภายในชุมชน การแก้ไขปัญหาด้านหนี้สิน ปัญหาด้านการเมือง เป็นต้น โดยอาศัยทุนทางสังคมที่มีอยู่ในครอบครัว ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัว ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ความเคารพและเชื่อถือซึ่งกันและกันของคนในชุมชน เป็นต้น

2. ประสานงานกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อนัดหมายกับพื้นที่ในการลงพื้นที่ภาคสนามในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในพื้นที่ภาคสนาม การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม

3. ประสานงานกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก และ จัดสัมภาษณ์กลุ่มตามวันและเวลาที่มีการจัดประชุมประจำเดือนของแต่ละพื้นที่ที่ทำการศึกษ เพื่อเปิดโอกาสให้เกิดการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้นำและสมาชิกในสภาองค์กรชุมชนปรับแก้ข้อมูลและข้อสรุปจากการศึกษาให้ถูกต้องและเหมาะสม เพื่อจัดทำเป็นผลการศึกษาและจัดทำ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ต่อไป

การตรวจสอบข้อมูล

ในงานวิจัยนี้ได้ใช้การตรวจสอบข้อมูลสามเส้า (Triangulation) คือ

1. การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) ตรวจสอบข้อมูล ด้านเวลา สถานที่ และบุคคลที่ต่างกัน จะต้องได้ข้อมูลที่ตรงกัน

2. การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย (Investigator Triangulation) การตรวจสอบข้อมูล จากการเก็บข้อมูลในภาคสนาม หลังจากเก็บข้อมูลแล้วนำข้อมูลมาเทียบเคียงเพื่อหาข้อสรุปข้อมูลที่ ได้

3. การตรวจสอบสามเส้าด้วยวิธีการรวบรวมข้อมูล (Methodology Triangulation) คือ การรวบรวมข้อมูลหลายวิธี ทั้งการสัมภาษณ์เจาะลึก การสัมภาษณ์กลุ่ม และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เพื่อหาความถูกต้องและสมบูรณ์ที่สุดของข้อมูล

โดยหลักการดังกล่าว ผู้วิจัยได้ตรวจสอบข้อมูลสามเส้าตลอดเวลา เช่น ในการ สัมภาษณ์ในช่วงเวลาเดียวกัน ได้ใช้คำถามเดียวกันกับผู้ให้ข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้หลายคนแสดง ความคิดเห็น เป็นการตรวจสอบข้อมูลในด้านเวลา สถานที่ และบุคคลที่ต่างกัน ต้องได้ข้อมูลที่ตรงกัน เพื่อตรวจสอบให้เกิดความมั่นใจและโดยใช้วิธีการอื่นศึกษา เช่นการเข้าไปพูดคุยเพิ่มเติม การสังเกต และการสัมภาษณ์กลุ่ม อย่างไม่เป็นทางการในกรณีที่มีโอกาสทำกิจกรรมร่วมกันในวาระต่าง ๆ เช่น ในการประชุมประจำเดือน เป็นต้น ชุมชนจะช่วยตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลไปด้วย ทำให้ข้อมูล มีความน่าเชื่อถือ

การวิเคราะห์ข้อมูล

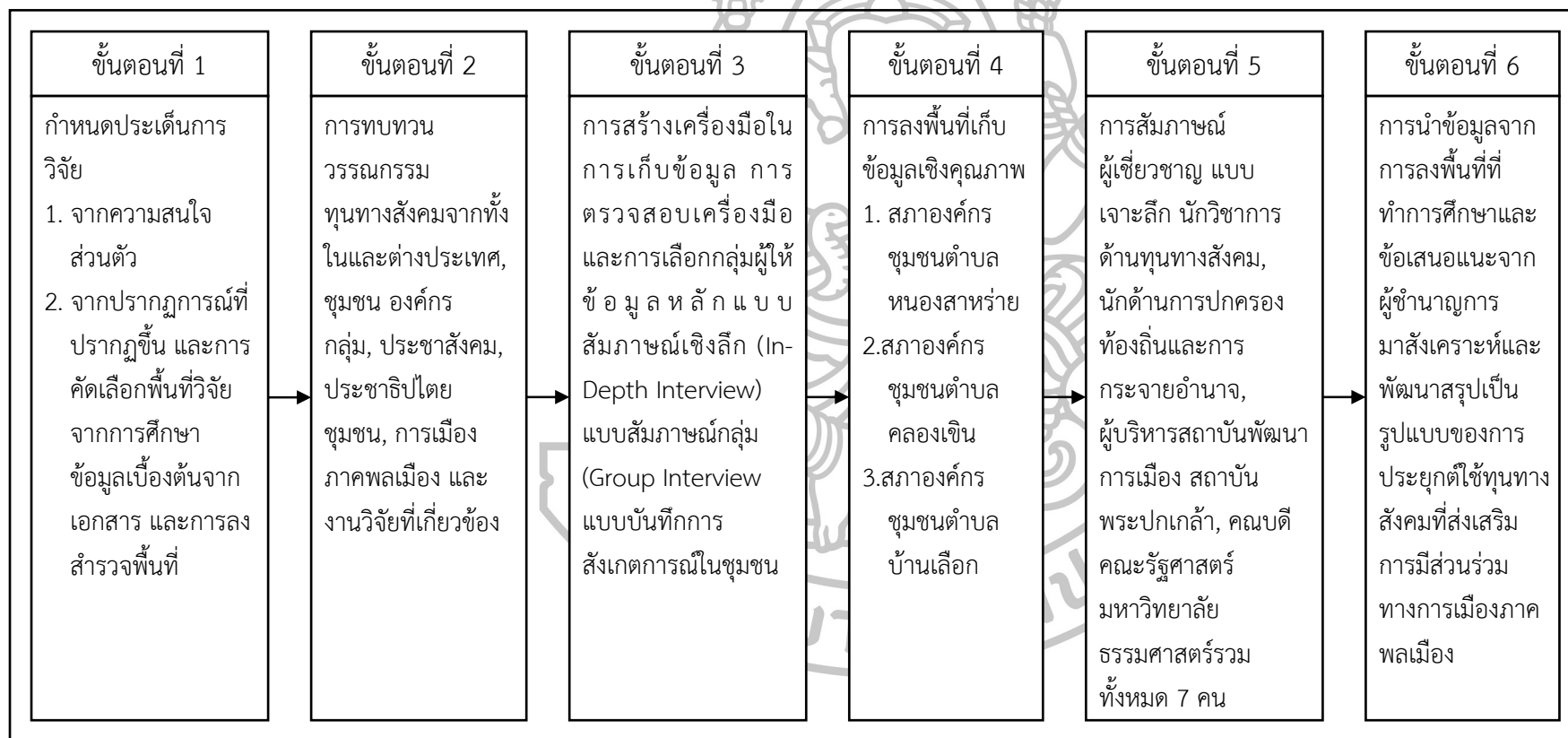
หลังจากที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลจากภาคสนามและ นำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) และวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) มาจัดระเบียบเรียงข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ รวมทั้งรวบรวมโดยการสัมภาษณ์บุคคล ตาม วัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษา โดยใช้การอธิบายเชิงประวัติศาสตร์ หรือการอธิบายข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น ตามลำดับขั้นของช่วงเวลา และแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ และใช้วิธีการสร้าง รูปแบบข้อสรุปจากข้อมูลที่เป็นรูปธรรม หรือจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในชุมชน (Analysis

Induction) บนฐานของการใช้แนวคิดต่าง ๆ ประกอบในการวิเคราะห์ และนำผลการศึกษาจากเก็บรวบรวมข้อมูลจากพื้นที่เป้าหมาย 3 พื้นที่ มาหาข้อสรุปจากนั้นทำการวิเคราะห์ และสังเคราะห์รูปแบบ จากการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของภาคพลเมืองในแต่ละพื้นที่แล้วไปสู่กระบวนการสัมภาษณ์กลุ่ม (groups interview) ทั้ง 3 พื้นที่ เพื่อให้ภาคประชาชนในพื้นที่มีส่วนรับรองความถูกต้องและความสมบูรณ์ของข้อมูล โดยใช้เทคนิคเครื่องมือแบบโยงสามเส้า (Triangulation) เมื่อได้ข้อสรุปจากการสัมภาษณ์กลุ่ม แล้วจึงสังเคราะห์ให้เป็นแนวทางของรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยอาศัยปัจจัยคือทุนทางสังคมเป็นเครื่องสนับสนุน จนได้ข้อสรุปเป็นรูปแบบที่เป็นองค์ความรู้จากพื้นที่ (Grounded Theory) ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ และนำเสนอต่อผู้ชำนาญการทั้ง 7 คน ด้วยรูปแบบแนวทางคำถามที่เป็นข้อสรุปจากการศึกษาในพื้นที่ เพื่อรับทราบข้อเสนอแนะและแนวทางในการปรับปรุงรูปแบบให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น และนำเสนอเป็นรายงานการวิจัยเรื่องรูปแบบของการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมเพื่อสนับสนุนการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมือง

สรุปขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย

เพื่อให้การวิจัยครั้งนี้ เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ผู้ทำการศึกษาได้จัดแบ่งขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย ออกเป็น 6 ขั้นตอนหลัก ๆ คือ

แผนภาพที่ 3 แสดงขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย

บทที่ 4

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยจะขอเสนอผลการวิจัยข้อมูลของพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษา คือ สภาองค์กรชุมชน ตำบล 3 พื้นที่ ซึ่งมีบริบทที่แตกต่างกันเพื่อแสดงให้เห็นถึงปรากฏการณ์ ความเป็นมาของชุมชน พัฒนาการ ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากกระแสการพัฒนา จนกระทั่งถึงกระบวนการมีส่วนร่วมทำกิจกรรม ร่วมกันของชุมชนท้องถิ่น ทูทางสังคมในพื้นที่ การทำงานร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และ นำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ให้เห็นปรากฏการณ์อย่างชัดเจน จึงจะขอเสนอผลการศึกษาไปที่ละ พื้นที่วิจัยเป็นไปตามลำดับ ดังต่อไปนี้

1. สภาองค์กรชุมชน ตำบลหนองสาหร่าย จังหวัดกาญจนบุรี
2. สภาองค์กรชุมชน ตำบลคลองเขิน จังหวัดสมุทรสงคราม
3. สภาองค์กรชุมชน ตำบลบ้านเลือก จังหวัดราชบุรี

สภาองค์กรชุมชนตำบลหนองสาหร่าย จังหวัดกาญจนบุรี

ข้อมูลทั่วไป

1. ความเป็นมาของตำบล

ในอดีตพื้นที่แห่งนี้เดิมอุดมไปด้วยป่าไม้เบญจพรรณ มีสัตว์ป่านานาชนิดชุกชุม ส่วนที่ลุ่ม ด้านตะวันออกเฉียงใต้ มีแอ่งน้ำที่เรียกกันว่า “หนองใหญ่” ซึ่งเรียกต่อ ๆ กันมาเป็น “หนองทราย” ซึ่งสันนิษฐานกันว่า ชื่อนี้อาจจะเพี้ยนมาจากคำว่า “หนองสาหร่าย” หมู่บ้านหนองสาหร่ายเดิมเป็น หมู่บ้านหนึ่งในตำบลดอนเจดีย์ อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี เพราะมีเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ สืบทอดกันมาว่าที่แห่งนี้แต่เดิมเคยเป็นสถานที่พักทัพมาจากอยุธยา ผ่านมาทางตำบลพังตรุ ผ่านมา ทางบ้านหนองสาหร่าย และเป็นที่พักทัพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เพื่อไปทำศึกกับพม่า ณ บริเวณตำบลดอนเจดีย์ ซึ่งมีอนุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรตั้งตระหง่านให้ผู้คนได้เคารพและสักการะ แต่ก่อนในหนองน้ำแห่งนี้ มีพืชน้ำประเภทสาหร่ายขึ้นอยู่หนาแน่น จึงเป็นไปได้ว่าเหตุที่ได้ชื่อว่าตำบล หนองสาหร่ายเพราะเป็นพื้นที่ที่มีแหล่งน้ำและมีสาหร่ายอยู่มากนั่นเอง

จนกระทั่งเมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2534 กลุ่มผู้นำของ 8 หมู่บ้านของตำบลดอนเจดีย์ และอำเภอพนมทวน นำโดยผู้ใหญ่ชนะ สุขพรหม นายชะลอ สมคิด และนายจอม ใจชุ่ม ได้ ร่วมกันคิดและตัดสินใจที่จะแยกมาตั้งตำบลใหม่เพื่อให้สามารถคิดพัฒนาในสิ่งที่ต้องการร่วมกันได้

จึงได้เริ่มดำเนินการขอแยกจัดตั้งเป็นตำบลใหม่ จนกระทั่งได้รับการประกาศจากกระทรวงมหาดไทยตั้งเป็นตำบลหนองสาหร่าย เมื่อวันที่ 15 กันยายน 2535 โดยมี นายชนะ สุขพรม เป็นกำนันคนแรก

ตำบลหนองสาหร่าย มีคำขวัญประจำ คือ “ท้องถิ่นเกษตรกรรม อารยะธรรมแดน คนดี ยุทธหัตถิจาริก ผนึกแน่นแผ่นดินทอง”

และมีปรัชญาในการพัฒนาชุมชน คือ “พัฒนาคนเพื่อสร้างทีม พัฒนาทีมเพื่อสร้างงาน พัฒนางานเพื่อสร้างคุณภาพ พัฒนาคุณภาพเพื่อสร้างมาตรฐาน”

รางวัลและการประกาศเกียรติคุณที่สำคัญของตำบลหนองสาหร่าย

ได้รับรางวัล อบต. ต้นแบบระดับประเทศ มีหน่วยราชการมาขอดูงานการบริหารเป็นจำนวนมาก

ได้รับรางวัล หมู่บ้านสาธารณสุขดีเด่นของกระทรวงสาธารณสุขดีเด่นระดับภาค

ได้รับรางวัล กลุ่มออมทรัพย์ดีเด่นระดับจังหวัด

ได้เข้าเฝ้าเพื่อทูลเกล้าถวายเงินแด่สมเด็จพระเทพฯ ตามพระราชอัธยาศัย

ภาพที่ 1 ภาพการรับรางวัลจากหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐและเอกชน โดย นายศิวโรฒ จิตนิยม

2. พื้นที่ตั้ง

ตำบลหนองสาหร่าย ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของอำเภอพนมทวน ห่างจากตัวอำเภอประมาณ 10 กิโลเมตร อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของศาลากลางจังหวัดกาญจนบุรี ห่างจากตัวจังหวัด 20 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับตำบลพนมทวน และตำบลพังตรุ ทิศใต้ติดต่อกับตำบลตะคร้ำเอน ทิศตะวันออกติดต่อกับตำบลลูโลกสี่หมื่น และทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลดอนเจดีย์

การเดินทางไปตำบลหนองสาหร่ายมีถนนลาดยางเป็นเส้นทางสายหลักของตำบล สามารถเดินทางติดต่อไปได้ทุกหมู่บ้านรวมทั้งถนนลาดยางติดต่อระหว่างตำบลถึงอำเภอและจังหวัด แยกได้ดังนี้

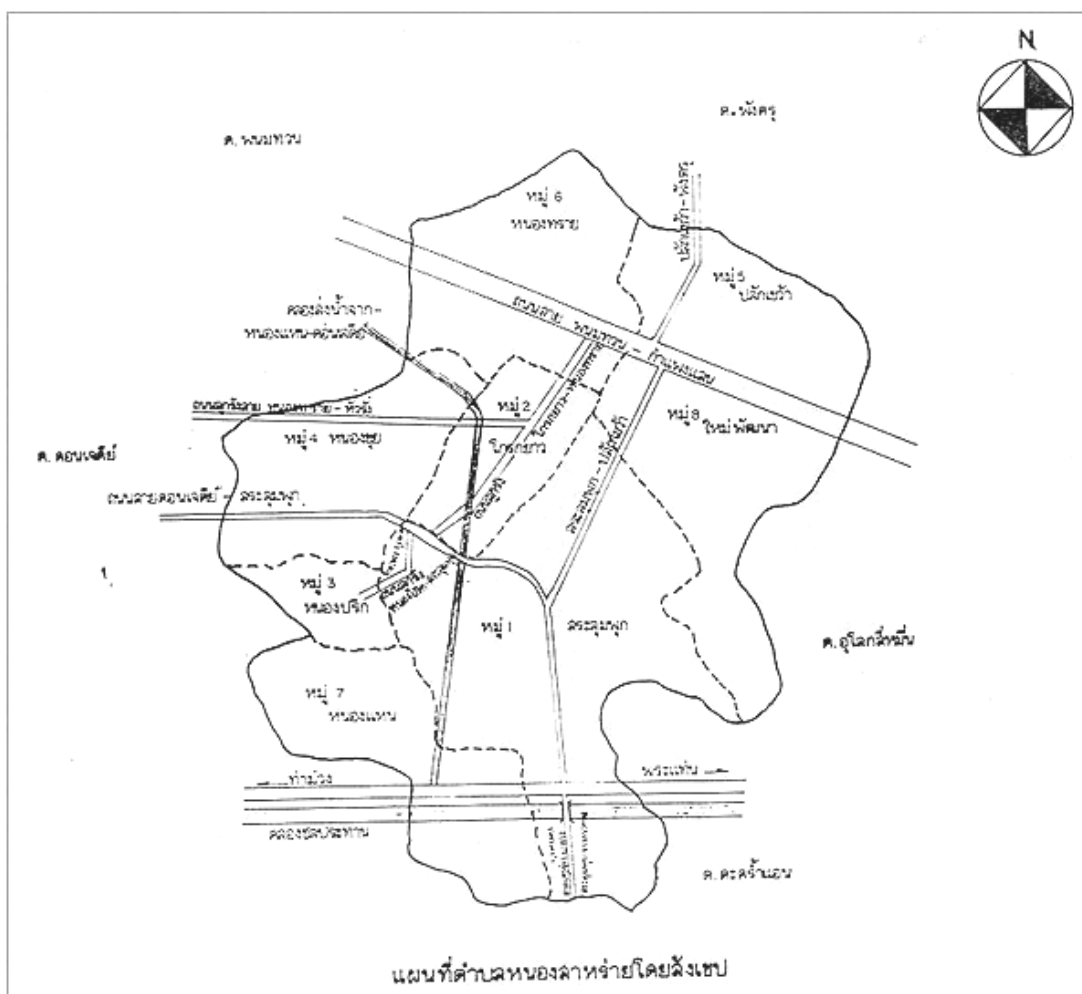
ทางหลวงหมายเลข 346 สาย อำเภอกำแพงแสน-อำเภอพนมทวน ตัดผ่านใช้เป็นสายหลักในการขนส่งผลผลิตทางการเกษตร และการเชื่อมโยงถนนลูกรังในหมู่บ้านสัญจร ไป มาอย่างสะดวกทั่วถึง ทางหลวงจังหวัด สายบ้านดอนเจดีย์ – บ้านรางกระต่าย ทางหลวงจังหวัด สายบ้านสระลุมพุก – บ้านปลักเขว้า ถนนลูกรังภายในหมู่บ้านมีทั่วถึงทุกพื้นที่

ตำบลหนองสาหร่าย มีเนื้อที่ประมาณ 15,247 ไร่ หรือประมาณ 26.95 ตร.กม. ซึ่งปัจจุบันตำบลหนองสาหร่ายแบ่งขอบเขตการปกครองครอบคลุม 9 หมู่บ้าน และมีรายชื่อผู้ใหญ่บ้าน ดังนี้

ตารางที่ 2 ข้อมูลหมู่บ้านและชื่อผู้ใหญ่บ้าน จากเทศบาลตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	รายชื่อผู้ใหญ่บ้าน	ตำแหน่ง
1	บ้านสระลุมพุก	นายมนัส สำเนียงล้ำ	ผู้ใหญ่บ้าน
2	บ้านโกรกยาว	นายมานพ สมคิด	ผู้ใหญ่บ้าน
3	บ้านหนองปรึก	นายบรรเทา กระต่ายทอง	ผู้ใหญ่บ้าน
4	บ้านหนองขุย	นายพลวัติ วรรณะ	ผู้ใหญ่บ้าน
5	บ้านปลักเขว้า	นายสรารุช หอมจันทร์	ผู้ใหญ่บ้าน
6	บ้านหนองทราย	นายบุญลาด สมคิด	ผู้ใหญ่บ้าน
7	บ้านหนองแหน	นายบุญมี เนตรสว่าง	ผู้ใหญ่บ้าน
8	บ้านใหม่พัฒนา	นายวิเชียร วรรณะ	กำนัน
9	บ้านหนองสาหร่าย	นายจริง บุญยินดี	ผู้ใหญ่บ้าน

ที่มา: เทศบาลหนองสาหร่าย, จำนวนหมู่บ้าน, เข้าถึงเมื่อ 15 พฤศจิกายน 2556, เข้าถึงได้จาก <http://nongsarai.go.th/public/communityinfo/data/index/menu/177>

ภาพที่ 2 แผนที่ตำบลหนองทรายโดยสังเขป แสดงถึงพื้นที่ทั้งหมดของตำบลหนองทรายและถนนหลวงที่ตัดผ่าน กับทั้งคลองชลประทานที่ผ่านเข้าไปในตำบลหนองทราย
ที่มา: เทศบาลหนองทราย, แผนที่ตำบลหนองทรายโดยสังเขป, เข้าถึงเมื่อ 15 พฤศจิกายน 2556, เข้าถึงได้จาก <http://nongsarai.go.th/public/communityinfo/data/index/menu/177>

3. อาชีพและรายได้

เนื่องจากพื้นที่ของตำบลหนองทรายโดยทั่วไปเป็นที่ราบดินปนทราย แต่มีคลองส่งน้ำมาจากเขื่อนท่าม่วง (เขื่อนวชิราลงกรณ์) ครอบคลุมทั้ง 9 หมู่บ้าน ทำให้มีน้ำเพื่อการทำการเกษตรอย่างเพียงพอ ชาวบ้านจึงมีรายได้ส่วนใหญ่มาจากอาชีพหลัก คือ ทำนา ทำไร่อ้อย ปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ ค้าขาย รับจ้าง จักสาน และเย็บผ้าโหลโดยสามารถจำแนกอาชีพแต่ละประเภทออกเป็นร้อยละได้ดังนี้

ภาพที่ 3 นาข้าวและอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำงานของ ชาวบ้านตำบลหนองสาหร่าย

และมีการจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ ขึ้นในตำบลหนองสาหร่าย เป็นจำนวนมาก ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 3 กลุ่มอาชีพต่างๆ ในตำบลหนองสาหร่าย

ลำดับ	ชื่อกลุ่ม	จำนวนสมาชิก
1	กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขตำบลหนองสาหร่าย	สมาชิก 138 คน
2	กลุ่มหนองสาหร่ายเฟรชซี มีจำนวน	สมาชิก 80 คน
3	ชมรมผู้สูงอายุตำบลหนองสาหร่าย	สมาชิก 348 คน
4	กองทุนหมู่บ้าน กขคจ.บ้านสระลุมพุก	สมาชิก 37 คน
5	กลุ่มปลูกข้าวโพดฝักอ่อน	สมาชิก 85 คน
6	กองทุนหมู่บ้านสระลุมพุก	สมาชิก 700 คน
7	กลุ่มผลิตปุ๋ยอินทรีย์	สมาชิก 317 คน
8	กลุ่มสตรีอาสาพัฒนาตำบลหนองสาหร่าย	สมาชิก 263 คน
9	กลุ่มเย็บผ้าบ้านสระลุมพุก	สมาชิก 40 คน
10	กลุ่มปลูกข้าว	สมาชิก 350 คน
11	กลุ่มร้านค้าชุมชน	สมาชิก 66 คน
12	กลุ่มกองทุนพัฒนาอาชีพ	สมาชิก 192 คน
13	กลุ่มผลิตน้ำยาเอนกประสงค์	สมาชิก 63 คน
14	กลุ่มเลี้ยงสัตว์	สมาชิก 47 คน
15	กลุ่มผลิตน้ำดื่ม	สมาชิก 60 คน
16	กองทุนหมู่บ้านโกรกยาว	สมาชิก 60 คน

ตารางที่ 3 กลุ่มอาชีพต่างๆ ในตำบลหนองสาหร่าย (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อกลุ่ม	จำนวนสมาชิก
17	ศูนย์สงเคราะห์ราษฎรประจำหมู่บ้าน	สมาชิก 167 คน
18	กลุ่มออมทรัพย์	สมาชิก 814 คน
19	ชมรมออกกำลังกายบ้านหนองขุย	สมาชิก 172 คน
20	กลุ่มค้าขายบ้านหนองขุย	สมาชิก 10 คน
21	กลุ่มเลี้ยงปลาบ้านหนองขุย	สมาชิก 96 คน
22	กลุ่มจักรสานบ้านหนองขุย	สมาชิก 15 คน
23	ชมรมทูปಿನမ်เบอร์วันบ้านหนองขุย	สมาชิก 396 คน
24	กลุ่มวัฒนธรรมบ้านหนองขุย	สมาชิก 15 คน
25	ชมรมกีฬาบ้านหนองขุย	สมาชิก 183 คน
26	กลุ่มเกษตรกรบ้านหนองขุย	สมาชิก 160 คน
27	กลุ่มเย็บผ้าบ้านหนองขุย	สมาชิก 11 คน
28	กลุ่มปลูกผักบ้านหนองขุย	สมาชิก 19 คน
29	กลุ่มปลูกอ้อย	สมาชิก 13 คน
30	กลุ่มออมทรัพย์ศูนย์ผลิตพันธุ์ข้าว	สมาชิก 40 คน
31	กลุ่มรับจ้างบ้านหนองขุย	สมาชิก 13 คน
32	กองทุนพัฒนาหมู่บ้านหนองขุย (ที่สาธารณะ)	สมาชิก 221 คน
33	กลุ่มเยาวชน	สมาชิก 68 คน
34	กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลหนองสาหร่าย	สมาชิก 209 คน
35	กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลว่าด้วยเรื่องการเสียชีวิต	สมาชิก 2,716 คน
36	กองทุนน้ำประปาบ้านหนองขุย	สมาชิก 125 คน
37	กลุ่มกองทุนคุณธรรมสัจจะบ้านปลักเขว้า	สมาชิก 70 คน
38	กลุ่มกองทุนเพื่อการศึกษาวัดปลักเขว้า	สมาชิก 42 คน
39	กลุ่มสวัสดิการที่ดินทำกิน	สมาชิก 17 คน
40	กลุ่มแม่บ้านหนองสาหร่ายรำลึก	สมาชิก 53 คน
41	กลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตปุ๋ยน้ำหมักชีวภาพ	สมาชิก 24 คน
42	กลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตดินปลูกต้นไม้ (ตราภูเขา)	สมาชิก 21 คน
43	กลุ่มกองทุนสวัสดิการกองทุนหมู่ที่ 8	สมาชิก 84 คน

สรุปข้อมูลจากกลุ่มต่าง ๆ ในตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

ตารางที่ 4 ประเภทของกลุ่มในตำบลหนองสาหร่าย

ลำดับ	ประเภทของกลุ่ม	รวมจำนวนกลุ่ม
1	ประเภทกองทุน การเงิน	10
2	ประเภทกองทุนสวัสดิการ	5
3	ประเภทกลุ่มอาชีพ	20
4	ประเภทกลุ่มกิจกรรมเยาวชน	2
5	ประเภทกลุ่มกีฬาชาวบ้าน อาสาสมัคร กลุ่มผู้สูงอายุ	6
รวม		43 กลุ่ม

ภาพที่ 4 กลุ่มวิสาหกิจ ชุมชนเครื่องจักสานบ้านหนองขุย หมู่ที่ 6

จากจำนวนกลุ่มต่าง ๆ ที่มีได้มีการจัดตั้งขึ้นในตำบลหนองสาหร่ายทำให้เข้าใจได้ว่า ตำบลหนองสาหร่ายเป็นพื้นที่ที่ คนในตำบลมีความเข้มแข็ง และมีกระบวนการในการทำงานร่วมกัน เป็นอย่างมาก จึงสามารถที่จะเกิดการรวมตัวของคนในชุมชนในกิจกรรมต่าง ๆ มากมายโดยการจัดตั้งขึ้นเป็นกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ และมีสมาชิกประจำกลุ่มทุกกลุ่ม ที่สามารถสร้างอาชีพสร้างรายได้ เป็นส่วนเพิ่มเติมได้อีกนอกเหนือจากงานประจำคือ อาชีพเกษตรกรรมนั่นเอง

4. ศาสนาและวัฒนธรรม

ประชาชนที่อาศัยอยู่ในตำบลหนองสาหร่ายนับถือศาสนาพุทธทั้งหมด ดังนั้นจึงมีศูนย์รวมใจ คือ วัดในทางพระพุทธศาสนาอยู่ในเขตพื้นที่ตำบลหนองสาหร่ายอยู่ด้วยกัน 2 แห่ง คือ วัดปลักเขว้า และวัดหนองขุย มีกิจกรรมเกี่ยวกับศาสนาและวัฒนธรรมพื้นบ้านร่วมกันอยู่เสมอ

ภาพที่ 5 ภาพวัดหนองขุย และภาพวัดปลักเขว้า วัดประจำตำบลหนองสาหร่าย

ภาพที่ 6 ภาพกิจกรรมงานบุญวันสงกรานต์ ที่วัดหนองขุย

ภาพกิจกรรมงานบุญวันสงกรานต์ ที่วัดหนองขุย มีชาวบ้านเข้ามาร่วมบุญกันมาก มีการจัดตรวจสุขภาพให้ผู้สูงอายุโดย อสม. และมีการจัดขบวนแห่องค์ผ้าป่า ด้วยเกวียนประดับตกแต่ง

5. ประเพณี

ในตำบลหนองสาหร่ายมีการอนุรักษ์ประเพณีดั้งเดิมเพื่อให้เกิดความสามัคคีในชุมชน ทำให้ในแต่ละรอบปี ประชาชนในชุมชนจะร่วมกันจัดกิจกรรมทำบุญกลางบ้าน ซึ่งถือว่าเป็นความเชื่อของคนในชุมชน ถือเป็นการทำบุญให้กับหมู่บ้านโดยให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุมีการจัดกิจกรรมรดน้ำขอพรผู้สูงอายุ ทุกวันสงกรานต์ หรือวันที่ 14 เมษายนของทุกปี และเนื่องจากชาวบ้านทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธทำให้ยังยึดหลักความเชื่อของบรรพบุรุษจัดงานอุปสมบทให้บุตรชายที่มีอายุครบ 20 ปี มีการทำบุญบ้านใหม่ เมื่อสร้างเสร็จและก่อนขึ้นอยู่อาศัย นอกจากประเพณีตามเทศกาลต่าง ๆ แล้ว หมู่ 6 ชุมชนบ้านหนองทรายยังจะมีการทำบุญครอบครัวแยกหมู่บ้าน โดยจัดกิจกรรมทุกวันที 13 กันยายน ของทุกปี โดยจะมีลูกหลานของชาวบ้านหนองซุยที่ย้ายไปอยู่ที่อื่นหรือ มีครอบครัวที่พื้นที่อื่น ก็จะกลับมาพร้อมกันทำบุญ ที่เรียกว่า “การทำบุญครอบครัวรอบวันเกิดของหมู่บ้าน” โดยกิจกรรมเริ่มจากช่วงค่ำของวันที่ 12 กันยายน จะมีการทำบุญสวดมนต์เย็นให้กับบรรพบุรุษ ผู้ก่อตั้งหมู่บ้าน วันที่ 13 กันยายน ทำบุญเลี้ยงพระ มอบทุนการศึกษา การแข่งขันกีฬาพื้นบ้าน รับประทานอาหารเย็นและกิจกรรมบนเวที ซึ่งกิจกรรมดังกล่าว ก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคีของคนในชุมชน ทำให้เกิดจิตสำนึก รักและหวงแหน ถิ่นเกิดของตนเอง

6. ด้านสาธารณสุข

มีสถานีนอนามัยบ้านสระลุมพุก เป็นสถานที่ให้บริการดูแลรักษาสุขภาพเบื้องต้นให้กับคนในตำบล และทำงานสร้างการป้องกันสุขภาพ โดยมี อสม. เป็นกลุ่มบุคคลเครือข่ายร่วมทำกิจกรรมเกี่ยวกับสุขภาพที่มีความเข้มแข็งและมีกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง โดย อสม. ของตำบลหนองสาหร่าย เป็น อสม. ที่ได้รับรางวัล อสม. ดีเด่น หลายท่านด้วยกันทำให้ กลุ่ม อสม. จึงมีกิจกรรมเป็นที่ยอมรับของทั้งชุมชนใกล้เคียง หน่วยงานเอกชนและ หน่วยงานราชการ

ภาพที่ 7 สถานีนอนามัยบ้านสระลุมพุก และโรงเรียน อสม. ตำบลหนองสาหร่าย

7. ด้านการศึกษา

มีโรงเรียนในตำบล 3 แห่ง คือ โรงเรียนบ้านสระลุมพุก เป็นโรงเรียนขยายโอกาส โรงเรียนบ้านหนองขุย และโรงเรียนเกียรติวัธเวคิน 2 และมีการจัดการ ศึกษาจากระบบโรงเรียนตั้ง เป็นศูนย์การเรียนชุมชนจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน อาชีพ ทักษะชีวิต และพัฒนาสังคมและชุมชน มีศูนย์ พัฒนาเด็กเล็ก 3 แห่ง คือ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านสระลุมพุก ศูนย์พัฒนาเด็กก่อนเกณฑ์ ในวัดปลักเข วัว และศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก บ้านหนองขุยอนุบาล 3 ขวบ

ภาพที่ 8 สถานศึกษาและ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่ ตำบลหนองสาหร่าย จ. กาญจนบุรี

8. ด้านสาธารณูปโภค

การคมนาคมในตำบล มีถนนลาดยางเป็นถนนสายหลักของตำบล สามารถติดต่อได้ทุก หมู่บ้าน รวมทั้งถนนลาดยางติดต่อระหว่างตำบลถึงอำเภอและจังหวัด มีถนนทางหลวงหมายเลข 346 สายอำเภอกำแพงแสน - อำเภอพนมทวน ตัดผ่านใช้เป็นสายหลักในการขนส่งผลผลิตทางการเกษตร และการเชื่อมโยงถนนลูกรังในหมู่บ้านสัญจรไปมาอย่างสะดวกทั่วถึงถนนทางหลวงจังหวัด สายบ้านดอนเจดีย์ - บ้านรางกระต่าย และถนนทางหลวงจังหวัด สายบ้านสระลุมพุก - บ้านปลักเขว่า

การบริการไฟฟ้าในตำบล ประชาชนมีกระแสไฟฟ้าอย่างทั่วถึงทั้ง 9 หมู่บ้านมีแหล่งน้ำ ในตำบล คือ บึง หนอง 1 แห่ง ตั้งอยู่หมู่ที่ 8 บ้านใหม่พัฒนา และแหล่งน้ำที่ประชาชนช่วยกันสร้าง ขึ้น คือ ฝาย 1 แห่ง บ่อน้ำตื้น 218 แห่ง บ่อโยก บ่อบาดาลส่วนตัว 117 แห่ง บ่อน้ำบาดาลสาธารณะ 8 แห่ง และมีคลองชลประทาน โครงการชลประทานแม่กลองใหญ่ ตัดผ่านพื้นที่ และมีคูส่งน้ำเข้าถึง ทั่วทั้งพื้นที่

ภาพที่ 9 คลองชลประทานที่มีคูส่งน้ำเข้าไปในเขตพื้นที่เกษตรกรรมของชาวบ้านตำบลหนองสาหร่าย

จากข้อมูลทั่วไปของตำบลหนองสาหร่าย ซึ่งดั้งเดิมเป็นส่วนหนึ่งของตำบลดอนเจดีย์ จ.สุพรรณบุรี พบว่าสภาพแวดล้อมของตำบลหนองสาหร่ายมีความผูกพันกับแหล่งน้ำพิจารณาได้จากชื่อของหมู่บ้านต่าง ๆ ที่จะมีคำนำหน้าว่า “หนอง” แม้กระทั่งชื่อของตำบลเอง และมีสาหร่ายขึ้นแน่นหนามาก ทำให้การประกอบอาชีพของคนในตำบลหนองสาหร่ายจึงประกอบอาชีพเกษตรกรรม เกือบทั้งหมดอาจจะมีอาชีพรับจ้างหรือข้าราชการบ้างก็เป็นส่วนน้อย กลุ่มประชากรส่วนใหญ่ก็ยังเป็นคนดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้มาช้านานแล้ว ทำให้คนในตำบลหนองสาหร่ายมีความผูกพันกันมาก เนื่องจากตระกูลที่ยังคงอยู่มานานทำให้ตำบลหนองสาหร่ายมีทุนทางสังคมที่สำคัญคือ ความเชื่อถือซึ่งกันและกัน และความไว้วางใจกันเป็นอย่างมากเนื่องจากความผูกพันทางสายเลือด และความเป็นมิตรสหายกันมาตั้งแต่รุ่นพ่อแม่จนถึงปัจจุบัน แต่เมื่อตำบลหนองสาหร่ายได้รับผลกระทบจากกระแสของการพัฒนาทำให้ ต้องมีการย้ายมาก่อตั้งเป็นชุมชนใหม่เพื่อต้องการงบประมาณมาใช้ในการพัฒนาตำบลเพิ่มมากขึ้น โดยมีผู้ใหญ่ชนะ สุขพรหม และคณะ เป็นแกนนำหลัก ๆ ในการแยกตัวออกจากตำบลดอนเจดีย์ ดังจะได้นำเสนอต่อไป

ช่วงการก่อตั้งชุมชน

1. มูลเหตุการณีก่อตั้งชุมชน

ดังที่กล่าวมาแล้วในเบื้องต้นว่าตำบลหนองสาหร่ายเป็นตำบลที่เกิดจากการรวมตัวของหมู่บ้านซึ่งเคยอยู่ในเขตปกครองของตำบลดอนเจดีย์ จ.สุพรรณบุรี 4 หมู่บ้านและ หมู่บ้านจากอำเภอพนมทวน จ.กาญจนบุรี อีก 4 หมู่บ้าน มูลเหตุสำคัญของการขอแยกตัวออกมาจากตำบลดอนเจดีย์มีสาเหตุสำคัญมาจากเรื่องของงบประมาณในการพัฒนาหมู่บ้าน เนื่องจากหมู่บ้านหนองสาหร่าย 4 หมู่บ้านดังกล่าวแล้วเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ช่วงปลายของตำบลดอนเจดีย์ ซึ่งเป็นตำบลขนาดใหญ่มีหมู่บ้านถึง 13 หมู่บ้าน ทำให้การจัดสรรงบประมาณในการพัฒนาหมู่บ้านเป็นไปอย่างล่าช้า

และไม่เพียงพอสอดคล้องกับการพัฒนากับจำนวนประชากรที่เพิ่มมากยิ่งขึ้น ทำให้กลุ่มผู้บริหารหมู่บ้านในขณะนั้น คือ ผู้ใหญ่บ้านนำโดยนายชนะ สุขพรหม กับคณะผู้นำผู้ใหญ่บ้านหมู่อื่น ๆ ได้มีความคิดที่จะแยกตัวออกมาเป็นเอกเทศจาก ตำบลดอนเจดีย์ จึงได้มีการปรึกษากับ ผู้ใหญ่บ้านของหมู่บ้านอีก 4 แห่งของอำเภอพนมทวน เพื่อขอจัดตั้งเป็นตำบลใหม่ ใช้ชื่อว่าตำบลหนองสาหร่าย นั้นเอง โดยได้มีประกาศจากกระทรวงมหาดไทย จัดตั้งเป็นตำบลหนองสาหร่าย โดย นายชนะ สุขพรหม ได้รับเลือกเป็นกำนันคนแรกของตำบล ได้ให้สัมภาษณ์ถึงเจตนาและวัตถุประสงค์การแยกออกมาจัดตั้งตำบลหนองสาหร่ายไว้ ดังนี้

ตอนนั้นคิดจะแยกตำบล เพราะประชากรเริ่มเยอะ งบประมาณที่ออกมาไม่เพียงพอในการบริหารให้มีความเจริญทุกหมู่บ้าน เริ่มต้นการพัฒนาจากการสร้างวัด สร้างโรงเรียนก่อน เพื่อใช้เป็นที่รวมคน จัดประชุมหมู่บ้าน วัตถุประสงค์ก็เพื่อพัฒนาคน

ผมมีแนวความคิดในการบริหารงานว่าเริ่มจากสร้างคนก่อน เพื่อมาสร้างทีม พัฒนาทีมเพื่อพัฒนางาน สร้างงานให้มีคุณภาพ และให้ได้มาตรฐานต่อไป

เน้นการศึกษา ให้คนมีความรู้ เพราะผมเชื่อว่า ถ้าคนมีความรู้ มันพูดกันรู้เรื่อง เข้าใจง่าย ก็พัฒนาง่าย (ชนะ สุขพรหม, 2557)

ต่อมาได้ขยายหมู่บ้านจาก 8 หมู่บ้าน มาจัดตั้งเพิ่มอีก 1 หมู่บ้าน เป็นหมู่ที่ 9 ชื่อหมู่บ้านหนองสาหร่าย (ตามชื่อตำบล) ซึ่งเดิมชื่อว่า “หนองทราย” แต่สำเนียงเพี้ยนไปเป็น “หนองสาหร่าย” ทั้งนี้เพราะคนในชุมชนหนองสาหร่ายมีสำเนียงพูดที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง จึงทำให้สำเนียงแตกต่างไปจากคนท้องถิ่นอื่นในจังหวัดกาญจนบุรี และด้วยสภาพแวดล้อมที่มีหนองน้ำและมีต้นสาหร่ายเป็นจำนวนมาก จึงใช้ชื่อตามบริบทของพื้นที่ เรียกชุมชนว่า “หนองสาหร่าย” ตั้งแต่นั้นมาคนในชุมชนหนองสาหร่ายซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นเดิม ไม่ได้อพยพมาจากที่ใด เป็นเครือญาติและมีความเป็นพี่เป็นน้องกันสูง ตั้งแต่ในอดีตจึงมีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน อาศัยน้ำฝนทำนาและปลูกพืชอื่น ๆ หากหมดฤดูฝนก็ขาดน้ำประกอบอาชีพไม่ได้ ทำให้ต้องอพยพไปทำงานทำในเมือง การแยกออกมาเป็นตำบลใหม่ก็จะทำให้สามารถของงบประมาณจากภาครัฐมาพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในพื้นที่เมื่อประกอบอาชีพในพื้นที่ได้ ก็ไม่ต้องออกไปทำงานทำในเมือง การแยกตำบล โดยได้ตั้งเป็นตำบลหนองสาหร่าย ตามประกาศจากกระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ 15 กันยายน พ.ศ. 2535 ผลจากการจัดตั้งเป็นตำบลใหม่ดังกล่าว ได้เกิดการสร้างถนนและสร้างคลองส่งน้ำจากเขื่อนท่าม่วง (เขื่อนแม่กลอง) ได้ครอบคลุมทั้ง 9 หมู่บ้าน ส่งผลต่อการประกอบอาชีพของประชาชนส่วนใหญ่ทางด้านการเกษตร ซึ่งเป็นอาชีพหลัก และอาชีพอื่น ๆ มาจนถึงปัจจุบัน

เมื่อได้ตั้งเป็นตำบลใหม่แล้ว กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ได้ร่วมกันพัฒนาในรูปแบบของการเป็นสภาตำบลหนองสาหร่าย ตามระเบียบการปกครองที่กระทรวงมหาดไทยกำหนด โดยผู้นำของหนองสาหร่ายดำเนินการอย่างจริงจัง เพราะทุกคนมีความพร้อมและมีความตั้งใจจริงทำให้การผึกกำลังของผู้นำเป็นปีกแผ่นมีทิศทางการพัฒนาไปในทิศทางเดียวกัน จนในวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2540 ตำบลหนองสาหร่าย ได้จัดตั้งเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล โดยนายชนะ สุขพรหม ได้รับเลือกเป็นนายกองค์การบริหารส่วนตำบล คนแรก นายศิโรตม์ จิตนิยม เป็นประธานสภา ทิมสภาองค์การบริหารส่วนตำบลมีการพัฒนาร่วมกับผู้ปกครองท้องถิ่น เกิดกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในตำบลเพิ่มขึ้นตามผลการพัฒนาเรื่อยมาจนในเดือน ตุลาคม 2551 องค์การบริหารส่วนตำบลได้ถูกยกฐานะขึ้นเป็นเทศบาลตำบลหนองสาหร่าย (เทศบาลตำบลขนาดเล็ก)

ภาพที่ 10 ที่ทำการเทศบาลตำบลหนองสาหร่าย อ.พนมทวน จ.กาญจนบุรี

2. แกนนำในการบริหารจัดการตำบลหนองสาหร่าย

จากการศึกษาพัฒนาการของตำบลหนองสาหร่ายตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ที่มีการจัดสภาผู้นำประชาคมตำบล และพัฒนาจัดตั้งเป็นสภาองค์กรชุมชนตำบลตาม พรบ. 2551 ซึ่งได้หลอมรวมการประชุมของคณะกรรมการกลุ่มองค์กรต่าง ๆ มาร่วมประชุมพร้อมกันเป็นประจำทุกเดือน มีผู้นำที่เป็นผู้นำทางความคิดชักชวนให้เกิดแกนนำเพิ่ม มาร่วมกันจัดกิจกรรมจนเกิดเป็นตำบลแห่งการเรียนรู้ เป็นต้นแบบในการทำกิจกรรมดี ๆ ในตำบลมากมาย คนสำคัญที่เป็นผู้ผลักดันให้เกิดการดำเนินงานก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของตำบล คือ นาย ศิโรตม์ จิตนิยม โดยจะขอแนะนำเสนอประวัติโดยย่อของผู้นำชุมชนท่านนี้ (อุษา เทียนทอง, 2554) ไว้ในที่นี้ด้วย

ภาพที่ 11 นายศิริโรฒ จิตนิยม ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบล คนแรก

นายศิริโรฒ จิตนิยม เกิดที่บ้านหนองขุย ตำบลดอนเจดีย์ ปัจจุบันแยกบางหมุ่มบ้านรวมทั้งบ้านหนองขุย ด้วยมาตั้งเป็นตำบลหนองสาหร่าย ครอบครัวมีอาชีพทำไร่ไถ้อ้อย จัดว่ามีหน้ามีตามีฐานะพอสมควร เมื่ออายุได้ 9 ขวบ ขณะนั้นเรียนอยู่ชั้นประถมปีที่ 4 ที่โรงเรียนหนองขุย คุณพ่อเสียชีวิตจึงมีคุณแม่เป็นหลักแทน ตอนเด็กเป็นเด็กวัด ทำให้ได้ฝึกความมีวินัยมาตั้งแต่เด็ก อายุได้ 12 ปี จบชั้นประถมปีที่ 7 ที่โรงเรียนดอนเจดีย์ ไปเรียนต่อที่โรงเรียนท่าม่วงราษฎร์บำรุง โดยขี่จักรยานไปแต่ก็เรียนไม่จบมัธยมต้น เพราะเป็นคนติดเพื่อน เพื่อนรุ่นเดียวกัน เมื่อจบชั้นประถมปีที่ 4 แล้วไม่ได้ไปเรียนต่อจึงไม่ชอบไปโรงเรียน แต่ชอบเล่นกีฬามากโดยเฉพาะฟุตบอลแต่ถึงแม้จะไม่ชอบเรียน นายศิริโรฒ ก็มักจะสอบได้ที่ 1 เสมอ และจำคำบอกของแม่ได้เสมอว่าถึงไม่ชอบเรียนก็ไม่ว่าแต่ขอให้รู้ภาษาอังกฤษ เพราะต่อไปต้องใช้ภาษาอังกฤษในการติดต่อสื่อสารเมื่อออกจากโรงเรียนไปทำอะไรกับพี่ ๆ หลายอำเภอในจังหวัดกาญจนบุรี ตอนอายุประมาณ 16-17 ปี ครอบครัวแบ่งขายไร่ พี่ชายซื้อรถดัดแปลงเป็นรถโดยสารจากหมู่บ้านไปอำเภอท่าม่วง นายศิริโรฒ จึงช่วยพี่ ๆ ทำไร่ ซึ่งมีหลายแห่งในจังหวัด แต่ละแห่งก็ทำอะไรแตกต่างกัน เช่น ไร่ข้าวโพด ไร่มันสำปะหลัง แต่ที่บ้านหนองขุยทำนาเมื่ออายุได้ 18 ปี บวชเณร 1 พรรษา ช่วงบวชได้ศึกษานักธรรมตรี และปีนี้แม่เสียชีวิต ครอบครัวจึงขาดเสาหลัก แต่เพราะพ่อแม่สอนมาดี พี่น้องรักกันเป็นปึกแผ่นกันดี นายศิริโรฒ จึงลาสิกขาออกมาช่วยพี่ชายคุมวงแฉวงซึ่งเป็นเจ้าแรกของหมู่บ้านจากเดิมที่ไม่เคยรู้เลย แต่เพราะจำต้องทำหน้าที่จึงสนใจศึกษาจนสามารถเล่นและสอนได้อีกทั้งคนที่บ้านหนองขุยส่วนมากชอบเล่นกีฬา นายศิริโรฒ จะเป็นแกนนำในการพาคนไปแข่งกีฬาตามที่ต่าง ๆ จึงเป็นพื้นฐานที่ทำให้ นายศิริโรฒ สามารถรวมคนทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้ง่าย เมื่ออายุ 20 ปี บริบูรณ์ นายศิริโรฒ บวชตามประเพณีพร้อมกับหนุ่ม ๆ ในหมู่บ้านหลายคน การบวชครั้งนี้ได้ศึกษาธรรมะ ทำให้รู้ผิดชอบชั่วดี ถูกผิดอย่างมากและได้เรียน

นักธรรมโท ซึ่งแตกต่างกับเพื่อนร่วมรุ่นที่บวชพร้อมกัน การบวชเรียนครั้งนี้สอบนักธรรมได้ที่ 1 ของทั้งจังหวัด ได้รับรางวัลจากจังหวัดเหตุที่จำได้แม่นเพราะใช้วิธีการอ่านแล้วเขียนทั้งหมดที่อ่าน หลังจากที่ได้ลาสิกขาออกมา นายศิวโรดม ก็ได้ออกมาช่วยทำกิจการครอบครัว คือ การคุมแตรวง ขับรถเมล์ และรับฝากชื่อของในเมืองมาให้คนหมู่บ้านที่ฝาก ซึ่งเหตุนี้ก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้นายศิวโรดม เป็นคนกว้างขวาง และได้รับความเชื่อถือจากคนในหมู่บ้านเป็นอย่างมาก เมื่อขอความร่วมมือในการประกอบกิจกรรมใด ๆ จากชาวบ้านจึงได้รับความร่วมมือเป็นอย่างมากเสมอ

จนเกิดความเปลี่ยนแปลงในชีวิตของ นายศิวโรดม ครั้งแรก ก็คือการได้เดินทางไปทำงานที่ประเทศคูเวต โดยในการทำงานที่ประเทศคูเวต ก็ได้ใช้ความรู้จากภาษาอังกฤษที่คุณแม่ให้ตั้งใจเรียนตอนเด็กเป็นอย่างมากเพราะเพื่อนที่ไปด้วยกัน ไม่สามารถสื่อสารภาษาอังกฤษได้เลย จึงทำให้เกิดปัญหาในการสื่อสารเป็นอย่างมาก เช่น การไปหาหมอจะชี้แจงอธิบายความให้หมอเข้าใจ เนื่องจากที่พักอยู่ใกล้กับสถานพยาบาล จึงสามารถช่วยเหลือคนไทยที่ไปทำงานได้มาก สำหรับตำแหน่งงานที่ต้องใช้การสื่อสารทำให้ นายศิวโรดม ได้รับความเชื่อถือและการยอมรับจากนายจ้างเป็นอย่างมากเช่นกัน จนกระทั่งหมดสัญญาการว่าจ้าง นายศิวโรดม จึงเดินทางกลับเมืองไทยโดยใช้เวลาอยู่ในประเทศคูเวต 3 ปี

หลังจากกลับมาเมืองไทยก็กลับมาช่วยกิจการของที่บ้านจน อายุได้ 29 ปี ได้เริ่มออกมาทำอาชีพส่วนตัวโดยเริ่มจากการซื้อรถกระบะออกมารับซื้อสินค้าเกษตรจากชาวบ้านไปส่งที่ตลาดต่าง ๆ ด้วยตนเอง หลังจากนั้นอีก 3 ปี ไปได้แนวคิดการทำธุรกิจ จึงถ่ายทอดงานให้หลาน ๆ ทำต่อ

เกิดการเปลี่ยนแปลงในชีวิตครั้งที่ 2 คือ นายศิวโรดม ได้ตัดสินใจทำธุรกิจ คือ การจัดตั้งบริษัทสร้างบ้านจัดสรรในช่วงปี 2531-2533 ซึ่งเป็นช่วงที่รุ่งโรจน์ของธุรกิจบ้านจัดสรร (สมัย พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นนายกรัฐมนตรี) โดย นายศิวโรดม ได้เข้าหุ้นร่วมกับเพื่อนรับเหมาโครงการก่อสร้างกับธนาคารต่าง ๆ และรับเป็นผู้คุมงานก่อสร้างเอง โดยพยายามแสวงหาความรู้เพิ่มเติมด้วยตนเองโดยการอ่านหนังสือเกี่ยวกับการก่อสร้างและดำเนินการทดลองถอดแบบบ้านที่ใช้วัสดุอะไรเท่าไร อย่งไร จนสามารถเขียนแบบบ้านได้เอง แต่ธุรกิจไม่ได้เจริญรุ่งเรืองอย่างที่คิด เนื่องจากการโกงของผู้ร่วมทุนซึ่งเป็นเพื่อนทำให้เกิดภาระหนี้สินมากมาย ต้องขายที่ดินที่มีอยู่เพื่อใช้หนี้สิน แต่ก็สามารถปลดได้โดยการเข้าวัดปฏิบัติธรรม และเดินทางกลับมาทำงานที่หมู่บ้านหนองสาหร่ายอีกครั้ง

หลังจากที่ได้กลับมาทำงานที่หมู่บ้านหนองสาหร่าย ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในงานกลุ่ม อสม. โดยได้รับเลือกเป็นประธานกลุ่ม อสม. ประธานกลุ่มผู้นำชุมชนตั้งแต่ครั้งยังเป็นสภาผู้นำในตำบลหนองสาหร่าย เป็นประธานสภาสถาบันการเงิน เป็นต้น เนื่องจากเป็นผู้ที่ได้รับความเชื่อถือจากคนในตำบล เป็นเจ้าของธุรกิจ ที่มีบริษัทรับสร้างบ้านและจัดสรรที่ดิน มีประสบการณ์การทำงานใน

ต่างประเทศ สามารถสื่อสารภาษาต่างประเทศได้เป็นอย่างดี และที่สำคัญเป็นผู้ที่ผ่านการบวชเรียนออกมาแล้ว และมีการเข้าวัดปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง หลังจากที่ได้เข้าร่วมกับกลุ่ม อสม. ช่วยดูแลด้านสุขภาพของคนในตำบลหนองสาหร่ายและตำบลใกล้เคียงแล้ว นายศิวโรดม จึงได้ถูกเชิญเข้าร่วมเป็นสมาชิกสภาพัฒนาจังหวัดกาญจนบุรี การบริหารจัดการและพัฒนาตำบลหนองสาหร่าย โดยนายชนะ สุขพรหม ให้เข้ามาเป็นประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลหนองสาหร่ายในสมัยที่ นายชนะ สุขพรหม เป็นนายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองสาหร่าย ทำให้ตัวของ นายศิวโรดม จิตนิยม จึงได้รับการยอมรับจาก คนในตำบลหนองสาหร่ายและตำบลใกล้เคียงเพิ่มมากยิ่งขึ้น และเป็นแกนนำคนสำคัญในการจัดตั้ง สภาผู้นำระดับหมู่บ้าน ประชาคมระดับตำบล และพัฒนามาเป็น สภาองค์กรชุมชนตำบลเป็นลำดับต่อมา

3. สัมพันธภาพของคนภายในชุมชนหลังก่อตั้งชุมชน

ประชากรที่อาศัยอยู่ในตำบลหนองสาหร่ายทั้ง 9 หมู่บ้านส่วนมากจะเป็นชาวพื้นเมืองดั้งเดิม มีการย้ายเข้ามาตั้งรกราก จากคนในพื้นที่อื่นเป็นจำนวนน้อย ทำให้ตำบลหนองสาหร่ายมีสัมพันธภาพที่ค่อนข้างแน่นแฟ้น มีความไว้วางใจเชื่อใจกัน ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน และมีความผูกพันกันสูง โดยสัมพันธภาพนั้นสามารถพิจารณาได้จากการคัดเลือกผู้นำของตำบลหนองสาหร่าย

โดยการรวมตัวในการคัดเลือกผู้นำชุมชนตั้งแต่ ระดับท้องที่ คือ ผู้ใหญ่บ้าน กำหนดจนกระทั่งรวมไปถึงระดับท้องถิ่น คือ การเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบล หรือนายกเทศมนตรี ในเวลาต่อมา และทีมสภาเทศบาล ได้อาศัยการคัดเลือกจากความไว้วางใจเชื่อใจคนดั้งเดิมที่ช่วยกันบุกเบิกและก่อตั้งตำบล โดยไม่ต้องมีการหาเสียงใด ๆ เลย เพราะมติจะเป็นเอกฉันท์ โดยการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านจะมีการผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันเป็นตามวาระของกระทรวงมหาดไทย โดยมีพฤติกรรมในการเข้ารับตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านของตำบลหนองสาหร่ายจะแตกต่างจากตำบลอื่น ๆ กล่าวคือผู้ใหญ่บ้านทุกคนหลังจากได้เข้ารับตำแหน่งแล้วจะมีการเซ็นใบลาออกไว้ก่อนล่วงหน้าตลอดระยะเวลาในขณะที่มีการดำรงตำแหน่ง โดยเอกสารใบลาออกดังกล่าวจะมีได้ระบุวันที่ เดือนและปีเอาไว้ และจะถูกจัดส่งไปเก็บไว้ที่สำนักงานสภาองค์กรชุมชนตำบล เป็นที่เก็บรักษา โดยชาวตำบลหนองสาหร่ายจะยึดหลักการว่า หากผู้นำท้องที่ทำงานไม่ได้ หรือมีการทุจริตก็สามารถใส่วันที่และดำเนินการทำเรื่องขอลาออกได้ทันที ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวได้มีการดำเนินการมาเป็นเวลานานตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2543 และถือเป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา จนกระทั่งถึงปัจจุบัน ในการปรับเปลี่ยนตำแหน่งเมื่อครบวาระ 4 ปี ผู้ที่จะเข้ามาดำรงตำแหน่งผู้นำท้องถิ่นคนต่อไปก็คือ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านของแต่ละหมู่บ้าน นั่นหมายความว่าผู้ใหญ่บ้านแต่ละหมู่บ้านต้องมีการฝึกให้คนรุ่นต่อไป สามารถทำงานต่อไปได้ โดยเท่าที่ผ่านมายังไม่มีหมู่บ้านใด เกิดข้อขัดแย้งกับวิธีการหรือประเพณีนี้เลย ยังคงปฏิบัติสืบต่อกันมา

ประเพณีที่ทุกหมู่บ้านทำร่วมกัน

กิจกรรมที่เกิดจากการรวมตัวกันตามประเพณี เช่น ประเพณีรับขวัญข้าว การลงแขกเกี่ยวข้าว การดำนา ประเพณีการยกธง ประเพณีการทำยาย เป็นต้น จะมีการจัดขึ้นทุกปี ดังนี้

ประเพณีการรับขวัญข้าว ชาวบ้านจะร่วมกันจัดขึ้นในช่วงเดือน ตุลาคม โดยมีกำหนดวันทำพิธีคือ กระจ่างขึ้น ระหว่างวันจันทร์ หรือวันศุกร์ แค่ 2 วันเท่านั้น ซึ่งเป็นช่วงระยะเวลาที่ข้าวกำลังตั้งท้อง การทำขวัญข้าว จะต้องทำในช่วงเช้าจนถึงเที่ยงวัน ผู้ทำพิธีทำขวัญจะต้องเป็นผู้หญิง ซึ่งในช่วงเช้าวันที่ทำพิธีชาวบ้านจะต้องเตรียมเครื่องเช่น ไห้ว ธงผ้าสี ในธงนั้นจะมีผ้าสีแดงและขาวอยู่ปนกัน ข้าวปากหม้อ แกงปากหม้อ หมากพลู เสื้อผ้า สร้างแหวน แป้งจันทร์ น้ำมันหอม และน้ำมันดีที่ทำในวันออกพรรษา นำไปรดต้นข้าว เพื่อจะทำให้ต้นข้าวออกข้าวได้ง่าย ไม่มีโรคภัย จากนั้นจุดเทียนธูป พร้อมดอกไม้ แล้วพุดอัญเชิญแม่โพสพไปเที่ยวในงานบุญกฐินที่จัดขึ้นในหมู่บ้านต่าง ๆ เป็นอันเสร็จพิธีในการทำขวัญข้าว

ประเพณีการยกธง สันนิษฐานว่ามีต้นกำเนิดมาจากเวียงจันทร์เป็นการทำบุญถวายผ้าเมื่อถึงประเพณีสงกรานต์ จะทำกันในวันสุดท้ายของวันสงกรานต์ ชาวบ้านจะนำผ้าที่หาได้ไม่จำกัดสีและความยาว นำมาตกแต่งให้สวยงามด้วยดอกไม้ นำไม้ไผ่มาทำเสาแบบเสาธงผูกผ้าไว้กับเสาและทำการแห่เสาธงผ้านี้ไปที่วัดเมื่อถึงวัดจะปักเสาธงขนาดใหญ่ที่ทำด้วยไม้ที่ลอกเปลือกออกจนหมดทาดด้วยน้ำหอมกระแจะจันทร์ ที่ปลายเสาจะมีหัวพญานาคเสียบอยู่ และทำพิธีทอดผ้าเหมือนการทอดผ้าป่า พอทำพิธีถวายผ้าเสร็จจะนำผ้าผูกที่ปลายเสาต่อจากหัวพญานาค แล้วยกเสาธงขึ้นไปปักไว้ 3 วัน ทางวัดจะนำผ้าลงมาแล้วนำไปจัดทำหมอน หรือผ้าปูตามแต่วัดจะเห็นสมควร

พิธีหว่านข้าว เป็นพิธีที่ทำเพื่อความเจริญงอกงามของข้าวและเพื่อให้ได้ผลผลิตมาก โดยก่อนการหว่านข้าว จะต้องทำพิธีคือการจุดธูป 3 ดอก แล้วกล่าวคำหว่าน คือ “ขวัญเอย ขวัญมาวันนี้ฤกษ์วันดีจะมาหว่านข้าว ผากแม่ธรณี ผากพระภูมิเจ้าที่” เริ่มหว่านข้าวไปเรื่อย ๆ พร้อมกล่าวว่า “กันนะกันหนา กันนุกันหนุ กันปุกันปลา กันตะกวดและเหี้ย กันเปลี้ยไม้ให้ลงนา อภिरา พระวิณตุเม” แล้วจึงทำการหว่านข้าว

ประเพณีการทำยาย คือ ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อในเรื่องผีบรรพบุรุษของแต่ละต้นตระกูล โดยการทำยายนั้นจะเป็นการทำเพื่อให้ยายหรือบรรพบุรุษช่วยคุ้มครองลูกหลานโดยมีขั้นตอน ดังนี้

1. การรับยายหรือผีบรรพบุรุษ เป็นขั้นตอนแรกที่ลูกหลานหรือผู้เข้าร่วมตระกูลเดียวกันต้องไปรับยายหรือผีบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วที่บ้านต้นตระกูล สิ่งที่ต้องเตรียมไป คือ หม้อดิน 1 ใบ หมากพลู 3 คำ เบี้ย 1 อัน และไม้เท้าพร้อมผ้าขาว นำทุกสิ่งทุกอย่างใส่ในหม้อจากนั้นมีการทำพิธีอันเชิญยายหรือผีบรรพบุรุษมาอยู่ในหม้อแล้วจากนั้นใช้ผ้าขาวปิดปากหม้อไว้และใช้คำพูดบอกกับยายหรือผีบรรพบุรุษว่า “ไปอยู่กับลูกที่บ้านนะ”

2. การขยับย่นหรือฝึบรรพบุรุษ เมื่อนำยายมาถึงยังบ้านแล้วจะต้องมีการนำยายขึ้นบ้าน โดยการนำขนมต้มขาวต้มแดง หมากพูล มาไหว้ จากนั้นจุดธูปเทียนบอกยายหรือฝึบรรพบุรุษ แล้วตั้งไว้ที่หม้อยายหรือฝึบรรพบุรุษขึ้นในบ้าน ส่วนใหญ่และตั้งไว้บริเวณที่สูงติดกับเสาบ้านต้นไคตันหนึ่งของหมู่บ้าน แล้วเรียกชื่อใหม่ว่า “ฝึบ้านฝึเรือน” การขยับย่นจะมีขึ้นทุกปีในเดือนพฤษภาคม โดยจะต้องมีการอาบน้ำให้ยายที่ไม้เท้า และเปลี่ยนผ้าให้ยายใหม่

3. การส่งยาย ส่วนมากจะทำกันในเดือนหก หรือบ้านไคที่มีลูกเล็ก ๆ แล้วตอนเย็นร้องไห้โยเย สามวันสี่วันไข้ ถ้าบ้านนั้นมีหม้อยายอยู่ คนเฒ่าคนแก่ก็จะแนะนำให้ทำขนมส่งยาย เพราะมีความเชื่อว่า ฝึปู่ย่าตายายมาหยอกล้อเล่นกับหลาน ลูกหลานตกใจก็จะส่งเสียงร้อง สิ่งของที่ใช้ในการประกอบพิธีก็จะมี ขนมต้มแดง ขนมต้มขาว หมากพูล ข้าวปากหม้อ จะไปวางไว้ที่หม้อยายก็จุดธูปบอก พิธีกรรมนี้ทำขึ้นเพื่อเป็นการอุทิศส่วนกุศลไปให้และเพื่อเป็นการขอมมา

4. ประเพณีสาทรเดือนสิบ เป็นประเพณีที่ชาวบ้านนิยมทำกันในช่วงวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 เป็นประเพณีที่เกี่ยวกับการกวนขนมกระยาสารท โดยชาวบ้านจะต้องเตรียมอุปกรณ์ เช่น ข้าวตอก ข้าวเม่าคั่ว งา ถั่วลิสง น้ำตาลปีบ ที่จะใช้ในการกวนขนม ซึ่งเมื่อเตรียมอุปกรณ์แล้วชาวบ้านจะเริ่มกวนขนมให้เสร็จตั้งแต่วันแรม 8 ค่ำ เดือน 10 ถึงวันแรม 12 ค่ำ เดือน 10 เมื่อกวนเสร็จจำต้องนำไปแจกญาติพี่น้องที่เคารพนับถือหรือที่อยู่ใกล้เคียงจนหมด ก่อนวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 หรือสิ้นวันพระแล้ว แต่ชาวบ้านจะไม่นิยมแจกขนมกระยาสารทหลังจากหมดวันพระแรม 15 ค่ำ เดือน 10 หรือวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 11 ไปแล้ว แต่ถ้านำไปแจก ชาวบ้านจะเรียกว่าขนมค้างสารท และชาวบ้านจะมีการแบ่งขนมกระยาสารทไว้ทำขวัญข้าว ตอนที่ข้าวตั้งท้องแล้วประเพณีนี้ยังมีการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

5. การทำบุญศาลเจ้าแม่เบ็กไพร การทำบุญศาลเจ้าแม่เบ็กไพรน้ำจะจัดงานทำบุญขึ้นในเดือน 6 ขึ้น 6 ค่ำของทุกปี การจัดงานจะมีการฉายภาพยนตร์ให้คนในชุมชนได้ชมกัน 2 คีน ชาวบ้านจะช่วยกันทำอาหารหวานคาวมาถวาย เพื่อเป็นการกราบไหว้บูชา และขอพรให้ปกป้องรักษาให้คนในชุมชนอยู่เย็นเป็นสุข

ซึ่งจากประเพณีที่ชาวบ้านทำร่วมกันนอกจากจะก่อให้เกิดความสามัคคี และความผูกพันร่วมกัน ดึงนำเสนอไปแล้วจะพบว่า ส่วนมากจะเป็นประเพณีที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิต ผูกพันกับสิ่งเหนือธรรมชาติ แต่วัตถุประสงค์ก็คือ การสามารถดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันได้ภายใต้ความผูกพันทั้งในครอบครัวและระหว่างครอบครัว ความไว้นือเชื่อใจ และความสามัคคีกันของคนในตำบลหนองสาหร่าย

ค่านิยมในการดำเนินชีวิต

จากกระแสของการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ชุมชนต่าง ๆ ในตำบลหนองสาหร่าย ก็ได้รับผลกระทบเช่นเดียวกัน จากการดำเนินชีวิตที่เป็นไปแบบเรียบง่าย กลับกลายเป็นการพัฒนาเพื่อความทันสมัย ทำให้คนในตำบลหนองสาหร่ายประสบปัญหาในการดำรงชีวิตหลายด้านด้วยกัน แต่ถึงกระนั้นชาวตำบลหนองสาหร่ายก็มีการเรียนรู้ปัญหาที่เกิดขึ้นในอดีต จากกลุ่มแกนนำที่ได้รับการยอมรับจากชาวบ้าน ทำให้สามารถรู้จักตนเองจากการทำแผนแม่บทชุมชน ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนทิศทางในการดำเนินชีวิตเป็นแบบเศรษฐกิจพอเพียง มีเท่าไรใช้เท่านั้น พออยู่ พอกิน ในครอบครัวเกิดการลด ละ เลิกอบายมุข ทั้งยังขยันทำมาหากิน ประหยัด รู้จักที่จะเก็บออมเพื่อไว้ใช้ในภายภาคหน้า สามารถพึ่งตนเองได้ก่อนที่จะคิดไปพึ่งคนอื่น กล่าวคือ ทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยกำลังที่ตนเองมีอยู่ พยายามช่วยเหลือตนเองในสิ่งที่ทำได้โดยไม่ต้องไปร้องขอจากคนอื่น เมื่อคนในชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้แล้วนั้นก็ย่อมที่จะให้ความช่วยเหลือกับคนที่เดือนร้อนกว่าตนเองได้ เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สามัคคีกันในการทำงาน มีระเบียบวินัยมากขึ้น และคนในชุมชนเองเคารพ ในกฎหมายของชุมชน รวมทั้งกฎเกณฑ์อื่น ๆ ที่ชุมชนตั้งขึ้นจากการประชุมผ่านสภาผู้นำชุมชน กับสภาองค์กรชุมชนระดับตำบลต่อมา

สัมพันธ์ภาพในครอบครัวและระหว่างครอบครัว

ลักษณะครอบครัวของคนในตำบลหนองสาหร่าย มี 2 ลักษณะ คือ เป็นแบบครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวขยาย โดยส่วนใหญ่จะเป็นครอบครัวเดี่ยวมากกว่าครอบครัวขยาย มีการพึ่งพาอาศัยกันและกันเนื่องจากมีฐานความเป็นเครือญาติ เนื่องจากถึงแม้จะมีการแยกครัวเรือนออกไป ก็ยังคงมีถิ่นที่อยู่ในหมู่บ้านนั้น หรือตำบลนั้น ทำให้ถึงแม้จะแยกตัวออกไปตั้งครอบครัวใหม่ แต่ก็ยังคงมีปฏิบัติสัมพันธ์ต่อกัน โดยเฉพาะในช่วงกิจกรรมหรือประเพณี ที่ยึดเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความสามัคคีของคนในตำบลหนองสาหร่าย สมาชิกในครอบครัวเดี่ยวประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก ส่วนครอบครัวขยายมีขนาดใหญ่กว่าครอบครัวเดี่ยวเพราะมีสมาชิกหลายรุ่นเริ่มจากวัยสูงอายุ ปู่ ย่า ตา ยาย ไปจนถึงวัยเด็ก คือ หลาน ความสัมพันธ์ของคนสองวัยนี้ถือว่ามีความใกล้ชิดกันอย่างมาก เนื่องจาก พ่อแม่ต้องออกไปประกอบอาชีพนอกบ้าน จำเป็นต้องให้ผู้สูงอายุ ดูแลหลานแทนตนเอง

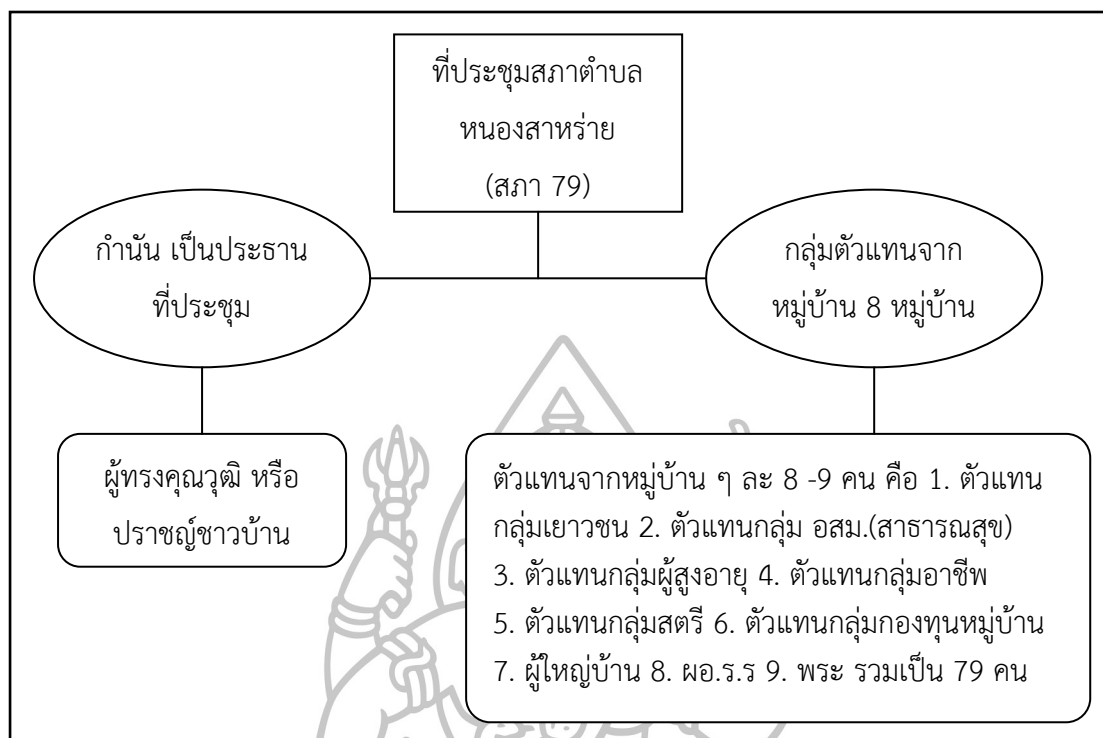
สรุปการก่อตั้งตำบลหนองสาหร่าย

จุดกำเนิดการก่อตั้งตำบลหนองสาหร่าย มาจากความที่ชาวตำบลหนองสาหร่ายต้องการจะพัฒนาตำบลให้เกิดการพัฒนาในด้านต่าง ๆ แต่เนื่องจากเขตปกครองเดิมที่ขึ้นกับตำบลอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรีมีจำนวนหมู่บ้านมากถึง 13 หมู่บ้านทำให้หมู่บ้านที่อยู่ติดเขตชายแดนอย่าง หมู่บ้านหนองสาหร่ายในปัจจุบันไม่ค่อยจะมีโอกาสรับงบประมาณในการพัฒนาเท่าไร โดยชาวตำบลหนองสาหร่ายมีวัตถุประสงค์อยากจะได้งบประมาณมาพัฒนาแหล่งน้ำโดยเฉพาะคลองชลประทาน ที่จะใช้แหล่งน้ำในการเพาะปลูกในช่วงฤดูกาลที่ไม่ใช่หน้าเพาะปลูกอย่างช่วงฤดูฝน และโครงสร้างพื้นฐาน

อย่างถนอม เพื่อไว้ใช้ขนส่งสินค้าการเกษตรไปขายในตัวเมือง ทำให้เกิดการเรียกร้องจากชาวบ้านในหมู่บ้านทำให้แกนนำคือ นายชนะ สุขพรหม และคณะ เข้ามาผลักดันให้เกิดการก่อตั้งตำบลใหม่ ร่วมกับ หมู่บ้านในอำเภอพนมทวน อีก 4 หมู่บ้านจัดตั้งเป็นตำบลหนองสาหร่าย จำนวน 8 หมู่บ้าน และขยายเป็น 9 หมู่บ้านในเวลาต่อ โดยที่ชาวตำบลหนองสาหร่ายมีสิ่งที่ยึดเหนี่ยวทำให้เกิดความสนิทแน่นแฟ้นร่วมกันคือ ความเป็นญาติพี่น้องที่เป็นคนดั้งเดิมในพื้นที่ ประเพณีที่มักจะประกอบกิจกรรมร่วมกันตลอดทั้งปี ซึ่งประเพณีแต่ละอย่างก่อให้เกิดความรักและความสามัคคีให้เกิดกับคนในตำบลทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นประเพณีการดำนา เก็บเกี่ยวข้าว ประเพณีรับขวัญข้าว ประเพณีทำบาย เป็นต้น และมีการสืบสานความสัมพันธ์กันในตำบลสะท้อนผ่านทางเพลงเหย่ย ซึ่งยังคงรักษากันมาจนถึงปัจจุบัน โดยมีศูนย์รวมใจอยู่ที่ผู้หลักผู้ใหญ่ของตำบล ผู้ก่อตั้งชุมชน รวมไปถึงพระในวัดที่อยู่ในตำบล ทั้ง 2 วัด ซึ่งเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมทางศาสนาและพิธีกรรมที่สำคัญอีกแห่งหนึ่ง เช่น การทอดผ้าป่า การทอดกฐิน การบวชกุลบุตรในตำบล เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้สามารถสะท้อนให้เห็นถึงทุนทางสังคมของตำบลได้เป็นอย่างดี ซึ่งทุนทางสังคมนี้เองที่ส่งผลให้การจัดตั้งกลุ่มสภาผู้นำ ประชาคมตำบล และพัฒนาไปเป็นสภาองค์กรชุมชนระดับตำบลได้อย่างเข้มแข็งในที่สุด

การจัดตั้งสภาผู้นำ (สภาตำบล) ประชาคมตำบล และสภาองค์กรชุมชนระดับตำบล

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 ที่ได้มีการจัดตั้งตำบลขึ้นใหม่เป็นตำบลหนองสาหร่ายได้ ในการจัดระบบการปกครองภายในเขตพื้นที่ตำบลหนองสาหร่าย กลุ่มผู้นำชุมชนในขณะนั้นได้มีการนำแนวคิดเรื่อง “การเมืองสมานฉันท์” มาใช้ กล่าวคือ ได้ใช้เวทีการประชุมในระดับชุมชนที่เรียกว่า “ที่ประชุมสภาผู้นำระดับตำบล” เป็นสถานที่กำหนดทิศทางการทำงาน และการกำหนดนโยบาย ของตำบลโดยได้เปิดโอกาสให้คนในชุมชนซึ่งมีความเป็นญาติพี่น้องกันเสียส่วนมาก (พิจารณาได้จากนามสกุล ของผู้ใหญ่บ้านแต่ละหมู่บ้านมีนามสกุลเดียวกันถึงแม้จะอยู่กันคนละหมู่บ้าน เช่น นามสกุล สมคิด , สุขพรหม เป็นต้น) ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและกำหนดทิศทางการดำเนินชีวิตได้ด้วยตนเองซึ่งก็เป็นรูปแบบที่เริ่มฝึกให้คนในตำบลเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับชุมชน โดยมีรูปแบบการเข้าร่วมโดยใช้ระบบตัวแทนจากหมู่บ้านต่าง ๆ เข้าร่วมประชุมพร้อมกับผู้นำชุมชนในตำบลทั้งหมด ที่เรียกว่า สภา 79 เพราะมาจากตัวแทนทุกหมู่บ้านจำนวน 79 คน โดยสามารถสรุปเป็นผังโครงสร้างดังต่อไปนี้ คือ

แผนภาพที่ 4 ผังโครงสร้างผู้เข้าร่วมประชุมสภาตำบล หรือ สภา 79

การจัดตัวแทนเข้าร่วมประชุม จะเน้นไปที่ตัวแทนที่เรียกว่าเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ของชาวบ้าน ที่ได้รับความไว้วางใจ เช่น เป็นผู้หลักผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ เป็นปราชญ์ชาวบ้าน ไปเป็นตัวแทนเข้าร่วมประชุม เพราะหากเป็นการปกครองในรูปแบบเก่าจะทำให้อำนาจในการตัดสินใจกับผู้ใหญ่บ้านและกำนันมาก จึงกลายเป็นมิตการเมืองที่มีผู้ปกครองและชาวบ้านคือผู้ถูกปกครองต้องปฏิบัติตามอย่างผู้นำที่ก้าวก่าย แต่เมื่อได้มีผู้ทรงคุณวุฒิเข้าไปร่วมประชุมซึ่งผู้ทรงคุณวุฒิเหล่านี้ก็เป็นที่เคารพและยอมรับจาก ผู้บริหารท้องถิ่นคือ กำนันผู้ใหญ่บ้านอยู่แล้วด้วย จึงนับเป็นการคานอำนาจไปโดยปริยาย ดังนั้นหากมีงบประมาณลงมาในแต่ละปี การจะนำงบประมาณไปใช้เพื่อการพัฒนาอะไร จึงต้องผ่านจากสภาผู้นำระดับหมู่บ้านไปจนถึงระดับตำบล และผู้ทรงคุณวุฒิ เห็นชอบเสียก่อน เหมือนที่ประธานสภาองค์กรชุมชนระดับตำบลท่านปัจจุบันได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

สมัยก่อนการเข้าร่วมประชุมในการตัดสินใจในการพัฒนาหมู่บ้านจะใช้วิธีการ เชิญผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นตัวแทนที่ชาวบ้านเคารพนับถือ เข้าไปร่วมประชุมแทนชาวบ้าน โดยผู้ใหญ่เหล่านี้ก็เป็นที่เคารพของพวกผู้ใหญ่บ้านและกำนันอยู่แล้ว ดังนั้นเวลามีงบประมาณพัฒนาลงมา จะใช้ตามอำเภอใจไม่ได้เพราะการจะใช้จะต้องผ่านความเห็นชอบจากผู้ทรงคุณวุฒิจากทุกหมู่บ้านก่อน เรียกว่าเป็นการขานอำนาจของพวกท้องถิ่นก็ได้ (แรม เชียงกา, 2557)

1. ลักษณะการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของชาวบ้านตำบลหนองสาหร่าย

เนื่องจากตำบลหนองสาหร่าย มี หมู่บ้านถึง 9 หมู่บ้านด้วยกัน การจะเปิดโอกาสให้ชาวบ้านทั้งหมดเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดชะตาชีวิตของตนเอง ในการประชุมจึงเป็นเรื่องยาก แต่คณะผู้นำของชุมชนบ้านหนองสาหร่ายเห็นความสำคัญของการเข้ามามีส่วนร่วมของชาวบ้านทั้งหมด ดังนั้น ก่อนการเข้าประชุมของสภาตำบล หรือ สภา 79 จะมีการจัดประชุมในแต่ละหมู่บ้านก่อน ซึ่งการจัดประชุมนั้นจะมีลำดับขั้นตอนของการมีส่วนร่วมพอจะสรุปได้ ดังนี้

1.1 ประชุมในระดับคุ้มบ้าน

การปกครองเป็นทางการที่ได้กำหนดพื้นที่ออกเป็นหมู่บ้าน ก็ยังเป็นพื้นที่ที่ค่อนข้างใหญ่เนื่องจากในแต่ละหมู่บ้านมีลูกบ้านอยู่หลายร้อยคนทำให้แกนนำผู้เฉพาะผู้ใหญ่บ้านในแต่ละหมู่บ้านเห็นความสำคัญของคนในชุมชนทั้งหมด จึงได้จัดให้มีการประชุมในระดับคุ้มบ้าน คือ ประมาณ 4-5 หลังคาเรือน (โดยแยกตามซอยหรือถนน) ให้มีการพูดคุยกันเองก่อนถึง สถานการณ์ที่เกิดขึ้น การแสดงความคิดเห็นในการแก้ไขปัญหา และข้อสรุปที่จะฝากให้กับแกนนำคือผู้ใหญ่บ้านหรือตัวแทน ไปนำเสนอในที่ประชุมระดับหมู่บ้านก่อน

1.2 การประชุมในระดับหมู่บ้าน

โดยช่วงของวันประชุมได้ถูกกำหนดไว้เป็นปฏิทินตำบลว่าจะอยู่ในช่วงวันที่ 2 ถึงวันที่ 10 ของทุกเดือน ซึ่งการจัดประชุมในแต่ละหมู่บ้านก็เป็นตัวชี้วัดถึงการเข้ามามีส่วนร่วมของชาวบ้านอย่างหนึ่ง เพราะบางคนต้องทำงานในช่วงกลางวันการจัดประชุมจึงเป็นการประชุมกันในช่วงกลางคืน ยกตัวอย่าง เช่น บ้านหนองทราย หมู่ 6 มีการจัดประชุมทุกวันอาทิตย์แรกของเดือน เวลา 20.00 น. หรือ สองทุ่มตรง ก็จะมีชาวบ้านเข้าร่วมประชุมกันถึงครั้งละ 50 – 60 คน โดยใครมาก่อนก็จะมาช่วยจัดเก้าอี้ให้เป็นที่นั่งโดยจะมีการจัดประชุมแบบนั่งล้อมวงกันพูดคุยไม่ได้มีลักษณะเป็นทางการมากนัก

ตารางที่ 5 แสดงการประชุมของหมู่บ้านตำบลหนองสาหร่าย อ.พนมทวน จ.กาญจนบุรี

การประชุมของหมู่บ้านในตำบลหนองสาหร่าย	
วันที่ 2 ของเดือน	ประชุมที่บ้านหนองทราย หมู่ที่ 6
วันที่ 3 ของเดือน	ประชุมที่บ้านหนองสาหร่าย หมู่ที่ 9
วันที่ 4 ของเดือน	ประชุมที่บ้านโกรกยาว หมู่ที่ 2

ตารางที่ 5 แสดงการประชุมของหมู่บ้านตำบลหนองสาหร่าย อ.พนมทวน จ.กาญจนบุรี (ต่อ)

ตารางการประชุมของ หมู่บ้านในตำบลหนองสาหร่าย	
วันที่ 5 ของเดือน	ประชุมที่บ้านหนองขุย หมู่ที่ 4
วันที่ 6 ของเดือน	ประชุมที่บ้านหนองปรึก หมู่ที่ 3
วันที่ 7 ของเดือน	ประชุมที่บ้านสระลุ่มพุก หมู่ที่ 1
วันที่ 8 ของเดือน	ประชุมที่บ้านใหม่พัฒนา หมู่ที่ 8
วันที่ 9 ของเดือน	ประชุมที่บ้านหนองแหน หมู่ที่ 7
วันที่ 10 ของเดือน	ประชุมที่บ้านปลักเขว้า หมู่ที่ 5

1.3 ประชุมในระดับสภาผู้นำ (สภา 79) หรือ สภาองค์กรชุมชน

การประชุมในระดับสภาฯ ได้ถูกกำหนดไว้ว่าจะเป็นวันที่ 25 ของทุกเดือน ซึ่งการประชุมสภาฯ แต่ละครั้งจะมีตัวแทนของแต่ละหมู่บ้านเข้าร่วมประชุม หมู่บ้านละ 8-9 คน โดยได้แบ่งสัดส่วนออกเป็นหมู่บ้าน ๆ ละ 8 -9 คน คือ 1. ตัวแทนกลุ่มเยาวชน 2. ตัวแทนกลุ่ม อสม. (สาธารณสุข) 3. ตัวแทนกลุ่มผู้สูงอายุ 4. ตัวแทนกลุ่มอาชีพ 5. ตัวแทนกลุ่มสตรี 6. ตัวแทนกลุ่มกองทุนหมู่บ้าน 7. ผู้ใหญ่บ้าน 8. ผอ.ร.ร 9. พระ ผู้ทรงคุณวุฒิ หรือปราชญ์ชาวบ้านที่เป็นที่ยอมรับกันในหมู่บ้านนั้น ๆ รวมเป็น 79 คน โดยในช่วงที่ยังเป็น สภาตำบล หรือ สภา 79 ยังมีกำนันทำหน้าที่เป็นประธานในที่ประชุม เมื่อมีการจัดตั้งเป็นสภาองค์กรชุมชนตาม พ.ร.บ สภาองค์กรชุมชนตำบล พ.ศ. 2551 ได้มีการแต่งตั้งประธานสภาขึ้นมาใหม่ ซึ่งประธานสภาองค์กรชุมชนท่านแรก ก็คือ นาย ศิวโรดม จิตนิยม ซึ่งเป็นแกนนำในด้านการพัฒนาตำบลหนองสาหร่ายนั่นเอง โดยได้มีการแต่งตั้งนายกองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น กับสมาชิกสภาฯ เข้าร่วมเป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้วย โดยฝ่ายท้องถิ่นซึ่งเป็นคนในตำบลนั่นเองเสมือนกันทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนการทำงานของสภาองค์กรชุมชน ตั้งแต่การเอื้อเพื่อสถานที่จัดประชุมโดยใช้สถานที่ทำการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และนำเอาข้อสรุป ความต้องการ ปัญหาของ ชาวบ้านตำบลหนองสาหร่ายไปปรับใช้ในการทำงาน เช่น บรรจุไว้ในแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาของ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น

ชาวบ้านหนองสาหร่ายได้มีการเข้ามามีส่วนร่วม ในการกำหนดชะตาชีวิตของตนเองได้ โดยผู้นำชุมชนเห็นความสำคัญของที่ผ่านมาเห็นความสำคัญของความคิดของชาวบ้านทุกคน ในหมู่บ้านหนองทราย ได้มีการจัดประชุมตั้งแต่ คุ่มบ้านโดยให้แต่ละซอยหรือฝั่งถนน 4-5 หลังคาเรือน รวมตัวประชุมกันก่อนเพื่อเสนอปัญหาของตนเอง ความต้องการและทางออก ให้กับกลุ่มประชุมก่อน จากนั้นก็นำเสนอข้อสรุปจากกลุ่มเล็ก ๆ มานำเสนอในที่ประชุมหมู่บ้านอีกครั้ง ในทุกวันที่ 2 ของเดือน ซึ่งในที่ประชุมหมู่บ้านก็จะมีทั้งตัวแทนจากแต่ละคุ่ม แต่ละกลุ่มทำให้มีแนวคิดหลากหลายเพิ่มมากขึ้น ซึ่งที่ผ่านมามีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน มักจะไปในทิศทางเดียวกันแต่ถ้ามีข้อขัดแย้งหาข้อสรุปไม่ได้ ก็จะทำให้ผู้หลักผู้ใหญ่ในหมู่บ้านเป็นคนตัดสินอีกที (บุญลาด สมคิด, 2557)

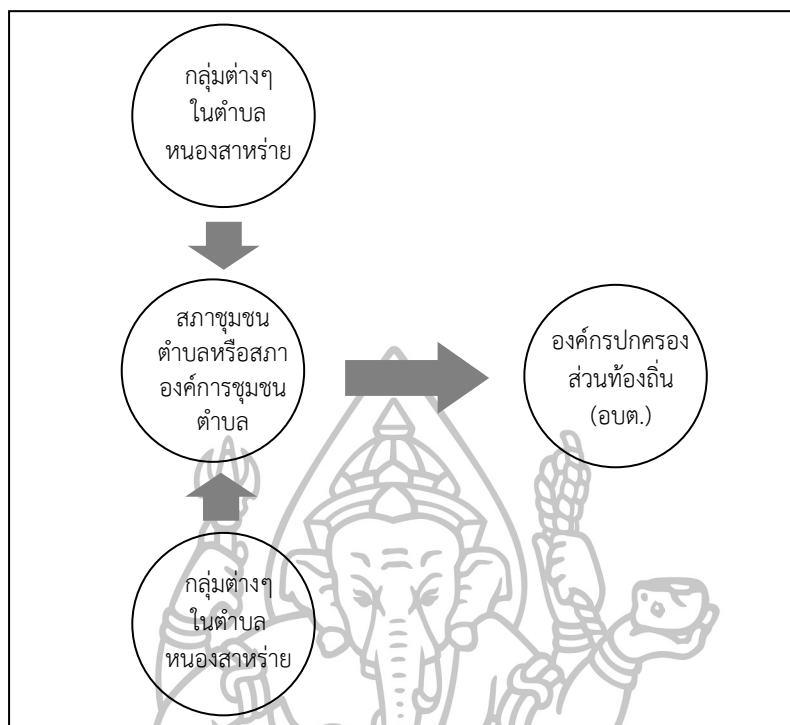
โดยการประชุมส่วนใหญ่ในช่วงการจัดประชุมครั้งแรก ๆ จะเน้นไปที่การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน อย่างถนนคอนกรีต และถนนลาดยางเข้าไปในพื้นที่ทั้งหมดของ 9 หมู่บ้าน และที่สำคัญก็คือการขุดคลองชลประทานเข้าไปในทุกหมู่บ้านเนื่องจากประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมยังผลทำให้ จากการเพาะปลูกข้าวหรือการเพาะปลูกอย่างอื่น แต่เดิมทำได้แค่ปีละครั้ง หลังจากหมดหน้าฝน หรือช่วงฤดูทำนา ก็ต้องเข้าไปในเมืองเพื่อหางานทำ เป็นทำการเพาะปลูกมากกว่าปีละครั้ง ความเป็นอยู่ของชาวบ้านตำบลหนองสาหร่ายเริ่มมีความเป็นอยู่ดีขึ้น จะพิจารณาได้จากตำบลหนองสาหร่ายเจ้าของที่ดินยังเป็นเจ้าของเดิมไม่มีการขายหรือเปลี่ยนมือเจ้าของที่ดินไปเหมือนตำบลใกล้เคียง

จนกระทั่งปี พ.ศ. 2540 ได้มีการเกิดขึ้นของ กฎหมายการกระจายอำนาจ ทำให้ตำบลหนองสาหร่ายได้มีการจัดตั้งเขตการปกครองเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ชั้น 5 ยิ่งทำให้การบริหารจัดการตนเองมีความคล่องตัวเพิ่มมากขึ้น และหน่วยงานรัฐเริ่มให้ความสำคัญกับบทบาทของสภาตำบลเพิ่มมากขึ้น จึงได้มีการปรับเปลี่ยนชื่อจาก สภาตำบล เป็น “ประชาคมตำบลท้องถิ่น” โดยเริ่มมีการจัดสรรงบประมาณมาให้เป็นเบี้ยเลี้ยงในการจัดประชุม และทางกระทรวงมหาดไทย กรมการพัฒนาชุมชนเริ่มมีนโยบายให้ท้องถิ่น หรือชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้านจัดทำแผนแม่บทชุมชน ในช่วงปี พ.ศ. 2545 เพื่อเป็นฝักรกำหนดทิศทางในการพัฒนาโดยเน้นที่ชาวบ้านเป็นศูนย์กลาง วิถีทางสังคมเปลี่ยนไปเป็นต่างคนต่างทำความเป็นกลุ่ม ความเอื้ออาทรต่อกันลดลงเรื่อย ๆ ในปี พ.ศ. 2545 เช่นเดียวกัน กระทรวงมหาดไทยกำหนดให้ทุกตำบลมีการจัดตั้งศูนย์ประสานงานองค์กรชุมชนตำบล (ศอชต.) ที่ตำบลหนองสาหร่ายเลือกกำนันชนะ สุขพรหม เป็นประธาน นายศิโรตม์ เป็นรองประธาน และได้นำรูปแบบประชาคมตำบลมาใช้เพราะประชาคมเป็นการปฏิบัติให้คนมาร่วมประชุม ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจซึ่งเป็นสิ่งที่ศูนย์ประสานงานองค์กรชุมชนตำบล

ต้องดำเนินการโดยการเรียนรู้ของชาวบ้านในส่วนนี้ ทางผู้บริหารของท้องถิ่นซึ่งก็คือ ผู้ก่อตั้งชุมชนหนองสาหร่ายนั่นเอง เริ่มที่จะส่งเสริมการเรียนรู้ มิติของการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้กับชาวบ้านทราบ เช่น เรื่องของงบประมาณในการพัฒนาของท้องถิ่นจะต้องเอาไปทำอะไรบ้าง มีการจัดแบ่งกันอย่างไร และจะบรรจุลงในแผนแม่บทในการพัฒนาท้องถิ่นอย่างไร เพราะภาพพจน์ของ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบต.) ส่วนมากชาวบ้านจะเข้าใจว่างบประมาณที่ได้มาจากส่วนกลาง และจากการเก็บภาษีในท้องถิ่น จะต้องนำไปพัฒนาท้องถิ่นทั้งหมด ทั้งที่จริง ๆ แล้ว งบประมาณเหล่านั้นจะต้องมีการนำไปบริหารจัดการหลายด้าน เช่น ค่าใช้จ่ายประจำที่เกิดจากการจ้างลูกจ้างประจำ เป็นงบที่ต้องกันไว้สำหรับเป็นกองทุนฉุกเฉิน และค่าบริหารจัดการ เป็นต้น การทำความเข้าใจกับชาวบ้าน ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้จึงเป็นเรื่องสำคัญประการหนึ่ง ที่ตำบลหนองสาหร่ายกระทำได้ประสบความสำเร็จดังที่ประสภากองครชุมชนท่านปัจจุบันได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่เข้าใจ นึกว่างบประมาณที่ได้มาทั้งหมดจะต้องเอาไปพัฒนาทั้งหมด เช่น มีงบอยู่ 100 บาท ต้องนำไปใช้ในการพัฒนาท้องถิ่นทั้ง 100 บาท โดยไม่ทราบว่า เงินจะต้องเอาไปใช้ในส่วนของการบริหารจัดการ ค่าใช้จ่ายประจำ เก็บไว้เป็นเงินกองทุนฉุกเฉิน เป็นต้น ฉะนั้น เงิน 100 บาทจะสามารถเอาไปพัฒนาได้จริง ๆ แค่ 30 บาทเท่านั้น พอ อบต. เอาไปพัฒนาแค่ 30 บาท ก็จะถูกกล่าวหาว่า อบต. โกง การทำความเข้าใจกับชาวบ้านจึงเป็นเรื่องสำคัญอย่างหนึ่ง (แรม เชียงกา, 2557)

ดังนั้น การก่อสร้างหรือพัฒนา อะไรก็ตาม ทั้ง 9 หมู่บ้านจะร่วมแรงร่วมใจกัน ออกงบประมาณและแรงกาย ร่วมกับ อบต. ช่วยในการพัฒนาตำบลหนองสาหร่ายร่วมกัน ทำให้ในปี พ.ศ. 2544 องค์การบริหารส่วนตำบลหนองสาหร่าย จึงได้รับรางวัลองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นต้นแบบระดับจังหวัด ซึ่งนับเป็นก้าวแรกที่ชุมชนตำบลหนองสาหร่ายได้เป็นเจ้าภาพในการบริหารจัดการความร่วมมือจากภาคีหน่วยงานหลายภาคส่วนเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาตำบลในภาพรวม การกำหนดแผนแม่บทชุมชน แก้ไขปัญหาชุมชนแบบมีส่วนร่วม ในช่วงปี พ.ศ. 2545

แผนภาพที่ 5 แผนผังการสนับสนุนความต้องการของชุมชนโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบต.)
 โดยผ่านสภาชุมชนตำบลหรือสภาองค์กรชุมชน

2. จุดเริ่มต้นของความเปลี่ยนแปลงของตำบลหนองสาหร่าย

ในปี 2545 สาธารณสุขจังหวัด (สสจ.) พา อสม. ดีเด่นโดยเฉพาะในตำบลหนองสาหร่ายส่วนมากมีจิตอาสาสมัครเป็น อสม. (อาสาสมัครด้านสาธารณสุข) กันมากและได้รับรางวัล อสม. ดีเด่นอีกด้วย

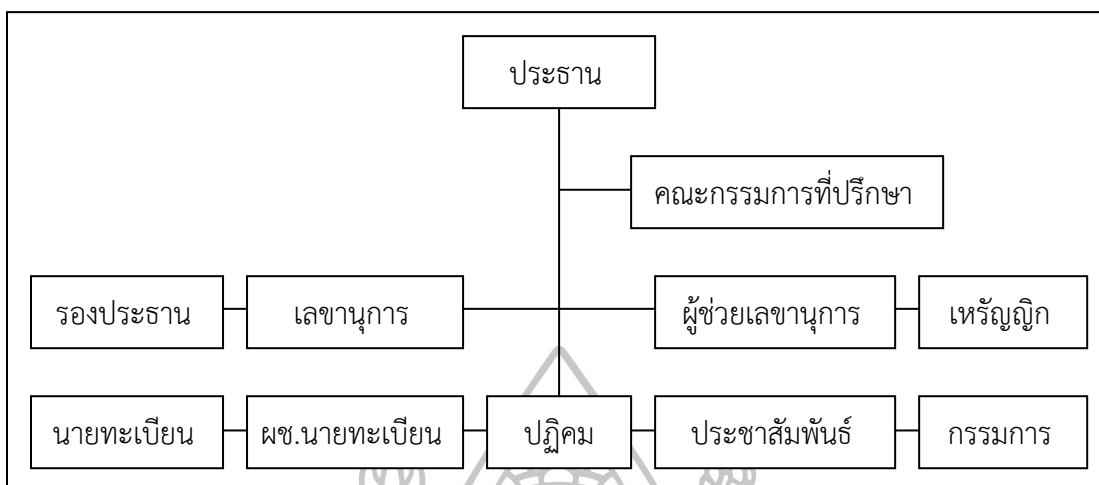
นายศิวโรฒ จิตนิยม นายแรม เชียงกา และทีมงาน ได้ไปศึกษาดูงานเรื่องกลุ่มออมทรัพย์ที่ตำบลคลองเปื่อยะ จังหวัดสงขลา ดูการจัดการแผนแม่บทชุมชนของสภาผู้นำตำบลไม้เรียง อ.ฉวาง จ.นครศรีธรรมราช ดูการจัดทำแผนแม่บทชุมชนที่ตำบลเขาคราม จังหวัดกระบี่ เมื่อกลับมาจากการศึกษาดูงาน ซึ่งในช่วงเวลานั้นรัฐบาลมีนโยบายกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนโดยให้แต่ละตำบลทำเวทีประชาคม วิเคราะห์ข้อมูลของหมู่บ้าน ของตำบล เพื่อร่วมกันตัดสินใจว่าจะจัดทำโครงการอะไรที่เป็น การแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจของหมู่บ้าน ในตำบลของตนเอง โดยรัฐบาลมีงบประมาณให้ตำบลละ 1 ล้านบาท โดยพิจารณาโครงการที่สภาชุมชนตำบลร่างเสนอขึ้นมา ซึ่งที่ตำบลหนองสาหร่ายได้นำหลักการของแผนแม่บทชุมชนที่ไปศึกษาดูงานมาร่วมกับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) ซึ่งขณะนั้นมีนโยบายสนับสนุนให้ชุมชนทำแผนแม่บทชุมชนโดยได้ นำรูปแบบที่ตำบลไม้เรียง จ.นครศรีธรรมราช มาปรับใช้ร่วมกับมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี นับว่าเป็นการขยายการเรียนรู้อีกแบบหนึ่ง ใช้ชื่อกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนนี้ว่า ประชาคมหนองสาหร่าย

ผลจากการร่วมคิดร่วมตัดสินใจภายใต้ข้อมูลของหมู่บ้านจึงตัดสินใจจัดทำโรงปุ๋ยอินทรีย์ ซึ่งได้งบประมาณจากทบวงกับทุนของชาวบ้าน และ อบต. ให้งบประมาณสนับสนุน ส่วนที่ขาดก็ทำการกู้เงินจาก ธกส. และสิ่งที่กำเนิดเกิดขึ้นคู่กันก็คือชาวบ้านได้เข้าหุ้นกันจัดตั้งโรงน้ำดื่มของตำบลหนองสาหร่ายเอง โดยตั้งชื่อว่าน้ำดื่มสาหร่ายทอง

2.1 การทำแผนแม่บทชุมชน

ในช่วงปี 2546-2547 กระบวนการทำแผนแม่บทชุมชน เป็นเหตุที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในตำบลหนองสาหร่ายเป็นอย่างมาก เพราะก่อให้เกิดกิจกรรมในตำบลที่หลากหลาย เช่น สถาบันการเงินชุมชนกลุ่มปุ๋ยอัดเม็ด กลุ่มน้ำดื่ม กลุ่มกิจกรรม To be number one กลุ่มออกกำลังกาย ชมรมสุขภาพ องค์กรกลุ่มอาชีพ กลุ่มปลูกข้าว กลุ่มปลูกอ้อย กลุ่มเลี้ยงวัว กลุ่มค้าขาย กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มเด็กและเยาวชน กลุ่มสวัสดิการ ซึ่งแตกมาจากกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตตำบลหนองสาหร่าย ที่เกิดมาประมาณ ปี 2540 การที่เริ่มจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้น จุดประสงค์เพื่อให้ชาวบ้านนำเงินมาฝากรวมกัน แล้วให้คนกู้เงินไปทำอาชีพโดยเสียดอกเบี้ยต่ำ เป็นการแก้ปัญหาของตำบลเอง นำส่วนต่างของดอกเบี้ยเงินกู้กับดอกเบี้ยเงินฝากมาจัดสรรเป็นสวัสดิการสำหรับสมาชิก ในปี 2546 จึงได้รางวัลกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตตำบลหนองสาหร่ายดีเด่น การทำสวัสดิการจึงพัฒนาเป็นการจัดตั้งกลุ่มกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลหนองสาหร่าย ในปี 2548 โดยมีหุ้นส่วน คือการนำเงินมาสมทบกันเป็นระยะ ๆ เช่น ระยะที่ 1 เด็กนำมาสมทบปีละ 100 บาท ผู้ใหญ่ปีละ 200 บาท ระยะที่ 2 ปีละ 350 บาท ปีที่ 3 ปีละ 400 บาท แต่กองทุนสวัสดิการจะได้รับเงินสมทบจากกลุ่มออมทรัพย์ปีละ 20,000 บาท จาก อบต.ปีละ 100,000 บาท ในปี 2551 ได้จากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน 100,000 บาท และในอนาคตก็มีโครงการจะจัดทำเอกสารเพื่อรับการสมทบจากรัฐบาลอีกคนละ 1 บาทต่อคนต่อวัน ซึ่งเป็นโครงการต่อเนื่องเพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาเรื่องแหล่งทุนโดยชุมชนอย่างยั่งยืน ดังนั้นจะทำให้มีโอกาสพบเห็นทั้งเด็กและผู้ใหญ่ สามารถเข้าออกและเข้ามาติดต่อกับสถาบันการเงินในเวลาทำการตลอดเวลา

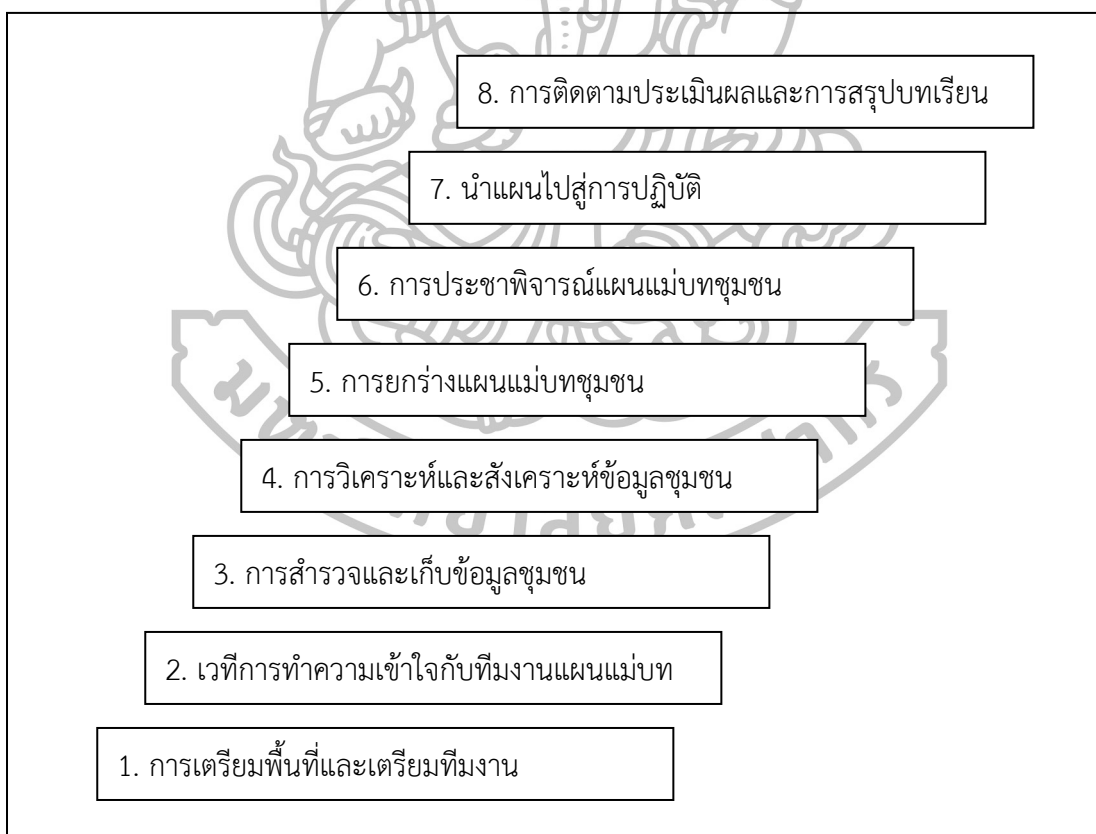
การบริหารจัดการสถาบันการเงินของตำบลหนองสาหร่าย ซึ่งพัฒนาจากการเกิดกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตตำบลหนองสาหร่าย เมื่อมีกองทุนหมู่บ้านเข้ามาสู่หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1 ล้านบาท (จากโครงการสนับสนุนจากรัฐบาล) ได้นำมาบริหารจัดการร่วมไปกับการบริหารกลุ่มออมทรัพย์ เป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับสถาบันการเงินชุมชน โดยการสร้างเครือข่ายกองทุนหมู่บ้านระดับตำบลเพื่อบูรณาการรวมกองทุนเป็นสถาบันการเงิน โดยมี ธกส. สนับสนุนโดยการร่วมกันวางแผนจัดระบบการบริหารจัดการและให้การสนับสนุนเงินกู้อัตราดอกเบี้ยต่ำให้กรรมการกู้เพื่อให้ประชาชนมีแหล่งเงินกู้ในชุมชนจนจัดตั้งเป็นสถาบันการเงินชุมชนตำบลหนองสาหร่าย เมื่อเดือนสิงหาคม 2548 ซึ่ง อบต. ก็ได้สนับสนุนสร้างที่ทำการสำนักงานสถาบันการเงินพร้อมอุปกรณ์สำนักงาน ซึ่งตั้งอยู่ที่หมู่บ้านหนองขุย หมู่ที่ 4 โดยมีโครงสร้างของสถาบันการเงินชุมชนตำบลหนองสาหร่าย ดังนี้

แผนภาพที่ 6 โครงสร้างการบริหารสถาบันการเงินชุมชน ตำบลหนองสาหร่าย อ.พนมทวน จ.กาญจนบุรี

การดำเนินการกิจกรรมของกลุ่มต่าง ๆ ในตำบลหนองสาหร่ายนี้ทำร่วมกันกับ องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น (อบต.) ตลอด มีกระบวนการคิดร่วมกันตัดสินใจร่วมกัน ในเวทีประชุมทุกครั้ง ดังนั้น เมื่อมี พ.ร.บ. สภาองค์กรชุมชนตำบลเกิดขึ้น นายศิโรตม์ จึงไม่เห็นด้วยกับการไม่ให้ อบต. เข้ามาเป็นสมาชิกเพราะจะมี พ.ร.บ. หรือไม่ ที่หนองสาหร่ายไม่มี ปัญหา เพราะชาวบ้านได้มีการสร้างรากฐานเตรียมไว้อยู่แล้ว แต่ชุมชนอีกเป็นจำนวนมากที่ยังไม่มีรากฐานกลุ่มองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง จึงยังไม่มีที่ยอมรับจากหน่วยงานต่าง ๆ หรือความพร้อมของประชาชนที่จะดำเนินการสถาบันการเงินด้วยตนเอง การเกิดขึ้นของ พ.ร.บ. สภาองค์กรชุมชนฉบับนี้ จึงมีความสำคัญ ต่อตำบลหนองสาหร่ายเป็นอย่างมาก และตำบลหนองสาหร่ายเองก็มีความพร้อมที่จะจัดตั้งให้เป็นอย่าง ซึ่งก่อนหน้านี้ พ.ร.บ. จะได้รับการประกาศใช้ในพระราชกฤษฎีกาฉบับนั้น ก็มีปัญหาคือความไม่เข้าใจเนื้อหาของ พ.ร.บ. การไม่ยอมรับ พ.ร.บ. เกรงจะทำให้เกิดความแตกแยก ประชาชนเองก็ไม่เข้าใจว่ามี พ.ร.บ. แล้วจะได้ประโยชน์อะไร การที่มีกิจกรรมเกี่ยวกับกลุ่มองค์กรต่าง ๆ มาอย่างเข้มแข็ง รองนายกรัฐมนตรี (ในช่วงปี พ.ศ.2551 คือ นายไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม) จึงได้จัดเวทีพูดคุยถึง พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชน ให้เห็นประโยชน์ของการมี พ.ร.บ. ที่ตำบลหนองสาหร่าย โดยมีนักข่าวมาทำข่าวเผยแพร่ออกไปทำให้ผู้ว่าราชการจังหวัดยอมรับ และจะให้การสนับสนุนให้เกิดทุกตำบล เป็นการพลิกประวัติศาสตร์ของประเทศได้อีกเรื่องหนึ่ง เพราะ พ.ร.บ. ไม่ทำให้เกิดความขัดแย้งแต่จะหนุนเสริมกัน เพราะแผนควรมาจากชาวบ้านร่วมกันคิดตัดสินใจภายใต้ข้อมูลที่แตกต่างกันซึ่งเป็นความต้องการของชาวบ้านเอง แล้วเสนอต่อ อบต.ทำให้ครอบคลุมปัญหาและความต้องการของประชาชนมากยิ่งขึ้น เมื่อ พ.ร.บ. ได้ประกาศใช้ในวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2551 คณะผู้นำของหนองสาหร่ายจึงได้ตกลงกันว่า ที่หนองสาหร่าย

จะจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลตาม พ.ร.บ.หรือไม่ และเพราะเหตุผลว่าเพื่ออนาคต การทำอะไรที่ถูกกฎหมายจะเป็นเกราะป้องกันได้ และจะได้รับการยอมรับจากหน่วยงานราชการอีกด้วย การที่หนองสาหร่ายมีสภาผู้นำชุมชนหนองสาหร่ายที่มาจากกลุ่มต่าง ๆ อยู่แล้ว การมาดำเนินการจัดตั้งตาม พ.ร.บ. จึงไม่เป็นการยากลำบากส่วนที่เคยมี อบต. เป็นกรรมกรนั้นปรับเปลี่ยนเป็นที่ปรึกษา ตำบลหนองสาหร่ายจึงจัดตั้งเป็นสภาองค์กรชุมชนตำบล ในเดือน กรกฎาคม 2551 ซึ่งเป็นรุ่นแรกของการจัดตั้งสภาฯ ของทุกจังหวัดทั่วประเทศ มีนายพลวัติ วรรณณะ เป็นประธาน และนัดให้มีการประชุมร่วมกันทุกเดือนเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ต่อมาในเดือนตุลาคม 2551 อบต.หนองสาหร่ายยกฐานะขึ้นเป็นเทศบาลตำบล การดำเนินการสภาองค์กรชุมชนตำบลก็ยังมีกระบวนการประชุมร่วมกันเหมือนเดิม เปลี่ยนจากที่ม้ายกและสภา อบต. เป็นที่ปรึกษา มาเป็นที่นายกและเทศบาลตำบล หนองสาหร่ายเป็นที่ปรึกษาแทนกล่าวอย่างง่าย ๆ ก็คือ ยังคงยึดรูปแบบในการทำงานของสภาตำบล หรือ สภา 79 ไว้อย่างเหนียวแน่น

แผนภาพที่ 7 แสดงบันได 8 ขั้นตอนในการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลหนองสาหร่าย

ในปี พ.ศ. 2546 - 2548 ได้มีการจัดเวทีประชุมประชาคมตำบลเพื่อระดมความคิดร่วมกันกับเครือข่ายภาคีทั้งภาครัฐและเอกชน นับได้ว่าเป็นจุดเปลี่ยนอีกครั้งของตำบลหนองสาหร่าย ที่เริ่มเรียนรู้อย่างเป็นระบบเพิ่มมากขึ้น เพราะจะทำให้ทราบถึงปัญหาที่ชุมชนกำลังเผชิญอยู่ ซึ่งจะนำไปสู่การจัดทำแผนแม่บทชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนี้สินที่มีเป็นจำนวนมาก ขณะเดียวกันก็ทำให้ทราบข้อมูลต้นทุนทางสังคมที่ชาวหนองสาหร่ายมีอยู่ และแนวทางแก้ไขปัญหาของตนซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของคนในชุมชน จึงมีข้อสรุปในการวางกรอบและแนวทางในการพัฒนา เกิดเป็น “แผนชุมชนตำบลหนองสาหร่าย” โดยมีกระบวนการตัดสินใจผ่านการมีส่วนร่วม การยอมรับเสียงข้างมากและการให้คุณค่าเสียงข้างน้อย เป็นกระบวนการตัดสินใจในการดำเนินนโยบายสาธารณะ เพื่อลดหนี้ด้วยแผนแม่บทชุมชน (มหาวิทยาลัยศิลปากร, ม.ป.ป.) ทั้งนี้ผู้ตัดสินใจคือ แกนนำ อสม. อบต. หนองสาหร่าย ผู้นำท้องถิ่น และทุกภาคส่วนในการหาข้อสรุปร่วมกัน เกิดกระบวนการแก้ไขปัญหาตำบล อย่างมีส่วนร่วม และกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาของตำบล และกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาในนาม “สภา 79” ซึ่งสามารถสรุปปัญหาในตำบลหนองสาหร่ายได้ ดังนี้

สภาพปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาในแต่ละด้านของตำบลบ้านหนองสาหร่าย

ตารางที่ 6 ดัดแปลงจากข้อมูลจากวิทยานิพนธ์ของ ทิรัญญ์ ทิรัญญ์พิพัฒน์ เรื่อง บทบาทสภาองค์กรชุมชนกับการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่น มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ประเด็นปัญหา	รายละเอียดปัญหา	สาเหตุ	แนวทางแก้ไข
ด้านภาวะหนี้สินของประชาชน	มีหนี้สินเพิ่มมากขึ้น	เนื่องจากประชาชนขาดความรู้ในเรื่องการวางแผนเรื่องรายรับรายจ่าย ยังไม่เห็นประโยชน์ของการทำบัญชีครัวเรือนว่ามีประโยชน์อย่างไร	1. แกนนำต้องพร้อมปฏิบัติการอย่างจริงจัง 2. ค้นหากลุ่มเป้าหมายในชุมชนที่พร้อมจะรับการเปลี่ยนแปลงความคิดกับคำถามที่ว่า “ทำแล้วจะได้อะไร” 3. ต้องปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง

ตารางที่ 6 ดัดแปลงจากข้อมูลจากวิทยานิพนธ์ของ หิรัญญ์ หิรัญญพิพัฒน์ เรื่อง บทบาทสภาองค์กร
 ชุมชนกับการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่น มหาวิทยาลัยรามคำแหง (ต่อ)

ประเด็นปัญหา	รายละเอียดปัญหา	สาเหตุ	แนวทางแก้ไข
ด้านอาชีพและรายได้	ผลผลิตตกต่ำ รายได้ไม่แน่นอน ดินเสื่อมโทรม	เนื่องจากใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีในการกำจัดศัตรูพืช	รณรงค์อย่างจริงจังสร้างแปลงสาธิตเรื่องการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ เพื่อรักษาสภาพแวดล้อมและได้ผลผลิตที่ดีด้วย
ด้านประเพณีวัฒนธรรมสังคมเสื่อมโทรม	เนื่องจากระบบทุนนิยมเห็นคุณค่าของเงินสำคัญกว่าเรื่องอื่น	กระแสค่านิยมภายนอกทำให้ลืมสังคมที่ดีประเพณีดั้งเดิมของไทยในอดีต ชื่นชมความทันสมัยที่ได้รับจากสื่อวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และอินเทอร์เน็ต โดยไม่ได้คัดสรรว่าดีหรือไม่ดีแล้วรับมาปฏิบัติ	ฝ่ายรัฐบาลจัดการตั้งแต่ระดับนโยบาย อาจมีกฎหมายสำหรับลงโทษเป็นการเฉพาะแล้วระดับฐานรากจะได้มีเครื่องมือในการจัดการตามนโยบายนั้น
ด้านการเมืองและกลุ่มผู้นำในชุมชน	ผู้นำโดยมากมาจากเครือญาติของผู้มีอำนาจเดิม หรือมาจากกลุ่มนักการเมืองท้องถิ่นกลุ่มเดิม ๆ ที่แต่เดิมก็ไม่เคยมีผลงานที่เด่นชัด อาศัยว่าพวกพ้องมากจึงได้รับการคัดเลือกก่อนที่จะตัดสินใจเลือกใครเป็นตัวแทนของกลุ่ม	ควรพิจารณาและคัดสรรให้ดี โดยไม่มีอำนาจภายนอกอื่นมาครอบงำ	ทุกฝ่ายต้องมีใจเป็นกลาง ใจให้กว้าง โดยปราศจากอคติ โดยคำนึงถึงสิ่งเดียว คือ เพื่อพัฒนาชุมชนของตนเท่านั้น

ตารางที่ 6 ดัดแปลงจากข้อมูลจากวิทยานิพนธ์ของ หิรัญญ์ หิรัญญพิพัฒน์ เรื่อง บทบาทสภาองค์กรชุมชนกับการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่น มหาวิทยาลัยรามคำแหง (ต่อ)

ประเด็นปัญหา	รายละเอียดปัญหา	สาเหตุ	แนวทางแก้ไข
ด้านการศึกษาของบุคลากรในชุมชน	ประชาชนในชุมชนไม่ใส่ใจเรียนรู้เรื่องการศึกษา	มักอ้างว่าไม่มีเงินเป็นทุนในการศึกษา หรือมักอ้างว่าไม่มีเวลา หรือแม้กระทั่งบอกว่าอายุมากแล้ว ไม่มีประโยชน์ที่จะศึกษาต่อ โดยไม่ได้พิจารณาเปรียบเทียบเลยว่าในอดีตตนเองเป็นเช่นไร และจะเป็นเช่นไรอีกในอนาคต คือไม่ใส่ใจความเป็นอยู่หรือว่าจะมีคุณภาพชีวิตดีขึ้นหรือไม่	ประชาสัมพันธ์ให้เห็นว่าการศึกษามีประโยชน์ โดยยกเหตุผลประกอบ ดังเช่น สุภาชิตที่ว่า “รู้อะไรไม่สู้รู้วิชา”
ด้านการดูแลสุขภาพอนามัย	ไม่มีความปลอดภัยในการทำงาน	ประชาชนไม่ใส่ใจดูแลสุขภาพ ไม่มีการใช้เครื่องป้องกันในขณะปฏิบัติงาน	แนะนำเรื่องการทำงานในสถานประกอบการอย่างปลอดภัย ไม่ควรประมาท
ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม	สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม เช่น สภาพอากาศประกอบด้วยมลพิษ	ประชาชนนึกถึงแต่ความสะดวกสบายในการดำรงชีวิตเป็นหลักใช้เทคโนโลยีที่ทำลายธรรมชาติ ไม่มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติตามแนวการพัฒนาที่ยั่งยืน	ต้องรณรงค์อย่างจริงจังด้วยการรักษาธรรมชาติ เช่น มีการคัดแยกขยะที่ถูกวิธี และสร้างธรรมชาติให้คืนมา เช่น การปลูกต้นไม้ รวมถึงการให้คำแนะนำแก่กลุ่มคนที่ยังมองไม่เห็นความสำคัญของชาติ ให้มีจิตสำนึกรักธรรมชาติ

ที่มา: หิรัญญ์ หิรัญญพิพัฒน์, “บทบาทสภาองค์กรชุมชนกับการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่น: ศึกษากรณีสภาองค์กรชุมชน ตำบลหนองสาหร่าย จังหวัดกาญจนบุรี,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2551).

จากสภาพปัญหาดังกล่าวที่ชุมชนได้ร่วมกันศึกษาและนำไปสู่การหาทางออก ร่วมกันของชุมชนโดยการแก้ไขปัญหาของตนเองตามศักยภาพของชุมชนและเครือข่ายของตำบลหนองสาหร่ายได้ร่วมกันจัดตั้ง “องค์กรทางการเงินและสวัสดิการชุมชนหนองสาหร่าย” ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ชุมชนร่วมกันผลักดันให้เกิดการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาชุมชนร่วมกัน

โดยทาง นายศิวโรฒ จิตนิยม แกนนำคนสำคัญได้ให้สัมภาษณ์ถึงเหตุการณ์สำรวจตนเองเพื่อทำแผนแม่บทชุมชนไว้ว่า

แผนแม่บทชุมชนก็คล้ายกระจกบานใหญ่ ที่ส่องให้พี่น้องตำบลหนองสาหร่ายรู้ว่าเรา ยืนอยู่ตรงไหน จะอุดช่องโหว่อย่างไร ปัญหาบางอย่าง เรามองไม่ออกว่าเป็นปัญหา เหมือน เรายังไม่มีกระจกที่จะส่องดูว่า หน้าตาเราเป็นอย่างไร เมื่อเราค้นเจอปัญหาเราก็จะได้แก้ไข เหมือนการทำแผนที่ก่อให้เกิดความเข้าใจในชุมชนของเรา (ศิวโรฒ จิตนิยม, 2557)

2.2 ความต้องการของชาวบ้านตำบลหนองสาหร่าย

จากการเก็บข้อมูลเพื่อทำแผนแม่บทชุมชนทำให้ชาวตำบลหนองสาหร่ายรู้จัก ตัวเองมากยิ่งขึ้น สามารถสรุปปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ขณะเดียวกันก็ทำให้ทราบว่าตนเองต้องการ อะไร สามารถประมวลสรุปปัญหาความต้องการของชาวหนองสาหร่ายได้ ดังนี้

2.2.1 ความต้องการลดรายจ่าย

จากสถานการณ์ปัญหาที่ชาวตำบลหนองสาหร่ายมีรายจ่ายที่ทำให้เม็ดเงิน ไหลออกนอกชุมชนไม่น้อยกว่าปีละ 100 ล้านบาท ซึ่งเป็นรายจ่ายในหมวดต้นทุนการผลิตทาง การเกษตร เช่น ปุ๋ยเคมี ฮอร์โมนบำรุงพืช ฯลฯ รายจ่ายด้านสินค้าอุปโภคบริโภค เช่น น้ำดื่ม น้ำยา ล้างจาน ขนมอบเคี้ยว กับข้าวอาหารถุง ฯลฯ เหล่านี้นับเป็นรายจ่ายที่ค่อนข้างสูง ทำให้เกิดความคิด ว่าหากชุมชนสามารถผลิตของเหล่านี้ได้แล้วทำเองขายเอง ใช้น้ำเองจะทำให้รายจ่ายในด้านสินค้า อุปโภคบริโภคเหล่านี้ลดน้อยลง และเป็นการป้องกันเม็ดเงินไหลออกนอกชุมชนอีกด้วย

2.2.2 ความต้องการเพิ่มรายได้

หลังจากที่สามารถผลิตสิ่งของที่จำเป็นแล้วนำมาจำหน่ายให้กับคนใน ชุมชนเองในราคาสมาชิก ส่วนหนึ่งที่เหลือจากการบริโภคในชุมชน ก็จะนำไปขายทำกำไรและนำกำไร ที่ได้มาแบ่งปันให้กับสมาชิกภายในกลุ่มนั้น ๆ กำไรที่ได้ทั้งหมดก็จะตกเป็นประโยชน์อยู่ในชุมชนทำให้ ประชาชนบ้านหนองสาหร่ายมีรายได้เพิ่มมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็สามารถนำไปชำระหนี้ ทำให้ภาวะ หนี้ของชุมชนในภาพรวมลดลง

2.2.3 ความต้องการเข้าถึงแหล่งเงินทุน

จากปัญหาที่พบในด้านการเงิน คือความไม่คล่องตัวทางการเงินเมื่อเวลาไปประกอบอาชีพหรือธุรกิจต่าง ๆ กับสถาบันทางการเงินนอกชุมชน เช่น ปัญหาด้านระยะทางซึ่งจะต้องเดินทางออกนอกชุมชนทำให้เสียเวลาค่อนข้างมาก ปัญหาการกู้ยืมเงินซึ่งมีเงื่อนไขมากมายหลายประการที่ไม่เอื้อต่อเกษตรกร ที่มีรายได้น้อย เป็นต้น ทำให้เกิดแนวความคิดว่าควรจะต้องมีองค์กรทางการเงินเข้ามาสนับสนุนในด้านนี้ ซึ่งต่อมาได้พัฒนากลายเป็นสถาบันการเงินชุมชนหนองสาหร่าย ซึ่งคนในชุมชนจะสามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนเหล่านี้ได้ง่าย รวมถึงเป็นการสร้างนิสัยการออมให้เกิดขึ้นกับคนในชุมชนอีกด้วย

2.2.4 ระบบสวัสดิการที่สามารถตอบสนองความต้องการของตนเอง

ปัญหาความต้องการใน 3 ข้อข้างต้นเป็นมิติทางเศรษฐกิจหรือเรื่องปากท้องเป็นหลัก แต่สิ่งที่คนหนองสาหร่ายต้องการมากกว่านั้นก็คือ ชุมชนสามารถจัดสวัสดิการเพื่อตอบสนองความต้องการของตนเองได้ ซึ่งเดิมทีคนส่วนใหญ่ที่เป็นเกษตรกรมักไม่ได้รับการจัดสวัสดิการอย่างกลุ่มอาชีพอื่น ๆ เนื่องจากรายได้ยังไม่แน่นอน ดังนั้นแล้วจึงได้ร่วมกันคิดเพื่อจัดทำสวัสดิการเพื่อรองรับคนกลุ่มดังกล่าวที่มีรายได้น้อยเป็นหลัก ต่อมาได้ขยายกลุ่มไปยังทุกกลุ่มอาชีพทุกเพศทุกวัย โดยยึดแนวทางในการจัดสวัสดิการเป็นคำขวัญว่า “ให้อย่างมีคุณค่า รับอย่างมีศักดิ์ศรี”

จากนั้น สภา 79 ได้มีการจัดทำแบบสอบถามส่งไปยังทุกหมู่บ้านในตำบลเพื่อเก็บข้อมูลที่สำคัญ 5 ข้อ ได้แก่ (บุญมี เนตรสว่าง, 2557)

1. ในแต่ละปีคนหนองสาหร่ายมีรายได้เท่าไร โดยสำรวจจากทุกกลุ่ม ทุกอาชีพ ทุกเพศทุกวัย พบว่าหนองสาหร่ายมีรายได้รวมถึง 153 ล้านบาท

2. คนหนองสาหร่ายมีรายจ่ายรวมเท่าไร และใช้จ่ายไปในด้านใดบ้าง พบว่ามีรายจ่ายรวมถึง 107 ล้านบาท โดยส่วนใหญ่เป็นรายจ่ายเกี่ยวกับปัจจัยการผลิตมากกว่า 42 ล้านบาท

3. ผลจากการใช้จ่ายในข้อที่ 2 ก่อให้เกิดหนี้เป็นจำนวนเงินเท่าไร มีพฤติกรรมการใช้จ่ายเงินเกินตัวจนเป็นเหตุก่อให้เกิดหนี้หรือไม่ พบว่ามีหนี้สินรวมถึง 87 ล้านบาท ซึ่งส่วนใหญ่เป็นหนี้ที่เกิดจากเงินนอกระบบ

4. ผลจากพฤติกรรมทั้งสามข้อข้างต้น จึงทำให้อยากทราบว่าชาวตำบลหนองสาหร่ายมีพฤติกรรมการออมหรือไม่

5. ปัญหาความต้องการของชาวตำบลหนองสาหร่าย จากการเก็บข้อมูลผ่านแบบสอบถามดังกล่าว ทำให้ทราบถึงปัญหาและความต้องการของชาวตำบลหนองสาหร่าย ดังนี้

พบว่า ปัญหาใหญ่ที่สำคัญของหมู่บ้าน คือในแต่ละปีต้องเสียเงินซื้อปุ๋ยเคมีจำนวนถึง 17 ล้านบาท เพื่อเป็นการลดรายจ่ายในส่วนที่ต้องใช้ซื้อปุ๋ยเคมีดังกล่าวจึงมีความเห็นว่าจะผลิตปุ๋ยขึ้นใช้เอง และได้ทำการค้นหาผู้มีความรู้และมีใจรักในการผลิตปุ๋ยเพื่อตั้งเป็นโรงงานผลิตปุ๋ยอัดเม็ดโดย

เบื้องต้นได้รับการสนับสนุนจากการดำเนินการจากกองทุนหมู่บ้าน โครงการ SML และส่วนหนึ่งมาจาก อบต.

ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามพบว่าในแต่ละปีชาวบ้านหนองสาหร่ายเสียเงินเพื่อซื้อน้ำดื่มกว่า 6 ล้านบาท จึงมีความคิดว่าถ้ามีโรงงานผลิตน้ำดื่มแล้วผลิตกันเองกินกันเอง จะช่วยลดรายจ่ายที่ต้องใช้ในการซื้อน้ำดื่มไม่น้อย และค้นพบอีกว่าในน้ำบาดาลของหมู่ที่ 2 มีศักยภาพในการผลิตน้ำดื่มและได้ส่งตัวอย่างน้ำดื่มไปตรวจสอบที่กรมอนามัยซึ่งได้ผลการทดสอบระบุว่าน้ำมีคุณภาพดีที่สุดใน

หลังจากที่เข้าสู่ยุคการพัฒนาตามแบบคนเมืองทำให้ชาวบ้านตำบลหนองสาหร่ายมีพฤติกรรมซื้อกับข้าวถุงกิน ไม่นิยมทำกับข้าวกินเองเหมือนก่อน ทำให้เกิดรายจ่ายเฉพาะส่วนนี้ถึง 800,000 บาท พบว่ากลุ่มแม่บ้านของหมู่ 3 คอนข้างสามัคคีและมีศักยภาพในการผลิตน้ำพริกแกงแล้วจัดตั้งเป็นร้านค้าชุมชน

พบว่าปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ การเข้าถึงแหล่งเงินทุน และความไม่สะดวกในการได้รับบริการเนื่องจากการเข้าถึงแหล่งเงินทุนจำเป็นต้องมีข้อจำกัดบางประการที่ทำให้เกษตรกรไม่สามารถเข้าถึงได้ง่าย จึงเกิดแนวคิดจัดตั้งสถาบันการเงินเป็นของตัวเอง เพื่อระดมเงินฝากกันเอง และกู้กันเอง

พบว่าในแต่ละปีสูญเสียเงินเพื่อซื้อน้ำยาล้างจาน น้ำยาล้างห้องน้ำ ฯลฯ ปีละหลายล้านบาท เมื่อมีการพูดคุยกันในที่ประชุมสภา 79 ทราบว่าในหมู่ที่ 5 มีชาวบ้านรายหนึ่งซึ่งเคยทำงานโรงงานน้ำยาล้างจานในกรุงเทพฯ มีความเหมาะสมในการดำเนินงานดังกล่าวได้

ชาวบ้านหนองสาหร่ายประมาณ 90% ประกอบอาชีพเกษตรกรรม คือ ทำนา ส่วนใหญ่ไม่มีรถเพื่อนำผลผลิตไปขายยังโรงสีต่างตำบลและเกิดปัญหาโรงสีกีดราคาข้าว จึงเห็นว่าควรมีการจัดตั้งเป็นลานรับซื้อข้าว โดยประสานไปยังพื้นที่รอบ ๆ เช่น สุพรรณบุรี ชัยนาท อ่างทอง ทำข้าวกำนันทรงให้มารับซื้อข้าว จากโรงสีบ้านหนองสาหร่ายได้โดยตรง

จากปัญหาที่คนหนองสาหร่ายต้องเสียเงินไปกว่า 42 ล้านบาทเพื่อใช้เป็นค่าปัจจัยการผลิต ส่วนหนึ่งเสียไปกับการซื้อขายฮอโรโมน ปุ๋ยบำรุง ฯลฯ ทางผู้ใหญ่บุญมีจึงอาสาเข้ามาดำเนินการตั้งกลุ่มผลิตปุ๋ยน้ำหมักชีวภาพ เพื่อเป็นการลดค่าใช้จ่ายและ เพื่อลดการใช้สารเคมีในการเพาะปลูกอีกด้วย

ในแต่ละปีชาวบ้านหนองสาหร่ายสูญเสียเงินให้กับขนมขบเคี้ยว ขนมถุงกว่าล้านบาท พบว่ากลุ่มแม่บ้านหมู่ที่ 8 มีความถนัดในการทำกล้วยฉาบ สามารถทดแทนขนมถุงลดการสูญเสียเงินในด้านดังกล่าว ต่อมาได้พัฒนาเป็นกลุ่มสตรีที่สามารถทำเบเกอรี่ ขนมเค้ก ฯลฯ ได้

ก่อนหน้าที่จะมีกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ในปี พ.ศ. 2544 เกิด “กองทุนหมู่บ้าน หรือกองทุนเงินล้าน” ในตำบลหนองสาหร่าย ตามนโยบายที่รัฐให้การสนับสนุนลงสู่ชุมชน เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนผ่านกระบวนการพึ่งพาตนเองของหมู่บ้านและชุมชนเมืองในด้านการเรียนรู้ การสร้างและพัฒนาความคิดริเริ่ม การแก้ปัญหาและเสริมสร้างศักยภาพทั้งทางด้าน

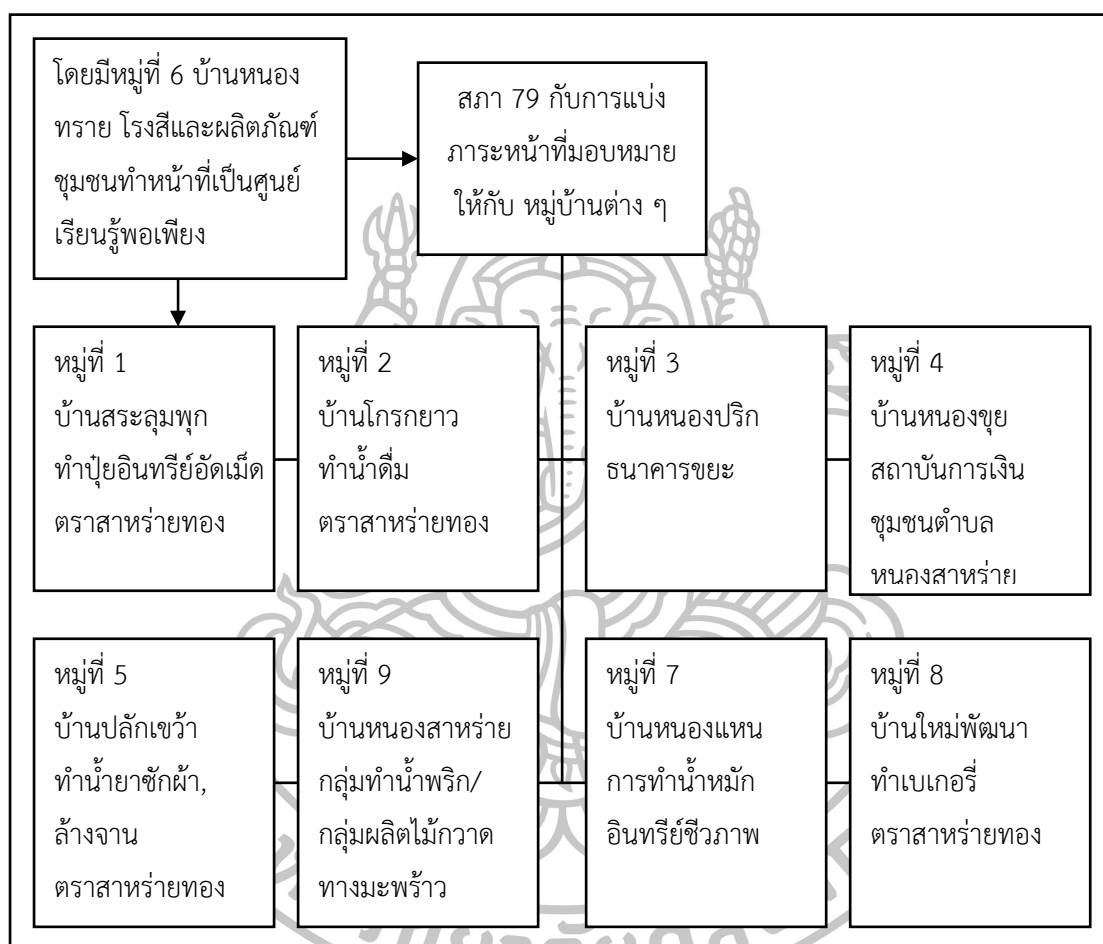
เศรษฐกิจและสังคมของประชาชนในหมู่บ้านและชุมชน โดยรัฐบาลได้จัดตั้งกองทุนหมู่บ้าน และชุมชนเมือง กองทุนละ 1 ล้านบาท (ในสมัย พ.ต.ท.ดร. ทักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรี) พร้อมเสริมสร้างและพัฒนาหมู่บ้านและชุมชนเมืองให้มีขีดความสามารถในการจัดระบบบริหารจัดการการเงินกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองกันเอง ได้ตกลงมาถึงตำบลหนองสาหร่าย

ชุมชนบ้านหนองสาหร่ายได้มีการเรียนรู้วิธีการบริหารจัดการกองทุนโดยชุมชนเอง ทำให้ปัจจุบันกองทุนหมู่บ้านมีเงินสะสมมากกว่า 2 ล้านบาท นำผลกำไรมาสร้างประโยชน์ให้กับหมู่บ้านปีละประมาณ 1 แสนบาท มากกว่าที่จะนำเงินกำไรมาปันผลคืนให้แก่สมาชิก โดยได้มีการใช้จ่ายเงินคืนให้กับสมาชิกในรูปแบบของสวัสดิการให้กับคนทั้งหมู่บ้าน (เป็นบางหมู่บ้าน คือ หมู่ 4 และหมู่ 6) ดังนี้

เงินสมทบการออมเข้ากองทุนสวัสดิการชุมชน ถ้าเป็นสมาชิกของกองทุนสวัสดิการชุมชน กองทุนหมู่บ้านจะออกให้ครึ่งหนึ่งของเงินสมทบ 400 บาท ค่าเผื่อใช้ ถ้าเจ็บป่วยต้องนอนค้างที่โรงพยาบาลตั้งแต่ 2 คืนขึ้นไป ได้เงินคืน 300 บาทต่อคืน ไม่เกิน 6 คืนต่อปี (คนละกองกับกองทุนสวัสดิการชุมชน) ใช้น้ำประปาหมู่บ้านฟรี โดยมีเงื่อนไข 4 ข้อ คือ 1) ต้องมีการจดบันทึกรายรับรายจ่าย 2) ปลุกพืชผักสวนครัวกินเอง 3) เป็นสมาชิกกองทุนสวัสดิการชุมชน 4) มีการออมเงินกับสถาบันการเงินชุมชนทุกอาทิตย์เป็นประจำ จะได้ใช้น้ำประปาหมู่บ้านฟรี (ใช้แนวทางดังกล่าวทั้งตำบล) เงินช่วยเหลือเพื่อสาธารณประโยชน์ เช่น ซ่อมแซมสาธารณูปโภคในชุมชน เช่น น้ำ ไฟ ถนนที่เสียหาย มอบเงินให้สถาบันการศึกษาเพื่อจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น งานโรงเรียน ทุนการศึกษาให้กับเด็กนักเรียน สิทธิในการกู้ยืมเงินจากกองทุน โดยจะเสียดอกเบี้ยร้อยละ 9 ต่อปี กู้ได้ไม่เกิน 50,000 บาท และต้องชำระคืนภายใน 1 ปี

จากการประชุมในการจัดทำแผนแม่บทชุมชนบ้านหนองสาหร่าย ของ สภา 79 ที่ได้มีการเก็บข้อมูลจากประชากรในพื้นที่มากถึง 3,000 คน ซึ่งพบว่าทั้งตำบลประชากรมีรายได้ราว 150 ล้านบาท มีรายจ่ายราว 130 ล้านบาทและมีหนี้สินราว 106 ล้านบาท นอกจากนี้ข้อมูลในรายละเอียดยังทำให้รู้ว่าใครมีอาชีพอะไร มีรายได้เท่าไร มีค่าใช้จ่ายอะไรบ้าง นอกกระบบ ในระบบเท่าไร มีค่าใช้จ่ายอะไรที่จำเป็นและไม่จำเป็น เมื่อได้ทราบปัญหาและความต้องการของคนในชุมชนบ้านหนองสาหร่ายแล้ว จึงได้มีการกำหนดภาระหน้าที่โดยแบ่งตามความสามารถ และความพร้อมของแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งก็เป็นการกระจายโอกาสให้กับชุมชนต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการตนเอง โดยใช้ทุนที่มีอยู่แล้วในชุมชนของตนเอง เช่น ทุนมนุษย์ ทุนทรัพยากร ทุนภูมิปัญญา ทุนความสัมพันธ์ ภายในครอบครัว ทุนเครือข่ายจากการสนับสนุนจากภายนอก โดยมุ่งไปที่การลดค่าใช้จ่ายภายในครอบครัวและชุมชน เพื่อป้องกันค่าใช้จ่ายไหลออก แต่กลับดึงศักยภาพของภายนอกชุมชนเข้ามาสนับสนุนการสร้างเสริมเข้มแข็งให้กับภายในชุมชนได้ เช่น การจัดตั้งสถาบันการเงินชุมชน หรือกองทุนต่าง ๆ ที่ได้รับการสนับสนุนจากภายนอก เช่น ธกส. เงินสนับสนุนจากรัฐบาลกองทุนหมู่บ้าน องค์ความรู้ในการจัดทำบัญชี เป็นต้น เพื่อตอบโจทย์ของคนที่นี่คือ หากคำตอบว่าอะไรเป็นความสุข

อะไรเป็นความทุกข์ และก็หาเจอได้ไม่ยาก เมื่อพบว่านี่...เป็นความทุกข์ที่รุมเร้าทุกคนในชุมชนจนความทุกข์หาย การแก้สมการก็ง่าย ๆ เพียงแค่เอาความทุกข์ออกไปให้มากที่สุด ความสุขก็จะกลับมาเท่าที่ความทุกข์หายไป โดยสามารถสรุปเป็นแผนผังโครงสร้างได้ ดังนี้

แผนภาพที่ 8 บทบาท สภา 79 และสภาองค์กรชุมชน ในการแบ่งภาระหน้าที่มอบหมายให้กับหมู่บ้านต่าง ๆ

หมู่ที่ 1 บ้านสระลุมพุก ได้ดูแลรับผิดชอบในการจัดทำปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด ตราสาหร่ายทอง มี ผจก. อำนาจ สุขพรหม เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบ

จากการเก็บข้อมูลในการจัดทำแผนแม่บทชุมชนพบว่าค่าใช้จ่ายหรือที่มาของหนี้ก้อนใหญ่ที่สุด คือราว 30 ล้านบาทต่อปีมาจากการซื้อปุ๋ยเคมี เนื่องจากกระแสของการพัฒนาที่มุ่งจะเพาะปลูกเพื่อขายไม่ได้มีไว้บริโภคเหมือนแต่เดิม จนมีคำกล่าวที่ชาวบ้านพูดกันว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว เปลี่ยนเป็น ในน้ำมียา(สารเคมี) ในนามีหนี้” จึงเกิดความคิดในการลดรายจ่ายส่วนนี้ด้วยการตั้ง

โรงงานปุ๋ยอินทรีย์ที่ผลิตจากวัสดุเหลือใช้และเศษอาหารดำเนินการในลักษณะวิสาหกิจชุมชนขายปุ๋ยราคาถูกให้สมาชิก จนโรงงานปุ๋ยสามารถอยู่รอดได้ และทำให้รายจ่ายของคนในตำบลลดลงได้จริง ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการขายปุ๋ยก็สามารถนำกลับมาใช้ในการพัฒนาชุมชนได้ โดยสิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือการนำวัตถุดิบที่มีในชุมชนเป็นหลักมาใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิต เช่น มูลโค กระบือ ชากพืช ปุ๋ยที่ผลิตได้จะจำหน่ายให้กับสมาชิกในหมู่บ้านในราคาที่ถูกลง ถึงแม้ว่าจะมีบางบ้านใช้เคมีควบคู่ไปกับปุ๋ยอินทรีย์บ้าง แต่ต้นทุนก็ยังถือว่าต่ำอยู่ดี

ภาพที่ 12 โรงงานปุ๋ยอัดเม็ด ตรา “สาหร่ายทอง”

หมู่ที่ 2 บ้านโกรกยาว ได้ดูแลรับผิดชอบ ในการจัดทำน้ำดื่มตราสาหร่ายทอง มี ผจก. บุญนำ ผิวม่วง เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบ

มีคำขวัญเกิดขึ้นว่า “น้ำดื่มสาหร่ายทอง ผลิตโดยชุมชนเพื่อชุมชน” นำมีความสำคัญในการดำรงชีวิต ดังนั้นชาวบ้านจึงมีความต้องการน้ำดื่มที่สะอาด ปลอดภัย ปราศจากการปนเปื้อนของสิ่งปนื้อกูล ซึ่งจะต้องหาซื้อตามร้านค้าที่มีราคาแพง ดังนั้นชาวบ้านที่มีรายได้น้อยจึงไม่สามารถซื้อน้ำดื่มที่สะอาดมาบริโภคได้ ต้องบริโภคน้ำดื่มที่หาได้จากชุมชน หรือน้ำฝนที่รองเก็บไว้ดื่มในครัวเรือน ซึ่งบางปีก็มีปริมาณไม่มากพอกับความต้องการ ดังนั้น เพื่อเป็นการช่วยแบ่งเบาภาระของชาวบ้านตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ชาวบ้านจึงได้ร่วมกันจัดตั้งโรงน้ำดื่มขึ้น เพื่อให้มีน้ำบริโภคที่เพียงพอกับความต้องการ

ในการทำแผนชุมชนได้มีการสำรวจข้อมูลสภาพรวมของตำบล พบว่าจากปัญหาหนี้สินและปัญหาค่าใช้จ่ายที่มากกว่ารายได้ ทำให้ชาวบ้านหันกลับมาพึ่งกันถึงการที่จะลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ในชุมชน และคนในชุมชนต่างมีความเห็นตรงกันว่าชุมชนควรตั้งโรงงานผลิตน้ำดื่ม เพราะเห็นว่าทุกหลังคาเรือนต้องซื้อน้ำกิน

จากนั้นจึงได้จัดตั้งคณะกรรมการขึ้น 15 คน เพื่อเป็นตัวหลักในการบริหารการจัดการ การดำเนินงานของโครงการแก้ไขปัญหาความยากจนตำบลหนองสาหร่ายได้ผลอย่างเป็นรูปธรรม การจัดทำการประชุมประชาคมหมู่บ้าน ประชุมคณะทำงานในการผลิตน้ำดื่ม จัดแบ่งหน้าที่ของ คณะทำงานอย่างชัดเจน เช่น ฝ่ายจัดหาวัสดุอุปกรณ์ในการบรรจุน้ำดื่มและรถบรรทุก ฝ่ายบัญชี การเงิน ฯลฯ จนเกิดการรับฟังและยอมรับกันมากขึ้น

เมื่อได้คณะกรรมการจึงชักชวนกันออกไปศึกษาดูงานจากพื้นที่ต่าง ๆ จนเกิดความเข้าใจ และขั้นตอนการผลิตน้ำดื่ม จึงได้ทำโครงการเสนองบประมาณจาก อบต. และ อบจ. และหน่วยงาน ต่าง ๆ ให้เข้ามาสนับสนุนงบประมาณในการสร้างอาคาร เงินทุนแก่กลุ่มฯ นอกจากนั้นพร้อมอุปกรณ์ งบประมาณ โดยลงทุนไปเริ่มแรก 200,000 บาท จาก SML และขายหุ้นให้กับชาวบ้านหุ้นละ 100 บาท มีจำนวนกว่า 10,000 หุ้น จึงเริ่มผลิตน้ำดื่ม โดยใช้ชื่อว่า “น้ำดื่มตรา สาหร่ายทอง” หลังจากที สนับสนุนให้แต่ละหมู่บ้านมีการดำเนินกิจกรรมแล้ว คณะท้องถิ่น ท้องที่ จะใช้เวทีประชุมสัญจร ประจำเดือนในการติดตามความคืบหน้าของการดำเนินกิจกรรมของแต่ละหมู่บ้าน โดยนางบุญนำ ผิว ผ่อง ประธานกลุ่มน้ำดื่มตราสาหร่ายทอง กล่าวเสริมว่า

จากผลการดำเนินโครงการที่ผ่านมาชาวบ้านได้ซื้อน้ำดื่มที่มีราคาถูกและทุกคนเป็น หุ้นส่วน ทำให้ประหยัดรายจ่ายในครัวเรือน และจากการผลิตน้ำดื่มทำให้เกิดรายรับ รายจ่าย ขึ้น ซึ่งทางบ้านบ้านโกรกยาวมีรายได้จากการผลิตน้ำดื่ม ประมาณเดือนละ 40,000 บาท และ ทางหมู่บ้านได้มีการจ้างแรงงานจากหมู่บ้านของเราเอง โดยจะจ้างเป็นชั่วโมง ๆ ละ 20 บาท ทำให้มีรายได้ประมาณ 3,000 บาท/เดือน อีกทั้งเงินทองไม่รั่วไหลออกจากพื้นที่ และเมื่อถึง สิ้นปียังได้เงินปันผลจากการลงทุน และนำกำไรที่เหลือแบ่งเข้ากองทุนสวัสดิการชุมชนท้องถิ่น เพื่อนำไปจัดเป็นสวัสดิการให้กับสมาชิกต่อไป (บุญนำ ผิวผ่อง, 0000)

ด้านนางกิมเส็ง เชียงฉิน สมาชิกกลุ่มน้ำดื่มตราสาหร่ายทอง กล่าวว่า

การมีโรงงานน้ำดื่มในชุมชนและเป็นของชุมชน ทำให้ชาวบ้านมีงานทำ เป็นการสร้าง โอกาสให้ชาวบ้านที่ว่างงานให้มีงานทำ หรือต้องการหารายได้พิเศษเพิ่มเติม เป็นการทำให้ ครอบครัวมีรายได้อีกทาง อีกทั้งคนในชุมชนยังได้เข้ามามีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น และ ยังได้ดื่มน้ำที่สะอาด คุณภาพดี ราคาถูก บริการส่งถึงบ้าน ประหยัดทั้งเวลาและค่าใช้จ่าย (กิมเส็ง เชียงฉิน, 0000)

น้ำดื่มตราสาหร่ายทองได้มีการนำไปใช้ในกิจกรรมของงานในตำบลหนองสาหร่ายทั้งหมด เช่น ในการอบรมจากผู้สนใจในโครงการต่าง ๆ ของตำบลหนองสาหร่าย และงานประชุมสภาองค์กรชุมชน ก็ได้มีการนำน้ำดื่มไปใช้ในกิจกรรมดังกล่าวเพื่อเป็นการลดค่าใช้จ่าย จากการซื้อน้ำดื่มจากภายนอกอีกด้วย

ทุกวันนี้ชาวชุมชนตำบลหนองสาหร่ายลิ้มรสชาติปากได้ การร่วมกันออกความคิดเห็นและลงมือปฏิบัติร่วมกันเป็นความเติบโตทางความคิดอีกมิติหนึ่งของชาวบ้าน การที่ชาวบ้านแก้ไขปัญหาด้วยตัวเองและมีหน่วยงานท้องถิ่นคอยสนับสนุน กลายเป็นอีกหนึ่งแนวทางในการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างครบวงจร

ภาพที่ 13 โรงงานน้ำดื่มตรา “สาหร่ายทอง”

หมู่ที่ 3 บ้านหนองปรึก มีผู้ดูแลรับผิดชอบในช่วงแรก 3 บ้าน ในการดำเนินการ ธนาคารขยะ

ปัญหาขยะเป็นปัญหาที่มีมากในชุมชนบ้านหนองสาหร่าย อีกทั้งการขายขยะผ่านพ่อค้าคนกลางนั้นอาจทำให้คนในชุมชนไม่ได้ประโยชน์เท่าที่ควร จึงคิดก่อตั้งธนาคารขยะขึ้นโดยได้มีการกำหนดให้ ผู้รับผิดชอบดูแลทั้ง 3 บ้าน แบ่งเป็นเขตการดูแล ในการรับซื้อขยะเข้ามาที่ธนาคารขยะ โดยจะให้รถกระบะที่กันเป็นคอกด้านหลังกระบะปิดประกาศรับซื้อขยะวิ่งรถไปรับขยะตามหมู่บ้านทั้ง 9 และ หมู่บ้านในตำบลใกล้เคียง โดยมีการประชาสัมพันธ์ให้คนในชุมชนที่มีขยะทำการแยกขยะและบรรจุถุง เอามาไว้ที่หน้าบ้านนั้น แล้วรถเก็บขยะจะได้วิ่งรถไปรับขยะตามบ้านต่าง ๆ ในหมู่บ้านทั้งหมด และเป็นการฝึกให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของในการคัดแยกขยะ และรวมไปถึงการได้รับเงินปันผลเพื่อเป็นการตอบแทนด้วย ปัจจุบันได้มีธนาคารขยะเกิดขึ้น ถึง 16 บ้านด้วยกัน แต่การการคัดแยกและจำหน่ายยังมีการนำไปขายให้กับตำบลใกล้เคียงซื้อรับซื้อของเก่าอยู่ แต่ใน

อนาคต ทางสภาองค์กรชุมชนได้มีแนวคิดและพูดคุยกันว่าจะนำขยะที่คัดแยกแล้วโดยเฉพาะขยะพลาสติกมาทำให้น้ำมันไบโอดีเซลเพื่อใช้ในตำบลเอง และสามารถสร้างรายได้เพิ่มให้กับกลุ่มและสถาบันการเงินอีกด้วย

ภาพที่ 14 ธนาคารขยะ

หมู่ที่ 4 บ้านหนองขุย สถาบันการเงินชุมชนตำบลหนองสาหร่าย มี ผจก. ศิวโรดม จิตนิยม เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบ

ปัญหาเรื่องของเงินทุน ส่งผลกระทบต่อชาวบ้านตำบลหนองสาหร่ายเป็นอย่างมาก เนื่องจากกระแสของทุนนิยมได้ส่งผลให้ชุมชน ที่ปกติมีการประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรมเพื่อการดำรงชีวิตอยู่เป็นหลัก ต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตเข้าสู่เกษตรกรรมเพื่อการค้าขาย อย่างเต็มตัว ทำให้ต้องใช้งบประมาณในการเพราะปลูกค่อนข้างสูง โดยหมดไปกับค่าปุ๋ยเคมี ค่าใช้จ่ายในการผลิตอย่างอื่น โดยการสร้างนี้จะการกู้เงินนอกระบบ ทำให้ประสบปัญหาหนี้สินกันมาก การจัดตั้งสถาบันการเงิน จึงนับเป็นแนวคิดแรก ๆ ในการจะสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนบ้านหนองสาหร่ายที่ทางแกนนำของชุมชน ได้ขอความร่วมมือจาก ธนาคารเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) มาให้ความรู้ในการจัดการสถาบันการเงิน จนสามารถจัดตั้งสถาบันการเงินได้จนประสบผลสำเร็จ ซึ่งนับว่าเป็นประโยชน์อย่างมากต่อคนในชุมชนตำบลบ้านหนองสาหร่าย โดยเฉพาะในส่วนของระบบบริหารจัดการที่มีระบบที่ดีเพื่อจุดมุ่งหมายคือ การใช้ความดี ในการเข้าถึงแหล่งทุน และเป้าประสงค์เพื่อเป็นการขจัดหนี้สินของคนในชุมชน และป้องกันเงินที่ไหลออกไปสู่แหล่งเงินกู้ภายนอกชุมชน จนกระทั่งผู้ปล่อยเงินกู้นอกระบบ ค่อย ๆ หมดไป โดยระบบการกู้ยืมเงิน โดยการใช้ความดี ในการเข้าถึงแหล่งทุนนั้น

นับว่าเป็นส่วนสำคัญประการหนึ่งในการพัฒนาศักยภาพของคนในตำบลหนองสาหร่ายด้วย เนื่องจากเป็นเป้าหมายที่สำคัญตั้งแต่แรกของการพัฒนาชุมชน โดย นายศิวโรฒ จิตนิยม ในฐานะผู้จัดการสถาบันการเงินได้ให้ข้อมูลไว้ว่า

สถาบันการเงินชุมชนตำบลหนองสาหร่าย จัดตั้งขึ้นโดยชุมชนบริหารจัดการกันเอง เพื่อเป็นเครื่องมือในการจัดการปัญหาหนี้สินของคนในชุมชน โดยกำหนดวัตถุประสงค์ คือ

1. เพื่อลดการรั่วไหลของเงินในชุมชนสู่ภายนอกปีละหลายล้านบาท
2. เพื่อชำระหนี้จ่ายดอกเบี้ยแทนสมาชิก เพื่อให้เป็นหนี้แหล่งเดียว
3. เพื่อปล่อยเงินกู้ให้กับประชาชนในตำบลหนองสาหร่ายเพื่อให้มีหนี้แหล่งเดียว ฯลฯ
4. สร้างทัศนคติในการออมเงินของคนหนองสาหร่ายอีกด้วย ผ่านกลยุทธ์การสร้างแรงจูงใจว่า “ไม่ต้องเอาเงินออมจากรายได้ แต่ให้ออดอมจากรายจ่าย”

“จากการทำแผนแม่บทชุมชน เราเห็นตัวเลขเห็นข้อมูล เราจึงเห็นปัญหา นึกภาพออกว่าในแต่ละปีเราชนเงินที่เกิดจากน้ำพักน้ำแรงของเรา ออกไปข้างนอกเยอะขนาดไหนจึงทำให้เริ่มคิดว่าจะจัดการอย่างไร” (ศิวโรฒ จิตนิยม, 2557)

“เราถามกันว่าทำไมเราถึงตั้งสถาบันการเงิน เราต้องการปลดหนี้ เราต้องการมีที่ออม ถ้าปลดหนี้แล้วมีเงินกำไรเยอะ ๆ แล้วเราจะทำอย่างไร เราก็เลยตั้งสถาบันการเงินเพื่อที่จะเอาเงินกำไร 30% มาเป็นสวัสดิการให้กับคนหนองสาหร่าย” (ศิวโรฒ จิตนิยม, 2557)

ในกระบวนการจัดตั้งเป็นสถาบันการเงินชุมชนตำบลหนองสาหร่าย (เทศบาลตำบลหนองสาหร่าย, ม.ป.ป.: 30-31)

1. กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตตำบลหนองสาหร่าย และกองทุนหมู่บ้านหนองซุย (หมู่ 4) ร่วมกันบูรณาการองค์การการเงิน (เริ่มเดือนธันวาคม 2547)
2. ประชุมกรรมการกองทุนหมู่บ้านทั้ง 8 หมู่บ้าน เพื่อบูรณาการรวมกองทุนเป็นสถาบันการเงินและจัดสวัสดิการชุมชน (เริ่มเดือนเมษายน 2548)
3. คณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตตำบลหนองสาหร่ายและกองทุนหมู่บ้านหนองซุยประชุมเพื่อหาแนวทางการดำเนินงานทุกวันที่ 3 ของเดือน
4. ผู้จัดการ ธกส. สาขาพนมทวนและพัฒนากรอำเภอพนมทวนร่วมกับตัวแทนกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตตำบลหนองสาหร่ายและตัวแทนกองทุนหมู่บ้านหนองซุยประชุมร่วมกันเพื่อทำความเข้าใจถึงวิธีการขั้นตอนการจัดตั้งเป็นสถาบันการเงินชุมชนตำบลหนองสาหร่ายและเลือกสถานที่ตั้งสถาบันการเงิน (10 สิงหาคม 2548)
5. ประชุมแกนนำและผู้นำชุมชนตำบลหนองสาหร่ายร่วมกับผู้จัดการธนาคาร ธกส. สาขาพนมทวน และพัฒนากรอำเภอพนมทวน (22 สิงหาคม 2548)

6. ประชุมสภาสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองสาหร่ายเพื่อหาข้อสรุป แนวทางการจัดตั้งสถาบันการเงินโดยให้ทุกกลุ่มองค์กร ทุกหมู่บ้านทำประชาคมเพื่อหามติการ เข้าร่วมเป็นสถาบันการเงิน (30 สิงหาคม 2548)

7. ประชุมสภาสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองสาหร่ายเพื่อหาข้อสรุปเรื่องสถานที่ตั้งการเตรียมความพร้อมสถานที่ คณะทำงาน (22 กันยายน 2548)

8. ก่อสร้างที่ทำการสำนักงานสถาบันการเงินพร้อมอุปกรณ์สำนักงาน

9. เลือกตั้งคณะกรรมการบริหาร กรรมการที่ปรึกษา ผู้ปฏิบัติงาน ประกอบด้วยตำแหน่ง ผู้จัดการ ผู้ช่วยผู้จัดการ ฝ่ายการเงิน ฝ่ายสินเชื่อ ฝ่ายบัญชี ฯลฯ และอบรมเพื่อให้รู้วิธีการทำงาน

10. จัดทำระเบียบข้อบังคับ ซึ่งประกอบด้วยการดำเนินงานการฝากถอน อัตราดอกเบี้ย การกู้เงิน งานด้านการบริการ การระดมทุน การประชาสัมพันธ์

แผนการบริหารจัดการเมื่อเป็นสถาบันการเงิน (เทศบาลตำบลหนองสาหร่าย, ม.ป.ป.)

1. สรุปผลการดำเนินงาน อาทิตย์ละ 1 ครั้ง
2. ระดมทุน/หาแหล่งทุน
3. ปลอยเงินกู้ให้กับประชาชนในตำบลหนองสาหร่าย เพื่อให้มีหนี้แหล่งเดียว
4. ปลอยเงินกู้ให้กับประชาชนเพื่อเป็นทุนในการประกอบอาชีพ
5. ปลอยเงินกู้ปลอดดอกเบี้ยให้กับครอบครัวประชาชนในตำบลที่ตั้งใจประกอบอาชีพด้วยความซื่อสัตย์ ขยันหมั่นเพียร เสียสละเพื่อชุมชนส่วนรวม เพื่อเป็นตัวอย่าง “คนดีศรีหนองสาหร่าย”

6. ปลอยเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำให้กับสมาชิกที่รวมตัวกันดำเนินงานเป็นวิสาหกิจชุมชนหรือผลิตภัณฑ์ชุมชน

7. กำไรที่เหลือจากหักค่าใช้จ่าย แบ่งสมทบทุนสถาบันการเงินฯ เพื่อจ่ายเป็นสวัสดิการสาธารณประโยชน์ สมทบกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลหนองสาหร่าย

8. ในระยะแรกจะเป็นการทำงานแบบทดลอง คณะทำงานอาจจะยังไม่ได้รับค่าจ้างตอบแทน หรือได้รับแต่น้อย

และได้ทำพิธีเปิดสำนักงานสถาบันการเงินชุมชนตำบลหนองสาหร่าย เมื่อวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ.2549 ตั้งอยู่ที่ เลขที่ 99 หมู่ 4 ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรีปัจจุบันนอกจากจะมีสมาชิกที่ส่วนใหญ่เป็นคนหนองสาหร่ายแล้วยังมีท้องถิ่นอื่นมาเป็นสมาชิกสถาบันการเงินชุมชนตำบลหนองสาหร่ายด้วย เช่น อ.กระนวน จ.ขอนแก่น มาเปิดบัญชีประมาณ 930 ราย

อัตราดอกเบี้ยเงินฝาก

1. เงินฝากออมทรัพย์ ร้อยละ 0.85 บาทต่อปี
2. เงินฝากประจำ 36 เดือน ร้อยละ 4.10 บาทต่อปี

อัตราดอกเบี้ยเงินกู้

1. เงินกู้ประกอบอาชีพ ร้อยละ 9.00 บาทต่อปี
2. เงินกู้ปลดหนี้สิน ร้อยละ 9.00 บาทต่อปี
3. เงินกู้เพื่อที่อยู่อาศัย ร้อยละ 9.25 บาทต่อปี
4. เงินกู้ใช้ความดีค้ำประกัน ร้อยละ 7.00 บาทต่อปี

เกณฑ์พิจารณาอนุมัติเงินกู้ (ภาษาของคนหนองสาหร่ายจะเรียกว่าการเข้าถึงแหล่งทุน)

1. เป็นสมาชิกสถาบันการเงินชุมชนตำบลหนองสาหร่าย
2. จดบันทึกบัญชี รายรับ-รายจ่ายครัวเรือน
3. มีการออมทรัพย์ประจำเดือน
4. เป็นสมาชิกกองทุนสวัสดิการชุมชน
5. ปลุกผักสวนครัวไว้กินอย่างน้อย 6 - 7 ชนิด
6. ปฏิบัติตามแผนการแก้ไขปัญหาค่าความยากจนและหนี้สินของตำบล
7. จดบันทึกบัญชี
8. ผ่านกระบวนการรับรองความดี

การให้บริการมีการทำงานเชื่อมต่อกับองค์กรภายนอกทำให้สามารถให้บริการของสถาบันการเงินชุมชนได้มากกว่าแค่ เป็นสถานที่ออมเงิน หรือกู้เงินเท่านั้น

1. การโอนเงินผ่าน ธกส. สาขาพนมทวน
2. การโอนเงินผ่าน ธนาคารออมสิน สาขาพนมทวน
3. ต่อทะเบียนรถยนต์ พรบ.รถยนต์ รถจักรยานยนต์
4. จำหน่ายปุ๋ย ยา วัสดุภัณฑ์การเกษตร

ภาพที่ 15 สถาบันการเงินชุมชนตำบลหนองสาหร่าย

จากกิจกรรมของสถาบันการเงินชุมชนตำบลหนองสาหร่าย ได้ทำการเชื่อมต่อ และพัฒนาชุมชนไปได้อีกหลายมิติ เช่น เรื่องของสวัสดิการชุมชน กองทุนต่าง ๆ ในชุมชน ธนาคารความดีซึ่งถ้าเกิดเด็กหรือเยาวชนทำความดีแล้วนำมาฝากไว้กับโรงเรียน ก็จะมีการมอบทุนการศึกษาให้เป็นกำลังใจ เป็นต้นด้วย

โดยผลประกอบการของสถาบันการเงินชุมชนในปี 2557 พบว่า มีผลประกอบการที่ดีมาก มีเงินหมุนเวียนระบบเกือบ 20 ล้านบาท โดยเป็นเงินฝากประจำทั้งหมด 14 ล้านบาท และมีการปล่อยกู้ให้กับหมู่บ้านต่าง ๆ ทั้ง 9 หมู่บ้านจากจำนวนสมาชิกทั้งหมด 1,890 ราย ถึง 36.52 ล้านบาทด้วยกัน โดยมีสมาชิกจากทุกหมู่บ้านกู้เงินจากสถาบันการเงินไปแล้ว 316 ราย คิดเป็นร้อยละ 16.71 เปอร์เซ็นต์ของจำนวนสมาชิกทั้งหมด

ตารางที่ 7 แสดงจำนวนผู้กู้และจำนวนเงินที่กู้จากสถาบันการเงิน 20 ธันวาคม พ.ศ. 2557

หมู่ที่	จำนวนสมาชิก	จำนวนผู้กู้	ล้านบาท
1	217	24	3.8
2	131	18	1.3
3	162	38	2.49
4	618	82	10.95
5	139	33	6.3
6	303	48	3.84
7	97	26	3.17
8	140	24	2.28
9	83	23	2.39
ภายนอก	1,362	24	7.93
รวม	3,252	340	44.45

และกลุ่มกิจกรรมที่สร้างรายได้ให้กับสถาบันการเงินและชาวบ้านในตำบลหนองสาหร่าย จากการเป็นผู้มีหุ้นส่วนของ บิมน้ำมันสาหร่ายออยก็สามารถสร้างรายได้ให้กับ ตำบลหนองสาหร่าย พอสมควรในขณะที่ชาวบ้านก็สามารถซื้อน้ำมันได้ในราคาที่ถูกลงกว่าท้องตลาดด้วย

ภาพที่ 16 หนองสาหร่ายออย ปิมน้ำมันสวัสดิการที่เกิดขึ้นในตำบลหนองสาหร่าย

หมู่ที่ 5 บ้านปลักเขว้า การทำนํ้ายซักผ้า ล้างจาน ตราสาหร่ายทองมี ผจก.ศราวุธ หอมจันทร์ เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบ

เครื่องอุปโภคบริโภคส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของชาวตำบลหนองสาหร่าย ก็คือ การทำนํ้ายาเอนกประสงค์ ได้แก่ นํ้ายซักผ้า นํ้ายล้างจาน ใช้เองและจำหน่ายเพื่อเป็นการลดค่าใช้จ่ายในส่วนของผู้ใช้ที่เป็นในชีวิตประจำวันให้มีต้นทุนที่น้อยลงและเพื่อเป็นการสร้างรายได้ให้กับกลุ่มแม่บ้านหรือ ผู้สูงอายุในตำบลหนองสาหร่ายได้อีกด้วย ภายใต้ผลิตภัณฑ์ตรา “สาหร่ายทอง”

หมู่ที่ 6 บ้านหนองทราย จัดตั้งเป็นศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง และ ตลาดกลางรับซื้อข้าวเปลือก มีคุณแรม เชียงกา เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบ

เป็นศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงประจำตำบลหนองสาหร่าย ทำหน้าที่เหมือนเป็นศูนย์ร่วมของการเรียนรู้ และกิจกรรมที่สำคัญ ๆ ของตำบลหนองสาหร่ายได้เป็นอย่างดีซึ่งเปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไปเข้ามาศึกษาดูงาน เรียนรู้ และปฏิบัติจริงและนำไปปฏิบัติให้เป็นรูปธรรม เช่น เป็นที่ศึกษาดูงาน เป็นศูนย์เรียนรู้การจัดทำแผนแม่บทชุมชน แผนฐานการเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น การทำปุ๋ยอินทรีย์ เป็นต้น

ศูนย์ฯ ก่อตั้งขึ้น ด้วยวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการรวมตัวของเกษตรกรที่ประกอบอาชีพเดียวกันให้เกิดการรวมกลุ่มต่อรองในด้านการตลาด เข้าถึงแหล่งเงินทุนและเพิ่มมูลค่าของผลผลิตเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับสมาชิก โดยเริ่มดำเนินการตั้งแต่วันที่ 23 กันยายน 2545 ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการและองค์กรในด้านต่าง ๆ โดยหน่วยงานที่ให้การสนับสนุนได้แก่ เกษตรอำเภอ เกษตรจังหวัด ประมงจังหวัด พัฒนาชุมชนจังหวัด และเทศบาลตำบลหนองสาหร่าย เพื่อเป็นสถานที่ฝึกอบรม และถ่ายทอดความรู้ให้แก่เกษตรกรและบุคคลที่สนใจ ทั้งนี้ ศูนย์ฯ ได้เข้าร่วมโครงการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ โดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ตั้งแต่ปี 2551

หลักสูตรที่จัดฝึกอบรม จะมุ่งไปที่แผนแม่บทชุมชนสู่การแก้ไขปัญหาความยากจน ประกอบด้วย การทำการเกษตรตามแนวทางทฤษฎีใหม่ โดยยึดหลักการแนวทางของเศรษฐกิจพอเพียง การปรับทัศนคติและพฤติกรรมในการดำรงชีวิตยุคเศรษฐกิจพอเพียง การทำบัญชีครัวเรือน วิเคราะห์รายรับ-รายจ่าย เรียนรู้การอบรม เรียนรู้โครงสร้างของดิน ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยอินทรีย์ เรียนรู้งาน และวิธีการปฏิบัติจริง

และในอนาคตได้มีแนวคิดที่จะนำชาวที่รับซื้อมาจัดทำเป็นข้าวถุง ภายใต้ตรา “สำหรับรายทอง” เช่นเดียวกัน

ภาพที่ 17 ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง และตลาดกลางรับซื้อข้าว

หมู่ที่ 7 บ้านหนองแห่น การทำน้ำหมักอินทรีย์ชีวภาพ และการปรับปรุงสภาพดิน มี ผจก.บุญมี เนตรสว่าง เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบ

จากอดีตรุ่นปู่ตายายที่ทำการเกษตรแบบพึ่งพาธรรมชาติ ทำเพื่อไว้กิน เหลือกก็ขาย แต่เมื่อยุคสมัยเปลี่ยน การทำการเกษตรมุ่งเพื่อให้ได้ผลผลิตสูง ๆ เพื่อขายเป็นหลัก จึงมีการใช้สารเคมีมากขึ้นเรื่อย ๆ แต่สิ่งที่ได้กลับมานอกจากผลผลิตไม่ได้สูงขึ้นอย่างที่หวัง แต่ยังทำให้ผืนดินทำกินเสื่อมโทรมลงทุกขณะ อีกทั้งยังทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้นเป็นเงาตามตัว

บ้านหนองแห่น มีหมอดินเป็นผู้มีประสบการณ์ เกี่ยวกับการพัฒนาที่ดิน คอยให้คำปรึกษาเรื่องของดิน เพื่อใช้ในการเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและไม่ทำลายระบบสุขภาพ / ร้านค้าชุมชน / พลังงานทดแทน โดยมีหมอดินประจำอยู่ที่ศูนย์ เป็นฐานการเรียนรู้เรื่องการทำปุ๋ยหมัก ศูนย์ทดลองทำและทดลองใช้น้ำหมักต่าง ๆ รวมทั้งมีเตาสำหรับใช้ทำน้ำส้มควันไม้อีกด้วย โดยนายบุญมี เนตรสว่าง หมอดินอาสาประจำอำเภอพนมทวนได้กล่าวถึงภาระงานของตนเองไว้ว่า

สภาพดินในพื้นที่อำเภอพนมทวนที่ผมดูแลในฐานะเป็นหมอดินประจำอำเภอพนมทวน มีความเสื่อมโทรมค่อนข้างมาก และจากการนำตัวอย่างดินไปวิเคราะห์ที่สถานีพัฒนาที่ดิน จังหวัดกาญจนบุรี ก็ปรากฏว่าดินถูกสารเคมีทำลายค่อนข้างมาก จุลินทรีย์ในดินเกือบจะไม่มีแล้ว ซึ่งสืบเนื่องมาจากเมื่อก่อน ปู ยา ตา ยาย ทำแบบไม่ต้องพึ่งสารเคมีเลย แต่ปัจจุบันวิถีชีวิตของพี่น้องเกษตรกร แปรเปลี่ยนไป จากเดิมที่เคยทำเพื่อกิน ทำแล้วเก็บไว้บางส่วน ณ ปัจจุบัน ไม่ใช่แล้ว กลับกลายเป็นว่าทำเพื่อการส่งออก ทำยังไงก็ได้เพื่อให้ได้เงินมากๆ จากการทำมากก็ต้องลงทุนสูง สิ่งหนึ่งที่จะต้องตามมาคือ โรคและแมลง พอมิโรค แมลง ก็จะต้องพึ่งสารเคมี จึงทำให้ปัจจุบัน ดินเสื่อมโทรมลงมาก เพราะเกษตรกรได้ใช้สารเคมีมาอย่างต่อเนื่องนานกว่า 40 ปีแล้ว (บุญมี เนตรสว่าง, 2557)

จากการใช้สารเคมีของเกษตรกรในพื้นที่โดยเฉพาะในตำบลหนองสาหร่ายเคยมีการตรวจวิเคราะห์สารเคมีที่ปนเปื้อนในพืชผลทางการเกษตร จะพบว่า ร้อยละ 100 ที่มีสารเคมีปนเปื้อน แม้ว่าการบริโภคพืชผักที่มีสารเคมีตกค้างจะไม่ถึงตายในทันทีแต่จะมีการสะสมในร่างกายจนก่อให้เกิดโรคมะเร็งในที่สุด ส่วนตัวเกษตรกรเองที่สัมผัสกับสารเคมีตลอดเวลา จากการสำรวจ 27 คน มี 24 คน ที่มีปริมาณสารเคมีในเลือดเกินปริมาณที่ร่างกายจะรับได้ ซึ่งเป็นข้อพิสูจน์อย่างดีว่าสารเคมีเป็นอันตรายทั้งต่อตัวเกษตรกรผู้ใช้และผู้บริโภคที่สำคัญยังส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมทั้งดินเสื่อมโทรมและแหล่งน้ำที่มีการปนเปื้อน

ด้วยเหตุนี้เองทำให้นายบุญมี สนใจสมัครมาเป็นหมอดินอาสา เพื่อจะพัฒนาพื้นที่ของตนเองและพื้นที่ใกล้เคียงให้ฟื้นคืนความอุดมสมบูรณ์ โดยเน้นการส่งเสริมให้เกษตรกรในพื้นที่ลดการใช้สารเคมีแล้วหันมาใช้พืชสมุนไพร เช่น สะเดา บอระเพ็ด และใช้สารเร่ง พด.7 ของกรมพัฒนาที่ดิน มาผลิตสารป้องกันแมลงศัตรูพืชไว้ใช้เองทดแทนการใช้สารเคมีที่นับวันจะมีราคาสูงขึ้นหมอดินบุญมี กล่าวเพิ่มเติมว่า

สิ่งหนึ่งที่น่าตกใจของเกษตรกรในตำบลหนองสาหร่าย ก็คือ จากจำนวนประชากรจำนวน 919 ครอบครัว มีรายได้จากการทำการเกษตรด้วยการปลูกข้าวเป็นพืชหลัก รองลงมาคือ อ้อยและพืชผักบางส่วน รวมแล้วประมาณ 153 ล้านบาทต่อปี แต่มีรายจ่ายรวมกันไม่ต่ำกว่า 106 ล้านบาท ซึ่งหมวดรายจ่ายที่มาเป็นอันดับหนึ่งของคนในตำบลนี้คือมาจากภาคการเกษตร โดยนำเงินไปซื้อปัจจัยการผลิต ซื้อปุ๋ยเคมีและสารเคมีกำจัดศัตรูพืช รวมกว่า 42 ล้านบาท เป็นเรื่องที่ไม่น่าเชื่อว่าตำบลเล็ก ๆ เพียงแห่งเดียวต้องสูญเสียรายจ่ายไปกับปัจจัยการผลิตพวกปุ๋ยเคมีและสารเคมีมากมายขนาดนี้ ซึ่งรายจ่ายเหล่านี้ก็คือต้นทุนการผลิตของเกษตรกรทั้งสิ้น เมื่อต้นทุนการผลิตสูง ก็จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องขายผลผลิตให้ได้ราคาสูง

อย่างข้าวถ้าไม่ได้ตันละ 15,000 บาทก็เดือดร้อน โดยเฉพาะตอนนี้เกษตรกรหลายคนยังไม่ได้
รับเงินจากโครงการจำนำข้าวต้องเป็นหนี้และทุกข์ใจมากขึ้น

ฉะนั้น หนทางรอดในอนาคตจะต้องลดการพึ่งพาสารเคมี เพื่อลดภาระต้นทุนการผลิต
มาใช้ปุ๋ยอินทรีย์ที่ผลิตได้เองจะทำให้ต้นทุนลดลงได้จากเดิมอย่างน้อยครึ่งหนึ่งซึ่งขณะนี้ได้มี
การรวมกลุ่มเกษตรกรใช้สารอินทรีย์ทดแทนการใช้สารเคมี เพื่อช่วยกันผลิตปุ๋ยอินทรีย์
คุณภาพ สูงโดยใช้สารเร่ง พด.5 ตัว ได้แก่ สารเร่ง พด.1 พด.2 พด.3 พด.9 และพด.12 ปุ๋ย
อินทรีย์คุณภาพสูงที่ผลิตเองได้ ไม่มีอันตรายต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อมอย่างแน่นอน และถ้า
ในอนาคตข้าวจะขายไม่ได้ราคาตันละ 15,000 บาท แต่เกษตรกรก็ยังอยู่ได้เพราะต้นทุนเรา
ต่ำ ทั้งนี้ อยากฝากถึงเกษตรกรให้น้อมนำแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพ ซึ่งเชื่อมั่นว่าจะ
ทำให้มีชีวิตอยู่ได้อย่างมั่นคงและมีความสุข (บุญมี เนตรสว่าง, 2557)

ภาพที่ 18 ศูนย์เรียนรู้การพัฒนาศักยภาพตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงและการผลิตน้ำหมักสมุนไพร

หมู่ที่ 8 บ้านใหม่พัฒนา การทำเบเกอรี่ ตราสาหร่ายทอง มี ผจก. วิเชียร วรรณะ เป็น
ผู้ดูแลรับผิดชอบ

เป็นกิจกรรมที่สภาผู้นำ เห็นว่าเป็นกิจกรรมที่เหมาะสมกับกลุ่มแม่บ้านที่มีเวลาว่างอยู่ที่
บ้านหลังจากเสร็จสิ้นภาระกิจที่ต้องรับผิดชอบในนาในสวนหรือภาระกิจในบ้าน และใช้ความรู้ที่เกิด
จากการทำขนมซึ่งเป็นทักษะเฉพาะตัวที่สามารถสร้างรายได้ สร้างอาชีพให้กับคนในชุมชน เช่น
ผลิตภัณฑ์กล้วยอบเนยและขนมเบเกอรี่ ได้จึงได้มีการมอบหมายให้ หมู่ที่ 8 รับผิดชอบในการสอน
และทำขนมเป็นอาชีพเสริมให้กับคนในชุมชนโดยจัดตั้งเป็น OTOP ประจำตำบลด้วย

ภาพที่ 19 ขนมทองม้วน และขนมเบเกอรี่ต่าง ๆ ที่เป็น OTOP ประจำตำบล

โดยหมู่ที่ 9 บ้านหนองสาหร่าย ซึ่งได้ก่อตั้งในภายหลังนั้น ได้ดำเนินการจัดทำไม้กวาดทางมะพร้าว โดยสมาชิกส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุจากหมู่บ้านต่าง ๆ มารวมกลุ่มกันดำเนินงาน ได้รับการสนับสนุนเบื้องต้นจากกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จำนวน 20,000 บาท เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุสามารถสร้างรายได้เพื่อสะสมเป็นกองทุนสำหรับการประกอบอาชีพของกลุ่มผู้สูงอายุต่อไป และเป็นการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ด้วย ผู้สูงอายุจะได้ไม่รู้สึกเฉาและเป็นภาระของลูกหลาน

“วิสาหกิจชุมชนทั้งหมดนี้เป็นของชุมชน ผ่านการถือหุ้นและมีการแบ่งเงินปันผลให้กับสมาชิก ส่วนใหญ่ผู้ถือหุ้นในกลุ่มหรือวิสาหกิจชุมชนต่าง ๆ จะถูกจำกัดการถือหุ้นคนละ 10 หุ้น ๑ ละ 100 บาท” (พลวัติ วรรณะ, 2557)

“ถือว่าคนในตำบลหนองสาหร่ายเป็นเจ้าของร่วมกัน เพียงแต่แยกกันบริหารจัดการตามความถนัดและทรัพยากรที่มีภายในชุมชน” (วิเชียร วรรณะ, 2557)

“มันไม่ได้เป็นสมบัติของหมู่ใดนะ ทั้งตำบลมาถือหุ้นร่วมกัน” (เอนก นาคะบุตร, 2554)

ถึงแม้กลุ่มอาชีพต่าง ๆ ภายในตำบลหนองสาหร่ายจะมีจำนวนค่อนข้างมากแต่ก็มีการรวมตัวและสามารถเชื่อมโยงกันได้ภายใต้แนวความคิดว่า “ทุกคนเป็นเจ้าของกลุ่มอาชีพและวิสาหกิจชุมชนร่วมกัน” เพราะได้มีการแบ่งแยกหน้าที่กันทำตามความสามารถ ความถนัดและฐานทรัพยากรที่มีภายในแต่ละหมู่บ้าน และกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มอาชีพหรือวิสาหกิจชุมชนนั้นจะมีการเชื่อมโยงสอดรับกันเป็นอย่างดี โดยจะมีสภาองค์กรชุมชนเป็นตัวเชื่อมโยง “กิจกรรมทั้ง 9 หมู่บ้านจะเป็นภารกิจชุมชนที่สอดรับกันทั้งหมด” (เอนก นาคะบุตร, 2554) อยู่ในรูปของ Supply Chain Management ซึ่งเป็นการบริหารเชิงกลยุทธ์อย่างหนึ่งในความพยายามที่จะสร้างความร่วมมือ

ระหว่างองค์กรต่าง ๆ ภายในเครือข่ายโซ่อุปทาน เพื่อประสานให้หน่วยงานต่าง ๆ ภายในองค์กร และภายนอกองค์กรสามารถปฏิบัติงานเชื่อมกันได้เป็นหนึ่งเดียว เพื่อเป็นช่องทางหรือเครือข่ายที่มีประสิทธิภาพสูงสำหรับการไหลของสารสนเทศ วัสดุและกระแสเงินทุน ยกตัวอย่าง เช่น

ในปี พ.ศ. 2555 ตำบลหนองสาหร่ายจะพัฒนาตนเอง เป็นหมู่บ้านปลอดก๊าซ LPG (หมู่ 6 บ้านหนองทราย เป็นโมเดลต้นแบบดำเนินการครบ 100% - 81 คริวเรือนและกำลังขยายผลไปยังหมู่ อื่น ๆ ทั้งตำบล) โดยใช้มูลโค และเศษอาหารมาทำเชื้อเพลิงโดยนำน้ำหมักจุลินทรีย์มาเป็นตัวเร่งการย่อยสลายให้เกิดเป็นก๊าซ เพื่อใช้ในคริวเรือนเป็นการลดรายจ่ายค่าซื้อก๊าซหุงต้ม และจากการเชื่อมโยงเครือข่ายกับคำแสด

รีสอร์ทที่ทำเรื่องก๊าซชีววมูล โดยใช้เศษไม้ เศษใบไม้ ช่างข้าวโพด ขยะมาเผาแล้วแปลงเป็นก๊าซ ผลพลอยได้อย่างหนึ่งจากการเผาไม้คือได้น้ำส้มควันไม้ ซึ่งมีคุณสมบัติใช้ขับไล่แมลงศัตรูพืชได้อย่างมีประสิทธิภาพและปลอดภัย จึงนำน้ำส้มควันไม้ที่ได้ส่งขายให้กับกลุ่มปุ๋ยน้ำหมัก ฮอริโมนพืช หมู่ 7 + ขายก๊าซแลกก่าน หมู่ 6 บ้านหนองทราย มีกลุ่มผู้เลี้ยงโคจำนวนมาก เนื่องจากจะสามารถนำน้ำนมไปขายได้แล้ว ยังสามารถนำมูลโคไปส่งขายให้กับโรงปุ๋ยอัดเม็ด หมู่ 1 และเอาไปหมักทำก๊าซหุงต้มได้อีกด้วย เป็นต้น

ในกรณีของกลุ่มเบเกอรี่สาหร่ายทอง หมู่ 8 ควบคู่กับน้ำดื่มสาหร่ายทอง หมู่ 2 สามารถตอบสนองความต้องการบริโภคภายในชุมชนได้เป็นอย่างดี เช่น น้ำดื่มและขนมสำหรับการประชุมต่าง ๆ ในชุมชน เค้กวันเกิดสำหรับ อสม. เป็นต้น หรือ กรณีกลุ่มผลิตไม้กวาดทางมะพร้าวหมู่ 9 ที่ทั้งส่งขายทั้งภายในและภายนอกชุมชน ยังนำมาเป็นของขวัญสำหรับคริวเรือนที่ให้ความร่วมมือในโครงการกำจัดมูลฝอย ที่ทางโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพระดับตำบลจัดขึ้นอีกด้วย

การบูรณาการ กลุ่มอาชีพและวิสาหกิจชุมชน ส่งผลทำให้คนในชุมชนมีรายได้เพิ่มมากขึ้น เป็นการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ เพิ่มมูลค่าผลผลิตโดยใช้ทุน แรงงาน ภายในชุมชนทำให้ลดการสูญเสียเม็ดเงินที่ไหลออกไปภายนอกชุมชน เป็นการตอบโจทย์ในการแก้ปัญหาช่วยลดรายจ่าย และเป็นการเพิ่มรายได้นั่นเอง

นับเป็นการบริหารจัดการกองทุนในชุมชนที่มีประสิทธิภาพ เพื่อนำผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นมาจัดสวัสดิการให้กับคนในชุมชนได้หลากหลายมากขึ้น นอกเหนือจากการทำกองทุนมาปณกิจ สงเคราะห์ในช่วงแรก และพัฒนาเป็นกองทุนระดับหมู่บ้านที่สามารถบริหารจัดการได้อย่างต่อเนื่องในระยะยาวจนถึงปัจจุบัน กระบวนการดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความร่วมแรงร่วมใจกันพัฒนาชุมชน บ้านหนองสาหร่าย จากชาวบ้านกลุ่มต่าง ๆ และรู้จักการบูรณาการสวัสดิการที่จัดให้โดยภาครัฐ สนับสนุนชุมชนให้ดำเนินการกองทุนหมู่บ้าน แต่ชุมชนได้คิดพัฒนาต่อยอดเชื่อมโยงมาสู่การจัดสวัสดิการโดยชุมชนเพิ่มเติมให้มีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม

การปกครองดูแลซึ่งกันและกันหลังจากมีการจัดตั้งตำบลหนองสาหร่าย พบว่ามีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องหลายครั้ง โดยการปกครองในช่วงแรก ๆ มาจากกลุ่มแกนนำ หรือผู้หลักผู้ใหญ่ของหมู่บ้านที่ได้รับความนับถือจากชุมชนเป็นผู้บริหารจัดการชุมชนโดยมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวตำบลหนองสาหร่ายเป็นหลักให้เกิดการอยู่ดีกินดี มีงบประมาณในการพัฒนาแหล่งน้ำให้เหมาะสมกับการเพาะปลูกในทุกฤดูกาลและการจัดทำถนนเพื่อการเคลื่อนย้ายผลผลิตออกสู่ตลาดได้อย่างสะดวกรวดเร็ว ซึ่งก็ประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง โดยการประชุมดังกล่าวเป็นการประชุมหารือผ่านทางสภาผู้นำ ของตำบลซึ่งประกอบไปด้วยแกนนำและผู้ที่มีความไว้วางใจจากคนในชุมชนหนองสาหร่าย ร่วมรับฟังความคิดเห็นและความต้องการจากชาวบ้านและนำมาเป็นข้อเสนอในการพัฒนาชุมชนหนองสาหร่าย ที่เรียกว่า สภา 79 (เพราะประกอบขึ้นด้วยกลุ่มตัวแทนจากหมู่บ้านต่าง ๆ และผู้หลักผู้ใหญ่ในหมู่บ้าน) เมื่อหน่วยงานของรัฐเริ่มเข้ามามีบทบาทเพิ่มมากขึ้นก็ได้มีการจัดตั้งเป็นประชาตำบล โดยโครงสร้างของสภา ยังมีลักษณะเป็นโครงสร้างเหมือนเดิมนั้นก็หมายความว่า ถึงแม้จะมีการเปลี่ยนหรือไม่เปลี่ยนชื่อ “สภา” ก็ตาม การทำงานของสภาผู้นำก็ยังสามารถดำเนินกิจกรรมในการพัฒนาตำบลหนองสาหร่ายต่อไปได้ แต่หลังจากที่มีการจัดตั้งเป็นประชาคมตำบล สิทธิการได้การยอมรับจากหน่วยงานของรัฐก็เพิ่มมากขึ้น การทำงานก็สะดวกคล่องตัวเพิ่มมากขึ้น จนพัฒนาไปถึงการจัดตั้งเป็นสภาองค์กรชุมชนระดับตำบลที่ให้มีการจัดตั้งเป็นทางการ ผ่านทาง พ.ร.บ สภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551 ทำให้โครงสร้างของกลุ่มแกนนำในการพัฒนามีการจัดตั้งตามโครงสร้างของกฎหมายที่กำหนดเอาไว้ใน พ.ร.บ.ปี 2551 แต่ถึงกระนั้นก็ตาม การทำงานก็ยังคงมีความแตกต่างอยู่บ้าง ในกรณีที่สภาองค์กรชุมชนตำบลหนองสาหร่ายยังให้ความสำคัญกับท้องถิ่น โดยยังจัดตั้งเป็นกรรมการที่ปรึกษาสภาองค์กรชุมชนอยู่ แม้ใน พ.ร.บ. ปี 2551จะไม่ได้กำหนดไว้ก็ตาม ซึ่งจากการศึกษาชุมชนในช่วงจัดทำแผนแม่บทชุมชนทำให้การพัฒนาตำบลหนองสาหร่ายเริ่มเป็นระบบเพิ่มมากขึ้น กล่าวคือเริ่มมีทิศทางที่ชัดเจนเพราะสามารถจะได้รับการรับทราบ ปัญหาและความต้องการของชาวตำบลหนองสาหร่ายและแก้ไขปัญหาได้อย่างถูกต้องและรวดเร็วโดยมีการจัดแบ่งหน้าที่ที่เหมาะสมกับบริบทของหมู่บ้านนั้น ๆ ซึ่งโครงสร้างสภาฯ ต่าง ๆ มีการปรับให้เหมาะสมกับการทำงานและปรับให้เหมาะสมกับบริบทของ กฎหมายในช่วงนั้น ๆ โดยจะขอเสนอโครงสร้างของ สภาองค์กรชุมชนตำบล ในหัวข้อต่อไป

โครงสร้างของ สภาองค์กรชุมชนระดับตำบล (พัฒนาต่อยอดมาจาก สภา 79)

ในปี พ.ศ.2551 องค์การบริหารส่วนตำบลได้ยกระดับขึ้นเป็น เทศบาลตำบลขนาดเล็ก ประกอบกับการประกาศใช้พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชนขึ้น ในสมัยของ นาย ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม รองนายกฯ และรัฐมนตรีกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในขณะนั้น ทำให้ตำบลหนองสาหร่ายเอง ซึ่งมีการจัดประชุมสภาชุมชนตำบลเป็นประจำอยู่แล้ว ได้แจ้งจดทะเบียนจัดตั้งเป็น สภาองค์กรชุมชนระดับตำบล เป็นที่แรก ๆ ได้ทันที (โดยการสนับสนุนจากสถาบันพัฒนา

องค์กรชุมชน พอช.) เนื่องจากโครงสร้างใหม่ของสภาองค์กรชุมชนระดับตำบล เป็นโครงสร้างการทำงานที่ไม่ได้ขัดกับโครงสร้างเดิม เพียงแต่ในการปฏิบัติงานจริงที่ตำบลหนองสาหร่ายจะยังคงยึดโครงสร้างการทำงานแบบเดิมไว้ เช่น การใช้ผู้ทรงคุณวุฒิที่มาจากการแต่งตั้งโดยเป็นที่คนในชุมชนให้การยอมรับนับถือ และจัดให้ผู้บริหารท้องถิ่นเข้าร่วมเป็นที่ปรึกษาของ สภาฯ ด้วย ไม่ได้มาจากการเลือกตั้งตามระบบทั้งหมด เป็นต้น

โดยในกระบวนการในการก่อตั้งสภาองค์กรชุมชนนั้น แบ่งออกเป็น 10 ขั้นตอนดังต่อไปนี้ (สภาองค์กรชุมชน, 2557)

1. สำรวจข้อมูลองค์กรชุมชน: ตำบลที่มีกระบวนการทำงาน พัฒนาร่วมกันอยู่แล้ว เช่น มีคณะทำงานแผนชุมชน (มีแกนนำ ชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อปท.) มีคณะทำงานรับรองสถานภาพองค์กรชุมชน (มีเครือข่ายชุมชน อปท. และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ถ้ายังไม่มีกำนัน ผู้ใหญ่บ้านให้เพิ่มเข้ามา) มีศูนย์ประสานงาน องค์กรชุมชนตำบล (ศอ.ชต.) มีเครือข่ายสวัสดิการชุมชนตำบล ที่มีตัวแทนจากหลายกลุ่มองค์กรในตำบล มีเครือข่ายจัดการ ทรัพยากรในตำบล ฯลฯ ซึ่งได้มีการจัดเวทีประชุมร่วมกันเป็น ครั้งคราว/เป็นประจำอยู่แล้ว ร่วมกับข้อมูลองค์กรชุมชนอยู่แล้ว บางส่วน

2. จัดเวทีสร้างความเข้าใจ: เป้าหมาย สำคัญของสภา องค์กรชุมชนตำบล ถ้าเห็นว่าเป็นเรื่องที่ดีควรจะมีการตั้งสภา องค์กรชุมชน ให้ตั้งคณะทำงานที่มีตัวแทนจากแต่ละหมู่บ้าน ไปสร้างความเข้าใจต่อ (ในส่วนของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อปท. ควรมีการทำความเข้าใจเรื่องบทบาทและความสัมพันธ์กันตั้งแต่ เริ่มต้นด้วย)

3. รวบรวมข้อมูลองค์กรชุมชนในตำบล: พื้นที่ที่มีกระบวนการ รับรองสถานภาพองค์กรชุมชน หรือเพิ่งมีการสำรวจข้อมูลองค์กร ชุมชนสามารถใช้ข้อมูลที่จัดทำไว้แล้ว ไปใช้ในการจดแจ้งกับกำนัน/ผู้ใหญ่บ้านได้เลย

4. กระจายข่าว: กระจายข่าวในตำบลให้แต่ละกลุ่ม/องค์กร ในตำบล ที่มีข้อมูลองค์กร แล้วไปจดแจ้งการจัดตั้ง กลุ่มใน หมู่บ้านจดแจ้งกับผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มที่มีสมาชิกกว้างกว่า 1 หมู่บ้านแจ้งกับกำนัน ภายในเวลาที่กำหนด เช่น 2 สัปดาห์ 1 เดือน ฯลฯ

5. ประชุมปรึกษาหารือ: ประชุมองค์กรชุมชนในหมู่บ้าน ให้ข้อมูล สร้างความเข้าใจเรื่อง สภาองค์กรชุมชนตำบลร่วมกัน ถ้าเห็นว่าดีควรจะต้องให้เลือกผู้แทนองค์กรชุมชน 4 คน (ควรจะมีมาจาก 4 องค์กร เป็นอย่างน้อย) ไปเป็นตัวแทนในการจัดตั้ง สภาองค์กรชุมชนตำบล (นำข้อมูลองค์กรชุมชนทั้งหมดที่จด แจ้งไว้กับผู้ใหญ่บ้านไว้ด้วย) เมื่อมีการประชุมองค์กรชุมชน ในหมู่บ้านแล้วอาจจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนหมู่บ้านไปด้วยเลย

6. ประชุมสมาชิก: องค์กรชุมชนที่มีสมาชิกกว้างกว่า 1 หมู่บ้าน หรือเป็นองค์กรระดับตำบล เช่น กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากร กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบล วิสาหกิจชุมชนตำบล ฯลฯ เลือกตัวแทนกลุ่มละ 2 คน (น่าจะเป็นคนที่ไม่ซ้ำกับตัวแทน กลุ่มในหมู่บ้าน)

7. ประชุมจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบล: ซึ่งต้องมีผู้เข้า ประชุมไม่น้อยกว่าร้อยละ 60 ของชุมชนทุกประเภทรวมกัน และเห็นสอดคล้องไม่น้อยกว่าร้อยละ 60 ของผู้แทนชุมชน ทุกประเภท ให้จัดตั้งสภาองค์กรชุมชน ซึ่งในการประชุมนัดแรก ให้กำหนดจำนวนผู้แทนชุมชน และวิธีคัดเลือก ผู้ทรงคุณวุฒิ (อาจดูที่ปรึกษาเพิ่มเติมด้วยก็ได้ เพื่อให้หลายฝ่ายได้เข้าร่วม)

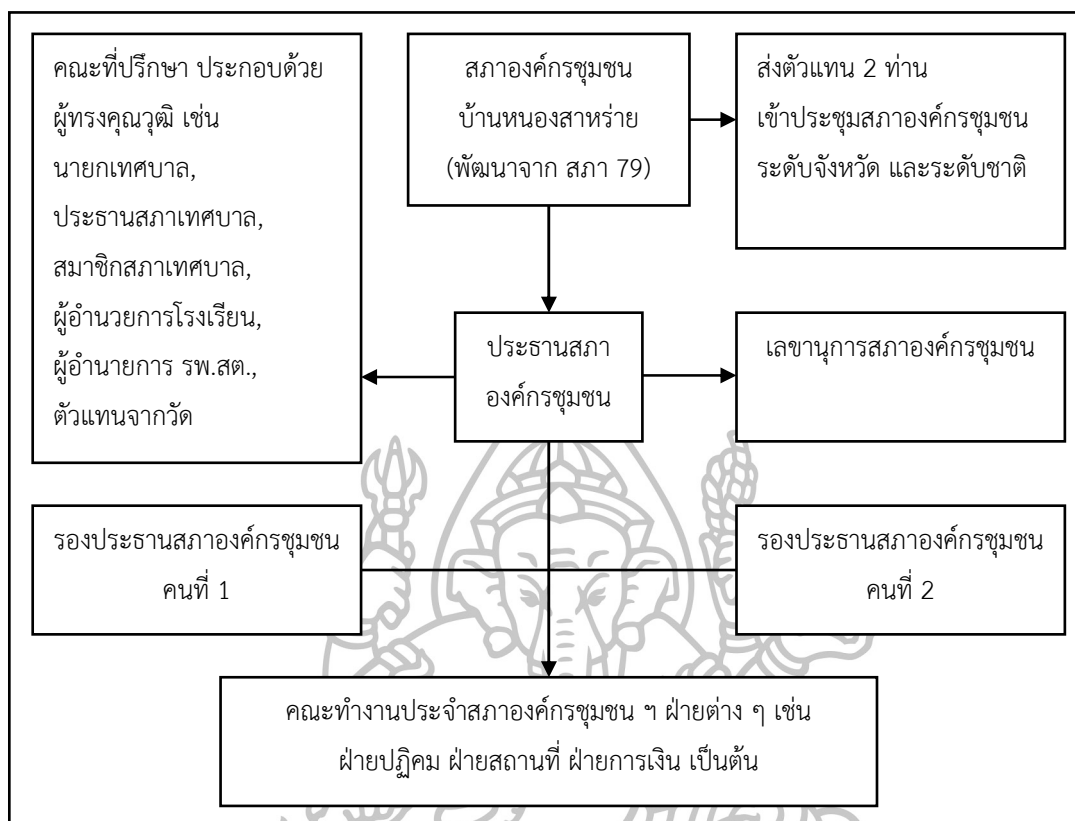
8. แจ้งผลการจัดตั้ง: แจ้งการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลไป ที่สถาบันพัฒนาองค์กร ชุมชน รวมทั้งการจัดระบบข้อมูลองค์กรชุมชนไว้ที่สภาองค์กรชุมชนตำบล

9. ประชุมสภาองค์กรชุมชนตำบลครั้งแรก: ซึ่งต้องมีสมาชิก ไม่น้อยกว่าครึ่งหนึ่ง ให้ สมาชิกเลือกกันเองเป็นประธานสภา คนหนึ่ง รองประธานคนที่หนึ่ง รองประธานคนที่สองและ เลขานุการ (จะตั้งกรรมการด้านอื่นก็แล้วแต่สภาองค์กรชุมชน ตำบลนั้น ๆ) วางกติกาและแผนการ ดำเนินงานของสภา

10. การประชุมสภาองค์กรชุมชนตำบลต่อเนื่อง: ซึ่งมาจาก การกำหนดร่วมกันของสภา องค์กรชุมชนตำบล ว่าจะประชุม ปีละกี่ครั้ง (ตาม พ.ร.บ.ระบุน้อยปีละ 4 ครั้ง) เรื่องราวที่ จะ ประชุม กิจกรรมที่ทำมีอะไรบ้าง เชื่อมประสานกับหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้องอย่างไร เลือกผู้แทนสองคน ไปร่วมประชุมระดับจังหวัด อาจแต่งตั้งคณะกรรมการมาทำงานเฉพาะเรื่องก็ได้

โดยสมาชิกสภาองค์กรชุมชนจะมีวาระ คราวละ 4 ปี แล้วจะต้องมีการคัดเลือกตัวแทน จากแต่ละหมู่บ้านเข้ามาทำหน้าที่เป็นตัวแทนอีกครั้ง โดยการคัดเลือกสภาเหล่านี้ จะมาจากจำนวน ของสมาชิกทั้งหมดรวมแล้ว ยังคงไว้ที่ 79 คนเช่นเดิม แต่ในช่วงปี พ.ศ.2557 ได้มีการเพิ่มจำนวน สมาชิกจากสภาวัฒนธรรมเข้ามาด้วยสองท่าน

แผนภาพที่ 9 โครงสร้างสภาองค์กรชุมชนบ้านหนองสาหร่ายโดยสรุปจากการศึกษา

นับตั้งแต่ที่ตำบลหนองสาหร่ายได้เข้าสู่ช่วงของการจัดตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ระบบการเลือกตั้งแบบใหม่ ที่ใช้การหาเสียงเลือกตั้งในระบบตัวแทน ตามแบบกระบวนการประชาธิปไตย ได้สร้างปัญหาให้กับโครงสร้างการปกครองดูแลในรูปแบบของชุมชนตำบลหนองสาหร่ายที่ใช้วิธีการคัดสรรคนเข้าไปทำหน้าที่เป็นตัวแทน จากความน่าเชื่อถือ เช่น ผู้สูงอายุ ประธานอาชีพ คุณครู และผู้เป็นปราชญ์ชาวบ้านที่ได้รับการยอมรับจากชุมชน ทำให้ได้มติที่เป็นเอกฉันท์ ไม่มีการแบ่งฝักแบ่งฝ่ายกันจนเกิดความแตกแยกหรือข้อขัดแย้งกัน โดยทาง สภา 79 สภาชุมชนตำบลประชาคมตำบล หรือสภาองค์กรชุมชนระดับตำบลในเวลาต่อมา ก็สามารถที่จะใช้ระบบความสัมพันธ์ภายในตำบลเอง เป็นตัวหยุดยั้งความแตกแยกดังกล่าวได้ เช่น คนที่ลงเลือกตั้งเป็นนายก อบต. ฝ่ายหนึ่งเป็นลุง อีกฝ่ายเป็นหลาน เข้ากับฝ่ายการเมืองคนละขั้วทำให้จากกลุ่มชาวบ้านที่ไม่มีฝักฝ่ายต้องแยกออกเป็น 2 พวก สภาองค์กรชุมชนตำบล จึงได้นำเสนอกรณีพิพาทนี้เข้าสู่ที่ประชุมสภาองค์กรชุมชนตำบล โดยหาข้อยุติความขัดแย้งไม่ให้เกิดเหตุการณ์บานปลาย โดยสามารถหาข้อสรุปแห่งความขัดแย้งได้ โดยมีการจัดแบ่งเวลาการขึ้นเป็นนายกฯ องค์การบริหารส่วนตำบลในสมัยนั้น และอีกฝ่ายหนึ่งขึ้นเป็นฝ่ายสภา หรือเป็นรองนายกฯ องค์การบริหารส่วนตำบล และขึ้นเป็นนายกฯ

ในสมัยต่อไปโดยทางสภาชุมชนตำบลได้กำหนดเวลาในการดำรงตำแหน่งของนายกฯ องค์การบริหารส่วนตำบลได้อีกด้วย คือ จาก 4 ปี ตามกฎหมายการเลือกตั้ง หลังจากนั้นเมื่อหมดวาระลงสมัยต่อไปต้องเปลี่ยนตัวผู้บริหารซึ่งก็คือ รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลนั่นเอง ขึ้นเป็นผู้บริหารในสมัยต่อไป แต่ทั้งสองทีมจะต้องช่วยกันพัฒนาตำบล เพราะเป็นเป้าหมายของการคัดเลือกตัวแทนอยู่แล้ว ซึ่งข้อสรุปของสภาชุมชนตำบล ก็ได้มีการนำมาปรับใช้ได้จริง ดังที่ กำนันคนแรกของตำบลหนองสาหร่ายที่มีส่วนสำคัญในการก่อตั้งตำบลหนองสาหร่าย คือ นายชนะ สุขพรหม ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ถึงเหตุของการถอนตัวจากการเลือกตั้งนายกเทศบาลตำบลเพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งระหว่างคนในตำบลเนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่เป็นญาติพี่น้องกันเอง และเป็นการแสดงถึงการอุทิศตัวเพื่อประโยชน์ของคนในชุมชน โดยไม่ได้มุ่งหวังผลประโยชน์ส่วนตัว และความปรารถนาในการดั่งศักยภาพของคนในตำบลให้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการตนเอง ว่า “เราต้องการให้ตำบลเราก้าวไปข้างหน้า ไม่ทะเลาะเบาะแว้งกัน พอมีคู่แข่งสมัครนายกเทศมนตรี ผมก็เลยถอนตัว แต่ให้ศิวิโรดม กับแรม เข้าไปเป็นรองนายกฯ กับเลขา แล้วให้เขาบริหารไป ผมก็เลยเลิกไม่เล่นการเมือง ตอนปี 2551” (ชนะ สุขพรหม, 2557)

และเนื้อหาที่ให้สัมภาษณ์ถึงความไว้นื้อเชื่อใจชาวบ้านในตำบลว่าสามารถที่จะเรียนรู้ได้ มีความสมัครสมานสามัคคีกัน และสามารถพัฒนาบ้านเกิดเมืองนอนของตนเองได้จริง ไว้ว่า “ทีม สท. (สมาชิกสภาเทศบาล) กับผู้ใหญ่บ้าน เป็นทีมบริหารพัฒนาตำบลได้หมด ไม่แตกแยกกัน” (ชนะ สุขพรหม, 2557)

“พวกเราใช้หลักการร่วมกันคิดแล้วแบ่งงานกันทำ ใครเอาความรู้อะไรได้เอามาประสานงานกับใครได้ เอามา กับมติดลบ้าง กระทรวงสาธารณสุขบ้าง” (เวทีถอดบทเรียนสถาบันการเงิน, 2557)

ลักษณะของการคัดเลือกผู้นำประเภทท้องถิ่นที่อย่าง ผู้ใหญ่บ้านหรือกำนัน ก็ยังใช้หลักการเดียวกัน กับการคัดเลือกผู้บริหารท้องถิ่น กล่าวคือ ผู้ใหญ่บ้านทั้ง 9 หมู่บ้าน จะมาจากการคัดเลือกจากคนในชุมชนโดยไม่จำเป็นต้องแข่งขันกันหาเสียง เหมือนในหมู่บ้านอื่น ๆ ยังคงเป็นการคัดเลือกตัวแทนจากผู้ที่ชาวบ้านมีความมั่นใจและเชื่อถือให้ดำรงตำแหน่งเป็นตัวแทนในการทำหน้าที่เมื่อครบวาระ 4 ปี (ไม่เป็นตลอดชีวิต) จะทราบผู้ที่จะทำหน้าที่ต่อทันที นั่นก็คือ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านและจะเปลี่ยนไปเรื่อย ๆ และทุก ๆ 3 ปีจะมีการเปลี่ยนกำนันโดย ผู้ใหญ่บ้านที่หมดวาระแล้ว จะขึ้นมาเป็นกำนันโดยผู้ใหญ่บ้านทุกคนจะได้รับตำแหน่งกำนันทุกคนโดยการหมุนเวียนกันเป็น ทุก ๆ 3 ปี ทำให้ตัดปัญหาเรื่องการสร้างฐานอำนาจเป็นกลุ่มอิทธิพลทางการเมือง และยังใช้วิธีการเซ็นใบลาออกไว้ก่อนเข้ารับตำแหน่ง ส่งไปเก็บไว้ที่สำนักงานสภาองค์กรชุมชน โดยผู้ที่ทำการเซ็นหนังสือลาออกเป็นแบบอย่างตอนสมัครเป็นคนแรกของประเทศไทย คือ ผู้ใหญ่ พลวริศ วรรณะ โดยประสบการณ์ในส่วนนี้ เกิดจากความที่ผู้ใหญ่บ้านหนองขุย หมู่ 4 คือ นาย พลวริศ วรรณะ ได้แสดงความหากจริงจังในการที่จะสมัครเข้ามาเป็นผู้ใหญ่บ้านที่เตรียมตัวมุ่งที่จะพัฒนาหมู่บ้านหนองขุยอย่างจริงจัง และหาก

ชาวบ้านไม่พอใจก็สามารถที่จะยื่นเสนอเรื่องเพื่อทำการปลดจากตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านต่อสภาองค์กรชุมชนได้เลย เนื่องจากกฎหมายที่เอื้ออำนวยต่อการฟ้องร้องให้ปลดผู้ใหญ่บ้านเนื่องจากความไม่พอใจของชาวบ้านไม่มี (ยกเว้นกรณีที่มีคดีเกี่ยวกับการทุจริต) และมีการเซ็นใบลาออกไว้ก่อน (ไม่ได้ระบุวันที่ เดือน หรือปีไว้) เมื่อการปฏิบัติงานมีปัญหาชาวบ้านก็สามารถให้หมดวาระได้ทันที แต่ที่ผ่านมายังไม่เคยเกิดปัญหาดังกล่าว ทุกคนอยู่จนครบวาระ 4 ปี ทุกท่าน

การดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านในตำบลหนองสาหร่ายจะเป็นการคัดเลือกจากคนที่สมัครใจ และได้รับการยอมรับจากคนในชุมชนนั้น ๆ โดยทุกคนที่เข้ามารับตำแหน่งจะมีวาระที่ชัดเจน เมื่อครบวาระก็จะได้ขึ้นเป็นกำนันต่อ ไม่จำเป็นต้องแข่งกันเพราะทุกคนได้เป็นแน่ และรู้ว่าใครจะได้เป็นกำนันคนต่อไป ทุก ๆ 3 ปีเราจะเปลี่ยนตัวกำนันครับ ผู้ใหญ่บ้านก็มีวาระไม่เป็นตลอดชีวิตมีการเขียนใบลาออกไปล่วงหน้าตั้งแต่วันที่เข้ารับตำแหน่ง โดยส่งใบลาออกที่ไม่ลงวันที่ไปไว้ที่สำนักงานสภาองค์กรชุมชนเลย หากทำงานไม่ดีชาวบ้านสามารถไปร้องกับนายอำเภอและขอเปลี่ยนตัวผู้ใหญ่บ้านได้เลย (แรม เชียงกา, 2557)

การกระทำดังกล่าวของท่านผู้ใหญ่ พลวรริต วรรณะ ได้กลายเป็นประเพณีปฏิบัติสืบต่อกันมา ซึ่งทางสภาองค์กรชุมชนก็เห็นประโยชน์จากการกระทำดังกล่าว ทำให้ได้มีการนำเรื่องดังกล่าวเข้าสู่ที่ประชุมประจำเดือน และได้มีการทำข้อตกลงไว้สำหรับผู้ที่สมัครเป็นผู้ใหญ่บ้านในตำบลหนองสาหร่ายจะต้องมีการเซ็นใบลาออกไว้ตั้งแต่วันที่เข้ารับตำแหน่ง ซึ่งก็ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี และชาวบ้านทั้งหมดทุกหมู่บ้านก็ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีเช่นเดียวกัน นับได้ว่าเป็นการปลูกฝังเรื่องของการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของชาวชุมชนได้อย่างถูกต้อง ซึ่งสิ่งนี้ก็เป็นเครื่องสะท้อนถึงความเข้าใจเรื่องการเมืองของชาวบ้านหนองสาหร่าย ดังที่ได้มีการให้สัมภาษณ์ของประธานสภาองค์กรชุมชนคนปัจจุบันไว้ว่า

เดี๋ยวนี้ เราชอบมองมิติด้านเดียว พอพูดกันถึงประชาธิปไตยคนก็มักจะนึกถึงแต่การเลือกตั้งอย่างเดียว ทั้งที่จริง ๆ แล้วประชาธิปไตยมีตั้ง 11 กิจกรรม เช่น การใช้สิทธิเท่าเทียมกับ การดูแลเท่าเทียมกัน การมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นร่วมกัน หลายเรื่อง แต่เราไปพุ่งเป้าไปที่การเลือกตั้งอย่างเดียว แต่จริง ๆ แล้วมีอีกหลายอย่าง (แรม เชียงกา, 2557)

ในส่วนของหัวข้อโครงสร้างของสภาองค์กรชุมชนที่พัฒนามาจาก สภาผู้นำหรือ สภา 79 จะพบว่าการทำงานของสมาชิกสภาองค์กรชุมชน สอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน เนื่องจากสภาองค์กรชุมชนได้อาศัยโครงสร้างการทำงานเดิมของ สภาผู้นำหรือสภา 79 ซึ่งมีมาแต่ดั้งเดิมก่อนแล้ว

เรื่องการจัดแจงไม่ได้ทำให้การทำงานเกิดการสะดุดชะงักแต่ยิ่งเป็นการเพิ่มการยอมรับของหน่วยงานราชการเพิ่มมากยิ่งขึ้น เนื่องจากการจัดตั้งสภา ที่มีกฎหมายรองรับอย่างชัดเจน กระบวนการขั้นตอนในการจัดตั้งก็เป็นส่วนที่ตำบลหนองสาหร่ายได้จัดทำไว้ก่อนแล้ว การจัดประชุมในแต่ละเดือนก็เป็นการติดตามความก้าวหน้าของกิจกรรมการพัฒนาตำบลอย่างต่อเนื่อง ซึ่งโครงสร้างการบริหารของสภา ดังกล่าวสามารถสะท้อนออกมาให้เห็นเป็นรูปธรรมจากภาระหน้าที่ของกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ที่ได้ผ่านการประชุมหารือ จากตัวแทนชาวบ้านหมู่ต่าง ๆ ในตำบลหนองสาหร่าย ในที่ประชุมสภาฯ ก่อนการดำเนินการ ทำให้พบได้ว่าการนำทุนทางสังคมมาใช้ในส่วนของสภาองค์กรชุมชนนั้นมีความเข้มแข็งอย่างยิ่งและเป็นการเพิ่มศักยภาพของพลเมืองในพื้นที่ในการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นในหัวข้อต่อไปจะขอเสนอบทบาทหน้าที่ของสภาองค์กรชุมชน เพื่อให้เห็นภาพการทำงานของสภาองค์กรชุมชนชัดเจนยิ่งขึ้น

บทบาทหรือภาระหน้าที่ของสภาผู้นำชุมชนและสภาองค์กรชุมชนระดับตำบล

ในปี พ.ศ.2551 หลังจากได้มีการผ่านร่างพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชนตำบล พ.ศ.2551 ทางตำบลหนองสาหร่ายได้ทำการต่อยอดจากสภาตำบล สภา 79 หรือ สภาชุมชนตำบล จัดตั้งเป็นสภาองค์กรชุมชนตำบลหนองสาหร่าย เป็นสถานที่เรียนรู้ สถานที่ร่วมคิด และทุกกลุ่มได้มีโอกาสตัดสินใจร่วมกัน จากนั้นก็แบ่งงานกันไปทำ โดยมีแนวคิดที่ว่าตำแหน่งทางการเมือง คือ การเสียสละอาสาเข้ามาทำงานร่วมกัน โดยใช้ความรู้ความสามารถของแต่ละคนอย่างเต็มที่ เพื่อร่วมกันพัฒนาชุมชนของตนเองให้เจริญก้าวหน้า

ปรากฏการณ์ที่สำคัญที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงการปกครองที่อาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ โดยประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมคือ ความสัมพันธ์ภายในชุมชนที่เกิดจากความเป็นพี่น้อง ความเป็นครอบครัวเดียวกัน ความเป็นเครือข่าย และความไว้วางใจซึ่งกันและกัน เป็นกำลังหลักที่สำคัญในการพัฒนาตำบลให้เป็นตำบลต้นแบบก็ได้คือ การอาศัยเวทีการประชุมสภาผู้นำองค์กรชุมชนเป็นเวทีในการระดมความคิด ระดมสติปัญญาในการร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นและตอบสนองความต้องการของประชาชนในแต่ละหมู่บ้านในตำบลหนองสาหร่ายทั้งหมด โดยมีสมาชิกสภาองค์กรชุมชนท่านหนึ่งได้สัมภาษณ์ถึงการใช้ออกาสของสภาองค์กรชุมชนตำบลหนองสาหร่ายเป็นเวทีในการแก้ไขปัญหาของตำบลไว้ ดังนี้

ตำบลหนองสาหร่ายใช้เวทีการประชุมสภาผู้นำองค์กรชุมชนเป็นเวทีระดมปัญหาและความต้องการของแต่ละหมู่บ้าน เทศบาลไม่ต้องคิดเลย ปัญหาถูกร่วมกันคิดมาจากสภาองค์กรชุมชน แล้วผ่านมายังเทศบาล เราเพียงรวบรวมและประมวลให้เข้ากับหลักเกณฑ์ของเรา ดำเนินงานตามงบประมาณต่อไปเท่านั้นเอง

เรื่องที่ผ่านมาจากสภาองค์กรชุมชน มันเข้าแผนเทศบาลอยู่แล้ว ก็ดำเนินการไปตามขั้นตอนของราชการกระทรวงนั้น ๆ เราไม่ได้ดำเนินการให้ เราส่งให้ผู้ว่าราชการจังหวัด ผู้ว่าฯ ก็ส่งไปให้กระทรวงที่เกี่ยวข้อง แต่ถ้าเกี่ยวข้องกับเอกชน เทศบาลเราสามารถประสานได้โดยตรงเลย (วีรวุฒิ สุคนธมาน, 2557)

สำหรับการรวมกลุ่มการพัฒนาชุมชนหนองสาหร่าย ชุมชนได้วิเคราะห์การก่อเกิดของกลุ่ม /องค์กรในชุมชน ซึ่งสามารถจำแนกได้ 3 ประเภท คือ

ประเภทที่ 1 เป็นกลุ่มที่เกิดจากภาครัฐ “สั่งให้ตั้งกลุ่ม” กติกาต่าง ๆ มาจากภายนอกชุมชน เช่น กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน เป็นกลุ่มที่ชุมชนเห็นว่า “ไม่ยั่งยืน” เพราะไม่ได้เกิดจากความต้องการของชุมชน แต่ที่ยังสามารถดำรงอยู่ได้ เพราะมีกรอบและการสนับสนุนจากภาครัฐกำกับอยู่

ประเภทที่ 2 เป็นกลุ่มที่ภาครัฐ “สนับสนุน” ให้เกิด เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มสตรี กลุ่มแม่บ้าน กลุ่ม อสม. โดยภาครัฐสนับสนุน แนวคิด งบประมาณ การอบรม เป็นกลุ่มที่เน้นเรื่องรายได้ ส่วนใหญ่กลุ่มเหล่านี้จะอยู่ได้คงที่ เพราะมีงบประมาณเป็นตัวหลัก

ประเภทที่ 3 เป็นกลุ่มที่เกิดจาก “ความต้องการของชุมชน” เช่น กลุ่มเลี้ยงสัตว์ เป็นการรวมกลุ่มขึ้นมาตามอาชีพของคนส่วนใหญ่ในชุมชน เมื่อก่อนวัวของชาวบ้านป่วย ไปขอปศุสัตว์ให้มารักษา แต่ไม่เข้ามารักษาให้ จากวิกฤตินี้ชาวบ้านจึงคิดรวมตัวกันเป็นกลุ่มเลี้ยงสัตว์ ทั้งนี้เพื่อง่ายต่อการขอความช่วยเหลือจากภาคีต่าง ๆ และชาวชุมชนยังเห็นว่า ภาคีภาครัฐหรือหน่วยงานต่าง ๆ ควรเข้ามาให้การสนับสนุนกลุ่มประเภทนี้มากกว่ากลุ่มอื่น ๆ ซึ่งจะเป็นกลุ่มที่เข้มแข็งและยั่งยืน ได้ผลประโยชน์ร่วมกัน จับต้องได้ และทุกคนในชุมชนสามารถเข้าถึงได้ง่าย (หิรัญญ์ หิรัญญพิพัฒน์, 2551)

จากข้อมูลของเทศบาลตำบลหนองสาหร่าย พบว่า กลุ่ม/องค์กรชุมชนที่จัดตั้งขึ้นตามการก่อเกิดกลุ่มทั้ง 3 ประเภทดังกล่าวข้างต้น พบว่ามีจำนวนทั้งสิ้น 104 กลุ่ม/องค์กร โดยผู้นำแต่ละหมู่บ้านภายในตำบล รวมตัวกันเข้ามาทำงานเป็นสภาผู้นำชุมชนตำบลหนองสาหร่าย หมู่บ้านละประมาณ 8 - 10 คน ตามสัดส่วนกลุ่มกิจกรรมที่เกิดขึ้นในแต่ละหมู่บ้าน ปัจจุบันคือ สภาองค์กรชุมชนตำบลหนองสาหร่าย (แผนสามปี เทศบาลตำบลหนองสาหร่าย (2555-2557) สามารถแยกเป็นประเภทองค์กรได้ 5 ลักษณะ คือ 1) องค์กรด้านการเงิน 2) องค์กรด้านอาชีพ 3) องค์กรด้านสุขภาพ 4) องค์กรด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม และ 5) องค์กรด้านสวัสดิการ แสดงรายละเอียด ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 8 กลุ่ม/องค์กรชุมชนในตำบลที่รวมตัวจัดตั้งเป็นสภาองค์กรชุมชนตำบลหนองสาหร่าย

การเงิน (35 กลุ่ม)	อาชีพ (20 กลุ่ม)	สุขภาพ (7 กลุ่ม)	พัฒนาคุณภาพชีวิต และสิ่งแวดล้อม (29 กลุ่ม)	กลุ่มสวัสดิการ (13 กลุ่ม)
กองทุนหมู่บ้าน (4)	เลี้ยงสัตว์ (3) เลี้ยงโคขุน (3)	สร้างสุขภาพ (1) ออกกำลังกาย (1)	แม่บ้าน (3) สตรี (6)	ศูนย์สงเคราะห์ ราษฎรประจำ หมู่บ้าน (8)
ออมทรัพย์ (11)	เกษตรกร (2)	ธนาคารไร่เคิล (1)	เยาวชน (5)	ฅาปนกิจ (2)
สะสมทรัพย์ (1)	ทำนา (2)	พัฒนาคนและ สิ่งแวดล้อม (1)	ผู้สูงอายุ (4)	สวัสดิการชุมชน (2)
สัจจะเพื่อ คุณธรรม (2)	กองทุนซื้อปุ๋ย (1)	อนุรักษ์ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม (1)	อาสาสมัคร สาธารณสุข (7)	เพื่อการศึกษา (1)
เงินล้าน (8)	ตลาดกลางข้าว (1)	ผลิตปุ๋ยน้ำหมัก อินทรีย์ชีวภาพ (2)	คณะกรรมการ หมู่บ้าน (2)	
เงินแสน (8)	ปลูกข้าวโพด ฝักอ่อน (1)		กลุ่มเรารักในหลวง (1)	
องค์กรการเงิน (1)	เกษตรกรปลูก พืชสับดำ (1)		กองทุนแม่ของ แผ่นดิน (1)	
	ผลิตดินปลูกพืช ตราภูเขา (1)			
	อาชีพ (2)			
	น้ำยาล้างจาน (1)			
	ผลิตน้ำดื่ม (1)			
	สาธิตร้านค้าชุมชน (1)			

นำมาจากการศึกษาของ ยูพิน วรสิริอมร เรื่อง การขับเคลื่อนพลังภาคีความร่วมมือสร้างสังคมสวัสดิการในระดับตำบล: กรณีศึกษา จังหวัดกาญจนบุรี

เนื่องจาก สภาองค์กรชุมชนตำบลหนองสาหร่าย ได้ดำเนินการด้านการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืนมาก่อนที่จะมีพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน กฎหมายเกิดขึ้นหลังจากการพัฒนาของชุมชนประสบความสำเร็จแล้ว การจัดแจ้งจัดตั้งเป็น สภาองค์กรชุมชนตำบลหนองสาหร่าย ตามวัตถุประสงค์ของพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551 ในปี 2551 ภายหลังจากกฎหมายประกาศใช้ได้ไม่นาน การจัดแจ้งเป็นสภาองค์กรชุมชน จึงเป็นการสร้างอำนาจการต่อรองของชุมชนตำบลหนองสาหร่ายกับหน่วยงานของรัฐหรือองค์กรภายนอกอื่น ๆ เท่านั้น (หิรัญญ์ หิรัญญ์พิพัฒน์, 2551) ส่วนการดำเนินงานยังคงยึดแนวทางเดิมที่ปฏิบัติกันมาตั้งแต่ครั้ง สภา 79 เช่น ทุกกลุ่มแกนนำในตำบลประชุมร่วมกันทุกวันที่ 25 ของเดือน และใช้เวทีการประชุมร่วม การวางแผนและแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นในการดำเนินงานและติดตามประเมินผล

จากข้อมูลที่น่าเสนอมาจากการศึกษาตำบลบ้านหนองสาหร่ายทำให้สามารถสรุปบทบาทหน้าที่ของสภาองค์กรชุมชนตำบลหนองสาหร่าย โดยสะท้อนจากการให้ข้อมูลของปลัดเทศบาลตำบลหนองสาหร่าย ดังนี้

สภาฯ มีหน้าที่วางแผนงานให้สถาบันการเงินทำได้ไม่ได้ ขณะเดียวกันสภาฯ ก็กำหนดบทบาทหน้าที่ว่ากองทุนสวัสดิการจ่ายหรือไม่จ่าย ด้วยวิธีการว่าคนนี้พิการหรือไม่พิการ แต่ชุมชนบอกว่าคนนั้นดูแล สภาฯ ต้องบอกว่าสวัสดิการดูแลด้วยนะ ถึงแม้ว่าเขาจะไม่ได้สมทบเราก็ดูแลแต่ต้องผ่านมติแบบนี้มา ต้องเข้าไปดูแลแล้ว ไม่ไหวแล้ว ตั้งก็ไม่มี พิจาร ก็ไม่พิจารณาแต่ต้องโอกาสว่าคนอื่นจะดูแลอย่างไร สวัสดิการต้องเข้าไปดูแล แม้แต่เรื่องการจะให้ใครกู้เงินต้องผ่านมติของสภาฯ มา คนนี้ให้กูไปเลยเท่าไร ห้าหมื่น หกหมื่นก็แล้วแต่ อันนี้คือวิธีการทำงานภายใต้การร่วมคิดร่วมมองไปพร้อม ๆ กัน เราใช้สภาฯ มองอยู่หมู่ 4 จะรู้เรื่องหมู่ 5 นะไม่รู้จะก็ต้องให้คนหมู่ 5 เขาบอกว่าเป็นอย่างไรบ้างที่หมู่ 5 คนนี้เขาเดือดร้อนไหมจริงไม่จริง ถ้ากูไปมันใช้หรือเปล่า มันเป็นที่ที่โน่นจริงไหม เป็นที่คนนั้นจริงไหม อันนี้คือหน้าที่ที่สภาฯ ต้องบอกว่าคนนี้ต้องดูแล คนนี้อย่าเพิ่ง จะทำงานโดยอาศัยซึ่งกันและกัน

ถ้าเป็นมติของสภาฯ ทางสถาบันการเงิน กับสวัสดิการก็พร้อมที่จะดำเนินการตามนั้น ถ้าสถาบันการเงินกับสวัสดิการทำได้ ถ้าทำไม่ได้ทั้งสองส่วนเขาจะบอกว่าเรื่องนี้ยังไม่ได้เพราะมันเหตุจำเป็นอย่างนี้ สภาฯ ต้องไปคิดต่อว่าจะต้องทำอะไร อย่างกับสถาบันการเงินบอกว่าตอนนี้มีหนี้ในระบบอยู่ 70,000 บาท แต่คนหนองสาหร่ายมีหนี้อยู่ 7-8 ล้านบาท ในขณะที่หนี้ในระบบมี 17 ล้านบาทเราจะทำอะไร สภาฯ บอกเลย ธกส. ทำเรื่องในส่วนต่าง ๆ ให้เราอัตราดอกเบี้ยต่ำกว่า สภาฯ จะมองแล้วใช้วิธีสยทศน์ ปัญญาที่เรามีไปวิเคราะห์พร้อมกันเลย บางเรื่องเราไม่ต้องขอความร่วมมือจากที่อื่น แต่เราบอกให้คนหนองสาหร่ายทุกคนต้องทำแบบนี้โดยเรามีสภาฯ สภาฯ ก็แจ้งทุกหมู่บ้าน (พลวัติ วรรณะ, 2556)

จากข้อมูลในส่วนบทบาทหรือภาระหน้าที่ของสภาผู้นำ สภา 79 หรือสภาองค์กรชุมชน พบว่ามีจุดเริ่มต้นจากการทำแผนแม่บทชุมชนที่ทำการสำรวจตนเองของชุมชนพบว่า จากกระแสของการพัฒนาที่มุ่งเน้นการผลิตเพื่อไว้ขาย โดยมุ่งหวังจะสร้างรายได้ให้เพิ่มมากขึ้น กลับกลายเป็นมีหนี้สินเป็นภาระผูกพันกับเพิ่มมากขึ้นเรื่อยเนื่องจากการกู้หนี้ยืมสินเพื่อนำมาซื้อปุ๋ยเคมี เป็นการเพิ่มค่าใช้จ่ายในการเพาะปลูกสินค้าการเกษตร เนื่องจากในขณะที่เก็บเกี่ยวราคาพืชผลต่ำทำให้เกษตรกรมีภาระหนี้สินที่พอกพูนขึ้น การซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคที่เกินความจำเป็น หรือแม้กระทั่งที่จำเป็นอย่าง น้ำดื่ม ทำให้ชาวตำบลหนองสาหร่ายมีภาระค่าใช้จ่ายที่สูง ถึงแม้ว่าจะสามารถหารายได้เพิ่มมากขึ้นได้แต่ กลับกลายเป็นว่าภาระค่าใช้จ่ายกับสูงตามไปด้วย การจัดทำแผนแม่บทชุมชนทำให้ทราบว่าปัญหาของชาวตำบลหนองสาหร่าย มีปัญหาด้านใดบ้าง ทำให้ชาวตำบลหนองสาหร่ายเริ่มตระหนักถึงปัญหาที่ไม่เคยให้ความเอาใจใส่มาก่อน เมื่อทราบปัญหาของตำบล แกนนำของตำบลหนองสาหร่ายจึงได้นำ ปัญหาต่าง ๆ เข้าสู่ที่ประชุมสภาผู้นำ สภา 79 หรือ สภาองค์กรชุมชน เพื่อจะได้มีการระดมแนวคิด และวิธีในการแก้ไขปัญหาอย่างจริงจัง จนเกิดเป็นการก่อตั้งสถาบันการเงินชุมชนตำบลหนองสาหร่าย ที่คอยช่วยส่งเสริมและสนับสนุนด้านการเงินให้กับชาวตำบลหนองสาหร่าย โดยการจัดตั้งได้รับการสนับสนุนทั้งจาก ธกส. ในด้านการดำเนินการ งบประมาณจากกองทุนหมู่บ้านของรัฐบาลและงบสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ จนสภาฯ ดังกล่าวมีความเข้มแข็งในระดับหนึ่ง จากนั้นก็มีการจัดตั้งฐานเรียนรู้ มอบหมายให้กับหมู่บ้านต่าง ๆ รับผิดชอบเพื่อการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ เช่น หมู่ 1 ดำเนินการเรื่องการจัดตั้งโรงงานผลิตน้ำ “สาหร่ายทอง” เพื่อลดปัญหาค่าใช้จ่ายที่ต้องไปซื้อน้ำจากที่อื่น ปีหนึ่งหลายแสนบาท การจัดตั้งกลุ่มแม่บ้านทำน้ำพริก และขนมเบเกอรี่ ซึ่งอาศัยภูมิปัญญาของชาวบ้านที่อยู่ในตำบล ทั้งการทำน้ำพริก การทำขนม หรือแม้กระทั่งการทำน้ำดื่ม เป็นต้น โดยกลุ่มกิจกรรมทั้งหมด ชาวตำบลหนองสาหร่ายสามารถเป็นเจ้าของร่วมกันได้โดยสามารถมีหุ้นอยู่ในกลุ่มกิจกรรมนั้น ๆ ด้วย เช่น เป็นผู้ร่วมหุ้นในกลุ่มผลิตน้ำดื่ม “สาหร่ายทอง” ซึ่งกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ สามารถแก้ไขปัญหาด้านค่าใช้จ่ายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งกระบวนการในการแก้ไขปัญหาของชาวตำบลหนองสาหร่าย แม้จะมีสภาฯ เป็นเสมือนองค์กรกลางที่ทำหน้าที่เป็นหัวใจและสมองในการคิด แก้ไขปัญหา อย่างเป็นระบบแล้วยังสามารถดึงศักยภาพของคนในชุมชนผู้มีความรู้ในด้านต่าง ๆ มาช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนได้ เรียกได้ว่าเป็นทุนทางสังคมด้านบุคลากร และสามารถใช้ทุนด้านทรัพยากรมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาต่าง ๆ ได้ด้วย เช่น การทำน้ำพริกก็ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาทำน้ำพริก ทำขนมด้วย โดยข้อสรุปของการแก้ไขปัญหาล้วนมาจากคณะกรรมการสภาฯ ทั้งหมดซึ่งชาวตำบลหนองสาหร่ายก็สามารถแสดงความคิดเห็นผ่านตัวแทนของตนเองได้ทุกเดือน ซึ่งโครงสร้างสภาฯ ต่าง ๆ ก็มีพัฒนาการมาเรื่อย ๆ โดยมีการปรับให้เหมาะสมกับการทำงานและปรับให้เหมาะสมกับ

บริบทของ กฎหมายในช่วงนั้น ๆ โดยจะขอนำเสนอการทำงานของสภาฯ ที่ทำงานร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ สอดคล้อง และสนับสนุนซึ่งกันและกัน ในหัวข้อต่อไป

การทำงานของสภาองค์กรชุมชนร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่า นายกเทศบาลตำบล และสมาชิกสภาเทศบาล ได้รับเชิญเป็นที่ปรึกษาของสภาองค์กรชุมชน ทำให้หลังจากที่ได้มีการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลหนองสาหร่ายแล้ว ได้มีการนำข้อมูลจากการเก็บข้อมูลในการจัดทำแผนแม่บทชุมชนและได้ข้อสรุปจากสมาชิกสภาองค์กรชุมชนแล้ว ได้นำไปบรรจุไว้ในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาตำบลหนองสาหร่ายของเทศบาลตำบล ดังนี้

ตารางที่ 9 แสดงแผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาตำบลหนองสาหร่ายของเทศบาลตำบล

แผนยุทธศาสตร์ที่ 1 การพัฒนาด้านการศึกษา ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมประเพณี		
ที่	โครงการ	วัตถุประสงค์
1	โครงการจัดทุนเพื่อการศึกษาและเพื่ออนาคต	เพื่อเป็นทุนการศึกษาสำหรับเด็กที่มีผลการเรียนดีแต่ยากจน
2	โครงการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต	เพื่อนำความรู้มาใช้ในหมู่บ้าน
3	การจัดตั้งกองทุนสนับสนุนการศึกษา / วิชาชีพ / ผู้พิการ	ประชาชนที่มีร่างกายสมบูรณ์หรือเป็นผู้พิการ ต้องได้รับสิทธิการเป็นมนุษย์อย่างเท่าเทียมกันในเรื่องการศึกษาวิชาชีพ
4	โครงการจัดกิจกรรมหนึ่งหมู่บ้านหนึ่งฐานการเรียนรู้	เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องการพัฒนา
5	โครงการจัดทำหลักสูตรการเรียนการสอนของชุมชน	การมีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตรการเรียนการสอน
6	โครงการสนับสนุนการอนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณี	เพื่อเป็นการส่งเสริมกิจกรรมวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน
7	โครงการสืบสานศิลปวัฒนธรรมชุมชนสวดมนต์ทำวัตรเช้า / เย็น	เพื่อสืบสานศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชน
8	การจัดทำปฏิทินตำบล	ประชาสัมพันธ์ข้อมูลชุมชน

ตารางที่ 9 แสดงแผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาตำบลหนองสาหร่ายของเทศบาลตำบล (ต่อ)

แผนยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาระบบงาน การบริหารงานบุคคลและการบริการประชาชน		
ที่	โครงการ	วัตถุประสงค์
1	โครงการขับเคลื่อนแผนแม่บทชุมชน	เพื่อสำรวจและวิเคราะห์ปัญหานำไปสู่การวางแผนพัฒนา
2	โครงการรับหนังสือพิมพ์รายวัน	เพื่อประชาชนได้รับรู้และทันต่อเหตุการณ์
3	การจัดทำข้อมูลหมู่บ้านและศูนย์การเรียนรู้ชุมชน	เพื่อเป็นสถานที่ในการศึกษาค้นคว้าหาความรู้
4	การจัดทำเอกสารข้อมูลหมู่บ้านในรูปแบบพับ โบว์ชัวร์	เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์
5	โครงการสำรวจการจัดทำข้อมูลแผนแม่บทชุมชน	เก็บรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นเพื่อนำมาประกอบการวางแผนพัฒนาหมู่บ้าน
6	โครงการสนับสนุนกลุ่มเยาวชน	ส่งเสริมเยาวชนให้มีส่วนร่วมในการพัฒนา
7	โครงการพัฒนากลุ่มองค์กรในชุมชน	พัฒนากลุ่มและองค์กรให้มีศักยภาพเพิ่มมากขึ้น
8	การส่งเสริมการออมและการขยายการรับสมาชิกเพิ่ม	เพื่อความมั่นคงต่อไปในอนาคต
9	อบรมความรู้เรื่องการจัดบันทึกบัญชีครัวเรือน / บัญชีฟาร์ม	เพื่อประชาชนมีความรู้ความเข้าใจถึงรายรับรายจ่ายในแต่ละวัน
10	โครงการจัดประชุมตามแผ่นดินปฏิทินของตำบล	แจ้งข้อมูลข่าวสารให้ประชาชนทราบ
11	โครงการทัศนศึกษาดูงาน	แลกเปลี่ยนการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน
12	โครงการสนับสนุนให้เกษตรกรใช้สารชีวภาพ	ลดต้นทุนในการประกอบอาชีพ
13	โครงการอบรมให้ความรู้ด้านอาชีพหลักและอาชีพเสริม	ประชาชนมีความเข้าใจสามารถนำมาประกอบอาชีพได้
14	โครงการอบรมให้ความรู้เรื่องการทำการเกษตร	เพิ่มความรู้ด้านการเกษตร
15	โครงการสร้างวิสาหกิจชุมชนภาคการเกษตรแบบครบวงจร	เพื่อให้เกษตรกรจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ

ตารางที่ 9 แสดงแผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาตำบลหนองสาหร่ายของเทศบาลตำบล (ต่อ)

แผนยุทธศาสตร์ที่ 3 โครงสร้างพื้นฐาน สาธารณูปโภค สาธารณูปการ		
ที่	โครงการ	วัตถุประสงค์
1	โครงการสร้างถนน คสล.สายคันคลองสาย 1 พร้อมวางท่อตามจุด ม.6 – ม.8	เพื่อความสะดวกในการเดินทาง
2	โครงการปรับปรุงทางเลียบบคลองระบายน้ำ (สายหนองโสน)	เพื่อความสะดวกในการเดินทางขนย้ายพืชผลทางการเกษตร
3	โครงการลงหินคลุกในหมู่บ้าน	เพื่อความสะดวกในการเดินทาง
4	ก่อสร้างรางระบายน้ำ ทำทางระบายพร้อมฝายปิด เขต 2	เพื่อป้องกันน้ำท่วมในชุมชน
5	ก่อสร้างรางระบายน้ำ ทำทางระบายพร้อมฝายปิด เขต 3	เพื่อป้องกันน้ำท่วมในชุมชน
6	ซ่อมแซมถนนลูกรัง (สายคันคลองทั้งน้ำ)	เพื่อความสะดวกในการเดินทาง
7	ซ่อมแซมถนนตามคันคู คลอง	เพื่อความสะดวกในการเดินทาง
8	โครงการก่อสร้างถนนลาดยาง สายหนองพิกทอง ต.พังตรุ	เพื่อความสะดวกในการเดินทาง
9	โครงการปรับปรุงถนนลูกรัง	เพื่อความสะดวกในการเดินทางขนย้ายพืชผลทางการเกษตร
10	โครงการลาดคอนกรีตคลองส่งน้ำ (สายนายายหอม)	เพื่อใช้ส่งน้ำทำนาของชุมชน
11	โครงการต่อเติมร้านค้าจำหน่ายของฝากชุมชน	เป็นสถานที่จำหน่ายสินค้าของชุมชน
12	โครงการก่อสร้างอาคารการเรียนรู้โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ	เพื่อเป็นการอนุรักษ์เครื่องมือการประกอบอาชีพเพื่อการเรียนรู้ในชุมชน
13	โครงการก่อสร้างสวนสุขภาพ	เป็นสถานที่ออกกำลังกายและพักผ่อน

ตารางที่ 9 แสดงแผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาตำบลหนองสาหร่ายของเทศบาลตำบล (ต่อ)

แผนยุทธศาสตร์ที่ 4 ส่งเสริมกลุ่มอาชีพ และการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม		
ที่	โครงการ	วัตถุประสงค์
1	โครงการเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวทางพระราชดำริ	สนับสนุนเกษตรกรให้มีทุนในการประกอบอาชีพ
2	ปลดหนี้สินประชาชน	ลดเงินดอกเบี้ยไหลออกนอกชุมชน แก้ปัญหาหนี้สิน
3	จัดหาแหล่งเงินทุนเพื่อการประกอบอาชีพ	ประชาชนมีเงินทุนในการประกอบอาชีพ
4	โครงการจัดหาแหล่งเงินทุนเพื่อผลิต สินค้า OTOP ชุมชน	เป็นเงินทุนในการผลิตสินค้าของชุมชน
5	โครงการทำแปลงขยายพันธุ์ข้าว	ปรับปรุงพันธุ์ข้าวที่ดี
6	โครงการขยายพันธุ์โคนมพันธุ์ดี	เพิ่มปริมาณน้ำนมดิบและปรับปรุงสายพันธุ์
7	โครงการจัดทำแปลงสาธิตทางการเกษตรแบบทฤษฎีใหม่	เป็นแหล่งเรียนรู้ของเกษตรกร
8	ส่งเสริมอาชีพกลุ่มอาชีพจักสาน	ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น
9	โครงการทำนาตลอดทั้งปี	ส่งเสริมการทำนาหมุนเวียนตลอดทั้งปี
10	โครงการเลี้ยงหมูหลุม	เป็นการสร้างอาชีพ
11	โครงการจัดทำข้อมูลแบบองค์รวมความรู้ปราชญ์หมู่บ้านแบบรูปเล่ม	เพื่อเป็นการรวบรวมความรู้
12	โครงการปลดปล่อยหนี้สินของเกษตรกร	เพื่อประชาชนมีทุนในการประกอบอาชีพ
13	โครงการจัดหาเงินทุนอุดหนุนเวียนรับซื้อผลผลิตทางการเกษตร	ประชาชนมีตลาดรองรับผลผลิตใกล้บ้าน
14	โครงการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชน	คนในชุมชนได้รับการดูแล
15	ส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ ผู้ด้อยโอกาส คนพิการ	เพื่อดูแลช่วยเหลือกลุ่มผู้สูงอายุ ผู้ด้อยโอกาส คนพิการ ประชาชนในชุมชน
16	ส่งเสริมอาชีพเยาวชน	จัดกิจกรรมเพื่อสร้างจิตสำนึกที่ดีในการรวมกลุ่มพัฒนา
17	โครงการชุมชนห่วงใยใส่ใจผู้สูงอายุ	ผู้สูงอายุได้รับการดูแล
18	โครงการติดตั้งเครื่องออกกำลังกาย	ชุมชนหันมาออกกำลังกาย

ตารางที่ 9 แสดงแผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาตำบลหนองสาหร่ายของเทศบาลตำบล (ต่อ)

แผนยุทธศาสตร์ที่ 5 ส่งเสริม การปรับปรุง พัฒนาและ อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม		
ที่	โครงการ	วัตถุประสงค์
1	โครงการจัดเก็บขยะเพื่อชุมชนสะอาด	เพื่อความสะอาดของชุมชน
2	โครงการปลูกผักกางมุ้งปลอดสารพิษ	ประชาชนมีผักสดรับประทานปราศจากสารพิษ
3	โครงการจัดสรรที่ดินทำกิน	เกษตรกรมีที่ดินทำกินเป็นของตัวเอง
4	เตาเผาถ่านเพื่อการผลิตถ่านและน้ำส้มควันไม้	ได้เชื้อเพลิงจากการเผาถ่าน
5	ตู้อบแห้งพลังงานแสงอาทิตย์	เพื่อเป็นการถนอมอาหาร
6	โครงการก่อสร้างเตาเผาขยะประจำหมู่บ้าน	เพื่อกำจัดขยะ
7	โครงการก่อสร้างธนาคารขยะ	สิ่งแวดล้อมดี ชุมชนสะอาด และมีรายได้
8	โครงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชุมชน	เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
9	โครงการรณรงค์ลดการใช้สารเคมี	เพื่อเสริมสร้างให้ประชาชนรู้ถึงโทษของสารเคมี
10	โครงการผลิตปุ๋ยหมักอินทรีย์คุณภาพสูงและปุ๋ยหมักอินทรีย์	ลดการใช้สารเคมี
11	โครงการผลิตปุ๋ยคอกอัดเม็ด	ส่งเสริมให้เกษตรกรใช้ปุ๋ยคอกแทนปุ๋ยเคมี
12	โครงการก่อสร้างตู้อบพลังงานแสงอาทิตย์	เป็นการลดรายจ่ายของชุมชน
แผนยุทธศาสตร์ที่ 6 ส่งเสริมด้านการเมืองการปกครอง การจัดระเบียบชุมชน สังคมและการรักษาความสงบเรียบร้อย		
ที่	โครงการ	วัตถุประสงค์
1	โครงการชุมชนร่วมใจงดเหล้าเบียร์ทุกประเภทงานเลี้ยงทุกงาน	เพื่อทำความดีถวายเป็นหลวง
2	โครงการจัดเวรยามเฝ้าระวังภัย	เฝ้าระวังทรัพย์สินของประชาชนในหมู่บ้าน
3	โครงการจัดตั้งกองทุนบำบัดผู้เสพยาเสพติด (ยาบ้า)	เพื่อเป็นกำลังใจให้ผู้ที่ได้เข้ารับการบำบัด

ตารางที่ 9 แสดงแผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาตำบลหนองสาหร่ายของเทศบาลตำบล (ต่อ)

แผนยุทธศาสตร์ที่ 6 ส่งเสริมด้านการเมืองการปกครอง การจัดระเบียบชุมชน สังคมและการรักษาความสงบเรียบร้อย		
ที่	โครงการ	วัตถุประสงค์
4	โครงการเฝ้าระวังแก้ไขปัญหายาเสพติด	เพื่อให้ชุมชนห่างไกลยาเสพติด
5	จัดกิจกรรมกีฬาต่อต้านยาเสพติด	เพื่อให้ชุมชนห่างไกลยาเสพติด
6	โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์รอบสระน้ำหมู่บ้าน	เป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยว
7	โครงการปรับปรุง บำรุงดิน	ประชาชนได้รับประโยชน์จากดินสูงสุด
8	โครงการปรับสภาพดิน	ดินที่เสื่อมสภาพดีขึ้น
9	โครงการจัดซื้อชุด อปพร.	เพื่อความเป็นระเบียบและเตรียมความพร้อม

จากแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาตำบลจากเทศบาลตำบลหนองสาหร่าย (เป็นแผนยุทธศาสตร์ 3 ปี คือ พ.ศ. 2555-2557) ดังกล่าว จะเห็นได้ว่าเป็นการทำงานที่สอดคล้องกัน ระหว่างชุมชนในตำบล หรือ สภาองค์กรชุมชนกับ การปกครองส่วนท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี เนื่องจากผู้บริหารท้องถิ่นยังเป็นกลุ่มผู้นำชุมชนที่ร่วมกันพัฒนาชุมชนมาตั้งแต่ต้น และ ผู้ใหญ่บ้านของแต่ละหมู่บ้านใน 9 หมู่บ้านหลังจากที่หมดอายุในการรับตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านไปแล้ว จะได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสมาชิกสภาเทศบาลต่อไป เรียกว่าเป็นการทำงานที่สอดคล้องและต่อเนื่องกันระหว่างชุมชนและท้องถิ่นซึ่งเป็นตัวแทนของรัฐ โดยได้มีการนำปัญหา และความต้องการของชุมชนมาจัดทำเป็นแผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาตำบลต่อไป

ตำบลหนองสาหร่ายใช้เวทีการประชุมสภาผู้นำองค์กรชุมชนเป็นเวทีระดมปัญหาและความต้องการของแต่ละหมู่บ้าน เทศบาลไม่ต้องคิดเลย ปัญหาถูกร่วมกันคิดมาจากสภาองค์กรชุมชน แล้วผ่านมายังเทศบาล เราเพียงรวบรวมและประมวลให้เข้ากับหลักเกณฑ์ของเราดำเนินงานตามงบประมาณต่อไปเท่านั้นเอง เรื่องที่ผ่านมาจากสภาองค์กรชุมชน มันเข้าแผนเทศบาลอยู่แล้ว ก็ดำเนินการไปตามขั้นตอนของราชการกระทรวงนั้น ๆ เราไม่ได้ดำเนินการให้ เราส่งให้ผู้ว่าราชการจังหวัด ผู้ว่าฯ ก็จะส่งไปให้กระทรวงที่เกี่ยวข้อง แต่ถ้าเกี่ยวข้องกับเอกชน เทศบาลเราสามารถประสานได้โดยตรงเลย ส่วนด้านงบประมาณที่ทำผ่านประชาชน ผ่านสภาองค์กรชุมชน มายังเทศบาล แน่แน่นอนว่าเทศบาลเองมีขีดจำกัด

พอสมควรเนื่องจากงบประมาณมีน้อยเราสนับสนุนได้เท่าที่มี แต่ส่วนที่เหลือทางเทศบาลก็ไม่ได้ทิ้งนะ เราอาจเอางบจากหน่วยงานใหญ่ขององค์กรอื่น เช่น โครงการลดการใช้พลังงานหันมาใช้แก๊สชีวมวล ก็นำงบมาจากกระทรวงพลังงาน เราก็นำเสนอผ่านไป เราประสานให้เขาได้ไม่ได้ไม่เป็นไร

ความสัมพันธ์ระหว่างท้องถิ่นกับชุมชนค่อนข้างเหนียวแน่น ผมทำงานท้องถิ่นตั้งแต่เป็นองค์การบริหารส่วนตำบล อย่างกองทุนสวัสดิการชุมชนเนี่ย ท้องถิ่นกับชุมชนก็ร่วมกันสร้างขึ้นมา เพราะฉะนั้นเราก็พยายามสนับสนุนงบประมาณมาตั้งแต่ต้น มากบ้างน้อยบ้างแล้วแต่ฐานะทางการเงิน ปัจจุบันเราสนับสนุน 1 แสนบาท เนื่องจากงบประมาณเรามีน้อย ในอนาคตเมื่อมีงบประมาณมากขึ้น มีสมาชิกเพิ่มมากขึ้น เมื่อนั้นเราก็จะมาคุยกันในระดับผู้บริหารท้องถิ่นว่าเราจะสามารถสนับสนุนกองทุนสวัสดิการชุมชนมากขึ้นได้หรือไม่อย่างไร (วีรวุฒิ สุคนธมาน, 2557)

แต่โดยเฉพาะในปีนี้ (2555) มีจำนวนถึง 400 โครงการ หรือเป็นสัดส่วนร้อยละ 24.68 ซึ่งสูงกว่าอัตราที่กระทรวงมหาดไทยกำหนดให้อุดหนุนได้เพียงร้อยละ 3 ดังนั้นเทศบาลจึงต้องดำเนินการเพื่อขออนุมัติจากผู้ว่าราชการจังหวัดและคณะกรรมการกระจายอำนาจระดับจังหวัดต่อไป (เกรียงไกร เกศุนย์, 2557)

อันนี้เกิดมาจากชุมชนเอง หนองสาหร่ายเค้าดีคือคิดเองทำเอง ผู้นำรุ่นก่อน ๆ ทำไว้ดีขยันเอาการเอางาน วางระบบไว้ดีตั้งแต่ในระดับหมู่บ้านว่าใครสมควรทำอะไร ราชการเพียงแต่นำมาปิดฝุ่นทำให้เข้ากับระเบียบราชการเท่านั้นเอง เทศบาลก็ทำตามที่ชุมชนเสนอไปตามขั้นตอน เขาเสนออะไรมาเรารับเข้าแผนของเทศบาลหมด

ผมว่าเป้าหมายของรัฐบาลอยู่ที่ชุมชน ในบางส่วนบางเรื่องถ้าประชาชนทำเองก็จะเข้าใจมากกว่าราชการทำ ทั้งนี้ทั้งนั้นรัฐต้องให้ความรู้กับภาคประชาชนให้มากขึ้นตามระเบียบและหลักเกณฑ์ วินัย ฐานะทางการเงิน ถ้าอยากให้ภาคประชาชนเข้มแข็งมากขึ้น ราชการก็ต้องผลักดัน กรรมการปกครองส่วนท้องถิ่นเพิ่งเกิดเมื่อ 3 ตุลาคม 2545 นี้เอง จากนั้นค่อย ๆ กระจายสู่ท้องถิ่นเต็มตัวบ้างไม่เต็มตัวบ้าง (วีรวุฒิ สุคนธมาน, 2557)

ถ้าถามว่าการทำงานของ สภาฯ กับ ท้องถิ่นขัดกันไหม ตอบได้เลยว่า เป็นการสนับสนุนกันมากกว่า เพราะที่ผ่านมาท้องถิ่นจะถูกตั้งแง่ด่าจากชาวบ้านว่าชี้โก่งตลอด แต่เทศบาลตำบลหนองสาหร่ายเวลามีงบประมาณมาในแต่ละปี จะเอางบประมาณที่จะสนับสนุนท้องถิ่นมาให้กับสภาองค์กรชุมชนเลย อย่างปีที่แล้วให้มา 5 แสน แล้วสภาองค์กรชุมชนจะเป็นฝ่ายที่บริหารจัดการงบประมาณเอง โดยจะกระจายไปตามกิจกรรมต่าง ๆ หรือกิจกรรมอื่น ๆ เพราะฉะนั้นหากจะมีการกล่าวโทษ เทศบาลก็ต้องมาว่ากันที่สภาฯ เพราะคนที่ตัดสินใจอยู่ที่ตรงนี้ (สภาฯ) เทศบาลเป็นผู้สนับสนุนเท่านั้นเอง” (แรม เชียงกา, 2557)

โดยปกติการทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมักจะได้รับ การติติงจากชาวบ้านเป็น อย่างมากจนมีคำพูดที่มักจะถูกติติงในท้องถิ่นว่า “อบต. แปลว่า อมทุกบาททุกสตางค์” ทำให้ ภาพพจน์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมักจะถูกมองในแง่ลบ แม้ว่านายกฯ หรือ สมาชิกสภาฯ จะ มาจากการเลือกตั้งโดยประชาชนในพื้นที่ก็ตาม แต่หลังจากเขามาดำรงตำแหน่งแล้ว การทำงานมัก จะ มุ่งไปที่ความต้องการส่วนตัว และเอื้อประโยชน์ต่อพวกพ้อง แต่ที่ตำบลหนองสาหร่าย สภาองค์กร ชุมชนหนองสาหร่ายได้ทำหน้าที่เป็นเสมือนตัวเชื่อมระหว่างท้องถิ่นกับชาวบ้านเนื่องจาก สมาชิกสภา เทศบาลในปัจจุบันและตัวนายกฯ เองเป็นผู้ที่มีส่วนในการก่อตั้งตำบลตั้งแต่แรก จึงมีความมุ่งมั่นใน การพัฒนาตำบลอย่างจริงจังจึงอยู่แล้วนับได้ว่าเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญอย่างมากในการพัฒนาตำบล หนองสาหร่าย อีกทั้งโครงสร้างของสภาองค์กรชุมชนตำบลหนองสาหร่ายก็มีสมาชิกสภาฯและนายกฯ เป็นที่ปรึกษาของสภาองค์กรชุมชนอยู่แล้ว อีกทั้งการทำงานของสภาองค์กรชุมชนได้รับการยอมรับ และเชื่อถือจากชาวบ้านในตำบลเป็นอย่างมาก ทำให้การทำงานของทั้งสภาองค์กรชุมชน กับเทศบาล ตำบลเป็นไปอย่างสอดคล้องและสนับสนุนซึ่งกันและกันเป็นอย่างดี โดยจะในหัวข้อต่อไปจะขอ นำเสนอตัวอย่างการประชุมการทำงานของสภาองค์กรชุมชนตำบลหนองสาหร่าย

ตัวอย่างการประชุมของสภาองค์กรชุมชนตำบลหนองสาหร่าย (25 ธันวาคม 2557)

สภาองค์กรชุมชนตำบลหนองสาหร่าย จัดตั้งขึ้นเป็นตำบลแรก ๆ ของจังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งในกระบวนการจัดตั้งนั้นต่อยอดจากการมีประชุมสภาผู้นำตำบล (ถึงแม้จะเปลี่ยนเป็นสภาองค์กร ชุมชนแล้ว ชาวบ้านก็ยังติดเรียกว่า “สภาผู้นำ” เหมือนเดิม) ซึ่งมีการประชุมทุกเดือนซึ่ง คณะกรรมการสภาฯ มีข้อกำหนดร่วมกันมาว่าจะมีการประชุมทุกวันที่ 25 ของเดือน นอกจากเดือน ไใดมีความจำเป็นเร่งด่วนก็จะเลื่อนการประชุมเป็นครั้ง ๆ ไป การประชุมประจำเดือนนี้เป็นการประชุม ร่วมกันกับคณะกรรมการกองทุนสวัสดิการชุมชน สถาบันการเงินชุมชนซึ่งจะมีกรรมการที่ทำหน้าที่ทั้ง 3 เรื่องอยู่หลายท่านด้วยกัน

ลักษณะการเตรียมการในการประชุม

การกำหนดวันที่ประชุมและวาระการประชุม การกำหนดวันสำหรับการประชุมนั้น ส่วนมากมาจากการนัดหมายของแกนนำ 3 คณะกรรมการที่ไม่ติดงานสำคัญเร่งด่วน โดยมี นายศิว โรดม จิตนิยม เป็นหลักในการนัดหมายวันประชุม ส่วนวาระการประชุมเลขาสภาฯ จะสอบถามจาก ประธานสภา และประธานสภาจะปรึกษากันกับ นายศิวโรดม จิตนิยม ซึ่งเป็นตัวแทนด้านการเมือง ท้องถิ่นด้วยเพื่อนำเข้าสู่การพิจารณาาร่วมกันของสภาฯ บรรลุไว้ในวาระการประชุม

การจัดเอกสารบันทึกการประชุมเดือนที่ผ่านมา ในการประชุมแต่ละเดือนจะต้องบันทึก การประชุมเพื่อสรุปสาระสำคัญของการพูดคุยกันในสภา การมีข้อคิดเห็น ข้อตกลงร่วมกันซึ่งจะเป็น ข้อมูลที่จะศึกษาได้ว่าในแต่ละครั้งที่ประชุมพูดคุยเรื่องอะไร ตกลงเรื่องอะไรมีการดำเนินการตามที่ตกลง ร่วมกันในการประชุมอะไรบ้าง ผลเป็นอย่างไร การประชุมครั้งต่อไปจะมีงานสืบเนื่องเรื่องอะไรบ้าง

เมื่อบันทึกการประชุมเรียบร้อยแล้ว ก็พิมพ์ ถ่ายเอกสาร และนำแจกให้กับสมาชิกผู้เข้าร่วมประชุมทุกคนพร้อมกำหนดการ

การเชิญผู้เข้าร่วมประชุม ผู้เข้าร่วมประชุมคือคณะกรรมการสภาองค์กรชุมชนตำบล คณะกรรมการกองทุนสวัสดิการชุมชน คณะกรรมการสถาบันการเงินชุมชนเป็นการประชุมร่วมกันทุกเดือน นอกจากคณะกรรมการหลักแล้วยังได้เชิญผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาตำบลเข้าร่วมประชุมด้วยเสมอ เช่น เจ้าหน้าที่ตำรวจ สภอ.พนมทวน ผู้อำนวยการโรงเรียนต่าง ๆ ในตำบล ซึ่งจะใช้เวลานำเสนอช่วงวาระอื่น ๆ ของการประชุมแต่ละครั้ง แต่หลายครั้งที่มีนัดหมายวันที่ประชุมกับแล้วมีเหตุให้ต้องเลื่อนการประชุม จึงต้องมีการแจ้งข่าวและเชิญประชุมตามวันเวลาที่กำหนดใหม่

สถานที่ประชุมใช้สถานที่ห้องประชุมชั้น 2 ของสภาเทศบาลตำบลหนองสาหร่ายทุกครั้ง ซึ่งมีการจัดเตรียมห้องประชุมตายตัวอยู่แล้ว ทั้งโต๊ะ เก้าอี้ เครื่องเสียง

การเตรียมอาหารว่าง ทีมเลขาเป็นผู้ดำเนินการจัดเตรียมอาหารว่างและเครื่องดื่มสำหรับผู้เข้าร่วมประชุม น้ำดื่มทำมาจากโรงงานน้ำดื่มในตำบล คือ น้ำดื่มสาหร่ายทอง ขนมาจากกลุ่มอาชีพในตำบล เมื่อมีผู้ไปฝึกอาชีพทำขนมกลับมาทำขนมขาย การประชุมสภาฯจะสนับสนุนซื้อมาใช้ในการประชุม เช่น การอบรมต้นกล้าอาชีพ วิสาหกิจชุมชนฝึกทำขนมผู้เข้าร่วมโครงการฝึกอาชีพทำขนมปังก็นำมาเป็นอาหารว่างของการประชุมสภา

วันประชุมสภา

ประธานจะเป็นผู้กล่าวเปิดประชุม เมื่อสมาชิกผู้เข้าร่วมประชุมพร้อมกันแล้ว ประธานการประชุม คือ ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบล เทศบาลตำบลหนองสาหร่าย ซึ่งจะดำเนินการประชุมไปตามวาระโดยการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัย ได้เข้าร่วมสังเกตการณ์ประชุมประจำเดือนธันวาคม ซึ่งเป็นการประชุมส่งท้ายปี นับเป็นการประชุมที่สำคัญเนื่องจากจะมีการสรุป ผลการดำเนินงานของกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ในตำบลไม่ว่าจะเป็นสถาบันการเงิน กองทุนสวัสดิการชุมชน และการทำงานของเทศบาลตำบล เพื่อชี้แจงให้กับสมาชิกในที่ประชุมรับทราบ โดยการดำเนินการประชุมในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการสรุปและวิเคราะห์เนื้อหาทั้งหมดในแต่ละช่วงวาระและสรุปในตอนท้าย

ตัวอย่างวาระการประชุมสภาองค์กรชุมชนตำบลหนองสาหร่าย

วาระที่ 1 ประธานแจ้งให้ที่ประชุมทราบ

1. การประชุมร่วมกันระหว่าง 3 คณะ สภาองค์กรชุมชน สถาบันการเงิน และกองทุนสวัสดิการชุมชน เป็นการแนะนำสมาชิกผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหมด โดยประธานในที่ประชุม คือ ท่านผู้ใหญ่ พลวริศ วรรณะ และรองประธานอีก 2 ท่าน

สมาชิกสภา 79 ทั้งหมด และ หน่วยงานภายนอกที่ได้รับเชิญมาเข้าร่วมประชุม ในครั้งนี้ด้วย เช่น นายกเทศบาลตำบล, ประธานสภาเทศบาลตำบล และสมาชิก, ตัวแทนผู้สูงอายุจากทุก

หมู่บ้านและหน่วยงานภายนอกจาก สถานีตำรวจภูธร อ.พนมทวน, ตัวแทนจากสาธารณสุขอำเภอ, ตัวแทนจากกรมพัฒนาที่ดิน, ตัวแทนจากพัฒนากรอำเภอ, ตัวแทนจากกรมชลประทาน

2. ประธานในที่ประชุมกล่าวต้อนรับผู้เข้าร่วมประชุมทุกท่าน

ข้อสังเกตจากการเข้าร่วมประชุมของสภาองค์กรชุมชนตำบลหนองสาหร่าย จะพบว่า ผู้เข้าร่วมประชุมส่วนใหญ่จะมาก่อนเวลา และขณะเข้าร่วมประชุมก็มีบรรยากาศเป็นกันเองทักทายกันอย่างคุ้นเคย และพร้อมเพรียงกันประชุม

ภาพที่ 20 บรรยากาศห้องประชุมสภาฯ และ ที่จอดรถของผู้เข้าร่วมประชุมสภาฯ

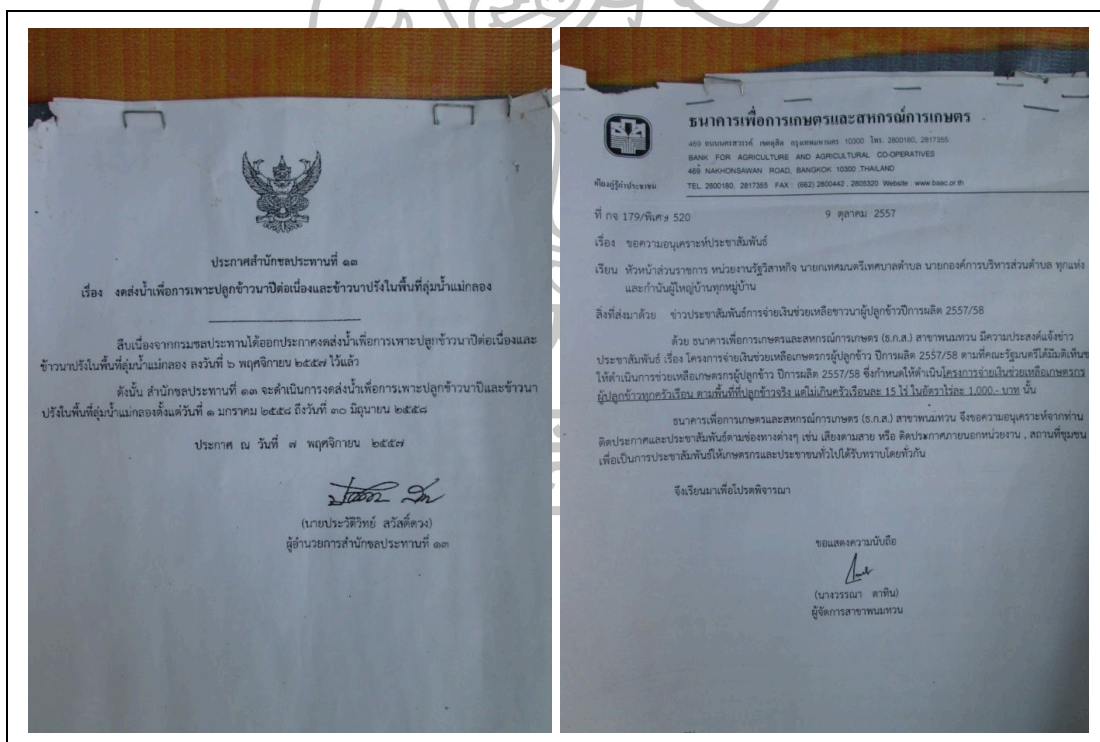
ในขณะที่หน่วยงานภายนอกที่ทางสภาองค์กรชุมชนได้เรียนเชิญเข้าร่วมประชุม ก็มาร่วมประชุมโดยพร้อมเพรียงกันเป็นอย่างดี

ภาพที่ 21 หน่วยงานภายนอกที่เข้าร่วมประชุมสภาองค์กรชุมชนด้วย

วาระที่ 2 เรื่องรับรองรายงานการประชุม ครั้งที่ ผ่านมา (ครั้งที่ 4/2557)
มติที่ประชุม

1. จากปัญหาที่ราคาข้าวตกต่ำในช่วงปีที่ผ่านมา และมีการตกค้างของข้าวในโกดังของรัฐบาลจำนวนมากที่ยังไม่สามารถนำไปจำหน่ายได้หมด ประกอบกับการเริ่มเข้าสู่หน้าแล้งที่จะมีน้ำน้อยในการเพาะปลูก ทำให้หน่วยงานราชการนำโดยคณะรัฐบาลของ พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีและหัวหน้า คสช. ประกาศเรื่องที่ทางหน่วยงานภาครัฐโดยเฉพาะกรมชลประทานหยุดการจ่ายน้ำในคลองชลประทาน เพื่อหยุดการปลูกข้าวนาปลั่ง ในช่วงหน้าแล้ง ปี พ.ศ. 2558 จึงได้มีการรณรงค์ให้ปลูกปอเทืองเป็นพืชทดแทน (เป็นพืชตระกูลถั่วมีดอกสีเหลือง) และเป็นการพักหน้าดินด้วยเนื่องจากปอเทืองเป็นปุ๋ยสดอย่างดี ในช่วงหยุดการปลูกข้าว เนื่องจากหน่วยงานรัฐได้แจ้งให้ทราบถึงนโยบายของ คสช. ที่ไม่ต้องการให้ราคาผลผลิตโดยเฉพาะข้าว ตกต่ำลงมากกว่าที่เป็นอยู่ โดยได้มีการดำเนินการ ประสานงานและติดตามงานโดย ผู้ใหญ่บุญมี เนตรสว่าง ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 7 บ้านหนองแหน

ภาพที่ 22 ประกาศจากบอร์ดการประชาสัมพันธ์ของ เทศบาลตำบลหนองสาหร่าย อ.พนมทวน จ.กาญจนบุรี เรื่องการงดส่งน้ำเพื่อการเพาะปลูกข้าวนาปีต่อเนื่องข้าวนาปรังในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กลอง

2. เรื่องของการติดตามคดีที่เกี่ยวกับปัญหายาเสพติดและการป้องกันยาเสพติดในชุมชน ไฟส่องสว่างตามทางยามค่ำคืนเพื่อป้องกันกลุ่มค้าขาย หรือส่งยาเสพติดจากภายนอกเข้ามาใช้พื้นที่ ตำบลหนองสาหร่ายเป็นที่ขนส่งยาผ่านทาง และนัดส่งยาเสพติดกัน โดยขอความอนุเคราะห์ไปยัง สถานีตำรวจภูธร อ.พนมทวน และการลงมือปฏิบัติงานตั้งด่านของ ผู้นำชุมชนตามหมู่บ้านต่าง ๆ

ข้อสังเกตในวาระที่ 2 จะพบได้ว่าการมีส่วนร่วมของตัวแทนสภาฯ ที่เข้าร่วมประชุมมีส่วนร่วมในการ แสดงความคิดเห็นอย่างมีส่วนร่วมทุกเรื่องจะพบได้ว่า เมื่อมีผู้เสนอกระทู้เรื่องอะไรก็ตาม มักจะมีการ ถามและการตอบคำถาม เพื่อให้เกิดความชัดเจนมากยิ่งขึ้นเพราะจะต้องนำไปอธิบายให้กับ ลูกบ้าน ของตนเองได้ทราบข้อมูลจากส่วนกลาง ตัวอย่างเช่น กรณีแรกเกี่ยวกับกากรดำรงชีวิตและอาชีพ ของชาวหนองสาหร่ายโดยตรงคือการทำนาในฤดูทำนาปีหน้ามีนโยบายที่จะไม่ส่งน้ำเข้าคลอง ชลประทานเหมือนเดิมตลอดทั้งทุกวันแต่จะมีการปล่อยน้ำเป็นช่วง ๆ ตามเส้นทางคลองชลประทาน เส้นละหนึ่งอาทิตย์เท่านั้น เป็นการสะท้อนถึงอิสระในการเป็นตัวของตัวเองอยู่ ถึงแม้จะมีความสามัคคี กันและทำงานร่วมกัน แต่ก็ยังทำให้แต่ละคนมีความเป็นตัวของตัวเองอยู่ แต่ก็สามารถทำให้งาน ดำเนินการไปได้ด้วยดี

กรณีของยาเสพติดซึ่งมีอัตรากระบาดมาจากภายนอก ทำให้หน่วยงานที่รับผิดชอบ โดยตรงคือ สภอ.พนมทวนมาร่วมตั้งด่านตรวจ และรายงานผลการดำเนินงานให้ชาวตำบลหนอง สาหร่ายได้ทราบความก้าวหน้า

วาระที่ 3 เรื่องสืบเนื่องและการแก้ไขปัญหาในชุมชน

1. ปัญหาและการแก้ไขที่ผ่านมารายงานผลการเฝ้าระวังและแก้ไขปัญหายาเสพติด หมู่บ้าน วัด โรงเรียน ร.พ.สต. เทศบาล

1.1 เป็นการรายงานสถานการณ์ผลการแก้ไขปัญหายาเสพติดในแต่ละหมู่บ้าน ว่า เป็นอย่างไรบ้าง และการรายงานผลการดำเนินงานของ แกนนำชุมชน และตัวแทนจาก สถานี ตำรวจภูธรอำเภอพนมทวน

1.2 การแก้ไขปัญหายาเสพติดตามถนนหนทาง ในยามค่ำคืน ซึ่งได้รับการแก้ไข ปัญหาจากหน่วยงานเทศบาลเรียบร้อยแล้ว

ข้อสังเกตในวาระที่ 3 พบว่าชาวตำบลหนองสาหร่ายในแต่ละหมู่บ้านรู้สึกพึงพอใจกับการ ปฏิบัติงานของหน่วยงานราชการและความร่วมมือกับผู้นำท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี แต่ก็ยังมีข้อเสนอให้ ติดตามงานต่อไป และให้โอกาสกับผู้กระทำผิด เช่น หากมีการจับกุมกลุ่มเยาวชนได้ก็ให้โอกาสแก้ ตัว หากปรากฏว่าจับได้อีกในครั้งที่ 3 ก็ส่งตัวให้กับเจ้าหน้าที่ตำรวจ ซึ่งที่ผ่านมาก็ยังไม่พบกลุ่ม เยาวชนที่ทำความผิดครบสามครั้ง สะท้อนถึงความสัมพันธ์อันดีในชุมชนที่ให้โอกาส ปรับปรุงแก้ไขตนเอง และใช้กระบวนการกลุ่มของชาวตำบลร่วมกันแก้ไข คอยสังเกตพฤติกรรมและแจ้งข้อมูลให้กับแกนนำ ชาวบ้านอีกครั้ง

วาระที่ 4 เรื่องเพื่อพิจารณา

1. การปลูกพืชทดแทนการทำนาข้าว การปลูกปอเทือง และการปล่อยน้ำในคลองชลประทาน

ประเด็นนี้นับได้ว่าเป็นประเด็นร้อน เพราะส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้าน โดยตรงทำให้มีเมื่อมีการเปิดประเด็นเรื่องนี้ขึ้นมา โดยผู้ทำหน้าที่ประธานในที่ประชุมได้กล่าวถึงข้อดีของการปลูกปอเทืองในช่วงหน้าแล้ง เพราะเป็นพืชที่เพาะปลูกโดยไม่ต้องใช้น้ำเยอะ และสามารถใช้เป็นปุ๋ยสดได้เป็นอย่างดี ทำให้ผู้ที่ร่วมแสดงความคิดเห็น เป็นตัวแทนของกลุ่มผู้สูงอายุ ม.4 บ้านหนองขุย คือ ทิดพุด สืบแสง ซึ่งมีอาชีพปลูกข้าว ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการเปลี่ยนวิถีชีวิตจากการทำนาเป็นการปลูกปอเทือง ว่าสามารถที่จะเพาะปลูกได้ผลดีจริงอย่างที่แกนนำนำเสนอหรือเปล่า ไหนจะเรื่องของปัญหาแหล่งน้ำที่ชลประทานจะส่งน้ำให้ตามที่กำหนดไว้เป็นช่วงระยะเวลาที่ชัดเจน คือในช่วง 6 เดือน (24 สัปดาห์) มีการปล่อยน้ำแค่ 9 สัปดาห์ จะเพียงพอกับการเพาะปลูกปอเทืองหรือไม่ และจะเป็นไปตามกำหนดการหรือเปล่า เพราะในช่วงหน้าแล้งมีน้ำน้อย เชื่อจะสามารถจะปล่อยน้ำได้จริงหรือไม่ เพราะหากไม่สามารถทำได้ดังที่กำหนดน้ำมีน้อยมีการสูบน้ำเข้าไปให้พื้นที่ของเกษตรกรคนใดคนหนึ่งมากเกินไป อาจจะทำให้เกิดเหตุการณ์ทะเลาะเบาะแว้งกันได้ เป็นการแสดงความเป็นห่วงของตัวแทนท่านแรก และมีการเสนอแนวความคิดจากตัวแทนท่านอื่นอีกถึง รายได้หลังจากการเก็บเกี่ยวที่ยังไม่ชัดเจน หากการปลูกปอเทืองดีจริงทำไมถึงไม่มีการรณรงค์ให้ปลูกกันมาตั้งแต่ต้นและทำใหม่ในตำบลอื่น เขาถึงไม่นิยมปลูกกัน ก็เป็นการแสดงความคิดเห็นและเป็นห่วงเช่นเดียวกัน ทำให้บรรยากาศตึงเครียดขึ้นมาในช่วงเวลาหนึ่ง แต่สุดท้ายที่ปรึกษาสภาฯ หรือผู้ดำเนินการประชุมก็ให้แกนนำชาวบ้านทั้งหมดร่วมลงมติ รับรองว่าจะให้ดำเนินการเรื่องการปลูกปอเทืองต่อหรือไม่ ก็ได้รับการรับรองมติจากที่ประชุมส่วนใหญ่ โดยมี นายศิวโรฒ จิตนิยมก็ได้พูดขึ้นว่า “จริง ๆ แล้ว พวกเราก็เป็นชาวตำบลเดียวกัน ก็เหมือนพี่น้องกัน หากมันมีปัญหาเราก็ช่วยกันแก้ไข ไม่อยากให้เรื่องผลประโยชน์ทำให้พวกเราต้องแตกแยกกัน” (ที่ประชุมสภาฯ วันที่ 25 ธันวาคม 2557) ทำให้ที่ประชุมได้ข้อสรุปที่จะให้ดำเนินการต่อไป เนื่องจากแม้ชาวบ้านจะขอให้ทางชลประทานปล่อยน้ำมาให้เหมือนเดิม ก็คงเป็นไปได้อยู่แล้ว

2. การทบทวนและคัดเลือกสมาชิกสภาผู้นำองค์กรชุมชนตำบลแต่ละหมู่บ้าน

การประชุมในครั้งนี้เป็นช่วงที่สมาชิกสภาผู้นำ หรือสภาองค์กรชุมชนตำบลครบวาระคือ 4 ปีจึงต้องมีการคัดเลือกตัวแทนชุดใหม่ ทางที่ประชุมสภาจึงได้แจกเอกสารให้แต่ละหมู่บ้านและตัวแทน ได้เสนอรายชื่อของตัวแทนเข้ามาทำงานเพื่อประชาชนชาวหนองสาหร่าย โดย นายศิวโรฒ จิตนิยมในฐานะที่ปรึกษาของสภาฯ ได้กล่าวไว้ว่า

อยากให้สมาชิกทุกท่านเลือกตัวแทนที่จะเข้ามาทำหน้าที่ โดยระบบนี้เราได้ปฏิบัติกันมาตั้งแต่ เป็นสภาผู้นำ ประชาคมท้องถิ่น สภาตำบล และสภาองค์กรชุมชน แต่เราก็ยังเรียนกันว่าสภาผู้นำเนอะการเลือกตัวแทนมาทำหน้าที่ที่มีความสำคัญ เราไม่ได้เสียตายน่าเสียดายแต่อยากได้คนมาทำงานจริง ๆ เพราะสภาฯจะเป็นผู้กำหนดนโยบายที่จะนำไปใช้ในตำบลของเรา ดังนั้นขอให้ทุกหมู่บ้านส่งรายชื่อตัวแทนมาภายในวันที่ 15 มกราคม ปีหน้า โดยจะเป็นคนเก่าก็ได้หากเรายังชอบที่จะให้คนเก่ามาเป็นสมาชิกก็เสนอได้เลย แต่หากเลือกมากแล้วตลอดระยะเวลาที่เป็นสมาชิกไม่เคยเข้าร่วมประชุมเลย หรือมาแค่ครั้งสองครั้ง เราก็น่าจะพิจารณาตัดสินใจได้ว่า จะเอาหรือไม่เอา (ศิวิโรฒ จิตนิยม, 2557)

และได้มีการสัมภาษณ์ ทิตพุด สืบแสงเพิ่มเติมว่า วิธีการเลือกสมาชิกสภาฯ ต้องทำอย่างไรบ้าง

“เราเลือกคนทำงาน ปกติก็ทำทุก ๆ 4 ปี โดยแต่ละหมู่บ้านร่วมกันเสนอรายชื่อ บางทีก็เป็นคนเก่า อย่างลุงเนี่ยะ ก็สามสมัยแระ” (ทิตพุด สืบแสง, 2557)

ข้อสังเกตในวาระที่ 4 การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการดำรงชีวิตของชาวบ้านที่ต้องเปลี่ยนจากการทำนาเป็นปลูกปอเพื่อเป็นการปรับเปลี่ยนซึ่งเกิดจากความไม่มีความรู้ ไม่ชำนาญ ไม่มั่นใจ และระแวงเนื่องจากเป็นปรากฏการณ์ที่ได้ถูกกำหนดให้เปลี่ยนจากนโยบายของภาครัฐ ไม่ได้เกิดจากความเต็มใจโดยตรงการเรียนรู้กับสิ่งใหม่ทำให้เกษตรกรเกิดความกังวลกับอนาคตที่ไม่แน่นอน และปัญหาของแหล่งน้ำที่ได้ถูกกำหนดการปล่อยเป็นช่วงเวลา ยิ่งสร้างความมั่นใจเพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดสถานการณ์ตึงเครียดในที่ประชุมแต่ก็อาศัยความสัมพันธ์ของคนในตำบล และแกนนำ สามารถหาข้อสรุปของปัญหาได้ ทำให้งานสามารถดำเนินการต่อไปได้ ในส่วนของการคัดเลือกตัวแทนสภาองค์กรชุมชนเป็นส่วนที่แสดงออกถึงการเข้ามามีส่วนร่วมของคนในตำบล นับเป็นการเมืองภาคพลเมืองที่มาจากทุกภาคส่วนของตำบลเพราะการเลือกตัวแทนนั้น จะต้องมาจากการยอมรับในตัวของตัวเองก่อนเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญ และมีการคัดเลือกผ่านมาตั้งแต่ระดับหมู่บ้าน โดยตัวแทนจะมาจากทุกภาคส่วนในหมู่บ้าน ดังนั้นการเข้ามาทำหน้าที่ในระดับตำบลทำให้ตัวแทนเหล่านี้เข้าใจถึงสภาพปัญหา สภาพสังคม และความต้องการของคนในชุมชนโดยตรงทำให้ปัญหามักจะได้รับแก้ไขได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วาระที่ 5 เรื่องเพื่อทราบ

1. การดำเนินงานของสถาบันการเงินชุมชนตำบลหนองสาหร่าย

เป็นการรายงานผลการดำเนินงานของสถาบันการเงินชุมชน ตำบลหนองสาหร่ายโดยผู้จัดการสถาบันที่มีผลประกอบการที่ได้ผลกำไรจากการดำเนินงานมา 8 ปี โดยผลกำไรมาจาก 7 กองทุนด้วยกัน โดยผลประโยชน์จากกองทุนต่าง ๆ ก็จะไปใช้ในส่วนทุนการศึกษาของเด็กและ

พัฒนาชุมชนในตำบล โดยมีเงินฝากรวมในบัญชี ประมาณ 14 ล้านบาท แบ่งออกเป็นเงินฝาก 10 ล้านบาท และฝากประจำอีก 3 ล้านบาท และมีรายละเอียดการปล่อยกู้กับสมาชิก 340 ราย หมู่ที่ 1 ออม 216 ราย กู้ 24 ราย เป็นเงิน 3.8 ล้านบาท ,หมู่ที่ 2 ออม 131 ราย กู้ 18 ราย เป็นเงิน 1.3 ล้านบาท, หมู่ที่ 3 ออม 162 ราย กู้ 38 ราย เป็นเงิน 2.49 ล้านบาท ,หมู่ที่ 4 ออม 618 ราย กู้ 82 ราย เป็นเงิน 10.95 ล้านบาท, หมู่ที่ 5 ออม 139 ราย กู้ 33 ราย เป็นเงิน 6.8 ล้านบาท ,หมู่ที่ 6 ออม 303 ราย กู้ 48 ราย เป็นเงิน 3.84 ล้านบาท ,หมู่ที่ 7 ออม 97 ราย กู้ 26 ราย เป็นเงิน 3.17 ล้านบาท ,หมู่ที่ 8 ออม 140 ราย กู้ 24 ราย เป็นเงิน 2.28 ล้านบาท, หมู่ที่ 9 ออม 83 ราย กู้ 23 ราย เป็นเงิน 2.39 ล้านบาท ภายนอกตำบล 1,362 ราย กู้ 24 ราย เป็นเงิน 7.93 ล้านบาท รวมสมาชิกทั้งหมด 3,251 ราย กู้ 340 ราย มีเงินกู้อยู่ในทะเบียน ประมาณ 42 ล้านบาท (ข้อมูล ณ.วันที่ 20 ธันวาคม 2557)

2. การดำเนินงานของกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลหนองสาหร่าย

แบ่งออกเป็น 2 ส่วน มีสมาชิก 1,292 ราย มีเงินกองทุน 3,233,388 บาท โดยเทศบาลตำบลได้สมทบเข้ามาแล้ว 1 ล้านบาท ส่วนกองทุนหมู่บ้านต่าง ๆ ได้ทำการสมทบแล้วเช่นกัน โดย หมู่ที่ 1 103 ราย รับสวัสดิการ 9 ราย, หมู่ที่ 2 83 ราย รับสวัสดิการ 14 ราย, หมู่ที่ 3 111 ราย รับสวัสดิการ 15 ราย, หมู่ที่ 4 423 ราย รับสวัสดิการ 17 ราย, หมู่ที่ 5 102 ราย รับสวัสดิการ 17 ราย, หมู่ที่ 6 215 ราย รับสวัสดิการ 37 ราย, หมู่ที่ 7 72 ราย รับสวัสดิการ 5 ราย, หมู่ที่ 8 113 ราย รับสวัสดิการ 20 ราย, หมู่ที่ 9 70 ราย รับสวัสดิการ 8 ราย. สมาชิกทั้งหมดจะได้รับสวัสดิการทุกเดือน 207 ราย ส่วนผู้ที่ค้างการสมทบ จะได้อบรมรายชื่อให้กับผู้นำชุมชนช่วยดำเนินการติดตามให้ด้วย

3. การเปิดขายหุ้นปืมน้ำมัน และสถาบันการเงิน

ราคาหุ้นละ 100 บาท โดยสมาชิกที่เคยซื้อหุ้นแล้วจะสามารถซื้อหุ้นสถาบันการเงิน และปืมน้ำมันได้ คนละไม่เกิน 5,000 บาท คือ 50 หุ้น และหากท่านใดยังไม่เคยซื้อก็สามารถซื้อได้คนละ ไม่เกิน 3,000 บาท หรือ 30 หุ้น โดยจะมีการปันผลในทุก ๆ สิ้นปี และจะปิดการขายหุ้น ในวันที่ 31 ธันวาคม 2557 นี้เอง

4. การเรียนหลักสูตรชุมชนตำบลหนองสาหร่าย

จะมีการจัดอบรมเด็กนักเรียน 221 คน จะเดินทางมาอบรมที่โรงเรียนบ้านหนองขุย โดยจะแบ่งเป็นสองกลุ่ม กลุ่มที่ 1 จะไปเรียนเรื่องรายรับรายจ่ายที่โรงเรียนบ้านหนองขุย กลุ่มที่ 2 จะมาเรียนหลักสูตรที่สถาบันการเงินตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยจะแจกสมุดที่ทำรายรับรายจ่าย คนละหนึ่งเล่ม และกระปุกออมสินคนละหนึ่งใบ ต่อไปจะมีหลักสูตรบวชป่าชุมชน และจะเพิ่มหลักสูตรมากขึ้นเรื่อย ๆ

ข้อสังเกตในวาระที่ 5 เป็นการรายงานสถานการณ์ความเป็นไปของกิจกรรมที่สถาบันการเงินและกลุ่มต่าง ๆ ได้ดำเนินการไปแล้วว่ามีผลลัพธ์อย่างไรบ้าง นอกจากจะเป็นความโปร่งใสในการดำเนินการกวดสามารถตรวจสอบได้แล้ว ยังเหมือนเป็นการติดตามประเมินผลงานของภาคประชาชนอีกด้วย และเป็นผลสะท้อนถึงความร่วมมือของชาวบ้านได้เป็นอย่างดี จำนวนสมาชิกเพิ่มขึ้น ผลประกอบการได้กำไร รวมทั้งคนที่มาจากภายนอกที่มาสมัครเป็นสมาชิก สะท้อนถึงความน่าเชื่อถือที่เกิดขึ้นจนได้รับการยอมรับจากภายนอกชุมชน ในขณะที่ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นสามารถนำมาเป็นกำลังในการพัฒนาชุมชนได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะการให้ทุนการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนในตำบล จนถึงการนำไปพัฒนาองค์ความรู้ ให้กับเด็กและเยาวชนในพื้นที่ เป็นการวางแผนอนาคตให้กับตำบลต่อไป หากหมดแก่นนำรุ่นนี้ ก็สามารถมั่นใจได้ว่า ผู้ที่จะมารับช่วงต่อไปสามารถดำเนินการต่อไปได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะถือว่าเป็นการร่วมกันสร้างโดยชาวตำบลหนองสาหร่ายก็ว่าได้ เนื่องจากกลุ่มต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมีชาวตำบลหนองสาหร่ายเข้าไปมีส่วนร่วมคือเป็นผู้ถือหุ้นร่วมด้วยทุกโครงการทุกกิจกรรม ดังนั้นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจึงเสมือนเป็นผลจากความร่วมมือของคนในตำบลเช่นกัน

วาระที่ 6 เรื่องอื่น ๆ

1. เรื่องการจัดสร้างโรงงานผลิตไบโอดีเซลจากขยะพลาสติก ได้มีการนำเสนอโดย นาย แรม เชียงกา ที่ปรึกษาสภาฯ อีกท่านหนึ่ง ถึงขั้นตอนกระบวนการทำ ไว้ว่า “ตอนนี้ได้มีการดำเนินการธนาคารขยะถึง 16 แห่ง ที่ผ่านมายขยะที่ได้เรานำมาคัดแยก และนำไปจำหน่ายนอกชุมชน ตอนนี้หลังจากที่เราไปดูงานมาหลายที่ ทางสภาฯ เลยมีแนวคิดจะทำโรงงานผลิตไบโอดีเซลขึ้น โดยใช้ขยะพลาสติกจากธนาคารขยะเหล่านี้ และรับซื้อจากตำบลใกล้เคียงด้วยคิดว่าน่าจะเพียงพอต่อการผลิตได้อย่างแน่นอน” และในที่ประชุมได้มีผู้สอบถามด้วยความกังวลว่า “ที่ผ่านมายจะพบได้ว่ายังไม่มีการผลิตไบโอดีเซลที่คิดจะทำโครงการนี้ไม่ทราบ มีผลกระทบในด้านสิ่งแวดล้อมหรือเปล่า อยากจะให้ศึกษาให้ดีกว่าก่อนที่จะลงมือทำ” ก็ได้รับคำตอบว่า “อาจจะเป็นเรื่องของการอ่อนประชาสัมพันธ์ เพราะพลาสติกที่เราจะนำมาผลิตไบโอดีเซลที่ได้จากการคัดแยกขยะที่ธนาคารขยะก่อน จากนั้นกระบวนการผลิตเราจะมีเครื่องที่ไม่ก่อให้เกิดมลพิษ มาใช้ซึ่งอาจจะต้องมีการพาสมาชิกไปศึกษาดูงานที่เขาทำประสบความสำเร็จก่อน จากนั้นค่อยลงมติดกันอีกทีหนึ่ง”

2. เรื่องการจัดทำแผ่นโซลาเซลล์บนหลังคาบ้าน แต่ติดตั้งไฟเสาไฟฟ้าและตามทางเดินสาธารณะและในอนาคตจะจัดทำในบ้านที่อยู่อาศัย โดยการดูงานจากตำบลอื่นที่มีการใช้แผงโซลาร์เซลล์แทนไฟฟ้าปกติ

3. เรื่องการประชุมในครั้งต่อไป คือ วันที่ 25 มกราคม 2558 จะมีเจ้าหน้าที่ทหารของกองพันที่ 3 ขอเข้าร่วมประชุมด้วย โดยขอเข้าร่วมสังเกตการณ์และเลี้ยงอาหาร

4. เรื่องการจัดเก็บข้อมูล จปฐ. ความจำเป็นพื้นฐาน และแผนในการดำเนินชีวิต โดยให้แต่ละหมู่บ้านทำการเก็บข้อมูล ทุกครัวเรือน โดยจะมีค่าเก็บแบบสอบถาม แบ่งออกเป็นสองส่วนคือ

1. ค่าเก็บแบบ จปฐ. จาก สถาบันการเงินชุมชน 30 บาท และ แบบแผนในการดำเนินชีวิต จาก กองทุนต่าง ๆ อีก 20 บาท เป็นเรื่องที่สภาฯ มีมติเห็นชอบให้ดำเนินการได้ เนื่องจากที่ประชุม พิจารณาเห็นว่า ข้อมูลที่เก็บมาสามารถนำมาใช้ในการดำเนินงานของตำบลเราได้ โดยให้ผู้เก็บแบ่ง ออกเป็น 2 ในแต่ละหมู่บ้านเป็นผู้ดำเนินการ และจะมีเงินกำไรจากสถาบันการเงินชุมชนและกองทุน ต่าง ๆ 10 เปอร์เซ็นต์ ร่วมสนับสนุนค่าเก็บแบบ โดยประธานในที่ประชุมได้มีการขอมติจาก สภาฯ ว่า เห็นชอบในเรื่องนี้หรือไม่ ก็พบว่ามติมีความเห็นชอบทั้งหมด

ภาพที่ 23 ภาพการลงมติโดยการยกมือของสภาองค์กรชุมชนตำบลหนองสาหร่าย

ประชุมครั้งต่อไป วันที่ 25 มกราคม 2558 เวลา 13.00 น. สถานที่ประชุมห้องประชุม สภาตำบลหนองสาหร่าย

ข้อสังเกตในวาระที่ 6

ในวาระที่ 6 นี้เหมือนกับเป็นการวางแผนงานในอนาคตเนื่องจากเรื่องอื่น ๆ มักจะเป็น วาระจรและแผนการดำเนินงานของตำบลต่อไปในอนาคต โดยมุ่งไปการพัฒนาและเตรียมความพร้อม ให้กับชุมชนต่อไป โดยการนำเสนอทุกกิจกรรมจะต้องผ่านการรับรองของที่ประชุมสภาฯ หากยังมี ข้อคิดเห็นที่ขัดแย้งกัน ก็จะมีการนำเหตุผลมาอธิบาย เพื่อให้สมาชิกทุกท่านเข้าใจตรงกันและร่วมกัน แก้ไขปัญหาร่วมกัน โดยมีสภาองค์กรชุมชนเป็นแกนกลางในการเชื่อมโยง จัดระบบผู้รับผิดชอบ และ วางแผนการดำเนินงานในทุกขั้นตอน

การที่ตำบลหนองสาหร่ายจะพัฒนาอย่างยั่งยืนจะต้องสร้างคนให้มีกระบวนการทัศน์พัฒนา ผู้นำสำคัญที่สุด ทุกคนเป็นผู้ทำได้ ผู้นำไม่ใช่คนมีตำแหน่ง ใช้หลักการทุกคนมีความคิดเท่าเทียมกัน ชาวบ้านเป็นใหญ่

การร่วมสนทนากับผู้แทนกลุ่มต่าง ๆ ได้สรุปความคิดเห็นร่วมกันได้ว่า การที่มีการประชุมร่วมกันของสภาองค์กรชุมชนตำบล เป็นประจำทุกเดือนนั้น เพราะสภาองค์กรชุมชนตำบลหนองสาหร่ายมีเป้าหมายที่กำหนดร่วมกันจึงมีการวางแผนที่จะปฏิบัติให้ถึงเป้าหมายและดำเนินการไปตามแผนที่วางไว้ โดยมีพื้นฐานที่ต้องการให้คนในชุมชนพึ่งพาตนเองได้ ช่วยตัวเองได้ ถ้าช่วยเหลือตนเองได้ เรื่องอื่น ๆ ก็จะง่าย การปฏิบัติก็จะเลือกเรื่องที่เป็นปัญหาใกล้ตัว แล้วช่วยกันทำให้สำเร็จจึงขยายไป เรื่องที่ยากขึ้นเป็นการสร้างกำลังใจจากความสำเร็จที่ร่วมกันขยับจากการช่วยตนเองได้ มาช่วยองค์กร ช่วยตำบลซึ่งต้องมีข้อมูลเชิงประจักษ์ให้เห็น เพื่อสร้างแรงบันดาลใจให้คนในตำบล เพราะเห็นความมีศักดิ์ศรีของตนเองที่ไม่ต้องรอให้ใครมาช่วยและไม่ง้อใครก็ได้ ทำบ่อย ๆ จะเกิดความเคยชินกับการพึ่งตนเองธรรมชาติของคนคือต้องการเป็นที่ยอมรับของสังคม การดึงให้คนเข้ามามีส่วนร่วมต้องแสดงให้เห็นว่าความสำเร็จของกลุ่มนั้นมาจากผู้เข้าร่วมประชุมมีส่วนร่วมเช่นเดียวกัน เขาจะรู้สึกเป็นเจ้าของจะรักษาเกียรติอันนั้นไว้ จึงก้าวไปข้างหน้าร่วมกัน

สรุปบทบาทหน้าที่ของตัวอย่างการประชุมของสภาองค์กรชุมชนตำบลหนองสาหร่ายมีดังนี้

1. ทำหน้าที่ในการกำหนดแผนการดำเนินงานของสถาบันการเงินชุมชนตำบลหนองสาหร่าย ตามข้อเสนอของที่ประชุมที่มาจาก กลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนและจากตัวแทนหมู่บ้าน
2. ลงมติให้ความช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส เช่น การให้ทุนเด็กนักเรียน แม้จะไม่ได้สมัครเป็นสมาชิกกองทุนสวัสดิการฯ ซึ่งจัดว่าเป็นการจัดการด้านสวัสดิการให้กับคนในชุมชน หนองสาหร่ายอย่างเป็นระบบ เป็นการปันผลประโยชน์ที่เกิดจากดอกผล และการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชน กลับมาพัฒนาชุมชนของตนเอง เรียกได้ว่าเป็น การต่อยอดจากทุนทางสังคมเดิมและนำผลประโยชน์จากทุนนั้น กลับเข้ามาพัฒนาทุนทางสังคมต่อไป ซึ่งการลงมติทั้งหมดนับได้ว่าเป็นความเห็นชอบของคนทั้งชุมชน เป็นเครื่องหมายสะท้อนถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวตำบลหนองสาหร่ายนั่นเอง
3. การตัดสินใจในเรื่องการลงทุนของกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน ให้ความเห็นชอบ / ไม่เห็นชอบกับการอนุมัติเงินกู้ของสถาบันการเงินฯ เป็นการมีส่วนร่วมอย่างสำคัญเนื่องจากเงินของสถาบันการเงินชุมชน มีความสำคัญต่อการพัฒนาของกลุ่มต่าง ๆ การตัดสินใจจะนำเงินไปใช้จึงเป็นเรื่องสำคัญที่ทั้งหมดจะต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบ
4. การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งภายในชุมชน ทั้งในระดับครอบครัว ระดับชุมชน และระดับตำบล
5. จัดตั้งชุดคณะกรรมการในการตรวจสอบและติดตามประเมินผลการทำงานในกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งการติดตามประเมินผลนี้ จะเป็นการมีส่วนร่วมระหว่าง คณะกรรมการของสภา

องค์กรชุมชนหนองสาหร่าย หน่วยงานเอกชน หน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้อง และผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้รับ ความเชื่อถือภายในชุมชน

ปัญหาและอุปสรรคในการทำงานของสภาผู้นำชุมชนและสภาองค์กรชุมชนระดับ ตำบล

การทำงานของสภาองค์กรชุมชนตำบลหนองสาหร่าย ตั้งแต่มีการก่อตั้งชุมชนมาในช่วงปี พ.ศ. 2535 เป็นต้นมา พบกับความสำเร็จเป็นอย่างมาก พิจารณาได้จากรางวัลที่ได้รับจากองค์กร ต่างๆ ทั้งจากภาครัฐและเอกชน ความเข้มแข็งของชุมชนที่ปรากฏออกมาเป็นรูปธรรมไม่ว่าจะเป็น การมีส่วนร่วมในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนเช่น การร่วมประชุมแสดงความคิดเห็นร่วมกัน อย่างมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน การเกิดกลุ่มต่าง ๆ ที่ทำงานร่วมกันโดยอาศัยทุนทางสังคมที่มีอยู่ใน ตำบลไม่ว่าจะเป็น เรื่องของบุคคล ภูมิปัญญา ประเพณี ผ่านระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนใน หลายระดับ ตั้งแต่ในระดับบุคคล ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนขยายไปถึงระดับตำบลในที่สุด แต่ กระนั้นก็ตามก็ยังมีปัญหาและอุปสรรคที่สร้างความกังวลใจให้กับกลุ่มผู้บริหารอยู่บ้างเหมือน เช่นเดียวกัน เช่น

1. ผู้ที่จะรับช่วงต่อไป ในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนต่อไปในอนาคต

ปัญหาของการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในรุ่นต่อ ๆ ไป สร้างความกังวลให้กับ กลุ่มแกนนำของตำบลหนองสาหร่ายพอสมควร เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงที่ก้าวไปสู่ความทันสมัย นิยมทำให้ เด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ ของตำบลหนองสาหร่ายมีความคิดที่คล้าย ๆ กับที่อื่น ๆ คือ ผู้ปกครองมักจะนิยมส่งลูกหลานเข้าไปเรียนในเมือง เพราะพิจารณาว่าองค์ความรู้ที่เกิดจากการศึกษา ในเมืองน่าจะดีกว่าโรงเรียนตามต่างจังหวัด หลังจากที่เรียนจบแล้วเยาวชนเหล่านี้ ก็อยากจะทำ งานในเมือง ไม่มีใครอยากจะทำสานต่อ เจตนาของผู้ใหญ่ในบ้านหนองสาหร่าย อย่างทำนา ทำสวนอ้อย แต่รังงานสบายอย่างการทำงานในสำนักงานมากกว่าเป็นเหตุให้เกิดแนวคิดที่จะดึงกลุ่ม เยาวชน หรือนักศึกษาที่จบการศึกษาแล้วให้กลับมาพัฒนาบ้านเกิดของตนเอง เช่น การจัดตั้งกลุ่ม เยาวชนเพื่อที่จะปลูกฝังให้รักถิ่นเกิดและอยากกลับมาพัฒนาหมู่บ้านของตนเอง โดยการส่งเสริมให้ นักศึกษาที่เรียนจบจากสถาบันการศึกษาแล้ว กลับมาทำงานในตำบลหนองสาหร่าย โดยระดับ ปริญญาตรีก็ได้รับเงินเดือน 15,000 บาทไม่น้อยกว่าทำงานในเมือง เช่น ที่โรงสีข้าวชุมชนบ้านหนอง ทราย ก็เริ่มมีการนำระดับความคิดมาใช้ โดยรับนักศึกษาที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรี ซึ่งเป็น ลูกบ้านหนองทรายกลับมาทำงานในโรงสีข้าวชุมชน เป็นต้น แต่ความกังวลนี้ก็ไม่ได้หมดไป เพราะการ ที่จะแก้ไขปัญหานี้ได้ในระยะยาวและทั้งตำบลคงต้องเพิ่มศักยภาพให้กับ กลุ่มเยาวชนเพิ่มมากขึ้น ต่อไป ดังที่ ประธานสภาองค์กรชุมชนคนปัจจุบันได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

ถ้าหากจะถามว่า อนาคตของหนองสาหร่ายจะเป็นอย่างไร ก็ต้องบอกว่า ที่ห่วงมากที่สุดก็คือเรื่องของผู้ที่จะมาสืบทอดต่อจากรุ่นผมเนี่ยะ คิดว่าคงต้องสร้างกันอีกเยอะ เพราะเด็ก ๆ ถูกส่งไปเรียนในเมืองหมด บางคนก็เรียนระดับปริญญาตรีในเมืองสอบเข้าได้ก็ไปเรียนกันหมด เรียนจบแล้วก็ไม่ค่อยอยากกลับมา กลายเป็นคนเมืองไป ทุกวันนี้ผมสนับสนุนให้เกิดกลุ่มเยาวชนขึ้น โดยเริ่มจากลูกของผมเอง ลูกสาวเป็นประธานกลุ่มเยาวชน เขาชอบทำกิจกรรมกลุ่ม มีกิจกรรมที่ไหนก็ไปร่วมจัดงานตลอด นี่ก็ไปดูงานที่ ปตท. เขาให้ทุนมา ก็คิดว่าจะผลักดันในเด็ก ๆ กลุ่มนี้แหละมารับช่วงต่อครับ

ตอนนี้มีรุ่นที่จบปริญญาตรี เป็นลูกบ้านหนองทรายเลย จบแล้วเราก็ให้เขากลับมาทำงานที่โรงสีให้เงินเดือนเท่ากับปริญญาตรี คือ หมิ่นห้า ก็มีเริ่มกลับมาแล้วคนหนึ่งทำหน้าที่เป็นบัญชีการเงินนะ (แรม เชียงกา, 2557)

2. สภาพความเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากภายนอกชุมชน เช่น สภาพเศรษฐกิจ สภาพแวดล้อมทางสังคม การเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน เป็นต้น

ความเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะภายนอกชุมชนที่มักจะส่งผลกระทบต่อตำบลหนองสาหร่ายอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่น ภาวะเศรษฐกิจซึ่งในอนาคตเอง อ.พนมทวน จะเป็นทางผ่านที่ใช้สร้างเป็นเส้นทางที่จะวิ่งไปออกที่ทำเรื่อน้ำลิกที่ทวาย ประเทศพม่าได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของเจ้าของที่ดินในพื้นที่ใกล้เคียงของตำบลหนองสาหร่ายและหมู่บ้านในตำบลหนองสาหร่ายบางส่วนเริ่มที่จะมีการขายที่ดินของตนให้กับนายทุน เช่น การขายพื้นที่เพื่อให้ชุดทรายไปขายเพื่อถมที่ท่าถนน ทำให้ราคาที่ดินเปลี่ยนแปลงไปมาก และในอนาคตอันใกล้ น่าจะส่งผลกระทบต่อตำบลหนองสาหร่ายอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น ราคาผลผลิตที่จะมีการแย่งตลาดจากเพื่อนบ้าน ทำให้ราคาผลผลิตทางการเกษตรเกิดตกต่ำลง การเคลื่อนย้ายของแรงงานชาวต่างประเทศ และความเจริญในรูปแบบต่าง ๆ ที่จะไหลผ่านมายังชุมชนอย่างรวดเร็ว วัฒนธรรมประเพณีที่จะถูกกลืน กลายหายไปจากความเป็นตัวตนของชาวบ้านหนองสาหร่าย ซึ่งทางกลุ่มผู้นำชุมชน ก็พยายามคิดที่จะวางแผนป้องกัน ไว้ก่อนล่วงหน้า

ตอนนี้เท่าที่ทราบที่ดินรอบ ๆ ได้มีนายทุนเข้ามากว้านซื้อที่ดินเป็นจำนวนมาก ตั้งแต่มีข่าวจะ เปิดท่าเรื่อน้ำลิกที่ทวาย ประเทศพม่าเนาะ ที่หนองทรายก็มีคนมาขอซื้อเนาะแต่เราไม่ขาย ยังนึกว่าถ้าปล่อยให้เป็นแบบนี้ต่อไป ผลกระทบของตำบลของเราต้องได้รับผลกระทบแน่ อย่างตอนนี้บ่อทรายก็มีรถสิบล้อวิ่งชนกันทั้งวันทั้งคืน เป็นปัญหามาก เราก็เลยตั้งใจว่าจะเปิดปั้มน้ำมันของเราเองโดยใช้เงินจากสถาบันการเงินชุมชนนี้แหละ ไม่ต้องไปซื้อน้ำมันจากปั้มน้ำมันนอกราคาแพง (แรม เชียงกา, 2557)

ภาพที่ 24 ผลกระทบจากการขายที่เพื่ออุดหนุนไปใช้ในการถมที่และก่อสร้างใกล้ตำบลหนองสาหร่าย

3. ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองทั้งในระดับท้องถิ่น และระดับประเทศ

ความสัมพันธ์ภายในตำบลหนองสาหร่ายทำให้การปกครองในช่วงก่อตั้งชุมชน มักจะทำผ่านตัวแทนคือผู้ใหญ่บ้านและกำนันโดยมีการจัดประชุมเพื่อให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมทุกขั้นตอน และมีความเชื่อมโยงเป็นไปในลักษณะเชื่อมั่นในกันและกัน ทำให้การปกครองมักจะมีข้อสรุปที่ไม่ขัดแย้งกัน คือ เป็นไปในทิศทางเดียวกัน มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั้งหมด แต่เมื่อระบบการเมืองในระดับประเทศเกิดการเปลี่ยนแปลงและมีความแตกแยกกันมากขึ้น ก็ย่อมส่งผลกระทบต่อการเมืองในระดับท้องถิ่น และกระทบถึงชุมชนในที่สุด ถึงแม้ในตอนนี้จะยังสามารถหาข้อสรุปและแก้ไขปัญหาในเบื้องต้นได้ก็จริง แต่ในอนาคตก็อาจจะมีแนวโน้ม รุนแรงเพิ่มมากขึ้นได้

การเลือกตั้งท้องถิ่น ส่งผลกระทบต่อตำบลหนองสาหร่ายพอสมควร อย่างการเลือกตั้งเทศบาล ตำบล ที่ผ่านมามีการแบ่งเป็นสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งอยู่ฝ่ายค้าน ฝ่ายหนึ่งอยู่ฝ่ายรัฐบาล ถึงแม้จะมีความเป็นพี่น้องกัน เป็นเครือญาติกัน แต่สุดท้ายก็ยังมีข้อขัดแย้งกันอยู่ดี แม้ตอนนี้จะยังพอแก้ได้แต่ ในอนาคตก็ยังไม่รู้เหมือนกันว่าจะเป็นอย่างไร (แรม เชียงกา, 2557)

การทำงานทั่วไปมักจะประสบกับปัญหาและอุปสรรคทั้ง จะหางานที่ทำแล้วปราศจากปัญหาและอุปสรรคได้น้อยมากโดยเฉพาะกับงานที่ทำโดยการมีส่วนร่วมของคนเป็นจำนวนมาก การสร้างความเข้มแข็งให้กับชาวตำบลหนองสาหร่ายก็เช่น เดียวกันแต่ก็มักจะเป็นปัญหาที่เกิดกับการเตรียมความพร้อมก่อนอนาคตที่กำลังจะมาถึง เนื่องจากกลุ่มแกนนำที่กำลังทำหน้าที่ในการพัฒนาตำบลอยู่นั้น ก็มีวันที่จะแก่ตัวและกำลังวังชา ก็จะน้อยลงเรื่อย ๆ การวางแผนที่จะสร้างคนรุ่นใหม่ที่จะเข้ามารับหน้าที่ที่จะพัฒนาตำบลต่อไปในอนาคตจึงเป็นเรื่องสำคัญอย่างมากเรื่องหนึ่งสร้างความ

กังวลใจให้กับทีมงานพอสมควร แต่จากความพยายามในการสร้างแกนนำรุ่นใหม่ ก็ค่อยปรากฏผลขึ้น เช่น การติงเด็ก ๆ รุ่นใหม่ที่จบการศึกษาแล้ว ให้กลับเข้ามาทำงานอยู่ในชุมชน โดยไม่จำเป็นต้องไปทำงานอยู่นอกชุมชน ความก้าวหน้าในหน้าที่การงานก็มีโอกาสที่จะเป็นไปได้ โดยมีการปลูกฝังเรื่องจิตสำนึกความรับผิดชอบ และรักในชุมชนของตนเองก่อนจากกลุ่มเยาวชนในพื้นที่ ถึงแม้จะออกจากชุมชนไปศึกษาในพื้นที่ แต่ก็กลับมามีชุมชนในที่สุด สภาพการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากสภาพเศรษฐกิจในปัจจุบัน เช่น การเปลี่ยนรูปแบบการดำรงชีวิตของคนในชุมชนที่เน้นเรื่องความสะดวกสบายเพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดปัญหาภาวะหนี้สินสะสม จนส่งผลให้คุณภาพชีวิตของชาวตำบลหนองสาหร่ายเกิดปัญหาความเป็นหนี้ซ้ำซ้อนพอกพูนขึ้น และในอนาคตหากมีการก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ชุมชนจะอยู่ได้อย่างยากลำบากเพิ่มมากขึ้นจากคู่แข่งที่รายล้อมมาจากทั้งในและต่างประเทศ ในขณะที่ราคาพืชผลทางการเกษตรตกต่ำอย่างต่อเนื่องมาหลายปี เหล่านี้เป็นปัญหาและอุปสรรคที่กลุ่มแกนนำต้องวางแผนแก้ไขไว้ล่วงหน้า เช่น ในขณะที่ราคาน้ำมันแพง กลุ่มสถาบันการเงินและชุมชนร่วมกันจัดตั้งปั๊มสาหร่ายอ้อย ปั๊มน้ำมันของตำบลหนองสาหร่ายที่จำหน่ายน้ำมันในราคาที่ถูกลงกว่าภายนอก และผลกำไรที่เกิดขึ้น ก็ถูกส่งกลับไปยังสถาบันการเงิน เป็นต้น และเรื่องสุดท้ายก็คือ เรื่องของปัญหาการเมืองในระดับชาติที่ส่งผลมาถึงการเมืองส่วนท้องถิ่นและ ถึงตัวบุคคลในที่สุด มีโอกาสที่ชุมชนจะเกิดความแตกแยกจากแนวความคิดที่มาจากการเมืองในระดับชาติ แม้ในตอนนี้ชุมชนจะมีสภาองค์กรชุมชนตำบลที่สามารถจะแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในตอนนี้ได้เป็นอย่างดี แต่ในอนาคตปัญหาเหล่านี้จะแก้ไขได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่ อาจจะต้องติดตามความเปลี่ยนแปลงต่อไป แต่กระนั้นก็ตามชาวตำบลหนองสาหร่ายก็ยังนับได้ที่มีการเตรียมการในการแก้ไขปัญหาของตนเองโดยใช้ทุนทางสังคมที่มีในชุมชนมาสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนได้ โดยการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนซึ่งนับได้ว่าเป็นการเมืองภาคพลเมืองอย่างแท้จริง

สรุปการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมืองในตำบลหนองสาหร่าย อ.พนมทวน จ.กาญจนบุรี

กระบวนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมืองของชาวตำบลหนองสาหร่าย มีจุดเริ่มต้นมาจากการทำแผนแม่บทชุมชนซึ่งทำให้เห็นสภาพปัญหาของคนชาวตำบลหนองสาหร่ายเป็นหนี้สินเพิ่มมากขึ้น ถึงแม้ใน 1 ปี จะมีทำนาได้ 2 ครั้ง แต่ก็ยังเป็นหนี้เพราะการลงทุนที่สูง หลังจากนั้นผู้นำชุมชนได้มีโอกาสไปเรียนรู้รูปแบบการพัฒนาชุมชนและแก้ไขปัญหาจากตำบลที่มีการจัดการชุมชนให้พึ่งตนเองได้ จนประสบความสำเร็จจนเป็นพื้นที่ต้นแบบในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาตนเอง คือ การศึกษาที่ตำบลไม้เรียง จ.นครศรีธรรมราช จึงเกิดแรงบันดาลใจที่จะดำเนินการนำวิธีการมาประยุกต์ใช้ในตำบลของตนเอง มีการนำความรู้จากการไปศึกษาดูงานมาใช้ ดำเนินการในลักษณะการเป็นสภาผู้นำของตำบล ประสานงานหน่วยงาน ภายนอกคือ ธกส. เข้ามาร่วมกระบวนการแผนแม่บทชุมชนในตำบล ทำให้ผู้นำหลายคนเกิดกระบวนการเรียนรู้จากการได้ลงมือ

ปฏิบัติโดยมีข้อมูลมาประกอบการตัดสินใจอย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อได้เริ่มดำเนินการและมีจุดเริ่มต้น การดำเนินการที่เห็นผลก็เกิดกำลังใจ เกิดแรงจูงใจที่จะเข้าร่วมประชุมประชาคมและทำกิจกรรมอื่น ๆ ของตำบลเสมอ เกิดการเมืองภาคประชาชนที่ดำเนินการในเรื่องสถาบันการเงินชุมชน ธนาคารความดี จนเกิดความคิดการจัดทำปฏิทินการทำกิจกรรมของตำบลขึ้น เพื่อให้คนในตำบลและหน่วยงานต่าง ๆ รู้กำหนดการว่า ในแต่ละเดือนว่ามีกิจกรรมอะไรบ้าง ซึ่งการพัฒนากิจกรรมอย่างเป็นขั้นตอนและพัฒนาไปข้างหน้า มีหน่วยงานภาคีภาควิชาการมาร่วมให้คำปรึกษาในเชิงระบบการจัดการ เช่น การคิดในเชิงความรู้ การจัดทำข้อมูล การจัดทำเอกสาร จนตำบลเกิดกลุ่มและกิจกรรมมากมายตามมา เป็นที่สนใจเข้าเรียนรู้ของสถานศึกษา ของหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน แม้แต่การ ผลักดันให้มีการจดทะเบียนสภาองค์กรชุมชนตำบล ตาม พ.ร.บ. สภาองค์กรชุมชนตำบล โดยการ สร้างความเข้มแข็งให้กับการทำงานของชาวตำบลหนองสาหร่าย อาศัยทุนทางสังคมที่มีอยู่ในท้องถิ่น ของตนเองและ ทุนทางสังคมที่มาจากภายนอก มาช่วยสนับสนุนให้การแก้ไขปัญหาของชุมชนและ การพัฒนาคุณภาพชีวิต ประสบความสำเร็จจนเป็นที่ยอมรับในเวลาต่อไป ซึ่งเป็นการผลักดันให้เกิด การประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมในการส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมืองที่ ตำบลหนองสาหร่ายโดยผู้วิจัยสามารถสรุปออกมาเป็นประเด็นต่าง ๆ ได้ดังนี้

ทุนทางสังคมที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของตำบลหนองสาหร่าย

1. ทุนทางสังคมที่มีอยู่ภายใน ได้แก่

1.1 แกนนำชุมชน เป็นคนพื้นที่ดั้งเดิมซึ่งมีความรักในถิ่นเกิดอยู่แล้ว มีวิสัยทัศน์ในการมองปัญหาและการแก้ไขปัญหา มีลักษณะของความเป็นผู้นำที่มีจิตอาสา มีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนา ชุมชนของตนเองเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวบ้านในตำบลหนองสาหร่ายทั้งหมด รักการเรียนรู้ เพิ่มเติมเพื่อจะนำความรู้ที่ได้มาใช้พัฒนาชุมชนของตนเอง และทำงานอย่างเป็นระบบ รู้จักใช้การ เชื่อมประสานกับหน่วยงาน หรือผู้ที่เกี่ยวข้องมาสนับสนุนการทำงานของตนเอง โดยเปิดโอกาสให้เกิด การมีส่วนร่วมของคนที่อยู่ในชุมชนเป็นเรื่องสำคัญ

1.2 ทรัพยากรบุคคล ซึ่งก็คือ ประชาชนหรือคนในชุมชนที่มี ที่มิจิตสำนึก และอาสา ใช้อองค์ความรู้ที่ตนเองมีอยู่มาช่วยส่งเสริม สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนของตนเอง โดยมองเห็น ปัญหาของชุมชนร่วมกัน และใช้อองค์ความรู้ที่สั่งสมมาตั้งแต่ในอดีต เช่น ประสบการณ์การทำงาน เป็นต้น องค์ความรู้ที่มีจากการดำรงชีวิต เช่น การทำน้ำพริกของกลุ่มแม่บ้าน การทำโรงน้ำดื่มของตำบล การทำบุญชีวภาพ และน้ำหมักชีวภาพ เป็นต้น

1.3 ความสัมพันธ์ในครอบครัวและเครือญาติ ซึ่งชาวตำบลหนองสาหร่ายมีลักษณะ เป็นครอบครัวใหญ่ เนื่องจากมีการกระจายไปตั้งครอบครัวอยู่ในหมู่บ้านต่าง ๆ ทั้ง 9 หมู่บ้าน ทำให้มี คนที่ใช้นามสกุลเดียวกันอยู่ปะปนกันไปในแต่ละหมู่บ้าน ทำให้เมื่อเกิดปัญหา ความเป็นเครือญาติก็

เป็นทุนทางสังคมตัวหนึ่งที่สำคัญต่อการทำงานที่สอดคล้องกันและสามารถประนีประนอมกันได้ เมื่อเกิดปัญหาความขัดแย้งขึ้น

1.4 ความสัมพันธ์ที่เกิดจากค่านิยม และประเพณีเดียวกัน ทำให้เกิดกิจกรรมกลุ่มร่วมกัน โดยแสดงผ่านออกมาทางกิจกรรมของกลุ่มต่าง ๆ หรือประเพณีที่กระทำร่วมกัน เช่น การบวช กุลบุตร ประเพณีนี้ทำบุญสงกรานต์ ผ่าป่า การเกี่ยวข้าว ดานา ร้องเพลงพื้นถิ่น เป็นต้น ล้วนก่อให้เกิดความสามัคคีภายในชุมชนอย่างยั่งยืนได้

1.5 การสร้างเครือข่าย โดยชาวตำบลหนองสาหร่ายได้มีการขยายแนวคิด เช่น ธนา ความดี การดำรงชีวิตหรือการแก้ไขปัญหาภายในชุมชนของตนเองก่อนจนประสบความสำเร็จเป็นที่ ยอมรับ จากนั้นได้มีการเปิดให้เป็นที่ศึกษาดูงานของชุมชนใกล้เคียง ซึ่งก็นับได้ว่าเป็นการสร้าง เครือข่ายชุมชนเข้มแข็งเกิดขึ้น ตัวอย่างเช่น ชุมชนตำบลคลองเงิน ชุมชนตำบลบ้านเลือก ที่ผู้วิจัยได้ ทำการศึกษาในงานชิ้นนี้ ตำบลหนองสาหร่ายก็มีส่วนในการสร้างแรงบันดาลใจและกระบวนการ เรียนรู้ให้เกิดขึ้น กับตำบลอื่น ๆ อีกหลายตำบลด้วยกัน สร้างเป็นเครือข่ายหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น

2. ทุนทางสังคมจากภายนอก ได้แก่

2.1 หน่วยงานของรัฐ เช่น

2.1.1 เกษตรอำเภอซึ่งมีภารกิจโดยตรงในการดูแล และดำเนินการด้านการ พัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในพื้นที่ โดยใช้องค์ความรู้ด้านเกษตรมาพัฒนาให้ชุมชนสามารถ ดำรงชีวิตอยู่ได้ โดยให้การสนับสนุนเรื่ององค์ความรู้เรื่องการปรับปรุงคุณภาพดิน การทำปุ๋ยชีวภาพ จากน้ำหมักจากวัสดุธรรมชาติ การผลิตปุ๋ยอัดเม็ด เป็นต้น

2.1.2 ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) ที่เข้ามาสนับสนุนการก่อตั้ง สถาบันการเงินเพื่อชุมชนตำบลหนองสาหร่าย ทั้งการจัดตั้ง ขั้นตอน วิธีการ และกระบวนการในการ ทำงาน การแบ่งหน้าที่ การคิดบัญชี ให้เป็นไปอย่างมีระบบ ระเบียบและเป็นมาตรฐาน เนื่องจาก ชาวบ้านไม่ได้ เรียนจบการบัญชี การธนาคารมาโดยตรง

2.1.3 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่นับว่าเป็นเจ้าของพื้นที่ และส่วนมาก สมาชิกสภาฯ รวมถึงนายกเทศบาล ก็เป็นคนในพื้นที่ที่มีส่วนผลักดันให้เกิดการแก้ไขปัญหาของชุมชน และสร้างเสริมคุณภาพชีวิตของคนชุมชนด้วย จึงดำเนินการสนับสนุนทางด้านงบประมาณให้เกิด ความคล่องตัวเพิ่มมากยิ่งขึ้นกับชุมชน, รวมกระทั่งกระทรวงมหาดไทยที่กำหนดให้มีการทำแผนแม่บท ชุมชน ทำให้เกิดกระบวนการขั้นตอนการทำงานที่ชัดเจนในการศึกษาชุมชนตนเอง

2.1.4 กระทรวงสาธารณสุข ได้พัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวบ้านผ่านทาง อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ที่เป็นกำลังหลักที่ช่วยส่งเสริมเพิ่มเติมความรู้ ด้าน

สุขภาพ ด้านสวัสดิการชุมชนด้านสุขภาพ และในการเปิดโอกาสให้แกนนำหลาย ๆ ท่านได้ไปศึกษา ดูงานภายในประเทศ ที่ประสบความสำเร็จในการทำงานอย่างเป็นระบบ

2.1.5 โครงการพระราชดำริต่าง ๆ ในการสนับสนุนให้องค์ความรู้แนวคิดตามแนวพระราชดำริ เพื่อให้เกิดการพัฒนาตามแนวทางพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง

2.1.6 มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี โดยคณาจารย์เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน

2.1.7 สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน องค์กรมหาชน (พอช.) สนับสนุนส่งเสริมใน ส่วนของการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชน ตาม พ.ร.บ. สภาองค์กรชุมชน ปี 2551 และเป็นพี่เลี้ยงคอยเป็นที่ปรึกษาในการทำงานของสภาองค์กรชุมชนตำบล

2.2 หน่วยงานของเอกชน เช่น

บริษัท การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย (ปตท.) ที่มีโครงการในการพัฒนาเรื่องคุณภาพชีวิตของชุมชน ซึ่งถือได้ว่าเป็น CSR (Corporate Social Responsibility) ของบริษัท จึงให้การสนับสนุนองค์ความรู้กับกลุ่มเยาวชนในเรื่องของพลังงาน และพัฒนาบุคลิกภาพ สร้างความเป็นผู้นำให้กับกลุ่มเยาวชน เป็นต้น

บทวิเคราะห์ การประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมืองในตำบลหนองสาหร่าย

1. ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตำบลหนองสาหร่าย แบ่งออกเป็น 2 ส่วนหลักๆ คือ

1.1 ปัจจัยจากภายใน

1.1.1 แกนนำชุมชน มีส่วนสำคัญอย่างมากต่อความเปลี่ยนแปลงของชุมชนตำบลหนองสาหร่าย เนื่องจากหลังจากความพยายามแยกตัวเองมาตั้งตำบลหนองสาหร่ายใหม่ ๆ สิ่งที่แกนนำชุมชนเล็งเห็นก็คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในตำบล เนื่องจากความไม่เพียงพอของงบประมาณที่รัฐจัดสรรมาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น แกนนำที่มีโอกาสได้ร่วมประชุมกัน โดยในช่วงแรกอาจจะยังไม่มีตัวแทนจากทุกหมู่บ้านทั้งหมด แต่ก็นับได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญด้านแกนนำที่มีวิสัยทัศน์ในการคิดที่จะพัฒนาตำบลหนองสาหร่ายให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี จึงเป็นเหตุให้เกิดการเรียนรู้ หรือศึกษาเพิ่มเติม เพื่อนำข้อมูลดังกล่าวไปใช้ในการพัฒนาให้เกิดผลเป็นรูปธรรม ซึ่งการรวมตัวของแกนนำแรก ๆ เป็นการหากลุ่มคนที่มีจิตอาสาและต้องการจะพัฒนาตำบล โดยมีกลุ่มอสม. เข้ามาเป็นกลุ่มแรกที่เข้าร่วมกันในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนก่อน จากนั้นก็มีบุคคลต่าง ๆ ได้เข้าร่วมกันเพิ่มมากขึ้น จนเกิดคณะทำงานที่เรียกว่า สภา 79 ที่รวมสมาชิกในชุมชนที่เป็นกลุ่มก้อนที่จะอาสาเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาตำบล โดยคัดเป็นตัวแทนมาจากหมู่บ้านละ 8 -9 ท่าน โดยมีกำนันเป็นประธาน มีกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ ประกอบด้วยผู้ใหญ่ในตำบล ผู้อำนวยการโรงเรียน

ผู้อำนวยการสถานศึกษา เป็นต้น ในส่วนของผู้นำชุมชนระดับผู้ใหญ่บ้าน และกำนัน ที่จะมีการเลือกกันใหม่ทุก ๆ 3 ปี โดยที่แต่ละคนไม่ได้ยึดติดกับตำแหน่ง โดยผู้ใหญ่บ้านทุกจะต้องฝึกให้ช่วยทุกคนให้สามารถทำงานได้เหมือนการทำงานที่ของผู้ใหญ่บ้าน เพราะจะต้องรับตำแหน่งในวาระต่อไปการทำงานจะได้ต่อเนื่อง และผู้ใหญ่บ้านที่หมดวาระแล้ว ก็จะไปรับหน้าที่เป็นกำนันต่อไป ดังนั้น การรับตำแหน่งของแกนนำในท้องที่จึงสามารถวางแผนรับตำแหน่ง ได้จนครบทุกคน และหลังจากได้เป็นกำนันแล้ว เมื่อครบ 3 ปี หมดวาระก็จะไปปฏิบัติหน้าที่เป็น สมาชิกสภาเทศบาลต่อไป ทำให้ผู้ที่ไปทำหน้าที่ทุกคนจึงมีประสบการณ์ในการทำงานในพื้นที่มาก่อน และทราบสภาพปัญหาของชุมชนเป็นอย่างดี ไม่มีปัญหาเรื่องของการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองในพื้นที่ และไม่ติดกับหัวโขนที่ได้รับจากการเลือกของชุมชน เพราะหากมีปัญหาในการทำงานชาวบ้านก็สามารถนำหนังสือลาออกที่ได้จัดทำขึ้นตามแบบฟอร์มของรัฐ ที่ได้มีการเซ็นชื่อไว้ก่อนการรับตำแหน่ง โดยที่ไม่ได้ระบุวันที่ไปยื่นต่อ นายอำเภอได้ทันที แม้ตำบลหนองสาหร่ายจะมีการพัฒนากลุ่มสภาผู้นำเป็นประชาคมตำบล หรือ สภาองค์กรชุมชนในอนาคตการทำงานของแกนนำเหล่านี้ ก็ยังคงถือปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง

1.1.2 ปัญหาในชุมชน

1.1.2.1 เริ่มปรากฏชัดเจนในช่วงหลังจากที่แกนนำชุมชนได้ไปศึกษาดูงานของ ตำบลไม้เรียง จ.นครศรีธรรมราช เป็นต้น โดยได้นำการจัดทำแผนแม่บทชุมชนมาใช้เป็นขั้นตอนแรกในการสำรวจชุมชน ทำให้ทราบว่าชาวตำบลหนองสาหร่ายมีปัญหา หรือภาวะหนี้มากกว่ารายได้ทั้งหมด ถึงแม้จะมีการพยายามเพิ่มการเพาะปลูกเป็นปีละสองครั้งแล้ว ก็เป็นการสร้างหนี้เพิ่มมากขึ้นจากกู้เงินไปขยายเขตพื้นที่และเพิ่มกำลังในการทำการเกษตร เมื่อราคาพืชผลตกต่ำก็เป็นปัญหาหนี้เรื้อรัง ไม่สามารถชดเชยได้หมด แต่คนในตำบลหนองสาหร่ายอาจจะยังไม่ตระหนักรู้ถึงปัญหาเพราะ ยังอาศัยเงินที่หมุนเวียนกันในระบบ จากการประกอบอาชีพตลอดทั้งปีและขายไป เมื่อยังมีเงินหมุนเวียนอยู่จึงยังไม่เข้าใจถึงปัญหาสถานะหนี้สินที่เกิดขึ้น เมื่อมีการจัดทำแผนแม่บทชุมชนเกิดขึ้น จึงเกิดแนวคิดในการแก้ไขปัญหา โดยทุกปัญหาได้รับการผ่านความคิดเห็นจาก สภา 79 หรือ สภาผู้นำ หรือ สภาองค์กรชุมชน ในปัจจุบันทุกเรื่อง ก่อให้เกิดกลุ่มต่าง ๆ ขึ้นมากมายในตำบลหนองสาหร่าย และที่สำคัญที่สุดก็คือ การจัดตั้งสถาบันการเงินชุมชนโดยได้รับความร่วมมือ จาก ธกส. เป็นผู้สนับสนุนสำคัญ

1.1.2.2 ปัญหาเรื่องของสภาพดินภายในตำบลที่เสื่อมสภาพจากการเพาะปลูกโดยใช้สารเคมี ทำให้ดินเสื่อมสภาพถึง 70 เปอร์เซ็นต์ ของพื้นที่ทั้งหมด ทำให้เริ่มหันมาให้ความสำคัญเกี่ยวกับการใช้ปุ๋ยชีวภาพ โดยชุมชนได้แก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยจัดตั้งโรงผลิตปุ๋ยอัดเม็ดขึ้น โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน คือ มูลวัว เนื่องจากในตำบลหนองสาหร่ายมีกลุ่มเลี้ยงวัวนมอยู่ด้วย ทำให้ได้มูลวัวมาใช้ทำปุ๋ยอัดเม็ดได้เป็นอย่างดี ถึงแม้กำลังการผลิตจะยังได้น้อย แต่ก็สามารถทำให้เกษตรกรในพื้นที่ได้หันกลับมาใช้ปุ๋ยชีวภาพกันเพิ่มมากขึ้น โดยใช้ทุนการเงินจากสถาบันการเงิน

ชุมชนตำบลหนองสาหร่ายเป็นทุนตั้งต้น และได้รับเงินสนับสนุนจาก อบต.หนองสาหร่าย ในการพัฒนาโรงปุ๋ยอีกส่วนหนึ่งด้วย ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น ก็สามารถสร้างรายได้ให้กับโรงผลิตปุ๋ยจนผลิตไม่พอต่อความต้องการของเกษตรกรในพื้นที่

1.1.2.3 ปัญหาการซื้อน้ำบริโภค นำนับว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างมากในการดำรงชีวิตที่ตำบลหนองสาหร่ายได้มีการซื้อน้ำบริโภคกัน โดยไม่มีการบริโภคน้ำฝนเหมือนอย่างโบราณ ทำให้ค่าใช้จ่ายทั้งหมดไปกับการซื้อน้ำมาบริโภค กับสร้างรายจ่ายให้กับตำบลหนองสาหร่ายถึงปีละ 800,000 บาท เมื่อที่ประชุมสภาฯ ได้รับทราบข้อมูล จึงได้มีการนำเสนอวิธีการในการจะรักษาผลประโยชน์ของคนในชุมชนไว้ โดยการจัดตั้งโรงผลิตน้ำดื่มขึ้น ให้ชื่อว่า “น้ำดื่มสาหร่ายทอง” เป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายในการซื้อน้ำมาบริโภคและเป็นการสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนอีกด้วย เนื่องจากมีผู้มีความรู้ความสามารถเคยมีประสบการณ์ในการทำงานในโรงงานน้ำดื่มมาก่อน การได้รับมอบหมายจากสภาฯ จึงเป็นการเข้ามามีส่วนร่วมอย่างหนึ่งของชาวบ้าน

1.1.2.4 ปัญหาแม่บ้าน ผู้พิการและผู้สูงอายุไม่มีงานทำอยู่บ้านเฉย ๆ ปัญหาที่ผู้พิการที่อยู่บ้านหรือผู้สูงอายุที่อยู่บ้านเฉย ๆ กลายเป็นปัญหาเรื่องของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ลดน้อยลงเนื่องจากถูกมองว่าเป็นภาระของลูกหลาน ทำให้เกิดแนวคิดที่จะสร้างกลุ่มอาชีพขึ้นมาเพื่อรองรับกลุ่ม เหล่านี้ โดยผู้สูงอายุก็มีงานทำไม่เกิดความเบื่อหน่าย เช่น การทำเครื่องจักสาน โดยพลาสติก การทำไม้กวาด และการทำน้ำพริกของกลุ่มแม่บ้าน สิ่งเหล่านี้สามารถสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มคนที่มีความสามารถไม่สมบูรณ์ ให้กลับกลายเป็นบุคคลที่มีศักดิ์ศรีความมั่งคั่งเหมือนเดิม

1.1.2.5 ปัญหาเยาวชนจบการศึกษาแล้วไม่กลับมาทำงานที่บ้านเกิด เยาวชนที่จบการศึกษาแล้ว ส่วนมากมักจะเข้าไปทำงานในเมืองมีส่วนน้อยที่กลับมาพัฒนาหมู่บ้านของตนเอง ทำให้ทางแกนนำชุมชนเกิดแนวคิดที่จะนำกลุ่มเยาวชนเหล่านี้กลับบ้าน โดยมีการสร้างอาชีพที่สามารถทำให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรี เช่น การเปิดตลาดกลางโรงสีข้าว การผลิตข้าวถุง ทรายสาหร่ายทอง เป็นต้น เพื่อเป็นการสร้างอาชีพที่สามารถสร้างเป็นกิจการของตนเองได้ ไม่จำเป็นต้องเข้าไปทำงานในเมืองเพียงอย่างเดียว ในขณะที่สามารถสร้างบุคลากรรุ่นใหม่ที่จะมาสานต่อการทำงานของกลุ่มแกนนำรุ่นเก่าได้อีกด้วย

1.1.2.6 ปัญหาความประพฤติกของคนภายในชุมชน กระแสความเจริญเข้ามาทำให้ปัญหาที่เกิดขึ้นในเมือง เข้ามาระบาดในชุมชนเช่นเดียวกัน เช่น ปัญหายาเสพติด ปัญหาคนติดสุรา ปัญหาการพนัน เป็นต้น ทำให้แกนนำใช้วิธีการในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น โดยมีการจัดตั้งธนาคารความดีที่จะมีส่วนช่วยสนับสนุนในการกู้เงินกับสถาบันการเงินชุมชน หรือ การนำความดีไปแลกของใช้ที่จำเป็น นับว่าเป็นนวัตกรรมที่สามารถปลูกฝังและฝึกให้คนภายในชุมชน มีกรอบในการ

คุมความประพฤติได้เป็นอย่างดี เช่น มีสมุดบันทึกความดีไว้ใช้บันทึกความดีที่ทำ เป็นการฝึกความซื่อสัตย์ของคนในชุมชน เป็นต้น แล้วนำมาเป็นเครื่องค้าประกันในการกู้เงินจากสถาบันการเงินได้

1.2 ปัจจัยจากภายนอก

1.2.1 นโยบายของรัฐ เนื่องจากหน่วยงานของรัฐเช่นกระทรวงมหาดไทย มีแผนในการพัฒนาชุมชนผ่านทางกรมการปกครองส่วนท้องถิ่น ทำให้มีแนวคิดให้ชุมชนในระดับหมู่บ้านและตำบลเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง และได้มีการนำแนวคิดทฤษฎีตามแนวพระราชดำริ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่การรณรงค์ให้มีการทำแผนแม่บทชุมชน การจัดตั้ง ประชาคมตำบล และพัฒนามาเป็น สภาองค์กรชุมชนระดับตำบล ในช่วงปี 2551 และการได้รับกองทุนหมู่บ้าน จากนโยบายรัฐบาล ทำให้เกิดกลุ่มกิจกรรมในตำบลเพิ่มมากขึ้น

1.2.2 ความเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจ ตั้งแต่ช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ที่ประเทศไทยต้องประสบกับภาวะวิกฤตทางการเงินครั้งสำคัญทำให้แผนในการพัฒนามุ่งไปที่ชุมชนเพิ่มมากขึ้น เพราะได้มีการเล็งเห็นถึงความสำคัญของชุมชนที่เป็นฐานรากที่สำคัญของพัฒนาประเทศในทุกรูปแบบ ตามแนวทางที่ยึดคนเป็นศูนย์กลางตามแนวทางพระราชดำริของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งอาจจะเดินไปคนละทิศทางตามแบบอย่างเศรษฐกิจแบบทุนนิยมสมัยก่อนที่เน้นการผลิตเพื่อจำหน่ายเพียงอย่างเดียว ทำให้เกิดการปลูกพืชเชิงเดี่ยว หรือพืชเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว หลังจากประสบปัญหาภาวะวิกฤตด้านการเงิน ในช่วง ปี 2540 ทำให้กระบวนการผลิตเปลี่ยนไปให้ชุมชนพึ่งตนเองเพิ่มมากขึ้น และเพาะปลูกให้เกิดความหลากหลาย เมื่อเหลือจากการบริโภคจึงนำไปขาย เป็นต้น

1.2.3 การตอบสนองต่อการเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสังคมของภาคเอกชนเพิ่มมากขึ้น ก่อให้เกิดกระบวนการ CSR ขึ้น เพื่อเป็นการคืนกำไรไปสู่สังคม ซึ่งกลุ่มเหล่านี้ มักจะมุ่งเน้นไปที่ชุมชนที่มีผลงานหรือมีการดำเนินการไปจนประสบความสำเร็จในระดับหนึ่งแล้ว องค์กรเอกชนเหล่านี้ก็จะเข้ามาช่วยสนับสนุนส่งเสริมให้มีประสิทธิภาพเพิ่มมากยิ่งขึ้น ชุมชนตำบลหนองสาหร่ายก็เช่นเดียวกัน ได้มีกลุ่มภาคเอกชนหลายบริษัทเข้ามาให้การสนับสนุนเช่นเดียวกัน ผลักดันให้เกิดกลุ่มต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น เช่น การใช้พลังงานทางเลือก อย่างการทำบ่อขุดแก๊สชีวภาพ ใช้ในหมู่บ้าน เป็นต้น

2. กระบวนการในการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมือง

ในส่วนของกระบวนการในการทำงานของสภาฯ ตำบลหนองสาหร่าย มีขั้นตอนในการทำงานสามารถจะสรุปได้ดังนี้

2.1 การกำหนดเป้าหมาย แกนนำและสภาฯ ได้มีการประชุมกันในระดับ คຸ້ມ หมู่บ้าน และระดับตำบล ทำให้มีประเด็น การกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ ที่ชัดเจนเพิ่มมากยิ่งขึ้น เพราะเป็นผลสะท้อนจากความต้องการของคนในชุมชนจริง

2.2 การเรียนรู้ และการหาข้อมูล แกนนำและสภาฯ ได้แสวงหาและเรียนรู้องค์ความรู้ต่าง ๆ จากการดูงานในตำบลต้นแบบอื่น ๆ เช่น ตำบลไม้เรียง ตำบลสามร้อยยอด เป็นต้น แล้วนำมาปรับใช้กับตำบลหนองสาหร่าย เช่น กลุ่มออมทรัพย์ การจัดทำแผนแม่บทชุมชน กลุ่มอาชีพต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งเป็นการเรียนรู้ระบบความเป็นประชาธิปไตยอีกรูปแบบหนึ่งที่เน้นกระบวนการเรียนรู้ของ แกนนำ ที่ต้องฝึกตนเองให้มีความรู้ความสามารถเสียก่อนที่จะนำไปแนะนำต่อกับผู้ตามอีกครั้งหนึ่ง

2.3 การสร้างบุคลากรและฝึกคน หลังจากทีกลุ่มแกนนำได้มีการพัฒนาองค์ความรู้ได้ในระดับหนึ่งได้มีการสนับสนุนให้เกิดการสร้างบุคลากรที่จะมาทำงานให้กับตำบล โดยมีการจัดส่งผู้ที่มีจิตอาสาและเต็มใจไปอบรม ไปดูงาน และได้นำองค์ความรู้ที่ได้อบรมมาสร้างกลุ่ม สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนตำบลหนองสาหร่าย เป็นกิจกรรมที่ปฏิบัติได้จริง รวมทั้งการเรียนรู้ผ่านปฏิบัติการเรียนรู้จากที่ประชุมทั้งในระดับคุ้มบ้าน ระดับหมู่บ้าน ระดับตำบล จนเข้าไปสู่ระดับสภาองค์กรชุมชน และสภาเทศบาลในที่สุด นับได้ว่าเป็นการพัฒนาทั้งการมีส่วนร่วมในทุกๆระดับ โดยเฉพาะการแสดงความคิดเห็นก่อนการตัดสินใจกำหนดทิศทางการทำงานหรือกลุ่มกิจกรรมในตำบล การใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่ในพื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดเพื่อให้เกิดการเห็นคุณค่าของภูมิปัญญา ด้านทรัพยากร ด้านบุคลากร ด้านศาสนา และประเพณี ซึ่งสามารถประยุกต์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน จัดเป็นกระบวนการทางการเมืองอีกแบบหนึ่งซึ่งแตกต่างจากการเมืองในระดับชาติ ที่เน้นการเลือกตั้งผ่านระดับตัวแทนเพียงอย่างเดียว

2.4 การพัฒนาตนเองเพื่อเพิ่มศักยภาพ จากภารกิจที่เพิ่มมากขึ้น เป็นเครื่องแสดงถึงการพัฒนาตัวเองของกลุ่มสภาผู้นำของตำบลหนองสาหร่าย เช่น กลุ่มกิจกรรมที่เพิ่มมากขึ้น ในขณะที่การทำงานก็มีบทบาทเข้าไปทำงานกับหน่วยงานราชการเพิ่มมากขึ้น เป็นเครื่องสะท้อนถึงการยอมรับจากองค์กรภายนอก เป็นเหตุทำให้ต้องพัฒนาตนเองให้พร้อมในการรองรับความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

2.5 การวางแผนและลงมือปฏิบัติ การวางแผนการทำงานของชุมชนเริ่มเป็นภาพปรากฏขึ้นชัดเจนตอนหลังจากการจัดทำแผนแม่บทชุมชน และทำให้เกิดแผนการดำเนินงานในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาตำบลหนองสาหร่าย มีการแบ่งแยกการทำงานตามความรู้ ความสามารถ และความพร้อมของแต่ละหมู่บ้าน ประสานเชื่อมโยงกันอย่างสอดคล้องจนกลายเป็นเสมือนอวัยวะที่ต้องพึ่งพิงอาศัยกันและกัน โดยมีสภาผู้นำเป็นสมอง สถาบันการเงินชุมชนเป็นหัวใจ กิจกรรมต่าง ๆ เป็นเหมือนแขนขา ที่ต้องทำงานประสานกันไปตลอด

2.6 การติดตามประเมินผล เนื่องจากกลุ่มกิจกรรมที่เกิดขึ้นในตำบลหนองสาหร่ายมีจำนวนมาก ทำให้การติดตามประเมินผลจากการทำงานของกลุ่มกิจกรรมที่ได้รับเงินสนับสนุนจากสถาบันการเงินชุมชนว่าหลังจากดำเนินการไปแล้วประสบผลอย่างไรบ้าง และสามารถนำข้อขัดข้อง

ปัญหาที่เกิดขึ้นมานำเสนอในที่ประชุมใหญ่ของสภาตำบล และนำกลับไปปรับปรุงแก้ไขต่อไป ซึ่งการประเมินก็จะประกอบไปด้วย ผู้หลักผู้ใหญ่ในชุมชน แกนนำชุมชน เจ้าหน้าที่จากสถาบันการเงิน เป็นต้น

2.7 การปรับแผน เพื่อให้เหมาะสม การปรับแผนหรือการปรับตัวของการดำเนินงานของตำบลหนองสาหร่าย มักจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามภาวะการณ์ที่เกิดขึ้น จากปัจจัยภายนอกด้วย เช่น การเปิดตลาดกลางค้าข้าว ในภาวะที่ข้าวราคาตกต่ำตำบลหนองสาหร่ายไม่ได้นำไปขายโรงสี แต่นำมาจัดทำเป็นข้าวถุงโดยมีแบรนด์ของตนเอง คือ ข้าวหอมสาหร่ายทอง แทน เป็นต้น

3. ผลลัพธ์ที่ปรากฏเกิดขึ้น

3.1 ในปัจจุบัน ปัญหาต่าง ๆ ที่เคยสร้างความกังวลใจให้กับชาวตำบลหนองสาหร่าย ได้รับการแก้ไขโดยผลสะท้อนจากการแสดงความคิดเห็นของชาวบ้านบางส่วน ถึงประโยชน์ที่ได้รับการเกิดขึ้นของกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ โดยผ่านกระบวนการตัดสินใจของสภาผู้นำ หรือสภาองค์กรชุมชน ที่เป็นกลุ่มตัวแทนของชาวบ้านหนองสาหร่ายทั้งหมด

3.2 การเห็นคุณค่าของชุมชน ทำให้ชาวตำบลหนองสาหร่ายหันกลับมาให้ความสำคัญกับชุมชนของตนเองเพิ่มมากขึ้น มีการเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดชะตาชีวิตของตนเองผ่านทางระบบตัวแทนของชุมชน มีความรักและความสามัคคีกันเพิ่มมากขึ้นและพร้อมจะร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

3.3 ในขณะที่คุณภาพชีวิตพัฒนาขึ้น การพัฒนาจิตใจก็เป็นเรื่องสำคัญที่แกนนำชุมชนบ้านหนองสาหร่ายใช้ในการพัฒนาคนของตนเอง เช่น กุศโลบายที่ใช้เกณฑ์การทำความดีมาค้าประกันในการกู้เงินจากสถาบันการเงินชุมชน

3.4 การสร้างรายได้เพิ่มให้กับครอบครัวเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยดำรงอยู่บนพื้นฐานของทุนทางสังคมที่มีอยู่ และดำรงตามอย่างแนวพระราชดำริ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

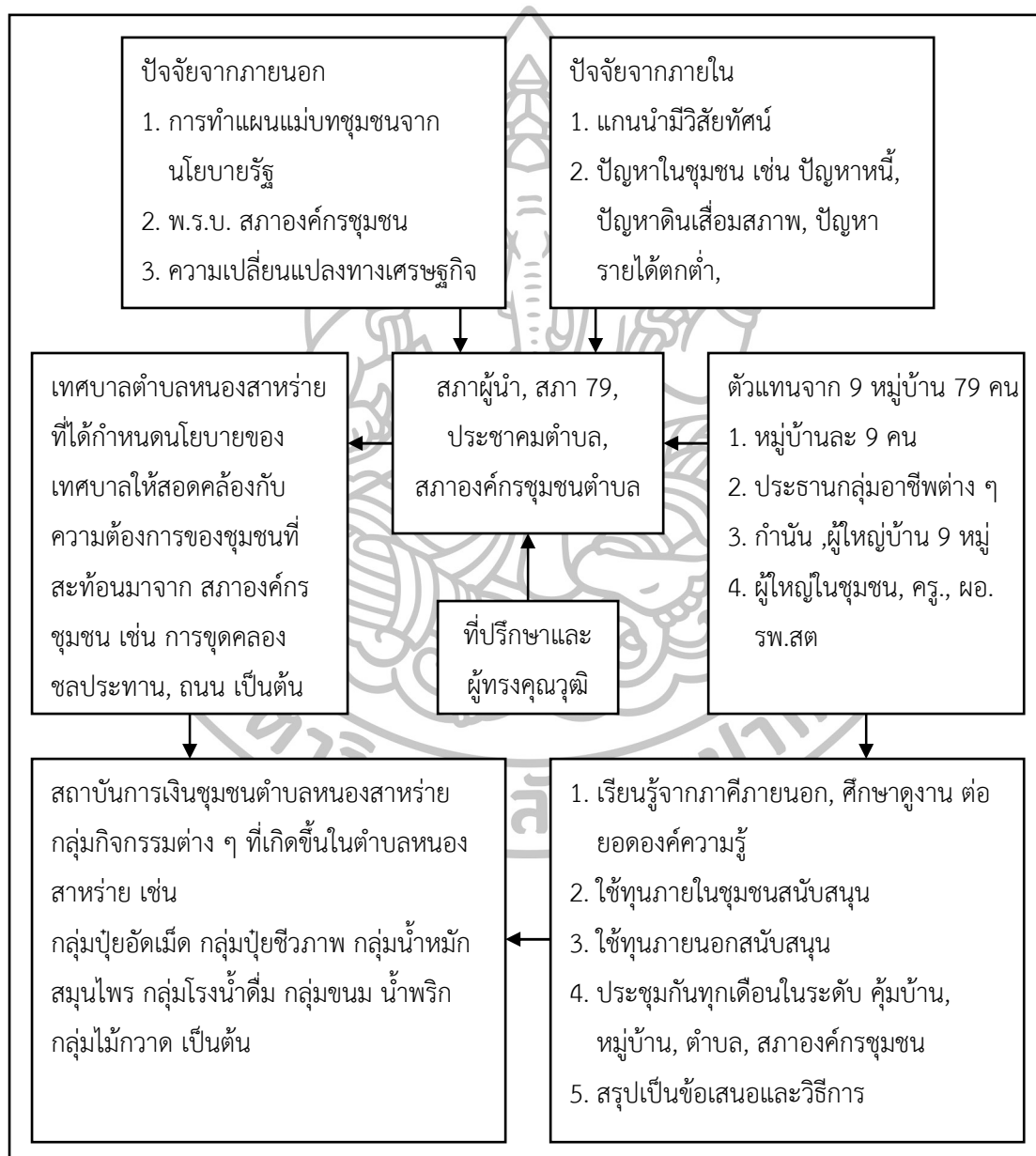
3.5 เกิดการสร้างเครือข่ายชุมชนเข้มแข็งขึ้น นับเป็นการเมืองในระดับท้องถิ่นอีกรูปแบบหนึ่งที่เป็นความร่วมมือของชุมชนที่ต้องการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนของตนเอง โดยการยึดเอา ชุมชนต้นแบบในการดำเนินชีวิตและปรับปรุงคุณภาพชีวิต โดยไม่ต้องรอการช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐเพียงอย่างเดียว แต่เป็นเครือข่ายที่สามารถช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ เป็นเครือข่ายทางการเมืองที่มีความยั่งยืนมากกว่า ลักษณะการเมืองแบบธรรมดาทั่วไปที่มีผู้นำกับผู้ตามเท่านั้น

4. ผลกระทบที่ก่อให้เกิดการพัฒนา

จากการพัฒนาที่ประสบผลสำเร็จแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในชุมชนได้ ทำให้ชุมชนตำบลหนองสาหร่ายได้รับการยอมรับจากหน่วยงานราชการและองค์กรภายนอก พิจารณาได้จากการเข้ามาขอแต่งงาน ศึกษางานและอบรม การดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ที่บ้านหนองทราย ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานราชการ สถาบันการศึกษา องค์กรเอกชน หรือ สภาองค์กรชุมชนระดับตำบลด้วยกัน จาก

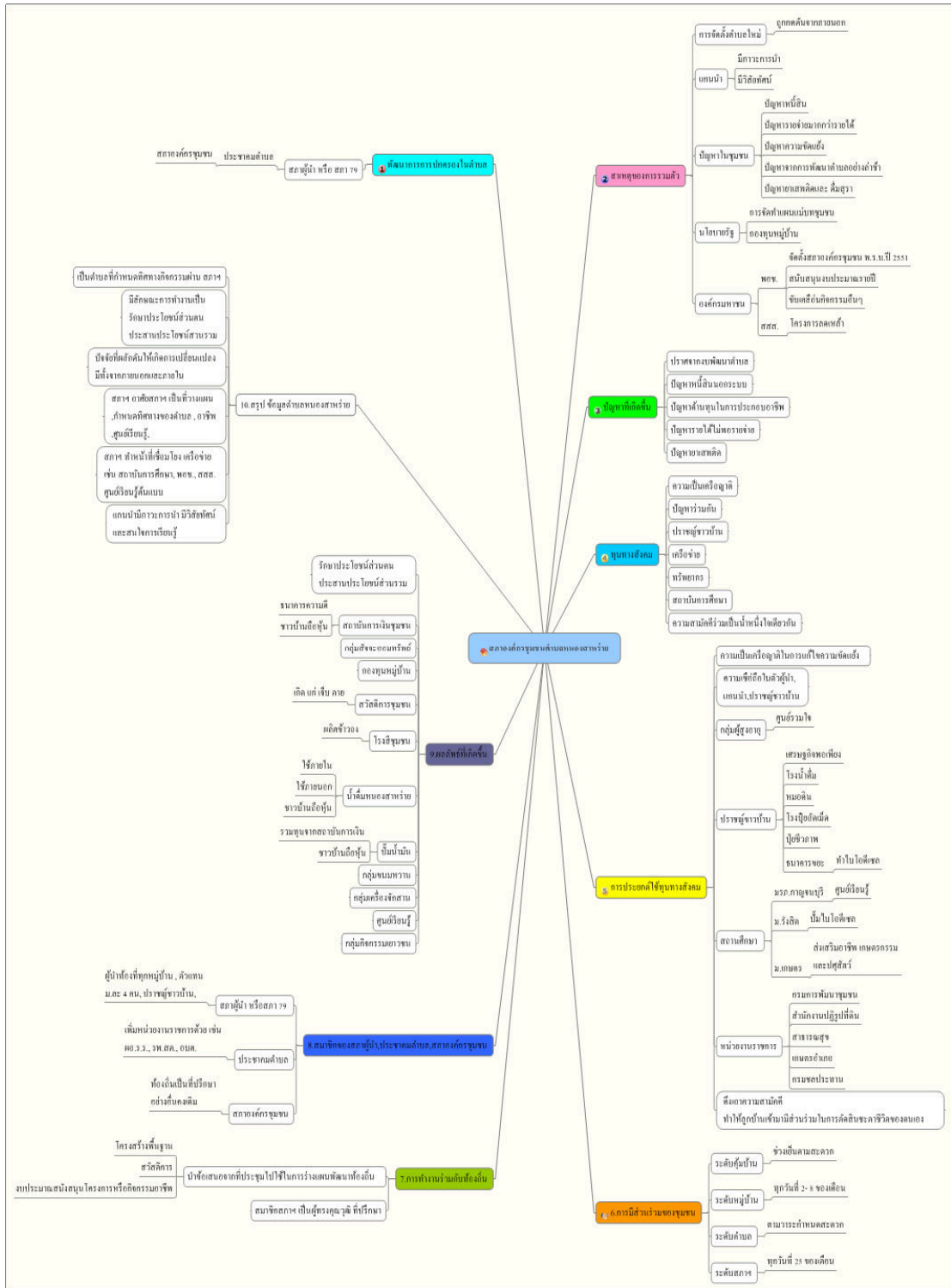
ทั่วประเทศ เป็นประจำตลอดทั้งปี ทำให้กลุ่มแกนนำและชาวตำบลบ้านหนองสาหร่ายยิ่งต้องพัฒนาตนเองเพิ่มมากขึ้น เพื่อเตรียมความพร้อมกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

สรุปรูปแบบการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมเพื่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมืองสภาองค์กรชุมชนตำบลหนองสาหร่าย

แผนภาพที่ 10 แสดงรูปแบบการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมเพื่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมืองสภาองค์กรชุมชนตำบลหนองสาหร่าย

สภาองค์กรชุมชนตำบลหนองสาหร่าย

แผนภาพที่ 11 สภาองค์กรชุมชนตำบลหนองสาหร่าย

สภาองค์กรชุมชนตำบลคลองเขิน จังหวัดสมุทรสงคราม

ข้อมูลทั่วไป

สภาองค์กรชุมชนตำบลคลองเขินเป็นอีกตำบลต้นแบบที่เป็นพื้นที่ศึกษาดูงาน เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ได้รับการยอมรับเป็นอย่างมาก เนื่องจากมีรูปแบบการร่วมตัวของกลุ่มชาวบ้านในหมู่บ้านต่างๆ มาทำงานร่วมกัน ก่อนมีการจัดตั้งเป็นสภาองค์กรชุมชนตาม พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชน ปี 2551 เป็นสภาองค์กรชุมชนที่มีจุดเด่นเรื่องการเชื่อมโยงและประสานงานกับหน่วยงานของราชการได้เป็นอย่างดี เนื่องจากแกนนำตำบลท่านหนึ่งซึ่งเคยมีประวัติการทำงานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐมาก่อน เช่น มูลนิธิพัฒนาไทที่ได้รับการพัฒนาและแยกตัวมาจากสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นสมาชิกพัฒนาประจำจังหวัดและเป็นครูมาก่อน ทำให้รูปแบบการพัฒนาของตำบลนี้ เริ่มต้นด้วยการมีแกนนำที่เข้มแข็งมีประสบการณ์การทำงานร่วมกับชุมชนและสามารถทำงานร่วมกับหน่วยงานราชการได้เป็นอย่างดีและมีประสิทธิภาพ โดยผู้วิจัยจะขอนำเสนอพัฒนาการของตำบลคลองเขิน แบ่งเป็นช่วงเวลาของความเปลี่ยนแปลง ดังนี้

1. ความเป็นมาของตำบลคลองเขิน

ตำบลคลองเขิน เป็นตำบลที่ตั้งอยู่ในเขตจังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีแหล่งน้ำที่สำคัญที่รู้จักกันทั่วไปว่า “แม่น้ำแม่กลอง” เดิมตำบลคลองเขินมีชื่อว่า ดาวโด่ง ต่อมารวมเขตวัดดาวโด่ง วัดปากกลัด วัดนางตะเคียน และวัดลาดเป้ง ใช้ชื่อว่าตำบลนางตะเคียน เมื่อทางราชการได้แบ่งเขตตำบลใหม่โดยตัดเขตจากวัดนางตะเคียนถึงวัดดาวโด่ง เปลี่ยนชื่อเป็นตำบลคลองเขิน เพราะธรรมชาติของตำบลนี้มักจะมีแหล่งน้ำที่ตื้นเขินเวลาน้ำลง หรือช่วงหน้าแล้ง เดิมมี 7 หมู่บ้าน เมื่อมีประชากรเพิ่มมากขึ้นจึงได้แยกหมู่บ้านเป็น 9 หมู่บ้านมาจนถึงปัจจุบัน ตำบลคลองเขินได้รับการกระจายอำนาจในการปกครองตนเองในลักษณะองค์การบริหารส่วนตำบล ครั้งแรกเมื่อวันที่ 19 มีนาคม 2539 โดยมีที่ทำการอยู่ที่บ้านก้านตำบลคลองเขิน คือ นายสนม กำเนิดอยู่ กำนันของตำบลในช่วงแรกของการกระจายอำนาจ ต่อมาเมื่อครบวาระ 4 ปี มีการเลือกตั้งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลใหม่ นายกองคกรบริหารส่วนตำบล คือ นายชาญ เครือเทศ ใช้สถานที่ทำการที่เดิมอยู่ 2 ปี จึงย้ายมายังสถานที่ตั้งอาคารใหม่ในเนื้อที่ของหมู่ 4 ในปี 2547 เมื่อครบวาระ 4 ปี มีการเลือกตั้งใหม่ มี พ.ร.บ. เกี่ยวกับการเลือกตั้ง อบต.ใหม่ ในปี 2547 นายสนม กำเนิดอยู่ ได้รับเลือกเป็นนายกองค์การบริหารส่วนตำบลคนแรก และเมื่อครบวาระ 4 ปี ในปี 2551 เลือกตั้งใหม่ นายสนม กำเนิดอยู่ ได้รับเลือกเป็นนายกองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นสมัยที่ 2

ทรัพยากรธรรมชาติ ของตำบลคลองเขิน ในวันนี้ยังคงมีอยู่แต่ไม่อุดมสมบูรณ์เท่าในอดีตที่ไม่ต้องซื้อกิน แต่ไปหากินได้ คือ ในน้ำมีปลา มีกุ้ง มีผักบุ้ง ผักกระเฉด ดอกโสน แต่ปัจจุบันเมื่อการคมนาคมเปลี่ยนจากเรือเป็นรถแทน ทำให้บางลำคลองไม่ได้ใช้สัญจรไปมาจะตื้นเขิน ลำปะโดง

ซึ่งเป็นคลองซอยเล็ก ๆ (เป็นทางลัดในการเดินทางเข้าไปตามบ้านและชุมชนต่าง ๆ) เป็นทางให้น้ำเข้าสวนบางแห่งจะถูกถมและตื้นเขินกลายเป็นแผ่นดินติดกัน แต่อย่างไรก็ตามลำคลองของตำบลคลองเงินก็ยังคงมีความสำคัญในการคมนาคมอยู่บ้าง เป็นแหล่งอาหาร ปลา กุ้ง เป็นทุนทางทรัพยากรในการทำเกษตรที่สำคัญ ซึ่งขณะนี้ยังคงมีลำคลองที่เชื่อมต่อกันที่สำคัญหลายลำคลอง เช่น คลองบางตะเคียน คลองเงิน คลองขุดเจ๊ก คลองลัดจวน คลองยายกี้ คลองเก่า คลองผู้ใหญ่อู่อราม คลองมะนาวหวาน เป็นต้น

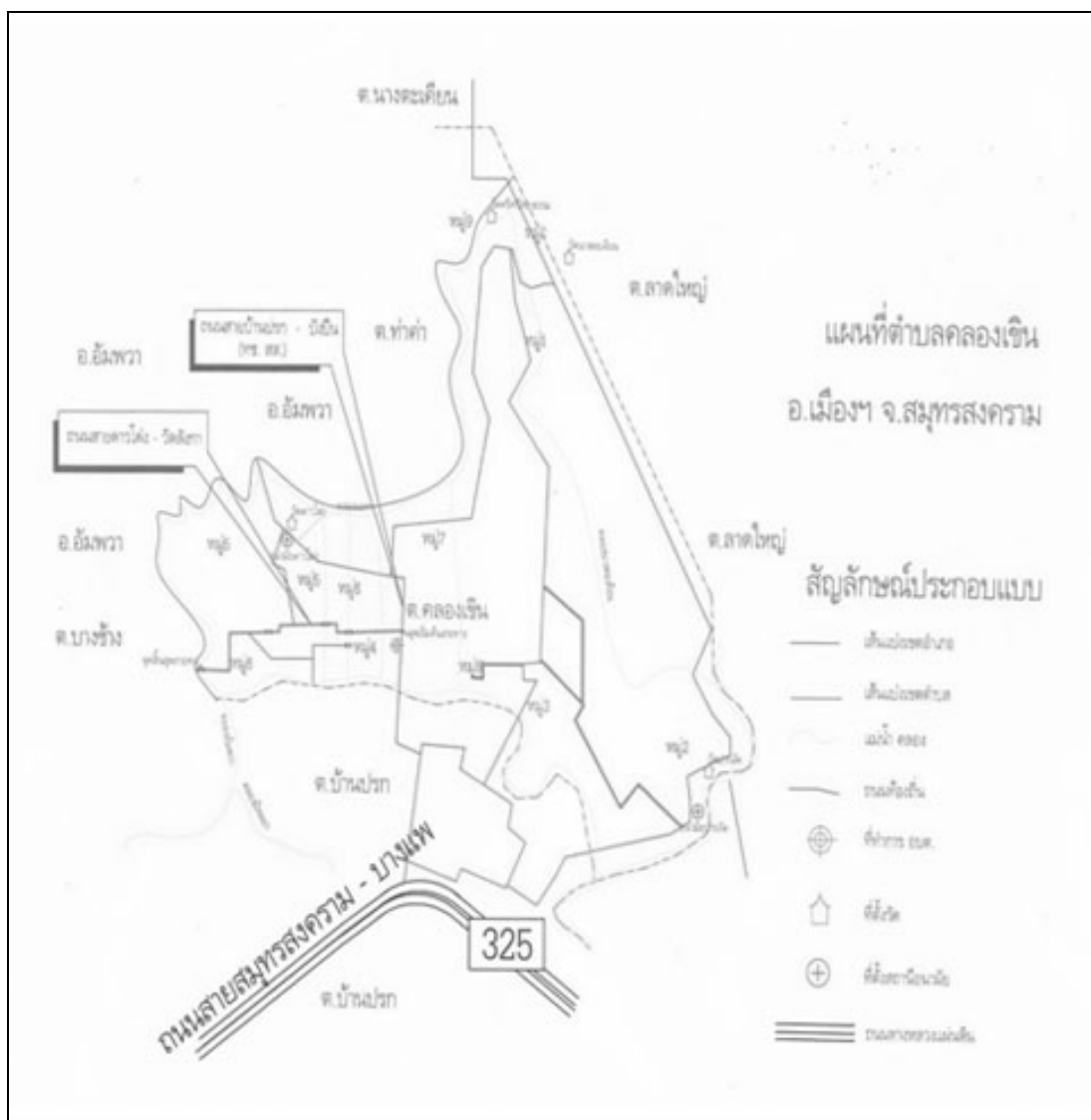
ทุนทางสังคมของตำบลคลองเงินยังคงมีอยู่มาก คือ ความเป็นระบบเครือญาติที่สืบทอดวงศ์ตระกูลกันต่อ ๆ มาจากบรรพบุรุษ ที่อพยพเข้ามาอยู่ในตำบล ซึ่งเป็นผลให้สามารถรวมกลุ่มพูดคุยกันได้รวดเร็ว ไม่ค่อยมีความขัดแย้งที่รุนแรง มีการสื่อสารเข้ากันได้รวดเร็ว ทุนทางสังคมที่สำคัญอีกประการ คือ การมีผู้มีภูมิปัญญาหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเกษตรเรื่องศิลปวัฒนธรรม เรื่องการทำอาหาร การแปรรูปอาหาร การละเล่นพื้นบ้าน

2. พื้นที่ตั้ง จำนวนประชากร และอาณาเขตการปกครอง

2.1 พื้นที่ตั้ง

ตำบลคลองเงิน เป็นตำบลหนึ่งในอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม ตั้งอยู่ห่างจากตัวเมืองสมุทรสงคราม ประมาณ 7 กิโลเมตร มีเนื้อที่ทั้งหมด 4,730 ไร่ หรือประมาณ 7,658 ตารางกิโลเมตร โดยมีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศตะวันตก	ติดกับ	ตำบลบางช้าง อ.อัมพวา จ.สมุทรสงคราม
ทิศเหนือ	ติดกับ	ตำบลท่าคา อ.อัมพวา จ.สมุทรสงคราม
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	ตำบลนางตะเคียน, ตำบลลาดใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม
ทิศใต้	ติดกับ	ตำบลบ้านปรก อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม

ภาพที่ 25 แผนที่ตำบลคลองเขิน (ข้อมูลจากองค์การบริหารส่วนตำบลคลองเขิน 2557)
ที่มา: อบต.คลองเขิน, **สภาพและข้อมูลพื้นฐาน**, เข้าถึงเมื่อ 14 กันยายน 2557, เข้าถึงได้จาก
http://www.klongkheh.go.th/base.php?content_id=6

2.2 ประชากรและเขตการปกครอง

ตำบลคลองเขินมีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 5,496 คน แบ่งเป็นชาย 2,618 คน หญิง 2,878 คนมีจำนวนหลังคาเรือนทั้งหมด 1,565 หลังคาเรือน และได้แบ่งเขตการปกครองตำบลออกเป็น 9 หมู่บ้าน ด้วยกัน ดังนี้

ตารางที่ 10 ข้อมูลประชากรจากสำนักงานทะเบียนราษฎร กรมการปกครอง เดือนพฤษภาคม พ.ศ.
2556

หมู่ที่	ชื่อบ้าน	จำนวนประชากร			จำนวน หลังคา	ผู้นำชุมชน, ผู้ใหญ่บ้าน
		ชาย	หญิง	รวม		
1	บ้านตะเคียน	406	466	872	222	นายจำเริญ เทียบน้อย
2	บ้านปากลัด	289	310	599	142	นายสุรียนต์ สุนมาก
3	บ้านคลองเขิน	278	273	551	138	นางจินตนา โพธิทอง
4	บ้านดาวโด้ง	253	250	493	201	นายสัญญาลักษณ์ ชันกำเหนิด
5	บ้านดาวโด้ง	271	275	546	142	นายสำรวย ภมร
6	บ้านมะนาวหวาน	337	395	731	204	นายประดิษฐ์ ดวงแย้ม
7	บ้านคลองเก่า	271	315	586	163	นายสมชาย ต้นตระกูล (กำนัน)
8	บ้านคลองยายกี	169	209	378	99	นายสามารถ คำสง่า
9	บ้านสวนทุ่ง	337	374	711	156	นายสงว หลงสวาสดี
รวม		2,618	2,878	5,496	1,565	9

2. อาชีพและรายได้

เนื่องจากสภาพแวดล้อมของตำบลคลองเขิน เป็นพื้นที่ติดแหล่งน้ำคืออยู่ใกล้กับแม่น้ำแม่ มีลักษณะภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบเรียบถึงค่อนข้างราบเรียบมีความลาดชัน 1-2% มีลำคลองกระจายทั่วพื้นที่ และมีลักษณะภูมิอากาศแบบมรสุมเขตร้อนซึ่งแบ่งได้ 3 ฤดู คือ ฤดูฝนตั้งแต่ต้นเดือนพฤษภาคมถึงปลายเดือนพฤศจิกายนฝนตกชุกในเดือนสิงหาคมถึงเดือนตุลาคม ฤดูหนาวเริ่มตั้งแต่ปลายเดือนตุลาคม ถึงกลางเดือนกุมภาพันธ์ อากาศหนาวเย็น ฝนตกน้อยและมีอุณหภูมิต่ำสุดของปี ฤดูร้อนเริ่มตั้งแต่เดือนมีนาคมถึงเดือนพฤษภาคม อากาศร้อน ความชื้นในอากาศต่ำและมีฝนตกเป็นครั้งคราวจึงเหมาะแก่ การทำเกษตรกรรม อาชีพของชาวบ้านแถบนี้จึงยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรรม จนถึงปัจจุบัน จากคำบอกเล่าของคนในพื้นที่กล่าวว่า เดิมทีก็มีการปลูกข้าวกัน และเนื่องจากแม่กลองติดกับทะเลทำให้น้ำกร่อยปลูกข้าวไม่ค่อยได้ผลผลิตเพราะข้าวลึบไม่มีน้ำหนัก ตอนหลังก็เลยหันมาปลูกมะพร้าวซึ่งเป็นพืชที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่กับแหล่งน้ำคือ ปลูกขึ้นได้ดีในพื้นที่ที่มีน้ำกร่อย ทำให้การประกอบอาชีพผูกพันกับมะพร้าวมานานแล้ว ดังนั้น อาชีพและรายได้อันดับหนึ่งของชาว

ตำบลคลองเขิน คือ อาชีพทำสวนมะพร้าว ทำน้ำตาลมะพร้าว และมีผลไม้ชนิดอื่นด้วย เช่น ลิ้นจี่ซึ่งที่คลองเขินก็หลายครอบครัวที่ปลูกและมีรสชาติขึ้นชื่อเช่นเดียวกัน โดยสามารถสรุปอาชีพต่าง ๆ ของชาวตำบลคลองเขินได้ ดังนี้

อาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ การทำสวนมะพร้าว สวนผลไม้ และพืชผัก
 อาชีพอุตสาหกรรมในครัวเรือน ได้แก่ การทำน้ำตาลมะพร้าว
 อาชีพค้าขาย ได้แก่ ค้าพืชผลทางการเกษตร ขายของชำ
 อาชีพรับจ้าง ได้แก่ รับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม และรับจ้างทั่วไป

ภาพที่ 26 อาชีพหลักของชาวตำบลคลองเขิน กว่า 60% เกี่ยวเนื่องจากการปลูกมะพร้าว
 ที่มา: สำนักงานพัฒนาที่ดิน, สำนักงานเกษตรอำเภอเมือง 2557

3. ศาสนา วัฒนธรรม และประเพณี

ชาวตำบลคลองเขินมีศูนย์รวมทางจิตใจหลายอย่าง แต่สถานที่ที่สำคัญก็คือ วัดในพระพุทธศาสนามี 4 วัดด้วยกัน ทำให้การประกอบกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัดจึงมีตลอดทั้งปี ประกอบกับการจัดกิจกรรม การประชุมหรือกิจกรรมอื่น ๆ ของสภาองค์กรชุมชนตำบลคลองเขิน ก็ได้มีโอกาสใช้สถานที่และ พระภิกษุ ก็มีโอกาสร่วมกิจกรรมด้วย เช่นกัน เช่น งานวันสงกรานต์ ทำบุญประเพณีรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ ซึ่งจัดเป็นงานสนุกสนานประจำปีที่สำคัญ งานประเพณีการแข่งเรือ ก็ใช้พื้นที่คลองติดวัดเช่นกัน เป็นต้น จากกิจกรรมเป็นตัวช่วยสร้างความสามัคคีให้กับคนในตำบลได้เป็นอย่างดี

ภาพที่ 27 ภาพกิจกรรมวันผู้สูงอายุ วันสงกรานต์

3.1 ศาสนา

ประชากรของตำบลคลองเขิน นับถือศาสนาพุทธ 100% มีวัดประจำตำบลอยู่ 4 แห่ง คือ

3.1.1 วัดดาวโดง ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 4

3.1.2 วัดปากลัด ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 2

3.1.3 วัดศรีศรัทธาธรรม ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 9

3.1.4 วัดนางตะเคียน ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 1

สถาบันและองค์กรทางศาสนา

ภาพที่ 28 สถาบันและองค์กรทางศาสนา ศูนย์รวมใจของชาวตำบลคลองเขิน

และยังมีกิจกรรมที่เป็นงานบุญทางศาสนา เช่น การทำบุญในวันสำคัญทางศาสนา ลูกหลานที่ไปอยู่ตามจังหวัดต่าง ๆ จะกลับบ้าน มาไหว้ญาติพี่น้องไปวัดทำบุญและมีการฟื้นฟูประเพณีเก่า ๆ ที่ดิงามให้คงอยู่

วัดในตำบลคลองเงินมีประวัติความเป็นมาที่เป็นทุนให้คนเข้ามาศึกษาและสามารถพัฒนาให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้ เช่น วัดดาวโด่งมีพิพิธภัณฑสถาน มีพระภิกษุผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ อย่างหลวงพ่อดวงจันทร์ที่ผู้คนนับถือ วัดนางตะเคียนมีประวัติศาสตร์ความเชื่อเกี่ยวกับความเป็นวัดเก่าแก่ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา มีพระประธานในโบสถ์ปรากฏมารวิชัย เป็นต้น

3.2 วัฒนธรรมและประเพณี

ในเขตตำบลคลองเงินมีศิลปวัฒนธรรมไทยเดิมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง เช่น การทำวาวไทย การแสดงช่วงรำ และแตรง เป็นต้น แต่ศิลปวัฒนธรรมไทยเดิมหลายอย่างที่เริ่มจะสูญหายไปจากท้องถิ่น สภาวัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสงครามและสภาตำบลตำบลคลองเงิน จึงได้พยายามฟื้นฟูประเพณีท้องถิ่นขึ้นมาโดยได้มีการจัดตั้งสภาวัฒนธรรมตำบลคลองเงินขึ้นมา ในปี พ.ศ.2537 เพื่อให้มีบทบาทในการรักษาวัฒนธรรมไทยเดิมในชุมชน แต่ยังไม่มีการดำเนินงานที่เป็นรูปธรรม กลุ่มผู้สูงอายุในตำบลคลองเงิน ซึ่งมีการรวมตัวกันเป็นชมรมผู้สูงอายุดาวโด่ง มีสมาชิกประมาณ 220 คน ได้ปรึกษาหารือกันและมีความเห็นว่าแม้ว่าวัฒนธรรมไทยเดิมในเขตตำบลคลองเงินบางส่วนจะได้สูญหายไป แต่ก็น่าจะสามารถฟื้นฟูขึ้นมาได้เนื่องจากในชุมชนยังมีผู้สูงอายุที่มีความรู้ความเข้าใจในศิลปวัฒนธรรมไทยเดิมอยู่จำนวนหนึ่ง แคนนำชมรมผู้สูงอายุดาวโด่งจึงได้นำแนวคิดดังกล่าวไปหารือกับผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลคลองเงิน เพื่อหาแนวทางในการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมไทยเดิม ให้คงอยู่คู่กับชุมชนต่อไป

4. สถาบันการศึกษา

ตำบลคลองเงินมีสถานบันการศึกษา คือ โรงเรียน 2 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนขยายโอกาสที่เป็นที่ศึกษาของคนในตำบลได้เรียนถึงมัธยมต้น คือ โรงเรียนวัดดาวโด่ง ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 4 โรงเรียนระดับประถมศึกษา 1 โรงเรียน คือ โรงเรียนวัดปากลัด ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 2 และมีศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 2 แห่ง คือ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านดาวโด่ง ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 4 และศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านปากลัด ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 2

ภาพที่ 29 สถาบันการศึกษาที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ตำบลคลองเงิน

5. โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล

มีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลเพื่อดูแลสุขภาพพื้นฐานของชาวตำบลคลองเงิน 2 แห่ง มีเจ้าหน้าที่อนามัย หัวหน้าสถานีอนามัยเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของตำบลเสมอ คือ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านดาวโด้ง หมู่ที่ 4 โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านปากลัด หมู่ที่ 2 และศูนย์สาธารณสุขมูลฐาน 9 แห่ง

ภาพที่ 30 โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลคลองเงิน 2 แห่ง

นอกจากนี้แล้วตำบลคลองเขินยังมีทุนจากภายนอก ที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ ในเชิงของการให้ความรู้พัฒนาด้านอาชีพ สุขภาพ การศึกษานอกโรงเรียน การสนับสนุนเป็นเงินในการดำเนินโครงการต่าง ๆ เช่นเดียวกับตำบลต่าง ๆ ทั่วไป

ช่วงการก่อตั้งชุมชน

1. การก่อตั้งชุมชน

ในช่วงก่อนปี 2514 ตำบลคลองเขินเป็นชุมชนดั้งเดิมที่มีมาตั้งแต่โบราณ (ชื่อเดิมคือ “คลองลัดดา” เปลี่ยนเป็น “คลองปากลัด” และเป็น “คลองเขิน”) ไม่ต่ำกว่า 150 ปีสืบเนื่องกันมา รุ่นต่อรุ่น ซึ่งจะพบได้ว่าในปัจจุบัน ถึงแม้ว่ากระแสการพัฒนาจะเข้าสู่ชุมชนอย่างรวดเร็วแต่คนในชุมชนก็ยังคงรักษาพื้นที่ไว้ ไม่ขายต่อให้กับนายทุนมากนัก ยังคงดำรงชีวิตและยึดอาชีพดั้งเดิม คือ เกษตรกรรมตามบรรพบุรุษเนื่องจากมีแหล่งน้ำเหมาะสมกับการเพาะปลูก โดยเฉพาะอาชีพทำสวนมะพร้าวและส้มโอ ที่สามารถสร้างรายได้ให้กับคนในพื้นที่ในเป็นอย่างดี การเดินทางนิยมใช้เส้นทางน้ำในการเดินทางเพราะสะดวกรวดเร็ว ตัดออกไปยังแม่น้ำแม่กลองได้เลย ประกอบกับถนนหนทางในสมัยก่อนยังไม่ได้มีการพัฒนามากนัก ในสมัยก่อนลำคลองในตำบลคลองเขินจึงมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของชาวตำบลคลองเขินเป็นอย่างมาก คือ เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเพาะปลูก เป็นทางสัญจรทางน้ำที่สะดวกรวดเร็ว การทำมาค้าขายในสมัยก่อน การทำการค้าก็จะใช้เรือบรรทุกสินค้าคือผลไม้ไปขายตามตลาดน้ำแม่กลอง หรือใช้ขนส่งผลไม้ออกไปส่งตลาด ตามคำบอกเล่าของคนในพื้นที่ว่า

สมัยก่อนคลองเขินไม่ได้ชื่อนี้ ชื่อเดิมเรียกว่าคลองลัดดา ต่อมาทางราชการเขาเปลี่ยนเป็นคลองปากลัด และเปลี่ยนมาเป็นคลองเขินเพราะช่วงก่อนเวลาน้ำลัดคลองมันจะตื่นเขินรถสัญจรไปมาไม่ได้ พวกแม่ค้าก็ใช้เรือนี้ระชนผลไม้ออกไปขาย เพราะมันตัดออกไปแม่กลองได้เลย คิดว่าก่อนปี 14 นะ (องอาจ อินทรสุนทร, 2557)

ต่อมาในช่วงปี พ.ศ.2520 ความเจริญได้เริ่มเข้ามาพร้อมกับถนน วิถีชีวิตของคนในตำบลคลองเขินเริ่มเปลี่ยนไป คนที่มีวิถีชีวิตผูกพันกับลำคลองเนื่องจากความนิยมใช้เรือเป็นพาหนะเปลี่ยนจากชุมชนริมคลองเป็นชุมชนริมถนนแทน เนื่องจากหน้าบ้านในสมัยก่อนอยู่ติดกับลำคลองหากจะเดินทางทางบกเพื่อเข้าไปยังตำบลคลองเขินในสมัยก่อนจำเป็นต้องเดินทางผ่านไร่ ผ่านสวนมาเป็นกิโล เมื่อมีถนนตัดผ่านกลายเป็นว่าหลังบ้านของคนสมัยก่อนกลับกลายเป็นหน้าบ้านแทน แต่การย้ายเข้ามาของคนภายนอกก็ยังน้อยอยู่ยังคงเป็นคนพื้นถิ่นเดิม

2. สัมพันธภาพของคนภายในตำบล

เนื่องจากคนในตำบลคลองเขินยังเป็น ตำบลที่มีการอาศัยอยู่ของคนดั้งเดิมอยู่มาก ไม่นิยมย้ายออกไปอยู่ที่อื่น ทำให้ระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติในพื้นที่มีมาก อีกทั้งวิถีชีวิตในการประกอบอาชีพยังมีลักษณะเหมือน ๆ กัน โดยเฉพาะก่อน ปี พ.ศ. 2514 การดำรงชีวิตจะมีลักษณะ

แบบพอเพียงโดยทุกบ้านอย่างน้อยมีที่ดิน ครอบครัวยุคใหม่ต่ำกว่า 3-4 ไร่ จะปลูกมะพร้าวทั้งหมด อาจจะมีผลไม้อื่นๆประกอบด้วย เช่น ส้มโอ มะม่วง มะนาว กล้วย เป็นต้น ส่วนผู้ที่ประกอบอาชีพค้าขายก็จะเป็นอาชีพเสริมแต่อาชีพหลัก ๆ คือ การปลูกมะพร้าว โดยทุกบ้านจะมีเตาทำน้ำตาลมะพร้าวทุกบ้านไว้สำหรับเคี้ยวน้ำตาล ดังนั้นวิถีชีวิตที่เหมือนกันดังกล่าวทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน ในชุมชน หมู่บ้านและตำบล เนื่องมีวิถีชีวิตที่คล้ายกัน คือ ดำรงชีวิตอยู่กับแหล่งน้ำลำคลอง การเพาะปลูกมะพร้าวและผลไม้เหมือนกัน การมีน้ำใจถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน มีความเป็นพี่เป็นน้องกันสูงมาก จะพิจารณาได้จากปัญหาความขัดแย้งไม่ค่อยเกิดขึ้นในตำบลคลองเขิน แต่หลังจาก ช่วงปี พ.ศ.2520 เป็นต้นมา ความเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตของชาวตำบลคลองเขิน เริ่มเปลี่ยนไป พร้อมกับการมาของถนนหนทางโดยการเพาะปลูกมะพร้าวเพื่อทำเป็นน้ำตาลมะพร้าว หรือการเพาะปลูกผลไม้ ผักและพืชผลต่าง ๆ ไร่รับประทาน เริ่มมีโรงงานเข้ามารับซื้อผลมะพร้าวสดเป็นลูก ทำให้การทำน้ำตาลมะพร้าวเริ่มหมดความสำคัญลง เนื่องจากชาวบ้านเห็นว่าไม่ต้องเสียเวลา มาเคี้ยวน้ำตาลเพราะมีขั้นตอนเยอะ ต้องใช้ระยะเวลาในการทำมากและต้องตื่นแต่เช้ามืดเพื่อจะเอากะบอกน้ำตาลไปใส่ไว้ที่ต้นมะพร้าวการขายผลสดทำได้ง่ายกว่าและไม่ต้องเสียเวลา ถึงแม้จะยังมีคนทำน้ำตาลมะพร้าวอยู่บ้าง แต่ก็ลดน้อยลงเรื่อย ๆ สุดท้ายชาวบ้านบางส่วนเริ่มออกไปขายแรงงานทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม การเพาะปลูกเริ่มมีการนำสารเคมีเข้ามาใช้ สารฆ่าแมลง สารกำจัดวัชพืช เริ่มเข้ามาสู่วงการเกษตร ส่งผลให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมตามมา ปัญหาสุขภาพอนามัยของผู้คนในตำบล รวมทั้งการลงทุนที่สูงเพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดปัญหาภาระหนี้สิน และสภาพสังคมที่คนวัยทำงานไปทำงานโรงงานอุตสาหกรรม ความสัมพันธ์ในครอบครัวและเพื่อนบ้านลดน้อยลง เริ่มเกิดการแข่งขันในการประกอบอาชีพ เริ่มมีความขัดแย้งกันระหว่างในครอบครัว และระหว่างครอบครัว โดยมีชาวบ้านได้สะท้อนถึงปรากฏนี้ไว้ว่า

ในอดีต 100% ชาวบ้านทำน้ำตาลมะพร้าว ทุกครัวเรือน ปัจจุบันทยอยน้อยลงแล้ว ในอดีตไม่มีเคมี ไม่มียากันบูด ไม่น้ำตาลทรายคือ ทำแบบพื้นบ้าน คือเป็นอาชีพหลักของคนที่นี่ และวิถีชีวิตการทำน้ำตาลเหนี่ยอกันทั้งบ้านเพราะเราจะใช้อุปกรณ์ในท้องถิ่นเราอย่างพื้นของที่มีอยู่ในชุมชน เครื่องทุนแรงสมัยก่อนใช้แต่มีเท่านั้น กระทั่งที่เคี้ยวน้ำตาลสมัยก่อนเราจะล้างทุกวัน เดียวนี้เขาไม่ล้าง คือ ความสะอาดต้องเป็นอันดับหนึ่ง สองคือปลอดสารไม่มีสารเคมีเด็ดขาดมันจะเก็บได้ไม่นานเพราะทำจากธรรมชาติ ไม่เหมือนสมัยนี้ที่ผสมสารกันบูดทำให้เก็บไว้ได้นาน แล้วสุดท้ายก็ส่งผลกระทบต่อคนกิน สมัยก่อนเราอยู่กันแบบพี่น้อง มีอะไรเราก็แบ่งกันเช่น เราหุงข้าวหรือทำกับข้าวแล้วก็จะแบ่งเพื่อนบ้านคนละถ้วยคนละชาม ในช่วงหน้าเทศกาลหน้าสารท เราจะมีขนมแลกเปลี่ยนกันแจกกันกิน ปู ยา ตา ทวด อะไรแบบนี้ แระ เดียวนี้อยู่กับแบบตัวใครตัวมันมากขึ้นแต่ติดอยู่แบบเกื้อกูล แบบพี่น้องวงศ์าคณาญาติอยู่กับแบบรวมกลุ่ม แต่เดี๋ยวนี้ก็จะแยกออกไปทำงานนอกบ้าน กลุ่มที่เคยมีก็ค่อย ๆ ถอย

ออกไปทีละคนสองคน คือไปประกอบอาชีพข้างนอก อีกอย่างคนรุ่นใหม่ อาชีพทำน้ำตาลเขาจะไม่ค่อยเอา เพราะว่ามันจะไม่สวย จะเหนียว ตื่นเช้า นอนดึก ตากแดดเพราะอาชีพขึ้นตาลฝนตกก็ต้องขึ้น ตากแดดก็ต้องขึ้นถึงเวลาไม่ขึ้นเขา เขาก็จะเสียเพราะไม่ได้ใช้สารกันบูด ความอบอุ่นภายในครอบครัว สมัยก่อนก็มีมาก เวลาทำครัวก็ช่วยกัน ทำแกงกะทิแต่ละครั้งคนนี้ก็ทำกะทำ คนนี้ทำส่วนประกอบอย่างอื่น กินร่วมกัน พูดคุยกัน รู้สึกรอบอุ่น แต่เดี๋ยวนี้ ต่างคนต่างอยู่ ห้องใครห้องมัน (ยุพิน ศรีโหร, 2557)

ทำให้เกิดกลุ่มคนที่มีจิตสำนึกรักบ้านเกิด เพราะเห็นสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นและหวนกลับมาคิดว่าทำอย่างไรจึงจะแก้ไขปัญหาเหล่านี้ได้ โดยได้มีการจัดตั้งกลุ่มเกิดขึ้นและนำไปสู่การพิจารณาถึงทุนทางสังคมที่มีอยู่ในตำบลของตนเอง โดยเริ่มจากการทำแผนแม่บทชุมชนในช่วงปี พ.ศ.2542

3. การเกิดขึ้นของกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ในตำบลคลองเงิน

ช่วงปี พ.ศ. 2540 หลังจากประเทศไทยต้องประสบกับภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรง ทำให้หน่วยธุรกิจต่าง ๆ รวมทั้งสถาบันการเงินเป็นจำนวนมากต้องปิดตัวลง รัฐบาลในขณะนั้นเริ่มหันกลับมาให้ความสนใจเกี่ยวกับการดำรงชีวิตตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงจึงได้เริ่มมีการวางแผนที่จะให้ภาคประชาชนในชุมชนต่าง ๆ ได้จัดทำแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง เป็นการแบ่งเบาภาระของภาครัฐในขณะนั้น และสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนฐานรากอย่างยั่งยืน

จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2542 ได้มีนโยบายจากกระทรวงมหาดไทย ให้มีการจัดทำประชาคมจังหวัดสมุทรสงครามและได้เกิดแกนนำจากภาคส่วนต่าง ๆ หนึ่งในแกนนำที่สำคัญนั้นมี ดร.อุษา เทียนทอง ซึ่งต่อมาได้เป็นประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลคลองเงิน ได้เริ่มใช้เวทีสาธารณะเข้ามาดำเนินการชักชวนให้ชาวบ้านได้วิเคราะห์ตัวตนของชาวจังหวัดสมุทรสงครามและได้ผลดีชาวบ้านเกิดความรู้สึกว่าตำบลต้องขับเคลื่อนเรื่องของการมีส่วนร่วมของชาวบ้านให้มากขึ้น

ในช่วงปี พ.ศ. 2547 ดร.อุษา เทียนทอง ซึ่งเป็นคนดั้งเดิมของตำบลคลองเงิน ได้มีการนำเรื่องการจัดทำแผนแม่บทชุมชนเข้ามาเป็นเครื่องมือในการสำรวจชุมชนในตำบลคลองเงินร่วมกับผู้บริหารท้องถิ่น คือ ตัวแทนกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สอบต. ตัวแทนกลุ่มองค์กรต่าง ๆ จนเริ่มเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในตำบลคลองเงิน คือ เกิดตัวแทนจากแต่ละหมู่บ้าน เกิดกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ที่นำไปสู่การเรียนรู้ของตำบล ผลที่เกิดจากกระบวนการทำแผนแม่บทชุมชน คือ เกิดกลุ่มแกนนำที่มีจิตสำนึกรักบ้านเกิดเข้ามาร่วมกันทำงานเพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาภายในชุมชนโดยเฉพาะเรื่องของการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนในตำบลคลองเงิน ซึ่งค่อนข้างมีความสำคัญลง เช่น ความสามัคคีกันภายในตำบล อาชีพทำน้ำตาลมะพร้าวซึ่งเป็นอาชีพของบรรพบุรุษที่ค่อย ๆ เรือนรางหายไป โดยได้จัดตั้งเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนน้ำตาลมะพร้าวปลอดสาร และได้มีการพัฒนากลุ่มต่าง ๆ เช่น

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผลิตสินค้าจากน้ำตาลมะพร้าว

กลุ่มผลิตขนมหวานจากน้ำตาลมะพร้าว

กลุ่มกองทุนสวัสดิการออมวันละบาท

กลุ่มเกษตรเศรษฐกิจผสมผสานการเลี้ยงไก่

กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน เป็นต้น

ซึ่งการดำเนินการทุกกลุ่มกิจกรรมที่เรียกว่าเป็นความสำเร็จของตำบลคลองเขิน ล้วนมีแกนนำที่เป็นศูนย์กลางการทำงานที่สำคัญคือ ดร.อุษา เทียนทอง โดยจะขอแนะนำประวัติของ ดร.อุษา เทียนทอง พอสังเขป ดังนี้

ประวัติของ อาจารย์ ดร.อุษา เทียนทอง แกนนำคนสำคัญของตำบลคลองเขิน

อาจารย์ ดร. อุษา เทียนทอง มีภูมิลำเนาอยู่ที่ตำบลคลองเขิน จบการศึกษาปริญญาตรีจากวิทยาลัยวิชาการศึกษาปทุมวัน และปริญญาโทจากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร และจบการศึกษาในระดับปริญญาเอกในสาขานวัตกรรมการจัดการในภายหลัง ได้ทำงานเป็นครูในระดับโรงเรียนมัธยมในช่วงปี 2523 เพียง 1 ปี จากนั้นได้ทำงานกับการให้การศึกษาคนในชุมชน โดยทำงานในตำแหน่งครูเชี่ยวชาญ สถาบันส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยภาคกลางเป็นหน้าที่ไปอบรมให้กับครู กศน. ในเขตภาคกลาง จนได้มีโอกาสเข้าไปทำงานให้กับมูลนิธิพัฒนาไท โดยคณะรัฐมนตรี ได้มีมติเมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม 2539 ให้สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) จัดตั้งมูลนิธิพัฒนาไทขึ้น เพื่อเป็นศูนย์กลางในการส่งเสริมการวางแผนพัฒนาคนและสังคมในลักษณะที่เป็นองค์รวมแบบบูรณาการรวมทั้งสนับสนุนให้การพัฒนาประเทศได้รับการแปลงแผนออกสู่ภาคปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ภาพที่ 31 ภาพ ดร.อุษา เทียนทอง ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลคลองเขิน

โดยมีวิสัยทัศน์ว่า

ต้องการเห็นสัมฤทธิ์ผลของการนำแนวคิดการพัฒนาที่เน้นคนเป็นศูนย์กลางในลักษณะองค์กรรวมและแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในระดับบุคคล ชุมชนและสถาบันทางสังคมต่าง ๆ จนมีความเข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้และช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันได้ อย่างเป็นระบบ มีกระบวนการและเครือข่ายที่มั่นคง เชื่อมโยงกันเป็นรากฐานการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน และดำเนินการภายใต้วัตถุประสงค์สำคัญ ดังนี้

1. เพื่อทำหน้าที่ศึกษาวิจัย วางแผนและสนับสนุนการพัฒนา คน ชุมชนและสังคมในลักษณะที่เป็นองค์กรรวมแบบบูรณาการ เพื่อสนับสนุนแนวคิดและทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ที่เน้นให้คนเป็นศูนย์กลางหรือจุดหมายหลักของการพัฒนาและสนับสนุนการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติในทุกกระดับ

2. เพื่อสนับสนุนส่งเสริมการศึกษา วิเคราะห์ วิจัย ฝึกอบรม สัมมนา ประชุมเชิงปฏิบัติการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ ข้อมูลข่าวสาร องค์กรความรู้ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาประเทศ ความร่วมมือกับต่างประเทศทุกสาขาและการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติในทุกกระดับ

3. เพื่อสนับสนุนส่งเสริมการวางแผนทุกสาขา การแปลงแผนสู่ภาคปฏิบัติ การกระจายความเจริญสู่ภูมิภาคและท้องถิ่น การติดตามประเมินผลและการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติในทุกกระดับ

4. เพื่อสนับสนุนส่งเสริมการพัฒนาระบบข้อมูล เทคโนโลยี สารสนเทศ และคอมพิวเตอร์ เพื่อ การวางแผนทุกสาขารวมทั้งเพื่อการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติในทุกกระดับ

5. ประกอบกิจการให้คำปรึกษา แนะนำ ฝึกอบรม วิจัย และประกอบกิจการอื่นที่เกี่ยวข้องกันและต่อเนื่องกับการประกอบกิจการ

6. เป็นศูนย์กลางเพื่อให้การสนับสนุนและให้ทุนในการพัฒนา และการดำเนินงานของสถาบันวิจัยและพัฒนาประเทศตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและหรือรับการสนับสนุนจาก ภาคราชการ รัฐวิสาหกิจ ธุรกิจเอกชน องค์กรประชาชน องค์กรสาธารณประโยชน์ สถาบันทางศาสนา องค์กรระหว่างประเทศ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาประเทศ การพัฒนาประชาสังคม การพัฒนาโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนา การพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง ความร่วมมือกับต่างประเทศทุกสาขาและการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติในทุกกระดับ

7. เพื่อดำเนินการเพื่อสาธารณประโยชน์ หรือร่วมมือกับองค์การการกุศลอื่น ๆ เพื่อสาธารณประโยชน์

8. ไม่ดำเนินการเกี่ยวข้องกับการเมืองแต่ประการใด

ได้เริ่มเข้ามาทำงานในพื้นที่จังหวัดสมุทรสงครามก่อน โดยถูกยืมตัวมาจากสถาบันส่งเสริมศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยภาคกลาง ให้มาผลักดันให้เกิดกระบวนการทำประชาคมในจังหวัด โดย

ปัจจุบันเป็นประธานสภาองค์กรชุมชน ประธานกลุ่มผู้สูงอายุ สมาชิกสภาพัฒนาการเมืองจังหวัดสมุทรสงคราม สมาชิกสภาพัฒนาจังหวัด สมาชิกกลุ่มคนรักแม่กลอง แนวคิดที่เป็นจุดเริ่มต้นของการทำงานภาคประชาสังคมเริ่มจากการที่ ดร.อุษา เทียนทอง ได้ทำงานให้กับ LDI ซึ่งทำงานร่วมกับมูลนิธิพัฒนาไท ที่จัดตั้งโดย สภาการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยความคิดที่ว่าภาคประชาสังคมเป็นที่รวมของกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมซึ่งหากเกิดการรวมตัวกันได้ก็สามารถที่จะทำงานและผลักดันให้เกิดการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนได้ โดยได้รับการขอยืมตัวมาช่วยงานราชการในส่วนของกรรวมตัวภาคประชาสังคมของจังหวัดสมุทรสงคราม นอกจากกิจกรรมดังกล่าวสามารถเป็นเวทีให้เกิดการขับเคลื่อนของภาคประชาชนแล้ว ยังเป็นการเปิดโอกาสให้พัฒนาตัวเอง เพราะจะต้องไปทำหน้าที่เป็นวิทยากรกระบวนการและทำงานร่วมกับภาคประชาชนในจังหวัดนั้น ๆ จึงเกิดกระบวนการอบรมหลายหลักสูตร โดย อ.ชัยวัฒน์ ธีรพันธุ์ ร่วมกับสถาบัน LDI จัดอบรมขึ้นเพื่อพัฒนาคนที่จะไปทำหน้าที่เป็นวิทยากรกระบวนการดังกล่าว ให้เข้าใจเรื่องการมีส่วนร่วม ให้เข้าใจประชาธิปไตยว่าเป็นอย่างไร โดย ดร.อุษา ได้รับผิดชอบพื้นที่ภาคกลาง คือ ราชบุรี เพชรบุรี กาญจนบุรี สมุทรสาคร สมุทรสงคราม โดยได้มีการจัดประชุมเพื่อสร้างแกนนำในพื้นที่ เกิดเป็นกระบวนการพัฒนาในพื้นที่ขึ้นมา ในขณะที่ จังหวัดสมุทรสงครามเป็นบ้านเกิดจึงมีความคิดที่จะพัฒนาจังหวัดสมุทรสงครามให้ภาคประชาสังคมจังหวัดมีความเข้มแข็งเป็นต้นแบบได้ด้วยเช่นกัน นอกเหนือจากการไปลงพื้นที่ที่จังหวัดอื่น จึงได้ลงไปทำงานในพื้นที่จังหวัดสมุทรสงครามมากเป็นพิเศษ ประกอบกับช่วงนั้นเป็นช่วงที่สมุทรสงครามกำลังจะมีวิกฤตเกิดขึ้นคือ เรือขนส่งน้ำมันเตาจะล่องผ่านแม่น้ำแม่กลองไปราชบุรี เป็นเหตุทำให้การรวมตัวของภาคประชาสังคมจังหวัดสมุทรสงครามเกิดการรวมตัวของกลุ่มภาคประชาสังคมต่าง ๆ ภายในจังหวัดสมุทรสงครามได้มากเป็นพิเศษ โดยเหตุการณ์นี้ถึงแม้จะยังไม่ส่งผลกระทบออกมาเป็นรูปธรรมโดยตรงก็ตาม แต่ก็ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ เกิดการคิดร่วม และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนต่าง ๆ ถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นตามมาในภายหลัง หากมีการปล่อยให้เรือขนส่งน้ำมันเตาผ่านแม่น้ำแม่กลอง จนเกิดเป็นประชาคมคนรักแม่กลอง ที่เป็นเวทีกลางให้คนมาคิดมาพูดมาคุยร่วมกันว่าจะป้องกันอย่างไร จะไม่ให้เรือขนส่งน้ำมันผ่านมาได้ยังไง เพราะหากมีเรือขนส่งผ่านเข้ามาจริง ๆ จะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต ความเป็นอยู่และอาชีพของประมงที่ต้องตกกุ้ง จับปลา ของชาวสวนที่ได้รับผลกระทบจากคราบน้ำมันที่รั่วออกมา โดยมีแกนนำหลัก ๆ ในตอนนั้นประมาณ 5-6 คนเท่านั้น แต่ก็สามารถรวมตัวกันติดและก่อนให้เกิดการทำงานในภาคประชาสังคมเป็นรูปธรรมในที่สุด เนื่องจากการทำงานให้ประสบความสำเร็จในภาพของจังหวัดได้

ต้องเริ่มจากส่วนย่อยในจังหวัดคือตำบล หากจะให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมต้องเริ่มพัฒนาจากระดับตำบล เมื่อระดับตำบลเข้าใจปัญหา ก็สามารถรวมตัวเข้าร่วมมาแก้ไขปัญหในระดับจังหวัดได้เช่นกัน โดยภาพของงานจะเกิดขึ้นได้ประสบผลสำเร็จจะต้องเริ่มจากแกนนำ แต่ละพื้นที่จะต้องมีแกนนำเกิดขึ้นก่อน เพราะกลุ่มคนที่แกนนำเป็นเสมือนตัวแทนที่มาทำงานร่วมกันก่อน โดยการวางแผนจะหาคนมาเข้าร่วมอย่างไร อบรมอย่างไร พัฒนาอย่างไร เพื่อจะได้ลงไปทำงานในพื้นที่ต่อไปผลักดันให้เกิดการเคลื่อนไหวในระดับพื้นที่ระดับตำบล ก่อให้เกิดการรวมตัวของภาคส่วนต่าง ๆ เช่น นักหนังสือพิมพ์ หน่วยงานราชการบางหน่วยงานเช่น สาธารณสุข, กศน., พัฒนาชุมชน เป็นต้นที่เข้ามาเกี่ยวข้อง แม้กระทั่งพระที่เป็นศูนย์รวมใจของชาวบ้าน ทุกกลุ่มเริ่มจากประชาคมคนรักแม่กลองเป็นอันดับแรก

ในช่วงปี 2542 ที่ประเทศไทยกำลังประสบปัญหาภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจฟองสบู่แตก รัฐบาลในขณะนั้นได้รับเงินสนับสนุนจากกองทุน SIF โดยมีข้อแม้ว่าจะต้องทำให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม จึงได้นำงบประมาณในส่วนนั้นมาจัดทำแผนแม่บทชุมชน โดยสภาการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้หยิบยกเรื่องการทำแผนแม่บทชุมชนว่าน่าจะเป็นทางออกของปัญหาภาวะวิกฤตในขณะนั้นได้ โดยได้ร่วมมือกับ LDI ซึ่ง ดร.อุษา ช่วยงานราชการอยู่ในขณะนั้น จึงได้ร่วมกับ หน่วยงานคือ กศน. พช. สาธารณสุข เกษตรจังหวัด ทหารและสภาพัฒนา รวมตัวกัน จัดทำหลักสูตรอบรมการจัดทำแผนแม่บทชุมชนทั่วประเทศ โดยในแต่ละจังหวัดได้คัดเลือกตัวแทนจากหน่วยงานและกลุ่มต่าง ๆ มาจัดทำประชาคมในแต่ละจังหวัด เพื่อจะไปขับเคลื่อนให้เกิดแผนแม่บทชุมชน จากจุดเริ่มต้นตรงนี้เองเป็นแรงบันดาลใจให้ ดร.อุษา มีความคิดที่จะเอาแผนแม่บทชุมชนนี้ไปพัฒนาตำบลคลองเขินที่เป็นบ้านเกิดของตนเองโดยอาศัยประสบการณ์ที่ไปอบรม ไปทำงานในพื้นที่อื่น ๆ มาใช้งานพื้นที่ของตนเอง

ผลประโยชน์ที่ได้ก็คือ 1. เป็นการป้องกันค่าตีเตียนจากภายนอกว่า วิทยากรไปทำงานในพื้นที่อื่นได้แต่พื้นที่บ้านของตนเอง ก็ไม่มีการขับเคลื่อนเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับภาคประชาชนเลย 2. ต้องการพิสูจน์ภาคทฤษฎีที่ไปอบรมมาว่าจะใช้ได้จริงหรือเปล่า และมีปัญหาอะไรบ้าง จะแก้ไขปัญหายังไง เพื่อที่เวลาไปเป็นวิทยากรที่อื่นก็สามารถนำไปเป็นตัวอย่างให้กับพื้นที่อื่นได้ 3. ก่อให้เกิดการเรียนรู้โดยวิธีการปฏิบัติจริงจากพื้นที่

ในช่วงปี 2545 รัฐบาลมีนโยบายที่จะสนับสนุนเรื่องเศรษฐกิจชุมชน เนื่องจากปัญหางบประมาณของประเทศ จึงได้มีการเข้าไปกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนตำบลละล้าน จึงได้นำเงินที่สนับสนุนเป็นจุดเริ่มต้นในการขับเคลื่อนแผนแม่บทชุมชนว่า จะนำเงินดังกล่าวไปผลักดันให้เกิดกระบวนการเศรษฐกิจชุมชนได้อย่างไร

ในช่วงปี 2546-2547 ทางสภาพัฒนาฯ ได้เริ่มให้ความสำคัญกับแผนแม่บทชุมชนเพิ่มมากขึ้นทำให้การทำงานของภาคประชาชนในพื้นที่ได้รับการยอมรับมากขึ้น ถึงแม้ว่าแผนงานดังกล่าว จะไม่สามารถก่อให้เกิดผลทั่วทั้งประเทศได้สำเร็จ แต่ที่ตำบลคลองเขินได้มีการนำแผนแม่บทชุมชนมา เป็นตัวขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนไปแล้ว โดยการชักชวนแกนนำในหมู่บ้านต่าง ๆ มาเข้าร่วมประชุมชี้แจงให้เข้าใจปัญหา และการขับเคลื่อนแผนแม่บทชุมชน โดยจัดประชุมไปทุก ๆ หมู่บ้านเปิดโอกาสให้ ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นและจัดทำแบบสอบถามเก็บข้อมูลในแต่ละครัวเรือน ปรากฏการณ์ดังกล่าวทำให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนตำบลคลองเขิน และเห็น ปัญหาาร่วมกันจากการเก็บข้อมูลดังกล่าว เป็นที่มาของการประชุมร่วมกันทุกเดือนเป็นประจำ โดย ผู้เข้าร่วมไม่จำเป็นจะต้องเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้านเท่านั้น อาจจะเป็นประชาชนทั่วไปที่มีความสนใจก็ได้ ซึ่งที่ผ่านมาก็พบว่าผู้สนใจเข้าร่วมประชุมร่วมกันบ่อย ๆ จำนวนเพิ่มมากขึ้นจากจำนวนในครั้งแรก แค่สิบกว่าคนเท่านั้นเองแต่ตอนนี้มีการขยายไปทุกหมู่บ้าน

4. การจัดตั้งสภาผู้นำชุมชน หรือ ประชาคมตำบล

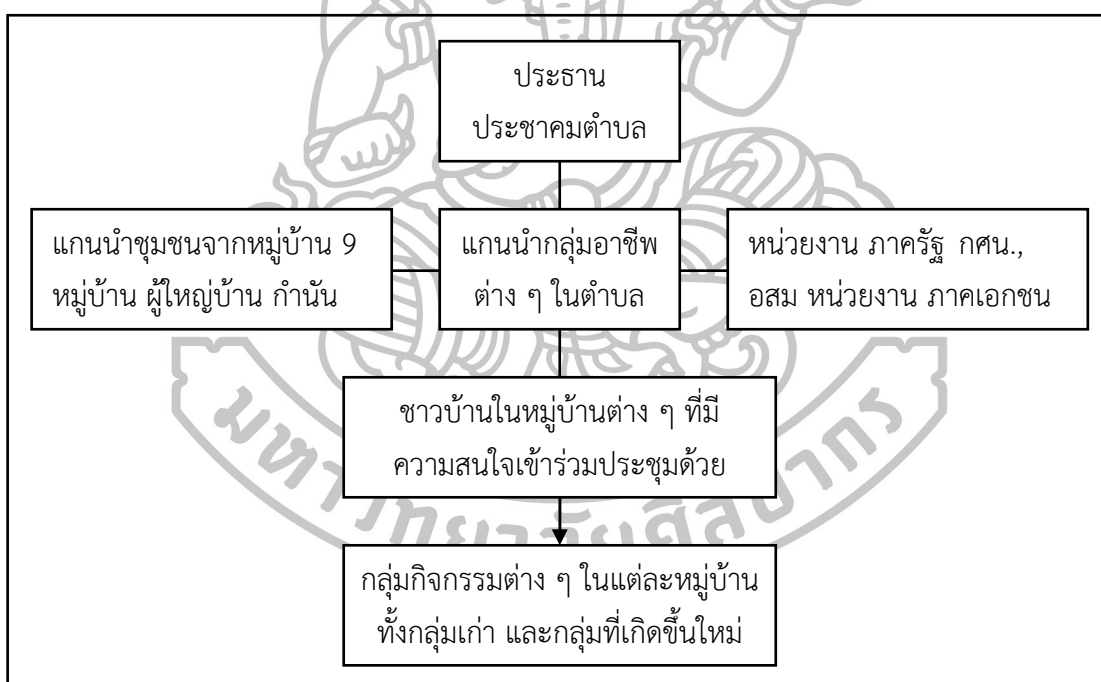
รูปแบบการปกครองในสมัยก่อนในระดับหมู่บ้าน เจ้าหน้าที่ท้องที่ คือ กำนัน และ ผู้ใหญ่บ้านมีบทบาทเป็นอย่างมาก จะได้รับความไว้วางใจจากชาวบ้านเป็นอย่างมากในตำบลคลอง เขินก็เช่นเดียวกัน ต่อมาในช่วงปี 2540 เป็นต้นมา รูปแบบการทำงานของเจ้าหน้าที่ท้องที่ในตำบล คลองเขินจะเริ่มเปลี่ยนไปโดย มีการเปิดโอกาสให้กับลูกบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทาง ของวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง โดยเรียกว่า เวทีชาวบ้าน โดยในภายหลังกระทรวงมหาดไทย ได้ จัดหน่วยที่เรียกว่า คอชต. (ศูนย์ประสานงานองค์กรชุมชนตำบล) ให้เป็นที่ประชุมของชาวบ้าน แต่ที่ ตำบลคลองเขินมีการจัดเวทีประชุมประชาคมตำบลในลักษณะแบบนี้มาก่อนแล้วแต่เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “สภาผู้นำชุมชน”

การพัฒนาของตำบลคลองเขินนั้น ก่อนปี 2540 สภาพการพัฒนามักจะเป็นไปตาม แผนงานโครงการของหน่วยงานราชการที่เข้ามาดำเนินการจัดทำโครงการ ในเรื่องกลุ่มสตรี กลุ่ม แม่บ้าน กลุ่มเกษตร ซึ่งมีประชาชนก็เข้ามารับบริการจากทางหน่วยงานต่าง ๆ ที่ต่างกลุ่มต่าง ดำเนินการ ปัญหาภาพรวมของตำบลยังขาดผู้นำที่จะผลักดันให้เกิดการรวมกลุ่ม พี่พากันร่วมกัน แก้ไขปัญหาของชุมชนร่วมกัน จนช่วงปี 2542 ที่รัฐบาลมีนโยบายให้จัดตั้งประชาคมจังหวัด จังหวัด สมุทรสงคราม จึงเกิดการขับเคลื่อนประชาคมจังหวัด เกิดแกนนำภาคส่วนต่าง ๆ มารวมตัวกันเป็น ประชาคมคนรักแม่กลองทำเรื่องปัญหาสาธารณะซึ่งประสบความสำเร็จ ผู้ที่เป็นแกนนำเชื่อมประสาน ให้เกิดประชาคมคนรักแม่กลอง คือ นางสาวอุษา เทียนทอง ซึ่งมีบ้านเกิดอยู่ที่ตำบลคลองเขิน ซึ่ง ก่อนหน้านี้อย่างไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมใด ๆ ในตำบลเพียงแต่รู้ความเคลื่อนไหวบ้างจากการที่ บิดาเป็นครูที่โรงเรียนหลังจากเกษียณก็ยังมีกิจกรรมกับทางวัดและตำบลในเรื่องผู้สูงอายุ แต่เมื่อได้

เข้าไปเรียนรู้การทำกิจกรรมกับองค์กรต่าง ๆ ในเรื่องเกี่ยวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การเป็นผู้รับผิดชอบเชื่อมประสานจังหวัดในเขตภาคกลางให้เกิดประชาคมจังหวัด การได้เข้ารับการฝึกอบรมพัฒนาในเรื่องการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง เป็นการสร้างภูมิปัญญา และซึมซับ ความคิดทัศนคติ อุทิศการณ์ในเรื่องของชุมชนต้องเข้มแข็ง ชุมชนต้องมีศักดิ์ศรี ต้องพึ่งพาตนเองได้และเริ่มคิดถึงตำบลคลองเงิน ซึ่งเป็นตำบลบ้านเกิดและเป็นที่ตั้งบ้านที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน จึงคิดว่าทำไมเราจึงไปเป็นวิทยากรสร้างการเรียนรู้เรื่องชุมชนเข้มแข็งให้กับตำบลต่าง ๆ ทั่วทุกภูมิภาคแล้วทำไมไม่มาดำเนินการที่ ตำบลบ้านเกิดตนเองบ้าง จึงเริ่มต้นเข้ามาสร้างการมีส่วนร่วมในตำบลโดยการประสานงานกับหัวหน้ากลุ่มอาชีพ กลุ่มองค์กรต่าง ๆ หรือบุคคลที่มีบุคลิกที่ใฝ่เรียนรู้ ใฝ่ใจทำงานเพื่อส่วนรวม เข้าร่วมประชุมร่วมกันเป็นครั้งแรก โดยใช้เวทีสาธารณะเข้ามาดำเนินการได้ผลเป็นอย่างดี หลายคนเกิดความรู้สึกว่าใช่เลยที่ตำบลของเราจะต้องมีการขับเคลื่อน เรื่องการมีส่วนร่วมของผู้คนให้มากขึ้น หลังจากวันนั้น การจัดเวทีประชาคมสัญจรจึงเกิดขึ้น และเมื่อรัฐบาลมีโครงการกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชน ตำบลละหนึ่งล้าน ต้องมาจากการวิเคราะห์ข้อมูล สภาพปัญหาและความต้องการของตำบลจากการทำเวทีสัญจร ตำบลคลองเงินจึงได้เกิดโครงการกระจายไปตามกลุ่มโซนของตำบล 4 โครงการ ในกระบวนการชักชวนให้มีการทำเวทีประชาคมที่เน้นให้เกิดการเรียนรู้ข้อมูลหมู่บ้าน ตำบลร่วมกันนี้ทำให้เกิดผู้นำแต่ละหมู่บ้าน มาร่วมเวทีกันอย่างต่อเนื่องจน นางสาว อุษา เทียนทอง ได้รับเลือกให้เป็นผู้ประสานงานองค์กรชุมชนตำบล (คอชต.) ที่หน่วยงานพัฒนาชุมชนสนับสนุนให้เกิดขึ้น จากโอกาสครั้งนั้น ประกอบกับที่นางสาวอุษา เทียนทอง มีส่วนร่วมการเป็นโครงการขับเคลื่อนให้เกิดการสร้างการเรียนรู้การจัดทำแผนแม่บทชุมชน ตามนโยบายรัฐบาลในช่วงปี 2546-2547 ตำบลคลองเงินจึงมีการดำเนินการสร้างการเรียนรู้การจัดทำแผนแม่บทชุมชนขึ้น โดยมีการทำเวที เก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลจากแต่ละหมู่บ้านมารวมกันเป็นข้อมูลตำบลเกิดแผนแม่บทชุมชนตำบลครั้งแรก ปี 2548 หลังจากนั้นจึงเกิดกิจกรรมนำโครงการจากแผนแม่บทชุมชนมาดำเนินการต่อหลายโครงการ เช่น การฟื้นฟูวัฒนธรรมพื้นบ้าน การเกิดกลุ่มอาชีพทำขนม กลุ่มทำน้ำพริก กลุ่มทำน้ำตาลมะพร้าว ที่เริ่มต้นจากการวิเคราะห์ปัญหาคนทำน้ำตาลมะพร้าวขายน้อยลงเพราะอะไรการร่วมคิดดำเนินการปรับปรุงพันธุ์มะพร้าวและวิธีการปลูกมะพร้าวใหม่ให้ต้นไม้ไม่สูงเร็ว การรวมกลุ่มทำน้ำตาลมะพร้าวแท้ การรวมกลุ่มอาชีพของผู้สูงอายุ การสร้างการเรียนรู้การบริหารจัดการกลุ่มให้เข้มแข็ง ซึ่งลักษณะการดำเนินงานเช่นนั้น คือ การมีผู้นำจากหมู่บ้าน จากกลุ่มต่าง ๆ มาร่วมประชุมกัน ทุกวันที่ 19 ของเดือนตั้งแต่ปี 2547 จนถึงปัจจุบัน เป็นเวลา 6 ปี โดยหมุนเวียนไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ เวทีประชุมประจำเดือนเช่นเป็นทุนสำหรับตำบลที่สามารถดำเนินการโครงการกิจกรรมต่าง ๆ ที่เข้ามาในตำบลได้ เพราะมีเวทีพูดคุยกันของคนในตำบลเป็นประจำ และกิจกรรมต่าง ๆ ก็มีผู้นำในการปฏิบัติเป็นรูปธรรมจนได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการให้เป็นตำบลตัวอย่างของตำบลที่

เดินตามรอยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่หมู่ 7 ตำบลคลองเขิน แต่ลักษณะเช่นนี้เป็นลักษณะการมีสภาในชุมชนโดยธรรมชาติ ดังนั้น เมื่อมี พ.ร.บ. สภาองค์กรชุมชนตำบลขึ้น ตำบลคลองเขินจึงเป็นตำบลหนึ่งใน 12 ตำบลแรกของจังหวัดสมุทรสงครามที่จัดตั้งเป็นสภาองค์กรชุมชน

ในช่วงปี พ.ศ. 2547 หลังจากการจัดทำแผนแม่บทชุมชน อาจารย์ ดร.อุษา เทียนทอง ได้ดำเนินการชักชวนแกนนำ (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ต่าง ๆ , พระ, แกนนำกลุ่มต่าง ๆ ในตำบล) ผู้ที่สนใจและมีความตั้งใจร่วมกิจกรรมจัดทำแผนแม่บทชุมชนเพื่อพัฒนาตำบลคลองเขินตั้งแต่แรก และบุคคลผู้มีความสนใจ อาจจะเข้ามาพูดคุยและร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นกับตำบลคลองเขิน โดยการประชุมร่วมกัน โดยได้ทำหนังสือเชิญ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ใหญ่บ้าน ในนามของศูนย์ประสานงานองค์กรชุมชน และร่วมกันพัฒนาจัดตั้งเป็นสภาองค์กรชุมชน ในปี พ.ศ. 2551 (องอาจ อินทรสุนทร, 2557)

แผนภาพที่ 12 โครงสร้างของสภาผู้นำ หรือ ประชาคมตำบลคลองเขิน

การจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนระดับตำบลคลองเขิน

ตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2547 จากการทำงานอย่างต่อเนื่องของประชาคมตำบลคลองเขิน ทำให้เกิดสภาผู้นำของตำบล และเกิดการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ที่อยู่ในตำบลคลองเขินเป็นอย่างมาก โดยแกนนำกลุ่มอาชีพต่าง ๆ เป็นจุดเริ่มต้นของการทำงานโดยอาศัยแกนนำที่มีความรู้ มี

ศักยภาพและมีเครือข่าย จากองค์กรภายนอกอย่าง ดร.อุษา เทียนทอง ทำให้สิ่งที่ปรากฏเกิดขึ้นก็คือ การจัดทำมีการอบรมเพิ่มศักยภาพของแกนนำชุมชนและแกนนำกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ทำให้กลุ่มแกนนำเหล่านี้ สามารถที่จะทำงานได้อย่างเป็นระบบเพิ่มมากขึ้น ในขณะที่เกิดกลุ่มอาชีพต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น อีกหลายกลุ่ม รวมถึงถึงถึงกองทุนสวัสดิการต่าง ๆ กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ที่เริ่มเข้มแข็งขึ้น ทำให้ตำบลคลองเขินเริ่มเป็นตำบลต้นแบบในการทำงานของประชาคมตำบลและได้รับการยอมรับจากชุมชนต่าง ๆ มีการศึกษาดูงานเพิ่มมากขึ้น

จนกระทั่งเมื่อสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) มีแผนการสนับสนุนให้จังหวัดสมุทรสงครามได้ดำเนินการขับเคลื่อนให้เกิดการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลให้ได้อย่างน้อย 10 ตำบลให้ทันในเดือนสิงหาคม 2551 เพราะมีเงื่อนไขเรื่องสภาพพัฒนาการเมืองที่จะต้องมีส่วนหนึ่งมาจากสภาองค์กรชุมชนตำบล ตำบลคลองเขินจึงมีการนำเรื่องนี้เข้าสู่ที่ประชุมประจำเดือนในเดือนเมษายน 2551 เพราะมีเงื่อนไขเรื่องสภาพพัฒนาการเมืองที่จะต้องมีส่วนหนึ่งมาจากสภาองค์กรชุมชนตำบล ตำบลคลองเขินจึงมีการนำเรื่องนี้เข้าสู่เวทีประชุมประชาคมตำบลประจำเดือนในเดือนเมษายน 2551 เพื่อทำความเข้าใจกระบวนการจัดตั้งกลุ่มองค์กรในหมู่บ้าน และกลุ่มเครือข่ายตำบลแล้วแบ่งหน้าที่กันดำเนินการให้เกิดการจัดตั้งของแต่ละหมู่บ้านในเดือนพฤษภาคม นำข้อมูลความก้าวหน้ามาพูดคุยกันว่าแต่ละหมู่บ้านได้มีการจัดตั้งกลุ่มอะไรกันมาบ้างและทบทวนข้อมูลทำความเข้าใจผู้แทนให้แต่ละหมู่บ้านเลือกผู้แทนของกลุ่มต่าง ๆ ให้เหลือ 4 คน ที่จะเข้ามาร่วมเป็นกรรมการสภาองค์กรชุมชนตำบล วันที่ 19 มิถุนายน ประชุมใหญ่อีก 1 ครั้ง ในเรื่องการชี้แจงโครงสร้างสภาองค์กรชุมชนตำบล เพื่อกำหนดรายชื่อบุคคลที่เข้ามาเป็นกรรมการสภาฯ ของแต่ละหมู่บ้าน และของกลุ่มที่เป็นเครือข่ายตำบล การเสนอชื่อผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 คน และที่ปรึกษาวันที่ 19 กรกฎาคม มีการประชุมเรื่องโครงสร้างสภาอีกครั้งเพื่อกำหนดบุคคลที่จะทำหน้าที่เป็นประธานสภาฯ รองประธานสภาฯ เลขานุการสภาฯ และตำแหน่งอื่น ๆ ของจำนวนคณะกรรมการของตำบล ซึ่งมีจำนวนรวม 39 คน (ผู้แทนชุมชนมี 34 ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 คน) และเสนอชื่อผู้ที่จะเป็นผู้แทนไปร่วมประชุมคณะกรรมการสภาองค์กรชุมชนในระดับจังหวัด 2 คน ผลปรากฏว่า

นางสาว อุษา เทียนทอง ประธานสภา และเป็นตัวแทนไปประชุมกับ 12 ตำบล ของจังหวัด และ ได้รับเลือกเป็นตัวแทนไปเป็นกรรมการร่วมประชุมระดับชาติ

นางหวาน ประสงค์สุข	รองประธานสภาคนที่ 1
นางละม้าย เทพศิริ	รองประธานสภาคนที่ 2
นางมะลิ ประสงค์สุข	เลขานุการสภาฯ และเป็นตัวแทนไปประชุมกับ 12 ตำบล ของจังหวัด
นายสมบัติ ชลิ่งสุ	ผู้ช่วยเลขานุการสภาฯ

บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการสภาตำบลชุมชนตำบล

1. มีการประชุมร่วมกันทุกวันที่ 19 ของเดือน
 2. ให้ผู้แทนจากกลุ่มต่าง ๆ ของหมู่บ้านและเครือข่าย ศึกษาข้อมูลหมู่บ้าน ข้อมูลของกลุ่มปัญหา ความต้องการเพื่อนำเข้าสู่การประชุมของตำบล
 3. ให้ผู้แทนที่มาจากแต่ละหมู่บ้าน นำข้อมูลที่ได้จากการประชุมสภาไปขยายความรู้ให้กับสมาชิกกลุ่มหรือบุคคลในหมู่บ้าน
 4. ให้นำเสนอข้อมูลจากการประชุมให้คณะกรรมการหมู่บ้านได้รับทราบ หากผู้ใดเป็นคณะกรรมการหมู่บ้านควรนำเสนอกระบวนการประชาคมสภา ปัญหาของกลุ่มความต้องการของกลุ่มให้ที่ประชุมกรรมการหมู่บ้านได้นำไปสู่การพูดคุย มีข้อสรุปข้อตกลงร่วมกัน
 5. นำข้อมูลจากการประชุมของคณะกรรมการหมู่บ้านมาสรุปรวมเป็นข้อมูลรวมของตำบลเพื่อให้เกิดกระบวนการเชื่อมโยงข้อมูลและกิจกรรมของตำบลเป็นองค์รวม
 6. จัดทำแผนปฏิบัติการของสภาฯ และแผนแม่บทชุมชน ประสานกับแผน อบต.
 7. ปฏิบัติการตามภารกิจหน้าที่ใน พ.ร.บ. สภาองค์กรชุมชน
- การจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลของ ตำบลคลองเขินได้ดำเนินการตามรายละเอียดในพระราชบัญญัติองค์กรชุมชน พ.ศ.2551 แต่ในความเป็นจริงการทำงานของสภาองค์กรชุมชนตำบลคลองเขินจะความยืดหยุ่นไม่แข็งตัวเหมือนระบบราชการทั่วไป เช่น ในกรณีคุณสมบัติของผู้เข้าร่วมเป็นกรรมการสภาองค์กรชุมชนจะต้องไม่มีนักการเมืองท้องถิ่น เข้ามาร่วมเป็นกรรมการสภาฯ เนื่องจากความกังวลที่จะเป็นการสืบทอดอำนาจของนักการเมืองท้องถิ่น ประโยชน์จะไม่ตกถึงภาคประชาชนอย่างสมบูรณ์ แต่กลุ่มแกนนำของตำบลคลองเขิน กลับเห็นความสำคัญของผู้บริหารท้องถิ่น ซึ่งจริง ๆ แล้วก็เป็นคนในตำบลนั่นเอง น่าจะมีส่วนร่วมในการพัฒนาตำบลได้เป็นอย่างดี ในขณะที่การประชุมเกิดขึ้น มีข้อสรุปจากเวทีประชาคม สมาชิกท้องถิ่นจึงสามารถที่จะนำข้อสรุปจากความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง ไปบรรจุในแผนการพัฒนาขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี เช่น แผน 3 ปี หรือ แผน 5 ปี ซึ่ง อุษะ เทียนทองได้สะท้อนถึงปรากฏการณ์การรวมกลุ่มของประชาคมตำบล จนสามารถก่อให้เกิดกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ไว้ว่า

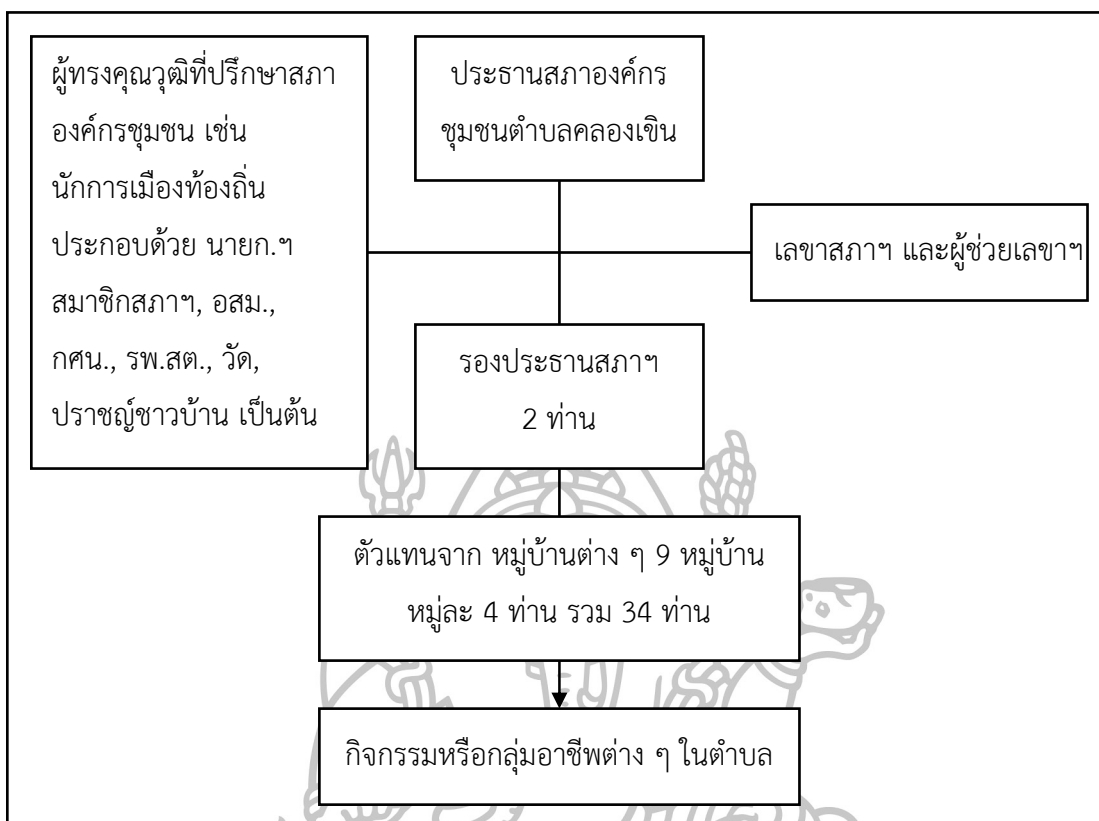
ผลจากการจัดประชุมเวทีดังกล่าว ก่อให้เกิดกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นมากมาย เช่น กลุ่มมะพร้าวขาว กลุ่มแม่บ้านที่เริ่มจากของ กระทรวงเกษตรไปเริ่มดำเนินการไว้ แต่ยังมีขาดการติดตามและต่อเนื่อง ให้เกิดการทำงานอย่างเป็นระบบเพิ่มมากขึ้น ทำให้การทำงานของสภาผู้นำ จึงเป็นการเข้าไปสร้างกลุ่มใหม่และการพัฒนากลุ่มเก่าด้วย และกลุ่มเหล่านี้ก็ได้มีการทำกิจกรรมร่วมกัน เกิดการตื่นตัวขึ้นในตำบล เกิดการนัดไปดูงานบ้าง เกิดการรวมตัวนำสินค้าไปขายตามงานต่าง ๆ บ้าง เกิดการเคลื่อนไหว ดังนั้นเมื่อ ทางสถาบันพัฒนาองค์กร

ชุมชน นำเสนอเรื่องการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชน ตาม พรบ.ปี 2551 ทางตำบลคลองเขินจึงได้นำหลักการดังกล่าวมาใช้ในตำบลได้เลย โดยตำบลคลองเขินได้ขึ้นทะเบียนจัดตั้งเป็นสภาองค์กรชุมชนเป็นอันดับแรก ๆ ของจังหวัด โดยอาศัยฐานของเวทีประชาคมดังกล่าว ประกอบกับ ดร.อุษา เป็นกรรมการ พอช.จังหวัด ที่จะต้องไปพัฒนาทั้งจังหวัดไม่ใช่แต่ที่ตำบลคลองเขินเท่านั้น เกิดประชาคมที่เป็นปัจจัยสนับสนุนให้เกิดเครือข่าย ที่สามารถจะทำงานร่วมกันได้ด้วย เช่น มีแผนการทำงานเรื่องสวัสดิการชุมชน บ้านมั่นคง กองทุนต่าง ๆ ที่ใช้ในการขับเคลื่อนตำบลทั้งจังหวัด ก็จะนำเสนอผ่านประชาคมระดับจังหวัด ทำให้เกิดการขับเคลื่อนในภาพรวมได้ด้วยและก่อให้เกิดการผลักดันในระดับตำบลไปด้วยกัน โดยมีเจ้าหน้าที่ของพอช. คอยให้การสนับสนุน ซึ่งการเกิดกลุ่มประชาคมจังหวัดนี้เองทำให้การทำงานเพื่อการพัฒนาในระดับตำบลเป็นไปได้ง่ายขึ้นเนื่องจาก การประชุมประชาคมจังหวัดจะมีแนวทางที่ชัดเจนและเป็นไปในทิศทางเดียวกันไม่ขัดแย้งกันเนื่องการพัฒนาจะมาจากหลายหน่วยงานหลากหลายแนวคิด แต่การทำงานที่ผ่านประชาคมจังหวัดหรือประชาคมคนรักแม่กลองเป็นแนวทางเดียวกันทั้งจังหวัด (อุษา เทียนทอง, 2557)

โดยรายละเอียดของโครงสร้าง สภาองค์กรชุมชนตำบลคลองเขินจะได้นำเสนอต่อไป

โครงสร้างของสภาองค์กรชุมชนตำบลคลองเขิน

จุดเริ่มต้นของการรวมตัวของกลุ่มตัวแทนของชาวบ้าน เป็นลักษณะการรวมตัวที่มาจาก การปรึกษาหารือพูดคุยกันในสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในตำบล เหมือนกับการเล่าสู่กันฟังมากกว่าจะเป็นการประชุมที่เป็นทางการ โดยส่วนมากในจุดเริ่มแรกมักจะเป็นการพูดคุยกันในเรื่องของการประกอบอาชีพ เช่น เรื่องของการปลูกมะพร้าว การทำน้ำตาลมะพร้าว พืชผลราคาตกต่ำ เป็นต้น ผู้ที่เป็นแกนนำคนสำคัญอย่าง อ.ดร.อุษา เทียนทอง จึงเป็นประธานในที่ประชุมพร้อมกับทำหน้าที่ในการประสานงานกับหน่วยงานราชการอีกต่อหนึ่ง โดยกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในตำบลหลังจากได้รับข่าวสารมาจากหน่วยงานราชการแล้ว อาจจะไม่เข้าใจ ก็อาศัยการทำความเข้าใจร่วมกันทำให้เกิดการทำงานที่สอดคล้องประสานเชื่อมโยงกัน ไม่ขัดแย้งกัน ซึ่งพอจะสรุปโครงสร้างของสภาผู้นำ ได้ดังนี้

แผนภาพที่ 13 โครงสร้างของสภาองค์การชุมชนตำบลคลองเงิน

ความแตกต่างของโครงสร้างสภาองค์การชุมชนตำบลคลองเงินมีความแตกต่างจากโครงสร้างในสภาองค์การชุมชน พ.ร.บ.ปี 2551 คือ

1. ประธานที่ในที่ประชุม ถึงแม้จะมีการแต่งตั้งเป็นทางการ คือ ดร.อุษา เทียนทองแต่รูปแบบการทำงานขอสภาองค์การชุมชนตำบลคลองเงินสามารถที่ทำงานแทนกันได้กล่าวคือ สามารถดำเนินการเป็นวิทยากรกระบวนการได้ทุกคน เช่น พ.ท.องอาจ อินทรสุนทร, คุณปัญญา พิณ ศรีโหระ เป็นต้น ซึ่งจากการพูดคุยกับ ดร.อุษา เทียนทอง ได้ให้ความสำคัญกับการทำงานแบบเป็นทีมที่ไม่ได้ติดยึดกับตัวบุคคลแต่ให้ทุกคนร่วมกันทำงาน เพื่อนำไปสู่เป้าหมายคือ สร้างความเข้มแข็งให้กับตำบล ซึ่งเป็นตัวชี้วัดอย่างหนึ่งในการบอกว่าตำบลนั้นเข้มแข็งหรือไม่

การที่อยากจะทราบว่าตำบลที่ไหนมีความเข้มแข็งหรือเปล่า ใ้ไปดูว่ามีคนที่เก่งอยู่กี่คน หากมีเก่งแค่คนที่เป็นแกนนำ แสดงว่าตำบลนั้นไม่เก่งจริง ไม่เหมือนตำบลคลองเงินที่สามารถจะมีคนทำงานเป็นแกนนำได้หลายคน เช่น คุณสิงห์ก็เก่ง คุณยุพินก็เก่ง คุณพรชัยก็เก่ง สามารถจะวัดได้เลยถึงความเข้มแข็งของตำบลได้เลย (อุษา เทียนทอง, 2557)

2. กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ หรือที่ปรึกษา ได้ถูกกำหนดไว้ใน พรบ.ปี 2551 จะมีเพียงแค่ 5 คน เท่านั้น และได้ถูกกำหนดไว้ไม่ให้นักการเมืองท้องถิ่นเข้าเป็นสมาชิกสภาองค์กรชุมชน แต่โดยความเป็นจริงการทำงานของสมาชิกองค์กรชุมชนเป็นการทำงานของคนในตำบลคลองเขิน ทำให้ทางสภาฯ มีความเห็นว่าเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นจึงมีความสำคัญในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของคนในตำบลคลองเขิน จึงได้เชิญมาเป็นที่ปรึกษาสภาองค์กรชุมชน ทั้งตัวนายกฯ และสมาชิกสภาเทศบาล ในขณะที่รวมทั้งตัวแทนจากหน่วยงานราชการที่ทำงานชุมชน และกลุ่มประชาชนชาวบ้านที่ได้รับยอมรับจากคนในตำบลแล้ว ก็มีสมาชิกเกินกว่าที่กำหนดไว้ คือ 39 คน กลายเป็น 45 คน ซึ่งได้มีการกล่าวถึงจำนวนสมาชิกทั้งหมดที่ไม่ส่งผลกระทบต่อการทำงานของสภาองค์กรชุมชน ดังนี้

สภาองค์กรชุมชนมีตำบลคลองเขินปัจจุบัน (พ.ศ.2557) มีอาจารย์อุษา เทียนทอง เป็นประธาน ,พ.ท. งามอาจ เป็นรองประธาน, สมาชิก 45 คน มาจาก 9 หมู่บ้าน ๆ ละ 4 คน ไม่ว่าหมู่บ้านนั้นจะมีกลุ่มกิจกรรมก็กลุ่มก็ตาม ก็จะต้องเป็นตัวแทนมา 4 ท่าน และสมาชิกจากกลุ่มตำบล (มีสมาชิกครอบคลุมทุกหมู่บ้าน) อีกกลุ่มละ 2 ท่าน เช่น กลุ่มผู้สูงอายุมีสมาชิกอยู่ทุกหมู่บ้านก็ส่งตัวแทนเข้าร่วมประชุมสภาฯ 2 คน กลุ่มสวัสดิการกองทุน 2 คน กลุ่มวิสาหกิจ 2 คน กลุ่มชนมหวาน 2 คน กลุ่มเลี้ยงไก่ไข่ 2 คน (งามอาจ อินทรสุนทร, 2557)

จะอย่างไรก็ตามการทำงานของสภาองค์กรชุมชน ก็ค่อย ๆ ปรากฏเป็นรูปธรรมชัดเจนเพิ่มมากขึ้นโดยงานทั้งหมด เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบโดยอาศัยความสัมพันธ์ของคนในตำบล เช่น ความเชื่อถือในตัวของแกนนำตามธรรมชาติ แกนนำตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น และการนำทุนที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ ในการสร้างความเข้มแข็งให้กับตำบลคลองเขิน โดยสภาองค์กรชุมชนมีบทบาทหรือภาระหน้าที่ที่สำคัญดังจะได้นำเสนอต่อไป

บทบาทหรือภาระหน้าที่ของสภาผู้นำชุมชนหรือสภาองค์กรชุมชนระดับตำบล

การทำงานของสภาผู้นำชุมชน หรือสภาองค์กรชุมชนในปัจจุบันไม่ได้มีลักษณะเป็นแบบเชิงอำนาจแต่เป็นลักษณะที่สมาชิกเข้ามาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน เริ่มมาจากจิตสำนึกร่วมกันว่า ทุกวันที่ 19 จะเป็นช่วงเวลาที่ประชาชนในตำบลสามารถที่จะมาร่วมแสดงความคิดเห็น เพื่อที่จะร่วมกันพัฒนาตำบลของตนเอง เพราะเป็นที่ทราบกันว่าขององค์กรภายนอกตำบล ว่าหากจะมีหน่วยงานที่ต้องการจะมาพูดคุย หรือนำเสนอโครงการใด ๆ ก็จะต้องมาร่วมประชุมในวันที่ 19 ของทุกเดือน ทั้งเป็นการแจ้งให้กับกลุ่มแกนนำหมู่บ้านต่าง ๆ ในตำบลได้รับทราบ และยังเป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนที่เข้าร่วมประชุมได้มีส่วนรับรู้ และร่วมตัดสินใจในโครงการที่หน่วยงานภายนอกได้นำเสนอมาอีกด้วย โดยในปี พ.ศ. 2552 ได้เปลี่ยนรูปแบบการจัดประชุมเป็นปรับเปลี่ยนเวียนกันไปเรื่อย ๆ ทุกหมู่บ้าน เช่น วันที่ 19 เมษายน มีการจัดประชุมที่ หมู่ที่ 6 วันที่ 19 พฤษภาคม ก็จะมีการจัดประชุมที่ หมู่ที่ 7 เรียงกันไปจนครบแล้ว ก็จะสลับเปลี่ยนหมุนเวียนกลับมาหมู่ที่ 1 ใหม่อีก

อีกทั้งในการจัดประชุมสภาองค์กรชุมชน ก็จะมีแกนนำของกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ นำความก้าวหน้าของการทำงาน และแต่ละกลุ่มกิจกรรมที่เกิดขึ้นมารายงานความก้าวหน้า และเอามาเป็นประเด็นในการพูดคุยกันในที่ประชุมสภาฯ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของกองทุนสวัสดิการ ศูนย์เรียนรู้ หรือปัญหาที่เกิดขึ้นที่ประชุมก็จะช่วยกันในการคิดและตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาาร่วมกันหากกลุ่มใด ๆ ไม่มีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมก็จะไม่ได้นำเสนอวาระใด ๆ ก็จะผ่านไป แต่ถ้าหากมีก็จะพูดคุยกันในเวที และร่วมกันพิจารณาว่าจะทำอย่างไรต่อไป แต่กิจกรรมทุกกิจกรรม จะมีจุดเริ่มต้นการพัฒนามาจากสภาองค์กรชุมชนก่อน การทำงานของสภาองค์กรชุมชนตำบลคลองเขินจะมีลักษณะเชื่อมโยงการทำงาน กันหมดทุกกลุ่ม ไม่ได้แบ่งภาระหน้าที่งานขาดจากกัน ซึ่งการจัดประชุมสัญจรแบบนี้ มีข้อดีที่สามารถสรุปได้ดังนี้คือ

1. ปัญหาความขัดแย้งจึงไม่ค่อยเกิดขึ้นในการทำงานของสภาฯ เนื่องจากการสัญจรประชุม เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีข้อสงสัยเข้าซักถามในสิ่งที่ตนเองสงสัยได้อยู่แล้ว การทำงานของสภาองค์กรชุมชนจึง ไม่มีความกดดันเท่าไร

2. การทำงานของผู้ใหญ่บ้านหมู่ต่าง ๆ เมื่อก่อนต่างคนต่างอยู่ การทำงานก็แล้วแต่นโยบายหรือความคิดเห็นของแต่ละหมู่ เมื่อมีการประชุมสัญจรทำให้เป็นการเปิดโอกาสให้ ผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่ได้ร่วมแลกเปลี่ยนทัศนคติในการทำงานร่วมกัน เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่อีกทางหนึ่งด้วย

3. ประชาชนผู้สนใจเข้าร่วมประชุม หากเป็นการจัดประชุมที่หมู่บ้านอื่น อาจจะไม่สะดวกเดินทางไปร่วม เมื่อมีการจัดประชุมสัญจรเวียนมาถึงหมู่บ้านตัวเอง ก็เป็นโอกาสที่จะเข้าร่วมประชุม กันเยอะมากกว่าปกติ ในแต่ละหมู่บ้านถึงแม้จะมีตัวแทนเข้าร่วมประชุมแทนก็คงไม่เหมือนตัวเองเข้าร่วมประชุม

การมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เข้ามาทำงานร่วมกับชุมชนเพิ่มมากขึ้น โดยให้ความสำคัญกับ สภาองค์กรชุมชนเพิ่มมากขึ้น โดยเชิญเข้าร่วมประชุมสภาฯ ท้องถิ่นทุกเดือนในเรื่องของการจัดทำแผนสามปี หรือแผนห้าปี ก็เปิดโอกาสให้สมาชิกสภาองค์กรชุมชนเข้าไปร่วมแสดงความคิดเห็นด้วยเช่นกัน ซึ่งโดยความเป็นจริงแล้วสภาองค์กรชุมชนทำหน้าที่ในการเชื่อมประสานระหว่างชุมชนกับท้องถิ่น และเป็นเครื่องมือในการหาข้อมูลให้กับท้องถิ่นด้วยเช่นกัน

สภาองค์กรชุมชนตำบลคลองเขิน ได้เริ่มมีพัฒนาการรูปแบบการทำงานของสภาองค์กรชุมชน โดยการได้มีโอกาสเดินทางไปดูงานจากหลาย ๆ สภาองค์กรชุมชนที่มีการพัฒนาจนตำบลเข้มแข็งเป็นที่ยอมรับและมีการดูงานจากสภาองค์กรชุมชนทั่วประเทศ เช่น ที่ตำบลศิลาลอย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ตำบลหนองสาหร่าย จังหวัดกาญจนบุรี เป็นต้น และมีการนำรูปแบบการทำงานมาปรับให้เหมาะสมกับบริบทของตำบลคลองเขิน โดยสภาองค์กรชุมชนตำบลคลองเขินมีลักษณะที่ไม่แข็งตัว มีความยืดหยุ่นอยู่มาก เช่น การจัดประชุมก็ไม่ต้องแต่งเครื่องแบบ แต่งตัวตามสบายไม่เป็นการ การนั่งประชุมก็จะเป็นการนั่งล้อมวงแบบสบาย ๆ และไม่ปิดกั้นความคิดของผู้เข้าร่วม

ประชุมที่มาด้วยความตั้งใจจริง และถึงแม้ว่าชาวบ้านที่ไม่ได้เข้าร่วมประชุมก็สามารถรับทราบข่าวสารจากการประชุมโดยผ่านตัวแทนหรือผู้นำชุมชนของตนที่ทำหน้าที่เป็นตัวแทนเข้าร่วมประชุมในแต่ละเดือนอยู่แล้ว

รูปแบบการทำงานของสภาองค์กรชุมชน ได้มีการเดินทางไปดูงานจาก หลาย ๆ สภาองค์กรชุมชน เช่น ที่ศีลาลอย หนองสาหร่าย มีการนำรูปแบบการทำงานมาปรับให้เหมาะสมกับบริบทของตำบลคลองเขิน คือ สภาองค์กรชุมชนของตำบลคลองเขินมีลักษณะไม่แข็งตัว มีความยืดหยุ่นอยู่มาก เช่น การจัดประชุมก็ไม่ต้องแต่งเครื่องแบบ แต่งตัวตามสบายไม่เป็นการ และก็ไม่ปิดกั้นขอให้ผู้เข้าร่วมประชุมมาด้วยความตั้งใจจริง ๆ จะดีกว่า (องอาจ อินทรสุนทร, 2557)

ก่อนกำหนดการประชุมของสภาองค์กรชุมชนในแต่ละเดือน ผู้บริหารท้องที่จะมีการประชุมในระดับอำเภอก่อน เช่น ผู้ใหญ่บ้านทุกท้องที่จะต้องเข้าร่วมประชุมพร้อมกันที่อำเภอทุกวันที่ 2 ของเดือน จากนั้นแกนนำของหมู่บ้านเหล่านี้ก็จะนำข้อมูลมาแจ้งให้กับหมู่บ้านของตนเพื่อนัดประชุมกันในระดับหมู่บ้านหลังจากนั้นในวันที่ 19 ของเดือนก็จะเข้าร่วมประชุมสภาองค์กรชุมชน จะมีการนำนโยบายและแผนการดำเนินงานของอำเภอและจังหวัดมาพูดคุยกันในที่ประชุมเพื่อให้สมาชิกสภาฯ ทั้งหมดรับทราบนโยบายและแผนของอำเภอและจังหวัด

ก่อนการประชุมสภาฯ จะมีการประชุมในระดับอำเภอและจังหวัดก่อน เช่น ผู้ใหญ่บ้านทุกท้องที่จะต้องเข้าประชุมพร้อมกันที่อำเภอทุกวันที่ 2 ของเดือน จากนั้นก็นำข้อมูลมาแจ้งให้กับหมู่บ้านของตนเพื่อนัดประชุมกันในระดับหมู่บ้านหลังจากนั้น วันที่ 19 จะเข้าร่วมประชุมสภาองค์กรชุมชน ก็จะนำนโยบายและแผนการดำเนินงานของจังหวัดมาเล่าในที่ประชุมเพื่อให้สมาชิกสภาฯ ทั้งหมดรับทราบนโยบายและแผนของจังหวัด (องอาจ อินทรสุนทร, 2557)

หลังจากที่ได้มีการจัดทำประชาคมระดับตำบล จนกระทั่งพัฒนาไปสู่ระบบของสภาองค์กรชุมชนระดับตำบล ก็ได้มีการดำเนินการจัดทำกิจกรรมที่สำคัญหลังจากการจดแจ้ง ดังนี้

1. การฟื้นฟูการเล่นพื้นบ้านของตำบล ที่จัดในช่วงวันสงกรานต์ของวัดในตำบล 4 วัด
2. การขับเคลื่อนกลุ่มสวัสดิการชุมชนตำบลคลองเขิน ซึ่งดำเนินการ โดยรูปแบบประชาคมตำบลมาก่อนหน้าการจัดตั้งสภาฯ จนสามารถจัดตั้งได้สำเร็จในเดือนมกราคม 2551 แต่หลังจากจดแจ้งแล้ว กลุ่มสวัสดิการชุมชนตำบลก็เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการประชุมสภาองค์กรชุมชนตำบลประจำเดือน

3. จัดทำกิจกรรมต่าง ๆ ต่อเนื่องจากที่ดำเนินการมาแล้ว โดยมีแผนการพัฒนาให้เกิดการเมืองภาคประชาชนในตำบล โดยเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม ดังนี้

3.1 มีแผนการพัฒนาศูนย์เรียนรู้ตำบล ให้เกิดการเป็นศูนย์กลางการเป็นเครือข่ายแหล่งเรียนรู้ของกลุ่มต่าง ๆ เป็นศูนย์รวมข้อมูลของสภาพแวดล้อมทรัพยากรตำบล ซึ่งสถานที่ได้ประสานงานกับเจ้าอาวาสวัดดาวโด่งไว้แล้ว

3.2 มีการพัฒนาฐานข้อมูลท้องถิ่น ซึ่งได้ดำเนินการจัดทำไว้แล้ว แต่ต้องมีการลำดับข้อมูลบางอย่างเพิ่มเติมให้เป็นปัจจุบัน และจะนำไปเสนอศูนย์เรียนรู้ของตำบล

3.3 การจัดทำแผนยุทธศาสตร์ของสภาฯ เพื่อเชื่อมประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ และ อบต. ซึ่งเริ่มต้นจากการกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมาย วิธีการดำเนินการให้เป็นรูปธรรมมีการกำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จร่วมกัน

3.4 การประชาสัมพันธ์การทำงานของสภาฯ ให้คนในตำบลได้รับทราบให้ อบต. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ที่ไม่ได้เข้าร่วมประชาสังคมได้ทราบเพื่อเข้าใจและให้การสนับสนุนในการเข้าร่วมสภาฯ

3.5 ประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ในการที่จะทำให้สภาฯ เป็นศูนย์รวมข้อมูลเป็นศูนย์ประสานงานภาคประชาชน ร่วมกับ อบต. จะได้เริ่มลดการทำงานที่ซ้ำซ้อนต่างคนต่างทำ

3.6 พัฒนาคณะกรรมการสภาฯ ให้เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง เข้าใจ และปฏิบัติเป็นประชาธิปไตย และการเมืองภาคประชาชน

ความคาดหวังของชาวตำบลคลองเขินกับการเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการเมืองภาคพลเมือง

จากการดำเนินการในลักษณะการจัดตั้งเป็นสภาฯ ทั้งก่อนการจัดตั้ง และหลังการจัดตั้งแล้วชาวตำบลคลองเขินได้เกิดกระบวนการเรียนรู้วิธีทำให้คนที่เข้าร่วมเวทีประชุมมีความตั้งใจที่จะเข้าร่วมเวทีอย่างต่อเนื่อง โดยผู้ทำหน้าที่จัดกระบวนการประชาคมจะหมุนเวียนกันไปเดือนละ 1 หมู่บ้าน โดยที่แกนนำของหมู่บ้าน(โดยมากจะเป็นผู้ใหญ่บ้าน) จะเป็นเจ้าภาพในการอำนวยความสะดวกเรื่องสถานที่ ในการจัดเวทีประชุมสภาฯ ทีมคณะกรรมการจากกลุ่มต่าง ๆ หัวหน้าสถานีนอนามัย ประธานสภาฯ จะร่วมกันจัดวาระการพูดคุยกัน โตคณะกรรมการสภาฯ ทั้งหมดส่วนมากจะมีภาระหน้าที่เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มหนึ่งมีความเป็นผู้นำของกลุ่มองค์กรตนเอง เพราะผ่านระบบการเรียนรู้ร่วมกันมานาน ตั้งแต่ปี 2547 เป็นต้นมา แต่มีอยู่ประมาณ 10 คน ที่มักจะเข้าไปฝึกอบรมจากหน่วยงานต่าง ๆ จึงมีภาระหน้าที่เป็นผู้จัดการอบรมด้วยเพราะกรรมการสภาฯ มักจะสวมหมวกหลายใบ ซึ่งการไปอบรมก็ได้เรียนรู้กระบวนการเกี่ยวกับการขับเคลื่อนให้ชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งเมื่อมีการประชุมสภาฯ ก็ทำให้สามารถแสดงความคิดเห็นได้ดีแต่ยังไม่เคยแสดงบทบาทการเป็นผู้ดำเนินการในลักษณะการเป็นวิทยากรกระบวนการที่นำกระบวนการประชุมที่จะนำไปสู่การคิดโครงการ หรือกิจกรรมที่เป็นเรื่อง

แก้ปัญหาสาธารณสุขร่วมกันเพราะเมื่อมีโอกาสไปอบรมมาจากองค์กรภายนอก มักจะอบรมทีละเรื่อง แยกกันเป็นเรื่อง ๆ ไม่ได้ต่อเนื่องเชื่อมโยงกัน และอีกกลุ่มที่เข้ามาเป็นคณะกรรมการสภาจากการเป็นตัวแทนกลุ่มองค์กรต่าง ๆ แล้วเข้ามาร่วมประชุมประจำเดือนใหม่ หลังจากมาร่วมประชุมในเวทีสภาฯ แล้วต้องไปพัฒนากลุ่มองค์กรของตนเองให้ทำงานในลักษณะการเป็นประชาธิปไตย กล่าวคือ เปิดโอกาสให้ลูกกลุ่มเข้ามามีการร่วมคิดถึงประโยชน์ส่วนรวม ดังนั้น ความคาดหวังของคณะกรรมการสภาองค์กรชุมชนตำบล คือ ต้องการฝึกผู้นำของสภาฯ ให้มีความสามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ได้ มีความสามารถทำงานร่วมกันเป็นทีม มีแผนของสภาฯ ที่มีกิจกรรมที่มีผลต่อประชาชนอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งสามารถเสนอเข้าสู่การประชุมสภาของ อบต. ได้ในนามภาคประชาชน ซึ่งการจะสามารถดำเนินการได้นั้น ต้องมีปัจจัยสำคัญ คือ

1. คณะกรรมการสภาฯ ต้องมีการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ จากเดิมที่ยังพึ่งหน่วยงานรัฐ มาเป็นคิดและปฏิบัติพึ่งพาตนเอง สร้างทุนให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้

2. คณะกรรมการสภาฯ ต้องได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทั้งเรื่องการคิดเป็นระบบการปฏิบัติหน้าที่เพื่อส่วนรวม การจัดทำเวทีประชาคม ความสามารถในการสื่อสาร การพัฒนาการพูดในที่สาธารณะ

3. การมีผู้นำที่ให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของกรรมการสภาฯ อย่างต่อเนื่อง และสร้างคนรุ่นใหม่มาร่วมเรียนรู้ และหากระบวนการเรียนรู้ใหม่ ๆ มาเพิ่มเติมให้มากขึ้น

4. หน่วยงานท้องถิ่นต้องเข้าใจบทบาทสภาฯ แล้วร่วมมือกันให้สภาฯ เข้มแข็ง และให้การสนับสนุนให้มีความสามารถดำเนินการได้อย่างยั่งยืน

5. ต้องมีงบประมาณสนับสนุนให้มีการพัฒนาสภาฯ แล้วนำความรู้ไปปฏิบัติการจนสามารถเป็นผู้นำในการขับเคลื่อนสภาฯ ให้มีบทบาทการเมืองภาคประชาชน และการพัฒนากลุ่มองค์กรต่าง ๆ ของตำบล

6. ต้องมีเทคโนโลยีและผู้ใช้เทคโนโลยีที่ชำนาญการ เพื่อช่วยให้เกิดการบริหารจัดการสภาฯ ได้อย่างเป็นระบบ รวดเร็ว ถูกต้อง และช่วยให้เกิดการเรียนรู้ในการพัฒนากิจกรรมต่าง ๆ

คณะกรรมการสภาองค์กรชุมชนตำบลคลองเขิน จึงเข้าร่วมการปฏิบัติการนำร่องการสร้างนวัตกรรมการเมืองภาคประชาชน เพื่อหวังว่าสภาองค์กรชุมชนตำบลคลองเขินจะเกิดสิ่งใหม่ ๆ ขึ้น คือ

6.1 คณะกรรมการสภาองค์กรชุมชนตำบลจะมีความเข้าใจการทำงานร่วมกันในลักษณะประชาธิปไตย

6.2 คณะกรรมการสภาองค์กรชุมชนเห็นประโยชน์และมีความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของการเป็นคณะกรรมการสภาองค์กรชุมชน การเมืองภาคประชาชน

6.3 คณะกรรมการสภาฯ มีแนวคิดแนวปฏิบัติในการพึ่งพาตนเอง

6.4 คณะกรรมการมีความสามารถในการกำหนดการประชุมสภาฯ การมีบทบาทหน้าที่ในการสื่อสารให้เกิดการมีส่วนร่วมคิดร่วมปฏิบัติในการประชุมสภาฯ และงานที่คณะกรรมการสภาฯ ต้องดำเนินการร่วมกัน

6.5 คณะกรรมการสภาฯ จะมีความรู้ความสามารถในการวิเคราะห์ข้อมูล การกำหนดอนาคต การคิดโครงการกิจกรรมที่เป็นการแก้ปัญหาและความต้องการของคนในตำบลเกิดการปฏิบัติการในกิจกรรมที่เป็นเรื่องของส่วนรวมร่วมกัน

ขั้นตอนการจัดประชุมของคณะกรรมการสภาองค์กรชุมชนตำบลคลองเงิน

ขั้นตอนการจัดประชุมสภาองค์กรชุมชน

การเตรียมการ

หลังจากคณะแกนนำสภาองค์กรชุมชนได้ไปพัฒนาภาวะผู้นำ มาแล้ว ก่อนการประชุมสภาฯ จะมีการนัดหมายวางแผนการจัดประชุมสภาฯ ร่วมกัน ณ บ้าน พ.ท. อองอาจ อินทรสุนทร (ร้าน ส.สัมตำ หมู่ 2 ต.คลองเงิน อ.เมืองสมุทรสงคราม จ.สมุทรสาคร)

กระบวนการคิดวางแผนร่วมกันของผู้เข้ารับการอบรม พบว่าในระยะแรกยังไม่เข้าใจเรื่อง การกำหนดการประชุมที่มีฐานคิดแต่ละวาระทำอะไร มีความเป็นมาอย่างไร มีความเชื่อมโยงกันอย่างไรในการประชุมแต่ละครั้ง ซึ่งแท้จริงแล้วทุกคนมีประสบการณ์ประชุมตามวาระ แต่ไม่เคยมีส่วนร่วมการคิดวาระการประชุมด้วยตนเอง ผู้วิจัยได้สร้างการเรียนรู้เพิ่มเติมในการเตรียมการโดยใช้วิธีการตั้งคำถามให้ทีมวิทยากรแกนนำได้ร่วมคิดร่วมเสนอคำตอบ ดังนี้

1. จะเริ่มต้นเปิดประชุมอย่างไร
2. แล้วใครจะทำหน้าที่ในการเปิดประชุม
3. จะชี้แจงผู้เข้าร่วมประชุมในครั้งนีว่ามีอะไรบ้าง
4. มีเรื่องต่อเนื่องจากเรื่องที่เคยประชุมครั้งที่แล้วในเรื่องอะไรบ้าง
5. แล้วจะมีเรื่องอะไรร่วมกันพิจารณาบ้างหรือไม่
6. จะมีหน่วยงานอื่น ๆ มาแจ้งเรื่องอะไรให้พวกเราทราบบ้างหรือไม่ ถ้ามีจะใช้ช่วงเวลาใด
7. แต่ละกิจกรรมจะให้ผู้เข้าร่วมประชุมมีส่วนร่วมคิดอย่างไร มีกิจกรรมสร้างการมีส่วนร่วมหรือไม่ ใครจะรับผิดชอบ

ขั้นตอนในการจัดประชุมประชาคมตำบล หรือสภาองค์กรชุมชนในปัจจุบัน คือ

1. ในที่ประชุมสภาผู้นำ หรือสภาองค์กรชุมชน สมาชิกผู้เข้าร่วมประชุมร่วมแสดงความคิดเห็น และเสนอความคิด ไม่มีลักษณะเป็นทางการทำให้เกิดบรรยากาศการสนทนาอีกแบบหนึ่ง ที่เหมือนกับการพูดคุยระหว่างเพื่อนบ้านกันไม่ได้คิดว่าเป็นการประชุมที่เป็นแบบแผน มีประธานเป็นหัว

โต๊ะในที่ประชุม แต่เป็นการล้อมวงคุยกันมากกว่า กลุ่มไหนมีกิจกรรมแบบไหน ก็มาเล่าสู่กันฟังว่าทำอย่างไร ทำแบบไหน ดำเนินการไปถึงไหนแล้ว ได้ผลอย่างไร เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเอง และเป็นการรายงานถึงความก้าวหน้าของแต่ละกลุ่มกิจกรรมจากเวลาที่ผ่านไปในแต่ละเดือนมีความเปลี่ยนแปลงอะไรบ้าง เช่น กลุ่มเลี้ยงไก่ ดำเนินการเป็นอย่างไรบ้าง กลุ่มขนมหวานมีการจัดดูงานกัน ก็ครั้งกลุ่มที่เข้ามาเป็นกลุ่มไหน และได้ผลลัพธ์อย่างไรบ้าง เป็นต้น ซึ่งวิธีการนี้ก็ได้นำมาตั้งแต่การจัดทำประชาคมตำบล แรก ๆ สมาชิกตำบล จนกระทั่งมีการจัดตั้งเป็นสภาองค์กรชุมชนในที่สุด

2. มีการถ่ายทอดรูปแบบการทำงาน เป็นการฝึกชาวบ้านให้ทำงานกันเอง อย่างเป็นระบบ เช่น ในการจัดประชุมแต่ละครั้ง จะต้องมีการเลขานำ ในที่ประชุมเพื่อบันทึกรายงานการประชุม ก็ฝึกให้ชาวบ้านทำงานเป็นเลขานำเอง โดยการจัดอบรมโดยการอบรมไม่ได้จัดเฉพาะแต่ในตำบลคลองเขิน แต่เป็นการจัดอบรมทั่วทั้งจังหวัด เนื่องจาก ดร.อุษา เทียนทอง เป็นสมาชิกสภาพัฒนาจังหวัดสมุทรสงครามอยู่แล้ว โดยแจ้งให้กับทุกตำบลจัดส่งเลขานำ หรือคนที่มีความสนใจอยากจะทำหน้าที่มาร่วมอบรมการทำงานเป็นเลขานำ เช่น ภาระหน้าที่ของเลขานำ คืออะไร การบันทึกการประชุมทำอย่างไร และนำไปทดลองทำจริงในพื้นที่ของตนเองส่วนหนึ่งที่เป็นการพัฒนาส่วนบุคคลก็คือ ชาวบ้านที่ผ่านการอบรมไปแล้วสามารถทำงานได้เอง ถึงแม้จะยังไม่ได้เรียนจบการศึกษาในระดับสูง แต่เมื่อสนใจการทำงานเพิ่มมากขึ้นหลังจากที่มีการเรียนจบชั้นมัธยมปลายแล้ว ก็สนใจที่จะสมัครเรียนในระดับปริญญาตรีต่อไป

ความก้าวหน้าของสภาองค์กรชุมชนตำบลคลองเขิน

การทำงานของสภาองค์กรชุมชนตำบลคลองเขินค่อย ๆ มีพัฒนาการดีขึ้นเรื่อย ๆ จากปรากฏการณ์ที่ได้รับการยอมรับจากทั้งภายในตำบลเองและองค์กรภายนอก ทำให้ตำบลคลองเขินได้รับคัดเลือกเป็นตำบลสุขภาวะ ซึ่งโดยปกติการได้รับเป็นตำบลสุขภาวะ (ตำบลสุขภาวะเป็นการจัดตั้งโดย สสส. โดยการจัดอบรมตำบลแม่ข่าย และให้งบประมาณสนับสนุนกิจกรรมของตำบล โดยมีเงื่อนไขว่าจะต้องไปสร้างลูกข่ายให้ได้ 10 พื้นที่โดยตำบลคลองเขินเป็นเครือข่ายของตำบลหนองพลับ จ.ประจวบคีรีขันธ์ด้วย) มักจะติดต่อผ่านทางองค์การบริหารส่วนตำบลที่เป็นเครือข่ายกัน ต่อมานายกองค์การบริหารส่วนตำบลได้ติดต่อมายังสภาองค์กรชุมชน โดยติดต่อผ่าน ดร. อุษา เทียนทอง ๆ ก็ได้ปรึกษากับทาง อบต. ว่าจะสามารถร่วมมือกันทำงานหรือไม่ หากทาง อบต. รับปากว่าจะร่วมทำกิจกรรมร่วมกันก็จะเป็นการทำงานร่วมกันกับ สภาองค์กรชุมชน ถึงแม้ว่า อบต. จะไม่ได้ลงมาดำเนินการทุกอย่างในการพัฒนาสภาองค์กรชุมชนก็ตาม แต่จากการที่ อบต. เห็นความสำคัญของการทำงานร่วมกันก็นับได้ว่าเป็นจุดดีของ นักการเมืองท้องถิ่นในขณะที่สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลบางท่าน ก็เข้าร่วมประชุมร่วมกับสภาองค์กรชุมชนอยู่ด้วย แต่ในการทำงานของ อบต. หากมีการขับเคลื่อนโดยการทำงานของภาคประชาชนจะทำให้ ท้องถิ่นทำงานได้ง่ายและรวดเร็วขึ้น เพราะที่

ผ่านมา ท้องถิ่นก็ทำการสนับสนุนการทำงานของสภาองค์กรชุมชนอยู่แล้ว หากภาคประชาชนมีกิจกรรมโดยนำเสนอผ่านทาง ดร.อุษา เทียนทอง ในฐานะประธานองคกรชุมชน และนำเสนอต่อนายกองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น เช่น ขอความอนุเคราะห์ในการเซ็นรับรองกิจกรรมต่าง ๆ หรือการทำหนังสือเชิญไปถึงผู้ทรงคุณวุฒิหรือวิทยากรภายนอก เพื่อเชิญมาเป็นวิทยากรกระบวนการหรืออบรม ก็ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี กลายเป็นความร่วมมือระหว่างท้องถิ่นกับภาคประชาชน เพราะหากเป็นความร่วมมือในการทำงานร่วมกันระหว่าง อบต. และสภาองค์กรชุมชน จะยิ่งเป็นประโยชน์กับตำบลอย่างยิ่ง

ได้กล่าวมาตั้งแต่ต้นว่าตำบลคลองเงินเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจริง ๆ อย่างเป็นรูปธรรม คือตอนหลังปี 2547 ที่ได้มีการจัดทำแผนแม่บทชุมชน นำมาสู่การสร้างความเข้มแข็งให้กับตำบลผ่านกลุ่มกิจกรรมหลาย ๆ โครงการด้วยกัน ดังนี้

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผลิตสินค้าจากน้ำตาลมะพร้าว

การทำน้ำตาลมะพร้าวเป็นอาชีพดั้งเดิมของชาวตำบลคลองเงิน โดยมีกลุ่มแกนนำที่สำคัญ ได้แก่ คุณพรชัย แสงแก้ว ประธานศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านสวนทุ่ง ในกระบวนการทำแผนแม่บทชุมชนได้มีการจัดทำบัญชีครัวเรือน ทำให้ทราบว่าในตำบลแต่ละครอบครัวมีรายจ่ายมากกว่ารายรับ เพราะชาวบ้านเคยยึดอาชีพทำสวนมะพร้าว หันไปเป็นแรงงานอุตสาหกรรมเพราะส่วนหนึ่งเห็นว่าการทำสวนมะพร้าวเหนื่อยและเสี่ยงชีวิต ต้องขึ้นต้นมะพร้าวสูงกว่า 7-8 วา กว่าจะได้น้ำตาลมะพร้าวมาเคี้ยว ในแผนแม่บทชุมชนจึงได้ตั้งเป้าหมายไว้ว่า จะฟื้นฟูอาชีพทำน้ำตาลด้วยการปรับปรุงพันธุ์มะพร้าวใหม่มาทดแทน เปลี่ยนจากที่ต่างคนต่างทำ มาเป็นการรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชนแบ่งหน้าที่กันทำ เป็นการนำวิถีชีวิตดั้งเดิมที่ประกอบอาชีพทำน้ำตาลมะพร้าวกลับมาอีกครั้ง เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหารายจ่ายที่มากกว่ารายได้ อีกทั้งทำให้คนในชุมชนเกิดจิตสำนึกรักบ้านเกิด หันกลับมาประกอบอาชีพโดยใช้ทรัพยากรในชุมชนให้เกิดประโยชน์ ทำให้สัมพันธภาพของคนในชุมชนเริ่มกลับมาผูกพันกันมากขึ้น โดยนายพรชัย ประธานกลุ่มได้เล่าไว้ว่า

ชาวสวนมะพร้าวเสี่ยงชีวิตขึ้นมะพร้าวสูงกว่า 7-8 วา กว่าจะลงมาเคี้ยวเป็นน้ำตาล เสียเวลาเป็นวันกว่าจะได้น้ำตาลปีบเดียวราคา 300 บาท แต่พ่อค้าที่เอาน้ำตาลทรายผสมปะแซ่ต้นทุนแค่ 200 บาท

เมื่อรู้ต้นตอของปัญหาจึงร่วมกันหาทางออกโดยการหาพันธุ์มะพร้าวใหม่มาทดแทน เปลี่ยนจากที่ต่างคนต่างทำมาเป็นการรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชนแบ่งหน้าที่ กัน เช่น ใครขึ้นตาลก็ทำช่วงเช้า ส่วนคนที่มีหน้าที่เคี้ยวก็มารับช่วงต่อช่วงสาย ทำให้มีเวลาพักผ่อนและประกอบอาชีพเสริมอย่างอื่นได้ สุดท้ายแรงงานอุตสาหกรรมก็กลับมาเป็นชาวสวนเหมือนเดิม (พรชัย แสงแก้ว, 2557)

ภาพที่ 32 กลุ่มวิสาหกิจชุมชนน้ำตาลมะพร้าว

โดย พรชัย แสงแก้ว ประธานกลุ่มได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับการฟื้นฟูแนวคิดในการทำน้ำตาลมะพร้าว ไว้ว่า

ภายหลังจากที่กลุ่มแกนนำในชุมชนได้ทำการสำรวจข้อมูล และมาร่วมกันวิเคราะห์ถึงสถานการณ์อาชีพการทำตาลแล้ว จึงได้มีข้อตกลงที่จะรวมกลุ่มกันเป็นวิสาหกิจชุมชน และค้นหาพันธมิตรเพื่อนำมาแจกจ่าย ให้กับสมาชิก เมื่อปี 51 ปัจจุบันกลุ่มมีสมาชิกประมาณ 40 ครัวเรือน สมาชิกลงทุน 80 สิบกว่าคน ลงทุนละ 100 บาท โดยแบ่งสมาชิกออกเป็นสองกลุ่ม กลุ่มแรกคือเกษตรกรที่ขึ้นมะพร้าวก็ทำหน้าที่ขึ้นอย่างเดียว เมื่อขึ้นเสร็จก็นำน้ำตาลมาใส่ถังตั้งไว้ที่ริมถนน จะมาคนมาเก็บเพื่อมาส่งต่อให้กับกลุ่มที่ทำหน้าที่เคี้ยว ซึ่งจากการแบ่งงานแบ่งหน้าที่กันทำ ทำให้เกษตรกรมีเวลาที่จะพักผ่อนและประกอบอาชีพอย่างอื่น ทำให้ไม่เหนื่อยมากเกินไป และเมื่อมะพร้าวพันธุ์เดียวที่แจกจ่ายกันไปเพาะปลูก เริ่มสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้จึงทำให้ความเสี่ยงที่เกิดจากการขึ้นตาล หมายความว่าขึ้นต้นมะพร้าวที่มีความเสี่ยงลดลง

การดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนแห่งนี้ มีการจัดทำบัญชีทั้งของกลุ่ม และของบุคคล เช่นคนเคี้ยวตาล ของคนขึ้นตาล สิ้นปีจะมีการประชุมกลุ่ม ซึ่งการรวมหุ้นจากสมาชิกในช่วงนี้ ยังไม่มีเงินปันผล เพราะยังเป็นเรื่องการลงทุนอยู่ในขณะนี้ น่าจะคุ้มทุนอีกสัก 2 ปี ซึ่งปัจจุบันน้ำตาลมะพร้าวมีราคาขายที่กิโลกรัมละ 35-40 บาท ทำให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้น ซึ่งปัจจุบันเกษตรกรที่ขึ้นตาล กลุ่มจะรับซื้อน้ำตาลสดปีละ 60 บาท บางครอบครัวได้ 10 ปีก็จะได้เงิน 100 ร้อยบาท ซึ่งจะได้มากกว่าการไปขายแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม หรือไปรับจ้างอย่างอื่น ทำให้เชื่อได้ว่าการฟื้นฟูอาชีพนี้จะได้ทำให้คนมีความสุขมากขึ้นนอกจากนั้น (พรชัย แสงแก้ว, 2557)

กลุ่มผลิตขนมหวานจากน้ำตาลมะพร้าว

น้ำตาลมะพร้าวที่ผลิตได้โดยกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ตั้งขึ้นเมื่อปี 2543 มีสมาชิกแรกเริ่มแค่ 30 คน 171 ทุน ได้มีการนำไปแปรรูปต่อโดย “กลุ่มผลิตขนมหวาน” ซึ่งเป็นอาชีพต่อเนื่องจากการผลิตน้ำตาลมะพร้าวโดย มีคุณ หวาน ประสงค์สุข เป็นประธานกลุ่มซึ่งสมาชิกมักจะเป็นกลุ่มแม่บ้าน และเยาวชนที่ว่างจากภารกิจประจำแล้ว โดยมีหลักคิดว่า “ทำขายเหมือนทำกินเอง คุณภาพสินค้า ผ่านการทำด้วยใจ และราคาย่อมเยาเป็นกันเอง” โดยช่วงเช้าจะมาร่วมกันทำขนมส่งขายตลาด โดยจะมีรถมารับทุกวัน ส่วนหนึ่งจะส่งขายปลีกในชุมชนราคาต่อละ 5 บาทหรือจัดเป็นของว่างเวลามีประชุมในพื้นที่ ซึ่งยอดผลิตและรายรับที่ยังไม่หักค่าใช้จ่าย ณ เดือนพฤษภาคมปีนี้ มียอดผลิตสูงถึง 36,832 ถูง คิดเป็นเงิน 147,328 บาท ปัจจุบันมีสมาชิกกว่า 40 คน 500 กว่าทุน เป็นการรวมตัวของชาวบ้าน เพื่อต้องการเสริมสร้างรายได้ให้กับชุมชนและต้องการจะอนุรักษ์ขนมไทยไว้ และเป็นการดำเนินการไปในรูปแบบของสหกรณ์ มีการลงหุ้น ๆ ละ 50 บาท สิ้นปีรับเงินปันผลหุ้นละ 10 บาท ส่วนคนที่ลงแรงทำ ซึ่งมีประมาณ 10 กว่าคน จะได้รับค่าตอบแทนจากผลกำไร ที่หักค่าวัสดุดิบเป็นครั้ง ๆ ไป โดยแบ่งกันผลิต รับผิดชอบขนมคนละชนิด ซึ่งจะคิดค่าตอบแทนให้เดือนละ 2 ครั้ง ช่วยเสริมสร้างรายได้ให้คนในชุมชนและอนุรักษ์ขนมไทยพื้นบ้านไว้ เช่น ขนมโมจิ ดอกจอก คุกกี้สิงคโปร์ บ้าปิ่น มะพร้าว ข้าวตู เป็นต้น เป็นอีกอาชีพหนึ่งที่สามารถทำให้กลุ่มแม่บ้านซึ่งมีเวลาว่างจากงานบ้าน มาประกอบอาชีพเสริมได้ไม่ต้องออกไปทำงานนอกบ้านแต่ทำในหมู่บ้านของตัวเองได้ อีกทั้งเป็นการสร้างความผูกพันระหว่างกลุ่มแม่บ้านด้วยกันทำให้เกิดความคุ้นเคย ความรักเหมือนพี่น้อง ความเชื่อใจและความไว้วางใจซึ่งกันและกันมากขึ้นอีกด้วย

ภาพที่ 33 กลุ่มขนมหวานจากน้ำตาลมะพร้าว

การทำขนมหวานของกลุ่มใช้วัตถุดิบและอุปกรณ์ที่มีอยู่ในชุมชนเท่านั้น โดย แม่หวาน ประสงค์สุข ประธานกลุ่มได้กล่าวถึง การทำขนมหวานไว้ว่า

วัตถุประสงค์ที่ใช้ทำขนมหวานก็จะใช้วัตถุดิบท้องถิ่น อย่างมะพร้าวเราจะมีคนทำส่งให้ซึ่งอยู่ หมู่ที่ 2 การเลือกมะพร้าว ก็จะใช้มะพร้าวที่ขึ้นทึกคือมะพร้าวที่ยังไม่แก่จัด และน้ำตาลเราใช้แบบชนิดที่ไม่ผสมน้ำตาล ซึ่งก็ได้จากบ้านที่ทำเตาอยู่หมู่ 3 และคนที่ทำงานที่นี่ก็มีคนมาร่วมกัน ทำจากหลายหมู่ (หวาน ประสงค์สุข, 2557)

กลุ่มกองทุนสวัสดิการออมวันละบาท

กลุ่มกองทุนสวัสดิการออมวันละบาท มีวัตถุประสงค์ต้องการสร้างความมั่นคงในชีวิตให้กับคนในตำบลคลองเขิน โดยมีการจัดตั้งขึ้นเมื่อปี 2551 มี พ.ท.องอาจ อินทรสุนทร นายทหารนอกราชการ เป็นประธานกลุ่ม เริ่มต้นมีสมาชิก 973 คน ปัจจุบัน มีสมาชิก 2,000 กว่าคน มีการจัดสวัสดิการตั้งแต่เกิดจนตายโดยเก็บเงินจากสมาชิกวันละบาท ช่วงเริ่มตั้งแต่กลุ่มสวัสดิการชุมชนได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) จำนวน 50,000 บาท และรัฐบาลสมทบให้อีกคนละ 1 บาท ตามจำนวนสมาชิกกลุ่ม บริหารในรูปคณะกรรมการ โดยร่วมกันจัดระบบบริหาร จนเกิดการพัฒนากลุ่มที่เข้มแข็ง เป็นสวัสดิการทางหนึ่งที่ชุมชนได้จัดทำขึ้นร่วมกัน ปัจจุบันมีเงินมากกว่า 1,533,328 บาท และจะมีเงินส่วนหนึ่งที่จัดไปซื้อ สลาก ธนาคารเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) อีกประมาณ 150,000,000 บาท ซึ่งจะมีรายได้จากการถูกรางวัลเกือบทุกเดือน ถึงแม้จะเป็นการถูกรางวัลรางวัลที่ไม่ใหญ่ แต่ก็เงินสะสมที่มากขึ้นเรื่อย ๆ

ภาพที่ 34 กองทุนสวัสดิการชุมชน ตำบลคลองเขิน จังหวัดสมุทรสงคราม

โดย พ.ท.องอาจ อินทรสุนทร ประธานกองทุนฯ ได้กล่าวถึง กองทุนสวัสดิการชุมชนไว้ว่า

แบ่งเงินกองทุนออกเป็น 3 ส่วนหลัก ๆ คือ 20% เก็บเข้าเป็นกองทุน 30% จัดเรื่อง วิสาหกิจชุมชน กลุ่มอาชีพการศึกษา ที่เหลือจัดเป็นสวัสดิการตั้งแต่เกิดจนตาย โดยเดือนหนึ่ง ๆ กลุ่มจะมียอดเงินเข้ากว่า 3 หมื่นบาท ไม่เคยติดลบและเชื่อว่าหากทำตรงนี้ให้แข็งแรงเรื่อย ๆ กลุ่มจะไปได้และพึ่งพาตนเองได้ในอนาคต (องอาจ อินทรสุนทร, 2557)

กลุ่มเกษตรเศรษฐกิจผสมผสานการเลี้ยงไก่

กลุ่มเกษตรเศรษฐกิจผสมผสานการเลี้ยงไก่ เป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นในช่วงปี 2551 เช่นกันจาก ความต้องการของคนในตำบลคิดกันเองผ่านเวทีประชุมประชาคม หรือสภาองค์กรชุมชน โดยที่ ประชุมฯ ได้ให้ความสำคัญกับการเพิ่มรายได้ให้กับคนในตำบลอีกด้วย และเป็นความต้องการเดินตาม แนวทางพระราชดำริปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การเกิดกลุ่มจากการระดมทุนร่วมกันเองของชุมชน โดยมีนายสิงห์ ศรีแสง เป็นประธานกลุ่ม โดยมีสมาชิกเริ่มแรก แค่ 10 คน เพิ่มเป็น 30 คน และ 53 คนในปัจจุบัน (พ.ศ.2557) มีการวางแผนการหาพันธุ์ไก่ การใช้อาหาร การดูแลป้องกันโรค ต่อมากลุ่ม ขยายกิจการ จนสามารถซื้อเครื่องอุปโภคบริโภค เพราะพันธุ์ไก่ไว้ใช้เองในกลุ่มและจำหน่าย ในขณะที่ด้านบน คอกไก่ที่เลี้ยงไว้ด้านล่างมีแหล่งน้ำสำหรับเลี้ยงปลาเป็นวงจรการเลี้ยงไก่แบบผสมผสานแบบครบวงจร โดยมีภักติกากลุ่มร่วมกัน มาเรียนรู้การทำงานที่กลุ่มแห่งนี้ จะได้เรียนรู้ที่ศูนย์แห่งนี้โดยมีเวทีที่ ประชุมประชาคมตำบลหรือสภาองค์กรชุมชน เป็นเครื่องมือเชื่อมร้อยกลุ่มองค์กรต่าง ๆ สู่การจัดการ ตนเองและมีการพัฒนาเพิ่มมากขึ้นในปีต่อ ๆ มา จนกรมปศุสัตว์ได้มีการเสนอกิจกรรมของกลุ่มไป ประกวดในระดับจังหวัดและได้รางวัลกลุ่มเกษตรดีเด่นประเภทกลุ่มเลี้ยงไก่ดีเด่นในปีที่ผ่านมา และ เข้าประกวดในระดับเขต 7 ได้รับรางวัลที่ 2 จากการแข่งประกวดกันในรับเขต จังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งในกระบวนการพัฒนาต่าง ๆ ได้ถูกกำหนดจากการพูดคุยและเสนอแนวคิดในการพัฒนาจากเวที สภาองค์กรชุมชนนั่นเอง ดังที่ นาย แสง ศรีแสง ประธานกลุ่มได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

กลุ่มเลี้ยงไก่เนี่ยะเกิดขึ้นได้ก็เพราะสภาองค์กรชุมชนเนี่ยะระ โดย ท่านอาจารย์อุษา แก ได้จัดแบ่งงบประมาณจากค่าอาหารกลางวันจัดเลี้ยงในวันประชุมสภาฯ ไปซื้อเครื่องอุปโภคบริโภค หากไม่มีสภาฯ กลุ่มไก่คงไม่เกิด

ตอนว่างจากการขึ้นน้ำตาล ในแต่ละวัน ก็ไม่รู้จะทำอะไรกัน ก็เลยคิดกันว่าจะหาอาชีพ เสริมพอได้ ได้มีการนำเสนอความคิดเข้าไปในที่ประชุมสภาฯ ที่ประชุมก็มีความคิดเห็นตกลง ร่วมกัน จัดตั้งกลุ่มขึ้นที่กลุ่มที่หมู่ที่ 9 ตอนนี้อยู่ทั้งหมดประมาณ 800 ตัว ขายทั้งไก่เนื้อ ขาย ทั้งไข่ไก่ ขายทั้งพันธุ์ไก่ด้วย โดยสามารถสร้างรายได้เสริมได้เป็นอย่างดีและกลุ่มกำลังขยายเพิ่ม มากขึ้นในอนาคต (แสง ศรีแสง, 2558)

ภาพที่ 35 กลุ่มเกษตรกรเศรษฐกิจผสมผสานการเลี้ยงไก่

กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน (ศูนย์บริการและ ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลคลองเงิน) ทรัพยากรบุคคลของตำบลคลองเงินที่ได้รับการยกย่องเป็นปราชญ์ชาวบ้านด้านการเกษตรตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ คุณยุพิน และคุณสมศักดิ์ ศรีโหร สามีมภรรยาที่ทำการเกษตรโดยยึดหลักเหนื่อยแต่มีความสุข และต้องรู้จักว่าชีวิตมีคุณค่า จึงใช้พื้นที่ 5 ไร่ ที่มีอยู่ทดลองทำเกษตรพอเพียง แบ่งพื้นที่ส่วนหนึ่งที่วางปลูกไม้ดอกไม้ประดับ ตอนกลางเก็บสวนมะพร้าวที่เคยทำไว้ที่เหลื่อปลูกผัก เพาะเห็ด เลี้ยงกบ เลี้ยงไก่ ส่วนร่องสวนใช้เลี้ยงปลา ปลูกพืชสวนครัว กลายเป็นศูนย์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของตำบล ทุกวันนี้ คุณยุพิน ศรีโหรและสามี มีบทบาทเป็นวิทยากรให้ความรู้เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่มีนักศึกษามีคนมาเรียนรู้ดูงานเกือบทุกวันและยังเป็นศูนย์การเรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราชด้วย

ภาพที่ 36 กลุ่มปราชญ์ชาวบ้านด้านปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

โดยเจ้าของพื้นที่ คือ ยูพา ศรีโหระ ได้เล่าถึงความตั้งใจในการทำหน้าที่เป็นวิทยากรศูนย์ฯ ไว้ว่า

เดิมทีทำสวนมะพร้าวแต่ลูกอยากให้พัก เพราะอาชีพนี้ทั้งหนักและเหนื่อย ไม่อยากอยู่ว่าง จึงใช้พื้นที่ 5 ไร่ที่มีอยู่ลองทำเกษตรพอเพียง แบ่งพื้นที่ส่วนหนึ่งไว้ปลูกไม้ดอกไม้ประดับ ด้านกลางเก็บสวนมะพร้าวที่เคยทำไว้ ที่เหลือปลูกผัก เพาะเห็ด เลี้ยงกบ เลี้ยงไก่ ส่วนร่องสวนใช้เลี้ยงปลา ปลูกพืชสวนครัว

เริ่มจากลองผิดลองถูก อ่านจากหนังสือบ้าง อบรมจากจังหวัดบ้าง ค่อย ๆ ทำทีละเล็กทีละน้อย ผลที่ได้รับคือตลอดระยะเวลากว่า 5 ปี แทบไม่ต้องใช้จ่ายเรื่องอาหาร เพราะยึดหลักปลูกอะไรกินอย่างนั้น ขายบ้างแจกบ้าง กระทั่งจังหวัดส่งเข้าประกวดได้รับรางวัลชนะเลิศ จึงเปิดเป็นศูนย์การเรียนรู้ให้ชุมชนทั้งในและนอกพื้นที่เข้ามาศึกษา พร้อม ๆ กับเก็บความรู้จากที่อื่นมาพัฒนาบ้านตัวเอง (ยุพิน ศรีโหระ, 2557)

ถึงแม้ว่าจะมีกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมาย คณะกรรมการสภาองค์กรชุมชนตำบลคลองเงิน มียังคงมีการประชุมร่วมกันทุกเดือน โดยให้ตัวแทนจากกลุ่มต่าง ๆ ของหมู่บ้านและเครือข่าย ศึกษาข้อมูลหมู่บ้าน ปัญหาและความต้องการเพื่อนำเข้าสู่การประชุมระดับตำบล และนำข้อมูลที่ได้จากการประชุมสภาฯ ไปขยายความรู้ให้กับสมาชิกและชาวบ้าน ส่วนข้อเสนอจะส่งให้คณะกรรมการหมู่บ้านรับทราบเพื่อนำไปทำประชาคมหาข้อสรุปร่วมกัน นอกจะเป็นการติดตามผลของกลุ่มกิจกรรมที่ดำเนินไปแล้ว ยังเป็นการคิดที่จะพัฒนาเพื่อให้เกิดความก้าวหน้าในกลุ่มกิจกรรมอื่น ๆ ต่อไปอีกด้วย

ในส่วนของ การพัฒนากิจกรรมกลุ่มต่าง ๆ โดยผ่านสภาองค์กรชุมชนตำบลคลองเงินนั้น ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลคลองเงิน ได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมต่อไปอีกว่ากิจกรรมสำคัญที่กำลังทำอยู่ในตอนนี้ คือแผนพัฒนาศูนย์เรียนรู้ตำบล เพื่อให้กลุ่มต่าง ๆ มีศูนย์กลางแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน, พัฒนารฐานข้อมูลท้องถิ่นให้เป็นปัจจุบัน, จัดทำแผนยุทธศาสตร์ของสภาฯ เพื่อเชื่อมกับหน่วยงานต่าง ๆ และองค์การบริหารส่วนตำบลให้เป็นรูปธรรม ลดการทำงานที่ซ้ำซ้อน มีการกำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จร่วมกัน, ประชาสัมพันธ์การทำงานของสภาฯ ให้เป็นที่รู้จักและสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง และพัฒนาคณะกรรมการให้เป็นผู้ดำเนินการเปลี่ยนแปลง “ถ้าถามว่าเราประสบความสำเร็จไหมต้องตั้งตัวชี้วัดว่าเอาแค่นี้ เพราะความสำเร็จเปลี่ยนแปลงตลอด เช่น จากเดิมตำบลเรามี 9 หมู่บ้านต่างคนต่างอยู่ไม่พูดคุยกัน วันนี้เริ่มพูดคุย รับรู้ปัญหาและหาทางออกร่วมกัน ซึ่งต่อไปเราอาจต้องตั้งเป้าหมายต่อไปเรื่อย ๆ” (อุษา เทียนทอง, 2557)

ส่วนที่หลายคนตั้งคำถามว่าชาวบ้านเข้าใจบทบาทของสภาองค์กรชุมชนแล้วหรือยัง ดร. อูชา เทียนทอง ได้กล่าวไว้ว่า “มองว่าบางคนก็เข้าใจ บางคนรู้แค่ว่าสภาตั้งขึ้นมาแค่จัดประชุม ถ้า มองอีกแง่หนึ่งการที่ชาวบ้านให้ความร่วมมือพัฒนาชุมชนก็ถือเป็นข้อดีที่ จะนำไปต่อยอดและผลักดัน ให้สภาองค์กรชุมชนเป็นส่วนหนึ่งในการปฏิรูปประเทศ” (อูชา เทียนทอง, 2557)

ปฏิภาณ จุมผา ผู้จัดการสำนักงานเขตภาคกลางตอนบนและตะวันตก ได้กล่าวถึงสภา องค์กรชุมชนระดับตำบลไว้ว่าขณะนี้ มีสภาองค์กร ชุมชน 975 แห่ง จาก 1,669 ตำบลรวมเทศบาล ครอบคลุม 16 จังหวัด ทั้งนี้มีพื้นที่ศักยภาพเพียง 120 ตำบล โดยดูจากดัชนีชี้วัด 5 ประการ คือ 1. เกิดระบบข้อมูลและการจัดการความรู้ของตำบล 2. มีพื้นที่ปฏิบัติการและเชื่อมโยงเครือข่ายของ องค์กรชุมชน 3. พัฒนาคนให้สามารถขับเคลื่อนงานพัฒนาท้องถิ่น 4. เกิดการบริหารจัดการตนเอง โดยใช้สภาฯ เป็นเครื่องมือในการกำหนดอนาคตของตนเอง และ 5. เกิดแผนพัฒนาของขบวนองค์กร ชุมชนระดับตำบล และได้กล่าวถึงสภาองค์กรชุมชนตำบลคลองเงิน ไว้ว่า

ทิศทางการพัฒนาต่อไปต้องเน้นสร้างความเข้าใจและเชื่อมโยงองค์กรชุมชนให้ ครอบคลุมทั่วถึง และหลากหลาย พัฒนาระบบข้อมูลและการสื่อสารให้มีพลัง พร้อม ๆ กับ การพัฒนาแกนนำและสมาชิก รวมถึงต้องสนับสนุนให้สภาเป็นกลไกหลักรับฟังและสะท้อน ปัญหา

แต่หากจะให้สภาองค์กรชุมชนเป็นกลไกสำคัญเพื่อขับเคลื่อนปฏิรูป ประเทศจากฐานราก อาจต้องเชื่อมโยงและยกระดับขบวนสภาให้มีความเข้มแข็งสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างเป็น รูปธรรม เป็นเรื่องยาก แต่ถ้าทำจริงจึงคงไม่ไกลเกินเอื้อม อย่างน้อย “สภาองค์กรชุมชนตำบล คลองเงิน” ก็เป็นอีกต้นแบบหนึ่ง (ปฏิภาณ จุมผา, 2557)

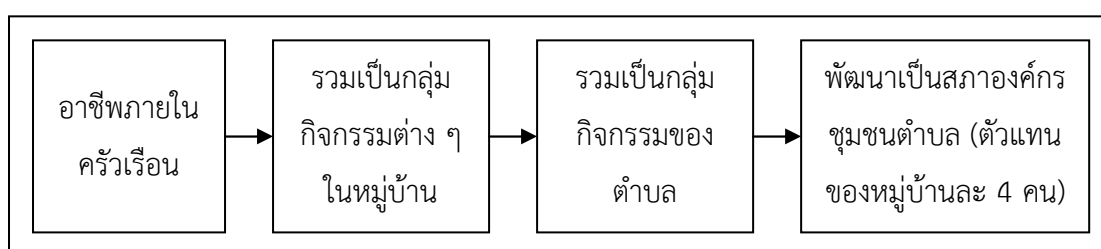
สรุปขั้นตอนการทำงานของ ดร.อูชา เทียนทอง

1. สร้างแกนนำในชุมชน (ผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านต่าง ๆ และแกนนำกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ในตำบล เช่น กลุ่มทำน้ำตาล กลุ่มแม่บ้านขนมหวาน) เริ่มจากการทำประชาคมในจังหวัด จากนั้นก็มาเริ่มทำ กิจกรรมในตำบลคลองเงิน เช่น เอาสื่อในการพัฒนามานำเสนอ ทำให้กลุ่มชาวบ้านที่อยากจะพัฒนา ชุมชนของตนเอง แต่ไม่ทราบกระบวนการและขั้นตอนในการทำงาน เช่น การจะจัดกลุ่มโดยใช้ระบบ การแบ่งหุ้นอย่างไร จะกระตุ้นอย่างไร ให้ประชาชนเกิดจิตสำนึกอยากจะเข้ามาทำงาน เกิดการ รวมตัวและผลักดันให้เกิดการพัฒนาในตำบล เมื่อมีแกนนำมาผลักดันให้เกิดการขับเคลื่อนทำให้ กิจกรรมต่าง ๆ สามารถดำเนินไปได้อย่างเป็นรูปธรรมและมีประสิทธิภาพ

2. จัดการอบรมเสริมสร้างศักยภาพของกลุ่มแกนนำ เป็นเพิ่มเติมองค์ความรู้ให้กับผู้ที่จะไปทำงานเนื่องจาก กลุ่มชาวบ้านต่าง ๆ เกิดความไม่มั่นใจในการกิจกรรมที่จะทำเนื่องจากพื้นฐานทางการศึกษายังมีน้อยอยู่ เมื่อได้รับความรู้ทั้งในทางทฤษฎีและการปฏิบัติโดยมีคนนำ ทำให้เกิดความมั่นใจมากยิ่งขึ้น และสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง

3. การกำหนดสถานที่ที่แน่นอนในการจัดกิจกรรมและดำเนินกิจกรรม เนื่องจากจุดเริ่มต้นของการสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรชุมชน ของตำบลคลองเงินไม่ได้มีงบประมาณสนับสนุนมาก ถึงแม้จะได้รับงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ เช่น ตอนที่ยังเป็นแค่ประชาคมตำบลแม้กระทั่งหลังจากจัดตั้งเป็นสภาองค์กรชุมชนเรียบร้อยแล้วก็ตาม งบประมาณที่ได้จึงเป็นแค่บสนับสนุนเท่านั้น เช่น เป็นค่าอาหารในการจัดประชุมตลอดทั้งปี จาก พอช. ก็เป็นเงินจำนวนที่ไม่มาก ทำให้ไม่สามารถนำไปใช้เช่าสถานที่ทำการ หรือซื้อที่ดินจัดสร้างเป็น อาคารสำนักงานได้ จึงได้ใช้วิธีการเวียนไปประชุมในหมู่บ้านต่าง ๆ เพื่อเป็นการสร้างคุ้นเคยให้กับแต่ละหมู่บ้านด้วย เป็นการเปิดโอกาสในส่วนของ การเข้ามามีส่วนร่วมของชาวบ้านให้ง่ายและสะดวกขึ้น ด้วย มีความเป็นกันเองและเข้าถึงง่ายด้วย และเป็นการพัฒนาแกนนำในการทำงานด้วย เพราะส่วนมากที่ประชุมตามหมู่บ้านต่าง ๆ จะเป็นที่ทำกรหมู่บ้านของผู้ใหญ่บ้านต่าง ๆ

4. การสร้างเครือข่ายภายในตำบล สภาองค์กรชุมชนตำบลคลองเงิน เกิดจากกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีอยู่ในตำบลคลองเงิน รวมตัวกัน ทำกิจกรรมร่วมกันโดยการใช้เวทีกลางคือสภาองค์กรชุมชนเป็นเวทีที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนที่อยู่ในตำบล และหาข้อสรุปจากที่ประชุมในเวทีของประชาคมตำบล หรือสภาองค์กรชุมชนเป็นแนวทางในการปฏิบัติของกลุ่มกิจกรรม และหมู่บ้านต่าง ๆ ซึ่งโดยความเป็นจริงสมาชิกของกลุ่มต่าง ๆ ก็อยู่ปะปนกันไปในแต่ละหมู่บ้าน เมื่อมีการกำหนดกลุ่มต่าง ๆ ชัดเจนผ่านการประชุมสภาองค์กรชุมชนตำบลสัญจร ทำให้ทราบได้ว่าแต่ละคน เป็นสมาชิกของกลุ่มใดบ้าง เช่น กลุ่มที่มีมานานแล้วอย่างกลุ่มผู้สูงอายุที่มีมานานแล้ว แต่ไม่ได้มีบทบาท หรือกิจกรรมอะไรที่ปรากฏเป็นรูปธรรม กลุ่มอาชีพของแม่บ้านเช่น กลุ่มน้ำพริก กลุ่มขนมหวาน กลุ่มน้ำตาลปลอดสาร ซึ่งจะเป็นสะท้อนถึงกิจกรรมว่ากลุ่มนั้น ๆ ประกอบกิจกรรมอะไร

แผนภาพที่ 14 พัฒนาการของการรวมตัวของกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ในตำบลคลองเงิน

การจดแจ้งขึ้นทะเบียนเป็นสภาองค์กรชุมชนของตำบลคลองเขินเป็นการดำเนินการต่อยอดจากกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้วให้มีความชัดเจนขึ้น เพราะการจดแจ้งจะต้องมีการดำเนินการแจ้งถึงกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ที่มีอยู่ในตำบล ให้กับทาง พอช. ทราบว่าแต่ละหมู่บ้านมีกลุ่มอาชีพอะไรบ้างก็จะเป็นฐานข้อมูลระดับประเทศได้ แต่ที่เกิดการพัฒนาต่อ ๆ มาก็คือกลุ่มต่าง ๆ ที่มีความเข้มแข็งเพิ่มมากขึ้นทำให้ ชาวบ้านอีกจำนวนมากที่อยากจะสร้างกลุ่มอาชีพต่าง ๆ เกิดขึ้นอีก เหมือนเป็นกระแสผลักดันให้เกิดความกระตือรือร้น ในการพัฒนาตนเองและรวมกลุ่มจัดตั้งเป็นกลุ่มอาชีพใหม่เกิดขึ้นตาม ๆ กันมา ดังนั้น ภาระหน้าที่หลักของสภาองค์กรชุมชนตำบลคลองเขินก็คือ การเอากลุ่มเก่าที่มีการประกอบกิจกรรมอยู่แล้วมาจดแจ้ง และพัฒนาให้มีความเข้มแข็งและมีศักยภาพเพิ่มมากขึ้น ในขณะที่เกิดกลุ่มใหม่ ๆ เกิดขึ้น เช่น กลุ่มเลี้ยงไก่ไข่ กลุ่มเกษตรผสมผสาน นับเป็นพัฒนาการของสภาองค์กรชุมชนในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนอย่างหนึ่ง โดยการสนับสนุนจาก พอช. หรือหน่วยงานอื่น ๆ มาบูรณาการเข้าด้วยกัน ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เกิดขึ้นภายใต้จิตสำนึกและความต้องการอยากเห็นตำบลเข้มแข็ง โดยการใช้งบประมาณที่ใช้ในการประกอบกิจกรรมไม่ได้เกิดจากการเขียนของงบประมาณสนับสนุนจากหน่วย ๆ ภายนอกเลย แต่ได้มาเนื่องจากหน่วยงานภายนอกมีความต้องการอยากจะทำให้การสนับสนุนอยู่แล้ว เช่น ตำบลสุขภาวะจาก สสส.ที่ทางสภาฯ ไม่จำเป็นต้องของงบประมาณแต่เป็นผลจากผลงานที่เกิดขึ้นและเป็นที่ยอมรับจนทางหน่วยงานเจ้าของทุน แสดงความจำนงที่จะให้การสนับสนุนกิจกรรมของกลุ่มเองวิธีในการดำเนินการประชุม จะมีลักษณะพูดคุยเป็นกันเอง โดยมีการกำหนดประเด็นขึ้นมาแล้วให้ (อุษา เทียนทอง, 2557)

จากพัฒนาการการเกิดกลุ่มในตำบลคลองเขิน ได้รับคุณประโยชน์อย่างมาก โดยมีเสียงสะท้อนจากคนในชุมชนเปรียบเทียบกับก่อนที่มีสภาองค์กรชุมชน และหลังจากที่มีการจัดตั้งสภาฯ ผู้นำและสภาองค์กรชุมชนแล้ว ดังนี้

สมัยก่อนจะมีสภาองค์กรชุมชน ก็เหมือนกับการที่นักเรียนไปเรียนในโรงเรียนแล้วฟังแต่ที่อาจารย์พูด ไม่มีโอกาสพูดและแสดงความคิดเห็น แต่เมื่อมีสภาองค์กรชุมชนทำให้มีเวทีได้แสดงออกทางความคิดเห็น ในเรื่องงาน

โดยส่วนมากเมื่อเข้ามาเป็นสมาชิกก็จะเปิดโอกาสให้เข้าอบรมเป็นวิทยากรกระบวนการทำให้สามารถทำหน้าที่เป็นวิทยากรได้ทุกคน อย่างผมได้ไปดูกระบวนการในการทำงานของครูชบ ยอดแก้ว ที่สงขลา กลับมาแล้วก็นำความรู้ที่ได้มาเล่าสู่กันฟังในเวทีประชุม ซึ่งตอนนั้นยังไม่มีสภาองค์กรชุมชน เช่น ถ้ามีการทำกองทุนวันละบาทจะมีข้อดีอย่างไรบ้าง การรวมตัวจะมีข้อดีอย่างไรบ้าง เราจะรองทำกันดูไหม เมื่อมีการจัดตั้งกองทุนขึ้นเป็นผลสำเร็จทำให้ชาวบ้าน

เริ่มเห็นผลที่เกิดขึ้นจากการมีกองทุนสนับสนุน โดยเฉพาะกองทุนสวัสดิการชุมชน ที่เวลาป่วยหรือตาย ก็จะมีเงินกองทุนสวัสดิการช่วยสนับสนุน การทำงานของกลุ่มต่าง ๆ ก็มักจะได้รับความร่วมมือจากสมาชิก เช่น กลุ่ม อสม. ก็มาเป็นสมาชิกกลุ่มกองทุนสวัสดิการ ในขณะที่อาจจะไปทำหน้าที่ด้านอื่น กับกลุ่มอื่นด้วยก็ได้ แสดงให้เห็นว่าสมาชิกคนหนึ่ง อาจจะสวมหมวกหลายใบ (องอาจ อินทรสุนทร, 2557)

ซึ่งจากแนวคิดของประธานสภาองค์กรชุมชนคนปัจจุบัน ได้มองถึงการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน สิ่งที่จะเป็นเครื่องสะท้อนว่า ท้องถิ่นนั้นเข้มแข็งหรือไม่ ก็สามารถพิจารณาได้จากแกนนำว่ามีจำนวนน้อยหรือมาก หากภาระหน้าที่ในการพัฒนาตกอยู่กับบุคคลที่เป็นผู้ทำหน้าที่ในการนำเพียงคนเดียว ก็เป็นเครื่องถึงความไม่เข้มแข็งอย่างเต็มตัวของชุมชนนั้น ๆ แต่หากชุมชนใดมีแกนนำหรือมีบุคคลที่สามารถทำงานแทนกันได้โดยไม่ติดขัดกับบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ก็เป็นเครื่องสะท้อนถึงความเข้มแข็งของการเมืองภาคพลเมืองได้ อย่างสภาองค์กรชุมชนตำบลคลองเงิน

การที่อยากจะทราบว่าตำบลไหนมีความเข้มแข็งหรือเปล่า ให้ไปดูว่ามีคนที่เก่งอยู่กี่คน หากมีเก่งแค่คนที่เป็นแกนนำ แสดงว่าตำบลนั้นไม่เก่งจริง ไม่เหมือนตำบลคลองเงินที่สามารถจะมีคนทำงานเป็นแกนนำได้หลายคน เช่น คุณสิงห์ก็เก่ง คุณยุพินก็เก่ง คุณพรชัยก็เก่ง สามารถจะวัดได้เลยถึงความเข้มแข็งของตำบลได้เลย (อุษา เทียนทอง, 2557)

การทำงานของสภาองค์กรชุมชนร่วมกับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น

ตำบลคลองเงินได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล เมื่อวันที่ 19 มีนาคม 2539 ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่อง จัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ลงวันที่ 19 มกราคม 2539 และประกาศในราชกิจจานุเบกษา ฉบับประกาศทั่วไป เล่ม 113 ตอนพิเศษ 52 ลงวันที่ 25 ธันวาคม 2539

การทำงานร่วมกับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ถึงแม้ พรบ. สภาองค์กรชุมชน ปี 2551 จะไม่เปิดโอกาสให้นักการเมืองท้องถิ่นเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งสมาชิกสภาองค์กรชุมชน เพื่อเป็นการป้องกันการครอบงำการตัดสินใจของภาคพลเมือง แต่ในความเป็นจริงการทำงานของสภาองค์กรชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบลนำโดยนายกองค์การบริหารส่วนตำบลคลองเงินและสมาชิกสภาฯ ก็ได้เข้ามามีบทบาทในการทำงานในฐานะที่ปรึกษาและผู้อำนวยความสะดวกและช่วยเหลือสนับสนุนชาวบ้านในพื้นที่ดูแลของตนเอง ทางสภาองค์กรชุมชนตำบลคลองเงินโดยประธาน ดร. อุษา เทียนทอง ก็เห็นความสำคัญของเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นจึงไม่เอา พรบ. มาเป็นเครื่องกีดกันการทำงาน จึงได้เรียนเชิญให้นายกองค์การบริหารส่วนตำบล และสมาชิกมาเป็นที่ปรึกษาให้กับสภา

องค์กรชุมชน ดังนั้นในการประชุมสภาแต่ละครั้งก็จะมีกรเรียนเชิญเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลมาเข้าร่วมประชุมด้วย

ภาพที่ 37 ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลคลองเงิน

ในช่วงปีแรก ๆ ของการทำงานเมื่อจะมีการจัดประชุมครั้งใดก็จะมีกรจัดทำหนังสือเชิญ ได้มีการปรับเปลี่ยนแนวคิดหลังจากเวลาผ่านไปได้หนึ่งปี ในเวลาต่อมาว่า การประชุมจะกำหนดเป็น วันที่ 19 ของทุกเดือนเป็นประจำ และหากมีผู้ใดสนใจจะเข้าร่วมประชุมก็สามารถเดินทางมาร่วมได้ เป็นการทดลองดูด้วยว่า หากไม่มีหนังสือเชิญจะมีผู้เข้าร่วมประชุมหรือไม่ ก็ปรากฏว่ามีผู้เข้าร่วม ประชุมเหมือนเดิม จากนั้นก็เป็นที่ทราบกันดีว่า ทุกวันที่ 19 จะมีการประชุมสภาองค์กรชุมชน ลักษณะของสภาองค์กรชุมชนของตำบลคลองเงินจะไม่เป็นการปิดกั้น แต่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้า มามีส่วนร่วมเต็มที่ และให้ความสำคัญกับ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลเพราะมีหน้าที่รับผิดชอบ ในการดูแลและพัฒนาตำบลอยู่แล้ว ซึ่งในความเป็นจริงรูปแบบของสภาองค์กรชุมชนจะมีลักษณะ แบบเปิด ไม่ได้เป็นไปตามระเบียบของ พ.ร.บ.ปี 2551 ทั้งหมดทีเดียว เพราะใน พ.ร.บ.ปี 2551 ไม่ ต้องการให้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมหรือเป็นส่วนหนึ่งของสภาองค์กรชุมชน คือ ต้องการให้เป็นอิสระจากการเมืองท้องถิ่นแต่ให้ภาคประชาชนเข้ามามีบทบาท แสดงออกถึงความเป็น การเมืองภาคพลเมืองได้อย่างเต็มที่ ในขณะที่ได้มีการประชุมของสภาองค์กรชุมชนทุก ๆ เดือน ทาง ท้องถิ่นก็ได้เข้ามาสนับสนุนเนื่องจากเป็นคนในท้องถิ่นอยู่แล้ว สมาชิกสภาฯ บางส่วนก็เป็นกลุ่มแกน นำชุมชนที่ทำหน้าที่เป็นกรรมการสภาองค์กรชุมชนด้วย ดังนั้นข้อสรุปจากสภาองค์กรชุมชน จะถูก

นำไปเสนอในที่ประชุมสภาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเช่นเดียวกัน เช่น หากเกิดปัญหาในส่วนของถนนหนทางไม่เรียบร้อย ความตื่นเงินของลำคลองต่าง ๆ ในพื้นที่ สมาชิกท้องถิ่นที่เข้าร่วมประชุมด้วยกันกับสภาองค์กรชุมชนก็จะนำเรื่องความต้องการของชาวบ้านไปเสนอต่อในที่ประชุมองค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อการจัดทำแผนพัฒนาตำบลต่อไป และในการประชุมแต่ละครั้งทาง องค์การบริหารส่วนตำบลลงเงินจะให้งบประมาณมาเป็นค่าใช้จ่ายในการประชุม ปีละ 20,000 บาท หมายความว่าทางท้องถิ่นเองก็เห็นความสำคัญของการทำงานของสภาองค์กรชุมชนเช่นเดียวกัน และอีกส่วนหนึ่งได้รับงบประมาณสนับสนุนจาก สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนอีกด้วย

ปัญหาและอุปสรรคในการทำงานของสภาผู้นำชุมชนและสภาองค์กรชุมชนระดับตำบล

แต่จากการทำงานของสภาฯ ผู้นำหรือสภาองค์กรชุมชนที่ผ่านมามีไม่ต่ำกว่า 6 ปี สามารถสรุปข้อกังวลของกลุ่มแกนนำสภาองค์กรชุมชนจากการเก็บข้อมูลได้ ดังนี้

1. เยาวชนรุ่นใหม่ หลังจากจบการศึกษามักจะย้ายออกไปทำงานนอกตำบล ไม่ค่อยสนใจอยากจะทำดำรงชีวิตตามแบบอย่างบรรพบุรุษของตนเอง ทำให้การทำงานต่อไปในอนาคตของสภาองค์กรชุมชนอาจจะขาดความต่อเนื่อง และความยั่งยืน
2. การขายที่ของชาวบ้านรุ่นใหม่ เมื่อมีนายทุนมาขอซื้อที่ทำเป็นรีสอร์ท หรือแหล่งท่องเที่ยว ทำให้เริ่มมีนายทุนนอกพื้นที่เขาไปทำประโยชน์ในตำบล โดยไม่ได้ประกอบอาชีพตามวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนพื้นที่ แต่จะมาเป็นแหล่งท่องเที่ยวมากกว่าทำให้ความสัมพันธ์ของคนในตำบลค่อย ๆ จืดจางลง
3. การเปลี่ยนแปลงของการเมืองในระดับประเทศ ทำให้เกิดความกังวลในเรื่องนโยบายที่ส่งผลกระทบต่อการทำงานของสภาองค์กรชุมชนต่อไปในอนาคต เช่น งบประมาณสนับสนุนที่จำเป็นต้องใช้ในการจัดประชุมแต่ละเดือน ภาพการทำงานของการเมืองภาคพลเมืองซึ่งอยู่ในสถานการณ์ไม่ปกติ มักจะเป็นเหตุกังวลว่าเป็นฐานอำนาจของนักการเมืองที่อยู่ฝ่ายตรงข้ามกับรัฐบาล เป็นต้น

สรุปการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมืองในตำบลคลองเงิน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม

การวิเคราะห์ทุนภายในและภายนอกชุมชนตำบลคลองเงิน

1. ทุนทางสังคมที่มีอยู่ภายใน เรื่องของแกนนำชุมชนที่มีภาวะการนำให้กับชุมชนที่เป็นที่ยอมรับ อย่าง อาจารย์อุษา เทียนทอง ที่เป็นครูมัธยม และได้รับการขอยืมตัวมาทำงานให้กับมูลนิธิพัฒนาไท มาจัดทำเรื่องประชาสังคมโดยดูแลในเขตภาคกลาง แต่เป็นคนดั้งเดิมคือมีถิ่นกำเนิดอยู่ที่ตำบลคลองเงิน และอาศัยอยู่ในตำบลคลองเงิน ได้นำเอาวิธีการทำงานด้านภาคประชาสังคม และ

โอกาสที่ทางจังหวัดต้องการพัฒนาศักยภาพของภาคพลเมืองได้ทำการต่อยอดให้การทำงานภาคพลเมืองของตำบลคลองเขินเชื่อมโยงกับการทำงานของประชาสังคมในระดับจังหวัด เช่น การอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพของแกนนำชุมชน ก็ได้มีการนำแกนนำชุมชนในระดับตำบลคลองเขินเข้าไปร่วมอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพบุคลากรของตำบลไปด้วย การอบรมพัฒนาศักยภาพการทำงานของเธอ ๆ โดยมีการจัดอบรมทั่วทั้งภาคแต่ได้ผนวกชาวบ้านที่สนใจในตำบลไปร่วมอบรมด้วย เป็นต้น เพื่อให้แกนนำชุมชนเหล่านี้สามารถทำงานได้ด้วยตนเอง

พ.ท.องอาจ อินทรสุนทร นายทหารนอกราชการที่มีประสบการณ์การจัดทำกลุ่มสวัสดิการชุมชนในสมัยที่ยังรับราชการทหาร อีกทั้งเคยเป็นประธานชุมชนที่ชุมชนใน กทม. มาก่อน และได้มีประสบการณ์การทำกลุ่มสวัสดิการชุมชนมาก่อน ได้นำรูปแบบวิธีการมาประยุกต์ใช้ในการจัดทำกลุ่มสวัสดิการในตำบลหนองสาหร่าย ซึ่งสามารถดูแลคนในตำบล ตั้งแต่ เกิด แก่ เจ็บ และตาย ซึ่งผลจากการนำเดินการมาในขณะนี้ทางกลุ่มก็สามารถมีเงินกองทุนเพิ่มมากขึ้นทุกปี

และกลุ่มปราชญ์ชาวบ้านที่มีองค์ความรู้อยู่แล้ว ได้มีโอกาสนำความรู้ที่มีอยู่มาถ่ายทอดให้กับผู้ที่สนใจ โดยดูจากความสามารถเฉพาะบุคคล เช่น คุณยุพิน และคุณสมศักดิ์ ศรีโหร ที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านที่มีความสามารถในการคิด ในการทำงาน ออกแบบรูปแบบในการทำงานเอง ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในครัวเรือนมาจัดเป็นรูปแบบการถ่ายทอดความรู้ได้เอง จึงได้ทำการชักชวนมาอยู่ในกลุ่มปราชญ์ชาวบ้านที่คอยให้ความรู้โดยการจัดอบรมถ่ายทอดภูมิปัญญาดั้งเดิมของชาวตำบลคลองเขินให้แก่คนในตำบล และผู้สนใจที่จะเข้ามาเรียนรู้การดำรงชีวิตตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ความสัมพันธ์ของคนในตำบลเช่น ที่มีความสัมพันธ์กันมีความเป็นญาติพี่น้องกัน จึงสามารถจะสร้างความรักความสามัคคีให้เกิดขึ้นกับชุมชนได้ง่ายขึ้น และสภาพแวดล้อมที่เอื้อจากธรรมชาติทำให้การประกอบอาชีพก็จะเป็นอาชีพเกษตรกรรมเหมือน ๆ กัน ทำให้การก่อตั้งกลุ่มอาชีพจึงเป็นเสมือนการต่อยอดจากอาชีพที่ประกอบกันอยู่แล้ว

2. การทำงานเป็นทีม สามารถจะส่งผ่านรูปแบบการนำได้หลายคน ถึงแม้สถานะของชาวบ้านในตำบลคลองเขินจะมาจากชาวบ้านที่มีการศึกษาในระดับน้อย แต่จากประสบการณ์การทำงานและความสามารถเฉพาะตัวทำให้ รูปแบบการทำงานของสมาชิกตำบลคลองเขินกับสามารถทำงานได้สอดคล้องกันดี เป็นอย่างดี และสามารถทำงานแทนกันได้ในฐานะวิทยากรกระบวนการในขณะประชุมได้เป็นอย่างดี

3. ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เนื่องจากพื้นที่ของตำบลคลองเขินเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์เหมาะกับการเพาะปลูก เนื่องจากมีแหล่งน้ำไหลผ่านตลอดทั้งปี ถึงแม้พื้นที่ในตำบลจะไม่ติดกับลำน้ำแม่กลองโดยตรงก็ตาม แต่ก็ลำประโดงตัดผ่านเข้าไปในที่เป็นร่องสวนที่ทำการเพาะปลูกอยู่เป็นจำนวนมากแม้ในช่วงฤดูแล้งจะมีสภาพที่แหล่งน้ำตื้นเขินก็ตาม สภาพของดินที่ใช้ในการเพาะปลูกก็ยังเหมาะสมกับการปลูกพืชผักผลไม้ประเภทที่ชอบสภาพน้ำที่กร่อย อย่างเช่น มะพร้าว ที่

นับได้เป็นอาชีพหลักที่สำคัญของคนในตำบลคลองเขิน ต่อมาแม้กระแสของการพัฒนาจะทำให้คนในตำบลเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและอาชีพไป สุดท้ายการจะสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนตำบลคลองเขินอีกครั้ง จึงได้เริ่มจากอาชีพดั้งเดิมที่เป็นภูมิปัญญาและทรัพยากรที่มีอยู่แล้วก่อน และก็ประสบความสำเร็จอย่างมาก เพราะไม่ได้เป็นของใหม่แต่เป็นการรื้อฟื้นสิ่งที่มีอยู่แล้วนั่นเอง

4. ที่ให้มาตั้งแต่ปี 2542 ก็ยังคงเป็นกองทุนหมุนเวียนอยู่ในตำบลอยู่จนถึงปัจจุบัน นั้น แสดงออกถึงการนำทุนที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์จริง ๆ โดยการทำบัญชีการเงิน ก็ได้มีการจัดอบรมให้ชาวบ้านและส่งเสริมให้ชาวบ้านทำบัญชีการเงินกันเอง

5. ทุนสนับสนุนจาก พอช. สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน องค์การมหาชน ในการสนับสนุนเรื่ององค์ความรู้ด้านสภาองค์กรชุมชน และงบประมาณในการประชุมประจำปี ทุนจาก องค์การบริหารส่วนตำบล ที่สนับสนุนกิจกรรมที่ทางสภาองค์กรชุมชนตำบลคลองเขินจะจัดขึ้นในวาระต่าง ๆ

6. ทุนด้านเครือข่าย สถานะของสภาองค์กรชุมชนตำบลคลองเขินเหมือนกับ แม่ข่ายที่ทำงานอยู่ตรงกลางและกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ เหมือนเป็นลูกข่ายที่หากมีปัญหาหรือเรื่องอะไรก็จะดำเนินการเสนอเข้าที่ประชุมแม่ข่ายให้ร่วมกันตัดสินใจ ซึ่งรูปแบบการทำงานของสภาองค์กรชุมชนระดับตำบล ก็ส่งผลไปสู่การทำงานของสภาองค์กรชุมชนในระดับจังหวัดเช่นเดียวกัน ในขณะที่ตำบลเองก็มีเครือข่ายในกระบวนการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ภายนอกตำบล เช่น ตำบลไม้เรียง ตำบลหนองสาหร่าย หรือที่ครูชบ สงขลา เป็นต้น

บทวิเคราะห์ การประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมืองในตำบลคลองเขิน

1. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง

ปัจจัยจากภายนอกและปัจจัยภายใน ที่ส่งผลกระทบต่อตำบลคลองเขินโดยตรง ปัจจัยภายนอกจากนโยบายของรัฐ และองค์การมหาชน ต่าง ๆ คือ

1.1 นโยบายระบบเศรษฐกิจของประเทศ

เนื่องจากประเทศไทยได้พยายามก้าวเข้าสู่การเป็นประเทศที่พัฒนาทางด้านอุตสาหกรรมตามอย่างภาวะความทันสมัย เพื่อก้าวไปสู่ความเป็นประเทศที่พัฒนาแล้วตามแบบอย่างประเทศในกลุ่มทุนนิยมเสรี ทำให้รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตของคนไทยเปลี่ยนแปลงไป จากเคยอยู่ร่วมกับธรรมชาติ พึ่งพาอาศัยธรรมชาติ กลายเป็นทำลายธรรมชาติอย่างเร่งรีบ การผลิตเพื่อการบริโภคเป็นผลิตเพื่อขาย ผลจากการพัฒนาประเทศอย่างรีบด่วนนี้เอง ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในตำบลคลองเขิน เช่น การกู้เงินมาประกอบอาชีพเกษตรกรรม ในการใช้สารเคมีในการเพาะปลูก แต่เมื่อราคาผลผลิตไม่คุ้มกับค่าใช้จ่ายจึงทำให้เกิดหนี้สะสมและเป็นภาระผูกพัน การดำรงชีวิตตามแบบอย่างสมัยใหม่นิยมบริโภคคนนอกบ้าน ใช้เทคโนโลยีและเครื่องอำนวยความสะดวกซึ่งเป็นการเพิ่มภาระค่าใช้จ่ายอย่างรวดเร็ว การละทิ้งภูมิปัญญาในการทำอาชีพดั้งเดิม การแสวงหา

ทางออกโดยการหารายได้เพิ่มจึงเป็นทางเลือกที่ชุมชนพยายามดิ้นรนเพื่อปลดปล่อยภาระเหล่านั้น ทำให้การรวมตัวของกลุ่มอาชีพโดยผู้นำท่านต่าง ๆ ทำให้เกิดขึ้นได้ง่าย และรวดเร็ว

1.2 นโยบายการจัดทำแผนแม่บทชุมชนของกระทรวงมหาดไทย

หลังจากช่วงปี พ.ศ.2540 ที่ประเทศต้องประสบกับปัญหาภาวะวิกฤตอย่างรุนแรงที่เรียกว่า “ภาวะพองสบู่แตก” ทำให้ประเทศกลับกลายเป็นประเทศที่จะต้องเข้าสู่การฟื้นฟูอย่างเร่งด่วน โดยได้ขอความร่วมมือหรือความช่วยเหลือไปยังองค์กรต่างประเทศ ทำให้ได้เงินกองทุนให้เปล่าจากธนาคารโลก ที่เรียกว่า กองทุน SIF โดยมีข้อกำหนดจะต้องเน้นเรื่องการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนและธรรมาภิบาล ทำให้งบในส่วนนี้จึงได้ตกลงมายังชุมชน เพื่อสนับสนุนกิจกรรมกลุ่ม โดยให้ชุมชนเป็นเจ้าของโครงการ โดยใช้งบประมาณจากกองทุน SIF นี้ ซึ่งทางกระทรวงมหาดไทยได้จัดให้มีการจัดทำแผนแม่บทชุมชนในทั่วทุกภูมิภาคของไทย ตำบลคลองเงินก็เป็นตำบลหนึ่งที่ได้รับเงินสนับสนุนก่อนนี้ ซึ่งการทำแผนแม่บทชุมชนได้ประโยชน์จากการที่จะต้องศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนก่อน จากนั้นก็อาศัยทุนที่มีอยู่ในชุมชนประกอบกับทุนที่สนับสนุนจากภายนอกจัดทำเป็นโครงการของชุมชนต่อไป ซึ่งในตำบลคลองเงินได้อาศัยการจัดทำแผนแม่บทชุมชนไปต่อยอดในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนต่อไป เช่น นำเรื่องปัญหาหนี้สินและปัญหารายได้ไม่พอกับรายจ่าย มาผลักดันให้เกิดการจัดตั้งกลุ่มอาชีพที่อาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นเดิมคือการทำน้ำตาลมะพร้าว การจัดตั้งกลุ่มทำขนมหวานจากน้ำตาลมะพร้าว ทั้งเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับท้องถิ่นและเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่อาศัยทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นเป็นอุปกรณ์ในการทำอีกด้วย

1.3 สภาพพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ได้มีการจัดตั้งมูลนิธิพัฒนาไท โดยร่วมกับ LDI จัดทำเรื่องของประชาคมจังหวัด เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับการเมืองภาคพลเมือง ในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศไทยโดย ในส่วนของพื้นที่ภาคกลาง ประกอบด้วยจังหวัดเพชรบุรี สมุทรสาคร สมุทรสงคราม กาญจนบุรี ได้มีการมอบหมายให้เป็นภาระหน้าที่ของ นางสาว อูษา เทียนทอง ครูชำนาญการ เป็นแกนนำในการสร้างกระบวนการเรียนรู้และสร้างความเข้มแข็งให้กับพลเมืองในพื้นที่ต่าง ๆ โดยที่ นางสาวอูษา เทียนทอง ได้นำรูปแบบการทำงานกับภาคประชาสังคมในระดับภาค และระดับจังหวัดมาปรับใช้ในพื้นที่ตำบลคลองเงินซึ่งเป็นบ้านเกิด ทำให้เกิดการสอดคล้องและเชื่อมโยงกันในการทำงานในระดับภาค ระดับจังหวัด และระดับตำบล เช่น ต้องการจะอบรมพัฒนาศักยภาพของคนในสภาพองค์กรชุมชนตำบลคลองเงินให้เป็นเลขาฯ สภาฯ ก็จะต้องอบรมทั้งภาคแต่ได้นำคนที่สนใจในตำบลคลองเงินเข้าอบรมด้วย การสร้างกระบวนการเรียนรู้โดยการไปดูงานตำบลต้นแบบอื่น ๆ ก็มีการจัดคณะเข้าไปศึกษาร่วมกัน

1.4 สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน องค์กรมหาชน (พอช.)

หลังจากที่ได้มีตราพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชนระดับตำบล ในปี พ.ศ.2551 จึงได้มีการแจ้งไปยังตำบลที่พร้อมจะจัดแจ้ง โดยมี โครงสร้างของคณะกรรมการและสมาชิกชัดเจนในการทำงานและสามารถขึ้นทะเบียนจัดแจ้งอย่างถูกต้องทำให้การทำงานร่วมกันหน่วยงานราชการ เป็นไปได้สะดวกมากขึ้น เมื่อได้มีตำบลขอจดทะเบียนเริ่มต้นเนื่องจาก มีรูปแบบการทำงานและ โครงสร้างที่ชัดเจนอยู่แล้ว ก็ได้ทำการขอจัดแจ้งอย่างถูกต้อง แต่ในการปฏิบัติงานจริง สภาองค์กร ชุมชนตำบลคลองเงินก็มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบโครงสร้างที่เหมาะสมกับโครงสร้างเดิม เช่น ในพ.ร.บ. สภาองค์กรชุมชนตำบล ไม่ให้นักการเมืองท้องถิ่นเข้ามาเป็นคณะกรรมการสภาฯ แต่กลุ่มสภาผู้นำเดิม กลับมองเห็นว่าจริง ๆ นักการเมืองท้องถิ่นก็เป็นคนที่อาศัยอยู่ในตำบลด้วยจึงควรเปิดโอกาสให้ นักการเมืองท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาตำบลด้วยเช่นกัน และในขณะที่ผลที่ได้จาก กระบวนการเรียนรู้ในเวทีของสภาองค์กรชุมชน นักการเมืองท้องถิ่นก็สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการ จัดทำแผนพัฒนาตำบล ได้เช่นกัน

ปัจจัยภายในตำบลคลองเงินเอง

1.5 ปัญหาหนี้สิน

กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการทำงานประชาสังคมในตำบลคลองเงิน และจาก การทำแผนแม่บทชุมชนทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน เริ่มจากเหล่าแกนนำของตำบลและผู้ ที่สนใจก่อน ทำให้ทราบว่า ในตำบลมีคนที่เป็นหนี้สินมาก และมีรายได้น้อยกว่ารายจ่ายทำให้ความ ต้องการในการแก้ไขปัญหาของชุมชนชัดเจนเพิ่มมากขึ้น เรื่องนี้นับเป็นสาเหตุที่สำคัญประการแรกใน การทำให้การจัดตั้งกลุ่มรวมตัวของชาวบ้านในตำบลคลองเงินสามารถจัดตั้งเป็นกลุ่มอาชีพได้เร็วขึ้น และเป็นแรงบันดาลใจให้กับแกนนำหมู่บ้านอย่างผู้ใหญ่บ้านหลาย ๆ ท่าน ที่ต้องการจะพัฒนาหมู่บ้าน ของตนเองให้เข้มแข็งและสามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในชุมชนได้ เข้ามามีส่วนร่วมผลักดันให้เกิดการ แก้ไขปัญหาอย่างจริงจัง และด้วยสถานะของความเป็นผู้นำจึงสามารถทำให้การรวมตัวชาวบ้านเข้า มาร่วมกลุ่มต่าง ๆ จึงมีโอกาสนำให้ได้ง่ายขึ้น โดยเริ่มจากการชี้แจงทำความเข้าใจถึงปัญหาที่แต่ละ ครอบครัวประสบอยู่

1.6 ปัญหาค่าใช้จ่ายสูงกว่ารายได้

การดำรงชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้ชาวบ้าน มีภาระค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้น เช่น การ เปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ อย่างการเดินทาง ๆ นำโดยอาศัยเรือเปลี่ยนเป็น การเดินทางทางถนนที่ตัดผ่านเข้ามาในชุมชน ทำให้ชาวบ้านต้องมีค่าใช้จ่ายในการซื้อรถซึ่งมีราคาแพง กว่ารายได้ปกติของชาวสวนทั่วไปมาก แต่ก็เป็นการซื้อผ่อนเมื่อราคาพืชผลตกต่ำ ปัญหาหนี้สินจึงเพิ่มพูนขึ้น รวมถึงเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ก็ต้องจ่ายเงินในการซื้อหามาทั้งสิ้น เป็นต้น ทำให้เกิดเป็นแรงผลักดันให้เกิดการแสวงหาอาชีพเสริม บางคนต้องออกไปหางานทำให้

โรงงาน หรือรับเหมาก่อสร้าง หรืออาชีพเสริมอื่น ๆ สุดท้ายเมื่อมีการประชุมจัดตั้งกลุ่มทำให้เกิดการรวมตัวได้รวดเร็วอย่างน้อย กลุ่มแม่บ้านที่มีเวลาว่างจากการทำงานบ้านก็สามารถเข้าร่วมกลุ่มอาชีพได้ทันทีเพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระของรายจ่ายทางบ้านที่นับวันจะสูงขึ้นเรื่อย ๆ นอกจากจะเป็นความสะดวกเพราะอยู่ในพื้นที่อาศัยแล้ว ยังเป็นการนำองค์ความรู้เดิมที่มีอยู่ในการประกอบอาชีพกลับมาใช้อีกครั้งด้วย

1.7 ปัญหาอาชีพที่เป็นภูมิปัญญาเริ่มหมดความสำคัญลง

เนื่องจากพื้นที่ตำบลคลองเขินเป็นพื้นที่ที่มีทรัพยากรอยู่มาก อาชีพดั้งเดิมจึงผูกพันกับทรัพยากรที่มีอยู่เดิม ซึ่งมะพร้าวก็เป็นพืชผลการผลิตที่เป็นอาชีพหลักของคนที่นี่ แต่เนื่องจากกาลเวลาเปลี่ยนไปกระแสของความเจริญเข้ามา เช่น เครื่องมือเทคโนโลยีต่าง ๆ เริ่มมีความสำคัญกับการดำรงชีวิตเพิ่มมากขึ้น การนำภูมิปัญญาในการดำรงชีพต่าง ๆ ในสมัยก่อน ก็ค่อย ๆ หมดความสำคัญลงไป แต่เมื่อเริ่มมีการรณรงค์ให้เห็นความสำคัญของอาชีพและภูมิปัญญาท้องถิ่นจากการร่วมประชุมกันของกลุ่มสภาผู้นำ ทำให้ชาวบ้านเริ่มกลับมาให้ความสำคัญอีกครั้ง เนื่องจากเป็นการเริ่มแก้ไขปัญหาเรื่องรายได้แล้วยังมีส่วนสำคัญที่จะได้อนุรักษ์ภูมิปัญญาดั้งเดิมที่ค่อย ๆ หมดความสำคัญลงให้กลับมา เป็นเสมือนอัตลักษณ์ของชาวตำบลคลองเขินอีกครั้งได้สำเร็จ อีกทั้งกลุ่มของผู้สูงอายุที่เหมือนจะหมดความสำคัญลงก็เริ่มที่จะมีความเข้มแข็งเพิ่มมากขึ้นเนื่องจากการฟื้นฟูภูมิปัญญาของท้องถิ่นก็จะต้องได้จากกลุ่มผู้สูงอายุที่เคยฝึกฝนวิธีการทำงานต่าง ๆ มีประสบการณ์สามารถนำมาถ่ายทอดให้กับ ลูกหลาน และกลุ่มการเรียนรู้ต่อไป

2. กระบวนการที่เกิดขึ้นในตำบลคลองเขิน

ในกระบวนการทำงานของกลุ่มแกนนำในตำบลคลองเขินเริ่มต้นด้วยการเข้าร่วมประชุมของกลุ่มแกนนำในหมู่บ้านต่าง ๆ โดยการนำของ นางสาวอุษา เทียนทอง (ต่อมา ดร.อุษา) ในช่วงปี พ.ศ. 2542 ซึ่งรูปแบบการทำงานเน้นการพูดคุยกัน เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ถึงปัญหาและความเป็นไปต่าง ๆ ร่วมกระทั่งถึงการแก้ไขปัญหาโดยผู้เข้าร่วมประชุมสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการร่วมแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะได้โดยไม่ปิดกัน จัดตั้งเป็น “สภาผู้นำตำบล” พัฒนาเป็น “ประชาคมตำบล” และเป็น “สภาองค์กรชุมชนตำบล” ในที่สุดซึ่งกระบวนการในการทำงานก็ยังคงอาศัยรูปแบบการทำงานคือ กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเหมือนเดิมโดยมีการพัฒนาศักยภาพของกลุ่มแกนนำต่าง ๆ โดยการเรียนรู้จากตำบลต้นแบบอื่น ๆ และจากการอบรมจากวิทยากรต่าง ๆ จากสถาบันการศึกษา เช่น มสธ. เป็นต้น เป็นการเพิ่มศักยภาพของสมาชิกในกลุ่มที่สนใจและร่วมทำงานกับสภาฯ ได้เป็นอย่างดี โดยสามารถสรุปกระบวนการทำงานได้ ดังนี้

2.1 การจัดประชุมกลุ่มแกนนำในทุกหมู่บ้าน และผู้ที่สนใจจะเข้าร่วม

2.2 พูดคุยทำความเข้าใจถึง วัตถุประสงค์ของการจัดประชุม เพื่อกำหนดเป้าหมายให้

ชัดเจน

2.3 หยิบตัวอย่างประเด็นคำถาม เป็นหัวข้อในการพินิจกัน เช่น การดำรงชีวิตเป็นอย่างไร สถานการณ์ ด้านต่าง ๆ ปัญหาที่เกิดขึ้น ก็จะค่อยมีการพูดคุยกันโดยมีการส่งต่อประเด็น และเชื่อมโยงประเด็นกัน จากประสบการณ์ทำงานของแกนนำแต่ละหมู่บ้าน จนนำไปสู่ข้อสรุปในแต่ละเรื่อง

2.4 จากนั้นกำหนดแนวทางในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน โดยทั้งหมดเสนอแนวความคิดในการทำงาน เช่น ปัญหาเรื่องรายได้ และหนี้สิน ก็ให้มีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพ โดยอาศัยภูมิปัญญาที่มีอยู่ดั้งเดิม อย่างการทำนํ้ามะพร้าว เป็นต้น โดยอาศัยทรัพยากรที่มีอยู่แล้ว เชื่อมโยงไปสู่กลุ่มอาชีพทำขนมหวานโดยการใช้นํ้าตาลมะพร้าวเป็นส่วนประกอบซึ่งมีจุดเด่นจากที่เป็นผลิตภัณฑ์ที่ปราศจากสารเคมีทุกขั้นตอนการผลิต

2.5 การนำเสนอนโยบายของรัฐ ในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ที่ต้องศึกษาสถานการณ์ของชุมชน โดยการแจกแบบสอบถามเพื่อเก็บข้อมูลจากทุกหมู่บ้าน ทำให้ทราบข้อมูลพื้นฐาน ปัญหาที่เกิดขึ้น ความต้องการในการแก้ไข ความสะดวกในการเข้ามามีส่วนร่วม เป็นต้น นอกจากจะเป็นการจัดทำข้อมูลพื้นที่เข้ามาจัดให้เป็นระบบหมวดหมู่เป็นฐานข้อมูลส่วนกลางได้เป็นอย่างดีแล้ว ก็ทำให้ได้ข้อมูลที่สามารถจะนำมาพูดคุยกันใน สภาผู้นำฯ เพื่อหาข้อสรุป ในการทำงานต่อไปและวิธีการแก้ไขปัญหาร่วมกัน

2.6 เชิญปราชญ์ชาวบ้าน แกนนำที่ไม่เป็นทางการของตำบลคลองเงินเข้าร่วมประชุมร่วมกัน เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมเป็นวงกว้างเพิ่มมากขึ้น ก่อให้เกิดกลุ่มอาชีพต่าง ๆ เพิ่มเติมเช่น กลุ่มเกษตรผสมผสาน ที่มีการเลี้ยงไก่ไข่ และเลี้ยงปลาไปด้วยกัน การเกิดศูนย์เรียนรู้เพื่อการถ่ายทอดองค์ความรู้ตามแนวทางพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง โดยการเสริมศักยภาพจากการอบรมจากสถาบันการศึกษาที่มีคุณภาพอย่าง มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช เป็นตัวช่วยเสริมสร้างองค์ความรู้อย่างเป็นระบบเพิ่มมากขึ้น

2.7 มีการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ โดยการศึกษาดูงานจากองค์กร ชุมชน และตำบลต้นแบบอื่น ๆ เพื่อให้เกิดพัฒนาการทำให้เกิดทักษะในการทำงานให้กับกลุ่มแกนนำและผู้ที่สนใจเพิ่มมากขึ้น เช่น ไปดูงานด้านกองทุนต่าง ๆ ที่ไม้เรียง จังหวัดนครศรีธรรมราช ไปดูกลุ่มออมทรัพย์ของครูชบ ที่จังหวัดสงขลา เป็นต้น

2.8 มีการสร้างเครือข่ายการพัฒนา ร่วมกัน เช่น การดึงศักยภาพของประชาคมจังหวัดมาช่วยในการสนับสนุนการทำงานของตำบลฯ เข้าไปมีส่วนร่วมกับสภาพพัฒนาการเมืองระดับจังหวัด การเป็นสมาชิกเครือข่ายตำบลสุขภาวะของ ตำบลหนองพลับและในอนาคตจะมีการพัฒนาเป็นแม่ข่ายเอง จากโครงการของ สสส. เพื่อสร้างภาคีเครือข่ายในการทำงาน เป็นต้น ซึ่งทำให้เกิดความคล่องตัวในการทำงานของสภาองค์กรชุมชนตำบลคลองเงินเพิ่มมากขึ้น

3. ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น

เกิดการดำเนินงานเป็นทีม จากการที่มีโอกาสประชุมร่วมกัน ร่วมแสดงออกทางความคิด ร่วมกัน ถกเถียงแสวงหาทางออกร่วมกัน ทำให้เกิดเป็นเสมือนความผูกพันกันในตำบลซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่เคยมีอยู่แล้วในตำบลแต่ค่อย ๆ เลื่อนหายไปตามภาระหน้าที่ที่รับผิดชอบ และการประกอบอาชีพที่ต้องออกไปทำงานภายนอก เมื่อมีการรวมตัวกันอีกครั้งจากการจัดประชุมครั้งต่าง ๆ ทำให้เกิดการ ทำงานร่วมกันในระดับหมู่บ้านและระดับตำบล เช่น การฟื้นฟูอาชีพน้ำตาลมะพร้าวให้กลับคืนมาเกิดเป็นกลุ่มน้ำตาลมะพร้าวแท้ มีหน่วยงานต่างให้การสนับสนุนต่อยอดทั้งในเรื่องโรงน้ำตาลรวม การบริหารจัดการกลุ่ม การมีมาตรฐานสินค้าที่แสดงถึงความปลอดภัย เป็นแหล่งเรียนรู้การฟื้นฟูพันธุ์มะพร้าวและการพัฒนากลุ่มที่เข้มแข็ง การเรียนรู้กันในหมู่บ้านอื่น ก็สามารถไปเรียนรู้การทำงาน หาอาชีพเสริมในบ้านทุ่งก็ได้ (หมู่ที่ 7) หรือไปแสวงหาความรู้เพิ่มเติมที่ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านป่ายุพิน ลุงสมศักดิ์ ก็ได้ สุดท้ายก็เกิดเป็นสมัชชาร่วมสามัคคี้อยู่ที่ถ้อยอาศัยกัน มีน้ำใจให้กัน ช่วยเหลือกัน ของคนในตำบลขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง

เกิดสภาผู้นำตำบล ประชาคมตำบล หรือ สภาองค์กรชุมชนตำบล

เริ่มแรกการรวมตัวที่ นางสาวอุษา มุ่งเน้นก็คือกลุ่มแกนนำหมู่บ้านและที่ผู้ที่สนใจจะเข้าร่วม เมื่อเกิดการรวมตัวแล้ว ก็เกิดเป็นกระบวนการผลักดันให้เกิดกระบวนการการเมืองภาคพลเมือง คือ การเรียนรู้ร่วมกันถึงปัญหา สาเหตุและวิธีการในการแก้ไขปัญหาของตนเองร่วมกับหมู่คณะในตำบล โดยเริ่มจากแกนนำก่อน เมื่อเกิดกระบวนการเรียนรู้เพิ่มมากขึ้นเริ่มมีการชักนำผู้ที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ก่อให้เกิดเป็นประชาคมตำบล และจัดตั้งเป็นสภาองค์กรชุมชนตำบลในปี พ.ศ.2551 โดยรูปแบบการทำงานยังเป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของคนในตำบล เป็นเป็นการเพิ่มศักยภาพเพิ่มมากขึ้นโดยดึงภาคีเครือข่ายอื่น ๆ เข้ามาร่วมเพิ่มมากขึ้น เกิดเป็นองค์กรการเมืองภาคพลเมืองที่เข้มแข็งในลักษณะก่อร่างสร้างขึ้นมาจากกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของคนในตำบลเอง โดยอาศัยแกนนำที่มีความสามารถ มีวิสัยทัศน์ และตั้งใจจริง

เกิดกลุ่มอาชีพ เพิ่มรายได้ให้กับชุมชน

กลุ่มอาชีพที่มีการจัดตั้งขึ้น เป็นกลุ่มที่เกิดจากการบวนการเรียนรู้ร่วมกัน และมีการเชื่อมโยงกันทุกกลุ่ม เช่น กลุ่มที่ทำอาชีพน้ำตาลมะพร้าวที่อาศัยกระบวนการขั้นตอนเยอะการผลิตยุ่งยาก แต่เมื่อผลิตได้แล้วนอกจากจะขายได้เป็นสินค้าคุณภาพที่ปราศจากสารเคมีแล้ว ยังสามารถนำไปต่อยอดโดยการผลิตเป็นขนมหวานส่งออกไปขายได้อีกด้วย ซึ่งการแปรรูปขนมก็เริ่มมีการผลิตขนมที่มีความหลากหลายเพิ่มมากขึ้น อีกทั้งครูภูมิปัญญาที่ทำน้ำตาลมะพร้าวหรือขนมหวานก็เป็นคนเก่าแกในตำบลนั่นเอง โดยอาศัยทรัพยากรที่มีอยู่ในตำบลให้เกิดประโยชน์ นอกจากจะเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาแล้วยังเป็นการสร้างความสามัคคีและเพิ่มรายได้ให้กับ คนในตำบลอีกด้วย

กลุ่มเกษตรผสมผสาน เลี้ยงไก่ เลี้ยงปลา ก็เป็นอีกกลุ่มอาชีพหนึ่งที่เป็นผลพวงจากการรวมกลุ่มของชาวบ้าน ต้องการสร้างทางเลือกในการประกอบอาชีพโดยการอาศัยทรัพยากรในท้องถิ่นเอง โดยการหาพันธุ์ไก่ไข่ โดยการสร้างโรงเลี้ยงไก่ค่อมแหล่งน้ำซึ่งเป็นสถานที่เลี้ยงปลาตกเป็นต้น ซึ่งสมาชิกกลุ่มก็อาศัยองค์ความรู้ในการเลี้ยงไก่ไข่ผสมผสานกับการเลี้ยงปลาควบคู่กันไปสร้างรายได้เพิ่มเติมให้กับสมาชิกกลุ่มเพิ่มมากขึ้นโดยอาศัยทุนในการก่อตั้งจากกองทุนกลุ่มออมทรัพย์ร่วมกับเงินจากสมาชิกที่เข้าร่วมกลุ่ม

เกิดกลุ่มสวัสดิการชุมชน ดูแลตั้งแต่ เกิด แก่ เจ็บ ตาย

กลุ่มสวัสดิการชุมชน เป็นกลุ่มที่มีการต่อยอดเชื่อมโยงกับกลุ่ม ออมทรัพย์ ที่มีการเก็บออมเงินของชาวบ้านอยู่แล้ว โดยเป็นการริเริ่มโครงการโดย พ.ท. งามอาจ อินทรสุนทร นายทหารนอกราชการที่มีประสบการณ์ทำงานใน กรุงเทพมหานครมาก่อนจากการเป็นประธานชุมชน ได้นำแนวคิดเรื่องสวัสดิการมาใช้ในตำบลคลองเงินซึ่งเป็นบ้านเกิด โดยมีเป้าหมายอยู่ที่การสร้างเงินกองทุนให้กับชาวบ้านและมีการผันเงินจากกลุ่มไปช่วยดูแล เป็นสวัสดิการให้กับชาวบ้านในตำบลตั้งแต่ เกิด แก่ เจ็บแล้วก็เสียชีวิต โดยกองทุนค่อย ๆ เติบโตขึ้น และมีศักยภาพมากขึ้นเรื่อย ๆ จนเป็นเงินเก็บเป็นกองทุนเป็นตัวเลขนับล้านบาท

เกิดศูนย์เรียนรู้ พัฒนาองค์ความรู้ และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น ตามแนวพระราชดำริ เศรษฐกิจพอเพียง

การพัฒนาวิถีชีวิตปฏิบัติในเรื่องหมู่บ้านเศรษฐกิจ เกิดกลุ่มอาชีพทางการเกษตรที่มีเป้าหมายในการให้พึ่งตนเองเกิดขึ้น พัฒนาจนเป็นที่ศึกษาดูงานในขณะนี้ สภากองครชุมชนตำบลคลองเงินเป็นหลักในการจัดตั้งให้เกิดขึ้น ด้วยความคิดที่ว่า ภูมิปัญญาที่ดั่งามของตำบลไม่ควรเลือนหายไป ดังนั้น จึงมีการเชื่อมโยงภูมิปัญญาดั้งเดิมของชาวตำบลคลองเงินที่มีลักษณะเป็นการพึ่งตนเองเหมือนตามอย่างแนวคิดพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยเปิดเป็นศูนย์เรียนรู้ให้กับคนในตำบลให้ดำรงชีวิตตามแนวทางพระราชดำริที่ไม่เบียดเบียนตนเอง และครอบครัว นอกจากจะสร้างรายได้ให้กับตนเองแล้ว สุขภาพก็จะดี ความอบอุ่นในครอบครัวก็จะเกิดขึ้น กับทั้งเป็นศูนย์เรียนรู้ให้กับผู้ที่สนใจภายนอกอีกด้วย การพัฒนาศูนย์เรียนรู้โดยเริ่มจากการจัดทำฐานข้อมูลตำบล เชื่อมโยงแหล่งกลุ่มต่าง ๆ ในตำบลเป็นแหล่งเรียนรู้ของคนในตำบลเวลาจัดเวทีสัญจร เด็กในโรงเรียนได้เรียนรู้ เป็นแหล่งฝึกอาชีพเป็นแหล่งรวมกลุ่มประกอบอาชีพของคนในตำบล และมีผลให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของคนนอกตำบลในปัจจุบัน

ตำบลสุขภาวะ

เป็นผลพวงจากการ ที่ตำบลคลองเงินเสริมสร้างเรื่อง การสร้างเครือข่ายซึ่งทางตำบลคลองเงินเองมีเครือข่ายกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันมาก ทั้งหน่วยงานราชการ องค์กรเอกชน องค์กรอิสระ ท้องถิ่นท้องที่ทำให้เป็นประโยชน์เกื้อกูลในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับตำบลเป็นอย่างดี

ในขณะที่โครงการตำบลสุขภาวะ ของ สสส. ได้มีการรณรงค์ให้ตำบลแม่ข่ายต้องพยายามสร้างลูกข่ายให้ได้ แม่ข่ายละ 10 พื้นที่ ตำบลหนองพลับ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ก็ได้พิจารณาเห็นว่าตำบลคลองเขินเป็นตำบลที่มีศักยภาพสามารถทำกิจกรรมเกี่ยวกับเรื่องการดูแลสุขภาพของคนในตำบลได้เป็นอย่างดี โดยจะมีงบประมาณสนับสนุนในการประกอบกิจกรรม และในอนาคตจากการพูดคุยกับแกนนำหลายตำบลคลองเขินอาจจะจัดตั้งเป็นแม่ข่ายของตำบลสุขภาวะเอง เป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับ ตำบลคลองเขินในการเสริมสร้างสุขภาพอีกกิจกรรมหนึ่งด้วย

4. ผลกระทบที่เกิดขึ้น

หน่วยงานราชการเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาชุมชนมากขึ้น

จากความตั้งใจจริงในการทำงานของ แกนนำอย่าง ดร.อุษา เทียนทอง พร้อมกับสมาชิกที่เป็นแกนนำในตำบลคลองเขินทำให้ สามารถสร้างความเข้มแข็งให้กับตำบลเป็นอย่างดีทำให้เกิดการยอมรับจากตำบลใกล้เคียง องค์กรเอกชน องค์กรอิสระ และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เช่น สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ได้กำหนดให้เป็นตำบลต้นแบบในการเรียนรู้รูปแบบการทำงานของสภาองค์กรชุมชนระดับตำบล มีการให้บสนับสนุนในการทำงานเช่นเป็นค่าบริหารจัดการในการจัดประชุมทุกเดือน ,สถาบันพัฒนาการเมือง ในระดับจังหวัด สนับสนุนการจัดทำกิจกรรมของสภาฯ โดยมีงบประมาณสนับสนุนจากสถาบันพระปกเกล้า ได้มีส่วนในการพัฒนาศักยภาพของแกนนำในตำบล เช่น การฝึกเป็นเลขาฯ ที่มีศักยภาพ สสส. (สำนักงานสร้างเสริมสุขภาพ) สนับสนุนการจัดเป็นตำบลสุขภาวะ โดยการให้งบประมาณสนับสนุนการจัดทำกิจกรรมในการดูแลสุขภาพของคนในตำบล ซึ่งการสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ดังกล่าวจะเกิดขึ้นในภายหลังจากที่ตำบลคลองเขินได้มีการขับเคลื่อนเรื่องการเมืองภาคพลเมือง จนทำให้ตำบลมีความเข้มแข็งในระดับที่เป็นที่ยอมรับมาก่อนแล้ว

เกิดความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ของคนในชุมชนมากขึ้น

จากการรวมกลุ่มประชุมร่วมกันทำให้แกนนำและคนในชุมชนผู้สนใจ เกิดความสนใจในวิถีการดำรงชีวิตโดยการร่วมกิจกรรมกลุ่มเพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดการเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของตำบลจนนำไปสู่การเรียนรู้เพิ่มเติม ในทักษะด้านต่าง ๆ ซึ่งนอกจากจะเป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองแล้ว ยังสามารถเสริมสร้างศักยภาพในการทำงานของกลุ่มในตำบลคลองเขินได้อีกด้วย โดยเฉพาะรูปแบบการทำงานของสภาองค์กรชุมชนตำบลคลองเขินที่เป็นเสมือนเวที ที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน โดยไม่ได้ปิดกั้นทางความคิด ไม่มีมีการบังคับ แต่เกิดจากสามัญสำนึกที่ร่วมรับผิดชอบต่อชีวิตของตนเอง และวิถีชีวิตของคนในตำบลคลองเขินร่วมกัน เช่น ศูนย์เรียนรู้ที่สภาฯ จัดตั้งขึ้นก็มีคนในตำบลเข้าไปเรียนรู้ตลอดเวลา

การให้ความสำคัญต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นของเพื่อคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของตนเอง

ความทันสมัยที่ผ่านมาทำให้คนในตำบลเอง ค่อย ๆ ลืมเลือนหรือให้ความสำคัญต่อวิถีชีวิตดั้งเดิมไปเรื่อย ๆ แต่ผลกระทบที่เกิดขึ้นเช่น ภาวะหนี้สิน ปัญหารายได้ไม่พอรายจ่าย การประยุกต์ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ ความอบอุ่นภายในครอบครัวที่ลดน้อยลง ปัญหาเรื่องสุขภาพที่มาจากการผลิตที่มีสารเคมี ทำให้ชาวบ้านเริ่มตระหนักรู้ถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในระยะยาว ทำให้หันกลับมาให้ความสำคัญกับวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมเพิ่มมากขึ้น การประกอบอาชีพที่ไม่ต้องใช้สารเคมีเพื่อรักษาสุขภาพในระยะยาว การใช้ภูมิปัญญาเป็นเครื่องมือสนับสนุนการทำงานเป็นทีมสามารถที่จะทำให้ปัญหาเหล่านั้นสามารถคลี่คลายลงไปได้ อีกทั้งเป็นการแสดงออกถึงความเป็นตัวตนเองคนในตำบลลงเงินเองอีกด้วย ที่สะท้อนถึงความไว้เนื้อเชื่อใจ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สมัคสมานสามัคคีกัน ที่ได้เลือนหายไปกลับมาอีกครั้งหนึ่ง

การกำหนดนโยบายของท้องถิ่น ตอบสนองความต้องการของชุมชนมากขึ้น

จากการที่มีสมาชิกขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้เข้ามาร่วมประชุมกับทางสภาองค์กรชุมชนในฐานะของคนที่อาศัยอยู่ในตำบลลงเงินด้วย ทำให้สมาชิกสภาฯ เหล่านี้ได้รับรู้ถึงปัญหาความต้องการของคนในตำบลลงเงินโดยตรง ดังนั้นการทำงานของท้องถิ่นก็จะสะดวกและสามารถตอบสนองความต้องการของคนในตำบลลงเงินได้ตรงตามความต้องการ ทำให้การทำงานของท้องถิ่น ท้องที่ และภาคประชาชนสามารถทำงานได้สอดคล้องกันเป็นอย่างดี เพราะเป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยสามารถนำข้อมูลที่ได้จากการประชุมไปกำหนดเป็นแผนเพื่อการพัฒนาตำบลต่อไปได้ อีกทั้งเป็นการลดช่องว่างระหว่างนักรบเมืองท้องถิ่นกับชาวบ้านอีกด้วย

จากข้อมูลที่ได้นำเสนอมาทั้งหมดจะพบว่า การขับเคลื่อนการเมืองภาคพลเมืองโดยการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมเป็นเครื่องมือสำคัญของสภาองค์กรชุมชนตำบลลงเงินได้มีการขับเคลื่อนมานานแล้ว ก่อนจะมีการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนเสียอีก โดยมีคำเรียกกันระหว่างชาวบ้านด้วยกันเองว่า “สภาผู้นำตำบล” ซึ่งเป็นการรวมตัวของแกนนำในหมู่บ้านต่าง ๆ โดยแกนนำหลักคือลูกหลานของตำบลลงเงินเอง คือ ดร.อุษา เทียนทอง ซึ่งมีภูมิหลังเป็นคุณครูมาก่อน และมีโอกาสได้ทำงานร่วมกับมูลนิธิพัฒนาไท ซึ่งได้แยกตัวจากสำนักงานสภาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้นำองค์ความรู้จากประสบการณ์การทำงานมาประยุกต์ใช้ในตำบลลงเงิน คือ หลักการทำประชาคมในระดับภาคและระดับจังหวัด เป็นการทำให้ประชาคมตำบล โดยการใช้เครื่องมือที่สำคัญ คือ ทุนมนุษย์ด้านภูมิปัญญาของบุคลากรที่มีอยู่ในตำบล เช่น การฟื้นฟูกลุ่มน้ำตาลมะพร้าว โครงการในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน เพื่อพัฒนาเป็นแผนชีวิตชุมชนที่เป็นทุนจากภายนอก จากนโยบายของรัฐ ในการดำเนินการนั้นคณะแกนนำซึ่งได้จัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลในภายหลัง ได้ใช้แผนฯ ดังกล่าว เริ่มขับเคลื่อนเป็นแผนยุทธศาสตร์ (แผนชีวิตชุมชน) ในการพัฒนาตำบลอย่างต่อเนื่อง โดยในขณะนี้ได้มี

สภาองค์กรชุมชนตำบลเป็นแกนนำขับเคลื่อนอย่างมีส่วนร่วมของชาวตำบลคลองเขินกับคณะกรรมการต่าง ๆ มีลักษณะเป็นการทำงานแบบบูรณาการร่วมกันโดยยึดหลักการกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเป็นสำคัญ เช่น ศอชต. สายใยวัฒนธรรมชุมชนตำบล วัด โรงเรียน อบต. รวมทั้งหน่วยงานราชการในตำบล ที่มีใจร่วมกันขับเคลื่อนใช้หลักการสร้างการเรียนรู้ร่วมกันของสภาผู้นำ หรือสภาองค์กรชุมชนในเวทีเหมือนที่ผ่านมา เพราะการเรียนรู้ไม่มีวันจบและการเรียนรู้คือหัวใจของการพัฒนาที่ยั่งยืน การจัดทำแผนชีวิตชุมชน จึงเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ไม่มีวันจบตราบใดที่ประเทศยังต้องพัฒนาและความรู้ใหม่ยังมีเกิดขึ้นทุกวันตลอดเวลา ทั้งยังเป็นเสมือนการเมืองที่เริ่มต้นโดยภาคพลเมือง เพราะเป็นการรวมตัวของประชาชนในพื้นที่ และสามารถเชื่อมโยงกลุ่มต่าง ๆ เข้ามาบูรณาการทำงานร่วมกันได้ ก่อให้เกิดกลุ่มอาชีพ กลุ่มสวัสดิการ กลุ่มเกษตรผสมผสาน และเครือข่ายระดับตำบลและหมู่บ้านที่เข้มแข็ง โดยมีสภาองค์กรชุมชนตำบลคลองเขินเป็นพื้นที่ที่เปิด มีลักษณะเป็นเวทีที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และกำหนดแผนชีวิตร่วมกันของคนในตำบลคลองเขินนั่นเอง

สรุปรูปแบบการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมเพื่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมือง

แผนภาพที่ 15 แสดงรูปแบบการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมเพื่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมือง

สภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือก จังหวัดราชบุรี

ข้อมูลทั่วไป

นับตั้งแต่สมัยโบราณมา ตำบลบ้านเลือกเป็นที่รวมของม้าพันธุ์ดี ที่นำไปใช้ในระบอบราชการ และเป็นที่คัดเลือกม้าเพื่อนำไปใช้งานอื่น ๆ เช่น การทำศึก ทำให้มีการตั้งชื่อของสถานที่ที่มีการคัดเลือกม้านั้นเป็นวัดมีชื่อว่า “วัดม้าเลือก” วัดนี้ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 4 คือ วัดบ้านเลือกในปัจจุบัน และในท้องที่ตำบลบ้านเลือก กล่าวว่ายามีต้นโตนดอยู่ 1 ต้น มียอดอยู่ 7 ยอด จึงได้มีคำพังเพยว่า “วัดเอ๋ย วัดโบนัด มีต้นโตนดเจ็ดต้น” ซึ่งต้นโตนดในปัจจุบันไม่มีแล้ว

1. ความเป็นมาของตำบลบ้านเลือก

ตำบลบ้านเลือก เริ่มถือกำเนิดขึ้นมาจากการอพยพของชาวลาวเวียงเนื่องจากภัยสงคราม ได้ย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่นี้ ทำให้ประชากรในตำบลบ้านเลือกจึงประกอบด้วยหลากหลายหลายทางเชื้อสาย ได้แก่ คนไทยดั้งเดิม คนไทยเชื้อสายมอญ และคนไทยเชื้อสายลาวซึ่งมีจำนวนมากที่สุด คือ มีจำนวน 7 หมู่บ้าน จากทั้งหมด 9 หมู่บ้าน ซึ่ง ศิริศักดิ์ คุ่มรักษา ได้กล่าวถึงลาวเวียงในจังหวัดราชบุรีว่า ได้เริ่มมีการอพยพเข้ามาอยู่ในจังหวัดราชบุรีตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีจนถึงสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ มีปรากฏเป็นหลักฐานไว้ในพระราชพงศาวดารของรัชกาลที่ 1 ที่ได้กล่าวถึงการกวาดต้อนครอบครัวชาวลาวเวียงครั้งสำคัญในสมัยกรุงธนบุรีว่าในช่วงประมาณปี พุทธศักราช 2322 เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ครั้นดำรงตำแหน่งสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกและเจ้าพระยาสุรสีห์ฯ ได้ยกกองทัพไปตีหัวเมืองล้านช้าง อันได้แก่ เมืองหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ เมื่อตีเมืองเหล่านี้ได้แล้ว ทำการเก็บทรัพย์สินใหญ่น้อยและกวาดต้อนชาวเมืองลงมาตั้งแต่ยุคกรุงธนบุรี

“....ลงมาถึงกรุงในเดือนยี่ปุกุน เอกศก นั้น ลาวเวียง ลาวหัวเมือง ฟากโขงตะวันออก ก็โปรดให้ไปตั้งบ้านเรือนอยู่ เมืองสระบุรีบ้าง เมืองราชบุรีบ้าง ตามหัวเมืองตะวันตกบ้าง อยู่เมืองจันทบุรีบ้าง....” (ศิริศักดิ์ คุ่มรักษา, 2541: 231-238.)

ภายในพื้นที่หมู่บ้านชาวลาวจะมีสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นที่เคารพสักการะ เป็นศาลกลางบ้านเรียกว่า ศาลปู่ตา หรือ ศาลปู่ตาเจ้านาย ปัจจุบันเรียก “ศาลปู่ตา” ซึ่งการอพยพและหนีสงครามมาจากเมืองเวียงจันทน์ของบรรพบุรุษนั้นเป็นการอพยพเพื่อเอาตัวรอดจากภัยสงคราม ไม่สามารถนำพาปู่ตายายที่ไม่แข็งแรงและเจ้านายที่ถูกเข่นฆ่ามาได้ จึงได้ตั้งศาลกลางบ้านขึ้นและอัญเชิญดวงวิญญาณของบรรพบุรุษและเจ้านายที่เคารพที่ตกค้างอยู่ที่เมืองเวียงจันทน์มาสิงสถิตเพื่อปกป้องคุ้มครองลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข ณ ศาลปู่ตา และเรียกว่า “ศาลปู่ตาเจ้านาย” ท้องที่ตำบลบ้านเลือกมีอยู่ 2 แห่ง คือ 1. ศาลปู่ตา ตั้งอยู่กลางชุมชนบ้านขนุนหมู่ที่ 3 เพื่อปกป้องคุ้มครองภยันตรายทั้งปวงให้ลูกหลานอยู่เย็นเป็นสุข และเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ 2. ศาลเจ้านายหรือศาลเจ้าปู่ท่ง ตั้งอยู่ชายทุ่งหนองแซ่ หมู่ที่ 4 เพื่อปกป้องคุ้มครองไร่ นา และการทำมาหากินของลูกหลานให้

พ้นจากภัยพิบัติทางธรรมชาติ จึงน่าจะเชื่อได้ว่าชุมชนบ้านขนุนหมู่ที่ 3 เป็นจุดแรกที่ลาวเวียงอพยพ มาตั้งถิ่นฐานของลาวเวียงตำบลบ้านเลือก

ภาพที่ 38 ศาลปู่ตา (ศาลพระพรพुरुษชาลเวียง) ซึ่งมีอายุกว่า 200 ปี ตั้งอยู่ที่ หมู่ 3 บ้านขนุน ตำบลบ้านเลือก

2. พื้นที่ตั้ง จำนวนประชากร และอาณาเขตการปกครอง

ตำบลบ้านเลือก มีเส้นทางคมนาคมติดต่อกับหมู่บ้าน อำเภอโพธาราม และจังหวัด ใกล้เคียง โดยมีเส้นทางคมนาคมที่สำคัญ คือ

ถนนเพชรเกษมสายใหม่ (ทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 4) เชื่อมการคมนาคมระหว่าง กรุงเทพฯ - บ้านเลือก - ราชบุรี

ถนนเพชรเกษมสายเก่า (ทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 4) เชื่อมการคมนาคมระหว่าง นครปฐม - บ้านเลือก - ราชบุรี

ถนนโพธาราม - บ้านเลือก เชื่อมการคมนาคมระหว่างบ้านเลือก - โพธาราม

ถนนลาดยางและถนนลูกรัง เข้าสู่หมู่บ้านทุกหมู่บ้าน

2.1 พื้นที่ตั้ง

ด้านทิศเหนือ ตั้งอยู่หลักเขตที่ 1 ซึ่งตั้งอยู่บนจุดร่วมของเส้นแบ่งเขตตำบลบ้านเลือกกับตำบลคลองตาต อำเภอบางแพ และตำบลดอนกระเบื้อง อำเภอบ้านโป่ง ถัดตามเส้นแบ่งเขตตำบลบ้านเลือก อำเภอบางแพ กับตำบลดอนกระเบื้อง อำเภอบ้านโป่ง และตำบลหนองโพ อำเภอบางแพ ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ถึงหลักเขตที่ 2 ซึ่งตั้งอยู่บนจุดร่วมของเส้นแบ่งเขตตำบลบ้านเลือก อำเภอบางแพ และตำบลวังเย็น อำเภอบางแพ

ด้านทิศตะวันออก จากหลักเขตที่ 2 ถัดตามเส้นแบ่งเขตตำบลบ้านเลือก อำเภอโพธาราม กับตำบลวังเย็น อำเภอบางแพ ไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ถึงหลักเขตที่ 3 ซึ่งตั้งอยู่บนจุดร่วมของเส้นแบ่งเขตตำบลบ้านเลือก กับตำบลบ้านฆ้อง อำเภอโพธาราม และตำบลวังเย็น อำเภอบางแพ

ด้านทิศใต้ จากหลักเขตที่ 3 ถัดตามเส้นแบ่งเขตตำบลบ้านเลือก กับตำบลบ้านฆ้อง อำเภอโพธาราม ไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ถึงหลักเขตที่ 4 ซึ่งตั้งอยู่บนเส้นแบ่งเขตตำบลบ้านเลือกกับตำบลบ้านฆ้องและตำบลคลองตากุด อำเภอโพธาราม

ด้านทิศตะวันตก จากหลักเขตที่ 4 ถัดตามเส้นแบ่งเขตตำบลบ้านเลือกกับตำบลคลองตากุด อำเภอโพธาราม ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ บรรจบหลักเขตที่ 1

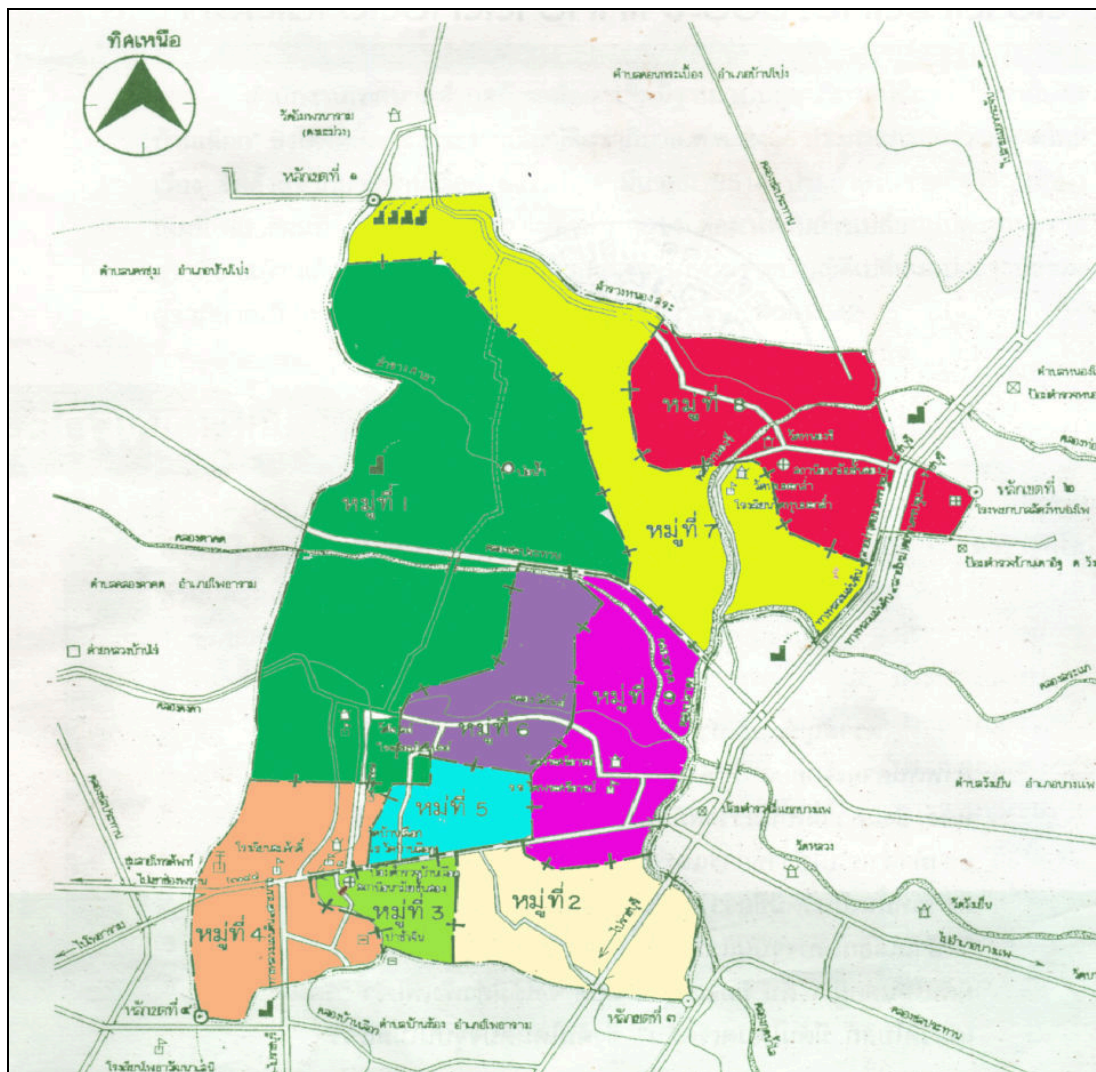
2.2 ประชากรและอาณาเขตการปกครอง

จำนวนประชากรในเขตเทศบาลตำบลบ้านเลือก (แผนพัฒนาตำบลบ้านเลือก) ณ วันที่ 30 เมษายน 2556

จำนวนประชากรทั้งหมด	10,260	คน
ประชากรชาย	4,909	คน
ประชากรหญิง	5,351	คน
จำนวนหลังคาเรือน	3,922	หลังคาเรือน
ความหนาแน่นของประชากรโดยเฉลี่ย	855	คนต่อตารางกิโลเมตร

อาณาเขตการปกครองตำบลบ้านเลือก แบ่งออกเป็น 11 ชุมชน 9 หมู่บ้าน ดังนี้

1. ชุมชนวัดโบสถ์ หมู่ที่ 1
2. ชุมชนบ้านดอนกลาง หมู่ที่ 2
3. ชุมชนบ้านขนุน หมู่ที่ 3
4. ชุมชนวัดบ้านเลือก หมู่ที่ 4
5. ชุมชนโพธารามเมืองใหม่ หมู่ที่ 4
6. ชุมชนบ้านเตาเหล็ก หมู่ที่ 5
7. ชุมชนบ้านหนองเต่าดำ หมู่ที่ 6
8. ชุมชนบ้านหุบมะกล่ำ หมู่ที่ 7
9. ชุมชนบ้านหนองรี 1 หมู่ที่ 8
10. ชุมชนบ้านหนองรี 2 หมู่ที่ 8
11. ชุมชนวัดพระศรีอารย์ หมู่ที่ 9

ภาพที่ 39 แผนที่แสดงอาณาเขตพื้นที่ของแต่ละหมู่บ้าน ตำบลบ้านเลือก
ที่มา: สุเทพ ไชยขันธุ์, เอกสารประวัติตำบลบ้านเลือก (ราชบุรี: ม.ป.พ., 2554), 162.

3. อาชีพและรายได้

3.1 โครงสร้างเศรษฐกิจ / รายได้ประชากร

สภาพเศรษฐกิจในเขตเทศบาลตำบลบ้านเลือก โดยภาพรวมอยู่ในเกณฑ์พอใช้ ประชากรมีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปี จากเดิม 43,800 บาท เพิ่มขึ้นเป็น 45,100 บาท (ข้อมูล จปฐ. ปี พ.ศ.2555) ซึ่งประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเลี้ยงสัตว์ อาชีพเกษตรกรรม ค้าขาย และรับจ้าง บริการต่าง ๆ และจากการคาดการณ์อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในพื้นที่พบว่ามียอัตรการขยายตัวพอประมาณ

3.2 การเกษตรกรรม

พื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลบ้านเลือกเป็นที่ราบลุ่มอุดมสมบูรณ์ พื้นที่ส่วนใหญ่จึงเป็นพื้นที่เกษตรกรรม พืชที่ทำการเพาะปลูก ได้แก่ ข้าว ข้าวโพดแปดแถว เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการเลี้ยงสัตว์ประเภทโคนม สุกร ไก่ และบริเวณที่เป็นที่ตั้งของชุมชนหนาแน่น ได้แก่ หมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 8

3.3 การพาณิชย์กรรม และบริการ

ประชากรในพื้นที่ส่วนมากอยู่เป็นชุมชน ลักษณะการค้าขายและบริการจะเป็นไปในลักษณะของร้านค้าขายปลีก ร้านขายอาหาร ร้านขายของชำของเบ็ดเตล็ดที่เป็นสินค้าอุปโภคบริโภค ร้านขายอุปกรณ์ก่อสร้าง คาร์แคร์ นอกจากนี้ยังมีสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิงจำนวน 3 แห่ง สถานีบริการแก๊สจำนวน 2 แห่ง ตลาดนัด สินค้าราคาถูกเคลื่อนที่ ซึ่งตั้งอยู่ในที่ดินของเอกชนเป็นผู้ดำเนินการ สำหรับทิศทางการค้าการลงทุนในพื้นที่ คาดว่าน่าจะมีการขยายตัวเนื่องจากการคมนาคมในเขตเทศบาลมีถนนที่สามารถเดินทางเข้าสู่เขตปริมณฑลและสู่กรุงเทพมหานครได้สะดวก

3.4 การอุตสาหกรรม

ในเขตเทศบาลตำบลบ้านเลือกมีโรงงานผลิตตุ๊กตา โรงงานแปรรูปผลิตภัณฑ์ไม้ โรงงานผลิตลูกฟุตบอล โรงงานผลิตเฟอร์นิเจอร์ โรงงานผลิตของเล่นเด็ก ร้านซื้อ-ขายเครื่องยนต์ นอกจากนี้เป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือนกระจายอยู่ทั่วไปในพื้นที่ชุมชน เช่น การทำปลาหวาน เป็นต้น

3.5 การท่องเที่ยว

ตำบลบ้านเลือกมีสถานที่สำคัญซึ่งเป็นโบราณสถานและเกจิอาจารย์ที่มีชื่อเสียงในย่านนี้ คือ หลวงปู่อินทร์ หลวงพ่อเขียน วัดโบสถ์ หลวงปู่ขันธุ์ โบสถ์ทองคำร้อยล้าน วัดพระศรีอารีย์ หลวงพ่อพิมพ์มาลัย วัดหุบมะกล่ำ หลวงพ่ออินทร์ วัดหนองรี พระพุทธรูปหลวงพ่อสองนางพี่น้อง หลวงปู่แหยม หลวงพ่อสมจิตร์ วัดบ้านเลือก ศูนย์เรียนรู้ค่ายพุทธบุตรที่วัดพระศรีอารีย์ พิพิธภัณฑวัตถุวิจิตรชุมชนลาวเวียงที่หมู่ที่ 3 และพระบรมรูปทรงม้า ของรัชกาลที่ 5 (วัดบ้านเลือก) การวางแผนโบราณ เป็นต้น

4. ศาสนา วัฒนธรรมและประเพณี

4.1 ศาสนา

ประชากรในเขตเทศบาลตำบลบ้านเลือกส่วนมากนับถือศาสนาพุทธ มีวัดที่ใช้ประกอบพิธีทางศาสนา จำนวน 5 แห่ง ได้แก่

1. วัดบ้านเลือก
2. วัดโบสถ์
3. วัดพระศรีอารีย์
4. วัดหุบมะกล่ำ
5. วัดหนองรี

4.2 ขนบธรรมเนียมและประเพณี

ลาวเวียงตำบลบ้านเลือก มีขนบธรรมเนียมประเพณีเหมือนกับชาวลาวเวียงทั่ว ๆ ไปคือ มีการไปมาหาสู่กัน มีความรัก ความสามัคคี สนทนสนมกลมเกลียวกัน มีความเป็นอยู่เหมือนที่เหมือนนั้ง มีความเป็นอยู่อย่างสงบสุข เครื่องครัดในพระพุทธศาสนา พบพระสงฆ์จะนั่งพนมมือพูดจาจะตักบาตรที่หน้าบ้านทุกเช้าและไปทำบุญตักบาตรที่วัดทุกวันพระ 8 ค่ำ 15 ค่ำ ซึ่งแต่ละครอบครัวจะจัดข้าวอาหารหวานคาว 1 สำหรับ หาบไปทำบุญที่วัด และมีการทำบุญใหญ่ ดังนี้

วันเพ็ญเดือนสาม วันมาฆบูชาเข้าทำบุญข้าวหลามชาวบ้านจะเผาข้าวหลามกันทุกบ้านและจะนำไปทำบุญตักบาตรที่วัดและอีกส่วนหนึ่งจะนำไปฝากญาติมิตรและผู้ที่เคยพนันถือเย็นเวียนเทียน

วันเพ็ญเดือนห้า วันสงกรานต์ เข้าทำบุญตักบาตร ป้ายจะมีการเล่นสงกรานต์ที่หมู่บ้านโดยสาว ๆ จะเล่นลูกช่วงที่หมู่บ้าน หนุ่ม ๆ จะมาเล่นและไปเล่นตามหมู่บ้านต่าง ๆ แวะเวียนกันไปเรื่อย ๆ กลางคืนจะมีการละเล่นที่ศาลเจ้านาย อาทิ เพลงพื้นบ้าน รำแคน ตีจับ งูกินหาง แต้ลงรูมอญซ่อนผ้า ซี่ม้ายี่เมือง รำผีสู้ม ฯลฯ การเล่นสงกรานต์นี้จะเล่นกันไปเรื่อย ๆ ทุกวัน ทุกคืน จนกว่าฝนจะตก เมื่อฝนตกแล้วทางวัดแต่ละวัดจะกำหนดวันสงกราน้ำพระจะทำพิธีกันที่วัด สงกราน้ำพระพุทธรูป สงกราน้ำพระสงฆ์ การสงกราน้ำพระสงฆ์ชาวบ้านจะช่วยกันกันเป็นห้องน้ำชั่วคราว นำไม้ไผ่ผ่าซีกทำเป็นรางน้ำสำหรับให้ชาวบ้านเทน้ำไหลลงไปให้พระสงฆ์อาบ พิธีสงกราน้ำเสร็จแล้วจะมีการสาดน้ำกันระหว่างหนุ่ม ๆ สาว ๆ และเด็ก ๆ ตอนค่ำจะมารวมตัวกันอีกครั้งที่วัดเพื่อช่วยกันขนทรายมาก่อพระทราย กองละหมู่บ้านมีชาวบ้านดอนกลาง บ้านขุน และบ้านปากวัด ประดับกองทรายให้สวยงามและร่วมกันเล่นเป็นการฉลองสงกรานต์วันสุดท้าย หากปีใดเมื่อถึงเดือนหกฤดูทำนาฝนไม่ตกตามฤดูกาล ตอนหัวค่ำชาวบ้านจะแหนางแมวเพื่อขอฝน จะแหกันทุกระยะจนกว่าฝนจะตก นอกจากว่างเว้นจากการทำนา ทำไร่แล้ว ชาวบ้านจะทอผ้าไหม ผ้าฝ้าย เพื่อไว้ใช้ในครัวเรือนและเป็นของฝากสำหรับญาติสนิทมิตรสหาย

วันเพ็ญเดือนหก วันวิสาขบูชา เข้าทำบุญตักบาตร เย็นเวียนเทียน

วันเพ็ญเดือนแปด วันอาสาฬหบูชา เข้าทำบุญตักบาตร เย็นเวียนเทียน

แรม 1 ค่ำเดือนแปด วันเข้าพรรษา เข้าทำบุญตักบาตร ป้ายใส่บาตรดอกพรรษา (ดอกไม้ชนิดหนึ่งซึ่งดอกพรรษาดอกมีสีเหลืองจะออกดอกในช่วงเข้าพรรษา) ผู้สูงอายุชายหญิงจะจำศีลภาวนาทุกวันพระ จนถึงวันลอยกระทง

วันเพ็ญเดือนสิบ วันสารทลาว เข้าทำบุญตักบาตรและขนมกระยาสารท ทุกบ้านจะกวนกระยาสารทเอง กวนไว้มาก ๆ ส่วนหนึ่งนำไปตักบาตรที่วัด ส่วนหนึ่งจะนำไปฝากญาติมิตร ผู้ที่เคยพนันถือ และอีกส่วนที่เหลือเก็บไว้ได้นานไม่เสียง่ายไว้กินในครัวเรือนและรับแขก เพลงจะ

มีพิธีแย่งข้าวห่อโดยห่อใบตองบ้านละหลาย ๆ ห่อนำไปรวมกันที่ศาลาวัดทำพิธีเสร็จจะมีการแย่งข้าวห่อกันเพื่อนำไปแก้ให้เจ้าปู่ทวด ตาแฮกนาที่ที่นาของตน

วันเพ็ญเดือนสิบเอ็ด วันออกพรรษา ทุกครัวเรือนจะทำขนมอีตู่ย(แป้งข้าวเหนียวใส่ถั่วเขียวทอดน้ำมันมะพร้าว) ตักบาตรเช้า และตักบาตรเทโว(ข้าวสารอาหารแห้ง) เย็นมีพิธีไถ่น้ำมัน การไถ่น้ำมันจะนำมะละกามาแกะเป็นรูปกบนำเชือกฝ้ายทำเป็นไส้เพื่อจุดไฟชาวบ้านจะนำน้ำมันมะพร้าวมาหยอดแต่ละตัวทุกตัว

วันเพ็ญเดือนสิบสอง เข้าทำบุญตักบาตรเย็นมีพิธีลอยกระทง กระทงจะทำจากต้นกล้วย ใบตอง ไม้กลัด ประดับด้วยดอกไม้ธูปเทียน

1. ประเพณีลอยกระทง
2. ประเพณีสงกรานต์ลาวเวียง
3. ประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง
4. ประเพณีสารทลาว
5. ประเพณีแห่เทียนพรรษา
6. ประเพณีตักบาตรเทโว
7. ประเพณีแห่ข้าวพันก้อน

พิธีสะเดาะเคราะห์ต่ออายุแบบโบราณ เป็นพิธีกรรมที่เป็นการสะเดาะเคราะห์สืบชะตาต่ออายุตามความเชื่อของคนลาวโบราณ ที่คิดกันว่าในช่วงชะตาชีวิตของคนที่เกิดมามีช่วงเวลาที่จะมีเคราะห์เนื่องจากกรรมเก่าในอดีตชาติ ทำให้เกิดความเจ็บไข้ได้ป่วยอย่างหนัก หรือประสบอุบัติเหตุอย่างร้ายแรง หรือเกิดอุปสรรคในการดำเนินชีวิต ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการประกอบพิธีสะเดาะเคราะห์เพื่อทำการสืบชะตาต่ออายุ การสั่งสมบุญเพื่อจะแก้ไขเคราะห์กรรมที่เกิดขึ้น นับเป็นกุศลโลบายให้เกิดการสั่งสมบุญกุศล อยู่กับบุญกุศล ทำให้จิตใจของชาวบ้านมีความสุข มีความเบิกบาน ในการดำเนินชีวิต และเป็นการสืบสานประเพณีดั้งเดิมของชาวลาวเวียงให้คนรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ของตำบลบ้านเลือกเห็นความสำคัญของพิธีกรรมดั้งเดิมโบราณ และเกิดความรักและความสามัคคีกันเนื่องจากพิธีกรรมจะต้องอาศัยการดำเนินการเป็นกลุ่มด้วยความร่วมมือของหลายฝ่าย

ภาพที่ 40 พิธีการสะเดาะเคราะห์ต่ออายุ สืบชะตา ตามพิธีกรรมของลาวเวียงโบราณ

4. สถาบันการศึกษา

ในเขตตำบลบ้านเลื่อมมีโรงเรียนสังกัดสำนักงานพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 2 จำนวน 4 แห่ง คือ

1. โรงเรียนชุมชนวัดบ้านเลื่อม
2. โรงเรียนวัดโบสถ์
3. โรงเรียนชุมชนวัดพระศรีอารย์
4. โรงเรียนชุมชนวัดหุบมะกล่ำ

โรงเรียนเอกชนจำนวน 1 แห่ง

1. โรงเรียนสมศักดิ์วิทยา

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จำนวน 4 แห่ง

1. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กโรงเรียนชุมชนวัดบ้านเลื่อม
2. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กโรงเรียนชุมชนวัดหุบมะกล่ำ
3. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กโรงเรียนวัดโบสถ์
4. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กโรงเรียนชุมชนวัดพระศรีอารย์

5. ความภาคภูมิใจและของดี ตำบลบ้านเลื่อม

5.1 ถิ่นเลือกม้าสวย / ม้าศึก

ในอดีตบริเวณวัดบ้านเลื่อมเคยเป็นสถานที่เลือกม้าสวย/ม้าศึก ซึ่งเดิมมีชื่อว่าวัดเลือกม้า วัดบ้านเลื่อมใต้ และวัดบ้านเลื่อมในปัจจุบัน ตามคำบอกเล่าต่อ ๆ กันมาว่า วัดเลือกม้าเป็นสถานที่ที่ชาวบ้านนำม้ามารวมกัน เพื่อให้ทหารเลือกไว้ใช้เป็นพาหนะของกองทหารสยาม

5.2 มี “พระโค” สำหรับพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ

ในสมัยแรก ๆ ของพระราชพิธีฯ หมู่ 7 บ้านหุบมะกล้า และหมู่ 8 บ้านหนองรี เป็นสถานที่เลี้ยง ดูแลพระโค ปัจจุบันอยู่ที่ ศูนย์วิจัยสถานีผสมเทียมราชบุรี ตำบลหนองโพ

5.3 มีเกจิอาจารย์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีชื่อเสียงในย่านนี้

หลวงปู่อินทร์ หลวงพ่อเขียน วัดโบสถ์ หลวงพ่อสองพี่น้อง หลวงปู่แหยม วัดบ้านเลือก หลวงปู่ชั้น วัดพระศรีอารีย์ หลวงพ่อพิมพ์มาลัย วัดหุบมะกล้า หลวงพ่ออินทร์ วัดหนองรี

5.4 มีโบสถ์ร้อยล้าน

วัดพระศรีอารีย์ได้ปฏิสังขรณ์โบสถ์ขึ้นใหม่ ใช้เงินก่อสร้างกว่าร้อยล้านบาท เป็นโบสถ์ทองคำ สวยงามมากที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศ เรียกขานกันว่า “โบสถ์ร้อยล้าน”

5.5 มีศูนย์เรียนรู้ค้ำยพุทธบุตรที่วัดพระศรีอารีย์

วัดพระศรีอารีย์เป็นแหล่งเผยแพร่พุทธศาสนา มีศูนย์เรียนรู้ค้ำยพุทธบุตร สำหรับองค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน เยาวชน นักเรียน นักศึกษา เผยแพร่คุณธรรม จริยธรรม กับเยาวชนทั่วประเทศ โดยมี พระครูวิฑิตพัฒนโสภณ เจ้าอาวาสเป็นผู้ก่อตั้งและมีการฝึกวาดศิลปะ การกล่าวสุนทรพจน์ คุณธรรม จริยธรรม ที่มีชื่อเสียงระดับประเทศ โดยมี พระ อาจารย์สุเทพ สุเทโว เป็นแกนนำ

5.6 เป็นกลุ่มคนที่มีภาษาท้องถิ่นเฉพาะกลุ่ม “ลาวเวียง” ที่แสดงออกถึงวัฒนธรรมเฉพาะพื้นที่

หมู่บ้าน/ชุมชนในตำบลบ้านเลือกส่วนใหญ่ตั้งแต่บรรพบุรุษเป็นชุมชนชาวลาวเวียง ซึ่งอพยพมาจากเมืองเวียงจันทน์ ประเทศลาว ก่อนปีพุทธศักราช 2347 เข้ามาอาศัยพึ่งบรมโพธิสมภารรัชกาลที่ 1 พระองค์ทรงโปรดเกล้าให้มาตั้งหลักแหล่งอยู่ที่มณฑลราชบุรี มีชาวลาวเวียงบ้านเลือก บ้านซ้อง บ้านสิงห์ ดอนทราย และอีกหลาย ๆ พื้นที่ในจังหวัดราชบุรี

ปัจจุบันมีการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีลาวเวียง คือจะไปทำบุญตักบาตรที่บ้านทุกวัน และที่วัดทุกวันพระ 8 ค่ำ 15 ค่ำ และจะมีการทำบุญใหญ่ ในวันเพ็ญเดือนสามวันมาฆบูชา ทำบุญข้าวหลาม วันเพ็ญเดือนห้าวันสงกรานต์ทำบุญตักบาตร เล่นสงกรานต์ วันเพ็ญเดือนหกวันวิสาขบูชา วันเพ็ญเดือนแปดวันอาสาฬหบูชา แรม 1 ค่ำเดือนแปดวันเข้าพรรษา วันเพ็ญเดือนสิบวันสารทลาว วันเพ็ญเดือนสิบเอ็ดวันออกพรรษา วันเพ็ญเดือนสิบสองวันลอยกระทง ฯลฯ

5.7 ข้าวโพดแปดแถว จักสาน วงแคน

ชาวบ้านจะปลูกข้าวโพดไว้บริโภคในช่วงเดือนหกเมื่อฝนเริ่มตก ที่นิยมปลูกกันมากมีพันธุ์ข้าวเหนียวลักษณะฝักใหญ่ รสชาติดี นุ่ม ข้าวโพดเทียนฝักเล็กเมล็ดสีเหลือง รสชาติดี นุ่ม อร่อย เป็นที่นิยมของชาวบ้าน จึงมีการคัดฝักและเมล็ดที่สมบูรณ์เก็บไว้เป็นพันธุ์สำหรับปลูกในปีต่อไป

จากการคัดเมล็ดพันธุ์สำหรับปลูกทุกปีทุกปีจนได้ข้าวโพดเทียนที่สมบูรณ์ไม่กลายพันธุ์ หนึ่งฝักจะนับได้แปดแถวทุกฝัก ไม่ว่าจะฝักเล็กหรือฝักใหญ่ จึงเรียกว่า “ข้าวโพดแปดแถว” ที่เลื่องลือมีชื่อในปัจจุบัน

5.8 ดำรงอาชีพทำนา ปลูกผัก เกษตรกรรม เลี้ยงสัตว์ และมีพิพิธภัณฑวัตถุวิถีชีวิตชุมชน การทำนาและปลูกผักเป็นอาชีพที่สืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ มีการเลี้ยงโคนมเป็นอาชีพหลักและฤดูทำนาจะปลูกข้าวหลังจากเก็บเกี่ยวข้าวแล้ว จะปลูกผักกาดหัว ถั่วเขียว งา ผักชี เป็นต้น

การดำเนินงานและการดำรงชีพของชุมชน มีพิพิธภัณฑวัตถุวิถีชีวิตชุมชนโดยเฉพาะที่ หมู่ 3 บ้านขุน สามารถอนุรักษ์ไว้เป็นแบบอย่างให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้ มีการรวบรวมเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ เช่น เครื่องมือ ทำนา จับสัตว์น้ำ สีข้าว ตำข้าว และอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในครัวเรือน เป็นต้น

5.9 มีการรวมกลุ่มภูมิปัญญาอาสาสมัครผู้อาวุโส ในรูปของชมรมผู้สูงอายุอาวุโสทางชุมชนที่มีประสบการณ์มากมายมาร่วมงานกับสภาองค์กรชุมชนและทำกิจกรรมร่วมกับชุมชนในหลายกิจกรรมทำให้ตำบลเข้มแข็งมีกลุ่มองค์กรชุมชนมากถึง 139 กลุ่ม อาทิ การจักสาน มีการจักสานตะกร้า ซึ่งมีการสอนถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้ที่สนใจที่จะทำเป็นอาชีพเสริมได้หลังจากเวลาว่างงาน ปัจจุบันมีการจักสานตะกร้าในหมู่ 2 บ้านดอนกลาง มีหลายรูปแบบ เป็นที่น่าสนใจ นอกจากนั้นยังมีการทอพรหมเช็ดเท้าที่หมู่ 2 และหมู่ 3 เป็นผลงานที่มีฝีมือ ใช้อุปกรณ์ในท้องถิ่น เป็นการเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวนอกจากนี้ยังมีการอนุรักษ์วังดนตรีพื้นบ้าน (วงแคน) และอื่น ๆ อีกมากมาย

10. เป็นตำบลที่มีการจัดทำเป้าหมาย ตัวชี้วัดความสุข แห่งแรก ๆ ในจังหวัด

สภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือก ได้ตั้งเป้าหมาย ตัวชี้วัดความสุขของคนในตำบลบ้านเลือกไว้ 9 ด้าน โดยมีตัวชี้วัดทั้งหมด 16 ตัวชี้วัด โดยได้รับแรงบันดาลใจในการจัดทำตัวชี้วัดความสุขจาก อาจารย์ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม (อดีตรองนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ พ.ศ.2551)

6. โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล

ในพื้นที่ตำบลบ้านเลือก มีสถานบริการสาธารณสุขแก่ประชาชนในพื้นที่อย่างครอบคลุมและทั่วถึง ประกอบด้วย

6.1 สถานีอนามัยตำบลบ้านเลือก ศูนย์แพทย์เครือข่ายชุมชน

6.2 สถานีอนามัยบ้านหนองรี ศูนย์แพทย์เครือข่ายชุมชน

6.3 มีโรงพยาบาลสัตว์หนองโพ อยู่ใกล้เคียง

ช่วงการก่อตั้งชุมชน

เนื่องจากตำบลบ้านเลือก เป็นตำบลที่มีประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนาน มากกว่า 200 ปี ตั้งแต่มีการกวาดต้อนและอพยพชาวลาวมาจากเวียงจันทน์ ประเทศลาว ในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี ประมาณปี พ.ศ. 2322 โดยสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก (รัชกาลที่ 1) และเจ้าพระยาสุรสีห์ฯ ได้ยกกองกำลังไปบุกตีหัวเมืองล้านช้าง อันได้แก่ เมืองหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ เมื่อตีเมืองเหล่านี้จึงได้รับชัยชนะ จึงได้ทำการกวาดต้อนชาวเมืองและทรัพย์สินส่วนใหญ่ กับมาที่กรุงธนบุรี ดังมีจารึกปรากฏว่า “... ลงมาถึงกรุงในเดือนยี่ปี่กุน เอกศก นั้น ลาวเวียง ลาวหัวเมือง ฟากโขงตะวันออก ก็โปรดให้ไปตั้งบ้านเรือนอยู่ เมืองสระบุรีบ้าง เมืองราชบุรีบ้าง ตามหัวเมืองตะวันตกบ้าง อยู่เมืองจันทบุรีบ้าง...” (รังสรรค์ เสลารักษ์, 2554: 5) และการอพยพของชาวลาวเวียงครั้งใหญ่ เกิดขึ้นอีกเมื่อเกิดกบฏเจ้าอนุวงศ์ ปี พ.ศ.2369-2371 ตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระนั่งเกล้า รัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เหตุการณ์ครั้งนี้นำไปสู่การกวาดต้อนชาวลาวเวียง และหัวเมืองใกล้เคียง มาไว้ในหัวเมืองชั้นในเป็นจำนวนมาก แม้ในพระราชพงศาวดารจะมีได้ระบุว่า การกวาดต้อนครั้งนี้ ได้ส่งคนลาวเวียงมาอยู่ที่จังหวัดราชบุรีอีกหรือไม่ แต่ก็เชื่อว่าต้องมีบ้าง เนื่องจากเป็นเมืองหน้าด่าน และเคยมีพวกพ้องที่เป็นลาวเวียงเคยมาอาศัยอยู่ก่อนแล้ว โดยการก่อตั้งชุมชนของลาวเวียงตำบลบ้านเลือกจะได้ขอแนะนำเสนอเป็นลำดับ ดังต่อไปนี้

1. การก่อตั้งชุมชน

หมู่บ้านและชุมชนในตำบลบ้านเลือกส่วนใหญ่ ตั้งแต่บรรพบุรุษเป็นชุมชนลาวเวียงชุมชนดั้งเดิม ซึ่งอพยพมาจากเมืองเวียงจันทน์ ประเทศลาว ปีพุทธศักราช 2322 เข้ามาอาศัยพึ่งพระบรมโพธิสมภารพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้ทรงโปรดเกล้าให้ตั้งหลักแหล่งที่มณฑลราชบุรี มีชาวลาวเวียงตำบลบ้านเลือก ตำบลบ้านสิงห์ ตำบลดอนทราย แลอีกหลาย ๆ พื้นที่ในจังหวัดราชบุรี ชาวลาวตั้งแต่บรรพบุรุษมีความเป็นอยู่ที่เคยชินกับพื้นที่ที่ราบสูง มีอาชีพ ทำนา ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ จึงบุกเบิกพื้นที่ห่างจากแม่น้ำแม่กลองพอสมควรกลุ่มชาวลาวนับถือศาสนาพุทธ จะมีวัดเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ชุมชนวัดโบสถ์หมู่ที่ 1 ชุมชนบ้านตาเหล็กหมู่ที่ 5 ชุมชนบ้านหนองเต่าดำหมู่ที่ 6 จะร่วมกันประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่วัดโบสถ์ ชุมชนบ้านดอนกลางหมู่ที่ 2 ชุมชนบ้านขนุนหมู่ที่ 3 ชุมชนวัดบ้านเลือกหมู่ที่ 4 จะทำบุญและประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่วัดบ้านเลือก ชุมชนบ้านหุบมะกล่ำหมู่ที่ 7 จะทำบุญและประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่วัดหุบมะกล่ำ ชุมชนบ้านหนองรีหมู่ที่ 8 จะทำบุญและประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่วัดพระศรีอารย์ ภายในพื้นที่หมู่บ้านชาวลาวจะมีสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นที่เคารพสักการะ เป็นศาลกลางบ้านที่เรียกกันว่า “ศาลปู่ตา” หรือ ศาลปู่ตาเจ้านาย ซึ่งเป็นเหมือนสัญลักษณ์หรือเครื่องหมาย ที่แสดงว่าเป็นจุดที่ตั้งหรือพักค้างแรมครั้งแรกที่มีการอพยพเคลื่อนย้ายมาจากประเทศลาว เพื่อเอาตัวรอดจากภัยสงคราม ไม่สามารถนำพาญาติตายายที่ไม่

แข็งแรงและเจ้านายที่ถูกเข่นฆ่ามาได้ จึงได้ตั้งศาลกลางบ้านขึ้นและทำพิธีอัญเชิญดวงวิญญาณของบรรพบุรุษและเจ้านายที่เคารพที่ตกค้างอยู่ที่เมืองเวียงจันทร์มาสิงสถิตเพื่อปกป้องคุ้มครองลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข ณ ศาลปู่ตา และเรียกว่า “ศาลปู่ตาเจ้านาย” ท้องที่ตำบลบ้านเลือกมีอยู่ 2 แห่ง คือ 1. ศาลปู่ตา ตั้งอยู่กลางชุมชนบ้านขุนหมี่ที่ 3 เพื่อปกป้องคุ้มครองภัยอันตรายทั้งปวงให้ลูกหลานอยู่เย็นเป็นสุข และเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ 2. ศาลเจ้านาย หรือศาลเจ้าปู่ท่ง ตั้งอยู่ชายทุ่งหนองแซ่ หมู่ที่ 4 เพื่อปกห้องคุ้มครองไร่ นา สัตว์เลี้ยง และการทำมาหากินของลูกหลานให้พ้นจากภัยพิบัติทางธรรมชาติ

จากข้อมูลดังกล่าวทำให้เชื่อได้ว่า ที่ตั้งศาลปู่ตา ตรงชุมชนบ้านขุนหมี่ที่ 3 เป็นจุดเริ่มแรกที่กลุ่มชาวเวียงจันทร์อพยพมาตั้งถิ่นฐานของลาวเวียงที่ตำบลบ้านเลือก (จุดรวมกันพักพิงชั่วคราว) จุดนี้เรียกว่าบ้านใหญ่ ก่อนที่จะไปจับจองที่ดินปลูกสร้างบ้านเรือนอยู่อาศัยของแต่ละครอบครัว กลุ่มที่ปลูกสร้างบ้านอยู่ใกล้เคียงวัดบ้านเลือกเรียกว่า “บ้านเลือกใต้” หรือ “บ้านใต้” (หมู่ที่ 4) กลุ่มถัดจากบ้านเลือกใต้ไปทางทิศเหนือ เรียกว่า บ้านตาเหล็ก (หมู่ที่ 5) กลุ่มที่อยู่ใกล้วัดเหนือปัจจุบันคือวัดโบสถ์ ที่เรียกว่า “บ้านเหนือ” หรือ “บ้านวัดโบสถ์” (หมู่ที่ 1) กลุ่มเยื้องวัดโบสถ์ไปทางทิศตะวันออกเป็นกลุ่มไทยพื้นถิ่น (ไทยเหนือ) เรียกว่า “บ้านปะอาน” (บ้านพระศรีอารย์) หมู่ที่ 9 ซึ่งแยกจากหมู่ที่ 6 กลุ่มที่อยู่ถัดจากบ้านปะอานไปทางทิศเหนือเป็นกลุ่มชาวมอญบ้านวัดคงคา ตำบลคลองตาคต อำเภโพนาราม ซึ่งมาจับจองที่ทำนาที่ทุ่งหนองแฮดฝั่งตะวันตกจึงเรียกตามทำเลพื้นที่ว่า บ้านหุบมะกล่ำ (หมู่ที่ 7) มีวัดหุบมะกล่ำ (วัดมอญ) ถัดจากบ้านหุบมะกล่ำไปทางทิศเหนือเป็นกลุ่มลาวเวียงกลุ่มใหญ่ตั้งเรียงรายเป็นวงรี เรียกว่า “บ้านหนองฮี” (บ้านหนองรี) ซึ่งอยู่ไกลจากวัดโบสถ์มากไม่สะดวกต่อการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาจึงได้สร้างขึ้นเพื่อประกอบพิธีเรียกว่า วัดหนองฮี (วัดหนองรี) ส่วนหมู่ที่ 2 บ้านดอนกลาง เป็นกลุ่มลาวเวียงตำบลบ้านซ้อง อำเภโพนารามที่มาทำนาที่ทุ่งนาบ้านน้อยฝั่งตะวันออกเฉียงเหนือของทุ่ง และทุ่งหนองออก จึงมาตั้งรกรากอยู่ในพื้นที่ดอนเรียกว่า บ้านดอนกลางอยู่ไกลจากบ้านซ้องและวัดบ้านซ้องมาก ชาวบ้านกลุ่มนี้จะประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่วัดบ้านซ้องตามบรรพบุรุษ วันธรรมดาพระสงฆ์ จากวัดบ้านซ้องออกบิณฑบาตเดินข้ามทุ่งมาที่บ้านดอนกลางและกลับไปวัดไม่ทันฉันเช้า ชาวบ้านจึงสร้างศาลาให้พระฉันเข้าก่อนค่อยกลับวัด เรียกว่า ศาลาแม่เฒ่าขาว ปัจจุบันชาวบ้านที่นี้บางส่วนจะถือเอาความสะดวกของการคมนาคม จึงไปประกอบพิธีทางศาสนาที่วัดบ้านเลือก

จากข้อมูลดังกล่าวทำให้สามารถสรุปได้ว่า ตำบลบ้านเลือก เป็นที่อาศัยอยู่ของชาวลาวเวียง ที่มาจากการอพยพหรือโดยการกวาดต้อนมาตั้งถิ่นในพื้นนี้ ทำให้ทุกกลุ่มที่อยู่อาศัยในแถบนี้ทั้งหมด (อำเภโพนาราม) แม้จะมาจากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ แต่ก็มีความสัมพันธ์กันในกลุ่มเป็นอย่างมาก แม้จะเป็นส่วนที่ไม่ใช่พื้นที่ตำบลบ้านเลือกโดยตรง เช่น ตำบลบ้านซ้อง ตำบลบ้านสิงห์ เป็นต้น มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันฉันท์ญาติพี่น้อง ถ้าหากมีการสืบสาวถึงบรรพบุรุษตามสายเลือดต้น

ตระกูล จะพบว่ามีความเกี่ยวข้องกันทั้งสิ้น และพิจารณาได้จากการรวมตัวกันทำพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น พิธีบวงสรวงศาลปู่ตา ร่วมกัน พิธีกรรมทางศาสนาที่มีตลอดทั้งปี ตามวัดที่เป็นศูนย์รวมใจของชาวบ้าน เลือกลงและตำบลข้างเคียง ถึงแม้กาลเวลาจะมีการเปลี่ยนแปลงไปและความเจริญทางด้านวัตถุเข้ามาใน ตำบลมากขนาดไหนก็ตาม ความสัมพันธ์ทางเครือญาติยังคงมีอยู่อย่างแนบแน่นเสมอมา และจาก ปัจจัยนี้ก็สามารถสะท้อนให้เห็นถึงทุนทางสังคมคือความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ของคนภายในตำบล บ้านเลือกแห่งนี้ได้เป็นอย่างดี การแก้ไขปัญหาาร่วมกัน การปราศจากความขัดแย้ง กระบวนการการ เกิดกลุ่มและความเชื่อมโยงในการประกอบกิจกรรมกลุ่ม จนสามารถคงความเป็นเอกลักษณ์ของชาว ลาวเวียงเฉพาะพื้นที่ได้เป็นอย่างดี

2. ความสัมพันธ์ของคนในตำบล และความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

ในอดีตชาวลาวเวียงในตำบลบ้านเลือกจะมีอาชีพหลัก คือ การทำนา ทำสวน ทำไร่ และเลี้ยงสัตว์ ซึ่งเป็นไปตามวิถีชีวิตดั้งเดิม คือ มีชีวิตอยู่กับการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วน ใหญ่ ชาวบ้านเล่ากันว่าในอดีตทุกบ้านจะทำนาและดำข้าวกินเอง เดิมเป็นการทำนาปีและมีลักษณะที่ เน้นการใช้แรงงานในคร้วเรือนและใช้วัวช่วยในการผลิต การทำนาจะเริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคม หรือ มิถุนายน หลังจากการทำบุญเบิกบ้านและการทำบุญกลางบ้านแล้วซึ่งมีขึ้นในราววันพระสิ้นเดือนหก เมื่อข้าวเริ่มออกรวงจะมีพิธีไหว้พระแม่โพสพ และมีพิธีแก้หัวข้าวและนำไปเลี้ยงเจ้าปู่ทุ่ง เพื่อขอให้ ผลผลิตมีความอุดมสมบูรณ์ เมื่อถึงฤดูการเก็บเกี่ยวข้าวซึ่งจะอยู่ในช่วงเดือนพฤศจิกายน-ธันวาคม ก็ จะมีพิธีแยกนา แยกข้าว หลังจากนั้นจึงมีการขนข้าวเข้าบ้าน โดยใช้เกวียนเป็นพาหนะในการขน และมีพิธีกรรมเรียกขวัญข้าวตกลับบ้านด้วย ฟอนข้าวจากการเก็บเกี่ยวจะถูกนำมากองไว้ที่ลานบริเวณ บ้าน และจะทำการนวดข้าวที่ลานบ้านตนเอง ในอดีตการนวดข้าวของชุมชนมีตั้งแต่การใช้เท้ายำ (ในกรณีที่มีปริมาณข้าวน้อย) ไปจนกระทั่งการใช้วัวยำโดยใช้เสาหลักเกียด (ในกรณีที่มีปริมาณข้าว มาก) ในช่วงฤดูการทำนาจะมีการช่วยเหลือในการผลิตระหว่างคร้วเรือนในหมู่บ้านเดียวกัน โดยจะ ร่วมแรงร่วมใจกันในลักษณะลงแขกหรือเอาแรงมาช่วยกันในงานกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ดำนา หว่านนา ไถ นา เก็บเกี่ยว และการนวดข้าว

ในอดีตผลผลิตข้าวทั้งหมดจะถูกเก็บในยุ้งข้าว โดยจะถูกแบ่งไว้ออกเป็น 3 ส่วน โดย ส่วนหนึ่งถูกแบ่งไว้เพื่อการบริโภคภายในคร้วเรือน อีกส่วนจะถูกเก็บเอาไว้เป็นพันธุ์ข้าว ไว้สำหรับ ปลูกในปีต่อไป และส่วนที่เหลือจึงจะนำไปขาย การจะนำข้าวเข้ายุ้ง หรือจะเปิดยุ้งเพื่อนำข้าวออกมา ก็จะต้องทำพิธีสู่ขวัญข้าวเสียก่อนอีกด้วย

ในช่วงพักนา ชาวบ้านก็จะมีมีการปลูกพืชชนิดอื่น ๆ สลับด้วย เช่น ถั่วฝักยาว พัก และ พืชผัก อื่น ๆ เป็นต้น การปลูกพืชผักโดยมากเอาไว้บริโภคกันเอง ส่วนที่เหลือจึงนำไปจำหน่าย มีการ ตักลอบหรือปักก่า เพื่อจับปลาตามแหล่งน้ำของชุมชน ปลาที่จับได้หากเหลือจากการบริโภคและนำไป ขายแล้ว ก็จะนำไปทำเป็นปลาร้าซึ่งเป็นอาหารยอดนิยมของชาวบ้านที่นี่ นอกจากนี้ยังมีการดำหูก

หรือการทอผ้าไหม หรือผ้าฝ้าย เนื่องจากดั้งเดิมทุกครัวเรือนจะมีก็สำหรับการทอผ้าและมีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมในบริเวณบ้านด้วย การทอผ้าก็เพื่อนำมาตัดเย็บเสื้อผ้าไว้ใช้กันเอง ในครัวเรือนและบางครั้งก็ใช้เป็นของฝากอีกด้วยชาวบ้านส่วนใหญ่มุ่งขึ้นฝ้าย เรียก ผ้ายก และหากใครมีฐานะดีหน่อยก็จะนุ่งผ้าไหม

ชาวบ้านเล่าให้ฟังว่า วิถีชีวิตในอดีตแทบไม่ต้องเดินทางออกนอกชุมชน เนื่องจากมีระบบแลกเปลี่ยนสินค้าเข้ามาในหมู่บ้าน โดยจะมีคนนำของหรือสิ่งที่ชุมชนผลิตไม่ได้มาแลกเปลี่ยนข้าวสารของชาวบ้าน นอกจากนี้ในช่วงของงานประเพณีต่าง ๆ ซึ่งมีตลอดทั้งปี ชาวบ้านก็จะไปร่วมทำบุญกันที่วัด และมีการละเล่นภายในชุมชนโดยเฉพาะการเล่นและรำแคน หากจะไปเที่ยวนอกชุมชนก็มักจะไปเที่ยวที่ตลาดโพธาราม โดยอาศัยการเดินทางไป

จะอย่างไรก็ตามวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของชาวลาวเวียงในตำบลบ้านเลื่อมมีการเปลี่ยนแปลงมาตลอด ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการดำเนินนโยบายของภาครัฐที่มุ่งเน้นการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย คือ เน้นโครงสร้างพื้นฐาน ชาวบ้านกล่าวกันว่าความเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนเริ่มเกิดขึ้นมากในยุคของ จอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งมีนโยบายเน้นชาตินิยมมุ่งจัดระเบียบการดำเนินชีวิตของคนไทยให้เป็นแบบอารยประเทศ จึงทำให้เกิดการยกเลิกวัฒนธรรมท้องถิ่นต่าง ๆ ทั้งการแต่งกาย การร้องรำ และการใช้ภาษาของท้องถิ่น ต่อเนื่องมาถึงนโยบายในการพัฒนาประเทศของภาครัฐในช่วงต่อ ๆ มา โดยเฉพาะการจัดการศึกษาที่ละเลยความเป็นไปของท้องถิ่น ส่งผลทำให้วัฒนธรรมท้องถิ่นอ่อนแอลง หลากหลายขนบธรรมเนียมประเพณีที่เคยปฏิบัติและวัฒนธรรมความเชื่อได้ถูกยกเลิก และภาษาของชาวลาวเวียงก็ขาดการสืบทอด ซึ่งในปัจจุบันมีเพียงกลุ่มผู้สูงอายุ และคนรุ่นกลางที่ยังพอพูดภาษาของชาวลาวเวียงก็ขาดการสืบทอด ซึ่งในปัจจุบันมีเพียงกลุ่มผู้สูงอายุ และคนรุ่นกลางที่ยังพอพูดภาษาสำเนียงลาวเวียงจันทน์ได้เท่านั้น การยกเลิกสิ่งเหล่านี้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงบริบทและลักษณะที่อยู่อาศัยของชาวลาวเวียงตามไปด้วย

ในช่วงปี พ.ศ.2532-2533 ในช่วงรัฐบาลของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีความเปลี่ยนแปลงในการประกอบอาชีพของชาวบ้าน โดยการดำเนินนโยบายทำให้ที่ดินในท้องถิ่นต่าง ๆ มีราคาสูงขึ้นมากโดยเฉพาะในอำเภอโพธาราม ซึ่งมีถนนเพชรเกษมตัดผ่าน ที่นาจำนวนมากถูกขายให้กับนายทุน ทั้งนี้นอกจากเหตุผลเรื่องผลตอบแทนที่สูงจากการขายที่ดินแล้ว ยังเป็นเหตุผลจากการที่คนทำนาส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ และไม่มีลูกหลานที่จะสืบทอดอาชีพ จึงทำให้ลาวเวียงในตำบลบ้านเลื่อมส่วนใหญ่เทขายที่นาให้กับนายทุน ในปัจจุบันมีชาวบ้านเพียงส่วนน้อยที่ยังถือครองที่นาเอาไว้ ในกลุ่มนี้มีชาวลาวเวียงที่ยังคงทำนาเอง แต่เปลี่ยนไปเป็นการให้เช่า ซึ่งโดยมากผู้ที่มาเช่าทำนาก็จะเป็นคนจากต่างพื้นที่ ผู้ที่ทำนาในกลุ่มนี้มักทำนาปรัง และบางส่วนสร้างให้เกิดปัญหาในเรื่องการผันน้ำต่อชาวบ้านที่ยังคงทำนาปีถึงแม้ว่ายังมีชาวลาวเวียงบางส่วนทำนา แต่ประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับเรื่องข้าวต่าง ๆ ที่เคยปฏิบัติในอดีตนั้น ปัจจุบันได้ยกเลิกไปหมดแล้ว

ในปัจจุบันชาวลาวเวียงในตำบลบ้านเลือกประกอบอาชีพหลากหลาย ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปและทำตุ๊กตา บางส่วนมีอาชีพรับราชการ เป็นลูกจ้างตามโรงงาน ค้าขาย ประกอบธุรกิจของตนเอง และทำเกษตรกรรม ซึ่งมีการปลูกข้าวโพดแปดแถว และการเลี้ยงสัตว์ประเภทโคนม สุกร และไก่

จะอย่างไรก็ตามชาวลาวเวียงยังคงไปมาหาสู่กัน มีความสนิทสนมกลมเกลียวกันและมีความเป็นอยู่เหมือนพี่น้อง ชาวลาวเวียงในตำบลบ้านเลือกยังคงมีกิจกรรมการทำบุญตามประเพณีลาวร่วมกันที่วัดอย่างสม่ำเสมอ งานประเพณีที่สำคัญของชุมชน ได้แก่ งานบุญข้าวจี้ หรือบุญข้าวหลาม งานวันสงกรานต์ งานบุญกลางบ้านและงานบุญเบิกบ้าน งานวันสารทลาว (การทำบุญแก้ห่อข้าว) และวันออกพรรษา เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีประเพณีบายศรีสู่ขวัญแต่ผู้มาเยือน ซึ่งเป็นกิจกรรมที่สำคัญที่ยังคงมีปฏิบัติเฉพาะในตำบลบ้านเลือก และจัดขึ้นเฉพาะในช่วงเวลาที่มีแขกสำคัญ ๆ ของบ้านเมืองมาเยือนตำบลเท่านั้น เช่น งานบายศรีสู่ขวัญ เพื่อต้อนรับ ฯพณฯ ดร.ทองลุน สีสุลิด รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศจาก สปป.ลาว ที่มาเยี่ยมเยียน ชาวลาวเวียงที่วัดโบสถ์ตำบลโพธาราม ในช่วงปี พ.ศ. 2555 เป็นต้น

3. การเกิดขึ้นของกิจกรรมที่สำคัญ ในตำบลบ้านเลือก

กิจกรรมที่นับว่ามีความสำคัญของตำบลเลือก นั้นมีความหลากหลาย ทั้งการรวมตัวจากกิจกรรม ทางศาสนา การรวมตัวด้วยประเพณีและวัฒนธรรมเฉพาะเทศกาล และการรวมตัวจากกลุ่มอาชีพที่มีความแตกต่างกันในแต่ละหมู่บ้านและชุมชน แต่กิจกรรมที่สำคัญและนับว่าเป็นผลงานที่สภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือกใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความเข้มแข็งให้กับตำบล โดยการให้ชาวตำบลบ้านเลือกเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างความสุขอย่างยั่งยืนให้กับตำบล ก็คือ การกำหนดเป้าหมายความสุขชุมชน โดยกิจกรรมนี้มีความสำคัญเพราะเป็นตัวสะท้อนถึงการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ความสามัคคีของชาวลาวเวียง และความต้องการที่แท้จริงของชาวตำบล เพราะเป็นกิจกรรมที่เกิดจากกลุ่มทุกกลุ่มในตำบลบ้านเลือกเข้ามาร่วมกันกำหนดกันขึ้นมา โดยเป้าหมายและตัวชี้วัดความสุขดังกล่าว แบ่งออกเป็น 9 เป้าหมาย โดยมีตัวชี้วัดความสุข 16 ตัวชี้วัดด้วยกัน คือ

1. คนในตำบลมีสุขภาพแข็งแรง โดยดูจาก จำนวนผู้ป่วยในตำบลลดลง (โรคเบาหวาน ความดันโลหิตสูง ไข้เลือดออก)
2. คนในตำบลมีความสามัคคี โดยดูได้จากจำนวนโครงการ / กิจกรรมของชุมชนที่สำคัญที่สำเร็จด้วยความสามัคคี ร่วมแรงร่วมใจ เช่น การจัดขบวนสงกรานต์ (พื้นเวียง)
3. คนในตำบลมีรายได้ที่มั่นคง โดยดูได้จาก การออมในชุมชนเพิ่มขึ้น จำนวนหนี้ที่เป็นปัญหาลดลง จำนวนครอบครัวที่ตกเกณฑ์ จบรัฐ. ไม่มี หรือลดลง ที่เกินเกณฑ์มีเพิ่มมากขึ้น
4. คนในตำบลมีส่วนร่วมโดยดูได้จาก การมีส่วนร่วมในการประชุมที่สำคัญของขบวนชุมชน

5. ตำบลปลอดยาเสพติด โดยดูได้จาก จำนวนคดียาเสพติดลดลงและ จำนวนผู้เสพยาติดยาลดลงและหรือไม่มีผู้เสพใหม่

6. ตำบลที่อนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาชาวลาวเวียง โดยดูได้จากประเพณีลาวเวียงมีความคงอยู่ มีความดีและมีการปรับปรุงให้ดีกว่าเดิม

7. ผู้นำมีความซื่อสัตย์ โดยดูได้จากมีผู้นำคนรุ่นใหม่มาร่วมกิจกรรมงานพัฒนาของชุมชนร่วมกันกับสภาองค์กรชุมชนเพิ่มมากขึ้น และผู้นำมีคุณภาพสูงขึ้นทั้งในมิติความดี ความสามารถ และความสุข

8. คนในตำบลมีสวัสดิการที่ดี โดยดูได้จากคนในตำบลเข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มสวัสดิการชุมชนเพิ่มมากขึ้น และกองทุนสวัสดิการชุมชนมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งดูจากคนในตำบลทุกเพศทุกวัยได้รับสวัสดิการที่ชุมชนจัดขึ้น

9. องค์กรในชุมชนมีความเข้มแข็ง โดยดูได้จาก การมีกลุ่ม องค์กรชุมชนที่เข้มแข็งเพิ่มขึ้น และการมีกลุ่ม องค์กรชุมชนที่ต้องพึ่งพาความเข้มแข็งลดลง

โดยการจัดทำตัวชี้วัดในช่วงแรก ๆ ก็มีปัญหาติดขัดหลายอย่าง เนื่องจากความพร้อมของคนในชุมชนเอง ภาระหน้าที่การทำงานที่รับผิดชอบ ทำให้กิจกรรมในการจัดทำตัวชี้วัดความสุขดังกล่าวแรก ๆ ยังต้องอาศัยบุคคลจากภายนอกชุมชนเป็นผู้ที่ช่วยผลักดัน เช่น บุคลากรจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) มีคุณสุเทพ ไชยจันทร์ และคุณประยงค์ อุปเสน เป็นต้น แต่ในบรรดาบุคคลที่เป็นที่เคารพของชาวตำบลบ้านเลื่อและเป็นผู้ใหญ่ระดับบริหารประเทศที่ให้ความสำคัญกับการสร้างตัวชี้วัดความสุข เพราะมุ่งที่จะพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งและการพัฒนาอย่างยั่งยืนก็คือ ฯพณฯ ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม อดีตรองนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้เข้ามีส่วนผลักดันให้เกิดการพัฒนาตัวชี้วัดความสุขและเกิดการพัฒนาตัวชี้วัดให้สามารถนำไปใช้ได้จริง โดยในการศึกษาครั้งนี้จะขอแนะนำประวัติและผลงานของท่าน ไว้พอสังเขป ดังนี้

3.1 ประวัติของผู้สร้างแรงบันดาลใจคนสำคัญของตำบลบ้านเลื่อ (รวบรวมและเรียบเรียงจากหนังสือ อัตชีวประวัติของนายไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม จาก วารสารพระสยาม ฉบับที่ 2 เดือนเมษายน-มิถุนายน 2555)

นายไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม เกิดวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2484 ที่ บ้านนาคู ตำบลนาคู อำเภอฟักไห้ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จบการศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาเศรษฐศาสตร์ จากมหาวิทยาลัย Hull สหราชอาณาจักร สมรสกับ คุณหญิงชญา วัฒนศิริธรรม อดีตกรรมการผู้จัดการใหญ่ ธนาคารไทยพาณิชย์ มีบุตรด้วยกัน 2 คน คือนายพิชา วัฒนศิริธรรม และนางชมพรรณ กุลนิเทศ นายไพบูลย์เคยทำงานในธนาคารแห่งประเทศไทย ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย เคยดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการธนาคารออมสิน สมาชิกวุฒิสภา และสมาชิกสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

นายไพบูลย์รับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ในรัฐบาลชั่วคราวของพลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ เมื่อวันที่ 9 ตุลาคม พ.ศ. 2549 และรับตำแหน่งรองนายกรัฐมนตรีเพิ่มอีกตำแหน่ง เมื่อวันที่ 7 มีนาคม พ.ศ. 2550

โดยนายไพบูลย์มักจะเล่าอยู่เสมอ ๆ ชีวิตของตนเองเป็นชีวิตธรรมดา ๆ คลุกคลีกับท้องไร่ท้องนามาตั้งแต่เกิด มีพี่น้อง 10 คน เกิดในครอบครัวชาวนา ณ บ้านนาค อำเภอด่านช้าง จังหวัดพระนครศรีอยุธยาซึ่งในอดีตพื้นที่แห่งนี้ ไม่ได้รับการพัฒนามากนัก ทำให้เห็นถึงความยากลำบากของคนในพื้นที่ หรือชาวนาในชนบท ดังนั้น ช่วงชีวิตปฐมวัยของท่านจึงเป็นชีวิตที่อยู่ท่ามกลางชนบทอย่างแท้จริง ถึงกระนั้นก็ตาม นายไพบูลย์ได้เล่าต่อไปอีกว่า ไม่เคยได้ยินพ่อกับแม่บ่นว่าลำบากสักครั้ง แต่โดยส่วนตัวที่เมื่อมองย้อนกลับไปในช่วงชีวิตตอนเป็นเด็ก ก็นับได้ว่าเป็นชีวิตที่เรียกได้ว่า “ปกติธรรมดา”

ชีวิตในชนบทเป็นชีวิตที่อยู่กับธรรมชาติ การกิน การอยู่ สภาพแวดล้อม ความสัมพันธ์ต่าง ๆ กลมกลืนกันไปกับธรรมชาติ ภาคกลางเป็นพื้นที่ราบลุ่ม ธรรมชาติจึงเอื้ออำนวยให้การเพาะปลูก ไม่ต้องดิ้นรนมากนัก ถ้ามีความขยันทำงานประกอบอาชีพ ไม่คดโกง มีการช่วยเหลือกันในระหว่างญาติพี่น้องก็เป็นชีวิตที่พอเพียง กลมกลืนไม่ทำลายธรรมชาติ ซึ่งทำให้หลักคิดพื้นฐานของ อ.ไพบูลย์ กลับกลายเป็นแรงผลักดันอย่างหนึ่งทำให้เกิดเป็นแรงบันดาลใจในการทำงานรับใช้สังคมในอนาคต ถึงแม้ อ.ไพบูลย์ไม่ได้เกิดในครอบครัวที่มีฐานะร่ำรวยแต่ก็มีความมุ่งมั่นด้วยความที่เป็นเด็กฉลาดและขยันเรียน ทำให้สามารถสอบชิงทุนธนาคารแห่งประเทศไทยได้ไปศึกษาต่อในระดับปริญญาตรีในต่างประเทศ จึงกระทั่งจบการศึกษาปริญญาตรี ด้านเศรษฐศาสตร์ จากมหาวิทยาลัย Hull ประเทศอังกฤษ เมื่อปี พ.ศ. 2510 ต่อมาได้ศึกษาจนสำเร็จการศึกษาหลักสูตร SEANZA Central Banking Course ในปี พ.ศ.2517 และหลักสูตร Australian Management College Mount Eliza: Advanced Management Course ในปี พ.ศ.2521 โดยตลอดช่วงระยะเวลาที่ไปศึกษา ก็มีความสนใจในการทำกิจกรรมหลากหลาย โดยเฉพาะกิจกรรมที่เกี่ยวกับงานอาสาสมัคร โดยให้ความช่วยเหลือกับกลุ่มคนสูงอายุ กลุ่มคนพิการ เรียกได้ว่าเป็นพัฒนาการการทำงานเพื่อสังคมของอาจารย์ไพบูลย์ ต่อมาเลยทีเดียว

ประสบการณ์การทำงานเริ่มต้นครั้งแรกที่ธนาคารแห่งประเทศไทย โดยเริ่มจากตำแหน่งเจ้าหน้าที่และพัฒนาใต้เตาจนได้เป็นผู้บริหารของธนาคารแห่งประเทศไทย จากนั้นได้เข้ารับตำแหน่งกรรมการและผู้จัดการในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ก่อนจะลาออกไปเป็นผู้ช่วยกรรมการผู้จัดการให้กับธนาคารไทยท努 ขณะที่กำลังมีอนาคตสดใสมีตำแหน่งหน้าที่การงานอย่างสูง กลับลาออกมารับเงินเดือนที่น้อยกว่าหลายเท่าตัวในองค์กรเพื่อสังคม ที่มีชื่อว่า “มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์” โดยท่านได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า

เส้นทางนี้ถือเป็นเส้นทางในชีวิตที่ตรงกับใจผมมากที่สุด อีกทั้งการไปช่วยชุมชน คนทั่วไปก็อาจมีแนวโน้มทำ แต่ผมอาจจะมีความน้อยหรือคุ้นเคยกับชนบทด้วย ยิ่งตัวเองได้เรียนหนังสือ เข้ากรุงเทพฯ ก่อนแล้วไปต่างประเทศกลับมาทำงานแบงค์ชาติ ผมว่าจิตใต้สำนึกบอกว่า เออ อย่างนี้น่าทำ ไม่ได้รู้สึกเป็นพิเศษ

นอกจากนี้ นายไพบูลย์ ยังมีงานพัฒนาชนบทผ่านกองทุนพัฒนาชนบทของธนาคารออมสิน โดยเข้ามารับตำแหน่งผู้อำนวยการธนาคารออมสิน ซึ่งการกลับเข้าทำงานในธนาคารครั้งนี้ ไม่ได้เป็นการกลับเข้าสู่ระบบการเงิน แต่เป็นวิวัฒนาการในงานพัฒนา โดยอาศัยธนาคารออมสินเป็นเครื่องมือในการดำเนินงานพัฒนา จนกระทั่งได้มีการจัดตั้งสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) เพื่อเป็นกลไกในการพัฒนาชุมชนทั้งในชนบทและในเมืองในฐานะที่มีบทบาทผลักดันให้สถาบันฯ นี้เกิดขึ้น นายไพบูลย์ จึงได้รับการขอร้องให้รับตำแหน่งประธานสถาบันฯ จึงได้ลาออกจากธนาคารออมสิน เพื่อมาพัฒนางานในสถาบันฯ โดยยังมีงานเพื่อสังคมอีกมากมาย เช่น การพัฒนาชุมชน ผ่านกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม หรือกองทุนชุมชน การพัฒนาชุมชนเมือง ผ่านสำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง และการเคหะแห่งชาติ ตลอดจนงานเผยแพร่แนวคิดด้านการพัฒนาและประชาสังคมรวมถึงการผลักดันให้มีการพัฒนา “คน” เป็นศูนย์กลาง ผ่านงานเขียน งานบรรยาย งานกรรมการ งานสัมมนา งานที่กระตุ้นแนวคิดทางด้านการพัฒนา และกิจกรรมต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีงานในระดับนานาชาติและภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก อีกเช่น การเป็นกรรมการของ Asia-Pacific Philanthropy Consortium (APPC) และการเป็นที่ปรึกษาใน Institute on Governance ซึ่งจัดตั้งในประเทศแคนาดา เป็นต้น

ในปี พ.ศ. 2551 คุณไพบูลย์ได้นำรายได้ส่วนตัวจากการทำงานมากกว่า 40 ปี พร้อมกับผู้ร่วมอุดมการณ์ รวม 7 คน ก่อตั้ง ‘มูลนิธิหัวใจอาสา’ ขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้คำปรึกษาจัดกระบวนการเรียนรู้ส่งเสริมหรือดำเนินการเกี่ยวกับ ‘การจัดการเชิงระบบและเชิงกระบวนการ’ ในงานพัฒนาสังคม อาทิ การพัฒนางานอาสาสมัคร การส่งเสริมการทำความดี การสร้างเสริมสุขภาพ การพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ฯลฯ โดยมี 4 แผนงาน หลัก คือ 1. การมีหัวใจอาสา 2. สันติวิธีและสันติวัฒนธรรม 3. ชุมชน เข้มแข็งเป็นสุข และ 4. การป้องกันโรคไม่ติดต่อ ทั้งนี้ ความพยายามที่มากมายของ นายไพบูลย์ ตลอดกว่า 40 ปี ในการพัฒนาสังคมไทย เป็นผลมาจากปณิธานและความตั้งใจในการ ผลักดันแนวคิดการสร้าง ‘สังคมที่พึงปรารถนา’ ซึ่งเป็นสังคมที่ประกอบด้วย 4 ทิศทางสำคัญ ได้แก่ 1. สังคมที่ไม่ทอดทิ้งกัน 2. สังคมที่เข้มแข็ง 3. สังคมคุณธรรม และ 4. สังคมประชาธิปไตย ดังที่นายไพบูลย์มักย้ำต่อสังคมอยู่บ่อยครั้งว่า “ถ้าเราทุกคนช่วยกันปฏิบัติตามได้อย่างแท้จริงและต่อเนื่อง เชื่อว่าจะทำให้สังคมไทยกลายเป็นสังคมที่ ดี ประชาชนมี ความอยู่เย็นเป็นสุข ร่วมกันได้”

จากประวัติโดยสังเขป ทำให้พอจะเห็นภาพความตั้งใจจริงในการทำงาน ในส่วนของการพัฒนาของ อ.ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม จนกระทั่งถึงช่วงสุดท้ายของชีวิต ประสบกับภาวะโรคภัยไข้เจ็บก็ยังไม่ละทิ้งความตั้งใจในการพัฒนาสังคม โดยการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

การศึกษาและวุฒิภคิตติมศักดิ์

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี ด้านเศรษฐศาสตร์ จากมหาวิทยาลัย Hull ประเทศอังกฤษ เมื่อปี พ.ศ.2510 ต่อมาได้ศึกษาจนสำเร็จการศึกษาระดับสูง SEANZA Central Banking Course ในปี พ.ศ.2517 และหลักสูตร Australian Management College Mount Eliza: Advanced Management Course ในปี พ.ศ. 2521

ในปี พ.ศ. 2528 สำเร็จการศึกษาระดับสูง Wharton School of Finance-Philadelphia National Bank: Advanced Management Program for Overseas Bankers ต่อมาในปี พ.ศ. 2534 ผ่านการศึกษาจาก Institute of Development Research: Asian NGO Leadership Fellows Program และ พ.ศ.2539 สถาบันพระปกเกล้า หลักสูตรการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยสำหรับนักบริหารระดับสูง (ปปร.) รุ่นที่ 1

ไพบูลย์ ได้รับปริญญาภคิตติมศักดิ์ ดุษฎีบัณฑิตภคิตติมศักดิ์ (สาขาเศรษฐศาสตร์) จากมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต ในปี พ.ศ. 2545 และปรัชญาดุษฎีบัณฑิตภคิตติมศักดิ์ (สาขาการพัฒนาชุมชน) จากมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ในปี พ.ศ. 2548

การทำงาน

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม เริ่มทำงานเป็นเจ้าหน้าที่และผู้บริหารในธนาคารแห่งประเทศไทย ในระหว่างปี พ.ศ. 2510-พ.ศ. 2523 ต่อจากนั้นได้รับตำแหน่งกรรมการและผู้จัดการ ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย (พ.ศ. 2523-พ.ศ. 2525) เป็นผู้ช่วยกรรมการผู้จัดการ ธนาคารไทยทุน จำกัด (มหาชน) (พ.ศ. 2526-พ.ศ. 2531) เป็นผู้อำนวยการ มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ (พ.ศ. 2531-พ.ศ. 2540) และได้รับตำแหน่งกรรมการผู้จัดการ สำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง การเคหะแห่งชาติ (พ.ศ. 2535-พ.ศ. 2540)

ในปี พ.ศ. 2539 เป็นสมาชิกวุฒิสภา (มีนาคม พ.ศ. 2539 - มีนาคม พ.ศ. 2543) และในปี พ.ศ. 2540 เป็นผู้อำนวยการธนาคารออมสิน (ธันวาคม พ.ศ. 2540 - ตุลาคม พ.ศ. 2543) จากนั้นจึงมารับตำแหน่งประธานกรรมการ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) (พ.ศ. 2543 - พ.ศ. 2547) และเป็นสมาชิกสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สิงหาคม พ.ศ.2544 - สิงหาคม พ.ศ. 2548)

การทำงานในคณะสมัชชาปฏิรูปประเทศ

นายไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม ได้เข้ามามีบทบาททางการเมืองอีกครั้ง ภายหลังจากชุมนุมของกลุ่มคนเสื้อแดง พ.ศ. 2553 ยุติลง โดยเข้ามาทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการสมัชชาปฏิรูปประเทศ

ซึ่งประกอบด้วยคณะกรรมการ จำนวน 27 คน เพื่อรวบรวมข้อมูล รับฟังความคิดเห็น และนำไปสู่นโยบายในการปฏิรูปประเทศไทยกิจกรรมอื่นด้านองค์กรภาครัฐ

1. กรรมการ คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (ตั้งแต่ พ.ศ. 2541)
2. ประธานสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) (พ.ศ. 2543 - พ.ศ. 2547)
3. กรรมการ คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ (กทบ.) (ตั้งแต่ พ.ศ. 2544)
4. ประธานคณะกรรมการโครงการพัฒนาชีวิตครู กระทรวงศึกษาธิการ (พ.ศ. 2544 - พ.ศ. 2545)
5. กรรมการ คณะกรรมการรางวัลคุณภาพแห่งชาติ สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ (ตั้งแต่ พ.ศ. 2545)
6. อนุกรรมการ คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง (ตั้งแต่ พ.ศ. 2546)
7. ที่ปรึกษา คณะอนุกรรมการส่งเสริมสนับสนุนการมีส่วนร่วมภาคประชาชน สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) (ตั้งแต่ พ.ศ. 2546)
8. กรรมการ คณะกรรมการศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนแห่งชาติ (ศตจ.) (ตั้งแต่ พ.ศ. 2546)
9. ประธานคณะกรรมการวิทยาลัยการจัดการทางสังคม (วจส.) (พ.ศ. 2546-พ.ศ. 2547)
10. ที่ปรึกษา คณะกรรมการโครงการพัฒนาชีวิตครู กระทรวงศึกษาธิการ (ตั้งแต่ พ.ศ. 2546 - ปัจจุบัน)
11. กรรมการ คณะกรรมการนโยบายแห่งชาติว่าด้วยการพัฒนากฎหมาย (ตั้งแต่ พ.ศ. 2547)
12. กรรมการนโยบาย สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.) (ตั้งแต่ พ.ศ. 2547)
13. ที่ปรึกษา คณะกรรมการวิทยาลัยการจัดการทางสังคม (วจส.) (ตั้งแต่ พ.ศ. 2548 - ปัจจุบัน)
14. ประธานคณะกรรมการบริหารแผน คณะที่ 3 (แผนสร้างเสริมสุขภาวะในพื้นที่และชุมชน) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) (ตั้งแต่ มีนาคม พ.ศ. 2548)
15. ประธานกรรมการ ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม) (ตั้งแต่ กรกฎาคม พ.ศ. 2548)
16. ประธานที่ปรึกษาสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) (ตั้งแต่ กันยายน พ.ศ. 2548)

17. ที่ปรึกษา ศูนย์อำนวยการปฏิบัติการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนภาคประชาชน (ศตจ.ปชช.) (ตั้งแต่ พ.ศ. 2549 - ปัจจุบัน)

18. ประธานคณะที่ปรึกษาฝ่ายเสริมสร้างสมานฉันท์และความเป็นธรรมในสังคม คำสั่ง คปค. ที่ 17/2549 เรื่อง แต่งตั้งคณะที่ปรึกษา ลงวันที่ 26 กันยายน พ.ศ. 2549

19. ประธานสภาผู้ชมและผู้ฟังรายการองค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย (ส.ส.ท.) (23 พฤศจิกายน พ.ศ. 2551 - พ.ศ. 2553)

ด้านองค์กรพัฒนาเอกชน

1. กรรมการ มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ (พ.ศ. 2528 - พ.ศ. 2545)

2. กรรมการ มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) (ตั้งแต่ พ.ศ. 2539)

3. ประธานกรรมการ มูลนิธิกองทุนไทย (ตั้งแต่ พ.ศ. 2543)

4. กรรมการ สถาบันป๋วย อึ๊งภากรณ์ มูลนิธิอาจารย์ป๋วย (ตั้งแต่ พ.ศ. 2543)

5. ประธานคณะกรรมการอำนวยการมูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ (พ.ศ. 2545 - พ.ศ. 2547)

6. กรรมการ มูลนิธิมิตรภาพสู่อำเภอลำลูกเกด (พ.ศ. 2546 - พ.ศ. 2547)

7. ประธานกรรมการ มูลนิธิมิตรภาพสู่อำเภอลำลูกเกด (ตั้งแต่ พ.ศ. 2548 - ปัจจุบัน)

8. ที่ปรึกษาคณะกรรมการอำนวยการมูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ (ตั้งแต่ พ.ศ. 2548)

ด้านสถาบันการศึกษา

1. กรรมการ สภามหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ (ตั้งแต่ พ.ศ. 2541)

2. กรรมการ สภามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี (ตั้งแต่ พ.ศ. 2545)

3. กรรมการ สภามหาวิทยาลัยมหิดล (ตั้งแต่ พ.ศ. 2545)

4. กรรมการ สภามหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต (ตั้งแต่ พ.ศ. 2547)

พัฒนาการก่อนการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนระดับตำบลบ้านเลือก

ก่อนการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือกนั้น ตำบลมีระบบการปกครองตามแบบอย่างที่กระทรวงมหาดไทยได้กำหนดเป็นแนวทางในการปกครองเหมือนกับการปกครองในพื้นที่อื่น เช่น มีผู้ว่าราชการจังหวัดรับคำสั่งจากกระทรวงส่วนกลาง ได้สั่งการผ่านนายอำเภอ ๆ สั่งการผ่านกำนันและผู้ใหญ่บ้าน พัฒนาการอย่างเป็นขั้นเป็นตอนมาอย่างต่อเนื่อง โดยขบวนการองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือกก็เช่นเดียวกันมีพัฒนาการที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

1. การทำแผนแม่บทชุมชน

เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2548 นับเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของพัฒนาการของชุมชนตำบลบ้านเล็กลงโดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) หรือ พอช. ได้จัดให้มีการอบรมความรู้เรื่องการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ในการขับเคลื่อนแผนแม่บทชุมชนแผน 4 ภาค ที่วัดพระศรีอารีย์ โดยมีตัวแทนตำบลทั้งหมด 20 ตำบลในอำเภอโพธารามเข้าร่วม รวมทั้งเทศบาลโพธารามด้วย โดยแกนนำของ ต.บ้านเล็กลงเป็นหนึ่งในตำบลที่ได้รับการคัดเลือกเข้ามาอบรมทำความเข้าใจความสำคัญของแผนแม่บทชุมชน และเรียนรู้ขั้นตอนในกระบวนการทำแผนชุมชน ซึ่งนับเป็นการจุดเริ่มต้นของการพัฒนาตำบลโดยอาศัยแผนแม่บทชุมชน เป็นตัวจุดประกายในการเริ่มทำงานในตำบล

โดยการดำเนินการในระยะเริ่มแรกได้มีการประสานกับศูนย์การเรียนรู้แผนแม่บทชุมชนตำบลบ้านซ้อง เพราะเห็นว่าตำบลบ้านซ้องมีจุดแข็งในเรื่องการรวมกลุ่ม ซึ่งขณะนั้นมี นายทองสุข ลาลาด เป็นผู้ประสานงานตำบลบ้านซ้อง การพบปะพูดคุยหรือการทำแผนแม่บทชุมชนระหว่างตำบลบ้านเล็กลงและตำบลบ้านซ้องจึงมีขึ้น และเห็นว่าการขยายเรื่องแผนแม่บทชุมชนสู่ตำบลใกล้เคียงน่าจะเป็นเรื่องดี โดยการถือคติการทำงานว่า “หลายหัวดีกว่าหัวเดียว” ตั้งแต่นั้นมาแนวคิดดังกล่าวจึงได้กลายมาเป็นการเชื่อมโยงเกาะเกี่ยวเป็นเครือข่ายการทำแผนแม่บทชุมชนขึ้นมาใน 9 ตำบล และ 1 เทศบาลใกล้เคียง คือ ตำบลบ้านเล็กลง ตำบลบ้านซ้อง ตำบลบ้านสิงห์ ตำบลดอนทราย ตำบลเจ็ดเสมียน ตำบลหนองโพ ตำบลดอนกระเบื้อง อ.บ้านโป่ง ตำบลดอนกระเบื้องอำเภอโพธาราม ตำบลคลองตาตและเทศบาลโพธาราม

โดยแกนนำชุมชนคือ นายวิฑูรย์ ศรีเกษม รองประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเล็กลงในขณะนั้น ได้ศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนมาก่อน เรียนรู้โดยการอ่านหนังสือบทเรียนการจัดทำแผนแม่บทของชุมชนของผู้อื่น เช่น แผนแม่บทชุมชนของจังหวัดกระบี่ ศึกษาประโยชน์ของการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ว่ามีวิธีการทำอย่างไร เริ่มต้นอย่างไร และเห็นว่าแผนชุมชนจะเป็นประโยชน์กับชุมชนบ้านเล็กลง เป็นอย่างมากโดย นายวิฑูรย์ ศรีเกษม ได้ให้ข้อมูลไว้ว่า

หลังจากผ่านการอบรมของ พอช.แล้ว ตอนนั้นก็มียุคคนมาให้ความรู้ อย่างคุณสุเทพ คุณประยงค์ โดยการดำเนินการในระยะเริ่มแรกได้มีการประสานกับศูนย์การเรียนรู้แผนแม่บทชุมชนตำบลบ้านซ้อง เพราะที่ตำบลบ้านซ้องมีจุดแข็งในเรื่องการรวมกลุ่ม ตอนนั้นมี นายทองสุข ลาลาด เป็นผู้ประสานงานตำบลบ้านซ้องซึ่งเป็นลาวเวียงเหมือนกัน ทำให้เกิดการหารือหรือทำแผนแม่บทชุมชนระหว่างตำบลบ้านเล็กลงและตำบลบ้านซ้อง และเห็นร่วมกันว่าการขยายเรื่องแผนแม่บทชุมชนสู่ตำบลใกล้เคียงน่าจะเป็นเรื่องดี โดยการถือคติการทำงานว่า “หลายหัวดีกว่าหัวเดียว” ตั้งแต่นั้นมาแนวคิดดังกล่าวจึงได้กลายมาเป็นการเชื่อม จนเป็นเครือข่ายการทำแผนแม่บทชุมชนขึ้นมาใน 9 ตำบลและ 1 เทศบาลใกล้เคียง คือ ตำบลบ้าน

เลือก ตำบลบ้านซ้อย ตำบลบ้านสิงห์ ตำบลดอนทราย ตำบลเจ็ดเสมียน ตำบลหนองโพธิ์ ตำบลดอนกระเบื้อง อ.บ้านโป่ง ตำบลดอนกระเบื้องอำเภอโพธาราม ตำบลคลองตากุดและเทศบาลโพธาราม (วิฑูรย์ ศรีเกษม, 2558)

หลังจากอบรมแล้วแต่ละตำบลก็กลับไปทำงานในพื้นที่ตนเองเพื่อขยายผลจากทฤษฎีไปสู่การปฏิบัติ แกนนำแผนชุมชนตำบลบ้านเลือกกลับไปหาหรือกันและวางแผนจัดตั้งคณะทำงานทำแผนชุมชนในแต่ละพื้นที่หมู่บ้าน ๆ ละ 5 คน จากทั้งหมด 9 หมู่บ้าน จัดโครงสร้างการทำงานโดยมีคณะทำงานแผนแม่บทชุมชน มีประธาน โดยผู้นำที่เลือกมาเป็นตัวแทนของแต่ละหมู่บ้านเลือกมาจากแกนนำกลุ่มต่าง ๆ ที่มีในหมู่บ้านและร่วมกันออกแบบการขับเคลื่อนงานแผน ร่วมกันคิดร่วมกันทำว่าจะเก็บข้อมูลอะไรบ้างที่เป็นข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน จะเริ่มต้นอย่างไร จึงได้ข้อสรุปร่วมกันว่าควรเริ่มต้นจากการทำบัญชีครัวเรือน

1.1 บัญชีครัวเรือนเครื่องมือในการ “รู้ตน รู้ปัญหา รู้ทรัพยากร”

กระบวนการเก็บข้อมูลของตำบลบ้านเลือก ใช้บัญชีครัวเรือนเป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลของคนในชุมชน โดยหลังจากกลับมาจากการประชุมที่วัดพระศรีอารย์ ได้นำบัญชีครัวเรือนมาใช้ 3,000 เล่ม และทาง ธกส. ได้สนับสนุนบัญชีครัวเรือนมาเพิ่มให้อีก โดยแกนนำหมู่บ้านละ 5 คน ได้เริ่มต้นทำความเข้าใจถึงประโยชน์ในการทำบัญชีครัวเรือนให้ชาวบ้านเข้าใจ แกนนำแผนชุมชนได้อธิบายประโยชน์ของการจัดทำบัญชีครัวเรือนว่าบัญชีครัวเรือนสามารถเป็นเครื่องมือในการวางแผนครัวเรือนของเขาได้จริง สามารถทำให้ชาวบ้านรู้รายรับรายจ่าย เพื่อไม่ใช้จ่ายเงินเกินตัว โดยกรรมการเป็นตัวช่วยในการเก็บข้อมูลบัญชีอย่างสม่ำเสมอ และสามารถพูดได้ว่าจดบัญชีครัวเรือนทำแล้ว “รู้อะไร รู้ปัญหาตรงไหน และจะแก้อย่างไร”

ปัจจุบันนี้ยังมีแกนนำกลุ่มต่าง ๆ ที่ยังจดบัญชีรายรับรายจ่ายของกลุ่มเพื่อให้รู้ปัญหาและแก้ปัญหาของกลุ่มได้ นอกจากตัวบัญชีครัวเรือน ทำให้ชาวบ้านสามารถรู้ถึงรายรับรายจ่ายในครัวเรือน รู้ปัญหา รู้ถึงค่าใช้จ่ายฟุ่มเฟือยที่ไม่จำเป็น รู้การใช้ทรัพยากรในพื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และยังสามารถนำข้อมูลจากการใช้จ่ายไปสู่แนวทางในการแก้ปัญหาของตนเองได้ ตำบลบ้านเลือกเริ่มต้นทำบัญชีครัวเรือนกับครัวเรือนอาสาจำนวน 450 คน (จำนวนหมู่บ้านละ 50 คน จำนวน 9 หมู่บ้าน) ซึ่งส่วนใหญ่เป็นแกนนำกลุ่มต่าง ๆ ในระดับหมู่บ้าน

ผลการรวบรวมข้อมูลบัญชีครัวเรือน โดยทีมงานแผนชุมชนได้นำข้อมูลมาวิเคราะห์ ประมวลผล และรวบรวมเป็นแผนตำบล ในปีแรกที่เริ่มต้นในการเก็บข้อมูลมีพบว่า มีหนี้สินรวม 84 ล้านบาท รายได้ 107 ล้านบาท รายจ่าย 195 ล้านบาท เงินออมในกลุ่มองค์กร 700,000 บาท แต่ข้อมูลที่เก็บได้ในปีแรกแกนนำยอมรับปัญหาของการจัดทำแผนในปีแรก คือ ไม่ได้ข้อมูลที่

แท้จริง โดยเฉพาะปัญหาหนี้สิน และวิธีการจัดบันทึกค่าใช้จ่ายของชาวบ้านโดยจัดบันทึกอย่างละเอียดยังไม่จัดบันทึกได้ครบทั้งหมด หรือข้าราชการบางคนก็นำข้อมูลไปเรียกเก็บภาษี แต่ทางทีมงานก็เข้าใจร่วมกันว่าในช่วงแรกนั้นอยู่ระหว่างการเรียนรู้ร่วมกัน ขณะเดียวกันก็มีบางกลุ่มที่สามารถจัดบันทึกข้อมูลได้ละเอียด เช่น กลุ่มอาชีพ

แต่แกนนำหลายคนมองว่าในอนาคตถ้าชุมชนได้ข้อมูลจริงถูกต้องตรงตามเป้าหมายทำให้สามารถวางแผนการแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ โดยผ่านการคิดวิเคราะห์และใช้ข้อมูลมาประกอบในการแก้ไขปัญหาหนี้สิน หรือการลดรายจ่ายในครัวเรือน โดยทีมงานแผนชุมชนได้นำข้อมูลจากแผนชุมชนที่รวบรวมจากบัญชีครัวเรือนมาเป็นแนวทางในการขับเคลื่อนงานพัฒนาในตำบลได้ต่อไป

ต่อมา ได้มีการนำข้อมูลบัญชีครัวเรือนเป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล จปฐ. ด้วยและในปี 2549 ธกส. ได้เริ่มมีการนำบัญชีครัวเรือนเข้ามาใช้ในชุมชนเพื่อสนับสนุนจัดทำแผน

1.2 ข้อค้นพบที่ได้จากการทำแผนตำบล

คณะทำงานแผนชุมชนตำบลบ้านเลือกพบว่า การที่ตำบลมีแผนชุมชนเป็นของตนเอง ทำให้ชุมชนทำงานโดยใช้ฐานข้อมูลประกอบการตัดสินใจในเรื่องราวต่าง ๆ แต่เดิมเวลามีเงินงบประมาณของรัฐบาลที่ลงมาในพื้นที่ เช่น งบประมาณ SML แกนนำและชาวบ้าน ก็ยังตั้งตัวไม่ติดไม่รู้ว่าเอาเงินไปขับเคลื่อนในแผนงานหรือกิจกรรมอะไรที่จะให้ประโยชน์สูงสุด จะเริ่มต้นอย่างไร แต่พอมีแผนแม่บทชุมชนหรือแผนตำบลที่มาจากแนวความคิดของชาวบ้านที่มาช่วยกันวิเคราะห์ช่วยกันสรุป ช่วยกันค้นหาปัญหาต่าง ๆ ในชุมชนร่วมกัน กิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ ที่รัฐส่งเงินมาให้ ก็นำไปขับเคลื่อนการแก้ปัญหาได้ตรงจุด

ผลจากการทำแผนแม่บทชุมชนของอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ซึ่งเริ่มต้นจาก 20 ตำบล แต่พบว่าตำบลที่มีความพร้อม มีความเข้มแข็ง และสนใจนำแผนชุมชนกลับมาขับเคลื่อนจริง ๆ มีไม่กี่ตำบล ได้แก่ ตำบลบ้านเลือก บ้านซ้องหนองโพธิ์ เจ็ดเสมียน บ้านสิงห์ ซึ่งหลายตำบลมีปัญหาไม่สามารถขับเคลื่อนแผนชุมชนให้เกิดความยั่งยืนได้ เนื่องมาจากชุมชนที่ขึ้นกระบวนการแผนชุมชนจากผู้นำทางการเมืองหรือฝ่ายท้องถิ่นนั้น เมื่อหมดสมัยหรือหมดวาระก็ละทิ้งงานเดิม ทำให้แผนชุมชนไม่เกิดความยั่งยืน หลายพื้นที่ที่มาอบรมทำแผนที่ไม่สามารถขับเคลื่อนต่อไปจึงมีสาเหตุจากเป็นนักการเมืองท้องถิ่น แต่ที่ตำบลบ้านเลือกเกิดจากแกนนำที่เป็นผู้นำภาคประชาชนทั้งหมด การที่ตำบลบ้านเลือกสามารถขับเคลื่อนผ่านแกนนำภาคประชาชนได้เพราะเริ่มต้นจากตัวแกนนำกลุ่มโดยทีมงานแผนฯ จะใช้ระบบเครือข่ายเข้ามาช่วยสร้างความสัมพันธ์กับคนในชุมชน โดยเฉพาะในตำบลบ้านเลือก ได้มีการพัฒนาจากแผนชุมชนก่อให้เกิดการจัดตั้งองค์กรขึ้นมาหลายก่อนการจัดตั้งเป็นสภาองค์กรชุมชนในภายหลัง ดังที่ นายวิฑูรย์ ศรีเกษม ได้ให้ข้อมูลไว้ว่า

ในตำบลบ้านเลือกได้มีการจัดตั้งองค์กรชุมชนต่าง ๆ ขึ้นมากมายในแต่ละหมู่บ้านและในจำนวนองค์กรชุมชนต่าง ๆ เหล่านั้นก็ได้มีการพัฒนาจากองค์กรชุมชนมาสู่การจัดตั้งเป็นสภาองค์กรชุมชน โดยมีการจัดทำแผนแม่บทชุมชน จัดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันหรือที่เรียกกันว่าเวทีประชาคม การสร้างการยอมรับและรับรองสถานภาพองค์กรชุมชน เป็นต้น ซึ่งการทำแผนแม่บทชุมชนตำบลบ้านเลือก เกิดขึ้นเมื่อได้มีการจัดเวทีการฝึกอบรมการจัดทำแผนแม่บทชุมชนของขบวนองค์กรชุมชนภาคตะวันตก หลังจากตัวแทนชุมชนตำบลบ้านเลือก จำนวน 8 คน ไปอบรมการทำแผนแม่บทชุมชนกลับมา ทุกคนต่างเห็นเป็นเสียงเดียวกันว่า “ แผนแม่บทชุมชนจะสามารถนำไปสู่การแก้ไขปัญหาให้กับชุมชนได้ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาความยากจนหรือปัญหาการขาดความสามัคคีภายในชุมชน ” ถึงแม้ว่าตัวแทนชุมชนบ้านเลือกที่ผ่านการอบรมจะเห็นพ้องในเรื่องเดียวกัน แต่กลับพบข้อจำกัดในเรื่องการเริ่มต้นการดำเนินการจัดทำแผนแม่บทชุมชนว่าควรจะเริ่มต้นอย่างไร จึงนำปัญหาข้อจำกัดดังกล่าวไปบอกเล่าให้ปราชญ์และผู้เฒ่า ผู้แก่และผู้ที่มีใจรักการพัฒนาท้องถิ่นเป็นทุนเดิมที่อยู่ในชุมชนจึงได้รับการตอบรับและพร้อมให้ความช่วยเหลือ (วิฑูรย์ ศรีเกษม, 2558)

ปรากฏการณ์ของความสำเร็จในการรวมตัวกันของชาวตำบลบ้านเลือก สามารถรวมตัวจนกระทั่งเกิดเป็นความเข้มแข็งของตำบลได้ ส่วนอาศัยทุนคือความสัมพันธ์ทางเครือญาติ และทุนมนุษย์คือปราชญ์และผู้เฒ่าคนเก่าคนแก่ของชุมชนที่มีใจรักชุมชนของตนเองเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว มีส่วนสำคัญในการเข้ามามีส่วนร่วมในการทำให้แผนชุมชนสามารถดำเนินการไปได้อย่างต่อเนื่อง จนเกิดเป็นกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้นในภายหลัง

1.3 ผลที่ได้รับจากการจัดทำแผนชุมชน

แกนนำจัดทำแผนแม่บทชุมชน ได้เห็นประโยชน์ของการจัดทำแผนชุมชนและทำให้ชุมชนได้มองเห็นชุมชนอย่างเป็นองค์รวมมากยิ่งขึ้น เพราะมีการรวบรวมข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชน ความเป็นมา ภูมิหลัง ศักยภาพ ประสพการณ์ในการพัฒนาของชุมชน โดยประโยชน์ที่ชุมชนได้จากการทำแผนชุมชนสามารถจำแนกออกเป็นข้อ ๆ ได้ ดังนี้

1. ชุมชนมีการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนโดยใช้ข้อมูลประกอบ ทำให้รู้จักชุมชนตนเองพบปัญหาสำคัญของชุมชน จากการเก็บรวบรวมข้อมูลทางด้านเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะเป็นด้านรายรับ รายจ่าย หนี้สิน เงินออมของชุมชนที่พบว่าชุมชนมีรายได้ 107 ล้านบาท รายจ่าย 195 ล้านบาท หนี้สิน 48 ล้านบาทเงินออมในกลุ่มองค์กร 700,000 บาท กลุ่มองค์กร 127 องค์กร

2. ชุมชนรู้ และเห็นคุณค่าของทุนทางสังคมในชุมชน จากการดำเนินการจัดทำตามขั้นตอน แผนแม่บทชุมชน ทำให้ชุมชนได้มองเห็นภาพ “ทุนทางสังคม” ในชุมชนของตนและเกิดความภาคภูมิใจ หวังแทน อยากอนุรักษ์ให้คงอยู่กับชุมชนของตนชั่วลูกชั่วหลาน ซึ่งสามารถแจกแจงทุนทางสังคมในชุมชนแห่งนี้ได้ 4 ด้าน ดังนี้

ด้านวัฒนธรรม การมีวัฒนธรรมที่หลากหลายเนื่องจากมีกลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่มเข้ามาอาศัย ณ บริเวณแห่งนี้ คือ มอญ ลาว จีน แต่ชาติพันธุ์เหล่านี้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข อยู่อย่างพึ่งพาอาศัยช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

ด้านอาชีพ การมีอาชีพที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน คือ อาชีพการเกษตรเป็นหลัก เช่น ทำนา ทำสวน ทอผ้า เลี้ยงโค เป็นต้น

ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ชุมชนแห่งนี้มีทรัพยากรแหล่งน้ำธรรมชาติ คลองตาคตที่แยกมาจากแม่น้ำแม่กลอง สามารถใช้ประโยชน์จากน้ำได้ตลอดปี

ด้านการรวมกันเป็นกลุ่มองค์กรภายในชุมชน ซึ่งมีองค์กรชุมชนที่สำรวจได้จำนวน 139 กลุ่ม (ข้อมูลเบื้องต้น)

3. ชุมชนได้มีการจัดทำแผนเพื่อการพึ่งตนเอง จากข้อมูลประกอบอาชีพที่มีความหลากหลาย ชุมชนได้นำมาวิเคราะห์ เพื่อ แก้ไขปัญหาหนี้สิน ลดรายจ่าย ลดต้นทุนการผลิต และจัดทำแผนพัฒนาในด้านต่าง ๆ เพื่อการพึ่งตนเอง ดังนี้

3.1 แผนการลดต้นทุนการผลิต โดยการผลิตปุ๋ยอินทรีย์เพื่อใช้ในชุมชน ทำเกษตรให้ครบวงจร ผลิตอาหารและขนมขบเคี้ยว

3.2 แผนการลดรายจ่ายฟุ่มเฟือย โดย สร้างอาชีพเสริม ทำผลิตภัณฑ์ใช้ในครัวเรือน ปลูกผักสวนครัวทุกครัวเรือนเพื่อลดค่าใช้จ่ายในการบริโภค เป็นต้น

3.3 แผนการพัฒนาและส่งเสริมเยาวชนจิตอาสา สร้างหลักคุณธรรม

3.4 แผนการพัฒนาสิ่งแวดล้อม โดยความร่วมมือกับชลประทานและกรมพัฒนาที่ดิน

1.4 แผนแม่บทชุมชนตำบลบ้านเลือก “ทางเลือก เพื่อทางรอดของชุมชน”

อาจกล่าวได้ว่า การขับเคลื่อนแผนแม่บทชุมชนตำบลบ้านเลือก เป็นจุดเริ่มต้นในกระบวนการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือก ที่เริ่มก่อตั้งจากแกนนำภาคประชาชน ที่ส่วนใหญ่เป็นข้าราชการบำนาญที่มีไม่น้อยกว่า 60 % ของทีมงานที่จัดทำแผนแม่บทชุมชนทั้งหมด 45 คน หลายคนกลับมาอยู่บ้านเกิดหลังจากเกษียณอายุราชการ หลายคนคิดว่าตนเองยังมีประโยชน์ในการทำงานเพื่อสาธารณะเพื่อสังคม หลายคนคือกลุ่มผู้สูงอายุ และกลุ่ม อสม.ที่มีใจอาสาทำงานพัฒนาในชุมชนอยู่เป็นทุนเดิมแล้ว

หลายพื้นที่ พบว่า ทางเลือกของคนในชุมชนต่อการแก้ไขปัญหาหรือการขับเคลื่อนงานพัฒนาต่าง ๆ ในชุมชน เกิดจากปัจจัยของแกนนำในพื้นที่ 4 กลุ่ม ได้แก่

กลุ่มที่ 1 คือ เกิดจากผู้นำท้องถิ่นหรือกลุ่มกำนัน ผู้ใหญ่บ้านแข็งแรง แต่แกนนำท้องถิ่น หรือ อปท. ไม่แข็งแรง

กลุ่มที่ 2 คือ กลุ่ม อปท. แข็งแรง แต่ท้องถิ่นไม่เข้มแข็ง

กลุ่มที่ 3 คือ ทั้งท้องถิ่นและท้องถิ่นที่เข้มแข็ง สามารถทำงานร่วมกันได้เป็นอย่างดี กลุ่มนี้ ถือว่าเป็นโชคดีของชาวบ้านในตำบลนั้น ๆ จริง ๆ แต่พบได้น้อยมาก และ

กลุ่มที่ 4 คือ กลุ่มที่เกิดจากการขับเคลื่อนของแกนนำภาคประชาชนที่เข้ามาช่วยกันทำงานพัฒนาพื้นที่ของตนเอง ด้วยความรัก ความเสียสละ และความตั้งใจ ที่อยากเห็นกระบวนการชุมชนเข้มแข็ง และต้องการขยายพลังความคิดของคนในชุมชนให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อยกระดับความคิดของคนในพื้นที่ ซึ่งตำบลบ้านเลือกจัดอยู่ในประเภทกลุ่มที่ 4 คือ เกิดจากแกนนำอาสาของกลุ่มข้าราชการบำนาญและผู้นำกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในหมู่บ้าน ในตำบล ที่อยากเห็นความเข้มแข็งและความยั่งยืนของตำบล ดังนั้นชุมชนตำบลบ้านเลือกจึงเป็น “แผนทางเลือก เพื่อทางรอดของคนในชุมชน”

1.5 แผนชุมชน “หัวใจสำคัญในการพัฒนาชุมชน”

แผนชุมชน คือ หัวใจสำคัญ ของชุมชนหากชุมชนแต่ละชุมชนสามารถนำแผนชุมชนไปขับเคลื่อนงานพัฒนาในพื้นที่เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่คนในชุมชน โดยนำเงินจากรัฐบาลมาขับเคลื่อนให้เกิดผลในเชิงรูปธรรม เช่น โครงการ SML โครงการอยู่ดีมีสุข โครงการชุมชนพอเพียง หากแต่ละชุมชน มีการเตรียมความพร้อมโดยจัดทำแผนตำบล ชุมชนสามารถกำหนดแนวทางในการแก้ไขปัญหา สามารถกำหนดตัวชี้วัดในแต่ละกิจกรรมโครงการ และชุมชนสามารถนำแผนงานที่เกิดจากการตัดสินใจร่วมกันของคนในชุมชนไปรองรับงบประมาณของภาครัฐได้อย่างมีเหตุ มีผล และเป็นที่ยอมรับร่วมกันของคนในชุมชน

ตำบลบ้านเลือก ได้นำเอาแนวทางการทำแผนชุมชนจากการอบรมวัดพระศรีอารยย์กลับมาใช้ทำแผนทุกปี และยอมรับว่าความสำเร็จของการทำงานในปัจจุบันนี้เป็นผลมาจากกระบวนการเรียนรู้ในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน เพราะทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ทำให้เข้าใจว่า แผนชุมชน คือ หัวใจสำคัญในการรวมคน รวมความคิด ร่วมแลกเปลี่ยน ขยายพื้นที่ ขยายมุมมอง ทำให้มองและสะท้อนปัญหาของชุมชนคมชัดขึ้น

2. กลุ่มและองค์กรต่าง ๆ ในตำบลบ้านเลือก และการรับรองกลุ่ม

ช่วงพฤษภาคม 2549 ตำบลบ้านเลือกได้เริ่มการรับรองสถานภาพกลุ่มต่าง ๆ ในระดับตำบล ได้เริ่มขึ้นอย่างจริงจัง แต่จากการสำรวจพื้นที่และศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมที่ได้มีคนทำไว้ก่อนหน้านี้ ทำให้ทราบว่า ในเรื่องของงานรับรองสถานภาพในระดับตำบลบ้านเลือกนั้น ได้มีการดำเนินการใช้วิธีสำรวจข้อมูลองค์กรทั้งในระดับตำบลและระดับหมู่บ้าน โดยใช้วิธีการทำร่วมกัน ทำไปพร้อม ๆ กันในระดับตำบล มีการสำรวจข้อมูลองค์กรและได้มีการจัดเวทีวิเคราะห์ข้อมูลองค์กร ซึ่งได้รับการสนับสนุนการจัดเวทีวิเคราะห์องค์กรจากทางเทศบาล จากเจ้าหน้าที่ของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน

และในการจัดเวทีรับรองสถานภาพได้เกิดผลดี คือ ทำให้องค์กรชุมชนต่าง ๆ ที่อยู่ในแต่ละหมู่บ้านของตำบลบ้านเลือก รู้จักตัวตนองค์กรของตนเองและได้มีการประสานเชื่อมโยงระหว่างองค์กรเดียวกันให้เป็นองค์กรในระดับเครือข่ายตำบล เช่น องค์กรของกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มปุ๋ยชีวภาพ โดยได้รับการสนับสนุนในการหาตลาดและการรับรองผลิตภัณฑ์จากสถาบันพระจอมเกล้า เป็นต้น

สำหรับความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดเก็บข้อมูลชุมชนและการเก็บข้อมูลกลุ่มองค์กรชุมชนในตำบลทำให้ได้มีการคุยหารือในชุมชนและทุกคนต่างสรุปพร้อมกันว่า การจัดเก็บข้อมูลทำให้เกิดประโยชน์หลายประการต่อชุมชน ดังนี้

1. เพื่อได้รับทราบว่าแต่ละกลุ่มกิจกรรมยังมีการดำเนินงานอยู่หรือไม่ มีคณะกรรมการปฏิบัติงานจริงไหม มีการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับอะไร
2. นำเสนอข้อมูลสู่สาธารณชนภายนอก และเป็นการเปิดโลกทัศน์ การแลกเปลี่ยนเพื่อการปรับปรุงองค์กรชุมชนของกลุ่มตน
3. เห็นต้นทุนที่ชุมชนมี เช่น คน ทรัพยากร
4. ใช้เป็นข้อมูลเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างมีทิศทาง
5. เกิดการทบทวนตนเอง ทบทวนกลุ่มองค์กร เกิดความเข้าใจกับสิ่งที่กำลัง ดำเนินการอยู่ทำให้เกิดการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนร่วมกันอย่างเป็นขบวนการและเห็นช่องทางการพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น
6. เกิดเป้าหมายการป้กรงความสำเร็จในการดำเนินงานพัฒนา มีเป้าหมายที่ชัดเจน

2.1 ผลการดำเนินงานการรับรองสถานภาพองค์กรชุมชน

ผลการดำเนินงาน งานรับรองสถานภาพองค์กรชุมชนของชุมชนตำบลบ้านเลือก มีทั้งหมด 9 หมู่บ้านมีดังนี้ คือตำบลบ้านเลือก มีองค์กรต่าง ๆ รวมหมดทั้งตำบลมีจำนวนทั้งหมด 127 องค์กร เก็บรวบรวมเอกสารประกอบการตั้งสภาองค์กรชุมชนหรือโครงสร้างของสภาองค์กรชุมชนได้ทั้งหมด 91 องค์กร ซึ่งมีองค์กรที่ได้รับการรับรองแล้ว 85 องค์กร ซึ่งแยกออกเป็นชุมชนได้ดังนี้

1. ชุมชนวัดโบสถ์ มีทั้งหมด 13 องค์กร ซึ่งได้รับการรับรองแล้วทั้ง 13 กลุ่ม
2. ชุมชนบ้านดอนกลาง มีทั้งหมด 17 องค์กร ได้รับการรับรองแล้ว 13 องค์กร เหลืออีก 4 องค์กรที่ยังไม่ได้รับการรับรอง
3. ชุมชนบ้านขุ่น มีทั้งหมด 14 องค์กร ได้รับการรับรองแล้ว 12 องค์กร เหลืออีก 2 องค์กรที่ยังไม่ได้รับการรับรอง
4. ชุมชนบ้านเลือก มีทั้งหมด 15 องค์กร ได้รับการรับรองแล้วทั้งหมดทั้ง 15 องค์กร

5. ชุมชนบ้านเตาเหล็ก มีทั้งหมด 13 องค์กร ได้รับการรับรองแล้วทั้งหมดทั้ง 13 องค์กร
6. ชุมชนบ้านหนองเต่าดำ มีทั้งหมด 17 องค์กร ได้รับการรับรองแล้วทั้งหมดทั้ง 17 องค์กร
7. ชุมชนบ้านหลุมมะกล่ำ มีทั้งหมด 18 องค์กร ได้รับการรับรองแล้ว 16 องค์กร เหลืออีก 2 องค์กรที่ยังไม่ได้รับการรับรอง
8. ชุมชนบ้านหนองรี มีทั้งหมด 18 องค์กร ได้รับการรับรองแล้วทั้งหมดทั้ง 18 องค์กร
9. ชุมชนพระศรีอารย์ มีทั้งหมด 18 องค์กร ได้รับการรับรองแล้วทั้งหมดทั้ง 18 องค์กร

2.2 การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากกระบวนการสร้างการยอมรับและรับรองสถานภาพองค์กรชุมชน

กระบวนการดำเนินการจัดทำแผนแม่บทชุมชน สืบหาข้อมูลชุมชนภายในตำบลบ้านเลื่อมเชื่อมโยงสู่การสำรวจข้อมูลองค์กรชุมชนในระดับตำบลผ่านกระบวนการวิเคราะห์ความเข้มแข็งกลุ่มองค์กรชุมชน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างการยอมรับและรับรองสถานภาพองค์กรชุมชนในตำบลบ้านเลื่อมได้ทำให้ชาวชุมชนที่นี้ได้รับบทเรียนใหม่ ๆ และเห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างหลากหลาย ดังนี้

1. ด้วยสังคมทุนนิยมยุคใหม่ ได้เป็นกำแพงกันให้ผู้คนภายในชุมชนต้องเหินห่างกัน การเหินห่างเพราะการมีหน้าที่การงานบิบัติการผันตัวเองจากเกษตรกรไปเป็นลูกจ้างในโรงงานต่างคนต่างดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด และเมื่อชุมชนมีการจัดทำแผนแม่บทชุมชนร่วมกัน ได้ทำให้ชาวชุมชนเริ่มหันหน้าเข้ามาพูดคุยกันมากขึ้น ได้ถามกันมากขึ้น ให้ความร่วมมือในการทำงานร่วมกันมากขึ้นและเห็นความสำคัญของการรวมกลุ่ม
2. ชาวชุมชนเห็นคุณค่า รู้จักหวงแหนทรัพยากรในชุมชนมากขึ้น
3. ชาวชุมชนเริ่มปรับเปลี่ยนตนเอง จากความเคยชินกับวัฒนธรรมทุนนิยมต่างชาติ เริ่มหันกลับมาองวัฒนธรรม ภูมิปัญญาดั้งเดิมของตน นำสิ่งดีงามเหล่านั้นกลับมาปรับใช้กับยุคสมัยอยู่อย่างพอเพียง
4. เกิดการเข้าใจและเห็นความสำคัญของรวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มองค์กรที่หลากหลายในตำบล เช่น กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มเยาวชน กลุ่มเกษตรกร กลุ่มแม่บ้าน ซึ่งชาวชุมชนสามารถนำความหลากหลายเหล่านั้นมาเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลื่อม เป็นการเชื่อมโยงการพัฒนาแบบบูรณาการที่เห็นเป็นรูปธรรม

5. ชาวชุมชนเริ่มดำเนินวิถีชีวิต “เศรษฐกิจแบบพอเพียง” ใช้หลักทำเอง-ใช้เอง เหลือใช้นำไปขาย อุดหนุนในครอบครัว/ชุมชน

การรับรองสถานภาพการเป็นองค์กรชุมชนและเครือข่ายองค์กรชุมชน มีกระบวนการหลากหลายรูปแบบกระบวนการ จากกระบวนการแผนแม่บทชุมชนที่แล้วต่อยอดสู่การสำรวจข้อมูลองค์กรชุมชนและการวิเคราะห์ความเข้มแข็งองค์กรชุมชน ก็คือเครื่องมือหนึ่งที่ทำให้เกิดกระบวนการชุมชนเข้มแข็งดังกล่าว และนี่อาจเป็นโอกาสสำคัญสำหรับการแสวงหาประสบการณ์ บทเรียนที่เกิดจากการเรียนรู้อย่างแท้จริง อันเปรียบเสมือนเป็นสนามชีวิตจริงของการฝึกตนเอง ชุมชนตนเองให้เคยชินกับการนำข้อมูลในชุมชนมาใช้ เพื่อที่จะทำให้ชุมชนสามารถรู้จักตนเองทั้งภูมิหลังและมีทิศทางสำหรับการก้าวไปยังภูมิหน้าได้อย่างเข้มแข็ง

3. การพัฒนาจากสภาผู้นำชุมชน เป็นสภาองค์กรชุมชนตำบล

ตำบลบ้านเลือกได้เข้าสู่กระบวนการรับรองสถานภาพกลุ่มองค์กรชุมชนจาก พอช. โดยตำบลบ้านเลือกมีกลุ่มองค์กรที่ได้รับการรับรองกลุ่มองค์กร ในช่วงปี 2548-2549 ก่อนมี พ.ร.บ. สภาองค์กรชุมชน โดยใช้ชื่อว่า “สภาผู้นำองค์กรชุมชนท้องถิ่น” มีการขับเคลื่อนในรูปแบบสภา ทั้งนี้ เนื่องจากในตำบลมีกลุ่มองค์กรอยู่ในตำบลจำนวนมาก และมีแกนนำหลายคนก็ทำงานอยู่หลายกลุ่ม ในหมู่บ้าน ซึ่งแกนนำชุดก่อนการได้หรือแนวทางการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชน เริ่มต้นจากแกนนำชุดทำแผนชุมชนหมู่บ้านละ 5 คน เข้ามาขับเคลื่อนเป็นสภาผู้นำองค์กรชุมชนท้องถิ่น และมีการไปศึกษาดูงานการจัดทำแผนชุมชน ต.บางเจ้าฉ่า อ.โพธิ์ทอง จ.อ่างทอง ซึ่งในส่วนของ ต.บางเจ้าฉ่า การจัดทำแผนแม่บทชุมชนเกิดจากแรงบันดาลใจของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งในการไปดูงานครั้งนี้ ต.บ้านเลือก ได้มีโอกาสถอดบทเรียนกระบวนการทำแผนชุมชนของตนเอง ที่ ต.บางเจ้าฉ่า ทำให้แกนนำแผนชุมชนทุกคนมีความเข้าใจและมั่นใจในการขับเคลื่อนแผนโดยชุมชน และมุ่งมั่นทำงานอย่างเต็มที่ จนสมัยหนึ่งนายกเทศมนตรี พูดว่า “ขณะนี้ภาคประชาชนเขาพัฒนาเป็นสภาองค์กรชุมชนแล้วนะ พวกเราหน่วยงานภาครัฐรู้จักหรือไม่” (สนม คำเนติอยู่, ข้อมูลจาก สุเทพ ไชยขันธุ์) โดยในการไปศึกษาดูงานตามพื้นที่ต่าง ๆ ที่เป็นต้นแบบ ทำให้เกิดพัฒนาการในกลุ่มของแกนนำในกลุ่มองค์กรต่าง ๆ เป็นอย่างมาก โดย นายวิฑูรย์ ศรีเกษม แกนนำคนสำคัญของตำบลบ้านเลือกได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

ที่บ้านเลือกให้ความสำคัญกับการพัฒนา “คน” มาก ๆ การพัฒนาในช่วงแรก ๆ จึงมีการจัดไปดูงานตามพื้นที่ต้นแบบ บางเจ้าฉ่า ก็เป็นพื้นที่แรก ๆ ที่เราจัดไปดูงานกัน โดยเฉพาะการจัดทำแผนชุมชน ที่เริ่มจากแกนนำคือกลุ่มผู้ใหญ่บ้านในหมู่บ้าน ตำบลบางเจ้าฉ่า เราก็เลยเอาวิธีการของตำบลบางเจ้าฉ่า มาดัดแปลงใช้ในตำบลบ้านเลือกบ้าง ซึ่งก็ได้ผลดีมาก (วิฑูรย์ ศรีเกษม, 2558)

3.1 กระบวนการเรียนรู้และบทเรียนในการทำงาน โดยเน้นชุมชนเป็นตัวตั้ง ไม่ยึด

ติด ลาก ยศ สรรเสริญ

ในช่วงเริ่มต้นการทำงานในระดับหมู่บ้านของตำบลบ้านเลือกจะมีคณะกรรมการหมู่บ้านที่กระทรวงมหาดไทย ตั้งขึ้นมาทำงานคล้าย ๆ กับการทำงานของสภาองค์กรชุมชนตำบล ซึ่งมีผู้ใหญ่บ้าน มีประธานผู้สูงอายุ มีประธาน อสม. อยู่ในกลุ่มดังกล่าว สภาหมู่บ้านตำบลบ้านเลือก ได้ถือกำเนิดเกิดมาจากคนที่มีจิตอาสาเข้ามาทำงาน โดยไม่มีการยึดติดว่าเป็นคนของกระทรวงไหน ทำอาชีพอะไร แต่สามารถทำงานร่วมกันได้เพื่อชุมชน เพื่อส่วนรวม ทำให้กลุ่มจึงอยู่ร่วมกันได้ ประสานงานกันได้ ชุดกรรมการหมู่บ้านจะเป็นที่ปรึกษาของผู้ใหญ่บ้านประชุมร่วมกันเพื่อแต่งตั้งชุดกรรมการหมู่บ้านขึ้นมาหรือบางพื้นที่ผู้ใหญ่บ้านจะเป็นคนเลือกกรรมการหมู่บ้านขึ้นมาเอง โดยมีการสะท้อนข้อมูลจาก นาย รังสรรค์ เสลาหลัก รองประธานสภาองค์กรชุมชนในปัจจุบัน ไว้ว่า

พวกเราไม่ยึดติดว่าเป็นคนของกระทรวงไหน เราทำงานร่วมกันได้เพื่อชุมชน เพื่อส่วนรวม พวกเราจึงอยู่ร่วมกันได้ ประสานกันได้เพราะเราเป็นลาวเวียงเหมือนกัน ซึ่งตลอดเวลาที่ผ่านมาการทำงานของเรา ก็ได้ยึดเอาความเป็นลาวเวียงเป็นจุดที่สามารถทำให้เกิดการรวมตัวกันได้อย่างเข้มแข็ง (รังสรรค์ เสลาหลัก, 2558)

การทำงานกับหน่วยงานท้องถิ่นอย่างผู้ใหญ่บ้านที่ผ่านมาของตำบลบ้านเลือก พบว่ามีการประสานงานกันเป็นอย่างดีเพราะทำงานกันด้วยความเข้าใจซึ่งกันและกัน โดยส่วนมากมักจะ เป็นเครือข่ายติดกันอยู่แล้วและทำหน้าที่เป็นตัวแทนของชาวชุมชนตำบลบ้านเลือกมานาน ทำให้การทำงานของผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นตัวแทนเจ้าของพื้นที่เวลาจะมีงานก็จะมาหาชุมชน ในขณะที่ภายในชุมชนเองเมื่อเวลาจะมีงานก็จะเข้าไปปรึกษากับผู้ใหญ่บ้าน การทำงานจึงสอดรับกันทำให้การทำงานจึง ประสานกันได้ดีเป็นอย่างดี ในขณะที่การจذبแจ้งกลุ่มองค์กรภายในตำบลต้องอาศัยผู้ใหญ่บ้านรับจذبแจ้ง ก่อนหากไม่สามารถประสานงานและเข้าใจกันได้เป็นอย่างดีก็จะเกิดปัญหาในการทำงานร่วมกันได้ เช่น ตัวอย่างมีอยู่หมู่บ้านหนึ่ง มีกลุ่มและผู้ผู้นำ มีกิจกรรมที่เข้มแข็ง แต่ผู้ใหญ่บ้านไม่เข้าใจถึง กระบวนการในการรับจذبแจ้งจัดตั้ง ไม่รู้ถึงประโยชน์ที่แท้จริงที่ชุมชนจะได้รับ จึงไม่ยอมจذبแจ้งจัดตั้ง ให้ นับว่าเป็นปัญหาของการขยายตัวและจัดตั้งของชุมชนที่สำคัญประการหนึ่งโดยในสาเหตุนี้ทางแกน นำของตำบลบ้านเลือกก็ได้ให้ข้อมูลไว้ว่า

ถ้าเราเข้าใจกัน ผู้ใหญ่บ้านมีงานก็มาหาชุมชน ชุมชนมีงานก็ไปหาผู้ใหญ่บ้านทำให้การ ประสานงานกันมักจะสอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ในขณะที่ส่วนมากแกนนำชุมชน ก็มักจะเป็นญาติพี่น้องกัน ทำให้การพูดคุยกันจึงเป็นเรื่องง่าย ความขัดแย้งกันก็น้อย (วิฑูรย์ ศรีเกษม, 2558)

ในกรณีการทำงานของตำบลบ้านเลือก แคนนำทำงานโดยใช้การประสานงาน ประสานสัมพันธ์ ทำให้สามารถพูดคุยกับผู้ใหญ่บ้านและหน่วยงานต่าง ๆ ได้ การทำงานที่ผ่านมาลุล่วง ไปด้วยดีแต่ถ้าหมู่บ้านไหนชาวบ้านกับผู้ใหญ่บ้านคุยกันไม่ได้หรือคุยกันไม่รู้เรื่อง หรือบางพื้นที่ไม่ ยากจะเคลื่อนเพราะกลัวผู้นำไม่เห็นชอบด้วยก็มี หรือในระดับนโยบายบางอำเภอรับข้อมูลจาก จังหวัดว่าก็ไม่เคยไปชี้แนะกับทางผู้ใหญ่บ้านเลย สิ่งที่สำคัญในการทำงานคือเราต้องสร้างความรู้ความ เข้าใจให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้เข้าใจอย่างชัดเจน การทำงานที่ผ่านมา กระทรวงมีนโยบาย ผ่านจังหวัด ผ่าน อำเภอ แต่ขาดกระบวนการและแนวทางทำความเข้าใจก่อนนำนโยบายไปปฏิบัติ (Implement Policy) ทำให้รับทราบถึงนโยบายแต่ความรู้ความเข้าใจในรายละเอียด กระบวนการ และขั้นตอนการ ทำงานที่ชัดเจน นโยบายเป็นลักษณะจากบนลงล่าง (Top-Down) มีแต่นโยบายแต่การสร้าง กระบวนการเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจก่อนการทำงานไม่มี มีเพียงหนังสือสั่งการหรือมอบหมายให้ ความเห็นชอบต่อภารกิจนั้น บางคนเข้าใจว่าเป็นการยอมรับและให้การรับรองการจัดตั้งสภาองค์กร ชุมชนเท่านั้น ไม่ชัดในเชิงนโยบาย แต่เรื่องกระบวนการ วิธีการ ประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับที่เป็น รูปธรรมที่แท้จริงคืออะไรกันแน่

3.2 ต้องสร้างกระบวนการเรียนรู้และสร้างความไว้วางใจในทุกระดับ

เนื่องจากการทำงานของภาคประชาชน ต.บ้านเลือก สามารถขับเคลื่อนไปได้ไว และมีแกนนำที่เอาจริงเอาจัง มีวิสัยทัศน์ในการทำงาน มองเห็นประโยชน์และคุณค่าของการจัดตั้งเป็น สภาองค์กรชุมชน และขณะเดียวกันแกนนำต้องทำงานหนักเพราะต้องมีกระบวนการในการสร้าง ความเข้าใจกับ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในระดับหมู่บ้าน โดยแกนนำแผนชุมชนที่พัฒนามาเป็น แกนนำสภาองค์กรชุมชน ได้เข้าไปชี้แจงทำความเข้าใจกับกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในชุมชน เพื่อให้เห็น ประโยชน์ของการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชน และในขณะเดียวกันก็ต้องไปทำงานชี้แจงทำความเข้าใจกับ ผู้ใหญ่บ้านเพื่อให้เข้าใจในตัว พรบ.สภาองค์กรชุมชน แต่โชคดีที่ผู้ใหญ่บ้านรับฟังความ คิดเห็น และไม่ปิดกั้นการทำงานของภาคประชาชน โดยปกติกรรมการในชุมชนมีอยู่แล้ว แต่ กระบวนการในการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบล ได้ไปจัดในเทศบาลเพื่อเป็นการประกาศตัวตนของ ชุมชนและมีการมอบประกาศนียบัตร โดยให้ทางเทศบาลเซ็นรับเป็นเจ้าของร่วมกับชุมชนด้วย ในช่วงแรก ต้องใช้ความพยายามในการสร้างความไว้วางใจให้กับหน่วยงานในพื้นที่ เนื่องจากบางคน มองว่าเป็นการทำงานที่แทรกงานการเมืองด้วยหรือไม่ แต่ขณะนี้สภาฯ ได้พิสูจน์ตัวเองเป้าหมายคือ เพื่อประชาชน ทำเพื่อคนในตำบลจริง ๆ เมื่อท้องถิ่นเห็นในความตั้งใจจริง จึงเกิดความไว้วางใจและ เชื้อถือศรัทธาในทีมงานของสภาฯ นอกจากนี้ยังมีการสร้างความเข้าใจให้กับฝ่ายต่าง ๆ ผ่านการ ประชาสัมพันธ์โดยมีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น หอกระจายข่าว ป้าย ประชาสัมพันธ์ แผ่นพับ และเอกสารประชาสัมพันธ์การจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนแจก ปัจจุบันสภา

องค์กรชุมชนจังหวัดราชบุรีมีเว็บไซต์การทำงานของสภาองค์กรชุมชนตำบลต่าง ๆ ในตำบล โดยใช้ชื่อว่า www.siamlocal/vt.com

3.3 “คน” คือ หัวใจสำคัญ ในกระบวนการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชน

กระบวนการในการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือก การทำงานไม่ยากนัก เนื่องจากทำงานผ่านทางคณะกรรมการชุมชนแต่ละชุมชนโดยมองเป็นภาพรวมสภา และจับมารวมเป็นหนึ่งขึ้นรูปเป็นเครือข่าย เช่น กลุ่ม อสม.ระดับหมู่บ้าน ก็ถือว่าเป็นกลุ่มในระดับท้องถิ่น แต่ว่าถ้าเอามารวมเป็นตำบลถือว่าเป็นเครือข่าย ซึ่งสามารถจัดได้เข้าซ้อนกันแต่แบ่งเป็นระดับกลุ่มและระดับตำบล

สิ่งที่สำคัญในกระบวนการจัดตั้ง คือ กลุ่มคนทำงาน ทุนในเรื่องของ “คน” สำคัญต่อการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลมาก รวมทั้งการแบ่งทีมรับผิดชอบ การแบ่งบทบาทหน้าที่ให้ชัดเจน ต.บ้านเลือก อาศัยการกระจายทีมแผนชุมชนออกไปทำงานสร้างความเข้าใจในระดับหมู่บ้านก่อน เพราะเราต้องใช้คนจำนวนมากในการเคลื่อนงานระดับตำบลเพื่อให้เกิดชุมชนเข้มแข็ง ดังนั้นแกนนำทุกคนมีความสำคัญเหมือนกันทุกคน แต่ละคนเปรียบเสมือนเฟืองที่จะขับเคลื่อนงานให้ไปสู่เป้าหมายใหญ่ได้ หากแกนนำคนใดคนหนึ่งเกิดท้อถอยเราก็ขับเคลื่อนได้แต่ไปได้ช้า

มีคำถามจากหลายคนถามว่าทำไป แล้วได้อะไร งบประมาณก็ไม่ได้บอกว่าจะลงมาผ่านสภาเท่านั้น แต่ถ้าบุคคลเราเข้มแข็ง แสดงให้รัฐหรือหน่วยงานเห็นการทำงาน ก็จะเกิดการเชื่อมโยงกันได้ถ้าภาครัฐมองเห็นชุมชนทำงานอย่างเป็นระบบมีการเคลื่อนแผนมีกระบวนการในการทำงานที่ชัดเจน มีการทำแผนงานโครงการ เมื่อหน่วยงานภาครัฐเห็นแล้ว เขาจะเห็นประโยชน์ได้ว่าเขาจะสามารถเก็บเกี่ยวชุมชนนี้ได้ในเรื่องใดบ้าง

3.4 กระบวนการในการจัดตั้งและจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือก

ตำบลบ้านเลือก ได้เริ่มต้นจากการชี้แจงทำความเข้าใจในระดับหมู่บ้านก่อน และจัดตั้งเริ่มต้นที่ 122 กลุ่ม เนื่องจากตำบลบ้านเลือก ได้ให้การรับรองกลุ่มองค์กรในนามของสภาผู้นำองค์กรชุมชนท้องถิ่น ตำบลบ้านเลือกที่ได้ดำเนินการให้การรับรองก่อนจะมี พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชน 2551 แล้ว และปัจจุบันกำลังจะเพิ่มกลุ่มเข้าไปอีก 2 กลุ่ม เพื่อให้ผ่านพ้นระยะเวลาออกอัยที่ต้องรอให้กลุ่มจัดตั้งครบ 6 เดือนก่อน สภาฯ จึงจะสามารถให้การรับรองกลุ่มได้

จุดเด่นของ ตำบลบ้านเลือก คือ มีการสำรวจกลุ่มต่าง ๆ ในตำบลอยู่ตลอดเวลาว่าแต่ละกลุ่มจะสามารถจัดตั้งกลุ่มได้ในช่วงเดือนไหน อย่างไรก็ตามมีการตรวจเช็คสถานะกลุ่มว่ามีกลุ่มไหนบ้างที่จะรอจัดตั้งอยู่ ถ้าเกณฑ์ครบก็จะนำเข้าสู่ระบบได้ทันทีซึ่งใน ตำบลบ้านเลือก มีกลุ่มต่าง ๆ ในตำบลจำนวน 139 กลุ่ม จัดตั้งเสร็จเรียบร้อยแล้ว 122 กลุ่ม และมีกลุ่มไหนที่อยู่ระหว่างรอจัดตั้งอยู่ ถ้าเกณฑ์ระยะเวลาครบกำหนดก็นำเข้าสู่ระบบได้ทันที

การเกิดขึ้นของสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือก ไม่ได้นำเอาเฉพาะกลุ่มที่เข้มแข็งขึ้นมาก่อน แต่ดึงเข้ามาร่วมทั้งหมด ดังนั้นบางกลุ่มชาวบ้านยังอ่อนเรื่องการเคลื่อนไหวงานอ่อนในเรื่องการบริหารจัดการกลุ่มต่อมาสภาฯ จึงได้ปรึกษาหารือและมอบหมายกันว่า ใครจะรับผิดชอบงานส่วนไหนใครจะรับผิดชอบติดตามตัวชีวิตในสมัยก่อนที่จะมีสภาฯ ทำงานกันแบบไม่มีรูปแบบเป็นรูปแบบชาวบ้าน ตอนนี้มีสภามีรูปแบบทำให้การทำงานมีระบบมากขึ้น ดังนั้นกรรมการสภาฯ จึงได้แบ่งบทบาทหน้าที่ แบ่งพื้นที่ความรับผิดชอบตามความถนัดโดยประชุมครั้งสุดท้ายเมื่อวันที่ 9 ส.ค. 2551 เพื่อกระจายอำนาจกระจายความรับผิดชอบของทีมงาน

ข้อสังเกต ของการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือก ในช่วงแรกนั้น พบว่าการทำงานต้องรีบเร่ง จึงขาดการประเมินกลุ่มองค์กรในเชิงคุณภาพ เหมือนชักชวนกันเข้ามา ควรผ่านการรับรองเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ บางพื้นที่รับรองเชิงปริมาณ แต่ไม่ได้รับรองเชิงคุณภาพ ตำบลหนองพันจันทร์ มีกระบวนการในการคัดกลุ่มที่เข้มแข็งและเป็นที่ยอมรับของหมู่บ้านขึ้นมาก่อนสำหรับ ตำบลบ้านเลือก มีการกำหนดตัวชีวิตกลุ่มองค์กรที่เข้มแข็งและมีการกำหนดเกณฑ์เป้าหมายของกลุ่มองค์กร เช่น มีสมาชิกมีการกำหนดระเบียบ วาระการประชุม มีแผนปฏิบัติการ มีการประชุมกันอย่างสม่ำเสมอ โดยการชักชวนเพื่อเข้ามาเป็นสมาชิกองค์กรชุมชนนั้นจะใช้วิธีการชักชวนแบบปากต่อปากและชวนกันมาร่วมกันกิจกรรมด้วยกัน โดยในส่วนนี้แกนนำของสภาองค์กรชุมชนได้ให้ข้อมูลไว้ว่า

เราใช้วิธีการชักชวนแบบปากต่อปาก ไม่มีการบังคับ หรือมีคำสั่งนะ แต่เป็นแบบพูดคุยกันในระดับแกนนำหรือคนที่สนใจเข้ามาจากนั้น ก็ชักชวนกันมาร่วมซึ่งก็ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี คนมีความรู้ก็เข้ามาร่วม โดยในตำบลบ้านเลือกส่วนมากเป็นข้าราชการเกษียณเยอะ ดังนั้นการรวมกลุ่มแรก ๆ ก็มักจะมีผู้สูงอายุคนแก่คนแก่ มาร่วมกันก่อน การชักชวนเวลาไปชวนมาแรก ๆ ก็อาจจะมาด้วยความเกรงใจแต่พอมาแล้ว ก็ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี แต่ถ้าเป็นหน่วยงานราชการ ผมทำหนังสือเชิญเป็นทางการนะ (วิฑูรย์ ศรีเกษม, 2558)

3.5 เปลี่ยนจากระบบชาวบ้าน มาเป็นระบบสภาฯ

การทำงานในรูปแบบสภาฯ ต้องมีระบบระเบียบปฏิบัติ และมีเรื่องระบบเอกสารเข้ามา การพัฒนาจากการทำงานแบบชาวบ้านมาเป็นสภาองค์กรชุมชน ทำให้ได้เรียนรู้ถึงการทำหน้าที่ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ในเรื่องระบบเอกสาร แต่ตำบลบ้านเลือก อาจจะไม่ใช่ปัญหาใหญ่ เพราะมีข้าราชการบำนาญที่มีประสบการณ์ในเรื่องการจัดระบบระเบียบเอกสารอยู่บ้าง แต่การทำงานของสภาองค์กรชุมชนตำบล ก็มีจุดเด่น คือ สามารถใช้ระบบเอกสารมาประกอบในการทำงาน

หากคนทำงานหรือคณะทำงานในสภาฯ มีความเข้มแข็งในเรื่องระบบการบริหารจัดการ แต่บางครั้งยังขาดการสนับสนุนในเรื่องวัสดุอุปกรณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล เช่น Computer ดังนั้นหากแต่ละตำบลได้รับการสนับสนุนสิ่งอำนวยความสะดวกในการจัดระบบฐานข้อมูลต่าง ๆ ในตำบล อย่างน้อยตำบลละ 1 ชุด เพื่อให้การเคลื่อนงานมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

3.6 ทำงานแบบไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด มีเป้าหมายอยู่ที่ “ชุมชน”

ในมาตรา 21 ของ พรบ.สภาองค์กรชุมชนระดับตำบล ทำให้สภาฯได้แผนในการขับเคลื่อนงาน มีเป้าหมาย มีตัวชี้วัดที่ชัดเจน ในปัจจุบันเทศบาลตำบลได้แสดงความจำนงค์เข้ามาให้ความช่วยเหลือในการทำงานของสภาองค์กรชุมชนมากขึ้น ซึ่งในช่วงแรก ๆ ปี 2548 -2549 เทศบาลยังไม่ให้ความสำคัญกับกลุ่มสภาผู้นำชุมชนท้องถิ่น แต่สภาฯ ก็ได้ทำงานให้เทศบาลเห็นถึงความตั้งใจ จนเกิดการยอมรับ สภาองค์กรชุมชนในที่สุด

ในสมัยที่ยังไม่มี พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชน มารับรองกลุ่มองค์กร ทางเทศบาลไม่กล้าเข้ามาให้การช่วยเหลือมากนัก หรือบางพื้นที่ที่เทศบาลมีแผนที่จะดำเนินการอยู่แล้ว ดังนั้นวิธีการของสภาฯคือเมื่อมีการประชุมสภาฯ ทุกครั้ง ได้เชิญภาคีท้องถิ่นเข้ามาร่วมด้วย ให้ภาคีท้องถิ่นมาร่วมวิเคราะห์ตัวชี้วัดของตัวเอง โดย ตำบลบ้านเลือก ขึ้นเป็นสภาฯ เมื่อ 7 สิงหาคม 2551 ในช่วงแรกยังไม่มียุทธศาสตร์และการจัดบันทึกการประชุม แต่มีการประชุมกันบ่อยหรือกันบ่อยและในช่วงปี 2552 มีการจัดทำเป็นเอกสารการประชุมที่ชัดเจนขึ้น คณะทำงานเคยคุยกันเล่น ๆ กับในวงแแกนนำว่า “**สภาฯอยากจะทำตัวชี้วัดนักการเมือง**” เพื่อให้เขาระมัดระวังตัว ตอนแรกที่หน่วยงานไม่เข้าร่วมเพราะเขาคิดว่าสภาฯทำงานเพื่อไปเป็นฐานการเมืองหรือมีผลประโยชน์ในการทำงานการเมืองในอนาคตหรือไม่ ตอนหลังตั้งแต่ปี 2548 เขาเห็นว่าสภาฯทำงานภาคประชาชนมาตลอดไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด ไม่สนใจตำแหน่งทางการเมือง เทศบาลจึงมั่นใจและเชื่อถือการทำงานของสภาองค์กรชุมชนตำบลโดยการประชุมแผน ต.บ้านเลือกจะทำเป็นแผนระดับหมู่บ้านและเสนอขึ้นไปที่เทศบาล ปัจจุบันแผนชุมชนได้รับการตอบรับจากหน่วยงานท้องถิ่น และหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งให้ความเห็นชอบกับกระบวนการในการจัดทำแผน สามารถรับแผนบางเรื่องไปดำเนินการ ซึ่งทางรองประธานสภาองค์กรชุมชนได้ให้ข้อมูลในส่วนนี้ไว้ว่า

ที่ผ่านมาเทศบาลไม่ค่อยเข้ามามีส่วนร่วมกับการทำงานของสภาฯ ผู้นำเท่าไร เหมือนกันว่าเขายังกังวลว่า ถ้าเราสามารถรวมชาวบ้านได้แล้วจะเป็นฐานเสียง แข่งขันกับเขา เวลาเลือกตั้ง แต่พอทำงานไปได้ซึกพัก เหมือนเข้าจะเห็นความตั้งใจนะ เวลามีงานที่สภาฯ จะทำเราก็ใช้วิธีการเชิญโดยการทำเป็นหนังสือเชิญ ถึงผู้บริหารท้องถิ่นเลย (วิฑูรย์ ศรีเกษม, 2558)

3.7 ภารกิจของสภาองค์กรชุมชน ตามมาตรา 21

การจัดตั้งเป็นสภาองค์กรชุมชนระดับตำบล สภาฯ มีบทบาทและภารกิจติดตามมาด้วยจำนวน 12 ข้อ ตาม พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551 ซึ่งได้มีการจัดพูดคุยหารือในภารกิจ 12 ข้อ ของการทำงานที่ต้องขับเคลื่อนผ่านสภาฯ ต.บ้านเลือก ได้มีการพูดคุยหารือในภารกิจงานของสภาองค์กรชุมชน ตามมาตรา 21 และทำความเข้าใจในหลักการ 12 ข้อ

แกนนำหลายคนมีความเข้าใจตรงกันว่า การทำงานของสภาองค์กรชุมชนเป็นเสมือน ตัวเชื่อมโยงกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ดังนั้นเป้าหมายการทำงานก็คือ เราต้องเดินสู่ภาระหน้าที่ สู่กลุ่มองค์กรตามเป้าหมาย 12 ข้อ สิ่งที่สำคัญที่สุดในการพัฒนากลุ่มองค์กร คือ การพัฒนากลุ่มองค์กร ให้มีความเข้มแข็งสามารถสร้างความเข้มแข็งร่วมกันได้ ซึ่งในเวทีสัญจรแกนนำสภาฯ ได้มีการชี้แจงทำความเข้าใจในภารกิจของสภาฯ ต่อที่ประชุม

นอกจากภารกิจของสภาฯ แล้ว แกนนำสภาฯ ต.บ้านเลือก ยังได้เรียนรู้ กฎ กติกา หรือระเบียบสภาฯ และที่สำคัญ ต.บ้านเลือกมีธรรมนูญชุมชน ทำให้การประชุมส่วนใหญ่แกนนำสภาฯ จะมาครบอาจมีขาดบ้างก็น้อยมาก เพราะชุมชนมีธรรมนูญชุมชนซึ่งเป็นเรื่องของวินัย คุณธรรม และจริยธรรมในการทำงานร่วมกัน เข้ามาควบคุมตัวบทกฎหมายหรือ พ.ร.บ.สภาฯ อีกชั้นหนึ่ง

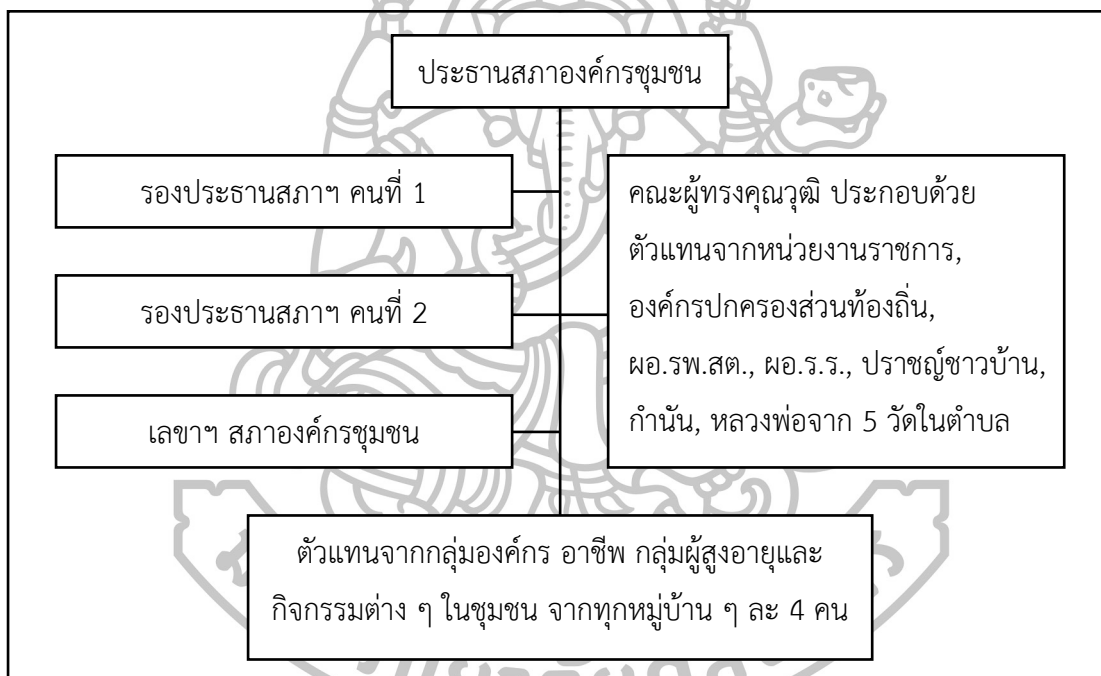
3.8 รูปรธรรมของ “สภาที่กินได้ สภาที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของคนในชุมชน”

สภาฯ ที่กินได้ คือ สภาที่นำเอาปัญหาของคนในชุมชนมาสู่การแก้ปัญหา มีการร่วมกันทำงานเป็นทีม และสามารถแก้ไข้ปัญหาของชุมชนได้ สามารถที่จะขับเคลื่อนแนวทางการแก้ปัญหาให้เกิดผลเป็นรูปธรรม ดังนั้นชาวตำบลบ้านเลือกทุกคนต้องมีใจที่จะเข้ามาทำงานพัฒนาจริง ๆ อย่าง ต.บ้านเลือก มีความพร้อมอย่างเป็นรูปธรรม เช่น ต.บ้านเลือก มีกลุ่มแรงงานนอกระบบ ที่แกนนำสภาฯ สามารถช่วยกันขับเคลื่อนให้กลุ่มแรงงานนอกระบบในชุมชน เข้าสู่ระบบสวัสดิการได้จริง ซึ่งกลุ่มองค์กรที่เข้าใจถึงประโยชน์เข้าใจถึงการแก้ปัญหาร่วมกันก็จะมารับจัดแจงจากสภาฯ เพื่อเข้าสู่การรับสวัสดิการจากภาครัฐ

นอกจากนี้งานที่ชาวบ้านหรือหน่วยงาน มอบหมายให้สภาฯ ทำ สภาฯ จะพยายามที่จะทำให้เกิดความสำเร็จมากที่สุด โดยไม่นำเอาปัญหาหมาอ้างว่าเป็นหน้าที่ของใคร หรือหน่วยงานใดที่ต้องเข้ามารับผิดชอบ แก้ไขหรือให้ความช่วยเหลือ แต่กลับกันสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือกคิดว่า เราต้องช่วยกันและต้องทำให้ดีที่สุด เราจะเคลื่อนงานอย่างเป็นระบบ เพราะเป็นงานที่หลายคนหลายฝ่ายไว้วางใจมอบหมายให้สภาฯ เป็นคนรับผิดชอบ

โครงสร้างของสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือก

รูปแบบโครงสร้างของสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือกได้มีพัฒนาการมาจากสภาผู้นำองค์กรชุมชนท้องถิ่นตำบลบ้านเลือก ที่มีโครงสร้างในการทำงานมาก่อนการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชน ตาม พรบ.สภาองค์กรชุมชน 2551 เมื่อได้มี พรบ.สภาองค์กรชุมชน 2551 เกิดขึ้นเพื่อให้เกิดการยอมรับจากหน่วยงานราชการเพิ่มมากขึ้น การจดแจ้งจึงทำได้ง่าย โดยโครงสร้างของสภาองค์กรชุมชนในปัจจุบันจึงประกอบด้วย ประธานสภาฯ รองประธานสภาฯ 2 ท่าน เลขาสภาฯ ผู้ทรงคุณวุฒิจากกลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน ตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐ ท้องถิ่น สถานศึกษา ผอ.รพ.สต. ตัวแทนจากแกนนำจากกลุ่มต่าง ๆ 89 กลุ่ม และตัวแทนจากแต่ละหมู่บ้าน ๆ ละ 4 คน รวมแล้วไม่ต่ำกว่า 100 คน

แผนภาพที่ 17 โครงสร้างการทำงานของสภาองค์กรชุมชนบ้านเลือก

โดยการทำงานของ สภาองค์กรชุมชนมีรูปแบบที่สำคัญก็คือ เกิดจากความร่วมมือของทุกกลุ่มทุกฝ่ายที่อยู่ในตำบลบ้านเลือกไม่ได้เลือกเฉพาะชาติพันธุ์ลาวเวียงเท่านั้น แต่รวมทั้งเชื้อชาติอื่นด้วย ทั้ง จีน ไทย มอญ ซึ่งจากการดำเนินการที่ผ่านมาพบว่าผู้เข้าร่วมเป็นสมาชิกสภาองค์กรชุมชน ก็ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีโดยมุ่งไปที่คุณภาพชีวิตและการดำรงไว้ซึ่ง อัตลักษณ์ความเป็นตัวตนของชาวลาวเวียงและชาวพื้นถิ่นกลุ่มอื่นด้วย โดยมีวัดต่าง ๆ ในตำบลเป็นเหมือนสถานที่ทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น การทำแผนชุมชนเริ่มที่วัดพระศรีอารีย์ การทำเรื่องพิพิธภัณฑสถานหรือหอวัฒนธรรมชาวลาวเวียง จัดทำที่วัดโบสถ์ โดยได้รับความอนุเคราะห์จากหลวงพ่ोज้าอวาสวัดโบสถ์เป็นอย่างดี

เป็นต้น จะอย่างไอก็ได้ตามสิ่งที่ได้จากการจัดประชุมของสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือกเพื่อจะกำหนดแนวทางในการทำงานหรือกิจกรรมร่วมกัน นั้นเอง

แนวทางการทำงานและภาระหน้าที่ของสภาผู้นำองค์กรชุมชนท้องถิ่น หรือสภาองค์กรชุมชนระดับตำบลบ้านเลือก

จากการทำแผนแม่บทชุมชน ทำให้การรวมตัวของชาวตำบลบ้านเลือกมีทิศทางในการทำงานเพื่อพัฒนาตำบลของตนเองมีทิศทางที่ชัดเจน โดยได้กำหนดเป็นวิสัยทัศน์ (VISION) ไว้ว่า

คนบ้านเลือก มีคุณธรรม มีความสามารถ และมีความสุข เป็นชุมชนท้องถิ่นที่ “มีความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน” บนฐานวัฒนธรรม “ลาวเวียง”

พันธกิจ (MISSION) เพื่อมุ่งสู่ความสุขมวลรวมของชุมชนตำบลบ้านเลือกให้เป็นชุมชนท้องถิ่นที่ “มีความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน” ภายใต้แนวปฏิบัติของ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ขบวนการองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือกจึงกำหนดพันธกิจการพัฒนาดังต่อไปนี้

1. สนับสนุนให้ คน และ องค์กรชุมชน มี องค์ความรู้และความสามารถ ในการสร้างภูมิคุ้มกันเพื่อคุ้มครองและการมีบทบาทในการบริหารจัดการตนเองบนฐานทรัพยากร ฐานการผลิต และการบริโภคที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและสอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมประเพณีที่ดั้งเดิมของชุมชน

2. ประสานความร่วมมือกับภาคีการพัฒนาเพื่อการสนับสนุนการดำเนินงานของสภาองค์กรชุมชนและขบวนการองค์กรชุมชนสู่ความร่วมมือการสร้างสรรคงานพัฒนาชุมชนท้องถิ่นอย่างมีคุณค่าและศักดิ์ศรี

3. สร้างภาวะผู้นำของชุมชนที่นำความรอบรู้ รู้เท่าทันด้วยความสามารถพร้อมด้วยคุณธรรม และความสุข ในการสร้างครอบครัวอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง สังคมสันติสุข เศรษฐกิจมีคุณภาพ เสถียรภาพและเป็นธรรม สิ่งแวดล้อมมีคุณภาพและทรัพยากรธรรมชาติยั่งยืนอยู่ภายใต้ระบบบริหารจัดการที่มีธรรมาภิบาล และระบอบประชาธิปไตย ให้คนบ้านเลือกอยู่ในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรีและมีความสุข

4. พันธกิจที่เป็นการดำเนินงานของ สภาองค์กรชุมชนตำบล จำนวน 12 ข้อ ตามมาตรา 21 ของ พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551

ยุทธศาสตร์ของสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือก

สภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือกได้จัดทำยุทธศาสตร์การทำงานประกอบด้วย 3 ยุทธศาสตร์ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งและอยู่เย็นเป็นสุข

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาภูมิทัศน์และพื้นวัฒนธรรมลาวเวียง

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การฟื้นฟูวิถีชีวิตและอาชีพชุมชนบนฐานวัฒนธรรมลาวเวียง

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งและอยู่เย็นเป็นสุข

เป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาที่มุ่งเน้นการสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนให้เป็นรากฐานที่มั่นคง มีบทบาทความสำคัญกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นและสังคม ประกอบด้วย 4 กลยุทธ์ ดังนี้

กลยุทธ์ที่ 1 สนับสนุนความเข้มแข็งและอยู่เย็นเป็นสุขขององค์กรชุมชนให้มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

1. การส่งเสริมการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำ ในรูปแบบกลุ่มองค์กรชุมชนต่าง ๆ ที่หลากหลาย

2. สนับสนุนการจัดกิจกรรมงานพัฒนาอย่างต่อเนื่องตามความพร้อมของชุมชน

กลยุทธ์ที่ 2 เสริมสร้างความสามารถของเครือข่ายการเรียนรู้ของกลุ่มองค์กรชุมชนในการประสานความร่วมมืองานพัฒนากับทั้งภายในและภายนอกชุมชนให้มีกระบวนการพัฒนาต่อยอดให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน ในการนำไปสู่การพึ่งพาตนเอง รวมทั้งสร้างภูมิคุ้มกันให้ชุมชนพร้อมเผชิญการเปลี่ยนแปลง

กลยุทธ์ที่ 3 สร้างกระบวนการจัดการความรู้และระบบการเรียนรู้ของชุมชนอย่างเป็นขั้นเป็นตอน ทั้งการพัฒนาความเข้มแข็งและอยู่เย็นเป็นสุขของกลุ่มองค์กรชุมชนและการพัฒนาภาวะผู้นำและสมาชิกในชุมชน ให้เป็นผู้นำที่มีความสามารถ ความดีและความสุข

กลยุทธ์ที่ 4 การพัฒนาศูนย์ประสานงาน ศูนย์ข้อมูลชุมชนท้องถิ่นและการสื่อสารกับสังคมสาธารณะโดยสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือก

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาภูมิทัศน์และพื้นวัฒนธรรมลาวเวียง

เพื่อเป็นกรอบนำทางไปสู่การปฏิบัติให้ชุมชนตำบลบ้านเลือก จัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมและพื้นวัฒนธรรมลาวเวียงได้อย่างเหมาะสม ซึ่งอาศัยข้อมูลและการวิเคราะห์สภาวะแวดล้อมเป็นหลักในการกำหนดแนวทางการดำเนินงาน โดยลดความเสี่ยงและเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการ ทั้งนี้ จะเน้นการตอบสนองความต้องการของประชาชน โดยกำหนดเป็นกลยุทธ์การพัฒนา 4 ด้าน ได้แก่

กลยุทธ์ที่ 1 สืบสาน สร้างสรรค์ และเผยแพร่ความรู้ในมรดกทางศิลปวัฒนธรรมสู่ชุมชนและสังคม

กลยุทธ์ที่ 2 บริหารจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม และภูมิทัศน์ของชุมชนให้เป็นชุมชนที่น่าอยู่

กลยุทธ์ที่ 3 บริหารจัดการและพัฒนาวัดโบสถ์ (หอวัฒนธรรมลาวเวียง) ให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของตำบลบ้านเลือกอย่างยั่งยืน ให้เกิดการยอมรับตามมาตรฐานสากล

กลยุทธ์ที่ 4 สร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ท้องที่สถาบันในชุมชนทั้งวัด โรงเรียนให้มีบทบาทในการบริหารจัดการงานพื้นวัฒนธรรมลาวเวียงโดยมี

วัตถุประสงค์ ที่ฟื้นฟู ส่งเสริม อนุรักษ์ และสงวนรักษาฯเอกลักษณ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของท้องถิ่น
ปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นเห็นคุณค่าและตระหนักถึงความสำคัญในมรดกภูมิทัศน์วัฒนธรรม
ท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การฟื้นฟูวิถีชีวิตและอาชีพชุมชนบนฐานวัฒนธรรมลาวเวียง

กลยุทธ์ที่ 1 การฟื้นฟูอาชีพบนฐานวัฒนธรรมลาวเวียง (ที่เป็นแชมป์ประเทศไทย/แชมป์
ใจ) เช่น ลูกประคบ ผ้า ข้าวโพดแปดแถว เกษตรอินทรีย์

กลยุทธ์ที่ 2 การฟื้นฟูวิถีชีวิตบนฐานวัฒนธรรม (พิพิธภัณฑน์มีชีวิต) ภาษา การแต่งกาย
อาชีพ บทบาทวัดกับการฟื้นฟูวัฒนธรรม พิธีกรรม สิ่งศักดิ์สิทธิ์ (ศาลปู่ตาบ้าน ศาลปู่ตาเจ้านาย ศาลปู่
ตาเมือง) ต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์/ป่าชุมชน

กลยุทธ์ที่ 3 การบูรณาการเรียนรู้วิถีชีวิตวัฒนธรรมกับสถานศึกษาท้องถิ่น องค์กร
ปกครองท้องถิ่น

โดยที่มาของแนวทางในการทำงานของสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือกมุ่งไปที่การทำ
ภารกิจเพื่อตอบสนองความคาดหวังของคนตำบลบ้านเลือก โดยได้จัดทำเป็นแผนการดำเนินงานของ
สภาองค์กรชุมชน โดยมีการกำหนดเป็นธรรมนูญของสภาองค์กรชุมชน กรรมการ ดังจะได้นำเสนอ
เป็นลำดับ ดังต่อไปนี้

1. ความคาดหวังต่อการดำเนินงานของสภาองค์กรชุมชนตำบล (ภาพความมุ่งหวัง สภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือกอยากเห็น)

1.1 เป็นสภาที่พร้อมเพรียงกันในการประชุม

เนื่องจากการทำงานของสภาองค์กรชุมชนในช่วงเริ่มต้นของการพัฒนาตำบล
กลุ่มแกนนำของชาวตำบลบ้านเลือกซึ่งส่วนมากจะเป็นข้าราชการที่เกษียณอายุราชการมาแล้ว เช่น
ประธานสภาองค์กรชุมชนท่านแรก ก็เป็นตำรวจนอกราชการ ยศ พ.ต.อ. รองประธานสภา เป็นครู
และข้าราชการจากกรมไปรษณีย์ มีความมุ่งหวังที่จะก่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่ชาวลาวเวียงและ
ชาติพันธุ์อื่น ๆ ภายในพื้นที่ด้วยกัน ดังนั้น ในการทำงานจึงมีความคาดหวังที่จะให้เกิดความรักและ
ความสามัคคี จากทุกกลุ่มได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือกเป็น
เป้าหมายอันดับต้น ๆ จึงเน้นไปที่การทำงานร่วมกันเป็นอันดับแรก คือ การเข้าร่วมประชุมอย่าง
พร้อมเพรียงกัน จากทุกชาติพันธุ์ในพื้นที่ และทุกกลุ่มองค์กรกิจกรรม

1.2 เป็นสภาที่โปร่งใส เป็นกันเอง ยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างหลากหลาย

ถึงแม้ในตำบลบ้านเลือกจะมีชาวลาวเวียงเป็นประชากรส่วนใหญ่ถึง 7 หมู่บ้าน
จาก 9 หมู่บ้าน ซึ่งส่วนมากมีความสัมพันธ์กันทางเครือญาติ แต่ก็มีความคิดเห็นที่หลากหลายเนื่องจาก
ประสบการณ์การทำงาน และอาชีพ ทำให้การเข้าร่วมแสดงความคิดเห็นจึงมีความแตกต่างที่หลากหลาย
เพราะผู้ที่เข้ามามีจำนวนมา โดยเฉพาะจากกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในตำบลบ้านเลือกที่มีมากถึง 139

กลุ่ม ทำให้การทำงานของสมาชิกที่เป็นตัวแทนจากกลุ่มต่าง ๆ ในสภาองค์กรชุมชน จึงมีความหลากหลายไปด้วยในการร่วมแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวางแต่ ก็ยังมีความเป็นกันเองเนื่องจากความสัมพันธ์ทางเครือญาติและความรักในตำบลของตนเองนั้นเอง ทำให้เกิดการยอมรับซึ่งกันและกัน ถึงแม้จะมีความหลากหลายทางความคิดก็สามารถที่จะหาข้อสรุปร่วมกันได้ และที่สำคัญที่สุดสามารถตรวจสอบการทำงานของสภาฯ ได้ทุกขั้นตอน

1.3 เป็นสภาเปิด ที่คนทุกกลุ่ม ทุกระดับเข้ามามีส่วนร่วม

ดังที่กล่าวไปแล้วว่า ในตำบลบ้านเลือกประกอบด้วยกลุ่มต่าง ๆ เป็นจำนวนมากถึง 139 กลุ่ม (ได้รับการรับรองจากสภาฯ 89 กลุ่ม) ถึงแม้ใน พรบ. สภาองค์กรชุมชน 2551 ได้กำหนด จำนวนของสมาชิกชัดเจน แต่เวลาในการดำเนินการจริงก็เปิดกว้างให้กับสมาชิกทุกคนทุกกลุ่มที่มีความสนใจจะเข้ามาศึกษาและร่วมกันพัฒนาตำบลบ้านเลือกอย่างเป็นอิสระ สภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือกจึงเป็นต้นแบบของสภาเปิดที่พร้อมจะยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้ที่สนใจจะเข้าร่วมในการประชุมสภาองค์กรชุมชนตำบล ไม่ได้จำกัดเฉพาะแต่คณะกรรมการหรือสมาชิกเท่านั้น โดยเฉพาะในการประชุมทุกวันที่ 10 ของเดือน ไม่ต้องทำหนังสือเชิญเป็นทางการแต่ใช้วิธีบอกปากต่อปากยกเว้นกับหน่วยงานราชการหรือท้องถิ่น ที่จะต้องทำหนังสือเชิญเป็นทางการ ในการประชุมทุกคนสามารถที่จะร่วมแสดงออกทางความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่

1.4 เป็นสภาที่รับทุกหน่วยงานที่เข้าร่วมงาน สนับสนุน

สิ่งที่สภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือก ให้ความสำคัญอีกเรื่องก็คือ เรื่องของเครือข่าย ที่มีลักษณะเป็นการรวมตัวของ หน่วยงานองค์กรต่าง ๆ ทั้งที่เป็นหน่วยงานรัฐและเอกชน รวมทั้งกลุ่มชาวลาวเวียงในเขตตำบลอื่นที่ต้องการเรียนรู้รูปแบบการทำงานของสภาฯ ก็สามารถเข้าร่วมกิจกรรมหรือ ให้การสนับสนุนได้ ดังนั้น ในเวลาปฏิบัติงาน การสนับสนุนจาก หน่วยงานต่าง ๆ ที่ขอเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานของสภาองค์กรชุมชนโดยเฉพาะในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับงาน ประเพณีและวัฒนธรรมของชาวลาวเวียง ทั้งด้วยความเต็มใจเอง และการที่สภาฯได้ ทำหนังสือเชิญเข้าร่วมประชุมเพื่อการมีส่วนร่วมด้วย

1.5 เป็นสภาที่ทำจริง มีผลงานที่เป็นรูปธรรม เป็นที่ยอมรับ

สภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือก ที่สภาที่จัดตั้งขึ้น โดยการรวมตัวของคนที่มีความจิตอาสาอยากจะทำพัฒนาตำบลของตนเอง โดยเฉพาะการพัฒนาในด้านวัฒนธรรม และการแสดงออกถึงความเป็นชาติพันธุ์ที่มีลักษณะเฉพาะตัว ของความเป็นคน “ลาวเวียง” เมื่อมีการเปิดรับสมาชิกหรือ การแต่งตั้งสมาชิกขึ้น จึงมาจากตัวแทนของทุกกลุ่มทุกหมู่บ้านที่รักจะพัฒนาตำบลของตนเอง ดังนั้น เมื่อมีการกำหนดกิจกรรมในการประชุมของสภาฯ เกิดขึ้น ทุกฝ่ายจึงให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ทำให้ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจึงปรากฏผลออกมาเป็นรูปธรรมของกิจกรรมกลุ่ม ที่เป็นที่ยอมรับของทั้งคนในชุมชน

และนอกชุมชนโดยเฉพาะกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานประเพณี เช่น งานบุญประจำปี หอวัฒนธรรมลาวเวียงที่เป็นที่ทำการของสำนักงานสภาองค์กรชุมชนตำบล เป็นต้น

1.6 เป็นสภาที่ทำงานกับสภาท้องถิ่นได้

เมื่อมีการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือก ตั้งแต่ปี พ.ศ.2551 การทำงานของสภาองค์กรชุมชนจะเน้นการมีส่วนร่วมของคนที่เป็นตัวแทนจากกลุ่มต่าง ๆ ในตำบล ในช่วงแรก ๆ การทำงานยังไม่เป็นที่ยอมรับขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เนื่องจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเกิดจากการรวมตัวของคนในตำบลก่อน ซึ่งมีระดับแกนนำของกลุ่มต่าง ๆ เข้าร่วมด้วยทำให้ นักการเมืองท้องถิ่นในตำบลในช่วงแรก ๆ เกิดความกังวลในการเข้ามาสนับสนุนการทำงานของสภาองค์กรชุมชน เพราะกลัวว่าจะส่งผลกระทบต่อคะแนนเสียง หรือฐานเสียงของตนเองได้ จนกระทั่งได้เห็นถึงความตั้งใจจริงในการทำงานของสมาชิกสภาองค์กรชุมชนที่มุ่งเน้นไปที่การพัฒนาและรักษาไว้ซึ่งประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของตนเองเป็นหลัก ก็เริ่มมีความเข้าใจถึงจุดมุ่งหมายของสภาองค์กรชุมชนเพิ่มมากขึ้น ทำให้ผลของการดำเนินงานของสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือก โดยเฉพาะการจัดประชุม การจัดกิจกรรมและการจัดทำตัวชี้วัดความสุขของตำบล จึงได้รับการสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทุก ๆ ปี โดยเฉพาะได้ถูกบรรจุไว้ในแผนการพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลทุกปี

2. แนวทางดำเนินงานของขบวนการสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือก

2.1 มีอุดมการณ์ร่วม มีเป้าหมาย ทิศทางที่ชัดเจน

ถึงแม้ตำบลบ้านเลือกจะเป็นแหล่งรวมของกลุ่มคนหลากหลายชาติพันธุ์ก็ตาม แต่สิ่งหนึ่งที่ยึดโยงกลุ่มคนเหล่านั้นไว้ด้วยกันก็คือ ความเชื่อมั่น รักและห่วงหาอาทรความเป็นตัวตนของชาติพันธุ์ของตนเอง ทำให้มีการกำหนดเป้าหมายในการทำงานร่วมกันแล้ว กลุ่มองค์กรในตำบลบ้านเลือกจึงมุ่งไปสู่เป้าหมายร่วมกัน เช่น ในช่วงงานเทศกาล หรือประเพณีต่าง ๆ ก็มีการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมร่วมกันส่วนหนึ่งก็เนื่องจากการสืบสานประเพณีดั้งเดิมเอาไว้ กลัวว่าจะสูญหายไป และความรักและความสามัคคีของคนภายในตำบลเอง ทำให้การทำงานของสภาองค์กรชุมชนจึงปราศจากความขัดแย้งกัน เพราะทุกคนทราบเป้าหมายของทุกกิจกรรมนั่นเอง

2.2 มีแกนนำ ผู้กล้า ผู้อาสาทำงาน มีสมาชิกที่โยงเป็นเครือข่าย

การทำงานของสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือก ไม่ได้ทำงานแบบโดดเดี่ยว การที่กลุ่มต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของตำบลบ้านเลือก ยังมีโอกาสได้ใช้ทุนต่าง ๆ ที่สำคัญ คือ ความเป็นเครือญาติของตน ดึงลาวเวียงในตำบลต่าง ๆ เข้ามาทำงานเป็นเครือข่ายกันด้วย เช่น ตำบลบ้านซ้อง ตำบลเจ็ดเสมียน เป็นต้น สามารถทำงานร่วมกันได้ภายใต้วัฒนธรรมประเพณีที่เหมือนกัน และกลุ่มอาชีพที่มีการจดทะเบียนและได้รับการยอมรับ ก็สามารถที่จะใช้ความกว้างขวางของหน้าที่การงานดึง การสนับสนุนจากกลุ่มกิจกรรมภายนอกตำบลมาช่วยสนับสนุนการทำงานของกลุ่มกิจกรรมในตำบลบ้านเลือกได้อีกด้วย เช่น สถานศึกษาของ มหาวิทยาลัยราชภัฏจอมบึง จังหวัด

ราชบุรี ก็ส่งนักศึกษา เข้าศึกษาดูงานในหอวัฒนธรรมลาวเวียง เป็นต้น เมื่อเวลาที่มีกิจกรรมงาน ประเพณี สถานศึกษาก็ส่งนักศึกษาเข้ามาช่วยงาน เป็นประจำ

2.3 มีการสื่อสาร ส่งต่อความคิด ข้อมูลถึงกันและกันต่อเนื่อง รวดเร็ว

ความคิดของกลุ่มแกนนำสภาฯ หลังจากที่ได้ข้อสรุปจากที่ประชุมเรียบร้อยแล้ว จะถูกแชร์ต่อกันไป ยังสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ และในชุมชน อย่างรวดเร็วเพื่อที่ชาวตำบลบ้านเลือกจะได้มีส่วนรับรู้ถึงความเป็นไปของกิจกรรมกลุ่มจากภาระงานของสภาองค์กรชุมชน ยิ่งในยุคสมัยใหม่ก็ติดต่อประสานงานกันยิ่งเป็นเรื่องที่ง่ายและสะดวกรวดเร็วขึ้น เช่น การจัดทำข้อมูลของตำบลบ้านเลือกก็มีการจัดทำข้อมูล โดยในการประชุมสภาฯ จะมีการนำเสนอความก้าวหน้าของและแต่กลุ่มกิจกรรมเพื่อรวบรวมเป็นฐานข้อมูลของตำบลบ้านเลือกต่อไป

2.4 มีความรู้ ต้นแบบ ความสำเร็จในการทำงาน

ความสำเร็จของสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือกอาจจะไม่ได้ปรากฏในรูปแบบของ โครงสร้างที่เป็นตัวตึก หรือรายได้ที่เป็นตัวเงิน ที่สร้างความเป็นอยู่ของชาวตำบลบ้านเลือกให้ดูหรูหรา แต่ความสำเร็จในการทำงานที่สำคัญ ก็คือ การเป็นต้นแบบที่ตั้งมาในการอนุรักษ์วัฒนธรรมของ ท้องถิ่นเอาไว้ โดยยังคงรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของบรรพบุรุษของตนเอง ให้มีโอกาสถ่ายทอดออกไปสู่ ลูกหลานไม่ได้เลือนหายไปหมด ผลของความสำเร็จสามารถสะท้อนได้จาก การยอมรับของตำบลรอบข้าง หน่วยงานภาครัฐ หรือแม้จนกระทั่งการยอมรับจากสถานศึกษา ที่เปิดให้เป็นพื้นที่ในการศึกษา วัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวลาวเวียง นั่นเอง

2.5 มีการสร้างและพัฒนาคนรุ่นใหม่ ๆ สืบทอด

ในส่วนของการสร้างและพัฒนาคนที่จะสืบทอดหรือรับช่วงต่อไป ก็เกิดจากการ ส่งเสริมสนับสนุนของสถาบันการศึกษาในเขตพื้นที่ตำบลบ้านเลือก ที่ส่งเสริมสนับสนุนให้เด็ก ๆ และ เยาวชนให้ความสำคัญกับประเพณีและวัฒนธรรม ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ภายในพื้นที่มากขึ้น แต่ใน ปัจจุบันการสืบทอดดังกล่าวอาจจะต้องเป็นสิ่งที่เรียกว่าทำหายการทำงานของสภาฯ ต่อไป เนื่องจาก การที่จะต่อสู้กับกระแสของความรุนแรงของวัฒนธรรมสมัยใหม่ที่ถาโถมเข้ามาอย่างรวดเร็ว นั้น คง ไม่ใช่เรื่องง่าย สำหรับคณะทำงาน แต่สภาองค์กรชุมชนเอง ก็มีความมุ่งมั่นที่จะสร้างหรือพัฒนาคนรุ่นใหม่เข้ามารับภาระหน้าที่ต่อไป

2.6 มีสัญลักษณ์ของขบวนการ

การคงอยู่ของชาวลาวเวียง ในปัจจุบันที่สามารถแสดงออกถึงความเป็นชาติพันธุ์ ที่น่าภาคภูมิใจและมีความสำคัญมากก็คือ การแต่งตัวของชาวลาวเวียงจะมีรูปแบบที่คงความ เอกลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งเวลาที่มีกิจกรรม ประเพณีหรือ งานต้อนรับผู้ใหญ่ต่างบ้านต่างเมือง จะรณรงค์ ให้มีการแต่งตัวตามแบบ ชาติพันธุ์ดั้งเดิม เพื่อเป็นสัญลักษณ์หรือเป็นเครื่องหมายที่แสดงออกถึงความ เป็นลาวเวียง ด้วยความภาคภูมิใจ

3. ธรรมนูญของสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือก

ธรรมนูญนี้ เปรียบเสมือนหลักในการทำงานของสภาองค์กรชุมชนที่แสดงออกถึงเป้าหมายที่สภาองค์กรชุมชนอยากให้เกิดขึ้นในสภาองค์กรชุมชนของชาวตำบลบ้านเลือก ที่ประชุมสภาองค์กรชุมชนจึงได้กำหนดไว้ เสมือนกับเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงเป้าหมายสำคัญที่สุดในการทำงานของสภาฯ ที่จะร่วมกันพัฒนาตำบลให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนบนฐานของวัฒนธรรมของตนเอง โดยมีหลักในการทำงานของสภาฯ ดังต่อไปนี้

- 3.1 เราจะพร้อมเพรียงกันเข้าร่วมและเลิกการประชุม
- 3.2 เราจะมีส่วนร่วมเสนอความคิดและรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างหลากหลาย
- 3.3 เราจะร่วมมือกันทำงาน ขับเคลื่อนงานให้สำเร็จตามเป้าหมายร่วม
- 3.4 เราจะเคารพมติเสียงส่วนใหญ่
- 3.5 เราจะมุ่งมั่นทำงานด้วยความซื่อสัตย์ โปร่งใส

4. ธรรมนูญของกรรมการหรือสมาชิกสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือก

ธรรมนูญกรรมการหรือสมาชิกสภาฯ นี้ เปรียบเสมือนแนวทางในการทำงานของกรรมการและสมาชิกสภาองค์กรชุมชนที่ใช้เวทีนี้เป็นสถานที่เรียนรู้ร่วมกันของชาวตำบลบ้านเลือก ที่ประชุมสภาองค์กรชุมชนจึงได้ร่วมกันกำหนดขึ้น เสมือนกับเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความตั้งใจของสมาชิกสภาฯ ที่จะร่วมกันพัฒนาตำบลให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป โดยได้ร่วมกันกำหนดแนวทางปฏิบัติไว้ ดังนี้

- 4.1 ยึดมั่นให้ความร่วมมือเข้าร่วมการประชุมต่อเนื่อง
- 4.2 เคารพและให้เกียรติซึ่งกันและกัน ทั้งในและนอกที่ประชุม
- 4.3 เคารพในมติเสียงส่วนใหญ่ของที่ประชุม
- 4.4 ไม่นำความขัดแย้ง หรือความเห็นที่แตกต่างไปขยายผลภายนอก
- 4.5 ยึดมั่นในการทำงานที่ซื่อสัตย์โปร่งใส ตรวจสอบได้

หลังจาก ที่สภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือก ได้มีการหยิบยกเรื่องสำคัญที่ว่าจะทำได้ขึ้นมาทำก่อน โดยใช้สภาองค์กรชุมชนตำบลเป็นเวทีที่จะขับเคลื่อน และกำหนดกระบวนการแก้ไข ปัญหาและติดตามผลการทำงานร่วมกันในตำบล รวมทั้งช่วยเป็นที่เล็งและแนะนำให้คำปรึกษาเครือข่ายสภาองค์กรชุมชนตำบลที่สนใจจัดทำโดยมีผลการดำเนินงานภายใต้เป้าหมายความสุขที่เด่น ๆ ดังนี้

1. คนในตำบลมีสุขภาพแข็งแรง

การทำงานของสภาองค์กรชุมชน เมื่อได้เริ่มดำเนินงานก็มีการค้นหาข้อมูล จากโรงพยาบาล รพ.สต. โดยตัวแทนจากกลุ่ม อสม. ที่เข้าร่วมสมาชิกในสภาองค์กรชุมชน ในตำบล พบว่าไข้เลือดออกเป็นปัญหาที่คนในตำบลวิตกในขณะนั้นเป็นอย่างมาก เพราะการป่วยหนึ่งคน ใน

ครอบครัวนั้น ต้องเสียแรงงาน 2 คน เสียค่าใช้จ่าย เป็นหนี้สิน เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ให้คนในตำบลมีสุขภาพแข็งแรง โรงพยาบาล รพ.สต. และกลุ่ม อสม. จึงจัดให้มีการตรวจสุขภาพคนในตำบล ได้มีการรณรงค์การป้องกันโรคไข้เลือดออก จนสามารถลดจำนวนของผู้เสียชีวิตจากโรคไข้เลือดออกได้ ลดคนที่เป็โรคเบาหวาน ลดคนเป็นโรคความดันในททุกปี ในการทำงานได้มีการร่วมมือกับสาธารณสุขต่อเนื่อง ต่อมาการดำเนินการเรื่องนี้ได้ขยายไปสู่การทำแผนที่ทางเดินทางยุทธศาสตร์ กับหน่วยงานภาคี มีกลุ่ม อสม. เป็นกำลังสำคัญในการจัดเก็บข้อมูล โดยใช้งบประมาณจาก สปสช. เป็นตัวดำเนินการ

2. คนในตำบลมีความสามัคคี

จากการเลือกตั้งทุกระดับ เกิดการแตกแยก ขาดความร่วมมือ การทำงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายในเรื่องนี้ได้ใช้ประเพณีวัฒนธรรมลาวเวียงเพื่อดึงคนทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วม จากหลายชาติพันธุ์ คือ จีน มอญ ไทย ลาวเวียง ให้คนในตำบลมีความสามัคคี กันมากขึ้น เปลี่ยนแปลง ไปจากเดิมในทางที่ดีขึ้น

3. ตำบลที่อนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี

ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยที่ตำบลบ้านเลือกคนส่วนใหญ่เป็นลาวเวียง 7 หมู่บ้าน ชาว มอญ 1 หมู่บ้าน และชาวไทยพื้นถิ่น อีก 1 หมู่บ้าน สืบเนื่องจากวัฒนธรรมเก่า ๆ สูญหาย เช่น การลงแขกในชุมชน คนในชุมชนเข้าสู่ระบบทุน เป็นแรงงานในโรงงาน มากขึ้น วัฒนธรรมลาวเวียง บางอย่างผู้คนได้ละเลยปฏิบัติ ดังนั้น จึงได้รวมกันกับ เจ้าอาวาสวัดโบสถ์ด้วยการฟื้นฟูวัฒนธรรมลาวเวียง ด้วยการรณรงค์การเบี่ยงผ้า ในการเข้าร่วมประเพณีสำคัญ โรงเรียนในตำบล นำไปเป็นระเบียบการแต่งกายของนักเรียน และจัดทำหลักสูตรสอนวัฒนธรรมลาวเวียงให้เด็กนักเรียนได้เรียนรู้ รื้อฟื้นการทำนา จากอดีตปล่อยให้คนเข้าทำงานก็มีคนเริ่มกลับมาทำนาเพื่อมีข้าวรับประทานเองมากขึ้น พร้อมกับการพัฒนาปลูกข้าวโพดแปดแถว มีการแต่งกายของวัยรุ่นในการไปทำบุญที่วัดให้ นุ่งผ้าซิ่นให้เหมาะสม เรียบร้อย การพลิกฟื้น การใช้ภาษาลาว เป็นต้น

4. ตำบลปลอดยาเสพติด

ในพื้นที่ตำบลบ้านเลือก มีผู้ค้า ผู้เสพจำนวนมาก และมีโรงงานอยู่ในพื้นที่ เดิมมีปัญหาเยาวชนติดยาเสพติด จึงต้องนำกองทุนแม่ของแผ่นดิน มาดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อดึงเยาวชนออกจากยาเสพติด ด้วยการส่งเสริมกิจกรรมจิตอาสา การดูแลผู้สูงอายุ โดยมีหน่วยงานจากสำนักงานพัฒนาสังคมฯ จังหวัด สนับสนุนการจัดเก็บข้อมูล ซึ่งจากสถิติล่าสุด มีจำนวนปัญหาและจำนวนผู้ติดยาเสพติดลดลงแต่ยังมียาเสพติดอยู่ในพื้นที่

5. องค์กรในชุมชนมีความเข้มแข็ง

โดยเป้าหมายนี้ สภาองค์กรชุมชนตำบลได้มีการจัดทำมาตรฐานองค์กรชุมชนขึ้น เพื่อใช้ประเมินมาตรฐานคุณภาพองค์กรชุมชน ที่ผ่านกระบวนการรับรองกลุ่มองค์กร ในตำบลจำนวน 87 กลุ่ม จากกลุ่มทั้งหมดในตำบล 139 กลุ่ม ซึ่งการมีเกณฑ์ประเมินองค์กรชุมชนที่ผ่านการรับรองจากสภาฯ นั้นพบว่า กลุ่มมีความเข้มแข็ง พึ่งพาตนเองได้เพิ่มมากขึ้น และทำให้มีการกำหนดแนวทางในการพัฒนากลุ่มต่าง ๆ ในตำบลในแต่ละปี

สิ่งที่ได้เรียนรู้ หรือข้อค้นพบจากการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนพ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551 พบว่า สภาฯ ทำให้กระบวนการทำงานของขบวนการชุมชนมีความเข้มแข็งขึ้น หลังจากที่จัดตั้งเป็นสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือก ทำให้ภาครัฐ ท้องถิ่น สถาบันทางวิชาการ ยอมรับและให้ความสำคัญ และมีการเชื่อมโยงการทำงานเข้าสู่ชุมชน เช่น มหาวิทยาลัยศิลปากรและบริษัทสยามบรรจุกันท์ ราชบุรี จำกัด สนับสนุนแผนงานการจัดการสิ่งแวดล้อมตำบล วัฒนธรรมจังหวัดสนับสนุนโครงการนำร่องฯ ด้านวัฒนธรรมในตำบล สปสช. สนับสนุนงบประมาณ โดยเป็นลักษณะบูรณาการร่วมกับเทศบาลเมืองโพธาราม ตามแผนงานด้านสุขภาพของเยาวชน ผู้สูงอายุ และคนทำงาน

ความสำเร็จของสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือก

จากการศึกษารูปแบบการทำงานของสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือกนั้น พบว่า สภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือกได้มีการพัฒนาการทำงานร่วมกันระหว่างคนในตำบลเองและตำบลใกล้เคียงโดยเน้นวัฒนธรรมที่เป็นรากเหง้าดั้งเดิมเป็นตัวเชื่อมประสานให้เกิดการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ เนื่องจากวิถีชีวิตของชาวตำบลบ้านเลือกมีความผูกพันกับขนบธรรมเนียมประเพณี ที่เชื่อมโยงกับพระพุทธศาสนาอยู่มากทำให้ วัดกลายเป็นศูนย์รวมใจที่สำคัญอีกแห่งหนึ่ง โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่หลวงพ่อเขียน (พระครูโพธารามพิทักษ์ เจ้าอาวาสวัดโบสถ์) ซึ่งให้ความสำคัญมากกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมดั้งเดิมอยู่มาก ดังนั้นการเทศน์สอนหรือการอบรม ท่านจะใช้หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา ช่วยขัดเกลา อบรมให้พุทธศาสนิกชนชาวลาวเวียงรู้จักบาปบุญคุณโทษ และให้รักษาขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมเอาไว้สืบต่อไปถึงลูกหลาน เช่น การพบพระแล้วต้องนั่งพนมมือ แสดงความเคารพ การเข้าวัดทำบุญรักษาศีล 5 การทำบุญในเทศกาลและประเพณีทางพระพุทธศาสนา ต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งเป็นแบบแผนประเพณีดั้งเดิมของชาวลาวเวียง แต่สิ่งที่เรียกว่าเป็นปัจจัยของความสำเร็จของสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือก สามารถสรุปเป็นหัวข้อได้ดังต่อไปนี้

1. ปัจจัยประการแรก คือ ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ เนื่องจากทั้งตำบล ที่มีอยู่ 9 หมู่บ้าน มีอยู่ถึง 7 หมู่บ้านที่เป็นชาวลาวเวียง นับเป็นประชากรจำนวนมากที่สุดในตำบล มีความสัมพันธ์กันทางเครือญาติ

2. ปัจจัยประการที่สอง คือ ความตั้งใจจริงของแกนนำชาวบ้าน ชุดที่ทำการขับเคลื่อนแผนชุมชนในระยะเริ่มแรกทำงานอย่างเอาใจจริงเอาใจ เข้าหาและประสานงานกับท้องถิ่นท้องถิ่นที่ตลอด โดยมุ่งไปที่เป้าหมายเป็นตัวตั้งไม่แยกหน่วยงานหรือองค์กรไม่ว่าจะเป็นเทศบาล ผู้ใหญ่บ้าน หรือบุคคลสำคัญในกลุ่มต่าง ๆ แต่ทุกคนมีสถานะเป็นบุคคลสำคัญของชุมชนทั้งหมด

3. ปัจจัยประการที่สาม คือ ความสามัคคีกันในภายในตำบล ในการเข้ามามีส่วนร่วมกันทำงานโดยไม่แบ่งแยกชาติพันธุ์ มีความรักในพื้นถิ่นของตนเอง ชาวบ้านทุกหมู่บ้านจึงให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีในทุกกิจกรรม

4. ปัจจัยประการที่สี่ คือ การทำงานของสภาฯ มีระบบการสื่อสารที่ดี คือมีกระบวนการสัญจรประชาสัมพันธ์ให้ความรู้ตามหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านเกิดการรับรู้ถึงประโยชน์ในการจัดตั้งและจัดตั้งสภาองค์กรชุมชน ทำให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญและรวมตัวกันจัดตั้งสภาองค์กรชุมชน

5. ปัจจัยประการสุดท้าย ก็คือ การที่สภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือกได้ใช้ ทุนที่สำคัญ คือความเป็นเครือญาติระหว่างกัน เป็นตัวเชื่อมโยงคนแต่ละหมู่บ้านให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของสภาฯ ได้เป็นอย่างดี รวมทั้งเครือข่ายชาวลาวเวียงในตำบลอื่น ๆ ด้วยก็สามารถที่จะเข้ามาเรียนรู้ร่วมกันได้เป็นอย่างดีซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ที่ยังมีความแน่นแฟ้นอยู่อย่างมากของชาวลาวเวียงที่อาศัยอยู่เขตจังหวัดราชบุรี

ส่วนปรากฏการณ์ที่นับได้ว่าเป็นผลงานของสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือก ที่ยังคงใช้กันอยู่จนมาถึงปัจจุบันก็คือ

1. โครงการพิพิธภัณฑสถานชาติพันธุ์ลาวเวียง “หอวัฒนธรรมลาวเวียง”

ปัจจุบันชนบทธรรมนิยมประเพณี ภูมิทัศน์วัฒนธรรมอันดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน กำลังจะเลือนหายไปกระแสนของการพัฒนาแบบสมัยใหม่ และตามสภาพการเปลี่ยนแปลงที่ก้าวเข้าสู่ยุคของความเจริญทางด้านวัตถุมากขึ้น การละเลยต่อสภาพแวดล้อมของหมู่บ้าน/ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม การละทิ้งชนบทธรรมนิยมประเพณี ภูมิทัศน์วัฒนธรรม ผู้สูงอายุขาดการดูแล เยาวชนอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนาทั้งทางกายและจิตใจ ส่งผลให้ชุมชนท้องถิ่นขาดความเข้มแข็ง สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นถูกละเลย ประชาชนขาดความรักถิ่นเกิด ปัญหาต่าง ๆ จะจัดได้ต้องอาศัยความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนท้องถิ่นเป็นตัวขับเคลื่อน และเพื่อให้การขับเคลื่อนภูมิทัศน์วัฒนธรรมตำบลบ้านเลือกดำรงความหลากหลายทางชีวภาพและสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรทางธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อม การฟื้นฟู ส่งเสริม อนุรักษ์ และสงวนรักษา ฯลฯ เอกลักษณ์ท้องถิ่น จึงเป็นภารกิจที่สำคัญอันดับแรก ของสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือกในการที่จะดำรงคงไว้ซึ่งวัฒนธรรมอันดั้งเดิมที่แสดงออกถึงความเป็นตัวตนของชาติพันธุ์ชาวลาวเวียง โดยสมาชิกสภาองค์กรชุมชนที่ส่วนมากจะเป็นข้าราชการ

เกษียรอายุราชการจึงได้มีความคิดที่จะจัดสร้างพิพิธภัณฑ์ที่แสดงออกถึงวิถีชีวิต และความเป็นอยู่ของชาวลาวเวียงตั้งแต่ครั้งบรรพชน เช่น อุปกรณ์การดำรงชีวิต เกวียนที่ใช้เป็นพาหนะในการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานหรือการอพยพ เครื่องมือที่ใช้ในการดำข้าว บอร์ดแสดงประวัติความเป็นมาของชาวลาวเวียง เป็นต้น เพื่อให้เป็นที่ใช้ศึกษาทบทวนเรียนรู้ให้กับผู้ที่สนใจ เยาวชนรุ่นใหม่ของตำบลบ้านเลือก โดยได้มีการตกลงว่าจะจัดทำเป็นหลักสูตรที่แสดงออกถึงการอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นถิ่นของลาวเวียง เสนอกับสถานศึกษาในตำบลบ้านเลือกให้เยาวชนรุ่นใหม่มีโอกาสได้เข้ามาศึกษาที่หอวัฒนธรรมลาวเวียงซึ่งตั้งอยู่ที่วัดโบสถ์ หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านเลือก ซึ่งในการนี้สอดคล้องตรงกันกับแนวคิดของท่านพระครูโพธารามพิทักษ์ (เขียน สิริมงคล) เจ้าอาวาสวัดโบสถ์ ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอโพธาราม (พ.ศ.2558) ท่านได้กล่าวไว้ว่าท่านคิดมาตลอด เกือบเจ็ดสิบปีที่ได้ศึกษาขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม ศึกษาประวัติความเป็นมาของชาวลาวเวียง ภาษาถิ่นลาวเวียง จนสามารถนับได้ว่าท่านเป็นหนึ่งในแห่งปราชญ์ชาวบ้านท่านหนึ่ง ท่านมีความประสงค์จะสร้างพิพิธภัณฑ์ลาวเวียง โดยมอบศาลาการเปรียญหลังงามที่มีคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมให้ใช้เป็นสถานที่รวบรวม สิ่งของ เครื่องใช้วิถีชีวิตชุมชนลาวเวียงและให้ใช้ชื่อว่า “หอวัฒนธรรมลาวเวียง ” ตำบลบ้านเลือก อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

หลวงพ่อก็คิดมาตลอด อ่านหนังสือประวัติศาสตร์มากี่มากจนตอนนี้ เจ็ดสิบกว่าแล้ว อยากจะให้คนรุ่นหลัง ๆ เห็นความสำคัญของวัฒนธรรมของเราเอง ว่าเรานะ เป็นคนลาว วัฒนธรรมท้องถิ่นของเราที่ดั่งงามมีอยู่เยอะ ทุกวันนี้ก็ใช้ในการสอนอย่างที่เห็นนะ ประเพณีสืบชะตาต่ออายุ ก็เป็นของคนโบราณเขาทำกันมา ฉันไม่อยากจะให้สูญหายไป พอมีครูบาอาจารย์ ผู้รู้เขามาปรึกษาเรื่องจะอนุรักษ์วัฒนธรรมของชาวลาวเวียง ฉันจึงได้ให้ศาลาการเปรียญหลังนั้นนะ (อยู่ในเขตพื้นที่วัดโบสถ์) จัดทำเป็นหอวัฒนธรรมลาวเวียงเพื่อที่ลูกหลานจะได้ไม่ลืม และเห็นความสำคัญของมัน (พระครูโพธารามพิทักษ์ (เขียน สิริมงคล), 2558)

ภาพที่ 41 หลวงพ่อพระครูโพธารามพิทักษ์ (เขียน สิริมงคลโล) และหอวัฒนธรรมลาวเวียง

2. การสร้างตัวชี้วัดความสุขมวลรวมตำบลบ้านเลือก

แนวทางการพัฒนาและการสนับสนุนการฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่นของภาครัฐ เอกชน และภาคประชาสังคม ในปัจจุบันยึดถือหลักสำคัญในการพัฒนาให้คนเป็นศูนย์กลางและชุมชนเป็นแกนหลักในการพัฒนา เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยการสนับสนุนให้ชุมชนมีบทบาทสำคัญในการ

จัดการตนเอง การใช้กิจกรรมเป็นเครื่องมือ นำไปสู่การสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ชุมชนเป็นหลักในการจัดการ หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาสังคม มีบทบาทสนับสนุน และสร้างความสัมพันธ์ใหม่ ที่ทำให้เกิดการยอมรับ ความศักดิ์ศรีความเท่าเทียม และการเรียนรู้ร่วมกัน ในกระบวนการทำงานพัฒนาระหว่างชุมชนและภาคีพัฒนา และคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายและตัวชี้วัดผลการพัฒนาโดยชุมชน เพื่อชุมชน และลงมือปฏิบัติโดยคนในชุมชน รูปธรรมที่เป็นตัวอย่างของการที่คนในชุมชนร่วมกันกำหนดเป้าหมายและตัวชี้วัดผลการพัฒนามีกระจายอยู่ทั่วประเทศโดยเฉพาะพื้นที่ที่มีการทำแผนแม่บทชุมชน เพราะในกระบวนการทำแผนมีการใช้ข้อมูลเพื่อการวิเคราะห์ให้เห็นศักยภาพ ปัญหาของชุมชน และทุนทางสังคม เพื่อกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหา แต่ส่วนใหญ่เป็นการกำหนดเป้าหมายตามแผนงานและโครงการ ยังไม่สะท้อนให้เห็นเป้าหมายหรือผลลัพธ์ที่ต้องการเห็นโดยภาพรวมทุกเรื่องในตำบล

เรื่องตัวชี้วัดความสุขมวลรวมชุมชนตำบลบ้านเลือก ซึ่งดำเนินการโดยสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือกนั้น ชาวตำบลบ้านเลือกได้รับแรงบันดาลใจจาก อ.ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม ท่านได้ให้คำแนะนำกลับกลุ่มแกนนำและได้ลงมาในพื้นที่เพื่อทำการอบรมการจัดทำตัวชี้วัดความสุข เมื่อครั้งท่านดำรงตำแหน่งรองนายกรัฐมนตรีสมัยรัฐบาลสุรยุทธ์ ตอนนั้นท่านได้ไปเยี่ยมที่ ต.หนองสาหร่าย อ.พนมทวน จ.กาญจนบุรี ซึ่งที่นั่นมีสภาผู้นำชุมชนท้องถิ่นตำบลหนองสาหร่าย (ในตอนนั้นที่ยังไม่มี พรบ.สภาองค์กรชุมชนระดับตำบล) ทำให้กลุ่มแกนนำชุมชนในจังหวัดราชบุรีได้ยึดถือแนวปฏิบัติดังกล่าวมาเป็นแนวทางในการทำงานของสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือก

อาจารย์ไพบุลย์ ท่านสนใจที่สภาผู้นำชุมชนท้องถิ่น ต.หนองสาหร่าย มีการจัดทำตัวชี้วัดการพัฒนาเรียกว่าตัวชี้วัดความดี มีความดี 22 ด้านและมีตัวชี้วัด 63 ตัว แกนนำชุมชนรู้สึกประทับใจและได้รับความรู้ในครั้งนั้นที่ท่านอ.ไพบุลย์ลงพื้นที่ตำบลหนองสาหร่ายเป็นอย่างมาก ในตอนท้ายท่าน อ.ไพบุลย์ได้เสนอให้แต่ละชุมชนได้ทำการทดลองจัดทำเป้าหมายและตัวชี้วัดเหมือนตำบลหนองสาหร่าย โดยให้เป็นการจัดทำกันแบบง่าย ๆ ที่ชุมชนจัดทำกันเอง ไม่ต้องกลัวว่าจะถูกต้องตามหลักวิชาการหรือไม่ (วิฑูรย์ ศรีเกษม, 2558)

เมื่อตำบลบ้านเลือกได้มีการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลตาม พรบ.สภาองค์กรชุมชน ปี พ.ศ.2551 สภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือกจึงจัดทีมไปเรียนรู้ที่ตำบลหนองสาหร่ายกับคุณศิวโรจน์ จิตนิยม ประธานสภาองค์กรชุมชน ต.หนองสาหร่าย (ในสมัยนั้น) แล้วนำมาประยุกต์ใช้ในตำบลบ้านเลือก

กระบวนการจัดทำเป้าหมายและตัวชี้วัดความสุขมวลรวมชุมชนท้องถิ่น

การจัดทำเป้าหมายตัวชี้วัดความสุขมวลรวมชุมชน เป็นเครื่องมือสำคัญเครื่องมือหนึ่งในปัจจุบันและยังคงเป็นประเด็นท้าทายที่หลายฝ่ายกำลังให้ความสนใจอย่างยิ่ง นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2551 เป็นต้นมา นายไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม บุคคลสำคัญท่านหนึ่งที่มีส่วนผลักดันให้เกิดการจัดทำตัวชี้วัดความสุขมวลรวมชุมชนท้องถิ่นในตำบลบ้านเล็ก และอีกหลาย ๆ ตำบล โดยมุ่งสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ได้มองเห็นภาพสะท้อนของชุมชนท้องถิ่นในปัจจุบันว่า ชุมชนท้องถิ่นส่วนใหญ่ยังอ่อนแออยู่มาก อันเนื่องมาจาก (ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม, ม.ป.ป.: 37)

1. การพัฒนาที่ผ่านมา ได้มุ่งเน้นการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและทุน ตามกระแสการพัฒนาจากภายนอก โดยที่ไม่ได้คำนึงถึงปัจจัยแวดล้อมด้านอื่น ๆ ที่ก่อให้เกิดความสมดุลของชุมชนท้องถิ่น ดังนั้น การพัฒนาจึงไม่ครอบคลุมทุกด้านของวิถีชีวิต และยังก่อให้เกิดปัญหาชุมชนและสังคมตามมาอีกด้วย เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาคอบครัว และศีลธรรมจริยธรรม

2. ชุมชนท้องถิ่นในสังคมไทย เป็นสังคมที่ขาดการพัฒนาโดยไร้เป้าหมาย ทิศทาง และค่านิยมถึงภาพอนาคตระยะยาว เป็นการพัฒนาระยะสั้น ๆ ตามกรอบเวลาในการดำรงตำแหน่งของบุคคลบางกลุ่มที่มีบทบาทหน้าที่ในการเข้ามาทำหน้าที่เท่านั้น

3. ชุมชนท้องถิ่นส่วนใหญ่มีองค์กรและกลุ่มคนหลากหลายในพื้นที่ส่วนใหญ่มีกฎหมายรับรอง เช่น ท้องถิ่น ท้องที่ สภาองค์กรชุมชนตำบลแต่กลับพบว่า ยังต่างคนต่างทำ ส่วนใหญ่มุ่งทำงานตามกรอบภารกิจของหน่วยงาน และงบประมาณที่ได้รับ ทำให้กิจกรรมที่ทำจึงไม่มีทิศทาง ยังมีลักษณะทำกิจกรรมเพื่อกิจกรรม ไม่สามารถจะเทียบวัดความสำเร็จได้

4. การกำหนดเป้าหมาย หรือการเปลี่ยนแปลงใด ๆ กับชุมชนหรือจากท้องถิ่นนั้น ๆ มักมาจากคนไม่กี่คน แต่สิ่งเหล่านี้ไม่ได้มีการถ่ายทอดหรือได้ทำให้เกิดเป็นการตระหนักร่วมกันของคนในชุมชน ทำให้ความรับผิดชอบต่อการเปลี่ยนแปลงตกอยู่กับผู้นำชุมชน ไม่กี่คนขาดพลังที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างยั่งยืนได้

5. ความต้องการของชุมชน มักจะถูกใช้เป็นเครื่องมือของนักเลือกตั้ง ที่มุ่งทำในลักษณะประชานิยมเพื่อให้ตนเองได้รับการเลือกตั้ง โดยเอาความต้องการของผู้คนมากำหนดเป็นเป้าหมายนโยบายประชานิยม ทำให้ประชาชนอ่อนแอ และรอคอยการช่วยเหลือ หรือเกิดเป็นระบบสังคมอุปถัมภ์เรื่อยมา

6. หน่วยงานภายนอกหรือภาคส่วนอื่น ๆ ที่จะเข้ามาหนุนเสริม ไม่สามารถจะเข้ามาช่วยเสริมให้ตรงจุดที่ชาวบ้านต้องการได้ เพราะชุมชนไม่ได้มีการกำหนดเป้าหมายของการพัฒนามาก่อน จึงทำให้เกิดโครงการจากคนนอกเข้าไปทำให้ ซึ่งนำไปสู่การรอรับการพัฒนาจากภายนอกมาโดยตลอด หรือการทุจริตคอร์รัปชันมาโดยตลอด

จะอย่างไรก็ตามมีชุมชนและท้องถิ่นหลายพื้นที่ในประเทศไทย ที่ได้พยายามแก้ไขปัญห และพัฒนาชุมชนของตนเอง โดยใช้แนวทางการพึ่งตนเอง ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดย เริ่มต้นดำเนินการในระดับครอบครัว แล้วขยายไปสู่ระดับที่กว้างขึ้น จากตัวบุคคลไปสู่กลุ่มองค์กร หรือเครือข่าย และขยายไปสู่ระดับพื้นที่ ทั้งในเมืองและชนบท แต่ก็ยังนับว่ามีจำนวนน้อยอยู่เมื่อ เทียบกับชุมชนส่วนใหญ่ทั้งหมด

การจัดทำเป้าหมายตัวชี้วัดความสุขชุมชนนั้น นอกจากจะทำให้ชุมชนท้องถิ่นได้ทำอะไร ร่วมกันอย่างมีเป้าหมายชัดเจนแล้ว ยังสามารถชี้วัด วัดได้ง่าย ๆ ไม่ซับซ้อนมาก ตามความคิดของ ชาวบ้าน ยังช่วยให้การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นมีทิศทาง มีเป้าหมายสำคัญ อย่างที่เรียกว่า มินิโรธ ตาม หลักอริยสัจ 4 คือ มีหนทางแห่งการดับทุกข์ตามหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นความ จริงสูงสุด ในกระบวนการแก้ไขปัญหาที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบมากกว่า 2,600 ปี นอกจากนี้ยังช่วย เสริมให้องค์กรและหน่วยงานสำคัญในท้องถิ่น ได้แก่ ท้องถิ่น ท้องที่ และเครือข่ายองค์กรชุมชน ได้หัน หน้าเข้ามาหากัน ทำงานร่วมกัน ภายใต้เป้าหมายร่วม และได้ดำเนินตามบทบาทหน้าที่ที่แตกต่างกัน นับเป็นเครื่องมือสำคัญให้ชุมชนท้องถิ่นในเวลา นี้ ที่จะหาทางออกไปสู่ความอยู่เย็นเป็นสุข บนพื้นฐาน การจัดการร่วมกันของคนในพื้นที่ที่ดีที่สุด และเหมาะสมกับสถานการณ์ทางสังคมที่รัฐบาลต้องการ เห็น ความปรองดอง และความสุขของคนในทุกพื้นที่

ความสำคัญของการจัดทำ เป้าหมาย และตัวชี้วัดความสุขชุมชน

ตัวชี้วัด หรือ Key Performance Indicators เป็นดัชนีชี้วัดเป้าหมายหรือหน่วยวัด ความสำเร็จของการปฏิบัติงานที่ถูกกำหนดขึ้น โดยเป็นหน่วยวัดที่ควรมีผลเป็นตัวเลขที่นับได้จริง และ ต้องสื่อถึงเป้าหมายในการปฏิบัติงานสำคัญ ทั้งนี้เพื่อสร้างความชัดเจนในการกำหนด ติดตาม และ ประเมินผลการปฏิบัติงานในด้านต่าง ๆ การตั้งตัวชี้วัดให้สื่อถึงผลสำเร็จของงานที่คาดหวังโดยอาจ พิจารณาจาก ปริมาณ เช่น จำนวนเงินออมของชุมชนที่เพิ่มขึ้น หรือพิจารณาจาก คุณภาพ เช่น ร้อย ละความพึงพอใจของผู้ใช้บริการ ความทันเวลา เช่น จำนวนวันที่ใช้ในการดำเนินการและค่าใช้จ่าย เช่น ร้อยละของจำนวนกระดาษที่ใช้ในการทำรายงานลดลง เป็นต้น

กระแสดวงคิดเรื่องตัวชี้วัดการพัฒนาได้เปลี่ยนแปลงไปมาก จากความสำคัญของดัชนีชี้ วัดความคืบหน้าการเจริญเติบโตของการพัฒนาประเทศที่เรียกว่า “ผลผลิตมวลรวมประชาชาติ” หรือ Gross National Product (GNP) มาสู่การชี้วัดการพัฒนาที่สะท้อนความสุขของประชาชนมากกว่า รายได้หรือมูลค่าทางเศรษฐกิจ กลายเป็นเรื่องที่ได้ได้รับความสนใจมากขึ้น เริ่มตั้งแต่หน่วยงานของ UNDP ของสหประชาชาติได้พัฒนาตัวชี้วัดที่เรียกว่า “ดัชนีชี้วัดการพัฒนาของมนุษย์” โดยเป็นการ ประเมินอายุเฉลี่ยของประชากร ระดับความรู้หนังสือ การอ่านออกเขียนได้ และรายได้ถัวเฉลี่ย ประชากรเพื่อวัดระดับการพัฒนาความเป็นมนุษย์

สำหรับสังคมไทยการพัฒนาตัวชี้วัดความสุขและคุณภาพชีวิตของประชาชนเริ่มขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ.2540 โดยนายแพทย์ยงยุทธ ขจรธรรม และนายแพทย์อภิสิทธิ์ อารงวรารกุล แห่งโรงพยาบาลน้ำพอง ที่จังหวัดขอนแก่นได้จัดทำ “ตัวชี้วัดความสุขของประชาชนชาวไทย” โดยใช้ตัวอย่างจากกลุ่มเกษตรกร เน้นความสุขที่สัมพันธ์กับความรู้สึกทางจิตใจที่สงบ และอยู่ได้ยาวนาน ต่อมาในปี พ.ศ. 2546 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้จัดทำ “ดัชนีชี้วัดความอยู่ดีมีสุข” มีการวัดทุกมิติของการดำรงชีวิตที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นองค์รวม ประกอบด้วย 7 ด้าน ได้แก่ ด้านสุขภาพอนามัย ด้านความรู้ ด้านชีวิตการทำงาน ด้านรายได้และการกระจายรายได้ ด้านชีวิตครอบครัว ด้านสภาพแวดล้อม และด้านการบริหารจัดการที่ดีของภาครัฐ

ความอยู่ดีมีสุข หมายถึง การมีสุขภาพอนามัยที่ดีทั้งทางร่างกายและจิตใจ มีความรู้ มีงานที่ทำถึง มีรายได้พอเพียงต่อการดำรงชีพ มีครอบครัวอบอุ่นมั่นคงอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี และอยู่ภายใต้ระบบบริหารจัดการที่ดีของรัฐบาล

จากนั้นสภาพพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้ทำการพัฒนาตัวชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนในระดับประเทศในปี พ.ศ.2547 สำหรับใช้เป็นเครื่องมือช่วยในการตัดสินใจในระดับนโยบายและเป็นเครื่องส่งสัญญาณเตือนว่าการพัฒนาประเทศเดินทางมาถูกทางหรือไม่ ตลอดจนใช้กำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศให้เป็นไปในทิศทางที่สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนในกระแสโลก รวมถึงการพัฒนาต่อยอดจากดัชนีชี้วัดความอยู่ดีมีสุขมาสู่การพัฒนา “ดัชนีชี้วัด ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย” ในปี พ.ศ.2550 เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการบ่งชี้สถานการณ์ของประเทศ แนวโน้มการเปลี่ยนแปลง ติดตามประเมินผลการพัฒนา ปรับทิศทางการพัฒนาและการเสนอแนะนโยบายให้เกิดความอยู่เย็นเป็นสุขในสังคมไทย ซึ่งความอยู่เย็นเป็นสุข หมายถึง สภาวะที่คนอยู่ดีมีสุข มีคุณภาพชีวิตที่ดี ดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพทั้ง จิต กาย ปัญญา ที่เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นองค์รวมและสัมพันธ์กันได้ถูกต้องดีงาม นำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติระหว่างคนกับคน และการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุล ระหว่างคนกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

“สิ่งที่มนุษย์ต้องการคือ ความสุขที่แท้จริง นั่นคือ ความสงบ ความสันติ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข มีสิ่งแวดล้อมที่ดี ไม่ใช่เพียงแค่มิรายได้ดีไม่เรื่องของเศรษฐกิจอย่างเดียวเท่านั้น” (ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม, ม.ป.ป.: 46)

ซึ่งจากแนวคิดของ นายไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม ที่พยายามสร้างข้อคิดที่ว่าทำไมชุมชนต้องกำหนดตัวชี้วัดความสุขของตัวเอง หากชุมชนคิดถึงการพัฒนาอย่างมีเป้าหมาย และกำหนดตัวชี้วัดของตัวเองก็จะสามารถกำหนดการพัฒนา กำหนดวิถีชีวิตการอยู่ร่วมกันของชุมชนได้ และส่งต่อเป้าหมายและตัวชี้วัดเหล่านี้ขึ้นไปสู่ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด และประเทศชาติ เป็นกระบวนการจัดทำเป้าหมายตัวชี้วัดการพัฒนาประเทศที่ริเริ่มจากข้างล่างอย่างแท้จริง ส่งผลต่อการพัฒนาที่สมดุล

สอดคล้องและยั่งยืน เป็นการกำหนดความสุขของประชาชนโดยประชาชนและเพื่อประชาชนในพื้นที่นั้น ๆ ทั้งนี้ โดยมีหลักการสำคัญของการจัดทำตัวชี้วัด ที่เหมาะสมกับชาวบ้าน 4 ประการ คือ

1. ชี้วัด ว่าใครจะได้อะไร จะเกิดผลอย่างไร
2. วัดได้ คือ ทดสอบ เปรียบเทียบได้
3. ง่าย ๆ คือ เริ่มจากอะไรก็ได้ที่ทำได้เลย และไม่ยุ่งยาก เข้าใจง่าย
4. ไม่ต้องมาก คือ ไม่มีตัวชี้วัดมากมาย แต่ตัวชี้วัดที่ดี คือ ตัวชี้วัดตัวเดียวสามารถตอบ

โจทย์ในเรื่องอื่น ๆ ได้เช่น หนึ่งในเป้าหมายของชุมชน บ้านจำรุง คือ พื้นดินให้ดี โดยคำว่า ดินดี ดูได้จากไส้เดือนที่กลับมา มากขึ้นแสดงได้ถึงการผลิตสารเคมีในชุมชนได้ด้วยเช่นกัน

การจัดทำเป้าหมาย ตัวชี้วัดความสุขมวลรวมชุมชนท้องถิ่น “เป็นกระบวนการพัฒนาระบบการตั้งเป้าหมายการพัฒนา การกำหนดวาระ/แนวทางการพัฒนาของชุมชน การกำหนดผลลัพธ์การพัฒนา วิธีการได้มาซึ่งข้อมูลการวัดและจัดระบบการติดตามประเมินผลด้วยกระบวนการของชุมชน ที่สามารถจะพิสูจน์ความสำเร็จของกิจกรรมการพัฒนาและเปรียบเทียบเป้าหมายความสำเร็จได้ด้วยตนเอง ทำให้มีความสามารถในการบริหารจัดการตัวเองได้ดีขึ้น สามารถเกิดการเรียนรู้จากกระบวนการทำงานที่ผ่านมาและสามารถสื่อสารเชื่อมโยงกับภายนอกให้ได้รับรู้ เข้าใจให้การยอมรับรวมทั้งสามารถเข้ามาสนับสนุนชุมชนได้ตรงกับความต้องการของชุมชนท้องถิ่นและมีเป้าหมายเพื่อทำให้เกิดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันของผู้คนในชุมชนท้องถิ่น

ประโยชน์ที่เกิดจากการกำหนดเป้าหมาย และตัวชี้วัดความสุขชุมชน

ชุมชนที่เข้าร่วมในกระบวนการจัดทำเป้าหมาย ตัวชี้วัดความสุขที่ได้ดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2551 จนเกิดเป็นเครือข่ายอยู่ในปัจจุบันกว่า 50 แห่ง ได้สรุปผลดีที่เกิดขึ้นกับชุมชนท้องถิ่น ร่วมกันมาอย่างต่อเนื่องสามารถที่จะระบุให้เห็นข้อดีที่แตกต่างจากการไม่มีการจัดทำได้อย่างน่าสนใจ นั่นคือ

1. ชุมชนท้องถิ่น ที่มีเป้าหมายการพัฒนาที่ชัดเจน และมีตัวชี้วัดการเปลี่ยนแปลงของการพัฒนานั้น ทำให้ชาวชุมชน รู้ตัว รู้ตนชัดเจนว่าจะพัฒนาให้ชุมชนท้องถิ่นก้าวไปสู่ทิศทางใด ด้วยวิธีการใด และใครมีศักยภาพอยู่บ้างในพื้นที่ เมื่อรู้แล้วก็จะนำมาสู่การทบทวนสิ่งที่ชาวชุมชนดำเนินการกันอยู่รวมไปถึงการจัดแบ่งหน้าที่การทำงาน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน โดยใช้เป้าหมายความสุข เป็นตัวเดินเรื่องและไปสัมพันธ์กับหน่วยงานภายนอก

2. การสร้างตัวชี้วัดที่กำหนดกันเองโดยชุมชนหรือสภาองค์กรชุมชนตำบลนั้น ทำให้ชาวบ้านมั่นใจตนเอง มากขึ้น เพราะสามารถเห็นผลและเปรียบเทียบการดำเนินการได้อย่างเป็นวิทยาศาสตร์ สามารถตอบตัวเองได้ว่าอะไรเปลี่ยนแปลงไปจากการลงมือทำ สามารถนำข้อมูลตัวชี้วัดมาใช้เป็นเครื่องมือในการทำงานหลากหลาย ทำให้เป็นแบบอย่างของการทำงาน ที่แม้เป็นจุดเล็กที่ระดับชุมชนก็สามารถทำได้และสร้างคุณค่าและมูลค่าในการทำงานได้อย่างมีพลัง มากกว่าการพัฒนาตามกิจกรรมโครงการทั่ว ๆ ไปตามที่เป็นอยู่

3. การสร้างเป้าหมาย ตัวชี้วัดความสุขชุมชน เป็นเครื่องมือที่จะสร้างให้คนเกิดการเรียนรู้ และพัฒนา ซึ่งต้องอาศัยการย้าคิด ย้าทำ เพื่อให้คนในชุมชน เข้าใจและเห็นคุณค่า จากสิ่งที่ทำ มีผล ต่อการสร้างและพัฒนาคนในตำบลให้กลับมาตื่นตัว เรียนรู้ที่จะพัฒนาตนเองมากขึ้น นำไปสู่การ เปลี่ยนแปลงอื่น ๆ ตามมา พิสูจน์ให้สังคม เห็นว่าชุมชนท้องถิ่นสามารถบริหาร จัดการตัวเองได้หลาย เรื่องโดยไม่ต้องรอกำหนดจากภายนอก

4. การใช้เครื่องมือเป้าหมาย ตัวชี้วัดความสุขชุมชน นำไปสู่ความร่วมมือที่ดีขึ้น ของคนทุก กลุ่มในตำบล ทั้งองค์กรชุมชน ผู้นำท้องที่ ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประชาชนชาวบ้าน และ สมาชิกชุมชน ชาวบ้านรู้กันหมด ทำให้งานพัฒนาต่อเนื่อง ไม่ผูกขาดในกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง สามารถสร้าง ผู้นำใหม่ ๆ ได้ต่อเนื่อง เนื่องจากคนจะเข้ามาร่วมกันทำงานเพื่อชุมชนท้องถิ่นตนเอง และหากเป็น ตำบลที่มีฐานความสัมพันธ์ของคนในตำบลดีอยู่แล้ว จะเกิดเป็นโอกาสให้การพัฒนาต่าง ๆ ดีขึ้น มี ประสิทธิภาพมากขึ้นเนื่องจากมีพลังการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากประชาชน ที่เป็นที่ยอมรับและมี แนวโน้มที่จะทำให้ความสัมพันธ์ของคนในตำบลดีขึ้น โดยเฉพาะสภาองค์กรชุมชนตำบลมีบทบาทขึ้น และเป็นที่ยอมรับ

5. ก่อให้เกิดสำนึกรักชุมชนในท้องถิ่นมากขึ้น เพราะกระบวนการจัดทำนั้น ส่งผลให้คนที่ เข้าร่วม เรียนรู้คุณค่าและเอกลักษณ์ท้องถิ่น ทำให้เกิดความรู้สึภาคภูมิใจ และเกิดความมุ่งมั่นที่จะ เชิดชู พัฒนาให้เป็นอัตลักษณ์ปรากฏแก่สังคม เช่น ตำบลบ้านเลือกที่มีของดีของชุมชน คือ มีข้าวโพด แปดแกลวที่หอมหวาน มีเอกลักษณ์ลาวเวียงที่โดดเด่น ที่คนท้องถิ่นภาคภูมิใจห่วงแหน

6. เห็นภาพรวมการพัฒนาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ทุกประเด็นงานและหลายพื้นที่ได้เชื่อมโยง ประเด็นงานพัฒนาเหล่านี้ มาทำงานด้วยกันภายใต้เป้าหมายใหญ่คือความสุขร่วมกันของคนในชุมชน ครอบคลุมในทุกด้านที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ หลายตำบลมีการบูรณาการงาน พัฒนาได้เป็นอย่างดี

7. ทำให้ชาวบ้าน เห็นความสำคัญในการบันทึก จัดเก็บข้อมูลสถิติ และการใช้ประโยชน์ จากข้อมูลต่าง ๆ เหล่านั้นทั้งนี้เพราะ การกำหนดเป้าหมาย รูปธรรมวัดความสำเร็จของชุมชนนั้น จำเป็นต้องอาศัยข้อมูลมาอธิบาย ประเมินความเป็นจริง และต้องบันทึก ประมวลผลเพื่อใช้ เปรียบเทียบให้เห็นผลการเปลี่ยนแปลง ที่น่าเชื่อถือ มีเหตุผล การบันทึกตัวเลข สถิติต่าง ๆ จึงเป็นสิ่ง ที่ชุมชน เห็นความสำคัญอย่างยิ่ง นับเป็นการต่อยอดจากกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ที่แต่ละ พื้นที่ ตำบลกำลังดำเนินการอยู่

8. เสริมให้สภาองค์กรชุมชนตำบล มีภารกิจงานที่ชัดเจน เนื่องจากสภาองค์กรชุมชน ตำบล เป็นที่ประชุมในระดับท้องถิ่น ที่จะมาทำหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุนความเข้มแข็งให้กับองค์กร ชุมชน ดังนั้น ภารกิจในการกำหนดเป้าหมายและรูปธรรมวัดความสำเร็จของชุมชนท้องถิ่นนั้น จึงเป็น

เรื่องที่สภาฯ สามารถจะใช้เป็นเครื่องมือเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรชุมชนในแต่ละท้องถิ่นได้ โดยสามารถกำหนดคุณภาพองค์กรชุมชน และเชื่อมโยงไปสู่การรับรองสถานภาพกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในอนาคตได้ชัดเจน เนื่องจากในพื้นที่แต่ละแห่ง พบว่า มีเป้าหมายที่อยากจะเห็นร่วมกัน คือ อยากร่วมกันกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในชุมชนมีความเข้มแข็ง ดังนั้น จึงมีการกำหนดคุณภาพกลุ่มองค์กร และได้ประเมินความเข้มแข็งของกลุ่มองค์กรตามเกณฑ์ที่กำหนดร่วมกัน และใช้เกณฑ์คุณภาพองค์กรที่ได้ร่วมกันกำหนดนั้น มาเป็นแนวทางกำหนดกิจกรรม โครงการ เพื่อการพัฒนาของกลุ่มองค์กรในท้องถิ่น

9. ชาวชุมชน เกิดความชัดเจนในการที่จะเสนอขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากภายนอก เพื่อให้สอดคล้องรับกับเป้าหมายมากขึ้น ซึ่งข้อนี้ชุมชน สะท้อนว่ากิจกรรมที่ทำให้ชุมชนจะสอดคล้องกับเป้าหมายความสุข ที่วางไว้เป็นเรื่องสำคัญที่ชุมชนจะเป็นฝ่ายกำหนดความต้องการของตนเอง และการขอรับการสนับสนุนจากภายนอกภายนอกจะเข้ามาเสริมหนุน ก็เสริมถูกจุด ตรงกับความต้องการ โดยตอบคำถามได้ทั้งภายในและภายนอก ซึ่งจะทำให้ภาคีพัฒนาท้องถิ่นเห็นการเปลี่ยนแปลง ที่ไม่ใช่เพียงการทำกิจกรรมทั่วไปเท่านั้น

10. ส่งผลให้ภารกิจงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหลาย ๆ เรื่อง มีความสำเร็จได้โดยง่าย อันเนื่องมาจากการมีเวทีพูดคุยหารือกันและกัน ของชุมชนท้องถิ่น อย่างไม่เป็นทางการ โดยเฉพาะเวทีที่สภาองค์กรชุมชนจัดขึ้นนั้น ได้เป็นเวทีที่ทุกฝ่ายจะเข้ามาร่วมกันหารือ และรับทราบร่วมกัน ซึ่งสามารถทำให้งานของชุมชนเป็นที่เปิดเผย โปร่งใสและตรวจสอบกับและกันได้เป็นอย่างดี โดยหลักในการสร้างเป้าหมายและตัวชี้วัดความสุขมวลรวมชุมชน นายไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม ได้ให้แนวทางในการสร้างตัวชี้วัดฯ และหลักในการกำกับตรวจสอบสำหรับชุมชนหรือตำบล ที่สนใจจะนำเครื่องมือนี้ไปสู่การขับเคลื่อนความสุขในพื้นที่ไว้ 7 ประการ คือ

1. คิดเอง ทำเอง ชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ ที่จะมุ่งมั่นต่อเรื่องนี้ ต้องกำหนดกันเองใช้กันเองเหมาะสมกับตัวเราเองไม่สูญเสียความเป็นเอกลักษณ์และไม่จำเป็นต้องลอกเลียนแบบของใครหรือแข่งขันกับคนอื่น ยกตัวอย่าง เช่น เป้าหมายความสุข จะมีก็เรื่องที่กำหนดร่วมกันก็ได้ ตัวชี้วัดที่คิดกันเองโดยไม่ต้องกังวลว่าจะยากไป น้อยไป และไม่จำเป็นต้องไปเปรียบกับคนอื่น

2. ร่วมมือ ร่วมพลัง ควรมีองค์ประกอบของคนที่มาจากหลากหลาย ที่อยู่ในชุมชนมาร่วมกันกำหนด จึงจะได้ผลที่นำไปสู่การปฏิบัติจริงเพราะจะเป็นพันธะสัญญาของคน และองค์กรที่เกี่ยวข้องในชุมชน ไม่ใช่เรื่องของใคร กลุ่มใด กลุ่มหนึ่ง ให้เป็นเป้าหมายความสุขร่วมของคนในพื้นที่นั้น ๆ เมื่อทุกฝ่ายได้มาคิดร่วมกัน ก็จะเห็นได้เองว่า ภายใต้อำนาจความสุขนั้น ๆ มีใครในพื้นที่ที่ต้องทำอะไรบ้าง และใครจะเป็นหลักในการดำเนินการ บางเรื่อง อด. อาจเป็นหลัก แต่บางเรื่องฝ่ายท้องถิ่น หรือองค์กรชุมชนอาจเป็นหลัก ซึ่งจะมีความชัดเจน ในบทบาทหน้าที่ร่วมกันมากขึ้น

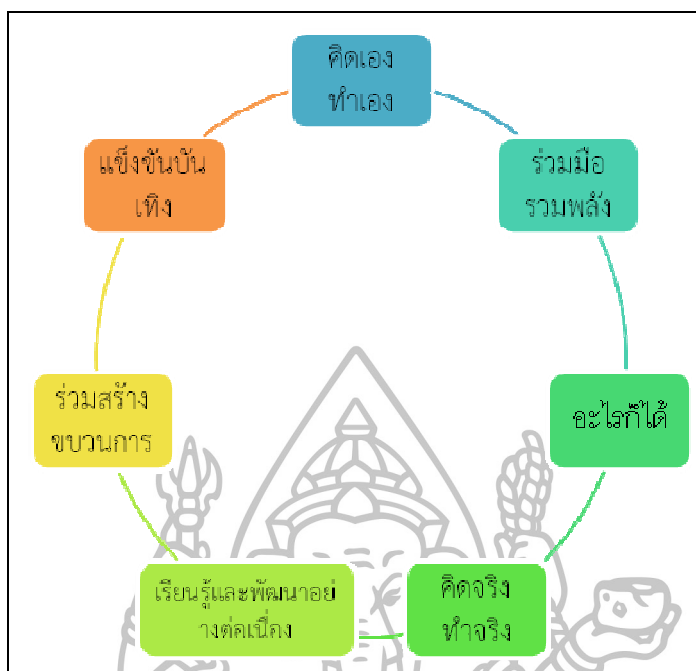
3. อะไรก็ได้ เมื่อมาร่วมคิดร่วมทำแล้วตกลงร่วมกัน แล้วตกลงร่วมกันว่าอะไรดีก็ทำตามนั้นตัวชีวิตไม่ได้มีสูตรสำเร็จที่ตายตัว แต่อาจใช้เสาหลักของตัวชีวิตที่มี 3 องค์ประกอบสำคัญ คือ ความดี ความสามารถและความสุข เป็นฐานการพัฒนาตัวชีวิต แต่ต้องไม่ลืมว่า เราสร้างเอง ใช้เอง วัตถุประสงค์ของเป้าหมายความสุข ก็ต้องชี้ชีวิตได้ง่าย ๆ ไม่ต้องมาก เช่น ตัวอย่างตัวชีวิตเรื่องดินดี ก็ให้พิจารณาจากจำนวนของไส้เดือนที่เพิ่มมากขึ้นก็ได้

4. คิดจริง ทำจริง เมื่อคิดแล้วก็ลงมือทำ โดยไม่ต้องร้องขอหรือรอคนอื่น แสดงว่าการทำเป้าหมายความสุขชุมชนและตัวชีวิตตามเป้าหมายความสุขชุมชนก็จะต้องเน้นการลงมือทำเอง ในสิ่งที่ตนเองทำได้แล้วค่อย ๆ ประสานความร่วมมือกับคนอื่นหรือร้องขอจากภายนอก เมื่อเกินกว่าความสามารถที่ชุมชนมี

5. เรียนรู้ และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เริ่มจากเรื่องที้ง่าย ทำกันได้สำเร็จจากจุดเล็ก ๆ ไปสู่เรื่องอื่น ๆ คิดไป ทำไป ปรับปรุงไป ทบทวนประเมินผลเป็นระยะ ๆ แล้วนำกลับมาพัฒนาใหม่ให้ดีขึ้น ต่อไปอีก อย่างเช่น ตัวชีวิตบางตัว เมื่อถึงเวลาหนึ่งก็อาจไม่เหมาะสมหรือเมื่อบรรลุแล้ว ก็อาจจะกำหนดตัวชีวิตใหม่ได้ ซึ่งต้องทำโดยการประเมินผลร่วมกัน

6. ร่วมสร้างขบวนการ ต้องสร้างเครือข่ายเพื่อนร่วมอุดมการณ์และทำอย่างเป็นขบวนการ โดยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เสริมพลังให้กันและกันขับเคลื่อนร่วมกันอย่างจริงและต่อเนื่องอยู่เสมอ เช่น ในปัจจุบันที่ได้มีการสร้างเครือข่ายชุมชนเป็นสุข จากการที่ชุมชนต้นแบบได้ขยายผลไปในพื้นที่ใหม่ ๆ และได้เกิดการเชื่อมโยงเรียนรู้กันต่อเนื่อง ในลักษณะกระจายตัวมีศูนย์เรียนรู้ ในจังหวัด ประสานงาน และมีมูลนิธิหัวใจอาสา เป็นฝ่ายสนับสนุนร่วมกับภาคีพัฒนาอื่น ๆ

7. แข็งขัน บั่นเทิน ควรทำอย่างสนุกและมีความสุขจากการได้ทำเพราะเรื่องนี้ เป็นเรื่องที่ดีงาม ต้องมีความคิดดี หวังดี และเข้าใจความเป็นจริง คนที่ต้องทำด้วยความหวัง แต่ไม่ควรคาดหวังเพราะความหวังคือ จินตนาการที่จะเห็นสิ่งที่ดีงามที่จะเกิดขึ้น แต่ความคาดหวังคือ การเรียกร้องต้องการจากคนอื่น ๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่กำหนดได้ยาก

แผนภาพที่ 18 หลักการสร้างเป้าหมาย ตัวชี้วัดความสุขชุมชนตามแนวคิดของ นายไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม

โดยการจัดทำเป้าหมายตัวชี้วัดความสุขมวลรวมชุมชนท้องถิ่นในตำบลบ้านเลือก จากการศึกษา พบว่า มีกระบวนการ/ขั้นตอนการดำเนินงานที่สำคัญ 6 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. การศึกษาวิเคราะห์ชุมชน เป็นการประเมินการพัฒนาในปัจจุบันของชุมชนโดยการวิเคราะห์ปัญหาและทุนทางสังคม ประสพการณ์งานพัฒนารวมทั้งการวิเคราะห์ปัจจัยภายนอกที่มีผลกระทบต่อชุมชนในประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1.1 ประวัติความเป็นมา (ประวัติศาสตร์ชุมชน) และบริบทของพื้นที่ เช่น แผนที่ชุมชน เป็นต้น

1.2 การวิเคราะห์ระบบภูมิโนเวศน์วัฒนธรรม และทุนทางสังคม/ผู้รู้ องค์ความรู้

1.3 การวิเคราะห์โครงสร้างทางสังคม/สถาบันท้องถิ่น/โครงสร้างผู้นำ/ผู้นำ/ฝั่งเครือข่าย

1.4 การวิเคราะห์ทางเศรษฐกิจ การทำมาหากิน/ฐานทรัพยากรของชุมชน

1.5 ประสพการณ์งานพัฒนา/กลุ่มองค์กรชุมชน/ศูนย์การเรียนรู้/รูปธรรมความสำเร็จการพัฒนา

1.6 การวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค ความต้องการในการพัฒนา

1.7 การวิเคราะห์ระบบการเรียนรู้ของชุมชน/การพัฒนาฐานข้อมูล/ผลกระทบด้านต่าง ๆ จากภายนอกที่มีต่อชุมชน ทั้งด้านบวกและด้านลบ

1.8 การเชื่อมโยงเครือข่ายขบวนองค์กรชุมชนกับขบวนชุมชนอื่น ๆ

1.9 การวิเคราะห์บทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาท้องถิ่นและการเชื่อมโยงกับภาคีท้องถิ่น

1.10 การวิเคราะห์ปัจจัยภายนอกที่มีผลกระทบต่อชุมชน

2. กำหนดเป้าหมายหรือทิศทางการพัฒนาของชุมชนท้องถิ่น และการกำหนดวาระการพัฒนาของชุมชน โดยการมีส่วนร่วมหลายฝ่ายทั้งสภาองค์กรชุมชน ท้องถิ่น ท้องที่ และภาคีการพัฒนา เพื่อทำความเข้าใจร่วมกัน กำหนดบทบาทภารกิจการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นร่วมกัน การกำหนดเป้าหมายหรือทิศทางการพัฒนาของชุมชนท้องถิ่น การกำหนดวาระการพัฒนาของชุมชน

3. การจัดทำตัวชี้วัดความสำเร็จการพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรมและวิธีการดำเนินงานที่สำคัญ รวมทั้งการระบุแหล่งที่มาของข้อมูลตัวชี้วัดเพื่อการวัดผล ทั้งนี้ในการจัดทำตัวชี้วัดนี้ขบวนชุมชนอาจต้องการจัดเวทีหมั่นเวียนรายชุมชน ในลักษณะ"เวทีประชาคมหมู่บ้าน"เพื่อการสื่อสารและสร้างการยอมรับร่วมกันแล้วสรุปเป็นตัวชี้วัดร่วมของคนทั้งตำบลและจัดเวทีรวมเพื่อเชื่อมโยงกับภาคีการพัฒนาในพื้นที่

4. การกำหนดวิธีการได้มาซึ่งข้อมูล ตัวชี้วัด ว่าข้อมูลนั้นได้มาอย่างไร ทำอย่างไรจึงจะมีข้อมูลสนับสนุนการวัดผลอย่างต่อเนื่องได้

5. การจัดทำแผนงานโครงการและการจัดระบบสนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาของกลุ่มองค์กรชุมชนหรือเครือข่ายองค์กรชุมชนตามแผนงาน ให้บรรลุผลตามตัวชี้วัด

6. การจัดระบบการติดตาม / ประเมินผลภายในตามตัวชี้วัดเพื่อติดตามความก้าวหน้าตามตัวชี้วัด ทบทวนผลการดำเนินงานที่ชุมชนดำเนินการว่ามีกิจกรรมใดที่ทำเพื่อตอบสนองความต้องการ มีการจัดเก็บข้อมูล บันทึกข้อมูลจากการติดตามผลการดำเนินงาน เพื่อใช้เปรียบเทียบและประเมินผลและการจัดทำรายงานผล เสนอผลต่อชุมชน / ผู้เกี่ยวข้อง / ภาคีการพัฒนา รวมทั้งการสรุปบทเรียน (AAR) และการสรุปเป็นชุดองค์ความรู้เชิงประสบการณ์เพื่อการขยายผลการดำเนินงานของสภาองค์กรชุมชนต่อไป

เป้าหมายสำคัญของคณะกรรมการสภาองค์กรตำบลเลือกในการจัดทำเรื่องเป้าหมายและตัวชี้วัดการพัฒนา ก็ด้วยความมุ่งหวังที่จะทำให้ประชาชน "อยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน"ในลักษณะการเสริมสร้างความสุขมวลรวมของชุมชนท้องถิ่นให้เป็นชุมชนแห่งความดีงาม เป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง (มีความสามารถ) และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

จากการสรุปร่วมกันมีบทเรียนถึงวิธีการได้มาซึ่งเป้าหมาย และรูปธรรมวัดความสำเร็จ และแนวทางที่จะปฏิบัติร่วมกันต่อไปในอนาคต ทำให้ทุกฝ่ายเกิดการเรียนรู้ใหม่ร่วมกันว่า การจัดทำ

เป้าหมายและรูปธรรมวัดความสำเร็จของการพัฒนานั้น เป็นกุญแจสำคัญของการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่น ที่สามารถบูรณาการงานของชุมชนได้ทุกประเด็นงาน สิ่งที่ค้นพบจากการทำเรื่องนี้ คือ

1. ได้ก่อให้เกิดการร่วมมือหลายฝ่ายในชุมชนท้องถิ่น ทั้งองค์กรชุมชน ผู้นำท้องที่ ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประชาชนชาวบ้าน และสมาชิกชุมชน ซึ่งได้มีส่วนร่วมเข้ามาคิดทำที่ไม่แยกฝ่ายโดยมีเจตนาร่วมกัน คือ ทำอย่างไรจะให้คนในท้องถิ่นไปถึงเป้าหมาย ความสำเร็จนั้นได้

2. ได้สะท้อนปัญหาของชุมชนท้องถิ่น และเกิดความชัดเจนในการกำหนดเป้าหมายงานฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่น ที่หลายฝ่ายมีส่วนร่วม และครอบคลุมในทุกด้าน

3. ได้เห็นความสำคัญในการนำข้อมูลจากกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน มาปรับใช้กับการกำหนดเป้าหมาย ความสำเร็จอย่างมีเหตุผล

4. ได้ร่วมกันกำหนดคุณภาพองค์กรชุมชน และเชื่อมโยงไปสู่การรับรองสถานภาพกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในอนาคต เนื่องจาก ในพื้นที่แต่ละแห่ง พบว่า มีเป้าหมายที่อยากจะเห็นร่วมกัน คือ กลุ่ม องค์กรต่าง ๆ ในชุมชนมีความเข้มแข็ง ดังนั้น จึงมีการกำหนดคุณภาพกลุ่ม องค์กร และได้ประเมินความเข้มแข็งตามเกณฑ์ที่กำหนดร่วมกัน

5. ได้เกิดความชัดเจนในการที่จะเสนอขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากภายนอก เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายมากขึ้นซึ่งข้อนี้ ชุมชนท้องถิ่น สะท้อนว่า เป็นเรื่องที่สำคัญที่ชุมชนจะเป็นฝ่ายกำหนดความต้องการของตนเอง และการขอรับการสนับสนุนจากภายนอก ให้สอดคล้องกับความต้องการตนเอง โดยตอบคำถามได้ทั้งภายในและภายนอก

6. เสริมให้สภาผู้นำองค์กรชุมชน มีภารกิจงานที่ชัดเจน เนื่องจากสภาองค์กรชุมชน เป็นองค์กรใหม่ในระดับท้องถิ่น ที่จะมาทำหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุนความเข้มแข็งให้กับองค์กรชุมชน ดังนั้น ภารกิจในการกำหนดเป้าหมายการเปลี่ยนแปลงในชุมชนท้องถิ่นและการติดตาม ประเมินผล ความสำเร็จตามเป้าหมาย รูปธรรมวัดความสำเร็จของชุมชนท้องถิ่นนั้น จึงเป็นเรื่องที่สภาฯ ค้นพบ และสามารถจะใช้เป็นเครื่องมือเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรชุมชนในแต่ละท้องถิ่นได้อย่างดี นั่นเอง

7. ทำให้ชุมชน ท้องถิ่น เห็นความสำคัญยิ่งขึ้น ในการเก็บกักข้อมูล สถิติ และการใช้ประโยชน์จากข้อมูลต่าง ๆ เหล่านั้น ทั้งนี้เพราะ การกำหนดเป้าหมาย รูปธรรมวัดความสำเร็จของชุมชนนั้น จำเป็นต้องอาศัยข้อมูล มาอธิบาย ประเมินตามความเป็นจริง และต้องบันทึก ประมวลผล เพื่อใช้เปรียบเทียบให้เห็นผลการเปลี่ยนแปลง ที่น่าเชื่อถือ มีเหตุผล การคิดค้นการบันทึกตัวเลข สถิติต่าง ๆ จึงเป็นสิ่งที่ชุมชน เห็นความสำคัญอย่างยิ่ง ควบคู่ไปกับการทำเรื่องนี้

8. ส่งผลให้ภารกิจงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หลาย ๆ เรื่อง ความสำเร็จได้โดยง่าย อันเนื่องมาจากการมีเวทีพูดคุยหารือกันและกัน ของชุมชนท้องถิ่นกับองค์กรปกครองส่วน

ท้องถิ่น อย่างไม่เป็นทางการ โดยเฉพาะเวทีที่สภาองค์กรชุมชนจัดขึ้นนั้น ได้เป็นเวทีที่ทุกฝ่ายเข้ามาร่วมหารือ และรับทราบร่วมกัน ซึ่งสามารถทำให้งานของชุมชนเป็นที่เปิดเผย โปร่งใสและตรวจสอบกันและกันได้เป็นอย่างดี

9. ท้ายที่สุด การจัดทำเป้าหมาย รูปธรรมวัดความสำเร็จของการพัฒนาชุมชน ท้องถิ่น ก่อให้เกิดสำนึกท้องถิ่นมากขึ้น เพราะกระบวนการทำ ส่งผลให้คนที่เข้าร่วมกำหนด เรียนรู้คุณค่าและเอกลักษณ์ท้องถิ่น ทำให้เกิดความรู้สึกภาคภูมิใจ และเกิดความมุ่งมั่นที่จะเชิดชู พัฒนาให้เป็นเอกลักษณ์ปรากฏแก่สังคม เช่นที่ ต.บ้านเลือก ได้ค้นพบสิ่งที่ดี ๆ ร่วมกันที่เป็นของดีชุมชน คือ มีข้าวโพดแปดแถวที่หอมหวาน การมีเอกลักษณ์ลาวเวียงที่โดดเด่น ที่คนท้องถิ่นภาคภูมิใจหวงแหน

สิ่งที่ค้นพบ เป็นบทสรุปที่สำคัญ ที่จะสร้างความเชื่อมั่นให้กับชุมชน ท้องถิ่นได้ว่า การจัดทำเป้าหมายและรูปธรรมวัดความสำเร็จของการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นหรือความสุขมวลรวมนั้น เป็นคำตอบที่ชุมชนท้องถิ่นค้นหาในช่วงเวลานี้

เป้าหมายและตัวชี้วัดการพัฒนาหรือตัวชี้วัดความสุขมวลรวมตำบลบ้านเลือกมีดังต่อไปนี้

ตารางที่ 11 เป้าหมาย ตัวชี้วัด การพัฒนาความสุขมวลรวมชุมชนท้องถิ่น ต.บ้านเลือก

เป้าหมาย	ตัวชี้วัด	วิธีได้ตัวชี้วัด	วิธีบรรลุเป้าหมาย (ที่สำคัญ)
1. คนในตำบลมีสุขภาพแข็งแรง	1. จำนวนผู้ป่วยในตำบลลดลง (โรคเบาหวาน ความดันโลหิตสูง ไข้เลือดออก)	สถิติผู้ป่วยรายเดือนจากสถานีอนามัย และโรงพยาบาลโพธาราม	1. รณรงค์ประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับเรื่องสุขภาพ โดยกลุ่ม อสม.ร่วมกับสถานีอนามัย 2. อสม.ร่วมกับสถานีอนามัยออกหน่วยเคลื่อนที่ให้ความรู้แก่ผู้ป่วย ครอบครัว และคนในชุมชน มีการตรวจสุขภาพพื้นฐานอย่างต่อเนื่อง

ตารางที่ 11 เป้าหมาย ตัวชี้วัด การพัฒนาความสุขมวลรวมชุมชนท้องถิ่น ต.บ้านเลือก (ต่อ)

เป้าหมาย	ตัวชี้วัด	วิธีได้ตัวชี้วัด	วิธีบรรลุเป้าหมาย (ที่สำคัญ)
2. คนในตำบล มีความ สามัคคี	2. จำนวนโครงการ/ กิจกรรมของชุมชนที่ สำคัญที่สำเร็จด้วย ความสามัคคี ร่วมแรง ร่วมใจ(เช่น จัดขบวน สงกรานต์ (พื้นเวียง) กิจกรรมวันแม่ ฯลฯ)	จำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรม สำคัญของชุมชน (เช่น จัดขบวนสงกรานต์ (พื้น เวียง) กิจกรรมวันแม่ ฯลฯ)	2. รณรงค์ประชาสัมพันธ์ คนในตำบลเข้าร่วม กิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ และยอมรับ ความคิดเห็นของกัน และกัน วิธีการ 1.1 เดินเคาะประตูบ้าน 1.2 ให้ตรงต่อเวลานัด หมาย 1.3 เน้นจิตสำนึกการ มีส่วนร่วม
3. คนในตำบล มีรายได้ และชีวิตที่ มั่นคง	3. การออมในชุมชน เพิ่มขึ้น 4. หนี้ที่เป็นปัญหาลดลง 5. จำนวนครอบครัวที่ตก เกณฑ์ จ.ป.ฐ. ไม่มี/ หรือลดลง/ที่เกินเกณฑ์ มีเพิ่มมากขึ้น	1. สถิติการเงินจากทุก กลุ่มกองทุนในชุมชน ทั้งข้อมูลสมาชิกที่มี การออมเงินในกองทุน ชุมชนและจำนวนเงิน ออมต่อครัวเรือนใน กองทุนชุมชน 2. ข้อมูล จปฐ.ของชุมชน	1. สร้างอาชีพเสริมขึ้นใน ชุมชนโดยกลุ่ม กิจกรรมในชุมชน 2. รณรงค์ในเรื่องของ การออมโดยการจัดตั้ง กลุ่มออมทรัพย์ขึ้นใน ทุกหมู่บ้านรวมทั้ง พัฒนาให้เข้มแข็งมี ความน่าเชื่อถือเชื่อมโยง เป็นสถาบันการเงิน ระดับตำบล

ตารางที่ 11 เป้าหมาย ตัวชี้วัด การพัฒนาความสุขมวลรวมชุมชนท้องถิ่น ต.บ้านเลือก (ต่อ)

เป้าหมาย	ตัวชี้วัด	วิธีได้ตัวชี้วัด	วิธีบรรลุเป้าหมาย (ที่สำคัญ)
4. คนในตำบลมีส่วนร่วมในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของหมู่บ้านและตำบล	6. การมีส่วนร่วมในการประชุมที่สำคัญของขบวนชุมชน	จำนวนผู้มีส่วนร่วมในการประชุมที่สำคัญของขบวนชุมชน ประกอบด้วย 1. กลุ่ม อสม. 2. กลุ่มผู้สูงอายุ 3. กองทุนหมู่บ้าน 4. กลุ่มสตรี 5. กลุ่มเยาวชน 6. ประชาคม (ข้อมูลจากกลุ่มทั้งตำบลอย่างน้อย 10 กลุ่ม) ประมวลสรุปทุก 6 เดือน	1. รณรงค์ประชาสัมพันธ์ให้คนในตำบลเห็นความสำคัญของการรวมกลุ่มและแก้ไขปัญหา 2. เชิญภาคีที่รับผิดชอบเข้าร่วมการประชุม
5. ตำบลปลอดยาเสพติด	7. จำนวนคดียาเสพติดลดลง 8. จำนวนผู้ติดยาเสพติดลดลงและหรือไม่มีผู้เสพใหม่	1. สถิติจาก สถานีตำรวจภูธรโพธาราม 2. ข้อมูลจากการสอบถามกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ทุก 3 เดือน	1. สร้างเครือข่ายเยาวชนในตำบล 2. จัดกิจกรรมสำหรับเด็กและเยาวชน เช่น กีฬา อาชีพ วาดภาพ ดนตรี ฯลฯ 3. การสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัว พ่อ แม่ เข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มผู้ติดยาเสพติด 4. ประสานกับหน่วยงานทั้งภายในและภายนอก 5. ตรวจสอบติดตามกลุ่มเสี่ยงยาเสพติด

ตารางที่ 11 เป้าหมาย ตัวชี้วัด การพัฒนาความสุขมวลรวมชุมชนท้องถิ่น ต.บ้านเลือก (ต่อ)

เป้าหมาย	ตัวชี้วัด	วิธีได้ตัวชี้วัด	วิธีบรรลุเป้าหมาย (ที่สำคัญ)
6. เป็นตำบล ที่อนุรักษ์ วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญา ท้องถิ่น (พื้นเวียง)	9. ประเพณีลาวเวียงมี ความคงอยู่ มีความดี และมีการปรับปรุงให้ ดีกว่าเดิม	จำนวนคนที่เข้าร่วม กิจกรรมประเพณีพื้นเวียง ประจำปีของชุมชน	1. ประชาสัมพันธ์ให้ สมาชิกในชุมชนพาเด็ก และเยาวชนเข้าร่วม กิจกรรมสำคัญใน ชุมชน 2. รณรงค์เรื่องการแต่ง กาย / ภาษา ในการ เข้าร่วมกิจกรรม 3. ใช้ภาษาท้องถิ่นจัด เสียงตามสายในชุมชน 4. ตั้งกลุ่มดนตรีพื้นบ้าน และวัฒนธรรมแต่ง กายท้องถิ่น (ลาวเวียง)
7. ผู้นำมี คุณธรรม มีความ ซื่อสัตย์ โปร่งใส เสียสละมี ความสามา รถในการ สร้างสรรค์ งานพัฒนา และมี ความสุข	10. มีผู้นำคนรุ่นใหม่มา ร่วมกิจกรรมงาน พัฒนาของชุมชน ร่วมกับสภาองค์กร ชุมชนเพิ่มมากขึ้น 11. ผู้นำมีภาวะผู้นำเสริม สร้างความสุขมวล รวมชุมชนท้องถิ่นที่ สูงขึ้นทั้ง ในมิติความ ดีความสามารถ และ ความสุข	1. การประเมินตนเองของ ผู้นำตามแบบประเมิน ภาวะผู้นำที่สภาองค์กร ชุมชนจัดทำขึ้นโดยจัด ประเมินตามกลุ่มผู้นำ ใน4ส่วน (คือ ผู้บริหาร ท้องถิ่น/ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน/ องค์กร ชุมชนและสภาฯ/ คน รุ่นใหม่) ทุก 6 เดือน	1. จัดตั้งสภาองค์กรชุมชน ระดับหมู่บ้าน (สภา ผู้นำ) และมีเวที ปรึกษาหารือแลกเปลี่ยน เรียนรู้พัฒนา ผู้นำทั้งภายในและนอก ชุมชนต่อเนื่อง 2. จัดประชุมปรึกษา หารือเพื่อติดตามงาน สม่ำเสมอ

ตารางที่ 11 เป้าหมาย ตัวชี้วัด การพัฒนาความสมมูลรวมชุมชนท้องถิ่น ต.บ้านเลือก (ต่อ)

เป้าหมาย	ตัวชี้วัด	วิธีได้ตัวชี้วัด	วิธีบรรลุเป้าหมาย (ที่สำคัญ)
		2. การสำรวจความพึงพอใจของประชาชนในบทบาทของผู้นำชุมชนท้องถิ่นของกลุ่มต่าง ๆ (คือ ผู้บริหารท้องถิ่น/ ท้องที่กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน/ องค์กรชุมชน และสภาฯ/ คนรุ่นใหม่) ตามแบบสอบถามที่จัดทำขึ้นทุก 6 เดือน	3. สร้างรูปธรรมความสำเร็จในกิจกรรมงานพัฒนาร่วมกันของผู้นำในชุมชน/ ตำบล
8. คนในตำบลมีสวัสดิการชุมชนที่ดี	12. คนในตำบลเข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มสวัสดิการชุมชนเพิ่มขึ้น 13. กองทุนสวัสดิการชุมชนมีจำนวนเพิ่มขึ้น 14. คนในตำบลทุกเพศทุกวัยได้รับสวัสดิการที่ชุมชนจัดขึ้น	สถิติการดำเนินงานด้านสวัสดิการจากทุกกองทุนกลุ่ม/ องค์กร ในชุมชน จัดประมวลดูความก้าวหน้าทุก 3 เดือน	1. จัดตั้งสถาบันการเงินฯ ระดับตำบลและ รณรงคืขยายจำนวนสมาชิกกองทุนให้ครบทุกครอบครัวในชุมชน 2. รณรงคืให้มีการจัดสวัสดิการให้ครบทุกประเภทของกลุ่ม องค์กรการเงินและ กลุ่มต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในตำบล 3. เชื่อมโยงสวัสดิการชุมชนกับกองทุนอื่น ๆ ในชุมชน

ตารางที่ 11 เป้าหมาย ตัวชี้วัด การพัฒนาความสุขมวลรวมชุมชนท้องถิ่น ต.บ้านเลือก (ต่อ)

เป้าหมาย	ตัวชี้วัด	วิธีได้ตัวชี้วัด	วิธีบรรลุเป้าหมาย (ที่สำคัญ)
9. กลุ่มองค์กรชุมชน ใน ตำบลบ้านเลือกมีความเข้มแข็ง	15. มีกลุ่ม องค์กรชุมชน ที่เข้มแข็งเพิ่มขึ้น 16. มีกลุ่ม องค์กรชุมชน ที่ต้องฟื้นฟูความเข้มแข็งลดลง	ข้อมูลจากจากเวทีการวิเคราะห์ความเข้มแข็งกลุ่ม องค์กร ต่าง ๆ ในชุมชนของสภาองค์กรชุมชนตามกรอบเครื่องมือที่สภาองค์กรชุมชนจัดทำขึ้น (จัดเวทีปีละ 2 ครั้ง)	1. กำหนดเกณฑ์มาตรฐานความเข้มแข็งของแต่ละประเภทกลุ่ม กลุ่มองค์กรชุมชน 2. ประเมินความเข้มแข็งของแต่ละกลุ่ม 3. การประสานหน่วยงานต่าง ๆ มาสนับสนุนการพัฒนาหนุนเสริมกิจกรรมกลุ่ม 4. มีการเชื่อมโยงเครือข่ายองค์กรชุมชนในระดับตำบล

จากการดำเนินงานในการจัดทำตัวชี้วัดความสุข ของสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือกสามารถสรุปเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันถึงวิธีการได้มาซึ่งเป้าหมาย และรูปธรรมวัดความสำเร็จ และแนวทางที่จะปฏิบัติร่วมกันต่อไปในอนาคต ทำให้ทุกฝ่ายเกิดการเรียนรู้ใหม่ร่วมกันว่า การจัดทำเป้าหมายและรูปธรรมวัดความสำเร็จของการพัฒนานั้น เป็นกุญแจสำคัญของการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่น ที่สามารถบูรณาการงานของชุมชนได้ทุกประเด็น สิ่งที่ค้นพบจากการทำตัวชี้วัดความสุขนั้นก็ คือ

1. ได้ก่อให้เกิดการร่วมมือหลายฝ่ายในชุมชนท้องถิ่น ทั้งองค์กรชุมชน ผู้นำท้องที่ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประชาชนชาวบ้าน และสมาชิกชุมชน ซึ่งได้มีส่วนร่วมเข้ามาคิดเข้ามาทำโดยไม่แยกฝ่าย มีเจตนาร่วมกัน คือ ทำอย่างไรจะให้คนในท้องถิ่นไปถึงเป้าหมาย ความสำเร็จนั้นได้
2. ได้สะท้อนปัญหาของชุมชนท้องถิ่น และเกิดความชัดเจนในการกำหนดเป้าหมายงานฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่น ที่หลายฝ่ายมีส่วนร่วม และครอบคลุมในทุกด้าน

3. ได้เห็นความสำคัญในการนำข้อมูลจากกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน มาปรับใช้กับการกำหนดเป้าหมาย ความสำเร็จอย่างมีเหตุผล

4. ได้ร่วมกันกำหนดคุณภาพองค์กรชุมชน และเชื่อมโยงไปสู่การรับรองสถานภาพกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในอนาคต เนื่องจาก ในพื้นที่แต่ละแห่ง พบว่า มีเป้าหมายที่อยากจะเห็นร่วมกัน คือกลุ่ม องค์กรต่าง ๆ ในชุมชนมีความเข้มแข็ง ดังนั้น จึงมีการกำหนดคุณภาพกลุ่ม องค์กร และได้ประเมินความเข้มแข็งตามเกณฑ์ที่กำหนดร่วมกัน

5. ได้เกิดความชัดเจนในการที่จะเสนอขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากภายนอก เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายมากขึ้น ซึ่งข้อนี้ ชุมชนท้องถิ่น สะท้อนว่า เป็นเรื่องที่สำคัญที่ชุมชนจะเป็นฝ่ายกำหนดความต้องการของตนเอง และการขอรับการสนับสนุนจากภายนอก ให้สอดคล้องกับความต้องการตนเอง โดยตอบคำถามได้ทั้งภายในและภายนอก

6. เสริมให้สภาผู้นำองค์กรชุมชน มีภารกิจงานที่ชัดเจน เนื่องจากสภาองค์กรชุมชน เป็นองค์กรใหม่ในระดับท้องถิ่น ที่จะมาทำหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุนความเข้มแข็งให้กับองค์กรชุมชน ดังนั้น ภารกิจในการกำหนดเป้าหมายการเปลี่ยนแปลงในชุมชนท้องถิ่นและการติดตาม ประเมินผล ความสำเร็จตามเป้าหมาย รูปธรรมวัดความสำเร็จของชุมชนท้องถิ่นนั้น จึงเป็นเรื่องที่สภาฯ ค้นพบ และสามารถจะใช้เป็นเครื่องมือเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรชุมชนในแต่ละท้องถิ่นได้ อย่งดี นั่นเอง

7. ทำให้ชุมชน ท้องถิ่น เห็นความสำคัญยิ่งขึ้น ในการเก็บข้อมูล สถิติ และการใช้ประโยชน์จากข้อมูลต่าง ๆ เหล่านั้น ทั้งนี้เพราะ การกำหนดเป้าหมาย รูปธรรมวัดความสำเร็จของชุมชนนั้น จำเป็นต้องอาศัยข้อมูล มาอธิบาย ประเมินความเป็นจริง และต้องบันทึก ประมวลผลเพื่อใช้เปรียบเทียบให้เห็นผลการเปลี่ยนแปลง ที่น่าเชื่อถือ มีเหตุผล การคิดค้นการบันทึกตัวเลข สถิติต่าง ๆ จึงเป็นสิ่งที่ชุมชน เห็นความสำคัญอย่างยิ่ง ควบคู่ไปกับการทำเรื่องนี้

8. ส่งผลให้ภารกิจงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หลาย ๆ เรื่อง ความสำเร็จได้โดยง่าย อันเนื่องมาจากการมีเวทีพูดคุยหารือซึ่งกันและกัน ของชุมชนท้องถิ่นกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อย่างไม่เป็นทางการ โดยเฉพาะเวทีที่สภาองค์กรชุมชนจัดขึ้นนั้น ได้เป็นเวทีที่ทุกฝ่ายเข้ามาร่วมหารือ และรับทราบร่วมกัน ซึ่งสามารถทำให้งานของชุมชนเป็นที่เปิดเผย โปร่งใสและตรวจสอบกันและกันได้เป็นอย่างดี

9. ท้ายที่สุด การจัดทำเป้าหมาย รูปธรรมวัดความสำเร็จของการพัฒนาชุมชน ท้องถิ่น ก่อให้เกิดสำนึกท้องถิ่นมากขึ้น เพราะกระบวนการทำ ส่งผลให้คนที่เข้าร่วมกำหนด เรือนรู้คุณค่าและเอกลักษณ์ท้องถิ่น ทำให้เกิดความรู้สึภาคภูมิใจ และเกิดความมุ่งมั่นที่จะเชิดชู พัฒนาให้เป็น

เอกลักษณ์ปรากฏแก่สังคม เช่นที่ ต.บ้านเลือก ได้ค้นพบสิ่งที่ดี ๆ ร่วมกันที่เป็นของดีชุมชน คือ มีข้าวโพดแปดแถวที่หอมหวาน การมีเอกลักษณ์ลาวเวียงที่โดดเด่น ที่คนท้องถิ่นภาคภูมิใจและหวงแหนสิ่งที่ค้นพบ เป็นบทสรุปที่สำคัญ ที่จะสร้างความเชื่อมั่นให้กับชุมชน ท้องถิ่นได้ว่า การจัดทำเป้าหมายและตัวชี้วัดความสำเร็จของการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นหรือความสุขมวลรวมชุมชนท้องถิ่นนั้น เป็นคำตอบที่ชุมชนท้องถิ่นค้นหาในช่วงเวลานั้นก็คือ ผลการดำเนินงานหลังจากที่ได้มีการนำตัวชี้วัดความสุขนี้ไปใช้ให้เกิดเป็นรูปธรรม แล้วดังจะสามารถสรุปได้จากข้อมูลต่อไปนี้

ตารางที่ 12 ผลการดำเนินงานจัดทำเป้าหมายและตัวชี้วัด การพัฒนาความสุขมวลรวมชุมชนท้องถิ่น ตำบลบ้านเลือก

เป้าหมาย	ตัวชี้วัด	การเก็บรวบรวมข้อมูล	ฐานข้อมูลตั้งต้น		แผนงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย
			ปี 51	ปี 57	
1. คนในตำบลมีสุขภาพแข็งแรง	1. จำนวนผู้ป่วยด้วยโรคที่สำคัญในตำบลลดลง	1. ผู้ป่วยโรคเบาหวาน (คน) 2. ผู้ป่วยความดันโลหิตสูง (คน) 3. ผู้ป่วยไข้เลือดออก (คน) 4. ผู้ได้รับการรักษาอย่างเหมาะสม (ร้อยละ) 5. อาสาสมัครสาธารณสุข (คน) 6. ผู้ป่วยแทรกซ้อนที่ได้รับการติดตามดูแลทุกเดือน (คน) <u>แหล่งข้อมูล</u> สถิติผู้ป่วยรายเดือนจากสถานอนามัยและโรงพยาบาลโพธาราม	61 102 78 100% 170 160	51 105 26 100% 167 180	1. รณรงค์ประชาสัมพันธ์ เกี่ยวกับเรื่องสุขภาพโดยกลุ่ม อสม.ร่วมกับสถานีนานามัย 2. อสม.ร่วมกับสถานีนานามัยออกหน่วยเคลื่อนที่ให้ความรู้แก่ผู้ป่วยครอบครัว และคนในชุมชน มีการตรวจสุขภาพพื้นฐานอย่างต่อเนื่อง
2. คนในตำบลมีความสามัคคี	2. จำนวนโครงการ/กิจกรรมของชุมชนที่สำคัญที่สำเร็จด้วยความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจ	1. ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประเพณีสงกรานต์พื้นเวียง (ร้อยละ) 2. ผู้เข้าร่วมกิจกรรมวันพ่อ/วันแม่(ร้อยละ) 3. คณะทำงานและร่วมจัดโครงการหลักประกันสุขภาพชุมชน (คน) 4. คณะทำงานและร่วมจัดโครงการแรงงานนอกระบบ (คน) : เริ่มมีการขับเคลื่อนแรงงานนอกระบบทั้งตำบล 5. กลุ่มเป้าหมาย (เกษตร, ปลาหวาน,เสริมสวย, ตักดา) 6. ผู้ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง(ร้อยละ)	70% 80% 257 35	70% 90% 257 35	3. รณรงค์ประชาสัมพันธ์คนในตำบลเข้าร่วมกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอและยอมรับความคิดเห็นของกันและกัน <u>วิธีการ</u> 1. เดินเคาะประตูบ้าน 2. ให้ตรงต่อเวลานัดหมาย 3. เน้นจิตสำนึกการมีส่วนร่วม

ตารางที่ 12 ผลการดำเนินงานจัดทำเป้าหมายและตัวชี้วัด การพัฒนาความสุขมวลรวมชุมชนท้องถิ่น ตำบลบ้านเลือก (ต่อ)

เป้าหมาย	ตัวชี้วัด	การเก็บรวบรวมข้อมูล	ฐานข้อมูลตั้งต้น		แผนงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย
			ปี 51	ปี 57	
3. คนใน ตำบลมี รายได้ และ ชีวิต ที่มั่นคง	3. การออมใน ชุมชนเพิ่มขึ้น	1. รายได้รายบุคคลเฉลี่ยต่อปี (บาท)		39,679	4. สร้างอาชีพเสริมขึ้นในชุมชน โดยกลุ่มกิจกรรมในชุมชน
	4. หนี้ที่เป็น ปัญหาลดลง	2. จำนวนกลุ่มองค์กรการเงิน (กลุ่ม)		32	
	5. จำนวน ครอบครัวที่ ตกเกณฑ์ จ. ป.ฐ. ไม่มี/ หรือลดลง/ที่ เกินเกณฑ์มี เพิ่มมากขึ้น	3. จำนวนเงินออม (บาท)		11,491,488	5. รณรงค์ในเรื่องของการออม โดยการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ ขึ้นในทุกหมู่บ้านรวมทั้ง พัฒนาให้เข้มแข็งมีความ น่าเชื่อถือเชื่อมโยงเป็น สถาบันการเงินระดับตำบล
		4. จำนวนสมาชิกทั้งหมด (นับซ้ำ) (คน)		9,879	
		5. จำนวนหนี้สินมีปัญหาในระบบกลุ่ม (คน)		34	
		6. จำนวนคนเป็นหนี้นอกระบบ(คน)		173	
		7. จำนวนหนี้นอกระบบ (บาท)		35,280,623	
		7. คนตกเกณฑ์ จปฐ.(คน)		ไม่มี	
		<u>แหล่งข้อมูล</u>			
		1. สถิติการเงินจากทุกกลุ่มกองทุนในชุมชน			
		2. ข้อมูล จปฐ.ของชุมชน			
		3. การลงทะเบียนหนี้นอกระบบที่ รกส.			
		<u>หมายเหตุ</u>			
		ตัวชี้วัดที่ 3,8,9 เป็นข้อมูลจากการรวบรวมข้อมูลใน เบื้องต้น 32 กลุ่ม ซึ่งยังไม่ครบทั้งหมดที่มีอยู่จริงในตำบล			

ตารางที่ 12 ผลการดำเนินงานจัดทำเป้าหมายและตัวชี้วัด การพัฒนาความสุขมวลรวมชุมชนท้องถิ่น ตำบลบ้านเลือก (ต่อ)

เป้าหมาย	ตัวชี้วัด	การเก็บรวบรวมข้อมูล	ฐานข้อมูลตั้งต้น		แผนงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย
			ปี 51	ปี 57	
4. คนในตำบลมีส่วนร่วมในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของหมู่บ้านและตำบล	6. การมีส่วนร่วมในการประชุมที่สำคัญของขบวนชุมชน	1. จำนวนกลุ่มองค์กรชุมชนจัดแจ้งจัดตั้งสภาฯ (กลุ่ม) 2. จำนวนคณะกรรมการที่เข้าร่วมประชุม (คน) 3. การประชุมของสภาองค์กรชุมชนตำบล (ครั้ง) 4. ตัวแทนหน่วยงานภาคีที่เข้าร่วม (หน่วย) (เกษตรตำบล, สาธารณสุข (สถานีอนามัย), พัฒนาการอำเภอ, เทศบาลตำบล, วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนীরาชบุรี, รองเจ้าคณะอำเภอโพธาราม, นายอำเภอโพธาราม, นายกเทศมนตรี) 5. เนื้อหาการประชุมสำคัญที่ได้รับความสนใจ (เรื่อง) 5.1 หอวัฒนธรรมลาวเวียง 5.2 การพัฒนาตัวชี้วัด 5.3 การพัฒนาแกนนำ 5.4 การพัฒนาโครงการสำหรับกลุ่มเยาวชน 3 โครงการ 5.5 การแก้ไขปัญหาขยะ	122 48 4 9 5	122 55 4 9 5	6. รณรงค์ประชาสัมพันธ์ให้คนในตำบลเห็นความสำคัญของการรวมกลุ่มและแก้ไขปัญหา 7. เชิญภาคีที่รับผิดชอบเข้าร่วมการประชุม

ตารางที่ 12 ผลการดำเนินงานจัดทำเป้าหมายและตัวชี้วัด การพัฒนาความสุขมวลรวมชุมชนท้องถิ่น ตำบลบ้านเลือก (ต่อ)

เป้าหมาย	ตัวชี้วัด	การเก็บรวบรวมข้อมูล	ฐานข้อมูลตั้งต้น		แผนงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย
			ปี 51	ปี 57	
		6. ปัญหาที่ถูกแก้ไขโดยผ่านมติของที่ประชุม (เรื่อง) 6.1 ยาเสพติด 6.2 โรคติดต่อ 6.3 เยาวชน สุขอนามัยแรงงานนอกระบบ 6.4 แก้ไขปัญหาน้ำเพื่อการเกษตร แหล่งข้อมูล บันทึกรายงานการประชุมของสภาองค์กรชุมชนตำบล	5	5	
5. ตำบล ปลอดภัย ยาเสพติด	7. จำนวนคดี ยาเสพติด ลดลง 8. จำนวนผู้ติด ยาเสพติด ลดลงและ หรือไม่มีผู้ เสพใหม่	1. สถิติผู้มีส่วนเสพติด (คน) (จากการสุ่มตรวจปีสภาวะ 5 เดือน 641 คน) 2. จำนวนคดียาเสพติด (คดี) 3. จำนวนผู้ดื่มสุราเป็นประจำ (คน) (เฉพาะหนองรี) 4. จำนวนผู้สูบบุหรี่ (คน) (เฉพาะหนองรี) แหล่งข้อมูล 1. สถานีตำรวจภูธรโพธาราม 2. สถานีอนามัย 3. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน		221 406 59 178	8. สร้างเครือข่ายเยาวชนในตำบล 9. จัดกิจกรรมสำหรับเด็กและเยาวชน เช่น กีฬา อาชีพ วาดภาพ ดนตรี ฯลฯ 10. การสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัว พ่อ แม่ เข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มผู้ติด ยาเสพติด 11. ประสานกับหน่วยงานทั้งภายในและ ภายนอก 12. ตรวจสอบติดตามกลุ่มเสี่ยงยาเสพติด

ตารางที่ 12 ผลการดำเนินงานจัดทำเป้าหมายและตัวชี้วัด การพัฒนาความสุขมวลรวมชุมชนท้องถิ่น ตำบลบ้านเลือก (ต่อ)

เป้าหมาย	ตัวชี้วัด	การเก็บรวบรวมข้อมูล	ฐานข้อมูลตั้งต้น		แผนงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย
			ปี 51	ปี 57	
6. เป็นตำบล ที่อนุรักษ์ วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญา ท้องถิ่น (พื้นเวียง)	9. ประเพณี ลาวเวียงมี ความคงอยู่ มีความดี และมี การ ปรับปรุงให้ ดีกว่าเดิม	กิจกรรม/วัฒนธรรมประเพณีพื้นเวียง 28 เรื่อง 1. สงกรานต์ลาวเวียง 2. ภาษา 3. การแต่งกายชุดลาวเวียง 4. รำแคนลาวเวียง 5. บุญข้าวหลาม 6. แห่ดอกไม้ 7. ตักบาตรดอกไม้ 8. สารทลาว (แก้ห่อข้าว) 9. บุญได้น้ำมัน 10. สู่ขวัญเด็กแรกเกิด 11. บายสีสู่ขวัญประเพณีแต่งงาน 12. ประเพณีขึ้นบ้านใหม่ (แยกบ้าน) 13. ประเพณีเอาข้าวขึ้นยุ้ง (เรียกขวัญข้าว) 14. พิธีนวดข้าว ขอขมาพระแม่โพสพ	ที่ยังคงอยู่ตั้งแต่ปี 2347 อายุ 206 ปี	1. สงกรานต์ 2. รำแคนลาวเวียง 3. บุญข้าวหลาม 4. ตักบาตรดอกไม้ 5. สารทลาว 6. ขึ้นบ้านใหม่ 7. ฝิ่ปุดา 8. ศาลปุดา 9. บุญได้น้ำมัน 10. ตักบาตรเทโว 11. ข้าวพันก้อน 12. ห่อข้าวประดับดิน (สิ้นเดือนเก้า)	13. ประชาสัมพันธ์ให้สมาชิกในชุมชน พาเด็กและเยาวชนเข้าร่วม กิจกรรมสำคัญในชุมชน 14. รณรงค์เรื่องการแต่งกาย / ภาษา ในการเข้าร่วมกิจกรรม 15. ใช้ภาษาท้องถิ่นจัดเสียงตามสายใน ชุมชน 16. ตั้งกลุ่มดนตรีพื้นบ้าน และ วัฒนธรรมแต่งกายท้องถิ่น (ลาว เวียง)

ตารางที่ 12 ผลการดำเนินงานจัดทำเป้าหมายและตัวชี้วัด การพัฒนาความสุขมวลรวมชุมชนท้องถิ่น ตำบลบ้านเลือก (ต่อ)

เป้าหมาย	ตัวชี้วัด	การเก็บรวบรวมข้อมูล	ฐานข้อมูลตั้งต้น		แผนงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย
			ปี 51	ปี 57	
		15. ฝีปู่ตาบ้าน ฝีปู่ตาเจ้านาย 16. ศาลปู่ตา (ศาลเจ้าพ่อสายบัว ม.6 ศาลแม่ขาว ม.2) 17. การละเล่นพื้นบ้าน (ตี่จับ แอ้ลงรู้ ชี่ม้าส่งเมือง) 18. รำเข้าผี 19. ลูกช่วง 20. เพลงพวงมาลัย 21. ไม้หึ่ง 22. เข้าทรงผีครก 23. ทอผ้าก่วย 24. เครื่องจักสาน 25. ข้าวพันก้อน 26. หอวัฒนธรรม ม.3 27. ตักบาตรเทโว	ที่ยังคงอยู่ตั้งแต่ปี 2347 อายุ 206 ปี 1. สงกรานต์ 2. รำแคนลาวเวียง 3. บุญข้าวหลาม 4. ตักบาตรดอกไม้ 5. สารทลาว 6. ขึ้นบ้านใหม่ 7. ฝีปู่ตา 8. ศาลปู่ตา 9. บุญได้น้ำมัน 10. ตักบาตรเทโว 11. ข้าวพันก้อน 12. ห่อข้าวประดับดิน (สิ้นเดือนเก้า)	13. ประชาสัมพันธ์ให้สมาชิกในชุมชน พาเด็กและเยาวชนเข้าร่วม กิจกรรมสำคัญในชุมชน 14. อนุรักษ์เรื่องการแต่งกาย / ภาษา ในการเข้าร่วมกิจกรรม 15. ใช้ภาษาท้องถิ่นจัดเสียงตามสายใน ชุมชน 16. ตั้งกลุ่มดนตรีพื้นบ้าน และ วัฒนธรรมแต่งกายท้องถิ่น (ลาว เวียง)	

ตารางที่ 12 ผลการดำเนินงานจัดทำเป้าหมายและตัวชี้วัด การพัฒนาความสุขมวลรวมชุมชนท้องถิ่น ตำบลบ้านเลือก (ต่อ)

เป้าหมาย	ตัวชี้วัด	การเก็บรวบรวมข้อมูล	ฐานข้อมูลตั้งต้น		แผนงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย
			ปี 51	ปี 57	
		28. ท่อข้าวประดับดิน (สิ้นเดือนเก้า) แหล่งข้อมูล การสัมภาษณ์ ผู้เฒ่า ผู้แก่ ผู้นำ อาวุโส ครู ในตำบล	<u>ที่กำลังฟื้นฟู</u> 1. การแต่งกาย 2. ภาษา 3. สงกรานต์ 4. ทอผ้าก๋วย	<u>ที่หายไป</u> 1. รำเข้าผี 2. แห่ดอกไม้ 3. สู่ขวัญเด็กแรกเกิด 4. บายสีสู่ขวัญ 5. แต่งงาน 6. ประเพณีเอาข้าวขึ้นยุ้ง 7. พิธีนวดข้าว ขอมาพระ แม่โพสพ 8. การละเล่นพื้นบ้าน	

ตารางที่ 12 ผลการดำเนินงานจัดทำเป้าหมายและตัวชี้วัด การพัฒนาความสุขมวลรวมชุมชนท้องถิ่น ตำบลบ้านเลือก (ต่อ)

เป้าหมาย	ตัวชี้วัด	การเก็บรวบรวมข้อมูล	ฐานข้อมูลตั้งต้น		แผนงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย
			ปี 51	ปี 57	
			9. ลูกช่วง 10. เพลงพวงมาลัย 11. ไม้หึ่ง 12. เข้าทรงผีครก		
7. ผู้นำมีคุณธรรม มีความซื่อสัตย์ โปร่งใส เสียสละ มีความสามารถในการสร้างสรรค์งานพัฒนา และมีความสุข	10. มีผู้นำคนรุ่นใหม่ มาร่วมกิจกรรมงานพัฒนาของชุมชน ร่วมกับสภาองค์กรชุมชนเพิ่มมากขึ้น 11. ผู้นำมีภาวะผู้นำการเสริมสร้างความสุขมวลรวมชุมชนท้องถิ่นที่สูงขึ้นทั้งในมิติความดี ความสามารถและความสุข	1. การประเมินตนเองของผู้นำตามแบบประเมินภาวะผู้นำที่สภาองค์กรชุมชนจัดทำขึ้นโดยจัดประเมินตามกลุ่มผู้นำใน 4 ส่วน (คือ ผู้บริหารท้องถิ่น/ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน/ องค์กรชุมชนและสภาฯ/ คนรุ่นใหม่) ทุก 6 เดือน 2. การสำรวจความพึงพอใจของประชาชนในบทบาทของผู้นำชุมชนท้องถิ่น ของกลุ่มต่าง ๆ (คือ ผู้บริหารท้องถิ่น/ ท้องที่กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน/ องค์กรชุมชนและสภาฯ/ คนรุ่นใหม่) ตามแบบสอบถามที่จัดทำขึ้นทุก 6 เดือน	ภาวะผู้นำสูง ภาวะผู้นำปานกลาง ภาวะผู้นำต่ำ 8 คน (32.72 %) 20 คน (36.36 %) 17 คน (30.90 %)		17. จัดตั้งสภาองค์กรชุมชนระดับหมู่บ้าน (สภาผู้นำ) และมีเวทีปรึกษาหารือแลกเปลี่ยนเรียนรู้พัฒนาผู้นำทั้งภายในและนอกชุมชนต่อเนื่อง 18. จัดประชุมปรึกษาหารือเพื่อติดตามงานสม่ำเสมอ 19. สร้างรูปธรรมความสำเร็จในกิจกรรมงานพัฒนาร่วมกันของผู้นำในชุมชน/ ตำบล

ตารางที่ 12 ผลการดำเนินงานจัดทำเป้าหมายและตัวชี้วัด การพัฒนาความสุขมวลรวมชุมชนท้องถิ่น ตำบลบ้านเลือก (ต่อ)

เป้าหมาย	ตัวชี้วัด	การเก็บรวบรวมข้อมูล	ฐานข้อมูลตั้งต้น		แผนงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย
			ปี 51	ปี 57	
8. คนในตำบลมี สวัสดิการ ชุมชนที่ดี	12. คนในตำบลเข้าร่วม เป็นสมาชิกของกลุ่ม สวัสดิการชุมชน เพิ่มขึ้น	1. จำนวนกลุ่มองค์กรที่มีการจัด สวัสดิการ(กลุ่ม) 2. จำนวนสมาชิกกลุ่ม (กลุ่ม) 3. จำนวนเงินกองทุนสวัสดิการ(บาท)	32 7,549 552,868		20. จัดตั้งสถาบันการเงินฯ ระดับตำบล และรณรงค์ขยายจำนวนสมาชิก กองทุนให้ครบทุกครอบครัวใน ชุมชน 21. รณรงค์ให้มีการจัดสวัสดิการให้ ครบทุกประเภทของกลุ่มองค์กร การเงินและกลุ่มต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ในตำบล 22. เชื่อมโยงสวัสดิการชุมชนกับ กองทุนอื่น ๆ ในชุมชน
	13. กองทุนสวัสดิการ ชุมชนมีจำนวน เพิ่มขึ้น 14. คนในตำบลทุกเพศ ทุกวัยได้รับสวัสดิการ ที่ชุมชนจัดขึ้น	4. จำนวนผู้ได้รับสวัสดิการ(คน) 5. ประเภทสวัสดิการ <u>แหล่งข้อมูล</u> กลุ่มกองทุนออมทรัพย์และสวัสดิการใน ตำบล	4,176 6 (เกิด ป่วย การศึกษา เสียชีวิตผู้พิการ ผู้สูงอายุ)		
9. กลุ่ม องค์กร ชุมชน ใน ตำบลบ้าน เลือกมีความ เข้มแข็ง	15. มีกลุ่ม องค์กรชุมชน ที่เข้มแข็งเพิ่มขึ้น 16. มีกลุ่ม องค์กรชุมชน ที่ต้องฟื้นฟูความ เข้มแข็งลดลง	กลุ่มองค์กรทั้งหมด (กลุ่ม) จำนวนสมาชิก (คน) จำนวนเงินออม (บาท) จำนวนหน่วยงาน/ภาคีหุ้นเสริม (หน่วย)	78 25,459 7,407,474 -	139 -	23. กำหนดเกณฑ์มาตรฐานความ เข้มแข็งของแต่ละประเภทกลุ่ม กลุ่ม องค์กรชุมชน 24. ประเมินความเข้มแข็งของแต่ละ กลุ่ม

ตารางที่ 12 ผลการดำเนินงานจัดทำเป้าหมายและตัวชี้วัด การพัฒนาความสุขมวลรวมชุมชนท้องถิ่น ตำบลบ้านเลือก (ต่อ)

เป้าหมาย	ตัวชี้วัด	การเก็บรวบรวมข้อมูล	ฐานข้อมูลตั้งต้น		แผนงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย
			ปี 51	ปี 57	
		<p>ระดับความเข้มแข็ง (กลุ่ม)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ดี 2. พอใช้ 3. ต้องปรับปรุง <p><u>แหล่งข้อมูล</u></p> <p>จากการวิเคราะห์ความเข้มแข็งกลุ่มองค์กร ต่าง ๆ ในกระบวนการรับรองสถานภาพและการวิเคราะห์กลุ่มของสภาองค์กรชุมชน</p>		<p>50</p> <p>77</p> <p>12</p>	<p>25. การประสานหน่วยงานต่าง ๆ มาสนับสนุนการพัฒนาหนุนเสริมกิจกรรมกลุ่ม</p> <p>26. มีการเชื่อมโยงเครือข่ายองค์กรชุมชนในระดับตำบล</p>

การทำงานของสภาองค์กรชุมชนร่วมกับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น

งานที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่เรียกว่า สภาองค์กรชุมชนได้เข้าไปมีบทบาทก็คือ การนำผลหรือข้อสรุปจากที่ประชุมสภาองค์กรชุมชนในการกำหนดชะตาชีวิตของชาวตำบลบ้านเลือกตามตัวชี้วัดที่ทางสภาองค์กรชุมชนได้กำหนดเอาไว้ ไปปฏิบัติให้เกิดผลเป็นรูปธรรมมากที่สุด ในขณะที่การจัดประชุมของสภาองค์กรชุมชนในแต่ละครั้งได้มีการเชิญฝ่ายท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอแนวความคิดเห็นโดยจัดทำหนังสือเรียนเชิญเป็นทางการในที่ประชุมสภาองค์กรชุมชนด้วย เมื่อได้ข้อสรุปจากเวทีสภาองค์กรชุมชนแล้ว ผู้บริหารท้องถิ่นเหล่านั้นจึงได้มีการนำข้อสรุปจากความต้องการของตัวแทนที่มาเข้าร่วมการประชุมดังกล่าว ไปเสนอในที่ประชุมสภาท้องถิ่นต่อไป โดยได้จัดนำเป็นข้อเสนอในส่วนของงบประมาณที่สนับสนุนการประชุมและกิจกรรมต่าง ๆ ที่ได้กำหนดโดยเวทีของสภาองค์กรชุมชนเป็นประจำทุกปี ดังปรากฏในแผนยุทธศาสตร์ ด้านที่ 2 ด้านที่ 3 และด้านที่ 5 ของเทศบาลตำบลบ้านเลือก ตั้งแต่ปี พ.ศ.2557 จนถึงปี พ.ศ.2559 ดังต่อไปนี้

แผนยุทธศาสตร์ ด้านที่ 2 การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ

1. แนวทางการพัฒนา พัฒนาและส่งเสริมอาชีพให้แก่ประชาชน

แผนยุทธศาสตร์ ด้านที่ 3 การพัฒนาด้านคุณภาพชีวิต

2. แนวทางการพัฒนา ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น

แผนยุทธศาสตร์ ด้านที่ 5 การพัฒนาด้านการบริหารจัดการ

3. แนวทางการพัฒนา พัฒนาปรับปรุง ระเบียบ กฎหมาย ข้อบังคับ

ตารางที่ 13 การทำงานของสภาองค์กรชุมชนร่วมกับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น

ที่	โครงการ	วัตถุประสงค์	เป้าหมาย (ผลผลิตโครงการ)	งบปี 57	งบปี 58	งบปี 59
1	โครงการจัดงานประเพณีสงกรานต์	เพื่อส่งเสริมและอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีให้คงอยู่สืบไป	จัดงานประเพณีสงกรานต์โดยมีกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การรดน้ำดำหัวขอพรผู้ใหญ่ ประกวดเทพีสงกรานต์และกิจกรรมอื่น ๆ	250,000	250,000	250,000

ตารางที่ 13 การทำงานของสภาองค์กรชุมชนร่วมกับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (ต่อ)

ที่	โครงการ	วัตถุประสงค์	เป้าหมาย (ผลผลิตโครงการ)	งปปี 57	งปปี 58	งปปี 59
2	โครงการจัดงานประเพณีลอยกระทง	เพื่อส่งเสริมและอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีให้คงอยู่สืบไป	จัดงานประเพณีลอยกระทงโดยมีกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การประกวดกระทง ประกวดนางนพมาศ และกิจกรรมอื่น ๆ	200,000	200,000	200,000
3	โครงการจัดงานพิธีกรรมวันสำคัญทางศาสนา	เพื่อส่งเสริมและอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีให้คงอยู่สืบไป	จัดงานวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันมาฆบูชา, วันวิสาขบูชา, วันอาสาฬหบูชา, วันเข้าพรรษา, ด้วยมีกิจกรรมงานบุญตักบาตร เวียนเทียนและกิจกรรมอื่น ๆ ที่เหมาะสม	50,000	50,000	50,000
4	โครงการสืบสานงานวัฒนธรรมประเพณี	เพื่อส่งเสริมสิ่งที่เป็นสิริมงคลและให้ประชาชนร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อการอนุรักษ์ประเพณีไทย	จัดการให้มีงานบุญปีใหม่จัดงานทำบุญตักบาตรในวันสงกรานต์เก่า ต้อนรับปีใหม่เป็นต้น	50,000	50,000	50,000

ตารางที่ 13 การทำงานของสภาองค์กรชุมชนร่วมกับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (ต่อ)

ที่	โครงการ	วัตถุประสงค์	เป้าหมาย (ผลผลิตโครงการ)	งบปี 57	งบปี 58	งบปี 59
5	โครงการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์สื่อต่าง ๆ สำหรับงานประเพณีต่าง ๆ ของท้องถิ่น	เพื่อส่งเสริมและอนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรมให้คงอยู่สืบไป	จัดซื้อวัสดุอุปกรณ์สื่อต่าง ๆ สำหรับงานประเพณีต่าง ๆ ของท้องถิ่น	50,000	50,000	50,000
6	โครงการสนับสนุนงานประเพณีแห่ดอกไม้ฉลองสงกรานต์ลาวเวียงของอำเภอโพธารามและของจังหวัดราชบุรี	เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนได้ร่วมกิจกรรมและเป็นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีไทย	ประชาชนได้ร่วมกิจกรรมต่าง ๆ กับเทศบาล เป็นการอนุรักษ์ประเพณีไทย	50,000	50,000	50,000
7	โครงการส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรม ด้านจริยธรรม การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น	เพื่อให้เด็กเยาวชนประชาชนทั่วไปได้ร่วมกิจกรรม ด้านจริยธรรม การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น	เด็ก,เยาวชน, ประชาชน ได้ร่วมกิจกรรมต่าง ๆ เป็น การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น	50,000	50,000	50,000

ตารางที่ 13 การทำงานของสภาองค์กรชุมชนร่วมกับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (ต่อ)

ที่	โครงการ	วัตถุประสงค์	เป้าหมาย (ผลผลิตโครงการ)	งปปี 57	งปปี 58	งปปี 59
8	โครงการสืบ สานงาน วัฒนธรรม ประเพณี ท้องถิ่น	เพื่อส่งเสริม การอนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ท้องถิ่นให้คง อยู่สืบไป	ส่งเสริมการจัด กิจกรรมสืบสานงาน วัฒนธรรมประเพณี ท้องถิ่นของตำบล บ้านเลือกโดยสนับสนุน งบประมาณ ให้กับสภาวัฒนธรรม ท้องถิ่นตำบลบ้าน เลือก 50,000 บาท	50,000	50,000	50,000
9	โครงการตำบล สุขภาพดี	เพื่อให้ในตำบล ไม่มีผู้ป่วยทั้ง โรคติดต่อและ โรคไม่ติดต่อ	จัดประกวดชุมชนที่มี ผู้ป่วยโรคต่าง ๆ ใน อัตราที่น้อย หรือไม่มี ผู้ป่วยเลย	60,000	60,000	60,000
10	โครงการจัดทำ ทบทวน ปรับปรุงแผน ชุมชนในเขต เทศบาลตำบล บ้านเลือก	เพื่อให้เกิดการ ขับเคลื่อนการ พัฒนาท้องถิ่น โดยการส่งเสริม ให้มีการจัดทำ และนำแผน ชุมชนไปสู่ กระบวนการ การจัดทำ แผนพัฒนา ท้องถิ่น	ผู้นำชุมชนและ ประชาชนทั้ง 11 ชุมชน ในเขต เทศบาลตำบลบ้าน เลือก	20,000	20,000	20,000

ตารางที่ 13 การทำงานของสภาองค์กรชุมชนร่วมกับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (ต่อ)

ที่	โครงการ	วัตถุประสงค์	เป้าหมาย (ผลผลิตโครงการ)	งปปี 57	งปปี 58	งปปี 59
11	โครงการสำรวจข้อมูลด้านประชากรในเขตเทศบาลตำบลบ้านเลือก	เพื่อทราบข้อมูลประชากรและความหนาแน่นแยกเป็นรายชุมชนและเขตพื้นที่	จัดทำโครงการสำรวจ ข้อมูลประชากรในเขตพื้นที่เขตเทศบาลตำบลบ้านเลือก	100,000	100,000	100,000
12	โครงการทัศนศึกษาคุณงานแหล่งเรียนรู้ของนักเรียนศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ทั้ง 4 แห่งในเขตเทศบาล	เพื่อปลูกฝังการเรียนรู้ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นของตำบลบ้านเลือก	เด็กที่มาเรียนในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 4 แห่งในเขตเทศบาลตำบลบ้านเลือก	50,000	50,000	50,000
13	โครงการอบรมและทัศนศึกษาคุณงานของผู้นำชุมชนและคณะกรรมการชุมชนในตำบลบ้านเลือก	เพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้นำชุมชนในเขตตำบลบ้านเลือก	แกนนำชุมชนและคณะกรรมการชุมชน ทั้ง 11 ชุมชน ในเขตตำบลบ้านเลือก	800,000	800,000	800,000
13	โครงการปรับปรุงและพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวและส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น	เพื่อพัฒนาอุตสาหกรรมบริการทางการท่องเที่ยวให้ตอบสนองความต้องการทางด้านการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น	จัดตั้งศูนย์บริการเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว	500,000	-	-

จากข้อมูลดังกล่าวจากการกำหนดโครงการต่างๆ ในแผนพัฒนาเทศบาลตำบลบ้านเลือก (แผนพัฒนาตำบลบ้านเลือก พ.ศ.2557-2559) จะมีการกำหนดแผนงบประมาณเกี่ยวกับการสนับสนุนทางด้านภูมิปัญญา ประเพณีและวัฒนธรรม ปรากฏอยู่ใน 3 ยุทธศาสตร์หลัก จาก 5 ยุทธศาสตร์หลัก ซึ่งจะพบว่ากิจกรรมที่ได้กำหนดงบประมาณไว้นั้น เป็นสิ่งที่ทางสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือกได้กำหนดไว้ในตัวชี้วัดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวตำบลบ้านเลือกนั่นเอง

ปัญหาและอุปสรรคในการทำงานของสภาผู้นำชุมชนและสภาองค์กรชุมชนระดับ

ตำบล

การทำงานของสภาองค์กรชุมชนบ้านเลือก เป็นการทำงานที่เกิดจากกลุ่มแกนนำที่มีประสบการณ์การทำงานจากหน่วยงานราชการมาก่อนเป็นส่วนมาก เช่น จากครู จากเจ้าที่ตำรวจ จากกรมไปรษณีย์ เป็นต้น ซึ่งเป็นเหล่าแกนนำที่มีความตั้งใจจริงในการที่จะรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียม ประเพณี อันดีงาม อันเป็นของดั้งเดิมมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ ให้คงอยู่สืบต่อไป ไม่เลือกหายไปตามกาลเวลา หรือตามกระแสของความเจริญตามเทคโนโลยีเท่านั้น แต่การทำงานก็ย่อมจะมีปัญหาติดขัดบ้างเนื่องจากการรวมตัวดังกล่าว ยังเป็นการรวมตัวที่ต้องอาศัย การทำงานที่ต่อเนื่อง ซึ่งเมื่อพิจารณาจากอายุของกลุ่มแกนนำในสภาองค์กรชุมชนแล้ว นับว่าเป็นเรื่องที่จะต้องเป็นอุปสรรคต่อการทำงานต่อไปในอนาคตอย่างแน่นอนแต่กระนั้นก็ตามด้วยความตั้งใจดีอันนี้ ทำให้กลุ่มแกนนำที่ร่วมกันก่อตั้งสภาองค์กรชุมชนขึ้นมาได้ พยายามที่จะฝึกให้กลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ได้มีโอกาสเข้ามาทำงานทดแทนกับกลุ่มของ กลุ่มแกนนำที่จะค่อย ๆ หดกำลังไปในที่สุด ซึ่งอุปสรรคในการทำงานของ สภาองค์กรชุมชนตำบล สามารถจะสรุปไว้ เป็นข้อ ๆ ได้ดังต่อไปนี้

1. เนื่องจากการทำงานของกลุ่มแกนนำในช่วงแรกเป็นการรวมตัวของกลุ่มคนที่เห็นปัญหาของความเสื่อมถอยของขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมอันดีงามของ ชาวลาวเวียง ซึ่งค่อย ๆ หดความสำคัญลง ในยุคของการพัฒนาตามแบบความทันสมัย การจะจัดตั้งกลุ่มเพื่อให้กลุ่มชาวลาวเวียงในชุมชนต่าง ๆ เห็นความสำคัญจึงต้องอาศัยระยะเวลาและความพยายามมาก แต่กระนั้นก็ตาม ความพยายามของกลุ่มแกนนำก็ประสบผลเป็นที่น่าพอใจ แต่การทำงานที่จะมีการดำเนินการให้สืบเนื่องต่อไปนั้น คงเป็นเรื่องที่จะต้องมีการวางแผนและทำงานอย่างต่อเนื่อง ซึ่งก็นับว่าเป็นสิ่งที่กลุ่มแกนนำเอง ก็มีความกังวลใจอยู่มาก เนื่องจากแต่ละท่านก็มีอายุ กันค่อยข้างจะมาก คือ ส่วนมากมีอายุกันเกินคนละ 60 ปีไปแล้ว

2. การทำงานของ กลุ่มสภาองค์กรชุมชนตำบล สามารถรวมใจของคนในชุมชนต่าง ๆ จาก 9 หมู่บ้านได้เป็นอย่างดี ทำให้การเข้ามีส่วนร่วมของคนในแต่ละหมู่บ้านสามารถรวมตัวเป็นกลุ่มก้อนได้ ซึ่งถ้าหากมองในแง่ของระบบการเมือง ท้องถิ่นในอนาคตอาจจะสร้างความกังวลใจให้กับนักการเมืองท้องถิ่นได้ เหมือนอย่างที่เคยเกิดขึ้นมาแล้ว ในครั้งจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนใหม่ ๆ ถึงแม้ในปัจจุบัน ความกังวลดังกล่าวจะค่อย ๆ ดีขึ้นจากการเข้ามามีส่วนร่วมของผู้บริหารท้องถิ่น ได้เห็นถึง

ความตั้งใจและความจริงใจของกลุ่มแกนนำในสภาองค์กรชุมชนแล้ว ทำให้ท้องถิ่นเข้ามาสนับสนุนในกิจกรรมของสภาองค์กรชุมชนตำบลเพิ่มมากขึ้น ซึ่งในอนาคตก็ยังไม่ทราบได้ว่า ปัญหาเหล่านั้นจะกลับมาเกิดขึ้นอีกหรือไม่ เนื่องจากในอนาคตการแข่งขันของระบบการเมืองท้องถิ่นน่าจะมี ความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากอำนาจของการปกครองส่วนท้องถิ่นจะมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่นระบบตำบลมากขึ้น ซึ่งอาจจะสร้างความกังวลให้กับ กลุ่มการเมืองได้อีกครั้งหากแกนนำสภา หรือสมาชิกจะไม่พยายามที่จะเข้ามาสนับสนุนการเมืองฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอย่างชัดเจน ทำให้การเมืองท้องถิ่นอาจจะสร้างความแตกแยกให้กับกลุ่มแกนนำสภาองค์กรชุมชนระดับตำบลได้

3. การต่อสู้กับ ความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีที่กำลังไหลบ่าเข้ามา ตามความเจริญของประเทศโดยเฉพาะในช่วงอีกไม่กี่ปี สำหรับการเปิดประเทศอาจจะทำให้ระดับประเทศ ให้ประชากรในส่วนตำบลบ้านเลือกยึดมั่นกับค่านิยม วัฒนธรรม ประเพณี ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวของ ชาวลาวเวียงอาจจะกระทำได้อย่างขึ้น

4. การทำงานที่ต้องพึ่งพาอาศัย งบประมาณจากภายนอกทำให้การทำงานของสภา องค์กรชุมชนอาจจะขาดความต่อเนื่องได้ เนื่องจากต้องพึ่งพิงงบประมาณจากหน่วยงานของรัฐอยู่ จะพบว่ากิจกรรมต่าง ๆ ที่ปฏิบัติกันตามช่วงงานประเพณีในแต่ละปี ถึงแม้ว่าชาวบ้านจะมีการรวมตัว กันจัดกิจกรรมร่วมกันได้ แต่ก็กลับกลายเป็นภาระหนักอย่างหนึ่ง เพราะหากเกิดปัญหา กับงบประมาณที่มาสสนับสนุนอาจจะมีการประกอบกิจกรรมอยู่ แต่ความเข้มข้นอาจจะน้อยลงจนนำไปสู่ การขาดความต่อเนื่องได้ในที่สุด

บทวิเคราะห์ การประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมือง ภาคพลเมืองในตำบลบ้านเลือก

จากการศึกษา รูปแบบการทำงานของสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือก พบว่าได้มีการ ประยุกต์ใช้ทุนทางสังคม คือ เรื่องของวัฒนธรรมประเพณีลาวเวียง ซึ่งเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมมาเป็น เครื่องมือเชื่อมโยงชาวตำบลบ้านเลือกและตำบลใกล้เคียงให้เข้ามาประกอบกิจกรรมร่วมกัน เพื่อเป็น การอนุรักษ์รักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมอันดีงามให้คงอยู่สืบไป ไม่เลือนหายไปตามกาลเวลา โดยอาศัยเครื่องมือดังกล่าวสร้างจิตสำนึกในความรักความเป็นชาติพันธุ์ของตนเอง ผ่านทาง ขนบธรรมเนียมประเพณี ดั้งเดิมโดยอาศัยเวทีคือ สภาองค์กรชุมชนเป็นเสมือนเวทีกลางที่เปิดกว้างให้ สมาชิกหรือผู้ที่สนใจได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นและร่วมกันดำเนินกิจกรรมร่วมกันในแต่ละงาน ประเพณีในแต่ละปี และอาศัยเวทีสภาองค์กรชุมชนเป็นเวทีสร้างตัวชี้วัดความสุขในชุมชนระดับตำบล โดยมุ่งมั่นที่จะสร้างความสุขให้เกิดขึ้นกับคนในตำบลบ้านเลือก จากการกำหนดตัวชี้วัดความสุขเริ่มจาก ความต้องการของชาวบ้านบ้านเลือกเป็นตัวตั้ง ครอบคลุมทั้งเรื่องของสุขภาพ สิ่งแวดล้อม และด้าน อื่น ๆ อีก 9 ด้าน จนสามารถนำข้อสรุปไปเสนอให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนำไปบรรจุไว้ใน แผนพัฒนาตำบลได้ โดยปัจจัยต่าง ๆ ที่เข้ามาในตำบลส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อตำบลบ้าน

เลือกจะได้วิเคราะห์ เป็นส่วนของปัจจัยที่มาจากภายนอก ปัจจัยที่มีอยู่ผ่านใน กระบวนการที่เกิดการเปลี่ยนแปลง และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นโดยจะขอเสนอเป็นลำดับดังต่อไปนี้

1. ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงของตำบลบ้านเลือก

1.1 ปัจจัยจากนโยบายของรัฐ คือ

1.1.1 นโยบายจากการพัฒนาระบบเศรษฐกิจของประเทศ

การขยายตัวของระบบเศรษฐกิจของประเทศไทยได้เกิดการเปลี่ยนแปลงมาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่เริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติในช่วงปี พ.ศ.2502 เป็นต้นมา โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและโครงสร้างพื้นฐาน ทำให้การเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจที่เปลี่ยนรูปแบบร่างจากวิถีการดำรงชีพที่อยู่กับธรรมชาติ อาศัยธรรมชาติและพึ่งพิงธรรมชาติเปลี่ยนแปลงเป็นการทำลายธรรมชาติอย่างเร่งรีบ การดำรงชีพจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรมได้ถูกเปลี่ยนไปอย่างสิ้นเชิง ไปสู่การผลิตเพื่อขาย การเข้าไปขายแรงงานในระบบอุตสาหกรรมแทน ทำให้กลุ่มประชากรในตำบลบ้านเลือกโดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ ๆ ได้เปลี่ยนแปลงอาชีพโดยละทิ้งอาชีพเกษตรกรรมเข้าไปทำงานในตัวเมือง หรือทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมแทน เป็นเหตุให้วิถีการดำรงชีวิตที่เคยอยู่ใกล้ชิดกับวัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิม ค่อย ๆ หมดความสำคัญลงทำให้คนรุ่นเก่า ๆ และผู้ที่ยังยึดมั่นและยังเห็นความสำคัญในวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมและขนบธรรมเนียมของชาวลาวเวียงที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะชาติพันธุ์ที่สืบทอดกันมานาน เริ่มตระหนักถึงความสำคัญดังกล่าว จึงได้เกิดการรวมตัวที่จะทำกิจกรรมที่จะสามารถรักษารูปแบบวัฒนธรรมดั้งเดิมเอาไว้ก่อนที่จะสูญหายไปเสียก่อน

1.1.2 นโยบายการจัดทำแผนแม่บทชุมชนจากกระทรวงมหาดไทย

เป็นนโยบายที่กระทรวงมหาดไทย พยายามที่จะเปิดโอกาสให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดชะตาชีวิตของตนเองเพิ่มมากขึ้น ซึ่งนับการเป็นการเริ่มต้นของการเมืองภาคพลเมืองอย่างหนึ่งในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 เนื่องจากสถานการณ์ของระบบเศรษฐกิจโลกเริ่มเปลี่ยนแปลงไปในทางตกต่ำมากขึ้น นโยบายต่าง ๆ ของประเทศที่เคยดำรงอยู่ด้วยการพึ่งพิงการส่งออกจึงได้รับผลกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จึงเริ่มที่จะกลับมาให้ความสำคัญกับการพึ่งตนเองมากขึ้นตามแนวทางพระราชดำริ ที่เน้นการพัฒนาคนเป็นศูนย์กลางเพื่อให้เกิดการพึ่งตนเองมากขึ้นจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่ให้เป็นประโยชน์ แผนแม่บทชุมชนจึงเป็นเครื่องมือตัวหนึ่งที่ทางกระทรวงมหาดไทยได้นำมาใช้ คือได้กำหนดให้แต่ละตำบลได้ทำการจัดทำแผนแม่บทชุมชนเพื่อจะได้ฝึกให้คนในพื้นที่เกิดความคิดริเริ่มที่จะใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและจากการเรียนรู้ร่วมกันในเวทีชาวบ้าน กำหนดเป็นความต้องการและทิศทางการดำเนินชีวิตของตนเองผ่านทางแผนแม่บทชุมชน ซึ่งตำบลบ้านเลือกได้รับเอาแนวคิดนั้นเป็นแนวทางในการพัฒนาตำบลเนื่องจาก เห็นผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาตามภาวะทันสมัย

1.1.3 นโยบายที่มาจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน

โดยภาระหน้าที่ในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่นโดยเน้นพัฒนาในเชิงพื้นที่เป็นสำคัญ ทำให้ทางสภาพัฒนาองค์กรชุมชนได้มีการนำแนวคิดและนโยบายในการสร้างตัวชี้วัดความสุขออกไปเผยแพร่ให้กับชาวบ้านในตำบลต่าง ๆ ทั่วประเทศ (ในยุคของ รัฐมนตรี ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม) ได้มีการคัดตำบลต้นแบบที่มีความพร้อมในการจัดการอบรมเพื่อการสร้างตัวชี้วัดความสุข โดยกระบวนการต่าง ๆ จะถูกกำหนดโดยตัวของชุมชนเอง ซึ่งตำบลบ้านเลือกได้จัดการอบรมที่วัดพระศรีอารีย์ ร่วมกับตำบลอื่น ๆ อีกด้วย ทำให้เกิดเป็นแรงบันดาลใจให้ สภาผู้นำชุมชนได้นำแนวคิดที่ได้มาจากการอบรมแผนแม่บทชุมชน และตัวชี้วัดความสุขเข้าด้วยกันและนำไปปฏิบัติจนเกิดขึ้นเป็นรูปธรรมในที่สุด

1.2 ปัญหาที่เกิดจากภายในของชุมชนเอง

1.2.1 ปัญหาสิ่งแวดล้อม

จากการดำเนินนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐบาลต่าง ๆ ที่ผ่านมาก็เน้นการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรมทำให้เกิดโรงงานอุตสาหกรรมเพิ่มมากขึ้นผลที่ตามมาคือ เกิดมลภาวะเป็นพิษ เช่น น้ำเสียที่ปล่อยออกมาจากโรงงาน ก่อให้เกิดน้ำความเปลี่ยนแปลงในแหล่งน้ำธรรมชาติ เกิดการเน่าเสียทำให้เกิดการรวมตัวของชาวตำบลบ้านเลือก โดยการนำของสภาผู้นำชุมชนเป็นตัวแทนที่พยายามจะเรียกร้องไปถึงหน่วยงานที่รับผิดชอบทั้งในพื้นที่อำเภอและจังหวัด ถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นปัญหาการดำรงชีวิตของชาวบ้านที่อยู่อาศัยใกล้แหล่งน้ำ มีอาชีพจับสัตว์น้ำไม่ได้ ปัญหาสุขภาพที่เกิดจากสารเคมี เป็นต้น ก่อให้เกิดแรงกดดันให้โรงงานเอกชนต่าง ๆ ที่มีพฤติกรรมปล่อยน้ำเสียลงสู่แม่น้ำลำคลองในตำบลบ้านเลือกต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมถึงแม้จะยังไม่ได้รับการแก้ไข้ปัญหาทั้งหมดแต่ก็มีแนวโน้มว่าจะดีขึ้น เนื่องจากความพยายามที่จะติดตามการแก้ไข้ปัญหาทำให้หน่วยงานราชการเหล่านี้ไม่สามารถอยู่นิ่งเฉยได้

1.2.2 ปัญหาค่าใช้จ่ายสูงกว่ารายได้

จากกระแสความเปลี่ยนแปลงของความเจริญที่เข้ามาสู่ตำบลบ้านเลือกทำให้เกิดปัญหาค่าใช้จ่ายที่สูงเพิ่มมากขึ้น เช่น ค่าเครื่องอำนวยความสะดวก เครื่องไฟฟ้า รถยนต์ มือถือ เป็นต้น ทำให้รายได้ที่เกิดจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรมอย่างที่ผ่านมา ๆ มา ไม่เพียงพอต่อการตอบสนองต่อความต้องการของชาวตำบลบ้านเลือกทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีพเป็นเดินทางเข้าไปสู่เมือง เพื่อขายแรงงาน ทำงานในโรงงานต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมากมายในยุคของการขยายตัวทางด้านอุตสาหกรรม ซึ่งปรากฏว่าเมื่อไม่สามารถแสวงหารายได้ ได้มากพอกับการตอบสนองความต้องการแล้ว ก็เกิดปัญหาภาวะหนี้สิน ปัญหาอาชญากรรม ปัญหายาเสพติด ตามมาอีกด้วย จากปัญหาเรื่องของรายได้ตัวเองได้เชื่อมโยงไปถึงปัญหา เรื่องของภูมิปัญญา วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมได้หมดความสำคัญลง

1.2.3 ปัญหาภูมิปัญญา วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีเริ่มหมดความสำคัญลง

ภูมิปัญญา วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี ที่คงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของชาวลาวเวียง ได้ค่อย ๆ เสื่อมความสำคัญลงตามกระแสของความทันสมัย ที่ค่อย ๆ คืบคลานเข้าไปในทุกส่วนของทุกบ้าน ทุกชุมชน จนกระทั่งทั้งตำบล เช่น ค่านิยมใหม่ ๆ ผ่านทางจอทีวี วิทย์ และสื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ล้วนกระตุ้นให้เกิดความเปลี่ยนแปลงของ ภูมิปัญญา วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมทั้งสิ้น สุดท้ายแล้ว คนรุ่นใหม่ ๆ ก็เริ่มไม่ให้ความสำคัญกับ ภูมิปัญญา วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี เหล่านั้น เพราะเข้าใจว่าเป็น ความล้าหลัง ไม่ทันสมัย นั้นเองจนเหล่าแกนนำที่เป็นสมาชิกในสภาผู้นำชุมชน ได้ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว จึงได้พยายามผลักดันให้จัดตั้งเป็นสภาวัฒนธรรมตำบล ที่ได้รับความยินยอมและสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ จัดทำเป็นโครงการ หรือกิจกรรมประจำปีได้อย่างต่อเนื่องมาตลอด

2. กระบวนการที่เกิดขึ้นในตำบลบ้านเลือก

ขั้นตอนที่ 1 ขั้นการรวมตัว หลังจากทีแกนนำที่มักจะเป็นผู้สูงอายุที่ผ่านการทำงานในระบบราชการจนเกษียณอายุการทำงานแล้ว เดินทางกลับมาพักอาศัยที่ถิ่นฐานบ้านเกิดได้พบเห็นความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวที่เกิดขึ้นในตำบลบ้านเลือก จึงเริ่มมีการพูดคุยกันระหว่างบ้าน แลกเปลี่ยนแนวคิดต่าง ๆ และความกังวลที่เกิดขึ้นจากการเห็นความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว และอยากให้เกิดการอนุรักษ์และรักษาเอาไว้ซึ่ง ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของชาวลาวเวียงเอาไว้ จึงได้มีการพูดคุยกันปากต่อปากในระยะเริ่มแรกและเริ่มที่จะจัดประชุมเพื่อที่จะระดมความคิดของผู้ที่มีจิตสำนึกรักสิ่งที่ดีงามรักถิ่นฐานของตนเอง ได้เข้ามาหารือ จนนำไปสู่การจัดตั้งสภาผู้นำตำบลบ้านเลือกซึ่งยังไม่ได้รับการรับรองจากหน่วยงานราชการใด ๆ เนื่องจากการรวมตัวแบบไม่เป็นการแต่เป็นการรวมตัวแบบเฉพาะกิจ ซึ่งสมาชิกที่รวมกลุ่มครั้งแรกมักจะเป็นผู้สูงอายุที่ผ่านการทำงานในระบบราชการมาแล้วเกือบทั้งสิ้น และเน้นการร่วมปรึกษาหารือถึงปัญหาที่ตำบลต้องประสบอยู่โดยเน้นการพูดคุยกันเองก่อน

ขั้นตอนที่ 2 ขั้นการจัดตั้งกลุ่ม การจัดตั้งกลุ่มสภาผู้นำตำบลบ้านเลือกได้เริ่มทำงานอย่างเป็นระบบเพิ่มมากขึ้นเมื่อทางราชการโดยกระทรวงมหาดไทย ได้มีนโยบายมาถึงจังหวัด อําเภอ และท้องถิ่น ได้นำเสนอแผนในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน แกนนำเหล่านี้จึงได้เข้าร่วมอบรมเพื่อที่จะได้มีโอกาสนำความรู้จากการจัดทำแผนแม่บทชุมชนมาใช้ในการพัฒนาตำบลของตนเอง โดยในส่วนของขั้นตอนแรกในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ที่จะต้องทำการศึกษาสถานการณ์ของชุมชนของตนเอง ศึกษาถึงทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนของตนเอง ทำให้ได้มีโอกาสทราบ และเห็นถึงความสำคัญของวัฒนธรรมอันดีงามต่าง ๆ ในตำบลมากยิ่งขึ้น จากนั้นได้มีการชักชวนกันในลักษณะปากต่อปากก่อนให้คนที่มีความสนใจได้เข้าร่วมอบรมการจัดทำแผนแม่บทชุมชนด้วยกันเพิ่มมากขึ้น เพื่อเป็นการ

กระจายความตั้งใจในการจะอนุรักษ์สิ่งที่ดีงามของลาวเวียงให้คงอยู่ต่อไป ซึ่งจากปรากฏการณ์ดังกล่าวจึงเป็นที่มาของการจัดตั้งกลุ่ม สภาผู้นำชุมชนตำบลบ้านเลือกที่มีกระบวนการในการทำงานอย่างเป็นระบบเพิ่มมากยิ่งขึ้น โดยเริ่มจากแกนนำผู้สูงอายุเป็นแกนนำชุดแรก จะให้ตั้งคณะกรรมการจากแกนนำกลุ่มต่าง ๆ ในตำบลบ้านเลือก เช่น แกนนำกลุ่มผู้สูงอายุ แกนนำกลุ่มอาชีพต่าง ๆ แกนนำ อสม. เป็นต้น จากการจัดเก็บข้อมูลเบื้องต้นพบว่า ซึ่งมีจำนวนกลุ่มมากถึง 126 กลุ่มด้วยกัน ทำให้แกนนำกลุ่มต่าง ๆ ที่เข้าร่วมจัดตั้งเป็นสภาผู้นำชุมชนตำบลบ้านเลือกนั้น จึงมีจำนวนมากว่าที่อื่น จนต้องมีการคัดกรองตัวแทนจากกลุ่มต่าง ๆ ที่ผ่านการรับรองจากสภาผู้นำตำบล แล้วเท่านั้นถึงจะมีสิทธิ์เข้าร่วมเป็นสมาชิกสภาผู้นำชุมชนได้ เช่น กลุ่มที่ผ่านการรับรองสถานะจากหน่วยงานราชการ แล้วอย่าง อสม. กลุ่มอาชีพที่มีการจดทะเบียนถูกต้องและมีการดำเนินการจริง เป็นต้น เขามาร่วมกันทำงานอย่างเป็นรูปธรรม

ขั้นตอนที่ 3 การเสริมสร้างความรู้ให้กับสมาชิกกลุ่ม หลังจากที่ได้มีการจัดตั้งสมาชิก จนมีโครงสร้างและการทำงานอย่างเป็นระบบแล้ว ได้มีการจัดให้ไปศึกษาดูงานจาก ศูนย์เรียนรู้และโครงการอบรมต่าง ๆ เพื่อเป็นการเพิ่มศักยภาพให้กับสมาชิกในกลุ่ม จนสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ เริ่มเป็นที่รู้จักของหน่วยงานภายนอกเพิ่มมากยิ่งขึ้น โดยการเข้าร่วมไปอบรมตามที่ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงหนองสาหร่าย จ.กาญจนบุรี หรือที่แม่เรียงในจังหวัด นครศรีธรรมราช จนในที่สุดได้เข้าร่วมอบรมการจัดทำตัวชี้วัดความสุขระดับตำบล จากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) จนจัดเป็นกิจกรรมหลักที่เรียกว่าเป็นความสำเร็จอย่างหนึ่งของตำบลบ้านเลือก

โดยการนำเสนอแนวคิดในการจัดทำตัวชี้วัดความสุขของชุมชน โดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ได้เข้ามาอบรมให้ความรู้กับแกนนำและสมาชิก สภาผู้นำฯ ทำให้กลุ่มคณะกรรมการ เริ่มเห็นความสำคัญของตัวชี้วัดความสุขดังกล่าว นอกจากจะได้วิทยากรที่มากอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับตัวชี้วัดความสุขแล้ว ยังได้รับการชี้แนะแนวทางในการทำงานเรื่องตัวชี้วัดความสุขจาก ฯพณฯ ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม รองนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีประจำกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้มาอบรมให้ความรู้อีกด้วย ทำให้เกิดเป็นแรงผลักดันให้ สภาผู้นำชุมชนบ้านเลือกได้นำหลักการและแนวคิดเหล่านี้มาพัฒนา เป็นตัวชี้วัดความสุขของชาวตำบลบ้านเลือกในที่สุด

ขั้นตอนที่ 4 ขั้นการสร้างความเอกลักษณ์ หรือตัวตนของความเป็นชาวลาวเวียง จากการจัดประชุมของกลุ่มแกนนำสภาผู้นำชุมชน พบว่าเรื่องที่สำคัญและแกนนำให้ความสำคัญเป็นอันดับแรก ๆ ก็คือเรื่องของการอนุรักษ์และรักษาไว้ซึ่ง ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมอันดีงามของชาวลาวเวียง ที่ค่อย ๆ หดความสำคัญลงไป โดยการจะจัดตั้งเป็นหอวัฒนธรรมลาวเวียง หรือศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมลาวเวียง โดยได้นำเรื่องดังกล่าว ไปปรึกษากับ หลวงพ่อเขียน (เจ้าอาวาส วัดโบสถ์) โดยท่านได้เห็นความสำคัญและได้มอบศาลาการเปรียญหลังใหญ่ เป็นที่จัดทำเป็นศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมลาวเวียงและเป็นที่ทำการของสภาองค์กรชุมชนในเวลาต่อมา ให้กับผู้ที่สนใจและ

สถานศึกษาในพื้นที่ที่จะนำเยาวชนรุ่นใหม่มาศึกษา ดูงานเพื่อเป็นการเรียนรู้ถึงประวัติความเป็นมาของบรรพบุรุษ ศิลปวัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามของชาวลาวเวียง เป็นการรักษาให้เรื่องราวของชาวลาวเวียงไม่สูญหายไป ซึ่งการจัดทำหอวัฒนธรรมลาวเวียงเป็นที่จัดแสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาวลาวเวียง ไม่ว่าจะเป็น ประวัติศาสตร์การอพยพย้ายถิ่นฐาน โดยการจัดเป็นนิทรรศการ เครื่องมือเครื่องใช้ตั้งแต่ครั้งอดีตตอนที่อพยพย้ายถิ่นฐานมา เกวียน อุปกรณ์ดำข้าว เครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น ทำให้เกิดเป็นแหล่งเรียนรู้ วัฒนธรรมของชาวลาวเวียง และเป็นศูนย์ร่วมใจในการประกอบกิจกรรมด้านวัฒนธรรม ประเพณีที่ดีงามสืบต่อ ๆ กันมา ทำให้สถานที่ดังกล่าวเปรียบเสมือนศูนย์ปฏิบัติการวางแผนการทำงาน และศูนย์ร่วมใจของลาวเวียงของตำบลบ้านเลือก ได้เป็นอย่างดีสะท้อนออกมาจากกิจกรรมตามประเพณีต่าง ๆ ที่แกนนำ คณะกรรมการและสมาชิกองค์กรชุมชนได้เข้ามาร่วมกิจกรรมร่วมกัน เป็นประจำทุกปีซึ่งในละปีก็มีกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

ขั้นตอนที่ 5 ขั้นการจัดตั้งเป็นสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือก เมื่อมีการดำเนินงานของสภาผู้นำชุมชนตำบลบ้านเลือกอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ.2549 ปรากฏว่าในช่วงปี พ.ศ.2551 ที่ได้มี พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชนระดับตำบล ออกมาทางสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนก็ได้มีการคัดเลือกตำบลต้นแบบที่มีการดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง ยกฐานะขึ้นเป็นสภาองค์กรชุมชนตำบล เป็นตำบลแรก ๆ ตำบลบ้านเลือกจึงได้เข้าร่วมเพิ่มการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลต้นแบบ โดยใช้โครงสร้างการทำงานที่มีอยู่แล้วมาต่อยอดการทำงานต่อไป ซึ่งเป็นผลให้ได้รับการยอมรับจากหน่วยงานราชการเพิ่มมากขึ้น ทำให้ได้รับงบประมาณมาสนับสนุนกิจกรรมของกลุ่ม มากขึ้น เช่น จากจังหวัดในการสนับสนุนกิจกรรมของสภาวัฒนธรรมเพื่อการอนุรักษ์ประเพณีอันดีงามของชาวลาวเวียง จากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จาก สสส. และอีกหลายหน่วยงานทำให้กลุ่มมีความเข้มแข็งทางด้านงบประมาณที่จะมาสนับสนุนการทำงานเพิ่มมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลและงานประเพณีประจำปี

3. ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น

จากกระบวนการขั้นตอนต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นส่งผลให้เกิดผลลัพธ์ ที่เป็นเครื่องสะท้อนถึงความสมัครสมานสามัคคีกันของชาวตำบลบ้านเลือกได้เป็นอย่างดี คือ

3.1 เกิดสภาผู้นำชุมชนตำบล หรือ สภาองค์กรชุมชนตำบล

เกิดการรวมตัวของกลุ่มแกนนำที่มีจิตสำนึกรักบ้านเกิดของตนเอง โดยเฉพาะรักความเป็นชาติพันธุ์ของตนเอง จนสามารถรวมตัวเป็นสภาผู้นำตำบล และพัฒนาไปเป็นสภาองค์กรชุมชนตำบลในที่สุด ซึ่งสภาองค์กรชุมชนตำบลเป็นเปรียบเสมือนเป็นเวทีเรียนรู้ร่วมกันของชาวตำบลบ้านเลือก เป็นเวทีที่จะเกิดประชาคมร่วมกันแสดงความคิดเห็นร่วมกัน ตัดสินใจร่วมกัน กำหนดรูปแบบการทำงานร่วมกันอย่างเท่าเทียมของชาวตำบลบ้านเลือก และที่สำคัญเป็นศูนย์รวม

ข้อมูลต่าง ๆ ของตำบลบ้านเลือก ที่จะไปเชื่อมต่อกับการทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือหน่วยงานของรัฐอื่น ๆ ได้เป็นอย่างดี

3.2 เกิดกลุ่มอาชีพที่สนับสนุนการทำงานของสภาองค์กรชุมชน

เนื่องจากโครงสร้างของสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือกประกอบด้วยสมาชิกจำนวนมากทำให้ สมาชิกจึงมาจากหลากหลายอาชีพ โดยเฉพาะกลุ่มอาชีพที่มีมากถึง 80 กว่ากลุ่ม ทำให้สมาชิกทั้งมีอิสระในการทำงานที่แตกต่างกัน แต่ได้ใช้เวทีของสภาองค์กรชุมชนเป็นที่แสดงความคิดเห็นในการอนุรักษ์ และรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมอันดีงามของชาวลาวเวียง ทำให้เกิดการสนับสนุนกิจกรรมจากหลากหลายกลุ่มอาชีพนั่นเอง ผลักดันให้กิจกรรมต่าง ๆ สามารถดำเนินไปได้ ถึงแม้จะขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐอื่น ๆ กิจกรรมประจำปีก็ยังมีดำเนินต่อไป ทุกปี

3.3 เกิดกลุ่มสวัสดิการชุมชน

การรวมกลุ่มที่เริ่มจากแกนนำ ไม่กี่คนจนทำให้เกิดเป็นสภาองค์กรชุมชนในภายหลัง เริ่มพูดถึงเรื่องความเป็นอยู่ของชาวตำบลบ้านเลือกเพิ่มมากขึ้น ดังนั้น เป้าหมายที่สำคัญอย่างหนึ่งของสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือกจึงเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน โดยมีการผลักดันให้เกิดกลุ่มสวัสดิการชุมชนจัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชน เพื่อสนับสนุนและคอยช่วยเหลือให้ชาวตำบลบ้านเลือกมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ซึ่งที่ผ่านมามีถึงแม้จะไม่ได้มากมายอะไร แต่ก็ส่งผลให้มีการเรียกร้องผ่านไปยัง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ที่จะต้องเข้ามาดูแล เรื่องคุณภาพชีวิตของชาวตำบลบ้านเลือกมากยิ่งขึ้น และการรวมตัวจัดเป็นกลุ่มออมทรัพย์ที่คอยสนับสนุนด้านการประกอบอาชีพ เป็นแหล่งกั๊ยเงิน และเป็นเงินช่วยค่าทำศพ ในวันที่ต้องละสังขารเสียชีวิตไป

3.4 เกิดศูนย์เรียนรู้หรือหอวัฒนธรรมลาวเวียง

ศูนย์เรียนรู้ หรือหอวัฒนธรรมลาวเวียง เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ เพราะเป็นที่รวบรวมประวัติความเป็นมาของชาวลาวเวียงเพื่อไม่ให้เกิดการลืมเลือนรากเหง้าของตนเองในกลุ่มเยาวชนรุ่นใหม่ ๆ และใช้เป็นเวทีวางแผนการทำงานในส่วนของสภาวัฒนธรรมตำบลอีกด้วย

3.5 เกิดตัวชี้วัดความสุขของตำบลบ้านเลือก

เกิดการกำหนดตัวชี้วัดการสร้างความสุขของตำบล โดยกำหนดเป้าหมายตัวชี้วัดความสุขไว้ 9 ด้าน 16 ตัวชี้วัด โดยจะเน้นไปถึงความจำเป็นในการดำรงชีวิตอยู่อย่างปกติสุขของชาวตำบลบ้านเลือกเป็นสำคัญ เช่น การที่คนในตำบลมีสุขภาพแข็งแรง คนในตำบลมีความสามัคคี คนในตำบลมีรายได้ที่มั่นคง คนในตำบลมีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่ม ปลอดภัยเสพดี มีความซื่อสัตย์ มีสวัสดิการที่ดี และสภาองค์กรชุมชนมีความเข้มแข็ง โดยสภาองค์กรชุมชนจะมีการหยิบยกเรื่องที่สำคัญมาดำเนินการก่อน โดยใช้สภาองค์กรชุมชนเป็นตัวผลักดันให้เกิดความต่อเนื่อง รวมทั้งช่วยแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นเหมือนเป็นพี่เลี้ยง และติดตามผลการดำเนินงาน อย่างต่อเนื่อง

4. ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับตำบลบ้านเลือก

4.1 หน่วยงนราชการเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาชุมชนมากขึ้น

หลังจากที่มีการจดทะเบียนขึ้นเป็นสภาองค์กรชุมชน ทำให้หน่วยงานราชการเข้ามาสนับสนุนการทำงานเพิ่มมากขึ้นการพัฒนาตำบลบ้านเลือก โดยเฉพาะเรื่องของการทำงานด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมได้รับความสนใจจากหน่วยงานราชการ ได้ให้งบประมาณมาสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง และมีโอกาสที่จะเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากรัฐเริ่มให้ความสำคัญกับแนวคิดเรื่องวัฒนธรรมชุมชนเพิ่มมากขึ้น อย่างเช่น นโยบายของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (พ.ศ.2558) ที่จัดให้มีการท่องเที่ยววิถีไทท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นต้นเพิ่มมากขึ้นเป็นวาระแห่งชาติ

4.2 เกิดกระบวนการเรียนรู้ของคนในชาวตำบลบ้านเลือกและตำบลใกล้เคียง

จากการศึกษาจะพบว่า กระบวนการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น กับชาวตำบลบ้านเลือก ตั้งแต่การแสวงหาความรู้ของแกนนำชุมชน ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมเพื่อสนับสนุนแนวคิดในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชาวตำบลบ้านเลือก โดยมุ่งไปที่การอนุรักษ์รูปแบบการดำรงชีวิตตามวิถีวัฒนธรรมของชาวลาวเวียง ให้อยู่ก่อนที่จะเลือนหายไป โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชาวลาวเวียงแห่งตำบลบ้านเลือก เมื่อมีการจัดตั้งกลุ่มผู้นำชุมชนตำบลบ้านเลือก ก็เลือกที่จะสร้างองค์ความรู้ให้กับสมาชิกที่เข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานของกลุ่มแกนนำ เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันก่อนที่จะลงมือปฏิบัติจริง ทำให้การทำงานของกลุ่มเป็นการปฏิบัติที่ควบคู่ไปกับองค์ความรู้ ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ให้กับชาวตำบลบ้านเลือก ถึงวิธีการรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมและประเพณีของบรรพบุรุษเอาไว้ และการเรียนรู้ถึงปัญหาของชุมชนในด้านอื่น ๆ จากการเก็บข้อมูลซึ่งเป็นกระบวนการหนึ่งในการศึกษาข้อมูลชุมชน ก่อนที่จะจัดทำเป็นแผนแม่บทชุมชน และพัฒนาไปเป็นการจัดทำตัวชี้วัดความสุข จะพบว่าการทำงานของชาวตำบลบ้านเลือกเป็นการทำงานที่นอกจากจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ แล้วยังเป็นการเรียนรู้ที่ควบคู่ไปกับการปฏิบัติด้วย

อีกทั้งในอีกมุมหนึ่งจะพบว่า การทำงานของชาวตำบลบ้านเลือกยังเป็นการทำงานที่ยังเอื้อประโยชน์ต่อชาวลาวเวียงในตำบลใกล้เคียงด้วย เช่น ตำบลบ้านฆ้อง ตำบลเจ็ดเสมียน เป็นต้น เพราะนอกจากจะเป็นชาวลาวเวียงด้วยกันแล้ว ยังมีส่วนช่วยสนับสนุนการทำงานซึ่งกันและกันอีกด้วย อีกทั้งยังเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับตำบลใกล้เคียงด้วยเช่นเดียวกัน

4.3 การกำหนดนโยบายของท้องถิ่น ตอบสนองความต้องการของชุมชนมากขึ้น

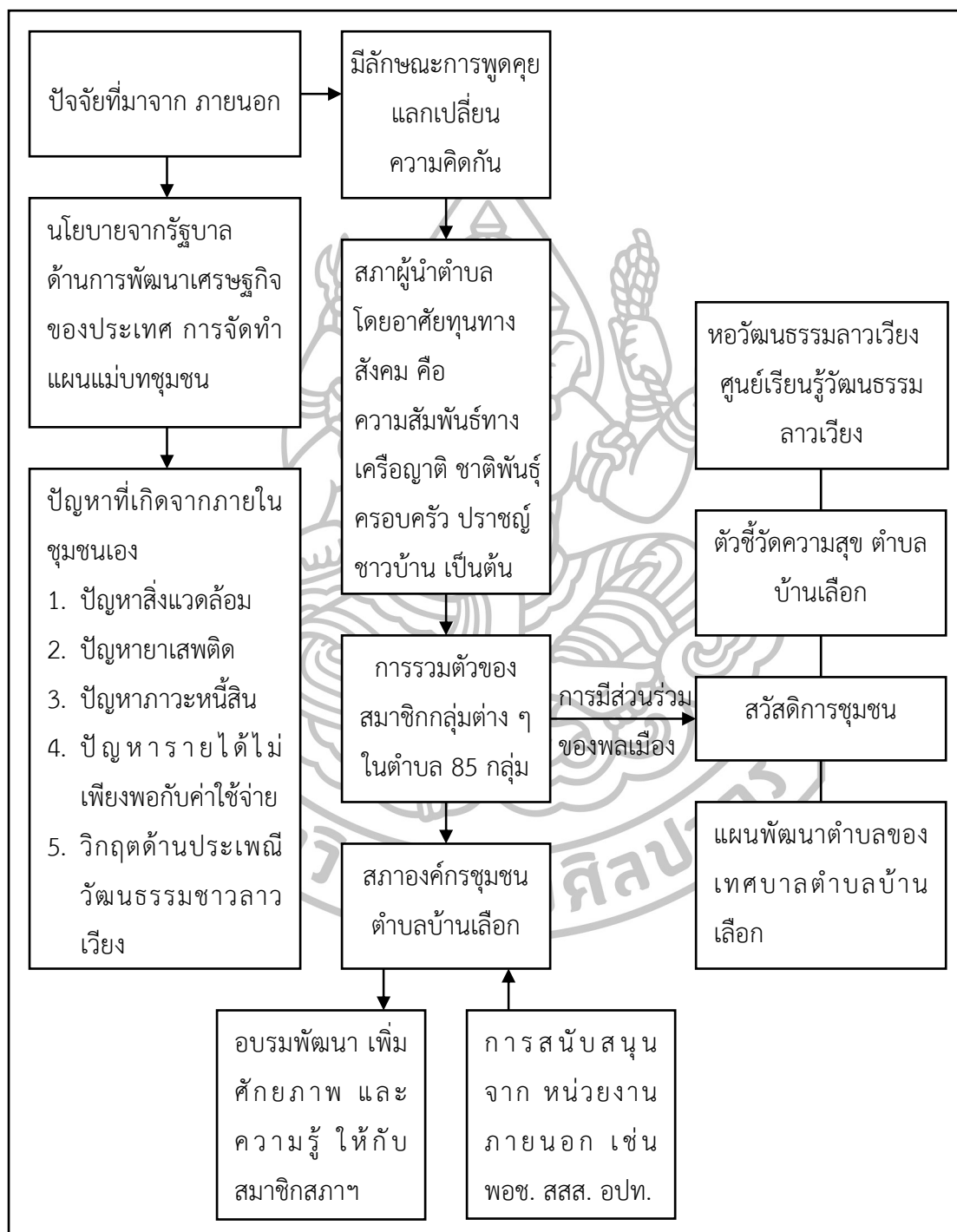
ผลจากการประชุมของสภาองค์กรชุมชนระดับตำบล ที่มีสมาชิกจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้าร่วมด้วย เหมือนเป็นผลสรุปของความต้องการของชาวตำบลบ้านเลือกที่ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องให้ความสำคัญเนื่องจาก สมาชิกของสภาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นตัวแทนจากกลุ่มต่าง ๆ ที่อยู่ในตำบล ทำให้ข้อสรุปจากสภาฯ ดังกล่าวจึงเป็นเสมือนฉันทามติของชาวตำบลบ้านเลือกนั่นเอง ทำให้แผนในการพัฒนาของชาวตำบลบ้านเลือกจึงได้มีการนำ

ผลสรุปจากการประชุมของสภาองค์กรชุมชนไปบรรจุในแผนพัฒนาต่าง ๆ ของเทศบาลตำบลบ้านเลือกด้วย ซึ่งนับได้ว่าเป็นการตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนตำบลบ้านเลือก ได้เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งก็ตรงกับภาระหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีหน้าที่ทำงานตอบสนองความต้องการของคนที่อาศัยในท้องถิ่นนั่นเอง

สรุป

จากการศึกษา รูปแบบการทำงานของสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือก พบว่าการเกิดขึ้นของการรวมตัวและการมีส่วนร่วมของชาวตำบลบ้านเลือก มีสาเหตุมาจากปัจจัยหลายประการ ซึ่งแบ่งออกเป็น ปัจจัยที่มาจากภายนอก เช่น นโยบายต่าง ๆ ของรัฐ และปัจจัยที่มาจากภายใน เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหายาเสพติด ปัญหาภาวะหนี้สิน ปัญหารายได้ไม่พอกับรายจ่าย และที่สำคัญที่สุดก็คือ วิกฤตของ ประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามกำลังจะสูญหายไป การทำงานของสภาผู้นำตำบล หรือสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือกในภายหลัง จึงมีจุดเริ่มต้นมาจากความต้องการรักษาไว้ซึ่งประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นชาวลาวเวียงที่อพยพกันมาจากที่ต่าง ๆ ไม่ให้สูญหายไป ตามกระแสของการพัฒนา จึงก่อให้เกิดกระบวนการร่วมตัว กระบวนการเรียนรู้และพัฒนา จนนำไปต่อยอดจัดทำเป็นตัวชี้วัดความสุขของชาวตำบลบ้านเลือก ซึ่งนับเป็นความสำเร็จของสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือกที่สำคัญ คือ มีแหล่งเรียนรู้ที่เรียกว่าหอวัฒนธรรมลาวเวียง ที่แสดงออกถึง ประวัติความเป็นมาตามประวัติศาสตร์ ความเป็นชาติพันธุ์ที่ไม่ได้เกิดความละอายที่จะบอกใคร ๆ ว่าเราเป็นชาวลาวเวียง ของชาวบ้านตำบลบ้านเลือก ซึ่งแสดงออกถึงความภาคภูมิใจของชาวลาวเวียงที่นี่ จนสามารถสร้างเป็นเครือข่ายของชาวลาวเวียงกับตำบลใกล้เคียง เป็นศูนย์เรียนรู้กับต้นแบบในการจัดทำตัวชี้วัดความสุขอีกด้วย และสามารถนำความต้องการของชาวบ้านสะท้อนไปถึงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทำให้การทำงานของท้องถิ่นสอดคล้องกับความต้องการของคนในชุมชนอย่างแท้จริง

สรุปรูปแบบการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมเพื่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมือง
ภาคพลเมือง

แผนภาพที่ 19 แสดงรูปแบบการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมเพื่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมือง
ภาคพลเมือง

บทที่ 5

การสังเคราะห์รูปแบบ

การศึกษาเรื่อง การประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมเพื่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมือง ภาครัฐพลเมือง โดยมีวัตถุประสงค์ข้อสุดท้าย คือ เพื่อพัฒนาและนำเสนอรูปแบบการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของภาครัฐพลเมือง โดยการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาครัฐพลเมือง โดยผู้ทำการศึกษาจะได้นำข้อมูลของ พื้นที่ต้นแบบที่ทำการศึกษา 3 พื้นที่มาเปรียบเทียบให้เห็นบริบทที่มีความเหมือนและความแตกต่าง ของแต่ละพื้นที่ก่อนจะนำไปสังเคราะห์รูปแบบการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาครัฐพลเมือง เป็นลำดับต่อไป

การเปรียบเทียบข้อมูลและพัฒนารูปแบบการสภากงค์กรชุมชนจาก 3 พื้นที่

ข้อมูลจาก สภากงค์กรชุมชน 3 พื้นที่ ที่คัดเลือกเป็นกรณีศึกษา ประกอบด้วย

1. สภากงค์กรชุมชนตำบลหนองสาหร่าย อ.พนมทวน จ.กาญจนบุรี
2. สภากงค์กรชุมชนตำบลคลองเงิน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
3. สภากงค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือก อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

ตารางที่ 14 การเปรียบเทียบข้อมูลและพัฒนาศาถองค์กรชุมชนจาก 3 พื้นที่

ลำดับ ที่	ปรากฏการณ์	สภาองค์กรชุมชน ตำบลหนองสาหร่าย	สภาองค์กรชุมชน ตำบลคลองเขิน	สภาองค์กรชุมชน ตำบลบ้านเลือก
1	การก่อตั้ง ชุมชน(ลักษณะ ของชุมชน) เหตุที่ทำให้ ตำบลสามารถ รวมตัวกันได้ อย่างรวดเร็ว เพราะ	<ol style="list-style-type: none"> 1. เป็นการแยกตัวออกจาก ตำบล ดอนเจดีย์ทำให้ชุมชนเกิดแรง บันดาลใจที่จะทำให้อำบล สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง 2. เกิดจากแกนนำชุมชน มี จิตสำนึกรักบ้านเกิดต้องการจะ พัฒนาตำบลจากที่ผ่านมามี การพัฒนาเป็นไปได้อย่างล่าช้า 3. ปัญหาชุมชนที่เข้ามารุมเร้าเช่น ปัญหาหนี้สิน , ปัญหาการ แยกแยกทางความคิด, ปัญหา ด้านอาชีพ เป็นต้น 4. การย้ายออกไปทำงานนอก ตำบลของคนภายในชุมชน 	<ol style="list-style-type: none"> 1. เป็นชุมชนที่มีอยู่มาตั้งแต่เดิมเป็นร้อยปี ทำให้ความสัมพันธ์ทางเครือญาติแน่นแฟ้น 2. อาชีพดั้งเดิมที่ชุมชนเคยทำร่วมกัน ค่อย ๆ หดความสำคัญ แกนนำจึงต้องการ รณรงค์ให้เกิดการฟื้นคืน อาชีพที่เป็นภูมิ ปัญญาดั้งเดิม 3. อาชีพทำน้ำตาลมะพร้าวทำให้ชุมชนเกิด ความสามัคคี เพราะต้องทำงานกัน ต่อเนื่องและต้องอาศัยระยะเวลาใน แต่ละครั้ง 4. แกนนำซึ่งเป็นคนเกิดในชุมชนมี ความสามารถจากการทำงานร่วมกับ หน่วยงานราชการมาก่อนและนำมา ประยุกต์ใช้ในการสร้างความเข้มแข็งใน ชุมชน 	<ol style="list-style-type: none"> 1. เป็นการอพยพลี้ภัยสงคราม และถูกกวาดต้อน มาจาก ประเทศลาว ตั้งแต่ครั้งสมัยพระเจ้ากรุง ธนบุรี 2. จัดตั้งถิ่นฐานใกล้แม่น้ำแม่กลองตลอดแนวทาง น้ำไหลผ่าน อ.โพธาราม และ อ.อื่น ๆ ใน จ. ราชบุรี 3. มีหน้าที่ ในการเลี้ยงม้าพันธุ์ดี ใช้ในราชการ สงครามส่งให้กับหน่วยงานของรัฐ 4. ดำรงชีวิตด้วย อาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก มีทำนา ทำไร่ เลี้ยงสัตว์และพืชสวนแต่ ได้รับ ผลกระทบจากนโยบายการพัฒนาประเทศ ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงาน เข้าเมือง และเกิด ปัญหาสิ่งแวดล้อมจากการปล่อยมลพิษจาก โรงงาน

ตารางที่ 14 การเปรียบเทียบข้อมูลและพัฒนาการสภาองค์กรชุมชนจาก 3 พื้นที่ (ต่อ)

ลำดับ ที่	ปรากฏการณ์	สภาองค์กรชุมชน ตำบลหนองสาหร่าย	สภาองค์กรชุมชน ตำบลคลองเขิน	สภาองค์กรชุมชน ตำบลบ้านเลือก
				5. สถานการณ์ความกังวล ต่อภาวะการณ คือ วัฒนธรรม ประเพณี ดั้งเดิมของชาวลาวเวียงได้ ค่อย ๆ หดความสำคัญไป
2	พัฒนาการ ชุมชน (ผล กระทบที่ เกิดขึ้นจาก การพัฒนา ความทันสมัย)	1. ปี 2535 มีการแยกตัวของ ตำบลจาก ตำบลดอนเจดีย์ 2. ปี 2539 มีพัฒนาการสร้าง ความเข้มแข็งให้กับชุมชนเอง โดยมีการจัดตั้งเป็นสภาผู้นำ ชุมชน , ประชาคมตำบล, สภา ตำบล 3. ปี 2540 ชุมชนได้รับผลกระทบ จากวิกฤตเศรษฐกิจฟองสบู่ แตก ก่อให้เกิดปัญหาภาวะ หนี้สิน อย่างรุนแรง	1. ปี 2542 แกนนำคือ ดร.อุษา เทียนทอง ได้ถูกยืมตัวมาจาก กศน. ให้มาทำงาน ร่วมกับมูลนิธิพัฒนาไท และเป็นผู้ ประสานงานภาคตะวันตก 2. ปี 2547 มีการสร้างความเข้มแข็งให้กับ ชุมชนก่อน โดยการนำของ ดร.อุษา เทียนทอง ใช้วิธีการทำประชาคมตำบล รวมแกนนำชุมชนเข้าร่วมประชุม เพื่อให้ เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน เป็น สภาผู้นำชุมชน, ประชาคมตำบล 3. ปี 2548 มีการจัดทำแผนแม่บทชุมชน (โดยแผนจากกระทรวงมหาดไทย)	1. ปี 2322 ถูกต้อนมาจากเวียงจันทน์ ยุคกรุงธนบุรี 2. ปี 2369 อพยพ มาในช่วง รัตนโกสินทร์ ตอน ต้น รัชกาลที่ 3 โดยมีหลายชาติพันธุ์อยู่ร่วมกัน คือ ชาวลาว ชาวมอญและ ชาวไทเดิม เป็นต้น 3. ปี 2532 ได้รับผลกระทบจากนโยบายจาก รัฐบาล พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ทำให้ราคา ที่ดินเกิดการถีบตัวสูงขึ้นมากที่เดิมก็ เข้าไป ทำงานในเมืองและย้ายที่อยู่อาศัย 4. ปี 2542 มีการรวมตัวของกลุ่มผู้สูงอายุ แบบไม่ เป็นทางการ โดยการพบปะพูดคุยกันถึงปัญหา ที่เป็นข้อกังวล จัดตั้งเป็นกลุ่ม “สภาผู้นำองค์กร ชุมชน” ท้องถิ่น

ตารางที่ 14 การเปรียบเทียบข้อมูลและพัฒนาศาถองคักรชุมชนจาก 3 พื้นที่ (ต่อ)

ลำดับ ที่	ปรากฏการณ์	สภาองคักรชุมชน ตำบลหนองสาหร่าย	สภาองคักรชุมชน ตำบลคลองเงิน	สภาองคักรชุมชน ตำบลบ้านเลือก
		<p>4. ปี 2546 มีการจัดทำแผนแม่บทชุมชน</p> <p>5. ปี 2548 มีการจัดทำประชาคมตำบล (ตามนโยบายกระทรวงมหาดไทย)</p> <p>6. ปี 2551 จัดตั้งเป็น สภาองคักรชุมชน ระดับตำบล ทำงานเชื่อมโยงกับหน่วยงานภายนอกเพิ่มมากขึ้น เช่น สถาบันการศึกษา ม.เกษตร ม.รังสิต เป็นต้น</p>	<p>4. ปี 2551 จัดตั้งสภาองคักรชุมชน ตาม พ.ร.บ. ปี 2551</p> <p>5. ปี 2557 พร้อมเข้าสู่ความเป็น ตำบลสุขภาวะ (สสส.)</p>	<p>5. ปี 2548 เข้าอบรมจัดทำแผนแม่บทชุมชน</p> <p>6. ปี 2549 ธกส. เข้ามาอบรมการจัดทำแผน บัญชีครัวเรือน และมีการจัดทำตัวชี้วัดคัด กรองกลุ่มต่าง ๆ ที่จะเข้ามาเป็นสมาชิกสภา ผู้นำตำบล</p> <p>7. ปี 2551 จัดตั้งเป็นสภาองคักรชุมชนระดับ ตำบล</p>
3	การปกครองในอดีตก่อนการ ต่อตั้งสภาฯ	<p>มีกำนันผู้ใหญ่บ้าน มีหน้าที่ในการ ปกครองตามอำนาจของกระทรวง มหาดไทย แต่เมื่อแกนนำชุมชนแยกตัว ออกมาตั้งตำบลใหม่ เริ่มเปิดโอกาสให้มื คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการ ปกครองตนเองมากขึ้น จัดตั้งเป็น สภา ผู้นำตำบล โดยมีการจัดตั้งตัวแทนของ หมู่บ้าน ตำบล เข้าร่วมประชุมสภาฯ</p>	<p>มีกำนันผู้ใหญ่บ้าน มีหน้าที่ในการ ปกครองตามอำนาจของกระทรวง มหาดไทยแกนนำคือ ดร.อุษา เทียนทอง จึงทำการเชิญแกนนำในทุก หมู่บ้านเข้าร่วมประชุมกำหนดทิศทาง ของตำบล ซึ่งได้รับความความร่วมมือ เป็นอย่างดี พร้อมด้วยสมาชิกองค์การ บริหารส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย</p>	<p>มีรูปแบบการปกครองโดยตัวแทนของภาครัฐ คือ มีกำนันและผู้ใหญ่บ้าน ดูแลแบ่งเป็น 9 หมู่บ้าน 11 ชุมชน จนถึงช่วงปี 2540 ที่ได้มีการ พุดถึง การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนเพิ่มมาก ขึ้น นำไปสู่รูปแบบการปกครองส่วนท้องถิ่น โดยมีตัวแทนของชาวบ้านเข้าไปทำงานใน องค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น แต่ก็ยังเป็นการพัฒนาจาก แนวคิดของราชการ ไม่ได้เกิดจากความต้องการ</p>

ตารางที่ 14 การเปรียบเทียบข้อมูลและพัฒนาการสภาองค์กรชุมชนจาก 3 พื้นที่ (ต่อ)

ลำดับ ที่	ปรากฏการณ์	สภาองค์กรชุมชน ตำบลหนองสาหร่าย	สภาองค์กรชุมชน ตำบลคลองเขิน	สภาองค์กรชุมชน ตำบลบ้านเลือก
		เพื่อกำหนดแนวทางการทำงานของ หมู่บ้านทั้งตำบล เรียกว่า “สภา 79”	นายกฯ ปลัดฯ สมาชิกสภาฯ จนสามารถ สร้างเป็นกลุ่มอาชีพดั้งเดิม, และศูนย์ เรียนรู้ตำบล	ของชาวบ้านโดยตรง
4	แกนนำชุมชนคน สำคัญที่มีส่วน ผลักดันให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงใน ชุมชน	นาย ศิวโรดม จิตนิยม อติตพระ, ประชาญ ชาวบ้าน, ประธานสถาบันการเงินชุมชน, ประธานสภาองค์กรชุมชน	นางสาว อุษา เทียนทอง ข้าราชการ เกษียณ , ครูมัธยม, สมาชิกสภาพัฒนา การเมือง, ประธานสภาฯ	นาย ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม อติตรอง นายกรัฐมนตรี้, รัฐมนตรีกระทรวงการ พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
5	สาเหตุสำคัญ ของ การรวมตัวและเข้า มามีส่วนร่วมของ คนในชุมชน	1. ปัญหาด้านภาระหนี้สิน หนี้ในระบบ 2. การเสริมสร้างอาชีพ สร้างรายได้เสริม 3. การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อเป็นทุน ในการประกอบอาชีพของคนในตำบล 4. การผลักดันจากนโยบายจากรัฐและ และองค์กรภายนอก เช่น กองทุน หมู่บ้าน เป็นต้น	1. ปัญหาด้านภาระหนี้สิน 2. การเสริมสร้างอาชีพ 3. การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ 4. การผลักดันจากนโยบายจากรัฐและและ องค์กรภายนอก 5. การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น	1. ปัญหาด้านภาระหนี้สิน 2. การเสริมสร้างอาชีพ 3. การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ 4. การผลักดันจากนโยบายจากรัฐและ และองค์กรภายนอก 5. การอนุรักษ์ ประเพณี วัฒนธรรม ลาวเวียง

ตารางที่ 14 การเปรียบเทียบข้อมูลและพัฒนาการสภาองค์กรชุมชนจาก 3 พื้นที่ (ต่อ)

ลำดับ ที่	ปรากฏการณ์	สภาองค์กรชุมชน ตำบลหนองสาหร่าย	สภาองค์กรชุมชน ตำบลคลองเขิน	สภาองค์กรชุมชน ตำบลบ้านเลือก
6	โครงสร้างสภา ผู้นำตำบล, ประชาคม ตำบล	มีโครงสร้างที่ประกอบด้วย กำนันเป็น ประธานสภาฯ ,เจ้าหน้าที่ อบต. เป็น กรรมการ, ผู้ใหญ่บ้านจากแต่ละหมู่บ้าน, และตัวแทนกลุ่ม ต่าง ๆ ในแต่ละชุมชน เข้าร่วมเป็นสมาชิกสภาผู้นำตำบล โดยมี โครงสร้างการทำงาน โดยการแบ่งแยก หน้าที่กันชัดเจน แต่เป็นให้สภาผู้นำ เป็น เหมือนกันเวที ที่จะร่วมแสดงความ ความคิดเห็น ได้อย่างอิสระ โดยตัวแทน ดังกล่าว สามารถทำหน้าที่ เสนอแนวคิด และความต้องการ ของแต่ละกลุ่ม แต่ละ หมู่บ้านของตนได้เลย เพื่อหาข้อสรุปที่ ทั้งหมดจะต้องยอมรับร่วมกันได้	โครงสร้างในช่วงการก่อตั้ง สภาผู้นำชุมชน ตำบล เป็นการชักชวนจาก ดร.อุษา เทียนทอง โดยมีกำนันและผู้ใหญ่บ้าน หมู่ต่าง เข้าเป็น สมาชิกกลุ่ม โดยให้กำนันเป็นประธาน ในที่ ประชุมและสับเปลี่ยนหมุนเวียนกันไป โดยให้ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ต่าง ๆ ที่ให้สถานที่จัดประชุมทำ หน้าที่เป็นประธานการประชุม จากนั้น ได้มี การจัดตั้งเป็นประชาคมตำบล จึงได้มีการ กำหนดตัวประธานเป็น ดร.อุษา เทียนทอง รองประธาน และเลขาฯ และเจ้าหน้าที่ที่ทำ หน้าที่ในส่วนต่าง ๆ เป็นระบบเพิ่มมากขึ้น และจะมีผู้นำแบบไม่เป็นการเพิ่มมากขึ้น หลังจาก มีกลุ่มเกิดขึ้นตามมาในภายหลัง เช่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มทำขนมหวาน กลุ่มทำน้ำตาล จากต้นตาล เป็นต้น	มีโครงสร้างที่ อาศัยแกนนำจากเป็น ผู้สูงอายุ แต่เคยทำงานราชการมาก่อน รวมตัวกัน จัดตั้ง โดยความเห็นชอบจาก ผู้ที่เข้าร่วมกลุ่มแรก ๆ และได้รับความมือ จาก แกนนำชุมชนอย่าง ผู้ใหญ่บ้านและ กำนันในพื้นที่ เนื่องจาก แกนนำที่เป็น ทางการเหล่านี้ เป็นลูกหลานของ ตำบล บ้านเลือกดั้งเดิม ดังนั้นกลุ่มผู้นำชุมชนที่ จัดตั้งขึ้นในตอนแรก จึงเป็นเสมือนเวทีที่ ช่วยกันทำงาน มากกว่าจะเป็นโครงสร้าง อย่างเป็นทางการ แต่ก็มี ประธานกลุ่ม เป็นข้าราชการเกษียณ ครู และผู้ที่สนใจ ทำงานร่วมกัน

ตารางที่ 14 การเปรียบเทียบข้อมูลและพัฒนากองศกรชุมชนจาก 3 พื้นที่ (ต่อ)

ลำดับ ที่	ปรากฏการณ์	สภาองค์กรชุมชน ตำบลหนองสาหร่าย	สภาองค์กรชุมชน ตำบลคลองเงิน	สภาองค์กรชุมชน ตำบลบ้านเลือก
7	การจัดตั้งสภา องค์กรชุมชน ตำบล	จัดตั้งขึ้นในปี 2551 โดยต่อยอดจาก สภาผู้นำตำบล, ประชาคมตำบล มีที่ ปรึกษาสภาตำบล เช่น นายกองค์การ บริหารส่วนตำบล, ผู้อำนวยการ โรงเรียนในพื้นที่, ประธานกลุ่ม อสม., ผอ.รพ.สต., เจ้าอาวาสวัดในพื้นที่	จัดตั้งขึ้นในปี 2551 โดยต่อยอดจาก สภาผู้นำ ตำบล, ประชาคมตำบล มีที่ปรึกษาหลักคือ เจ้า อาวาสวัดในพื้นที่, สมาชิกสภาจังหวัด, สมาชิก องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	จัดตั้งขึ้นในปี 2551 โดยต่อยอดจาก สภาผู้นำตำบล, ประชาคมตำบล มีที่ ปรึกษา หลักคือ เจ้าอาวาสทุกวัดใน ตำบล จำนวน 6 ท่าน , สมาชิกสภา ท้องถิ่น,
8	โครงสร้างสภา องค์กรชุมชน ตำบล ตาม พ.ร.บ. ปี พ.ศ. 2551	เป็นโครงสร้างเดิมก่อนการมีสภาองค์กร ชุมชนตำบล คือมีประธาน รองประธาน เลขาฯ ผู้ช่วยเลขาฯ และสมาชิกจากแต่ ละหมู่บ้าน ๆ 4 คน แตกต่างตรงที่มีการ ก่อตั้งที่ปรึกษาเป็น สมาชิกองค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น นายกฯ ปลัดฯ และสมาชิกสภาฯ และ ผู้ทรงคุณวุฒิ จากกลุ่มอื่น ๆ เช่น กลุ่มผู้สูงอายุ, กลุ่ม อาชีพ, สถาบันการเงินชุมชน, รพ.สต., อสม, ผอ.ร.ร. เป็นต้น	เป็นการต่อยอดจากโครงสร้างเดิม คือ มี ประธานสภาฯ มีเลขาฯ และรองประธานสอง คน จากนั้น เมื่อรวมกับสมาชิกทั้งหมดแล้ว เป็น จำนวนเท่าไร ก็ตาม ได้กำหนดให้เป็นไปตาม พ.ร.บ.ปี 2551 ในส่วนที่มีความแตกต่างก็คือ โครงสร้างของที่ที่ปรึกษา ได้กำหนดให้องค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามา มีส่วนร่วมในสภา องค์กรชุมชนด้วย เนื่องจากที่ประชุมมีความ เห็นว่า ท้องถิ่นก็เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน เช่นกัน	เป็นการต่อยอดจากกลุ่ม แกนนำชุดเดิม โดยในกลุ่มสมาชิสดังกล่าว จะมีการเน้น ไปที่การทำงานร่วมกัน อย่างเป็นระบบ เพิ่มมากขึ้น แม้จะมีการเปลี่ยนตัวของ ประธานสภาฯไปแล้ว แต่การทำงานก็ ยังคงดำเนินต่อไปได้ เนื่องจากได้มีการ จัดทำตัวชี้วัดความสุขของชาวตำบล บ้านเลือกเป็นตัวตั้งในการทำงานของ สภาองค์กรชุมชน

ตารางที่ 14 การเปรียบเทียบข้อมูลและพัฒนาศาถองคกรชุมชนจาก 3 พื้นที่ (ต่อ)

ลำดับ ที่	ปรากฏการณ์	สภาองคกรชุมชน ตำบลหนองสาหร่าย	สภาองคกรชุมชน ตำบลคลองเงิน	สภาองคกรชุมชน ตำบลบ้านเลือก
9	ทุนทางสังคม ในพื้นที่	<p>1. ทุนมนุษย์ โดยเฉพาะแกนนำมีวิสัยทัศน์ในการทำงานและพัฒนาตำบลอย่างต่อเนื่อง</p> <p>2. แกนนำตามธรรมชาติอย่าง ประชาญชวบ้านแกนนำกลุ่มต่าง ๆ ที่พร้อมใจกันร่วมกันพัฒนาตำบล โดยมุ่งไปที่ผลประโยชน์ส่วนรวม ดังนั้นไม่ว่ามาจากกลุ่มไหน การทำหน้าที่ในเวทีที่ประชุม จึงมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเป็นอย่างดี</p> <p>3. ทุนเรื่องการเงิน ได้เงินทุนจากการจัดตั้งกลุ่มสัจจะออมทรัพย์และพัฒนาเป็น ธนาคารชุมชนหนองสาหร่าย ซึ่งทำหน้าที่เป็นแหล่งทุน โดยการสนับสนุนจาก ธกส.และ พอช. กองทุนหมู่บ้าน เพื่อให้สมาชิกกู้เงินไปใช้ลงทุนประกอบอาชีพได้ ทำให้เงินทุนหมุนเวียนในระบบ หลานสืบสานบาท ซึ่งเกิดจากจิตสำนึกรับผิดชอบต่อตำบลของคนผู้เป็นสมาชิกนั่นเอง</p>	<p>1. ทุนของมนุษย์ โดยเฉพาะแกนนำที่สำคัญ มีวิสัยทัศน์ และทุ่มเททำงานเพื่อตำบลอย่างจริงจัง และต่อเนื่อง โดยอาศัยทรัพยากรจากภายนอก มาช่วยในการพัฒนาตำบลได้เป็นอย่างดี</p> <p>2. จิตสำนึกรักบ้านเกิดของตนเอง ที่อยากจะทำให้อุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเอาไว้ เช่น การทำน้ำตาลอ้อย เป็นต้น</p> <p>3. ทุนทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ โดยสามารถเก็บน้ำตาลและมะพร้าวได้ตลอดทั้งปี โดยแหล่งน้ำธรรมชาติ ก็เข้าถึงแหล่งเพาะปลูกโดยไม่จำเป็นต้อง ทำอะไรมาก เพราะความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่นั่นเอง</p>	<p>1. ทุนมนุษย์ ในส่วนของแกนนำที่เป็นผู้สูงอายุ ที่รวมตัวกันเพราะจิตสำนึกรักบ้านเกิดของตนเอง รักในความเป็นชาวลาวเวียง ทำให้เกิดแนวคิดที่จะพัฒนาและรักษา วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามของ ชาวลาวเวียงเอาไว้</p> <p>2. ทุนจากความสามัคคีเนื่องจาก มีความเป็นชาติพันธุ์และความเป็นเครือญาติอย่างสูง สืบทอดกันมานาน เป็นร้อย ๆ ปี ผ่านทางกิจกรรม ประเพณี ทางศาสนา และความเชื่อต่าง ๆ</p> <p>3. ทุนด้านศาสนา ที่มีวัดและพระ เป็นศูนย์รวมใจ และทำงานร่วมกันกับชุมชนได้เป็นอย่างดี และเป็นแหล่งอบรม และประกอบพิธีกรรม ที่ชาวบ้านนับถือ และเชื่อมั่น</p>

ตารางที่ 14 การเปรียบเทียบข้อมูลและพัฒนาศาถองคักรชุมชนจาก 3 พื้นที่ (ต่อ)

ลำดับ ที่	ปรากฏการณ์	สภาองคักรชุมชน ตำบลหนองสาหร่าย	สภาองคักรชุมชน ตำบลคลองเงิน	สภาองคักรชุมชน ตำบลบ้านเลือก
		<p>4. ทุนเรื่ององคักรความรู้ ที่กลุ่มอาชีพต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ล้วนอาศัยคนที่มีความรู้ในชุมชนมาช่วยกันจัดตั้งทั้งสิ้น เช่น โรงงานทำน้ำดื่ม โรงทำปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยอัดเม็ด เป็นต้น</p> <p>5. ทุนเรื่องของความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเป็นตำบลที่มีความใกล้ชิดกันทางสายเลือดมาก ทำให้การทำงานประสานกันได้เป็นอย่างดี และสามารถบริหารจัดการเรื่องความขัดแย้งได้</p> <p>6. ทุนเรื่องของพื้นที่ เป็นที่เหมาะสมกับการเพาะปลูกเนื่องจากมีแหล่งน้ำเยอะ ตามชื่อของตำบล ที่ขึ้นต้นว่า “หนอง”</p> <p>7. ทุนเรื่องของเส้นทางคมนาคมที่สามารถเดินทางได้สะดวก ด้วยทางหลวงเข้า กทมฯ และออกไป จังหวัดใกล้เคียงได้ง่าย</p>	<p>4. เส้นทางคมนาคม ที่สะดวกทั้งทางน้ำ ออกไปแม่น้ำแม่กลอง เส้นทางถนนดินดำ สามารถเดินทางได้อย่างสะดวกสบาย</p> <p>5. ความเชื่อมั่นในตัวของแกนนำ ของชาวบ้าน ที่พร้อมจะให้ความร่วมมือกับ แนวคิดและการทำงานของกลุ่มแกนนำ</p> <p>6. ทุนภูมิปัญญาในการจัดทำน้ำตาลมะพร้าว ขนมหวานจากน้ำตาลมะพร้าว และภูมิปัญญาที่ดำเนินตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง</p> <p>7. ทุนเรื่องของความรักและความสามัคคีของคนในตำบล ที่มีความสนิทสนมกันเหมือนญาติ</p>	<p>4. ทุนทางด้านวัฒนธรรม และประเพณีอันดีงาม ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะชาวลาวเวียง ที่เหมือนเป็นจุดแข็งของตำบล ทำให้ได้รับการสนับสนุนจากภายนอกมาก</p> <p>5. ทุนความเป็นชาติพันธ์เดียวกัน ทำให้ในเขตอำเภอโพธาราม ชาวลาวเวียงมักจะทำกิจกรรมร่วมกัน ทำให้ก่อให้เกิดประเพณีและวัฒนธรรมเฉพาะพื้นที่ที่เป็นที่สนใจของคนภายนอก</p> <p>6. ทุนที่มาจากกลุ่มอาชีพในตำบล ที่ถึงแม้จะเปลี่ยนแปลงไปก็ตาม แต่ก็เป็นตัวสร้างรายได้ให้กับ ตำบลได้เป็นอย่างดี ทำให้ชุมชนไม่ถึงกับตกงาน</p>

ตารางที่ 14 การเปรียบเทียบข้อมูลและพัฒนากองศกรชุมชนจาก 3 พื้นที่ (ต่อ)

ลำดับ ที่	ปรากฏการณ์	สภาองค์กรชุมชน ตำบลหนองสาหร่าย	สภาองค์กรชุมชน ตำบลคลองเงิน	สภาองค์กรชุมชน ตำบลบ้านเลื่อม
		8. ทุนเรือของแหล่งสนับสนุนจาก ภายนอก ไม่ว่าจะเป็นสถานศึกษา ใกล้เคียงอย่าง ม.เกษตร ม.ราชภัฏ ม. ศิลปากร เป็นต้น ซึ่งมีโอกาสเปิดเป็น แหล่งเรียนรู้เพิ่มเติมได้อีก		
10	การมีส่วนร่วม ในกิจกรรม ต่าง ๆ ของ ภาคพลเมือง ในพื้นที่	ร่วมกันตัดสินใจในทุกขั้นตอนการจัดกลุ่ม กิจกรรมในตำบล 1. ธนาคารชุมชน 2. กลุ่มวิสาหกิจชุมชน 3. โรงน้ำดื่มสาหร่ายทอง 4. โรงสีข้าวชุมชน 5. กลุ่มปุ๋ยอัดเม็ดและปุ๋ยอินทรีย์ 6. กลุ่มเครื่องจักรสานพลาสติก 7. กลุ่มธนาคารขยะ	ร่วมกันแสดงความคิดเห็นในเวที เพื่อหา ข้อสรุปร่วมกัน โดยประชุมกันเดือนละ ครั้ง 1. กลุ่มทำน้ำตาลอ้อย 2. กลุ่มอาชีพที่เกี่ยวข้องกับน้ำตาลอ้อย เช่น กลุ่มขนมหวาน กลุ่มน้ำตาลก้อน กลุ่มน้ำตาลสด 3. กลุ่มเลี้ยงไก่ไข่ และเลี้ยงปลา 4. ตำบลสุขภาพ	ร่วมกันคิด ร่วมกันตัดสินใจ ร่วมกันลงมือ ปฏิบัติ และร่วมกันรับผลที่เกิดขึ้นร่วมกัน ของกลุ่ม โดยมุ่งไปที่การอนุรักษ์ วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงาม 1. จัดตั้งกลุ่มแกนนำสภาผู้นำชุมชน 2. สภาวัฒนธรรมตำบล 3. หอวัฒนธรรมลาวเวียง 4. ศูนย์เรียนรู้ชาติพันธุ์ลาวเวียง 5. การจัดทำแผนแม่บทชุมชน

ตารางที่ 14 การเปรียบเทียบข้อมูลและพัฒนากองสภามอบบริการชุมชนจาก 3 พื้นที่ (ต่อ)

ลำดับ ที่	ปรากฏการณ์	สภาองค์กรชุมชน ตำบลหนองสาหร่าย	สภาองค์กรชุมชน ตำบลคลองเงิน	สภาองค์กรชุมชน ตำบลบ้านเลือก
		8. กลุ่มไม้กวาดทางมะพร้าว 9. ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง 10. กลุ่มเกษตรกร กลุ่มเลี้ยงวัวนม 11. ตัวชี้วัดความดีของชุมชน 12. กลุ่มสวัสดิการชุมชน 13. สภาองค์กรชุมชน	5. กลุ่มออมทรัพย์ 6. กลุ่มสวัสดิการชุมชน 7. ศูนย์เรียนรู้ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 8. สภาองค์กรชุมชน 9. การจัดทำแผนแม่บทชุมชน	6. การจัดทำบัญชีครัวเรือน 7. ตัวชี้วัดความสุขตำบล 8. ประเพณีและวัฒนธรรมตามวาระต่าง ๆ ในแต่ละปี 9. ตำบลต้นแบบด้านการรักษาและอนุรักษ์ วัฒนธรรม
11	การทำงาน ร่วมกับท้องถิ่น	ทำงานร่วมกันกับท้องถิ่น โดยนายก เทศบาล ร่วมเป็นที่ปรึกษาของสภาองค์กร ชุมชนด้วย ทำให้การตัดสินใจในเวทีของ สภาฯ ได้มีการนำไปปรับใช้ในการจัดทำ แผนการพัฒนาของ ท้องถิ่น และได้รับการ สนับสนุนด้านงบประมาณในกิจกรรมต่าง ๆ ของสภาฯ ด้วย	เชิญนักการเมืองท้องถิ่นเข้าร่วมการ ประชุม เพื่อจะได้รับทราบสถานการณ์ที่ เกิดขึ้น และมีการนำข้อเสนอจากที่ ประชุมไปปรับใช้ในการทำงานของ แผนพัฒนาท้องถิ่นและ อนุมัติงบประมาณ สนับสนุนการทำงานของสภาองค์กร ชุมชนอย่างต่อเนื่องทุกปี และทุก กิจกรรม	มีการนำข้อเสนอจากเวทีการจัดประชุม สภาฯ ไปปรับใช้ในแผนพัฒนาตำบล 3 ปี และให้การสนับสนุนในกิจกรรมด้าน อนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณีเป็นอย่างดี โดยการทำงานของท้องถิ่นจะสอดคล้องกับ ตัวชี้วัดความสุขตำบลที่คิดโดยสภาองค์กร ชุมชน

ตารางที่ 14 การเปรียบเทียบข้อมูลและพัฒนากองกรชุมชนจาก 3 พื้นที่ (ต่อ)

ลำดับ ที่	ปรากฏการณ์	สภาองค์กรชุมชน ตำบลหนองสาหร่าย	สภาองค์กรชุมชน ตำบลคลองเงิน	สภาองค์กรชุมชน ตำบลบ้านเล็ก
12	การประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมในพื้นที่	<p>1. การประยุกต์ใช้ความสัมพันธ์กันเป็นแบบเครือญาติ และความเชื่อใจ เคารพซึ่งกันและกัน เป็นตัวเชื่อมโยงให้เกิดการทำงานร่วมกันได้</p> <p>2. เวทีของสภาองค์กรชุมชนเป็นเสมือนที่ร่วมกันแสดงความคิดเห็นโดยใช้สถานที่ของห้องประชุมใหญ่ เทศบาลเป็นที่ประชุมประจำทุกเดือนโดยเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นสามารถเข้าร่วมประชุมแสดงความคิดเห็นได้ด้วย</p> <p>3. การประยุกต์ใช้ความรู้ความสามารถของคนในตำบลมาช่วยในการพัฒนาอาชีพและกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ในตำบล</p>	<p>1. การประยุกต์ใช้ทุนที่มีอยู่ภายนอกมาช่วยสนับสนุนการทำงานของกลุ่มในตำบล</p> <p>2. การมีแกนนำที่เป็นศูนย์ร่วมจิตใจทำให้เกิดการทำงานอย่างมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง</p> <p>3. การมีภูมิปัญญาและองค์ความรู้ดั้งเดิมที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีพ ด้านอาชีพ</p> <p>4. การอาศัยทุนในชุมชนจัดตั้งเป็นกลุ่มออมทรัพย์ และพัฒนาเป็นกลุ่มสวัสดิการชุมชน เพื่อสนับสนุนอาชีพหรือกิจกรรมของตำบลเอง</p>	<p>1. การอาศัยทุนบุคคลอย่างแกนนำผู้สูงอายุ ที่เคยรับราชการ จัดตั้งเป็นกลุ่มเพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงาม โดยไม่ได้มีผลประโยชน์ส่วนตนเป็นตัวตั้ง</p> <p>2. อาศัยทุนทางด้านศาสนา เป็นเสมือนแกนกลางในการเชื่อมโยงทุกกลุ่มเข้าด้วยกัน โดยอาศัยเครื่องมือคือวัฒนธรรม ความเป็นชาติพันธุ์ลาวเวียง</p> <p>3. ได้สถานที่จากวัด ซึ่งเป็นศูนย์รวมใจจัดตั้งเป็นหอวัฒนธรรมลาวเวียง</p> <p>4. เพิ่มศักยภาพของตนโดยอาศัยปัจจัยภายนอกสนับสนุน เช่น พอช. สสส. ททท. เป็นต้น</p>

ตารางที่ 14 การเปรียบเทียบข้อมูลและพัฒนากองศกรชุมชนจาก 3 พื้นที่ (ต่อ)

ลำดับ ที่	ปรากฏการณ์	สภาองค์กรชุมชน ตำบลหนองสาหร่าย	สภาองค์กรชุมชน ตำบลคลองเงิน	สภาองค์กรชุมชน ตำบลบ้านเลื่อม
		<p>4. ประยุกต์ใช้องค์ความรู้จากสถานศึกษาที่อยู่ใกล้เคียงมาสนับสนุนการทำงานของสภาฯ โดยเฉพาะด้านอาชีพ</p> <p>5. การประยุกต์ใช้ทุนจากหน่วยงานภายนอกเข้ามาสนับสนุนด้านงบประมาณ เช่น พอช. สสส. ชกส.</p> <p>6. มีการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกันทั้งในและนอกชุมชน</p> <p>7. การมีแกนนำที่มีวิสัยทัศน์และมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสังคม</p>	<p>5. การพัฒนาตนเองด้วยการอบรมและเรียนรู้จากแหล่งอื่น</p> <p>6. การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกันทั้งภายในและภายนอกองค์กร</p>	<p>5. พัฒนาตนเองและกลุ่มด้วยการอบรมจัดทำตัวชี้วัดความสุขจากองค์กรภายนอก โดยหลังการอบรมก็ได้แบ่งภารกิจให้กับสมาชิกร่วมกันทำ</p> <p>6. อาศัยความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์เป็นเครื่องมือคอยเชื่อมโยงให้เกิดความสามัคคีและการทำงานร่วมกันได้เป็นอย่างดี</p> <p>7. การอาศัยเครือข่าย ชาวลาวเวียงในตำบลอื่นที่สามารถมีกิจกรรมสนับสนุนซึ่งกันและกันได้เป็นอย่างดี</p>

สรุปการเปรียบเทียบข้อมูลจาก 3 พื้นที่ที่ทำการวิจัย

การก่อตั้งชุมชน

(ลักษณะของการก่อตั้งชุมชน) ของพื้นที่ที่ทำการวิจัยทั้ง 3 พื้นที่ทั้งความเหมือนและความต่างกัน ดังจะนำเสนอแยกเป็น 2 ประเด็นคือ ประเด็นของความแตกต่าง และประเด็นของความเหมือนกัน

1. ประเด็นที่มีความเป็นมาแตกต่างกัน

ลักษณะการก่อตั้งตำบลหนองสาหร่าย จังหวัดกาญจนบุรี เป็นตำบลที่เกิดขึ้นใหม่ ประมาณ 30 กว่าปี โดยแยกตัวออกมาจากตำบลดอนเจดีย์ ของ จังหวัดสุพรรณบุรี เนื่องจากปัญหาของการพัฒนาตำบลไม่สามารถได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่ ขาดความสมดุล และไม่เพียงพอกับความต้องการของ คนในตำบลหนองสาหร่ายเนื่องจากติดปัญหาความไม่เพียงพอของงบประมาณในการพัฒนา ส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตทั้ง อาชีพ รายได้ และความเป็นอยู่ ก่อให้เกิดปัญหาการย้ายถิ่นฐานออกจากชุมชนไปหางานทำในเมืองแทน ก่อให้เกิดปัญหาครอบครัว และปัญหาสังคมตามมา การพัฒนาเชิงโครงสร้างพื้นฐานเกี่ยวกับแหล่งน้ำในการเพาะปลูกที่เป็นไปได้อย่างเพียงพอ ทำให้การเพาะปลูกเกิดความเสียหายจากความไม่เพียงพอของแหล่งน้ำ เกิดปัญหาหนี้สินรุมเร้าอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดความคิดแยกตัวออกมาจัดตั้งตำบลใหม่ของกลุ่มแกนนำชุมชนในขณะนั้น

ตำบลคลองเขิน จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นตำบลที่มีถิ่นฐานบ้านเรือนที่มีมานานกว่า 100 ปี จึงมีความสัมพันธ์ที่แนบแน่น โดยวิถีการดำรงชีวิต เช่น อาชีพมีการปรับเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมของพื้นที่ เช่น สมัยก่อนมีการปลูกข้าวเป็นอาชีพหลัก แต่ผลการเพาะปลูกไม่ได้ผลผลิตที่ดี เนื่องจากพื้นที่มีแหล่งน้ำที่ค่อนข้างกร่อยในขณะเวลาน้ำทะเลหนุน เพราะอยู่ติดกับลำน้ำแม่กลอง เชื่อมต่อไปติดกับทะเลทางฝั่งตะวันตก ซึ่งไม่เหมาะสมกับการปลูกข้าว ทำให้เปลี่ยนมาปลูกต้นมะพร้าวที่เป็นพืชที่เหมาะสมกับสภาพน้ำกร่อย จนทำให้กลายเป็นอาชีพหลักของคนในตำบลคลองเขินมานาน เนื่องจากเป็นตำบลที่มีชื่อเสียงเกี่ยวกับการทำน้ำตาลมะพร้าวมาแต่ดั้งเดิมทำให้คนพื้นถิ่นดั้งเดิมในบริเวณดังกล่าวจึงประกอบอาชีพปลูกมะพร้าวและทำสวนต่อเนื่องกันมายาวนานหลายชั่วอายุคน

ตำบลบ้านเลื่อม จังหวัดราชบุรี เป็นตำบลที่มีการก่อตั้งมาอย่างยาวนานเช่นเดียวกัน แต่ไม่ได้เป็นคนไทยในตำบลพื้นถิ่นดั้งเดิม หากแต่มีประวัติศาสตร์การอพยพย้ายถิ่นฐานมาอย่างยาวนาน ตั้งแต่ครั้งสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี มีพระราชบัญชาให้สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก (รัชกาลที่ 1) และเจ้าพระยาสุรสีห์ ยกทัพไปตีกลุ่มหัวเมืองลานช้าง เช่น เวียงจันทน์ หลวงพระบาง จำปาศักดิ์ เป็นต้น โดยกวาดต้อนมาเป็นเชลยศึก และการอพยพครั้งที่ 2 ครั้งเกิดศึกเจ้าอนุวงศ์ ในกรุงเวียงจันทน์ ทำให้เกิดการย้ายถิ่นฐานครั้งใหญ่ของชาวลาวและชาวมอญจำนวนมากเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ในช่วงสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3) โดยมีอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน กินอาณาเขตพื้นที่ของจังหวัดราชบุรีและจังหวัดใกล้เคียง ในปัจจุบันเป็นวงกว้างโดยเฉพาะ เขตอำเภอบัว

ธาราม เขตอำเภอบ้านโป่ง เรียกกลุ่มตนเองที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์ความเป็นตัวตนว่า “ชาวลาวเวียง” ความสัมพันธ์ในลักษณะชาติพันธุ์และเครือญาติ ในตำบลบ้านเลือกและตำบลใกล้เคียงจึงมีสูงมาก

2. ประเด็นที่เหมือนกัน

การเลือกก่อตั้งถิ่นฐานใกล้แหล่งน้ำ เหมือนกันไม่ว่าจะจะเป็นลักษณะของคนไทยพื้นถิ่นเดิมหรือ จะอพยพมาจากที่อื่น การเลือกตั้งถิ่นฐานมักจะเลือกตั้งในเขตพื้นที่ใกล้แหล่งน้ำ เพราะเหมาะสมต่อการดำรงชีพแบบเกษตรกรรมและการเดินทางทางน้ำ ดังนั้นจะพบได้ว่าทั้ง 3 พื้นที่ อย่างตำบลหนองสาหร่ายก็เป็นพื้นที่ใกล้แหล่งน้ำ หมดทุกหมู่บ้าน เช่น หนองสาหร่าย หนองทราย หนองปลักเข้ว่า เป็นต้น คำว่า “หนอง” แสดงออกถึงการดำรงชีพใกล้แหล่งน้ำนั่นเอง ตำบลคลองเงินติดลำน้ำแม่กลองที่ร่อยโรยเหมาะสมกับการประกอบอาชีพเกษตรกรรมชาวสวนมะพร้าวและลิ้นจี่ เป็นอย่างมากอยู่กันมาเป็นร้อยปี และตำบลบ้านเลือก ไม่ว่าจะเป็นการกวาดต้อนในช่วงสงครามหรือการอพยพย้ายถิ่นฐานมาในยุคสงคราม ก็เลือกที่จะจัดตั้งถิ่นฐานกันใกล้แหล่งน้ำคือ ลำน้ำแม่กลองเช่นกัน

การประกอบอาชีพในช่วงของการก่อตั้งตำบล มีลักษณะพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งการจัดตั้งชุมชนอยู่ใกล้เคียงกับแหล่งน้ำทำให้ได้ประโยชน์ในการประกอบอาชีพเป็นอย่างมาก และยังคงประกอบอาชีพเหล่านี้มานาน หลายชั่วอายุคนเช่นกัน จนเริ่มได้รับผลกระทบจากกระแสการพัฒนาเพื่อนำประเทศไปสู่ความทันสมัย จึงได้มีการปรับเปลี่ยนอาชีพหลากหลายมากขึ้น เนื่องจากการเปลี่ยนมือเจ้าของที่ดินเดิม เพราะที่ดินมีราคาสูงขึ้น การทำลายแหล่งน้ำธรรมชาติจากโรงงานอุตสาหกรรม การถูกเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง เป็นต้น

แกนนำของแต่ละตำบล เป็นผู้วิสัยทัศน์ มุ่งความก้าวหน้าและประโยชน์ของตำบลเป็นสำคัญ โดยกลุ่มแกนนำของแต่ละตำบล เป็นผู้ที่มีความทุ่มเทในการเริ่มพัฒนาตำบลของตนเองเพื่อปรับเปลี่ยนให้คนในตำบลสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ โดยอาศัยทุนทางสังคม เป็นปัจจัยสำคัญ ในการทำงานจัดตั้งชุมชนหรือตำบลของตนเองให้มีความเข้มแข็ง และดึงศักยภาพในการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมือง ของคนในชุมชนได้อย่างเข้มแข็งในอนาคต

พัฒนาการของชุมชน (ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาตามแนวกระแสหลัก)

จากห้วงกาลเวลาที่เปลี่ยนแปลงไปรวดเร็วประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่ยุคของการพัฒนาให้เกิดความทันสมัยตามอย่างนานาประเทศ รูปแบบการดำรงชีวิตโดยอาชีพเกษตรกรรม อยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างพึ่งพิงกัน เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ที่เน้นการปรับเปลี่ยนโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การสร้างเส้นทางคมนาคม การสร้างแหล่งน้ำอย่างคลองชลประทาน และการสร้างแหล่งกำเนิดไฟฟ้าออกไปยังพื้นที่ชนบท ทำให้การดำรงชีวิตที่เป็นการผลิตพืชผลทางการเกษตรเพื่อการดำรงชีวิตอยู่ กลับกลายเป็นการผลิตเพื่อขาย เช่น การปลูกข้าวในแต่ละปีที่เรียกว่าข้าวนาปี เพิ่มเป็นการปลูกข้าวนาปลั่ง และเพิ่มมากขึ้นเป็นปีละ 3 ครั้ง จนสภาพดินไม่สามารถฟื้นตัวให้เหมาะสมกับการเพาะปลูกต่อเนื่อง เพื่อนำไปขายได้ก่อให้เกิดปัญหาดินเสื่อมสภาพ

ต้องใช้ปุ๋ยเคมี เพื่อเร่งการผลิต จนทำให้แหล่งน้ำในธรรมชาติปนเปื้อนสารเคมี จากในน้ำมีปลาในนาที่มีข้าว ที่บ่งบอกถึงความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ ก็เปลี่ยนแปลงไป ไม่มีปลาในแหล่งน้ำ ไม่มีนกมาหาปลา ข้าวก็ปนเปื้อนสารเคมี ก่อให้เกิดโรคกับทั้งคนปลูกและคนบริโภค แหล่งน้ำที่ไม่เพียงพอในช่วงหน้าแล้ง ก็ทำการขุดเจาะหาน้ำในชั้นใต้ดิน ก่อให้เกิดปัญหาแผ่นดินทรุดตัว ราคาพืชผลทางการเกษตรเริ่มตกต่ำ ทำให้เกษตรกรเริ่มมีการกู้หนี้ยืมสิน ทั้งกู้เพื่อลงทุน และกู้เพื่อกิจกรรมอื่น ๆ ในการแสวงหาเครื่องอำนวยความสะดวก ทำให้ก่อให้เกิดภาระหนี้สินผูกพันอย่างต่อเนื่อง ราคาที่ดินที่มีถนนหลวงตัดผ่านมีราคาสูง เกิดการขายที่ดินทำกินให้กับนายทุนที่มาลงทุนสร้างโรงงานอุตสาหกรรม เกิดการเก็งกำไร เป็นนักค้าที่ดิน เมื่อที่ดินเปลี่ยนมือก็ต้องย้ายถิ่นฐานที่อยู่ การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตดังกล่าวส่งผลกระทบต่อ ประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามที่ต้องเปลี่ยนแปลงไปตามสมัยนิยมเช่นกัน ภูมิปัญญาดั้งเดิมที่เกิดจากการสะสมอย่างยาวนาน จากการดำรงชีวิตค่อย ๆ หมดความสำคัญลงไป เปลี่ยนเป็นการดำรงชีพแบบพึ่งพิงเบ็ดเสร็จไม่ว่าจะเป็น อาชีพก็ต้องอาศัยแหล่งน้ำจากชลประทาน การค้าขายก็ต้องอาศัยการกำหนดราคาพืชผลทางการเกษตรตามกลไกตลาด ประเพณีวัฒนธรรมก็ถูกกำหนดโดยรัฐ การแต่งกายก็เปลี่ยนเป็นตามสมัยนิยมโดยเสื้อผ้าใช้วิธีซื้อหาจากแหล่งผลิตเสื้อผ้าสำเร็จรูป แหล่งเงินในการประกอบอาชีพก็ใช้การกู้ยืมหากไม่มี ที่ดินซึ่งเคยเป็นของตนเองต้องขายเมื่อรายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย เจ้าของที่ดินต้องกลายเป็นผู้เช่าที่ดินของตนเองแทน ซึ่งปัญหาเหล่านี้ทุกตำบลได้รับผลกระทบคล้าย ๆ กันหมดทั้ง 3 พื้นที่ ทำให้เป็นสาเหตุที่สำคัญประการหนึ่งในการก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของคนในตำบลได้เป็นอย่างดี

การปกครองในอดีตก่อนการก่อตั้งสภาองค์กรชุมชนระดับตำบล

การดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันของคนเป็นจำนวนมาก มีความสลับซับซ้อนหลากหลายในการบริหารจัดการได้จำเป็นจะต้องมีการปกครองเพื่อการบริหารจัดการ ให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ โดยไม่เกิดปัญหาตามมา ในอดีตการปกครองดูแลของแต่ละตำบล มีลักษณะพัฒนาการมาจากการปกครองดูแลกันและกันเองโดย กลุ่มแกนนำหรือผู้นำชุมชนที่เป็นผู้ใหญ่ที่เคารพศรัทธาของชาวบ้านในแต่ละพื้นที่อยู่แล้วสามารถดำรงตนเป็นศูนย์รวมใจของชาวชุมชนทั้งหมดได้ โดยอาศัยความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ความเป็นชาติพันธุ์เดียวกัน และประเพณีวัฒนธรรมที่ใกล้เคียงกัน เป็นตัวควบคุมปกครองดูแลกันเองได้เป็นอย่างดี จนก้าวเข้าสู่ยุคการปกครองแบบรัฐมีอำนาจรวมศูนย์ คือ มีกำนันและผู้ใหญ่บ้านเป็นตัวแทนจากหน่วยงานราชการส่วนกลาง ทำให้รูปแบบในการปกครองดูแลซึ่งกันและกันของชุมชน มีระบบระเบียบและเป็นมาตรฐานเพิ่มมากขึ้น โดยส่วนมากผู้รับตำแหน่งเป็นผู้ใหญ่บ้านและกำนัน ก็มักจะเป็นผู้นำแบบไม่เป็นทางการมาอยู่แล้วเนื่องจากการรับตำแหน่งผู้นำต้องได้รับการคัดเลือกจากชาวบ้านในพื้นที่เช่นเดียวกัน ดังนั้น จึงได้แกนนำชุมชนรับเลือกเป็นผู้นำต่อไปโดยยกระดับขึ้นเป็นผู้นำแบบเป็นทางการที่ได้รับการยอมรับจากหน่วยงานภาครัฐเพิ่มมากขึ้น ทำให้การปกครองในอดีตของทั้ง 3 พื้นที่ ก่อนจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนระดับตำบลในช่วง ปี พ.ศ. 2551 มี

ลักษณะการปกครองแบบเครือญาติกันมากกว่าจะเป็นแบบทางการที่เน้นแต่ตัวบทกฎหมายเพียงอย่างเดียว โดยในตำบลหนองสาหร่ายมีรูปแบบการปกครองเหมือนการปกครองท้องถิ่นทั่วไป จนพัฒนาเป็นการแบ่งเขตการปกครองแบบการปกครองส่วนท้องถิ่น ทำให้การทำงานของแกนนำกับชุมชนในตำบลมีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้นในส่วนของการบริหารจัดการเรื่องงบประมาณในการพัฒนาตำบล ซึ่งก็ตรงกันกับอีกสองพื้นที่ซึ่ง ช่วงแรกก็มีการปกครองในระบบ แกนนำที่ได้รับความเคารพนับถือของคนในตำบลเป็นผู้นำที่เป็นทางการ คือเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และพัฒนามาเป็น การปกครองส่วนท้องถิ่น แกนนำได้มีโอกาสทำงานร่วมกันกับท้องถิ่น เป็นการเพิ่มศักยภาพและความสะดวกในการบริหารจัดการตำบลของตนเองเพิ่มมากขึ้น ถึงแม้ในภายหลังอาจจะมีข้อขัดแย้งกันทางความคิดของแต่ละพื้นที่บ้าง เช่น นักการเมืองท้องถิ่นไม่เห็นประโยชน์ของกิจกรรมที่ชุมชนทำ และเกิดความกังวลในเรื่องของฐานคะแนนเสียงในการลงรับสมัครรับเลือกตั้งบ้าง แต่ก็อาศัยความสัมพันธ์ทางเครือญาติ และความเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณที่เป็นผู้ใหญ่ในตำบล สามารถหาข้อสรุปปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างในตำบลหนองสาหร่าย เป็นต้น ที่สามารถจัดทำเป็นข้อตกลงประชาคมตำบลถึงการเขียนใบลาออกไว้ก่อนตั้งแต่วันที่เข้ารับตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น ถึงแม้อีกสองพื้นที่จะยังไม่มีแนวทางในลักษณะเดียวกันแบบนี้ แต่ก็เป็นที่ชัดเจนว่า การทำงานยังมีลักษณะเอื้อเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นลักษณะที่บ่งบอกถึงการอาศัยทุนทางสังคมเป็นฐานในการปกครองดูแลกันและกันได้เป็นอย่างดี

แกนนำชุมชนคนสำคัญที่มีส่วนผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชน

ชุมชนต่าง ๆ ต้องประสบปัญหาจากผลกระทบที่เกิดจากกระแสการพัฒนาในแบบทันสมัย จากการศึกษาทั้ง 3 พื้นที่เป้าหมาย พบว่าจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงเพื่อที่จะพัฒนาตำบลของตนเองโดยอาศัย แรงกระตุ้นจากบุคคลที่มีลักษณะเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ มีวิสัยทัศน์ ที่มีกังวลมองเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นและส่งผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีวิตของคนในตำบลโดยตรง และที่สำคัญวุฒิภาวะของผู้นำตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นแต่ละท่านนั้น ล้วนมีภูมิหลังที่มีประสบการณ์ทำงานที่เป็นที่ยอมรับทั้งในหน่วยงานของรัฐ และเอกชนมาก่อนทุกท่าน เช่น ตำบลหนองสาหร่าย เป็นอดีตพระตำบลดองเงิน เป็นอดีตครู และสมาชิกสภาพัฒนาจังหวัด ตำบลบ้านเลือก เป็นอดีตรองนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และมีประสบการณ์การทำงานในสถาบันการพัฒนารองคกรชุมชนมาก่อน ทำให้สามารถนำองค์ความรู้ และประสบการณ์การทำงาน มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตำบลของตนเองได้เป็นอย่างดี และที่สำคัญสามารถนำความกว้างขวางที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์นั้น กับหลายหน่วยงานและหลายบุคคล ทำให้เกิดการเชื่อมโยงและประสานงานกับหน่วยงานและบุคคลเหล่านั้นได้เป็นอย่างดี ส่งผลให้เกิดการสนับสนุนและทำงานร่วมกัน ระหว่างกลุ่มชาวบ้านกับหน่วยงานภาครัฐ ระหว่างกลุ่มชาวบ้านกับหน่วยงานภาคเอกชน ระหว่างกลุ่มชาวบ้านและองค์กรอิสระและสถานศึกษา ทำให้เกิดการบูรณาการในการทำงาน ระหว่างทุนมนุษย์ในพื้นที่กับทุนทางสังคมซึ่งนับได้ว่าเป็นทุนทางสังคมจากภายนอกที่สำคัญอีกประการหนึ่ง

สาเหตุสำคัญของการรวมตัวและเข้ามามีส่วนร่วมของคนในชุมชน

ประเด็นปัญหาที่สัมพันธ์กันมานานของแต่ละตำบล ทำให้เกิดเป็นแรงกดดันให้เกิดการรวมตัวและเกิดการมีส่วนร่วมของชาวชุมชนในแต่ละตำบลได้เป็นอย่างดี โดยสามารถสรุปเป็นประเด็นได้ ดังนี้

1. ปัญหาด้านเศรษฐกิจ รายได้และการดำรงชีวิตของคนในตำบล เป็นเสมือนกับแรงกระตุ้นที่สำคัญที่เป็นสาเหตุก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของคนในตำบลอย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงภาวะหนี้สินที่ค่อย ๆ ขยายเป็นวงกว้าง และส่งผลกระทบต่อเนื่องทุกมิติไม่ว่าจะเป็นเรื่องการค้าดำรงชีวิต สุขภาพ การศึกษา และอาชีพ

2. ปัญหาด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เนื่องจากการพัฒนาขององค์ความรู้และวิทยาการใหม่ ๆ ที่มาจากต่างประเทศ มีการไหลบ่าเข้ามาอย่างรวดเร็วของวัฒนธรรมและภูมิปัญญาจากภายนอก ซึ่งผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีวิตของชาวพื้นถิ่นเป็นอย่างมาก เพราะต้องการปรับตัวให้ทันสมัยเข้ากับสมัยนิยม ทำให้ภูมิปัญญาดั้งเดิมค่อย ๆ ถูกลดความสำคัญลงไป เนื่องจากเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทแทนที่ ในขณะที่ผู้ที่มีองค์ความรู้ อย่างปราชญ์ชาวบ้าน หรือคนเฒ่าคนแก่ในพื้นที่ ก็ค่อย ๆ มีอายุเพิ่มมากขึ้นค่อย ๆ ปลดระวางตัวเองไปพักผ่อน ปล่อยให้เป็นที่ของคนรุ่นใหม่ ๆ ต่อไป ซึ่งคนรุ่นใหม่ ๆ ก็ได้รับอิทธิพลจากกระแสการพัฒนาแบบสมัยใหม่ ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมค่อย ๆ หายไป เปลี่ยนไปพึ่งพาความสะดวกสบายจากเทคโนโลยีแทน ทำให้มีกลุ่มคนกลุ่มที่เรียกว่าเป็นกลุ่มคนดั้งเดิม ส่วนมากจะเป็นผู้สูงอายุในพื้นที่ เริ่มวิตกกังวลถึงความเสื่อม และการสูญหายไปของภูมิปัญญาท้องถิ่นของเหล่าบรรพบุรุษที่ค่อย ๆ หดความสำคัญลง ต้องกลับมาช่วยกันคิดถึงการอนุรักษ์ภูมิปัญญาและองค์ความรู้ของบรรพบุรุษที่ทรงคุณค่าเหล่านั้น กลับมาอีกครั้งหนึ่ง โดยเริ่มจากกลุ่มเล็ก ๆ เป็นการรวมตัวพูดคุยกันก่อนจากนั้นค่อย ๆ กระจายความคิดไปสู่คนรอบข้าง แกนนำหมู่บ้านอย่างผู้ใหญ่บ้าน และค่อย ๆ ขยายแนวคิดอย่างเป็นระบบโครงสร้างในการทำงานอย่างจริงจังเพิ่มมากขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์คือ การอนุรักษ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามและทรงคุณค่าของบรรพบุรุษเอาไว้ เพื่อให้การดำรงชีวิตของคนรุ่นใหม่ ๆ ไม่ลืมนึกถึงวิถีชีวิตและภูมิปัญญา วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามเหล่านั้น ช่วยกันอนุรักษ์ให้คงอยู่สืบต่อไป

3. ปัญหาด้านนโยบาย ของหน่วยงานรัฐ เอกชน และองค์กรอิสระ การเปลี่ยนแปลงจากภายนอกชุมชนพื้นถิ่น เป็นสิ่งที่เกิดขึ้น จากนโยบายต่าง ๆ ของรัฐ เอกชนและองค์กรอิสระที่มุ่งเน้นการเข้ามาพัฒนาให้เกิดความเจริญกับชุมชนท้องถิ่นในอดีต มุ่งเน้นการพัฒนาอย่างรวดเร็ว เพราะเล็งเห็นถึงปัญหาของการพัฒนาที่เป็นไปอย่างล่าช้าเนื่องจากมองว่า รูปแบบการดำรงชีวิตตามอย่างชนบทในกาลก่อน ที่อยู่ร่วมกับธรรมชาติ เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาตามกระแสภาวะทันสมัย ทำให้แนวนโยบายต่าง ๆ ที่ออกมาจากโครงสร้างของหน่วยงานราชการ เอกชนและองค์กรอิสระ กลายเป็นแรงทำลายวิถีชีวิต ภูมิปัญญา วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามของชาวพื้นถิ่นไปอย่าง

รวดเร็วเช่นกัน ซึ่งกระแสการพัฒนาที่ถาโถมมาของนโยบายต่าง ๆ เหล่านี้ชุมชนพื้นถิ่นไม่สามารถที่จะกำหนดชะตาชีวิตของตนเองได้เลย แต่ต้องค่อย ๆ ปรับตัวไปตามความต้องการจากภายนอก ซึ่งล้วนแล้วแต่เน้นความเจริญทางด้านวัตถุเป็นสำคัญ เช่น การสร้างถนน ให้สะดวกกับการสัญจรไปมา ในการขนส่งสินค้าเกษตรภายในพื้นที่ออกไปสู่ตลาดหรือเข้าไปสู่เมือง ทำให้ราคาที่ดินเพิ่มสูงขึ้นมีการย้ายเข้ามาของบริษัทเอกชน หรือนายทุนกว้านซื้อที่ดินที่ทำการเพาะปลูกเพื่อการขายเป็นธุรกิจ สร้างเป็นโรงงานที่ปล่อยมลภาวะ ขยะ และทำให้น้ำเสียจนไม่สามารถปรับปรุงหรือแก้ไขได้ กว่าจะรู้ตัวอีกครา ก็ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมอย่างรุนแรงเสียแล้ว การรวมตัวของกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่เพื่อแสดงออกถึงความห่วงกังวลจากปรากฏการณ์ดังกล่าว ไม่ใช่เพื่อว่าร้ายกล่าวโทษ ต่อการกระทำหรือการออกนโยบายดังกล่าวแต่เป็นการปรับตัวเพื่อให้สิ่งที่ตั้งตามและทรงคุณค่าในอดีตกลับมามีชีวิตและปลูกฝังให้คนรุ่นใหม่เห็นความสำคัญกับสิ่งเหล่านี้เพิ่มมากขึ้น และที่สำคัญสามารถนำสิ่งที่เรียกว่าเป็นของเก่า ๆ กลับมาใช้ให้เกิดคุณค่าโดยไม่ต้องทำลายสภาพแวดล้อมอีกครั้งด้วย หรืออาจจะกล่าวได้ว่าเป็นการปรับตัวเพื่อให้ชาวชุมชนพื้นถิ่นสามารถอนุรักษ์และดำรงชีวิตอยู่ได้ โดยให้ความสำคัญกับวิถีชีวิตเพิ่มมากขึ้น ไม่ใช่เน้นแต่ด้านวัตถุนิยมเพียงอย่างเดียว

โครงสร้างสภาผู้นำตำบล, ประชาคมตำบล

จากข้อมูลของพื้นที่ที่ทำการศึกษ พบว่าโครงสร้างของแกนนำที่เป็นจุดเริ่มต้นก่อนการจัดตั้งเป็นสภาองค์กรชุมชนระดับตำบล มักจะเป็นโครงสร้างที่พัฒนามาจากโครงสร้างของสังคมของกลุ่มชุมชนที่ปกครองกันด้วยความเคารพศรัทธาเชื่อมั่นในตัวแกนนำ หรือผู้หลักผู้ใหญ่ในชุมชนมาก่อนทั้งสิ้น โดยอาศัยความศรัทธาเชื่อมั่นมอบหมายการทำงานให้กับแกนนำเหล่านั้น โดยอาศัยการทำประชาคมหมู่บ้านในการจัดตั้งโครงสร้างอย่างเป็นทางการมากขึ้น แต่เป็นไปในลักษณะการมอบหมายงานจากการคัดเลือกอย่างเป็นทางการเป็นเอกฉันท์ เพราะไว้ใจว่าจะสามารถทำงานให้กับชาวตำบลได้ในขณะที่เจ้าตัวก็อาสาที่จะเข้ามาทำงานเพราะมีความรักในพื้นที่ มีความห่วงกังวลเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้น ทำให้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในตำบล และลักษณะการทำงานแบบนี้เป็นเสมือนตัวชี้วัดที่สำคัญถึงการเข้ามาสู่การเมืองภาคพลเมืองแบบไม่เป็นทางการเนื่องจากโครงสร้างที่เกิดขึ้นในกลุ่มประชาคม หรือสภาผู้นำตำบล อาจจะยังไม่เป็นที่ยอมรับของหน่วยงานภาครัฐในช่วงแรก ๆ แต่ก็มีพื้นที่ของตำบลหนองสาหร่ายที่ผู้ปกครองท้องถิ่นกับทำหน้าที่ร่วมกับชาวบ้านเป็นอย่างดี โดยเป็นผู้ร่วมก่อตั้งประชาคม สภาผู้นำตำบล รวมไปถึงการผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตำบล กลายเป็นภาระหน้าที่ทับซ้อนกัน จนแยกกันลำบาก แม้จะเปลี่ยนบทบาทไปเป็นผู้นำขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็ยังมีโอกาสเข้ามาทำงานร่วมกับประชาคมตำบลเหมือนเดิม แม้จะสวมหมวกหลายใบแต่ก็ยังมีจิตสำนึกรักในชุมชนของตนเองอยู่ดี แม้จะไม่สามารถแยกการทำงานได้อย่างชัดเจนแต่ก็เป็นการสานประโยชน์เพื่อตำบลของตนเองแถบทั้งสิ้น ในขณะที่อีกสองพื้นที่คือ ตำบลคลองเขินและตำบลบ้านเล็ก ถึงแม้สมาชิกของกลุ่มจะยังไม่ได้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเมืองใน

ท้องถิ่นอย่างจริงจัง คือไม่ได้ลงสมัครรับเลือกตั้งเป็น สมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างเต็มรูปแบบ แต่ก็อาศัยสมาชิกบางส่วนที่เป็นส่วนหนึ่งขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นช่วยทำหน้าที่ประสานงานร่วมกัน ให้เกิดความสอดคล้องในการทำงานร่วมกัน ระหว่างชาวบ้านในตำบลกับท้องถิ่นระดับตำบล ได้เป็นอย่างดีดังนั้น การเมืองภาคพลเมืองจึงไม่ได้หมายความถึงการเข้าไปเล่นการเมืองอย่างที่เขาใจกัน แต่เป็นลักษณะของการเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง โดยการออกมาร่วมกันแสดงความคิดเห็นกำหนดทิศทางการดำรงชีวิตของตนเองจากปรากฏการณ์ที่เกิดและส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของตนเองนั่นเอง

การจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบล ตาม พ.ร.บ. ปี 2551

ดังที่กล่าวมาแล้ว ว่าโครงสร้างของการทำงานร่วมกันของชุมชนต้นแบบที่ทำการศึกษามีการโครงสร้างเริ่มต้น แบบไม่เป็นทางการมีลักษณะอาสาเข้ามาทำงานมากกว่า แต่เกิดปัญหาที่ความยอมรับของหน่วยงานรัฐ เนื่องจากยังไม่มีกฎหมายรองรับสถานะหรือตัวตนของภาคประชาชนมากนัก ทำให้การติดต่อประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐหรือหน่วยงานเอกชน ยังไม่ได้รับการตอบรับเต็มที่ซึ่งอาจจะติดขัดด้วยข้อกฎหมายบางอย่าง ทำให้การทำงานของการเมืองภาคพลเมืองในพื้นที่ขาดความคล่องตัวในบางเรื่องจนเกิดมี พ.ร.บ. สภาองค์กรชุมชนระดับตำบล ในช่วงปี 2551 ทำให้สถานะของภาคพลเมืองในพื้นที่มีความเด่นชัดเพิ่มมากขึ้น การทำงานร่วมกันกับหน่วยงานภาครัฐก็มีความคล่องตัวเพิ่มมากขึ้น การสนับสนุนงบประมาณเริ่มมีระเบียบที่ชัดเจน โดยโครงสร้างตาม พ.ร.บ. ปี 2551 ได้กำหนดคุณสมบัติของ สมาชิกทั้งหมดของสภาไว้ แต่จากการศึกษาพบว่า โครงสร้างการทำงานดังกล่าวจะสอดคล้องกับการทำงานของโครงสร้างเดิมอยู่แล้วทำให้เกิดปรากฏการณ์ที่เรียกว่า การต่อยอดการทำงานของภาคพลเมืองในพื้นที่ได้ทันที แต่มีลักษณะที่แตกต่างกับ พ.ร.บ. ปี 2551 ตรงที่การกำหนดตัวสมาชิกทั้งหมดของสภาองค์กรชุมชนระดับตำบล ห้ามมิให้สมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามายุ่งเกี่ยวกับการทำงานของสภาองค์กรชุมชน เนื่องจากผู้ร่างมีความกังวลเกี่ยวกับการครอบงำทางอำนาจของ นักการเมืองท้องถิ่นซึ่งมีผลต่อการตัดสินใจของชาวบ้านโดยตรง จึงพยายามกีดกันรูปแบบการเข้ามามีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แต่ในความเป็นจริงกลุ่มชุมชนในพื้นที่กลับมองว่า ท้องถิ่นหรือนักการเมืองท้องถิ่นก็เป็นส่วนหนึ่งของคนในตำบล ดังนั้นการกีดกันไม่ให้ท้องถิ่น หรือนักการเมืองท้องถิ่นจะไม่ก่อให้เกิดประโยชน์กับท้องถิ่นแต่จะเป็นผลเสียมากกว่า ดังนั้น ลักษณะเด่นของการทำงานของสภาองค์กรชุมชนจึงเป็นการประสานความร่วมมือระหว่างคนในชุมชนไม่เน้นการแยกส่วนการทำงานตามอย่างโครงสร้างของหน่วยงานภาครัฐ แต่เน้นความรักในชุมชนของตนเองโดยการเข้ามามีส่วนร่วมของทุกฝ่ายเพราะทั้งหมดคือส่วนหนึ่งของตำบลนั่นเอง วิธีการทำงานสภาองค์กรชุมชนระดับตำบลต้นแบบทั้ง 3 พื้นที่ จึงได้ผนวกให้ท้องถิ่นหรือนักการเมืองท้องถิ่นเข้ามาเป็นที่ปรึกษาให้กับการทำงานของสภาองค์กรชุมชนตำบลอีกด้วย เพื่อให้

เกิดการความสอดคล้องและการทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ และต่อเนื่อง โดยส่วนของสภา
ก็มีโครงสร้างที่เป็นไปตาม พ.ร.บ. ปี 2551 เป็นส่วนมาก กล่าวคือ

1. ประธานสภาองค์กรชุมชน

ก็มาจากการคัดเลือกจากบุคคลที่น่าเชื่อถือและเป็นที่เคารพของชาวบ้าน โดยมาก
มักจะมีประสบการณ์การทำงานจากหน่วยงานราชการมาก่อน เช่น เป็นครูประจำตำบล เป็นอดีตพระ
หรือทำงานกับหน่วยงานราชการอื่น ๆ มาก่อนทั้งสิ้น

2. รองประธานสภาองค์กรชุมชน

ก็มาจากการคัดเลือกจากบุคคลที่น่าเชื่อถือเช่นเดียวกัน แต่มีลักษณะเป็นอาสาสมัครที่
จะเข้ามาช่วยงานของตัวประธานมากกว่าโดยมากจะแบ่งหน้าที่ในการดูแลภาระงานที่เกิดขึ้น เช่น
กองทุนสวัสดิการก็มีรองท่านหนึ่งช่วยดูแล เป็นต้น โดยจะมีรองประธานสภา 2 ท่าน

3. เลขานุการ ประธานสภาองค์กรชุมชน

การคัดเลือกตัวเลขานุการ จะทำหน้าที่ในการประสานงานระหว่างประธานกับรองประธานและ จัดทำ
เอกสารราชการ การติดต่อประสานงานกับหน่วยงานภายนอก เช่น ท้องถิ่น โรงเรียน วัด เป็นต้น และ
มีหน้าที่ที่สำคัญคือ จัดบันทึกการประชุมด้วย

4. หัวหน้าส่วนงานต่าง ๆ ในสภาองค์กรชุมชน

มีลักษณะเป็นการอาสาสมัครเข้ามาทำงาน โดยการมอบหมายงานจากประธานและ
รองประธาน โดยการทำงานจะยึดหลักเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่ตรงกันตั้งแต่เริ่มแรกของกิจกรรม
เช่น ภาระกิจการจัดสถานที่ ฝ่ายการเงิน ฝ่ายกิจกรรม เป็นต้น โดยจะมีการจัดประชุมเพื่อแบ่งงานกัน
อย่างชัดเจนแต่เวลาลงมือปฏิบัติก็จะมีการร่วมด้วยช่วยกันจนเกือบงานเรียบร้อย

ทุนทางสังคมในพื้นที่

จากการเปรียบเทียบพื้นที่ต้นแบบทั้ง 3 พื้นที่ จะพบว่าทุนทางสังคมซึ่งกล่าวได้ว่าเป็น
ความเข้มแข็งที่ปรากฏอยู่ในตำบลต้นแบบทั้ง 3 พื้นที่นั้นไม่แตกต่างกันมาก โดยจะขอขยายความเป็น
ข้อ ๆ ไป กล่าวคือ

1. ทุนด้านมนุษย์

ทั้ง 3 พื้นที่ มีจุดเริ่มต้นจากการนำทุนมนุษย์มาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตั้งแต่

1.1 ผู้นำหรือแกนนำ ชุมชนที่มีบทบาทในการเริ่มจุดประกายในการเริ่มคิดที่จะ
ปรับปรุง พัฒนาและแก้ไขปัญหาที่ปรากฏขึ้นในชุมชน มีวิสัยทัศน์ และจิตสำนึก รักในพื้นที่ของตนเอง
ได้นำความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ทำงาน ความเป็นผู้นำที่ได้รับความเคารพนับถือจากกลุ่มคน
แวดล้อม และความเป็นผู้มีอัธยาศัยในการประสานงานทำงานร่วมกับผู้อื่นมาใช้ในการสร้างกลุ่ม
ชักชวน ผู้ที่มีแนวคิดเป็นไปในทิศทางเดียวกัน เข้าร่วมอุดมการณ์ในการทำงานร่วมกัน ซึ่งลักษณะ
ดังกล่าวเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ

1.2 ผู้มีภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นบุคคลที่มีองค์ความรู้ที่เกิดจากการสังเกตวิถีการดำเนินชีวิตของบรรพบุรุษในอดีต ผนวกเข้ากับประสบการณ์ในการทำงาน และมุ่งมั่นแสวงหาองค์ความรู้ใหม่ ๆ โดยเป็นที่ยอมรับจากคนในตำบลว่าเป็นผู้มีประสบการณ์ และองค์ความรู้ที่สั่งสมมาตั้งแต่ในอดีตจนสามารถเป็นต้นแบบที่รักษาเอกลักษณ์ของคนพื้นถิ่นไว้ได้ สามารถที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้ นั้นมาให้กับผู้สนใจและจัดทำเป็นแบบอย่างของการเรียนรู้ที่สั่งสมกันมาอย่างทรงคุณค่าได้เป็นอย่างดี

2. ทุนด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น

เป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการสังเกต ในการดำรงชีวิตที่มีส่วนสัมพันธ์กับธรรมชาติที่สั่งสมกันมาอย่างยาวนาน เช่น ภูมิปัญญาที่เกิดจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ภูมิปัญญาในการบริโภคอาหารที่เสมือนเป็นยารักษาสุขภาพไปด้วย ภูมิปัญญาที่เกิดจากการสร้างที่อยู่อาศัย ภูมิปัญญาที่เกิดจากการทำเครื่องนุ่งห่ม หรือแม้จนกระทั่งภูมิปัญญาที่เกิดจากการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ ภูมิปัญญาเหล่านี้ เป็นสิ่งที่อาศัยการเรียนรู้ที่สั่งสมกันมานาน แม้ว่าเทคโนโลยีในสมัยปัจจุบันจะพัฒนาไปมากแต่ก็มีลักษณะเป็นการพึ่งพิงจากภายนอกมากกว่า ดังนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นเสมือนสิ่งที่เรียกได้ว่า เครื่องมือที่ใช้ในการดำรงชีวิตในสมัยก่อน ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ไม่ส่งผลกระทบต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแต่เป็นสิ่งที่ทำให้คนในพื้นที่สามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติอยู่ร่วมกับคนรอบข้างได้เป็นอย่างดี เพราะก่อให้เกิดความสามัคคี อย่างการทำน้ำตาลมะพร้าวของ ตำบลคลองเงิน การอนุรักษ์รักษาวัฒนธรรมความเป็นลาวเวียงที่ต้องอาศัยการทำกิจกรรมร่วมกัน หรือแม้จนกระทั่งภูมิปัญญาในการเพาะปลูกโดยการไม่ใช้สารเคมีของ ตำบลหนองสาหร่ายก็เช่นเดียวกัน ล้วนเป็นรูปแบบของการนำภูมิปัญญากลับมาใช้ในการพัฒนาตำบล เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับตนเองแถบทั้งสิ้น

3. ทุนด้านความศรัทธาและความเชื่อมั่นในความเป็นมนุษย์

ในการทำงานร่วมกัน จะต้องมีการประชุมเพื่อแบ่งภาระหน้าที่รับผิดชอบในการทำงาน ทำให้เกิดกระบวนการที่เรียกว่าการทำงานอย่างเป็นระบบ ซึ่งในพื้นที่ที่ทำการวิจัยพบว่า การจัดประชุมดังกล่าว ซึ่งโดยมากจะเป็นการจัดประชุมเดือนละครั้ง เพื่อติดตามความก้าวหน้าและแผนการดำเนินงานในครั้งต่อไป ทำให้เกิดปรากฏการณ์ที่เรียกว่าความไว้วางใจในกันและกันของชาวบ้าน เชื่อมั่นในความซื่อสัตย์สุจริต ศรัทธาในองค์ความรู้ที่แต่ละคนมีอยู่และที่สำคัญศรัทธาในความเป็นมนุษย์ ที่มีศักดิ์ศรีสามารถเรียนรู้ได้ พัฒนาได้ และฝึกฝนตนเองได้ ดังนั้นการทำงานของกลุ่มพื้นที่ที่ทำการศึกษาก็จะมีลักษณะเป็นความไว้วางใจซึ่งกันและกัน มากกว่าจะเป็นการโยนภาระ หรือผลักภาระไปให้กับผู้ที่เสียสละอาสาเข้ามาทำงาน โดยไม่มีค่าตอบแทนเป็นตัวเงินมากมาย ดังนั้น ทุนทางสังคมด้านความศรัทธาและความเชื่อมั่นในตัวมนุษย์นั้น จึงเป็นสิ่งที่คอยยึดโยงให้การทำงานของกลุ่มสามารถทำงานเชื่อมโยงกันและวางใจให้ไปทำงาน ได้โดยไม่ต้องกังวลจนนำไปสู่ความแตกแยกของชุมชนได้เป็นอย่างดี ซึ่งปรากฏการณ์แห่งความเชื่อมั่นและความศรัทธานั้น ก็มาจากความเคารพ เชื่อมั่นตัวผู้ผู้นำหรือแกนนำเนื่องจากคุณสมบัติและความประพฤติส่วนตัวของแกนนำเหล่านั้น เป็นสิ่งสำคัญ

4. ทุนด้านความสัมพันธ์ภายในครอบครัว

การอยู่อาศัยของครอบครัวตั้งแต่ในอดีตมักจะอยู่กับเป็นครอบครัวใหญ่ ทำให้ปฏิสัมพันธ์ภายในครอบครัวมักจะมีลักษณะเอื้อเฟื้อพึงพียงและคอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แต่เมื่อเกิดการพัฒนาไปในแนวทางการทันสมัยความสัมพันธ์ภายในครอบครัวลดน้อยลงจากภาระงาน ความรับผิดชอบของแต่ละคนที่ต้องออกไปทำงานเพื่อแสวงหารายได้กลับมาให้กลับครัวเรือนได้ใช้สอยการทำงานเพื่อการดำรงชีวิตก็มีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปจากทำงานในสวนหรืองานใกล้บ้านกลับต้องออกไปแสวงหาการทำงานนอกพื้นที่ความเป็นครอบครัวจึงได้เริ่มหมดความสำคัญลงไป พื้นที่ที่ทำการศึกษาก็ได้ใช้ทุนทางสังคมดังกล่าวเป็นเครื่องมือในการสร้างความเข้มแข็งให้กับตำบลโดยการเน้น การกลับเข้ามาทำงานในพื้นที่ถิ่นบ้านเดิม เช่น คนรุ่นใหม่ที่จบการศึกษาจากสถาบันการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยก็มีการบรรจุให้กลับมาทำงานให้กับถิ่นฐานบ้านเกิด เช่น ที่ตำบลหนองสาหร่ายได้มีการสร้างงานสร้างรายได้ให้เยาวชนคนรุ่นใหม่ที่จบการศึกษาปริญญาตรีแล้วกลับมาทำงานในตำบล อย่างโรงสีข้าวชุมชนก็ได้มีการชักชวนให้กลับมาทำงานบัญชีซึ่งเงินรายได้ที่เป็นค่าจ้าง ก็สามารถจ้างได้เทียบเท่ากับรายได้ขั้นต่ำคือ 15,000 บาท ซึ่งที่ผ่านมาก็มีคนรุ่นใหม่สมัครใจกลับเข้ามาทำงานที่หมู่บ้านที่เป็นถิ่นฐานบ้านเกิดกันหลายคน สร้างความอบอุ่นและความสัมพันธ์ในครอบครัวกลับขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง หรือที่ตำบลบ้านเลือกก็เน้นให้เยาวชนคนรุ่นใหม่ เรียนรู้ ถึงขนบธรรมเนียมประเพณีของบรรพบุรุษและประวัติความเป็นมาของบรรพชน ดั้งเดิมเพื่อให้เกิดความสำนึกรักในความเป็นตัวตนและชาติพันธุ์ของตนเองแม้จะเรียนจบการศึกษาไปแล้ว ไปเรียนต่อที่สถาบันการศึกษาอื่นหลังจากเรียนจบก็จะได้กลับมาที่ชุมชนฐานถิ่นเกิดของตนเอง ซึ่งที่ผ่านมาก็เยาวชนคนรุ่นใหม่ก็เริ่มกลับมาให้ความสนใจกับการรักษาและอนุรักษ์ภูมิปัญญาดั้งเดิมเอาไว้มากขึ้น และความอบอุ่นภายในครอบครัวนี้เองที่ก่อร่างสร้างเป็นโครงสร้างการทำงานที่เกาะเกี่ยวสัมพันธ์กัน ก่อให้เกิดการยึดโยงเป็นความเข้มแข็งของครอบครัวซึ่งไปถึงแต่ละครอบครัวและสร้างเป็นตำบลที่มีความเข้มแข็งในการมีอำนาจในการขับเคลื่อนนโยบายต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาตำบลของตนเองในที่สุด ซึ่งความเข้มแข็งเหล่านั้นก็มีจุดเริ่มต้นจากจุดเล็ก ๆ ก็คือครอบครัวนั่นเอง

5. ทุนด้านความสัมพันธ์ทางเครือญาติและระหว่างครัวเรือน

ดังที่ได้นำเสนอไปตั้งแต่ต้นว่า ความสัมพันธ์ของแต่ละพื้นที่ที่ทำการศึกษาก็แม้ว่าจะมีความแตกต่างกันในลักษณะของชาติพันธุ์ก็ตาม แต่สิ่งที่ก่อให้เกิดความความเข้มแข็งในพื้นที่ที่เหมือนกันก็คือ ความสัมพันธ์ทางเครือญาติซึ่งมีจุดเริ่มต้นจากความเป็นชาติพันธุ์เดียวกัน ทำให้เกิดความรักและห่วงหาพันความเป็นชาติพันธุ์เดียวกัน ก็เป็นเสมือนทุนที่คอยเชื่อมโยงสมาชิกในกลุ่มต่าง ๆ ให้สามารถเกาะเกี่ยวและทำงานร่วมกันได้เป็นอย่างดีหากเกิดเหตุการณ์ที่ไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ เป็นความขัดแย้งกันก็สามารถที่จะใช้ความเป็นเครือญาติกัน ช่วยในการแก้ไขวิกฤตปัญหาที่เกิดขึ้นได้ ตัวอย่างเช่น ความขัดแย้งในการเข้ารับตำแหน่งทางการเมืองท้องถิ่นประจำพื้นที่ของตำบลหนอง

สำหรับยังสามารถใช้ความเป็นเครือญาติแก้ไขปัญหาความขัดแย้งกันได้ หรือที่ตำบลบ้านเลือกที่อาศัยความเป็นชาติพันธุ์ลาวเวียงด้วยกันก็สามารถใช้ความเป็นเครือญาติดังกล่าว เป็นสิ่งที่ชักจูงและชักชวนให้กลุ่มต่าง ๆ ในตำบล เข้ามาร่วมประกอบกิจกรรมที่สามารถอนุรักษ์รักษา วัฒนธรรมอันดีงามที่ประกอบกับมาอย่างช้านานแล้ว ให้คงอยู่ได้ เช่นเดียวกัน

6. ทунด้านเครือข่าย

จากการกลุ่มต่าง ๆ สามารถสร้างความเข้มแข็งให้กับพื้นที่ของตนเองได้แล้ว ยังสามารถดำรงตนเป็นที่พึ่งให้กับพื้นที่ใกล้เคียงหรือพื้นที่ที่สนใจอยากจะทำกลุ่มหรือตำบลของตนเองให้มีความเข้มแข็งเพิ่มมากขึ้นได้ จึงได้จัดทำเป็นเครือข่ายในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในตำบลต่าง ๆ ให้มีรูปแบบการทำงานที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับพื้นที่ของตนเองได้ โดยความเป็นเครือข่ายนี้เอง ก็สามารถสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนรอบข้างและชุมชนต่าง ๆ โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งการทำงานก็สามารถอาศัยศักยภาพของเครือข่ายเข้ามาช่วยกันทำงานก่อให้เกิดเป็นรูปธรรมปรากฏชัดขึ้นมาได้เช่นกัน ตัวอย่างเช่น ตำบลบ้านเลือกที่มีความเป็นชาติพันธุ์สูงในเขตอำเภอโพธารามหรือในจังหวัดราชบุรี ทำให้ชุมชนรอบ ๆ ของบ้านเลือก เช่น ตำบลบ้านฆ้อง บ้านลาด เจ็ดเสมียน ก็มีชาวลาวเวียงตั้งถิ่นฐานอยู่ และมาจัดแบ่งเขตพื้นที่การปกครองตามแบบอย่างที่รัฐไทยกำหนดในภายหลัง แต่ดั้งเดิมชุมชนแถบนั้น มีลักษณะเป็นชุมชนใหญ่ชุมชนเดียวกัน ถึงแม้จะมีการแยกพื้นที่ออกไปตามเขตการปกครองในสมัยใหม่ การไปมาหาสู่ การปฏิสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างญาติพี่น้อง และชาติพันธุ์เดียวกันก็ยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่อง ยิ่งในช่วงของกิจกรรมตามประเพณี วัฒนธรรมที่ได้ระบุไว้อย่างชัดเจน การเข้ามามีส่วนนอกจากจะเป็นลาวเวียงภายในตำบลบ้านเลือกแล้ว คนในชุมชนหรือตำบลอื่น ๆ ที่เป็นตำบลที่ตำบลน้อง ก็สามารถเข้าร่วมประกอบกิจกรรมร่วมกันได้ ถึงขนาดที่เข้ามาช่วยงานกันได้ จัดเป็นเครือข่ายด้านวัฒนธรรมที่อาศัยทุนคือความเป็นเครือญาติและเครือข่าย ให้เป็นประโยชน์ในการสร้างความสำเร็จให้กับชาวลาวเวียง หรือ ตำบลบ้านหนองสาหร่ายที่มีเครือข่ายตำบลพอเพียงที่มีการถ่ายทอดความรู้เรื่องการประกอบอาชีพเกษตรกรรมตามแนวทางพระราชดำริ การใช้ปุ๋ยชีวภาพ เพราะปลูกไม้ใช้สาคเคมี ก็ทำให้เหมือนกันตำบลหนองสาหร่ายเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ที่สามารถจะนำชาวบ้านหรือบุคคลากรไปอบรมเสริมสร้างความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับคนในตำบลของตนเองได้เช่นกัน จนเกิดเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ตามแนวพระราชดำริไป แม้จนกระทั่งทุกวันนี้ก็ยังมีกรอบความรู้กันอย่างต่อเนื่อง หรือตำบลคลองเงินที่เป็นเสมือนตำบลแห่งการเรียนรู้การทำงานร่วมกันโดยใช้สภาฯ เป็นเวทีที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน และฝึกการทำงานให้กับคนในตำบลของตนเองและนอกตำบล ทำให้เกิดเป็นเครือข่ายที่จะคอยสนับสนุนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จนเป็นเครือข่ายองค์กรชุมชนขนาดใหญ่ที่สามารถทำงานร่วมกันได้ในแต่ละตำบล เช่น เครือข่ายตำบลสุขภาพของ สสส. เป็นต้น

การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของภาคพลเมืองในพื้นที่

รูปแบบการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน จะมีลักษณะที่มีทั้งความเหมือนและความแตกต่างกัน เช่น

1. การมีส่วนร่วมคิด

โดยส่วนมากการทำงานของภาคพลเมืองในแต่ละพื้นที่ยังมีลักษณะการมีส่วนร่วมกันคิด ไม่เท่ากัน เช่น ตำบลหนองสาหร่ายมีการร่วมกันแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง เนื่องจากคนที่เข้ามาเป็นสมาชิกจะมีอิสระค่อนข้างมาก ดังนั้นในกรณีที่มีการนำเสนอประเด็นในที่ประชุม จึงมีลักษณะบรรยากาศที่ถกเถียงกันบ้าง แต่ก็สามารถหาข้อสรุปกันได้ ในขณะที่ตำบลคลองเงินกลุ่มแกนนำยังมีอิทธิพลในการแสดงความคิดเห็นอยู่มาก และส่งผลกระทบต่อความคิดของชาวบ้านอีกด้วย โดยเฉพาะแกนนำหลักอย่าง ดร.อุษา เทียนทอง ยังคงไว้ซึ่งความเป็นผู้นำที่มีอิทธิพลสูง ดังนั้น การเสนอหรือการบอกกล่าวของ ดร.อุษา เทียนทอง จึงทำให้สมาชิกอาจจะต้องให้ความสำคัญอยู่มาก ในขณะที่ตำบลบ้านเลือกสมาชิกค่อนข้างมีส่วนร่วมคิดกันน้อยมาก เนื่องจากกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ที่เข้ามาร่วมประกอบกิจกรรมร่วมกัน มาจากกลุ่มอาชีพเป็นส่วนใหญ่ ทำให้การคิดกิจกรรมต่าง ๆ จึงมีน้อยส่วนมากจะเป็นผู้คอยร่วมปฏิบัติเสียเป็นส่วนใหญ่ ทำให้ ภาระในการคิดกิจกรรมจึงอยู่กับกลุ่มแกนนำเสียเป็นส่วนใหญ่

2. การมีส่วนร่วมวางแผน

ในการจัดประชุมกันทุกเดือนยกเว้นในกรณีที่มีเหตุจำเป็นต้องเปลี่ยนวัน หรืองดวันการประชุม ทำให้การทำงานของสมาชิกกลุ่มสภาองค์กรชุมชน มีขั้นตอนในการทำงานเป็นระบบมากขึ้น การเข้าร่วมประชุมถึงแม้ว่าจะไม่สามารถนำพาหรือชักชวนสมาชิกทั้งเข้าร่วมประชุมได้พร้อมกัน ก็ตาม มติที่เกิดขึ้นหลังจากการประชุมร่วมกันมักจะได้รับการยอมรับและปฏิบัติตามแทบทั้งสิ้น เนื่องจากผลพวงจากความไว้วางใจในกลุ่มแกนนำของตำบลทั้งนั้น ดังนั้น การมีส่วนร่วมในการวางแผนของแต่ละพื้นที่จึงมีลักษณะที่ ผากความหวังไว้กับ กลุ่มแกนนำหรือตัวแทนที่เข้าร่วมประชุม นั่นเอง เสมือนเป็นสัญญาใจหรือประขามติของสมาชิกตำบลทั้งหมดด้วย

3. การมีส่วนร่วมลงมือปฏิบัติ

ในขั้นตอนการทำงาน โดยการลงมือปฏิบัติร่วมกันตามมติของที่ประชุมสภาฯ สมาชิกหรือชาวบ้านทั้งหมดมักจะเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนการปฏิบัติกันอย่างกว้างขวาง เนื่องจากสมาชิกทั้งหมดแม้ไม่ได้ร่วมแสดงความคิดเห็นร่วมกันในที่ประชุมก็ตาม ก็จะเข้าร่วมในการประกอบกิจกรรมเนื่องจากของตำบลบ้านหนองสาหร่าย ให้อิทธิพลของที่ประชุมเป็นเสมือนประขามติที่คนในตำบลต้องปฏิบัติตาม ทำให้กลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น สามารถดำเนินการต่อไปได้อย่างต่อเนื่อง และมีการรายงานผลการดำเนินงานในทุกๆ เดือนเช่นเดียวกัน อีกประการที่สำคัญก็คือ การร่วมลงมือปฏิบัติ นั้น เป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของตนเองและครอบครัวอีกด้วย เนื่องจากการร่วมกลุ่มกับทำงาน

ร่วมกัน จะก่อให้เกิดอำนาจในการต่อรอง กับกลุ่มและเป็นผลประโยชน์ที่สมาชิกทุกคนต้องมีส่วนได้รับผลนั้นร่วมกันด้วย เช่น เรื่องของการฝาก การแบ่งปันผลประโยชน์ของธนาคารชุมชน เป็นต้น ในขณะที่ตำบลคลองเขินเป็นมีลักษณะเป็นผู้ตามที่ดี คือ ค่อยช้ามีความศรัทธาในตัวกลุ่มแกนนำชุมชนเช่นเดียวกัน ดังนั้น มติที่ออกจากมาจากที่ประชุมสภาฯ ก็จะนำไปประกาศและนำไปปฏิบัติร่วมกันระหว่างสมาชิกทั้งหมด การจัดตั้งกลุ่มเลี้ยงไก่ที่ต้องใช้งบประมาณสนับสนุนจากสมาชิกสภาฯ เมื่อมีมติออกมาแล้ว ก็จะมีสมาชิกเข้าไปร่วมกลุ่มจัดตั้งเป็นกลุ่มเลี้ยงไก่ซึ่งสามารถสร้างรายได้ให้กับตนเองและกลุ่มได้เป็นอย่างดีอีกด้วย กิจกรรมหลาย ๆ อย่างที่ประสบผลสำเร็จดังกล่าว ก็เป็นเหตุดึงดูดให้กับสมาชิกคนอื่น ๆ และบุคคลที่ไม่ได้เป็นสมาชิกเริ่มหันกลับมาให้ความสนใจเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากผลประโยชน์ที่ปรากฏผลออกมาเป็นรูปธรรมนั่นเอง ในส่วนของตำบลบ้านเลือกที่มีการจัดกิจกรรมร่วมกัน ก็มีตัวแทนเข้าร่วมประชุมสภาฯ เมื่อสมาชิกสภาฯ ได้กำหนดตารางกิจกรรมชัดเจนแล้ว ก็จะนำไปแจ้งให้กับสมาชิกรายย่อยท่านอื่น ๆ ทราบต่อไป ถึงแม้ประกอบกิจกรรมสมาชิกก็จะเข้าร่วมกันช่วยงานกันเป็นอย่างดี อีกทั้งช่วงเวลากิจกรรมตามประเพณีมักจะเป็นช่วงงานบุญที่ชาวตำบลต่างทราบที่อยู่แล้ว เพียงแต่มีบทบาทเพิ่มมากขึ้นในการเข้าไปช่วยเหลือหัวหน้ากลุ่มตามภาระหน้าที่ที่ได้จัดแบ่งกันในขณะประชุมสภาฯ นั่นเอง

4. การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ร่วมกัน

การรับผลประโยชน์ของสมาชิก ทั้งหมดทุกกลุ่มทุกพื้นที่ เป็นเสมือนแม่เหล็กที่ดึงดูดให้กลุ่ม เครือข่าย หรือสมาชิกในตำบลต่าง ๆ เกาะกลุ่มร่วมกันอยู่อย่างเหนียวแน่นประการหนึ่ง เนื่องจากผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นดังกล่าว มีอิทธิพลอย่างสูงในการกำหนดการเข้าเป็นสมาชิกของกลุ่มต่าง ๆ ในตำบล เช่น ในตำบลหนองสาหร่ายที่จัดตั้งธนาคารชุมชน กิจกรรมดังกล่าวผู้ที่จะมีโอกาสหรือสิทธิที่จะกู้ยืมเงินจะต้องสมัครเป็นสมาชิกก่อน และที่สำคัญต้องเป็นบุคคลที่มีความน่าเชื่อถือเป็นที่ยอมรับของคนในตำบลด้วย เพราะจะต้องอาศัยสมาชิกดังกล่าวมาเป็นผู้รับรองการกู้ยืมเงินจากสถาบันการเงินดังกล่าวสุดท้ายแล้ว สมาชิกทั้งหมดก็จะได้รับประโยชน์จากดอกผลที่เกิดจากการปล่อยกู้ยืมเงินเองและที่ผ่านมามีผลประกอบการสามารถสร้างประโยชน์ให้กับสมาชิกคนในตำบลและตำบลใกล้เคียงที่ขอเข้ามาเป็นสมาชิกได้อีกด้วย ในตำบลคลองเขินก็เกิดกลุ่มอาชีพที่อาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นประโยชน์ ทำให้การเกิดกลุ่มอาชีพต่าง ๆ โดยอาศัยทุนในชุมชนเป็นเครื่องสนับสนุน ทำให้ที่เข้าร่วมกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ก็มีความคาดหวังในการแสวงหารายได้เพิ่มมากขึ้นจากช่วงเวลาวางอย่างกลุ่มแม่บ้านทำขนมโดยใช้น้ำตาลมะพร้าวก็อาศัยช่วงเวลาที่ว่างมาร่วมกันทำเป็นกลุ่มขนมหวานในตำบล ซึ่งก็สามารถสร้างรายได้ให้กับคนในตำบลได้เป็นอย่างดี ดังนั้นการมีกลุ่มจึงมีความสำคัญกับคนในตำบลมากโดยเฉพาะกลุ่มแม่บ้านในตำบล อีกด้วย ในขณะที่ในตำบลบ้านเลือก ผลประโยชน์ที่สมาชิกได้รับก็คือ การอนุรักษ์ความเป็นชาติพันธุ์ของตนเอาไว้ ทำให้เกิดการสืบสานสืบต่อ วัฒนธรรมและประเพณีอันทรงคุณค่าให้กับลูกหลานตนเองต่อไป ในการที่เมื่อมีกิจกรรมแล้วก็สามารถเป็นแหล่ง

สร้างรายได้ให้กับ คนในตำบลได้เป็นอย่างดีอีกด้วย เช่น กรณีที่กระทรวงการท่องเที่ยวได้จัดให้บ้านเลือกเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมตลอดทั้งปี ซึ่งก็สร้างรายได้จากการมาท่องเที่ยวของชาวต่างถิ่นและชาวต่างประเทศได้อีกทางหนึ่งด้วย อีกทั้งกลุ่มอาชีพอย่างกลุ่มตุ๊กตา ก็สามารถเอาผลิตภัณฑ์ของตนมาขายสร้างรายได้ได้อีกทางหนึ่งเช่นเดียวกัน ดังนั้น หากพิจารณาในส่วนผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น จึงสามารถจะสะท้อนว่ารายได้ หรือผลประโยชน์ในเรื่องการทำงานหาเลี้ยงชีพ และอำนาจในการต่อรองการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก จึงเป็นประเด็นที่สำคัญ

5. การมีส่วนร่วมประเมินผลงาน

จากประสบการณ์ในการจัดทำแผนแม่บทชุมชนซึ่งทั้ง 3 พื้นที่ได้รับการอบรมโดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนเหมือนกัน ทำให้หลังจากที่มีการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ จึงมีภารกิจที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่สภาองค์กรชุมชน จะต้องร่วมกันประเมินผลการดำเนินงาน โดยได้กำหนดวัตถุประสงค์เป็นเป้าหมายสำคัญ จากนั้นนำผลการประเมินมาปรับปรุงแก้ไขให้เกิดความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น เช่น การตัดสินใจร่วมกันทำธนาคารขยะ ซึ่งเป็นการแก้ไขปัญหาขยะในตำบลทั้ง 8 หมู่บ้าน โดยมีรถกระบะไปรับซื้อขยะตามหมู่บ้านต่าง ๆ จากนั้นนำขยะที่รับซื้อมาจัดกลุ่ม พลาสติก กระดาษ โลหะ เป็นต้น หลังจากได้พลาสติกมาแล้ว ก็ยังไม่มีกระบวนการจัดการพลาสติกที่ได้รับซื้อมาด้วยกระบวนการอื่น นอกจากนำไปขายต่อทำให้เกิดขยะพลาสติกล้นธนาคาร เมื่อเกิดการแจ้งผลการดำเนินการ ทำให้เกิดแนวความคิดในการนำขยะพลาสติกไปพัฒนาต่อยอด นำไปทำเป็นไบโอดีเซลซึ่งกลุ่มแกนนำก็ได้ไปแสวงหาความรู้เพิ่มเติมและได้คำแนะนำจากสถาบันการศึกษา คือ มหาวิทยาลัยรังสิต ได้ทำข้อตกลงร่วมกันจัดทำเป็นโรงงานผลิตไบโอดีเซลโดย มหาวิทยาลัยรังสิตเป็นผู้ลงทุนให้ เป็นต้น หรือ ในตำบลบ้านเลือกที่หลังจากร่วมดำเนินแผนการทำงานในส่วนของการสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในตำบล โดยได้มีการกำหนดวิธีการชี้วัดจากการจัดทำเวทีการวิเคราะห์ความเข้มแข็งของกลุ่ม องค์กรต่าง ๆ ในชุมชนของสภาองค์กรชุมชน โดยจะมีการจัดประชุมปีละ 2 ครั้ง โดยมุ่งไปที่การทำงานอย่างเป็นระบบและการเปิดโอกาสให้สมาชิกกลุ่มเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานมากขึ้น โดยจะประเมินจากสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ว่ากลุ่มเปิดโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วมมากแค่ไหน หากไม่เป็นไปตามข้อกำลังที่ตกลงกันไว้ ทางสภาองค์กรชุมชนจะทำการประสานกับหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อให้การสนับสนุนการพัฒนาหนุนเสริมให้กับกิจกรรมกลุ่มต่าง ๆ หากเกิดกำลังของสภาองค์กรชุมชน ก็จะทำการเชื่อมโยงกับเครือข่ายองค์กรในระดับชุมชนตำบลด้วยกัน ในขณะที่ตำบลคลองเขินใช้เวทีของสภาองค์กรชุมชนเป็นที่ติดตามและรายงานผลการทำงานของกลุ่มต่าง ๆ ที่เป็นสมาชิกของสภาองค์กรชุมชน หากมีปัญหาหรือยังไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้ก็จะนำข้อบกพร่องมาปรับปรุงในการทำงานในครั้งต่อไป เช่น การจัดงานประเพณีสงกรานต์เกิดมีปัญหาในส่วนงานไหนก็จะนำผลการดำเนินงานมาปรึกษาหารือในที่ประชุมสภาองค์กรชุมชนเพื่อให้สมาชิกได้มีโอกาสร่วมแสดงความคิดเห็นกับการแก้ไขปัญหาในกิจกรรมครั้งต่อไป เป็นต้น แต่ประเด็นที่สำคัญของการ

ติดตามประเมินผลอาจจะโน้มเอียงไปในส่วนของการรักษาประโยชน์ของตนเอง และติดตามผลการ
ทำงานของกลุ่มกิจกรรมซึ่งผลเป็นผู้มีส่วนได้เสียก็ได้ ทั้งการจัดประชุมกลุ่มในเวทีสภาองค์กรชุมชนจะ
สามารถทำให้สมาชิกกลุ่มสร้างอำนาจในการต่อรองเพื่อรักษาผลประโยชน์ของตนได้อีกด้วย

การทำงานร่วมกับท้องถิ่น

หลังจากสภาองค์กรชุมชน ซึ่งตำบลที่ทำการศึกษามีการจัดตั้งขึ้นตาม พ.ร.บ.ปี 2551
รูปแบบการทำงานของสภาองค์กรชุมชนมีการทำงานประสานสอดคล้องกันกับองค์กรปกครองส่วน
ท้องถิ่นในบางพื้นที่ บางพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทำหน้าที่สนับสนุนเพียงอย่างเดียว และบาง
พื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทำหน้าที่สนับสนุนและเป็นพี่เลี้ยงเพียงเท่านั้น ดังนี้

1. ด้านนโยบายในการพัฒนาตำบล

นโยบายที่กล่าวถึงเป็นภาระหน้าที่ที่สำคัญที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในทุกระดับ
จะต้องปฏิบัติให้สำเร็จลุล่วงเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนในเขตพื้นที่นั้น ๆ แต่เท่าที่ผ่าน
มาการกำหนดนโยบายมักจะเกิดจากนโยบายการหาเสียง หรือความต้องการของนักการเมืองที่ทำ
หน้าที่เหมือนหน่วยงานราชการในสมัยก่อน คือ มีลำดับขั้นตอนที่ค่อนข้างล่าช้าและไม่ตรงตามความ
ต้องการของประชาชนในพื้นที่อย่างแท้จริง โดยมักจะมีคำอ้างว่าทำตามนโยบายการหาเสียงที่เสมือน
สัญญาประชาคมที่ได้ให้ไว้กับประชาชนที่มาเลือกตั้ง หรือมักจะมีคำอ้างว่างบประมาณที่ไม่เพียงพอต่อการ
พัฒนา ตำบลที่สะท้อนปรากฏการณ์นี้คือยั้งชัดเจน คือตำบลหนองสาหร่าย เพราะเป็นสาเหตุที่
สำคัญในการขอแยกตัวเพื่อจัดตั้งตำบลใหม่ เพราะไม่ได้รับการพัฒนาเขตพื้นที่ให้สอดคล้องกับ
ความต้องการของประชาชนในพื้นที่โดยอ้างว่างบประมาณไม่เพียงพอ และหากมีงบประมาณลงมาแล้ว
ก็จะนำไปพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานอย่างอื่น เช่น ถนน เป็นต้นซึ่งไม่ตรงกับความต้องการของชาวบ้าน
ในพื้นที่ซึ่งเป็นเกษตรกรต้องการแหล่งน้ำในการเพาะปลูก จึงเป็นอีกสาเหตุที่สำคัญที่ทำให้ภาคพลเมือง
ในพื้นที่เกิดการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาตำบลของตนเอง โดยแกนนำชุมชนซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้าน
หรือแกนนำท่านอื่น ๆ ที่เป็นผู้ก่อตั้งตำบลตั้งแต่เริ่มแรก ได้เป็นตัวแทนของชาวตำบลลงสมัครรับ
เลือกตั้งเป็นนายกองค์การบริหารส่วนตำบล และสมาชิก โดยมีวัตถุประสงค์จะเข้าไปทำงานที่เป็นสิ่ง
ตรงกับความต้องการของชุมชนในตำบลอย่างแท้จริง ก็ให้เกิดอำนาจในการต่อรองกับภาครัฐในการที่
จะจัดสรรงบประมาณในการพัฒนาตำบลตามความต้องการของชาวตำบล ทำให้การทำงานของ
องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของตำบลหนองสาหร่ายและสภาองค์กรชุมชนเป็นไปในทิศทางเดียวกัน
และสามารถจำกัดความขัดแย้ง ในเรื่องการแย่งชิงอำนาจในทางการเมืองท้องถิ่นลงได้ โดยอาศัยสภา
องค์กรชุมชนเป็นเวทีที่จะกำหนดทิศทางการพัฒนาตำบลและตัวบุคคลที่จะเข้าไปรับหน้าที่เป็น
ผู้บริหารท้องถิ่นได้อย่างเป็นเอกฉันท์ นอกจากนี้จะเป็นการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของกลุ่มต่าง ๆ ใน
ตำบลแล้ว ยังสามารถสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาตำบลของตนเองได้เป็นอย่างดี เนื่องจาก
ตัวแทนที่เข้าไปทำหน้าที่ในสภาองค์กรชุมชนล้วนแล้วแต่เป็นตัวแทนที่มาจากกลุ่มต่าง ๆ ในตำบลที่

ได้รับความไว้วางใจให้เข้าไปทำหน้าที่สะท้อนความต้องการของคนในตำบลต่อที่ประชุม ซึ่งมีฝ่ายท้องถิ่นและสมาชิก กับฝ่ายสภาองค์กรชุมชนทำงานร่วมกัน ซึ่งเท่าที่ผ่านมาจะพบว่า กลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ได้เกิดการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่สามารถสร้างความเข้มแข็งให้กับตำบลหนองสาหร่ายจนเป็นที่ยอมรับของหน่วยงานราชการและองค์กรต่าง ๆ ได้จัดเป็นศูนย์เรียนรู้ระบบการทำงานตลอดทั้งปีและสามารถนำผลจากการประชุมร่วมของทั้งสองสภาฯ คือ สภาองค์กรชุมชนและสภาเทศบาล กำหนดเป็นนโยบายในการพัฒนาตำบลอย่างต่อเนื่อง

ในขณะที่สภาองค์กรชุมชนตำบลคลองเงิน มีลักษณะเป็นเสมือนเวทีที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันของคนในตำบล ถึงแม้การขยายกลุ่มกิจกรรมและกิจอาชีพต่าง ๆ จะไม่ได้ขยายกลุ่มออกไปมากมายแต่ก็เน้นความมั่นคงของกลุ่มกิจกรรมในภาคประชาชนในตำบลมากกว่า ดังนั้น จะพบว่าตำบลคลองเงินที่เปิดโอกาสให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ร่วมกันด้วย ถึงแม้จะยังไม่ได้รับความร่วมมืออย่างเต็มที่ในทุกเรื่องแต่ก็มีสมาชิกสภาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้เข้าร่วมประชุมเวทีอยู่เป็นประจำทำให้ข้อเสนอและข้อเรียกร้องที่เป็นความต้องการของคนในตำบลได้รับการถ่ายทอดไปถึงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ และกำหนดเป็นนโยบายในการพัฒนาตำบลคลองเงินเช่นกัน และที่สำคัญทางท้องถิ่นในพื้นที่ก็ได้จัดสรรงบประมาณในการสนับสนุนกิจกรรมของสภาองค์กรชุมชนอย่างสม่ำเสมอด้วย

ซึ่งการทำงานในลักษณะดังกล่าวของสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือก ยังคงมีการทำงานประสานงานร่วมกันกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังคงดูแล้ว ขาดความต่อเนื่องเท่าที่ควรเพราะสิ่งที่เป็นข้อเรียกร้องในการพัฒนาด้านวัฒนธรรมแม้จะได้รับการสนองตอบจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ก็ตาม แต่ยังคงเป็นงบประมาณที่ได้กำหนดไว้ประจำปีเท่านั้น การเข้ามามีส่วนร่วมกับสภาองค์กรชุมชนยังไม่ได้รับการตอบสนองเต็มที่โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่จะเน้นไปที่ภารกิจหลักในการพัฒนาตำบลตามแนวทางการทำงานของนักการเมืองท้องถิ่นอยู่มาก ซึ่งบางอย่างยังไม่ได้เป็นไปตามความต้องการของประชาชนในพื้นที่เท่าที่ควร เช่น การแก้ไขปัญหาหนี้เสีย ซึ่งมักจะได้รับการแจ้งกลับมางบประมาณไม่เพียงพอต่อการแก้ไขปัญหา เป็นต้น ทำให้สภาองค์กรชุมชนบ้านเลือก จึงได้งบประมาณจากหน่วยงานรัฐและองค์กรเอกชนส่วนอื่น เป็นผู้สนับสนุนแทน เช่น สสส. การท่องเที่ยวจังหวัด พอช. เป็นต้น ดังนั้น การกำหนดนโยบายตามความต้องการของคนในพื้นที่ยังอาจจะต้องดำเนินการควบคู่กันไปอย่างใกล้ชิดเพิ่มมากขึ้น

2. ด้านทุนสนับสนุนในการพัฒนา

เรื่องของทุนสนับสนุนในการทำงานนับเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้สภาองค์กรชุมชนได้นำมาใช้สนับสนุนในการทำงานซึ่งที่มาของทุนนั้นส่วนหนึ่งได้รับการสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งปริมาณของทุนก็แล้วแต่ ๆ ละตำบลซึ่งไม่ได้เหมือนกันเสียทีเดียว ดังนี้

สภาองค์กรชุมชนตำบลหนองสาหร่ายทำงานร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีลักษณะที่ทำงานควบคู่กันไป เนื่องจากแกนนำของชุมชนได้ก้าวเข้าไปทำหน้าที่เป็นผู้บริหารของเทศบาลตำบลด้วย ทำให้นโยบายต่าง ๆ รวมทั้งเรื่องของงบประมาณสนับสนุนจึงมีความสอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกันทั้งการทำงานของสภาองค์กรชุมชนและการทำงานของเทศบาลตำบล

สภาองค์กรชุมชนตำบลคลองเขิน มีรูปแบบการทำงานที่ใช้เวทีการประชุมของสภาฯ เป็นที่เรียนรู้ เสนอความต้องการ รายงานความก้าวหน้าของการทำงาน และปัญหาความต้องการของชาวตำบลเพื่อให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้รับทราบความต้องการของชาวตำบลโดยได้นับท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งของ ชาวตำบลคลองเขินด้วย ทำให้ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีลักษณะที่จะกำหนดทุนตามมาในภายหลังโดยในส่วนของชาวบ้านในตำบลร่วมกันทำกิจกรรมกันเองก่อน เมื่อชุมชนเริ่มมีความเข้มแข็งเพิ่มมากขึ้น ฝ่ายท้องถิ่นจึงได้เข้ามาร่วมกับสภาองค์กรชุมชนในภายหลัง ดังนั้น เรื่องของทุนสนับสนุนจึงมาในภายหลังเช่นกัน

สภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือก เน้นกิจกรรมการทำงานร่วมกันเองระหว่างชาวชุมชนในเขตพื้นที่การปกครองและตำบลใกล้เคียงที่มีความเป็นชาติพันธุ์เดียวกัน คือ เป็นชาวลาวเวียงที่มีการอพยพมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ แต่ถูกแบ่งแยกเป็นเขตการปกครองในระดับตำบลในภายหลัง ก่อให้เกิดเป็นกลุ่มพลังที่ประกอบกิจกรรมกันเองระหว่างชาวชุมชนที่อาศัยความเป็นชาติพันธุ์เดียวกัน เป็นเครื่องเกาะเกี่ยวยึดโยงกลุ่มต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ซึ่งให้ทำให้เกิดจิตสำนึกที่จะอนุรักษ์รักษาซึ่งประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของตนเองเอาไว้ โดยการอนุรักษ์ดังกล่าว นอกจากจะก่อให้เกิดความเป็นปึกแผ่นและความสามัคคีให้กับคนในตำบลเดียวกันและตำบลใกล้เคียงแล้ว ยังเป็นบ่อเกิดของรายได้ให้กับชาวตำบลอีกด้วย เนื่องจากตำบลถูกจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางด้านวัฒนธรรมที่สำคัญของกระทรวงการท่องเที่ยวทำให้เป็นนักท่องเที่ยวเข้าไปท่องเที่ยวในตำบลเพิ่มมากขึ้น นั้นหมายถึงรายได้ของคนในพื้นที่ก็เพิ่มมากขึ้นเช่นเดียวกัน ดังนั้น งบประมาณหรือทุนที่ชาวตำบลบ้านเลือกได้รับจึงมาจากการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในพื้นที่ที่เป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ กระทรวงการท่องเที่ยว สสส. และ พอช. เป็นต้น ซึ่งมีความหลากหลายในที่มาของทุนมาก ทำให้การทำงานของสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือกมีความโดดเด่น จนในที่สุดท้องถิ่นก็ได้กลับมาให้ความสำคัญกับกิจกรรมของสภาองค์กรชุมชนเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากตอนยังมีความหวงกัวงวลและระแวง ในเรื่องของมวลชนอยู่พอสมควรแต่เมื่อทราบเป้าหมายการทำงานในการอนุรักษ์ ประเพณีและวัฒนธรรมของชาวลาวเวียงเอาไว้ ผู้บริหารท้องถิ่นจึงได้จัดสรรงบประมาณมาสนับสนุนกิจกรรมในภายหลัง และดำเนินมาอย่างต่อเนื่องโดยปรากฏอยู่ในการจัดสรรงบประมาณการพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบลในแผน 3 ปี

3. ด้านการประสานงานทำงานร่วมกัน

การจัดประชุมเป็นประจำทุกเดือนเป็นการเปิดโอกาสให้ฝ่ายท้องถิ่น ท้องที่และฝ่ายภาคพลเมืองมีโอกาสได้แลกเปลี่ยนข้อมูลกัน โดยฝ่ายท้องถิ่นได้มีโอกาสนำเสนอข้อมูลของทาง

ราชการที่เป็นประโยชน์และเป็นนโยบายในการทำงานของท้องถิ่น เพื่อเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นและฝ่ายพลเมืองภาคประชาชน สามารถแสดงความคิดเห็น และทำงานประสานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ยกตัวอย่างเช่น การทำงานของสภาองค์กรชุมชนตำบลหนองสาหร่ายที่มีการจัดประชุมอย่างต่อเนื่อง ทำให้แกนนำที่เป็นตัวของของชุมชนกลุ่มต่าง ๆ ได้รับทราบ แนวทางในการทำงานที่เป็นนโยบายของรัฐบาล เพื่อที่จะเปิดโอกาสให้สภาองค์กรชุมชนและท้องถิ่นที่ปรับทิศทางในการทำงานของภาคพลเมืองให้สอดคล้องอย่างมีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น และที่สำคัญเนื่องจากการสวมหมวกหลายใบของผู้บริหารท้องถิ่น ท้องที่ และประชาชนภาคพลเมืองนี้เอง ก็เป็นจุดแข็งที่ทำให้ ตัวบุคคลคนเดียวสามารถบริหารจัดการได้เบ็ดเสร็จในตัวของผู้คนคนนั้นเองเช่น ตัวของสมาชิกสภาเทศบาลตำบล นอกจากตัวแทนฝ่ายท้องถิ่นแล้ว ยังเป็นลูกบ้านในตำบล ยังเป็นหัวหน้ากลุ่มอาชีพหรือกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยในบุคคลคนเดียวกัน ทำให้การบริหารจัดการจึงเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

ในขณะที่สภาองค์กรชุมชนตำบลคลองเขินก็มีการจัดประชุมกันอย่างต่อเนื่องทุกเดือนเช่นเดียว ทำให้ข้อมูลมีการแลกเปลี่ยนกันอยู่ตลอดทุกเดือน ทั้งฝ่ายท้องถิ่น ฝ่ายท้องที่ และตัวแทนกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ในตำบล แต่การทำงานของสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลื่อยยังขาดความต่อเนื่องในการจัดประชุมร่วมกันทำให้การประสานจึงเป็นไปลักษณะเฉพาะกิจคือ จะมีการจัดประชุมในช่วงที่มีงานกิจกรรมประเพณีเท่านั้น ทำให้บางครั้งการประสานงานยังขาดความคล่องตัวอยู่บ้าง และกลับกลายเป็นไปเน้นการทำงานกับหน่วยงานภายนอกมากกว่า เช่น กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา สสส. พอช. เป็นต้น มากกว่า

การประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมในพื้นที่เพื่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมือง

ผลจากการศึกษาจากสภาองค์กรชุมชนตำบลต้นแบบ 3 พื้นที่ ที่ทำให้สามารถสรุปรูปแบบการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่ในพื้นที่ เพื่อการส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมทางการเมืองของภาคพลเมือง ดังจะขยายความต่อไปนี้

1. ปัจจัยที่ก่อให้เกิดกระบวนการการทำงานร่วมกันของการเมืองภาคพลเมือง สามารถสรุปออกมาใน 2 ลักษณะ คือ

1.1 ลักษณะของปัจจัยที่มาจากภายนอก

การพยายามปรับตัวให้เป็นไปในแบบที่นโยบายของรัฐได้กำหนด เพื่อให้เกิดการพัฒนาตามภาวะความทันสมัย ที่เน้นความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ เป็นสำคัญ ทำให้หน่วยงานของรัฐได้ดำเนินตามแผนการทำงานอย่างเป็นลำดับขั้นตอน ตามโครงสร้างของหน่วยงานรัฐ เช่น การกำหนดให้มีการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ซึ่งในแต่ละตำบลได้ส่งตัวแทนเข้าร่วมอบรมเพื่อการจัดทำแผนการดำเนินงานโดยชุมชนเองเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน โดยแผนงานที่มุ่งหวังให้เกิดกระบวนการเรียนรู้กับคนในระดับชุมชน สามารถทำงาน และบริหารจัดการตนเองได้ โดยรัฐเป็นผู้

เกือบหมดและส่งเสริมให้เกิดกระบวนการดังกล่าวเริ่มจากการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ก่อนจะดำเนินแผนงานดังกล่าว โดยทางสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) หรือที่เรียกกันย่อ ๆ ว่า พอช. ได้ทำการสนับสนุนองค์ความรู้ โดยการประสานงานและทำงานร่วมกับแกนนำในตำบลต่าง ๆ ที่มีศักยภาพและเกิดความกระตือรือร้นในการทำงาน จากการจัดทำแผนแม่บทในการพัฒนาตำบลของตนเองและได้ดำเนินการทำงานอย่างจริงจัง จนได้ผลในระดับหนึ่ง เกิดเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพเกิดขึ้นในระดับบุคคล ระดับกลุ่ม และระดับเครือข่าย กระทั่งตาม แนวทางในการทำงานดังกล่าวสามารถกล่าวได้ว่า เป็นแรงกระตุ้นผลักดันให้เกิดการทำงานของชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยได้ ปัจจัยสนับสนุนจากองค์กรภายนอกชุมชนเหล่านี้ ซึ่งเป็นการตอบสนองนโยบายจากรัฐโดยตรง ซึ่งนับได้ว่าเป็นประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับทั้งสองฝ่าย คือ หน่วยงานต้นสังกัด และชุมชนเอง ในขณะที่สถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาหลายแห่งก็ทั้งใกล้และไกลชุมชนได้ใช้พื้นที่ชุมชนเป็นฐานในการศึกษาและการเรียนรู้ให้กับนักศึกษาของตนเองจึงได้ทำงานเชื่อมโยงกับชุมชน และเป็นการถ่ายทอดเทคโนโลยีทันสมัย องค์ความรู้ทันสมัยต่าง ๆ เข้ามาสนับสนุนการทำงานของชุมชน เช่น การใช้เทคโนโลยีในการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร จาก มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ การใช้อุปกรณ์เครื่องมือในการตัดสีข้าวที่ไม่ทำลายผลผลิตจากคณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต เป็นต้น ในขณะที่ปัจจัยส่วนที่สองคือปัจจัยที่เป็นแรงกระตุ้นจากภายในเอง

1.2 ลักษณะของปัจจัยที่เกิดจากภายใน

แรงกระตุ้นที่สามารถกล่าวได้ว่า เป็นแรงจูงใจให้กับพลเมืองในแต่ละตำบลต้นแบบ เข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานของสภาองค์กรชุมชน หรือพัฒนาตำบลของตนเองนั้น มาจากปัญหาที่เกิดขึ้นภายในครอบครัวก่อนเป็นจุดเริ่มต้น จากนั้นปัญหาภายในครอบครัวได้ขยายตัวส่งผลกระทบต่อออกไปเป็นวงกว้าง ทำให้ชาวตำบลได้รับผลกระทบกันอย่างกว้างขวาง เช่น ปัญหาภาระหนี้สินนอกระบบ ซึ่งนอกจากจะไม่สามารถแสวงหารายได้ให้เพียงพอกับการใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน และค่าใช้จ่ายภายในครอบครัวได้แล้วนั้น ยังสร้างภาระหนี้สินจากการกู้หนี้สินนอกระบบ มาใช้ในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมซึ่งเป็นที่ทราบกันดีกว่า พืชผลทางการเกษตรมักจะขายไม่ได้ราคา จึงไม่เพียงพอหรือคุ้มกับทุนที่ลงแรงไป ทำให้หนี้สินกับเพิ่มพูนทบต้นทบดอกไม่สามารถใช้ได้หมดสิ้น การรวมตัวเพื่อแสดงหาอาชีพเสริมจึงเป็นทางออกหนึ่งที่กลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ พยายามทำเพื่อหาทางดิ้นรนที่จะหนีให้พ้นจากปัญหาที่สั่งสมมาอย่างต่อเนื่องประการหนึ่ง ในประการต่อมาที่สำคัญก็คือจิตสำนึกรักถิ่นเกิดอยากจะทำอะไรก็ทำโดยไม่ให้หายสาบสูญไป โดยนำไปต่อยอดกับเรื่องของอาชีพเพื่อการสร้างรายได้เพิ่มเติม โดยดึงเอาภูมิปัญญาดั้งเดิมกลับมาใช้เป็นเป็นประโยชน์อีกครั้งซึ่งนอกจากจะเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาดั้งเดิมได้เป็นอย่างดีแล้ว ยังสามารถส่งผลถึงการรักษาสุขภาพอีกด้วย เช่น กระบวนการทำน้ำตาลมะพร้าวที่ปราศจากการใช้สารเคมีที่ส่งผลเป็นพิษตกค้างในร่างกายของมนุษย์ เป็นต้น ในขณะที่จิตสำนึกรักความเป็นชาติพันธุ์ของตนเอง อย่างชาว

ลาวเวียงที่ต้องการจะอนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามของตนให้สืบทอดต่อไปถึงลูกหลานไม่ให้หลงลืมรากเหง้าของตนเองไป และเพื่อการก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในชาติพันธุ์ของตนเองที่มีมาอย่างยาวนานหลายร้อยปีผ่านทางประเพณี และวัฒนธรรมอันดีนั้นเอง โดย 3 พื้นที่ที่ทำการวิจัยได้ อาศัยทุนทางสังคม คือ ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ความเป็นชาติพันธุ์เดียวกันที่มีมาหลายชั่วอายุคน ทำให้เกิดความเชื่อมั่นในกันและกัน เกิดความไว้วางใจให้ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของกลุ่มหรือชาวบ้านในพื้นที่ได้ ประกอบกับภาวะผู้นำที่เกิดขึ้นในตัวของแต่ละคนเองก็สามารถสร้างความไว้วางใจได้เป็นอย่างดี จนทำให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ที่สามารถสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนได้เป็นอย่างดี ซึ่งก็พอจะสรุปได้ว่าเป็นปัจจัยที่คอยกระตุ้นให้เกิดกระบวนการที่เรียกว่า การประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมที่กล่าวมาแล้วนี้เป็นตัวขับเคลื่อนให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมในส่วนของภาคพลเมืองในพื้นที่นั่นเอง

ดังที่ได้นำเสนอมาจะพบว่า พื้นที่กรณีศึกษา จะพบจุดเชื่อมโยงอยู่ 3 เรื่องหลักที่เป็นปัจจัยกระตุ้นให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมือง คือ

1. เรื่องของปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ และรายได้ ซึ่งเป็นผลกระทบหลังจากที่ประเทศไทยเข้าสู่ภาวะเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญกับการดำรงชีวิตของคนในชุมชน เช่น เน้นเรื่องการสร้างวัตถุ เน้นเรื่องการแสวงหาเงินเป็นใหญ่ เพราะทุกอย่างสามารถบันดาลได้ด้วยเงิน ทำให้เกิดการแข่งขัน การเอาเปรียบชาวบ้าน โดยเฉพาะจากนายทุนในพื้นที่ และต่างพื้นที่ สร้างภาระหนี้สิน ความลำบากให้กับชาวบ้าน จนกลายเป็นภาระหนี้สะสม ไม่สามารถแก้ได้ การรวมตัวของชาวบ้านเพื่อจะแก้ไขปัญหาจึงมีจุดมุ่งหมายไปที่การสร้างรายได้เพิ่มเติมจากรายได้ประจำนั่นเอง

2. เรื่องการรวมกลุ่มเพื่อสร้างกลุ่มพลัง ที่มีอำนาจในการต่อรองกับ หน่วยงานรัฐ และภาคเอกชน เนื่องจากประชาชนในพื้นที่มักจะเป็นผู้ที่ถูกรังแก กล่าวคือต้องปฏิบัติตามแนวนโยบายหรือ การประกอบธุรกิจของเอกชนที่เขามาเอาเปรียบ ทำให้การสร้างกลุ่มพลังเป็นการเปิดโอกาสให้ ชาวบ้านสามารถสร้างอำนาจในการต่อรองกับกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ได้ เช่น การกำหนดนโยบายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จะดำเนินนโยบายเรื่องใด ๆ ต้องได้รับการยอมรับจากชาวบ้านในเขตพื้นที่นั้น ๆ ด้วย มิฉะนั้น การเลือกตั้งในสมัยต่อไปอาจจะไม่ได้รับเลือกเข้ามาทำหน้าที่อีก

3. เรื่องจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อชุมชนในการอนุรักษ์และรักษาไว้ซึ่ง ภูมิปัญญาดั้งเดิม วัฒนธรรม และประเพณีท้องถิ่นที่มีความสำคัญมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ แต่ถูกลดความสำคัญลง โดยมีเทคโนโลยี ความทันสมัยเข้ามาแทนที่ ก่อให้เกิดเป็นความรักและความสามัคคีที่มีพลังในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน

2. รูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมือง

จากปัจจัยต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ก่อให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมืองได้อย่างเป็นขั้นเป็นตอน โดยทั้ง 3 พื้นที่ที่ทำการศึกษามีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมืองได้อย่างเป็นขั้นเป็นตอน โดยทั้ง 3 พื้นที่ที่ทำการศึกษาสามารถที่จะสรุปรูปแบบของกระบวนการและขั้นตอนการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมืองจนสามารถกลายเป็นกระบวนการปลูกสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองได้ในที่สุด โดยสามารถสรุปเป็นรูปแบบ CITIZEN Model ซึ่งสามารถขยายความได้ดังนี้

2.1 ขั้นตอนที่ 1 C (Context) ขั้นการศึกษาบริบทโดยรอบของชุมชนทั้งหมด เพื่อการเรียนรู้จุดแข็งและจุดอ่อนของตนเอง

จากการศึกษาชุมชนต้นแบบทั้ง 3 พื้นที่ ภายหลังจากผ่านการพัฒนาตนเองและชุมชนด้วยการฝึกจัดทำแผนแม่บทชุมชนได้ลงพื้นที่ทำการศึกษาริบทของพื้นที่ตนเอง ทำให้ทราบทุนทางสังคมทั้งที่มาจากภายนอกทุนทางสังคมที่มีอยู่ในพื้นที่ของตนเอง และทุนทางสังคมที่มีลักษณะดำรงอยู่กึ่งกลางระหว่างสองสถานะ คือ เป็นทั้งตัวแทนรัฐและเป็นคนที่อาศัยในท้องถิ่นเพื่อสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการสร้างความเข้มแข็งและจัดการตนเองได้ของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งจากการศึกษาในพื้นที่ต้นแบบทั้ง 3 พื้นที่ สามารถจะอธิบายได้ดังต่อไปนี้

ทุนทางสังคมที่มาจากภายนอก ที่สำคัญก็คือ ทุนทางสังคมที่มาจากการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ และองค์กรภายนอกชุมชน เช่น **สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.)** ที่เข้ามาสนับสนุนการจัดการฝึกอบรมจัดทำแผนแม่บทชุมชนตั้งแต่แรก ซึ่งนับได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการขับเคลื่อนให้เกิดกระบวนการทำงานร่วมกันนั่นเอง **นโยบายของกระทรวงมหาดไทย** ที่ผลักดันให้เกิดโครงการการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นโดยมีการสั่งการผ่านมาทางท้องที่ก็คือ กำนันและผู้ใหญ่บ้าน ให้เกิดการสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเพื่อการวางแผนแม่บทชุมชนร่วมกัน **ทุนที่มาจาก สสส.** (สร้างเสริมสนับสนุนสุขภาพ) โดยมีการจัดทำโครงการเพื่อสนับสนุนกิจกรรมของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งชุมชนต้นแบบทั้ง 3 ได้มีการบูรณาการทุนจากภายนอกดังกล่าวซึ่งโดยมากมักจะเป็นทุนด้านกำลังเงิน การจัดอบรมความรู้ และทุนที่คงมีอยู่ภายในชุมชน เข้ามาสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพจนสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนได้เป็นอย่างดี

ทุนทางสังคมที่คงมีอยู่ในภายใน เป็นปัจจัยที่มีส่วนกระตุ้นอย่างสำคัญในการก่อให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนได้อย่างดี เนื่องจากทุนภายในชุมชนนั้น มีส่วนอย่างสำคัญในการมีส่วนช่วยผลักดัน ติดตามงาน เชื่อมประสานและสร้างแรงบันดาลใจให้กับกระบวนการกลุ่มของแต่ละพื้นที่ เช่น **ทุนมนุษย์** ซึ่งได้แก่ ทุนด้านผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยทุนด้านผู้นำทั้ง 3 พื้นที่จะมีจุดแข็งที่ตรงกันก็คือ มีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์และความกระตือรือร้นในการแสวงหาความรู้และมีความต้องการจะพัฒนาชุมชนของตนเองเป็นอย่างมาก โดยผู้นำในที่นี้เป็นผู้นำทั้งที่เป็นทางการกล่าวคือ เป็นกำนันและผู้ใหญ่บ้านซึ่งได้รับการยอมรับจากคนในชุมชนสามารถเป็น

ศูนย์รวมใจของคนในชุมชน และผู้นำทั้งที่ไม่เป็นทางการ แต่เป็นโดยธรรมชาติ เช่น เป็นอดีตข้าราชการอย่างคุณครู เป็นอดีตพระ และผู้นำกลุ่มต่าง ๆ ที่มีอยู่ในตำบล เช่น ผู้สูงอายุ ปราชญ์ชาวบ้านผู้ที่มีองค์ความรู้ในการประกอบอาชีพมาตั้งแต่ดั้งเดิม ในทางกลับกันก็สามารถเป็นศูนย์รวมใจให้กับชาวบ้านในตำบลนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดีเช่นกัน **ทุนด้านความสัมพันธ์ในครอบครัวและความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ชาติพันธุ์** ก็สามารถเป็นวิถีชีวิตที่เชื่อมโยงให้เกิดความผูกพันความสมัครสมานสามัคคีกันได้ระหว่างภายในครอบครัวและชุมชน ซึ่งหากเกิดปัญหาความขัดแย้งในการทำงานร่วมกัน ก็สามารถอาศัยความสัมพันธ์เหล่านี้จัดความขัดแย้งเหล่านั้นให้ผ่านไปได้ ในขณะที่หากเกิดปัญหาที่ชุมชนเดียวไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ ก็สามารถเชื่อมโยงกับกลุ่มเครือญาติที่อยู่ในเขตตำบลอื่นให้เข้ามาร่วมแรงร่วมใจกัน สร้างเป็นเครือข่ายชุมชนเข้มแข็งได้เป็นอย่างดี ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของชาวชุมชนอันนำไปสู่ความสำเร็จได้ โดยตลอดระยะเวลาในการทำงาน ก็อาศัยความสัมพันธ์ดังกล่าว เป็นเครื่องมือชักชวน กลุ่มญาติ ครอบครัว เพื่อนพ้องที่มีความสนิทใกล้ชิดและมีความเชื่อใจซึ่งกันและกันก่อน จากนั้น ค่อย ๆ ขยับขยายเป็นบุคคลที่สนใจ และเครือข่ายในที่สุด อีกทั้ง **ทุนด้านศาสนา ประเพณีและวัฒนธรรม** ก็เป็นทุนทางสังคมที่มีความสำคัญมาก เนื่องจากหากคนในชุมชนเป็นความเชื่อ ความเคารพและมีวิถีชีวิตที่เหมือนกัน การรวมกลุ่มก็สามารถจะกระทำได้ง่าย เพราะรูปแบบดังกล่าวกลายเป็นวิถีชีวิตที่คนในชุมชนทั้งหมดต้องร่วมกันปฏิบัติตาม เหมือนเป็นกฎหมายที่ชุมชนสร้างให้เกิดเป็นมาตรฐานเดียวกันเอง โดยไม่ต้องรอกฎหมายหรือระเบียบจากหน่วยงานภาครัฐเข้ามากำหนด **ก่อให้เกิดเป็นทุนด้านความเชื่อความศรัทธา** ของคนภายในชุมชนเองที่ให้ความเคารพต่อผู้หลักผู้ใหญ่ในครอบครัวและชุมชนซึ่งเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณให้กับคนในชุมชนได้ หรือจะกล่าวเป็นศูนย์รวมใจก็ไม่ผิด โดยความเคารพเหล่านี้เกิดจากความรู้ความสามารถที่มีอยู่เฉพาะตัวที่เรียกว่า **ทุนด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น** ซึ่งแต่ละท่านก็จะมีความรู้ความสามารถแตกต่างกันไปแต่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตและรักษาไว้ซึ่งวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบดั้งเดิมดั้งเดิม ที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เช่น การทำปุ๋ยอินทรีย์ปราศจากสารเคมี การทำขนมจากวัสดุธรรมชาติ และมีลักษณะเฉพาะที่เป็นแบบอย่างของชาติพันธุ์ของตนเองเอาไว้ ซึ่งนับได้ว่าเป็นจุดแข็งที่สำคัญของแต่ละชุมชนเช่นเดียวกัน และการประยุกต์ใช้ทุนที่สำคัญที่จะมองข้ามไปไม่ได้เลยก็คือ **ทุนด้านทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม** ที่มีการนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์โดยไม่เป็นการทำลายธรรมชาติ เช่น การใช้น้ำตาลมะพร้าวมาทำเป็นขนมเป็นสินค้าส่งออกของตำบล การใช้ทางมะพร้าวมาทำไม้กวาดทางมะพร้าว การใช้พื้นที่ทางธรรมชาติให้เหมาะสมกับการเพาะปลูกตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และการเรียนรู้สภาพที่ดินที่เหมาะสมกับการเพาะปลูกพืชต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับพื้นที่ เป็นต้น เพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับตนเองและกลุ่ม นั่นเอง

ทูลทางสังคมที่มีลักษณะผสมผสานสองสถานะเข้าด้วยกัน กล่าวคือมีสถานะที่คาบเกี่ยวทั้งสองสถานะเข้าด้วยกันเป็นเสมือนทั้งทูลภายในและภายนอก เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ที่มีลักษณะการทำงานเป็นเสมือนหน่วยงานของรัฐบาล ในขณะที่สถานของตนเองก็อยู่ในพื้นที่องค์กรประกอบด้วยสมาชิกที่มาจากคนในพื้นที่ ทำให้มีความคาบเกี่ยวกับระหว่างความเป็นทูลทางสังคมภายนอกชุมชนเนื่องจากทำหน้าที่เป็นตัวแทนของภาครัฐ และดำเนินการไปตามความต้องการของคนในชุมชนไปพร้อมกัน ซึ่งในพระราชบัญญัติการกระจายอำนาจ ปี 2540 ได้กำหนดพันธกิจการทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้เป็นผู้ดูแลและให้การสนับสนุนการดำเนินงานของชุมชนและดูแลความเรียบร้อยให้กับพื้นที่ เพราะมีความใกล้ชิดกับชุมชนหรืออาจจะถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนเลยก็สามารถกล่าวได้ ดังนั้น กิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนจึงได้รับการสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นอันดับแรก ยิ่งหากความต้องการของชุมชนมีความสอดคล้องกับการทำงานของท้องถิ่น จะทำให้มีแผนในการพัฒนาท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรมชัดเจน ส่งผลให้เกิดการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ตัวอย่างเช่น การดำเนินงานของสภาองค์กรชุมชนตำบลหนองสาหร่าย เป็นต้น หรือในกรณีที่แกนนำชุมชนทำงานในหลายสถานะเช่น เป็นสมาชิกสภาพัฒนาจังหวัด เป็นตัวแทนของมูลนิธิพัฒนาไท (คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ) หากมีภาระงานในการพัฒนาด้านใดก็มักจะนำงบประมาณนั้นมาใช้ในพื้นที่ของตนเองเป็นพื้นที่นาร่อง เป็นต้น นับว่าเป็นการประสานประโยชน์ให้เกิดขึ้นทั้งสองด้าน กล่าวคือ ด้านภาระหน้าที่การงานที่รับผิดชอบอยู่และการพัฒนาพื้นที่ชุมชนของตนเองไปด้วยกัน ด้วย

โดยในขั้นตอนที่ 1 เป็นการศึกษาบริบทของชุมชนตนเองสามารถสรุปได้ว่าทูลทางสังคมเป็นความเข้มแข็งของชุมชนที่มีอยู่แล้ว แต่ขาดความเอาใจใส่และให้ความสำคัญ มีอะไรบ้าง ดังนั้น การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นและการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนการเรียนรู้จักตนเองจึงเป็นขั้นตอนแรก ๆ ที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก โดยชุมชนสามารถจะนำเอาทูลทางสังคมดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ให้เกิดการแก้ไขปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนทำให้ชุมชนอ่อนแอและขาดการพึ่งตนเองอย่างมีประสิทธิภาพอย่างในสมัยก่อน ดังนั้นการนำทูลทางสังคมมาใช้เป็นเครื่องมือที่สำคัญจึงเป็นการประยุกต์ใช้ตามสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นโดยชุมชนจะต้องพิจารณาจากปัญหาที่จะส่งผลกระทบต่อชุมชนโดยตรง

2.2 ขั้นตอนที่ 2 I (In Put) นับเป็นขั้นตอนที่สำคัญเป็นอันดับต่อมา ก็คือการสร้างเป้าหมายที่ชัดเจนหรือหาเหตุแห่งการสร้างกลุ่มขึ้น โดยการสำรวจความต้องการและปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน เพื่อเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการเข้ามามีส่วนร่วมของคนในชุมชน และเป็นเป้าหมายสุดท้ายในการวางแผนเพื่อแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

โดยจากการศึกษาข้อมูลจากพื้นที่ต้นแบบพบว่า สาเหตุแห่งปัญหาที่เกิดขึ้นกับชุมชนจะมีจุดเริ่มต้นจากภายนอกและส่งผลกระทบต่อจนเกิดเป็นปัญหาภายในชุมชนในที่สุดซึ่งสามารถ

จะสรุปเป็นสาเหตุหลัก ๆ ที่สำคัญที่เหมือนกันก็คือ ปัญหาความเอาใจเอาเปรียบจากนายทุนที่เริ่มเข้ามา มีบทบาทอย่างมากเพราะเป็นจุดเริ่มต้นจากการนำความเจริญทางด้านวัตถุเข้ามายังชุมชน เช่น การจัดตั้งโรงงานแล้วปล่อยน้ำเสียส่งผลให้เกิดมลพิษอย่างที่ตำบลบ้านเลือก อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี การที่พ่อค้าคนกลางเข้ามา มีบทบาทในการรับซื้อพืชผลทางการเกษตรและกดราคาพืชผล ส่งผลทำให้รายได้ของเกษตรกรในพื้นที่มีรายได้น้อยลงไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายจากการซื้อปุ๋ย ก็ให้เกิดการกู้หนี้ยืมสิน ก่อให้เกิดหนี้ผูกพันต่อเนื่องกลายเป็นหนี้ที่ไม่มีวันใช้หมดสิ้น ของตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี หรือ การเข้ามาของอาหารที่ผสมสารเคมีหรือสารปรุรงรสส่งผลต่อสุขภาพของคนในตำบลคลองเงิน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม ดังนั้น ปัญหาที่เหมือนกันพบมากที่สุดปัญหาที่เกิดจากเรื่องของรายได้ที่ลดน้อยลง อำนาจในการต่อรองกับพ่อค้าคนกลางหรือเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นไม่มี ทำให้ชาวบ้านเสมือนกับว่าเป็นผู้ที่อ่อนแอขาดความเข้มแข็งต้องคอยพึ่งพารัฐอยู่ตลอดเวลา กลับกลายเป็นคนที่พยายามเรียกร้องการช่วยเหลือไม่จบสิ้น ทั้ง ๆ ที่กลุ่มชาวบ้านเหล่านี้เป็นเจ้าของพื้นที่ดั้งเดิมทั้งสิ้น

ดังนั้น ในขั้นตอนนี้กลุ่มผู้นำที่เป็นทุนเริ่มแรกที่มีความสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนจะต้องคำนึงถึงก็คือ การเรียนรู้ถึงผลกระทบ ความต้องการ หรือปัญหาที่เกิดขึ้น ในชุมชนส่วนร่วมก่อนเพื่อที่จะนำไปเป็นเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาส่วนร่วมกันโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเนื่องจากเป็นปัญหาของส่วนร่วมที่หากเกิดขึ้นก็จะส่งผลกระทบต่อปัญหาส่วนบุคคลในที่สุด อันจะนำไปสู่ขั้นตอนที่ 3 คือการดึงการมีส่วนร่วมและสร้างทีมงานในการทำงานร่วมกันขึ้นมา

2.3 ขั้นตอนที่ 3 T (Team Work) การสร้างทีมงาน เนื่องจากการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนที่สำคัญ ก็คือ การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนให้เกิดการทำงานร่วมกัน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดและยั่งยืน และทำงานอย่างเป็นระบบอย่างสอดคล้องประสานกันอย่างเชื่อมโยงสนับสนุนซึ่งกันและกัน

โดยจากการศึกษาพื้นที่ต้นแบบทำให้ทราบการ แต่ละชุมชนได้มีการจัดทำโครงสร้างในการทำงานสอดคล้องกับการดูแลปกครองกันเองกล่าวคือ มีโครงสร้างส่วนบนของการบริหารเป็นกลุ่มของแกนนำเป็นหลัก ซึ่งก็ได้แก่ ผู้นำที่เป็นทางการคือได้รับการยอมรับจากชาวบ้านให้ขึ้นมาทำหน้าที่ในการเป็นแกนนำชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้านหรือกำนัน จนกระทั่งถึงเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นจะเป็นบุคคลที่ได้ผ่านการคัดเลือกโดยเอกฉันท์จากชาวบ้านในพื้นที่ ไม่ได้มาจากการแต่งตั้งแบบทางราชการแต่เป็นการคัดเลือกโดยตรงจากชาวบ้าน โดยที่แกนนำเหล่านี้ถึงแม้จะทำหน้าที่ในลักษณะเป็นผู้นำแต่ยังให้ความสำคัญกับความคิดเห็นของชาวบ้านหากได้รับข้อเรียกร้องหรือข้อท้วงติงจากคนในพื้นที่หรือผ่านที่ประชุมสภาองค์กรชุมชนในพื้นที่ก็จะนำข้อเสนอแนะหรือข้อท้วงติงนั้น มาเข้าสู่ที่ประชุมสภาองค์กรชุมชนที่ประชุมร่วมกับสภาท้องถิ่นอีกครั้งซึ่งเท่าที่ผ่านมาก็ทำให้ แนวนโยบายในการพัฒนาต่าง ๆ ในพื้นที่มักจะตอบสนองความต้องการของชาวชุมชนในพื้นที่ได้เป็นอย่างดี

เนื่องจากกลุ่มแกนนำสามารถทำงานร่วมกับท้องถิ่นได้อย่างเอื้อเฟื้อและสนับสนุนซึ่งกันและกัน หากมีปัญหาก็สามารถใช้เวทีที่ประชุมของสภาองค์กรชุมชนหาข้อสรุปของการวิธีการแก้ไขปัญหาที่ทั้งหมดสามารถยอมรับกันได้ เพื่อนำไปปฏิบัติให้กับส่วนร่วมต่อไป โดยโครงสร้างของทีมงานมักจะประกอบไปด้วยบุคคลที่อยู่ในตำบลนั้น ๆ และมีความสมัครใจจะเข้ามาทำงานเพื่อส่วนร่วมอย่างจริงจัง เพราะไม่ได้มีผลประโยชน์ตอบแทนเป็นเงินจำนวนมาก ๆ ในขณะที่ส่วนงานอื่นมักจะเป็นการจัดตั้งตามโครงสร้างของหน่วยงานราชการ เช่น สภาองค์กรชุมชน มีโครงสร้างตาม พ.ร.บ. ปี 2551 อย่างไรก็ตาม การจัดตั้งตามนั้นแต่ในความเป็นจริง มักจะเป็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกันมากกว่า เป็นเครื่องสะท้อนถึงทุนทางสังคมที่มีความสำคัญที่จะสามารถดึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันให้เกิดขึ้นได้ ดังนั้น การสร้างทีมงานของแต่ละพื้นที่ถึงแม้จะมีจำนวนสมาชิกไม่เท่ากันก็ตาม แต่ละที่ก็จะมี การจัดตั้งโครงการการทำงานแบ่งออกเป็น 3 ส่วนหลัก ๆ คือ 1. กลุ่มแกนนำที่ได้รับการคัดเลือกจากชุมชนส่วนรวมและสมัครใจที่จะเข้ามาทำงานเพื่อส่วนร่วม 2. กลุ่มแกนนำกลุ่มย่อยซึ่งจะแบ่งไปตามความสามารถในการดูแลกลุ่มต่าง ๆ การมีส่วนร่วม 3. กลุ่มลูกบ้านที่จะเข้ามาเติมเต็มในการมีส่วนร่วมกับกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งก็เป็นไปเพื่อประโยชน์ของกลุ่มและของตนเอง ด้วย โดยทั้ง 3 กลุ่มหลัก ดังกล่าว ได้มีการทำงานร่วมกันผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม 5 ขั้นตอนด้วยกัน กล่าวคือ 1. ขั้นตอนของการร่วมคิดร่วมกันจากทั้งตัวของชาวบ้านที่เป็นตัวบุคคล ผ่านมายังตัวแทนกลุ่ม และเข้าสู่ที่ประชุมสภาองค์กรชุมชน จนกระทั่งเข้าสู่ที่ประชุมร่วมระหว่างสภาองค์กรชุมชนกับสภาท้องถิ่น 2. ขั้นตอนร่วมกันวางแผนการทำงานร่วมกัน ตั้งแต่เริ่มในการกำหนดเป้าหมาย การแบ่งหน้าที่การงาน ความรับผิดชอบ และการดำเนินการ 3. ขั้นตอนการลงมือปฏิบัติ เน้นอนการการคิดทุกอย่างหากไม่ได้มีการนำไปปฏิบัติความสำเร็จย่อมไม่มีทางเกิดขึ้นได้ทำให้ในขั้นตอนนี้จะแสดงออกถึงความสามัคคีที่เป็นทุนทางสังคมได้เป็นอย่างดี หากเกิดปัญหาหรือความขัดแย้งกันก็สามารถใช้ทุนความสัมพันธ์อันดี แก้ไขให้ผ่อนคลายไปได้ นำไปสู่ขั้นตอนที่เรียกว่าเป็นการรับผลประโยชน์ร่วมกัน ขั้นตอนที่ 4 ขั้นตอนการรับผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งจะต้องมีความชัดเจนมีความเท่าเทียมกัน เพราะขั้นชื่อว่าเรื่องผลประโยชน์มักจะนำไปสู่ความขัดแย้งดังนั้น เกณฑ์การรับผลประโยชน์ก็ต้องมีการตกลงกันให้ชัดเจน เพื่อจะได้ไม่ก่อให้เกิดความแตกแยกในภายหลัง และในขั้นตอนสุดท้ายคือ ขั้นตอนที่ 5 ขั้นการติดตามประเมินผล ซึ่งถือได้ว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญอีกประการหนึ่งเพราะจะเป็นตัวชี้วัดได้ว่า ผลงานหรือการปฏิบัติงานของกลุ่มประสบผลสำเร็จหรือไม่ โดยกลุ่มจะต้องกำหนดตัวชี้วัดร่วมกันซึ่งจะเป็นขั้นตอนต่อไป

2.4 ขั้นตอนที่ 4 I (Indicator) เป็นการสร้างเกณฑ์หรือตัวชี้วัดเพื่อเป็นตัวกำหนดเป้าหมายแห่งความสำเร็จของตนเองและกลุ่มร่วมกันถึงความสำเร็จของงานที่จะทำ เสมือนกับมีเป้าหมายให้ทีมงานทำงานร่วมกันอย่างมีทิศทางที่ชัดเจน โดยเกณฑ์หรือตัวชี้วัดดังกล่าวจะต้องเป็นข้อตกลงร่วมกัน

โดยจากการศึกษาพบว่า ชุมชนได้มีการจัดทำตัวชี้วัดที่มีเป้าหมายที่สำคัญก็คือ การสร้างความสุขให้กับคนในพื้นที่ ซึ่งแต่ละพื้นที่ก็มีเกณฑ์ตัวชี้วัดที่ไม่เท่ากันตามแต่ละที่จะตั้งเป้าหมายในการสร้างความสุขให้กับคนในชุมชนได้อย่างไร เช่น ตำบลบ้านเลือกที่เน้นเรื่องของสวัสดิการที่สามารถเข้าถึงชุมชนได้โดยการจัดตั้งกลุ่มกองทุนสวัสดิการชุมชนขึ้นมาเอง โดยสมาชิกจะเป็นคนในตำบล เน้นเรื่องการสร้างความสุขในการอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณีโบราณพื้นบ้านที่แสดงออกถึงความเป็นชาติพันธุ์ ตำบลหนองสาหร่ายเน้นไปที่การสร้างชีวิตที่ดีโดยจะมีตัวชี้วัดที่ทางกลุ่มคิดและจัดตั้งขึ้นมาเองอย่างการรักษาศีล 5 การทำความดีตามพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเด็ก ๆ ที่เป็นเยาวชนสามารถที่จะร่วมลงมือปฏิบัติได้ง่าย ดังนั้นเวลาไปที่กลุ่มกองทุนสวัสดิการหรือธนาคารความดีจะเห็นเด็ก ๆ ซึ่งเป็นนักเรียนวิ่งเข้าออกสถาบันการเงินของชุมชนบ่อย ๆ สามารถนำความดีนั้นมาค้าประกันเงินกู้ได้โดยที่อาศัยความเชื่อถือเชื่อมั่นในความดีของกันและกัน ไม่ต้องมีหลักทรัพย์มาค้าประกันก็ได้ และตำบลคลองเงินที่ชาวชุมชนร่วมกันสร้างกลุ่มที่พัฒนาจากกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ธรรมดาดำเนินขึ้นเป็นกลุ่มสวัสดิการชุมชนที่สามารถมีเงินปันผลและช่วยเหลือกันในยามเสียชีวิตและเจ็บป่วยได้

ปรากฏการณ์ดังกล่าว สะท้อนให้เห็นถึงการสร้างตัวชี้วัดที่จะต้องมีการทำงานติดตามจากทีมงานอย่างต่อเนื่อง เพราะเป็นตัวชี้วัดและตัวที่สะท้อนถึงความสำเร็จของงานของชุมชนได้เป็นอย่างดี และหากผลลัพธ์ที่ปรากฏยังไม่เป็นไปตามตัวชี้วัดที่กำหนดหรือตั้งเป้าหมายไว้ กลุ่มก็สามารถนำปรากฏการณ์ดังกล่าวก่อให้เกิดเป็นตัวกระตุ้นหรือ สิ่งที่สามารถสร้างความกระตือรือร้นให้กับ ผู้ที่ทำงานเกิดความกระตือรือร้นมุ่งไปสู่เป้าหมายที่สูงสุด อันเป็นประโยชน์ทั้งของตนเองและกลุ่มต่อไป

2.5 ขั้นตอนที่ 5 Z (Zeal) การสร้างความกระตือรือร้นเพื่อเสริมสร้างความรับผิดชอบและตั้งใจทำงานเพิ่มมากขึ้นในภาระงานของตนเอง โดยกลุ่มหรือผู้ที่รับภาระหน้าที่ของหมู่คณะจะต้องมีการประชุมกันเนืองนิตย์เพื่อเป็นการติดตามงานว่าดำเนินการไปถึงขั้นตอนใด ยิ่งถ้ามุ่งผลสัมฤทธิ์มากก็จะเกิดความกระตือรือร้นมากเหมือนเป็นการเรียนรู้และพัฒนาตนเองพิจารณาจากองค์กรชุมชนต้นแบบที่ทำการศึกษาค้นคว้าว่ามีการศึกษาเรียนรู้เพิ่มเติมอยู่ตลอดเวลา ไม่หยุดนิ่งทำให้มีนวัตกรรมใหม่เกิดขึ้นเสมอ ตัวอย่างเช่น ตำบลหนองสาหร่ายที่พัฒนากลุ่มอาชีพด้านการจัดเก็บขยะในตำบลจัดตั้งเป็นธนาคารขยะ เมื่อมีปริมาณมากขึ้นได้มีการคัดแยกขยะที่เป็นจำพวกพลาสติกนำไปทำเป็นน้ำมันไบโอดีเซล นำกลับมาขายได้อีกโดยสามารถพัฒนาการเรียนรู้ร่วมกับสถาบันการศึกษาอย่าง มหาวิทยาลัยรังสิตจัดตั้งเป็นโรงงานทำน้ำมันไบโอดีเซลที่สถาบันการศึกษาสนับสนุนเครื่องมือเครื่องมือและบุคลากรที่มีความรู้มาช่วยในการพัฒนาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ตำบลคลองเงินมีการนำองค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในการผลิตน้ำตาลมะพร้าวนอกจากจะนำน้ำตาลมะพร้าวมาขายเป็นรายได้แล้ว ยังสามารถนำมาแปรรูปจัดทำเป็นขนมหวานที่ใช้น้ำตาลมะพร้าวโดยมีพัฒนาการ

เรียนรู้ฝึกทำไปเรื่อยจนสามารถจัดตั้งเป็นกลุ่มอาชีพสร้างรายได้ให้กับชาวชุมชนอีกทางหนึ่งโดยตัวของผลิตภัณฑ์มีความหลากหลายมากขึ้น ลักษณะการทำงานดังกล่าวจึงแตกต่างไม่เหมือนกับการทำงานประจำแบบระบบราชการที่ปราศจากสิ่งกระตุ้นหรือสิ่งเร้า ให้เกิดความกระตือรือร้นมากนัก ทำให้เกิดวาทะในวงราชการว่า “ทำงานเช้าชาม เย็นชาม” เป็นต้น

ดังนั้น จากการศึกษาพื้นที่ต้นแบบดังกล่าว จะพบว่าชาวชุมชนได้มีการติดตามประเมินผลการทำงานด้วย ทำให้การพัฒนาของแต่ละชุมชนไม่หยุดนิ่งยังคงมีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาโดยการติดตามประเมินผลจะเป็นตัวช่วยผลักดันให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

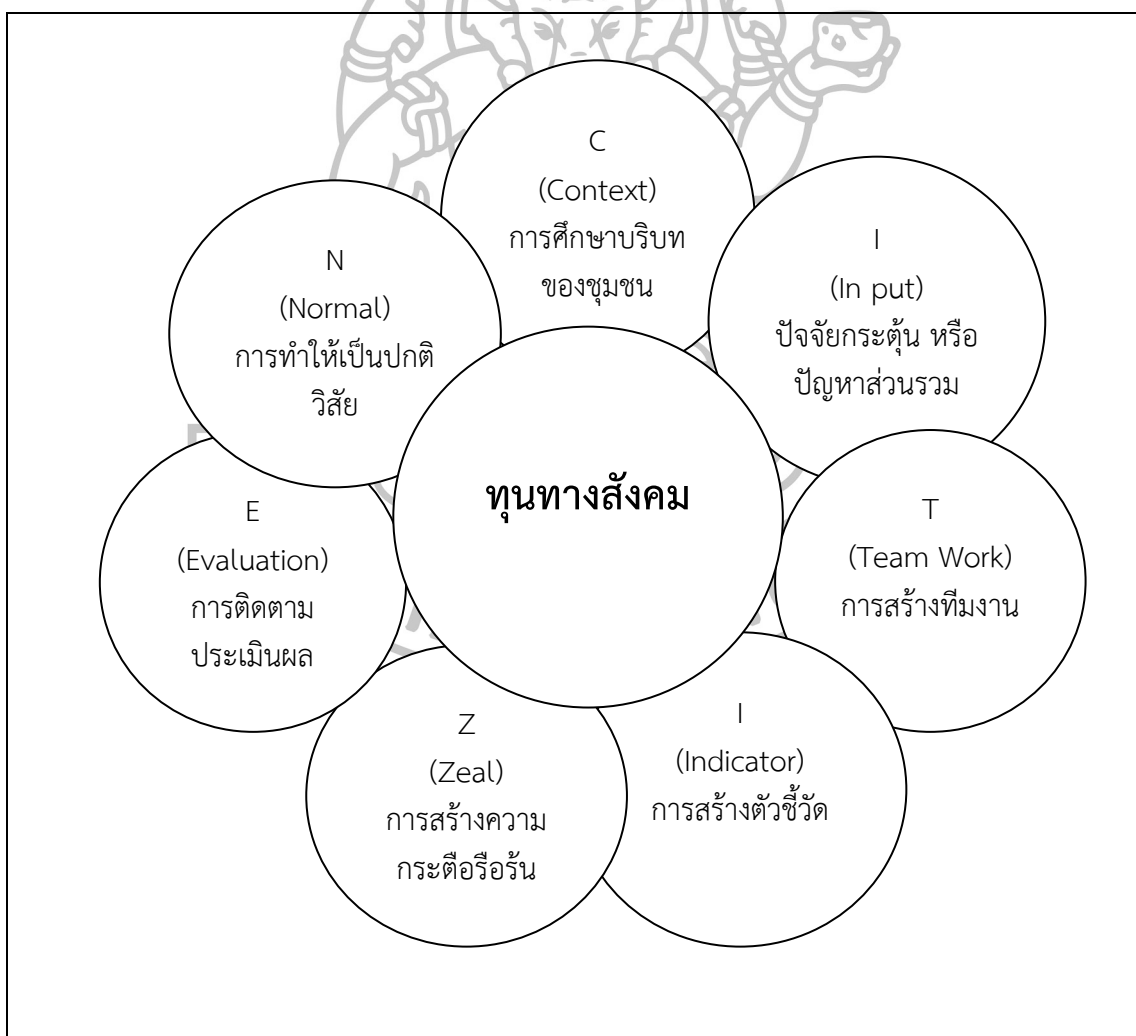
2.6 ขั้นตอนที่ 6 E (Evaluation) การติดตามประเมินผลการทำงานจะเป็นการสะท้อนผลของการทำงานของทีมงานทั้งหมดว่าดำเนินการไปถึงขั้นตอนใดมีปัญหาอะไรเกิดขึ้น อุปสรรคคืออะไร แผนงานที่วางไว้เกิดความติดขัดตรงไหน จะได้นำผลการประเมินดังกล่าวไปปรับปรุงให้การวางแผน การทำงาน ให้เกิดประสิทธิผลเพิ่มมากขึ้น

จากการศึกษาข้อมูลในพื้นที่ต้นแบบจะพบว่า ชุมชนได้อาศัยเวทีการประชุมของสภาองค์กรชุมชนเป็นสถานที่แลกเปลี่ยนและรายงานความก้าวหน้า ปัญหาที่เกิดขึ้น และร่วมกันหาทางออกแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง และเท่าเทียมกันอย่างเป็นธรรมชาติแสดงออกถึงจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองที่พร้อมจะออกมาร่วมกันรับผิดชอบในการกำหนดชะตาชีวิตของตนเองและมีการกระทำอย่างต่อเนื่องโดยพิจารณาจากผลประกอบการที่เพิ่มมากขึ้น กลุ่มต่าง ๆ มีสมาชิกเพิ่มมากขึ้น เช่น สมาชิกของกองทุนสวัสดิการมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ในทุกตำบล ธนาคารความดีของตำบลหนองสาหร่ายสามารถขยายครอบคลุมสมาชิกที่มาจากภายนอกตำบลเพิ่มมากขึ้น เงินกองทุนสำรองมีเพิ่มมากขึ้นกว่า 30 ล้านบาท เป็นต้น

ดังนั้นขั้นตอนการประเมินผลการดำเนินงานจึงมีความสำคัญมากอีกประการหนึ่ง ที่สภาองค์กรชุมชนตำบลแต่ละแห่งได้มีการกำหนดตัวชี้วัดในการทำงานกันอย่างชัดเจน เช่น ในตำบลหนองสาหร่ายตัวชี้วัดที่แสดงออกถึงความเป็นคนดี เป็นที่ยอมรับของคนในตำบลทำให้สมาชิกคนนั้น สามารถที่จะนำความดีนั้นมาเป็นหลักในการค้าประกันการกู้เงินจากสถาบันการเงินของตำบลได้ การกำหนดตัวชี้วัดที่จะสร้างความเข้มแข็งให้กับคนในตำบล เป็นต้น เนื่องจากการที่จะทราบหรือไม่ว่า แผนงานที่ได้วางไว้สามารถเป็นไปตามเป้าหมายและจะบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ นอกจากจะเป็นเพื่อติดตามการทำงานของสมาชิกว่าดำเนินการเป็นอย่างไรแล้ว ยังทราบถึงประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการทำงานอีกด้วย เพื่อจะนำไปปรับเปลี่ยนพัฒนาแผนการดำเนินงานและพัฒนาการทำงานให้ มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ตามที่ชุมชนต้องการนั่นเอง

2.7 ขั้นตอนที่ 7 N (Normal) การทำให้เป็นปกติ ก่อให้เกิดอุปนิสัยที่ประกอบด้วยจิตสำนึกในความรับผิดชอบต่อส่วนรวมซึ่งจุดเริ่มแรกอาจจะเป็นการรวมตัวเพราะปัญหาอย่างไรอย่างหนึ่งของชุมชนก็ตาม แต่ทุกชุมชนมีการทำงานอย่างต่อเนื่อง เช่น มีการประชุมกันเนื่องนิത്യโดยที่ไม่

ต้องมีการบังคับกัน ถึงเวลาหรือวันที่ประชุมกันประจำเดือนเหล่าตัวแทนจากกลุ่มและหมู่บ้านต่าง ๆ จะเดินทางมาเข้าร่วมประชุมเพื่อรับฟังความก้าวหน้าในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มต่าง ๆ ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น ความก้าวหน้า ร่วมเสนอหนทางแก้ไข และร่วมโหวตเพื่อหาข้อสรุปในการแก้ไขปัญหาร่วมกันอย่างเท่าเทียม ไม่แบ่งแยกอายุ ฐานะหรือหน้าที่การงาน จนรู้สึกว่าเป็นเรื่องปกติที่ทุกคนทราบกันดีว่า ถึงเวลาไปร่วมประชุม จะมีการชักชวนกันมาหรือเดินทางมาเอง เลิกประชุมพร้อมกันเป็นประจำแม้เวลาจะผ่านไปหลายปีกิจกรรมการรวมตัวดังกล่าวก็ยังคงดำเนินต่อไป เหมือนกับเป็นวิถีชีวิตของคนในชุมชนเหล่านี้ ซึ่งทำให้เกิดจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองที่ร่วมกันรับผิดชอบต่อชุมชนของตนเอง เพื่อรักษาผลประโยชน์ของตนเองและกลุ่ม กลายเป็นผลผลิตที่เกิดขึ้นได้เองอย่างเป็นธรรมชาติและต่อเนื่อง

แผนภาพที่ 21 ขั้นตอนในการสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมือง ด้วย CITIZEN Model

ซึ่งลักษณะของวงจรของ CITIZEN Model ดังกล่าวเป็นวงจรแบบมีชีวิตที่สามารถเชื่อมโยงและเกี่ยวเนื่องกันตลอดเวลาหมายความว่า วงจรดังกล่าวคอยเกื้อหนุนสนับสนุนซึ่งกันและกันอยู่ตลอดเวลา ในขณะที่ขั้นตอนและขั้นตอนผ่านไปแล้ว ก็ไม่ได้หมายความว่าภารกิจจะเสร็จสิ้นไปเลยแต่ในความเป็นจริงกระบวนการดังกล่าวยังต้องดำเนินต่อไปในตัวของมันเอง ขณะที่พัฒนาการก็ไม่ได้หยุดนิ่งแต่ยังเดินไปข้างหน้าและสามารถย้อนกลับมาพัฒนาหรือเพิ่มความเข้มแข็งให้กับแต่ละขั้นตอนได้อีกด้วย เช่น ใน**ขั้นตอนที่ 1** ถึงแม้จะทำการศึกษาบริบทของพื้นที่ไปแล้ว เมื่อเข้าสู่กระบวนการ **ขั้นตอนที่ 2** ได้ประเด็นปัญหาที่เป็นความต้องการหรือปัญหาส่วนร่วมแล้ว ยังสามารถกลับไปทบทวนบริบทของพื้นที่ใหม่ได้ ใน**ขั้นตอนที่ 3** ถึงแม้แกนนำชุมชนจะเป็นศูนย์รวมใจ สามารถสร้างทีมงานที่มีแนวคิดเหมือนกันเป้าหมายเดียวกัน ก็อาจจะสร้างแกนนำรุ่นต่อไปพร้อมกันเลยก็ได้ ในขณะที่แกนนำในแต่ละกลุ่มก็ยังสามารถที่จะสร้างทีมงานเพื่อความรับผิดชอบในแต่ละภารกิจต่อไปได้ โดยการศึกษาเรียนรู้เรื่องของทุนในชุมชน และสภาพปัญหาที่ชุมชนกำลังเผชิญอยู่ได้ เป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้กับทีมงาน เพื่อเข้าสู่**ขั้นตอนที่ 4** คือการกำหนดเป้าหมายของงานหรือการสร้างตัวชี้วัด ซึ่งเป็นเครื่องสะท้อนถึงความสำเร็จของการทำงานของทีมงานได้อีกด้วย ซึ่งลักษณะของตัวชี้วัดก็อาจจะปรับเปลี่ยนไปได้ตามความต้องการของและละทีมซึ่งมีความรับผิดชอบและภาระงานต่างกัน อันจะนำไปสู่**ขั้นตอนที่ 5** คือการสร้างความกระตือรือร้นในการทำงานเพราะหากเป็นเป้าหมายหรือตัวชี้วัดที่เป็นความต้องการของตนหรือของกลุ่มแล้วละก็ จะทำให้เกิดความกระตือรือร้นในความสำเร็จที่จะเกิดขึ้น เหมือนมีเป้าหมายที่ต้องการนั่นเอง ดังนั้น**ขั้นตอนที่ 6** จึงเกิดขึ้น คือ การติดตามประเมินผลการทำงานซึ่งผู้ที่ทำงานก็สามารถประเมินตนเองได้ ในขณะที่หัวหน้างานก็สามารถประเมินผลงานได้เช่นกัน เสมือนกันการทำงานสอดประสานกันโดยมีเป้าหมายเป็นตัวเชื่อมโยง หากยังผลที่ปรากฏเกิดขึ้นไม่ได้เป็นไปตามที่กำหนดเอาไว้ทางทีมงานก็สามารถสร้างเป้าหมายหรือตัวชี้วัดใหม่ได้ เพื่อให้ผู้ทำงานมีกำลังใจและเกิดความกระตือรือร้นอยู่เสมอ จนเกิดขั้นตอนสุดท้ายคือ **ขั้นตอนที่ 6** ที่คนในชุมชนทั้งหมดได้ปฏิบัติอย่างต่อเนื่องทำงานเป็นปกติวิสัย เป็นเรื่องปกติ ปรากฏการณ์ทั้งหมดก็จะกลายเป็นเรื่องธรรมดากลายเป็นวิถีชีวิตของคนในชุมชนเหล่านั้นเองจากที่กล่าวมาทั้งหมดจะทำให้ทราบว่าวงจรของ CITIZEN Model เป็นวงจรที่มีชีวิตสามารถปรับเปลี่ยนได้ตลอดเวลาและมีความเชื่อมโยงกันเป็นองค์รวมขาดขั้นตอนใดก็จะทำให้การสร้างจิตสำนึกพลเมืองก็จะไม่สำเร็จออกเป็นรูปธรรมได้ นั่นเอง

3. ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมกับการเมืองภาคพลเมือง

สิ่งที่ปรากฏและเรียกได้ว่าเป็นความสำเร็จของตำบลต้นแบบทั้ง 3 พื้นที่ ก็คือ

3.1 การที่ชุมชนสามารถที่จะรักษาผลประโยชน์ของตนเองและชุมชน เอาไว้ได้อย่างมั่นคง เนื่องจากเป้าหมายหลักที่ทำให้เกิดการร่วมตัวของคนในชุมชน ก็เนื่องจากปัญหาที่สำคัญก็คือ เรื่องของรายได้และผลประโยชน์ของชุมชน ได้รับผลกระทบจากภายนอกจนสร้างความเดือนร้อน

ให้กับคนในชุมชน เช่น การไหลบ่ามาของกระแสการพัฒนาตามกระแสเสรีนิยมรุกกล้าเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ในพื้นที่ ทำให้ชุมชนไม่สามารถรักษาผลประโยชน์ของตนเองเอาไว้ได้ ค่อย ๆ ถูกกระแสของการพัฒนา เอารัดเอาเปรียบจนทำให้ วิถีชีวิตความเป็นอยู่เปลี่ยนแปลงไป จากการประกอบอาชีพเพื่อดำรงชีวิต กลายเป็นดำรงชีพเพื่อการค้าหรือขาย ในทุกระดับตั้งแต่ในระดับครัวเรือน ชุมชน จนกระทั่งถึงในระดับตำบล ชุมชนไม่สามารถที่จะทำการพึ่งพาตนเองได้ พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน กลับต้องอาศัยและพึ่งพาจากหน่วยงานของรัฐ และนายทุนมาตลอดจนทำให้ชุมชนเสพติดการพึ่งพา จาก การที่ชุมชนสามารถอาศัยการร่วมตัวกัน และเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดชะตาชีวิตของตนเอง พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน จัดระบบการทำงานร่วมกันโดยอาศัยทุนทางสังคมที่มีอยู่ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของความศรัทธาเชื่อมั่นในการและกันของคนในชุมชน ทุนด้านมนุษย์ ด้านทรัพยากร หรือด้านวัฒนธรรมประเพณี เป็นต้น ทำให้คนในชุมชนสามารถสร้างการปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน เชื่อมโยงก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ทำงานร่วมกัน ก่อให้เกิดศักดิ์ศรีความมั่งคั่งความเป็นอัตลักษณ์ตัวตนที่มีมาตั้งแต่ครั้ง บรรพชนที่กำลังจะสูญหายไป กลับมาทรงคุณค่าอีกครั้งหนึ่ง และที่สำคัญชุมชนสามารถรักษาผลประโยชน์ทั้งของตนเองและชุมชนเอาไว้ได้ โดยอาศัยทุนทางสังคมและการมีส่วนร่วมของชาวชุมชนทั้งหมด

3.2 อำนาจในการต่อรองกับผู้มีอำนาจทั้งในรัฐส่วนกลาง ท้องถิ่น ท้องที่และเอกชนที่เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ในพื้นที่ บทเรียนที่เกิดจากการร่วมตัวของชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานร่วมกัน ทำให้สามารถกำหนดเกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับนโยบาย เช่น การที่ท้องถิ่นจะกำหนดแผนในการพัฒนาตำบล 3 ปี เมื่อกลุ่มชาวบ้าน หรือตัวแทนได้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการประชุมในระดับสภาตำบล เนื่องจากสมาชิกสภาได้ถูกกำหนดโดยตัวของชาวบ้านโดยตรงทำให้การทำงานของท้องถิ่น ท้องที่ จึงสอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน กล่าวคือ เป็นนโยบายที่สะท้อนถึงผลประโยชน์และความต้องการของชาวบ้านเป็นหลัก ไม่ได้มาจากนโยบายหรือความต้องการของท้องถิ่นเพียงอย่างเดียว เมื่อแนวนโยบายในการพัฒนาเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ทำให้เกิดการเชื่อมโยง จากในระดับครัวเรือน ระดับหมู่บ้าน ระดับชุมชน และระดับตำบล เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ก่อให้เกิดเป็นกลุ่มพลังที่สามารถทำงานควบคู่กันไปได้ ระหว่างรัฐกับภาคประชาชน ซึ่งก็เป็นเครื่องสะท้อนถึงการเมืองภาคเมืองอย่างแท้จริงเพราะการกำหนดนโยบายมาจากความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง

4. ผลกระทบที่เกิดขึ้นตามมาในภายหลังกับการเข้าร่วมการเมืองภาคพลเมือง

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นชัดเจนกับชุมชนต้นแบบเหล่านี้ซึ่งเป็นผลพวงที่เกิดจากการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาตำบลของตนเองโดยอาศัยทุนทางสังคมในพื้นที่ให้เป็นประโยชน์ ก็คือ

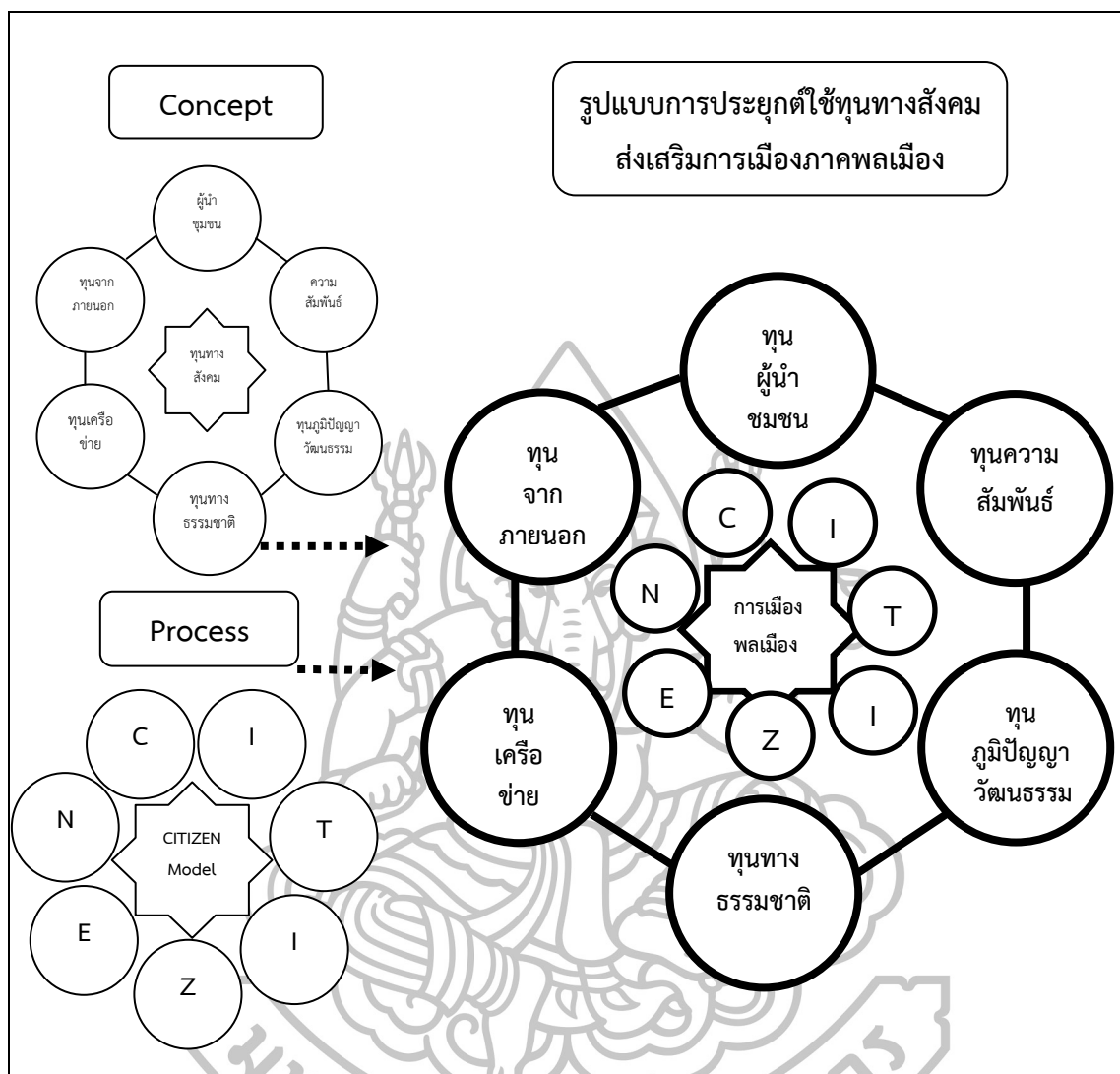
4.1 ความเข้มแข็งของตำบลต้นแบบ การยกระดับของชุมชนขึ้นเป็นตำบลตัวอย่างที่ได้รับการยอมรับจากทั้ง หน่วยงานราชการ ท้องถิ่น ท้องที่ถึงความสำคัญที่จะทำงานให้เกิดความ

สอดคล้องกันระหว่างภาคพลเมืองกับ ภาครัฐ ที่จะต้องเป็นไปในทิศทางเดียวกันถึงจะเรียกว่าการพัฒนาได้อย่างสมบูรณ์ โดยความเข้มแข็งนั้นเกิดจากการปลูกสร้างจิตสำนึกให้คนในตำบลเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาตำบลของตนเอง จนสามารถสร้างความเข้มแข็งให้กับตนเอง ครอบครัว และชุมชนได้ และสามารถพัฒนาเป็นศูนย์เรียนรู้ในการทำงานให้กับหน่วยงานอื่น หรือชุมชนอื่นได้เป็นอย่างดี

4.2 สามารถสร้างรายได้อย่างมั่นคงและมีการต่อยอดเพิ่มเติม ในกระบวนการทำงานของภาคพลเมืองในพื้นที่ หลังจากที่สามารถสร้างรายได้เพิ่มเติมให้เกิดขึ้นกับคนในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ พิจารณาได้จาก ตำบลหนองสาหร่าย อัตราความเป็นหนี้้น้อยลงไปจนเกือบหมด การปล่อยกู้หนี้้นอกระบบ ค่อย ๆ หมดไปจากตำบล และชุมชนมีเงินเก็บเข้ากลุ่มสัจจะออมทรัพย์ ธนาคารชุมชน กลุ่มสวัสดิการชุมชนของตำบลบ้านเลือก หรือ สภาองค์กรชุมชนในตำบลบ้านเลือก ถึงแม้จะไม่ได้มุ่งเน้นไปที่กิจกรรมกลุ่มด้านการเงิน แต่ก็สามารถที่จะสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นกับกลุ่มกิจกรรมด้านประเพณี วัฒนธรรมอันดีงามได้ และการสร้างตัวชีวิตในการพัฒนาตำบลของตนเองอย่างต่อเนื่อง ที่มีพัฒนาและเพิ่มศักยภาพมากขึ้นเรื่อย ๆ ก็เป็นตัวสะท้อนถึงการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และการสร้างความเข้มแข็งทางการเงินของกลุ่มที่ชาวบ้านร่วมกันสร้างขึ้นมาได้เป็นอย่างดี

4.3 เกิดการต่อยอดองค์ความรู้ ของคนในตำบล เพื่อที่จะปรับตัวให้เข้ากับกระแสของความเปลี่ยนแปลงที่ไหลบ่าเข้ามาอย่างรุนแรง ไม่สามารถที่จะหยุดยั้งได้ แต่เป็นการปรับเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งทั้งในระดับบุคคล ระดับครอบครัว ระดับชุมชน เชื่อมโยงกับองค์กรภายนอกที่จะเข้ามามีส่วนในการสร้างความเข้มแข็งให้กับ งานของชุมชนเพิ่มมากขึ้น

จากผลการศึกษาทุนทางสังคมในพื้นที่ต้นแบบซึ่งมีอยู่อย่างหลากหลายในบริบททั้งที่เหมือนกันและแตกต่างกัน จากกรณีศึกษาทั้ง 3 พื้นที่ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในกระบวนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมือง ดังที่ได้นำเสนอมา ทำให้สามารถสังเคราะห์รูปแบบจากผลการวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 กล่าวคือเพื่อพัฒนาและนำเสนอรูปแบบการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของภาคพลเมือง เพื่อเป็นฐานของการพัฒนาระบบประชาธิปไตยท้องถิ่นและของชาติต่อไป โดยการวิจัยทั้งหมดสามารถสรุปออกมาเป็นรูปแบบการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมือง ดังนี้

แผนภาพที่ 22 รูปแบบการสังเคราะห์การประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมือง

โดยรูปแบบการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมืองดังกล่าวเรียกว่า CITIZEN Model นี้สามารถจะอธิบายการนำรูปแบบดังกล่าวมาช่วยส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน หลัก ๆ คือ 1. หลักการและแนวคิด 2. หลักของการนำไปปฏิบัติ

ดังจะได้ขยายความต่อไป

1. หลักการและแนวคิด เป็นเรื่องของทุนทางสังคม บริบทโดยรอบที่ชุมชนจำเป็นต้องมี คือ

1.1 มีผู้นำหรือแกนนำชุมชนที่เข้มแข็ง มีวิสัยทัศน์ รักการเรียนรู้และมีจิตอาสารักที่จะพัฒนาถิ่นเกิดของตนเอง

1.2 มีความสัมพันธ์อันดีภายในระบบครอบครัว ระหว่างเครือญาติ และระหว่างชุมชน สามารถทำงานเริ่มกันได้

1.3 มีภูมิปัญญา ที่เป็นองค์ความรู้ที่สามารถนำมาปรับใช้ในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนได้ และมีวัฒนธรรม ประเพณีที่สามารถใช้เป็นศูนย์รวมใจในการประกอบกิจกรรมและอาชีพให้กับชุมชน

1.4 มีทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่สามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือสนับสนุนในการทำกิจกรรมได้เป็นอย่างดี

1.5 มีลักษณะการทำงานเป็นเครือข่ายที่สามารถทำงานเชื่อมโยงกันได้ ในลักษณะของการแลกเปลี่ยนข้อมูล ในการพัฒนาเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชน

1.6 มีทุนที่สนับสนุนจากภายนอก โดยเฉพาะหน่วยงานภาครัฐ ไม่ว่าจะเกิดก่อนหรือหลัง ก็มีมีส่วนช่วยสนับสนุนได้เป็นอย่างดี

2. หลักของการนำไปปฏิบัติ คือ กระบวนการสร้างจิตสำนึกพลเมืองโดย CITIZEN Model

ขั้นตอนที่ 1 C (Context) คือ การเรียนรู้ตนเอง เป็นขั้นตอนการเรียนรู้กับบริบทของตนเอง เพื่อให้ทราบถึงปัญหา อุปสรรค ที่เกิดขึ้นและทุนทางสังคมของตนเอง

ขั้นตอนที่ 2 I (In Put) คือ การนำเข้าภาพเป้าหมายให้กับกลุ่ม เป็นขั้นตอนกำหนดทิศทางของการแก้ไขปัญหา เมื่อเกิดความรู้ความเข้าใจร่วมกันถึงปัญหา อุปสรรค และทุนทางสังคมของตนเอง จะเกิดจิตสำนึกร่วมมีความเป็นเจ้าของชุมชนร่วมกัน การที่จะบรรลุเป้าหมายเหล่านั้นร่วมกันได้ จึงจำเป็นต้องมีการกำหนดขั้นตอนของความสำเร็วจึงจะมีขั้นตอนอย่างไร ซึ่งในบางกรณีอาจจะมีหลายขั้นตอนก็ได้ เพื่อจะนำไปสู่เป้าหมายในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในระยะยาว

ขั้นตอนที่ 3 T (Team) คือ การสร้างสำนึกร่วมของคนทำงานทำให้เกิดความเป็นเจ้าของงาน เป็นขั้นตอนที่อาศัยจิตสำนึกร่วมที่เกิดจากการรวมกลุ่ม มาสร้างทีมงานที่จะเข้าไปรับผิดชอบกับภาระงานที่กำลังจะเกิดขึ้น เนื่องจากการจะสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนประเด็นสำคัญอยู่ที่ การสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนให้เข้ามาทำงานร่วมกัน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดและยั่งยืน เกิดการทำงานอย่างเป็นระบบ สอดประสานอย่างเชื่อมโยงสนับสนุนซึ่งกันและกัน

ขั้นตอนที่ 4 I (Indicator) คือ การกำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จของกลุ่มกิจกรรม เป็นขั้นตอนการสร้างเกณฑ์หรือตัวชี้วัดเพื่อเป็นตัวกำหนดเป้าหมายแห่งความสำเร็จของตนเองและกลุ่มร่วมกันถึงความสำเร็จของงานที่จะทำ เสมือนกับมีเป้าหมายให้ทีมงานทำงานร่วมกันอย่างมีทิศทางที่ชัดเจน โดยเกณฑ์หรือตัวชี้วัดดังกล่าวจะต้องเป็นข้อตกลงร่วมเช่นกัน

ขั้นตอนที่ 5 Z (Zeal) คือ การสร้างแรงบันดาลใจ เป็นขั้นตอนที่สะท้อนถึงบทบาทของแกนนำกลุ่มหรือทีม ทำงานในการสร้างสรรค์และให้กำลังใจซึ่งกันและกันให้กับสมาชิกกลุ่มในการทำงานร่วมกัน

ขั้นตอนที่ 6 E (Evaluation) คือ การเรียนรู้ร่วมกันเพื่อพัฒนาต่อไป เป็นขั้นตอนการสรุปบทเรียนร่วมกัน ซึ่งขั้นตอนนี้จะทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ถึงปัญหา อุปสรรคและวิธีการแก้ไขไปสู่ความสำเร็จที่เกิดขึ้นของกลุ่ม เสมือนว่าเป็นการติดตามผลของการร่วมกันลงมือทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ขั้นตอนที่ 7 N (Normal) คือ การสร้างวัฒนธรรมแห่งจิตสำนึกความรับผิดชอบทั้งต่อตนเองและต่อชุมชน เป็นขั้นตอนที่ก่อให้เกิดอุปนิสัยที่ประกอบด้วยจิตสำนึกในความรับผิดชอบต่อส่วนรวมซึ่งจุดเริ่มแรกอาจจะเป็นการรวมตัวเพราะปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่งของชุมชนก็ตาม แต่ทุกชุมชนมีการทำงานอย่างต่อเนื่อง เช่น มีการประชุมกันเนื่องกันโดยไม่ต้องมีการบังคับกัน ถึงเวลาหรือวันที่ประชุมกันประจำเดือนเหล่าตัวแทนจากกลุ่มและหมู่บ้านต่าง ๆ จะเดินทางมาเข้าร่วมประชุมเพื่ออัปเดตความก้าวหน้าในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มต่าง ๆ ปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้น ความก้าวหน้า ร่วมเสนอหนทางแก้ไข และร่วมโหวตเพื่อหาข้อสรุปในการแก้ไขปัญหาาร่วมกันอย่างเท่าเทียม ไม่แบ่งแยกอายุ ฐานะหรือหน้าที่การงาน จนรู้สึกว่าเป็นเรื่องปกติที่ทุกคนทราบกันดีว่า ถึงเวลาไปร่วมประชุม จะมีการชักชวนกันมาหรือเดินทางมาเอง เลิกประชุมพร้อมกันเป็นประจำแม้เวลาจะผ่านไปหลายปีกิจกรรมการรวมตัวดังกล่าวก็ยังคงดำเนินต่อไป เหมือนกับเป็นวิถีชีวิตของคนในชุมชนเหล่านี้ ซึ่งทำให้เกิดจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองที่ร่วมกันรับผิดชอบต่อชุมชนของตนเอง เพื่อรักษาผลประโยชน์ของตนเองและกลุ่ม กลายเป็นผลิตผลที่เกิดขึ้นได้เองอย่างเป็นธรรมชาติและต่อเนื่อง

ลักษณะของวงจรของ CITIZEN Model ดังกล่าวเป็นวงจรแบบมีชีวิตที่สามารถเชื่อมโยงและเกี่ยวเนื่องกันตลอดเวลา หมายความว่า วงจรดังกล่าวคอยเกื้อหนุนสนับสนุนซึ่งกันและกันอยู่ตลอดเวลา ในขณะที่ขั้นตอนแต่ละขั้นตอนผ่านไปแล้ว ก็ไม่ได้หมายความว่าภารกิจจะเสร็จสิ้นไปเลยที่เดียวแต่ในความเป็นจริงกระบวนการดังกล่าวยังต้องดำเนินต่อไปในตัวของมันเอง ขณะที่พัฒนาการก็ไม่ได้หยุดนิ่งแต่ยังเดินไปข้างหน้าและสามารถย้อนกลับมาพัฒนาหรือเพิ่มความเข้มแข็งให้กับแต่ละขั้นตอนได้อีกด้วย

สรุปขั้นตอนของการสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมือง คือ การเรียนรู้ตนเองและรู้จักซึ่งกันและกันเพื่อให้เกิดจิตสำนึกในการรักษาผลประโยชน์ของตนเองซึ่งจะนำไปสู่การรักษาผลประโยชน์ส่วนร่วมหรือรักษาผลประโยชน์ส่วนร่วม ก็จะเป็นการรักษาผลประโยชน์ตนเองเช่นกัน โดยจะต้องมีความเข้าใจร่วมกันแต่การที่จะนำไปสู่ความสำเร็จได้นั้น ความสำเร็จไม่สามารถจะเกิดขึ้นได้เพราะคนเดียว จึงต้องเกิดการแชร์ความรู้ ภูมิปัญญา ทักษะ ขั้นตอนในการทำงานเพื่อนำไปสู่เป้าหมายร่วมกัน

เมื่อเกิดเป้าหมายร่วมกันก็จะนำไปสู่การรักษาผลประโยชน์ของตนเอง และเป็นการรักษาผลประโยชน์ของส่วนรวมด้วย ทำให้เกิดจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสังคม เกิดจิตสำนึกรักชุมชนของตนเองด้วย ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในการทำงานร่วมกัน และเกิดการกำหนดขั้นตอนในการทำงานอะไรที่ยากอะไรที่ง่าย และจะต้องทำก่อนทำหลัง กำหนดความสำเร็จของงานแต่ละขั้นตอน ส่วนประกอบของการดำเนินงานแบ่งออกเป็นสองกลุ่มคน คือ ผู้นำและผู้ตาม ได้แก่ แกนนำและสมาชิก เมื่อกลุ่มต้องประสบปัญหาในการทำงานไม่ว่าจะเป็นปัญหาใหญ่หรือปัญหาเล็ก ก็ตามจะมีการให้กำลังซึ่งกันและกันอยู่ตลอดเวลาเพื่อเป็นการสร้างความกระตือรือร้นและแรงจูงใจให้กับกลุ่ม สมาชิกทั้งหมด ระหว่างสมาชิกทั้งหมด ทำให้งานสามารถขับเคลื่อนไปได้จนกระทั่งถึงเป้าหมายของแต่ละกิจกรรมได้กำหนดไว้ และจะนำไปสู่ความสำเร็จของส่วนรวมคือ การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ซึ่งความสำเร็จที่เกิดขึ้นนั้นเป็นของแต่ละบุคคลในขณะเดียวกันก็เป็นความสำเร็จของส่วนรวมด้วยเช่นกัน สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในบริบทของพื้นที่นั้น ๆ และชุมชนอื่นสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตของตนเอง จนกระทั่งกลับกลายเป็นวิถีชีวิตที่ดำเนินไปเป็นปกติ

การประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมเพื่อส่งเสริมการเมืองภาคพลเมืองจึงกลายเป็นเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งเพราะการสร้างความเป็นพลเมืองให้กับชุมชน ต้องเริ่มจากการสร้างความเข้มแข็งให้กับทุนทางสังคมคือ ผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ และมีภาวะผู้นำ ความสัมพันธ์ร่วมกันของคนในชุมชน และเชื่อมโยงก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ทำงานร่วมกัน ก่อให้เกิดการเห็นคุณค่า ศรัทธา เชื่อมมั่นในกันและกัน มีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชน และที่สำคัญชุมชนสามารถรักษาผลประโยชน์ทั้งของตนเองและชุมชนเอาไว้ได้ โดยอาศัยทุนทางสังคมและการมีส่วนร่วมของชาวชุมชนทั้งหมดได้จริง

การต้องเข้าสู่ระบบทุนนิยมตามกระแสโลกที่เน้นการพัฒนาที่สามารถนำไปสู่การพัฒนาประเทศให้เกิดความทันสมัยทางด้านวัตถุ ทำให้ชาวบ้านในท้องถิ่นได้รับผลกระทบอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ทำให้เกิดการรวมตัวของชาวบ้านต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาและทำงานร่วมกัน ทำให้สามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในท้องถิ่นของตนเองโดยไม่ต้องรอการช่วยเหลือจากรัฐเพียงอย่างเดียว ทำให้เกิดการเชื่อมโยง จากในระดับครัวเรือน ระดับหมู่บ้าน ระดับชุมชน และระดับตำบล เป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยเริ่มจากทุนทางสังคมที่มีอยู่ นอกจากจะก่อให้เกิดเป็นกลุ่มพลังของชาวบ้านที่สามารถกำหนดทิศทางของการพัฒนาตำบลผ่านทางสมาชิกสภาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลได้ เนื่องจากทุนมนุษย์คือนักการเมืองท้องถิ่นก็เป็นคนในชุมชนดั้งเดิมที่มีจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของตนเองเช่นเดียวกัน ทำให้การจัดทำแผนพัฒนาตำบล 3 ปี หรือ แผนยุทธศาสตร์ 5 ปี ล้วนเป็นผลสะท้อนจากความต้องการของคนในชุมชนท้องถิ่นที่ไม่ได้เกิดจากความต้องการของนักการเมืองท้องถิ่นเพียงอย่างเดียว

ข้อจำกัดในการนำรูปแบบการเมืองภาคพลเมืองไปใช้

1. ชุมชนต้องมีแกนนำ ที่มีจิตสาธารณะ มีวิสัยทัศน์ มีศักยภาพและมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี
2. สมาชิกในชุมชนต้องมีลักษณะที่แสดงออกถึงความสัมพันธ์ภายในครัวเรือน ระหว่างครัวเรือน และกิจกรรมชุมชนร่วมกัน
3. ภายในชุมชน ต้องมีลักษณะของภูมิปัญญา ที่แสดงออกถึงการเรียนรู้ ประสบการณ์การทำงาน จนเป็นองค์ความรู้ที่สามารถนำไปปรับใช้กับการดำรงชีวิตได้
4. ชุมชนต้องมีความพร้อมที่จะ ทำงานแบบเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายร่วมกับชุมชนอื่นหรือหน่วยงานองค์กรอื่นได้ เพื่อเป็นการเพิ่มศักยภาพของตนเอง
5. ชุมชนจะต้องมีทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อม สำหรับการนำทรัพยากรดังกล่าวไปปรับใช้ในกิจกรรม อาชีพ หรือการทำงาน

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมือง เป็นการวิจัยที่มุ่งศึกษา พัฒนาการกระบวนการพัฒนาความเป็นประชาธิปไตย โดยผ่านองค์กรชุมชนทั้งที่ไม่เป็นทางการ และสภาองค์กรชุมชนที่จัดตั้งขึ้นตาม พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชน ปี 2551 ซึ่งมุ่งเน้นความเป็นประชาธิปไตยจากชุมชนฐานราก จนสามารถสร้างเป็นองค์กรชุมชนโดยดึงชุมชนและภาคประชาชนเข้ามามีบทบาท ยกระดับจากความเป็นประชาชนทั่วไปสู่ความเป็นพลเมืองเต็มขั้น หรือกล่าวได้ว่ามีบทบาทมากขึ้นกว่าประชาชนในความเป็นประชาธิปไตยผ่านระบบตัวแทนที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน เพราะรูปแบบประชาธิปไตยในแบบสภาองค์กรชุมชนนั้น เน้นที่การเมืองภาคพลเมืองที่สามารถทำหน้าที่ปกครองตนเองโดยตรง ไม่ได้มีรูปแบบแค่การเลือกตั้งเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการแต่งตั้งโดยการคัดสรรและอาสาสมัครจากพลเมืองในท้องถิ่นนั้น ๆ ผู้นำที่เข้ามาทำหน้าที่ผู้บริหาร ก็เกิดจากจิตอาสา สมัครเข้ามาทำหน้าที่ ไม่มีเบี้ยหวัดเงินเดือนโดยการจัดตั้งเป็นสภาองค์กรชุมชนตำบลที่มีความเข้มแข็ง สามารถที่จะพึ่งพิงตนเองโดยผ่านกระบวนการสร้างรูปแบบความเป็นประชาธิปไตย ในรูปแบบกระบวนการเรียนรู้ ที่ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมวางแผน ร่วมแก้ไขปัญหา และร่วมรับผลประโยชน์ร่วมกันอย่างแท้จริง โดยการมีส่วนร่วมริเริ่มการมีส่วนร่วม ประเมินตนเอง และดำเนินการโดยชุมชนเอง จนเป็นเวทีหรือรากฐานของท้องถิ่นในการเรียนรู้ความเป็นประชาธิปไตยได้ ในขณะที่การเมืองการปกครองในระดับประเทศเริ่มก้าวมาถึงจุดที่เรียกได้ว่า “ทางตันทางการเมือง” ทำให้ทราบได้ว่า กระบวนการเรียนรู้ความเป็นประชาธิปไตย สามารถเริ่มขึ้นได้และทำสำเร็จได้ ด้วยการเรียนรู้ และร่วมแรงร่วมใจกัน ของคนตั้งแต่ในระดับชุมชนท้องถิ่น ไม่ได้จำกัดเพียงแต่คนชั้นกลางหรือคนมีฐานะ มีอำนาจ มีอิทธิพล หรือหน่วยงานภาครัฐ อย่างที่ผ่านมาโดยการวิจัยได้ใช้สภาองค์กรชุมชนตำบลต้นแบบเป็นฐานของการเก็บข้อมูล โดยการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ

1. เพื่อศึกษารูปแบบ การประยุกต์ใช้ทุนทางสังคม ในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมทางการเมืองของภาคพลเมือง
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ สภาพการจัดตั้งและการดำเนินกิจกรรมของสภาองค์กรชุมชนตำบลต้นแบบ รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน ในแต่ละพื้นที่ที่ทำการศึกษาซึ่งมีบริบทที่แตกต่างกัน

3. เพื่อพัฒนาและนำเสนอรูปแบบการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของภาคพลเมือง โดยการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมือง

โดยการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่อาศัยกระบวนการมีส่วนร่วม (participation) ของชุมชนเพื่อหาความถูกต้องและความสมบูรณ์ของข้อมูลให้มากที่สุด การวิจัยจึงเน้นไปที่ปรากฏการณ์ทางสังคม โดยเน้นศึกษาจากความเป็นจริงในทุกมิติทั้งมิติทางสังคม มิติทางเศรษฐกิจ มิติทางการเมือง และมิติทางประเพณีและวัฒนธรรม ทั้งจากข้อมูลเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ผู้ชำนาญการ และสัมภาษณ์ผู้ปฏิบัติงานตรง เพื่อพิจารณาหาความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์กับกระบวนการแก้ไข้ปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อหาข้อสรุปจากรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองของภาคพลเมืองจากพื้นที่ที่ทำการวิจัย และพัฒนาให้เป็นรูปแบบอันเป็นข้อสรุปจากการวิจัย อันจะมีประโยชน์ในการนำรูปแบบดังกล่าวไปประยุกต์ใช้กับชุมชนอื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

โดยยึดหลักแนวคิดทั้งทฤษฎีของต่างประเทศ และแนวคิดทฤษฎีของนักวิชาการของไทย ที่ให้ความสำคัญกับเรื่องของทุนทางสังคมซึ่งเป็นทุนที่เป็นตัวชีวิตบ่งบอกถึงความเข้มแข็งของชุมชน หากแต่ได้ค่อย ๆ เลื่อนหายไปตามความคิดของการแข่งขันตามสมัยทุนนิยมที่เน้นเรื่องของการแข่งขัน โดยใช้กำลังทุนคือเงินเป็นตัวชี้ขาดถึงความสำเร็จของตัวบุคคลหรือกลุ่ม โดยพิจารณาไปถึงเรื่องของความเกี่ยวพันกันตามอย่างทฤษฎีระบบกล่าวคือ ทุกส่วนในสังคมล้วนมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์ ยึดโยง และเชื่อมต่อกันอยู่ ไม่สามารถแยกจากกันได้เด็ดขาด หรือมองแบบแยกส่วนได้ จึงเป็นที่มาของกรอบแนวคิดในการวิจัย คือ ทุกปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ล้วนเกิดจาก ปัจจัยที่เป็นตัวกระตุ้นส่งเสริมผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลง แต่ส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของชุมชนอย่างกว้างขวาง ทำให้เกิดกระบวนการรวมตัวเพื่อที่จะแสดงออกถึงความพยายามในการช่วยเหลือตัวเองและกลุ่มโดยอาศัยทุนทางสังคมของชุมชน เป็นเครื่องมือยึดโยงหรือเชื่อมโยงให้เกิดการทำงานร่วมกัน แก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น นำไปสู่การแก้ไขปัญหาของชุมชนเป็นผลลัพธ์หรือเป้าหมายสุดท้ายเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนนั่นเอง หากมีผลกระทบที่เกิดขึ้นในภายหลังที่ไม่สามารถคาดเดาได้ ก็สามารถนำไปปรับปรุงพัฒนาให้เป็นสิ่งที่กระตุ้นให้เกิดการพัฒนาต่อไปได้เป็นอย่างดี

ในการวิจัยผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือที่ช่วยในการเก็บข้อมูลเป็นแนวทางคำถามโดยยึดกรอบแนวคิดทฤษฎีและพัฒนาเป็นแนวทางคำถามที่ตอบวัตถุประสงค์ในการวิจัยเป็นหลัก โดยไม่ได้ใช้แบบสอบถามที่มีรูปแบบตายตัว หรือแบบที่เป็นทางการเพื่อให้ผู้ตอบแบบสอบถามมีความรู้สึกเป็นกันเองและตอบคำถามแบบเป็นธรรมชาติมากที่สุด โดยใช้เครื่องมือรูปแบบแรกคือ 1. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ที่จะเน้นไปที่บุคคลผู้ให้ข้อมูลหลัก พื้นที่ละไม่ต่ำกว่า 5 ท่าน หรือจนกว่าข้อมูลจะอิ่มตัว โดยใช้การเปรียบเทียบข้อมูลหากมีความซ้ำซ้อนกันก็จะถือว่าอิ่มตัว 2. การสัมภาษณ์เชิงกลุ่ม (group interview) โดยอาศัยการนำเสนอผลการวิจัยข้อมูลในแต่ละช่วงเวลาให้กับ

ที่ประชุมสภาองค์กรชุมชนในวาระการประชุมประจำเดือนของแต่ละพื้นที่ เพื่อให้เกิดการสะท้อนกลับของข้อมูลจากสมาชิกสภาทุกกลุ่ม เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ของข้อมูลและถูกต้องมากที่สุด 3. การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยผู้วิจัยจะลงไปในพื้นที่เพื่อสังเกตการทำงาน of สภาองค์กรชุมชน โดยเข้าไปดูพื้นที่ที่ประกอบกิจกรรมในแต่ละกลุ่ม ร่วมแสดงความคิดเห็นในเวลาที่เหมาะสม และสังเกตการเข้าร่วมประชุมของสภาองค์กรชุมชนในแต่ละเดือนโดยมีการแลกเปลี่ยนสนทนากับผู้เข้าร่วมประชุมในแต่ละครั้ง เพื่อศึกษารูปแบบการทำงานของสภาองค์กรชุมชนแต่ละกลุ่มอย่างเป็นรูปธรรม 4. การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (non-participant Observation) เป็นการลงพื้นที่เพื่อสังเกตการณ์ทำงานของแต่ละกลุ่มโดยเข้าไปสังเกตการณ์เพียงอย่างเดียว เพื่อให้เห็นวิธีการทำงานและการปรับตัวของแต่ละกลุ่มกิจกรรม เช่น เข้าไปสังเกตกิจกรรมของประเพณีและวัฒนธรรมในตำบลบ้านเล็ก อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี เป็นต้น

ซึ่งในส่วนของวิธีการดำเนินการวิจัยผู้วิจัยได้ แบ่งออกเป็น 3 แนวทางหลัก ๆ คือ 1. ศึกษาจากข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น เอกสารงานวิจัย บทความ และทฤษฎีที่จำเป็นต้องใช้การวางกรอบแนวคิดในการวิจัย 2. ศึกษาจากการลงพื้นที่สำรวจพื้นที่ต้นแบบ และขอคำแนะนำจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ในการคัดเลือกพื้นที่ จากนั้นจึงลงพื้นที่เก็บข้อมูลทั้ง 3 พื้นที่ โดยกำหนดพื้นที่ละไม่ต่ำกว่า 3 ครั้ง ตามจำนวนการจัดประชุมประจำเดือนของสภาองค์กรชุมชนซึ่งเป็นธรรมเนียมปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่อง และเข้าไปอยู่ในชุมชนเพื่อสังเกตการณ์ในการทำงานของสภาองค์กรชุมชน เพื่อนำเสนอความก้าวหน้าของข้อมูล และร่วมรับฟังความคิดเห็นของพื้นที่เพื่อนำไปปรับปรุงเพื่อความสมบูรณ์ของเนื้อหาที่จะนำเสนอ 3. หลังจากการสังเคราะห์รูปแบบการเมืองภาคพลเมืองที่ได้จากการวิจัยแล้ว ผู้วิจัยได้นำเสนอรูปแบบดังกล่าวต่อ ผู้ชำนาญการอีก 7 ท่าน ประกอบด้วย ผู้ชำนาญการ ที่มีวิทยฐานะ กล่าวคือ ศาตราจารย์ ดร. 1 ท่าน รองศาสตราจารย์ ดร. 4 ท่าน และระดับ ดร. ที่เป็นข้าราชการระดับ 10 2 ท่าน ที่มีความรู้ความสามารถเป็นที่ยอมรับในระดับประเทศ ด้านทุนทางสังคม ด้านการเมืองภาคพลเมืองอย่างสถาบันพระปกเกล้า และสถาบันการศึกษา เช่น มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ โดยผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกผู้ชำนาญการเฉพาะด้านแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยพิจารณาจาก ผู้ที่มีผลงานทางวิชาการ ผลงานวิจัย จนเป็นที่อ้างอิงและเป็นที่ยอมรับของวงการวิชาการ โดยเน้นไปที่ประเด็นแนวคิด กระบวนการทำงานของภาคพลเมือง สภาพการเมืองภาคพลเมืองในปัจจุบัน สถานการณ์และผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้คัดเลือกพื้นที่จากคำแนะนำของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน องค์การมหาชน 3 พื้นที่ (Best Practice) ที่เป็นสภาองค์กรชุมชนต้นแบบได้รับการยอมรับจากทั้งองค์กรภาครัฐ และองค์กรภาคเอกชน ในโซนภาคกลางตะวันตก ประกอบไปด้วย ตำบลหนองสำหรับ อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี , ตำบลคลองเขิน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม ,

และตำบลบ้านเล็ก อำเภोधาบักศรี จังหวัดราชบุรี ซึ่งในการเก็บข้อมูลได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนต่าง ๆ ทั้ง 3 พื้นที่เป็นอย่างดี ทำให้การเก็บข้อมูลสามารถได้ข้อมูลเชิงลึกจากการสัมภาษณ์ตัวบุคคล เช่น กลุ่มแกนนำ ผู้ก่อตั้งชุมชน ชาวบ้าน และตัวแทนกลุ่มต่าง ๆ โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกพื้นที่ต้นแบบดังกล่าว คือ

1. เป็นชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมือง ในช่วงระยะเวลา 5 - 10 ปี ขึ้นไปและมีความสำเร็จเป็นเชิงรูปธรรม
2. เป็นชุมชนที่ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนและดึง เอาการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม ภาคธุรกิจ เข้ามาเป็นส่วนช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน
3. เป็นชุมชนที่อาศัยกระบวนการจัดทำแผนร่วมกันระหว่างคนในชุมชนเองและมีผลต่อการส่งเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชนโดยการผลักดันให้เกิดกระบวนการการเมืองภาคพลเมืองอย่างต่อเนื่อง

หลังจากที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลจากภาคสนามและนำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) และวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) มาจัดระเบียบเรียงข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ รวมทั้งรวบรวมโดยการสัมภาษณ์บุคคล ตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษา โดยใช้การอธิบายเชิงประวัติศาสตร์ หรือการอธิบายข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นตามลำดับขั้นของช่วงเวลา และแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ และใช้วิธีการสร้างรูปแบบข้อสรุปจากข้อมูลที่เป็นรูปธรรม หรือจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในชุมชน (Analysis Induction) บนฐานของการใช้แนวคิดต่าง ๆ ประกอบในการวิเคราะห์ และนำผลการศึกษาจากเก็บรวบรวมข้อมูลจากพื้นที่เป้าหมาย 3 พื้นที่ มาหาข้อสรุปจากนั้นทำการวิเคราะห์ และสังเคราะห์รูปแบบ จากการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของภาคพลเมืองในแต่ละพื้นที่แล้วไปสู่กระบวนการสัมภาษณ์กลุ่ม (group interview) ทั้ง 3 พื้นที่ เพื่อให้ภาคประชาชนในพื้นที่มีส่วนรับรองความถูกต้องและความสมบูรณ์ของข้อมูล โดยใช้เทคนิคเครื่องมือแบบโยงสามเส้า (Triangulation) เมื่อได้ข้อสรุปจากการสัมภาษณ์กลุ่ม แล้วจึงสังเคราะห์ให้เป็นแนวทางของรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยอาศัยปัจจัยคือทุนทางสังคมเป็นเครื่องสนับสนุน จนได้ข้อสรุปเป็นรูปแบบที่เป็นองค์ความรู้จากพื้นที่ (Grounded Theory) ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ และนำเสนอต่อผู้อำนวยการทั้ง 7 ท่าน เพื่อรับทราบข้อเสนอแนะและแนวทางในการปรับปรุงรูปแบบให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น และนำเสนอเป็นรายงานการวิจัยเรื่องรูปแบบของการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมเพื่อสนับสนุนการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมือง

หลังจากได้ทำการวิจัยตามกระบวนการวิจัยดังกล่าวแล้ว กลับได้ผลสรุปจากการศึกษาโดยสามารถตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังจะได้นำเสนอบทสรุป ต่อไป

บทสรุปจากการศึกษา และการอภิปรายผล ตามวัตถุประสงค์ในการวิจัย

ในส่วนของบทสรุปผลการวิจัยผู้วิจัยจะขอนำเสนอผลการวิจัยแยกเป็นข้อ ๆ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยไปตามลำดับโดยจะแจกแจงเป็นรายพื้นที่ต้นแบบที่ลงไปศึกษา จากนั้นจะสรุปข้อมูลที่เป็นบทวิเคราะห์ข้อมูลจากทั้ง 3 พื้นที่อีกครั้งหนึ่ง ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ศึกษารูปแบบ การประยุกต์ใช้ทุนทางสังคม ในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมทางการเมืองของภาคพลเมือง

1. จากการวิจัยพบว่าในตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี มีรูปแบบการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของภาคพลเมือง โดยอาศัยทุนทางสังคมที่สำคัญเป็นจุดเริ่มต้นของการปลูกสร้างจิตสำนึกความพลเมืองให้กับคนในชุมชนมีจุดเริ่มต้นมาก่อนจะมีการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชน ตาม พรบ. 2551 โดยทุนทางสังคม คือ ทุนภายในชุมชนที่สำคัญ คือ แกนนำชุมชนที่มีวิสัยทัศน์มีความรู้ความสามารถมีความมุ่งมั่นจะพัฒนาบ้านเกิดของตนเอง และเป็นศูนย์รวมใจของชาวบ้านโดยแกนนำหลักของตำบลหนองสาหร่ายมีหลายท่านด้วยกัน โดยแต่ละท่านจะทำงานสอดประสานกันและพัฒนาตำบลโดยใช้กระบวนการกลุ่มเปิดเวทีสาธารณะให้ชาวบ้านในตำบลเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจในกิจกรรมต่าง ๆ ตามความรู้ความสามารถของแต่ละท่าน โดยที่ประชุมจะคัดเลือกและแต่งตั้งทีมงาน ที่จะเข้าร่วมรับผิดชอบทำกิจกรรมด้วยความสมัครใจ และได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐในภายหลัง ได้มีการจัดตั้งเป็นสภาองค์กรชุมชนระดับตำบล นับเป็นการต่อยอดในการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพิ่มเติมโดยได้อาศัยสภาองค์กรชุมชนเป็นเวทีกลางที่แสดงความเห็นแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน โดยอาศัยความไว้วางใจกัน อาศัยความสัมพันธ์ภายในครอบครัวและความสัมพันธ์ทางสายเลือด ชักชวนเข้ามาทำงานร่วมกันจนทำให้สมาชิกกลุ่มมีครอบครัวไปทุกหมู่บ้านในตำบล และขยายกลุ่มออกไปเรื่อย ๆ และได้อาศัยการสนับสนุนจากทุนที่มาจากภายนอก เช่น สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ที่เน้นการอบรมเพื่อการพัฒนาศักยภาพของคนในตำบล สถาบันการศึกษาที่รับเป็นที่ปรึกษาในการจัดตั้งกลุ่มกิจกรรมทางเกษตร ความรู้ทางด้านเทคโนโลยีและเครื่องมือต่าง ๆ และแม้จนกระทั่งท้องถิ่นที่สนับสนุนเพิ่มเติม จนนำไปสู่การขยายกลุ่มกิจกรรมออกไปเรื่อย ๆ

2. จากการวิจัยพบว่าในตำบลคลองเขิน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม มีรูปแบบการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของภาคพลเมือง โดยอาศัยทุนทางสังคม คือ แกนนำชุมชนหลายท่านที่มีภาวะในการนำเป็นที่ยอมรับ เช่น อาจารย์อุษา เทียนทอง ได้นำเอาประสบการณ์การทำงานด้านภาคประชาสังคม มาพัฒนาศักยภาพของภาคพลเมืองในพื้นที่โดยได้ทำการต่อยอดให้การทำงานภาคพลเมืองของตำบลคลองเขินเชื่อมโยงกับการทำงานของประชาสังคมในระดับจังหวัด ได้มีการชักชวนแกนนำชุมชน จัดตั้งเป็นคณะกรรมการตำบล ผ่านทางสภาตำบลซึ่งเป็นเสมือนเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน มีการอบรมพัฒนาศักยภาพการทำงาน เพื่อให้แกน

นำชุมชนสามารถทำงานได้ด้วยตนเอง พ.ท.องอาจ อินทรสุนทร นายทหารนอกราชการที่มีประสบการณ์การจัดทำกลุ่มสวัสดิการชุมชนในสมัยที่ยังรับราชการทหาร อีกทั้งเคยเป็นประธานชุมชนใน กทมฯ และมีประสบการณ์การทำกลุ่มสวัสดิการชุมชนมาก่อน ได้นำรูปแบบวิธีการมาประยุกต์ใช้ในการจัดทำกลุ่มสวัสดิการในตำบลคลองเงิน ซึ่งผลจากการดำเนินกิจกรรมจนถึงปัจจุบัน ในขณะนี้ทางกลุ่มสามารถมีเงินกองทุนเพิ่มมากขึ้นทุกปี และกลุ่มปราชญ์ชาวบ้านที่มีองค์ความรู้อยู่แล้ว ได้มีโอกาสนำความรู้ที่มีอยู่มาถ่ายทอดให้กับผู้ที่สนใจ โดยดูจากความสามารถเฉพาะบุคคล เช่น คุณ ยุพิน และคุณสมศักดิ์ ศรีโหร ที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านที่มีความสามารถในการคิด การทำงาน ออกแบบการทำงานเอง ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น คราวเรือนมาจัดเป็นรูปแบบการถ่ายทอดความรู้ได้เอง และได้มีการจัดอบรมถ่ายทอดภูมิปัญญาดั้งเดิมของชาวตำบลคลองเงินในการทำน้ำตาลมะพร้าวให้กับคนในตำบล และผู้ที่สนใจจะเข้ามาเรียนรู้การดำรงชีวิตตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยได้อาศัยความสัมพันธ์ของคนในตำบล เช่น ความสัมพันธ์ที่เป็นญาติพี่น้องกัน สามารถสร้างความรักความสามัคคีชักชวนคนในชุมชนเข้าร่วมอบรมความรู้โดยอาศัยการชักชวนกันเข้ามา ไม่ได้บังคับ และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่เอื้ออำนวย ทำให้การก่อตั้งกลุ่มอาชีพที่อาศัยทรัพยากรธรรมชาติ เช่น แหล่งน้ำตามธรรมชาติที่เหมาะสมกับการเพาะปลูก ให้เป็นประโยชน์จึงเป็นเสมือนการต่อยอดจากอาชีพที่ประกอบกันอยู่แล้วโดยอาศัยทุนทางสังคมทางด้านผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นปัจจัยสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน โดยมีทุนสนับสนุนจากองค์กรภายนอกคอยช่วยเหลือเสริม เช่น ทุนด้านงบประมาณสนับสนุนกิจกรรมจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทุนทางด้านองค์ความรู้ใหม่ ๆ จากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ทุนเทคนิคและการจัดการจากสถาบันการศึกษาอย่างมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช เป็นต้น สภาพองค์กรชุมชนเปรียบเสมือนเวทีเรียนรู้และสภาพที่เป็นสถานที่ตกลงเพื่อนำความต้องการของชุมชนไปสู่หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น เทศบาลตำบล เป็นต้น เพื่อให้แผนพัฒนาตำบลเป็นไปตามความต้องการของชาวบ้านมากที่สุด

3. จากการวิจัยพบว่าในตำบลบ้านเล็ก อำเภอน้ำหนาว จังหวัดราชบุรี มีรูปแบบการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของภาคพลเมือง โดยอาศัยทุนทางสังคมที่เป็นจุดเด่นของตำบลบ้านเล็กผ่านทางที่ประชุมสภาองค์กรชุมชน ซึ่งเปรียบเสมือนเวทีสาธารณะที่ทุกฝ่ายในชุมชนสามารถมาร่วมแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็นเพื่อจะอนุรักษ์วัฒนธรรมอันดีงามของรากเหง้าตนเองให้คงอยู่ ซึ่งความแตกต่างทางความคิดก็สามารถประสานรวมกันได้ด้วยมุ่งประโยชน์ของชุมชนเป็นหลัก หากดำเนินการไปแล้วเกิดข้อบกพร่องก็สามารถนำมาปรับปรุงแก้ไขผ่านทางสภาองค์กรชุมชนระดับตำบลได้ โดยอาศัยเครื่องมือดังกล่าวสร้างเป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดจิตสำนึกในความรักความเป็นชาติพันธุ์ของตนเอง ผ่านทางขนบธรรมเนียมประเพณี ดั้งเดิมโดยอาศัยเวทีสาธารณะ คือ สภาองค์กรชุมชนสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนอันเป็นเสมือนเวทีกลางที่เปิดกว้างให้สมาชิกหรือผู้ที่สนใจได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นและร่วมกันดำเนินกิจกรรมร่วมกันในแต่ละงาน

ประเพณีในแต่ละปี และอาศัยเวทีสภาองค์กรชุมชนเป็นเวทีสร้างตัวชี้วัดความสุขในชุมชนระดับตำบล โดยมุ่งมั่นที่จะสร้างความสุขให้เกิดขึ้นกับคนในตำบลบ้านเล็ก จากการกำหนดตัวชี้วัดความสุขเริ่มจากความต้องการของชาวบ้านบ้านเล็กเป็นตัวตั้ง ครอบคลุมทั้งเรื่องของสุขภาพ สิ่งแวดล้อม และด้านอื่น ๆ อีก 9 ด้าน จนสามารถนำข้อสรุปไปเสนอให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนำไปบรรจุไว้ในแผนพัฒนาตำบลได้

จากการศึกษาการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมเพื่อส่งเสริมการเมืองภาคพลเมืองของทั้ง 3 พื้นที่ตามวัตถุประสงค์ข้อ 1 สามารถสรุปได้ดังนี้ คือ

ทุกพื้นที่ต้นแบบในการวิจัย มีที่รวมตัวประชุมกันอย่างที่เรียกว่า “สภาตำบล” หรือ “สภาหมู่บ้าน” ที่เปรียบเสมือนเป็นเวทีสาธารณะที่เปิดโอกาสให้ทุกคนที่อยู่ในชุมชนและคนที่สนใจได้เข้ามามีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเพื่อพัฒนาตำบลบ้านเกิด ได้มีการประยุกต์หรือบูรณาการทุนทางสังคมทั้งจากที่มีอยู่ภายในและภายนอก เข้ามาสนับสนุนการทำงานของกลุ่มโดยกลุ่มดังกล่าวมีการจัดตั้งขึ้น ด้วยเหตุที่เกิดจากปัญหาและความต้องการของคนในชุมชน เป็นจุดเริ่มต้นของการรวมตัวกันของชาวบ้าน โดยแกนนำของชุมชนจัดเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญของทั้ง 3 พื้นที่เพราะได้อาศัยความไว้วางใจ ความเชื่อมั่นและความศรัทธา เป็นตัวเชื่อมโยงให้เกิดการรวมตัวทำงานร่วมกันได้ เพราะการทำงานอาจจะมียุทธศาสตร์ปัญหาที่เกิดขึ้นในการทำงานบ้าง แต่ก็สามารถใช้ความเป็นศูนย์รวมจิตใจ แก้ไขปัญหาเหล่านั้นไม่ให้เกิดความรุนแรงได้ โดยการชักชวนสมาชิกของกลุ่มหรือการขยายกลุ่ม อาศัยความสัมพันธ์ภายในครอบครัวและความสัมพันธ์ทางเครือญาติเป็นตัวเชื่อมโยงทำให้เกิดการติดตามงาน ประสานงานกัน สื่อสารแลกเปลี่ยนข้อมูลกันดีเป็นอย่างดี ในขณะที่กิจกรรมก็อาศัยทุนทางภูมิปัญญาดั้งเดิมของคนพื้นที่มาช่วยส่งเสริมในการทำงานหรือประกอบอาชีพ ทำให้เป็นการแก้ไข้ปัญหาเรื่องหนี้สิน เรื่องรายได้ คุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในตำบลนั้น ๆ โดยอาศัยเวทีการประชุมของกลุ่มที่เรียกว่า “สภาตำบล” ซึ่งประกอบไปด้วยคนที่ได้รับการยอมรับของชุมชนเองรวมตัวโดยทำหน้าที่เป็นตัวแทนของแต่ละกลุ่มแต่ละหมู่บ้าน พัฒนามาเป็นสภาองค์กรชุมชนในภายหลังซึ่งทำให้ได้รับการยอมรับจากหน่วยงานราชการและองค์กรเอกชนเพิ่มมากขึ้นได้รับงบประมาณสนับสนุนการทำงานเพิ่มมากขึ้น และเกิดการพัฒนาตำบลอย่างต่อเนื่อง นอกจากนั้นยังเป็นการอนุรักษ์รักษาไว้ซึ่งรูปแบบการดำเนินชีวิตที่อาศัยความรัก ความไว้วางใจกัน ความเชื่อถือในกันและกัน ความสัมพันธ์กันเอาไว้ให้กลับมามั่นคงอีกครั้ง และผลพลอยได้ก็คือเกิดอำนาจในการต่อรองกับหน่วยงานของรัฐ เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่จะต้องนำข้อเสนอจากที่ประชุมสภาฯ ไปใช้เป็นการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นอย่างเป็นทางการและตอบสนองความต้องการของในตำบลอย่างแท้จริง เกิดอำนาจในการต่อรองกับเอกชนหรือกลุ่มนายทุน เช่น พ่อค้าคนกลางที่เข้ามาซื้อขายผลผลิตทางการเกษตร ที่ไม่สามารถถดถอยราคาพืชผลได้เพราะชาวบ้านเริ่มจัดตั้งกลุ่มอาชีพเป็นการจัดทำโรงสีของตัวเองและจัดส่งข้าวเป็นผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปขายเอง เป็นต้น

ทำให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ ที่สามารถเชื่อมโยงกลุ่มต่าง ๆ นอกพื้นที่ที่ต้องการจะพัฒนากลุ่มตนเอง สร้างเป็นศูนย์เรียนรู้ที่ทำให้เกิดการพัฒนาแบบต่อยอดต่อไป ซึ่งจากการวิจัยสามารถทำให้สามารถวิเคราะห์ข้อมูลของพื้นที่ต้นแบบ โดยจะขอขยายความในหัวข้อต่อไป

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 จากการวิเคราะห์ สภาพการจัดตั้งและการดำเนินกิจกรรมของสภาองค์กรชุมชนตำบลต้นแบบ รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน ในแต่ละพื้นที่ที่ทำการศึกษ ซึ่งมีบริบททั้งที่เหมือนกันและที่แตกต่างกัน พอจะสรุปได้ผลการวิเคราะห์ ได้ดังนี้

1. การก่อตั้งชุมชน (ลักษณะของการก่อตั้งชุมชน) ลักษณะการก่อตั้งตำบล ของพื้นที่ที่ทำการวิจัยทั้ง 3 พื้นที่ทั้งความเหมือนและความต่างกัน ดังจะนำเสนอแยกเป็น 2 ประเด็นคือ ประเด็นของความแตกต่าง และประเด็นของความเหมือนกัน

ในส่วนของความแตกต่างก็คือ เรื่องของอายุของชุมชนที่มีการก่อตั้งขึ้น โดยพื้นที่ของตำบลหนองสาหร่าย เป็นตำบลที่มีอายุในการก่อตั้งน้อยที่สุดและจัดตั้งขึ้นเนื่องจากได้รับแรงกดดันจากปัญหาเรื่องของผลประโยชน์ และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่ไม่เพียงพอต่อความต้องการของคนในชุมชน ในขณะที่ตำบลคลองเขิน เป็นชุมชนดั้งเดิมที่มีการอยู่อาศัยกันมานานเป็นร้อยปี มีอาชีพเกษตรกรรมเนื่องจากอยู่ใกล้กับแม่น้ำแม่กลอง ทำให้ชาวชุมชนที่นี่ประกอบอาชีพทำน้ำตาลมะพร้าวมาตั้งแต่ดั้งเดิม และตำบลบ้านเลือก ที่มีการก่อตั้งขึ้นจากการอพยพของชาวลาว ที่อพยพหนีไฟสงครามและการโดนกวาดต้อนมาในช่วงศึกษาสงคราม ทำให้กลายเป็นชุมชนที่มีการก่อตั้งมาไม่ต่ำกว่า 200 ปี

ในส่วนของความเหมือนก็คือ ทุกตำบลที่กล่าวมาแล้วเป็นตำบลที่ก่อตั้งใกล้แหล่งน้ำ สะท้อนถึงการประกอบอาชีพ คือ เกษตรกรรม มาช้านาน และที่สำคัญที่สุดก็คือ ตำบลต้นแบบเหล่านี้มีแกนนำชุมชนที่มีวิสัยทัศน์ มีความสามารถและมองไกล รักตำบลถิ่นเกิดอาสาเข้ามาพัฒนาโดยไม่ได้หวังประโยชน์ส่วนตนเพียงอย่างเดียว เป็นเหตุทำให้ตำบลต้นแบบทั้งหมดมีการพัฒนาและความเข้มแข็งมาอย่างต่อเนื่อง

2. พัฒนาการของชุมชน (ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาความทันสมัย)

จากกระแสของการพัฒนาตามแนวทางความทันสมัยทำให้ รูปแบบการดำรงชีวิตที่ทำมาหาเลี้ยงชีพโดยอาชีพเกษตรกรรม อยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างพึ่งพิงกัน เปลี่ยนแปลงไป กลายเป็นการผลิตเพื่อขาย จนก่อให้เกิดปัญหาดินเสื่อมสภาพ ต้องใช้ปุ๋ยเคมี เพื่อเร่งการผลิต จนทำให้แหล่งน้ำในธรรมชาติปนเปื้อนสารเคมี ไม่มีปลาในแหล่งน้ำ ไม่มีนกมาหาปลา ชาวก็ปนเปื้อนสารเคมี ก่อให้เกิดโรคกับทั้งคนปลูกและคนบริโภค แหล่งน้ำที่ไม่เพียงพอในช่วงหน้าแล้ง ก็ทำการขุดเจาะหาน้ำในชั้นใต้ดิน ก่อให้เกิดแผ่นดินทรุด ราคาพืชผลทางการเกษตรเริ่มตกต่ำ ทำให้เกษตรกรเริ่มมีการกู้หนี้ยืมสิน ทั้งกู้เพื่อลงทุน และกู้เพื่อกิจกรรมอื่น ๆ ในการแสวงหาเครื่องอำนวยความสะดวก ทำให้ก่อให้เกิดภาระหนี้สินผูกพันอย่างต่อเนื่อง ราคาที่ดินที่มีถนนหลวงตัดผ่านมีราคาสูง เกิดการขาย

ที่ดินทำกินให้กับนายทุนที่มาลงทุนสร้างโรงงานอุตสาหกรรม เกิดการเก็งกำไร เป็นนักค้าที่ดิน เมื่อที่ดินเปลี่ยนมือก็ต้องย้ายถิ่นฐานที่อยู่ การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตดังกล่าวส่งผลกระทบต่อ ประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามที่ต้องเปลี่ยนแปลงไปตามสมัยนิยมเช่นกัน ภูมิปัญญาดั้งเดิมที่เกิดจากการสะสมมาอย่างยาวนาน จากการดำรงชีวิตค่อย ๆ หมดความสำคัญลงไปเปลี่ยนเป็นการดำรงชีพแบบพึ่งพิงเบ็ดเสร็จไม่ว่าจะเป็น อาชีพก็ต้องอาศัยแหล่งน้ำจากชลประทาน การค้าขายก็ต้องอาศัยการกำหนดราคาพืชผลทางการเกษตรตามราคาตลาด ประเพณีวัฒนธรรมก็ถูกกำหนดโดยรัฐ การแต่งกายก็เปลี่ยนเป็นตามสมัยนิยมโดยเสื้อผ้าก็ใช้วิธีซื้อหาจากแหล่งผลิตสำเร็จรูป แหล่งเงินในการประกอบอาชีพก็ใช้การกู้ยืมหากไม่มี ที่ดินซึ่งเคยเป็นของตนเองต้องขายเมื่อรายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย เจ้าของที่ดินต้องกลายเป็นผู้เช่าที่ดินของตนเองแทน ซึ่งปัญหาเหล่านี้ ทุกตำบลได้รับผลกระทบคล้าย ๆ กันหมดทั้ง 3 พื้นที่ ทำให้เป็นสาเหตุที่สำคัญประการหนึ่งในการ ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของคนในตำบลได้เป็นอย่างดี

3. การปกครองในอดีตก่อนการก่อตั้งสภาองค์กรชุมชนระดับตำบล

ในอดีตการปกครองดูแลของแต่ละตำบล มีลักษณะพัฒนาการมาจากการปกครองดูแลกันและกันเองโดย กลุ่มแกนนำหรือผู้นำชุมชนที่เป็นผู้ใหญ่ที่เคารพศรัทธาของชาวบ้านในแต่ละพื้นที่อยู่แล้วสามารถดำรงตนเป็นศูนย์รวมใจของชาวชุมชนทั้งหมดได้ โดยอาศัยความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ความเป็นชาติพันธุ์เดียวกัน และประเพณีวัฒนธรรมที่ใกล้เคียงกัน เป็นตัวควบคุมปกครองดูแลกันเองได้เป็นอย่างดี จนก้าวเข้าสู่ยุคการปกครองแบบรัฐมีอำนาจรวมศูนย์ คือ มีกำนันและผู้ใหญ่บ้านเป็นตัวแทนจากหน่วยงานราชการส่วนกลาง ทำให้รูปแบบในการปกครองดูแลซึ่งกันและกันของชุมชน มีระบบระเบียบและเป็นมาตรฐานเพิ่มมากขึ้น โดยส่วนมากผู้รับตำแหน่งเป็นผู้ใหญ่บ้านและกำนัน ก็มักจะเป็นผู้นำแบบไม่เป็นทางการมาอยู่แล้วเนื่องจากการรับตำแหน่งผู้นำต้องได้รับการคัดเลือกจากชาวบ้านในพื้นที่เช่นเดียวกัน ดังนั้น จึงได้แกนนำชุมชนรับเลือกเป็นผู้นำต่อไปโดยยกระดับขึ้นเป็นผู้นำแบบเป็นทางการที่ได้รับการยอมรับจากหน่วยงานภาครัฐเพิ่มมากขึ้น ทำให้การปกครองในอดีตของทั้ง 3 พื้นที่ ก่อนจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนระดับตำบลในช่วง ปี พ.ศ. 2551 มีลักษณะการปกครองแบบเครือญาติกันมากกว่าจะเป็นแบบทางการที่เน้นแต่ตัวบทกฎหมายเพียงอย่างเดียว เป็นลักษณะที่บ่งบอกถึงการอาศัยทุนทางสังคมเป็นฐานในการปกครองดูแลกันและกันได้เป็นอย่างดี

4. แกนนำชุมชนคนสำคัญที่มีส่วนผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชน

จากการศึกษาทั้ง 3 พื้นที่ต้นแบบ พบว่าจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงเพื่อที่จะพัฒนาตำบลของตนเองโดยอาศัย แรงกระตุ้นจากบุคคลที่มีลักษณะเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ มีวิสัยทัศน์ ที่มีกังวล มองเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นและส่งผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีวิตของคนในตำบลโดยตรง และที่สำคัญวุฒิภาวะของผู้นำตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นแต่ละท่านนั้น ล้วนมีภูมิหลังที่มี

ประสบการณ์ทำงานที่เป็นที่ยอมรับทั้งในหน่วยงานของรัฐ และเอกชนมาก่อนทุกท่าน ทำให้เกิดการบูรณาการในการทำงาน ระหว่างทุนมนุษย์ในพื้นที่กับทุนทางสังคมซึ่งนับได้ว่าเป็นทุนทางสังคมจากภายนอกที่สำคัญอีกประการหนึ่ง

5. สาเหตุสำคัญ ของการรวมตัวและเข้ามามีส่วนร่วมของคนในชุมชน

ประเด็นปัญหาที่สัมพันธ์กันมานานของแต่ละตำบล ทำให้เกิดเป็นแรงกดดันให้เกิดการรวมตัวและเกิดการมีส่วนร่วมของชาวชุมชนในแต่ละตำบลได้เป็นอย่างดี โดยสามารถสรุปเป็นประเด็นได้ ดังนี้

5.1 ปัญหาด้านเศรษฐกิจ รายได้และการดำรงชีวิตของคนในตำบล เป็นเสมือนกับแรงกระตุ้นที่สำคัญที่เป็นสาเหตุก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของคนในตำบลอย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงภาวะหนี้สินที่ค่อย ๆ ขยายเป็นวงกว้าง และส่งผลกระทบต่อเรื่องทุกมิติไม่ว่าจะเป็นเรื่องการดำรงชีวิต สุขภาพ การศึกษา และอาชีพ

5.2 ปัญหาด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เนื่องจากการพัฒนาขององค์ความรู้และวิทยาการใหม่ ๆ ที่มาจากต่างประเทศ มีการไหลบ่าเข้ามาอย่างรวดเร็วของวัฒนธรรมและภูมิปัญญาจากภายนอก ซึ่งผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีวิตของชาวพื้นถิ่นเป็นอย่างมาก เพราะต้องการปรับตัวให้ทันสมัยเข้ากับสมัยนิยม ทำให้ภูมิปัญญาดั้งเดิมค่อย ๆ ถูกลดความสำคัญลงไป เนื่องจากเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทแทนที่ จึงเกิดกลุ่มที่กังวลและให้ความสำคัญของภูมิปัญญาเหล่านี้ ใช้เป็นเหตุอ้างในการรวมตัวสร้างกลุ่ม

6. ปัญหาด้านนโยบาย ของหน่วยงานรัฐ เอกชน และองค์กรอิสระ การเปลี่ยนแปลงจากภายนอกชุมชนพื้นถิ่น เป็นสิ่งที่เกิดขึ้น จากนโยบายต่าง ๆ ของรัฐ เอกชนและองค์กรอิสระที่มุ่งเน้นการเข้ามาพัฒนาให้เกิดความเจริญกับชุมชนท้องถิ่นในอดีต มุ่งเน้นการพัฒนาอย่างรวดเร็ว เพราะเล็งเห็นถึงปัญหาของการพัฒนาที่เป็นไปอย่างล่าช้าเนื่องจากมองว่า รูปแบบการดำรงชีวิตตามอย่างชนบทในกาลก่อน ที่อยู่ร่วมกับธรรมชาติ เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาตามกระแสภาวะทันสมัย ทำให้แนวนโยบายต่าง ๆ ที่ออกมาจากโครงสร้างของหน่วยงานราชการ เอกชนและองค์กรอิสระ กลับกลายเป็นเร่งทำลายวิถีชีวิต ภูมิปัญญา วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามของชาวพื้นถิ่นไปอย่างรวดเร็วเช่นกัน การรวมตัวของกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่เพื่อแสดงออกถึงความห่วงกังวลจากปรากฏการณ์ดังกล่าว ไม่ใช่เพื่อว่าร้ายกล่าวโทษ แต่เป็นการปรับตัวเพื่อให้สิ่งที่ดีงามและทรงคุณค่าในอดีตกลับมามีชีวิตและปลูกฝังให้คนรุ่นใหม่เห็นความสำคัญกับสิ่งเหล่านี้เพิ่มมากขึ้น และที่สำคัญสามารถนำสิ่งที่เรียกว่าเป็นของเก่า ๆ กลับมาใช้ให้เกิดคุณค่าโดยไม่ต้องทำลายสภาพแวดล้อมอีกครั้งด้วย

7. โครงสร้างสภาผู้นำตำบล, ประชาคมตำบล

จากข้อมูลของพื้นที่ที่ทำการศึกษา พบว่าโครงสร้างของแกนนำที่เป็นจุดเริ่มต้นก่อนการจัดตั้งเป็นสภาองค์กรชุมชนระดับตำบล มักจะเป็นโครงสร้างที่พัฒนามาจากโครงสร้างของสังคม

ของกลุ่มชุมชนที่ปกครองกันด้วยความเคารพศรัทธาเชื่อมั่นในตัวของแกนนำ หรือผู้หลักผู้ใหญ่ในชุมชนมาก่อนทั้งสิ้น โดยอาศัยความศรัทธาเชื่อมั่นมอบหมายการทำงานให้กับแกนนำเหล่านั้น โดยอาศัยการทำประชาคมหมู่บ้านในการจัดตั้งโครงสร้างอย่างเป็นทางการมากขึ้น แต่เป็นไปในลักษณะการมอบหมายงานจากการคัดเลือกอย่างเป็นทางการเป็นเอกฉันท์ ในขณะที่เจ้าตัวก็อาสาที่จะเข้ามาทำงานเพราะมีความรักในพื้นที่ มีความห่วงกังวลเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้น ทำให้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในตำบล และลักษณะการทำงานแบบนี้เป็นเสมือนตัวชีวิตที่สำคัญถึงการเข้ามาสู่การเมืองภาคพลเมืองแบบไม่เป็นทางการ ถึงแม้สมาชิกของกลุ่มจะยังไม่ได้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเมืองในท้องถิ่นอย่างจริงจัง คือไม่ได้ลงสมัครรับเลือกตั้งเป็น สมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างเต็มรูปแบบ แต่ก็อาศัยสมาชิกบางส่วนที่เป็นส่วนหนึ่งขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นช่วยทำหน้าที่ประสานงานร่วมกัน ให้เกิดความสอดคล้องในการทำงานร่วมกัน ระหว่างชาวบ้านในตำบลกับท้องถิ่นระดับตำบล ได้เป็นอย่างดี ดังนั้น การเมืองภาคพลเมืองจึงไม่ได้หมายความถึงการเข้าไปเล่นการเมืองอย่างเต็มที่ แต่เป็นลักษณะของการเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจชีวิต ความ เป็นอยู่ของตนเอง โดยการออกมาร่วมกันแสดงความคิดเห็นกำหนดทิศทางการดำรงชีวิตของตนเอง จากปรากฏการณ์ที่เกิดและส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของตนเองนั่นเอง

8. การจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบล ตาม พ.ร.บ. ปี 2551

ดังที่กล่าวมาแล้ว ว่าโครงสร้างของการทำงานร่วมกันของชุมชนต้นแบบที่ทำการศึกษามีการโครงสร้างเริ่มต้น แบบไม่เป็นทางการมีลักษณะอาสาเข้ามาทำงานมากกว่า แต่เกิดปัญหาที่ความยอมรับของหน่วยงานรัฐ เนื่องจากยังไม่มีกฎหมายรองรับสถานะหรือตัวตนของภาคประชาชนมากนัก ทำให้การติดต่อประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐหรือหน่วยงานเอกชน ยังไม่ได้รับการตอบรับเต็มที่ซึ่งอาจจะติดขัดด้วยข้อกฎหมายบางอย่าง ทำให้การทำงานของการเมืองภาคพลเมืองในพื้นที่ขาดความคล่องตัวในบางเรื่องจนเกิดมี พ.ร.บ. สภาองค์กรชุมชนระดับตำบล ในช่วงปี 2551 ทำให้สถานะของภาคพลเมืองในพื้นที่ที่มีความเด่นชัดเพิ่มมากขึ้น การทำงานร่วมกันกับหน่วยงานภาครัฐก็มีความคล่องตัวเพิ่มมากขึ้น การสนับสนุนงบประมาณเริ่มมีระบบระเบียบที่ชัดเจน แต่ชาวชุมชนใช้วิธีการผนวกกลุ่มโครงสร้างเดิมเข้ากับ การปกครองส่วนท้องถิ่นด้วยทำให้ การการสื่อความหมายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็คือ กลุ่มหรือโครงสร้างของชุมชนเดิมนั่นเอง

9. ทูตทางสังคมในพื้นที่

จากการเปรียบเทียบพื้นที่ต้นแบบทั้ง 3 พื้นที่ จะพบว่าทูตทางสังคมซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นความเข้มแข็งที่ปรากฏอยู่ในตำบลต้นแบบทั้ง 3 พื้นที่ยังไม่แตกต่างกันมาก กล่าวคือ

9.1 ทูตด้านมนุษย์

ทั้ง 3 พื้นที่ที่มีจุดเริ่มต้นจากการนำทุนมนุษย์มาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตั้งแต่

9.1.1 ผู้นำหรือแกนนำ ชุมชนที่มีบทบาทในการเริ่มจุดประกายในการเริ่มคิดที่จะปรับปรุง พัฒนาและแก้ไขปัญหาที่ปรากฏขึ้นในชุมชน มีวิสัยทัศน์ และจิตสำนึก รักในพื้นที่ของตนเอง ได้นำความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ทำงาน ความเป็นผู้นำที่ได้รับความเคารพนับถือจากกลุ่มคนแวดล้อม และความเป็นผู้มีอริยาศัยในการประสานงานทำงานร่วมกับผู้อื่นมาใช้ในการสร้างกลุ่ม ชักชวน ผู้ที่มีแนวคิดเป็นไปในทิศทางเดียวกัน เข้าร่วมอุดมการณ์ในการทำงานร่วมกัน ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ

9.1.2 ผู้มีภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นบุคคลที่มีองค์ความรู้ที่เกิดจากการสังเกตวิธีการดำเนินชีวิตของบรรพบุรุษในอดีต ผนวกเข้ากับประสบการณ์ในการทำงาน และมุ่งมั่นแสวงหาองค์ความรู้ใหม่ ๆ โดยเป็นที่ยอมรับจากคนในตำบลว่าเป็นผู้มีประสบการณ์ และองค์ความรู้ที่สั่งสมมาตั้งแต่ในอดีตจนสามารถเป็นต้นแบบที่รักษาเอกลักษณ์ของคนพื้นถิ่นไว้ได้ สามารถที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้นั้นมาให้กับผู้ที่สนใจและจัดทำเป็นแบบอย่างของการเรียนรู้ที่สั่งสมกันมาอย่างทรงคุณค่าได้เป็นอย่างดี

9.2 ทุนด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น

เป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการสังเกต ในการดำรงชีวิตที่มีส่วนสัมพันธ์กับธรรมชาติที่สั่งสมกันมาอย่างยาวนาน เช่น ภูมิปัญญาที่เกิดจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ภูมิปัญญาในการบริโภคอาหารที่เสมือนเป็นยารักษาสุขภาพไปด้วย ภูมิปัญญาที่เกิดจากการสร้างที่อยู่อาศัย ภูมิปัญญาที่เกิดจากการทำเครื่องนุ่งห่ม หรือแม้จนกระทั่งภูมิปัญญาที่เกิดจากการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ ดังนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นเสมือนสิ่งที่เรียกได้ว่า เครื่องมือที่ใช้ในการดำรงชีวิตในสมัยก่อน ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ไม่ส่งผลกระทบต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแต่เป็นสิ่งที่ทำให้คนในพื้นที่สามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติอยู่ร่วมกับคนรอบข้างได้เป็นอย่างดี เพราะก่อให้เกิดความสามัคคีและเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับตนเองแทบทั้งสิ้น

9.3 ทุนด้านความไว้วางใจ ความศรัทธาและความเชื่อมั่นในความเป็นมนุษย์

ในการทำงานร่วมกัน ทำให้เกิดปรากฏการณ์ที่เรียกว่าความเชื่อมั่นในกันและกันของชาวบ้าน เชื่อมั่นในความซื่อสัตย์สุจริต ศรัทธาในองค์ความรู้ที่แต่ละคนมีอยู่และที่สำคัญศรัทธาในความเป็นมนุษย์ ที่มีศักดิ์ศรีสามารถเรียนรู้ได้ พัฒนาได้ และฝึกฝนตนเองได้ ดังนั้นการทำงานของกลุ่มพื้นที่ที่ทำการศึกษาก็มีลักษณะเป็นความไว้วางใจซึ่งกันและกัน มากกว่าจะเป็นการโยนภาระหรือผลักภาระไปให้กับผู้ที่เสียสละอาสาเข้ามาทำงาน โดยไม่มีค่าตอบแทนเป็นตัวเงินมากมาย ดังนั้นทุนทางสังคมด้านความศรัทธาและความเชื่อมั่นในตัวมนุษย์นั้น จึงเป็นสิ่งที่คอยยึดโยงให้การทำงานของกลุ่มสามารถทำงานเชื่อมโยงกันและวางใจให้ไปทำงาน ได้โดยไม่ต้องกังวลจนนำไปสู่ความแตกแยกของชุมชนได้เป็นอย่างดี

9.4 ทูด้านความสัมพันธ์ภายในครอบครัว

การอยู่อาศัยของครอบครัวตั้งแต่ในอดีตมักจะถูกอยู่กับเป็นครอบครัวใหญ่ ทำให้ปฏิสัมพันธ์ภายในครอบครัวมักจะมีลักษณะเอื้อเฟื้อพียงและคอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ก่อให้เกิดการยึดโยงเป็นความเข้มแข็งของครอบครัวซึ่งไปถึงแต่ละครอบครัวและสร้างเป็นตำบลที่มีความเข้มแข็งในการมีอำนาจในการขับเคลื่อนนโยบายต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาตำบลของตนเองในที่สุด ซึ่งความเข้มแข็งเหล่านั้นก็มีจุดเริ่มต้นจากจุดเล็ก ๆ ก็คือครอบครัวนั่นเอง

9.5 ทูด้านความสัมพันธ์ทางเครือญาติและระหว่างครัวเรือน

ดังที่ได้นำเสนอไปตั้งแต่ต้นว่า ความสัมพันธ์ของแต่ละพื้นที่ที่ทำการวิจัยถึงแม้ว่าจะมีความแตกต่างกันในลักษณะของชาติพันธุ์ก็ตาม แต่สิ่งที่ก่อให้เกิดความความเข้มแข็งในพื้นที่ที่เหมือนกันก็คือ ความสัมพันธ์ทางเครือญาติซึ่งมีจุดเริ่มต้นจากความเป็นชาติพันธุ์เดียวกัน ทำให้เกิดความรัก และหวงแหนความเป็นชาติพันธุ์เดียวกัน ก็เป็นเสมือนทุนที่คอยเชื่อมโยงสมาชิกในกลุ่มต่าง ๆ ให้สามารถเกาะเกี่ยวและทำงานร่วมกันได้เป็นอย่างดีหากเกิดเหตุการณ์ที่ไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้เป็นความขัดแย้งกันก็สามารถที่จะใช้ความเป็นเครือญาติกัน ช่วยในการแก้ไขวิกฤตปัญหาที่เกิดขึ้นได้

9.6 ทูด้านเครือข่าย

จากการวิจัยพบว่า กลุ่มต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นสามารถสร้างความเข้มแข็งให้กับพื้นที่ของตนได้แล้ว ยังสามารถดำรงตนเป็นที่พึ่งให้กับพื้นที่ใกล้เคียงหรือพื้นที่ที่สนใจอยากจะทำกลุ่มหรือตำบลของตนเองให้มีความเข้มแข็งเพิ่มมากขึ้นได้ จึงได้จัดทำเป็นเครือข่ายในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในตำบลต่าง ๆ ให้มีรูปแบบการทำงานที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับพื้นที่ของตนเองได้ โดยความเป็นเครือข่ายนี้เอง ก็สามารถสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนรอบข้างและชุมชนต่าง ๆ โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งการทำงานก็สามารถอาศัยศักยภาพของเครือข่ายเข้ามาช่วยกันทำงานก่อให้เกิดเป็นรูปธรรมปรากฏชัดขึ้นมาได้เช่นกัน

10. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของภาคพลเมืองในพื้นที่

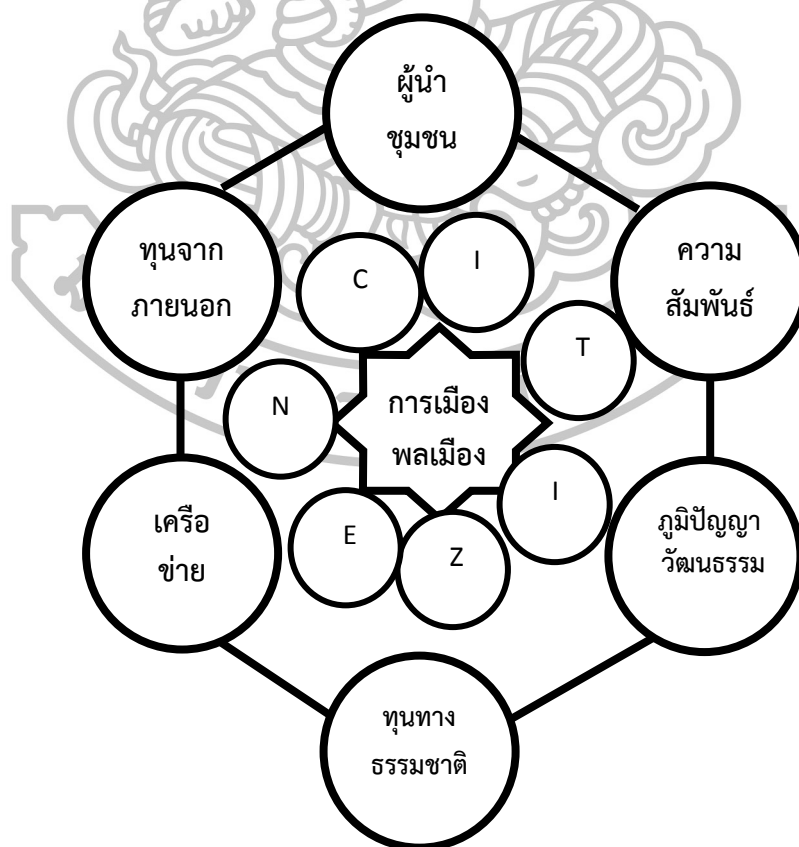
จากการวิจัย รูปแบบการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนพื้นที่ต้นแบบทั้ง 3 แห่ง จะมีลักษณะที่มีทั้งความเหมือนและความแตกต่างกัน จะอย่างไรก็ตามการมีส่วนร่วมจัดเป็นตัวชี้วัดที่สำคัญที่แสดงออกถึงความเข้มแข็งของชุมชนอย่างหนึ่งซึ่งสามารถสะท้อนถึงความเป็นพลเมืองของคนในท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี เนื่องจากการพัฒนาหรือการสร้างความเข้มแข็งให้กับท้องถิ่นคงไม่ใช่ภาระของคนใดคนหนึ่ง แต่ควรจะเป็นภาระของคนทุกคนที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่น ซึ่งจากการศึกษาทำให้ทราบว่ารูปแบบการมีส่วนร่วมของแต่ละตำบลอย่างมีความเข้มแข็งอยู่มากทำให้เป็นตัวชี้วัดว่า การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนยังมีอยู่มากเช่นกัน

11. การทำงานร่วมกับท้องถิ่น

หลังจากสภาองค์กรชุมชน ซึ่งตำบลที่ทำการศึกษามีการจัดตั้งขึ้นตาม พ.ร.บ.ปี 2551 รูปแบบการทำงานของสภาองค์กรชุมชนมีการทำงานประสานสอดคล้องกันกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในบางพื้นที่ บางพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทำหน้าที่สนับสนุนเพียงอย่างเดียว และบางพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทำหน้าที่สนับสนุนและเป็นที่ปรึกษาเพียงเท่านั้น

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 การพัฒนาและนำเสนอรูปแบบการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของภาคพลเมือง โดยการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมือง

จากการวิจัยพบว่ารูปแบบกระบวนการการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมือง เริ่มจากปัจจัยต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ก่อให้เกิดกระบวนการการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมืองได้อย่างเป็นขั้นเป็นตอน โดยทั้ง 3 พื้นที่ที่ทำการศึกษามีความสามารถที่จะสรุปรูปแบบของกระบวนการและขั้นตอนการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมืองจนสามารถกลายเป็นกระบวนการปลูกสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองได้ในที่สุด โดยสามารถสรุปเป็นรูปแบบที่เรียกว่า CITIZEN Model ดังนี้

แผนภาพที่ 23 แสดงรูปแบบการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมเพื่อส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง

ซึ่งลักษณะของวงจรของ CITIZEN Model ดังกล่าวเป็นวงจรแบบมีชีวิตที่สามารถเชื่อมโยงและเกี่ยวเนื่องกันตลอดเวลาหมายความว่า วงจรดังกล่าวคอยเกื้อหนุนสนับสนุนซึ่งกันและกันอยู่ตลอดเวลา ในขณะที่ขั้นตอนแต่ละขั้นตอนผ่านไปแล้ว ก็ไม่ได้หมายความว่าภารกิจจะเสร็จสิ้นไปเลยแต่ในความเป็นจริงกระบวนการดังกล่าวยังต้องดำเนินต่อไปในตัวของมันเอง ขณะที่พัฒนาการก็ไม่ได้หยุดนิ่งแต่ยังเดินไปข้างหน้าและสามารถย้อนกลับมาพัฒนาหรือเพิ่มความเข้มแข็งให้กับแต่ละขั้นตอนได้อีกด้วย จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะทำให้ทราบว่าวงจรของ CITIZEN Model เป็นวงจรที่มีชีวิตสามารถปรับเปลี่ยนได้ตลอดเวลาและมีความเชื่อมโยงกันเป็นองค์รวมขาดขั้นตอนใดก็จะทำให้การสร้างจิตสำนึกพลเมืองก็จะไม่สำเร็จออกเป็นรูปธรรมได้ นั่นเอง

12. ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมกับการเมืองภาคพลเมือง

ปรากฏการณ์ที่สามารถเรียกได้ว่าเป็นความสำเร็จของตำบลต้นแบบทั้ง 3 พื้นที่ ก็คือ

12.1 การรักษาผลประโยชน์ของตนเองและชุมชน ชุมชนสามารถที่จะรักษาผลประโยชน์ของตนเองและชุมชนเอาไว้ได้อย่างมั่นคง เนื่องจากเป้าหมายหลักที่ทำให้เกิดการร่วมตัวของคนในชุมชน เนื่องจากปัญหาที่สำคัญก็คือ เรื่องของรายได้และผลประโยชน์ของชุมชน ได้รับผลกระทบจากภายนอกจนสร้างความเดือนร้อนให้กับคนในชุมชน จนทำให้ชุมชนต้องปรับเปลี่ยนตัวเองให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ท่ามกลางกระแสของความเปลี่ยนแปลง โดยอาศัยทุนทางสังคมและการมีส่วนร่วมของชาวชุมชนทั้งหมด

12.2 การสร้างอำนาจในการต่อรอง เนื่องจากในสังคมปัจจุบันนโยบายของรัฐหรือแม้จนกระทั่งนโยบายในการขยายตัวของกลุ่มธุรกิจ เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ในชุมชนท้องถิ่นเป็นอย่างมาก ที่เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ในพื้นที่ของกลุ่มต่าง ๆ ทำให้ชุมชนได้ขบขันก็คือ ต้องสร้างกลุ่มเพื่อให้เกิดจากการร่วมตัวของชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานร่วมกัน ทำให้สามารถกำหนดเกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับนโยบาย เช่น การที่ท้องถิ่นจะกำหนดแผนในการพัฒนาตำบล 3 ปี เป็นต้น ซึ่งก็เป็นเครื่องสะท้อนถึงการเมืองภาคเมืองอย่างแท้จริงเพราะการกำหนดนโยบายมาจากความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง

13. ผลกระทบที่เกิดขึ้นตามมาในภายหลังกับการเข้าร่วมการเมืองภาคพลเมือง

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นชัดเจนกับ ชุมชนต้นแบบเหล่านี้เป็นผลพวงที่เกิดจากการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาตำบลของตนเองโดยอาศัยทุนทางสังคมในพื้นที่ให้เป็นประโยชน์ ก็คือ

13.1 การสร้างความเข้มแข็งของตำบลต้นแบบ การยกระดับของชุมชนขึ้นเป็นตำบลตัวอย่างที่ได้รับการยอมรับจากทั้ง หน่วยงานราชการ ท้องถิ่น ท้องที่ถึงความสำคัญที่จะทำงานให้เกิดความสอดคล้องกันระหว่างภาคพลเมืองกับ ภาครัฐ ที่จะต้องเป็นไปในทิศทางเดียวกันถึงจะเรียกว่าการพัฒนาได้อย่างสมบูรณ์ โดยความเข้มแข็งนั้นเกิดจากการปลูกสร้างจิตสำนึกให้คนในตำบลเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาตำบลของตนเอง จนสามารถสร้างความเข้มแข็งให้กับตนเอง ครอบครัว

และชุมชนได้ และสามารถพัฒนาเป็นศูนย์เรียนรู้ในการทำงานให้กับหน่วยงานอื่น หรือชุมชนอื่นได้เป็นอย่างดี

13.2 สามารถสร้างรายได้อย่างมั่นคงและมีการต่อยอดเพิ่มเติม ในกระบวนการทำงานของภาคพลเมืองในพื้นที่ หลังจากที่สามารถสร้างรายได้เพิ่มเติมให้เกิดขึ้นกับคนในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ พิจารณาได้จาก ตำบลหนองสาหร่าย อัตราความเป็นหนี้ค่อยๆ ลดลงไปจนเกือบหมด การปล่อยกู้หนี้ในระบบ ค่อย ๆ หมดไปจากตำบล และชุมชนมีเงินเก็บเข้ากลุ่มสัจจะออมทรัพย์ ธนาคารชุมชน กลุ่มสวัสดิการชุมชนของตำบลบ้านเลือก หรือ สภาองค์กรชุมชนในตำบลบ้านเลือก ถึงแม้จะไม่ได้มุ่งเน้นไปที่กิจกรรมกลุ่มด้านการเงิน แต่ก็สามารถที่จะสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นกับกลุ่มกิจกรรมด้านประเพณี วัฒนธรรมอันดีงามได้ และการสร้างตัวชีวิตในการพัฒนาตำบลของตนเองอย่างต่อเนื่อง ที่มีพัฒนาและเพิ่มศักยภาพมากขึ้นเรื่อย ๆ ก็เป็นตัวสะท้อนถึงการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และการสร้างความเข้มแข็งทางการเงินของกลุ่มที่ชาวบ้านร่วมกันสร้างขึ้นมาได้เป็นอย่างดี

13.3 เกิดการต่อยอดองค์ความรู้ ของคนในตำบล เพื่อที่จะปรับตัวให้เข้ากับกระแสของความเปลี่ยนแปลงที่ไหลบ่าเข้ามาอย่างรุนแรง ไม่สามารถที่จะหยุดยั้งได้ แต่เป็นการปรับเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งทั้งในระดับบุคคล ระดับครอบครัว ระดับชุมชน เชื่อมโยงกับองค์กรภายนอกที่จะเข้ามามีส่วนในการสร้างความเข้มแข็งให้กับ งานของชุมชนเพิ่มมากขึ้น

การอภิปรายผล

จากการวิจัยนี้มีข้อค้นพบที่ควรอภิปรายไว้ คือ จากการศึกษาประวัติความเป็นมาของชุมชนต่าง ๆ สะท้อนให้เห็นปรากฏการณ์ที่ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้โดยไม่จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยจากภายนอก คือ รัฐมากนักและมีลักษณะเป็นการพึ่งพิงตนเองมากกว่า โดยอาศัยทุนทางสังคมที่มีอยู่แล้วตัวของชุมชนเองอาจจะไม่ได้คำนึงถึงสิ่งที่เรียกว่า “ทุนทางสังคม” แต่เป็นวิถีชีวิตที่เป็นปกติ ซึ่งก็ตรงกับแนวคิดทุนทางสังคมของนักวิชาการด้านทุนทางสังคมทุกท่าน เช่น เดวิท แมทธิวส์ (2552), Bourdieu, Pierre.(1985b,1980), Putnam, Robert D.(1993), James S.Coleman, 2009 ที่ได้ทำการศึกษาเรื่องทุนทางสังคมแม้จะมีความแตกต่างกันบ้างในบางประเด็นแต่ก็มีข้อวินิจฉัยตรงกันตรงที่ทุนทางสังคมเป็นสิ่งที่มียู่แล้วแต่ถูกมองข้ามไป เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสของการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย คำว่า “ทุนทางสังคม” จึงค่อย ๆ หมดความสำคัญลงไป แต่ผู้ชำนาญการเหล่านั้น กลับไม่ได้มองเรื่องของการใช้ทุนทางสังคมไปขับเคลื่อนเรื่องการเมืองในระดับท้องถิ่น เพียงมองว่าคำว่า “การเมือง” เป็นคำที่มีความหมายกว้าง ขว้าง การแสดงออกของชุมชนที่ต้องการแสดงถึงจิตสำนึกสาธารณะของตนเองที่แสดงออกต่อกิจกรรมสาธารณะก็สามารถที่จะเรียกว่า การเมืองได้เช่นเดียวกัน สอดคล้องกับแนวความคิดของ

Putnam D. Robert, (1995) และมาคาเร็ต มิต (ม.ป.ป.) ที่นำเสนอแนวความคิดในการแสดงออกของชุมชนต่อจิตสำนึกสาธารณะที่เรียกว่า “การเมืองในชื่ออื่น” ทั้งนี้เนื่องจากสาเหตุที่สำคัญจากการที่ชุมชนได้รับผลกระทบจนไม่สามารถจะหาทางออกได้จากการพึ่งพาจากรัฐ ทำให้ชุมชนเริ่มหันกลับมาพิจารณาตนเองอีกครั้ง ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่สะท้อนว่าการที่ชุมชนสามารถรวมตัวและเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างความเข้มแข็งให้กับตนเองและชุมชน เนื่องจากความต้องการที่จะรักษาผลประโยชน์ของตนเองและชุมชนไว้ ซึ่งตรงกับการศึกษาของ จรูญศรี มาติลโกวิท และคณะ (2550) ที่ได้กล่าวถึงองค์ประกอบที่สำคัญของความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ คือ การที่คน ๆ หนึ่งนั้นที่อาศัยอยู่ร่วมในชุมชน จะเข้าถึงความเป็นประชาธิปไตยได้ จะต้องมิจิตสำนึกความร่วมมือรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวมด้วย ซึ่งแนวคิดนี้ก็ไม่ได้แตกต่างจากการศึกษาเรื่องการเมืองภาคพลเมืองของ พรชัย ตระกูลวรานนท์ (2552) เช่นเดียวกันว่าการจะมีจิตสำนึกในการร่วมรับผิดชอบต่อสังคมหรือเกิดความ เป็นพลเมืองดีที่สมบูรณ์ได้นั้น บุคคลเมื่อมีความรู้สึกว่าตนเป็นสมาชิกของสังคม ก็จะทำให้จิตสำนึก ความเป็นพลเมืองที่ดีได้เช่นกัน หรือไม่ก็เป็นเพราะได้รับผลกระทบจากกระแสของการพัฒนาตาม ภาวะความทันสมัยที่ยิ่งมีการพัฒนามากเท่าใด ชุมชนยังไม่สามารถรักษาผลประโยชน์ของตนเอง เอาไว้ได้ ค่อย ๆ ถูกกระแสของการพัฒนา เอาardtเอาเปรียบจนทำให้ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ เปลี่ยนแปลงไป จากการประกอบอาชีพเพื่อดำรงชีวิต กลายเป็นดำรงชีพเพื่อการค้าหรือขาย ในทุกระดับตั้งแต่ในระดับครัวเรือน ชุมชน จนกระทั่งถึงในระดับตำบล ชุมชนไม่สามารถที่จะทำการพึ่งพาตนเอง ไม่สามารถพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน กลับต้องอาศัยการพึ่งพาหน่วยงานของรัฐ และนายทุนมาตลอด จนทำให้ชุมชนเสียดการพึ่งพา เมื่อได้รับผลกระทบจนไม่มีทางออก ทำให้เกิดการตื่นรู้ที่จะกลับมาพึ่งพาตนเองและพึ่งพากันเองโดยการใช้ทุนทางสังคมในพื้นที่ของตนเองเป็นตัวช่วยหรือเป็น เครื่องมือในการสนับสนุนสร้างความเข้มแข็งอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งก็ตรงกับที่ ประภาส ปันตบแต่ง ได้กล่าวถึงการพยายามผลักดันในชุมชนออกจากการใช้อำนาจในการผลักดันนโยบายสาธารณะและการจัดการตนเองมุ่งหวังแต่เพียงการพึ่งพาเพียงอย่างเดียว แต่จะอย่างไรก็ตาม การที่จะปรับเปลี่ยนจากแนวคิดพึ่งพาดังกล่าวคงไม่ใช่เป็นเรื่องกระทำได้ง่าย เนื่องจากโครงสร้างฐานอำนาจของนักการเมือง อาชีพหรือข้าราชการท้องถิ่นยังคงมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของคนในท้องถิ่นอยู่มาก อาจจะสืบเนื่องจากรูปแบบการดำรงวิถีชีวิตของคนไทยที่อยู่กับระบบอุปถัมภ์มานาน ซึ่งอาจจะทำให้เกิดความตื่นตัวของจิตสำนึกความเป็นพลเมืองช้า เมื่อไม่สามารถปรับเปลี่ยนในระบบโครงสร้างทั้งหมดได้ รูปแบบของการเมืองภาคพลเมืองที่เริ่มจากชุมชนท้องถิ่นในระดับตำบลจึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่ง ในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนซึ่งก็สอดคล้องกับการศึกษาของ เฉลิมศักดิ์ บุญนำ (2553) ที่มีการนำทุนทางสังคมในพื้นที่ที่สามารถทำให้ชาวควนรู จังหวัดสงขลา มาสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสภาองค์กรชุมชน ท้องที่ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลายเป็นรูปแบบการแสดงออกของพลเมืองแบบ “พหุนิยม” ที่มีการนำทุนมาใช้ได้อย่างมี

ประสิทธิภาพ ดังนั้น เหตุผลของการรวมตัวของชุมชนจัดตั้งเป็นรูปแบบสภาหรือพยายามผลักดันแนวคิดให้สามารถนำมาใช้ได้นั้นก็เพราะต้องการนำมาเป็นเครื่องมือที่จะใช้ต่อสู้กับความไม่ยุติธรรมทางสังคมที่เกิดขึ้นเช่นเดียวกับแนวคิดของ ไทท์ศน์ มาลา (2553) ที่พยายามสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยการสร้างเครื่องมือในการต่อสู้กับความเหลื่อมล้ำในสังคมที่ชุมชนได้รับผลกระทบจนไม่สามารถจะมีที่ยืนในสังคมได้ แต่กระนั้นก็ตามยังไม่ควรที่จะหันหลังให้กับหน่วยงานของรัฐเสียทีเดียว เนื่องจากหน่วยงานของรัฐในท้องถิ่นเอง ก็เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนท้องถิ่นเหมือนกัน เนื่องจากสถานะของเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นหรือพนักงานการเมืองท้องถิ่นเอง ก็คือชาวบ้านที่สวมหมวกหลายใบนั่นเอง แต่ต้องเปิดกว้างในการรับรู้ถึงข้อมูลข่าวสารให้มากขึ้น เพื่อความโปร่งใสในการทำงาน ถึงแม้ทุนทางสังคมในแต่ละพื้นที่อาจจะแตกต่างกันบ้างในแต่ละบริบท ไม่ว่าจะเป็นส่วนที่ดีหรือส่งผลกระทบก็ตาม ล้วนสามารถปรับให้เป็นประโยชน์ต่อการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่นได้เช่นเดียวกัน นั้นหมายถึงว่า ทุนทางสังคมดังกล่าว ไม่ได้มีความหมายตายตัวถึงแค่ทุนมนุษย์ ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หรือจนกระทั่งทุนทางด้านเศรษฐกิจ แบบที่ปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 เท่านั้นแต่ความหมายของคำว่า “ทุนทางสังคม” มีทั้งความลึก ความกว้าง และความละเอียดซับซ้อนอยู่มาก จนเสมือนหนึ่งเป็นวัฒนธรรมหรือส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตชาวบ้านอยู่แล้ว ตรงกับที่นักวิชาการทั้งในและต่างประเทศหลายท่านได้กล่าวเอาไว้ โดยข้อเท็จจริงสามารถยืนยันได้จากกรณีที่ชุมชนสามารถอาศัยการร่วมตัวกัน และเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดชะตาชีวิตของตนเอง พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน จัดระบบการทำงานร่วมกันโดยอาศัยทุนทางสังคมที่มีอยู่ ซึ่งจากการศึกษางานวิจัยที่ผ่านมาจะพบว่า ทุนทางสังคมที่พยายามกล่าวถึงมา มีความครอบคลุมกว้างขวางมาก ไม่ว่าจะเป็นจากผลการศึกษาของ อาทิตย์ บุคดาดวง (2554) ณัฐกาล เรื่องอุดม (2554) และเพ็ญญา ภัทรานุกรม (2554) แม้การศึกษาทั้งหมดจะเลือกศึกษาพื้นที่แตกต่างกันตั้งแต่เหนือสุดจนกระทั่งใต้สุดก็ตาม แต่ผลสรุปของการศึกษาก็จะสะท้อนไปในทิศทางเดียวกัน คือชี้ให้เห็นว่า ทุนทางสังคมสามารถที่จะเป็นเครื่องมือของการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนได้เป็นอย่างดี และสามารถสร้างความยั่งยืนให้กับชุมชนเหล่านั้นได้ด้วย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของความศรัทธาเชื่อมั่นในกันและกันของคนในชุมชน ทุนด้านมนุษย์ เนื่องจากความเข้มแข็งของชุมชนเปรียบเสมือนเป็นฐานรากของสังคมและประเทศชาติที่สำคัญ หากชุมชนที่เป็นฐานรากของประเทศเข้มแข็งก็สามารถมั่นใจได้ว่า ประเทศย่อมจะเกิดการเรียนรู้ความเป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ และสามารถดำรงสภาพรื้อสไปอีกนานเท่านาน สอดคล้องกับแนวคิดของประเวศ วะสี (2550,2551) และอเนก เหล่าธรรมทัศน์ (2550,2551,2553) รงค์ บุญสวยขวัญ (2556) และ วิจิตา นินวน (2557) ที่ได้กล่าวถึงประชาธิปไตยชุมชนที่เป็นฐานรากที่สำคัญของประเทศที่หากชุมชนฐานรากมีความเข้มแข็งไม่จำเป็นต้องพึ่งพิงหรือพึ่งพาหน่วยงานภาครัฐมากจนเกินไปความเข้มแข็งย่อมจะเป็นฐานรากของการพัฒนาประเทศต่อไปได้เป็นอย่างดีแน่นอน และต้องประกอบด้วย การมีกลุ่มหรือการ

ขับเคลื่อนขบวนการทางสังคม ต้องมีแกนนำที่มีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจน นำไปสู่การกำหนดวัตถุประสงค์ของกลุ่ม และสุดท้ายต้องมีการทำงานในลักษณะเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย ซึ่งจากการศึกษาจากนักวิชาการหลาย ๆ ท่านทำให้ทราบได้ว่าผลของการศึกษาสอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกับกรอบแนวคิดในการวิจัยตั้งแต่เริ่มแรกที่ได้กำหนดไว้ว่า การที่ชุมชนจะเกิดความเข้มแข็งได้ต้องอาศัยปัจจัยที่สำคัญคือทุนทางสังคม ผ่านทางเครื่องมือคือการกระบวนกรการมีส่วนร่วมของในชุมชนอย่างเข้มข้น เพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองที่รับผิดชอบต่อภาวะความเปลี่ยนแปลงของสังคม จนเกิดการรวมตัวของกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ที่สอดคล้องกันจนสามารถจะนำไปสู่เป้าหมายสุดท้ายก็คือ การสร้างชุมชนเข้มแข็งนั่นเอง

ข้อเสนอแนะ

ผลจากการวิจัยทำให้ทราบว่า การส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ความเป็นประชาธิปไตยที่สำคัญ คือการปลูกสร้างจิตสำนึกให้พลเมืองมีความรู้ความเข้าใจถึงสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบต่อสังคม แต่ที่ผ่านมากกระบวนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมดังกล่าว ยังขาดความต่อเนื่องทำให้การดำรงชีวิตของชุมชนต่าง ๆ กลับยึดถือหน่วยงานของรัฐเป็นที่พึ่งพา ทำให้เกิดเป็นความอ่อนแอของชุมชนซึ่งสมกันมานาน ดังนั้น การแก้ไขปัญหาดังกล่าวจึงควรมีการปรับปรุงแก้ไขแนวทางพัฒนาเสียใหม่โดยจะขอเสนอเป็นข้อเสนอแนะเพิ่มเติม ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ผลจากการวิจัย ทำให้ทราบว่าความเข้มแข็งของชุมชนสามารถสร้างขึ้นได้ แต่การพัฒนาหรือการสร้างเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชนในปัจจุบันยังขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐอย่างจริงจัง พิจารณาได้จากผลการวิจัยที่หน่วยงานของรัฐมักจะสนับสนุน เฉพาะกิจกรรมที่หน่วยงานรัฐหวังผล แต่ขาดความต่อเนื่อง และไม่มีการเข้ามามีส่วนร่วมในการประกอบกิจกรรมกับชุมชนอย่างจริงจัง ดังนั้น เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องของการพัฒนา และการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม หน่วยงานของรัฐหรือตัวแทนของรัฐทั้งในระดับท้องถิ่นและส่วนกลางควรให้ความสำคัญและนำทุนทางสังคมที่มีอยู่แล้ว ในพื้นที่มาต่อยอดในการพัฒนาต่อไป จะเป็นเหตุทำให้การพัฒนาเป็นไปได้อย่างรวดเร็วเพิ่มมากขึ้น ไม่ใช่จบสิ้นไปพร้อมกับการสนับสนุนในรายกิจกรรมเท่านั้น

2. ผลจากการวิจัยที่สามารถสรุปรูปแบบการสร้างจิตสำนึกให้กับชุมชนได้เป็นอย่างดีนั้น จะต้องเริ่มจากการศึกษาบริบทของตนเอง ให้เข้าใจด้วยความถ่องแท้ เพื่อให้เกิดจิตสำนึกถึงความภาคภูมิใจในความเป็นชุมชนท้องถิ่น ดังนั้น การศึกษาบริบทของตนเองหน่วยงานรัฐโดยเฉพาะท้องถิ่นควรมีการบริหารจัดการ ให้เกิดการศึกษาเข้าไปในสถานศึกษาในท้องถิ่น วัด และสถานที่ราชการ ต่าง ๆ ในท้องถิ่นเพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้แบบเกาะติด และเข้าใจถึงพื้นที่ของตนเองได้เป็นอย่างดี จึงจะมีโอกาสนำความรู้ที่เข้าใจอย่างถ่องแท้ขึ้นไปใช้ ให้เกิดประโยชน์กับพื้นที่ท้องถิ่นของตนเอง

3. การปกครองส่วนท้องถิ่น ควรเปิดพื้นที่สาธารณะเพื่อเป็นการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนท้องถิ่น โดยการปกครองส่วนท้องถิ่นให้การสนับสนุนในรายกิจกรรมที่เป็นความต้องการของชุมชนอย่างจริงจังและต่อเนื่อง โดยการใช้ทุนทางสังคมเป็นเครื่องมือในการพัฒนา เพื่อเป็นการพัฒนาทุนทางสังคมและสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้น จนคนในชุมชนท้องถิ่นเห็นความสำคัญและมีการนำไปใช้อย่างจริงจังถึงจะเกิดความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนในชุมชนได้

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. เนื่องจากการทำวิจัยทำให้ทราบได้ว่า พื้นที่ต้นแบบมีความสำเร็จได้นอกจากจะเป็นการอาศัยทุนทางสังคมที่มีอยู่ในพื้นที่แล้ว สิ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งอีกประการหนึ่งก็คือ การสร้างเครือข่ายชุมชนไม่ได้หยุดนิ่งเพียงแค่การสร้างความเข้มแข็งให้กับเฉพาะชุมชนของตนเองเท่านั้น แต่ได้มีการขยายแนวคิดในการพัฒนาหรือการพึ่งตนเองไปสู่ชุมชนใกล้เคียงและหน่วยงานท้องถิ่นซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญอย่างหนึ่งในพื้นที่เช่นกัน ทำให้เกิดเป็นเครือข่ายชุมชนที่ทำงานประสานกับท้องถิ่นอย่างเข้มแข็งเพิ่มมากขึ้นแต่ก็อาจจะติดข้อจำกัดหลาย ๆ อย่าง โดยดูได้จากการประสานงานและการทำงานร่วมกันยังไม่ปรากฏออกมาเป็นรูปธรรมอย่างเด่นชัดเท่าไรเป็นการรวมตัวกันเฉพาะกิจเสียมากกว่า ดังนั้น เพื่อเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นอย่างยั่งยืนควรมีการขยายเครือข่าย ให้มีความเข้มแข็งเพิ่มมากขึ้น โดยใช้กระบวนการเรียนรู้และการสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองร่วมกัน เป็นการขยายกิจกรรม การทำงาน การมีส่วนร่วม ซึ่งจะเกิดเป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้ เพราะเป็นการทำงานแบบประสานงานร่วมกัน ระหว่างชุมชนกับท้องถิ่น เช่น สถาบันการเงินชุมชน ซึ่งท้องถิ่นควรมีบทบาทนำเงินที่เป็นรายได้เข้าร่วมกับสถาบันการเงินชุมชนเหล่านี้ นอกจากจะเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับสถาบันการเงินของชุมชนแล้ว เพราะสามารถนำไปขยายศักยภาพของสถาบันการเงินแล้ว ท้องถิ่นยังได้ประโยชน์จากผลประกอบการของสถาบันการเงินชุมชนอีกด้วยเรียกว่าเป็นความร่วมมือระหว่างชุมชนกันท้องถิ่น เป็นต้น

2. ชุมชนควรรีเริ่มให้มีการนำรูปแบบที่ได้จากการวิจัย คือ CITIZEN MODEL ไปพัฒนาชุมชนของตนเองเพื่อเป็นการปลูกสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมือง ให้กับทุกเพศ ทุกวัย ในพื้นที่ของตนเอง เพื่อสร้างความกระตือรือร้นให้กับคนในพื้นที่เพื่อเป็นสร้างแรงกระตุ้นให้เข้าใจปัญหาสถานการณ์ความเป็นจริง การดำเนินการและโอกาสที่จะพัฒนาต่อยอด จากการปลูกสร้างจิตสำนึกดังกล่าวจะนำมาซึ่งผลประโยชน์ที่ปรากฏเป็นรูปธรรมให้กับพื้นที่ ในทุกระดับชั้น ได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

3. ชุมชนควรรีเริ่มให้มีการปลูกสร้างจิตสำนึกสำหรับสมาชิกรุ่นใหม่ เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมเพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เหมือนกับเป็นฐานที่มั่นของชุมชนต้นแบบ โดยการนำเยาวชนรุ่นเข้ามาร่วมทำงานมากขึ้น เนื่องจากมีกลุ่มเยาวชน เป็นส่วนร่วมในการทำงานของสภาองค์กรชุมชนอยู่แล้ว เพียงแต่บทบาทยังมีอยู่ส่วนน้อยดังนั้น หากมีกลุ่มกิจกรรมที่กลุ่มเยาวชนรุ่น

สามารถได้สร้างงาน สร้างกิจกรรมของตนเองและฝึกบริหารจัดการตนเองได้เป็นอย่างดีแล้ว ก็จะสามารถมั่นใจได้ว่า การทำงานของชุมชนจะมีความต่อเนื่องและเกิดการพัฒนานวัตกรรมใหม่ ๆ ขึ้นมาได้ เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงของสังคมที่มุ่งไปสู่การพัฒนาได้อย่างทัน่วงที

ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้มีข้อจำกัดอยู่ที่ระยะเวลาและพื้นที่ที่ทำการวิจัย เป็นเพียงการสุ่มตัวอย่างเฉพาะเจาะจง คือ เป็นการวิจัยเฉพาะพื้นที่ ในโซนภาคกลางตะวันตกเท่านั้น ทำให้ผลหรือรูปแบบของการวิจัย อาจจะสะท้อนลักษณะของข้อเท็จจริงที่ยังไม่ครอบคลุมถึงโซนภาคอื่น ๆ ด้วย เนื่องจากบริบทของแต่ละภาคแต่ละพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันไป มีทั้งที่คล้ายคลึงและแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง ดังนั้น ในการดำเนินการวิจัยครั้งต่อไปควรมีการวิจัยโดยการกำหนดพื้นที่ให้ครอบคลุมทั้ง 4 ภาค เพื่อจะได้รูปแบบที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้นโดยสามารถสะท้อนปรากฏการณ์จาก พื้นที่ที่มีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ทำให้ได้รูปแบบการเมืองภาคพลเมืองที่สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น
2. ควรจะมีการนำผลจากการวิจัย ไปทดลองใช้จริงกับพื้นที่ เพื่อปรับให้รูปแบบดังกล่าว เกิดกระบวนการเรียนรู้เพิ่มขึ้น และเพื่อพัฒนาให้รูปแบบ ให้มีความสมบูรณ์สามารถปรับใช้ได้กับทุกบริบทและพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
3. ควรทำการศึกษาวิจัยเรื่องพฤติกรรมการเข้ามามีส่วนร่วมของพื้นที่ที่ทำการทดลองรูปแบบ ดังกล่าวเพื่อความรู้ความเข้าใจในปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของพลเมืองในพื้นที่เพื่อเป็นการสร้างรูปแบบการสร้างแรงจูงใจในการสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองอันจะนำไปสู่การปลูกสร้างจิตสำนึกพลเมืองในบริบทอื่น ๆ ต่อไป

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กาญจนา แก้วเทพ. (2540). **ภาพรวมของพัฒนาการขององค์กรชุมชน: ในองค์กรชุมชน กลไก เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาสังคม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- การพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. กระทรวง. (2553). **โครงการพัฒนามาตรฐานครอบครัว เข้มแข็ง**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว.
- โกวิท พวงงาม. (2553). **การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์.
- จิตติ มงคลชัยอรัญญา. (ม.ป.ป.). **การกระตุ้นให้เกิดกลุ่มใหม่และการวิเคราะห์กลุ่มเดิม**. (เอกสารอัดสำเนา).
- จินตนา อมรสวงสิน. (2548). “ทุนทางสังคมกับการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติ.” **วารสารจัดการสิ่งแวดล้อม**. 2, 1 (มกราคม).
- จุมพล หนิมพานิช. (2552). **กลุ่มผลประโยชน์กับการเมืองไทย: แนวเก่า แนวใหม่ และกรณีศึกษา (Interest Groups and Thai Politics)**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.
- เฉลิมศักดิ์ บุญนำ. (2553). “บทบาทสภาองค์กรชุมชนต่อการเรียนรู้การเมืองภาคพลเมืองเพื่อความ เข้มแข็งของชุมชน.” เอกสารในการประชุมวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ แห่งชาติ ครั้งที่ 11 ณ วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, (25-26 พฤศจิกายน 2553).
- ชนะ สุขพรหม. นายกเทศบาลตำบลหนองสาหร่าย. สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2557.
- ชัชวาล ทองดีเลิศ. (2549). **องค์กรชุมชนกับการปฏิรูปสังคมและการเมือง**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน).
- จิตยา สุวรรณขุ. (2527). **ชุมชนไทยในการบริหารพัฒนาชนบท**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- ณรงค์ บุญสวยขวัญ. (2552). **การเมืองภาคพลเมือง: บทวิเคราะห์แนวคิดและปฏิบัติการทำทนาย อำนาจการเมืองในระบบตัวแทน**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณัฐกานต์ จิตรวัฒนา. (2546). **พัฒนาการทุนทางสังคมของกลุ่มทอผ้าย้อมสีธรรมชาติ บ้านโป่งคำ ตำบลคู่พงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ณัฐกาล เรืองอุดม. (2554). “ความสัมพันธ์ระหว่างการพึ่งตนเองกับทุนทางสังคมของชุมชน ตลาดน้ำ คลองลัดมะยม แขวงบางระมาด เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร” วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

- ถวิลวดี บุรีกุล. (2548). **การมีส่วนร่วม: แนวคิด ทฤษฎี และกระบวนการ**. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า
- _____. (2552). **พลวัตการมีส่วนร่วมของประชาชน: จากอดีต จนถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550**. กรุงเทพมหานคร: เอ. พี. กราฟิค ดีไซน์ด์ และการพิมพ์.
- ไททัศน์ มาลา. (2553). “บทบาทการทำงานร่วมกันระหว่างสภาองค์กรชุมชนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ทิพย์พาพร ตันติสุนทร. (2554). **การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง**. กรุงเทพมหานคร: พี. เพรส.
- ทิตพุด สืบแสง. (2557). **ประธานกลุ่มผู้สูงอายุ ตำบลหนองสาหร่าย**. สัมภาษณ์, 25 ธันวาคม.
- ธนพล พรหมสุวงศ์. (2546). “ความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการจัดการป่าชุมชนไพร่: ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนปลักไม้ลาย ตำบลทุ่งขวาง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธีรยุทธ์ บุญมี. (2547). **ประชาสังคม CIVIL SOCIETY**. กรุงเทพมหานคร: สายธาร.
- นุทิศ เอี่ยมใส. (2555). “ทุนทางศิลปวัฒนธรรมประเพณีกับการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์.” รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์.
- บงกช สุทัศน์ ณ อยุธยา. (ม.ป.ป.). เอกสารถ่ายสำเนา.
- บุญลาด สมคิด. ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 4 ตำบลหนองสาหร่าย. สัมภาษณ์, 13 เมษายน 2557.
- ปริญญา เทวานฤมิตรกุล. (2555). **การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง**. กรุงเทพมหานคร: อักษรสัมพันธ์ .
- ประเวศ วะสี. (2537). **การพัฒนาประชาธิปไตยและการปฏิรูปทางการเมือง**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: หมอชาวบ้าน.
- _____. (2550). **ประชาธิปไตยชุมชน: รากฐานของการเมืองสมานฉันท์และการเมืองคุณธรรม**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ.
- _____. (2551). **จุดเปลี่ยนประเทศไทย: หัวใจคือชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: กรีน-ปัญญาญาณ.
- _____. (2552). “สิทธิชุมชนคือประชาธิปไตยชุมชน.” **ประชาธิปไตยชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ.
- ประธาน สุวรรณมงคล. (2552). **การเมืองท้องถิ่น: การเมืองของใคร โดยใคร เพื่อใคร**. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์อักษร.
- ปารีชาติ วลัยเสถียร. (2543). **กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสนับสนุนโครงการวิจัย (สกว.).

- ปารีชาติ วลัยเสถียร. (2552). **กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนาชุมชน.**
พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.).
- ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ. (2534). “รายงานการประเมินผลโครงการพัฒนาชนบทเพื่อการพึ่งเองของชุมชน 2531-2533.” โครงการส่งเสริมเผยแพร่งานวิชาการพัฒนาชุมชน คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระครูโพธารามพิทักษ์ (เขียน สิริมงคล). (2558). เจ้าอาวาสวัดโบสถ์ ตำบลบ้านเลือก. สัมภาษณ์, 18 มกราคม.
- “พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551.” **ราชกิจจานุเบกษา** เล่มที่ 125, ตอนที่ 31ก (8 กุมภาพันธ์ 2551): 26.
- พรชัย ตระกูลวรานนท์. (2549). **ทุนทางสังคมและแบบแผนการมีส่วนร่วมทางการเมืองของภาคประชาชนในประเทศไทย.** กรุงเทพมหานคร: สถาบันสัญญา ธรรมศักดิ์ เพื่อประชาธิปไตย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พรชัย แสงแก้ว. ประธานกลุ่มอาชีพตำบลคลองเงิน. ข้อมูลโดย อมราวดี อ่องลา.
- พลวิศ วรรณะ. (2556). ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลหนองสาหร่าย. สัมภาษณ์, 10 กุมภาพันธ์.
- พัฒน์ บุณยรัตพันธุ์. (2549). **การสร้างพลังชุมชนโดยขบวนการพัฒนาชุมชน.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: เลิฟและลิฟเพรส.
- พัฒนชีตา โยคะนิตย์. (2553). “ถอดบทเรียนการเรียนรู้สุขภาพชุมชน ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เพ็ญประภา ภักฐานุกรม. (2554). “การพัฒนาทุนทางสังคมโดยใช้ชุมชนเป็นฐานในชุมชนประสบภัยพิบัติสึนามิ: กรณีศึกษา ชุมชนในพื้นที่จังหวัดพังงา.” รายงานวิจัยศูนย์ส่งเสริมวิจัยและผลิตตำรา มหาวิทยาลัยเกริก.
- ไพรัตน์ เตชะรินทร์. (2524). **การพัฒนาชนบท.** กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- ภมรรัตน์ สุธรรม. (2546). **พลวัตชุมชนกับการพึ่งตนเองในภาคตะวันตก.** กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิถีทรรศน์.
- มนตรี กรรพุมมาลย์ และคณะ. (2547). “รายงานวิจัยองค์กรชุมชนเข้มแข็งและการพัฒนารูปแบบเครือข่ายองค์กรชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนในเทศบาลตำบลอุโมงค์ อำเภอเมืองจังหวัดลำพูน.” รายงานการวิจัยคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2550). “ร่าง พรบ. สภาองค์กรชุมชน..? สร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนจริงหรือ..?” สรุปความผลการสัมมนาทางวิชาการ ณ ห้อง 208 คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์.

- แมทธิวส์, เดวิท. (2552). **การเมืองเพื่อประชาชน**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม.
- รัตนพงษ์ จันทะวงษ์. (2546). “ทุนทางสังคมที่สัมพันธ์ต่อคุณภาพชีวิตของประชาชน: กรณีศึกษา ตำบลพระประโทน อำเภอมะเมือง จังหวัดนครปฐม.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันราชภัฏนครปฐม.
- รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์. (2542). **สังคมเศรษฐกิจไทย ในทศวรรษ 2550, ยุทธศาสตร์การพัฒนาในกระแสโลกาภิวัตน์**. กรุงเทพมหานคร: ไร่สุพรรณ.
- รังสรรค์ เสลาหลัก. (2558). รองประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือกและประธานสภาวัฒนธรรม. สัมภาษณ์, 18 มกราคม.
- แรม เชียงกา. เลขานุการสภาองค์กรชุมชนตำบลหนองสาหร่าย และประธานศูนย์อบรมเศรษฐกิจพอเพียงบ้านหนองทราย. สัมภาษณ์, 11 เมษายน 2557.
- วรวิมล โรมรัตนพันธ์. (2548). **ทุนทางสังคม**. กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.).
- _____. (2555). **ทุนทางสังคมกับแนวคิดตะวันออก**. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ.
- วิจิตา นินวน. (2557). “ทุนทางสังคมและความเข้มแข็งของชุมชนในตำบลหนองแรด อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาสังคมวิทยา วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- วิฑูรย์ ศรีเกษม. (2558). ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือก. สัมภาษณ์, 18 มกราคม.
- วิทยาลัยการจัดการทางสังคม. (2550). **ประชาธิปไตยสามัญชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน).
- วิสุทธ์ โพธิ์แทน. (2551). **แนวคิดพื้นฐานของประชาธิปไตย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา.
- วีรวิมล สุคนธมาน. (2557). ปลัดเทศบาลตำบลหนองสาหร่าย. สัมภาษณ์, 25 ธันวาคม.
- ศิริศักดิ์ คุ้มรักษา. (2541). **“วัฒนธรรมประเพณี” ในราชบุรี**. กรุงเทพมหานคร: สารคดี.
- ศิวโรดม จิตนิยม. (2557). ที่ปรึกษาและอดีตประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลหนองสาหร่าย. สัมภาษณ์, 11 เมษายน, 25 ธันวาคม.
- สถาบันพระปกเกล้า, สำนักงานสภาพัฒนาการเมือง. (2554). **การศึกษาทุนทางสังคมทางสังคมเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนบริเวณโรงไฟฟ้ากระบี่ ในเขตตำบลคลองขนาน ปากส้าย และตลิ่งชัน อำเภอนือคลอง จังหวัดกระบี่**. กรุงเทพมหานคร: ส. เจริญการพิมพ์.

- สถาบันพระปกเกล้า, สำนักงานสภาพัฒนาการเมือง. (2551). **พระราชบัญญัติสภาพัฒนาการเมือง พ.ศ.2551 และพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551**. กรุงเทพมหานคร: คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา.
- _____. (2553). **ประชาธิปไตยชุมชน กลไกขับเคลื่อนภาคพลเมืองเข้มแข็ง**. กรุงเทพมหานคร: คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา.
- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. (2556). **ปัญหาการคอร์รัปชันในประเทศไทย**. เข้าถึงเมื่อ 15 ธันวาคม. เข้าถึงได้จาก <http://tdri.or.th/tdri-insight/corruption-problem-in-thailand/>
- สนม กำเนิดอุย. นายกองค้การบริหารส่วนตำบลบ้านเลือก. ข้อมูลจาก สุเทพ ไชยขันธุ์. สภาพัฒนาองค์กรชุมชน. (2554). **รายงานผลการดำเนินงานส่งเสริมจัดตั้งและพัฒนากิจการ สภาองค์กรชุมชน**. เข้าถึงเมื่อ 14 กันยายน. เข้าถึงได้จาก <http://www.codri.or.th/webcodri/>
- สายันต์ ไพรชาญจิตร. (2555). “การพัฒนาชุมชนในกระบวนการโบราณคดี.” เอกสารการสอน หลักสูตรพัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (เอกสารอัดสำเนา)
- สนธยา พลศรี. (2545). **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: โอเดียน สโตร์.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2536). **สังคมวิทยา: หลักการศึกษา วิเคราะห์ และปฏิบัติงานชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- แสง ศรีเถล่ง. (2558). **ประธานกลุ่มเลี้ยงไก่ไข่ ตำบลคลองเงิน**. สัมภาษณ์, 19 มกราคม.
- หิรัญญ์ หิรัญญพิพัฒน์. (2551). **บทบาทสภาองค์กรชุมชนกับการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่น: ศึกษากรณีสภาองค์กรชุมชน ตำบลหนองสาหร่าย จังหวัดกาญจนบุรี**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- อบต. คลองเงิน. (2557). **สภาพและข้อมูลพื้นฐาน**. เข้าถึงเมื่อ 14 กันยายน. เข้าถึงได้จาก http://www.klongkhern.go.th/base.php?content_id=6
- อนุชาติ พวงสำลี. (2542). **ขบวนการประชาสังคมไทย: ความเคลื่อนไหวภาคพลเมือง**. กรุงเทพมหานคร: โครงการวิจัยและพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- อเนก นาคะบุตร. (2545). **ทุนทางสังคมและประชาสังคมในเมืองไทย**. กรุงเทพมหานคร: 21 เซ็นจูรี่.
- อาทิตย์ บุคตาตวง. (2555). “ความสามารถในการนำทุนทางสังคมออกมาใช้ของชุมชน บ้านบางไพร อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- องอาจ อินทรสุนทร. (2557). **ประธานกลุ่มสวัสดิการชุมชนตำบลคลองเงิน**. สัมภาษณ์, 19 เมษายน.

อมรา พงศาพิชญ์. (2543). “ทุนทางสังคมในภาวะวิกฤติเศรษฐกิจในสังคมไทย.” **วารสารวิจัยทางสังคม**. 1, 23: 34-50

อุษา เทียนทอง. (2557). ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลคลองเขิน. สัมภาษณ์, 22 ตุลาคม.

เอนก นาคะบุตร. (2554). นักวิชาการอิสระ. สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม.

เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2542). **ประชาสังคมมูมองตะวันตก: อ่านและสอนที่จอห์น ฮอบกินส์**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม.

_____. (2553). **ประชาธิปไตยชุมชน รัฐศาสตร์สำหรับสภาองค์กรชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน.

_____. (2550). **ประชาธิปไตยท้องถิ่น: แง่คิดเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะในระดับท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร: อุษาการพิมพ์.

_____. (2551). **การเมืองภาคพลเมือง, สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา กรุงเทพฯ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: อุษาการพิมพ์.

ภาษาต่างประเทศ

Bourdieu, Pierre. (1985b). The social space and the genesis of groups. **Social Science Information**.

_____. (1980). **Le capital social**. Actes de la Recherche en Sciences Sociales.

_____. (1998a). Practical Reason. On the Theory of Action. Cambridge: Polity.

_____. (1986). **The forms of capital**. New York: Greenwood Press.

_____. (2000). “The politics of protest. An interview by Kevin Ovenden.” **Socialist Review** Nr. 242 (June).

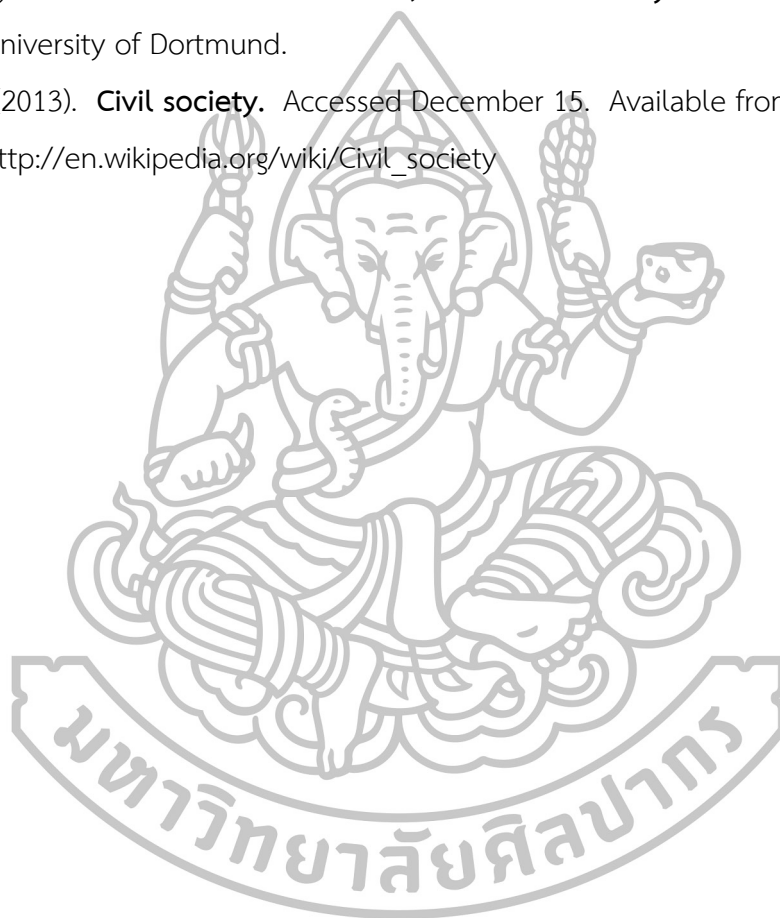
_____. (1985). “The social space and the genesis of groups.” **Theory and Society** 14, 6 (November):723-744.

Coleman, James, S. (2009). **Social Capital in the Creation of Human Capital**, Published by: The University of Chicago Press. Accessed December 15. Available from <http://www.jstor.org/stable/2780243>

Cohen, J. M. and Uphoff, N. T. (1980). “Participation's place in rural development: Seeking clarity through specificity.” **World Development** 8, 3 (March): 213-235.

- Dasgupta, Partha. (2002). "Social Capital and Economic Performance: Analytics." University of Cambridge and Beijer International Institute of Ecological Economics, Stockholm
- Gauntlett, David. (2011). **Making is Connecting: The social meaning of creativity**, Accessed December 15. Available from www.makingisconnecting.org
- Han Sang-lin. (2005). "People-Based Politics: The Korean Experience of Dual Democratization and Three Unresolved Issues." Seoul National University.
- Huntington, Samuel P. (1973). **Political Order in Changing Societies**. London: Yale University.
- MacIver, Robert M. (1913). "What is Social Psychology." **Sociological Review** 6:147-161.
- Milbrath, L. M. and Goel, M. L. (1977). **Political participation: How and Why do People get invole in the politics**. Chicago: Rand McNally College Publishing.
- Milbrath, Lester W. (2007). **Political Participation**. Kenyatta University USA.: Rand McNally College Publishing.
- Nielsen, Klaus. (2003). **Social Capital and Innovation Policy**. United Kingdom: Department of Social Sciences Roskilde University.
- Norman, H. Nie and Sidney Verba. (1975). "**Political Participation**." As cited in Fred I. Greenstein and Nelson W. Polsby, Hand book of Politicl Science. Vol. 4. Massachusetts: Addison-Wesley Publishing.
- Park, Robert E. and Ernest W. Burgess. (1921). **Introduction to the Science of Sociology**. Illinois USA.: The University of Chicago.
- Putnam, Robert D. (1993). **Making democracy work**. Civic traditions in modern Italy. Princeton: Princeton University Press.
- _____. (1995). "Bowling Alone: America's Declining Social Capital." **Journal of Democracy** 6, 1 (January): 65-78.
- _____. (2000). **Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community**. New York: Simon and Schuster.
- _____. (2001). "Social Capital: Measurement and Consequences." **Isuma: Canadian Journal of Policy Research [Internet]** 2 (Spring 2001): 41-51.

- Skinner, Richard. (2005). North American Perspectives on ‘People-Based Politics’: Canadian and American Approaches. British Columbia Canada.
- Siisiainen, Martti. (2000). “Two Concepts of Social Capital: Bourdieu vs. Putnam.” Paper presented at ISTR Fourth International Conference “Ted Third Sector: For and for Whom?.” University of Jyväskylä
- Thomas Meyer. (2005). **Good Governance, Social Democracy and Civil Society**. University of Dortmund.
- Wikipedia. (2013). **Civil society**. Accessed December 15. Available from http://en.wikipedia.org/wiki/Civil_society

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
เครื่องมือเก็บข้อมูล

แนวทางคำถามสัมภาษณ์เชิงคุณภาพ (สำหรับสมาชิกชุมชน)

1. ประวัติความเป็นมาของชุมชน (เพื่อเปรียบเทียบความถูกต้องของข้อมูล จากเอกสารกับตัวบุคคลในพื้นที่)
2. สาเหตุของการก่อตั้งชุมชน (เพื่อทราบถึงสาเหตุสำคัญหรือแรงบันดาลใจในการจัดตั้งชุมชน)
3. ปัญหาของชุมชนที่สำคัญ (เพื่อทราบปัจจัยกระตุ้นที่ส่งผลกระทบต่อความเปลี่ยนแปลง)
4. แกนนำคนสำคัญตั้งแต่ที่มีส่วนผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชน (เพื่อทราบประวัติความเป็นมาของแกนนำคนสำคัญ เพื่อทราบถึงทุนทางสังคมด้านบุคคล และการยอมรับของชุมชน)
5. วิธีการที่แกนนำชักชวนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม (เพื่อทราบกระบวนการในการทำงานของแกนนำและคณะ)
6. ทำไมถึงตัดสินใจเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆในชุมชน (เพื่อทราบความเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการของสมาชิกชุมชน ในการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ)
7. ความเข้าใจในการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน (บทบาทของสมาชิกชุมชนในการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรม)
8. พัฒนาการของการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน (เพื่อทราบพัฒนาการของกิจกรรมและการทำงานต่างๆของชุมชนในแต่ละช่วงเวลาเพื่อทราบถึงพัฒนาการและความเปลี่ยนแปลง)
9. คุณคิดว่า อะไรเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งและความต่อเนื่องของกิจกรรม (เพื่อเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น จะได้ทราบถึงความรู้ความเข้าใจในตัวตนทางสังคมของสมาชิกชุมชน)
10. คุณคิดว่า อะไรเป็นปัญหา และอุปสรรคในการทำงานของชุมชน (เพื่อทราบถึงปัญหาและอุปสรรคในการทำงาน และวิธีการแก้ไขปัญหาผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชน)
11. คุณคิดว่า อะไรจะมีส่วนสนับสนุนทำให้งานของชุมชนเกิดการพัฒนาต่อไป (เพื่อทราบทุนทางสังคมในพื้นที่)

แนวทางการสัมภาษณ์เชิงคุณภาพ (แกนนำชุมชน)

1. ประวัติความเป็นมาของชุมชน (เพื่อเปรียบเทียบความถูกต้องของข้อมูล จากเอกสารกับตัวบุคคลในพื้นที่)
2. สาเหตุของการก่อตั้งชุมชน (เพื่อทราบถึงสาเหตุสำคัญหรือแรงบันดาลใจในการจัดตั้งชุมชน)
3. ปัญหาของชุมชนที่สำคัญ (เพื่อทราบปัจจัยกระตุ้นที่ส่งผลกระทบต่อความเปลี่ยนแปลง)
4. ประวัติแกนนำคนสำคัญตั้งแต่ที่มีส่วนผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชน รวมถึงกระบวนการเรียนรู้ของแกนนำและคณะ (เพื่อทราบภูมิหลัง ของแกนนำและพัฒนาการของกระบวนการเรียนที่เป็นทุนทางสังคม)
5. ขั้นตอนและวิธีการที่แกนนำเอามาใช้ชักชวนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม (เพื่อทราบกระบวนการในการทำงานของแกนนำและคณะ)
6. อะไรเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ใช้วิธีการต่างๆโดยการชักชวนให้สมาชิกชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆในชุมชน (เพื่อทราบความเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการของสมาชิกชุมชน ในการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ)
7. มีการแบ่งแยกและขั้นตอนในการทำงานกันอย่างไร (บทบาทของสมาชิกชุมชนในการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรม)
8. พัฒนาการของการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน (เพื่อทราบพัฒนาการของกิจกรรมและการทำงานต่างๆของชุมชนในแต่ละช่วงเวลาเพื่อทราบถึงพัฒนาการและความเปลี่ยนแปลง)
9. พัฒนาการของสภาองค์กรชุมชน และการทำงานร่วมกับ อบต. มีความเป็นมาอย่างไร
10. คุณคิดว่า อะไรเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งและความต่อเนื่องของกิจกรรม (เพื่อเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น จะได้ทราบถึงความรู้ความเข้าใจในตัวตนทุนทางสังคมของแกนนำชุมชน)
11. คุณคิดว่า อะไรเป็นปัญหา และอุปสรรคในการทำงานของชุมชน (เพื่อทราบถึงปัญหาและอุปสรรคในการทำงาน และวิธีการแก้ไขปัญหามาร่วมกันของชุมชน)
12. คุณคิดว่า อะไรจะมีส่วนสนับสนุนให้งานของชุมชนเกิดการพัฒนาต่อไป (เพื่อทราบทุนทางสังคมในพื้นที่)
13. คุณวางแผนการทำงานของสภาองค์กรชุมชนในอนาคตไว้อย่างไร (เพื่อทราบวิสัยการทำงานในอนาคต)

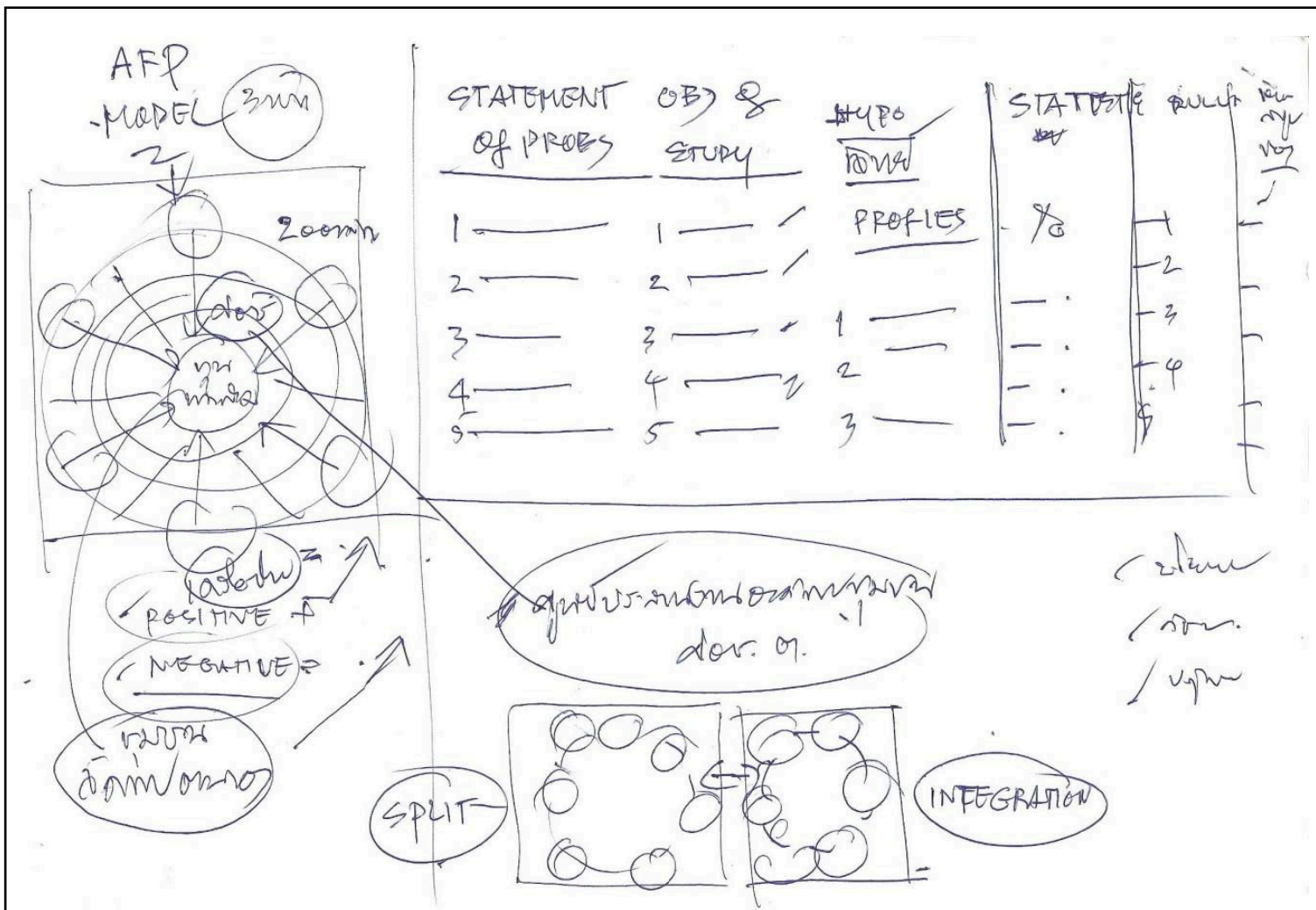
ภาคผนวก ข
รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อประเมินและรับรองรูปแบบจากการศึกษา
โครงการชุมชนนิพนธ์ เรื่อง
“รูปแบบการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมเพิ่มส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมือง”

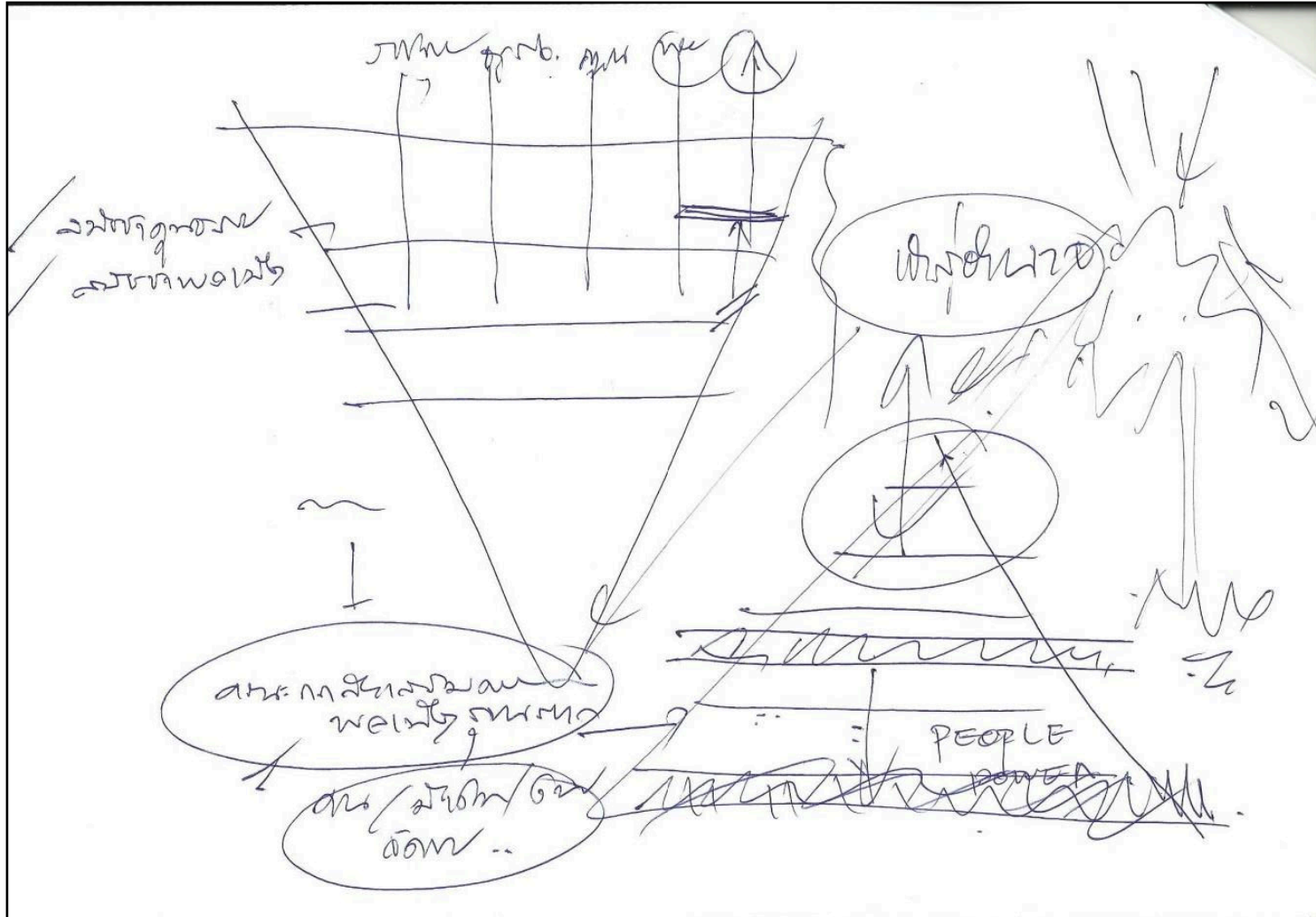
ลำดับ	ชื่อ - นามสกุล	ตำแหน่ง
1	ศาสตราจารย์ ดร.บุญทัน ดอกไธสง	ผู้ทรงคุณวุฒิของสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ และมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
2	รองศาสตราจารย์ ดร.โกวิท พวงงาม	ภาควิชาการพัฒนาชุมชน คณะสังคมสงเคราะห์ ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
3	รองศาสตราจารย์ ดร.ศุภสวัสดิ์ ชัชวาลย์	คณบดีคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
4	รองศาสตราจารย์ ดร.ทัศนีย์ ลักษณะนิชนชัย	รองประธานมูลนิธิเพื่อการบริหารสังคม
5	รองศาสตราจารย์ สุรัสวดี หุ่นยนต์	ประธานมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม
6	ดร.ปรีดี โชติช่วง	รองเลขาธิการ สถาบันพัฒนาการเมือง สถาบันพระปกเกล้า
7	ดร.ชาติรี ทองสารี	ผู้ช่วยเลขาธิการคณะกรรมการ ปปช. (ฝ่ายตรวจราชการ)

ภาคผนวก ค
ตัวอย่างคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ

ภาพที่ 42 ตัวอย่างคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ

ภาพที่ 43 ตัวอย่างคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ - สกุล	นายวสันต์ ลีมรัตน์ภัทรกุล
ที่อยู่	9/38 หมู่บ้านศุภาลัยสุวรรณภูมิ ถนนอ่อนนุช - ลาดกระบัง แขวงลาดกระบัง เขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร
ที่ทำงาน	เลขที่ 2 คณะสังคมสังเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2549	สำเร็จการศึกษารัฐศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี
พ.ศ. 2552	สำเร็จการศึกษารัฐประศาสนศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี
พ.ศ. 2552	สำเร็จการศึกษาพัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร
ประวัติการทำงาน	
พ.ศ. 2549 - 2558	ผู้ช่วยนักวิจัยโครงการ ภาควิชาการพัฒนาชุมชน คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
พ.ศ. 2552 - 2557	อาจารย์พิเศษ โปรแกรมวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี
พ.ศ. 2554 - 2557	อาจารย์พิเศษ โปรแกรมวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี
พ.ศ. 2555 - ปัจจุบัน	อาจารย์พิเศษ โปรแกรมวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม